

Het Belfort. Jaargang 6

bron

Het Belfort. Jaargang 6. Drukkerij A. Siffer, Gent 1891

Zie voor verantwoording: https://www.dbnl.org/tekst/_bel002189101_01/colofon.php

Let op: boeken en tijdschriftjaargangen die korter dan 140 jaar geleden verschenen zijn, kunnen auteursrechtelijk beschermd zijn. Welke vormen van gebruik zijn toegestaan voor dit werk of delen ervan, lees je in de [gebruiksvoorwaarden](#).

digitale bibliotheek voor de Nederlandse letteren i.s.m. DW B

[Deel 1]

Het maatschappelijk vraagstuk⁽¹⁾.

I.

HOOGWAARDIGE HEER,

MIJNHEEREN, MEVROUWEN,

HERSCHEIDENEN uwer zullen zich wellicht nog herinneren hoe, twaalf jaren geleden, de stad Szegedin in Hongarië door eene overstroming van de Theiss verwoest werd. Toen de nieuwsbladen het verhaal van die schrikkelijke ramp mededeelden, voegden zij er bij dat eenige inwoners meermaals den twijfel hadden opgeworpen of de dijk nog wel sterk genoeg was om de stad tegen de woede van den stroom bij hoog water te beschutten. Doch de onverschilligen hadden zich daarover niet bekommerd en de optimisten hadden de schouders opgehaald zeggende: 'Die dijk staat er al zooveel honderden jaren, hij heeft tot hertoe Szegedin tegen alle ongeval behoed, waarom zou hij nu niet meer sterk genoeg zijn?' - Tevergeefs wees men op de uitbrokkelingen welke men hier en daar kon waarnemen, op de bersten waar het steeds aanwassend water begon door te zijpelen; tevergeefs drukte men

(1) Voordracht gehouden op 10 November II. in het G Davidsfonds voorgezeten door zijne Hoogwaardigheid Mon Stilleman, Bisschop van Gent.

de vrees uit dat, na den overvloedigen regen der voorgaande dagen, het water wel eens hooger zou kunnen stijgen dan vroeger. De optimisten en zij vooral, die vreesden van nalatigheid beschuldigd te worden, hielden staande dat er geen gevaar bestond, dat de uitbrokkelingen den dijk niet verzwakt hadden, en de bersten gemakkelijk konden gestopt worden. Zoo bleven de noodige voorzorgen en maatregelen achterwege, de stad sliep gerust door in hare bedrieglijke zekerheid.

Ondertusschen klom de Theiss al hooger en hooger, de golven sloegen met meer en meer geweld en woede tegen den dijk, het water was door de bersten tot de grondvesten doorgedrongen en had deze doorweekt, de drukking werd hoe langer zoo zwaarder..... en, op eens, brak de dijk door, een ontzaglijke watermassa stortte met onweerstaanbare kracht door de bres, overstroomde de stad, richtte er een onberekenbare schade aan en kostte aan honderden menschen het leven. Nu was het te laat gekermd en gejammerd, er bleef niets anders meer over dan te redden wat nog gered kon worden. Szegedin was het slachtoffer der noodlottige verblindheid zijner inwoners geworden.

II.

De geschiedenis, Mijnheeren, toont ons menig voorbeeld van dezelfde dwaze zorgeloosheid op maatschappelijk gebied. Men loochent het gevaar en men verwaarloost het te keer te gaan tot het te laat is om het met goed gevolg te kunnen afwenden. Dit is heden wederom het geval met het Socialisme.

Sedert jaren hebben personen van gezag en wel voornamelijk de Opperhoofden der Kerk de aandacht der Staatsmannen en volkeren getrokken op de gevaren, waarmede het Socialisme de maatschappij bedreigt. Zij hebben getoond hoe die gevaren met

den dag aangroeien en spoedig alle redding zullen onmogelijk maken, indien men niet tijdig de noodige maatregelen neemt om ze in hunne ontwikkeling te stuiten en in hunne oorzaken te dempen. Tevergeefs; velen hebben ze niet willen zien, spraken van overdrijving, haalden de schouders op en verklaarden den dijk, dat is de openbare macht, sterk genoeg om alle poging tot wanorde te onderdrukken. O, zij zijn moedige mannen en zijn niet bang voor een klein gerucht. Maar ik heb ze gezien, die moedige mannen, toen in 1886 een eerste golf over den dijk sloeg, toen het oproer door de straten van Luik bulderde, toen duizenden werklieden op de Maasoever dreigend samenschoolden en reeds de handen uitstaken om de plundering te beginnen, toen in Henegouwen de koolmijners fabrieken en kasteelen in brand staken,... ik heb ze toen gezien bevend en bleek, radeloos van angst en slechts gerustgesteld, toen het leger kwam toesnellen en een muur van bajonnetten hen tegen de woedende menigte beschermde. Nauwelijks was echter de orde hersteld, of zij schepten weer ruimer adem, hervielen in hunne vorige zorgeloosheid en zeiden: 'Ge ziet het wel, het gevaar was zoo groot niet, een kortstondig maar krachtadig optreden der openbare macht was voldoende om alles te bedaren.' En zoo slapen zij voort in eene noodlottige gerustheid, waaruit de vreeselijke en alles vernielende losbarsting van het Socialisme ze alleen schijnt te kunnen wekken.

Wie zijn die verblinden? Het zijn de onverschilligen en zelfzuchtigen, welke zich het algemeen welzijn niet aantrekken, mits zij ongestoord mogen voortleven, hunne belangen en zaken gadeslaan, hunne vermaken najagen. Het zijn de optimisten, welke alles in het wit zien, en dikwerf ook uit berekening het gevaar niet willen erkennen, uit vreeze dat zij zich opofferingen zouden moeten getroosten, waar hunne edelmoedigheid niet tegen is opge-

wassen. Doch, Mijnheeren, het zijn vooral de Liberalen, welke thans vrijwillig de oogen sluiten en het gevaar van het Socialisme blijven loochenen, ofschoon het reeds dreigend vóór de deur staat. En waarom dan weigeren zij te erkennen, wat door al de staatsmannen, door de regeeringen, door de koningen en keizers van Europa openlijk wordt uitgeroepen?

Wel, Mijnheeren, om deze drie redenen:

Ten eerste, omdat de Liberalen, indien zij den wezenlijken toestand aannamen, zich zelve zouden veroordeelen, aan hunne grondbeginsels zouden moeten verzaken en zich aansluiten bij hen, die alleen de maatschappij verdedigen, dat is bij de Katholieken.

Ten tweede, omdat zij het bewustzijn hebben dat het Socialisme werkelijk het kind is van het Liberalisme, en een vader gevoelt een geheimzinnige, onweerstaanbare neiging tot zijn kind, al is dit ook, gelijk het Socialisme, een afzichtelijk monster.

Ten derde, omdat het Liberalisme geleid wordt door de Vrijmetselarij en dat deze laatste een doodelijken, onverzoenbaren haat gezworen heeft aan de Kerk. Voor de Vrijmetselarij is alle wapen goed om onzen godsdienst te bevechten; welnu, het Socialisme is een wapen, eene macht. De Vrijmetselarij wil die macht gebruiken om haar heilloos doel te bereiken en daarom belet zij de Liberalen openlijk tegen het Socialisme op te treden, wat zeg ik? zij dwingt ze met de Socialisten samen te spannen, zoo dikwijls er sprake is van tegen de Katholieken te velde te trekken. In hare dolzinnigheid roept zij uit: 'Het vaderland moge vergaan, de troon worde omvergerukt, de beschaving zinke terug in de woeste barbaarschheid, de wereld verandere in een moordhol, geheel het maatschappelijk gebouw storte ten gronde en ik zelf worde onder de puinen verpletterd, indien ik slechts de voldoening smaak de Kerk van Christus in mijnen ondergang mede te slepen.'

III.

Mijnheeren, wij zullen die dwaze en noodlottige verblindheid niet navolgen, maar het gevaar onderzoeken, zijn grootheid afmeten, zijn diepte peilen en middelen beramen om het te keeren.

Mijn voornemen is evenwel niet u den vooruitgang van het Socialisme door daadzaken en feiten te bewijzen. De Zeereerw. kanunnik Winterer, afgevaardigde bij den Duitschen Rijksdag, heeft zulks meesterlijk gedaan op het congres van Luik en onlangs nog in een boek, '*Le Socialisme international*'. Wie er lust toe heeft, kan daar door cijfers en feiten bewezen vinden welke verbazende vorderingen het Socialisme door de geheele wereld gemaakt heeft, hoe het zijne inwendige inrichting dagelijks verbetert en volledigt, hoe zijn programma is vastgesteld en zijn krijgsplan tegen de samenleving is ontworpen, enz.

Edoch, Mijnheeren, al zijn die feiten welsprekend en schrikwekkend, zij leggen ons slechts de uitwendige teekenen bloot van eene kwaal, die diep is ingeworteld; zij toonen ons niet genoegzaam welke verdere gevolgen onvermijdelijk uit die kwaal zullen voortvloeien. Om dit wel te doorschouwen moet men tot de oorzaken der kwaal opklimmen, hare natuur betrachten en hare werking nasporen.

Een eenvoudige vergelijking zal mijn gedacht ophelderen.

Gelijk gij weet, Mijnheeren, is het thans wetenschappelijk vastgesteld dat de meeste ziekten, en vooral de besmettelijke ziekten, zooals de cholera, voortgebracht zijn door verschillende soorten van allerkleinste diertjes, *microben* of *krieldieren* genaamd. Ontmoeten deze diertjes een gunstig midden, *un milieu favorable*, gelijk de Franschen zeggen, dan vermenigvuldigen zij zich met eene ongelooftelijke

snelheid, overweldigen het gansche organisme en richten er doodelijke verwoestingen aan.

Wat de kriedieren zijn voor het lichaam, dat zijn de dwalingen en slechte leeringen voor de samenleving. Vinden zij daar een gunstig, voordeelig midden, dan kan men met zekerheid voorspellen dat zij zich met verbazende snelheid zullen uitbreiden, het maatschappelijk lichaam zullen overweldigen en er de noodlottigste gevolgen zullen hebben.

De geschiedenis bewijst de waarheid en toont ons menigvuldige toepassingen dezer wet. Hoe kwam het dat in de vierde eeuw 'de wereld, volgens het woord van eenen kerkvader, met verbazing bemerkte dat zij Ariaansch was geworden'? Gedurende de drie eeuwen der aanhoudende kerkvervolgingen waren de opperhoofden in de onmogelijkheid geweest met de noodige zorg op de zuiverheid der geloofsleer te waken; het onkruid der ketterij had den tijd gehad den akker des huisvaders te overwoekeren en schoot nu schielijk van alle zijden wild en welig op. Die omstandigheid en vele andere oorzaken vormden het gunstig midden noodzakelijk voor de snelle uitbreiding van het Arianisme.

Is het ook niet grootendeels aan de wezenlijke behoefte eener degelijke hervorming toe te schrijven, dat in de XVI^{de} eeuw het Protestantisme zoo gemakkelijk het Noordergedeelte van Europa aan de ware Kerk ontrukte? Was het niet de groote en bijna algemeene zedeloosheid der hoogere en middelbare klassen, die in de XVIII^{de} eeuw het Rationalisme den weg baande? En was het deze dwaling niet, die op hare beurt het gunstig midden daarstelde voor de snelle ontwikkeling van het Liberalisme in de eerste helft onzer eeuw? Integendeel, is het midden ongunstig, dan vindt de dwaling geen bijval, zij kan geen wortel schieten en sterft even spoedig weg als zij opkwam.

Welnu, mogen wij heden bevestigen dat het

Socialisme, dit allergevaarlijkst kriedier, in onze samenleving een gunstig midden heeft aangetroffen? Ja, Mijnheeren, dat mogen wij bevestigen en de bewijsvoering is gemakkelijk.

Vooreerst, welke zijn de vereischte omstandigheden, om aan het Socialistisch kriedier een gunstig midden te verschaffen? Voornamelijk deze drie: de verdwijning of verzwakking van het geloof, de opwekking der wellustige driften en een zekere graad van armoede.

Zoolang een mensch vast en stellig gelooft, dat er na dit kort leven een eeuwig leven aanvangt, een leven van oneindig geluk voor den rechtvaardige, van onzeglijke smarten voor den booze, - zoolang ook kan hij met Gods hulp den weg van deugd en plicht bewandelen, de onvermijdelijke wederwaardigheden van 't aardsche leven geduldig dragen en, in de zoete hoop op de toegezegde belooning, zalving, troost, ja, een waar geluk smaken zelfs in den nederigsten en pijnlijksten toestand. Maar verliest hij dit geloof of wordt het dermate verduisterd dat het geen invloed meer uitoefent op zijn doen en laten, dan moet hij noodzakelijk al zijne hoop tot dit leven beperken en in dit leven de voldoening zoeken van zijne natuurdrijf. Daar nu de mensch geschapen is om gelukkig te zijn, en met al de krachten zijner natuur het geluk noodzakelijk nastreeft, wat blijft er hem dan over zoo niet zijne korte en vluchtige levensjaren te gebruiken om het geluk te bereiken en te smaken, in zoover de wereldsche goederen en genietingen het hem kunnen verschaffen? O ja! de goddelooze van heden spreekt niet anders dan de goddelooze, welken vóór drie duizend jaren de wijze Salomon in zijne boeken afschilderde: *'Komt allen, roept hij uit, en genieten wij de tegenwoordige goederen; genieten wij haastig, opdat de tijd ons niet ontsnappe.... Kronen wij ons met rozen, vóór zij verwelken..... Er zij geen*

weide van genot, wier bloemen onze wellust niet plukke.... laten wij overal de sporen onzer vermaken,.... want ziedaar ons aandeel, ziedaar onze bestemming⁽¹⁾.

Ja, genieten! Dat kunnen de grooten en machtigen, welke in hunne hooge betrekking het middel vinden om hunne onverzadigde hartstochten te voldoen; dat kunnen de rijken, welke door geld zich alles verschaffen, waar zij naar verlangen; - en daarom worden de goddeloozen, die in zekere mate met de wereldsche goederen bedeeld zijn, niet noodzakelijk vijanden van de bestaande maatschappij. - Maar de geringen, de armen, de werklieden, hoe zullen die genieten? - 'Genieten, gelukkig zijn, bittere spotternij! zullen zij zeggen. Na den dood hebben wij niets te verwachten en hoe zullen wij, in dit leven, onzen dorst naar wellustige genietingen laven, als wij zelfs geen dak bezitten boven ons hoofd, als onze vrouwen en kinderen bij den uitgedoofden haard van koude rillen, en nauwelijks kleederen hebben om hunne naaktheid te bedekken, als wij van den vroegen morgen tot den laten avond moeten gekromd gaan onder den arbeid, ten einde een korst brood te verdienen, en niet van honger te sterven. Genieten! bittere, wreede spotternij! Voor ons ellendigen, is er niets dan lijden, geen straal van hoop verlicht den nacht, waarin wij ronddolen en, tot overmaat van ramp, moeten wij nog lijdzaam aanzien hoe anderen zich vermaken, hoe anderen zich in wellust baden, hoe anderen door hun weelde en praal onze ellende beschamen, onze wanhoop tergen....' En nu komt het kriedier van het Socialisme, want nu is zijn gunstig midden gevonden. 'Gij hebt gelijk, zegt het tot de arme werklieden, uwe klachten

(1) *Boek der Wijsheid*, II. 8.

zijn gegrond, uwe gramschap, uw opstand zijn rechtvaardig. Gij zijt immers mensch zoowel als die rijken, gij zijt immers hun gelijken door de natuur, gij hebt dus even veel recht op de goederen welke de natuur aan het menschdom in 't algemeen heeft toegedeeld, even veel recht op geluk en genieting. Indien gij uw aandeel niet bekomt, zoo is zulks te wijten aan de machtigen, aan de rijken, die u uitbuiten, u tot slaven maken hunner grillen, tot vuige werktuigen hunner teugellooze driften, aan de gansche maatschappij, die op onrechtvaardige grondvesten berust. Welaan, wilt gij ophouden slachtoffers te zijn der ondraaglijke trotschheid en losbandigheid, wilt gij op uwe beurt de lippen zetten aan den beker des genots,... komt tot mij, schaart u onder mijn vaandel, en rukken wij vooruit tegen uwe vijanden, werpen wij deze onrechtvaardige maatschappij omver en bouwen wij eene nieuwe samenleving op de grondvesten eener wezenlijke gelijkheid in weelde, rijkdom, macht en genieting. Vooruit! mannen, de zege is aan ons! wij zijn de talrijksten, wij zijn de sterksten. Vooruit!.... zoo niet, zijt gij maar een hoop lafaards.'

Ik vraag het u, Mijnheeren, zal een werkman zonder geloof of godsdienst aan zulke taal wederstaan? Zal hij, of liever moet hij niet met een woest gebrul van haat en woede opvliegen en met het Socialisme aanspannen tegen de maatschappij? - Neen, Mijnheeren, voor de ellendigen dezer wereld is er geen middelpunt: zij zullen of wel getrouw blijven aan God, in zijne goedheid gelooven, op een betere eeuwigheid hopen en den zwaren last des levens met moed en onderwerping dragen, - of wel in 't gelid der Socialisten springen en met razernij eene maatschappij bestormen, welke hun, daar zij van alle verdere hoop verstoken zijn, ook nog in dit leven alle voldoening ontzegt voor hun onverzadelijke zucht naar genieting.

IV.

Zijn er hedendaags werklieden, wier geloof uitgedoofd of dermate verduisterd is dat zij onvermijdelijk de prooi worden van den microbe van het Socialisme? - Zijn zij talrijk, zoo talrijk, dat het krieldier zich met verschrikkelijke snelheid moet vermenigvuldigen en noodlottige verwoestingen aanrichten?

Wie zal het betwijfelen, indien hij slechts nagaat, wat sedert meer dan honderd jaar gedaan is geworden om het Geloof te vernietigen, den godsdienst hatelijk te maken, en alle zedelijk gevoel in de harten te verstikken! Hoeveel dwalingen, hoeveel valsche leerstelsels heeft men niet uitgevonden en verspreid! 'De rede, leert het Rationalisme, is de eenige bron der waarheid. Wat mijn rede begrijpt en bewijst, dat geloof ik; wat ik niet bewijzen noch begrijpen kan, dat verwerp ik als onzin en dwaasheid. Het rijk der openbaringen en geheimenissen is uit. De rede alleen, ziedaar onze leidster.'

'Wat spreekt men van zedelijkheid en deugd, roept de Positivist, ik ken geen andere wetten dan die, welke ik door tastbare proefnemingen kan vaststellen.'

'Wij hebben den hemel met onze verrekijkers als een papieren gewelf doorboord, snoeft een hoogmoedige geleerde, wij hebben het uitspansel tot in zijn verste hoeken doorzocht en geen spoor gevonden van God of Goddelijken troon.' - 'Dwazen, spreekt op zijne beurt de Pantheïst, de wereld zelve is de troon der godheid of liever de wereld is god en wij, menschen, zijn de verhevenste verpersoonlijking der godheid.' - 'Ik heb den mensch ontleed, knort de Materialist, ik heb zijn aderen tot in hare kleinste vertakkingen, zijn zenuwstelsel tot in zijn fijnste vezeltjes nagegaan, den warklomp der hersens ontward, en nergens heb ik eene ziel op

het punt van mijn ontleedmes kunnen vangen. Er is dus geen ziel, of wil men den naam behouden, men noeme aldus de *resultante* of samengestelde kracht van het organisme.'

'Een ander leven? Wie rept er nog van een ander leven? spot de Vrijdenker. Er is geen ander leven, niemand kwam er ooit van terug. Het lichaam dood, alles dood!'

'Men beweert dat zonder schepping en Schepper het bestaan des menschen niet kan worden uitgelegd, bluft de Darwinist, onnoozele praat! De wetenschap heeft bewezen dat de mensch het laatste voortbrengsel is der steeds vooruitstrevende en zich volmakende natuur. Onder den invloed der warmte en in gunstige omstandigheden, vereenigden zich, op zekeren dag, de grondstoffen tot een celletje en 't celletje leefde. Uit dat celletje kwamen andere celletjes voort doch werden op den duur meer en meer volmaakt. Allengskens vormden zich de voornaamste typen van 't planten- en dierenrijk. De eene diersoort ontsproot uit de andere volgens de wet der ontwikkeling en zij klommen hoe langer zoo hooger op de ladder der volmaaktheid.

Eindelijk geschiedde het dat een vierhandig dier, of een aap, het leven schonk aan eenen mensch, - en ziedaar hoe de mensch op de wereld kwam. Zijn grootvader was een beest; zijn overgrootvader een onbeduidend celletje.'

Ziedaar de verfoeilijke, goddelooze leeringen, Mijnheeren, die men sedert honderd jaren verkondigt en door alle middelen verspreidt. Zij worden aangeprezen en opgehemeld door de pen en het woord; zij weerklinken in de vergaderingen, op de planken der schouwburgen, uit de leergestoelten der Hoogescholen. Op de vleugelen van tallooze schriften, boeken, dagbladen, vliegen zij de wereld rond en dringen door in alle steden en dorpen, ja in de kleinste gehuchten. Zelfs den kinderen wil men het

zaad des ongeloofs in het hart storten door de zoogezegde onzijdige scholen. Langzamerhand is dan ook het ongeloof en zijn noodzakelijk gevolg, de wellust, van de hoogere klassen gedaald tot de middelbare en van deze tot de lagere. Talrijk zijn de werklieden, voornamelijk daar waar de nijverheid het meest bloeit, die reeds door de kwaal zijn aangetast; talrijk zijn zij, die reeds met de Socialisten heulen en bereid zijn met hen uit te roepen: 'Noch God, noch meester! - Wij willen ons eigen god, ons eigen koning, ons eigen meester zijn.' Talrijk zijn zij, maar nog talrijker zullen zij worden, want de oorzaken, die het gunstig midden vormen, voor de ontwikkeling van het Socialisme, zijn werkdadiger dan ooit, of liever zij beginnen slechts haren heilloozen invloed te doen gevoelen. De verbazende snelheid, waarmede het Socialisme zich in eenige jaren over de geheele wereld verspreid heeft, bewijst genoeg, hoe gunstig de omstandigheden zijn en welke ontzaglijke uitbreiding men nog te verwachten heeft.

En als wij nu die opkomende macht der wanorde aantoonen, als wij er op wijzen hoe de Liberalen met dolzinnige blindheid voortgaan haar in de hand te werken, als wij hare inrichting en regeltucht met den dag zien verbeteren, als wij aan haar hoofd mannen aantreffen van vernuft en wilskracht, als wij bemerken welke dweepzucht hare aanhangers bezielt en ze bekwaam maakt tot de afgrijselijkste euvels, als wij dus het ontelbaar leger van de vijanden der samenleving zien samentrekken, zich in slagorde stellen en slechts de gunstige gelegenheid meer afwachten om met woest en onweerstaanbaar geweld de maatschappij te overrompelen, - hebben wij dan, ja of neen, het recht dezen noodkreet uit te galmen: Broeders, vrienden, het gevaar is groot, het gevaar is dringend. Wilt gij niet dat al wat u dierbaar is, vernield worde, welaan,

te been! de hand aan 't reddingswerk geslagen en geen stond meer gewacht of gearzeld, want morgen is het misschien te laat.

V.

Doch waar de redding gezocht? Verscheidene middelen worden vooruitgezet en verre van mij de bewering, dat zij niet dienstig zouden zijn of zonder nadeel kunnen verwaarloosd worden. Zoo b.v. de tusschenkomst van den Staat door goede wetten om misbruiken uit te roeien, om de billijke rechten van kind, vrouw, huismoeder en werkman te beschermen, om de edele pogingen van bijzondere genootschappen te ondersteunen, om zooveel mogelijk de ellende te verminderen, de gegronde klachten te bevredigen en de voorwendsels weg te nemen waarvan de Socialisten zich bedienen om de gemoederen op te stoken; voorzeker, die tusschenkomst binnen de palen der bevoegdheid van den Staat is goed en moet worden aangewend. Dat middel echter is, evenals de andere, welke men aanprijst, niet voldoende en zal het doel niet bereiken, indien het niet gepaard gaat met het eenig doelmatig en doorslaand reddingsmiddel, de werking der Roomsche Katholieke Kerk.

Gij kent, Mijnheeren, de vreeselijke ziekte, welke men tering noemt. Hoeveel middelen heeft men tot heden niet beproefd om die kwaal te bestrijden; de geneesheeren zijn echter verplicht te bekennen dat die middelen wel somtijds den voortgang der ziekte kunnen vertragen maar de tering zelve nooit volkomen wegnemen. Nu las ik dezen morgen in den *Patriote* het groote nieuws, dat dokter Koch van Berlijn eindelijk het ware geneesmiddel zou hebben uitgevonden. Dat middel zou, volgens de laatste berichten, het kriediertje der tering rechtstreeks aantasten, het midden voor zijne ontwikkeling ongunstig maken en aldus den zieke de gezondheid wedergeven.

Om het Socialisme doelmatig te bestrijden en onschadelijk te maken moet men insgelijks het midden ongunstig maken en het Socialistisch kriedier rechtstreeks aantasten. Welnu, wie anders dan de Kerk is daartoe in staat? Wie zal het ongeloof uitroeien, de wilde hartstochten beteugelen, de zucht naar wellustige genietingen bedwingen, de wet van deugd en plicht gewillig doen aannemen, de kracht geven om den last des levens geduldig te dragen en moedig naar een betere eeuwigheid heen te stappen? Wie zal den werkman doen begrijpen dat hij met zijn lot moet tevreden zijn, den rijke doen beseffen dat hij den werkman als een broeder moet behandelen en beminnen? - Wie, zoo niet de Kerk van Christus, en de Kerk alleen?

Maar hoe zal de Kerk zulks uitvoeren? Wordt zij niet bijna overal vervolgd en tegengewerkt, en heeft men het volk niet tegen haar opgehitst met lasterlijk te zeggen: dat zij de ergste hinderpaal is van 's menschen geluk, dat zij den volkeren het bloed uitzuigt en alle dwingelandij ondersteunt? - Ja, 't is waar, bij den eersten aanblik schijnt de oplossing dezer vraag moeilijk en ik weet door ondervinding, dat velen beginnen te twifelen en in hun betrouwen te wankelen als zij niet duidelijk zien hoe en op welke wijze eene gebeurtenis zal plaats hebben.

Edoch, Mijnheeren, al was ook die vraag onoplosbaar en al konden wij niet aantoonen *hoe* de Kerk de samenleving zal redden, toch mogen wij hier noch twifelen noch wankelen. Wij weten immers dat de Kerk door God bestierd wordt en dat God zeer dikwijls door wegen, welke wij niet kennen noch gissen kunnen, tot zijn doel gaat. O, Mijnheeren, zoo menigmaal hebben de Christenen in den loop der eeuwen de vraag gesteld: hoe zal deze toestand veranderen? en toch kwam telkens onverwachts en op onvoorziene wijze de redding.

In zijn heerlijk boek *Fabiola* legt kardinaal Wiseman dezelfde vraag op de lippen van Sebastiaan: 'Is het niet wonder, zegt de krijgsman tot zijn jeugdigen vriend Pancratius, dat wij, in weerwil onzer pogingen, na driehonderd jaren nog steeds door het volk als aanhangers van het vuigste bijgeloof beschouwd worden en onze godsdienst gelijk gesteld wordt met die afgoderij, welke wij zoo verafschuwen. Hoe lang, o Heer, moet dat nog duren? Hoe lang?' - Hij vermoedde niet, de vrome krijgsman, dat de verlossing zoo nabij was en dat hij zelf en zijn trouwe vriend, met als martelaren hun bloed te vergieten, de zege der Kerk zouden helpen bevechten. Eenige jaren later, besteeg het Christendom met den grooten Constantinus den keizerlijken troon. De Kerk had overwonnen.

Toen in de vierde eeuw de ketterijen van alle kanten opschoten als onkruid op een lang verwilderden akker, vroegen ook sommige Christenen: hoe zal de Kerk die ketterijen uitroeien? En zie, op al de meest bedreigde punten stonden mannen op, geleerde en heilige bisschoppen, groote kerkvaders als Athanasius, Gregorius, Chrysostomus, Ambrosius, Augustinus en zooveel andere, welke door hunne onvergelykbare en onweerstaanbare leeringskracht de waarheid tegen de dwalingen verdedigden en het zuivere geloof deden zegevieren.

Bij den inval der Barbaren, toen het oude keizerrijk als een vermolmd gebouw instortte, toen de wilde horden der Alanen, Sueven, Hunnen, Gothen, Wandalen enz. België, Gallië, Engeland, Spanje, Italië, Noord-Afrika te vuur en te zwaard verwoestten, toen de oude wereld in een afgrond van geweldenaarij scheen weg te zinken, - hoe menigmaal vroegen de bevende Christenen zich zelven niet af: hoe zal een einde komen aan dien ellendigen toestand, hoe zal aan dien stroom van barbaarsheid paal en perk gesteld worden? - Zij

wisten niet *hoe*, en reeds was het reddingswerk begonnen; God verwekte overal heilige kerkvoogden, die de overweldigers met een bovennatuurlijk gezag te gemoet traden. Hij verwekte een Leo den Groote, voor wien Attila zelf eerbiedig het hoofd boog. De ruwe overwinnaars van het Romeinsche Rijk werden op hunne beurt door de Kerk overwonnen, tot het ware Geloof bekeerd, met de Christenen verbroederd, en tot beschaafde volkeren hervormd.

Doch laten wij, om niet te veel uit te weiden, onmiddellijk overgaan tot het begin onzer negentiende eeuw.

De droevige tijden van Napoleons kerkvervolging zijn nog niet uit het geheugen verdwenen en menig onzer zal wellicht van ouderlingen hebben hooren vertellen met welke hartsbeklemming de Katholieken in 't jaar 1813 den wonderlijken voorspoed van Napoleon I aanschouwden. 'Wat zal het toch geven! zuchtten zij, de Paus zit gevangen te Fontainebleau, de kardinalen zijn verstrooid, het bestuur der Kerk is om zoo te zeggen onmogelijk, en ondertusschen wordt de vervolger hoe langer hoe machtiger. Elke week brengt ons tijding van nieuwe overwinningen; de keizer is doorgedrongen tot in 't hart van Rusland, Moscou is in zijn bezit... hij zal nog de heele wereld overheerschen.' Ja, die ongehoorde voorspoed was een steen des aanstoots, men zocht twijfelmoedig naar eene uitkomst en men vond ze niet. Doch, op den stond zelve dat Napoleon tot het toppunt van roem scheen gestegen, brak de straf des Hemels boven zijn schuldig hoofd uit; in weinige maanden werd zijne macht vernietigd, en, terwijl hij te Fontainebleau de kroon moest nederleggen om als balling het schoone Frankrijk te verlaten, trok Pius VII in triomf naar Rome terug.

Heden ook, Mijnheeren, bevindt zich de Paus in een toestand, welke schijnbaar zonder uitkomst is. Wij allen vragen ons zelve af: hoe zal de

H. Vader zijn verloren tijdelijk beheer terugvinden, hoe de noodzakelijke onafhankelijkheid van zijn verheven herdersambt terugbekomen? Wij zijn verplicht te bekennen dat hier de menschelijke wijsheid te kort schiet. Evenwel blijft het zeker en stellig, dat God op den bepaalden tijd den toestand zal veranderen, het voor ons onoplosbaar vraagstuk zal oplossen en zijn Stedehouder de vereischte onafhankelijkheid zal terugschenken.

Ik herhaal het, de wegen der Goddelijke Voorzienigheid om tot haar doel te gaan, bijzonder in zaken, waar de Kerk in betrokken is, liggen boven ons verstand, en al konden wij niet uitleggen *hoe* de Kerk het Socialisme zal overwinnen, dan nog zouden wij niet in 't minst hare overwinning in twijfel mogen trekken, dan nog zouden wij onwankelbaar moeten vertrouwen op hare Goddelijke zending.

Edoch, Mijnheeren, zijn wij inderdaad genoodzaakt ons met dit eenigszins uitwijkend antwoord tevreden te stellen? Is het wezenlijk buiten ons bereik te gissen op welke wijze het reddingswerk zal worden uitgevoerd? - Maar zien wij dan niet wat de Kerk reeds doet, welke middelen zij reeds aanwendt om het kwaad tegen te gaan? Hooren wij niet de stem van den Opperherder door de wereld weerklinken, om in groote lijnen het verdedigingsplan en het herstellingswerk aan te duiden? Zien wij niet met welken ijver en goeden uitslag de kerkvoogden in Engeland, Frankrijk, Duitschland, Spanje, America en ook in ons dierbaar vaderland zich reeds aan 't hoofd der beweging geplaatst hebben, de Katholieken tegen den maatschappelijken vijand vereenigen en aanwakkeren? Staan de priesters en kloosterlingen niet overal op de bres om de waarheid te verkondigen, het ongeloof te bestrijden, de zedeloosheid weg te roeien en aldus den microbe van 't Socialisme rechtstreeks aan te tasten? Groeit het getal der patronen en meesters, die hunne plichten van liefde zoowel als van rechtvaar-

digheid jegens hunne werklieden ter harte nemen, niet dagelijks aan? En welke wonderbare bedrijvigheid op het gebied der maatschappelijke werken!

Vincentiusvereenigingen, Katholieke scholen, patroonschappen, werkmanskringen, gilden, boerenbonden, andere genootschappen rijzen overal in grooten getale uit den grond en zijn als zoovele bolwerken tegen het Socialisme. O ja, de Kerk heeft reeds vastberaden en krachtdadig den strijd begonnen; zij heeft hare zonen opgeroepen, hun de middelen aangeduid, welke moeten worden aangewend, en zou er nog een werk, een middel ontbreken noodzakelijk om de zege te behalen, o, zijt er zeker van, dat werk zal op tijd en uur ontstaan, want de vruchtbaarheid der Kerk is onuitputbaar en altijd, in elk gevaar, heeft zij het gepaste middel gevonden om het te keer te gaan. Moesten de wreedste vervolgingen getrotseerd worden, zij vond millioenen martelaren; moest het Evangelie tot de verste uithoeken der aarde verkondigd worden, op haar woord verlieten legioenen apostelen en missionarissen hun vaderland; moest Europa tegen de dweepzuchtige Mahomedanen beschermd worden, zij verwekte ontelbare kruisvaarders, voor wier geestdrift en heldenmoed de vijand terugkroop; moest het menschedom in zijn menigvuldige kwalen en ellenden worden bijgestaan en verpleegd, nooit ontbrak het haar aan liefdezusters, aan helden van geloof en zelfopoffering... en heeft zij onlangs nog een Pater Damiaan gevonden om zich met de ongelukkige melaatschen op te sluiten en levend zijn lichaam der verrotting prijs te geven, zij zal zeer zeker nu ook al de middelen vinden en weten aan te wenden, welke voor de redding der maatschappij noodzakelijk zijn.

De vraag is dus niet: hoe zal de Kerk het Socialisme overwinnen? Neen, Mijnheeren, de vraag is veeleer: hoe zullen wij de Kerk in haren strijd bijstaan, hoe zullen wij het onze bijdragen tot het algemeen reddingswerk?

Deze vraag, Mijnheeren, stelle zich elk onzer in zijn geweten en hij beantwoorde ze met volle rechtzinnigheid. Patronen, hebt gij uwe liefdeplichten vervuld jegens uwe werklieden? Jongelingen, hebt gij uwe schoonste levensjaren niet nutteloos verkwist in stede van edelmoedig op te treden in de patroonschappen? Mevrouwen, hebt gij er aan gedacht welken troost, welke verzachting gij den behoeftigen en lijdenden zoudt kunnen aanbrengen, hoeveel tranen gij hadt kunnen drogen, hoeveel geknakte zielen opbeuren? Werklieden, hebt gij ook van uwen kant gedaan wat God en geweten van u vorderen? - O, stellen wij ons zelven die vraag, ik als priester, gij in de betrekking door de Voorzienigheid u voorbeschikt, en, moeten wij in 't geheim onzes harten bekennen dat wij hier of daar aan onzen plicht zijn te kort gebleven, welaan, vormen wij het vast en moedig besluit van stonden aan onze plaats in te nemen in 't groote leger der Katholieke kampvechters, want hier, Mijnheeren, in de algemeene worsteling van het goed tegen het kwaad, is de persoonlijke dienst wel degelijk verplichtend.

VI.

Alvorens te eindigen, laat mij toe, Mijnheeren. u twee hoogst belangrijke opmerkingen te maken.

Vooreerst, in den strijd tegen het Socialisme, weest moedig, volhardend, geestdriftig maar ook *voorzichtig*. Ik zeg *voorzichtig*, want zoo niet, stelt gij u bloot meer kwaad te stichten dan goed en den vijand wapenen te geven, waarmede hij ons des te zekerder en te dieper zal treffen.

Wanneer iemand door eene zware ziekte is aangetast, dan is niet alleen het lidmaat ziek, waar de kriedieren nestelen, maar is tevens het gansche lichaam ontsteld; de koorts brandt door de aderen,

bestookt het brein, benevelt het verstand, misleidt het oordeel, en zoo weet dikwerf de lijder niet meer te onderscheiden tusschen de beelden, welke voor zijn ijgenden geest opdoemen en de wezenlijke dingen. Een gelijksoortig verschijnsel doet zich voor, wanneer een dwaling haren zetel in een merkelyk gedeelte der maatschappij heeft opgeslagen. Zij ontsteekt het gansche lichaam, verwekt een koorts, welke alle standen en rangen doorloopt en dikwerf verstand en oordeel zoodanig bedwelmt dat velen de valsche leerstelsels niet meer van de ware, de gevaarlijke denkbeelden niet meer van de heilzame onderscheiden. Een treffend voorbeeld daarvan levert ons de geschiedenis van het Liberalisme. De Liberale beginselen hadden, vóór een vijftigtal jaren, dermate de openbare denkwijze overheerscht dat zelfs brave Katholieken er den invloed van ondergingen. Wie niet eenigermate Liberaal was, werd aangezien als een bekrompen verstand, een vijand van vooruitgang en vrijheid. Edelmoedige zielen hadden wel gedroomd de Kerk met het Liberalisme te verzoenen. Het uitwerksel van die onvoorzichtige toegeving aan de heerschende dwaling was, dat het Liberalisme de Katholiekste landen onder zijn juk bracht en slechts met de grootste moeite na een droevige ondervinding uit de veroverde stellingen kon verdreven worden. Ik vraag het u, zou het Liberalisme in onze Vlaamsche streken zoo lang den meester hebben gespeeld, indien niet een te groot getal brave Katholieken zich hadden laten misleiden door zijn bedrieglijke leerstelsels en zijn huichelachtige eerbetuiging jegens den godsdienst?

Wachten wij ons dus voor den invloed der Socialistische denkbeelden, laten wij ons niet medesleepen door eene ijdele zucht naar volksgunst of door een verkeerde edelmoedigheid, maar blijven wij vast overtuigd dat er niets schadelijker is dan een gedeeltelijke opoffering der waarheid. Onze voornaamste zorg

moet zijn de dwaling van de waarheid wel te onderscheiden en niets vooruit te zetten alvorens verzekerd te zijn dat het hoegenaamd geen uitvloeisel is van de verpestende Socialistische leerstelsels.

Te dien einde, raadplegen wij op de eerste plaats de uitspraken der Kerk, welke voor ons een onschendbare geloofsregel zijn. Waar de Kerk niet heeft uitgesproken, nemen wij de godgeleerden ter hand.

Men werpt somtijds op dat de oude theologie ons geene oplossing kan geven van de hedendaagsche vraagstukken, welke vroeger niet bestonden en dus ook niet beoordeeld konden worden. Die opwerping is niet gegrond. De groote theologen der vorige eeuwen hebben het natuurrecht veel dieper nagegaan dan de hedendaagsche economen; zij hebben de grondbeginselen gesteld, die altijd waar zijn en waar blijven en wier toepassing alleen volgens de verschillende en veranderlijke omstandigheden moet gewijzigd worden. Waar zal men, b.v., de eigenlijke natuur der rechtvaardigheid en der liefdadigheid, alsook het wezenlijk verschil dier twee deugden beter vinden aangeduid dan bij den *Engel der school*, den H. Thomas? - O, indien men zorgvuldiger de godgeleerdheid had geraadpleegd, dan zou men niet zoo lichtvaardig, zonder het te weten, onder den invloed der Socialistische theorieën, welke thans in de lucht hangen, stellingen aankleven en eischen vooruitzetten, wier waarheid of billijkheid erg te betwijfelen is, of uitdrukkingen bezigen, wier dubbelzinnigheid en onbepaaldheid gevaarlijke gevolgtrekkingen toelaten, ja soms den weg openen tot echt Socialistische denkbeelden. Zoo las ik, vóór eenige maanden, in een opstel van een Katholieken schrijver, deze woorden: 'Le droit au salaire se confond avec le droit à la vie.' (Het recht op het arbeidsloon en het recht op het leven zijn een zelfde recht.) Bij den eersten aanblik schijnt die volzin eene waarheid uit te drukken, doch, als men hem nauwkeuriger be-

schouwt, dan ziet men spoedig hoe onjuist de gedachte is, welke er in ligt opgesloten. Alle menschen hebben recht op het leven, maar niet alle menschen hebben recht op een arbeidsloon; het is dus onmogelijk dat die twee rechten een zelfde recht uitmaken. Wie hebben recht op een arbeidsloon? Niet allen, die leven, maar zij alleen, die voor anderen, ingevolge eener overeenkomst, een bepaald werk verricht hebben. Ook, als de schrijver tot de gevolgtrekking komt dat de werkman, aangezien zijn recht op het leven, recht heeft op een dagloon, dat voldoende zij om hem zelve, zijne vrouw en kinderen te onderhouden, te kleeden en te huisvesten, dan kan men hem met reden antwoorden: Ja, indien zijn werk een zoo groot loon waard is, neen, indien zijn werk een dusdanig loon niet waard is. De werkman put zijn recht op een loon, niet uit zijne behoeften, maar alleen uit het werk dat hij voor een ander verricht. Werkt hij niet, dan heeft hij hoegenaamd geen recht op een arbeidsloon, al zijn zijne behoeften nog zoo groot. *‘Wanneer iemand in den wijngaard van een ander gewerkt heeft, zegt de H. Thomas, dan wordt de laatste schuldenaar jegens den eerste voor zooveel het werk waarde heeft⁽¹⁾.’* Het recht op een loon strekt zich dus niet verder uit dan de waarde van het werk, waarop dat recht gegrond is.

De rechtvaardigheid vereischt, leert nog de H. Thomas, dat in een verdrag of contract de gelijkheid gehandhaafd worde, welke hierin bestaat *‘dat de eene zooveel ontvangt als hij geeft⁽²⁾.’* Welnu,

(1) *‘Commutatio proprie est quando ex mutuis operibus fit aliquid alicui debitum; sicut ex hoc quod unus laboravit in vinea alterius, alter constituitur ei debitor in tanto quantum valet labor ejus; et in his dirigit commutativa justitia: est enim acqualitas in ea commutationis quia quantum unus dedit alteri, debet tantum ab eo recipere. Et propter hoc etiam commutativa dicitur.’* (St.

Thomas, comm. in III libr. sentent. Dist. 33 q. 3 a. 4 quaest. 5 ad 2^m.)

(2) Zie voorgaande noot.

wat ontvangt de meester? Het werk. Hij moet dus, om aan de rechtvaardigheid te voldoen, zooveel teruggeven als het werk waard is. Komt hij daarenboven zijnen werkman in diens verdere behoeften ter hulp, dan vervult hij eenen plicht, niet der rechtvaardigheid, maar der liefdadigheid⁽¹⁾.

Wat zou de schrijver, van wien ik zoo even sprak, antwoorden indien men zeide: 'Pour ceux qui ne savent pas travailler, le droit à une certaine propriété se confond avec le droit à la vie' (Voor die niet werken kunnen, is het recht op een zekeren eigendom en het recht op het leven één zelfde recht), bijgevolg hebben zij, die niet werken kunnen, aangezien hun recht op het leven, recht op een eigendom, die voldoende zij om in hun onderhoud en in het onderhoud van hun huisgezin te voorzien?' - Deze redeneering, in den grond, verschilt weinig van de zijne en toch komt zij klaarblijkend bij de Socialistische leerstelsels terecht.

Gij ziet dus, Mijnheeren, hoe belangrijk, hoe noodzakelijk het is voorzichtig te zijn en steeds het

(1) Reiffenstuel, een vermaard canonist uit het begin der XVIII^{de} eeuw, geeft den volgende regel: 'Regulariter loquendo illud est et merito dicitur justum stipendium seu salarium quod, attenta locorum consuetudine, multitudine et paucitate eorum qui ad inserviendum eo tempore haberi possunt, iudicio probi ac prudentis viri *correspondet labori aut ministerio, licet caetererequin ad sustentationem illius qui servit vel liberorum ac familiae ejusdem non sufficiat.*' - Als reden van het laatste gedeelte zegt hij: 'An justum vel injustum sit salarium seu stipendium mercede conductarum personarum, regulariter nequaquam inde desumi vel ad id attendi debet, an ad sustentationem servientis sufficiat vel non, sed inde an, attentis proefatis circumstantiis, correspondeat labori.' (Lib. III Tit. XVIII). Hij beroept zich op de groote theologen: 'Molina, Cardenas, Bonacina, Lessius, Sbogar, Vasquez, Corduba, Retel, Navarrus cum communi aliorum.'

Kardinaal de Lugo, een der grootste theologen na den H. Thomas, spreekt niet anders, en de pas te Rome verschenen *Theologia Moralis* van Ballerini-Palmieri geeft de algemeene leering der godgeleerden terug wanneer zij zegt: 'Generalis regula est: eam esse justam mercedem quae juxta communem existimationem seu consuetudinem est adaequata operi, et, dummodo infimum pretii gradum attingat, non posse injustitiae damnari. - Caetera caritas, liberalitas vel specialis conventio supplet.'

oog gevestigd te houden op de leering der Kerk, wil men zich niet blootstellen van de waarheid af te dwalen en den weg te banen voor de valsche beginselen van het Socialisme.

De tweede aanbeveling, Mijnheeren, welke ik u op het hart wil drukken, betreft de taal. Om het Socialisme doelmatig te bevechten, is het volstrekt noodzakelijk dat er eene ware toenadering, een oprecht Christelijke verbroedering plaats hebbe tusschen de hoogere en lagere standen. Welnu, die toenadering, die verbroedering zijn onmogelijk, indien de hoogere en lagere standen elkander niet verstaan, indien het verschil van taal een scheidsmuur tusschen beide opricht.

Ik weet het, Mijnheeren, ik raak hier aan een netelig onderwerp en daarom verklaar ik vooraf, dat mijn bedoeling geenzins is iemand te kwetsen, te beschuldigen of verantwoordelijk te maken voor een toestand, die zijn oorsprong vindt in omstandigheden, welke sedert eeuwen haren onvermijdelijken invloed hebben uitgeoefend. Doch het zij mij geoorloofd een feit te erkennen dat niemand kan loochenen, namelijk: dat in het Vlaamsche land, onder den drang der omstandigheden een toestand gebaard is, welke in andere landen niet wordt aangetroffen. In Engeland, in Frankrijk, in Spanje, in Duitschland, in Italië, in Holland, overal spreken de hoogere en lagere klassen een zelfde taal, de volkstaal. In Vlaamsch België alleen spreken de hoogere klassen doorgaans Fransch en de lagere klassen Vlaamsch. Die toestand, waarvan de schuld op niemand mag geworpen worden, is zeer betreurenswaardig en nadeelig.

Of is het niet jammer, dat een volk van zijn natuurlijke aanvoerders beroofd is? is het niet droevig een volk, wiens verleden zoo schoon, zoo edel en zoo groot was, zijn eigen aard en taal te zien verliezen, tot een vernederde en ondergeschikte rol veroordeeld te zien gelijk de Ieren en de Polen?

Of is het niet nadeelig dat, nu het Socialisme van alle zijden dreigend binnendringt en het volk met zijn bedrieglijke stelsels op het dwaalspoor brengt, juist diegenen, welke op de eerste plaats met woord en daad tegen het nakend gevaar moesten opkomen, het minst bekwaam zijn om het volk in zijn eigen taal toe te spreken?

En toch hoe machtig, hoe heilzaam zou hun invloed zijn, indien zij door de moedertaal het hart des volks wisten te bereiken en te roeren! Ziet in Engeland; waar Gladstone, *the great old man*, verschijnt, daar stroomt het volk hem te gemoet en barst los in toejuichingen. Waarom? omdat het den grooten redenaar heeft gehoord en verstaan, omdat het weet dat hij grootsche en verhevene denkbeelden verdedigt, waar zijn eigen hart voor klopt. In Ierland, zoo dikwijls O'Connell optrad, trilden de groene heuvelen van geestdrift, dan hingen duizenden toehoorders aan zijne lippen, dan voelde het lang verdrukte volk een nieuw leven door zijn aderen vloeien, dan beurde het weer moedig het hoofd op. Waarom? Omdat O'Connell zijne taal sprak en zijn eigen zielvervoerende hoop op een betere toekomst in het hart zijner stambroeders kon overstorten. En wie heeft de Rijnbetooging van Duitschland ter eere van Windthorst vergeten? Terwijl het schip, dat den edelen grijsaard droeg, den prachtigen stroom afvoer, verlichtten vreugdevuren de omliggende bergen en verdrongen zich ontelbare volksscharen op de beide oevers om juichend en jubelend den moedigen kampvechter hun vurige hulde van dankbaarheid en liefde te brengen. Viel ooit aan koning of keizer een heerlijker zegetocht ten deel? - Zou Windthorst die grootheid, die wonderbare volksmacht verkregen hebben, indien hij in een vreemde taal de rechten zijner geloofsgenooten had moeten verdedigen?

En hier, in 't Vlaamsche land, waar zijn onze Gladstones, onze O'Connells, onze Windthorsten?

Aan moedige Christenen, verkleefde burgers, groote redenaars en wijze staatsmannen heeft het, wel is waar, niet ontbroken, maar het volk heeft hen niet gekend of niet begrepen, het heeft nooit door zich zelven kunnen oordeelen over hun streven en werken, het heeft hun hart niet voelen kloppen en zijn eigen geestdrift aan de vlam hunner zielsvervoering niet kunnen ontsteken. Waarom? Omdat zij eene andere taal spraken dan de taal des volks. O, kome een Vlaamsche Windthorst, spreke hij tot het volk in de moedertaal, onderhoude hij zijne broeders over de heilige belangen, welke hun zoo nauw aan 't harte liggen, en de trouwe Vlamingen, zoo vatbaar voor elk groot en edel gevoel, zullen voor hem dankend nederknielen en dan, met den ouden leeuwenmoed oprijzend, hem toeroepen: Vooruit! wij weten wat gij wilt, gij wilt wat is recht, aan u onze harten, aan u onze krachten. Vooruit! wij vertrouwen op u, wij volgen u, met u willen en zullen wij zegevieren, vooruit! voor Godsdienst, taal en vaderland!

Nog één woord, Mijnheeren, en ik heb gedaan. In 't begin van het jaar 1884 hield ik eene voordracht te Antwerpen over de roeping van het Vlaamsche volk. Steunend op de onbetwistbare waarheid, dat elk volk, gelijk elke mensch, door de Voorzienigheid tot een bijzondere taak is voorbeschikt, mij de roemrijke daden herinnerend van onze voorouders, en met het oog op de edele begaafdheden der Vlamingen en voornamelijk op het diep en levend geloof, dat hen kenschetst, durfde ik de hoop uitdrukken dat het Vlaamsche volk was voorbestemd om voor ons vaderland een beschermende dam te zijn tegen het toen nog overheerschend Liberalisme. Gij weet, Mijnheeren, wat er in hetzelfde jaar 1884 gebeurde. Het Liberalisme onderging een vreeselijke nederlaag, welke twee jaren later, hier te Gent, werd voltrokken. Zijn juk was voorgoed verbrijzeld en thans ligt het in de

stuiptrekkingen van den doodstrijd. De Vlamingen hadden hunne taak volbracht en de Liberalen van hun bodem weggevaagd, zoodat er van Oostende tot aan de Maasoeveren geen enkel volksvertegenwoordiger dier partij meer te vinden is.

Zou ik mij bedriegen, Mijnheeren, zou ik vermetel zijn, indien ik thans een andere hoop uitdrukte, de hoop dat het Vlaamsche volk, na, in het Liberalisme, den vader te hebben verpletterd, ook zijn afzichtelijk kroost, het Socialisme, zal overwinnen? Zou ik te veel van zijn godsdienstzin verwachten, indien ik het vertrouwen voedde dat het moorddadig kriedier van 't Socialisme nimmer bij de Vlamingen een gunstig midden zal aantreffen, maar overal, waar het zou willen nestelen, met walg zal worden uitgespuwd? - Neen, neen, die hoop, dat vertrouwen zijn niet vermetel, noch boven de macht van het Vlaamsche volk. In alle geval, Mijnheeren, wij zullen ze als een schat in onze harten bewaren, wij zullen ze gronden op dezelfde lessen der geschiedenis, op dezelfde hoedanigheden der Vlamingen, op dezelfde wet der Voorzienigheid; in die hoop zullen wij nieuwe redenen vinden om met meer fierheid den naam van Vlamingen te dragen, en wie weet of wij, met Gods hulp, ze niet in ons leven zullen verwezenlijkt zien, ten minste, indien wij allen hand in hand, één van geest, één van taal, één van hart, den nieuwen vijand te gemoet trekken, onder de oude leuze: Alles voor Vlaanderen, Vlaanderen voor Christus!

In terra pax hominibus. Kerstlied.

'TIS plechtig, plechtig stil en donker,
De herders waken bij hun vee,
Alleen het schitterend stargeflonker
Begloort de duistere Etherzee.

Daar schiet een lichtstraal uit den Hoogen,
Het *Gloria* verheft zijn stem,
Een Engelenrei komt afgetogen
En schaart zich boven Bethlehem.

O Christenen, ontvlucht uw sponden,
Aanhoort wat de Engel tot u zegt:
'In doeken vindt ge een kind gewonden,
In eene kribbe neergelegd.'

Verheven Nacht, o Nacht van gnade,
Veel schooner dan de dageraad,
Gij, die uw blik het eerste baadde
In 's Heilands goddelijk gelaat.

o Nacht, de laatste van de nachten
En de eerste ook in Godes raad,
o Nacht, te lang liet gij u wachten,
Gij, schooner dan de dageraad.

In dezen Nacht is Hij gekomen
De Vorst waarvan geschreven staat:
Hij heeft de menschheid aangenomen,
Geen maagdelijken schoot versmaad.⁽¹⁾

(1) Non horruisti virginis uterum (*Te Deum laudamus.*)

Ons aangekondigd door profeten,
o Nacht van 't Vleeschgeworden Woord,
De Zoon op 's Vaders troon gezeten,
Heeft Adams smeekgebed gehoord.

'Mijn Vader,' sprak Hij in die dagen,
Vergeef wat Adam heeft misdaan,
Ik wil om hem het kruishout dragen,
Den lijdensbeker drinken gaan.'

O Godlijk kind, ik zie u rillen,
Gij, Heer en Maker van 't Heelal,
Gij, die orkaan en storm kunt stillen,
Uw woning is een dierenstal.

Gij hebt geen hofstoet, Hemelkoning,
Geen hermelijnen kleederdos,
Geen lijfwacht staat rondom uw woning
Alleen een ezel en een os.

Voor allen staat de staldeur open,
Voor rijken en voor bedelaar
Bedrukten leert hier lijden, hopen,
Dat kind is uw bemiddelaar.

Dat bibbrend kind brengt heil en vrede,
O mensch voor u op aarde neer
Dat Godlijk kind aanhoort uw bede,
Zijn dood schenkt u het leven weer.

Ik kniel voor uwe kribbe neder,
Ik groet, aanbid u, Hemelsch wicht,
Al zijn uw koontjes bleek en teeder,
Uw aanschijn straalt van Godlijk licht.

Wees welkom, Bode, uit hooger luchten,
Gij brengt Uws Vaders vredokus,
Wij smachten naar uw eerste zuchten
IN TERRA PAX HOMINIBUS.

Hasselt.

KAREL QUAEVOLIEG.

De speelduivel.

Gehoord was het gras en het keren was binnen 't Was kermis in 't dorp.....

JAN VAN BEERS.

PRACHTIG stond de Oktoberzon aan den wolkeloozen hemel. 't Was nog wel dezelfde zon als een paar maanden vroeger, doch 't waren niet meer die brandende stralen die, tijdens den oogst, den zwoegenden landman het zweet uit het lijf persten. Zoozeer als het toen een wellust was in 't lommer van boom of struikgewas van den arbeid uit te rusten, zoozeer was het thans een genoegen het getemperde zonnelicht in 't volle aangezicht te ontvangen en, in de verte, het goudgeflinker waartenemen, dat de helderschijnende dagtoorts in het bruingele herfstloover verwekte.

't Was kermis, in 't dorp! En 't was wel degelijk de beste tijd van 't jaar, om kermis te vieren. Het oogstwerk was afgedaan; de schuren waren tot barstens toe, met rijke korenschooven en de kelders met den voorraad aardappels opgevuld. Wat schuur noch kelder bergen konden, stond in oppers aan de achterbalie of vulde de groeven in den tuin der hofstede. In één woord alles was in veiligheid; de schatten van den landman hadden noch regenbui noch hagelslag meer te vreezen; welgemoed kon nu de vlijtige landbouwer den Gever van alle goed voor het verkregene danken en gerust mocht hij den aankomenden winter te gemoet zien.

God danken, rusten, feest vieren, zijn drie dingen welke de landman pleegt in acht te nemen, na eenen gelukkigen oogst.

De kermis dan, kwam juist op haren tijd. De plechtige hoogmis van den zondag was geschikt voor het dankgebed; de algemeene dienst voor de overledenen, vereenigde den maandag al de verspreide familieleden in dezelfde kerk en 's middags aan dezelfde tafel; eerlijke en deftige vermaken volgden op die echt Vlaamsche en voorvaderlijke plichtbetrachting.

't Was kermis in 't dorp! Zij die van elders kwamen, zagen het reeds van verre, aan den reusachtigen elzentak, gemeenlijk den *meitak* geheeten, die op het hoogste van de torenspits was uitgesteken. Naderbij gekomen, hoorde men het aan het gegons van eenen drukpratenden menschendrom, boven hetwelk het geroep en geschater der marskramers en de stem der liedjeszangers luide uitklonk.

Het levendigste van al was de kermis bij het eindigen der goddelijke diensten. Zoo stil en ingetogen als in de kerk zelve, was het gansche dorp, gedurende het H. Misoffer en vooral binst den stond, waarop het kleine zilverstemmige klokje door zijn geklep de nederdaling van den Zaligmaker, dat dagelijks vernieuwde wonder, den dorpelingen, aankondigde.

Geen landlooper, geen vreemde kramer, geen zwervende muzikant, al ging hij zelf ter kerke niet, zou het gewaagd hebben dien plechtig roerenden stond door het minste gerucht te storen.

Doch, niet zoodra had de veldwachter, die gewoonlijk, rond den ingang der kerk, voor het behoud der orde waakte, in zijn blinkend hoogfeestgewaad den drempel der kerk verlaten, om aan 't raadhuis de af- en aankondigingen van wethouders en notarissen te gaan voorlezen en werd hij gevolgd door de eersten, die de kerk verlieten, of daar ging een verward gerucht op van menschenstemmen, kindertrompetjes, draaiorgels en krassende vedels, waarvan de samenhang, hoe weinig

overeenstemmend ook, met de wetten der harmonie, het eigenaardig kermismuziek uitmaakte.

't Was kermis in 't dorp! Daar stond de tent van den lekkerkoekventer, die luidruchtig zijne waar aanbood, aan twintig, vijftien, tien, vijf oordjes, tot dat er een kooper kwam die zegde: *mijn!*

Daar stond het kraam van Anneke, de koopvrouw in kinderspeelgoed; steenen haantjes waarop men fluiten kon, looden soldaatjes, paardjes en karrekens, blikken trompetjes, kartonnen doosjes, koperen ringskens en andere dingen, die knapen en meisjes de oogen uitstaken en het geld in hunne zakken deden dansen.

Daar stond het draaikraam van Arjaan, waar men allerhande lekkernij kon winnen en ten minste altijd iets had.

Daar stond de tent van Trien, die suikerspekken, speculatie, amandelbrood, karamellen en andere snuisterij te koop bood.

Daar stond de paardjesmolen van Jan de Zwingelaar, niet de prachtige paardjesmolen van heden, die door een blind paard wordt getrokken of met stoom bewogen; maar de paardjesmolen uit Adamstijd of altijd zeker van voor den zondvloed, door jongens voortgestuwd die, voor hunne moeite, ook eens hunne beurt kregen ruiters te zijn. Een oordje om eenen toer te rijden en wie den ring steekt rijdt nog eenen toer voor niets!

Daar stonden nog zooveel andere dingen, die allen om te zeer, het één de kleinen, het andere de grooten bekoorden. Maar daar stonden ook de werktuigen des duivels van het tuischspel; kleine afzichtelijke tafeltjes, met een vierkant tapijtje erop, waarop de vier azen van het kaartspel, anker en zon geschilderd waren: een kroes en drie teerlingen, dat was geheel het gerief van die kramen, welke niets aantrekkelijks voor het gezicht aanboden.

En toch trokken zij sommigen aan, veel sterker dan het verlokkelijk suikergoed de kleinen aanlokte.

Daar speelde men voor geld en onder de dorpe-

lingen waren er ook, gelijk overal elders, die aan den speelduivel verslaafd waren. En wat is er dat meer aantrekkingskracht bezit dan een slechte drift?

De veldwachter hield echter een waakzaam oog in 't zeil. Het tuischen was door de overheid streng verboden, doch de maatregel was maar half. Om oordjes en stuivers mocht men spelen, doch zoodra men om zilvergeld speelde moest de kramer weg en de inzet was verbeurd. Onnoodig te zeggen dat, zoodra de veldwachter uit het zicht was, het verbod druk werd overtreden en dat, toen hij terugkeerde, de tuischer door zijne medeplichtigen, die op loer stonden, werd gewaarschuwd.

En..... dat gebeurde in de taal der marskramers en der landloopers, in het Bargoensch, dat, naar men zegt, in de omstreken van Zele te huis hoort en waarvan de veldwachter, ongelukkiglijk, geene letter verstond.

Een andere tuischer wist nog beter zijn spel te verduiken. 't Was de zoogenaamde man met den bolzak. Rechtstaande op eene groote tafel en omringd van zakmessen, pijpen, pistolen en andere koopwaren, voor welke men in den schijn speelde, hield hij eene linnen beurs in de hand, gevuld met kokers, waarvan ieder eene kaart van het kaartspel inhield. De beurs bevatte alzoo drie spelen kaarten. Die van het eene spel waren geteekend met een kruis, die van het tweede met eene ronde en die van het derde zonder merk. Op de tafel lagen dezelfde kaarten, in boeken van vier bijeengenaaid.

Voor éénen stuiver mocht men eenen boek nemen, eenen koker uittrekken en indien eene van de vier kaarten uit den koker te voorschijn kwam, had men eene pistool, eene pijp, een zakmes of iets dergelijks voor prijs.

Zoo was het in den schijn. Maar in werkelijkheid speelde men voor geld, ja voor grof geld en dat spel, dat aan het scherpziende oog van den veldwachter ontging, maakte vele slachtoffers, die zich van het spel lieten slepen naar den diefstal en van daar naar den afgrond van alle ondeugden en misdaden.

Dat was de kermis op de straat. In de herbergen ging het niet minder druk. Stoelen en banken zaten vol, stampvol met luidruchtige en vroolijke gezelschappen. Oude kennissen zagen elkander weer, nieuwe kennissen werden aangeknoopt. Op de tafels stonden de tinnen liters en stooopen te blinken, het Vlaamsche bier schuimde in de glazen, blijde feestliederen weergalmden door de openstaande vensterramen. Zoo ging het beneden, zoo ging het boven, zoo ging het buiten in de opgeslagene tenten!

Ook hier liepen orgeldraaiers en liedjeszangers tusschen de joelende menigte en niemand weigerde hun het kleine muntstuk, na het gespeelde deuntje en het gezongen lied. Ook hier liepen mannen met bolzakken, doch geen tuischers, die enkel vette *schurren* of lekkerkoeken verspeelden en andere met makaronkassen, bij welke men, met eenen draai op rood of blauw, ofwel met eenen teerlingworp, drie vellen makarons, bij 't volk 'ondervesten' genaamd, kon winnen. Elders nog zat de speelman hetzij op den zolder 'in de hanebalken' hetzij in de tent op eene bierton, op de viool te krassen en vonden jonge paren hun vermaak in den verhittenden en opwekkenden dans.

Zooals men ziet bestonden er, ondanks den zieleniever van den dorpsherder en de goede verstandhouding van burgerlijke en geestelijke overheden, benevens de goede voorvaderlijke gebruiken, ook slechte, die wellicht niet minder voorvaderlijk waren.

Niets is volmaakt in de wereld, ook niet de dorpskermis. En toch betreuren wij dat zij te niet is gegaan en de dorpelingen zijn er, in de laatste vijftig jaren, niet te beter op geworden.

II.

Het was in den namiddag van kermiszondag dat Jan, de zoon van pachter Brakelmans, die de *Blauwe*-

Hoeve bewoonde, den weg naar het dorp opstapte met een licht en opgeruimd gemoed en zeventien schellingen in den zak. Zeventien schellingen! Die som had hij zeker niet in eens van vader Brakelmans ontvangen, want deze was, niet ten onrechte, van oordeel dat al te veel drinkgeld de jonkheid soms nadeelig is.

Maar Jan had gespaard. Sedert lang reeds had hij den zondag een pintje minder gedronken. Intusschen had hij, nu en dan, voor de geburen al een karweike gedaan met de paarden en dat was goed betaald geworden. Kortom, hij had de zeventien zilverstukken eerlijk bijeengekregen en ging er nu eens duchtig kermis meê vieren.

Dat was zijn voornemen. Doch de beste voornemens worden soms kwalijk uitgevoerd en dat zou Jan al spoedig ondervinden. De jongen had eenen nauwelijks ontluikenden drift, eenen drift dien hij nog niet kende: den drift naar het spel.

Reeds eenige keeren had hij, aan de mannen van 'anker en zon' voor meer gespeeld dan door het policiereglement was veroorloofd, doch tot nu toe was hij binnen zekere palen gebleven.

Telkens was de kans hem gunstig geweest en hij was nog in zoover zijn eigen meester, dat hij er met winst uitscheidde.

Dat was echter zijn ongeluk, want hij begon te gelooven dat zijne gelukster hem toeliet zonder gevaar te doen, wat voor anderen soms erge en onherstelbare gevolgen heeft.

Jan was dus nog niet bedorven, doch hij voedde eene slang aan zijnen boezem. In plaats van den drift, die bij hem opkwam, te bestrijden, vertrouwde hij in zijne eigene wilskracht. Helaas! dat zou hij bezuren!

Jan had des morgens de hoogmis bijgewoond en had er niet minder godvruchtig gebeden dan elk ander geloovige. Doch, nu kwam hij naar de kermis en liet zich door de menigte voortdrijven, tot aan de plaats waar de marskramer met zijnen bolzak stond te roepen:

Hei! hei! hei! Pijken heer, met een kruis! Wat geluk! Wat geluk! Een mes van vijf frank, met twee pennemessen en nen kurkentrekker!

De jeugdige landman liet zich door dat kwakzalversgeroep niet overbluffen. Noch het mes, te beurt gevallen aan den gelukkigen bezitter van 'Pijken heer met een kruis' noch eenig ander voorwerp, op geheel het kraam, bekoorde hem.

Maar de speelduivel kwam boven. Jan drong tot bij de tafel en vroeg aan den man met den bolzak:

- Mag ik voor éénen schelling spelen en de winst te betalen in geld!

- Stil, jongman, was het antwoord. Gij weet dat de 'wet' het verbiedt. Doch, fluisterde de tuischer, wij zullen het maar wagen.

De omstanders lieten Jan plaats en volgden vol belangstelling het spel. Als de speler won trok hij drie schellingen voor éénen; verloor hij, de schelling was voor den man met den bolzak.

De jongeling nam het kaartenboek, trok éénen koker uit den bolzak en gaf hem den kramer over.

- Klaveren vrouw met een ronde! hei! hei! hei! klonk het over de dorpplaats.

Jan bezag zijne kaarten: 't was mis! En zijn schelling verdween in den zak van den kramer. De jongen wilde zijn muntstuk terug winnen. Hij speelde nog eens, nog tweemaal en verloor. Zijn gelaat verdonkerde, tranen kwamen in zijne oogen en eenen oogenblik dacht hij er uit te scheiden. Doch hij beet zich op de lippen en hield vol. Zijn drift had gezegepraald. Nog twee, driemalen achtereen was Jan ongelukkig. Eene andere maal won hij, doch de bres in zijne beurs geschoten was te groot, om daardoor te kunnen gevuld worden.

Hij speelde voort en verloor, en verloor! Kortom, in minder dan een half uur tijds waren de schellingen van Jan Brakelmans in den zak van den kramer overgegaan en was de arme jongen plat geruïneerd.

En de kermis, waarvoor hij weken lang gespaard had, die kermis waarvan hij zich zooveel deugd en genot had beloofd, die kermis met al hare aantrekkelijkheden, was nauwelijks begonnen!

Gevloekte speelduivel!

Jan was wanhopend. Denken kon hij niet. Hij stond daar als verdoofd en aan den grond genageld. Eindelijk strompelde hij, als bewustloos, van het kraam weg en kwam, zonder dat hij het schier zelve wist, terecht op de straat die naar zijns vaders hofstede geleidde.

Onderwege naar huis, toen hij buiten het zicht der menschen was, barstte hij uit in eenen tranenvloed, waarop volslagene radeloosheid volgde. Wat zou hij aanvangen? Hij wist het zelve niet. - Jan stond op den boord van den kuil des verderfs. Een toeval zou hem er geheel in nederstorten.

(Vervolgt.)

A.V. BULTYNCK.

Het lied der linden.
(Vervolg van bl. 356 des vorigen jaargangs.)

III.

DROPPELEN vielen van de oude boomen
 Neder gelijk een perelenregen...
 Waren het tranen, die zij schreiden,
 Toen zij stom en treurig zwegen?

Waren het wrange wanhoopstranen,
 Als een kind weent bij de droeve
 Sponde der overledene moeder,
 Bij de sombere kerkhofgroeve?

Waren het wrange wanhoopstranen,
 Die uit hartebloed ontspruiten
 Over onherstelbre rampen,
 Over wonden nooit te sluiten?

Hoort! daar stijgen mildere tonen
 Fluisterend uit de groene kruinen:
 't Is een lied van hoop en leven,
 Troostvol golvend over de puinen.

Het Lied der Opstanding,

1

Aaklig dat wij leven? Neen!
 Heil om 't leven ons gegeven!

Wij ook sterven, maar wij sneven
 Om weldra opnieuw te leven:
 Staakt, o puinen, uw geweene!

Onze rijke looverdos
 Kwijnt verdorrend alle jaren;
 Woeste wervelwinden waren
 Rond en rukken al de blâren
 Van de moedertakken los,

En dan staan we kaal en bloot,
 De armen jammrend opgestoken
 In het winterkleed gedoken -
 Baarkleed op ontzielde knoken -
 Treurige offers van den dood.

Treurige offers van den dood?
 Neen! weldra wordt krachtig leven,
 Door de stammen opgeheven,
 Weer de takken ingedreven
 Uit der aarde vruchtbren schoot.

Als de ruwe winter wijkt,
 Spruit bij zonnestraal en regen,
 Bot en bloesem allerwegen;
 En, nog hoger opgestegen,
 Juicht de kruin en bloeit en prijkt.

Beelden zijn we van uw lot:
 In der tijden stage wieling
 Rijst de geest weer van bezieling
 Uit de puinen der vernieling
 Op een enklen wenk van God.

Hoort! een wind woei door ons heen,
 En hij kwam van ver gevaren,
 En hij lispelde in de blâren
 Goede tijding, blijde maren:
 Staakt, o puinen, uw geweene!

Moeder, die daar hooploos schreit,
 Smijt het rouwfloers van uw leden!
 Want de Heer verhoorde uw beden:
 't Rampvol lot is doorgestreden;
 't Uur is daar, zoolang verbeid.

Moeder, moeder, wees getroost!
 Zie, daar wuiven zegepalmen!
 Hoor, daar stijgen zegegalmen!
 't Zijn de lauwwren, 't zijn de psalmen
 Van uw wederkeerend kroost.

2.

Dreunt op, dreunt op, metalen monden,
 Om over steden, dorpen, velden
 Het heuglijk nieuws alom te melden:
 Erbarmend zag de hemel neder
 Na zooveel lange, bange stonden;
 De Abdij herleeft; haar kroost komt weder!

Snelt toe, snelt toe, o Kempenaren!
 Vlecht bloem en loover tot festoenen;
 Laat trommen brommen, feestklaroenen
 De blijde tijding uitbazuinen!
 Snelt toe, snelt toe in dichte scharen!
 De Abdij verrijst uit hare puinen.

Rol open, grijze poort, rol open!
 Daar spoeden ze aan - de Norbrechtszonen,
 Om weer in 't oude Sticht te wonen;
 En, komt hun blik slechts puin er tegen,
 Dat puin zal leven! want zij hopen
 Op Godes hulp, op Godes zegen.

3

Daar zijn ze, ziet! daar zijn ze, ziet!
 Hoezee, hoezee! daar klinkt het lied,

Het lied der troost- en vreugdepsalmen,
 Dat Laan en Sticht er van weergalmen,
 Waar 't juublend uit den boezem schiet:

'Laetatus sum!.... O vreugdestond!
 Ons werd de blijde maar verkond:
 Wij zullen in het huis des Heeren,
 Na 't lange dolen, wederkeeren,
 Weer wonen op den moedergrond.

Jerusalem! daar staan we weer
 Op uwen drempel. Als weleer
 Gaat roem en heerlijkheid u kronen.
 Jerusalem, hier zijn uw zonen!
Hosanna! Glorie aan den Heer!

In convertendo.... Heil! uw kroost,
 Van Noord tot Zuid, van West tot Oost
 Verspreid in verre en vreemde streken,
 Zag zijne ballingsboeien breken;
 Hier zijn we! Heil den dag van troost!

De Heer had deernis met ons lot:
 Hij heeft des vijands waan geknot
 En ons hersteld. De volken zingen:
 Wat deed de Heer hun groote dingen!
Hosanna! Glorie, dank aan God!...'

4

En, juublende boomen,
 Wij juichten en joelden;
 Want weder wij voelden,
 Vol zalige vreugd,
 De zangen bij stroomen
 Ontspringen en stijgen
 In takken en twijgen -
 De zangen der jeugd.

IV

Nogmaals zwijgen de oude Linden,
 Waar ze op 't grootsche schouwspel staren,
 Door het Sticht hun aangeboden
 Tijdens de laatste vijftig jaren:

't Sticht, zoo nederig herbegonnen,
 Zien zij uit zijn puinen stijgen;
 Zien ze ontwikkelen, groeien, bloeien,
 Frisscher, voller krachten krijgen;

Zien zij, jaar op jaar, gedijen
 Door een talrijk kroost van zonen;
 Zien zij, jaar op jaar, met grootere
 Heerlijkheid opnieuw omkronen;

Zien ze om kennis en deugd geprezen
 Heinde en ver als in de jaren,
 Toen zij het de eerste maal aanschouwden,
 Toen zij, reuzen, nog kinderen waren;

Zien zij, immer groeiend, bloeiend,
 Uitgedijd naar vreemde landen,
 Krachtvol nieuwe wortels schieten,
 Ver, aan overzeesche stranden;

Zien zij door de Maagd gezegend,
 Die, haar moeder steeds gebleven,
 Op het feest van haar Bezoeking
 De oude Abdij herschonk het leven;

Zien zij door den God gezegend,
 Wien haar koren het loflied zingen
 En die, de oude Abdij beminrend,
 Wrocht aan haar zoo groote dingen....

En, opeens, daar rijst de zonne
 Van het jubeljaar ter transen;
 En de duizende lindenbladeren
 Tintelen van haar glorieglansen.

En daar rijst ook 't lied der Linden,
 't Lied der grootsche jubelstonde;
 Machtig, krachtig, prachtig dreunt het
 Albegeesterend in het ronde:

Het lied der Jubeling.

*Gloria in excelsis Deo,
 Et in terra pax hominibus
 Bonae voluntatis.*

Stemt den Heere, blanke scharen,
 't Lied van dank in jubelvreugd,
 't Lied van dank voor vijftig jaren
 Wondervol hernieuwde jeugd.
 Juicht - gij moogt het na uw smarten -
 Om de wissling van het lot;
 Doch naar boven oogen, harten!
 Dank en glorie zij aan God!

Stijge op uw lied met jubelklank,
 En 't dringe door het zwerk!
Hosanna! Hem, ja hem zij dank:
 Uw glorie is zijn werk.

2

Stemt de Maagd, o blanke scharen,
 't Lied van kinderdankbaarheid!
 Zij, zij heeft u vijftig jaren
 Trouw gesteund, beschut, geleid.

Onder haren moederzegen
 Stroomde u kwistig over 't hoofd
 's Heeren milde gunsteregen:
 Haar gezongen, haar geloofd!

Stijge op uw lied met jubelklank
 En 't dringe door het zwerk!
Magnificat! Maria dank:
 Uw glorie is haar werk.

3

Stem, waar gij uw hart moogt drenken
 Aan de vreugd van 't jubeljaar,
 Stem een lied van vroom herdenken
 Aan uw stichters, blanke schaar;
 Aan die reuzen, aan die helden,
 Die u in de aloude faam,
 In d' alouden roem herstelden:
 Grif in 't marmer hunnen naam.

En stijge uw lied in bedetoon,
 En 't dringe door het zwerk!
Da requiem! Dat God hen kroon:
 Uw voorspoed is hun werk.

4

Stem een lied van machtig hopen
 In het gouden jubeljaar!
 Grootsch een toekomst ligt u open:
 Voorwaarts, hooger, blanke schaar!
 Neen, geen dralen, neen, geen rusten
 Kenne Sint Norbertus' Zoon.
 Rust?... Hij vindt ze aan Sion's kusten
 Eens bij Sint Norbertus' troon.

Wij rusten niet! De lindenreus
 Stijgt hooger steeds in 't zwerk:
Excelsior! dat zij uw leus,
 Dat zij uw doel, uw werk!

Dan uit de kruinen, nog eeuwen, zal stijgen
 't Loflied Gods bij het blaadrengetril:
 Glorie aan God in den hooge, en op aarde
 Vrede den menschen van goeden wil!

V

De eeuwenheugende Linden zwijgen;
 Maar zij wachten - de reuzenboomen -
 Wachten wakend, wachten hoopvol
 Naar de tijden nog te komen.

Aanteekeningen en Ophelderingen.

I

Het verhaal, dat als snoer dient tot verbinding der liederen, werd - zooals de lezer, wien Weber's meesterstuk bekend is, onmiddellijk merkt - in het metrum geschreven van 'Dreizehnlinden.' Ik gaf er zonder aarzelen de voorkeur aan, daar het mij bijzonder geschikt scheen voor mijne stof; doch ik bezigde het met vrije, rythmische afwisseling, naar gelang der uit te drukken aandoeningen en om eentoonigheid te vermijden en koekoekszang. - Niet eigenaardig, zegt men wellicht, zulk een navolgen! - Och! het 'Wees u zelf,' in de laatste tijden zoo hoog uitgebazumd (al zal menigeen, zoomin als ik, weten hoe *ik mij* kan zijn) het 'Wees u zelf' gaf reeds aanleiding tot zooveel mislukte proeven en gekkemanspoëzie, dat ik me liever door de leus laat richten: 'Wees goed, al zij het dan niet eigenaardig,' - een regel toch, die onder het driefvoudig opzicht van spraak-, schoonheids- en zedenleer heelwat meer aanbeveling verdient.

Staan te Linden eeuwenheugend..

Wie Tongerlo eens bezocht, gedenkt de laan van reuzenlinden, die ter Abdij leidt. Zij werd geplant in 1676 of 1677. Sedert eenige jaren hebben de nog immer krachtig bloeiende boomen dus volle recht op hunne betiteling van 'eeuwenheugend' in den letterlijken zin.

Waar 't klokkenorgel hoog ter torentin enz.

De toren der oude Abdijkerk bezat een keurig klokkenspel, en 'tot bij het einde der achttiende eeuw leenden de klokken van Hemony, van Plumere en van Witlockx, dag op dag, hunne stemmen om de kloosterlingen en de bewoners van de omstreek tot des Heeren dienst te noodigen, en heinde en ver het lief en leed des kloosters te vertolken.' (W. VAN SPILBEECK, *Voormalige Abdijkerk van Tongerlo*, bl. 76). Tijdens

de Fransche Omwenteling werden de kleinere klokken verspreid, de grootere naar de smeltovens gevoerd.

Door 't vijftal eeuwen, die reeds henentogen.

De stichting van Tongerlo dagteekent van rond 1130.

II

Het Lied der Verdelging.

Na tal van knevelarijen werden de Norbertijner Kanunniken uit hun gesticht verdreven, den 6 December 1796. Men leze het roerend verhaal dier treurige episode van Tongerlo's annalen in het merkwaardige werk van Kanunnik W. VAN SPILBEECK, *de Abdij van Tongerlo*, bl. 600. - Het klooster werd verkocht, en weldra viel een groot deel der gebouwen, waaronder ook de prachtige kerk, onder den moker der afbrekers; de reusachtige toren werd, na vier maanden werkens, in 1811, bij middel van het vuur omvergehaald.

III

Het Lied der Opstanding.

In 1837 huurden de nog overblijvende kloosterlingen het kasteel van Halmale te Broechem, en in Februari van het volgend jaar 'herleefde, alhoewel op vreemden grond' aldaar 'de Abdij van Tongerlo' (W. VAN SPILBEECK, l.c. bl. 622). Toen den 9 December 1839, ten gevolge van het overlijden des bezitters, de helft der abdij openbaar in veiling kwam, werd zij den ouden eigenaren toegewezen, en den 1 Juli 1840 zag Tongerlo de Norbertijnen weder. 'Onuitdrukkelyk was de vreugde en geestdrift, met welke de inwoners van Tongerlo en der omliggende dorpen de Eerw. Religieusen te midden van zegeningen en gelukwensen, te gemoet snelden, en hen dat langgewenschte verblyf zagen binnen treden waer hunne voorouders zoo menigmael troost en hulp in hunne noodwendigheden gevonden hadden.' (VISSCHERS, *Gesch. Inlichting over het Norbertynsch Collegie*, bl. 44).

Laetatur sum! o vreugdestond!...

In convertendo! Heil uw kroost...

'Onder het zingen der vreugde- en troostpsalmen! *Laetatur sum in his, quae dicta sunt mihi; in domum Domini ibimus; - In convertendo Dominus captivitatem Sion, facti sumus sicut consolati*, toog de blijde stoet de Abdij binnen.' (W. VAN SPILBEECK, l.c. bl. 625).

IV

Ver, aan overzeesche stranden.

Tongerloo stichtte, sedert zijne heroprichting, drie huizen in Engeland, te Crowle namelijk, te Spalding en te Manchester, en een studiehuis in Rome.

Op het feest van Haar Bezoeking.

Op het feest van Haar Bezoeking.

‘Met de eerste vespers van het feest van Maria 's bezoek aan Elisabeth werd de plechtige koorzang voortgezet, ruim vier en veertig jaren te voren onderbroken. Chrysostomus Raemakers had op den dag der verdrijving het laatste H. Misoffer in de Abdijkerk opgedragen; dezelfde, nu pastoor te Broechem en prior des heringerichten kloosters, celebreerde de eerste mis op Maria's feestdag.’ (W. VAN SPILBEECK, l.c. bl. 625).

F. SERVAAS DAEMS.

De naam van Sint-Bavo.

Tuum mundo toto, Bavo,
sed praesertim fit Gandavo
celebre solempnium.
Grege insignis de patrono
plausu mentis, oris sono
concinit praeconium.

Uit: *Missale ad verum cathedralis ecclesiae Traiectensis ritum. Antwerp: 1540.*

TWEE Oud-Nederlandsche steden zijn er, beiden aanzienlike hoofdsteden, van ouds zoo wel als nog heden ten dage, beiden van ouds bekend en vermaard, ja beroemd in heure geschiedenis, beiden ook, in heur hedendaagsch bestaan, nog met eere bekend in al de Dietsche gouen, en by den vreemdeling daar buiten. En beiden hebben zy, in onderscheidinge van alle andere Dietsche steden van heuren rang, ook nog deze zake gemeen, dat heure hoofdkerken gewijd zijn op den name des zelfden Heilige, van ST-BAVO.

De steden, hier bedoeld, zijn Gent in Vlaanderen en Haarlem in Holland.

D'omstandigheid, dat de schryver van dit opstel te Haarlem woont, en dat hy eene bydrage wenscht te schryven voor dit tijdschrift, dat te Gent uitgegeven wordt, brengt er hem als van zelve toe, om den naam van ST-BAVO als onderwerp voor zijn opstel te nemen, en van dien naam in taalkundigen - of laat ik liever schryven: in naamkundigen zin, het eene en andere mede te deelen.

De geschiedenis meldt ons dat ST-BAVO omstreeks

den jare 590 geboren is in de Haspengou, dat is het zuidelijke deel van het hedendaagsche gewest (Belgisch-) Limburg. De Haspengou, heden ten dage voor een deel, langs de grensen van het Land van Luik, verwaalscht, is oorspronkelijk eene geheel Dietsche gou geweest. De namen der plaatsen, in dit hedendaags half- of heel-verwaalschte deel der Haspengou gelegen⁽¹⁾, duiden nog onweêrsprekelijk aan, dat zy van Dietschen, van Oud-Germaanschen oorsprong zijn; dat de lieden die deze naamden eerst formden, noemden, in gebruik namen, Dietschers waren en geen Walen; dat Dietsch (Germaansch), en niet Waalsch (Romaansch), hunne moedertaal was. Ja, sporen, kenteekenen van het Dietsche taalgebied, zoo als blijkt uit plaatsnamen en anderszins, strekken zich nog uit, van de Haspengou uitgaande, tot over de grensen van die landstreek, tot in de noordwestelijke grensstrook van het Land van Luik.

ST-BAVO, in de Haspengou geboren, uit eene aanzienlike Haspengousche maagschap, een man die in zyne voorouderlike gou vele bezittingen had, en die aldaar ook het eerste gedeelte van zijn leven doorbracht, tot hy, weduwnaar geworden zijnde, op manneliken leeftijd zich bekeerde, en te Gent in een klooster ging - ST-BAVO is dus wel degelijk een Dietscher geweest, van lands-, volks- en taal wegen. Hy moet in den volsten zin des woords een Nederlandsche Heilige genoemd worden. Immers ook in de Nederlanden, en wel in Vlaanderen, heeft ST-BAVO, na zyne bekeering, als monnik en kluizenaar zijn heilig leven doorgebracht en voleindigd. En in de Nederlanden, in Vlaanderen zoo wel als in Holland, wordt hy ook byzonderlik

(1) Hubertingen (*Houppertange*), Bitsingen (*Bassenge*), Gelmen (*Jamine*), Curingen (*Curange*), Ordingen (*Ordange*), Gutschoven (Gutsinkhoven?) (*Gossoncourt*), Piringen (*Pirange*), Rukkelingen (*Roclenge*), Rutten (*Russon*), Wouteringen (*Otrange*), Veulen (*Fologne*), Vorssen (*Fresin*), en nog andere echte en schoone, oorbeeldig Oud-Germaansche namen. Zie het Limburgsche tijdschrift *'t Daghet in den Oosten*, op bladzyde 111 van den eersten jaargang, 1886.

vereerd. In der daad, te recht moet ST-BAVO een Nederlandsche Heilige heeten.

De geschiedenisboeken berichten ons nog dat ST-BAVO ook (of eigenlijk?) den naam van ALEWIN droeg. In den *Dagwijzer* van het Brugsche tijdschrift *Rond den Heerd* lezen wy op bladzijde 345 van jaargang 1888, ten dage van 1 October, den dag aan ST-BAVO gewijd: 'Heer ALLEWIN, geheeten BAUE of BAVO'. Nu is *Alewin* of *Allewin*, in zynen oudsten form *Athalwin*, later *Adelwin* of *Adelwyn*, in zynen hedendaagschen form *Alewijn*⁽¹⁾, ook een echt Oud-Germaansche, een zuiver Dietsche mansdoopnaam, en beteekent *Edele vriend*. Hoe nu evenwel deze zaak van twee namen by eenen man eigenlijk bestaat - of daar misschien by het leven des Heiligen eene naamsverwisseling plaats gevonden heeft, lijk by ST-PAULUS, die vóór zyne bekeeringe SAULUS hiet, of iet anders - 'k en wete 't niet. En hoe dit dan ook zijn moge, de H. Kerke en kent onzen Heilige anders niet, in geijkten zin, als onder den name van ST-BAVO. Aan dien naam dan willen wy ons hier houden, en dien naam nader beschouwen.

Van eenen Germaanschen, eenen Dietschen man en kan men anders niet verwachten als dat hy ook eenen Germaanschen, eenen Dietschen naam drage, of anders eenen naam in Dietschen form. Althans in die tyden toen ST-BAVO leefde, dagen die, in volkenkundig opzicht, rechtzinnige tyden mogen heeten, en toen geen

(1) In kerkeliken zin is de naam *Alewijn*, *Alwin* (*Alouin*) verlatijnscht geworden tot *Aloysius*, de naam van eenen Heilige, wiens gedachtenisse ten dage van den 21st van Zomermaand gevierd wordt. En deze kerkelike naamsform wordt dan in het dagelijksche leven weêr tot *Aloys* ingekort. Maar *Aloys* is een gants onredelijke en verkeerde naamsform. Van rechtswege en mag hy door eenen Germaanschen, Nederlandschen, Dietschen of Vlaamschen man niet gedragen worden. Een rechtgeaard Nederlander, hy zy Vlaming of Hollander, Fries of Brabander, zoo hy in den H. Doop den name van *Aloysius* ontfangen hebbe, heete in het dagelijksche leven, in zuiveren, volkseigenen form, *Alewijn*, of *Adelwijn* voluit.

eerlik man zich zyner volksaard en schaamde, nochte Franschman wilde schynen als hy Vlaming was. En zoo is het ook met den naam van ST-BAVO. In der daad is *Bavo* een echt Germaansche mansdoopnaam, in Dietschen form. Het schijnt echter dat *Bavo*, oudtijds zoo min als heden ten dage, nooit een byzonder volksaardige en volkseigene, nooit een veelvuldig en algemeen gebruikelike naam geweest zy, by onze voorouders. Want al treft men dezen naam, van ST-BAVO's tyden af, door alle eeuen henen tot nu toe, in oude oorkonden en op de bladzyden der geschiedenisboeken, en in het hedendaagsche dageliksche leven hier en daar, nu en dan wel eens aan, *Bavo* behoort toch altijd en overal tot de zeldzaam voorkomende namen. D'omstandigheid dat daar in onze gewesten ook maar weinig kerken zijn, op den name van ST-BAVO gewijd⁽¹⁾, is ongetwyfeld almede oorzaak van dit verschijnsel. Immers de ouders plegen geerne hunnen kinderen den name te geven van den patroon hunner parochie-kerke.

En toch! ongetwyfeld is ST-BAVO by onze voorouders in de middeleeuen steeds en algemeen in groote vereeringe geweest, en heeft men zynen gedenkdag, die op den 1st van Wijnmaand valt, toenmaals met byzondere toewyding en feestelikeit gevierd. Anders toch en is het niet te verklaren, hoe die feestdag van ST-BAVO, oudtijds voluit '*St-Bavo-misse*'⁽²⁾ genaamd, zynen naam op de geheele Wijnmaand heeft kunnen overbrengen. Immers nog heden ten dage noemt men

- (1) Kerken aan ST-BAVO gewijd, behalve die van Gent en van Haarlem, zijn nog die van Aardenburg in Zeeusch-Vlaanderen, van Synghem in Oost-Vlaanderen, van St-Bavo's-Vive in West-Vlaanderen, van Rijsbergen in Noord-Brabant, van Eede by Aardenburg, van Heemstede by Haarlem.
- (2) '*Mis*' voor den geheelen feestdag genomen, gelijk men ook nog spreekt van *Kerstmis*, dat is: Christus'misse, de feestdag van onzen Heer, in 't Engelsch *Christmas*; verder in Vlaanderen byzonderlik van *St-Maartensmesse*, de feestdag van St-Maarten; en gelijk ook de dag van St-Michiel in 't Engelsch *Michaelmas* heet.

in Vlaanderen, en elders in de Zuidelijke Nederlanden, de maand October gemeenlik *Bamisse*, eene verkorting, by samentrekkinge, van den vollen naam *St-Bavo-misse*. Ook in sommige Noord-Nederlandsche gewesten, in Zeeland en in Noord-Brabant is de naam *Bamisse*, in plaats van October, nog wel by den volke bekend en in gebruik. En dat in de middeleeuen en nog later, deze naam *Bamisse* ook in het eigentlike Holland voor de geheele Octobermaand gold, blijkt uit menige oorkonde, in die tyden en daar te lande opgesteld.

Dit strekt zekerlik wel ten bewyze van de groote bekendheid en vereering die ST-BAVO by de oude Nederlanderen had. Maar tevens is dit in zonderlinge en my onverklaarbare tegenstrydigheid met de feiten, eerstens, dat er zoo weinig kerken in onze gewesten aan ST-BAVO gewijd zijn, en dan, dat de naam *Bavo* zoo betrekkelijk zeldzaam by ons volk als doopnaam in gebruik was en is.

(Wordt vervolgd.)

Haarlem.

JOHAN WINKLER.

Vondels werken.⁽¹⁾

WEDEROM is er een deel verschenen van die standaarduitgave van den prins der Nederlandsche dichters. Deze nieuwe druk is eene ware volksuitgave om zijnen uitermaten goeden koop en eene prachtuitgave om de sierlijkheid van uitvoering en de menigvuldige platen welke den tekst opsieren. De platen zijn meesterlijke nabootsingen van die welke de oorspronkelijke uitgaven opluisterden, en waarvan hier eenige specimens onder de honderden gegrepen. De 107 figuren der *Vorstelijke Warande der dieren* werden in 1607 geteekend door Marc Gerarts van Brugge.

Het onderhavige deel geeft het treurspel *Maria Stuart* en *De Leeuwendalers* in 1887 te Antwerpen opgevoerd ter gelegenheid van het 300jarig jubelfeest van Vondels geboorte.

Hier is het natuurlijk de zaak niet Vondel te beoordeelen, doch zeggen wij toch het een en het ander door de bevoegde critici geschreven.

Nicolaas Beets schrijft:

‘Gelukkig, gelukkig voor den Vorst en Vader der Nederlandsche dichteren, indien hij, na twee eeuwen onder de kinderen van die vaders, in wier midden hij gezongen en die hij bezongen heeft, den man mocht vinden, die in staat en gezind was, hen voor te lichten en op het rechte standpunt te plaatsen, om hem

(1) De werken van J. Van de Vondel uitgegeven door Mr J. Van Lennep, herzien en bijgewerkt door J.H.W. Unger. Nieuwe geïllustreerde uitgave. Gent, A. Siffer.

in dit alles te doen verstaan, hem recht te laten wedervaren, te doen bewonderen en genieten! En het is Jacob van Lennep geweest, die in volle kracht en rijpheid des mannelijken leeftijds daartoe den moed en

de roeping gevoeld heeft; Jacob van Lennep, in wien zich alles vereenigde, om zich van deze taak op de voortreffelijkste wijze te kwijten.'

Wie is Vondel en wat is er te leeren bij hem?

Men hoore daarover Van Lennep zelf: hij richt

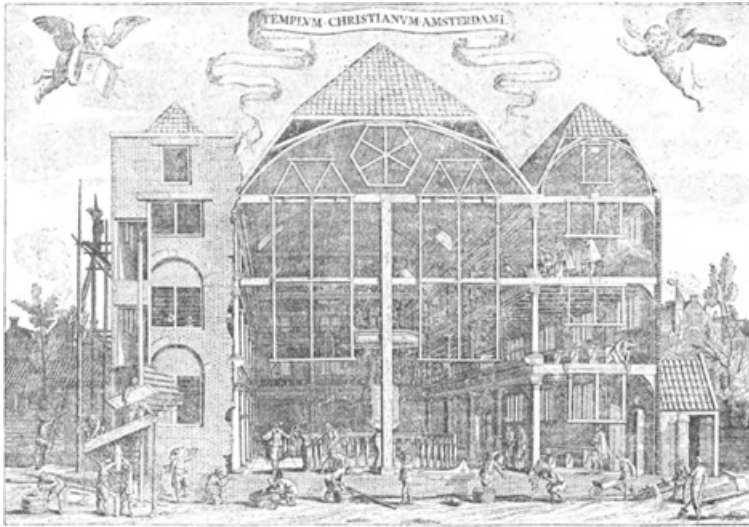
het woord tot 'al wie zijn taal en stijl verlangt te vormen en te beschaven':

JOOST VAN DEN VONDEL.

Het is Vondel, 'die meer dan iemand heeft bijgedragen om aan Nederlands taal, tot aan zijn tijd nog

ruw en onbeschaafd, regelmatige en edele vormen te geven, haar van uitheemsche bestanddeelen te zuiveren,

den rijken, doch nog onbekenden en verwaarloosden schat, dien zij in zich sloot, op te delven, te ont-

ginnen en in omloop te brengen, haar met een zwier, een kracht, een liefelijkheid te omkleeden als niemand voorheen bij haar vermoed had'. Vondel, 'al waren zijne tallooze dichtvruchten door een balsturig noodlot

ons onthouden geworden, zou nog om zijn prozastijl als de schepper van een rein, helder, verstaanbaar en welklinkend Nederduitsch, als het voorwerp van aller bewondering, als de gids en vraagbaak aller schrijvers in onze taal, mogen worden genoemd. De jongeling,

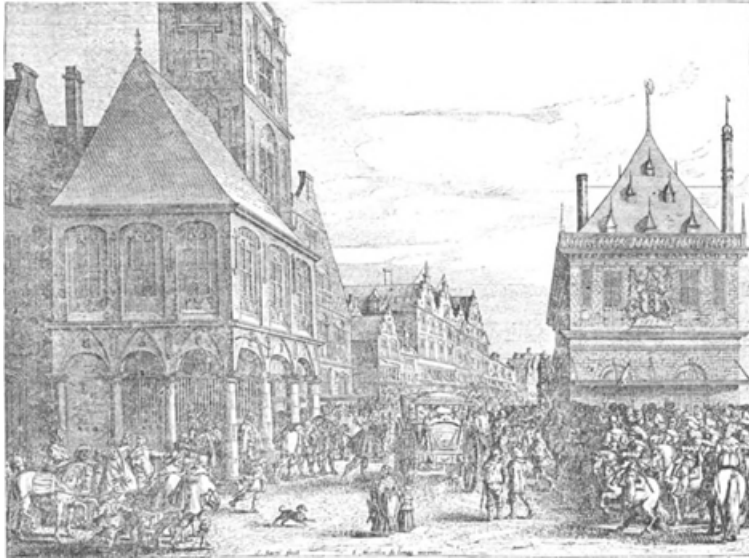
die zich tot dichten voelt opgewekt, doch de geheimenissen van maat en rijm nog niet genoeg heeft leeren doorgronden, neme Vondel daarin tot zijnen onderwijzer

CONST: HUGENIVS EQ: DOM: A ZVYLICHEM, PRIN: AVR: A CONS: ET SECR:
Hic ille Auracis Hugonius innotuit actus, Omnibus hunc terras od longe, batavia, valens
Effugies patria primas fama, sua. *Qui toto vultus mont erat in orbe tuorum*
Lucas de Heere delin. *Lucas de Heere fecit.* *De Heere, D. D.*

aan: geen beter gids en leidsman kan hij zich kiezen. Ook tot de studie, de aanhoudende studie van Bilderdijk, zoo verbazend groot als dichter en taalbeheerscher, begeve zich de toekomstige dichter, *maar*

niet vroeger, dan wanneer hij door de studie van Vondel gevormd is. En ook hij, 'die zonder zich in de sfeeren der poëzie te willen wagen, er prijs op

stelt, een zuiver, klaar, gekuischt en logisch Nederlandsch te schrijven, bevrijd van die spraakwendingen, welke ook de beste hedendaagsche schrijvers, ten gevolge hunner gewoonte om Engelsch, Fransch of Hoogduitsch te

lezen, maar al te dikwerf en doorgaans onwillekeurig van elders overnemen, leere van Vondel zijne Moedertaal gebruiken; van hem den rijkdom kennen, dien zij aanbiedt; van hem, nooit verlegen te zijn met de keus der uitdrukkingen, die hij behoeft, met de schikking van woorden en volzinnen, met de vormen van betoog en perioden.'

Dr H. Claeys schrijft 'met één woord: Vondel

is onze grootste leermeester in taal en dichtkunst, en Van Lennep, onze betrouwbaarste leidsman tot Vondel.'

De groote uitgave van Van Lennep met dezès critieken, aanmerkingen en ophelderingen kostte honderden, deze uitgave beraamd op 24 boekdeelen kost slechts fr. 1,30 per deel ingenaaid en in rijken archaïken linnen band volgens den stijl van Vondels tijd fr. 2,00. Ter kennismaking worden eenige exemplaren der afzonderlijke deelen separaat verkocht.

Thans zijn er reeds 14 deelen verschenen waarvan hier de lijst:

1° Hierusalem verwoest. - De Heerlyckheid van Salomon. - Helden Godes. - 2° Gysbreght van Aemstel. - Eelektra. - Maeghden. - 3° Het Pascha. - De Gulden Winckel. - De Vaderen. - 4° Vorstelycke Warande der dieren. - 5° De Amsteldamsche Hecuba.

- Palamedes. - 6° Hippolytus. - 7° Jozef of Sofompaneas. - 8° Gebroeders. - Jozef in Dothan. - Jozef in Egypte. - 9° Peter en Pauwel. - Heldinne brieven. - 10° Brieven der Maeghden. - Grotius Testament. - 11° Altaargeheimenissen. - 12° Publius Virgilius Maroos Wercken 1^e deel. - 13° Publius Virgilius Wercken 2^e deel. - 14° Maria Stuart. - Leeuwendalers.

Driemaandelijksch overzicht.

Kunst en Letteren.

Buitengewone prijskamp der VI. Academie. - De dichtwedstrijd der Vlaamsche Academie voor 1890 heeft geen uitslag geleverd. Wij lezen in de aflevering Juli en Augustus der Verslagen, bl. 218: 'Wat de jury pijnlijk getroffen heeft is de algemeene middelmatigheid der ingezonden stukken. Misschien is die ongunstige uitslag wel toe te schrijven aan den betrekkelijken korten tijd, binnen welken de gedichten moesten ingezonden worden; misschien ook wel aan eene zekere onverschilligheid voor alles wat eenig officieel karakter heeft: wij mogen het niet verhehlen dat de miskennis der taalrechten onze Vlaamsche letterkundigen sedert lang misnoegd heeft en dat, zoo de liefde tot Vorst en Vaderland bij ons volk nog diep is ingeworteld, de vernedering zijner taal niet van aard is om die liefde aan te wakkeren. De Vlaamsche dichters zijn grootendeels uit het volk gesproten, hun zingen of hun zwijgen mag beschouwd worden als de zuivere uitdrukking van hetgene dit volk gevoelt'.

Huygens en Corneille - CONSTANTIJN HUYGENS was in briefwisseling met al de geleerden en kunstenaars van Europa.

In 1661 ging hij voor eenigen tijd naar Parijs en hij nam die gelegenheid te baat om CORNEILLE naar Rouaan te gaan bezoeken.

HUYGENS toonde aan CORNEILLE hoe de Nederlandsche dichtkunst sedert vijftig jaren van uitheemsche uitdrukkingen gezuiverd was en over een rijken woordenschat beschikte.

HUYGENS poogde ook CORNEILLE in zijne onderhandelingen en door zijne brieven te overtuigen dat de Franschen ongelijk hadden in hunne dichtregels geene rekening te houden van den klemtoon, en te tellen met lettergrepen, niet met voeten. HUYGENS twistte ook over hetzelfde grondbeginsel met de Jezuiten van Lyon. (*Ned. Spectator*, 25 October.)

P. Loti, - Men spreekt veel in de letterkundige wereld van het laatste werk van den gekenden Franschen romandichter P LOTI: *Mémoires d'un enfant*. Die gedenkenissen zijn ver van natuurlijk en

lief, kinderlijk en eenvoudig te zijn. De schrijfrant is den meester weerdig, maar de inhoud is toch zoo nevelachtig en zoo kil, zoo treurig en zoo bitter!.... Er is geen blijheid, er is geen genot, er is geen edelheid meer in 't leven voor die hooveerdige schrijvers, die het geloof verzaken en bevechten. Er blijft hun niets over 't en zij: la conception de l'immense effeuillement de tout, la conscience horrible du péant des néants, de la poussière des poussières.'

Pol de Mont. - POL DE MONT, die ons van tijd tot tijd verrast met eene Vlaamsche Idylle, in schoone verzen en gespieerde taal gedicht, laat nu in 't *Nederlandsch Museum* legenden verschijnen uit het leven van Ieschua-Ben-Joszeif.

Door die hoofding laat de geloofsverzaker genoeg verstaan dat hij het leven van Christus als eene legende beschouwt.

Waar is de tijd gevaren, dat gij te Leuven luide zwoert eeuwig getrouw te zullen blijven aan de Roomsche kerk, en dat gij met de blauwvoeten van West-Vlaanderen den lustigen Vlaamschen kamp aan 't strijden waart, o Polydoor-Maria?

Browning. - Bij Walter Scott, te Londen, verscheen *Life of Robert Browning*, door WILLIAM SHARP.

De schrijver keurt vooral de drie groote werken van BROWNING: *Pippa Passes*, *The Inn Album*, *The Ring and the Book*.

Nadien verviel de dichter, maar korts na zijne dood gaf hij nog een meesterstuk uit: *Asolanda*.

Victor Hugo. - De *Correspondant* der laatste maanden van verleden jaar drukt schoone studien van E. BIRÉ over VICTOR HUGO. In de handboeken leert men gewoonlijk de geschiedenis der letteren kennen al den buitenkant: hier zult gij, van bij, VICTOR HUGO leeren kennen.

Mahomet. - Wij lezen in den *Nederlandschen Spectator*: 'Ook nu weder heeft een Muzelman, een inwoner van Liverpool, verzocht niet toe te laten om Mahomet van DE BORNIER, zooals het plan was, in Engeland te doen geven...

Intusschen heeft DE BORNIER den profeet voorgesteld in een indrukwekkend mystiek licht en onder mooie legendarische kleuren. Zelfs de muzelmansche dichters hebben Mahomet niet altoos evenveel eerbied bewezen. De historische gebeurtenissen zijn in het drama met wijsgeerig en dichterlijk oog betracht...

Zonderling is het wanneer men bedenkt, dat het der Comédie Française, die DE BORNIER'S Mahomet niet spelen mocht, vrijstaat om, wanneer zij maar wil, het treurspel van VOLTAIRE te geven, waarin de profeet voorgesteld wordt als een bedrieger, wien het aan geen ijdelheid faalt, en die zich zelf oordeelt, als hij zegt:

'J'ai su mettre à profit les erreurs des humains!'

Indien de katholieken beleedigd werden, zou men op de hedendaagsche schouwburgen zoo streng niet zijn.

Ledeganck. - Bij De Seyn-Verhougstraete te Roeselare wierden de volledige dichtwerken van Ledeganck uitgegeven. De veertien laatste bladzijden bevatten twaalf onuitgegevene stukken.

Pascal. - In den *Correspondant* van 25 Sept. laatstleden toont Mgr D'HULST hoe de Jansenisten den roem van PASCAL geschonden hebben en hoe zij de schuld zijn van zijn vroegtijdig afsterven in den ouderdom van 39 jaar.

De groote denker, die uitstekende diensten aan den godsdienst moest bewijzen, was de slaaf der venijnigste ketterij, die ooit bestaan heeft.

O. Wattez. - OMER WATTEZ heeft bij Ternooy Apel te Amsterdam een bundel novellen, *Jonge harten*, uitgegeven, die 't *Nederl. Museum* beoordeelt als volgt: 'Dat de heer WATTEZ, daar, in het hartje van zijne geboortestreek, beschouwd, gevoeld en genoten heeft, bewijzen ons zijne meestal prachtige en heerlijke natuur- en landschapbeschrijvingen...

Dat de heer WATTEZ daar, in *ons* Zuiden, met zijne idealen heeft gedweept, dat vinden wij in elke zijner novellen terug.

De schrijver moet gelukkig zijn; te oordeelen naar den trant zijner novellen vat hij het leven op langs de ideale zijde.' ('90 n° 8.)

Sardou. - SARDOU heeft een nieuw tooneelstuk, *Cleopâtre*, doen spelen.

't Gene meest de toeschouwers aantrekt, zijn de versieringen van het tooneel: de inhoud gelijkt niets, 't en zij het derde bedrijf, dat aan Shekspere ontleend is.

Men herhaalde reeds de drie eerste tafereelen, terwijl de dichter de drie laatste opstelde.

Dat heet men, de kunst voor het goud. (*Mag. litt. et scientif.*)

Het eerste tooneelstuk van SARDOU vond geenen bijval: maar de aanhouder wint, en heeft SARDOU geen roem verworven, hij is toch tot eenen hoogen trap van vermaardheid en fortuin gestegen.

Wat hem meest kenmerkt, is de verscheidenheid zijner tooneelwerken: hij heeft al de soorten beproefd.

Hij streeft niet hoog: hij schetst de driften, de belachelijkheden en de ondeugden om den gewonen hoop der toeschouwers vervaard te maken of te doen lachen.

Leest eene studie over den tooneeldichter, in den *Correspondant* van 10 Oct. laatstleden.

Busken Huet. - Het tweede deel der brieven van CONRAD BUSKEN HUET is

verschenen. (Haarlem, H.D. Tjeenk Willink). In een brief aan D^r TEN BRINK beoordeelt de vermaarde criticus onze Nederlandsche Letterkunde als volgt:

Ik heb 'de overtuiging dat het niet mogelijk is de Nederlandsche literatuur, van welk tijdperk het ook zij, anders dan vergelijkend te bestudeeren.

'Onze literarische 17^e eeuw, althans, boezemt mij alleen belangstelling in, voor zoover zij eene aanleiding is om kennis te maken met de renaissance in Italie, Frankrijk, Engeland, Spanje. Alleen Ariosto, Montaigne, Shakespeare, Cervantes, en de overigen, troosten mij van de verveling, waarmede ik mij overgoten gevoel.'

Tooneel. - Wij lezen in de Verslagen en Mededeelingen der Koninklijke VI. Academie, 1890 bl. 240: 'De heer P. GENARD denkt de aandacht der Academie te moeten vestigen op een onlangs te Antwerpen voorgevallen literarisch feit. Sedert drie honderd jaren heeft men ten onzent afgezien van tooneelvertooningen onder den blauwen hemel, op openbare plaatsen, en eertijds *Spelen van Sinne* en *Haagspelen* geheeten... Welnu, ter gelegenheid der onthulling van OGIER's borstbeeld, op de nieuwe Ogiersplaats rechtover het Steen, heeft men, dank aan den ijver eeniger tooneelliefhebbers, op de groote markt een van 's dichters tooneelwerken, in de opene lucht, voor duizende nieuwsgierigen gespeeld.'

Letterkundige werken. - Verschenen:

Bij Bloud en Barial te Parijs, ten prijze van 5 fr. elk werk: *Nouvelle Historie de la Littérature française pendant la Révolution et le Premier Empire.* - *Nouvelle Histoire de la Littérature française pendant la Restauration* - *Nouvelle Histoire de la Littérature française sous la monarchie de Juillet.* - *Nouvelle Histoire de la Littérature française sous le second Empire et la troisième République.* Deze vier werken zijn opgesteld door een jongen, veel belovenden katholieken schrijver: VICTOR JANROY-FELIX.

Bij Hachette, te Parijs: *Mme de Stael* door A. SOREL.

Bij Perrin, te Parijs: *Romanciers Allemands contemporains* door E. DE MORSIER.

Bij Karl Trubner, te Strassburg, ten prijze van M. 1,20: *Ueber den Ursprung der romanischen Versmasse* door PH. AUG. BECKER.

Bij Thorin, te Parijs, ten prijze van 8 fr.: *Histoire de la Littérature grecque*, 2de deel door ALFRED CROISSET.

Bij Hachette, te Parijs, ten prijze van 1 fr.: *La réforme de l'orthographe française*, door M. BRÉAL.

Bij Hachette, te Parijs, ten prijze van 3,50 fr. *Manuel d'ancien Français*, door GASTON PARIS.

Wetenschappen.

Dr Jansen. - Het *Nederlandsch Museum* spreekt van de geschiedkundige werken van den E.H. Jansen, in dezer voege: 'Eenieder, die de geschiedenis lief heeft, zal het met ons betreuren, dat werken, die zoo kennelijk de sporen dragen van verdraaiing der geschiedkundige waarheden, het volk ter lezing aangeboden worden, omdat daardoor èn de smaak èn de kennis der feiten worden vervalscht...'

Het *Nederlandsch Museum* hebbe de goedheid ons de werken aan te duiden, waar de geschiedenis van Dr Jansen weerlegd wordt! (7e aflev. 1890.)

Het Buskruit. - De *Biekorf* drukt eene lezenswaardige navorsching van E.H. KAREL VAN HOUTTE om het volgende te bewijzen: 'Iets nu dat wij Vlamingen dienen te weten is, dat wij de eerste geweest zijn om het poer in den oorlog te gebruiken.' Schrijver had er nog kunnen bijvoegen dat de heer GILLIODTS-VAN SEVEREN, in zijn oorkondenboek van Brugge, bewijst dat het poeder tusschen 1313 en 1330 in Brugge gebezigd werd en dat er sprake is van kanons in eene aanhaling van 1339: 'Item iij temmermans die voeren metten nieuwen engienen die men heet ribaude....' (*Biekorf* I, bl. 294.)

Etrurië. - Het vraagstuk wegens den oorsprong der Etrurieers is geen stap gevorderd. Men heeft gevonden dat zij hunne dooden begroeven, terwijl de Italische volkeren hunne lijken verbrandden, wat gissen laat dat zij van geene Italische afkomst zijn. De verwantschap hunner taal blijft ook een raadsel.

Het Muséon. - Het *Muséon* van hoogleeraar DE HARLEZ zal niet meer verschijnen: 't is te betreuren. Het wordt vervangen door een ander tijdschrift, een te meer nevens zoo vele algemeene tijdschriften, *Annales de Philologie et d'Histoire*. Dit nieuw blad wordt de tolk der hoogleeraars van Leuven.

Egyptenkunde. - Wij kunnen de Vlaamsche wetenschap enkel doen gelden met bijzondere oefenaars voor verschillende vakken aan te kweeken. Zijn er onder onze lezers die gading hebben om de heden hooggeschatte Egyptenkunde aan te vatten, zij kunnen een uitmuntend handboek aantreffen en den huidige stand der wetenschap vernemen in de *AEgyptologie* van Dr BRUGSCH. Dit werk verscheen bij Friedrich te Leipzig en kost 24 M.

De Nederlanders in Spanje. - Eene merkwaardige bijdrage tot de kennis van het leven aan het hof van PHILIP II wordt ons geschonken in n^r 17 van de uitgaven der Antwerpsche Bibliophilen. Een handschrift uit den rijken boekenschat van P. VAN MUSSCHENBROEK, in 1826 in eigendom aan S.A. PHILLIPS te Cheltenham overgegaan,

en sedert naar de Koninklijke Bibliotheek te Brussel overgebracht, is door den heer CH. RUELENS in druk gegeven, nl.: *Le Passetemps de Jehan Lhermite*.

De *Nederl. Spectator* geeft verslag van het werk en schrijft:

‘Al liepen onze schaatsenrijders geen gevaar oni wegens tooverij met de spaansche gevangenissen kennis te maken, toch deden zij weleens min aangename ervaringen op. In 1593, toen het hard gevoren had, was Lhermite uitgenoodigd zijn talenten als schaatsenrijder door het Hof te laten bewonderen... De vijvers, waarop gereden moest worden, dienden ook om fonteynen te voeden, die gewoonlijk, als de Koning tegenwoordig was, in werking werden gebracht. Ofschoon den tuinlui was aangezegd, dat zij ditmaal geen water mochten oppompen, meenden zij hun vorst het gewone eerbetoon niet te mogen onthouden. De gevolgen bleven niet uit; toen men goed en wel aan het rijden was scheurde het ijs, zoodat het gezelschap weldra in het ijskoude water lag te spartelen...’ (15 November 1890.)

De Aryas. - Men twist voort, meest in de *Academy* van Londen, over den oorsprong der Aryas. 't Is zonderling om nagaan wat al dwaze stellingen, geleerden die een grooten naam hebben, te voorschijn brengen. Men is toch tot iets gekomen: M. SAYCE heeft het vraagstuk duidelijk bepaald: 1. In welke streek wierd de eerste taal der Indo-Germanen gesproken? 2. Welk ras heeft door zijne uitwijkingen deze taal overal verspreid?

Drukkunst. - Men spreekt nu veel in de wetenschappelijke bladen van verschillende landen, van de drukkunst te Avignon. De heer REQUIN heeft bewezen dat er te Avignon in 1444 gedrukt werd.

Aardkunde. - De *R. des Q. Scientifiques* van 20 October laatstleden drukt eene belangwekkende studie van A. ARCELIN over de ijsbergen, in het vierde aardkundig tijdvak.

Het Britisch Museum. - Het verslag van 1889 openbaarde dat de boekenschat in dit jaar 32,501 boekdeelen en 55,440 deelen tijdschriften ontvangen had.

Planten en Folk-lore. - *Biekorf* I bl. 318 vraagt: ‘Wie kent er nog van die bloemtjes, waar het eene of het andere volkszeggen aan vast is?’ Men raadplege: *De Planten in het Germaansche volksgeloof en volksgebruik* door Baron SLOET, bij Martinus Nijhoff te 's Gravenhage, ten prijze van fl. 1,25 uitgegeven.

Sinte Holpe. - Sinte Holpe speelt eene rol in onze volkssagen. Daarover heeft Baron SLOET het volgend werk uitgegeven: *De Heilige Ontkommer of Wilgeforthis, een geschiedkundig onderzoek*. Hij schrijft: ‘De Heilige Ontkommer, vroeger als Godin

vereerd, was in oude tijden in Nederland en sedert door geheel Europa geëerd. Aan haar verbinden zich een tal van overleveringen en sagen, die in dit boekje besproken worden.' De Bollandisten dienden eens den arbeid hunner voorgangers over Sinte Holpe of de heilige Wilgeforthis te hernemen. (Nijhoff. 'S Gravenhage, fl. 2,25).

Gulden-Sporenslag. - De heer PIRENNE, hoogleeraar te Gent, heeft een zeer belangrijk opstel laten drukken voor onze geschiedenis: '*La version flamande et la version française de la bataille de Courtrai.*' (*Bull. de la Comm. R. d'histoire* 4^e serie, tome XVII, n° 1.)

Taalgeleerdheid.

Vergelijkende Spraakkunst. - Die met de spraakwetenschap bezig is, kent BRUGMANN's reuzenwerk: *Grundriss der Vergleichenden Grammatik der Indogermanischen Sprachen*. De eerste aflevering van de tweede helft van het tweede deel is verschenen in Octoberlaatsleden. Zij handelt over de vorming van de telwoorden, van de naamvallen der zelfstandige naamwoorden, van de voornaamwoorden.

De tweede aflevering, de '*Schusslieferung*' zal in 1891 verschijnen en een *Wortregister* op de beide deelen bevatten.

Later moet er nog een derde deel handelen over de Syntax der Indo-Germaansche spraken: het zal door hoogleeraar DELBRÜCK van Jena opgesteld worden.

Inleiding tot de Taalkunde. - Hoogleeraar VERCOULLIE heeft weerom een nieuw werk uitgegeven. Het is de '*Algemeene Inleiding tot de Taalkunde.*' Het is geschreven voor leerlingen die nog niet ver genoeg gevorderd zijn om de *Einleitung in das Sprachstudium* van DELBRÜCK te verstaan. Het geeft vele algemeene stellingen die de spraakwetenschap nog niet volkomen kan goed doen, wegens het begrip der taal, de drievoudige verdeling der talen, den aard der 'flecteerende' talen, enz.

Een Wenk uit Noord-Nederland. - De Spectator van 22 Nov. '90 schrijft: 'Delven wij oude pittige woorden en kernachtige zegswijzen op, die indertijd het gehoor streelden; smeden wij er nieuwe, die strooken met ons taaleigen en onze volkszedes.'

Aldietsch. - De *Vlaamsche School* van October '90 komt op tegen de Dietsche Beweging van Dr HANSEN. Wie brengt er iets in tegen de gegrondheid van het volgend schrijven van den heer DE VREESE?

'Zeker, het ware schoon geweest, indien geheel Nederduitschland met Nederland en Vlaamsch-Belgie door den loop der geschiedenis één staat had kunnen worden, waarin zich dan ééne algemeene Nederduitsche taal zou ontwikkeld hebben. Maar dit is nu eenmaal niet geschied, en in de onverbiddelijke kracht der feiten moeten wij berusten....'

Zuidnederlandsch. - In Noord-Nederland wordt de trant onzer Vlaamsche schrijvers beoordeeld als volgt: 'Uit het geheele artikel waait een geest van die breede zeggingskracht, die voor ons in het Noorden een kenmerk is van den Vlaming.' (Ned. Spect. 27 Sept. '90.)

Oudfriesch. - Over eenige maanden verscheen de *Altostfriesische Grammatik* van W.-L. VAN HELTEN. (Leeuwarden, A. Meijer).

Die geleerde spraakkunst is voor al de Vlaamsche taalbeoefenaars onmisbaar.

Een woord van D^r JAN TE WINKEL, in den allerschoonsten *Grundriss der Germanischen Philologie* (1° deel, bl. 638) zal onze bewering staven:

'Eine friesisch-frankische Mischsprache wurde gesprochen in Oost-Vlaanderen westlich von Schelde und Leie und im grössten Teil von West-Vlaanderen.'

't Is dus omdat onze moederspraak frieschgekleurd is, dat wij haren uitleg in de Oudfriesche taal moeten zoeken.

D^r JAN TE WINKEL schreef in *Noord en Zuid* (1884) over de Frankische en Saksische bestanddeelen van het Middelnederlandsch en hij erkende als Saksisch, 1° den Vlaamschen klank *ee*. en 2° de Vlaamsche voornaamwoorden uit de volksspraak: *uis*, *oes*. Daarenboven. had J. CLAERHOUT, in de allereerste aflevering van het *Belfort* als Saksisch aangeteekend, 3° *ê* in stede van he Nederlandsch *ie*, 4° *ô* in stede van het Nederlandsch *oe*; 5° het voornaamwoord *en* dat men in de volkstaal verneemt: b.v. draagt *en* buiten.

Dank aan de spraakkunst van W.-L. VAN HELTEN kan men bewijzen dat die zoogezeide Oudsaksische bestanddeelen ook in het Friesch bestaan, en van de oude Friesen, die Vlaanderen bewoonden, kunnen herkomstig zijn.

1° Vlaamsch *ee*; Oorgermaansch *ai*. - Aan 't Oorgermaansch *ai* beantwoordt zeer dikwijls in 't Oudfriesch de lange *e*. De Vlaamsche *ee* kan dus geheel gemakkelijk de Oudfriesche *ê* vertegenwoordigen. Voorbeelden: vl. deel. Oudfr. *dêl*; vl. hij greep, hij schreef, Oudfr. *grêp*, *schrêf*, enz. VAN HELTEN, bl. 21.

2° *Ê* voor *ie*. - Het Oorgermaansch heeft eene *ê*, die niet en beantwoordt aan de Indogermaansche *ê*, maar die van latere opkomst is. Zij is vertegenwoordigd door *ê* in het Gotisch en het Oudsaksisch. Zij komt ook in het Oudfriesch te voorschijn. Onsolk zegt: hij *gêng* voor hij ging, gelijk de oude Friesen en de oude Saksen, zoodat wij daaruit niet en kunnen besluiten dat onze volkstaal hier enkel Saksischgekleurd is. Bl. 18.

3° *ô* voor *oe*. - Het Oorgermaansch kende den openen klank *ô*: die klank bestaat in het Friesch en de oudsprakige Vlamingen hebben denzelfden klank sedert de oudste tijden af

ongeschonden bewaard. De Vlamingen zeggen *bôk*, *plôg*, lijk de oude Friesen spraken: *bôk*, *plôch*, *blôd*, *bôdel*, enz. Bl. 19.

4° Voornaamwoorden. - De Vlaamsche voornaamwoorden *uis*, *oes*, *en* zijn ook niet noodzakelijk van 't Oudsaksisch herkomstig. Leest de verbuiging der Oudfriesche voornaamwoorden:

1 ^e nv.	wî,	hî,
2 ^{de} nv.	ûser,	
3 ^e nv.	ûs,	him
4 ^e nv.	ûs.	hine.

De voornaamwoorden onzer volksspraak trekken wonderwel op de Friesche 4^e naamvallen: *ûs*, *hine*. Bl. 188.

Te Freiburg. - Wij hebben den wijzer der leergangen overloopen, die ter hoogeschool van Freiburg, in Zwitserland, dit jaar zullen voorgedragen wordeu.

Wij, arme en machteloze Vlamingen, wij bewegen te vergeefs om te bekomen wat men in het tweetalig Zwitserland ziet gebeuren: daar worden de leergangen in het Duitsch en in het Fransch gegeven.

Wij hebben verschillende leergangen van taalwetenschap opgemerkt, o.a. eenen in 't Duitsch, door JOSTES gegeven over Ulfilas en de Gotische spraakkunst.

Gallisch. - C.-A. SERRURE bewijst in *Flandria* (aflev. van November laatst) dat Gallië, tijdens het Romeinsch wereldbestuur, zijne taal bewaard heeft. Hij stipt menigvuldige feiten aan en onder andere het volgende: Eene *constitutio* van Alexander Severus het toe, voortaan het *fidei commissum* in het Latijn, het Grieksch, het Punisch en het *Gallisch* op te stellen. Sulpicius Severus heeft eene samenspraak geschreven, waar de eene tot den anderen zegt: *Celtice aut mavis gallica loquere*.

Nederlandsche Synoniemen. - Een taalkundig werk van veel belang wordt door A. KLUYVER in den *Nederlandschen Spectator* aangeboden: 'Een boek, dat door velen met ingenomenheid is ontvangen, behoeft niet te worden aangeprezen. Vandaar slechts een enkel woord om te berichten, dat het werk over Nederlandsche Synoniemen van den heer J.-V. Hendriks thans voor de derde maal is uitgegeven. Het is zeer nuttig, want men kan er niet in lezen, zonder zich te oefenen in het denken, zonder zich de kenmerken van allerlei begrippen duidelijker voor te stellen.'

(4 Oct.)

S.P.

De Sint-Jacobskerk te Gent.

GA in de Musea, en overal zult gij in die heiligdommen van het verleden den kunstsmaak kunnen bewonderen der middeleeuwen. Zie die vuurtang, beschouw ze van nabij, neem ze in de handen, indien de regel van het huis het u toelaat, en gij zult onder den roest het fijnste drijfwerk ontdekken. Bezie die lamp, tot zelfs dien domper toe, alles draagt den stempel van kunstvaardigheid, want te dien tijde waren de werklieden geene enkel gedrilde ambachtsmans, allen waren kunstenaars in hun vak. Immers bestond dan nog de doodende mededinging niet, en het rijk was niet begonnen van den goeden koop en van het voddegoed, dat er het natuurlijk gevolg van is.

De kleinste en onbeduidendste voorwerpen beantwoordden niet alleen aan hunne praktische bestemming, zij waren tevens met eenig versiersel opgeluisterd. Utile dulci... Doordringen wij ons dus van het gedacht dat de zoogezegde barbaarsche eeuwen tijden waren van kunst, en zóó zullen wij beter in staat zijn de herstellingswerken te beoordeelen waarvan hier sprake is.

De kerk is het huis Gods, ook werd er in die eeuwen van geloof niets te kostelijk gevonden wanneer het hare versiering gold. Het is aan dat vurig geloof dat wij de prachtige tempels te danken hebben, die nog eene onzer gloriekronen uitmaken, en welke stellig heden niet meer zouden kunnen gebouwd

worden, toch zeker niet in zulk groot getal, niet omdat het ons aan bevoegde bouwmeesters zou falen, maar wel aan de prozaïsche geldmiddelen.

Niets werd in die tijden gespaard om de kerk waardig te maken van Hem die ze moest bewonen, en hoe nader het heiligdom, het tabernakel van den verscholen God in het H. Sacrament, hoe prachtiger en hoe kostelijker bouwde en opschikking worden.

Vroeger reeds heb ik doen opmerken dat in zekere gevallen de baksteen in de gewelven goed effect kan maken, zelfs meen ik, dat door het schrander aanwenden en schikken der materialen, dat schoonheidseffect nog verhoogd kan worden, met b.v. de steenen in bevallige meetkundige teekeningen te verwerken, die den kerkhemel meer sierlijkheid en rijzigheid bijzetten. Natuurlijk moet dan alles onbezet blijven, hetgeen toch niet wil zeggen dat eene lichte tint zou schaden. Wel integendeel, een sober en bescheiden kleursel in harmonij van tonen zou eene heerlijke mozaïk vormen van het liefste uitzicht.

Zelfs waarom zou men in gewelven, waarvan de bouwstof bloot blijft of geëmailleerd is, de ribbanden niet mogen beschilderen? Ongetwijfeld moet de natuurlijke kleur van den witten steen of van het arduin niet volkomen verdwijnen, doch een welgepaste borstelstreek, een kleurenband ter goeder plaats doen de uitstekende deelen van het welfgeraamte beter uitkomen, verlevendigen het doorzichtspel en verhoogen het schoonheidsuitwerksel van het geheel.

Deze beginselen vooruitgezet, passen wij ze thans toe aan de Sint-Jacobskerk. Alleen het binnenste gaan wij onderzoeken, hetgeen ons toch niet mag beletten hulde te brengen aan Meester August Van Assche, die het buitenste op zulke wijze hersteld heeft, dat deze kerk een praaljuweel geworden is, ik zeg niet

enkel eenig in Gent, maar eenig misschien in gansch België.

In meest al onze kerkgebouwen, buiten de ribben die in vorm en getal in het oneindige verschillen, is het gemetsel der gewelfsels hetzelfde in zijne niet zeer kunstige eentonigheid. Hier is het anders, en het is de eerste kerk welke wij ontmoet hebben, waarvan de gewelven, minstens ten deele, om hunne schrandere en bevallige uitwerking, stellig bestemd waren om in hunne natuur onbeplaasterd te blijven staan.

Ik weet niet welk gevoel van bewondering ik gevoelde bij het binnentreden in den middenbeuk. De steenen teekenen omgekeerde driehoeken, de eenen in de anderen geschoven, en vormen zóó wonderschoone evenwijdstralende sterren. In de zijbeuken en in de zijkapellen hetzelfde verschijnsel, doch in den koor is er alle spoor van verdwenen. De lieve schilderachtigheid en dichtelijkheid van daar zooeven hebben plaats gemaakt voor het proza van steenen met de koude regelmatigheid van steenhoopen naast elkander gerot.

Waarom dat verschil? Geldt het hier het zakelijkste deel van Gods huis niet, en dat het meest luister en pracht ten toon moest spreiden? De koor is later gebouwd. De benedenkerk dagteekent van 1120⁽¹⁾, en de koor, volgens Schayes⁽²⁾, kan vóór het einde der 15^e eeuw niet opklimmen. Zulk antwoord kan niet gelden, trouwens kon de bouwmeester het meesterlijk metselwerk van 1120 nabootsen, in het geval hij zijne verwelfsels niet schikte te beschilderen. Daarbij vindt men die lieve mozaïken terug in de kapellen van den rechter kant nevens den koor, terwijl zij, langs de linker zijde, niet alleen ontbreken, maar zelfs plaats gemaakt hebben voor ordeloze steengroepeeringen.

(1) KERVYN DE VOLKAERSBEKE. *Les Églises de Gand*, tome II, p. 1.

(2) *Mémoire sur l'architecture ogivale en Belgique*.

Voor ons is de verklaring gemakkelijk omdat wij de zienswijze deelen van Viollet-le-Duc: 'Alle gekende bouwworden hebben de kleur, of beter de harmonij door de kleuren teweeggebracht, ter hulp geroepen om aan den steen, en zelfs aan het marmer eene waarde te geven, onafhankelijk van hunnen vorm en van hun uitwendig uitzicht⁽¹⁾.'

Bijgevolg, om niet onder te doen met de andere, moesten de gewelven van den koor beschilderd zijn geweest. Hoe?... Dat vraagstuk durf ik niet uitdrukkelijk oplossen, omdat ik zelf geen schilder ben, doch zie hier eene aanwijzing welke ik waar en logisch meen.

Het beschilderen van gewelven is gevaarlijk en bezwaarlijk, omdat, daar inzonderheid, een onbehandige trek gansch het geheel verwoesten kan. De schilder moet eerst en vooral zorgen de afstanden niet kleiner te doen schijnen. Laatst zag ik eenen kerkhemel in bleek geel, waarvan de schreeuwende kleur dit gedeelte van het gebouw, dat in het oneindige moet rijzen, letterlijk op ons hoofd deed nederdalen.

In geen geval overlast van kleuren, bloemen en bladen aan de welfsels van groote monumenten, immers die kwistigheid vermindert de ruimheid en schaadt aan de duidelijkheid der architecturale lijnen, welke zóó eenen doolhof voorstellen van teekeningen en verven, die het oog vermoeien en onaangenaam aandoen. Zeggen wij met Horatius: *Non erat his locus*.

Het best is hier zeer bescheiden met de kleuren om te gaan, en een lichte schildering der sluitsteen en ribben, om beter de vooruitspringende deelen op den voorgrond te stooten, zal een verrukkelijker opzicht opleveren dan het kwistig misbruik van goud, kleuren, bloemkransen en loofwerk.

(1) *Peintures murales des chapelles de Notre Dame de Paris*, p. 1.

Doch keeren wij naar onze kerk terug.

De koor rust op dikke steunzuilen met bogen die de muren schragen, waarin de hooge vensters in voorkomen. Tot aan de bogen zijn die pilaren van den rechter kant in arduin, de bogen zijn in witten Balegem.

Langs den linker kant komt het tegenovergestelde voor; daar zijn de pilaren in Balegemschen steen en de bogen in blauw arduin. Zoo ook is het gesteld met de pijlers, die, in het kruis der kerk, den toren dragen, en wat men ook geblauwd en gewit heeft om eene kunstmatige symetrie te bekomen, de verftruc springt kwetsend en ergerlijk in het oog.

Overigens zijn de pilaren niet, zooals elders, samengesteld uit geschakelde zuilen of eenen bundel kolommetjes elk met kapiteel, waarvan het loofwerk eenen natuurlijken overgang maakt voor wat teekening en kleuren betreft. Neen, daar waar het zwart eindigt begint het wit.

Zijn dit alle geene sprekende bewijzen dat de bouwmeester, in den keus zijner materialen, slechts de stevigheid en kloekte van zijn gebouw beoogde, en dat in zijn plan alles overschilderd moest zijn?

Daar gelaten dat het tegen alle kunstregels strijdt, een armoedig aschgrauw en een misselijk witsel te gebruiken voor het huis van God, en inzonderheid voor de meesterpilaren, is dat grauwe in zijnen kouden rouwtoon ver van harmonieus en opwekkend te zijn. Alhoewel het geheel door sommigen, die de blikken sluiten voor den naïven verflist waarmede men de evenmatigheid heeft willen redden, streng en indrukwekkend kan gevonden worden, meenen wij dat eene kerk de liefde en de blijdschap niet mag uitsluiten, want zij zijn de grondslag en het wezen van onzen godsdienst.

Ongetwijfeld moet de bevoegde bouwmeester met deze herstelling belast, die uitstekende oudheidkundige, die zijne meesterschap reeds op honderd kunstgewroch-

ten geschreven heeft, moet die bouwmeester, zeg ik, zijn eigen oordeel niet gevolgd hebben, want stellig had hij dit kinderachtig zoogezegd opsmukken van pijlers, bogen en muurvakken in blauwe damberden niet laten gebeuren, evenmin als hij geoorloofd zou hebben met den kalk de overblijfselen van schildering op de pilaren af te krabben. Het lijdt geenen twijfel, dat schilderwerk had te veel geleden om weder in staat gesteld te kunnen worden, doch niettemin was er misschien wel iets uit te cijferen geweest tot navolging. Van een anderen kant vinden wij in dit feit van beschilderde pilaren, dat niet alleen Sint-Jacobs beschilderd is geweest, maar ook dat de middeleeuwen hunne polychromie toepasten zelfs op het arduin.

Van buiten is Sint-Jacobs een waar meesterstuk, een juweel van kunst waaraan het binnenste ongelukkig niet beantwoordt, omdat het eenigste wat in den toestand kon verhelpen, niet aangewend is geweest, namelijk de muurschildering. Immers de kerk was er voor bestemd, en iets vervreemden van zijne bestemming baart altoos ontaarding, tweeslachtigheid en karakterloosheid.

In een verder nummer bestudeeren wij Sint-Baafs, Sint-Michiels, Sint-Nicolaas, enz.

G. VAN DEN GHEYN, pr.

Wenken en vragen.

De vraag wordt ons gedaan hoe er geschreven moet worden: Het kleine Grietje *dat* (onzijdig) of *die* (vrouwelijk) zoo schoon werkt. Wij antwoorden met M. De Vries: 'Het achtervoegsel *-je* (*-tje*, *-pje*) vornt verkleinwoorden, die onzijdig zijn (*het baasje dat* enz., van het manlijke *baas*), en moet dus tot de onzijdige uitgangen gerekend worden. Intusschen nemen de woorden *Jantje*, *Klaasje*, *Mietje*, *Naatje* enz. hunne bepalingen in het manlijk of vrouwelijk geslacht bij zich, wanneer zij als gewone eigennamen gebezigd worden, waarbij men niet aan de verkleinende kracht van het achtervoegsel denkt (*Jantje, die daar loopt spelen; Mietje, die zit te breien*). Wanneer echter eene der beteekenissen, die aan het verkleinende achtervoegsel verbonden zijn, het begrip van kleinheid, bevalligheid, nietigheid, enz., te voorschijn treedt, dan herneemt het achtervoegsel zijne volle kracht en het woord laat slechts bepalingen in het onzijdige geslacht toe, onverschillig, of een manl. of vrouwel. persoon bedoeld wordt (*Het kleine Jantje, dat zoo zoet speelt; het lieve Mietje, dat zoo vlug breit*).

Een Brusselsch blad spreekt van den *beruchten* Stanley en zou zeker schrijven: de *beroemde* Baekeland! Wekelijks zegt het dat het niet verantwoordelijk is voor de aankondigen op zijne 4de bladz. Eene andere gazet vertaalt *femme embaumée* door *gezalftde vrouw* in het nieuwsje van het gebalsemd lijk dat een Russisch edelman met zich te Parijs medevoerde. *Het bevestigt zich* (il se confirme), *De Kamer vergadert zich* (La Chambie se réunit), *De herziening der grondwet dringt zich op* (La révision s'impose), *Zij besloten door verstikking een einde aan hun leven te stellen*; ziedaar nog zoovele echt Fransche wendingen in 't Vlaamsch gekleed, en welke men maar al te veel in de pers tegenkomt. Waarom niet: Men verzekert, het wordt bevestigd, de Kamer vergadert, de herziening wordt noodzakelijk, zij besloten zich te laten verstikken.

Dégénérescence wordt goed vertaald door *verwording*, *dégénérescence graisseuse* *dit caeur* door *vetachtige verwording van het hart*; *concentré ou dilué* door *sterke of slappe*; *vélocipède* en *vélocipédiste* door *rijwiel*, *wieler* of *wielrijder*.

Als het daar regent druppelt het hier, schoon en schilderachtig gezegde dat men slechts nog aantreft op de lippen onzer onde aartsvaderlijke Vlaamsche ouderlingen, om te beduiden dat het verdriet bij magen en vrienden zijnen weerslag te hunnent vindt.

- Een lezer vraagt eene verhandeling over Plantijn en Kiliaan. Wie gelast er zich mede..? Tot richtsnoer zij gezegd dat de heer P. Génard in 1874 hun eene geleerde studie wijdde in *De Toekomst*.

Beeediging, schoon en deugdelijk oud woord veel beter dan eedaflegging. Beeediging wordt gezegd met betrek tot officieele posten waartoe een eed gevergd wordt; eedafleggen of eedafnemen wanneer slechts eed gevergd wordt voor eene bepaalde zaak, zooals voor getuigenissen in rechtszaken. Ter gelegenheid van het regentschap in Holland gebruikten vele gazetten eedaflegging, het *Fondsblad* leerde ons het juiste woord.

Kalfskop met schildpadsaus. Zoo vertalen bijna alle spijskaarten *Tête de veau en tortue*. Er is hier geen schaduw van schildpad in 't spel; *tortue* is de oude Fransche vorm van pan, dus *Gestoofde kalfskop*, en is hij met truffels *Getruffelde kalfskop*.

Schelvisch zegt de Vlaming, *aigrefin* de Franschman: zóó moet de Franschsprekende Vlaming spreken, wil hij als geen botterik worden uitgekreten. Maar wat is dan *aigrefin*? Dit leert ons LITTRÉ in de jongste uitgave van zijn Fransch woordenboek. *Schelvisch* had een Nederlander gezeid; *escuelvi* zeide een eerste Franschman na, *eclefi* een tweede. Nu was men het spoor bijster: in den donkeren liep men tastende voort. Het werd *èclefin*, *aiglefin*, totdat de vorm *aigrefin* den voorkeur kreeg. En zoo is *schelvisch* op zijn Fransch wel uitgesproken *aigrefin*.

Het woord *lede*, door samentrekking *lei*, komt voor in sommige plaatsnamen: *Lede*, *Ledeberg* voorheen *St-Pieters-Lede*, *Ruislede*, *de Lei* en *de Handelslei* te Antwerpen, de *Leibeek* misschien ook in *Liede*- of *Lede-Kerk*. *Lede* wordt tweeërhande uitgeleid: - a) als komende van het sterke werkwoord *lijden* gaan, doorgaan, en beteekenende *laan* allée, avenue; - b) als komende van het zwakke werkwoord *leiden*, met Vlaamschen vorm *leeden*, en beteekenende *waterleiding*. Beteekent *lede* van zijn eigen niet eenvoudig *gang*, doortocht, hetzij als *weg*, hetzij als *waterloop*, hetzij verders als *wandeling* langshenen het water?

STEERTEN: 1° wat mag 'steerten' eigenlijk zijn in 't gezegde 'hij doet niets als vragen en steerten'?

2° is het springlevend, dichterlijke woord 'steerten' in den zin van 'vluchten' (Eng. 'to starte') waarlijk als 'verouderd' te beschouwen voor de schrijvers? Kiliaan zet er immers 'vetus' nevens?

OÛDOOSE zegge naar de meening van den spreker 'oude doose' met dien naam wordt al eens een bejaard vrouwmensch betiteld, natuurlijk niet om de wille van hare liefthalligheid of liefelijkheid. Nooit en hoorde ik van eene andere *doose*, als van eene *oude* of *oû* doose. Zouden wij hier niet eens te meer te doen hebben met de wilwetendheid van 't sprekende volk? Immers Kiliaan geeft '*vandoose*' op, en ook '*vaudoose*' = tooverhekse; zooveel als 'mulier Valdensis'; en hij voegt erbij: 'Valdensis gens praeter caeteras veneficir et haereseos nomine notata fuit: unde venefici et incantatores vulgo habiti' 't is te zeggen dat de 'Waldensen' of 'Vandoozen' bekend stonden voor met den duivel om te gaan en tooveraars te zijn. - Het Duitsch spreekt ook van *doos* voor eene oude vrouw: Eine alte Schachtel.

SPENDE: de keersen, daar men meê ten offer gaat in eenen lijkdienst, hoorde ik dikwijls 'spendekens' noemen: weet er iemand nog andere overblijfsels in de tale van '*spende*' = *liefdadige gifte, aalmoes*? Kiliaan geeft, zonder meer, 'spenden' = eleemosynam erogare - spende, spinde = promptuarium, cella penaria; - spinde, spendstuk, spind-stuk = panis gradilis, deel-brood; - spindinge = deeling van brood. Iedere Vlaming kent ook 'een *spinte* haver' (spinte haveren, zegt Kiliaan). Zouden al die woorden niet van denzelfden stam zijn met *spint* = kistje; *spinte* = korfje?

- J. Vercouillie, in zijn *Beknopt etymologisch woordenboek*, geeft de vormen met E met aan; *spinde* komt van '*spinden*' zegt hij, waarvan een nevenvorm '*spandeeren*' gelijk Eng. *to spend* en Hgd. '*spenden*' door het Rom. (It. *spendere*) uit het Lat. '*expendere*' (*ex* = uit, voluit, - *pendere* = wegen, betalen) vglk. '*spijs*' mnl. *spise*, gelijk Hgd. *speise* en It. *spesa* uit Mlat. *spesam* (-a) = uitgaaf, kosten, onderhoud (vergel. iemand den kost geven) van Lat. *expensa*.' - Van '*spint*' (maat) verklaart hij geen oorsprong te kennen. - Van '*spindse*' geeft hij de nog heden levende beteekenis niet aan, waarvan Kil. spreekt, namelijk '*fasciculus ligni minuti*' een bustel gekloven hout; en hij geeft het als eene afleiding van '*spinden*' in beteekenis te vergelijken met '*spindsoep, spindstuk*.'

Weet er niemand beter en meer?

De sterrenkunde der Chaldeërs.⁽¹⁾

EEN Duitse Jezuïet, P. Epping, heeft op het einde van verleden jaar, met medewerking van P. Strassmaier, den gekenden assyrioloog, een werk uitgegeven over de sterrenkundige kennissen der aloude Chaldeërs. De hooge waarde ervan werd door al de wetenschappelijke tijdschriften van Duitschland erkend, en de meest gezaghebbende schrijvers hebben het met de vleidendste bewoordingen aangeprezen. In het 'Zeitschrift für Assyriologie'⁽²⁾ noemt het H. Zimmern een 'geradezu staunenswertes Werk,' terwijl Dr Jensen in hetzelfde tijdschrift den schrijver 'de onbetwiste waardeering van al de assyriologen' verzekert, die, zegt hij, niet zullen nalaten het werk 'naar verdienste te bewonderen'. De lof door dezen laatsten geleerde uitgesproken heeft des te meer waarde, omdat hij komt van iemand die over hetzelfde onderwerp onlangs ook een boek heeft uitgegeven⁽³⁾ en dus beter dan anderen met de

- (1) *Astronomisches aus Babylon, oder das Wissen der Chaldäer über den gestirnten Himmel.* Unter Mitwirkung von P.J.N. Strassmaier, S.J., von J. Epping, S.J. Mit Copien der einschlägigen Keilschrifttafeln und anderen Beilagen. (44 Ergänzungscheft zu den 'Stimmen aus Maria-Laach.') gr. 8°. (VIII u. 190 S. mit einer Tabelle und sieben lithographischen Keilschrifttafeln.) M. 4. Herder, Freiburg im Breisgau.
- (2) *Z.f. Assyriologie*, Maart 1890 bl.
- (3) *Die Kosmologie der Babylonier.*

moeielijkheden van dusdanigen arbeid bekend is. Onnoodig hier de andere zeer gunstige beoordeelingen aan te halen, welke men in 'Die Natur,' in het 'Litterariches Centralblatt,' in 'Natur und Offenbarung,' in het 'Zeitschrift für Naturwissenschaften' en in het 'Berliner philologische Wochenschrift' heeft kunnen lezen, en die achtereenvolgens onderteekend waren door mannen als Dr G. Hoffmann, Zarncke, Dr W. Láska, W. Ule en Dr H. Winckler. Met één woord kan men al hunne lofprijzingen samenvatten, wanneer men met sommigen onder hen deze bijdrage tot de geschiedenis der sterrenkunde 'epochemachend' noemt.

Wij zijn niet van plan dit boek te ontleden en op het voetspoor van P. Epping het stelsel der Assyrische sterrenkunde in al zijne bijzonderheden uiteen te zetten. In deze bladzijden hebben wij enkel tot doel de boven aangehaalde lofprijzingen eenigszins te wettigen door aan onze lezers den aard van P. Eppings arbeid te doen kennen en hun aan te toonen welke moeilijkheden hij in het opstellen van zijn werk heeft moeten overwinnen, wat licht hij voor de geschiedenis der sterrenkunde heeft ontstoken, en bijgevolg, welchen stap hij deze wetenschap heeft doen vooruitgaan. Misschien zullen wij daardoor eenige belanghebbende lezers tot het besluit brengen zelf het boek ter hand te nemen, ten einde nader kennis te maken met de begrippen der Chaldeërs over den sterrenhemel⁽¹⁾. Zij moeten niet vreezen dat zij te doen zullen hebben met een

(1) Sedert wij dit schreven is in de *Revue des Questions scientifiques* (afl. Oct. 20) een 1ste artikel van P. LUCAS verschenen, handelende over hetzelfde onderwerp. Wie over het wiskundig gedeelte van P. Eppings werk meer bijzonderheden verlangt, en het Duitsche boek niet begeert aan te koopen, zal zeer goed doen die Fransche bijdrage te lezen: zij is met veel klaarheid en kennis van zake opgesteld. Het tweede artikel van P. LUCAS, zal denkelijk met Januari verschijnen.

strammen geleerden-stijl, of dat zij het hoofd zullen af te beulen hebben door het volgen van afmattende bespiegelingen: neen, de lange berekeningen, de diepe overpeinzingen, de studie met één woord, was het deel des schrijvers: de lezer krijgt er de rijpe vruchten van te genieten, en dat in eene taal, zooals Dr G. Hoffmann en Dr Bezold getuigen, die 'zoo klaar, zoo aantrekkelijk en licht verstaanbaar is, dat ieder "gebildete" met alle gemak en nut ze lezen kan.' Er wordt niet meer van hem gevergd dan dat hij de sterrenkundige beginselen in het geheugen hebbe, die men in een gewoon leerboek als dat van Dr F. Kaiser⁽¹⁾, of van Diesterweg-Gleuns⁽²⁾ vinden kan.

Over de sterrenkundige schrijftafeltjes der Chaldeërs.

De oorkonden welke P. Epping heeft geraadpleegd om het stelsel der Babylonische sterrenkunde te verklaren, zijn een paar tafeltjes met spijkerschrift die in het Britisch Museum bewaard worden. Om dus den lezer met den aard zijner ontdekking beter bekend te maken, zal het noodig zijn dat wij over de astronomische spijkerschriften wat uitweiden: wij vergenoegen ons evenwel enkel met het aanhalen van eenige feiten die met de sterrenkunde in betrekking staan, zonder eene eigenlijke geschiedenis der ontcijfering van dit letterschrift op te stellen.

De Babyloniërs stonden bij de Ouden bekend als de leermeesters der volken in de edele sterrenkunde. Van de Grieken en de Romeinen weten wij

(1) Dr F. KAISER, *De sterrenhemel verklaard*, 4^e druk, bewerkt door Oudemans.

(2) *Het heelal en zijne wonderen*, 1882.

dit door hunne eigene getuigenis, en wat de Indiërs, de Chineezers en de Egyptenaren betreft, is dit bijna boven allen twijfel verheven. Zeker is het dat zij reeds in de vroegste tijden van hun volksbestaan deze wetenschap beoefenden; en, alhoewel Cicero den spot drijft met de Chaldeërs omdat dezen bij hen de beoefening dier wetenschap zoo hoog in het verleden doen opklimmen, zoo kan men niettemin op het getuigenis van Plinius gereedelijk aannemen, dat in Assyrië en Babylonië geregelde astronomische waarnemingen plaats hadden op eenen tijd die ons terugvoert tot de regeering van Sargon, dit is, tot in de VIIIe eeuw vóór onze jaartelling. Die waarnemingen moesten meestendeels voor de sterrenwichelarij of astrologie dienen, en daaruit laat het zich verklaren, dat er al vroeg van de opteekeningen vele afschriften vervaardigd werden: hetgeen eene literarische beweging in het leven riep, die onder de regeering van Artaxerxes (464-423) haar hoogsten graad van bedrijvigheid verkreeg, en ten tijde van Plinius in Babylonië nog drie vermaarde scholen telde: te Sippara, het classieke Hipparenum, te Borsippa, het huidige Birs-i-Nimrûd, en te Orchoe, het Uruk der Babyloniërs, het Warka der hedendaagsche aardrijkskunde.

Sedert eenige jaren heeft men reeds vele schrijftafeltjes met keilschrift ontcijferd. Daardoor zijn onze kennissen ten aanzien der aloude Assyro-Chaldeeuwsche geschiedenis en beschaving zoodanig verrijkt, dat, wie zich tevreden zou stellen met eene historie van dit volk, in het begin dezer eeuw opgesteld, ter hand te nemen, in eene groote onwetendheid zou blijven verkeeren. Zeer uitgestrekt is het gebied waarover wij nieuwe en verrassende inlichtingen hebben aangewonnen: geschiedenis, godsdienst, maatschappelijke toestand, aardrijkskunde, nijverheid, dit alles is ons klaarder voor den geest getreden sedert den tijd dat de opsporingen en studiën der assyrio-

logen er een nieuw licht over deden opgaan. De sterrenkunde der Chaldeërs echter bleef nog met een geheimzinnigen sluier omhuld. Niet dat men nooit leemtafeltjes gevonden had die er van gewagen; niet dat men nooit beproefd had voor sommige wiggeschriften het raadsel op te lossen. Neen: reeds Oppert en Sayce hadden zulks ondernomen, maar hoe verdienstelijk hunne pogingen ook geweest zijn, hunne werken hebben geene rijpe vruchten afgeworpen. Het ontbrak hun aan opschriften van echt sterrenkundigen aard. Degene die zij raadpleegden, en ook de eenige die door den druk waren verspreid, waren van astrologischen aard. De namen der maanden, eenige planeet- en sterrennamen, ziedaar bijna alles wat zij aan het licht konden brengen van de beroemde kennis der Chaldeërs. Het is dan ook licht te begrijpen dat tot heden de sterrenkundigen hunne aandacht nog niet gevestigd hebben op de assyriologische studiën, en dat nog altijd het spreekwoord is blijven voortleven: *Chaldaeos ne consulito*.

Wij zeiden het zoo even: Borsippa, Orchoe en Sippara waren de steden waar ten tijde van Plinius nog astronomische scholen bestonden en waar dus ook waarschijnlijk de Chaldeërs hunne sterrenwachten hadden opgericht. Al zijn de bouwvallen der twee eerste steden reeds dikwijls bezocht en beschreven geworden, toch hebben er tot heden toe nog geene regelmatige opgravingen plaats gehad. Met Sippara staat het niet zoo. Het is immers niet te betwijfelen dat de puinhoopen van Abbu-Habba waaruit de heer Hormusd Rassán een zoo aanzienlijk aantal schrijftafeltjes heeft opgedolven, de plaats aanwijzen waar eenmaal de sterrenwacht van Sippara stond. Trouwens deze schriften zijn van sterrenkundigen aard. Voor die meening pleit overigens nog he feit, dat de astronomische leemtafeltjes, welke eenige jaren vroeger door G. Smith te Bagdad uit de hand

van kooplieden in oudheden werden aangekocht, eveneens van die streken afkomstig waren.

Nu had men toch echte oorkonden over de geliefde wetenschap der Chaldeërs, maar eilaas! hoevele jaren zou het niet aanloopen eer er de eerste geheimen van zouden onthuld worden door P. Strassmaier en P. Epping! De geschriften door den h. Rassán opgedolven waren zeer beschadigd en verbrokken; dus werd er veel geduld, moeite en tijd vereischt om ze te rangschikken; daarom ook 'hebben de geleerde Assyriologen deze teksten aan kant laten liggen, totdat zij door onbaatzuchtige navorschers in orde gesteld en uitgegeven werden; en het zal nog langen tijd aanloopen, eer wij zullen weten wat die reeds verzamelde keilschriften bevatten'⁽¹⁾. Met de verzameling van George Smith ging het al even slecht. Hij had ze op zijne reis naar Assyrië en Babylonië gekocht, maar het was hem niet gegund ze nauwkeurig te doorvorschen, noch naar Europa over te brengen: hij stierf op weg en de verzameling kwam eerst geruimen tijd na zijnen dood in het Britsch Museum terecht. Daarbij, het in orde stellen der teksten is zoodanig belemmerd en vertraagd geworden door het aanstellen van min 'gebildete' assistenten, dat die zaak maar vóór korten tijd, alzoo na meer dan 12 jaren na het verscheiden van den beroemden assyrioloog, eerst is volbracht geworden.

Daar nu eindelijk P. Strassmaier de echt sterrenkundige oorkonden der aloude hemelbeschouwers der morgenlanden ontdekt heeft, daar deze nu voor de eerste maal een gedeelte hunner geheimen in het boek van P. Epping veropenbaren, zoo is het niet te verwonderen, dat de arbeid dier twee geleerden

(1) *Astronomisches aus Babylon*, bl. 3.

met zoo grooten bijval door de wetenschappelijke wereld ontvangen wordt.

Moeilijkheden aan het lezen, het ontcijferen en het uitleggen dezer opschriften verbonden.

Met wiggeschriften op leemtafeltjes staat het niet geschapen als met andere oorkonden; er wordt meer dan goede wil, meer dan middelmatige kennis vereischt om die te lezen: indien de assyrioloog geen scherpziend man is, indien hij geduld mist om te volharden in een langdurigen arbeid, dan is hij tegen die taak niet opgewassen. En buiten de moeilijkheden welke men in het ontcijferen van een spijkerschrift gewoonlijk ontmoet, hadden er P. Epping en P. Strassmaier in het uitleggen van deze astronomische opteekeningen nog gansch bijzondere te overwinnen.

Vooreerst waren deze leemtafels niet gebakken maar enkel in de zon gedroogd, en daardoor is het te verstaan dat zij zeer verbrokkeld en beschadigd waren. Daarbij waren zij opgesteld in een soort van *lopend* schrift, dat ten tijde der Arsaciden in gebruik was en merkelyk verschilt van het gewone, schoone, Babylonisch spijkerschrift; vandaar dat zelfs bij goed behouden teksten eene lange oefening noodig is om ook maar de gewone en gekende keilschriftteekens hier te herkennen. Ook verklaart P. Strassmaier, een man die zich nochtans reeds zoo verdienstelijk gemaakt heeft door het ontcijferen der wiggeschriften, dat hij er 'slechts met behulp der astronomische berekeningen van P. Epping en herhaalde vergelijkingen met het oorspronkelijke spijkerschrift' in geslaagd is 'den tekst der beide planeten,' door P. Epping uitgelegd, 'juist en met zekerheid af te schrijven.'⁽¹⁾

(1) *Astronomisches aus Babylon*, bl. 6.

De tekst was nu wel vastgesteld, maar de vertaling, maar vooral de uitlegging bleef nog overig. Welke zwaarigheden hier te overwinnen waren is moeilijk te zeggen, en men staat verwonderd wanneer men nagaat op welk eene schitterende wijze P. Epping zich van die lastige taak heeft gekweten. Merkwaardig zijn de uitkomsten waartoe hij op het gebied der tijdrekening en der sterrenkunde gekomen is, en echter had hij slechts zes tafeltjes met spijkerschrift te zijner beschikking. Daarbij waren de meeste Assyrische benamingen voor hem nog een raadsel: hij kende noch de namen noch de teekens der sterren en der planeten, die de Assyriërs gebruikten. De astronomische benamingen en vakwoorden waren hem evenmin bekend. En waren nu de verklaringen op de leemtafels maar met eenige uitbreiding aangegeven geweest; maar neen, de wijze van uitdrukking is allerbondigst, beknopt en om zoo te zeggen raadselachtig voorgesteld. Ook verwondert het ons niet, wanneer wij Jensen hooren getuigen dat P. Epping zich met 'ungemeinen Scharfsinn' van zijne taak heeft gekweten, en dat dezee arbeid eene 'ontcijfering' moet genoemd worden 'in de eigenlijke beteekenis des woords'⁽¹⁾.

Onnoodig langer bij die zwaarigheden te verwijlen. Trouwens oningewijden kunnen zich daar toch nauwelijks, volgens de bemerking van Prof. Dr Hoffmann, een denkbeeld van maken. Laat ons dan overgaan tot de eigenlijke uitkomsten welke P. Eppings studie heeft opgeleverd. Wij zullen eveneens hieromtrent in geene bijzonderheden afdalen, noch des schrijvers bewijzen voor zijne stellingen aanvoeren. Niettemin zal men enkel uit de opgave der uitkomsten het hooge gewicht der ontdekkingen gemakkelijk kunnen begripen.

(*Vervolgt.*)

J. VAN MIERLO, S.J.

(1) *Zeitschrift für Assyriologie*, Maart 1890. bl. 121.

De leproos in de middeleeuwen. (Vervolg.)

Wijze van opsluiting.

ZOO iemand erkend was als besmet, dan leidde men hem processiewijs naar de plaats, waar hij het overige zijner dagen moest doorbrengen. Dit ging gepaard met plechtigheden welke zoo treurig en indrukwekkend waren, dat de afschuw voor de kwaal er aanzienlijk door vermeerderen moest. Ziehier hoe de opsluiting in het diocees van Doornik placht te geschieden.

De parochiale geestelijkheid haalde den zieke uit zijn huis onder het zingen van het *Libera me, Domine*, uit het office voor de dooden. Men bracht hem naar de kerk, waar de mis gezongen werd, die de zieke bijwoonde achter eene lijkbare, onder den pelder⁽¹⁾, waarna de officiëerende priester, den kazuifel afgelegd hebbende, de tafel naderde, op welke de verschillende voorwerpen lagen, die den leproos moesten overhandigd worden.

Hem eerst zijn kleed toereikende, zegde de priester:

‘Aanvaard dit kleed en trek het aan ten teken van ootmoed. Ik verbied u, zonder dit kleed nog uit

(1) ‘Ubi ad ecclesiam venerit, retro caput tumuli positi audiat missam, sedens vel flexis genibus’.

(Rituel van 1591.)

uwe schuilplaats te gaan. In den naam des Vaders en des Zoons en des H. Geestes. Amen.'

Nadat de zieke het kleed had aangetrokken, gaf men hem eene nap of schaal, met de woorden:

'Neem deze schaal om er den drank in te ontvangen, dien men u geven zal. Op straffe van ongehoorzaamheid verbied ik u, te gaan drinken aan de rivieren, fonteinen en waterputten, u daarin te wasschen, of uw linnen en andere kleedingstukken, welke uw lichaam zouden aangeraakt hebben.'

Dan volgde de overhandiging van de klep of ratel:

'Neem dit, als teeken dat het verboden is tot gezonde personen te spreken, tenzij uit noodwendigheid; zoo gij iets van doen hebt, vraag het door 't geratel uwer klep, u tot zekeren afstand verwijderd houdende van de menschen, zoodat gij niet onder den wind komt.'

Bij het geven der handschoenen sprak de priester:

'Neem deze handschoenen en gedenk dat het u niet geoorloofd is iets aan te raken met de bloote hand tenzij hetgeen u toebehoort en niet in eene andere hand moet komen.'

Den leproos vervolgens eenen houten schotel gevende, sprak de priester:

'Ontvang dezen schotel om er in te leggen wat de brave lieden u geven zullen, en gedenk uwe weldoeners in uwe gebeden.'

Daarop besproeide de priester den zieke met wijwater en leidde hem, onder 't zingen van 't *Libera me, Domine*, naar het hospitaal. Vóór de poort des gestichts hield men eenige oogenblikken stil. De priester nam eene schup aarde en wierp die over de voeten van den leproos, zeggende: 'Hoewel gij dood zijt voor de wereld, zult gij evenwel herleven in God.' - En hij herinnerde hem de korthed en ellende des levens, des Heeren genade en de gelukkige eeuwigheid.

Boven den ingang van het Lazaret was een torentje met klok. De zieke trok nu aan het klokzeel. De poort werd geopend en wanneer die (in de meeste gevallen

voor eeuwig!) achter den lijder gesloten was, beval de priester, het werk der Liefdadigheid voortzettende, den ongelukkige in de gebeden en in den bijstand der omstanders aan⁽¹⁾.

Zekerlijk, deze gebruiken waren wreed en moesten den laatsten sprankel van hoop in 't gemoed des melaatschen vernietigen; maar vermoedelijk waren zij zóó ingericht om te zekerder verdere besmetting te voorkomen. Men trachtte het volk, de vrienden en bloedverwanten zelven des zieken eene diepe vrees en afschrik van de melaatschheid in te boezemen.

In zekere bisdommen waren die gebruiken nog somberder. Alzoo vindt men bij MARTENE, dat men den leproos aan de poort des Lazarets, of der hutte, waar hij zou verblijven, deed neêrdalen in een daarvoor opzettelijk gedolven graf, en, was hij leek, drie maal eene schup aarde over zijn hoofd, was hij priester, de aarde over zijn lichaam wierp, biddende: *De terra plasmati me* etc. In het bisdom van Trier sprak de leproos, na de mis, zijne biecht en onder wege zong men, volgens de lengte van den rouwuitgang, het *Libera me, Domine*, het *Credo quod Redemptor meus vivit* of het *de Profundis*.

Men ziet, het was een hard lot, dat de melaatsche te dragen had, en een schier engelachtig geduld en moed waren noodig om het elken dag heviger wordende lijden en den steeds vermeerderenden walg van zich

(1) Zie ook: MONTEIL, *Histoire des Français des divers états* (XIVe eeuw), VI. - FRANCISQUE MICHEL, *Histoire des races maudites*. De wijze van opsluiting in t bisdom van Trier, te lezen in het VIIIe deel, bl. 334-336 (1e série) van het *Bulletin de la Commission royale d'histoire*, komt met die van Doornik geheel overeen. Wij volgen het rituel, in 1591 gedrukt op last van den bisschop Jan van de Velde. In de volgende uitgaaf, geteekend 1625, is de zang van het doodenoffice vervangen door andere gebeden en eenige psalmen van boetvaardigheid. Dan stelde men den leproos niet meer achter eene lijkbaar; hij kwam zelfs niet meer in de kerk, maar bleef onder de misse, welke te zijner intentie gelezen werd, buiten aan de deur, waar hem ook de hoogerge melde voorwerpen overhandigd werden.

zelve uit te staan. Wie anders dan de nooit terugwijkende geest der Liefdadigheid maakte het leven des melaatschen dragelijk, beurde hem op, lenigde zijn lijden en ellende?

Men kan denken wat al pogingen er werden aangewend om, in geval van valsche aanklacht - en dit gebeurde niet zelden - zelfs weleens in geval van ziekte, de levenslange opsluiting in hospitaal of landhutte te ontkomen. Antoon de Quirey, van Dowaaï, bood zich den 15 Januari 1507 in de Ladrerie te Bergen aan, met verzoek een getuigschrift van onbesmetheid te bekomen. Zijne vraag kon ingewilligd worden, daar de onderzoekers bevonden dat hij niet door melaatschheid, maar door de toen te Bergen heerschende pokken was aangetast⁽¹⁾. In menig ander geval heeft men zich allicht bedrogen. Zekere Christoffel Pijchaut⁽²⁾, ten jare 1445 door de Broeders en Zusters van 't Lazaret te Gent onderzocht, was verklaard 'beziect ende besmet zijnde met lazarien'. De man zegde zich daardoor 'jammerlic ende deerlic ghequetst, gheblameert ende ghescoffiert wesende teeuweliken daghen van goede ende van eeren', en hij begaf zich onmiddellijk naar 't hospitaal der Hooge Zieken te leperen, dat hij meende te zijn 'de overste van alden lande van Vlaendren,' om er zich opnieuw te laten 'proeven ende examineren dueghdelic zonder fraude, naer haerlieder costumen'. Hij verkreeg er inderdaad een getuigschrift, vaststellende dat hij 'zuiver ende onbesmet van beziectheden ende lazarien' was, en legde dit, behoorlijk bezegeld, den schepenen van Gent over. Deze nochtans schijnen met de verklaring der lepersche onderzoekers geenen vrede gehad te hebben, immers Christoffel begaf zich naar Amiens, 'daer men gheuseert heeft te examineerne ende prouvene deghuene, die hem besmet duchten vander

(1) Archief der stad Dowaaï.

(2) Andere lezing: Puthaut

voors. lazaree, met docteurs ende meesters in medecine ende serougerie'. Hier onderzocht men nogmaals 'overal zijn liif, met extractien van zinen bloede, ende anderssins, naer dat de leeringhe van medecine bewiist'. De uitslag was hem weeral gunstig; de geneesheeren verklaarden hem te zijn 'van groven bloede, ende bij dien niet sculdich... ghesepareert noch versteken te zine van de communicatie ende anthieringhe van den volcke.'. Zullen de Gentsche wethouders deze nieuwe getuigenis als afdoende beschouwen, of die van hun hospitaal de voorkeur geven? Christoffel had rust noch duur: het vreeselijk Lazaret spookte gestadig voor zijn oog! hij, gezond, onbesmet, hij wilde, hij zou zich niet levend laten begraven te midden van afzichtelijke, walgen afschuwverwekkende zieken. Wetende, dat vroeger omtrent de wezenlijke of ingebeelde besmetting eens Gentschen poorters een gelijk geschil was ontstaan, dat nog onopgelost was in 't Parlement van Parijs, en dat de paus, tot wien de bedoelde persoon zijne toevlucht had genomen, bevolen had een nieuw onderzoek te doen te Loven, bij de genees- en heelmeeesters der hoogeschool, ging Christoffel ook daarheen en kwam andermaal met een gunstig certificaat terug⁽¹⁾. Deze klein odyssea van den kwalijk betichten en ten onrechte gevonnisten Gentenaar bewijst genoeg en de feilbaarheid van sommige onderzoekers en den billijken afschuw, dien 't Lazaret bij alleman verwekte.

In het Lazaret.

Men had tweederlei hospitalen voor melaatschen: *geestelijke*, opgericht door kloosters of kapittels, en van deze uitsluitend afhankelijk; en *burgerlijke*, door gemeenten, landheeren of poorters tot stand gebracht en

(1) *Act. en Contr.*, keure, 1445-1446, bl. 56. - Stadsarchief van Gent.

onderworpen aan de burgerlijke jurisdictie. De laatste schijnen de talrijkste geweest te zijn.

De oude statuten der lazarushuizen overlezende, is men verwonderd daarin zoo veel vooruitzicht, bestuurlijke behendigheid en tegelijk zooveel liefdadigheid aan te treffen. Alles, wat de goede orde kon vestigen, is er met wijsheid voorgeschreven: maatregelen voor tucht, gezondheid, netheid; geval van genezing, overlijden of ontvluchting, niets is vergeten. Het reglement doelt op de handhaving der vrede en eensgezindheid onder zieken en gezonden, op de goede zeden en de godsdienstigheid, en de stipte naleving er van is verzekerd en gewaarborgd door tuchtstraffen, overeenkomstig met den gansch bijzonderen toestand der melaatschen.

Als voorbeeld hiervan duiden wij het reglement van het Lazaret te Doornik aan, in het jaar 1237 door het kapittel afgekondigd en door den bisschop Walter de Marvis bekrachtigd⁽¹⁾. - AUGUSTIN THIERRY roemde dat van Amiens, van 1305⁽²⁾, maar de Belgische gemeenten waren reeds eene eeuw vroeger in 't bezit van hospitaalverordeningen, welke van de wijsheid en voorzichtigheid der bestuurders de beste getuigenis afleggen.

Gewoonlijk was het huis maar open voor de bewoners der gemeente, althans wanneer het door deze, of door eene broederschap was tot stand gebracht. Te Brussel (uitwijzens de ordonnantie van December 1265) ontving men in 't Lazaret ook vreemdelingen, die 40 stuivers, Brabantsche munt, betaalden en al hunne kleederen, meubels en kamergerief meebrachten⁽³⁾. Een oud reglement zonder dagteekening, ook voor 't St.-Pietershospitaal, van Brussel, bepaalt dat geene zwangere vrouwen aldaar mochten opgenomen worden: 'Item, ware oock eenige poirteresse besmet,

(1) Zie het stuk in de notice: *Walter de Marvis*, door DESCAMPS, bl. 151-156.

(2) *Documents inédits sur l'histoire de Flandre*, I, 323-327.

(3) Charter in de archieven van de Burgerlijke Godshuizen, doos H., N^r I.

die kindt droeghe, men soudse niet ontfæen vore datse des kindts genesen is en haren kerckganck gedaen heeft.' - Te Gent aanvaardde men in 't Leprozenhuis alle poorters, benevens hunne besmette vrouw, en poorterskinderen⁽¹⁾.

Te Namen moest de leproos, bij zijne intrede in het Lazaret, elken Broeder en Zuster één groot, den meester en den kapelaan twee grooten, als godspenning, geven. In het gedeelte van Vlaanderen, hetwelk, onder betrekking van de melaatschheid, onder het toezicht stond van den deken en de vindere der stad Gent, gaf men de som van 12 schellingen parisis 'als cruusghelt.' Dit was nog niet veel; maar te Doornik ging 't er anders: daar eischte men, volgens eene verordening van 1347, 60 schellingen, Artesische munt, voor de Broeders en Zusters, terwijl de zieke verplicht was mee te brengen twee bekere, waaronder één van zilver, wegende vier oncen, twee tinnen en twee koperen potten, eenen zilveren lepel, eene kas, zes tinnen schotels, een goed gestoffeerd bed enz. - Te leperen, blijkens de statuten van 1353, moest men 10 pond groote geven⁽²⁾.

Te Antwerpen bracht men bij de intrede in 't huis Ter Zieken eene zekere hoeveelheid wijn mede, wat ook te Ter Bank gevorderd werd van degenen, die er onderzocht moesten worden. De gemeente betaalde dit voor behoeftige lieden.

Gelijk de provengiers der hospitalen waren de leprozen van het Lazaret verplicht al of een deel van hun goed aan het gesticht over te geven of achter te laten. Ook hieromtrent was de wetgeving niet overal gelijk. In het hospitaal van

Ste-Maria-Magdalena, der stad leperen, was door de statuten van 1220 bepaald, dat de aldaar overleden leproos, die vrouw noch kinderen achterliet, al zijn goed aan 't gesticht laten moest; had hij vrouw en kinderen, dan werd het goed in drie deelen gesplitst, waarvan een

(1) Reglement van 1424.

(2) *Inventaire des chartes et documents de la ville d'Ypres*, I, 161-162.

derde aan de leprozerij bleef; waren er kinderen, maar geene moeder meer, dan hadden de eersten vooreerst het deel van den kant der moeder, en het overige ging in twee deelen, van welke er één aan het hospitaal bleef; eindelijk in geval er eene vrouw, maar geene kinderen waren achtergebleven, kwam de helft des goeds aan de leprozerij. - Wie te leperen gedurende zijn verblijf in het hospitaal eenig goed erfde, moest daarvan geheel en al afstand doen⁽¹⁾.

Te Oudenaarde kon men aanvaard worden mits betaling van een inkomrecht en eene doodschuld.⁽²⁾

Het reglement van 't Lazaret te Doornik (1347) eischte al het goed des leprozen, zonder onderscheid. Te Gent was het gelijk te leperen, 'hoewel nochtans dat men hier inne gracie ghebruiken mach,' zegt de verordening van 1424.

Nog edelmoediger was men opzichtsens de Henegouwsche zieken: deze behielden al hun goed, en 't recht om te erven; alleenlijk eischte men bij hunne opsluiting het recht der doodehand, alsof zij gestorven waren; maar mochten zij genezen, het werd hun teruggegeven. In dit gewest was dus de liefdadigheid jegens de melaatschen het mildst!

(1) *Witte boek*, bl. 267^r, archief der stad leperen. - DIEGERICK, *Invent. des chartes et documents d'Ypres* I, 27.

(2) 'Omme dieswille dat Willekin Schiethaze, f^s Jants, besmedt van der ziekte van Sente Lasarus, ontfanghen es in de lasarie tAudenaerde ende met hem heeft te betalene trecht van den incommene ende tziijnder doot in deselve lasarie, so zijn op den dach van hedent voor scepenen van der stede van Audenaerde ghevergaert in propren persoone Jan Schiethaze, zijn vadre, Adriaen ende Gillis Schiethaze, beede zijne broeders, ende hebben beloofd voor trecht van der selver lasarie te betalene ter doot van Lijsbette Schiethaze, gheselnede van Ghelein Caen, zuster van den selven Jan, de somme van xlvij l. van den eersten goede, dat hemlieden comen magh bij den overlijden van derselver Lijsbette, hierinne elc zonderlinghe verbindende huerlieden persoon ende al huerlieden goed, dat zij hebben of hebben moghen binnen Audenaerde of daerbuuten.

Actum den vi^{en} in Meye XVe XIX.'

(Register van *Acten en Contracten*, 1519, bl. 1^r. - Stadsarchief van Oudenaarde.)

Op eenige plaatsen, te Abbeville b.v., vergunde men den armen leprozen, die geen geld hadden om hunne aanvaarding in 't gesticht te bekostigen, tweemaal in de week in de stad te gaan bedelen⁽¹⁾. Deze voorwaarde was zekerlijk hard, maar waarschijnlijk noodzakelijk gemaakt door den bekrompen toestand des gestichts.

De intrede in het Lazaret mocht door enkele vrienden, als een doodenmaal, gevierd worden, te Gent door drie of vier personen⁽²⁾; dit was insgelijks toegelaten op den dag der kerkwijding. In dezelfde stad was het den leprozen ook maar tweemaal 's jaars vergund hunne kinderen of die van bekenden te ontvangen⁽³⁾.

Echtelingen, door de ziekte aangetast, mochten in 't Lazaret samenwonen, maar gescheiden van bed⁽⁴⁾. De overtreding van dit gebod werd gestraft met het verlies der provene en van al het ingebrachte goed.

Was één lid van eenig echtpaar ziek, het andere, alsook de kinderen, mochten er niet bij blijven, op straffe van verbanning⁽⁵⁾. Er zijn nochtans voorbeelden van zelfsoffering bij moedige en liefhebbende vrouwen, welke, met toestemming der overheid, zelve hunnen echtgenoot verzorgden. BORGNET haalt er een aan in zijne notice over de *Grands-Malades*, te Namen (bl. 45); maar in zulke gevallen moest de vrouw, voor gansch haar leven, opgesloten blijven.

(1) LONANDRE, *Histoire d'Abbeville*, II, 503.

(2) Reglement van 1503.

(3) Idem van 1461.

(4) 'Item se homs u feme est mariés ainchois qui viengne en leditte bonne maison, li homs u li teme qui haities sera ne demora mie avec sa compagnie en ledite bonne maison. anchois devera demorer hors ensi qu'il a estet accoustumet.' (*Reglement voor Valensijn*, 1392. *Archief van 't Noorder-departement te Rijsel*.)
... 'Dat tvoorseide huus negheen huwelic en sceedt, nochtans versceedet bedde.' (*Ordonnantie van 1305, voor de leprozen van Gent*.)

(5) 'A l'espeuze Henry des Chions, résidente auxdits Grands-Mallades luy a esté accordé affin qu'elle, avecq ses enffans, eüst à se retirer de son dit mary infecté audit hospital de la lèpre, à paine de bannissement, et que luy a esté apparant par appostille et ordonnance sur requête du 12e de mai 69 - IV livres.' (Rekening der *Grands-Malades*, van Namen, 1569, bl. 28.)

Eene gehuwde zieke, die zich plichtig maakte aan overspel, verbeurde te Kortrijk eene boete van 10 schellingen paris.

Het huwelijk tusschen leprozen bracht voor de gemeente nieuwe lasten en voor de openbare gezondheid nieuwe gevaren mede: het Lazaret was dan immers verplicht hunne kinderen te kweeken, die nauwelijks meer dan het uitschot der natuur waren te achten. Het is dan niet te verwonderen dat men overal straffen bepaald had voor de leprozen, die een huwelijk aangingen. Waren er zulke in een Lazaret, dan dreef men hen onmiddellijk uit en noodzaakte hen, zich buiten in het veld te gaan vestigen, waar zij leven moesten van de openbare Liefdadigheid.

De in 't Leprozenhuis verzorgde kinderen hadden op zestienjarigen leeftijd de keuze tusschen het verblijf in het gesticht of op het veld⁽¹⁾.

Zonder oorlof mocht geen leproos uit het Lazaret gaan; was hem dit vergund, dan werd de zieke man vergezeld door eenen Broeder, de zieke vrouw door eene Zuster⁽²⁾. In herbergen mochten zij den voet niet zetten.

De maatregelen tot voorkoming van besmetting waren veelvuldig. De leproos in 't Namensche zwoer bij zijne ontvangst in 't Lazaret 'qu'il n'aprochera point le puith sur IX pieds prez'⁽³⁾. Buiten zekere bepaalde plaatsen mocht de zieke den voet niet zetten, allermint in de keuken der gezonden, den koestal enz. Nooit ging hij uit zonder handschoenen, en 't was hem verboden vruchten te plukken, wanneer hij niet voornemens was die zelf te eten⁽⁴⁾.

(1) In een verzoekschrift der priorij van Ter Bank, gedagteekend 1585, leest men dat een besmet jongeling, 'oudt genoeg zijnde om verwezen te worden ende alsoo gecommen zijnde totten ouderdom van seshien jaeren, sijnen keus moet doen, te weten om te kiezen het voorschreven klooster oft wel de clippe om herwaerts en derwaerts achter lande te loopen'.

(*Archief der stad Loven.*)

(2) Reglement van Doornik, 1347.

(3) J. BORGNET, *Cartul. de Bouvignes*, t. 36, 37.

(4) Idem.

Zelfs in het Lazaret waren de zieken gewoonlijk van elkaar gescheiden, tenzij voor de eetmalen en in de kapel. De zegelbrief van Philip van den Elzas, eene gift goedkeurende door Geeraard de Witte, in 1180, ten voordeele der Gentsche leprozen gedaan, laat zien dat deze woonden in twee-en-twintig huisjes, hetgeen ons het getal melaatschen van dien tijd in de hoofdstad van Vlaanderen te kennen geeft⁽¹⁾.

Dit was ook zóó te Oudenaarde, waar de zieken insgelijks van elkaar gescheiden woonden in huisjes, omringd door eenen hof, waar eene heldere fontein, afkomende van den Edelaarsberg, haar water sproeide. Maar te Doornik bestond er volle gemeenschap voor de onbemiddelden⁽²⁾. Zij, die daar alléén wilden zijn, moesten zich op eigene kosten van eene woning voorzien⁽³⁾.

Een middel om den toestand der zieken zoo niet aan hen zelve te verduiken, ten minste zooveel mogelijk te verbloemen en hun geen te afzichtelijk voorkomen te laten, treffen wij aan in de Gentsche statuten van 1424. De kleederen der zieken waren grijs van kleur, 'met sommige roode draen gheminghelt, opdat men te min bekenne het bloet, dat hemlieden dicwils up de cleederen, up den leppe ofte uut den neusgaten es vallende'.

Wat wij vroeger zegden nopens de opsluiting der melaatschen moet in geen te engen zin verstaan worden. Men denke vooral niet dat het Lazaret geleeke aan eene gevangenis, waar de zieken gestadig bewaakt werden

(1) *Eerste Charterboek van Vlaanderen*, n° 57. - DIERICKX, *Mém. sur la ville de Gand*, I, 581.

(2) 'Et si doivent tous vivre communement; ensi ke li sains soient par eaus, li frères malades par eaus; les sereurs malades par elles et les suers saines par elles, sans hommes..' (Reglement van 1237).

(3) 'Qui volra manoir dedens le pourpris de le maison hors de le communauté des autres, il se doit pourvoir de maison de fouille et de candeilles, mes des biens de le maison nara il nul fois se mie prouvende.'

(Idem. *Archief des bisdoms*.)

en hunne ontvluchting onmogelijk was. De Liefdadigheid kon streng zijn, in 't belang zelf der ongelukkige besmetten evenzeer als in dat der gezonden; maar 'dwang' stemt niet overeen met 'liefde.' Gelijk den leproos, wiens toestand niet al te erg was, nu en dan een verlof van één tot vier dagen kon verleend worden (eene langere afwezigheid werd te leperen gestraft met het verlies der prove gedurende eene week⁽¹⁾), liet men hem voorgoed uit het Lazaret gaan zoo hij liever eene veldhutte wilde gaan bewonen. Wie wegliep uit het gesticht, kwam er niet meer in. Edoch, ziek in de samenleving terugkeeren vermocht niemand.

Te Namen schijnen de melaatschen uit het Lazaret te hebben mogen gaan op voorwaarde dat zij 't land verlieten'⁽²⁾. - Te Gent mocht men, na een proefjaar, het Leprozenhuis verlaten, en in dit geval kreeg men nagenoeg al zijn ingebracht goed weder⁽³⁾.

Gevallen van genezing waren niet zeldzaam; zij, die te Brussel dit geluk genoten, waren verplicht in 't hospitaal te blijven, maar in een bijzonder lokaal. - Deze wet kome vreemd voor; zij kan weeral geen ander doel gehad hebben dan de besmetting te voorkomen.

Hierin, nochtans, gelijk opzichts de meeste punten der middeleeuwsche wetgeving, was er van het eene gewest tot het andere een somtijds groot verschil. GUÉNÉE verzekert dat, wanneer in Frankrijk een leproos de gezondheid terugkreeg, hij weer in de samenleving kon komen, als de priesters hem verklaard hadden gezuiverd

(1) *Statuten van 1353. Invent. I. 161-162.*

(2) 'A Annechon de Porines, soeur mallade, païé en ensuivant l'appointement et ordonnance de Messeigneurs, 5 Karolus pour le terme de la St. Jehan, et ce à cause qu'elle s'estoit expatriée avec son mary et ne devait plus rethourner ne travailler la maison...'

(Rekening der *Grands-Malades*, 1533, bl. 19^v.)

(3) *Reglement van 1424.*

te wezen. De geestelijkheid ging hem afhaken buiten de stad, onderzocht hem, en oordeelde zij hem genezen, dan deed zij voor hem de door de wet voorgeschreven offeranden. Daarna mocht hij weer binnen de stad komen, na alvorens nog zeven dagen in zijne tent of landhutte verbleven te hebben. Den zevenden dag moest hij zorgvuldig gansch zijn lichaam en al zijne kleederen wasschen, en den volgenden ochtend, na nieuwe boetofferanden, was hij kerkelijk gereinigd en mocht hij in de samenleving terugkeeren, waar zijne tegenwoordigheid, volgens de verklaring des priesters en de gemelde openbare acten, geen gevaar meer kon opleveren.⁽¹⁾

Onderscheidene maatregelen verzekerden de rust en orde onder de bevolking van het Leprozenhuis. Het spel was er verboden, o.a. te Amiens en te Kortrijk; het beledigen, mishandelen, godlasteren en andere slechte gewoonten strafte men te Amiens door verbanning uit het Lazaret voor zekeren termijn of voor altijd.⁽²⁾

De godsdienstige geest, welks invloed zoo heilzaam werkte op den leproos, daar die alléén bij machte was hem gelatenheid en verzachting te verschaffen, werd door velerlei oefeningen aangevuurd. Behalve de goddelijke diensten in de kapel eischte men van de zieken dat zij hunne weldoeners dagelijks zouden gedenken, en de uit dien hoofde, en andere, voorgeschreven gebeden waren op sommige plaatsen vrij talrijk. Het Gentsch reglement van 1424 schrijft voor: drie *pater's* en drie *ave's*; voor de metten acht en twintig gelijke gebeden; veertien voor de vespers, zeven voor de primen, tertiën, sexten, nonen en completen, terwijl op zon- en feestdagen het getal *pater's* en *ave's* voor de metten dubbel moest zijn. Wie er bekwaam toe was, moest iederen dag twee maal het *credo*, eens het *magnificat*

(1) *Lettres de quelques Juifs à Voltaire.*

(2) AUG. THIERRY, *Documents inédits sur l'histoire de France*, I, 323-327.

en *nunc dimittis* lezen. Het reglement vorderde, dat de zieken minstens eens in de maand zouden biechten⁽¹⁾, en er waren ook een zeker getal dagen, waarop vleesch moest gederfd worden. - Het reeds aangehaalde reglement voor Doornik, van 1237, vraagt elken dag vijftig *pater's* en *ave's* voor de weldoeners, evenveel voor de overledenen en evenveel voor hen zelven. Te Valensijn bad men voor de weldoeners dertig *pater's* en vijf *ave's*, en wie door de hevigheid der ziekte daarin verhinderd was, moest de gebeden door eenen andere, te zijnen koste, doen lezen.⁽²⁾ -

Overigens, verscheidene statuten der hospitalen voor melaatschen verklaren, dat geen persoon, openbaar in doodzonde levende, er kon aanvaard worden⁽³⁾, overtuigd als men was dat, wie niet door den godsdienst en de getrouwe naleving zijner christene plichten was op te beuren, een al te ellendig leven in het huis leiden en ook de zieke gezellen nog ongelukkiger maken zou.

Weldoeners? - ja, de uit de samenleving gebannen leprozen hadden er in elken stand; de wethouders der groote gemeenten zonden hun aalmoezen⁽⁴⁾, somtijds wijn; men noemde hen in de opdracht, - gift- en andere brieven: 'broeders en zusters', en de pausen, die hun geestelijke voordeelen toestonden, heetten hen: 'onze lieve kinderen de leprozen.'⁽⁵⁾

En dan de zorgen in het gesticht! Met hoeveel engelachtig geduld, met welke grenzelooze zachtmoedigheid werden de zieken verpleegd, met wat vertroosting en antwoorden

(1) De statuten van 1305 spreken maar van drie maal 's jaars. Hetzelfde vinden wij voor Doornik, volgens het reglement van 1237.

(2) *Reglement van 1392.*

(3) *Idem van 1424.*

(4) Talrijke stadsrekeningen van Gent, uit de vijftiende eeuw behelzen drie of viermaal den volgende post: 'Item ghegheven der ackerzieken, om Gode, II gr.'

(5) Zie, o.a., de bulle van Innocentius III (16 Nov. 1220) ter gunste der leprozen von Namen: 'Dilectis filiis leprosis Namurcensibus...', aangehaald bij BORGNET. *Les Grands-Maladés*, in de *Annales de la Société archéologique de Namur* (1850).

Broeders of Zusters op de dagelijksche klachten en den mismoed der rampzaligen! Naderde de tijd - soms te lang uitgebleven! - van de sloping des ellendigen lijfs, vereischte de staat van den zieke eene bijzondere zorg, de waakzaamheid verslapte noch nacht noch dag. Begeerde de wegstervende leproos eene aangenamer, fijner spijs en drank, in dien lust of nood werd, zooveel de redelijkheid het toeliet, voorzien⁽¹⁾. Op de langdurige smart en het pijnlijk lijden volgde een zachte, door liefdehand gesteunde uitgang, blijde zelfs door 't vooruitzicht van de verlossing der stoffelijke ellende, door het betrouwen in Gods eindelooze genade en goedheid.

Een bewijs dat de leprozen het goed hadden in het Lazaret, vinden wij in het feit dat lieden, behebt met eene andere kwaal dan de melaatschheid, er zich bijwijken wisten te doen aanvaarden, zoodat de burgerlijke overheid daartegen bijzonder strenge maatregelen moest nemen. Het Antwerpsch reglement van 1424 stelde vast, dat zulke roekeloozen, eens het Lazaret binnengetreden, het niet meer verlaten mochten, maar voor altijd onder de zieken moesten blijven.

De bijzonder ellendige staat, in welken de leproos zich bevond, verzekerde hem meer dan gewonen zieken bescherming tegen smaad en belediging. De Liefdadigheid bejegende hem, onder dat opzicht, als het kind, welks gebrekkigheid, zwakte of ongeluk hem tot den lieveling der ouders maakt. De wethouders toonden zich bijzonder streng tegen degenen, die den leproos te kort deden, ook al was de belediger zelf met de ziekte besmet; zij wilden doen gevoelen dat hun ongeluk aller eerbied verdiende, en vooral dat de melaatsche zelf het voorbeeld

(1) 'A Martinette, en son vivant seure mallades, pour du vin et des espices le pendant de sa malladie, 18 heaumes.'

(Rekening der *Grands-Malades*, 1521, bl. 31v.)

Te Namen en te Bouvignes hadden ze op zon- en feestdagen eene halve maat wijn. (*Cartulaire de Bouvignes*, I, 36-37.)

diende te geven van zachtmoedigheid, verdraagzaamheid en broederliefde. Een voorbeeld daarvan vinden wij in 't geval, vermeld in de onderstaande sententie der schepenen van Oudenaarde, gedagteekend 2 December 1513:

‘Omme dieswille dat Beereken van der Eeken, f^s Bernaerds’, besmedt van de ziekte van Sinte Lazarus int ‘sieckhof deser stede, ten baillen, ghequetst heeft int selve hof Amandt de Mey, ooc besmedt ende wonende binnen den selven zieckhove, an zijnen neuze, volghende der kennesse bij den selven Beerneken ghedaen, scepenen ordonneren ende wijsen dat de zelve Beerekin comen sal aen den voet van de halle ende bidden aldaer met eender handkerssen in zijn hand, weghende drie pont, Heere ende wet, aen den selven Amand verghiffenisse vraghende; van daer de selve handkeersse in de capelle in de selve lazare, die latende ten dienste Gods aldaer, ende voort betalen den meester cyrurgien, die den selven Amand ghecureert heeft, ende boven desen betalen ter hulpe van de fabriecque van de capelle vj £ s. Ende voor delicate spijsse, den selven pacient vj £ s. Ghaen voort een pelgrimaige ten drie Koninghen te Cuelene onthier ende Sijnxenen eerstcommende, bringhende lettren van certificacien, den wegh ghedaen hebbende alzoot behoort...⁽¹⁾

In de meeste Leprozenhuizen was er een gebouw voor reizende melaatschen, waar deze eenen nacht of meer verblijven mochten. Op den jammervollen zwerftocht des ongelukkigen moest het gezicht van een Lazaret hem toeschijnen als den afgematten reiziger een oase in de dorre zandwoestijn. Immers na dagen of weken met afschrik van de natuurgenootten verstooten en verjaagd te zijn geweest; na in een bosch, of in de schaduw van 't geboomte langs den weg, het moede hoofd op den harden grond te hebben moeten neervlijen, blootgesteld aan de guurheid des weders of aan 't gevaar der wilde

(1) Register *Acten en contracten*, 1512-1515, bl. 116^v. - Stadsarchief van Oudenaarde.

dieren, gedurende de middeleeuwen nog levende onder het oog der bevolking - moest het sobere, maar toch gezonde en versterkende maal, de liefderijke toespraak van den Broeder of de Zuster, het zindelijke stroobed, dat hem door medelijdende, zorgvolle handen gespreid werd, den ongelukkige goed doen, een beter denkbeeld doen opvatten van de menschheid en nieuw vertrouwen inboezemen.

Eindelijk het was in de steden alléén niet, waar de Liefdadigheid zich het lot der melaatschen had aangetrokken. Hoegaarden en Glimes hadden ieder twee Leprozerijen; ééne was er te Kapellen-op-den-Bosch... Tervuren, Molenbeek, Schaarbeek, Merchtem, Rumpst, Geldenaken, Roux-Miroir, Luismeau, Baudour, Estinnes, Lens, Levalsous-Beaumont, Carnières, Chièvres, Neufville, Stambruges, Cuesmes en meer andere dorpen van gering belang bezaten hun Lazaret - onaanzienlijk, 't is waar, maar toch voorziende in de plaatselijke behoeften.

(Wordt voortgezet.)

FR. DE POTTER.

't Is al te zwaar...

't Is al te zwaar
 en weêrszins hard te kiezen
 mij, armen man:
 God looch'nen of mijn brood;
 den goeden God
 of 's heeren gunst verliezen,
 die beulsch gebiedt:
 of buigen, of de dood!

En leidt ons niet,
 toch gij niet in bekoring,
 die, zegt gij grootsch,
 in God niet en gelooft:
 gelooft dat wij,
 nog vreemd' aan uw' herboring,
 gelooven in
 dien God, dien gij ons rooft!

Ons daaglijksch brood
 en 't recht van vrij te leven,
 hoe zoudt gij ons
 dat eerlijk derven doen;
 en, mensch als wij,
 ons menschen laten beven;
 en, vóór uw' deur',
 ons laatste gulpken bloên?

't En wil, 't en kan,
 't en zal in mijn' gedachten
 niet, dat gij ons,
 van menschlijkheid ontbloot,
 zoo verre zoudt
 vernieten en verachten,
 en... wilt gij dat
 ik kieze, ik kies de dood!

GUIDO GEZELLE.

Kortrijk, 21 December '90.

Boekennieuws en kronijk.

Briefwisseling. - Aangaande de eindnota van de bijdrage van den eerw. heer A. Joos in onze Decemberaflevering verschenen, verzoekt ons de heer A. Bultynck zijn antwoord op te nemen in *Het Fondsenblad* geschreven. Van den anderen kant vraagt de eerw. heer A. Joos zijnen brief insgelijks over te drukken in antwoord op het artikel van *Het Fondsenblad*.

Onder de van den eerw. heer Amaat Joos, (bladz. 372) vonden wij eene nota, beginnende met de volgende woorden, welke ons persoonlijk betreffen:

‘De hoofdsteller van het *Fondsenblad*, bij het beoordeelen van twee mijner werken, schrijft mij den volgenden dubbelen regel toe: *al wat de ouden schrijven is goed; al wat het volk spreekt, is het ook* (zie nummer van 19 Januari 1888). Dat was, hoop ik, geene *boosheid* van zijnentwege; ik zie er enkel *onwetendheid* in.’

Nummer van den 19 Januari 1888; 't Is geene drukfout, lezer. Gij zult met ons bekennen dat de eerw. heer Joos een sterk geheugen heeft en veel geduld om zijnen slag af te wachten.

Wat ons betreft, wij hadden de kritiek heel en al vergeten! Nieuwsgierig sloegen wij de verzameling van het *Fondsenblad* van 1888 open en, inderdaad, wij vonden in het aangeduide nummer eene beoordeeling over twee werken van den eerw. heer Joos, beoordeeling, welke eene groote kolom van ons blad beslaat en waarin den schrijver geenen verdienden lof wordt gespaard.

De door hem - *drie jaar* na datum - gewraakte kritiek luidt daarin als volgt.

‘Zeggen wij ten slotte dat werken, gelijk die van den eerw. heer Joos, niets anders kunnen dan onze taalbeweging eenen nieuwen iever en kracht bijzetten en dat wij hem daarom ten volle geluk wenschen met zijnen arbeid.

‘Daarom echter begroeten wij hem, zoo min als anderen, als meester op het taalgebied en eischen vaster regels voor de spraakkunst dan deze:

‘Al wat de ouden schreven is goed.

'Al wat het volk spreekt is het ook.

Wij achten het zeer edelmoedig van wege den eerw. heer Joos ons van geene *boosheid*, maar enkel van *onwetendheid* te beschuldigen. Doch velen zullen met ons van gevoelen zijn dat het beoordeelen van letterkundige voortbrengsels al een zeer ongelukkig stieltje moet zijn, als men, bij elke kritiek die men waagt, er niet van tusschen kan ofwel *boos*, ofwel *onwetend* te zijn.

Het zou ons al te ver leiden hier de gronden aan te halen waarop wij, drie jaar geleden, ons oordeel betreffende den eerw. heer Joos hebben gesteund. Ware de juistheid ervan onmiddellijk betwist geworden, wellicht zou het ons gemakkelijk gevallen zijn het met bewijzen te staven.

Dewijl de eerw. heer Joos zooveel op heeft met Vlaamsche spreekwoorden - en wij niet min - zullen wij hem vriendelijk herinneren aan de spreuk die zegt: dat men geene oude koeien uit de gracht mag halen.

Heeft de geachte schrijver deze onze enkele kritische opmerking in drie jaar tijds niet kunnen verkroppen, wij beklagen hem voor al het ongemak dat zulk een last op de maag hem heeft veroorzaakt.

Doch, moest het met alle schrijvers zoo gesteld zijn, wij zouden nog meer onze Vlaamsche letterkunde beklagen. Meer dan eens wordt het als een ongeluk voor haar beschouwd dat er geene degelijke kritiek bestaat en dat de beoordeelaars onvoorwaardelijk loven of onverbiddelijk afbreken, volgens dat de schrijver hun vriend of hun vijand is. Met schrijvers echter, gelijk de eerw. heer Joos, die drie jaar lang op loer liggen om hunne weerwraak te nemen, zal een vriend zelve er tweemaal op nadenken, vooraleer over hun werk ronduit zijn gedacht te zeggen.

Het ware wat al te gewaagd indien wij den eerw. heer Joos, die, met de medehulp van zijne leerlingen en vrienden, zooveel bijbracht tot het verrijken van onzen taalschat, van *onwetendheid* moesten beschuldigen. Hem van *boosheid* verdenken ware niet zeer menschliefend van onzentwege, doch wij kunnen ons niet onthouden te vermoeden dat er, achter zijne al te laat komende weerwraak, ietwat kleingeestigheid of gekwetste schrijvershoogmoed verscholen zit.

A. BULTYNCK.

De heer Bultynck vindt het noodig in *Het Fondsenblad* de nota aan te vallen die ik op 't einde van mijn laatst artikel in uw tijdschrift drukken liet.

In zijn schrijven vraagt hij waarom ik nu op zijne beoordeeling antwoord. - Ik antwoordde, omdat hij mij eene *uiterste dwaasheid* zeggen doet; ik antwoordde zoo laat, omdat ik meen dat een dagblad weinig geschikt is om taalkundige vraagstukken op te lossen, en omdat ik niet vroeger in *Het Belfort* eene gepaste gelegenheid vond.

Men zoek ook geen venijn waar geen is: waar ik van *onwetendheid* sprak, bedoelde ik natuurlijk, niet gebrek aan taalkundige kennissen in 't algemeen, maar valsche of onvolledige opvatting van *mijn* schrijven.

Wie eene *valscheid* vooruitzet, doet het *vrijwillig* of *onvrijwillig*; de heer Bultynck, zoo meen ik nog altijd, deed het *onvrijwillig*

Dus.... laat er ons over zwijgen.

AM. JOOS.

Kerstavond, zang en gebaren voor muziekfeesten en prijsuitdeelingen door A. JOORIS. Gent drukkerij A. Siffer. Prijs 1 fr. 50 cent.

Dit lief muziekstuk 19 bladzijden beslaande, is een der netste kerstgezangen die in lange jaren verschenen zijn. De woorden zijn eenvoudig, gemoedelijk en recht kinderlijk; de muziek gemakkelijk, melodievool en eigenaardig.

Het lied der herders bijzonderlijk, munt uit door zijne bevalligheid: dat der Wijzen is vol statigheid en de talrijke koren, die tusschen de liederen invallen en het gansche stuk aaneenbinden, maken er een aangenaam geheel van dat vol eigenaardige melodie rechtstreeks tot het hart spreekt.

De muziek is gemakkelijk en uitnemend passend op de woorden. De begeleiding biedt ook geene van die moeilijkheden aan, die men den dag van heden, maar al te veel bij moderne toondichters aantreft, en die om zoo te zeggen, menig stuk onuitvoerbaar maken.

De toondichter heeft alleen beoogd, eigenaardig, eenvoudig, doch tevens goed en zangerig muziek te maken, en hij is er ten volle in gelukt.

Wij wenschen dan ook den jeugdigen toondichter hartelijk geluk met dit zijn nieuw werk, en zijn verzekerd, dat het eenen rechtmatigen bijval zal verwerven bij de bestuurders van maatschappijen en onderwijsgestichten.

Stanley's reizen, ontdekkingen en lotgevallen in Midden-Afrika. Afleveringen 11-15.

Deze afleveringen bevatten, evenals de andere, een aantal platen en tusschen tekst vignetten.

Afleveringen 11 en 12 zijn gewijd aan OEnyanyembe, aflevering 13 bevat de reisbeschrijving van Mrera en OEkonongo, die voortgezet wordt in afleveringen 14 en 15.

Deze laatste behelst echter ook nog een hoofdstuk, waarin de reis naar OEjiji op even belangwekkende wijze als de vorige tochten door het onbekende Afrika wordt beschreven.

Kortom deze vijf afleveringen bevatten eene zeer boeiende, aangename en leerrijke lezing die om zoo te zeggen de belangstelling des lezers bij elke bladzijde doet stijgen.

Wie het zoete genot smaken kan deze reisbeschrijvingen te

ezen, zou, wij spreken van ondervinding, zulke lezing niet willen derven.

Aan hem die tot nog toe onverschillig bleef en door dit ons schrijven mocht aangetrokken worden zich de reeds verschenen afleveringen van dit zoo nuttige werk aan te schaffen, herinneren wij dat elke aflevering maar 60 centiemen kost en dat er 5 per maand verschijnen.

Duik- of plakalmanak voor 't jaar O.H. 1891, door den eerw. heer Dr G. Gezelle. - Gent, A. Siffer. Prijs 1,50 fr.

Een Hollandsch tijdschrift bespreekt dezen kalender volgender wijze:

Wij bespraken dit boekje reeds vroeger. De korte nota's welke de schrijver, de heer Guido Gezelle, hier in vorm van kalender verzameld heeft, frisschen de herinnering op aan menig feit uit het volksleven: een voortreffelijk memento voor den folklorist. Er steekt daarenboven veel meer wetenschap in dan men vermoeden zou, en het zal niemand ontsnappen hoe vaak het bloot vermelden van een feit tot studie zal aansporen.

Onze huisvriend, almanak voor heden en morgen, voor tijd en eeuwigheid, uitgegeven door Broeder Elias. Brugge F. Claeys.

Deze letterkundige almanak met mengelingen en 2 platen: Vader David en Salige Margareta van Loven, kondigen wij met genoegen aan. Immers hij verdient het ten volle om zijne innerlijke waarde, en daarbij is hij met den Maria-almanak van Kanunnik Daems, eene proef, om, op het voorbeeld van andere landen en inzonderheid Duitschland, onze letterkundige te begiftigen met belletrische geïllustreerde kalenders van blijvende waarde.

Onze huisvriend bevat spreuken, lieve gedichtjes en wetenswaardige praatjes over geschiedenis, kunst en zedeleer. De taal is zuiver en vloeiend, de stijl gemoedelijk.

Het boekje met zijne 120 bladz. kost slechts fr. 0,50.

Maria-Almanak van het jaar Onzes Heeren 1891, jaarboek der aartsbroederschap van O.L.V. van het H. Hert te Averbode en onder hoofdredactie van FR. S. DAEMS. 12^e jaar.

Deze voortreffelijke almanak versierd met fraaie kunstplaten en sierlijke beeldletters en vol met letterkundige pereltjes in rijm en onrijm verdient ten volle aangeprezen te worden. Het is de kalender welke met *Onze Huisvriend* in alle beschaafde Vlaamsche huisgezinnen moest zijn.

De Koninklijke Vlaamsche Academie richt eenen oproep tot al de Noord- en Zuid-Nederlandsche en andere Dietsche talen rechtsgeleerden, ingenieurs, natuur- en wis-, landtuinbouw- en veeartsenijkundigen, bouwmeesters en kunstenaars, zeevaarders en werktuigkundigen, bouwmeesters en werktuigkundigen, met één woord tot de vakmannen van allen aard, ten einde hunne mede-

werking te bekomen voor de samenstelling en de uitgave van een *Algemeen Vak- en Kunstwoordenboek*.

Het inzicht der Academie is eerst eene afzonderlijke lijst van woorden te laten verschijnen voor ieder vak, dat is voor ieder ambacht, voor ieder beroep, voor iedere wetenschap en elken tak daarvan.

Van degenen, die haar mededeelingen willen inzenden, verlangt de Academie voor elk woord:

- 1° Aanwijzing van de beteekenis, liefst door goed gekozene voorbeelden toegelicht;
- 2° de afleiding;
- 3° de woordvorming, de gebruikelijke samenstellingen;
- 4° Aanteekening van geslacht en meervoud;
- 5° De plaatsen, waar ieder woord in gebruik is;
- 6° De synoniemen met opgave van de streken, waar men ze bezigt;
- 7° Indien het een provincialisme geldt, de algemeene geijkte Nederlandsche uitdrukking;
- 8° Zorgvuldig vermelden of een woord veranderd is en, naar het oordeel van den verzamelaar, wederom en algemeen zou dienen te worden gebruikt; en
- 9° Naar gelang het pas geeft, nuttig of noodig blijkt, de Fran sche, Hoogduitsche, Engelsche of Latijnsche gelijkwaardige benamingen.

De daartoe waardig gekeurde lijsten van vak- en kunstwoorden zullen door de Academie worden uitgegeven, onder vermelding van den naam des verzamelaars of bewerkers.

De namen van alle medewerkers, zelfs van die welke slechts enkele uitdrukkingen inzenden, worden dankbaar aangeteekend.

De Koninklijke Vlaamsche Academie vleit zich met de gedachte, dat haar oproep tot alle taalgeleerden en vakmannen om, met verzamelde krachten, ter verdediging onzer schoone en rijke Nederlandsche spraak een nieuw en machtig wapen te smeden en haar tevens eene gedenkzuil, harer waardig, op te richten, niet ijdel klinken zal.

Zij hoopt eerlang, uit Zuid en Noord, talrijke bewijzen van medewerking te zullen ontvangen.

In hare zitting van 29 December II. bekroonde zij het werk van Felix Leviticus (een deksnaam wellicht) van Amsterdam, over *den klank- en vormleer van het middel-Nederlandsch dialect der Sint-Servatiuslegende van Heinriek van Veldeken*, en benoemde tot buitenlandsche eereleden Pastoor Brouwers van Nieuwer Amstel, Dr Nuyens van Amsterdam den schrijver der *Nederlandsche beroerten*, en den heer Bonvarlet voorzitter van het *Comité flamand*, van Fransch-Vlaanderen.

Des anderendaags had de jaarlijksche plechtige zitting plaats, waar vele belangstellenden op aanwezig waren, alsook senator Lammens en de heeren volksvertegenwoordigers V. Begerem en A. Eeman.

De heer Hiel, aftredende bestuurder, opende de zitting en gaf het woord aan zijnen opvolger den heer Dr Snieders. De nieuwe bestuurder hield ons eene boeiende *causerie*, waarin hij ons meesterlijke schetsen afteekende van Conscience, Jan De Laet, Th. en Jan Van Ryswyck en De Vleeschouwer. Hij penseelde ons die mannen naar de natuur, sprak van hun leven en streven en eindigde met ze tot voorbeelden voor te stellen aan de jongeren in de Vlaamsche beweging. De jonkheid hoeft zich te bekwamen in de letteren, de geestescultuur hoeft meer in acht genomen te worden, de letterkunde is de adel van een volk. Voorwaar was deze voordracht een echt psychoologisch en litterarisch stuk van het hoogste belang.

Charlotte Corday, een lyrisch monodrama, wierd met veel gevoel voorgedragen door den dichter ervan, Emmanuel Hiel. Dit pereltje alsmede de prachtige verhandeling van Mr Snieders, zullen wij te lezen krijgen in de *Verslagen en Mededeelingen*. Hetzelfde dient gezegd van het prachtig verslag over den vijfjaarlijkschen staatsprijskamp van Nederlandsche letteren, waarvan wij uit den mond van Mr Coopman eenige te korte brokstukken mochten hooren. Gelijk men weet werden de *Gedichten* van Hilda Ram in dien wedstrijd bekroond. Het verslag van den heer Coopman dat de bijzonderste der mededingende werken critisch bespreekt wordt met ongeduld te gemoet gezien.

Davidfonds. - Den 17 November II. gaf de afdeeling Borgerhout een prachtig feest. Een vrouwen- en mannenkoor onder de leiding van A. Matthys, zong op onberispelijke wijze een '*Lentelied*' van Mendelssohn; een *Koor* uit *Alceste* van Gluck; *Als het waait*, een frisch en eigenaardig werk des bestierders, en ten slotte het dubbel koor van '*Colinette aan 't hof*' door Gretry. Jufvr. P. De Herdt - eene prachtige stem - behaalde ongelooflijken bijval met '*Kwynende Maagd*' van Bragu en *Heeft het Roosje milde geuren* van Benoit en '*Jeugd en Liefde*' van Waelput. De heer J. De Baizer, baryton, bracht liederen van *Gevaert*, *Antheunis* en *Nauwelaers* ten gehoor. Zijne kloeke en malsche stem bracht de vergadering in verrukking.

Van eenen vioolspeler - die onbekend wenscht te blijven - hoewel hij op meesterlijke wijze stukken van Vieuxtemps en Wieniawski uitvoerde, zullen wij enkel zeggen, dat volgens onze meening eene roemvolle toekomst dien jeugdigen kunstenaar wacht.

De heer J. Noels hield de voordracht. Hij sprak over de plichten der katholieke Vlaamsche vrouwen in den huidige strijd der samenleving. Dichterlijk en vol vervoering en vuur ontwikkelde de spreker zijn onderwerp. Met de meeste aandacht werd hij aan-

hoord; luide en welgemeende toejuichingen vielen hem ten deel en wij hopen en vertrouwen dat zijn woord niet vruchteloos voor sommige onzer Borgerhoutsche aanhoorsters zal geweest zijn.

Op 15 December had het tweede winterfeest plaats. De jonge heer Seys, een leerling van Aug. Matthys, speelde op de piano werken van Piel, Heller en Lefebure. Algemeen werd de zwerige uitvoering, de vastheid in het spel, het gemak en vlugheid des jeugdigen spelers bewonderd.

Jufvr. L. Dykers, een onzer trouwste medewerksters, zong voortreffelijk *'De Nacht'* van de Burbure en het *'Laatste schoon'* van Kucken, verders met den heer C- Direx *'Het Kruisbeeld'* van Faure. Zij heeft waarlijk ieders verwachting verre overtroffen. De heer H. Kennes, zooveel jaren op de bres om met zijn machtig talent als zanger en tooneelspeler de Vlaamsche feesten op te luisteren droeg met volmaakte kunst de twee liederen voor: *'De Geldjacht'* en *'De vier jaargetijden des Harten'*.

Als boertige alleenspraken verdienen de stukjes door den heer J. Craen voorgedragen, alle goedkeuring: *Quinten Metsys* (niet dien van Van Ryswyck) en *'t Verstand komt voor de jaren niet'* deden hartelijk lachen. Craen is een meester in zijn vak!

'Daar is Goedemé!' En de lach verschijnt op ieders gelaat. 't Is al lach en aandacht tot dat de toejuichingen uitbersten ontzaggelijk, overweldigend, stormachtig! Daar hebt ge geen denkbeeld van. Hij zong *'de Duivel op jacht'* van Janssens. *Aan Doovemans Deur* van Vermandere. Doch het publiek liet hem niet gerust. Hij moest er nog een koppel als toemaatje bijvoegen.

De heer Vermandere hield eene voordracht over de *'Menschelijke verwaandheid'*. Geestig, bijtend, gemoedelijk, gansch eigenaardig zette hij zijn ontwerp uiteen. De onnoozele menschelijke *'bluf'* werd naar verdienste gekortvleugeld; prachtig schilderde hij den mensch in strijd met de dieren om het koningschap der schepping en treffend klonk zijne slotrede waar hij den vernederden mensch aanried den gevallen koninklijken scepter op te rapen, zich met ootmoed voor zijnen Schepper te vernederen en zijne eeuwige bestemming te gedenken.

E.

- De Gensche afdeeling belegde met de andere Vlaamsche maatschappijen harer stad eene meeting van verzet tegen de nieuwe krenkingen van ons recht. Zij verzond ook verzoekschriften en protesten.

- Zondag 30 Nov. hield het Davidsfonds van Waregem een gemeentedag waarop spraken de heeren Hector Planquaert, Ducatillon en advocaat De Visscher.

- Het Davidsfonds van Brussel is heringericht. Bureel: Eere-voorzitters de eerw. heer Jacobs, pastoor-deken en Dr Wau-

ters; Voorzitter Honoré De Winde, secretaris K. Brants, leden MM. P. Van Humbeeck en F. Rosel.

- Zele bezit thans ook zijne eigene afdeeling onder het bestuur des heeren Van Hemelryck, schoolopziener en De Mulder, hoofdonderwijzer. De opgerichte afdeeling begint met 100 leden, waaronder 86 nieuwe aangeworvene. Bravo!

Vlaamsche belangen. - Het gebeurde met M. Pauwels en M. Josson en met de volksoptelling heeft eene ware opschudding in het Vlaamsche land verwekt. Manifesten werden overal uitgezonden, verzoekschriften geteekend en te Antwerpen, Brussel, Brugge en Gent hield men meetings van verzet. In de vergadering van de Vlaamsche maatschappijen van Gent door den *Snellaertskring* bijeengeroepen, spraken de heeren Pauwels, Prayon, Van der Mensbrugge, A. De Meyer en gezelschap Hardyns.

Het Gentsche Davidsfonds van zijnen kant zond aan de volksvertegenwoordigers den volgende brief:

‘Het werd den Heer Advocaat Pauwels verboden de verdediging van eenen franschonkundigen betichte in het Vlaamsch voor te dragen bij het Hof van Beroep te Brussel.

Datzelfde Hof weigerde de Vlaamsche rede des Heeren Advocaat Prayon in zake Josson te aanhooren en wilde geene rekening houden van de conclusien des Heeren Prayon, daar zij, in het Vlaamsch opgesteld zijnde, van geener waarde, in den vorm slecht (vicieuses dans la forme) waren!

Het koninklijk besluit van 3 Mei 1889 waarbij Vlaamsche gemeenten bij het Walenland worden ingelijfd is nog steeds van kracht!

Wanneer men dat alles overweegt, vraagt men zich af, of men voor goed wil gedaan maken met het Vlaamsche Volk!

Ah, zoo! men mag eenen Vlaming voor heel zijn leven het brandmerk der schande op het aangezicht drukken, zonder dat hij het recht hebbe te weten om welke redenen?

Ah, zoo! Vlaamsch spreken is oneerbiedig zijn voor het Hof? Vlaamsche woorden tellen voor niets? Vlaamsch is de taal der slaven, en even als slaven geene aanspraak hebben op recht, heeft ook het Vlaamsch geen recht om verstaan te worden?

Ah, zoo! Vlamingen, die ook eene vreemde taal spreken zijn geene Vlamingen meer? En wanneer zij bij de volksoptelling *niet* verklaren die vreemde taal te kennen, moeten zij zich op de schandbank gaan nederzetten?

En geen Vlaamsche Volksvertegenwoordiger komt op tegen die hemeltergende schande, tegen die ongehoorde verkrachting van taal en recht!

Mijnheer de Volksvertegenwoordiger, Gij weet, dat het meer dan tijd is; daarom hoopt het Davidsfonds van U, de bēloften

indachtig, vóór de kiezing plechtig afgelegd, dat gij niet langer wachten zult tot een ander de taak, die op u rust, vervulle, en recht eische voor de verdrukten. Gij zult het groote belang erkennen, dat de drie bovenaangehaalde punten voor het Vlaamsche volk opleveren en eischen, dat er mirstens eene Vlaamsche kamer bij het Hof van Beroep ingericht worde, en dat geen bureaucraat het recht meer hebbe eenen Vlaming in eenen Waal te herscheppen.

Wij bieden U, Mr de Volksvertegenwoordiger, de uitdrukking onzer hooge achting aan.'

Recht is beloofd; de heeren Coremans, Begerem, Visart, Helleputte, Nerinckx en Van Wambeke hebben een wetsontwerp neergelegd waarbij een Vlaamsche kamer zal ingericht worden bij het Beroepshof van Brussel, en de heer Melot, door M. Coremans ondervraagd, heeft zelf gespot met de bureelerij die vroeger het Fransch kennen als een bewijs van walendom deed aanzien. In afwachting dat wij het beloofde recht verwezenlijkt zien moeten wij voorts ijveren, en vinden wij dat de heer Minister van Binnenlandsche zaken ongelijk gehad heeft uit eigen beweging en van het eerste af het verzoenend woord niet te spreken, in plaats van den tweeden omzendbrief te laten verschijnen die onbeheilig, tergend en daarbij onwettelijk was. Trouwens de ingeroepen koninklijke besluiten spreken slechts van volkstelling en het is den Minister niet geoorloofd er eene bepaling uit te trekken omtrent de gesproken talen.

Wat het wetsontwerp van den heer Coremans en consoorten betreft, het schijnt ons onvolledig: de Vlaamsche rechtspleging mag de uitzondering niet zijn maar wel de regel waarvan enkel afgeweken wordt wanneer de belanghebbenden het uitdrukkelijk verzoeken. Het Vlaamsch moest van rechte zijn telkens dat de zaak voor de rechtbank van eersten aanleg in het Vlaamsch behandeld is geweest.

In de zaak van den heer Josson beweerde de advocaat-generaal Laurent dat het recht plaats moest maken voor de zoogezegde welvoegelijkheid!! De andere advocaten van het bureel der kosteloze raadgevingen kennen onze taal niet, dus moet M. Josson Fransch spreken. Zonderlinge beginselen voorwaar, waarschijnlijk zoekt de heer Laurent zich vermaard of liever berucht te maken, zooals hij zóó onheusch het inzicht van den verweerder zocht te schandvlekken. De straf is niet uitgebleven, hij het hooren van die schandige taal heeft M. Picard, tot protest, onmiddellijk de zaal verlaten.

Zou M. Laurent misschien zich willen schoeien op die ouden, waarvan de eene den staart van zijnen hond afsneed en de andere eenen tempel in brand stak?

De Flamingant heeft onder den titel van *Wie zijn de budget-*

knagers eene leerrijke statistiek opgemaakt waaruit blijkt dat op de 15 raadsheeren van het Verbrekingshof er 11 Walen zijn en slechts 4 Vlamingen waarvan 3 eene voldoende kennis onzer taal bezitten, 2 enkel eenige woorden kunnen stamelen en 10 gansch onbekend zijn met het Vlaamsch. De 4 rustende leden zijn Walen en in het Parket zijn 2 Vlamingen waaronder de heer Mesdach de ter Kiele, een der verstokste fransquillons van geheel België.

Op de 40 leden van het Beroepshor van Brussel zijn 26 Walen en 14 Vlamingen: 8 spreken voldoende Vlaamsch, 8 kennen er een beetje van en 24 zijn er totaal onbekwaam toe. Het Parket heeft 4 Walen en 3 Vlamingen; een alleen, nog een Franschgezinde, spreekt ordentelijk onze taal, 3 kennen er iets van en 3 volstrekt niets.

Wat de magistraten bij de rechtbank van eersten aanleg in de hoofdstad betreft, 29 behooren aan het Walenland en 21 aan het Vlaamsch gedeelte van België; 15 bezitten eene voldoende kennis der taal hunner rechtsplichtigen, voor 25 is die taal Hebreeuwsch en 10 weten er genoeg van om zich desnoods in een uitsluitend Vlaamsch land van hongersnood niet te moeten laten sterven.

Hetzelfde blad maakt insgelijks eene tafel op der diplomaten, consuls en hoogere ambtenaars van het postwezen; daar gaat het er nog slimmer toe en een vlaamschsprekende is er een waar verschijnsel.

Men ziet hoe de klacht der Walen gegrond is al zouden de Vlamingen alle posten binnenpalmen!

- Mr Van Stalle, bibliothecaris der Kamer van Volksvertegenwoordigers, gaat, buiten alle staatkundige gezindheid, een internationaal instituut voor algemeene taalkunde inrichten.

- Een katholiek Vlaamsch Studentenverbond is gesticht onder de bescherming van Sinte-Luitgaarde en met kenspreuk: Alles voor Vlaanderen! Vlaanderen voor Christus! De zetel is te Leuven en het voorloopig bestuur samengesteld uit de heeren:

Hoogleraar Helleputte, advocaat De Visschere, Dr Laporta, advocaat Lebon, P. Bolsens, S. Lambreghts, H. Priem, E. Loos, H. Peeters, J. Van den Broeck, K. Brants, A. Govaerts, J. Smets, A. D'Haenens, J. D'Haenens en A. Van De Vyvere.

- Het schijnt dat men in Nederland een gedenkteeken gaat oprichten aan Thomas à Kempis, den wereldberoemden schrijver van de *Navolging Christi*. Het is nu onwederlegbaar bewezen dat hij in Nederland, te Kempen, geboren werd.

- Het onderwijs moet nationaal zijn, de moedertaal boven alles, is de kreet die ons uit Duitschland komt. Dit heerlijk woord van den jeugdigen doch grooten Duitschen Keizer, den 4 December II. op de conferentie voor het hooger onderwijs uitgesproken, dient hier inzonderheid weerklink te vinden, want nergens elders is de opvoeding min vaderlandsch dan in België.

- De tooneelcommissie voor Oostvlaanderen is thans volgenderwijze samengesteld: J. Micheels, hoogleeraar en lid der K. VI. Academie, voorzitter; E. Van Goethem, tooneelschrijver, secretaris; leden: L. De Reu, lid der Bestendige Afvaardiging; E. Van Havermaete, tooneelkundige; F. De Potter, secretaris der K. VI. Academie; Dr J. Bauwens, letterkundige; O. Van Reysschoot, toondichter; Fl. Van Duyse, toondichter en krijgsauditeur; H. Van der Sloten (Paul Dacosta), notaris en toondichter.

- Er zou te Maastricht in de St. Servaaskerk een Van Dyck ontdekt zijn.

† **Zenaïde Fleuriot**, de schrijfster van zooveel verhalen voor pensionnaten en eerlijke gezinnen. Niet alleenlijk was zij eene vrouw met ongemeen talent bedeed maar ook eene recht christelijke vrouw die geen enkel woord van hare talrijke schriften te betreuren heeft, en die waarlijk de moeder der armen geweest is. Met Devoile, de la Mothe en Bourdon was zij de bijzonderste schrijfster van hetgeen men noemt *les romans honnêtes*. Zij was 61 jaar oud. Haar bijzonderste werk is *La vie en famille* waarin zij mag vergeleken worden aan de beroemde Zweedsche schrijfster Frederika Bremer.

† **A. Robert**, kunstschilder en leeraar bij de Koninklijke Academie van Brussel. Hij was 73 jaar oud en geboortig van Trazegnies. *Keizer Karel in het klooster van St-Just*, in het Museum der hoofdstad berustende, is zijne bijzonderste schilderij.

† **Charles Ruelens**, bewaarder der handschriften ter Koninklijke bibliotheek te Brussel. Hij was een geleerd man en een uitstekend kenner en liefhebber van boeken.

Hij bezorgde voor de Antwerpsche bibliophielen de uitgave van *Refereinen en andere gedichten der XVI eeuw*, verzameld door Jan De Bruyne. Voor de uitgave van Zuster Hadewycks prozaschriften die door Professor Vercouillie wordt voorbereid, heeft hij eene belangrijke inleiding geschreven nopens die geheimzinnige

Brabanische schrijfster der 14de eeuw, die eigenlijk Hadewyck Bloemaerts heette en tot eene aanzienlijke Brusselsche familie behoorde.

Ruelens heeft lang voor de pers geschreven in *L'Universel* van Baron de Haulleville en in *Le Courier de Bruxelles*, waarin hij wekelijksche *Menus-propos* gaf onder den deknaam van Zozime.

Twee jaar geleden ging hij met Baron Kervyn de Lettenhove handschriften koopen uit de rijke verzameling van Sir Philippe de Cheltenham. Die reis had hem buitenwoon vermoeid en is het begin zijner ziekte geweest.

Zijne vrouw zaliger heeft verscheidene lieve romans geschreven onder den naam van Caroline Gravière.

Hij was geboren te St-Jans-Molenbeek in 1820.

† **Hendrik De Veer**, een der verdienstelijkste prozaschrijvers uit Holland. Oud predikant was hij bestuurder van *Het Nieuws van den dag* van Amsterdam en stichter van *Eigen haard*. Zijn meesterstuk is zijn *Trou-Ringh voor 't jonge Holland*.

† **Octave Feuillet**, de vermaarde Fransche tooneel- en romanschrijver.

† **William Thomson**, aartsbisschop van York, aalmoesener der koningin Victoria en schrijver van menige werken, waarin hij onrechtstreeks de huishoudkundige en wijsgeerige beginselen bestreed van John Stuart Mill.

† **Schliemann**, de vermaarde Duitsche oudheidkundige, die zooveel belangrijke opdelvingen gedaan heeft in Griekenland. Hij was begonnen als kruidenier; hij stierf te Napels.

Het algemeen stemrecht en de herziening der grondwet.

TWEE vraagstukken die thans iedereen bezighouden. Wij gaan er vrij en vrank ons gedacht over zeggen van het standpunt der christene wijsbegeerte, die door velen uit het oog verloren werd.

En eerst de rechtsvraag: Is het algemeen stemrecht een eigenlijk recht, zoodanig dat hij, aan wien men het stemrecht ontkent, verongelijkt wordt? - Neen. En ziehier de redenen:

Elk mensch, die onder menschen leeft, geniet zekere rechten: hij heeft het recht op het leven; niemand mag zijn leven verkorten, niemand hem krenken in zijn lichaam; - hij heeft recht op de vrijheid zijner handelingen, voorzoover hij door deze zijn tijdelijk en eeuwig welzijn wil bevorderen, zonder de rechten van anderen te kwetsen; - hij heeft recht op zijne eer; - hij heeft recht op den eigendom, door redelijke middelen verworven en steunend op een billijken titel.

In al die rechten kan hij bedreigd worden door anderen, en inderdaad, ingezien den verdorven aard van velen, is hij gedurig bedreigd. Wie zal hem beschermen, wie hem veiligheid bezorgen? - De Staat.

De Staat is dan onrechtstreeks door God ingesteld; want de natuurlijke wet, die eene goddelijke

wet is, geeft aan den mensch rechten, en die rechten eischen eenen beschermer.⁽¹⁾

Volgens de natuurlijke wet moet er dan een staatsgezag zijn onder wiens bescherming wij leven. Maar welke moet de vorm zijn van dit gezag? Moet één persoon, moeten verscheidenen, moet heel het volk er meê bekleed zijn? Dit zegt de natuurlijke wet niet; er is dus keus tusschen verschillende staatsvormen.

Heeft ten minste ieder mensch het recht, te bepalen aan welk gezag hij zich wil onderwerpen? - Neen, want daar zou uit volgen dat elk mensch geen ander gezag zou moeten erkennen dan hetgeen hij zelf heeft helpen aanstellen. Van den oogenblik dat dit gezag buiten zijne medewerking tot stand gekomen is, hadde hij dus geen recht, de bescherming ervan in te roepen; hij konde ook aan dit gezag het recht ontzeggen van zijne handelingen te bewaken, te oordeelen en desnoods te straffen; in een woord dit gezag ware hem vreemd, hij hadde er geen uitstaans meê. En daar van den anderen kant elk mensch een staatsgezag noodig heeft, zou er uit volgen dat er in eene streek zooveel verschillende staatsmachten zouden moeten bestaan, als er groepen zijn van personen die het over het aanstellen van dit gezag eens geraken. Onmogelijk, niet waar?

Hoe moet dan een Staat gezag over de burgers krijgen?

De oplossing dezer vraag vloeit, dunkt ons, uit deze stelling der christene wijsbegeerte: 'De Staat is niet voor zich zelf, maar voor de burgers'.

Voor alle menschen, die het wel willen, is de Staat een beschermer, een weldoener. Al de diensten,

(1) Zie de zending van den Staat klaar uiteengedaan door DE GRUYSE in zijn *Vaderlandsch Recht en Revolutie*, alsook door STÖCKL in zijn *Lehrbuch der Philosophie*.

die wij aan den Staat bewijzen, bewijzen wij aan ons zelven; inderdaad dus staan wij geen recht, geene macht af aan den Staat, maar wij erlangen door hem meer vrijheid in de uitoefening onzer rechten.

Maar, is de Staat een weldoener voor ons, hij is het ook voor al onze medeburgers en allen hebben recht om onder de bescherming van den Staat in veiligheid te leven.

Wat volgt daaruit?

Dat wij, uit eenen plicht van liefde jegens ons zelven en jegens anderen, en zelfs uit rechtvaardigheid, een gevestigd Staatsgezag moeten erkennen, als het wezentlijk zijne plichten van rechtsbeschermer waarneemt. Zulk Staatsgezag willen omverwerpen, b.v. omdat het zonder onze tusschenkomst tot stand kwam, ware zich zelven en anderen van eenen noodzakelijken beschermer berooven, zonder met zekerheid te weten wanneer of hoe hij zal vervangen worden.

Doch wat gedaan als er geen Staatsgezag bestaat? Heeft dan ten minste elk burger het recht van deel te nemen aan de instelling van zulk gezag? - Nog niet altijd, en dit volgt weer uit het hooger gestelde grondbeginsel:

Vermits de Staat voor allen een noodzakelijke beschermer is, heeft elk burger alsdan den plicht, een goed Staatsgezag te helpen aanstellen of het *te laten tot stand komen* op de spoedigste en gemakkelijkste wijze. Dat is duidelijk, want anders handelen ware de opkomst van een goed Staatsgezag vertragen, en de burgers langer verstoken houden van de weldaad der openbare veiligheid.

Maar de spoedigste en gemakkelijkste wijze om een goeden Staat in te richten, is altijd niet gelegen in de tusschenkomst van *al* de burgers: deze kan soms voor-, soms nadeelig zijn, en van den oogenblik dat een burger ziet dat hij, met *per fas et nefas* willen tusschen te komen, den staat van regeeringloosheid zou verlengen, moet hij zich onthouden.

Zeggen dat het algemeen stemrecht altijd en overal moet worden erkend, zelfs dan als het geene waarborgen oplevert voor de spoedige ontwikkeling van een rechtveerdig Staatsbeheer, dit is de verkeerde wereld: het is aan het middel het gewicht toekennen van het doel. Het doel is: een rechtveerdig beheer; het algemeen stemrecht kan daartoe een middel zijn, en in zooverre maar is het goed.

Zelfs indien, gelijk Bellarminus leert, de wetgevende macht in het volk wortelde en door dees aan den Staat moest overgezet worden, zou het kiesrecht nog maar toekomen aan hen die een *goed* gezag *kunnen* en *willen* kiezen. Meer nog: goede en bekwame burgers zouden hun kiesrecht moeten afstaan, indien zij het niet konden uitoefenen zonder den toegang der stembus nog aan meer onbekwame of ondeugende kiezers te moeten openen.

Doch de meening van Bellarminus dunkt ons valsch, omdat zij geene rekening houdt van het grondbeginsel: dat de Staat voor de burgers is, dat dezen aan den Staat niets afstaan en dat bijgevolg hunne tusschenkomst niet noodig is. Wel schenken de burgers aan den Staat de middelen om hunne rechten te verdedigen; maar die middelen *moeten* zij schenken, daar de Staat eene *noodzakelijke* maatschappij is.

Hoe is nu volgens de geschiedenis het staatsgezag ontstaan en hoe zijn de menschen eraan onderworpen geworden?

In den eerste ging het staatsgezag samen met het vaderlijk gezag: een vader, of aartsvader bestuurde zijne kinderen, kindskinderen en aangetrouwde leden: zijne stem gold wet, hij deed de rechten van eenieder eerbiedigen. Doch, naarmate zich de familiën vermenigvuldigden, werd het vaderlijk gezag meer en meer ontoereikend: verschillende familiën moesten zich vereenigen onder een gezag om aldus sterkte te winnen. Wie stond aan het hoofd dier vereeniging? - Hij die om zijne wijs- en ervaren-

heid door allen vrijwillig als hoofd erkend wierd, ofwel hij die zich door zijne macht of uitstekende hoedanigheden als hoofd wist op te dringen. De machtverwerving kon soms in den beginne onrechtvaardig zijn; maar wat hadden diegenen te doen die later het gezag gevestigd vonden? Zij moesten er zich aan onderwerpen, indien ten minste het gezag de taak waarnam, tot dewelke het van God geroepen was: de handhaving van het recht.

Verschillige staatsvormen werden alzoo ingevoerd: nu eens had één persoon de alleenheerschappij, dan weer was de macht uitgeoefend door de edelen, andermaal besliste heel het volk in zijne vergaderingen over zijne lotsbestemmingen, ofwel het stelde bij vrije verkiezing de mannen aan die in zijnen naam de staatszaken moesten regelen. Dit laatste stelsel kreeg in onze eeuw de bovenhand: het volk, met of zonder vorst, heerschte door zijne afgeveerdigden die zich te gedragen hadden naar eene grondwet.

In de hedendaagsche staatsinrichting is het dus de meerderheid die de wet geeft. Dit is een staatvorm gelijk de andere, die goed is zoolang de wet der meerderheid het natuurlijk recht handhaaft, maar slecht, zoodra zij dit recht met de voeten trapt of over het hoofd ziet. In dien zin zijn alle staatsvormen goed of slecht. In 't algemeen echter vinden wij meer waarborgen in het kiesstelsel dan in de erflijke alleenmacht, maar toch mag men niet zeggen dat alleen de vrije-volkskeus altijd en overal eene genoegzame waarborg levert voor de handhaving van eenieders recht. - Kan een alleenmachtig koning niet regeeren volgens recht en rede? En kan van den anderen kant gansch een volk zich niet door blinde driften laten vervoeren?

Doch, kan men opwerpen, als eenieder kiest, zal ten minste eenieder volgens zijn goeddunken bestuurd worden. - Nog eens valsch! Het is integendeel in

de natuur van alle kiesstelsel dat een groot gedeelte der burgers zich moet onderwerpen aan gezagvoerders, die het met leede oogen aanziet. In eene alleenmacht die bij erfrecht van vader tot zoon overgaat en in wijze handen berust, kan het gebeuren (en het is dikwijls gebeurd) dat alle staatsleden met volle toestemming het gezag erkennen en aankleven; maar in het kiesstelsel nooit! Waarom? Omdat zich bij de verkiezingen noodzakelijk gezindheden vormen en dat er altijd ten minste éene gezindheid overwonnen wordt. En het getal der overwonnelingen is gewoonlijk niet gering, vermits al de gezindheden naar de volksgunst dingen om elkander den voet te lichten, en dat alzoo de verschillende gezindheden er gemeenlijk toe komen, elkander bijna in evenwicht te houden. Zelfs gebeurt het maar al te dikwijls dat eene meerderheid, uit dorst naar het gezag, hare macht misbruikt om zoogezegd meerderheid te blijven; dwang en omkooping staan haar ten dienste om het kiesstelsel te vervalschen en zich als meerderheid te doen gelden waar zij inderdaad minderheid geworden is.

Doch, kan men nog zeggen, het kiesrecht is ten minste eene macht, die mij de kans geeft om volgens mijn verlangen bestuurd te worden of die minstens de stoutheid der tegenstrevers in toom houdt. - Dikwijls, ja, is dit het geval; maar dikwijls zal juist het uitoefenen van mijn kiesrecht mij blootstellen aan de vervolgingen mijner zegevierende vijanden. Daarbij, dit min of meer beteugelen der onrechtvaardigheid is nog de rechtvaardigheid niet, waar ik recht op heb. Men ziet het: een goed staatsgezag is alleenlijk datgene dat de rechten van eenieder handhaaft. *Zonder* het kiesrecht kan ik rechtvaardig bestuurd, *met* het kiesrecht verdrukt worden. In eenen staat, waar gerechtigheid heerscht, geeft het kiesrecht mij geen voordeel. Alleen in den strijd tegen het onrecht is het een machtig wapen.

Men heeft dus ongelijk van te schreeuwen, gelijk men doet, dat in een land, waar het kiesrecht niet bestaat of beperkt is, er burgers zijn die plichten hebben en geene rechten. De armste Belg, wiens vrijheid om zijne misdaden niet ingekort werd, heeft dezelfde rechten als een minister of als de koning zelf: de gelijkheid der Belgen voor de wet is geene leugen; want de Staat beschermt allen gelijkelijk.

Dat het kiesrecht in zijn eigen geen voordeel is, begrijpt het volk met zijn praktischen zin. Hoe zou het anders komen dat b.v. bij de laatste wetgevende kiezingen van Italië, die zoo belangrijk waren, twee derden der kiezers, in de grootste centrums als Milanen en Florencië, zich onthielden? En hier in ons land zelf, waar slechts de hogere burgerstanden kiezen, moeten de kandidaten met handen en voeten werken om de burgers ter stembus te krijgen: zij moeten de kiezers gaan te voet vallen opdat zij, niet aan zich zelve, maar aan de kandidaten, de gunst bewijzen van het kiesrecht uit te oefenen. Wat al onthoudingen zijn er niet in eene kiezing, die door de verschillende partijen niet bewerkt wordt! Hoe is dit mogelijk, zoo niet omdat de kiezers begrijpen dat zij, met te kiezen, wel macht en eer schenken aan anderen, maar aan zichzelf niets? En is het lagere volk, het zoogezegd miskende gedeelte, anders gesteld? Wie der buitenlieden droomt van kiesrecht? En het werkvolk der steden en nijverheidspunten, eer het opgemaakt was door eenige opruiers, was even onverschillig aan het kiesrecht. Nu ja heeft men hun aardsche Paradijzen voorgetooverd, en het kiesrecht aangewezen als het eenigste middel om daartoe te geraken; den kop vol uitzinnige hersenschimmen gaan zij manifesteren voor het *soufflage universel*; maar wat hebben de aanleiders niet moeten verzinnen om het volk zoo ver aan hun leizeel te krijgen!

Dus geen holklinkende woorden! geene snoe-

verij! De vraag die ieder burger zich mag stellen en zich stelt, is deze en geene andere: 'Zijn mijne rechtmatige belangen verdedigd, mijne rechten gehandhaafd?' Hier ja, zou men kunnen vragen: 'Wie moet de rechten van eenieder bepalen, zeggen wat recht en onrecht is? Zijn het de gezagvoerders, is het de meerderheid?'

Moeilijke vraag, want geene enkele oplossing kan ons vrijwaren tegen willekeur en onrecht.

Men voelt dat er in de maatschappij iets ontbreekt: een gezag, eeuwig en onveranderlijk, boven alle staatsvormen verheven en steeds bereid om met zekere hand de baan van recht en waarheid voor allen af te bakenen. Dit gezag bestaat, indien de Kerk van God ingesteld en door hem gedurig bijgestaan wordt; en zoo dit gezag bestaat en geëerbiedigd is, dan is het ook eene veiliger hoede voor de rechten van vorsten en volkeren dan alle kiesrechten der wereld. De hedendaagsche maatschappij heeft het stuurmanschap van Petrus verworpen en daarom dobbert zij rond in het onzekere.

Doch vermijden wij van alles in 't zwart te beschouwen: is het gezag der Kerk miskend, hare leering zegeviert misschien meer dan ooit; onder de eeuwenlange leiding der Kerk heeft zich de rechtszin der volkeren gelouterd, en het is een feit, hetwelk men op de wereldkaart kan nagaan, dat overal, waar Christus heerscht, de stelselmatige en wettelijke verdrukking van de eene volksklas door de andere, verdwenen is. Nog, ja, betreuren wij groote afwijkingen van het recht; maar eene volmaakte maatschappij zal nooit bestaan, en van den anderen kant is het zeker dat in de betrekkingen van volk tot volk, van stand tot stand, de brutale rechtsverkrachtingen zeldzamer worden; er is onder de christene volken eene streving naar rechtveerdigheid, die gewoonlijk na korten tijd zegeviert over onrecht en verdrukking.

Zelfs bij Protestanten, zelfs bij afvalligen zitten de christene begrippen van recht en menschenliefde dieper in 't gemoed dan men soms denkt. De maatschappij, van de Kerk afgescheurd, is als de verloren zoon: zij heeft misdadig het vaderhuis verlaten, maar zij heeft haar erfdeel, 'k wil zeggen eenen schat van waarheid en zedelijke begrippen, meegenomen; buiten de Kerk, ja, zal zij dit erfdeel alhaast verbrast hebben, en in alle de ellenden der heidensche barbaarschheid terugvallen, maar... hopen wij in de toekomst: God waakt over het menschedom; op tijd en stond zal Hij den verloren zoon terug in zijne armen ontvangen, in ons aller vaderhuis, in de Kerke Christi.

Maar in afwachting dat wij met zekerheid kunnen vooruittreden in het licht der Kerk, moeten wij ons betrouwen stellen in het rechtsgevoel van het volk, of ten minste van het wetmakend gedeelte des volks.

Recht en orde handhaven en alzoo rechtstreeks het tijdelijk en onrechtstreeks het eeuwig welzijn der menschen vergemakkelijken, dit is de taak van den Staat. Welnu die taak is eene goddelijke; want het recht dat moet gehandhaafd worden, is een recht van God ingesteld, namelijk het natuurlijk recht; bijgevolg kan ook God alleen iemand aanstellen om in zijne plaats dit recht te handhaven: omnis potestas a Deo.

Het is dus niet noodig dat het gezag door ons aangesteld zij, om onze onderdanigheid te mogen vorderen; het is maar noodig dat het waarlijk Gods plaatsvervanger zij, dat is dat het Gods recht handhave.

Welke zijn nu de practische besluiten uit het voorgaande?

Dat de aanleggers der grondwet niet gehouden waren, aan allen en aan allen gelijkelijk het stemrecht toe te kennen. De opgave die zij te beantwoorden hadden was deze: 'Door welk stelsel zal recht en orde het bestendigst heerschen?' Zij

mochten dus eene lijn trekken tusschen kiezers en niet-kiezers; evenals alle stellige wetsbepalingen, mocht die lijn iets willekeurigs hebben; zoo mocht men b.v. vaststellen dat de burger die 20 guldens belastingen aan den Staat opbrengt, kiezer is, daar een andere, die 20 guldens min één centiem betaalt, van het kiesrecht verstoken blijft. Waarom is daar niets onrechtvaardigs in? Omdat degene die van de stembus verwijderd wordt, niet gekrenkt wordt in een natuurlijk recht; wie niet stemmen mag, verliest niets, gelijk hij, die stemt, niets wint: immers de wetten zullen voor allen dezelfde wezen, en vermits er verondersteld wordt dat zij zullen rechtvaardig zijn, heeft niemand iets verloren.

Indien men aannam dat de Staat het recht moet *maken* in plaats van het enkel te handhaven, dan ja zou het kiesrecht onvervreemdbaar zijn. Mannen, die het bestaan van God en dus ook alle goddelijk recht loochenen, die bijgevolg geen ander recht kunnen erkennen dan de veranderlijke grillen der menschen, moesten natuurlijker wijze tot het algemeen stemrecht komen. Goddank! zoover zijn we nog niet. Wil dat zeggen dat wij het algemeen stemrecht op voorhand afwijzen? Neen, want buiten alle materialistische rechtsbeschouwing, kan ook het algemeen stemrecht een middel zijn om een Staatsgezag tot stand te brengen, dat het natuurlijk, 't is te zeggen het eeuwig en onveranderlijk recht zal handhaven

Dubbel is dan de vraag die wij nu op te lossen hebben. 1° Is het cijnsstelsel, gelijk het bij ons in voege is, geschikt om recht en orde te doen heerschen? 2° Is het algemeen stemrecht daartoe minder geschikt of meer? - Eindelijk kunnen wij nog de stelsels beoordeelen die *tusschen* de twee hoogergenoemde liggen.

I.

Onderzoeken wij dus eerst het stelsel bij ons in voege gebracht door art. 47 der grondwet, volgens hetwelk alleen de burgers die minstens 20 guldens in rechtstreeksche belastingen betalen, de leden der wetgevende Kamers kiezen.

Welke beweegredenen heeft het congres gehad om die bepaling in te voeren? Geene andere dan het inzicht van recht en orde te verzekeren. De handelingen van het congres toonen dit ten klaarste⁽¹⁾.

De redeneering der congresleden was eenvoudig: 'Willen wij recht en orde op vaste gronden opbouwen, stellen wij dan de wetgevende macht in de handen dergenen, die belang hebben bij het behoud van recht en orde.'

En waarom hebben zij, die een aanmerkelijken cijns betalen, daar meest belang bij?

Zij hebben, even als alle anderen, de persoonlijke vrij- en veiligheid, hun lichaam en hunne eer te verdedigen; maar bovendien hebben zij er belang bij dat de eigendom geëerbiedigd, dat handel en nijverheid bevorderd worden; het beheer hunner goederen of hunner zaken veronderstelt in hen zeker doorzicht en bekwaamheid; daarbij zijn zij het vooral die 's lands schatkist vullen, zij zijn dus de eersten getroffen wanneer de Staatspenningen verkwist worden, en zullen op zuinigheid in 't bestuur uit zijn.

Was nu het stelsel van 't congres volmaakt? - Neen; zoek mij een volmaakt regeeringstelsel.

Men kan aan het twintig-guldenstelsel verwijten dat het bekwame en voorbeeldige burgers buiten het kiesrecht sluit. Zoo kunnen schrijvers en kunstenaars die het vaderland eer aandoen, zoo kunnen

(1) Zie, onder andere, de redevoeringen van M. Le Hon en M. Forgeur in het congres.

roemweerdige leeraars beneden den kiescijns blijven. Dat kan en zeker dat is.

Hierop is er echter te antwoorden dat de bekwaamheid alleen geen kiestitel is: velen zijn voor recht en orde gevaarlijke personen juist om hunne bekwaamheid, slecht gebruikt. Eene zekere bekwaamheid, ja, is noodig; maar de rust van het vaderland zal afhangen van den geest van orde en rechtveerdigheid die de kiezers bezielt.

Daarbij is het onmogelijk *a/* de goede kiezers uit te kippen, zonder nog veel meer slechte aan te nemen.

Eene ernstigere opwerping tegen ons grondwettelijk kiesstelsel is, dat gansch de lagere volksklas, de talrijkste en die het meest bescherming noodig heeft, zonder rechtstreeksche vertegenwoordiging blijft. En wat erger is, de werkende klassen hebben belangen en rechten, die de hogere klassen niet hebben, en die bijgevolg zonder noodzakelijke verdedigers zijn.

Zekere belangen, als b v. de veiligheid der personen en der eer, zijn gemeen aan alle standen. Aan het beveiligen van den eigendom moeten de hogere standen veel meer gewicht hechten dan de lagere; maar daartegen hebben de werklieden eene soort van rijkdom, dien de rijken niet hebben: het is hun werk dat zij aan de begoeden moeten verkoopen voor hun levensonderhoud; het gebruik zijner handen, zijner leden, dit is de fortuin des werkmans, en in de ruiling van die fortuin tegen het zilver des rijken moet rechtveerdigheid heerschen: is er die niet, dan moet de Staat ze er in brengen zooveel als mogelijk is en vooral den zwakke, den werkman beschermen. Aan den Staat is het ook, de volksarmoê of pauperismus te bevechten. Zeker, de ongelijkheid der fortuinen is niet alleen billijk, maar ook noodzakelijk en eene *conditio sine qua non* van bedrijvigheid en vooruitgang in de maatschappij;

maar de rijke, al heeft hij recht op zijne schatten, mag den arme niet wegstooten van de groote levenstafel, die God voor al zijne kinderen bereid heeft, hij moet hem laten meeleven, 't zij door aalmoezen 't zij door hem werk te verschaffen. Blijven de rijken aan dien plicht te kort, dan begaan zij eene maatschappelijke onrechtvaardigheid en de Staat, handhaver van het recht, moet tusschen komen. Hoe moet hij dit? Niet met de rijken te onteigenen, niet met rechtstreeks werk te verschaffen, maar met handel en nijverheid te ondersteunen en des noods met de hulpeloozen ten zijnen laste te nemen.⁽¹⁾

De Staat mag ook niet toelaten dat de nijveraar de lichaamskrachten van den werkman misbruike en uitputte; evenmin mag de zedelijkheid van den werkman geslachtofferd worden aan de wulpschheid, aan de gemak- of winzucht van den rijke.

Dit zijn dan zoovele rechten van de lagere standen, en nochtans mogen deze, om die rechten te verdedigen, niemand naar de wetgevende Kamers sturen.

- (1) Het recht op werk nemen wij niet aan in dezen zin dat elk arme burger aan den Staat zou mogen zeggen: 'Geef mij werk of eten'; maar dat de Staat tegenover de lagere standen den plicht heeft, de volksellende te bestrijden, blijkt reeds hieruit dat hij anders zijne zending van rechtshandhaving niet zou kunnen vervullen. Immers, volgens de katholieke zedeleer, heeft een mensch *in uitersten nood* het recht van te nemen wat hem onder de hand valt, om zijn leven te redden. Aldus handelend, is hij onschuldig en mag niet gestraft worden. Verondersteld dat zulke gevallen menigvuldig worden, zou dus de Staat het recht niet meer hebben den eigendom te beschutten.

Het geval van uitersten nood is dikwijls moeilijk te erkennen, maar in tijden van ellende moet het, zonder de tusschenkomst der liefdadigheid en der openbare besturen, niet zeldzaam zijn; want men mag dit geval niet beperken tot die menschen, die den hongerdood klaar voor oogen zien; er is uiterste of *zooveel als uiterste* nood, telkens het gebrek eene groote lichaamsverminking of langzame levensverkwijning zou veroorzaken.

Ten andere, ook in geval van *hoogen* nood, zijn de hoogere standen uit liefdeplicht gehouden, de lagere te helpen; men moet dus met reden onderstellen dat zij er niets tegen hebben, als de Staat, zelfs met eenige opofferingen, den nood tracht te voorkomen, en alzoo de verplichtingen der rijken vermindert en de algemeene tevredenheid en rust verzekert.

Wil dat nu zeggen dat ons grondwettelijk stelsel slecht is? - In geenen deele.

Immers de hoogere standen kunnen genoeg besef en liefde van rechtveerdigheid bezitten, om ook het recht der lagere standen, en niet alleen het hunne, te verdedigen. Een zwaren plicht nochtans, eene groote verantwoordelijkheid hebben zij op zich genomen en heden, na zestig jaren grondwettelijk bestaan, mogen wij hun geweten onderzoeken en vragen hoe zij hunne plichten jegens de lagere standen gekweten hebben. Hebben zij hunne wettelijke overmacht misbruikt om hunne armere broeders te onderdrukken en uit te buiten; hebben zij, alleenlijk op eigen belang bedacht, de rechten der werklieden over het hoofd gezien, dan, ja, is het tijd dat zij afgezet worden van hun voorrecht en de plaats ruimen voor eene rechtstreeksche vertegenwoordiging der werkende standen.

Welnu wat hebben zij gedaan?

Vooreerst moeten wij deze hulde brengen aan de Belgische wetgevers dat zij geene enkele uitzonderingswet gemaakt hebben tegen den arme, voor den rijke. De rechtbanken zijn dezelfde voor alle standen der maatschappij; is iemand gekrenkt in zijn lichaam, in zijne eer, in zijne goederen, de wet vraagt niet wie die *iemand* is. Het recht van den minsten burger is heilig. Zouden er onweerdige rechters gevonden worden, die luisteren naar den klank van het geld, de wet toch heeft alle voorzorgen aangewend om zulke machtmisbruiken te voorkomen. Waar rechters zijn, is omkooprij mogelijk en in zekere mate zal zij wellicht altijd bestaan, maar dat die plaag hier niet algemeen is, moet iedereen aannemen, en iedereen neemt het feitelijk aan door het vertrouwen dat hij stelt in het gerecht⁽¹⁾.

(1) Er zijn misschien uitzonderingen voor politieke gedingen, helaas!

Zeker kunnen onder opzicht van ambtseerlijkheid onze rechters de vergelijking doorstaan met landen van algemeen stemrecht b.v. met Frankrijk en Amerika. Is het niet vooral in de onbeperkte volksregeeringen dat de omkooprij de instellingen des lands ondermijnt?

De Belgen zijn dus gelijk voor de wet. Men heeft uitzonderingen aan dien regel willen vinden, b.v. in de lotingwet, die den arme noodzaakt voor zijn lot op te trekken en aan den rijke toelaat zich te doen vervangen. Daarom dus is de gelijkheid der Belgen eene leugen? omdat er eene wet bestaat, die aan twee Belgen, gelijk dewelke, het recht vergunt een onderling verdrag aan te gaan, krachtens hetwelk de eene zijne diensten aan den anderen verkoopt? Wat ongerijmdheid!

Waarin de wetgevers, uit het cijnsrecht gesproten, meer minachting en onverschilligheid voor het volk hebben aan den dag gelegd, is, voor onze Vlaamsche gewesten, in zake van volkstaal. Vijftig jaar lang heeft men in België Vlamingen mogen veroordeelen zonder dat zij een woord van het geding verstonden; vijftig jaar heeft men onze Vlaamsche jongens overgeleverd aan Waalsche officiers, die geene letter Vlaamsch moesten verstaan, en die hunne eigene onwetendheid aan den ongelukkigen rekrut deden uitboeten; vijftig jaar, of ten naaste bij, werd de taal van het Vlaamsche volk onwaardig geacht in het middelbaar en hooger onderwijs een plaatsken in te nemen; vijftig jaar lang moesten de ambtenaars de taal niet kennen van het volk, wiens duurbaarste belangen zij dikwijls in handen krijgen. Dit alles met toestemming van een kiezerskorps, dat voor het meerendeel de Fransche taal sprak of er op pochte die te spreken. Neen, dit zou niet waar geweest zijn met het algemeen stemrecht! Ook zouden wij niet aarzelen, in naam van het Vlaamshe volk, het algemeen stemrecht te eischen, indien de

toestand van over vijftien of twintig jaar nog voortduurde. Gelukkig heeft de wetgever sedert eenige jaren de oogen wat geopend; rechtvaardige wetten werden gestemd, doch het kwaad was te ver gezet om door een eindje wet uitgeroeid te worden. Dank aan een vijftigjarig dwaas en onvaderlandsch bestuur, dat alle Staatsgunsten aan het Fransch wegschonk en onze volkstaal als nutteloos verstiet, werd het Vlaamsch begraven onder de minachting der hoogere standen; alle aanzien was onze taal verloren en dat, dat komt zou haast niet weder; de kloof, met zooveel hardnekkigheid tusschen de lagere en de hoogere standen gegraven, is niet zoo gemakkelijk te dempen; daarbij, in het bestuur, in de bureelen is de Fransche taal slenter geworden, en niets is moeilijker om overwinnen dan slenter.

Zal de Staat den moed hebben, om zijne schuld te boeten? Zal hij aan de volkstaal het *aanzien* terugschenken, dat hij haar ontstolen heeft? Zal hij kracht genoeg hebben in zijnen arm om slenter en moedwil door te breken? Wij zullen zien; in alle geval zouden wij er nu tweemaal op verzinnen, vooraleer, van Vlaamsch oogpunt, het algemeen stemrecht te vragen; want dees heeft, voor onzen Vlaamschen landaard, wel veel voordeelen, maar misschien nog meer bezwaren in, gelijk we straks zullen zien.

Zijn er nog andere onrechtvaardigheden, door den Belgischen wetgever tegenover de volksklas gepleegd? Wij vinden er geene, ten minste geene algemeene, geene wettelijk of bestuurlijk bekrachtigde.⁽¹⁾ Maar de Staat heeft grootere plichten: hij moet niet alleen geen onrecht daarstellen, hij moet ook het onrecht afweren; hij moet den zwakke helpen en beschermen. Deed hij dit?

(1) Wij zullen later een woord zeggen over de verdeling der belastingen.

Vooreerst is het ontegensprekelijk dat de Staat veel gedaan heeft tot ondersteuning en uitbreiding van handel en nijverheid. Daardoor komt er werk, en in een land waar werk is, heerscht welstand; de werkliedenvraag is er grootendeels opgelost. En toen het vaderland te klein werd voor zijne kinderen, heeft de Staat naar koloniën gezocht, nieuwe werken levenskringen.

Desniettegenstaande zullen er altijd behoeftigen zijn. Heeft de Staat zich die aangetrokken? - Ja: geene stad of plek, die niet hare gast- of gods- of weezenhuizen heeft; geen dorpje of het heeft zijn armbestuur, dat de noodlijdenden *moet* ondersteunen; zelfs de gebrekkelijken, doofstommen en blinden, vinden eene open wijkplaats; voor de zwervelingen en landloopers, voor kinderen, wier ellende deels aan het lot, deels aan hunne eigen ondeugd te wijten is, bestaan er verbeteringshuizen die tevens boet- en toevluchtoorden zijn. Zelfs over de misdadigers, in en na hunne opsluiting, waakt de Staat met bezorgdheid. Voeg daarbij die ontelbare inrichtingen en genootschappen, waardoor de bijzondere liefdadigheid de armoede als het ware opspoort en achtervolgt om haar te kunnen lenigen, en men zal moeten bekennen dat in ons land én de Staat én de hoogere standen in 't algemeen hunne plichten jegens de behoeftigen gekweten hebben. Zeker zijn vele inrichtingen nog voor verbetering en uitbreiding vatbaar; maar ook wordt er dagelijks naar verbetering gestreefd.

Heeft de Staat ook den werkman verdedigd tegen den werkbaas? Daarin is hij zeker eenen tijd lang ten achtere gebleven; sinds jaren woerden zekere misbruiken voort in mijnen en fabrieken en de Staat scheen het niet te weten.

Ter ontschuldiging kan bijgebracht worden dat de misbruiken ongemerkt en heimelijk aanwassen, en dat zij, in dees geval, de gevolgen waren van het grondbeginsel der onbepaalde werkvrijheid, door de

Fransche omwenteling in zotte geestdrift uitgeroepen bij monde zelfs der lagere standen. Dit alles is waar, maar ook moet worden erkend dat, hadden werklieden luider hunne stem kunnen doen hooren in de kiezingen en in de Kamers zelve, de brand der fabrieken zulk geen treurig licht hadde moeten werpen op den toestand der werkstanden.

Wat er van zij, eens het noodsein gegeven, hebben de Kamers en het Bewind zich met rechtzinnigheid en, ja met zelfopoffering aan het werk gezet, met het besluit tot de beste en rechtveerdigste oplossingen te komen. Het werkonderzoek en de verdere navorschingen, met behulp der uitstekendste en weldenkendste mannen aller partijen zoo belangeloos begonnen en doorgevoerd, zal eeuwig het ministerie Beernaert tot eer strekken. Ook zijn de vruchten niet achtergebleven: vele heilzame wetten werden gestemd of moeten nog ter stemming komen.

Na dit kort overzicht, dat wij niet willen rekken, mogen wij, dunkt ons, te recht besluiten dat, in haar geheel genomen, de handelwijze van het Staatsbestuur jegens de lagere standen prijsbaar was, en dat deze eer dank dan hoon aan het cijnsstelsel schuldig zijn. Wij achten zelfs Beernaert een rechtzinniger vriend van het werkvolk dan Volders of Defuisseaux, en daarom denken wij dat de lagere standen ook niets te winnen hebben bij eene herziening der grondwet.

Wij denken dus dat iedereen in ons land kan vrede hebben met een stelsel dat aan alle standen heeft recht laten wedervaren en aan allen eene betrekkelijke welvaart verschaft; misslagen werden begaan, maar zij waren de vruchten van den tijdgeest, eerder dan van stelselmatige en opzettelijke rechtsmiskening. Wil dit zeggen dat er buiten dit stelsel geen heil is voor ons vaderland? Ongelukkig ware ons volk indien het reeds zooverre verkankerd was, dat er geene waarborgen voor recht en orde te vinden

zouden zijn buiten een zorgvuldig uitgekozen kiezerskorps van 130,000 man, 't is te zeggen van nauwelijks een tiende der mannelijke meerderjarige bevolking; doch het tegenwoordige stelsel heeft zijne proeven gedaan: is men eens op vasten grond aan 't bouwen, dan is het eene dwaasheid gedurig andere grondslagen te zoeken.

In alle geval, wat ons het meest aan 't herte ligt, is niet zoozeer het tegenwoordig grondwettelijk stelsel, als de rechtzinnigheid van dit stelsel, zoolang het blijft bestaan, en daarom moeten de huidige wetgevers zich herinneren, dat zij de belangen te behartigen hebben van *heel* het Belgisch volk: zij zijn de vertegenwoordigers van een volk, dat, in zijne negen tienden, hen niet gekozen heeft, dat hen niet heeft aangesteld, dat hen niet afzetten kan. Welnu, hunne verantwoordelijkheid is des te grooter; de lagere standen beschermen en hunne welvaart bevorderen, is niet alleen een liefdewerk, het is strenge plicht; ingezien de voorgedij, die de grondwet hun over de werkvolksklassen geschonken heeft, ware het eene eerloosheid, die macht tegen hunne beschermlingen te gebruiken.

Veel nog is er voor het werkvolk te doen.

De loting, uit haar zelve zoo hatelijk, zoo tegenstrijdig met de persoonlijke vrijheid, weegt verpletterend op de lagere standen. Die lasten moeten verlicht; dit zal men niet bekomen, met aan de rijken denzelfden en ja een nog zwaarder last op de schouders te leggen: het ongeluk van den eene maakt het geluk van den andere niet, en de volksjongen zal niets gewonnen hebben, als hij nevens hem zijn rijkeren gebuur zal zien stappen en hem, troetelkind der fortuin, het troetelkind des legers zien worden. Neen, maar men trachte het leger zóó in te richten dat het voor het volkskind eene weldaad worde, er in te zijn gelijfd. Daarom dient men zoo menig uur aan ledigheid en bederf te onttrekken

om het te geven aan onderwijs en opvoeding. Vooral de landbouw- en beroepscholen moeten in het leger ontwikkeld worden.

Ook de volkstaal mag niet langer achteruitgedrongen worden en minacht omdat hare eischen misschien de hoogere klassen en vooral de staatsambtenaars in hunnen aangenomen slenter komen storen.

Men spare ons het bedroevend tooneel van rechters, die tusschen de gaatjes der wet doorslibberen om aan de Vlamingen datgene te weigeren wat in aller oogen billijk is en wat men zonder moeite geven kan. Gevallen als die van Pauwels en Josson vóór het beroepshof van Brussel verlagen de rechters in de oogen des volks. En wat zeggen van ministers die trachten Walen te slaan uit alle Vlamingen, die eenige woorden Fransch kennen; en dit om aan andere Vlamingen een natuurlijk recht te kunnen ontzeggen, om de Vlamingen zelven tot verdrukken der Vlamingen te maken?⁽¹⁾ Zulke hatelijkheden zijn maar geschikt om aan alle Vlamingen afkeer in te boezemen voor de alleenmacht der hoogere standen.

Ook in de verhoudingen tusschen baas en werkman is nog veel te regelen. Men heeft veel gesproken over het al of niet uitbreiden der Staatstusschenkomst. Welke is desaangaande de rechtvaardige regel?

Komen wij tot de eerste begrippen terug: de Staat is krachtens eene goddelijke instelling de handhaver van het recht; dus, waar de Staat de vrijheid beperkt zonder dat de rechtsorde dat eischt, handelt hij zonder zending, bijgevolg uit willekeur en dwingelandij. Doch waar de rechtsorde gestoord is, waar maatschappelijke onrechtvaardigheid (ik spreek niet van afzonderlijke gevallen) tusschen verschillende

(1) Die onrechtvaardigheid van minister Lejeune zal hersteld worden, zegt men; des te beter; maar zij hadden nooit in het brein van een katholieken minister moeten opkomen.

standen heerscht, daar *moet* de staat tusschenkomen of hij blijft aan eene goddelijke zending te kort; in zulk geval de Staatstusschenkomst verwerpen is een goddelijk gezag afbreken.

Men trachte, ja, de zeden te verbeteren en aldus het Staatstoezicht nutteloos te maken, maar, in afwachting, moet de Staat de misbruiken beteugelen, die bestaan.

Wij weten wel dat de volksmenners den Staat willen over de schreef van zijn recht stooten; hij zou het minimum van het dagloon moeten bepalen en den werkman moeten verbieden meer dan acht uren te werken. Waar gaat dit heen?

De ruiling van het werk tegen geld is eene merkt die op en afgaat. - En wat is er tegen, dat een werkman negen of tien uren arbeide?

De groote zaak, onzes erachtens, is het vaststellen van het werkverdrag.

Heden zijn werkbaas en werkman die nochtans zoo onmisbaar zijn voor elkander als hoofd en handen, slechts door eene mondelingsche overeenkomst verbonden, die elken oogenblik kan verbroken worden: vandaar de brutale wegzendingen van den kant der meesters, en de schielijke, verraderlijke werkstakingen van den kant der arbeiders. Vandaar wrevel, onlusten en gewelddaden.

Onze voorouders in hunne gilden en neringen verstonden het anders, en heden nog gaat het onder het volk voor valsheid en meened door, iemand te 'laten zitten', zonder ten minste de veertien dagen opgezegd te hebben.

Een werkverdrag zou de banden tusschen meester en werkman vaster moeten leggen. Wie er zal toe geraken het toonbeeld te vinden van zulk een verdrag, dat voor ieder aannemelijk zij, zal een onschatbaren dienst aan het vaderland bewezen hebben⁽¹⁾.

- (1) Zonder de verwaandheid te hebben die vraag van het werkverdrag, die wellicht eerlang het Parlement zal bezighouden, te beslechten, wagen wij het nochtans, eenige gedachten vooruit te werpen:

Zou eene wet voor elk werkhuis van eenige aangelegenheid niet kunnen voorschrijven, dat het zijne gedrukte werkverdragen bezitte, die door baas en werkman moeten onderteekend worden? De inhoud dier verdragen zou ter onderzoeking naar eene daartoe benoemde staatscommissie of berek gestuurd worden. De bepalingen ervan zouden overgelaten worden aan het goedgevoelen der belanghebbenden, behalve die bepalingen, welke door de rechtvaardigheid, door de gezondheid, door de openbare orde en zedelijkheid vereischt worden. Zoo zou het getal werkuren niet zoodanig mogen zijn dat het boven gewone menschenkrachten gaat; het maximum zou natuurlijk voor elke nijverheid verschillen en door het berek vast te stellen zijn. - Er zou alle weken een rustdag moeten vergund worden. - Er zou op eene of andere manier moeten gezorgd zijn voor den onderhoud des werkmans in geval van ziekte, gebrekkelijkheid, ouderdom enz. - Alle loonsverhoging of vermindering zou een geruimen tijd op voorhand moeten aangevraagd of afgekondigd worden; zoo ook alle wegzending of dienststopzegging.

Wat aangaat het dagloon, onmogelijk dit te bepalen, omdat het afhangt van de werkmarkt. Nochtans is het zeker dat een patroon, die van de noodwendigheid eens werkmans misbruik maakt om hem beneden het loon te doen werken, een waren diefstal begaat. Daarom zou het staatsberek de werkmarkt kunnen vaststellen, niet op voorhand, maar voor eene *afgelopen* tijdruimte, en, ingeval van blijkbare onrechtvaardigheid, zou aan den werkman een verhaal kunnen toegestaan worden voor het te kort betaalde. Overigens kan de Staat op de werkmarkt drukken met, in benarde tijden, meer werk aan het volk te bezorgen. Niet dat wij willen vallen in de socialistische uitzinnigheid van 1848, toen in de Fransche nationale werkhuisen alles opgenomen werd wat geen werk had; dit wil zeggen dat men eenen eereprijs schonk aan de luiheid en ondeugd, aan het schuim des volks. Neen, de Staat moet zoo weinig mogelijk werkbaas spelen: maar hij kan werken van algemeen nut aanbesteden of met hulp gelden ondersteunen zoo b.v. het graven van kanalen, het ontginnen van onvruchtbare gronden, het openen van volksplantingen. Feitelijk wordt dit reeds gedaan, maar vooral in tijden van volksarmoede wordtdit noodzakelijk. Onder dit opzicht is het eene groote waarborg voor 's lands rust en welvaart dat er geld in de schatskist zij. Het geld is de oorlogszeuw, heeft men gezegd, het is ook de zenuw van den vrede en van alle heilzaam bestuur. Een goede schatminister is de sterkste steun van eenen Staat; de Fransche omwenteling had als eene harer rechtstreeksche oorzaken het geldgebrek van het bewind

Wij hebben vertrouwen in de mannen, die de belangen des werkmans in handen genomen hebben,

Aangaande het werkverdrag zou men nog kunnen vragen of er eene genoegzame bekrachtiging zou voor gevonden worden, zonder het getal gedingen oneindig te doen stijgen. Men zou die misschien vinden met het verdrag maar te laten onderteekenen na eenen proeftijd, en dan aan den werkman eenen godspenning (arrhes) toe te kennen, die in bewaring zou gezet worden. Zeker, moeilijke vraagstukken! Moge ieder denker op eene heilzame oplossing zinnen en er het zijne toe bijdragen.

vertrouwen in de wetgevende Kamers. Mogen zij moedig voortgaan op den ingeslagen weg en moet dan eens ons stelsel plaats maken voor eene ruimere vertegenwoordiging van het volk, dan zullen zij kunnen rekening geven over de wijze waarop zij de volkszaak bestuurd hebben. Hun beheer zal niet gebrandmerkt zijn met het hatelijk woord *ikzucht*; zij zullen de handhavers geweest zijn van het recht, dus de ware vertegenwoordigers van God.

En omdat wij de huidige wetgevers aldus aanschouwen, vragen wij geene herziening van grondwet.

Opwijk, December 1890.

(Gaat voort.)

F. DRIJVERS.

De sterrenkunde der Chaldeërs. (*Vervolg van bl. 90.*)

Tijdrekenkundige uitkomsten.

DE spijkerschriften waarvan P. Epping, na een langdurige arbeid dikwijls door ziekte onderbroken, de verklaring heeft kunnen geven, zijn zes in getal: drie zijn goed leesbare *rekeningstafelen* welke den Babyloniërs gediend hebben om gedurende eene reeks van maanden de nieuwe maan te verkrijgen. De schrijver vangt aan met de uitlegging van deze tafeltjes, omdat zij den eersten grondslag vormen ter ontcijfering der overige, welke zoogezegde *planetentafelen* zijn en waarop maanverschijnselen en standen van planeten worden voorzeggd. Deze werden opgesteld in het tijdperk der Seleuciden- en Arsaciden-koningen⁽¹⁾, in eenen tijd bijgevolg toen de glorie van het aloude Assyrië en Babylonië reeds

- (1) Het oude *Chaldeeuwsche* koninkrijk werd vernietigd door Cyrus (538 v. Ch.). Deze stichtte het groote *Keizerrijk der Perzen*, dat op zijne beurt door Alexander-den-Groote ten onder werd gebracht (330). Na den dood van den Macedonischen veroveraar werd zijn rijk in onderscheidene heerschappijen verbrokkeld. Het was SELEUCUS, een landvoogd van Babylon, die de Macedonische macht overerfde. Met dezes troonbeklimming begint de Macedonische *æra der Seleuciden*, die geruimen tijd bij de Chaldeërs en in gansch het Oosten is in voege gebleven. In de streken van den Iran evenwel duurde de Macedonische overheersching slechts tot het afsterven van den 1ⁿ der Seleuciden. Ook op dit zelfde tijdstip vestigde zich bij de Parthen een Scythisch vorstenhuis, *de Arsaciden*. Het stichtte er een klein koninkrijk, dat onder den 6ⁿ dezer prinsen een groot keizerrijk vormde en zich tusschen de Tigris en den Indus uitstreckte.

voorbij was, en Macedonische opperhoofden over die verwonnen landen den sceppter zwaaiden. De uitkomsten zijn er nochtans niet minder gewichtig om, aangezien met de verklaring van deze leemtafeltjes de grondslag wordt gelegd, waarop gansch het gebouw der vroegere Chaldeeusche sterrenkunde wederom kan worden opgetrokken.

De uitkomsten nu zijn van tweederlei aard. De eene hebben betrekking tot de *tijdrekening*, en de andere tot de *geschiedenis der sterrenkunde*. In de volgende bladzijden zullen wij er de gewichtigste van mededeelen.

Beginnen wij met de chronologische uitkomsten.

Tot hiertoe, mag men zeggen, waren de geleerden nog in de onzekerheid omtrent de tijdrekening der Babyloniërs: de indeeling, de duur en de aanvang van den dag, van de maand en van het jaar zijn ons slechts met volle zekerheid gebleken uit de onthulling der Eppingsche spijkerschriften.

Het is vooreerst eene uitgemaakte zaak dat de jaren 189 en 201 van de Seleucidische aera achtereenvolgens overeenstemmen met de jaren -122 en -110 der christelijke tijdrekening. Voor een feit bijgevolg, dat in de geschiedkundige gedenkstukken met het jaartal van het Seleucidisch tijdperk is opgeteekend, zal het voortaan zeer gemakkelijk wezen er het juiste tijdstip in onze tijdrekening voor in de plaats te stellen.

Deze uitkomst berust op onwankelbare gronden. Ziehier hoe P. Epping er toe geraakt is.

Op een der schrijftafeltjes leest men astronomische opgaven die betrekking hebben tot sterrenkundige verschijnselen, welke zich in de jaren 189 en 201 der Seleucidische tijdrekening vertoond hebben. Dit was voor den schrijver genoeg om er de overeenstemmende jaren onzer tijdrekening van aan te duiden. Immers bij middel der maanstandentafelen van Oppolzer is het heden mogelijk al de

verschijnselen der maan uit te rekenen, welke zich in vroeger tijdperken, in voorgaande eeuwen, hebben voorgedaan.

Voor dit bepaald geval nu heeft P. Epping berekend welke hemelverschijnselen omtrent de regeeringsjaren der Seleuciden hebben plaats gehad. Zijne beschouwingen strekken zich uit over een aanzienlijk aantal jaren, en het is hem gebleken dat de verschijnselen, welke in het spijkerschrift voor de jaren 189 en 201 worden aangeduid, enkel en uitsluitend hunne toepassing vinden in de jaren -122 en -110 onzer tijdrekening. Kan men beslissender bewijzen uitdenken? Ook heeft de Seleucidische aera daardoor eene vastheid verkregen, zooals geene enkele vóór de christelijke tijdrekening bezit. En daar nu op eene der tabellen de tijdrekening der Arsaciden te gelijker tijd met die der Seleuciden wordt opgegeven, zoo heeft ook deze eene gelijke zekerheid verworven.

Wat vervolgens den aard der jaren der Seleucidische aera betreft, deze werden niet gemeten naar den omloop der zon, noch ook uitsluitend naar de omwentelingen der maan: het waren bijgevolg noch zonnejaren, zooals wij er hebben, noch bloote maanjaren, zooals de Arabieren er bezigen. De Babyloniërs gebruikten zoogezegde *gebondene maanjaren*, hetgeen de Franschen 'lunisolaires.' noemen. Hun jaar namelijk bestond uit twaalf maanmaanden, deels van 30, deels van 29 dagen. Daar dit echter ten achter bleef op het werkelijk zonnejaar, zoo *verbonden* zij het met dit laatste door er in den loop van omtrent 11 jaren 4 maanmaanden in te lasschen. Zoo verkregen zij voor de lengte des jaars $365^d 5^u 41^m 41^s$, dat, zooals men ziet, eenige minuten minder bedraagt dan het tropische jaar, en eenige meer dan het anomalistische⁽¹⁾. Daaruit mag men echter niet afleiden

(1) Deze benamingen worden uitgelegd eenige bladzijden verder, waar wij handelen over tropische en anomalistische maanden.

dat de Chaldeërs minder goed bekend waren met den schijnbaren omloop der zon, want in de opgaven waaruit P. Epping den duur van het Babylonisch jaar ontwikkeld heeft, wordt misschien rekening gehouden met sommige ons onbekende bestanddeelen van het vraagstuk.

Niet altijd heeft hun jaar op hetzelfde tijdstip aangevangen: eertijds begon het met de maand Nisan, welke ongeveer samenvalt met de lente-evening; later evenwel, en naar alle waarschijnlijkheid met het invallen der Macedonische overheersching, werd die aanvang in den herfst, namelijk op den Tischri overgebracht.

Hunne maanden, zegden wij, bedroegen 29 of 30 dagen, werden gemeten, niet naar de middelbare beweging der maan, maar wel naar haren werkelijken omloop. De eerste der maand viel niet samen met de nieuwe maan, den tijd namelijk wanneer zich zon en maan in samenstand (coniunctio) bevinden, maar ná dezen, namelijk met het eerste verschijnen der maan-sikkel. Over het aanvangspunt der maand heerschte er evenwel onder de Babyloniërs een verschil van opvatting. In het burgerlijk leven en voor de gewone opgaven begon de maand onmiddellijk na zonnenondergang, terwijl dit voor de sterrenkundigen eerst te middernacht geschiedde. Denkelijk handelden deze laatsten aldus, opdat zij voor de opvolgende rekeningen een zoo vast mogelijken steun zouden hebben.

Een andere vraag, welke met de voorgaande in verband staat, en eveneens de tijdrekening aanbelangt, is die omtrent de datumverandering. Op wat tijdstip begon te Babylon de burgerlijke dag? Indien wij geloof moeten hechten aan de getuigenissen, welke de Duitsche tijdrekenaar Ideler heeft bijeengebracht, waren de ouden algemeen van gevoelen dat de Babyloniërs den dag rekenden van den eenen zonnenopgang tot den anderen, dat zij bijge-

volg de datumverandering eerst 's morgens lieten intreden. P. Epping stelt eene andere meening voor. De Babyloniërs, volgens hem, deden den burgerlijken dag met zonnenondergang aanvangen, en, al werd deze meening later in het *Zeitschrift für Assyriologie* door Dr Jensen, op grond van eenige bezwaren, in twijfel getrokken, toch schijnt zij wel rechtstreeks voort te vloeien uit verscheidene bijzonderheden, die in de Assyrische wiggeschriften voorkomen.

Er blijft nu nog betrekkelijk de *chronologie* eene laatste vraag te beantwoorden: welke was bij de Babyloniërs de gebruikelijke indeeling van den dag? Ook deze werd door P. Epping volkomen opgelost.

Algemeen wordt aangenomen, dat de verdeeling van den dag in 24 uren, zegge in 12 dagen 12 nachturen, van de Chaldeërs afstamt: de getuigenissen der geschiedenis, welke voor die meening pleiten, zijn zoo talrijk dat P. Epping er zich niet tegen durft aankanten. Het is niettemin een feit, dat op de astronomische rekeningstafelen, dus door de sterrenkundigen, eene gansch andere werd gebezigd. 'De geheele dag wordt daar in 6 deelen verdeeld, verder elk deel in 60 onderdeelen, zoodat de gansche dag, - evenals de cirkel, - zich in 360 deelen laat scheiden⁽¹⁾.' Bijgevolg, zooals men ziet, geldt het tijdsverloop gedurende één groot gedeelte van den Babylonischen dag, zooveel als 4 onzer uren, en één zestigste van een hoofddeel komt neer op 4 onzer minuten. Men had het daarbij kunnen laten, maar de juistheid der berekeningen, bijzonderlijk wanneer de eene tot steun van de andere moet dienen, vereischte nog verdere uitbreiding. Zoo werd dan elk 60ste deel nogmaals in 60 andere, en elk dezer op zijne beurt wederom in 60 onderdeelen gescheiden.

Indien we nu het hoofddeel door ^t (tijdsdeel) aan-

(1) Astronomisches aus Babylon, bl. 183.

duiden en achtereenvolgens de andere onderdeelen door $^{\circ}$, $'$, $''$ te kennen geven, dan kunnen we de volgende gelijkheid schrijven:

$$1^{\text{dag}} = 6^{\text{t}}; 1^{\text{t}} = 60^{\circ}; 1^{\circ} = 60'; 1' = 60''.$$

Willen we de waarde van die Babylonische verdeelingen in onze tijdrekening weergeven, dan hebben we:

$$1^{\text{t}} = 4^{\text{uren}}; 1^{\circ} = 4^{\text{minuten}}; 1' = 4^{\text{seconden}}; 1'' = 4^{\text{tiercen}}.$$

Derhalve zal de volgende opgave $28^{\text{d}} 4^{\text{t}} 30^{\circ} 22' 10''$, welke op eene der rekentafels te lezen staat, tot onze hedendaagsche tijdrekening herleid, kunnen uitgedrukt worden als volgt: $28 18^{\text{u}} 1^{\text{m}}$.

Nu zal men ook gemakkelijk inzien hoe de Chaldeërs te werk gingen wanneer zij verschillende tijdsdeelen hadden op te tellen. Ziehier zulk eene afgewerkte operatie, die eenieder gemakkelijk zal verstaan, zoo hij slechts bedenkt dat de waarden door $^{\circ}$, $'$, $''$ aangeduid niet boven de 59 kunnen klimmen, terwijl diegene welke met ^{t} wordt gemerkt het getal 5 niet mag te boven gaan:

28^{d}	5^{t}	16°	$57'$	$10''$
+	2^{t}	33°	$7'$	$30''$
—	—	—	—	—
29^{d}	1^{t}	50°	$4'$	$40''$

Ziedaar, wat de tijdrekening betreft, de uitkomsten welke het werk van P. Epping heeft opgeleverd. Zooals men licht zal begrijpen, zijn deze van een groot gewicht. Zij worden evenwel nog overtroffen door de ontdekkingen op louter sterrenkundig gebied, welke wij in de volgende bladzijden zullen bekend maken.

J. VAN MIERLO, S.J.

(Wordt voortgezet.)

Leuven, 18 October 1890.

**De naam van Sint-Bavo.
(Vervolg van blad. 55.)**

DE naam *Bavo* is een enkelvoudige (niet samengestelde) mansnaam, uit eenen enkelen ouden naamstam bestaande. En deze naamstam is natuurliker wyze oorspronkelijk slechts een algemeen woord. Naar myne meening is *bau* de naamstam, die aan den naam *Bavo* ten grondslag ligt. Maar wat de beteekenis zy van den naamstam *bau*, en met welk algemeen woord deze naamstam samenhangt, en wete 'k niet. Zekerlik is het een zeer oude naamstam, en het woord waar die naamstam oorspronkelijk eenzelve mede was, moet uit den schat onzer tale verloren zijn gegaan, of het is in beteekenis, misschien ook in uitwendigen form, sterk gewyzigd of geheel veranderd.

De geleerde Duitsche namenvorscher, Dr ERNST FÖRSTEMANN, vindt in den naam *Bavo* eenen naamstam *bab*, die, volgens het geen hy daar van mededeelt in zijn beroemd en degelik standaardwerk *Altdeutsches Namenbuch* (Nordhausen, 1856), ook al zeer oud moet wezen en van hoogst twyfelachtige beteekenis. FÖRSTEMANN aanziet diensvolgens den naam *Bavo* als een byzonder Nederduitsche naamsform, die overeenkomt met, of eigenlijk geheel de zelfde is als de Hoogduitsche mansnaam *Babo*, die hy in middeleeusche oorkonden gevonden heeft en aanwijst. In aanmerking genomen, dat de letter *b* in het Hoogduitsch, midden in een woord, gemeenlik overeenstemt met, of vervangen wordt door de letter *v* in het Nederduitsch (Hoogduitsch

bleiben, glauben, Taube, Nederduitsch *blyven, gelooven, duive*), zoo heeft deze meening van FÖRSTEMANN de waarschijnlijkheid voor zich, en kan ook zeer wel op waarheid berusten. Ik heb echter goede redenen, haar niet onvoorwaardelijk aan te nemen. - Verder brengt FÖRSTEMANN tot zynen naamstam *bab*, nevens *Babo* en *Bavo* ook nog de Oud-Germaansche mansnamen *Pabo* en *Papo*. (Deze namen waren oudtijds ook onder de Friesen in gebruik; ja, *Pabe* is dit nog heden.) In d'uitsprake van vele Hoog-Duitschers kan men te nauer nood, of soms ook in het geheel niet, eene *b* van eene *p* onderscheiden, niet vernemen of zy *pauer* of *bauer* zeggen; en in de middeleeuwen schreef men werkelijk in Zuid-Duitschland wel *pauer* in stede van *bauer*, wel *prot* in plaats van *brot*, enz. Dit in aanmerking genomen, is het gemakkelijk te verklaren dat de Hoog-Duitscher FÖRSTEMANN de namen *Bavo* en *Babo*, *Pabo* en zelfs *Papo* allen over eenen kam scheert, allen als wyzigingen van eenen en den zelfden naam aanziet, allen uit eenen naamstam *bab* ontstaan acht. Ik en kan dien geleerde echter in deze meeninge niet volgen.

De vrouelike form van den mansnaam *Bavo* is *Bava*. En komt nu *Bavo* al vry weinig voor, de vrouwen naam *Bava* is nog veel zeldzamer. In der daad is my deze naam slechts eenmaal ontmoet. Eene adellike vrou namelijk, die in de 12de eeu leefde en vermoedelijk eene Friesinne was, en die de Abdy te Egmond in Kennemerland rykelijk met heur geld en goed beschonk, droeg dezen naam *Bava*.

De oorspronkelijke, volle naamsform *Bavo* komt in geschriften van de 15de, 16de en 17de eeu, in zoo verre dezen in de Dietsche landstaal geschreven zijn, wel voor in den ingekorten form *Baef*. Zekerlik hebben onze voorouders in die eeuen den naam *Bavo*, in hunne dageliksche spreektaal, ook aldus als *Baef* of *Baaf* uitgesproken. Ja, nog heden noemen oude en ouderwetsche lieden, hier in Holland, den Heiligen BAVO gemeenlik 'SINTE-BAAF'. (Misschien ook wel

in Vlaanderen of in andere Nederlandsche gewesten?) In de 16de en 17de eeu heerschte hier te lande, even als elders in het beschaafde Europa, het onzinnige gebruik om de oorspronkelijk Germaansche namen te verlatynschen. Van *Hendrik*, by voorbeelde, maakte men *Henricus* of *Hendrikus*; *Willem* verlatynschte men tot *Wilhelmus*, *Govert* of *Godevaert* tot *Godefridus*; *Wouter*, *Wolter* of *Walther* tot *Wolterus* of *Waltherus*, en zelfs wel, het Fransche *Gautier* daar by in aanmerking genomen, tot *Gualtherus*. Soms ging men daar te boven nog zeer onzinnig en dom by deze dwaze en ongerijmde verformingen te werk. Men verlatynschte den volksnaam, den naam die by het volk in het dagelijksche leven in gebruik was, en sloeg daar dan geen acht op, dat die volksnaam, in menig geval, reeds van eenen volledigen goed Latynschen naamsform afgeleid was. Vooral ook in Friesland heerschte deze onzede. Daar maakte men wel van *Pier*, de volksnaam die van den bybelschen naam *Petrus* afgeleid is, *Pierius*, in plaats dat men wederkeerde tot den eersten, oorspronkeliken naamsform *Petrus*. En zoo ook wat *Baef* aangaat. In stede toch van den eersten en oorspronkeliken naamsform *Bavo*, die zoo wel goed Oud-Germaansch als goed Latyn is, wederom in gebruik te stellen, maakte men *Bavius* daar af. Deze wannaam is nog heden wel by de Friesen in gebruik, als een mansdoopnaam. Ook komt hy nog in Friesland als maagschapsnaam voor.

Is *Bava* zeldzamer als *Bavo*, de vrouelike form daarentegen die met den manneliken volksnaamform *Baef* overeenkomt, *Baefje* dus, ook *Baefken*, *Baefjen*, *Baefke*, heden ten dage *Baafke* en *Baafje*, komt meer voor. In oude geschriften uit de dry en vier laatst verloopene eeuën, in Noord-Nederland opgesteld, vindt men dezen vrouenaam herhaaldelik. En nog heden zijn er hier en daar in onze gewesten, ook in Friesland en vooral ten platten lande, nog wel vrouwen die, ook in geijkten zin, *Baafke* of *Baafje* heeten.

Menig woord dat in het algemeene Dietsch, en

ook in andere Nederduitsche talen en gouspraken eene *v* heeft tusschen twee klinkers, heeft in het Friesch daarvoor in de plaats eene *u* (*blyven* by voorbeeld is in het Friesch *blīue*, *gelooven* (*oo = ea*) is *leaue*, *nevel* is *nauel*, enz.). Trouens, de *v* en de *u* zijn zeer naverwante letters; ja, eigenlijk maken zy, in heuren oorsprong, maar een en de zelfde letter uit. Dies schreef men oudtijds de *u* gemeenlik ook als *v*, en omgekeerd. Men liet het dan aan den lezer over of hy, volgens zyne aangeborene gouspraak, eene *u* of eene *v* wilde uitspreken. Het eene achtte men toen, zeer te recht, juist zoo goed als het andere. Gelukkige tijd! Er waren toen nog geen Hollandsche taal-dwingelanden - en geen Vlamingen en Friesen, die de Hollanders door dik en dun naliepen!

Geheel volgens bovenstaanden regel treedt dan ook de *v* van *Bavo* in het Friesch als eene *u* op. In het Friesch, oud zoo wel als nieu, luidt de naam *Bavo* als *Bauo*, en hy wordt in die taal ook aldus, of als *Baue*, by wanspellinge als *Bauwe* geschreven, nog heden ten dage. Als *Baue* en *Bauwe* is deze naam onder de Friesen algemeen en veelvuldig in gebruik; en nog meer in den verkleinform *Bauke*. En ik acht dit een opmerkelijk verschijnsel. Immers, in navolginge van den naam des Heiligen **Bavo** 's, zoo als het geval is by Vlamingen en Hollanders die den naam *Bavo* of *Baef* dragen of droegen, en dragen de Friesen, naar alle waarschijnlijkheid dezen name niet. Want ik en hebbe geene sporen aangetroffen, veel minder nog bewyzen, dat **St-Bavo** oudtijds by de Friesen ooit byzonderlik vereerd geweest zy. **St-Bavo** en was in Friesland nooit een volksaardige Heilige. Ook en is daar, voor zoo verre ik wete, in gants Friesland geen enkele kerke, oud nochte nieu, ten name van **St-Bavo** gewijd. Ik leid hieruit af, dat de naam *Baue*, ook omdat hy in Friesland uitsluitend in dezen byzonder Frieschen en volkseigenen form, en niet als *Bavo* voorkomt, door de hedendaagsche Friesen als eenen overouden, oorspronkeliken naam gedragen wordt, van volkswegen, en niet

door invloed der Kerke. En tevens dat deze naam *Baue* by de Friesen reeds gebruikelik is uit den tijd vóór dat **St-Bavo** leefde, en vóór dat zynen naam in de andere Nederlandsche gewesten bekend werd.

Even als nevens den oorspronkeliken manneliken naamsform *Bavo* de vrouelike naamsform *Bava* staat, en even als naast den meer volkseigenen manneliken form *Baef* of *Baaf* de vrouelike form *Baefken*, *Baefjen* in gebruik was en is, zoo hebben de Friesen nog heden nevens hunne mannelike namen *Baue* en *Bauke* den vroueliken naam *Baukje* (eigentlich een dubbele verkleinform, samengesteld met *ke* en *je*) in volle, geijkte gebruik.

Byzondere opmerking verdient het nog dat de naam *Bavo* oudtijds ook in Vlaanderen (en Brabant?) als *Baue* of *Bauwe* is uitgesproken geweest. Daarvan heb ik nog een spoor gevonden, gelijk ik verder in dit opstel, by de maagschapsnamen die van den naam *Bavo* afgeleid zijn, aantonen wil.

Even menigvuldig en algemeen als de naam *Baue* (*Bauwe*, *Bauke*, *Baukje*), is ook onder de Friesen, nog heden als van ouds, de mansnaam *Boue* (meestal geschreven *Bouwe*, in verkleinform *Bouke*, in vroueliken form *Boukje*) in gebruik. (Deze naam en moet niet verwisseld worden met den mansnaam *Bouwen*, die in het 16de en 17de eeusche Holland voorkwam, en die een zeer versletene, saamgetrokkene form is, in de volksspreektaal, van den volledigen naam *Boudewijn*). In den mond der Friesen verschilt de *ouklank* van dezen naam weinig of niets van den klank, dien men aan de *au* in den naam *Baue* geeft. Deze twee namen worden heden ten dage dan ook geenszins altijd naukeurig onderscheiden; ja, zy worden veelvuldig met elkanderen verwisseld. Toch zijn het oorspronkelijk wel degelik twee verschillende namen. In middeleeusche geschriften, en ook nog tot in de 17de eeu, vindt men den naam *Boue* meestal als *Buw*, *Buwe*, *Buwo*, *Buvo* geschreven.

Een zeer aanmerkelijk deel onzer Nederlandsche maagschapsnamen en plaatsnamen is geformd uit onze

mansdoopnamen. Die maagschapsnamen, van mansdoopnamen afgeleid, bestaan in den regel uit die mansnamen ('t zy dan in hunne oorspronkelijke en volledige vormen, 't zy in de verkorte, versletene, soms verknoeide vormen der dageliksche spreektaal) in den tweeden naamval geplaatst, en wel in al de verschillende vormen, oud en nieu, volledig of versleten, die onze Dietsche en Friesche talen, ook in heure onderscheidene gouspraken, vertoonen. Het woord *zoon* wordt dan stilzwygend achter die tweedenaamvals vormen verstaan, en zoo ontstaan die naamsvormen die men vadersnamen ofte patronymica noemt. By voorbeelde: de maagschapsnaam *Willems* is de mansnaam *Willem* in den tweeden naamval, en beteekent *Willems* zoon, de zoon van den man die *Willem* heet; zoo ook *Jansen* met *Janssen*, *Janssens*, *Janson*, enz. (*Jans* zoon), *Diercksens*, *Dirks*, *Dercks*, *Durkema* (de zoon van *Dierk*, *Dirk*, *Derk*, *Durk*, voluit *Diederik* of in den oudsten form dezes naams *Theodorik*); *Jorissen*, *Jorisse*, zoon van *Joris*, dat is de Oud-Dietsche form van den naam *George*, *Georgius*.

Even zoo is het met de maagschapsnamen, die aan den doopnaam *Bavo*, in zyne verschillende vormen, hunnen oorsprong te danken hebben. De volgende maagschapsnamen, allen van den naam *Bavo* afgeleid, heb ik in de verschillende Nederlandsche gewesten ontmoet: *Baefs*, *Baafse*, *Baafs*; *Baving* (in Groningerland, Frisosassisch, zoo wel als in Engelland, Anglo-sassisch); *Bavink*, *Bavinck*; *Bavinga* en *Bavema*, als patronymica in Frieschen form (de maagschappen, die deze namen droegen, en bestaan niet meer). Verder *Banga* en *Bange*, beiden in de Friesche gewesten voorkomende, en beiden saamgetrokkene, versletene vormen van de volledige patronymica *Bavinga*, *Bavinge*. *Bavius* (zie bladzijde 152 hier voren). Verder *Bauwenga* en *Bauma* in Friesland; *Bauwes*, *Bauwen* en *Bauwens*. Deze laatste maagschapsnaam is zoo wel eigen aan de Friesche als aan de Vlaamsche en Brabantsche gewesten, en is zoo min in het Noorden als het Zuiden zeldzaam.

De naamsform *Bauwe* ligt daar aan ontegenzeggelijk ten grondslag - een naamsform die, althans in de laatst verloopene dry of vier eeuen slechts aan Friesland eigen is. En ik meen hieruit met recht te mogen opmaken dat ook de Vlamingen en Brabanders in de middeleeuen den naam *Bavo* als *Bauo*, *Baue*, *Bauwe* uitgesproken hebben, gelijk ik hier boven op bladzyde 154 reeds met een enkel woord aangeduid heb. Eindelijk nog komen van den naam *Bavo* en *Baue* in zyne verschillende verkleenformen (de zeer oude op *yn*, de eveneens oude op *lyn*, *le* [*Bauwelyn*, *Bauele*], en de nieuere op *ke*) de maagschapsnamen *Bawin*, *Bauwin*, *Bauvin* te Brussel, *Bauvelinckx* en *Bauwelinckx* mede in Brabant, en *Baukema* met *Baukes* en *Bauken* in Friesland.

Ook menige plaatsnaam in onze gewesten, en daar buiten in andere Germaansche landen, is van den mansnaam *Bavo*, in zyne verschillende gedaanten, afgeleid. In d'allereerste plaatse hebben wy als zoodanig de namen van niet minder als vier Vlaamsche dorpen te vermelden; en wel, byzonderlik, juist in de vier Vlaamsche gewesten. Te weten: *Bavichove* (voluit *Bavinchove*, *Bavinck-hove* of *Bavinga-hove*, het hof, dat is de hoeve, landhoeve der *Bavinga's*, *Bavingen* of *Bavinks*, der nakomelingen van den man die *Bavo* hiet) in West-Vlaandeen; *Bavinchove* (dit is oorspronkelijk geheel de zelfde naam als die van het West-Vlaamsche dorp, en door de *n*, die deze naam behouden heeft, zelfs nader by den volledige form staande) in Fransch-Vlaanderen; *Baveghem* (niet meer in wezen?) in Oost-Vlaanderen (dit is voluit *Bavinghem*, *Bavinga-heim*, woonplaats der *Bavingen*, van *Bavo's* nakomelingen) en *Bavinghem*, een oud dorp, thans verdronken liggende, in Zeeusch-Vlaanderen. Deze laatste naam, oorspronkelijk de zelfde als die van *Baveghem*, heeft den oudsten form beter bewaard. Verder vinden wy een dorp *Baving* in Luxemburg, eene plaats *Bavington* (*ton*, *town*, omtuinde stede of stad der *Bavingen*) in Northumberland (Engelland), eene *Bavinksvaart* by de stad Almeloo in Twente (gewest

Overijssel, Noord-Nederland), eene state of oud-adellike hofstede *Bavema-state* te Akmarijp, in Friesland, en een dorp *Bangstede*, dat oudtijds voluit *Bavestede*, *Bavingstede*, *Bavingastede* hiet (men vergelyke *Bavinga* = *Banga* op bladzijde 155 hiervoren), in Oost-Friesland. Dan komen verder in de Friesche gouen voor, waar de naam *Bavo* als *Baue* geldt: *Bauwert* (*Bavo's weerd*), eene wierde of terp by den dorpe Esinga in Groningerland; *Bauens* (oudtijds voluit *Bauinge*, *Bavinga*) eene sate of vrye-boeren-hofstede by den dorpe Sengwarden in Jeverland; *Baukens* (oudtijds voluit *Baukinga*), eene oudadellike burcht by den dorpe Weiwert in Groningerland; *Bauenhuse*, eene sate by Wuppels in Jeverland: *Bauensfeld*, een gehucht by de stad Jever, enz.

In het *Altdeutsches Namenbuch* van FÖRSTEMANN worden nog eenige namen opgenoemd van plaatsnamen in Duitschland, die van de mansnamen *Babo*, *Pabo*, *Papo* zijn afgeleid; oude namen, die, gelijk hier voren op bladzijde 151 gemeld is, door dien geleerden Duitscher met onzen naam *Bavo* oorspronkelijk gelijk worden geacht. Onder deze namen dient hier byzonderlik vermeld te worden die van de vermaarde stad Bamberg, aan den Main in Frankenland (Beieren). Immers deze naam wordt in oude middeleeusche oorkonden en geschriften wel als *Babinberg*, *Bavemberg* en zelfs als *Bavoberch* vermeld; het schijnt dus dat onze naam *Bavo* aan dezen plaatsnaam wel degelijk ten grondslag ligt.

In het Walenland van Henegouen ligt een dorpken dat *Baugnies* heet. In overeenstemminge met vele andere plaatsnamen in hedendaagsch Waalsche gouen, op *gnies* of *ignies* eindigende, en die oorspronkelijk zuiver Germaansche, (Dietsche, Vlaamsche) namen geweest zijn, in patronymicalen form op *inge* uitgaande, vermoed ik dat deze naam *Baugnies* eigenlijk en van oorsprongswegen *Bauingen* of *Bavinge* geweest zy. Navorschers van oude oorkonden kunnen in deze zake misschien wel licht verspreiden.

Is een zeer groot aantal geslachtsnamen aan doop-

namen ontleend, niet minder groot is het aantal der maagschapsnamen, die van eenen plaatsnaam afgeleid zijn. Meestal is dit geschied, door het voorzetsel *van* daar voor te plaatsen (*Van Brussel, Van Gent, Van Breda, Van Beers*). Echter komen ook vele plaatsnamen op zich zelve, en zonder dat voorvoegsel, als maagschapsnamen voor (*Beets, Moll, Kuyk*); ja, zulke namen zijn zelfs wel, door achtervoeging eener *s* of op andere wyze, in den tweeden naamval geplaatst, en doen dan, oneigenlik, als patronymica dienst. Tot deze afdeeling der maagschapsnamen behooren er twee, die hier by de *Bavo*-namen vermeld moeten worden. Het zijn de geslachtsnamen *Baevegems* en *Bavegems*, beiden te Brussel, en zeker ook wel elders in Brabant voorkomende. De oorsprong dezer namen is, na al het boven medegedeelde, wel niet moeilijk aan te wyzen.

De vriendelijke Vlaamsche lezer of lezeres vergunne my, ten slotte van dit opstel, nog wel hem of haar op te wekken en aan te sporen om, zoo zy, als vader of moeder of anderszins, ooit in de gelegenheid komen een kindeken eenen name te geven, dat zy dan den schoonen, welluidenden, voegzamen, Kersteliken, Dietschen name *Bavo*, of *Bava*, in 't dageliksche leven *Baaf* en *Baafken* (geenszins in Franschen form als *Bavon*), indachtig mogen wezen, en daartoe gebruiken. Op die wyze kan, en moet, deze volkseigene naam weêr krachtiglik in eere hersteld worden, en kan hy in het vervolg nog menigen kloeken Vlaming, menige eerbare Vlaamsche vrouwe dienen en tot sieraad strekken. Zoo zal onze Dietsche volkseere, al mede in Kersteliken en in geschiedkundigen zin, grooteliks gebaat worden. Daarin zal zich de schryver van dit opstel van herten verblyden, en de moeite, hieraan besteed, ruimschoots beloond achten.

Haarlem.

JOHAN WINKLER.

**De speelduivel.
(*Vervolg van bl. 41.*)**

III.

MET ledige beurs en beklemd gemoed trok Jan Brakelmans huiswaarts. De gedachte dat het zoo vroeg uit was met zijne kermisvreugde, en de vraag hoe hij, zonder geld, het overige der kermisdagen zou overbrengen, folterden hem den geest. Van tijd tot tijd steeg een zware zucht uit zijne geprangde borst op.

Te huis gekomen vond hij, gelukkiglijk, niemand in de woning aanwezig. Zijn vader was, met de overgekomeene familie, eens de stallen en de veldvruchten gaan bezichligen; knechten en meiden, die voor den avond op het hof moesten terug zijn, om het vee te verzorgen, hadden zich gespoed om ook eens tot aan het dorp te gaan kijken.

Brood en hesp stonden op de tafel; men had naar Jan niet gewacht om den koffie met krentenboterhammen te nuttigen, wel wetende dat de jongen, te huis komende, voor zijn eigen zou zorgen.

In andere omstandigheden, zou Jan al spoedig aan 't smullen gevallen zijn; doch nu ontbrak hem alle eetlust. Niettemin, - zoo sterk is de kracht der gewoonte, - sneed hij zich eene goede snee van de hesp, haalde bier uit den kelder, zette zich droomerig en

zwaarmoedig aan tafel en nam eene proef met het eten.

Smakelijk viel het hem echter niet. Hij zat, met het hoofd in de handen, zijnen droevigen toestand te overwegen en slechts nu en dan vond eene brok van het smakelijke vleesch den weg naar zijnen mond, waarna hij weer zijne oogen van de spijsen afwendde.

Intusschen, zat de oude kater op den loer en weldra bemerkende hoe achteloos Jan met zijn vleesch omging, besloot het looze dier eenen aanval te wagen op de snede hesp, die bijna nog niet verminderd was.

Vooraleer te zeggen hoe het beest dien aanval uitvoerde, moeten wij doen opmerken, dat de woning van pachter Brakelmans in drie deelen was verdeeld. De keuken, waar Jan zich bevond, was de middenste plaats, die met de voordeur op den boomgaard uitkwam. Een net onderhouden wegelke, door het grastapijt bezoomd, geleidde tot aan het voorhek op de straat.

Rechts van de keuken was de beste kamer, het heilig der heiligen in elke boerenwoning. Daar stond het beste bed, dat alleenlijk werd beslapen als men voorname gasten had en de groote eikenhouten kleerkas, waarin het huisgezin zijne paasch- en kermiskleeren bewaarde. Daar prijkten, nevens het Kruisefiks en het Lieve Vrouwenbeeld onder bokalen, de prachtige tinnen schotels op de schouw. Daar stond ook het eiken kaske met snijwerk, waarop het beste tafelgoed in orde was gerangschikt en waarbinnen het schoone lijnwaad zorgvuldig werd bewaard.

Links was de weefkamer, met het getouw langs den eenen en het bed van vader Brakelmans langs den anderen kant. In dat bed nu, had de brave man de eenvoudige gewoonte kas te houden. Alles wat hij kon oversparen werd, kroonstuk voor kroonstuk, in eene lijnwaden beurs gesteken en in het bed weggestopt.

Hoe weinig veilig deze manier van kashouden thans ook moge schijnen, nog nooit had de man eene kroon

van zijn geld vermist. Noch de dienstboden noch Jan zelve wisten overigens, dat daar geld verborgen zat, doch, al hadden zij het geweten, zij zouden het nog niet aangeraakt hebben, zoo hoog stond bij hen de eerlijkheid in eere.

Sedert dezen middag echter is er, op dat punt, in Jan eene groote verandering gekomen. Wist hij nu maar dat hij zoo dicht den schat zijns vaders was, wij zouden dat geld daar in 't geheel niet veilig achten. Hij weet het niet, doch de kater, die nog altijd op het stuk hesp zit te loeren, zal het weldra uitbrengen.

Eensklaps, terwijl Jan in diepe mijmering verzonken zit, springt het beest toe, grijpt het stuk vleesch in de muil en vlucht ermede de weefkamer binnen. Jan schiet op uit zijne droomerij en, grimmig als hij is, overvalt hem eene hevige gramschap. Hij grijpt het broodmes, dat voor hem ligt, en werpt het met geweld den kater achterna, die onder het bed is gevlucht.

De struische boerenjongen heeft goed gemikt en het zware mes komt juist op den kant van het bed terecht, waaronder het beest zijn behoud is gaan zoeken. Zonder dat had het lemmer waarschijnlijk den kater dwars door 't lijf gezeten.

Maar... wat klank, als van metaal, treft daar Jans ooren! Zou dat wel geld zijn, dat daar geklonken heeft? Hij springt van zijnen stoel, loopt naar het bed, woelt in koortsige haast de slaping om, ontdekt de beurs, ziet de zilveren kronen blinken en, in minder tijds dan er noodig is om het te beschrijven, laat hij drij van die stukken in zijnen broekzak glijden.

Jan is een dief geworden!

Bevend van angst, zooals allen die eene eerste misdaad begaan, dekt de jongen het bed weer zorgvuldig toe en verlaat de kamer.

In de keuken vertoeft hij niet lang, want vader mocht soms met het volk terugkomen en Jan zou hem niet durven in de oogen zien. Eten? daaraan denkt hij niet meer.

Weg dus, terug naar de kermis! of liever terug naar den speelduivel en vooruit op den weg der misdaad!

IV.

Met kloppend hart en gejaagde stappen snelt Jan weer dorpwaarts. Wie hem zoo ontmoet kan gemakkelijk zien dat er iets met hem hapert, dat er iets niet in den haak is, doch de aandoening zijns harten, den angst die altijd den eersten stap op den weg der misdaad vergezelt, onderdrukt hij en neemt eene uitdagende houding aan. Hij zal nu eens zien wie de baas zal zijn, hij of de man met den bolzak!

Bij het kraam aangekomen begint Jan opnieuw driftig te spelen. De groote volksmenigte die hem omringt, de verwondering van hen die hem hoe langer hoe hogere inzetten zien wagen, dat alles ontgaat hem: alleen de drift van het spel houdt hem geheel en gansch bezig.

Hij bemerkt zelfs niet dat zijn eigen vader, met verbaasde oogen, het werk zijns zoons van verre staat na te staren en zonder eigenlijk te vermoeden wat er reeds is gebeurd, droefgeestig het hoofd schudt en in zijn eigen mompelt: 'daar zal ik eene speld moeten vóór steken!'

En, het lot is Jan ongunstiger dan ooit. Geldstuk op geldstuk verdwijnt in den zak van den kramer en weldra zou de laatste kroon den weg der anderen volgen, wanneer eensklaps eene zware hand den jongen bij den arm grijpt en eene stem hem toefluistert:

- Kom eens langshier, jongen. Ik heb u iets te zeggen.

Jan keert zich om en bemerkt dat hij het te doen heeft met eenen lekkerkoek-verkooper, wiens kraam eenige stappen verder staat en dien hij noch van haar noch van pluimen kent.

- Wie zijt gij en wat wilt gij van mij? vraagt hij barsch.

- Ik ben iemand die belang in u stelt. Gij speelt veel en zijt ongelukkig.

- Wat gaat u dat aan? Ik speel met *mijn* geld!

- Arme jongen, wees zoo barsch niet, ik meen het goed met u. Ik wilde u enkel zeggen...

Jan was verwonderd dat een vreemdeling zich zoo aan hem gelegen liet.

- Wat zoudt gij mij te zeggen hebben? vroeg hij, op merkelyk zachteren toon.

- Dat gij een duts zijt, die uw geld zomaar in den zak werpt van dien tuischer, met zijn verboden spel. Gij zegdet toch dat het *uw* geld was, niet waar?

De toon waarop dat gezegd werd, was zoo treffend, dat hij Jan herinnerde aan zijnen diefstal. Hij werd rood, ontstelde en begon te weenen.

- Ziet gij wel! Dat had ik gedacht, zegde de vreemdeling met eene soort van weemoed. Zeg mij eens rechtuit, jongen, hoeveel gij reeds verloren hebt?

- Ik heb nog eene kroon en wat klein geld over van drij kronen, zegde Jan, met eenen zucht. Dezen middag reeds had ik zeventien schellingen verloren.

- Drij kronen! Zeventien schellingen! Deze laatste waren wel de *uwe*, niet waar? uw kermisgeld. Maar de kronen! Waar kwaamt gij aan die kronen, arme jongen?

Jan weende opnieuw.

- Doch neen, - vervolgde de lekkerkoekkramer, ik moet dat niet weten. Ik weet overigens genoeg. Stil nu, jongen. Wilt gij mij beloven het tuischspel vaarwel te zeggen? uw geld zult gij terug hebben.

- Hoe zoo dat? vroeg Jan onthutst.

- Dat zijn mijne zaken. Wat ik ga doen is wellicht niet al te eerlijk, maar 't zal u misschien beletten in den afgrond van het kwaad te verzinken.

- Ik begrijp u niet, stamelde Jan, verlegen.

- 't Is genoeg dat *ik* weet wat mij te doen staat. Geef hier die kroon, welke gij nog over hebt.

Als onder den invloed eener onbekende toovermacht, reikte Jan de kroon over aan den kramer. Deze drong door het volk tot aan den bolzak.

- Ik speel meê! riep hij uit. Voor tien centiemen slechts, om te beginnen.

Een ander trok den bol uit; de kaart werd geopend: de lekkerkoekkramer had niets.

- Laat mij nu eens zelve trekken, zegde hij, dan zal ik heel zeker prijs hebben.

Hij trok zelve, doch, ondanks zijne verzekering, had hij niets; de winst was weer voor den houder van het tuischspel.

- De duivel speelt er meê, riep de kramer, schijnbaar verbitterd.

Jan volgde met angstige spanning het spel en begon grootelijks aan de kunst van den lekkerkoekkramer te twijfelen. Hij kreeg lust zijne kroon terug te vragen, toen de kramer eensklaps uitriep:

- Welnu, 't kan er maar al aan zijn. Ik speel voor eene kroon. Is 't goed?

De man met den bolzak keek zonderling op en begon tegen te preutelen.

- Gij zult toch niet weigeren, hoop ik, zegde de lekkerkoekkramer. Ik weet dat gij veel meer gewonnen hebt dan ik u voorstel te wagen.

- 't Is dat niet, maar ik vrees de politie, was het antwoord.

- Ha, gij vreest de politie! Welnu - dit werd op fluisterenden toon en in 't bargoensch gezegd - het beste middel om met haar niet af te rekenen is mij mijnen wil te laten doen.

Jan stond als verpletterd. De vreemdeling ging in eens de kroon wagen, de laatste die hem overbleef. Indien hij moest verliezen!

- Welnu, dat gaat, zei de man met den bolzak. De kramer nam zijn kaartenboek, stak de hand in den bolzak en reikte den tuischer eenen bol over.

- Herten zot met een kruis! klonk het over de markt.

- Hier! riep de kramer en de winnende kaart vooruitstekend, eischte hij de betaling van den prijs: twee kronen, gevoegd bij die van den inzet.

Een luid gejuich steeg op uit den volkshoop, want men begon nijdig te worden op den tuischer, die altijd won. Deze viel aan 't vloeken en mompelde van bedrog, maar de kramer vezelde hem - weeral in 't bargoensch - in 't oor dat hij wel zou doen spoedig te betalen, wilde hij door de politie niet verontrust worden.

En Jan? Een luide gil was zijne borst ontsnapt, toen hij vernam dat zijne kroon gewonnen had en dat hij weêr in 't bezit van de drij gestolen kronen zou komen.

Gedurende het spel van den kramer hadden allerlei pijnlijke gedachten zijn brein doorkruist. Hij had den afgrond voorzien, waarin zijne drift naar 't spel hem zou storten. Een diep en innig berouw vervulde zijne ziel en, met den verloren zoon, zegde hij in zijn binnenste: 'Ik zal opstaan en tot mijnen vader gaan!'

De kramer kwam tot hem en legde hem de drij kronen in de hand, erbij voegende:

- Ga nu, mijn vriend, spoedig van hier en, mocht dit geld u niet eerlijk toebehooren, wat ik vrees, bezorg het terug aan zijnen wettigen eigenaar en vlucht, ja vlucht voor altijd den speelduivel!
- Maar, hoe hebt gij dan gedaan om dat geld terug te winnen? Hebt gij wel eerlijk gespeeld?
- Wat ik gedaan heb, daar ben *ik* verantwoordelijk voor. Meer mag ik u niet zeggen. Ga nu naar huis en doe wat ik u gezegd heb. Dat geld bevond zich in oneerlijke handen; ik heb het er weten uit te halen. Ziedaar alles!

Jan liet het zich geen tweemaal zeggen en spoedde zich naar huis, hopende nog ongemerkt het geld weer op zijne plaats te kunnen brengen. Alle misdaad echter verdient straf en de Heer zou niet toelaten dat Jan, in 't geheim en zonder iemands weten, zijnen misslag weer goed maakte.

V.

Nauwelijks was Jan vertrokken of de kramer voelde zich op den schouder kloppen. Omziende stond hij voor

pachter Brakelmans, dien hij zeer goed kende, want zij waren van hetzelfde dorp en hadden te zamen voor de milicie gelot. Vader Brakelmans was bleek en ontdaan. De ontsteltenis en angst stonden op zijn gelaat te lezen. De kramer, daarentegen, was kalm en wachtte geduldig af wat de pachter hem te zeggen had.

- Pier Verstraete, sprak deze, ik moet u iets vragen!
- Te uwen dienste, baas Brakelmans.
- Ik heb u daar zoo even in druk gesprek gezien met mijnen zoon. Gij hebt hem verlaten om voor grof geld te gaan spelen. Gij hebt gewonnen en gij hebt mijnen zoon de winst overhandigd, waarna hij vertrokken is. Wat beteekent dat alles?
- Dat beteekent, pachter, dat uw zoon op den slechten weg was en dat ik hoop hem gered te hebben.
- Gered met voor hem te spelen: te spelen voor meer dan hij rechtvaardig in zijn bezit kan hebben! Ik versta er niets van.
- Dat geloof ik gaarne. Welnu, luister, baas Brakelmans, ik zal 't u aan het verstand brengen. Uw Jan is een brave jongen, een felle kerel op het werk en vroolijk bij de makkers. Ik ken hem sedert lang en 't zou mij spijten indien hij moest verloren loopen. Welnu, vandaag liep hij groot gevaar, want bij al zijne gaven heeft hij een gebrek: de drift naar het spel.
- En gij, om hem die drift af te leeren, speelt voor hem! Zonderling middel!
- Ik ben geenszins verwonderd, baas, dat gij mij niet verstaat. Doch wat ik verder te zeggen heb zal u de zaak duidelijk maken.
- Spreekt voort dan, Verstraete, ik ben uiterst nieuwsgierig.
- Welnu, baas, een paar uren geleden verspeelde Jan hier achtereen zeventien schellingen. Dat was zijn drinkgeld, *al* zijn drinkgeld. Hij heeft het mij bekend.
- 't Kan waar zijn, en dan?
- Dan trok hij naar huis, met de wanhoop in het hart. Het genoeg dat hij zich van de kermis had

beloofd was verdwenen in den zak van den tuischspeler.

- En verder!

- Een goed half uur later was hij hier terug en begon hij opnieuw te spelen. Het lot was hem voortdurend ongunstig en, zonder mijne tusschenkomst, zou hij opnieuw alles verspeeld hebben wat hij...

- Wat hij bezat! Maar hij bezat niets meer!

- Ik wil zeggen wat hij op zak had. Waar hij het gehaald had weet ik niet en verlang ik ook niet te weten.

- Mijn jongen een dief! zuchtte vader Brakelmans. En hoeveel had hij op zak?

- Drij kronen; zoo heeft hij mij verklaard.

Bij het woord 'kronen' ontstelde Brakelmans opnieuw, doch hij bedwong zich.

- Vertel voort, Verstraete, als 't u belieft, zegde hij.

- Jan speelde dus en toen ik zag dat hij alles ging verliezen, greep ik hem bij den arm en trok hem weg van het tuischkraam.

Ik vroeg hem hoeveel hij verloor en wat hij nog overhield. Hij bekende mij dat hem van de drij kronen nog ééne en wat kleingeld overschoot. Ik haalde hem over om mij de kroon toe te vertrouwen en gebruikte dan het middel - een oneerlijk middel - dat ik afgeleerd heb van mannen die het meer dan eens hebben aangewend, om de tuischers te doen springen.

- En dat middel is?

- Eenvoudig dit. Men speelt eerst voor eenen kleinen inzet en zoekt eenen bol uit den zak te bemachtigen, dien men in zijne mouw verbergt. Eens dien bol in handen hebbende, verwijdert men zich voor een oogenblik en haalt er de kaart uit. Na deze gezien te hebben keert men terug, zoekt het boek kaarten waar de kaart van den bol op staat. Dan stelt men den tuischer grof spel voor. Weigert hij, men roept de politie en klaagt hem aan. Neemt hij aan, men veinst den bol te trekken die men in handen heeft en men wint onfeilbaar.

- En met zulken schurkenstreek heeft mijn zoon gewonnen?

- Aan dat middel - hetwelk ik in alle andere omstandigheden met u een schurkenstreek zou noemen heeft hij te danken dat hij vandaag niet voor goed een dief is geworden. Indien hij dezen namiddag eene onrechtvaardigheid gepleegd heeft, nu kan en zal hij die herstellen.

- Verstraete, ik bedank u niet. Ik kan u niet bedanken. Wat gij deedt is niet in den haak en nochtans, gij hebt misschien mijnen zoon uit den afgrond van het verderf gered.

- Baas Brakelmans, ik vraag u geenen dank. Ik heb gedaan wat ik meende te moeten doen. Die schurk daar - en Verstraete wees op den man met den bolzak - bezat die kronen onrechtvaardig.

- Het zij zoo, zuchtte Brakelmans, doch ik verpraat hier mijnen tijd. Ik moet naar huis! En hij ijld, door de verwonderde menigte, het dorp af, recht naar zijne hofstede, onderwege zuchtende: 'Mijn zoon een dief! Arme Jan! Drie kronen!'

VI.

Toen vader Brakelmans te huis kwam vond hij Jan, die moederziel alleen, op eenen stoel, zat te weenen.

Nauwelijks hoorde Jan de deur opengaan en zag hij zijnen vader binnenkomen of hij wierp zich op de knieën en riep hem toe, gelijk de verloren zoon;

- Vader, ik ben niet meer waardig uw zoon genoemd te worden: doch heb medelijden met mij; de les die ik vandaag ontvangen heb zal ik nooit vergeten: vader, vergiffenis, ik zal u alles zeggen!

- Mijn zoon, zegde de vader, diep aangedaan, ik weet alles. Uwe verklaring is dus onnoodig. -

- Gij weet dus, vader, snikte Jan, dat ik... daar uit de beurs... die in het bed... verborgen zit... drie kronen heb...

- Ik weet alles! spreek het leelijke woord niet uit, dat u op de lippen ligt. Alleenlijk wenschte ik te vernemen, hoe gij te weet gekomen zijt dat daar geld zat, of het de eerste maal is dat gij...

- Ja vader, de eerste maal. Ga nu en tel uwe kroonstukken na... Dank aan den lekkerkoekkra mer ontbreekt er niet één.

- Dat zal ik van avond wel doen; ik zie in uwe oogen dat gij rechtzinnig zijt. Ware 't anders 't zou mij ook het leven kosten. En nu, jongen, wat hebt gij nog over?

- Weinig of niets, vader. Doch dat geeft er niet aan, ik doe toch niet meer mee in de kermis.

- Gij doet zeker mee, Jan, riep de vader. Drinkgeld zal ik u geven. Gebruik het met matigheid en onthoud geheel uw leven lang dat de drift naar het spel de kortste weg is die naar de misdaad leidt.

VII.

Eenige stonden later zag men vader en zoon weder den weg naar het dorp opstappen. Jan's gemoed was verlicht, doch niet zoo opgeruimd als toen hij voor de eerste maal zijne woning verliet, om ter kermis te gaan.

Zijn berouw was rechtzinnig. Aan de dorpsplaats gekomen, wendde hij de oogen van het tuischkraam af en scheidde van zijnen vader, om de makkers te gaan opzoeken, die niets van het gebeurde wisten.

Vader Brakelmans, daarentegen, ging recht naar Pier Verstraeten, stak hem de hand toe en fluisterde hem in het oor:

- Verstraete hier zijn de drij kronen, die *gij* gewonnen hebt, op de manier zooals gij mij hebt verteld. Ik kan dit niet eerlijk als mijn eigendom beschouwen. Denkt gij dat ze den tuischer toekomen, geef ze hem. Denkt gij dat hij er geen recht op heeft, houd ze voor u of geef ze aan den arme. 't Is uwe taak, ik wil er niets mee te stellen hebben. En nu, heb dank, want gij hebt mijnen zoon uit de klauwen van den speelduivel gered!

A.V. BULTYNCK.

Hansbeke, 13 Nov. 1890.

De leproos in de middeleeuwen. (Vervolg.)

De Landhutte.

GELIJK wij reeds doen zien hebben, waren er, behalve de stads- of hospitaalleprozen, ook *veld-* of *akkerzieken*. Onder deze bevonden zich bemiddelde lieden - de melaatschheid spaarde noch ridder, noch handelaar, noch priester, noch jonkvrouw - die zich te midden des velds, buiten de huizengroep van het dorp en op twintig voet afstands van de baan, een verblijf moesten doen bouwen om er in de eenigheid hunne genezing of hunnen dood af te wachten.

De meeste buiten wonende leprozen schijnen nochtans arme lieden geweest te zijn, 'die bidden ende metter cleppe gaen', zegt eene oude oorkonde. Zij woonden in eene op vier stijlen gebouwde hutte, getimmerd ten koste der gemeente. Een onuitgegeven reglement voor de akkerzieken der stad en kastelnij van Kortrijk, de dagteekening dragende van 1473, maakt ons met de levenswijze, rechten en plichten dier ongelukkigen bekend.

Was er iemand door de keurbank ziek verklaard, dan moest het bestuur zijner gemeente hem 'huusen ende hovenen' op eenen gemeenen weg.

Geen melaatsche mocht 'ter zate' komen zonder schotel en klep; hij mocht zijne hut niet verlaten zon-

der 'vlieghere' of mantel, en men moest door zijn kleed of kousen de beenen kunnen zien. Op het hoofd moest hij eenen 'caluwen hoed' hebben⁽¹⁾, 'daer men den dagh niet dueren en ziet', en die voorzien was van eenen witlederen riem.

Wilde een akkerzieke in de kastelnij van Kortrijk eene gemeente verlaten om elders te gaan wonen, hij was verplicht den akkerzieken van Gent de som van 12 schellingen te betalen, aleer op zijne nieuwe plaats om eene aalmoes te mogen bidden. Eene gelijke som betaalde hij, wanneer hij wilde in 't huwelijk treden, wat in de kastelnij van Kortrijk gedoogd werd.

Daar, volgens een oud privilege, de akkerzieken van Gent recht hadden op het beste hoofd na den dood van eenen leproos in het Kortrijksche, eischten zij doorgaans den besten mantel, den hoed, de kleppe, schotel en male des overledenen.

Ook moesten de akkerzieken van Kortrijk die van Gent elke maand binnen en buiten Kortrijk aalmoezen laten inzamelen; echter mocht de omhaling van vleesch door hen aldaar niet vóór St.-Vincentdag gedaan worden.

De akkerzieken mochten elkaar niet beleedigen; mishandelingen werden gestraft met de boete van 12, en bloedstorting met de boete van 40 schellingen. De overspeler verbeurde eene boete van 10 schellingen. Dobbelspel en godslastering waren mede onder hen streng verboden.

Zonder oorlof mocht de zieke niet langer dan zes weken uit zijne hut wegblijven; ging hij of zijn bode bedelen, dan moest de eene of de andere buiten, vóór de deur, zijnen hoed leggen om er de aalmoes te laten inwerpen.

Iedere zieke mocht in zijn hofje maar éénen haan, zeven hinnen, ééne koe, één kalf en één zwijn houden.

(1) De Brugsche ordonnantie van 1480 zegt: viltten hoed.

Boter of melk mocht hij niet dragen of zenden naar de markt, maar alles moest hij zelf gebruiken.

Te Antwerpen placht men in de XVe eeuw de bijkomst van eenen nieuwen akkerzieke met een feestmaal te vieren. De nieuwe Lazarus moest zijne lotgezellen op drie ganzen en drie maten wijn onthalen, of de waarde daarvan in klinkende speciën overleggen. Was de nieuwelings zonder middelen, dan richtte men eenen stoet in, samengesteld uit de stedeknapen en de vrienden des melaatschen, die bij burgemeester en schepenen de hand gingen uitsteken ten einde alzoo het vereischte bijeen te krijgen. Wat er dan meer werd omgehaald, verdeelde men tusschen den leproos en de stedeknapen⁽¹⁾.

De meeste Antwerpsche leprozenhutten stonden te Dambrugge, en dit ten gevolge van een besluit des magistraats, in 1552, met het doel om een scherper toezicht over de besmetten te kunnen uitoefenen. Twee of meer vrouwen woonden daaromtrent om de zieken te 'wasschen en te wringhen', gelijk een accoord tusschen de aalmoezeniers en 't klooster van ter Zieken, van 8 Augustus 1553, doet kennen. Dewijl, niettegenstaande de strenge verordeningen van het Antwerpsch magistrat, om de verspreiding der kwaal te beletten, vele melaatschen in de stad kwamen en gezonde personen besmetten, werden, bij verordening van 24 Mei 1567, de vroeger bepaalde straffen nog verzwaaard. Elken zon en feestdag moesten de leprozen van Dambrugge de mis hooren in de kerk van St.-Willebrords, en wie van hen, na den goddelijken dienst, niet onmiddellijk naar zijne hut terugkeerde, werd gedurende eene maand aan den blok gehecht en op water en brood gehouden. - Niettegenstaande deze en meer andere strengheden hadden de schepenen der Scheldestad gedurig moeite en overlast met weggelopen leprozen, die hunne kwaal poogden te verduiken en bij

(1) Ordonnantie van 1488.

de burgers kwamen bedelen. Drie dagen in de week, den maandag, woensdag en vrijdag, was het hun vergund in de stad met klep en schotel rond te gaan, feestdagen uitgezonderd, echter niet binnen huizen of herbergen, noch op de Haringvliet, noch op de markten; 't was hun bode, die de aalmoezen afhaalde en met hen de geheele opbrengst deelde. De leprozen van 't Lazaret te Dambrugge vervaardigden in de XVIIe eeuw bezems en borstels⁽¹⁾.

In de stad Namen leidde de parochiepastoor, met kruis en wijwater, den akkerzieke naar zijne hutte⁽²⁾.

Gelijk te Antwerpen, woonden de veldzieken van Kortrijk waarschijnlijk dicht bij elkander; immers wanneer men, gelijk hooger te zien is, den Kortrijkschen leprozen verbiedt met de teerlingen te spelen, dan is daaruit op te maken dat zij bij elkaar konden komen.

In het *Weezenboek* der stad Gent, over 1470-1471, leest men van akkerzieken 'ter Waelporte, ter Mudeporte, ter Dendermondsche porte, ter Keyserporte, ter Sinte Lievins porte ende ter Pedercelle porte,' dus aan alle zijden buiten de stad. Zij stonden onder het toezicht van eenen *voogd*, kwamen te recht voor 'deken ende vinders der Ackerzieken' en hadden hunne gevangenis op de Kraanpoort⁽³⁾. - Liefdadige zielen begiftigden hen in hun testament.

De akkerzieken hadden het, onder 't opzicht van vrijheid, beter dan de hospitaalzieken, maar deze genoten, van hunnen kant, de immer wakende en zorgende Liefdadigheid.

Een ander voordeel, dat de akkerzieken op de opgeslotenen in 't Lazaret hadden, was dat zij gedurende hun leven al hun goed behielden; wel ging, na hunnen dood, dit goed aan hunne lotgenooten over, maar lieten

(1) C. BROECKX, *Miscellanées pour servir à l'histoire de la Lèpre à Anvers*.

(2) BORGNET, *le Grand Malade*.

(3) Register D, bl. 353^v.

zij kinderen achter, deze bekwamen de helft der erfenis.

De doode akkerzieke werd begraven bij zijne hutte, welke de landheer verplicht was met alles, wat den besmette tot kleeding had gediend, te doen verbranden. Slechts onbesmetbare voorwerpen, als tinnen, looden, ijzeren en koperen huisgerief, behield men⁽¹⁾. - In 't prins-bisdom van Luik was de last tot ontsmetting toevertrouwd aan den landdeken⁽²⁾.

Te Hénin-Liétard mochten de zieken uit het Lazaret op straat komen, maar zij moesten kennelijk zijn aan eenen witten mantel en eene zwarte kap. Evenwel mochten de ingezetenen hun noch spijs noch drank verschaffen, op straffe eener boete van 50 stuivers⁽³⁾. Deze maatregelen schijnen geldig geweest te zijn voor geheel Henegouw.

De Brugsche ordonnantie van 1331 verbiedt ook aan de vrouwe en den bode der akkerzieken op straat te komen zonder den 'vliegheer boven aen' en zonder mand. De zieken zelven mochten op Vastenavond, Goeden-Vrijdag en den ommegangdag in de stad het medelijden der poorters opwekken. In deze stad waren twee 'bewaerres' der buiten wonende 'besiechte lieden', welke in 1309 ten getale waren van zeventien⁽⁴⁾.

Te Bergen mochten de leprozen maar bedelen op de groote christene feesten, als Paschen, Sinksen, Allerheiligendag, Kerstmis, O.-L.-Vrouwedag, 's avonds vóór de processie der stad, op St-Martens-, Drie-Koningen Vastenavond.

Te leperen bestond er een zonderling gebruik. Den donderdag en vrijdag der Goede Week kwamen al de melaatschen van 't Lazaret er op de Groote Markt,

(1) HACHEZ, *Les fondations charitables de Mons*.

(2) *Statuta eccles. Leod.* (1728), 33, 50, 67.

(3) DANCOISNE, *Recherches historiques sur Hénin-Liétard*.

(4) 'Van XVII paer hanscoene, die ysent waren den ghonen, die ut ghewijst waren van laserseepe'.

(Stadsrekening over 1309)

waar hun, in kleine tenten of hutten, milde aalmoezen werden uitgereikt⁽¹⁾.

Frankrijk schijnt bij ons in de zorg voor de leprozen ten achter geweest zijn. Nog in 1312, wanneer schier al onze hospitalen voor melaatschen volkomen waren ingericht, zien wij de magistraten van Béthune, na herhaalde klachten, den graaf van Nevers verzoeken eene plaats te willen aanduiden voor de leprozen, wier tegenwoordigheid op de markten aan de ingezetenen der stad ten hoogste onaangenaam was⁽²⁾.

De vernielingen, welke de melaatschheid in de middeleeuwen onder het volk veroorzaakte, stelde de zieken dikwijls bloot aan de volkswoede. Men betichtte hen, in 1312 of 1313, de bronnen en fonteynen vergiftigd te hebben, en wanneer, in laatstgemeld jaar, koning Philip de Schoone zelf door de kwaal was aangetast, gaf hij bevel om al de melaatschen van Frankrijk, zoo vrouwen als mannen, aan te houden en levend te verbranden⁽³⁾.

DE MEYERE, die ons met dezen act van onmenschelijke wreedheid bekend maakt⁽⁴⁾, voegt er bij dat ook de Vlaamsche leprozen werden in hechtenis genomen, maar korts nadien weer losgelaten, wat onder het volk eene groote ontevredenheid zou hebben verwekt: '*contra multorem voluntatem*'. In Henegouw zouden de ongelukkigen het slechter hebben getroffen: HOCSEMIUS en CORN. ZANTFLIET verzekeren, dat ook in dit gewest een groot getal leprozen met hunne hutten werden verbrand.

Ten onzent bejegende men den melaatsche met meer liefde en broederlijkheid. Wetten en verordeningen van Kerk en Staat zorgden voor zijn welzijn evenzeer als voor het heil der onbesmetten. En dat de vermaningen der priesters en de maatregelen van het magistraat in⁽⁵⁾

(1) SANDERUS, *Flandria illustrata*.

(2) Charters der graven van Vlaanderen, te Rijsel. N° 1258.

(3) Verordening van 1424.

(4) LAVALLÉE, *Histoire des Français*, I, 447.

(5) *Anales rerum Flandricarum*, 117.

dat stuk geene doode letter bleven, bewijzen ons honderden testamenten en giftbrieven, in 't archief onzer groote gemeenten en onzer godshuizen bewaard, en in welke de ongelukkigste der stervelingen door den bemiddelden stand edelmoedig werden herdacht.

De verschrikkelijke kwaal verminderde in Europa, gedurende de XVIe eeuw, op merkelijke wijze, en scheen er in de XVIIe, althans in westelijk Europa, geheel uitgewoed te hebben, tot zoo verre dat de Leprozenhuizen gesloten werden en men sedertdien niets meer vernam van den wegvretenden kanker, welke onder alle standen der samenleving honderdduizenden slachtoffers had gemaakt. In sommige steden, nochtans (te Gent, b.v.), bleef de bediening van voogd der akkerzieken in stand, ongetwijfeld om voorbereid te zijn tegen eene nieuwe verschijning der verschrikkelijke kwaal. Bovendien werd hier telken jare een goddelijke dienst verricht, om den Heer te bidden dat hij de Gentenaren van den terugkeer der melaatschheid zou bevrijd houden⁽¹⁾.

Dat de melaatschheid echter niet uit de wereld was, maar op verre van ons verwijderde plaatsen voortdurend haren geesel bleef zwaaien, bleek een goed twintigtal jaren geleden, toen ons werelddeel met ontzetting vernam dat op het eiland Molokai, in den Stillen Oceaan, evenals in volle middeleeuwen nog ongelukkigen aan de afschuwelijke ziekte leden, wegwijnden en bezweken. De heldhaftigheid eens priesters, uit Vlaamsch-België daarheen getrokken om de besmetten met den troost en de hope van den

(1) 'Betaelt an den vooght vande Ackersiecken de somme van XIII s. IIII grooten, hem jaerelijcx bijgheleit tot onderhaut van den goddelijcken dienst, die aldacr ghedaen wort op Ste Andries dagh 1719.'
(*Stadsrekening van Gent over 1719-1720.*)

christen godsdienst te versterken, vestigde weldra de aandacht der gansche wereld op Molokaï en zijne diep ongelukkige bewoners. Pater Damiaan de Veuster, geboren te Tremeloo den 3 Januari 1840, bezweek den 15 April 1889, na zestien jaren verblijf te midden der afgrijselijkheden van het Leprozenhuis op het 'eiland der Dood'.

Niet alleen dáár, maar in verschillige oorden der wereld, meer dan men in Europa algemeen denkt, woedt nog de verschrikkelijke kwaal. Buiten de eilanden van den Stillen Oceaan zijn nog Melaatschen te Madagascar, in Japan, Trinidad, China en Engelsch Indië, maar men vindt er ook hospitalen, die door onverschrokken Geloofszendingen en liefdevolle Zusters worden verpleegd. Gister nog vernamen wij uit Spaansche dagbladen dat er te Madrid, te Grenade, alsook in tal van dorpen der provinciën Grenade, Micante, Malaga en op de kusten der Middellandsche Zee, leprozen worden aangetroffen.

Het valt in ons bestek niet, over de ziekte in onzen tijd, en over de middelen, welke men aanwendt om hare verspreiding te beletten, uit te weiden. Sluiten wij met een woord van lof en bewondering voor de edelmoedige kloosterlingen, die, eeuwen achtereen, met grenzelooze liefde en zorg zich hebben gewijd aan de verpleging en de opbeuring van zoo vele duizende ongelukkigen, in onze Lazaretten opgesloten. En vergeten wij niet, dat hunne nooit volprezene zelfsoffering nog voortdurend navolging vindt. Molokaï vooral - waarom het verzwegen? - is voor gansch het menschdom een overheerlijk schouwspel, voor de katholieke Kerk een nieuwe triomf! Molokaï is de nieuwe schakel van den reeds onafzienbaren krans, dien de christene Liefdadigheid, sedert de prediking van het Kind van Bethlehem, zonder ophouden verbreedt, en die ongetwijfeld eerst gesloten zal worden met het laatste lichaamswee en het laatste zielelijden van den mensch.

F. DE POTTER.

Prins Boudewijn.

EEN onmetelijk verlies heeft het Koninklijk Stamhuis en het Vaderland getroffen.

De jonge, beminnelijke en reeds zoo volksgeliefde prins Boudewijn, vermoedelijke opvolger van koning Leopold II, is in den nacht van 22-23 Januari, gansch onvoorzien, gestorven.

De overledene was het sieraad, de trots en vreugde zijner familie, de hoop der Belgische natie.

Zacht en innemend van gelaat, met zedigen oogslag, vriendelijk van omgang, schrander, leezuchtig, ordelievend en stipt op de vervulling zijner plichten, had hij het oor geleend aan de wijze lessen zijner moeder, eene christene vrouw bij uitnemendheid.

Jeugd, vroomheid, begaafdheid, helder verstand, glansrijke toekomst, reine populariteit - alles is nu plotseling, als met de snelheid des bliksems, weg voor altijd weg, zonder het minste spoor achter te laten, alsof de ongelukkige nooit hadde geleefd...

Eenieder beseft, welke diepe smart dit overlijden berokkent aan de Leden van het reeds zoo lang en zoo bitter beproefde Vorstenhuis, gelijk elke vaderlander, die het hart op de rechte plaats heeft, rechtzinnig daar deel in neemt.

Vlaanderen vooral heeft reden daartoe...

Het begroette in prins Boudewijn den blijden dageraad eener schitterende herleving; immers het weet hoe oprecht hartelijk, met hoeveel toewijding de overledene onze taal had geleerd, hoezeer hij er zich op toeleigde om meer en meer op de hoogte te zijn van onze

moderne letterkunde⁽¹⁾ hoe zuiver en sierlijk hij zich wist uit te drukken in het Vlaamsch, hoewel onophoudelijk in eene omgeving verkeerende, waar onze taal geen toegang vindt... België zou later eenen Koning gehad hebben, niet alleen vroom, goedhartig, minzaam, menschlievend en verstandig, maar ook bekwaam om al zijne zonen, zonder onderscheid, te woord te staan; eenen Koning, die geen vreemdeling zou geweest zijn voor den Vlaming; wiens edel voorbeeld, ongetwijfeld, steeds den heilzaamsten invloed zou hebben geoefend op de hoogere standen, en vele vooroordeelen ten opzichte van onze taal zou hebben te niet gedaan.

Ook - de geschiedenis zal het niet verzwijgen - het Vlaamsche volk heeft den jongen Prins zijne hulde en eerbied niet onthouden, maar hem, bij iedere gelegenheid, getoond - dat het, gelijk zijne voorouders, warme liefde en grondige verknochtheid gevoelt voor vorsten, die zijn recht eerbiedigen en ijveren willen voor zijne zedelijke grootheid. De weergalooze geestdrift, waarmede de Prins te Brugge werd onthaald gedurende het Breidelen de Coninckfeest, vooral in den Vlaamschen schouwburg, waar oud en jong, man en vrouw, geleerde en ambachtsman hem toejuichten met eenen geestdrift, met eene vervoering als zeker nooit te voren een prins of koning had gezien - diezelfde stemming ontmoette hij te Brussel, te Mechelen en te Antwerpen, en zou hij evenzeer te Gent en te Hasselt, bij zijn eerste bezoek in die steden, hebben waargenomen.

Ja, Vlaanderen had hem hartstochtelijk lief! Op hem was al zijne hoop gesteund. Wat Leopold II - het moet te zijner eere gezegd zijn - zelf wijselijk begonnen en voor zijnen opvolger geordend had, zou Prins Boudewijn met hartelijkheid en vaderlandsche fierheid hebben uitgewrocht, tot blijvend nut van het land, tot onvergankelijke eer van het Vorstenhuis!

(1) Prins Boudewijn las het *Belfort* en de *Dietsche Warande*.

De Voorzienigheid heeft niet gewild dat onze hoop, althans met prins Boudewijn, wierde verwezenlijkt. Wij bukken, zonder morren, het hoofd voor Hare wijze raadsbesluiten, en sturen den veelbelovenden jongeling onze hartelijke beden na.

Dat de naam van Prins Boudewijn onder ons in zegening blijve!

Dat hij, vooral in Vlaanderen, leve - niet alleen in ons hart, als plichtmatigen tol van verschuldigde dankbaarheid, maar ook op de tong der volgende geslachten, als een eeuwigdurende wenk en voorbeeld voor degenen, wier rang en staat vorderen dat zij broederlijk de hand reiken tot de menigte, bij wisseling van gedachten en gevoelens, in stede van, door minachting van de landtaal, de kloof tusschen hen en het Vlaamsche volk dagelijks dieper te delven....

Vlaanderen kan - en wij hopen: Vlaanderen zál die hulde niet ontzeggen aan het streven van den geliefden Prins. Dat elke stad, ieder vlek van eenige aangelegenheid, in ons gewest, aan een plein of straat den dierbaren naam geve van Prins Boudewijn, en aldus, beter en duurzamer dan steen of brons vermogen, dien naam vereeuwige voor het Vlaamsche volk, dat in den edelaardigen twee-en-twintigjarigen jongeling eenen toekomstigen Vader en Beschermers verliest.

F.D.

Een nawoord over Multatuli.⁽¹⁾

WELEDELE HEER,

Met belangstelling aanvankelijk en met genoeg naarmate ik vorderde, las ik in n°s 10 en 11 van het *Belfort* vijfde jaargang 1890, eene studie over Multatuli.

Den schrijver mag een woord van lof niet onthouden worden, 't is een der beste stukken die in genoemd tijdschrift verschenen. De zuiverheid van taal, de levendigheid van stijl laten over 't algemeen niets te wenschen over, ja trekken den lezer met een geheimzinnige kracht om den recensent te volgen tot het einde. Ik zeg nochtans over 't algemeen want hier en daar komen weinig gebruikelijke woordkoppelingen voor en uitdrukkingen, die den Zuid-Nederlander verraden zonder zijn werk als geheel schade te doen. De uitdrukkingen bijvoorbeeld *gansch eenen toestand*, *mijns dunkens*, zijn moeilijk te rechtvaardigen, en de verbindingen

(1) Onder de talrijke brieven van gelukwensching door onderscheiden letterkundigen aan den schrijver van *Multatuli* gezonden, komt deze voor, welken wij onpartijdigheidshalve, om het gestreken eindoordeel, hier overdrukken.

zelfzoekerigheid, letterloopbaan en *wandrochtelijk* aan onze Noord-Nederlandsche taal niet eigen.

Wat den inhoud aangaat heb ik het opstel herlezen en met aandacht bestudeerd. Eene stoute onderneming mag het heeten, over dien geweldigen man. van wien men in kwaden zin zeggen moet: 'defunctus adhuc loquitur' een juist oordeel te vellen. Hoeveel jonge gemoederen hij heeft bedorven, wat al zielen vermoord, en veelbelovende talenten bij hun liefelijkst ontluiken als met een killen ademtocht verzengd en vernield, valt moeilijk te zeggen. Daar is voor eenige jaren in Noord-Nederland veel en zeer verschillend over dat ongebonden genie gesproken en geschreven. Sommigen hebben hem ten troon verheven en als den koning in de Nederlandsche letteren ruimschoots hunne schatting gebracht; anderen meenden den reus te moeten vernederen tot een hallucinist en waanzinnige, wiens daden nauwelijks toerekenbaar zouden zijn. In deze uitersten zijt Gij voorzeker niet vervallen; de verdiensten (om zijn meesterschap in den vorm is M. misschien eenig) worden in uw doorwrocht artikel naar waarde geschat en de gebreken en jammervolle afdwalingen van het talent niet ongelaaft voorbijgegaan. Nochtans, UEd. duide het mij niet ten kwade, de eindindruk, dien de lezer over M. ontvangt is m.i. te gunstig. Zeker de man had een edelen *aanleg* in zijn karakter, de *grond* tot de edelste daden, was daar, en *de trekken* van een vorstelijk weldoener der menschheid lagen op den bodem zijner vurige ziel; maar ongeloof en cynisch scepticisme hebben die rijke kiemen doen ontaarden in doodelijke giftplanten.

't Is toch algemeen bekend, en met jammer moet uw gezegde herhaald worden, 'dat Douwes Dekker was, in zijnen levensuiting bijna een zedelijk monster, dat hij soms beginselen vooruitzet, ongelukkig strijdend met alle geloof en ontaardend in dierlijke immoraliteit' (n° 10 blz. 201)

Kan men nu zulk een mensch zonder meer een *edel karakter* noemen? Dat M, veel bemind en veel geleden heeft zal ieder gereedelijk toegeven. maar te beweren, dat daarom het nageslacht hem zal de slapen spannen en de kruine kronen met palmen en lauweren van wederliefde' (blz. 250), 'dat wij hem als mensch onze bewondering en onze genegenheid niet kunnen onthouden' (blz. 251) kon wellicht reden tot aanstoot geven, alhoewel Gij, ik beken het, in krachtige taal zijne verderfelijke strekking doemt.

Zeker kan men zijne werken niet onvoorwaardelijk aan jeugdige letterminnaars in handen geven; hoogstens zij eene voorzichtige keuze vergund om hunne letterkundige waarde te doen gevoelen. In neutrale of godsdienstlooze inrichtingen van onderwijs wordt M. voorgehouden als de meester; zijne werken vormen een soort van klassreke model-lectuur en zijne richting is zeer gewild. De hartstochtelijke taal en oostersche zeggingskracht van dien

meester trekt jeugdige geesten krachtig aan en ontvlamt hunne ontvankelijke gemoederen. Misschien zijn zij nog onbewust, dat tusschen welriekende bloemen in gouden bekers hun een venijn wordt toegediend, waaraan zij zich voor 't oogenblik aangenaam verkwikken, maar welks werking uitloopt op eene doodelijke kwijning in het hoogere zieleleven. De jongeling die dus prijs stelt op zijn geloof en de beginselen der christelijke zedeleer hoogacht zij voorzichtig in de kennismaking met het 'zonderling menschenexemplaar' Multatuli.

Nog eens, ik herhaal het, gij veroordeelt streng de leeringen van M., doch eene laatste waarschuwing ware zeker niet overbodig geweest daar de lezer gemeenlijk onder den indruk blijft van het laatste woord.

Alhoewel ik u vertrouwelijk schrijf, mocht gij wel mijnen brief overdrukken indien gij het goed oordeelt.

Aanvaard, met mijne warme felicitaties over uwe hoogst verdienstelijke studie, enz.

Rome.

J. HELVOIRT.

Geschiedenis der benedictijner abdij van Affligem.⁽¹⁾

SEDFRT eenige jaren hebben de historische studiën hier te lande eene buitengewone ontwikkeling genomen. Geene stad van eenig belang, of zij heeft reeds hare geschiedenis; talrijke dorpen, waaronder de meeste der provinciën Oost-Vlaanderen en Brabant, hebben insgelijks reeds de hunne, terwijl het getal tot heden verschenen monographieën over onze aloude gilden en neringen, kloosters, kerken en broederschappen, en meer andere, zoo geestelijke als wereldlijke, instellingen, waarlijk verbazend mag worden geheeten. De tijd is voorbij dat onze oude kroniekschrijvers, veelal slechts zonder onderzoek herhalende wat hunne voorgangers te boek stelden, op hun woord werden geloofd; men is tot de overtuiging gekomen dat het in de geschrevene bronnen zelve is, in de openbare archieven, dat de waarheid moet worden opgespoord, wil men een werk leveren dat op nauwkeurigheid mag aanspraak maken en aan de eischen der hedendaagsche wetenschap beantwoordt. Zooveel toch werd over het leven en streven onzer voorouders vooruitgezet, wat bij eene betere inzage gebleken is valsch te zijn, en zoo oneindig veel bijzonderheden, aangaande hunnen handel en wandel, zijn nog uit het stof der perkamenten, uit de oude rekeningen en schriftbundels te voorschijn te brengen, dat wij iedere poging om het verledene op te klaren volmondig, ja geestdriftig toejuichen.

Onder de instellingen, wier geschiedenis een bijzonder belang aanbiedt, behooren voorzeker de abdijen, op onzen bodem vroeger bestaande, in de eerste plaats te worden gesteld; die gestichten, immers, waren niet alleen huizen van gebed en boete, maar zoovele brandpunten van beschaving, waar de kunsten, letteren en wetenschappen te allen tijde met voorliefde beoefend werden, gelijk het hun te danken is dat de oorspronkelijk dorre landstreek, waar

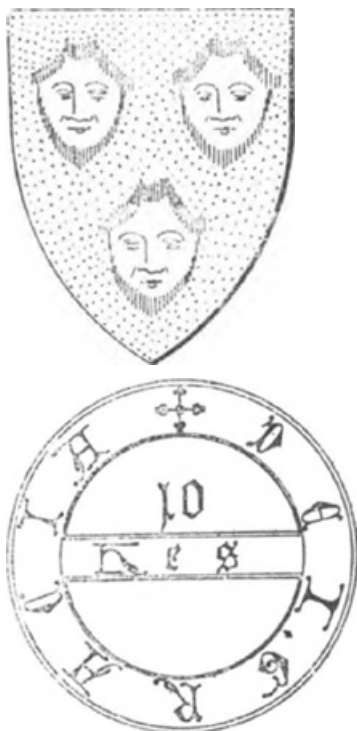
(1) Boekdeel van 383 bladz. in 8° door Dom Bernard (H. Clonen) O.S.B. Gent, A. Siffer. Prijs 3,00.

zij hunnen zetel hadden gevestigd, in vruchtbare landerijen werden herschapen, wat den stoffelijken vooruitgang der bevolking niet weinig hielp bevorderen.

Mochten wij in deze laatste tijden kennis maken met de geschiedenis der abdijen van Postel en Tongerlo, - twee merkwaardige gewrochten, welke bij hunne verschijning op het loffelijkst werden beoordeeld, - thans weer hadden wij het genoeg een soortgelijk werk te doorbladeren, der oude en beroemde abdij van Affligem, eene der rijkste en machtigste van geheel België, toegewijd.

De schrijver dier geschiedenis is een kloosterling van het huis te Dendermonde, alwaar de overgeblevene archieven der abdij bewaard worden. Deze bestaan uit nog een groot getal charters en registers, handschriftelijke kronieken enz., maar inzonderheid uit de aantekeningen van den proost Beda Regaus, niet min dan tien zwaarlijvige folianten beslaande, waarin, naast de overschrijving van de meeste zegelbrieven der abdij, het geheel verledene dezes stichts onder den titel:

Hafflighemum illustratum, wordt medegedeeld. Het is uit dezen rijken oorkondenschat, de stof bevattende om eenmaal eene der belangrijkste en volledigste geschiedenissen van eene onzer vroegere kloostergemeenten tot stand te brengen, dat Dom Bernard, zonder, zooals hij bekent, het inzicht te hebben gehad 'een geleerd werk op te stellen, verrijkt met vernuftige opzoekingen en afleidingen', zijn gewrocht heeft samengesteld. Hij heeft dit gedaan op eene wijze, die ledereen bevredigen kan, ja wij aarzelen niet te verklaren dat de schrijver, met zijn boek vooral voor het volk te bestemmen, in zijn voornemen ten volle geslaagd is.

De lezers van het *Belfort* reeds met den hoofdzakelijken inhoud der *Geschiedenis van Affligem* bekend gemaakt zijnde, zouden wij ons kunnen onthouden er verder over uit te weiden. Wij willen echter doen uitschijnen dat het boek iets meer bevat dan de geestelijke inrichting der abdij, dan het leven en de handelingen der prelaten, die elkaar sedert de XIe tot op het laatste

der XVIIIe eeuw in het bewind hebben opgevolgd; het behelst daarenboven de toelichting van een groot getal feiten, in verband met de algemeene landsgeschiedenis; geeft bijzonderheden op over de bezittingen der abdij in andere plaatsen, als Assche, Wieze, Herdersem, Merchtem, Waver, Frasnes, Bornhem, Vlierbeke, St.-Andries-bij-Brugge enz., en houdt voor de liefhebbers der kunstgeschiedenis en der oude fraaie letteren meer dan éene bladzijde in, welke met voldoening zullen gelezen worden. Zoo treft men onder de bijlagen eenen brief aan van den geleerden Desroches, het verzoek uitdrukkende om de handschriften van Affligem, met het oog op zijne historische studiën, te mogen raadplegen, benevens eene opgave der voornaamste kunststukken, ten jare 1777 in de abdij aanwezig, waaronder de *Kruisdraging van Christus*, door Rubens; eene schets van denzelfden meester, voorstellende de *Mirakelen van den H. Benedictus*; vier tafereelen van Crayer en eene schilderij van Geeraard Zegers, waarop de *Verloochening van Christus door Petrus* was afgemaald. Het verhaal der gebeurtenissen te Affligem onder Lodewijk XIVe en op het einde der verledene eeuw komt ons mede zeer lezenswaardig voor.

Het boek is net gedrukt, met verscheidene platen versierd,⁽¹⁾ en zal, wij twijfelen er niet aan, door alwie het aloude Affligem, sedert eenige jaren heropgericht, wil leeren kennen, met genoegen onthaald worden.

J.B.

(1) Een geïllustreerd titelblad, de oude abdij, de nieuwe abdij, 12 primitieve zegels der eerste prelaten, 47 wapenschilden en 4 brieven in fac-simile.

Winterlijden.

DE winter woedt met felle kouw,
 heel de natuur is in den rouw.
 Geen bloemeken ontsluit,
 De beek is als een steen zoo hard,
 de lucht betreft met grijs en zwart,
 de wind huilt door de ruit.

Het bleeke zonnelicht verflouwt,
 de stormwind buldert door het woud,
 de wolken draaien rond
 en gieten sneeuw en hagel uit,
 die klettert op de vensterruit
 en tikkelt op den grond.

O rijken in uw warme zaal,
 waar weelde en pracht en lekker maal
 om 't meest u vreugden biedt;
 waar snaar en spel, en feestgedruis,
 verdooven 't aklig stormgeruisch
 gij kent den winter niet.

Ziet bij het scheemren van de maan
 dat schaamle hutjen daar eens staan,
 daar woont een arme man
 die zijne leden werkte krom
 en in zijn grijzen ouderdom
 nu niet meer werken kan.

De jaren wegen hem als lood,
 hij heeft geen enklen kruimel brood,
 geen vuur aan zijnen heerd,
 zijn kleeren dekken hem niet meer,
 en koude en honger slaan hem neer
 als met een snijdend zweerd.

Treedt nog wat verder door de sneeuw,
 hoort gij dat droevig angstgeschreeuw?
 het is een weezenkind.
 Zijn ouders daalden in het graf,
 het nam uit nood den bedelstaf,
 en dwaalt door storm en wind.

Ziet hoe die vrouw met bleek gelaat
 daar met de dood op 't aanzicht staat,
 zij was eens rijk en groot.
 De rampspoed heeft haar neergedrukt
 en man en kindren weggerukt
 nu grieft haar hongersnood.

O rijke, God gaf u het goed
 opdat gij van uw overvloed
 den armen helpen zoudt:
 heb medelijden met zijn nood,
 geef hem een stuksken van uw brood
 een spaander van uw hout.

Deftinge.

C.L. VAN DRIESSCHE, past.

Wenken en vragen.

In het gebruik van *Ten Ter* en *Te* wordt veel gefaald. Zie hier den regel, getrokken uit het uitmuntend werkje van J. Bols en J. de Ruyscher: *Eenige regeltjes, handboekken waar de Vlaamsche studenten hunne moedertaal behoorlijk in leeren schrijven en uitspreken*:

‘Het voorzetsel *te* beheerscht den doelvorm. *Ten* en *ter* zijn samentrekkingen van *te* en den doelvorm mann. *den* of vrouw. *der* van het bepalend lidw. Men moet dus zorg dragen *ter* en *ten* niet te gebruiken dan daar, waar het lidwoord *te* pas komt: **ten** tijde; **ten** gepasten tijde; **ter** goeder ure; **ter** zaliger gedachtenis; **ter**zelfder tijd; **ten** dienste; maar **te** allen tijde; **te** mijner gedachtenis; **te** (of: *tot*) uwen dienst; **te** dien einde; **te** dezer gelegenheid; en niet: *ten* allen tijde; *ter* mijner..., enz.

AANMERKING. Om gemakkelijk te weten of het lidwoord *te* pas komt of niet, kan men een ander voorzetsel, b.v. *aan* of *op*, in de plaats van *te* zetten, of men kan ook voordeelig het Fransch raadplegen: bemerkt men daar het lidwoord, dan moet het er in 't Vlaamsch ook zijn; b.v.: *ten* (op *den*) tijde: Fr. **au** (*à le*) *temps*; - *ter* (tot *de*) zaliger gedachtenis: Fr. *à la sainte mémoire*; - *ter*zelfder (op *den*zelfden) tijd: Fr. **au même temps**. Maar: *te* allen tijde (zonder lidwoord): Fr. **à tout temps** (zonder lidwoord); *te* (of *tot*) uwen dienst: Fr. **à votre service**; *te* drij uren: Fr. **à trois heures**; - *te* dezer gelegenheid: Fr. **à cette occasion**.

Deze Fransche regel geldt niet voor: **au** (*à le*) *milieu*, dat in het Vlaamsch zonder lidwoord is (*te midden*), - noch voor: *à terre* (*ter aarde*, **ten gronde**).’

Het woord *Voorde* bestaat in menige plaatsnamen: *Voorde* bij *Ninove*, en onder *Hansbeke*, *Huise*, *Loochristi*, *Oostakker*, *Waarschoot*, *Wetteren*, *Zinghem*, altemaal Oostvlaamsche dorpen; - *Voord* bij *Borgloon*, en te *Zolder*; - *Boschvoorde* bij *Brussel*, *Meerschvoorde* te *Denderwindeke*, *Ruddervoorde* bij *Thorhout*, *Zandvoorde* bij *leperen*; *Steenvoorde* bij *Hasselt*, te *Ternat*, en in Fransch Vlaanderen; *Frankvoorde* of *Frankfürth* in Duitschland. Welke is in die namen de eigene beteekenis van *voorde*? Is *voorde* oorspronkelijk niet anders

dan het woord *vaart*, *vaarde*? Zooals onze Vlaamsche *roden*, in 't Limburgsch en in 't Nedersaksisch, *raden* worden in *kerkrade*, *Weustenraad*. enz.; en zooals *openbaring* *apenbaring* werd in de taal van Keulen. Is *voorde* dan niet een woord, *gang* bediedende in verscheidene beteekenissen? a) *Weg*, doorgang, door grachten, moerassen, meerschen, weiden; b) *wed*, doorgang door stroomen; c) gegraven waterweg. Welke eene dier beteekenissen past meer bij de alom voorkomende geslachtsnamen *vande Voorde*, *vander Voort*, *Vervoort*, en misschien *Vervaet*? Ook in *van Poelvoorde*? In welke eeuw en hoe geraakte bij den Vlaming de beteekenis dezer zijne namen vergeten? Kan dit woord als bepaald en overal gaande vakwoord dienen, en ijdele woordkoppeling of woordsmederij helpen vermijden? Wat is dan *Vilvoorde*?

Laar, *Leer* in ontelbare geleegsnamen, beteekent ledigen grond. In de namen *Larene* (Laarne), *Lerene* (Leerne), is de eindletter *e* eene bijlassching, den Vlaamschen tongval tegenover den Brabantschen eigen? Of zoude zij misschien aan den uitgang des meervouds toebehooren?

Al de Vlaamsche gazetten der groote steden spreken ons gedurig van *wandelconcerten*, een nieuw Fransch bokje: *concert-promenade*. Alsof men een concert hadde, dat wandelt; alsof men niet pleegt te wandelen gedurende het concert, dat in de opene lucht gegeven wordt; alsof men naar een concert zoude gaan om te wandelen; alsof er *zit-* en *ligconcerten* zouden zijn, of *eet-* en *drinkconcerten*, onder welke men smult. Wat doet, in Gods naam, dat *wandel* bij concert? De aandacht moet niet geroepen worden op wandelen - dat men overal kan doen - maar enkel op het concert. Men zende het wandel.... wandelen!

Toegangkaart of *toegangskaart*, wat is het best, met of zonder *s*? Sommigen willen de *s* om de welluidendheid, anderen willen ze niet om dezelfde reden; genen beweren dat hier een genitief vereischt wordt, dezen dat het hier slechts voor een enkele bepaling geldt door bijzetting. Ik houd het voor het laatste, immers kan er hier geen spraak zijn van bezitting noch van welluidendheid.

Een Brusselsch blad spreekt altijd van *overwakingscomiteit*. Die woordsmederij voor *comité de surveillance* ware best vervangen door *commissie van toezicht*. - In een liberaal blad las ik laatst: *Als bloemschilder verwierf hij eene maar te wel verdiende faam*, zoodat de lof hier in blaam ontaardde. - *Hij deed hem het zand bijten*, *Hij besluit met eenige hatelijkheden te verhalen aan Stanley's adres*, *Eene wandeling maken* in plaats van *doen*, alle veel gebruikte wendingen op Franschen leest geschoeid en die van onze taal slechts het kleedsel hebben.

Aangaande *wandeling maken*, zullen wij onzen briefwisselaar doen opmerken dat *maken* in Holland en Duitschland geldige munt is.

In Holland veroordeelt men onze gezegden: *schoon om hooren, goed om eten, lief om zien*. Het moet zijn *schoon om te hooren, goed om te eten, enz.*

Een lezer schrijft ons dat *Handwoordenboek voor Nederlandsche synoniemen* door J.-V. Hendriks en *De Bloemkrans*, ook onder de aanbevolen werken dienen vermeld te worden. *De Bloemkrans*, verschijnende 4 maal 's jaars, (Tilburg, Drukkerij, Weeshuis) drukt uittreksels van Zuid- en Noord-Nederlandsche schrijvers, legt vele woorden uit en vestigt de aandacht op gewestelijke uitdrukkingen, germanismen en gallicismen.

Men vraagt ons uit Mechelen:

Van waar komt het woord '*pannieren*', de Kempen door gebruikt voor: eenen weg effen, gelijk maken?

Bestaat er betrek tusschen dit *pannieren* en *sieren*, beide een gedacht van schoonmaken bevattende; of wat is of beduidt deze uitgang *ieren*?

In de laatste aflevering deed eene drukfeil ons '*verantwoordelijk voor*' laken, het was *van*, dat wij bedoelden, als het dikwijls in eene gazet aangetroffen te hebben.

Kaartjesknipper, juister en beter dan *treinwachter*; *overstappen* beter dan *van trein veranderen*.

In West-Vlaanderen stelt men voor, *berek* te gebruiken voor *commissie*, *berekkers* voor *commissieleden*, *keurraad* voor *jury*. - In honderden oude stukken vond ik inderdaad *bereckers*, voor verzorgers, beheerders; *nooit* het woord *berek*, voor commissie. Hebben anderen dat aangetroffen? 't Kan, maar dan zal het niet dikwijls geweest zijn. Wij raden het gebruik van dit woord te minder aan, daar 't nog eene andere beteekenis heeft: *op zijn gemak zijn*.

'Walweien was comen int strec
Die wel waant wesen *up sijn berec*.'
Van goeder herbergen optien nacht.'

Wat *keurraad* betreft, ik aanzie het als het juiste woord; de Vlaamsche Academie ook gebruikt het voor *jury*.

Men zendt ons de volgende vraag in: Wat is de West-Vlaamsche beweging - wanneer ontstond zij - welk is haar doel - wie zijn hare voornaamste leiders - hare werken - voor- en nadeel?

Een andere lezer zou eene studie in *het Belfort* verlangen over Anna Bijns en over pater Poirters.

Over pater Poirters bestaat er eene schoone studie, geschreven door H.-J. Allard, S.J. Zij verscheen in THIJM'S *Dietsche Warande*, jaargangen 1876 en 1879. - Een vroegere jaargang van de *Nieuwe School- en Letterbode* moet ergens eene bijdrage gegeven hebben over de Brabantsche Sapho.

Heil den koning

Die, in zijn zilveren jubeljaar, tegen den slavenhandel het verbond der mogendheden sloot den 2^{den} Juli, feestdag onzer L.V. Bezoeking.

IN te dien tijde, stond Maria op in spoed,
 En ging, door 't bergland heen, gezwind van hert en voet
 Te harer nicht, om haar in liefde en zorg bewogen.'
 - Zoo klonk 't uit 's priesters mond, langsheen de tempelbogen,
 Ter stad daar Michaël op waakt. Gods engel hoort
 In zaalgen eerbied toe; zijn blinkende ooge gloort
 Van vreugd; hij ook, hij heeft een blijde nieuws vernomen:
 'Een hemelzegen groot zal over de aarde stroomen
 Van uit ons Belgenland.' Hij juicht en gaat gezwind;
 Hij spant zijn gouden wiek in 't waaïen van den wind,
 En streeft, alover berg en bosch en zeeplas henen
 Naar 't Afrikaansche strand.
 Van gloênde zon beschenen,
 Ziet hij daar, neergeknield in 't brandend zand, alleen,
 Den engel, die van God der Negers land en steên
 Te schutten kreeg: een wolk van leed houdt hem om togen
 Zijn hoofd hangt diepe, diep ter borste neergebogen;
 Zijn vleuglen zilverblank omslaat een sluier zwart;
 En weenen doet zijn oog, en bloeden steeds, zijn hart.
 'Verheug!' - roept Michaël van uit de diepe luchten, -
 'Mijn hemelbroeder, juich! Geen traan, geen droeve zuchten
 Geen klachten meer geloosd! Te lang hebt ge al getreurd,
 Verlaten en alleen, van troost noch hoop gebeurd!
 De nevel zwinde weg, die uw gezicht verduistert;
 En weg het roufloers, dat de leden u ontluistert!
 't Is vrede, vreugd en hoop, o broeder! dat ik breng:

Sta op in blijdschap, kom! en, op mijn boezem, pleng
Een traan der vreugd!' -

- 'Wat nieuws kan ooit den vader kwikken,
Die in het dwanggereel zijns zoons, ziet stenend stikken?
Wat nieuws, o Michaël, verlicht me of maakt me blij,
In 't Negerland, ten prooi aan schande en slavernij?
Mijn volk krimpt zuchtend weg in 't nijpen van de prangen,
Die eeuwen, eeuwen reeds, hem hals en voet omvangen!
Mijn volk, gelijk een drift van voortgestuwde vee,
In 't enge jok gesnoerd, wordt mij in eindloos wee
Van beulhand ontsleurd. Staar over bosch en beemden,
En volg de stappen van die hertelooze vreemden:
Ge ziet de baan bezaaid met beendren ongeteld,
Die bleeken in de zon, van kluisters nog omkneld.
Nog verder heen daar, schouw, zie die verstrooide scharen
Van teëre kinderkens de woestenij doorwaren,
En klagend zoeken naar hun moeder rond, in 't wild,
Hun moeder, die ginds wijd heur laatste smertkreet gilt.
Dat is mijn volk!... O zie die plumpe zwarte schepen:
Daar ligt mijn volk opeengesmakt en vast genepen,
Diep in een donker hol, waar niets nog klonk dan klacht,
En waar men slechts naar dood, nooit meer naar leven tracht.
En ja! ze mogen "dood" wel "hoop" en "redding" roemen;
Het leven dat hun wacht, is meer als dood te doemen:
Voor troost het scherp gespot en 't vloeken van hun beul,
Voor voedsel wonden, en de geeselroe voor heul;
Zooniet, ze worden buit van wulpsche en vloekbre snooden,
Die, in een poel van pest, hun geest en herte dooden;
Tot dat ze op 't eind, helaas! met schimp en schand belaân,
Gewond in zin en ziel, wegkankren en vergaan.
Dat is mijn volk!... En gij, ge durft van hoop gewagen?
'k Heblanggehoopt, maar niets, datredding bracht, kwam dagen:
Bij iedre nieuwe tij wendde ik mijn blik ter zee,
Maar iedre tij die zwol bracht nieuwe ellenden meê.'

En de engel weende en zweeg.

- 'Neen! laat het hoofd niet zinken,'
Sprak Michaël 'laat vreugd uit oog en ziel u blinken,
En stralen op uw volk! Uw volk is vrij: het juk
Dat uwer kindren nek ten doode dwong, vliegt stuk!
Daarheen in 't weeldrig land waar Maas en Schelde vloeien,
Daar heerscht een vrome vorst: hij slaakt en breekt uw boeien;
Hij hoorde uw noodgekerm, hij hoorde uw bang gezucht
En was geroerd; hij liet zijn medelijden lucht

In woord en daad: zijn stem dorst door de wereld luiden;
 Van Oost- en Westerland, van Noorderstreek en Zuiden
 Steeg antwoord op zijn stem. Hij riep, en roerde land,
 En volk, en mogendheid en macht; van allen kant
 Rijst op zijn roep gezant van vorst en keizer mede,
 Die snellen, rond hem heen, te zijner zetelstede.
 Daar staat hij, midden in den weidschen vrederaad;
 Wekt liefde in aller hert; spoort aan tot werk en daad,
 En bindt in vast verbond die grootsche wereldscharen,
 Die, met zijn eedwoord mee, hun hert en stemme paren:
 'In naam van de Almacht God, wijd ik mijn krachten al
 Ter hulp van Afrika dat stierf, en leven zal.'

En de engel Afrika's vloog Michaël in de ermen;
 En, waar nooit oor vernam als noodgehuil en kermen,
 Daar steeg, in 't zacht geruisch van palm- en dadelloof,
 Der englen jubellied in wisselende stroof:

- 'Heil der Belgen vorst en koning,
 Die in de enge negerwoning
 Leven, licht en liefde zendt.
 Heil! hij heeft in edel streven,
 Hoog en hooger 't volk verheven,
 Dat op aard geen weergâ kent.'

- 'Vijf en twintig volle jaren
 Zag ik wil noch werk hem sparen
 Voor het volk dat hij bestiert:
 Heil hem! uit millioenen monden,
 Die zijn lof in liefde konden;
 Heil den koning hooggevierd.'

- 'Met der Belgen hymne mede,
 Die om voorspoed dankt en vrede,
 Klinkt uit Afrika een lied:
 't Eerste lied tot lof der blanken;
 't Eerste, dat in vreugdeklanken
 Blij ten blauwen hemel schiet.'

F. MARIMAN,
Leerling in 't Klein Seminarie van St-Niklaas.

15^{den} Juli, 1890.

Roem.

O roem! wat zijt ge een ijdele droom!
 O wereldsche eer, wat zijt ge ledig!
 Geen wulpsche deerne, die 't menschenhart
 Als gij bedriegt, zoo valsch, meinedig!
 Eerst weifelend tuurt het bewonderend oog
 In de verte u na, verrukt, betooverd,
 Door wat daar schittert in 't wazige floers
 Van 't hulsel, waarmee ge uw gedaante omloover.
 Hij droomt, de onervaren.... Een godengestalt
 Verbeeldt hij zich in de prachtgewaden
 Verborgten, die zwevend en lokkend van ver
 Zijn blikken met rijken glans verzaden.
 Hij droomt.... hij dorst naar dat liefelijk beeld,
 Die schoone gestalte - het ongekende!
 O, mocht hij 't bereiken! zijn boezem zwelt,
 Hij droomt, hij dorst.... Waarheen hij zich wende,
 Niets geeft verpoozing aan 't bruisend gemoed:
 Hij wil, hij zal in zijne armen u drukken,
 Die uit de bedwelming, uit den slaap
 Der zinsverdooving zijn ziel kwaamt rukken!
 Hij streeft vooruit, hij werkt, hij slaaft,
 Vertrappelt onder zijne voeten
 Geluk en vrede en rustige vreugd;
 Geen arbeid is hem te veel, geen wroeten!
 Hij leeft om de toekomst!.... De arme, o mocht
 Hij steeds in begoocheling blijven leven,
 Zijn ziele voeden met zinsbedrog....
 Maar zie, er komt een eind aan het streven,
 Daar nadert, daar grijpt hij 't gewenschte doel!
 Hem is de roem, hem de eer, en de glorie!
 Zijn kracht is ten einde, hij wankelt, hij zwicht;

Wat geeft het? Nog roept hij: Victorie! Victorie!
 En drukt aan zijn hart, die zijn hart verwon....
 Haast wijkt de bedwelming; nu wil hij genieten,
 Zijn blikken verzaden, verzaden zijn dorst.
 Helaas!... moest zoo hem zijn waan ontschieten?
 Bedriegt hij zich? Was dat zijn droom?
 Vertwijfeld rukt hij 't gewaad van uw schouder,
 Dat schitterend hulsel, zoo blinkend schoon -
 Zijn bloedstroom stuit, zijn hart klopt kouder:
 In volle naaktheid staat gij daar,
 Een aaklig geraamte met holle kaken,
 Een spotgrijns op den valen mond,
 Waarop hij meende den zoen te smaken,
 Die gansch zijn ziel met weelde en genot
 Zou vullen; huiverig koud de leden
 Wier gloed hem opnieuw beleven moest! -
 Ontgoocheld staat hij; zijn gansch verleden,
 Hij heeft het u ten offer gebracht,
 U, die hem alles in loon zoudt geven,
 Doch snood hem bedroogt: gij geeft hem niets:
 - Teleurgesteld is zijn gansche leven!

HILDA RAM.

Antwerpen, September 1890.

Boekennieuws en kronijk.

Le Romans des Proverbes en action, par DEMARTEAU SERVAIS. - Wij hebben hier eene boeiende geschiedenis. Mad. *Charmette* woont te Vivegnis, met hare vijf dochters *Hélène*, *Angèle*, *Jeanne*, *Emmeline*, *Muguette*, en *Hector*, haren zoon. Geerne zou ze hare kinderen plaatsens. Daarom naar Luik, waar al vroeg eenige der dochters bezocht worden en op het trouwen staan. Maar... Mad. Charmette verliest haar geld in eene koolmijnramp en... de langgewenschte huwelijken blijven achter. Nu terug naar Vivegnis, waar de zaken gemakkelijker en rechtzinniger gaan, omdat er gehandeld wordt niet uit geldzucht, maar uit echte liefde.

Dat is, op het kortste gezegd, de inhoud van de twee boekdeelen. Het is mij onmogelijk een woord te zeggen van ieder der talrijke personagen die er voorkomen: ge hebt hier alle stalen, eene soort van tentoonstelling. Zoo ook wekt de schrijver alle soorten van indrukken: hij maakt luimig door Mad. *Sopora*, de waanwijze leermeesteres der juffers; hij wekt afkeer, onder anderen, door oom *Sior*, den gevoelloozen vrek; hij wekt genegenheid, medelijden en bewondering door *Hector* en *Blanche*, met wier dramatisch einde hij zijn verhaal sluit.

De roman is doorzaaid met spreuken: *recueil de 6,500 proverbes*, staat er op het titelblad. Voor ieder hoofdstuk en iedere bladzijde wordt er aangeduid hoeveel spreuken zij bevatten.

Ik zeg *spreuken* en niet *spreekwoorden*, d.i., zedelijke waarheden, want, gelijk te zien is, telt er de schrijver ook de volksvergelijkenissen onder.

Het heeft den schrijver noodzakelijk veel studie en tijd gekost zooveel spreuken en alle op hunne plaats van pas te brengen. Dat erkennen wij rondit, maar ik geloof dat niet iedereen, juist door het groot getal spreuken, even geerne zijnen boek lezen zal; een kort verhaal zoo maken, ware goed en aangenaam, maar, als de boeken zoo groot zijn als hier, dan overvalt wel sommigen lezer de verveling: overvloed schaadt. Wie het verhaal voor de spreuken leest, dien kon de schrijver een licht gegeven hebben: de eigenlijke spreuken in drukletters aanhalen.

Is het gedurtg gebruik van spreuken en spreekwoorden even

natuurlijk in ieders mond?... Bij de Vlamingen, en een beetje overal, denk ik, is het gebruik der spreekwoorden meest eigen aan bejaarde, eenvoudige lieden. De spreekwoorden schijnen maar in den mond te komen bij zulken die ondervinding opgedaan hebben. Ja, Mad. *Sopora* en *Sior* spreken gansch natuurlijk zoo; maar de juffers? en hunne minnaars?...

Mag ieder spreuk vertaald worden?... Ja, als zij in eigene beteekenis voorkomt; maar, moet zij figuurlijk opgevat worden, dan dient er eerst onderzocht of het beeld dat zij behelst, eigen is aan de taal waar zij in overgebracht wordt. Is dat beeld er vreemd aan, dan is zeker de spreuke duister, dan ook begaat de vertaler eene fout tegen de letterkunde.

Rijmende spreekwoorden, gelijk *heden rood, morgen dood* zou ik nooit vertalen. Ge ontkleedt ze met hun het rijm af te nemen.

De bijzonderste schrijvers waar M. De Marteau zijne spreekwoorden uit getrokken heeft, zijn: Cotgrave, Pasquier, Fleury de Bellingen, Antoine Oudin, Leroux, Tuet, La Mésangère, de Mery, Quitard, H. Gaidoz en Paul Sébillot, Cats, Ida von Duringsfeld en Otto Freiherrn von Reinsberg-Duringsfeld, Larousse, Bescherelle en Littré. Cats heeft zeker veel spreekwoorden van ons volk overgenomen, en het volk gebruikt er van hem; maar, om de spreekwoorden te kennen gelijk zij door de menigte gebezigd worden, ware het beter geen dichter te raadplegen die soms, om wille van het rijm, het spreekwoord verwringt. In *Tuinman* hadde de schrijver, meen ik, zekerder stoffe gevonden.

AM. JOOS.

Poésies eucharistiques, par JEAN CASIER, Gand, A. Siffer, fr. 2,00.

Uitgegeven ter gelegenheid van het H. Sacramentscongres van Antwerpen, heeft Mgr Mermillod, die het voorzitterschap van die luisterrijke plechtigheid moest waarnemen, wel de opdracht willen aanvaarden van dezen stichtenden en dichterlijken bundel.

De gedichten van M. Casier hebben den balsemenden geur van het *Evangelie* en der *Navolging Christi*, ook geven zij er de schoonste plaatsen van terug en vormen zij in prachtige verzen eene soort van geestelijke lezing over het Hoogwaardig Sacrament.

Hij vertaalt in prachtige taal de schoonheid van het geloof en hij verbindt den schakel met Corneille die de *Navolging* in verzen overzette en met Louis Racine die *Le poème de la Religion* gedicht heeft.

Even als in zijne *Harmonies chrétiennes* zoekt de dichter zijne begeestering in de deugd en het onsterflijke en in het goddelijke, en ver van alle aardsche driften vliegt de lezer mede naar de sfeeren van het hemelsche.

Rechtzinnige godsvrucht, echt dichterlijk gevoel bezielen elke bladzijde. Het doet deugd aan het rechtschapen hart zulke edele klanken te hooren, tot verdooving van het wangeluid door lage,

ja dierlijke driften in zoo menig rijmgeknoeisels bijna elken dag de wereld in geworpen. Eere dus en lof aan den vromen, gemoedelijken zanger, die, menig hart, met een zalig vuur van hemelsche, onsterfelijke liefde zal ontsteken.

In beide werken hanteert M. Casier eene zuivere taal ietwat geschoeid op den modernen leest, en de bouw zijner verzen is in het algemeen kloek en schilderachtig. Misschien zijn eenige stukken te haastig afgewerkt en trekt de dichter al het merg niet uit zijn onderwerp; de begeestering spruit met kracht als uit eene opwellende bron maar houdt niet altijd stand; de vlucht is hoog en sterk alhoewel zij hier en daar eenigszins vermoeid de vleugelen slapper laat hangen.

Dit is onze eenige critiek en het boek zooals het draait en waait is een heerlijk boek zoowel onder opzicht van vorm en dichterlijkheid als van gevoel, gedacht en strekking.

Wat de stoffelijke uitvoering der dichtbundels van M. Casier betreft, laten wij liever, uit nationalen trots, het woord aan een Fransch blad. Immers schreef *Le Messenger mémorial de l'Allier* het volgende onder het handteeken van Barones S. de Bouard:

'Il est reçu dans le monde littéraire qu'un livre de poésies doit paraître chez Lemerre. Pourquoi pas ailleurs? Parce que nul mieux que M. Lemerre n'a su présenter un de ces livres au public, lui donner cet attrait extérieur qui flatte la vue et impressionne favorablement le lecteur avant même qu'il n'ait ouvert le volume. Jusqu'ici, il n'y avait que M. Lemerre pour donner une enveloppe poétique à un livre de poésies. Voici qu'un éditeur Belge marche sur ses traces et le dépasse même; mais aussi les poésies si artistiquement éditées par lui sont de vraies perles et dignes de la richesse de l'écrin où elles sont renfermées.

Ceux qui croient, ceux qui voient dans l'art, l'aurore sur la terre de la beauté divine, y respireront comme le parfum du plus beau bouquet que l'on ait offert au Créateur dans le vase le plus délicatement ciselé. - Le bouquet parfumé est de M. Jean Casier, le vase d'or est de M. Siffer.'

Apologie des Christendoms, *of uiteenzetting en verklaring van de gronden des geloofs*, door W. DEVIVIER S.J., uit het Fransch vertaald door een priester van de Sociëteit van Jozus. - L.C.G. Malmberg, Nijmegen, 1890.

Denkelijk zal men zich de woorden nog herinneren welke in de Algemeene vergadering der Katholieke werken van het Aartsbisdom van Mechelen door M. Kempeneer werden uitgesproken, en waarin de begaafde redenaar op de noodzakelijkheid wees om de godsdienstleer in voordracht en geschrift uiteen te zetten, toe te lichten, en waar zulks noodig schijnt, te verdedigen tegen de aanvallen van het hedendaagsche ongeloof. Of de Fransche pers zich nu en vroeger van hare taak heeft gekweten, willen wij voor

het oogenblik niet onderzoeken; maar wij meenen slechts rechtvaardig te zijn, wanneer wij bekennen dat er sedert eenige jaren weinige Vlaamsche geschriften het licht hebben gezien, welke de verdediging van onzen H. Godsdienst, in den zin door spreker bedoeld, op eene merkelijke wijze althans, hebben bevorderd. Eene uitzondering echter - ja, eene roemwaardige uitzondering maken wij voor de 'Verklaring van den Mechelschen Catechismus' van wijlen, diepbetreurden Mgr. Lambrecht: een meesterstuk te allen opzichte, wellicht het verdienstelijkste boek, naar stof en vorm, dat sinds jaren in onze taal is verschenen; een boek, dat, naast de Bijbelverklaring van Prof. Beelen, op het veld onzer letterkunde nòg zal blijven bloeien als eene frissche bloem, of liever, blozen als eene verkwikkende vrucht, wanneer de honderden romannetjes, novelletjes en andere prulletjes welke thans voor een oogenblik de bewondering gaande maken, reeds lang in het stof zullen vergeten liggen!

Heden verschijnt een ander werk van denzelfden aard: *De Apologie des Christendoms*. Velen onder onze lezers kennen waarschijnlijk reeds het oorspronkelijk Fransche boek, waarvan het Nederlandsche eene vertaling is, en bijgevolg zal het niet noodig zijn over den inhoud ervan verre uit te weiden. Men weet dat in die zaakrijke bladzijden, welke aan P. Devivier de goedkeuring en den lof van een aantal kardinalen, bisschoppen en andere bevoegde mannen hebben verworven, de grondslagen van den Christelijken godsdienst worden ontwikkeld, dat daarin een gereed en afdoend antwoord te vinden is op de meeste tegenwerpingen welke in name der geschiedenis en der wetenschap tegen de waarheid van den geopenbaarden godsdienst worden ingebracht. Zóo schrijft desaangaande Mgr. Fonteneau: 'Onder een bescheiden titel, en in een eenvoudigen en ongeunstelden vorm heeft (de schrijver) in een enkel boekdeel de bewijsgronden vereenigd, welke de Katholieke godsdienstwetenschap tegen het hedendaagsch ongeloof aanvoert. Bijbelverklaring, wijsbegeerte, godgeleerdheid, geschiedenis, natuurlijke wetenschappen, staathuishoudkunde, alle goddelijke en menschelijke kennissen zijn in (dit) boek aangewend om op eene ontegensprekelijke wijze de volkomen overeenstemming van het geloof en de rede te doen blijken. De bewijzen zijn talrijk, goed gekozen en duidelijk voorgesteld; de betoogtrant is krachtig en overtuigend, de stijl helder, nauwkeurig en bondig.'

Het spreekt van zelf dat dit handboek niet alle tegenwerpingen worden aangeroerd; dit ware trouwens onmogelijk. Maar in het werk van P. Devivier zal men toch door eene grondige studie den sleutel vinden om de meeste vraagstukken, welke hedendaags besproken worden, op te lossen. In dit opzicht hebben wij slechts éene zaak te betreuren, dat namelijk deze *Apologie*, even als de andere, ons maar weinige wapens in de hand geeft tot het bestrijden

van de rationalistische beoefenaars der zoogenoemde Geschiedenis der godsdiensten - eene nieuwe wetenschap waarmede, ook hier te lande, nog al eens gedweept wordt. Voor het oogenblik kunnen wij niet beter doen dan de lezing aan te bevelen der katholieke tijdschriften van Holland, waar die onderwerpen op eene degelijke wijze worden behandeld.

Wij moeten hier nog een woordje bijvoegen over de vertaling. Zij is vervaardigd door een Hollander. Dat wil niet zeggen dat de stijl stijf is, langdradig of gezocht, zooals misschien eenigen zullen denken, die in de meening verkeeren, dat nog steeds de goede Noord-Nederlandsche schrijvers den preektoon van Van der Palm aanslaan. Men behoeft waarlijk geen groot kenner te zijn om aanstonds te bemerken, dat wij hier te doen hebben met een ervaren stylist, met iemand die onze wetenschappelijke taal in al hare geheimen heeft achterhaald. Wat voor een bevallige en tevens eenvoudige uitdrukking! Hoe welluidend de volzinnen, hoe juist de woordenkeus⁽¹⁾!

Moet ik er bijvoegen met een Belgisch dagblad, dat men misschien verwonderd zal staan, nu men ziet dat onze moedertaal zoo uitnemend geschikt is om gebruikt te worden in de grootsche theologische en wetenschappelijke twistvragen? Eilaas ja, velen zullen verwonderd opzien; maar dit is enkel een teeken dat zij onbekend zijn gebleven met onze wetenschappelijke literatuur, welke zich sedert een dertigtal jaren, vooral in Holland (waarom zouden wij dit niet bekennen?) ontwikkeld heeft, en geschriften heeft voortgebracht, die niet behoezen onder te doen, wat juistheid en bevalligheid van uitdrukking betreft, voor de beste voortbrengsels van Engeland, Duitschland of Frankrijk. De bewerker nu der *Apologie des Christendoms* schijnt ons een geleerde te zijn doorvoed van die classieke taal, waarvan hij al den rijkdom in dit boek heeft ten toon gespreid.

Een wensch nog alvorens te eindigen. Vlamingen - gij vooral, Vlaamsche Studenten, waarom zoudt gij uwe bewondering en uwe studie niet eerder wijden aan degelijke werken van dien aard, dan aan de vergankelijke verdichtsels welke de een of ander romanschrijver gedroomd heeft? Dan zou wellicht iemand uit uw midden opstaan - een man van talent en karakter, met ronde inborst en oud Vlaamsch geloot, die onze taal zou verrijken met

(1) Doorgaans is de stijl van den vertaler zeer zuiver. Slechts hier en daar hadden wij, op het voorbeeld van bekwame Noord-Nederlandsche aardkundigen, de bastaardwoorden, *geologie* en *terrein* door de Nederlandsche vervangen. Op bl. 102 wordt het Deensche woord *kjokkenmöddings* vertaald door *keukengereedschappen*. Anderen vertolken dit door *keukenafval*, welke benaming dan ook met de werkelijkheid overeenstemt.

uitstekende voortbrengselen op geschied- en letterkundig, op filosofisch en theologisch gebied, - en ditmaal niet met vertalingen, maar met oorspronkelijke werken, in de moedertaal geschreven en die onze moedertaal en onzen vaderlandschen Godsdienst zouden doen hoogachten bij de andere volken.

O ware dàt de strekking der *Vlaamsche beweging*!

Leuven.

V.

Vijftig Vlaamsche Liederen met muziek, *voor het zingende volk van Vlaanderen*, uitgegeven door 'de Gilde van den zwijgenden Eede'. Brugge, A. Van Mullem. Fr. 1,25.

Hoe gelukkig is de duitsche studentenjeugd! Zoo juicht een duitsche dichter bij 't beschouwen hoe het vaderlandsch gedacht van Duitschlands studentenvolk straalt en uitbreekt in lustig lied en leven, in eigen dietschen handel en wandel.

Zoo juichend mogen wij ook beginnen spreken, met pit van reden, van 't studentenvolk van Vlaanderen: de jonge studentenbeweging, de blauvoeterie in Westvlaanderen, heeft alhier een nieuw leven doen ontstaan, nieuw bloed gejaagd door het lijf onzer jongelingschap die begeesterd en strijdlustig staat voor het goede, voor de deugd, voor Vlaanderen, haar Vaderland!

Uit dat krachtig herleven is ook het lied herboren, zoo Rodenbach, de meesterzanger, dichtte:

het lied ons ingeschapen
dat niemand zingen dorst,
het lied der dietsche knapen
dat smachtte in veler borst.

Sedert dien hebben wij tweemaal *vijftig vlaamsche liedjes*, als zoovele langvergetene doch verrukkende klanken door Vlaanderen hooren weêrhelmen en ons vervallend en ontwordend volk wakker schudden, meest van al, uit zijne doodende onverschilligheid.

Daaruit ook, uit dat zingend en klingend herworden, uit die behoefte naar eigen zang en lied die bij ons jong volk te bespeuren is, is het gedacht gerezen van dit derde boekje dat wij hier aanbevelen.

Het bevat liederen van Rodenbach, Persyn, Decarne, H. Verriest, Gezelle, Cnods, A. Verriest, Flamen, Van Herendael, Hiel. Flamings, Van Keirsbilc, oude zangen en andere, omgewerkt naar Heine, von Fallersleben, Uhland en Goethe. Het muziek is van De Stoop, Mozart, Mille, Arndt, Mehul, Schumann, Cotta, Haydn, Van Hee, Benoit en Herpellinck. Oude aria's zijn ook benuttigd met nieuwe woorden.

De bundel begint met het nationaal lied, de Brabançonne of Marseillaise van Westvlaanderen: De Blauvoet van Rodenbach. De algemeene toon is lustig, opgeruimd en volk- en vaderlandlievend.

Even als zijne twee voorgangers zal het werkje welhaast uitverkocht zijn en zal men die deuntjes bij geheel het studentenvolk en elders ook hooren weerklinken. Hoe eerder hoe beter, want dan krijgen wij ongetwijfeld een vierde, want de trog smaakt om nog.

Kon. VI. Academie. - Belangrijke punten werden besproken, zooals de uitgave van Huygens' werken, volgens bestaande handschriften, door Dr. Worp; de uitgave van het Jaarboek; het verslag, door den heer Coopman, betreffende het *Vak- en Kunstwoordenboek*; de prijskamp voor Cantaten, enz.

Biographische sprokkelingen uit de archieven van Dendermonde, door den heer Broeckaert, en uit die van Gent, door den heer De Potter, werden op het bureel neergelegd, als gevolg op het werk, dat de heer Génard in de vorige zitting mededeelde.

Na de benoeming van de Commissie van rekendienst gaf de heer Snieders het woord aan den heer Sermon, die eene verhandeling las over *Vlaamsche Vertaalen Woordenboeken tot den jare 1700*.

De tweede voordracht was die van den bestuurder over het kwartier Kempenland, *eene folklore uit de 17^e en 18^e eeuw*: de staatkundige toestand, land, zeden en gewoonten, kerk en school, het gerecht, de zwervers en de kapitale straffen, lasten en corveeën, de Kempen in gemelde eeuwen betreffende, worden in die verhandeling toegelicht.

Beide verhandelingen, alsmede de medegedeelde bijzonderheden door de heeren De Potter en Broeckaert, worden in de *Mededeelingen* opgenomen.

- In de Kamerzitting van 20 Januari heeft de heer Coremans, bij de ontwikkeling van zijn wetsvoorstel betreffende het Vlaamsch in het beroepshof van Brussel, eene merkwaardige redevoering gehouden welke zeker als een der beste mag gelden over onze zaak in de Wetgeving uitgesproken, toch zeker voor wat het eerste gedeelte dezer rede betreft. Zich steunende op de geschiedenis, het recht, de eerlijkheid en de billijkheid, heeft hij de rechterlijke schandalen gebrandmerkt in de gedingen van Karsman, Schoep, en dezer dagen in die van Lefevre en Josson. Hij heeft aan de ambtenaren die bezoldigd worden om ten dienste te zijn van het volk, hunne plichten voorgehouden, waarvan de eerste bestaat in de taal machtig te zijn van die voor dewelke zij eene bediening bekleeden; hij heeft met kracht doen uitschijnen dat de onbekendheid met de taal der rechtsplichtigen voor de magistraten eene onbekwaamheid daarstelt om gewetensvol het recht te kunnen bedienen en bedeeën; en de Brusselsche rechters in het bijzonder besprekende, heeft hij hun herinnerd dat onze hoofdstad de zetel niet meer is van het departement der Dijle, maar wel van een land waarvan

het grootste deel onbekend is met de taal van Outre-Quévrain.

In het tweede gedeelte zijner redevoering heeft de heer Coremans een heftigen uitval gedaan tegen Rogier, die, volgens hem, de eerste en eenige oorzaak is geweest van het verbannen der volkstaal uit alle officieele kringen. Mijns inziens was deze beschuldigingsakte hier ondoelmatig, want het ontvouwen van dat zwart blad onzer geschiedenis door de bespreking van het behandelde onderwerp juist niet vereischt, had geen ander gevolg dan onze tegenstrevers nog meer en meer in het harnas te jagen tegen ons recht.

Melden wij dat de zoogezegde flaminganten Buls, Graux en Janson zich onthouden hebben, als het er op neerkwam het voorstel van de heeren Coremans, Begerem, Van Wambeke, A. Visart en Nerincx in aanmerking te nemen.

- *Jong Antwerpen* schrijft dat het Vlaamsch meer en meer veld wint in het O.L. Vrouwcollege der Eerw. Paters Jezuiten aldaar, dat er in onze taal aanspraken gehouden worden, en dat de beide talen gebruikt worden op de programmas der feesten. Zelfs richtte de eerw. Pater Provinciaal op een zijner laatste bezoeken zich tot de leerlingen in de volgende aanmoedigende woorden: 'De Fransche taal zal U dikwijls van pas komen, het is noodig dat gij allen Fransch leert; doch, Mijnheeren, leert ook wel de Vlaamsche taal, die taal zal U nog meer diensten bewijzen dan de Fransche taal. Men kan het zich niet ontveinzen dat de strijd voor het herbekomen der rechten van die zoo schoone taal, met reuzenstappen vooruitgaat. Neemt dus allen deel aan den strijd, welke gevoerd wordt tot hare heropbeuring.'

- *La Gazette*, van Brussel, is bijna verheugd over het verdwijnen van den 'Roi flamand', gelijk prins Boudewijn misschien zou geweest zijn. 'Misschien', zegt het Fransche blad, want had onze toekomstige vorst aanvankelijk veel geestdrift getoond voor de Vlaamsche taal, die geestdrift was erg gekoeld nadat..... hij eens, aan de statie van X..., den 'bard' Y aansprekende in het Vlaamsch, een 'zoogezegd Fransch' antwoord had bekomen.

Zoo suft de geestige Franschman, of Jood, die het gemelde blad opstelt.

Intusschen hopen de 3 millioen Vlaamsche Belgen dat, indien de opvoeding van den tweeden zoon des Graven van Vlaanderen tot heden niet zou gericht zijn tot het bezetten, vroeg of laat, van den Belgischen troon - dat hem thans ook, goed en grondig, de taal van de meerderheid der Belgen zal worden aangeleerd, om te eenigen dage zoowel den titel van *Roi flamand* als *Roi wallon* te verdienen.

Geen twijfel, of prins Albrecht - in 's Heeren name, Vlaamsche gazetschrijvers! *niet* Albert - zal bij de verwachting der Vlamingen niet te kort schieten.

- Het knap en dapper Meetingistisch blad **Het Recht**, van Antwerpen, is zijn 18de jaar binnengetreden. Onze wapengroet aan dat verdienstelijk schrift, dat steeds onvermoeid en in blijvende jeugd op de bres staat te kampen voor het Vlaamsch beginsel. - Heil en voorspoed ook aan het niet minder verdienstelijk *Zondagblad van Waregem*, dat met 1sten Maart *Ons Vlaanderen* wordt, en onder het flink bestuur van den heer Ducatillon moedig den strijd zal blijven medevechten voor ons taalrecht. Het zal zich ook meer op maatschappelijk terrein bewegen. - Voorspoed insgelijks aan *Dietsche Warande* waarmede de *Wetenschappelijke Nederlander* van den heer Brouwers versmolten gaat worden. Kunst en wetenschap zullen in dat geleerd tijdschrift tred met elkander houden, en dat het op meesterlijke wijze zal zijn is ons gewaarborgd door het verleden dier twee voortreffelijke uitgaven, alsmede door de bekwame mannen, die er hunne beste krachten aan wijden. - De Vlaamsche bond van Oudenaarde geeft voor zijne leden een tijdschriftje uit getiteld *Onze Vane*. Welkom aan den nieuwen confrater!

- In Transvaal is een Zuid-Afrikaansche taalbond gesticht met het doel: bevordering van de kennis der volkstaal en aankweeking van een ontwikkeld nationaliteitsgevoel.

- Joubert, vechtgeneraal der Transvaalsche republiek, is in omreis in Europa. Te Brussel gaf men ter eere van den overwinnaar van de Amajuba in 1888-1881, eene vertooning en speelde men het Afrikaansche nationale lied: *De vierkleur van Transvaal*.

- *La Chronique* sprak laatst van *enflamammerdement* de la Belgique. Hoe kiesch en hoe voornaam die 'parti de la grrrande nation!'

- Van den eigenaardigen en veelslachtigen Constantijn Huygens, naar zijn eigen handteeken Constanter genoemd, gaat eene volledige uitgave verschijnen. Die man, die in alle vakken en talen te huis was, heeft veel geschreven dat tot nu toe het licht niet heeft gezien.

- De socialisten tot hertoe onverschillig, zelf vijandig aan de Vlaamsche zaak, schijnen op hunne stappen terug te komen om het Vlaamsch beginsel te huldigen.

Op eenen meeting door de Vlaamsche Gentsche maatschappijen belegd, zijn zij verschenen en hebben bij monde van hunne redenaars hunne Vlaamschgezindheid beleden.

Het liberalisme heeft zich reeds van de Vlaamsche beweging willen meester maken, het socialisme begint insgelijks de macht onzer zaak te begrijpen; eene reden te meer voor de laatste katholieken nog met fransquillonisme besmet, onze gelederen te komen versterken.

† **Lodewijk De Taeye**, historieschilder, opziener der staatsteeken scholen en leeraar van monumentale kunst te Antwerpen. Vroeger was hij bestuurder der teekenschool van Leuven, en eenige maanden geleden behaalde hij den prijs des Konings met zijn werk: *Etudes sur les arts plastiques en Belgique*. Hij was geboortig van Gent en een jongen uit de volksklas.

† **Pieter Heckers**, Gentsche toondichter, 28 jaar oud. In 1883, pas 20 jaar oud, behaalde hij den tweeden prijs van Rome met zijne cantate *Daphné*, in 1885 denzelfden rang met *het Elfenwoud*, en in 1887 den eersten met *De Smeekenden*. Nu legde hij de hand aan eene eigenaardige muzikale schepping: *Vaders beeltenis*. Hij stierf ongelukkiglijk buiten de Roomsche kerk.

† **Generaal Liagre**, oudminister van oorlog, oudcommandant der krijgsschool en thans levenslange secretaris der Koninklijke Belgische Academie. Hij was schrijver van zeer gewaardeerde wiskundige en sterrekundige werken.

† **J.-B.-V. Coquille**, medewerker aan *l'Univers*, 70 jaar. Hij was een man van vaste grondbeginsels en van ongemeen talent. Zijne werken zijn: *Les Légistes*, *La Royauté* en *Le Césarisme*.

† **Charles Bancroft**, de welbekende Amerikaansche geschiedschrijver.

† **Adolf Marichal**, priester uit het bisdom van Gent en zendeling in de Argentijnsche Republiek. In medewerking met zijn broeder, Camiel Marichal, gaf hij een paar jaren geleden een boek uit over zijn aangenomen vaderland: *Argentina*. Prijs fr. 1,50.

† **Pieter De Decker**, gewezen minister van binnenl. zaken in 1855-57. Hij stelde destijds de Commissie in der taalgrieven en bewees vele diensten aan de Vlaamsche partij. Hij was een man van groot talent, gemoedelijk en zonder trots; reeds was hij volksvertegenwoordiger voor Dendermonde, toen hij nog zijn kwartier bleef betrekken in een onaanzienlijk kruidenierswinkeltje der St-Baafsstraat te Gent.

Hij laat Fransche werken achter van verdienste: *Les missions catholiques* en andere. In zijne jeugd gaf hij eenen bundel gedichten uit: *Religion et amour*. In de uitgaven der Belgische Academie vindt men van hem een aantal belangrijke bijdragen.

Met meer krachtdadigheid had hij het land en de Vlaamsche partij meer nuttig kunnen zijn, doch hij streek de vlag voor het oproer, en zocht voor de Vlaamsche zaak den weg niet in te slaan hem aangewezen door de Commissie der taalgrieven, waarvan leden waren: Conscience, De Laet, Stroobant, Snellaert, Rens, Jottrand, David, de Corswarem, Mertens en Van der Voort. Tegenstrijdig met hetgeen beweerd wordt was het De Decker niet die de uitgave verbood van het verslag dier commissie, het was Rogier, de eeuwige vijand der Vlamingen.

Hij was te Zele geboren in 1812.

Onze oude schrijvers in de collegiën.

Mogen de studenten onzer collegiën geen oog slaan in den schat onzer oude letteren? Zouden, voor de hoogste klassen, nevens Vondel, Bilderdijk, De Koninck, enz., onze middeleeuwsche schrijvers geen plaatsken mogen hebben in de studie der meesters? Het zou misschien vermetel zijn voor mij, op die vraag te antwoorden; maar men zal het mij niet kwalijk nemen dat ik ze aan meer ervaren en kundigere leeraars voorstel. Zou de letterkundige uitleg van een stukje uit Maerlant's strofische gedichten, in poësis of rhetorika, misplaatst zijn? Laat ons b.v. zijn 'van den lande van over-see' nemen.

Maerlant's leven.

Ik laat den twist over al de punten van Maerlants leven op zij. Hoogst waarschijnlijk leefde hij tusschen 1220 en 1300. Hij zelf zegt ons dat hij 'vlaming' is. En waarom zouden wij dat niet aannemen; en het Maerlant, verdwenen vlek uit het brugsch ambacht, liever dan het brielsche Maerlant, zijn geboorteplaats noemen? Het blijkt dat hij greffier of schepenklerk was te Damme. Over zijn leven is er weinig anders dan uit zijn eigen schriften bekend.

Was Maerlant vrijdenker?

Hier in 'van den lande van over see' en in alle zijne andere gedichten, waar het te pas komt, valt Maerlant nog al tamelijk ruw op de geestelijkheid uit. Moet men daarom, gelijk sommigen het deden, hem een vrijdenker noemen of een voorlooper der zoogezeide hervormers van de XVI^{de} eeuw? In 't geheel niet. Altijd was hij trouw aan zijn geloof en onderdanig kind van de Kerk. Dat de strenge Maerlant, in de XIII^{de} eeuw, wanneer heel het westen eensgezind den roomsch katholieken godsdienst beleed, de misbruiken, die er, ook bij de geestelijkheid, bestonden, openlijk bestreed, kan heden verdacht voorkomen; in dien tijd, verwonderde 't niet ten minste.

In van Maerlant's eeuw, viel er op het gedrag eener zekere geestelijkheid veel te zeggen. Er waren bisschoppen en abten (als hier ten lande te Luik en Stavelot) die, als prinsen, door Keizer of Koning moesten aangesteld worden, en dikwijls meer om den invloed hunner adellijke familie, dan om hunne priesterlijke deugden, benoemd wierden. Meermaals gebeurde 't zelfs dat zij bij hunne benoeming geen priester waren. De Kerk trok met moed en standvastigheid tegen dit misbruik te velde; en als er, in die dagen, bisschoppen en andere hooggeplaatste geestelijken een verergerend leven leidden, dat mag haar in geenen deele aangewreven worden.

Ook maakt van Maerlant altijd onderscheid wanneer hij de priesterschap aanvalt. Het gedrag dier hooge geestelijken, die, tegen de Kerk in, tot hunnen post geraakt waren, gispt hij ten bloede; maar immer spreekt hij met eerbied van de andere priesters, die onberispelijk waren in handel en wandel, en die zoowel als Maerlant den droeven toestand betreurden, simonie en andere misbruiken afkeurden en bestreden.

Maerlant ‘vader der dietsche dichteren algader’.

Maerlant kreeg van Boendale den naam van ‘vader der dietsche dichteren algader’. Zoo nogthans en mag hij niet genoemd worden, omdat hij de vader of de schepper der dietsche poezie zoude zijn; want vóór hem bestond er hier reeds eene bloeiende letterkunde, waar onze Reinaert de Vos een perel van is. Ook niet om zijn hoogen dichterroem; want buiten zijne strofische gedichten leverde hij bijna niets dan droge vertalingen, die met de poezie weinig gemeens hebben. Veeleer had hij op de kunst een doodenden invloed. De Reinaertsagen, de ridderromans en de heldenzangen van vroeger, met hun rijken schat van poëzie, wierden, als nuttelooze logens, verstooten, voor eeuwenlange en levenslooze leerdichten, die niets van de poëzie hadden dan het rijm. En die versmachtende invloed zal, tot in de herboorte door, op de dichtkunst wegen. Mag hij den naam van ‘vader der dietsche dichters’ hebben, dan is het om zijne uitgebreide werken en om de school waar hij de stichter van was. Afbrekend met de ridderpoëzie, wil hij den geest van zijn volk ontwikkelen; al de wetenschappen die de middeleeuwen toen bezaten, hun tot voedsel geven⁽¹⁾; en de bedorvenheid zijner eeuw bestrijden, in stede van, met ijdele verdichtsels, de verwijfde ridders en bedorvene grooten te streelen, gelijk men tot dan toe, in de soms weinig zedelijke romans, gedaan had, En als hij dien zwaren arbeid aanvangt, denkt hij er niet eens op dichter te zijn. Schrijft hij in verzen, het is alleenlijk omdat hij geen proza en kende en blindelings de mode van rijmen volgde.

Maar wat verschil wanneer hij, in zijne strofische

(1) Daarin was hij de andere natiën vóór, een van de eersten heeft hij in de middeleeuwen de wetenschappen in de moedertaal verhandeld.

gedichten zijne eigen gedachten uiteen doet. Dan krijgt alles leven en kleur, zijne taal wordt krachtig, kernachtig zijn stijl en sierlijk zijn verstrant. Men zou haast gelooven dat de dichter van 'den lande van over see' de maker van den 'rijmbijbel' niet zijn kan.

Hoe jammer toch dat hij niet altijd de ware kunst beoefende in plaats van naar die latijnsche folianten te rijmen; wij hadden in hem den grootsten dichter der middeleeuwen gehad.

Maerlant's versmaat.

Lang heeft men gemeend dat onze oude dichters geen rythmus in hunne verzen hadden en dat zij op niets acht gaven dan op het rijm. Dit verkeerd oordeel vindt zijnen uitleg in hèt verkeerd standpunt waar men van uitging. Men wou immers onze oude verzen tot eene der heden gevolgde maten verwringen; en dat was natuurlijk verloren moeite, daar het huidige vers, op zijn Fransch geteld en eeuwig iambisch of trochaïsch voortwaggelend, op ons oude vers, met zijn echt germaanschen gang, niet en trekt. Geleerden vonden dat het middeleeuwsch vers, naar fransche wijze, een zeker getal lettergrepen telde. Later wouden zij er nog eene rust in vinden; en gaven ze zelfs toe dat er, min of meer, een iambische of trochaïsche rythmus in lag. Maar dewijl ze vruchteloos de verzen in dit uitheemsch gareel poogden te spannen, wierpen zij, niet heel geestig, de schuld op de overschrijvers, die de verzen zouden misvormd hebben. Groote taalkenners zelfs hadden het jammerlijk mis op; en brachten weinig licht in de zaak. Bormans, in zijn leven van Ste Kerstinen, bouwde er een heel systeem op. Hij vergelijkt de gang van het vers met de ryth-

men der muziek (anderen hadden het voor hem gedaan, en reeds S. Augustinus, de mus. 1. III).

Daar het gedicht een zang is, moet de prosodie met de muziek overeenstemmen; en, op dien weg ook, was het geheim der versificatie te ontdekken. Maar Bormans wou daarbij in die verssoorten, de latijnsche en grieksche metra weervinden, en dat deed hem dolen. De versmaat in de middeleeuwen vloeit uit den rythmus der gesproken tale, die heel op den klemtoon berust. Ons volk, in zijn sprake, drukt bijzonder op de lettergrepen die meest gewicht hebben in den zin en glijdt min of meer licht over de andere. Daarin ligt de rythmus van het oude vers. Elke dichtregel heeft zijn bepaald getal van die sterk doorklinkende grepen, waartusschen een onbepaald getal (1-4) minklinkende, die, om den eisch van het vers, een bijtoon kunnen hebben. En deze onze middeleeuwsche maatgang, komt heel en gansch overeen met het nevelingenvers.

Dit vers is gebouwd op den klemtoon, en heeft zes doorslaande lettergrepen of heffingen met eene rust, die het in twee halfverzen verdeelt. Tusschen de beklemtoonde grepen (αρσις der Grieken) bepaalt alleen het gevoel des dichters 't getal onbeklemtoonde (θεσις). Nooit kan noch arsis zonder thesis, noch thesis zonder arsis staan; maar, om den eisch van het metrum, kan de klemtoon van grepe verschuiven, bijzonder op het einde van het vers. Dat is ons oude vers, onze eigen zang, die ons natuurlijk van de tonge rolt in zoetluidende verscheidenheid, en heel wat anders van gang is als de huidige vreemde iamben, trocheën en trippelverzen, die maar in meesterhand tot iets verdraaglijks te dwingen zijn. Ons oud eigen vers, bij het hedendaagsch Catsiaansch deuntje geleden, is als de breede melodische klankenvloed van het lied des nachtegaals nevens de brabbeltzang die men sommige vogels op een draaiorgeltje leert napiepen.

Eene stroof uit het nevelingenlied ten voorbeeld⁽¹⁾.

Unst íst in álten mären | wúnders víl geséit
 von hélden lóbebären | von grózer ckünhéit (? árebéit)
 von vróuden und hóch-gezíten | von weínen únd von cklágen
 von ckúner récken stríten | muget ír nu wúnder hören ságen.

N. Het laatste halfvers van den 2^{en} regel kan ik niet scandeeren, zooals het daar staat, zonder twee arsis nevens elkander te hebben. Anderen beweren dat dit verschijnsel (arsis zonder thesis) aan die maat eigen is; maar betere uitgaven hebben in de plaats van ckünheit, arebeit, en zoo komt het halfvers weer klaar: von grózer árebéit. Het zou mij ook niet verwonderen, was de tekst van het laatste halfvers (muget ír nu wunder hören sagen) de ware niet.

Men bemerkte den klimmenden en dalenden ingang der verzen en halfverzen; en late ons dan eens die dichtregelen scandeeren met voorslag (αναχπουσις). Het zal klaar uitschijnen dat zij, goed gelezen, in zwier voor geene trochaische verzen moeten onderdoen.

Uns | íst in /álten /mären /wúnders /víl ge/séit
 von | hélden /lóbe/bären /von | grózer /áre/béit
 von | vróuden und/ hóch-gezíten /von | weínen /únd von /cklágen
 von | ckúner/ récken/ stríten/ muget | ír nu | wúnder hören /ságen.

N. Anderen zouden dit laatste halfvers, aldus meten: muget | ír nu /wúnder /hören /ságen/; en toegeven dat het laatste halfvers der stroof soms tot vier verheffingen uitdijt. Maar hören moet geen klemtoon hebben, daar het als hulpwerkwoord staat. Zelfs zou men zonder voorslag goed meten: Múget ír nu | wúnden hören | ságen.

(1) *Der Nebelungen Lied*, herausgegeben durch F.H. VAN DER HAEGEN.

In onze taal zou het klinken:

Ons is in oude maren, wonder veel gezeid
 van helden weerd te loven, van grooten arrebeid
 van vreugden en hooggetijden, van weenen en van klagen
 van koener helden strijden moget ge nu wonder hooren zeggen.

Op den grondslag nu van het nevelingenvers zijn kortere verzen gemaakt⁽¹⁾.
 Maerlant's verzen zijn meest van vier heffingen, als hier in zijn 'Van den lande van over see'. Zelden loopt er een ander onder.

Gelegenheid die het stuk deed ontstaan.

Malek, sultan der Mameluken van Egypte, had (1291) de stad Akers, de laatste aziatische bezitting der Christenen, ingenomen. Wreed gingen de overweldigers met de Christenen om; en, sedert dat Sint Lodewijk bij het beleg van Tunis (1270) gestorven was, scheen hier niemand nog de wapens te willen nemen om zijne broeders in het Oosten te gaan verdedigen. Vele dichters riepen te vergeefs de vorsten van het Westen ter kruisvaart; en ook de oude van Maerlant zingt hun zijn krijgslied 'Van den lande van over see'.

Samenhang.

Hij verwijt den Christenen hunne schande en ondankbaarheid; schildert den droeven toestand hun-

(1) Die grouddregel zal men breeder uiteendoen, en een woord zeggen over eenige bijregels van rust en rijm, versmelting enz., waar ik hier zonder te lang te worden niet in komen kan.

ner broeders in het overrompeld Akers; laakt het gedrag van heeren en prelaten; en roept allen ter kruisvaart.

Verdeeling.

Het stuk heeft 19 stroffen van 13 verzen elk, en verdeelt als volgt.

Ingang (1-4).

- a) Schande en ondankbaarheid der onverschillige christenen (1-3).
- b) Oproep om de christenen van Akers ter hulpe te snellen (4).

Ontwikkeling (4-15).

- a) Jammerlijke toestand der Christenen van Akers (5-7).
- b) Verwijt aan heeren en prelaten over hun schandig gedrag (8-14).

Einde (15-19).

- a) Oproep aan het westen ter kruisvaart (15, 16).
 - b) Voorbeeld van anderen (17).
 - c) Ten slotte vermaant hij de ridders hunne ijdele bezigheden te verlaten, den schild te nemen met geloof en zoo hun laatste uur zacht te maken.
- Op vier grondgedachten staat heel het stuk:
- 1° Schandig, Christenen, is uwe onverschilligheid.
 - 2° Uwe broeders lijden zoo zwaar onder het juk der ongeloovigen.
 - 3° En gij denkt alleen aan uwe eigen belangen.
 - 4° Vaart dan toch het H. Land ter hulpe.

I. - *Schandig is uwe onverschilligheid.*

~~Stof~~ Christenen het H. Land ligt in de macht der Sarrazenen.

- 1.
2. De Kerk uwe moeder roept om hulpe.
3. En gij hoort niet, uit eigenbelang en weelde.
4. Helpt uwe broeders en wint den hemel.

II. - *Uwe broeders lijden zoo zwaar onder het juk der ongeloovigen.*

5. In Akers zijn de woedende Sarrazenen meester.
6. Het volk is vermoord of op de vlucht, de priesters gevangen, het Kruis vertreden.
7. De kloosters onteerd, alwie 't geloof belijdt, gemarteld.

III. - *En gij denkt alleen aan uwe eigen belangen.*

8. Kerk van Rome, hervorm waar het moet.
9. De hoofden deugen niet.
10. Wat gebeurt er met het geld der kruisvaart?
11. Jesus leed uit loutere liefde voor u.
12. En gij loopt enkel naar winste.
13. En mest u allen met het goed van anderen.
14. De Kerk roept te vergeefs: om hare renten is uw schoot open, uwe vuist niet gereed om haar te verdedigen.

IV. - *Vaart het H. Land ter hulpe.*

15. Koningen, graven..... toogt uwe erkentenis jegens God die leed voor u
16. Volk van Brabant, Vlaanderen..... Hij leed ook voor u.
17. Herdenkt Jesus' lijden en doet gelijk uwe vaders.
18. Verlaat uwe vermaken en strijdt voor Hem die u van de hel verlost.

19. Luistert naar mijn woord en gij maakt uw laatste uur zacht.

Van den lande van over-see⁽¹⁾.

Het doel van Maerlant in dit oorlogslied, het schoonste zijner gedichten, is het Westen tot de Kruisvaart op te wekken. In hoe krachtig een tale, begint hij met de ondankbaarheid der Christenen af te schilderen! Ondankbaarheid jegens een God 'die Hem vanghen ende crucen liet, int herte steken metten spere,' om hen te redden. Ondankbaarheid jegens de Kerk die hunne moeder is. Hoe sterk afgelijnd, hoe levendig van kleuren is het daarnevenhangend tafereel van Akers ingenomen door de Sarazenen! Wie trilt niet van verontwaardiging, wie huivert niet van afschrik, wie kan zijne tranen weerhouden bij het verhaal der gruwelen door de Mahomedanen op de Christenen begaan? En, als hij daarna, in brandende woorden, aan heeren en prelaten verwijt alleen voor wellust en eigen belang te leven, blozen wij in hunne plaats; en roepen met den dichter: 'Ja, nu weert tijd dat men zoude den scilt toghen, als bi Godefroits tiden van Bulgoene'.

Laat ons nu, stroof bij stroof, nader onderzoeken.

I.

- 1 Kérsten mán, wats dí ghescíet?
Sláepstu, hóe ne diénstu níet
Jhésum Crístum dínen Hére?
Peins, dóghede hí dor dí verdríet,

(1) *Kleine gedichten van Jacob van Maerlant*, door J. van Vloten. Haerlem, bij W.C. de Graaff, 1878.

- 5 Doé hi hem vángen ende crúcen liet,
 Int herte stéken méttén spére!
 Tlánt, daer hí, zijn blóet in sciet,
 Gaet ál te qúiste, áls men síet:
 Lácy, daér en is ghéne wére!
- 10 Daer hoúdt dat Sáracynsche díet
 Die keírke ónder zínén spíet
 Dán, ende doét haer gróet onnére
 Ende dí en dúnkets mín no mére.

De rechtzinnig godsdienstige Maerlant rouwde over het verlies van het H. Land voor de Christenen. Hij kon wel zien dat de vorsten hunne handen vol hadden, met hun eigen rijk; en dat de tijd der kruisvaarders, ook voor het volk, voorbij was. Maar al wat men reeds in het werk gesteld had gaf hem nog eenige hoop. Misschien zou zijne stem vorst en volk tot hunne plichten wederroepen; en verwijtend roept hij hun toe: Kersten man wats di.....

1. **Kersten man**, als zegde hij: Kersten die u man moet toegen.

Kersten. Kerst is Christus. Heden nog in Kerstdag, Kerstmis (Kermis) enz. Kersten is Christen. Zoo zegt het volk nog: Kersten doen, Kerstenen voor doopen, Kerstenbrief, doopbrief, enz.

wats di ghesciet? wat is u overkomen? wat hebt ge? wat scheelt er u?

wats staat voor *wat is*, gelijk in het leste dezer stroof *dunkets* voor *dunket des*. *S* hangt dikwijls de woorden achteraan voor *is*, *es* of *des*, De taal verliest in vloeiendheid niet bij dit uitlaten, afkorten en aanlengen, dat men er overal aantreft (*ia*, *heme*, *hede*, *segdi*, *sidi*, *coemt*). Die vormen mogen alleenlijk aangewend zijn om reden van welluidendheid en nooit om den eisch van den versvoet. Zoo gaan de volgende rijmregels mank:

*En de vraatzucht'ge wolf
 Beet 't dier.....*

di. Datief van het persoonlijk voornaamwoord, dat Maerlant aldus verbuigt: nom. *du*, gen. *dijns*, *dat*, *di*, acc. *di*. Zie daar over het verdienstelijk boekken: *Korte spraakkunst van Maerlant*, door A. Joos, bij Siffer. Gent 1887.

slaepstu. Slaapt gij laf en lui! Het onteerendste dat een man doen kan in de omstandigheden waarin hij 't zweerd in de vuist moet hebben.

slaepstu (*slaapt gij*) *slaeps du*, maar *du* wordt *tu* om den scherpen klank die voorgaat. Voor de vervoeging, zie Joos, id.

Hoe ne diensstu niet. (*Hoe (waarom) en dient gij niet*).

ne. Maerlant schrijft *ne* en *en*. *Ne* was de vroegste vorm die verdwijnt voor *en*; maar alle twee hebben op hun eigen, zonder *niet*, onze ontkenning geweest, juist als nu nog bij ons volk, in sommige spreekwijzen. B.v. '*k en doe*, '*k en zal*, enz. - In de ontkenning is *en* nog bijna algemeen in gebruik met *niet*. Is het niet jammer dat het uit de boeken verbannen wordt, gelijk zoovele eigenaardigheden onzer taal! Het doet soms zoo schoon in den zin. De eenige reden om het achter te laten is, in zeldzame gevallen, de onduidelijkheid of het vertragen van den stijl.

3. **Jhesum Christum.** Naar het latijn verbogen, gelijk het vroeger 't gebruik was. Oude menschen lezen nog hier en daar, in het Symbolum des Geloofs: *en in Jesum Christum zijnen eenigen zoon... dinen (uwen)* voor een enkele bezitter gebruikt Maerlant *mijn dijn* (soms tijds ook *uw*) *sijn haer* vr. Voor meer bezitters *ons*, *uw* en *haer* met alle geslachten.

dinen Here. Het is in die hoedanigheid van Heer dat hij moet gediend worden. Maar niet alleenlijk moet hij van de Christenen gediend worden, omdat het recht is; ook om dat de erkentenis het eischt voor al wat hij leed, om hem vrij te koopen. Dat is krachtig en levendig voorgesteld in de drij volgende verzen. Vangen, crucen, int herte steken metten spere: breedte trekken die heel Jesus' lijden schilderen. Die drij verzen zijn van gang veel schooner dan de drij eerste, die wat lam gaan omdat bijna elk woord eene heffing met daling uitmaakt; en dat het vers alzo voortkomt met trochaïsche woordvoeten. Als de voeten niet ineenvloeden, lijken de verzen aan gekapt strooi.

4. **Dóghede** (*doogde, leed*) doghen (doogen, lijden) gelijkvloeiend.

dor di (*om u*) *dor* ook *doer* is om, wegens.

5. **Doe** = toen. **Hem.** Daar zou de boekentaal nu *zich* hebben. Maerlant kende dat *zich* niet. Het is maar ten tijde der zoogezegde hervorming, uit Duitschland, langs Holland, in onze schrijftaal overgewaaid. Ons volk en kent *zich* nog niet, en daarom moet het zoo weinig mogelijk ons schrijven vervreemden. Daar zijn toch zoo vele middelen om het, met winst voor den stijl, buiten te cijferen.

6. **Metten spere** (met den speer) Metten staat voor *met den*. Het wou vroeger den datief, gelijk vele andere voorzetsels, die nu alle, om der eenheid wille, met den accusatief moeten staan. Overal hoor ik nu nog: *met der tijd, uit der hand, in der eeuwigheid, tot der dood, bij de(n) werk, met den eene* (en même temps) enz.

Waarom moeten die woorden in den 'officieelen uniform' steken van De Vries en Te Winkel?

7. **Sciet** (scheidde) *sceiden, sciet, gesceden* vervoegt Maerlant. Nu is 't *scheiden, scheidde, gescheiden*, en bij het volk *scheeden, scheidde, gescheeden*, en ook *gescheed*, z. De Bo.

Tlant daer hi zijn bloet in sciet is: Het land daar hij zijn bloed in scheidde, in vergoot.

8. **Te quiste**, qu = kw. te kwiste gaan, verloren gaan. Te kwiste gaan is eene uitdrukking die bij ons nog vol leven is; waarom schrijven wij liever *te loor*?

gaet ál te quiste. Gaat *heel* en *gansch* verloren. Met Akers viel de laatste bezitting der Kristenen in de handen der Musulmanen.

als men siet. Daarin moet men noodzakelijk geene der duizenden spieën zien die zijne vertalingen ontsieren. Het **H.** Land was verloren en hij mocht er wel bijvoegen **als men siet**, want de Christenen waren over alles goed onderricht; en het was als of het onder hunne oogen gebeurde. Dat vergroot nog de schande hunner onverschilligheid.

9. **Lacy, eilacy, eilaas**.

Daer en is ghene were (daar en is geen *weer*, *verweer*, *tegenstand*.) Niemand staat op om het H. Land te verdedigen.

10. **dat**. Het lidwoord is bij Maerlant: *nom. die mann. en vrouwelijk. dat onzijdig*.

Daer houdt dat Saracynsche diet (volk).

11. **Die Keirke ('t Christen volk) onder zijnen spiet** (*gebukt onder de punt van zijne spies*). Hoe machtig schoon is dat beeld en hoe passend om den aard te kennen van het juk dat op de Christeuen weegt.

Spiet is *spietse*, *spies*. Hier mannelijk even als hooger speer. Nu zijn beide woorden vrouwelijk.

12. **groet, groot**. Dikwijls wordt *oo oe*. De scherpe *oo* klank verschilt weinig van *oe*.

onnere, oneer. Dit *onnere* heeft voor ons een aardig voorkomen. De tweede *n* is er maar bijgedaan om den eersten klank kort te houden. Dat is toch niet vreemder als nu *alleen*, *wanneer*, waar de medeklinker, om dezelfde reden, verdubbelt. Aardiger is het dat wij nevens die woorden, *aleer*, *aleens*, *weleer* en andere van die soort schrijven.

13 **Dunkets**. *dunket des, dunket es, dunkets, dies, des, es*, gelijk *daar, der, er*.

min no mere, min noch meer. Elders is het *meer no min*, en het zegt: *in het geheel niet*.

Alle 19 de strofen uitleggen zou dit artikel tot eenen boek doen dijen. Ik heb alleenlijk eene vraag met eene proeve willen voorstellen; en laat ze nu aan 't oordeel der leeraars over.

Geeraardsbergen, den 20ste in slachtmaand.

F. CAP.

Doktor Koch en de tering.

ENIGE maanden geleden had er in de hoofdstad van het Duitsche keizerrijk een groot geneeskundig kongres plaats, dat als eene gewichtige gebeurtenis in het boek der wetenschap zal aangeteekend blijven. Dáar, voor die honderden geleerden, samengestroomd uit al de hoeken van het Europeesche vasteland, verklaarde een man, een man van aanzien, dat hij er in gelukt scheen een middel te hebben gevonden om den grootsten geesel van het menschedom te bestrijden, en om jaarlijks duizenden en duizenden slachtoffers der dood te ontrukken. Na ontelbare proefnemingen, getuigen van diepe kennis, was hij er toe geraakt bij reeds kwijnende dieren de zoo geduchte tering te overheerschen, en alles liet hem verhopende dat wellicht het oogenblik nakend was, waarop deze ziekte voor de menschelijke macht zou moeten zwichten, om misschien later, als zoovele andere, nog slechts als eene droeve herinnering in den geest der volkeren voort te leven.

Geestdriftig werden de woorden van den geleerde onthaald; zijn naam rolde alom met heiligen eerbied van de lippen, en eene nieuwe straal van hoop en betrouwen daalde in de harten der lijdenden. Doktor Koch, want hij was het die het spreekgestoelte had beklommen, is een man, in vollen bloei nog der jaren, die door zijne vroegere ontdekkingen, reeds eene eerste plaats in de gelederen der hedendaagsche beroemdheden had weten in te nemen. Zijne scherpzinnige waarnemingen deden hem in 1881 de ware oorzaak der tering

aan het daglicht brengen; aan zijn vernuftig oog vertoonde zich voor de eerste maal het kleine levendig stipje, dat als de grootste vijand der menschheid mag aanzien worden; hij wist het wondere dierke in het gestel van grootere te doen overgaan, en er de vreeselijke gevolgen van te bestatigen. Twee jaren later, verliet hij den vaderlandschen bodem om naar Indië te trekken, alwaar de zoo geduchte cholera onder de bevolking heerschte; weder gelukte 't hem het geheim der kwaal te ontsluiëren, en den kommabacillus aan de verbaasde wereld bekend te maken.

Niet te verwonderen dus dat de nieuwe verklaring van den Duitschen geneesheer eenen zoo grooten ophef maakte, en dat bijna elkeen met blind vertrouwen de toekomst te gemoet zag. Geene rust werd den geleerde van dit oogenblik nog gelaten, en alhoewel hij er ten sterkste aan hield zijne proefnemingen nog eenige maanden voort te zetten, vooraleer ze volop in 't licht te stellen, werd hij zoodanig door vrienden en kollegas bestormd, terwijl van eenen anderen kant zoovele ongerijmdheden werden vooruitgezet, dat hij eindelijk er zich toe gedwongen zag, er eene eerste mededeeling van te geven in het *Deutsche Medizinische Wochenschrift*.

Weldra begon men in Berlijn het geneesmiddel op teringlijders toe te passen; van alle kanten stroomden nieuwsgierigen en belanghebbenden naar de Deutsche Hoofdstad; geneesheeren van allen rang en ouderdom, uitgemergelde, wegwijnende personen, bijna met de dood worstelende lieden, trokken er in dichte massa henen, alsof daar voor de eersten eene nieuwe bron van fortuin te vinden ware, voor de anderen eene laatste doch veilige reddingsplank. IJdele hoop! Morrend en mistroostig zagen ze zich genoodzaakt bij de hunnen terug te keeren, in afwachting dat verdere uitslagen zouden bekomen zijn, en dat de geneeskundige stof op grootere schaal zou kunnen bereid worden.

Weinige dagen later, werden de proefnemingen reeds

in de hoogeschole van België, Duitschland, Italië, Oostenrijk begonnen, en ademden de ongelukkige lijdens weder moed en betrouwen in. Koch's naam lag op ieders mond, zelfs de ongeleerdsten, ja de kleinen stamelden hem na, en de dagbladschrijvers schenen opeens met de toring overbekend, en spraken over lupus en andere bacillekwalen, juist als over politiek en geschiedenis.

Gansche kolommen werden dagelijks met allerlei dwaasheden volgedrukt: door eenige inspuitingen waren reeds ontelbare genezingen bekomen; sinds lang wegwijnende personen hadden als bij tooverslag de gezondheid teruggevonden. Doch langzamerhand verminderde die zucht naar overdrijven; niet meer alleen het goede, maar ook het gevaarlijke van het geneesmiddel werd nu en dan al eens ter loops aangehaald, totdat eindelijk de inbeelding en de stof hun ontbrekende, Koch's naam uit hunne bladen verdween.

Terwijl dit alles in de letterwereld plaats had, dat beurtelings hoop en wantrouwen zich van de harten meester maakte, bleef de groote geleerde kalm en bedaard zijne werkingen voortzetten. Hij liet zich niet afschrikken door eenige tegenslagen, die hij zonder twijfel voorzien had; hij wist dat hij de goede baan was ingetreden, en dat hij slechts had vooruit te gaan, om wellicht, vroeg of laat, het beoogde doel te bereiken. Beter dan wie ook wist hij dat de longtering niet op eenige weken, zelfs niet op eenige maanden als genezen kon beschouwd worden; dat zelfs, wanneer de stoornissen al te diep het orgaan hebben getroffen, alle hoop op goeden uitslag onmogelijk wordt; maar hij voorzag ook de onschatbare diensten die hij het menschedom zou bewijzen, zoo hij slechts de ziekte in het begin kon tegenwerken, en, dus doende, haar kortvleugelen en onschadelijk maken.

Alvorens onze lezers met den wezenlijken uitslag der proefnemingen bekend te maken, achten wij het niet ongepast, ja noodig zelfs, eenige begrippen te geven over de toring en hare oorzaken.

Zooals men reeds weet wordt deze ziekte teweeggebracht door een heel klein dierken, dat het fijnste menschenoog niet ontwaren kan; men moet het eerst duizendmaal grooter doen uitschijnen, om het alsdan als een bijna nietig langwerpig lichaampje te bespeuren, dat zich heen en weer slingert, en zich op verbazende wijze vermenigvuldigt. Het ware zelfs schier onmogelijk zijn aanwezen te bestatigen, zoo het niet eene gansch bijzondere eigenschap bezat, die het in wezenlijke pracht aan onze blikken doet vertoonen. Het heeft inderdaad eene gansch buitengewone voorliefde voor de tintelende kleurstoffen, die het tot zich trekt, en waardoor het kleine dierke, 't zij in helder rood, of glinsterend blauw gedost, zich aan den waarnemer voordoet.

Deze levendige lichaampjes, die met de talrijke stofdeeltjes soms in de lucht zweven, kunnen bij het ademen heel gemakkelijk in het longenstelsel dringen, en aldaar hun vernielingswerk beginnen, indien, wel te verstaan, de noodige verdediging er ontbreekt, of zoo het midden tot hunne ontwikkeling uiterst geschikt is. Zware, langdurige ziekten, die het lichaam uitputten en het zijne krachten ontnemen, en wel inzonderheid deze die de borstorganen treffen, stellen natuurlijk den mensch in allerslechtste voorwaarden om aan de toringbacillen weerstand te bieden. Doch niet alleen ziekten, maar ook gebrek aan voedsel en frissche lucht, en vooral eene zekere voorbeschikking, die vele kinderen van hunne ouders ten deele krijgen, zijn oorzaak dat het venijnig dierke in volle vrijheid en zonder stoornis de tengere lichaamsdeelen bemachtigt, en ze langzamerhand tot volledigen ondergang bereidt⁽¹⁾.

(1) Wij willen hier niet langer uitweiden over de oorzaken der tering, aangezien wij in eene volgende mededeeling breedvoeriger zullen handelen over de mikroben in het algemeen, en over de manier waarop de besmettelijke ziekten zich voortzetten. Wij zullen alsdan ook eenige middelen aanduiden, om het gevaar, dat bijna onophoudend den mensch bedreigt, te ontkomen, en aantoonen, hoe nuttig en voorzichtig het is het drinkwater evenals de melk vóór het gebruik te koken, daar aldus alle gevaarlijke bestanddeeltjes vernietigd, of ten minste onschadelijk gemaakt worden.
B.

Richten wij eens voor een oogenblikje onze schreden tot in eene dier groote katoenfabrieken, waar de stoomkracht de machtige tuigen doet bewegen en leven, maar waar van eenen anderen kant bijna onophoudend dood en vernieling wordt gezaaid. Ziet, hoe tusschen die mannen en vrouwen, jonge kinderen, knapen en meisjes, langs de raderwerken en spinmolens heen loopen. Van hunne vroegste jeugd af, ademen zij niets dan de vuile, ongezonde fabrieklucht in, terwijl ze nauwelijks ietwat hebben om den honger te stillen. Velen moeten hier reeds met de tering op het lijf loopen, want tusschen de duizenden andere geruchten, hoort men nu en dan een hol gekuch, of een drogen, pijnlijken hoest. Bleeke, magere wezens zijn hier talrijk aan te treffen; de wangen zijn ingevallen, de ooren staan verre van het hoofd verwijderd; hunne ademhaling is ietwat gejaagd. Vallingen zijn er overgemeen. Maar, in het slijmerig vocht dat velen ten gronde spuwen, zouden wij wellicht het geduchte kriedierke ontdekken, dat ons met de ijzelijke waarheid zou bekend maken. En 't is die lucht welke de kinderen inzwelgen! Verwonderen wij ons dus niet zoo een vijfde, een vierde zelfs onzer steedsche bevolkingen door tering wordt ten grave gesleept. In volle jeugd, wordt het doodend vergif op den ranken stengel gegoten, en vooraleer tot den rijpdom te zijn opgewassen, ligt hij reeds verdord ter aarde. 't Is vooral van 15 tot 30 jaren dat de tering hare meeste slachtoffers maakt, maar zij ontziet evenwel noch hoogen ouderdom, noch pas geborene wichtjes.

Wanneer de bacillen in een dusdanig gestel met de ingeademde lucht worden binnengelaten, dan kleven ze zich aan het vliesje der fijne luchtpijpjes vast, dringen er dieper en dieper door, en door hunne bewegingen, misschien ook door sommige vochten die zij uitwerpen, doen zij weldra eene zekere prikkeling ontstaan, waardoor de celletjes en vezelkes op verrassende wijze in getalsterkte toenemen, en langzamerhand de kleine diertjes omsingelen en afsluiten. Zoo wordt allengskens

een knolvormig gezwel tot stand gebracht, dat het vijandelijk leger als in eenen strik gevangen houdt, en voor het oogenblik onschadelijk maakt. Ongelukkiglijk is het bestaan dezer nieuwe cellenmassa slechts van korten duur; 't voedsel, dat met het bloed zou moeten aangebracht worden, ontbreekt haar, en aldus is ze op korten tijd der vernieling nabij. In eene slijmerige, kaasachtige stof hervormd, verleenen ze de bacillen weder volle vrijheid, en kunnen dezen opnieuw elders hunne verwoestingen aanvatten. Door het in- en uitademen en vooral door het hoesten, door prikkelingen van verschillenden aard veroorzaakt, worden de doode gezwollen langs de talrijke luchtpijpjes voortgedreven, sommigen uitgespuwd, en echten de kriediertjes zich elders aan het gezonde doch zwakke vliesje vast, om ditmaal weder dezelfde stoornissen in het orgaan teweeg te brengen.

Men begrijpt aldus, dat na zekeren tijd, en naar gelang de verwoestingen op breede schaal worden uitgeoefend, een meer of min groot gedeelte van het longengeweefsel vernietigd, en in holten, met slijmerige stoffen vervuld, herschapen is. Het valt ook gemakkelijk om verstaan dat de algemeene voeding der menschen hierdoor grootelijks te lijden heeft, daar de opslorping van onontbeerlijke gassen, in de lucht vevat, natuurlijk moet verminderen, en het gansche gestel er de onvermijdelijke en droevige gevolgen van te verduren heeft. Wel is waar heeft hier eene zekere vergoeding plaats, waardoor de lucht, door het hijgend ademhalen, in grootere hoeveelheid in de gezond geblevene luchtpijpen gejaagd wordt; maar aangezien het bloed bijna van in het begin der ziekte zijn levenskracht verliest, kan het hieruit weinig of geen voordeel trekken. Wat heel dikwijls de uitputting, zelfs den dood verhaast, zijn de bloedspuwingen, ook wel, de koortsen, die men zoo dikwijls bij de teringlijders heeft aan te stippen; wat meer is, niet zelden ook wordt het slijm, waar bijna altijd bacillen in te vinden zijn, met het speeksel in

de maag gebracht, waar de knollige gezwollen zich ingelijks vormen, en, zoo doende, den zieken allen eetlust ontnemen.

Overal dus waar het dierke, dat wij leerden kennen, zich neerplaatst, 't zij in het binnenste der organen, 't zij in de boven- of binnenhuid, kunnen deze gezwollen ontstaan, en den volledigen ondergang der weefsels teweegbrengen.

Het zou ons wellicht te ver brengen moesten wij hierover in diepere wetenschappelijke bijzonderheden komen. Het flauwe denkbeeld dat wij over de tering geven, zij overigens voldoende om te kunnen begrijpen tot hoeverre deze ziekte voor genezing vatbaar is. Vruchteloos heeft men tot hertoe gepoogd de oorzaak zelve te bestrijden; al de middelen die men beurtelings aanwendde, moesten een voor een van kant worden gewezen, daar zij niet alleen op de dierkes, maar ook op het gansche menschengestel eenen nadeeligen invloed uitoefenen. Sommige geleerden, zich steunende op het gevoelen dat wellicht in de schepping elk dier zijnen tegenvijand heeft, hebben getracht andere min schadelijke bacillen in het lichaam der teringlijders over te zenden, die aldus, volgens hunne meening, de kleineren zouden vernietigen en uitroeien. Een dezer dagen nog verklaarde een Fransch geneesheer de tering te genezen door het inspuiten van geitenbloed, bemerkt hebbende dat deze dieren nimmer door tering worden aangetast. Deze laatste poging zal waarschijnlijk even als de vorige zonder den minsten uitslag blijven, daar het bloed van eene andere diersoort, als eene der grootste vergiften moet aanzien worden, en deze bloedinspuiting heel dikwijls den dood kan voor gevolg hebben.

Het zij hier echter gezegd, dat de genezing, alhoewel uiterst zeldzaam, toch niet heel en gansch onmogelijk is. Men heeft enkele gevallen aangestipt, waarin de reeds verkaasde gezwollen in witte kalkachtige massas hervormd werden, die de verdere ontwikkeling der bacillen tegenhielden, en die het lichaamsgestel zonder

te erge stoornissen verdroeg. Voegen wij er ook bij dat de luchtgesteltenis eenen wezenlijken invloed op de toring kan uitoefenen, en dat, zoo geene genezingen, ten minste zekere beternissen door sommige toringzieken bekomen zijn, door een langdurig verblijf in Davos, Cannes of andere droge, hooggelegene zuiderstreken.

Wat nu het geneesmiddel betreft, door Dr Koch aan het menschedom geschonken, het heeft volgens de nauwkeurigste waarnemingen, weinig of geene werking op de bacillen zelve; het doodt enkel, op eene rasse wijze, de knollige gezwollen, die wij zooeven ontleed hebben. Maar hebben wij niet gezien dat deze bijna altijd, wel is waar zeer langzaam, tot afsterven worden gebracht? En moeten wij ons nog verwonderen dat alsdan de dierkes, die, zooals wij het hooger zagen, hunne vrijheid hernemen, zich heel gemakkelijk elders in de longen kunnen vestigen? Anders is het gesteld bij de lupuszieken, waar de bacillen in het binnenste der bovenhuid nestelen, en waar de doode geweefsels, zonder verdere gevolgen, verdwijnen kunnen. In meer dan een dergelijk geval heeft men tot hiertoe, op korten tijd, schijnbare genezingen, of ten minste ernstige beterschap bestatigd, alhoewel het nog voorbarig zoude zijn tot volledige genezing te besluiten. Wellicht ook kan het middel met zorg en geduld toegepast, eene beginnende longtering maanden lang tegenhouden, ze misschien zelfs totaal vernietigen, maar zeker is het van eenen anderen kant, dat dáar waar de ziekte reeds groote verwoestingen heeft uitgeoefend, alle hoop op genezing verdwijnt, dat zelfs het inspuiten der geneeskundige stof gevaarlijk kan worden.

Men heeft, en niet zonder reden, groot belang gehecht aan de wondere werkingen, die alsdan in het lichaam plaats hebben, wanneer een of meer knollige gezwollen er worden aangetroffen. Zieke deelen, wier terende aard wellicht anders aan het oog der geneesheeren zou ontsnappen, ondergaan, door eenige druppeltjes van het vocht, eene verbazende verandering, terwijl eene hevige

koorts en andere kenteekenen, allen twijfel over de natuur der kwaal wegnemen. Dit alleen kan in vele gevallen van onloochenbaar nut wezen, te meer, daar men bijna met zekerheid kan bevestigen, dat daar, waar hoegenaamd geene teekenen zich na het inspuiten voordoen, alle vrees voor tering mag verwijderd blijven. Ongelukkiglijk moeten wij bekennen, dat op sommige zieken het geneesmiddel niet den minsten invloed schijnt te hebben; personen, bij wie men de bacillen in groot getal ontdekte, ontvingen allengskens eene zeventienmaal te sterke hoeveelheid, zonder eenig uitwetsel te laten blijken.

Wat hier oorzaak van is, en op welke manier het geneesmiddel de tering kan bestrijden, zal ons wellicht de toekomst veropenbaren. Vergenoegen wij ons hier nog bij te voegen dat de grondstof van het geelkleurig vocht ontleend is aan de bacillen zelve, wier hevigste venijnige bestanddeelen er in vervat zijn, en die door hunne groote hoeveelheid, op zoo korten tijd, de levende geweefsels tot vernietiging brengen.

Hier staken wij onze korte verhandeling. Verre van ons het gedacht eene persoonlijke meening over de beroemde uitvinding van den Duitschen geleerde mede te deelen; wij hebben slechts getracht, zoo eenvoudig mogelijk, eenige vluchtige blikken te werpen op deze gewichtige bladzijde van het groote boek der hedendaagsche geneeskunst. Moge de lezer van het Belfort ons met eenig belang gevolgd hebben.

Gent, 20 Januari. 1891.

JULIUS BROECKAERT.

**Lijkkrans op het te vroeg ontsloten graf van onzen welbeminden
en diep betreurden kroonprins**

**Z.K.H. Boudewijn hertog van Saksen, prins van
Saksen-Coburg-Gotha.**

Al wat ons overschiet
Zijn tranen, anders niet!
(VONDEL, *Maria Stuart.*)

I.

O God! wat droeve maar!
Ach! viel die lentebloem geknakt van haren stengel?...
En werd zij van deze aard geplukt door Godes Engel?...
O! sprak die tijding waar?...

En, Vorst, zijt Gij niet meer?... Zijt gij zoo vroeg ontslap en?
Is 't Uwe groeve, U beidend, die ik hier zie gapen?
Zijt Gij verscheiden, Vorst?...
Ons rukt die droeve maar de weeklacht uit het herte!
Ons vlijmt dat hert van rouw en eindelooze smerte!...
En breekt ons in de borst!...

Neen 't lijdt geen twijfel meer!... Uit duizend, duizend monden
Galmt Noord en Zuid een kreet van wee! en ach! en nood!
En 't is zoo aaklig naar, zoo wreed wat zij verkonden:
Ons Boudewijn is dood!

Ja! Boudewijn is dood! Hij heeft den strijd gestreden;
Zijn reine ziele zweeft reeds in het Zalig Eden,
De Kroonprins is niet meer!
Hij lei Zijn krone neêr, het oog op betre een kroning,
God schenkt Hem, in Zijn rijk, de welverdiende looning,
De Prins is bij den Heer!

Hoe werd de jeugdige loot getrappeld met den voet?...
 Wie heeft haar frissche kroon in 't zand te neêr gesmeten?
 Wie zal, o Vorstenhuis! Uw groote droefheid meten?
 Wie stelt de bronnen van uw gultend hertebloed?

't Is duistere nacht...

Hij ligt gestrekt op 't smertenleger;
 Zijn veege blik wordt langzaam veeg en veeger.
 Het edel Vorstenhuis zit snikkend bij zijn spond!
 Hun slaat, sinds korten tijd zoo wreede wond bij wond
 Het ongeluk in 't hert. Zij storten bittre tranen.
 Zij hebben Hunne ster zoo menigmaal zien tanen,
 En nu, pas d'ijzen klauw der bleeke Dood ontsnap,
 Ontwaren Zij dit spook dat snel en nader stapt.
 De Dood die Hun een Zoon, een dierbre, gaat ontscheuren,
 En haast op 't lijk des Prins de Vorst en 't Volk doet treuren!...
 O! mocht de schuttingsgeest van 't minnend Vaderland
 Hem schutten met zijn beuk, bevrijden met zijn hand!
 O! mocht het levensvuur in Hem nog jaren branden!...
 Maar ach!... de Dood reeds smeedt voor Hem haar kille banden!
 Hij is zoo jeugdig nog, o Heer! zoo diep bemind!
 Geen vijand had Hij ooit, eenieder was Zijn vriend!
 Hij is zoo jeugdig nog in 't bloeien van Zijn leven...
 En ach!... het doodfloers gaat Zijn liefdrijk hoofd omgeven!...
 De Dood is daar!... ze lacht!... ze grijnst en grijpt!... Hij zucht!...
 En Zijne reine ziel vaart op in hoogre vlucht!

Weent! o weent thans, o mijne oogen!
 Vloeit! o vloeit thans, tranen wrang!
 Mocht gij immer, immer vloeien!
 Altijd, o! mijn leven lang!
 Ach! wij minden Hem zoo teeder,
 Met den gloed der jeugd bezielde;
 Wij verbeuren gansch de toekomst,
 Nu Gij, Kroonprins, nederviel!

En gij, o Vaderland, treed nader!... Zie Hem slapen
 Den eeuwgen slaap. Hij was de Toekomst van ons rijk!...
 Hij was voor Belgies heil en Belgies roem geschapen,
 Nog gisteren ons vreugde, ons hoop! en nu?... een lijk!

Kom, Vaderland, kom bij!... Ziet gij dat blanke wezen
 Dat van den mond der Dood zoo kil een zoen ontving?...
 Het was weleer Uw Vorst, door God U uitgelezen!
 O! dat uw boezem zich van droefheid samenwring!

Aanschouw Hem nogmaals, Volk! Daar ligt de diepbetreurde!...
 Het was der Heemlen Heer die Boudewijn ons gaf;
 Het was des Heeren wil die Hem ons liefde ontscheurde!...
 Kom, Vaderland, en pleng uw tranen op zijn graf!

II.

En ieder bracht zijn hulde aan 't dierbaar overschot
 Des Prinsen; ieder weende en uitte bittre klachten,
 En poogde door getraan zijn droefheid te verzachten,
 En stortte in dees zijn nood een vuurge beê tot God.

En ieder voelde 't hert zich krimpen in de borst.
 De Dood sluipt in de ziel van Vader en van Moeder!...
 De Broeder, 't Zustrenpaar verkwijnen om Hun Broeder!...
 En 't volk beweent zijn Vorst.

En die klachten stijgen opwaarts
 Aan het Maas- en Scheldestrand;
 En die klachten drijven, zuchtend,
 Boven 't weenend Vaderland.

De moeder.

Heer! Gij hadt het mij geschonken
 Dit mijn kroost, U toegewijd;
 Heer, Gij hebt het mij ontnomen!...
 Weze Uw Naam gebenedijd!

En, o God! toch vlijmt mijn boezem
 Bij dit eindelooze wee!
 Groot is mijne droefheid, dieper
 Dan de diepe, onpeilbre zee!...

Ach! waar vloegt gij heên, o dagen
 Van onzeggelijken troost,
 Toen ik 's avonds, bij het maanlicht,
 Liefdriek droomde met mijn kroost?...

Toen ik het de pracht der heemlen
 En des Scheppers wondre macht
 Liet bewondren, en de sterren
 Blinkend in den stillen nacht.

Lieve nachtegaal, gij zongt dan
 Soms zoo orgelend een zang,
 Die ons beider herten boeide,
 Boeide en kluisterde uren lang.

Ach! Hij zal u nimmer hooren,
 Hij! mijn diepbetreurde kind!...
 Laat uw stemme nogmaals klinken,
 Lieve nachtegaal, mijn vrind!..

Zing, o nachtegaal, beminde!
 Zing een treurig klagelied,
 Dat uit 't zwartomfloersde hert welt,
 Dat dóór tranen henenvliedt.

Zing, o nachtegaal, in 't diepste
 Van den heimelijken nacht;
 Dat uw gorgel zich ontsluite
 In een droeve en bittere klacht!...

De nachtegaal.

De moeder.

Ach! de zonne goot haar stralen
 Tintelend het luchtruim dóór!
 En de zon doofde in den afgrond
 Al haar glans en al haar gloor!

De adelaar schoot dóór de wolken
 Op zijn vlerk, in stoute vlucht!
 En, ach! de aadlaar stortte neder,
 Stervend, uit de breede lucht!

Moeder, Hij zou Koning wezen,
 Hij! uw liefst beminde zoon!
 Hij zou eens een krone dragen!....
 Nu draagt hij der dooden kroon!...

Ach! de zon van mijn beminde
 Goot haar stralen Belgie dóór!
 En de zon doofde in de groeve
 Al haar glans en al haar gloor!

Ach! mijn aadlaar, op zijn wieken,
 Vaarde in hooge en stoute vlucht!
 Ach! mijn aadlaar stortte neder,
 Stervend, uit de breede lucht!

Ach! Hij zou eens Koning worden,
 Hij, mijn Boudewijn, mijn zoon!
 Hij zou Belgies krone dragen!...
 Nu draagt hij der dooden kroon!....

Zing niet meer, o lieve vogel!
 Ach! mijn boezem vlijmt van pijn!
 Ach mijn Boudewijn!... ach! mijn liefste!...
 Mocht 'k met u gestorven zijn!...

Heer! Gij hadt het mij geschonken
 Dit mijn kroost, U toegewijd!
 Heer, Gij hebt het mij ontnomen!...
 Weze Uw Naam gebenedijd!

De vader.

Tu solus altissimus!

God! O God, wat slaan dees rampen
 Wonden in mijn vaderhert!...
 't Is alsof er slangen woelen....
 IJslijk breekt het van de smert!

God! O God, Gij aller Vader.
 Ach! waarom die wreede slag?
 Waarom mij zoo fel getroffen?...
 Ach! mijn zoon! mijn Boudwijn! ach!...

Waarom, Heer, het mij ontnomen,
 't Kind wien 'k al mijn liefde gaf?....
 Waarom 't van mijn zijde ontscheuren?....
 Waarom 't domplen in een graf?....

Waarom plet Uw bliksem 't plantje
 Dat zoo lief en weeldrig bloeit?
 Waarom niet weleer den eikstam
 Door de jaren reeds vergroeid?

God! O God, wat slaan dees rampen
 Wonden in mijn vaderhert!....
 't Is als of er slangen woelen....
 IJslijk breekt het van de smert!

Doch ik zijg aanbiddend neder,
 Heer, voor Uwe Majesteit;
 Gij treft ze allen: grooten, kleinen,
 Heere, zonder onderscheid!

Gij alleen zijt, God, de Meester
 Van het leven en de dood!
 Gij alleen kent Uwe wegen!....
 Heere! Gij alleen zijt groot!....

De koning.

O Boudewijn, mijn neef! O gij die eens mijn kroon
 Moest torsschen op het hoofd en mijnen scepter zwaaien,
 Gij zijt niet meer!.... Vergeefs zal ik mijn droefheid paaïen!....
 Ter tweede male ontrukkt de Dood me een lieven zoon!....

Helaas! was 't niet genoeg dat ik zoo wreed een ramp
 In Zuster, Dochter, Zoon moest ondergaan? O jammer!....
 Haast, Boudwijn, volg ik U!... Mijn hand wordt stram en strammer!
 Ik til niet langer meer het zweerd in 's werelds kamp!....

Neen, Heer!.... De wonde bloedt en scheurt nu weder open!
 Ach! reeds zoo veel geleên, en nu die harde slag!
 Het wordt reeds nacht voor mij!... Mijn zonne taant!... De dag
 Wordt duister als de nacht!... Ik wil geen licht meer hopen!....

Toch, o Heer, Uw wil geschiede!
 't Herte krimpt mij in de borst!....
 Maar Gij hadt het dus besloten!...
 Gij zijt, Heer, der Vorsten Vorst!

De koningin.

Ach! er bloeide een jeugdig bloempje
 Aan den vorstelijken tak;
 Mild gelaafd door 't sap der moeder
 Groeide en bloeide 't lief en lak!

En er gierde een storm in 't Noorden,
 En de rukwind woelde en woei,
 En het bloempje viel, getroffen
 In het heerlijkst van zijn bloei!

En het moedertakje zuchtte,
 Kwijnende, dorde van verdriet;
 En het teelde geene bloem meer
 Nu haar lieving haar verliet!

Bij het vorstelijke twiggje
 Groeide een zusterlijke tak,
 Die in moeders droefheid deelde
 En tot haar met liefde sprak:

'Ween niet meer, mijn welbeminde,
 'k Teel een bloempjen even fijn
 Als 't ontvallen en ik bied 't U,
 't Weze uw liefste bloemelijn!'

't Was alsof het vorstlijk takje
 Nieuwe levenskracht ontvong;
 't Was getroost nu zijne zuster
 Hem een lieflijk telgje schonk!

't Bloempje werd door beide stengels
 Nu getroeteld en bemind
 't Bloempje had twee moedertakken,
 Elke moeder had een kind.

Doch, helaas! weêr giert de rukwind,
 En de stormbui woelt en waait!...
 't Bloempje wordt geknakt!... Verleppend
 Wordt het van den tak gemaaid!...

En de moedertakken treuren,
 Dorren als het dorre riet;
 En zij kwijnen nu hun lieving,
 Hun beminde hen verliet!..

De broeder.

Doleo super te, frater mi!...,
(Boek der Kon. II.)

Dubbel treft mij deze rampe,
Op dees akeligen stond,
Dat ik u voor 't laatst gestrekt zie,
Broeder, op uw doodenspond!

Ach! uw dood heeft mij het leven
Bitter, droef, ja wrang gemaakt!...
Boudwijn! 'k heb met u geleden,
En met u de dood gesmaakt!

Dood!... gij hebt met killen adem
't Leven in mijn vriend gedooft!...
En nu drukt gij zijne krone
Aambeeldzwaar mij op het hoofd!

Looden lasten!... Zwakke schouders!...
Kroon vol zorg en kommernis!...
Maar 'k wil toonen dat Prins Aalbrecht
Kroonprins Boudwijn weerdig is!

'k Zweer het hier bij uwe sponde,
Bij dit dierbaar overschot:
'k Zal uw stappen immer volgen!
'k Zweer het heilig bij mijn God!

'k Zweer dat 'k Belgie zal beminnen,
Vlaanderen, haar schoonst kleinood!
Opdat Belgie moge roepen:
Heil ons! Boudwijn is niet dood!

Boudwijn, 'k zoen uw kille wangen
Waar geen levensblos meer blaakt...
Broeder, 'k kniel voor 't laatst hier neder!...
Rust in vrede!... Uw Aalbrecht waakt!

De soldaten.

Tu Marcellus eris!
(Virgilius.)

Stormen broeien aan de kimme
Van het lieve Vaderland!
Wij staan wachtend bij de grenzen,
Met het moedig zweerd in hand!

Kom, o Kapitein! geleid ons!
Waar den vijand aangerand?...
Kom!... en sneven wij te gader,
't Is voor 't dierbre Belgenland!

"k Kom, o makkers!... Hoog het Vaandel!
Moed in 't herte! 't Zweerd getorscht!
'k Wil met u ten strijde vliegen!...
Op! voor Vaderland en Vorst!

Quomodo cecidit?...
(Machab I, 21.)

Ei! wat droeve mare galmt er
't Angstig luchtruim, aaklig, dóór?
Ach! o Kapitein! is 't waarheid?...
Geen begoochling wat ik hoor?...

Neen, helaas!... 't is waarheid!... droeve!...
Ach! trekt in de Leeuwenvlag!...
O ellende!... droefheid!... naarheid!...
Foltring van dien wreeden slag!...

Hul het Vaandel in het rouwfloers!
Dat geen krijgsmuziek hier klink!...
Dat in ieders oog de trane
Van de ware droefheid blink!

Slaat de trom en slaat de lijkmarsch!
Komt! o makkers, wij, zijn staf!...
Komt! wij brengen onze hulde
Aan zijn vroeg ontsloten graf!...

Komt! wij waken bij zijn groeve,
Dat geen storm zijn slapen kwell!...
Rust! O Kapitein! in vrede!
Rust! O Boudewijn!... vaarwel!...

Met het vaandel van den Leeuwe
 Houden wij hier trouwe wacht!...
 Slaap in vrede, lieve makker!...
 Kroonprins Boudwijn, sluimer zacht!

De priesters.

Dat Gods Engelen U leiden
 Naar het eeuwig Vaderland!
 Dat Gods Engelen U plaatsen
 Nevens Zijne Rechterhand!

Uit de diepten onzer jammren
 Roepen, klagend, wij tot Hem:
 Heere God! verhoor ons beden!
 Heere God! aanhoor ons stem!

Dat Uwe ooren, Heer, zich nijgen
 Tot ons wee- en jammerklacht!
 Heer, 't is duister in ons ziele!...
 In ons hert is 't sombre nacht!

Laat, o God! Uw regen dauwen
 Die ons dorre hert verkwik!...
 Laat, o Heer! Uw zonne schijnen!...
 Straal op ons Uw zachten blik!...

Heere! wij zijn diep gefolterd!
 Angstig is onze arme ziel,
 Nu de hoop van 't land der Belgen
 In den doodstrijd nederviel!

Schenk Hem, Heere, de eeuwge ruste!
 Dat Hem 't eeuwig licht beschijn!
 Dat Hij ruste in eeuwge vrede!...
 Heer! Hij moog ten Uwent zijn!

Dat Gods Engelen U leiden
 Naar het eeuwig Vaderland!
 Dat Gods Engelen U plaatsen
 Nevens Zijne Rechterhand!

De vlamingen.

Wee! O wee! Ons Vlaamsche Kroonprins
 Ligt op 't doodenbed ontzield!...
 Ach! de toekomst is verbrijzeld
 Nu Gij, Vlaamsche Kroonprins vielt!

Ach! Gij waart zoo echt een Vlaming
 Van den waren Vlaamschen aard!
 In Uw ziel ging broederliefde
 Aan der vaadren trouw gepaard!

Wee! Nu zult Ge ons nimmer spreken
 In de tale van ons volk!
 Nimmer stijgen onze kreten,
 Vreugdekreten tot de wolk!

Slaap in vrede! Dat Uw slapen
 Rustig weze! Sluimer zacht!
 Vlaandrens Leeuw staat bij Uw groeve!
 Vlaandrens Leeuw houdt trouw de wacht!

III.

Belgies schuttingsgeest.

't Stake alles thans zijn wee!...
 Ik ben de Schuttingsgeest van 't weenend Vaderland!
 O! dat geen klacht meer stijge aan Maas- of Scheldestrand!
 Prins Boudwijn rust in vreê!

God zond mij uit den kring der gouden Seraphijnen
 Om troost aan uw getraan, verzachting aan uw kwijnen
 Te brengen; ween niet meer!
 O! baadt u in geen zee van droefheid en ellende!
 O! dat uw blik, waar hoop in straalt, tot God zich wende!...
 De Prins is bij den Heer!

'k Breng balsem, Belgen, voor uw wonden;
 God schenkt u Aalbrecht, 't Vorstlijk Kind!...
 Bemint hem met de vuurge liefde
 Waarmeê gij Boudwijn hebt bemind!

Juich! Volk, in dees uw rouw!...
 God die de volkren ment dóór 't zieden van de baren
 En ze immer tot de ree der Veiligheid doet varen,
 Blijft u getrouw!

Juicht! Maas- en Scheldestrand!...
 Laat bloedge zielepijn uw hert niet langer breken!
 God heeft Zijn Vaderarm op 't Vadererf gestreken!...
 God waakt op Belgenland!

Leuven.

PIETER DANCO.

**Het algemeen stemrecht en de herziening der grondwet.
(*Vervolg van bladz. 143.*)**

III.

ONDERZOEKEN wij nu het algemeen stemrecht. Dat het geen natuurlijk recht is, hebben wij reeds bewezen; het zou dit alleenlijk worden, indien het klaar zou zijn, dat door geen ander stelsel de rechten aller standen kunnen worden gehandhaafd.

Zou het algemeen stemrecht, in de huidige tijdsomstandigheden, voordeelig ofwel gevaarlijk zijn voor de handhaving der rechtsorde? Dit is heel de vraag die wij te beantwoorden hebben.

En vooreerst is op te merken dat het algemeen stemrecht door de socialisten gevraagd wordt als een middel om hunne misdadige plannen door te drijven: schending van het eigendomsrecht, schending der vorstelijke rechten, schending der persoonlijke vrijheid door een alles regelenden staat, dit is het einddoel der socialisten; in hunne bedoeling dus is het algemeen stemrecht, dat in zijn eigen noch goed noch slecht is, onrechtvaardig.

Doch de socialisten zijn, Goddank! nog het volk

niet. Zou het Belgisch volk een onrechtveerdig of een rechtveerdig gebruik maken van zijn stemrecht? Dit blijft te onderzoeken.

Met zekerheid kunnen wij niet antwoorden, want de feitelijke oplossing zou afhangen van den veranderlijken volkswil, dien wij in onze handen niet hebben; zelfs eene zedematige zekerheid (*certitude morale*) is hier niet gegeven; want wij moeten enkel den uitslag van dit stelsel gissen naar de tegenwoordige gesteltenissen der gemoederen, en die gesteltenissen zelve zijn tot hiertoe niet op de proef gezet. 't Is juist die onzekerheid welke ons min of meer schrik inboezemt, en omdat de voorzichtigheid ons aanmaant, het zekere voor 't onzekere te kiezen, hebben wij in het voorgaande hoofdstuk onze voorkeur voor het bestaande stelsel uitgedrukt.

Maar... het menschedom staat niet stil; het zoekt naar verbetering.

Wegen wij dus de voor- en nadeelen van het algemeen stemrecht om te zien of het eene *waarschijnlijke* verbetering zou zijn.

1° Vooreerst heeft het algemeen stemrecht het voordeel, alle burgers op denzelfden voet te stellen vóór de stembus; geene kieswetknoeierijen meer! Geene ziftingen meer van kiezers door liberale of katholieke teems! Dit is een voordeel en een groot.

Een nadeel ligt er neven: waar niet gezift of gebuild wordt, blijven de grofste zemelen bij de witte bloem. Zijn *die* en *die* menschen genegen om recht, orde en algemeen voorspoed te behertigen? Zijn zij bekwaam de middelen, die er toe leiden, te beseffen? - Het algemeen stemrecht onderzoekt niet: allen gaan ter stembus en allen zijn er gelijk.

Indien hier het spreekwoord geldt dat zegt: 'het getal der zotten is oneindig' dan is het algemeen stemrecht de regeering der dwaasheid.

2° Een tweede voordeel van het algemeen stemrecht, en dit is niet min gewichtig, bestaat hierin,

dat alle belangen kunnen vertegenwoordigd zijn: alle burgers, alle standen kiezen, dus hebben alle belangen kans van vertegenwoordigd te worden, en zij zouden dit inderdaad, indien men met het algemeen stemrecht de evenredige vertegenwoordiging verbond; doet men dit niet, dan kan 't gebeuren dat gansche standen, b.v. die der nijveraars of grondeigenaars, ongenadig tot overwonnelingen in de kiezing gedoemd, geene vertegenwoordigers hebben dan hunne benijders en vijanden.

Maar stellen wij dat alle belangen in de Kamers hunne vertegenwoordigers vinden; dan toch is het zeker dat de vertegenwoordiging niet zal in verhouding zijn met het gewicht dier belangen.

Nemen wij een voorbeeld: een patroon heeft 100 werklieden; er rijst een geschil tusschen hen op, een geschil dat door de Wetgeving zou moeten beslecht worden. Zeker het recht der twee partijen is even heilig en beider belangen mogen hunne vertegenwoordigers in de Kamers hebben, maar de patroon is 100 maal partij en elke werkman is het maar eens; de nijveraar heeft dus alleen zooveel belangen te verdedigen als de honderd werklieden samen. De kiezing komt en gebeurt op die strijdvraag: de werklieden hebben honderd stemmen, de patroon heeft er maar één, of ten hoogste vijf of zes, indien hij onder hem eenen bestuurder of meestergasten heeft, die even als hij de belangen van het kapitaal voorstaan; in alle geval zijn belang ligt onder.

Weinig geruststellend, niet waar? Er is nochtans eene bemerking die bemoedigt:

Wij hebben daar gesproken in de onderstelling dat de belangen van patroon en werkman tegenstrijdig zijn onder elkander; welnu, in den grond is die onderstelling valsch: de werklieden hebben er geen belang bij, dat de patroon in zijne rechten verkort worde.

Om dit klaar te maken, gaan wij het hoogergesteld voorbeeld nader bepalen: nemen wij dat de strijdvrage, waarvan sprake, het dagloon der werklieden tot voorwerp hebbe (en daar komt het toch altoos op uit). De vraag dan door de wetgevers op te lossen, is deze: moet de wet een minimum van dagloon, b.v. 3 of 4 fr., en een maximum van werkuren bepalen?

Die bepaling is onrechtvaardig; zij is strijdig met het recht van den patroon; want in vele gevallen zal een arbeid van 8 of zelfs van 10 uren hem geene 3 of 4 fr. weerd zijn.

Maar zij is ook strijdig met het belang en recht van den werkman; want, kan de patroon aan zijne nijverheid niet uit, dan laat hij die varen en... de werkman zit met ledige handen, dus ook met ledige broodkast. En, bemerk wel, de werkman en mag de nijverheid, die hem voedde, niet redden met meerdere uren te werken of aan minderen prijs: de wet zou 't verbieden. Indien de werklieden dit bevroeden, zullen zij zich wel wachten, die onrechtvaardige aanslagen op de vrijheid door te drijven, maar zullen zij het verstaan? Daar ligt de knoop.

De socialistische bladen en voordrachten zullen trachten hun den kop zot te maken: zij zullen wel eenige tabels vinden van zooveel en zooveel honderdduizenden, door de nijveraars gewonnen, om daar uit te besluiten dat dezen de nijverheid niet zouden laten vallen. Ofwel zullen zij aan het volk wijsmaken dat de val van fabrieken en van andere winningen het gewenschte doel is, de dageraad van het volksgeluk; 'want, zullen zij schreeuwen, die val zal den Staat dwingen de nijverheid zelf in handen te nemen, en dan, dan zijt gij allen nijveraars, als leden van den Staat'.

Zeker, de katholieken zullen hun best doen om aan het volk de uitzinnigheid dier stelsels te doen tasten; maar wie zal gelijk halen?

Wij denken dat op het einde de waarheid zou zegepralen, maar dat een tijd van bittere proefnemingen, misschien van jammerlijke botsingen die zegepralen zou voorafgaan; en daarom zouden wij de verantwoordelijkheid niet op ons nemen, het algemeen stemrecht aan te preêken.

3° Een ander gevolg van het algemeen stemrecht zou zijn dat de lagere standen meer zouden aangetrokken worden, dat men meer op hen zou werken.

Daar steekt weer goed en kwaad in: de werkman zou voelen dat hij *iets* is, en dit is goed, want het besef zijner eigenweerde veredelt den mensch en zet hem aan tot meer eerbied voor zich zelve; het kwaad is dat de volksvleiers (en een vleier wordt zoo gemakkelijk aanhoord!) hem zullen voorliegen dat hij *alles* is: alles in de nijverheid, alsof het kapitaal en de leidende geest der bestierders voor niets telden; alles vóór de stembus, en daar ja zou het werkvolk verreweg het evenwicht hebben.

De werkman, zegt men, zal beter onderricht worden: de goede zoowel als de slechte pers zal op hem werken. Hij zal leeren oordeelen tusschen goed en kwaad; hij zal overstroomd worden van het licht der drukpers, die men de school der volwassenen noemt.

Men vergeet er bij te voegen dat er geene slechtere school denkelyk is dan die zoogenaamde school van volwassenen. Ongelukkig is hij die zijne godsdienstige, wijsgeerige en staatkundige overtuigingen moet putten in dagbladartikels, die dikwijls de zwaarste vraagstukken in eene enkele kolom behandelen. En *hoe* behandelen? - Is het om ze klaar en grondig voor te dragen? - Dikwijls om zand in de oogen te werpen: gewoonlijk vertoont de dagbladschrijver maar ééne enkele zijde van het vraagstuk om al het overige zooveel mogelijk in het donker te laten: partijgangsters winnen is

zijn doel. Wij loochenen geenszins den heilzamen invloed der goede pers, vooral waar zij tegen de verderfelijke werking eener god- en zedelooze pers moet ingaan; wij stellen enkel vast dat voor geregelde verstandsontwikkeling de drukpers eene zeer gebrekkige school is.

Of zal men zeggen dat de volheid en klaarheid der kennis zal opschieten uit de vergelijkende lezing van bladen verschilliger kleur? - Onnoozele bewering!

Ik onderstel dat er aan eene Hoogeschool (ik zwijg nog van eene lagere of middelbare school) twee leeraars elkanders onderwijs trachten af te breken, en met den gloed der welsprekendheid vóór dezelfde leerlingen hunne wederzijdsche stellingen verdedigen. Welk zal de indruk zijn op de studenten? Zij zullen beide leeraars misschien op beurt gaan bewonderen en toejuichen; maar echte, kalme overtuigingen zullen zeer weinigen uit die lessen (of beter pleitredenen) meedragen: de groote hoop zal besluiten dat daar, waar twee groote koppen met zooveel vuur het 'ja' en het 'neen' voorstaan, voor hen maar plaats voor twijfel overblijft. En men zou willen dat een eenvoudige werkman, die tusschen de werkuren of 's avonds na de vermoeinissen van den dag ter vlucht een dagbladartikel leest klaar zie in de grootste en moeilijkste maatschappelijke vraagstukken, waar zijn verstand door geene de minste voorbereidende studie werd toe opgeleid?

Hierin blijkt nog de onderrichtwijze van de Kerk de eenigste die doeltreffend zij: de Kerk begint haar onderwijs met eenen geloofsbetuiging af te eischen; dan legt zij de waarheden verder en verder uit volgens de verstandsontwikkeling van hare leerlingen en slechts daarna toetst zij hare geloofspunten op den proefsteen der tegenspraak, met ze tegenover vijandige leeringen te stellen.

In de Kerk, maar in de Kerk alleen, is zulke

leerwijze mogelijk en redelijk: zij mag beginnen met eene geloofsbelijdenis, vermits zij hare leering niet steunt op het vrij onderzoek, maar op een hooger leergezag; elk geloofsonderwijzer geeft zijne leering niet als de zijne, maar als die van heel de Kerk en van God zelf; waar een christene den godsdienst hoort uitleggen door twee leeraars, heeft hij reeds een bewijs dat de leering niet komt van die personen zelve, maar van een verhevener leerambt; anders zouden zij niet dezelfde leering voordragen; de eenheid, stempel der waarheid, glanst al meer en meer in zijne oogen naarmate hij vordert. Van den anderen kant zegt hem zijn geest en zijn hert dat het betamelijk is dat God gesproken hebbe over de zaken die God aangaan en zoo aarzelt hij niet als goddelijk te erkennen die leering, welke als zoodanig door heel de Kerk en, ja, door de geleerdste mannen beleden wordt⁽¹⁾.

Bij het volk overtuigingen willen stichten door een wijsgeerig onderzoek en door de botsing der gedachten, is eene ongerijmdheid, en daarom zal de Kerk de eenige volkschool blijven, in zake van geloof, zedeleer en ook van maatschappelijke verhouding der standen; want ook deze vraag behoort tot de zedeleer.

4° En nochtans, in de huidige omstandigheden geldt eene bemerking die mij haast zou doen besluiten het algemeen stemrecht of eene groote uitbreiding van stemrecht welkom te heeten: 't is dat het misschien de vervaarlijke vorderingen en de wassende kracht der socialistten zou stuiten. Anseele en zijne handlangers hebben hunnen invloed aan het tegenwoordig stelsel te danken. En hoe dat? - Zij hebben het volk eene lotsverbetering beloofd, en wat meer

(1) Wat wij hier zeggen behelst in kiem de *geloofstaving voor het volk* of *Démonstration populaire de la Foi*, die elk christene doet zonder dat hij er misschien op denkt.

is, die deels bezorgd door het oprichten der cooperatieven of *gemeenschappen* van aankoop en voortbrenging. De Fransche omwenteling had het verval der werkstanden voorbereid door elken werkman af te zonderen en hem, als prooi aan de ikzuchtige berekeningen van gewetenlooze nijveraars, in den strijd voor het leven te werpen. De gemeenschapsmakers zijn op tijd gekomen om de puinen eener verwoeste maatschappij op te rapen en er een nieuw gebouw uit op te trekken, dat het werkvolk ten minste eenigszins zou beschutten. Die eerste lotsverzachting, den werkman aangeboden, was in de oogen der menigte een onderpand voor de hersenschimmige heilbeloften, door de grootmeesters der nieuwe leer aan het volk voorgespiegeld. Zoo kregen zij het volk aan hunnen leiband, en wonnen een onbegrensd en blind vertrouwen. En wat deden intusschentijd de katholieken, die de beschermers der volksklas moesten zijn? Zij lieten de gemeenschappen begaan of werkten ze tegen; immers het lot der staatspartijen, het bewind van het land hing af van de burgerij, van de neringdrijvers, en deze laatsten werden in hunne belangen benadeeld door de gemeenschappen. In de kiezingen moesten de kandidaten beloven, deze te bekampen, en, getrouw in hunne beloften, zien wij ze heden wetten in dien zin voorstellen. Verre van ons die voorstellen te bestrijden; integendeel wij vinden ze billijk en rechtveerdig; wij bestatigen enkel dat de kloof tusschen het volk en de hoofden der katholieke partij groter en groter werd en dat de volksmenners al meer troeven in hun spel kregen.

Hadde het volk kiesrecht gehad, de twee staatspartijen zouden zich aan 't hoofd der gemeenschappen gesteld hebben; want deze, al hebben zij geene aanspraak te maken op de voorrechten die zij thans genieten, zijn in hun eigen wettig en rechtveerdig. Men kan er tegen opwerpen, dat zij de dood zijn

der middelstanden; dat is zeker erg, maar kon men redelijker wijze aan het werkvolk zeggen: 'Gij moet uw belang en recht slachtofferen voor den welstand der burgerij, van uw profijt afzien, en, te midden uwer eigene armoede, eene gedurige aalmoes brengen aan de neringdoeners?' Neen, dit was niet aannemelijk, en geen wonder dat de werklieden zich in de armen wierpen diergenen, die hun de armen openden, terwijl anderen de hunne gesloten hielden. En terwijl de behoudsgezinde partij over hare staatkundige zegepralen jubelde, dreef een Anseele zijne veroveringen al verder en verder en werd de echte volksprofeet en koning.

Welnu, met een uitgebreider stemrecht moet dit alles een einde nemen; de hoofden der twee staatspartijen zullen doen wat zij sinds lang hadden moeten doen; de gemeenschappen in handen nemen, of iets even voordeeligs oprichten.

Is dit te zeggen dat zij de neringdrijvers den rug moeten toekeeren en verbranden wat zij hebben aanbeden? Onedel en walgelijk ware zulke handelwijze: niet alleen uit kiesbelang moeten wij de middelstanden verdedigen, maar uit echte overtuiging, omdat zij de stevigste hoeksteen zijn der maatschappij, en de ladder tusschen lagere en hoogere standen; bij hen alleen vinden wij nog in zekere mate het oorbeeld der christene tijden verwezentlijkt: den burger koning aan zijnen heerd. Ons mikpunt moet dan zijn, het belang der lagere en der middelstanden overeen te brengen.

Een verdrag tusschen de neringdrijvers en het fabriekvolk is thans zeer moeilijk, omdat genen aan dezen de voordeelen niet kunnen aanbieden, die men in de gemeenschappen geniet. Om even voordeelig te kunnen leveren, moet de burgerij zich op hare beurt inrichten; daarom moet elke nering en elk ambacht in bond vereenigd worden; doch daarmee zijn zij nog niet gered, want in getalsterkte

liggen zij dan nog ver onder tegen de werklidengemeenschappen en kunnen den strijd tegen deze niet volhouden; alleenlijk als uit al die bonden in elke stad een groote burgersbond oprees tot onderlinge bescherming, zouden de kansen gelijkstaan; de burgerij zou haar bestaan verzekerd hebben door hare leveringen aan de burgerij zelve en aan de hoogere standen; en zij zou ook met het werkvolk een leveringsverdrag kunnen sluiten, waarbij zij zich tevreden zou kunnen houden met dé winsten, die de werkman nu moet laten vallen in de handen van de beheerders der gemeenschap en in de socialistische strijdkas. De werkman zou daarbij het voordeel genieten, van zelf nering te kunnen drijven en zich alzoo bijwinsten, ja zelfs een onafhankelijk bestaan te kunnen verschaffen.

Maar komen wij terug tot het algemeen stemrecht: moeten wij dit afwachten om het werkvolk te kunnen onttrekken aan den invloed der socialistische gemeenschappen? - Zoo ja, dat het dan spoedig kome; maar wij denken dat de katholieken van nu af de goedkoope bevoorrading van den werkman kunnen verkrijgen, zonder daarom de burgerij tegen te werken. Te Brussel deed men dit. Daarom dus vragen wij het algemeen stemrecht niet; maar wij bekennen dat, spannen de katholieken niet spoedig alle redmiddelen in, de huidige toestand gevaarlijker is dan het algemeen stemrecht: is de kop des volks op hol gebracht door de valsche leerstelsels, dan moet het afslaan zijner eischen op burgeroorlog uitloopen; geef integendeel het algemeen stemrecht: het zegepralende volk zal van zijne aanleiders de vervulling eischen van hersenschimmige beloften en de teleurstelling zal de oogen openen. Doch dat die teleurstelling eerst zou komen na bittere proefnemingen, is ook zeker. Willen wij dus ons vaderland vrijwaren van de droevige noodkeus tusschen burgeroorlog of socialistenbeheer, trekken wij het volk tot ons, en...

richten wij bonden op tot goedkoope bevoorrading van den werkman.

5° Ten gunste van het algemeen stemrecht hebben sommige katholieken ook ingebracht dat het de dood zou zijn van het liberalism; dat voortaan de strijd lijf om lijf zou zijn tusschen katholieken en socialisten; daar ligt zeker veel waarheid in; want voor het volk is het liberalism een ijdel vat; maar, kunnen sommigen zich verheugen bij de stuiptrekkingen van eenen doodsvijand, wij moeten ons afvragen of de godsdienst iets zou winnen bij die verdwijning van het liberalism: het socialism is het monsterkind dat zijn eigen vader zou vermoorden, maar het heeft diens bloed in 't lijf en heeft zijnen haat tegen de Kerk geërfd met nog meer wildheid en bloeddorst.

Geene dwaling van het liberalism of zij komt, tot hare uiterste gevolgen gedreven, in het socialism terug. Het liberalism wilde de miskenning der Kerk en hare onderwerping aan den Staat: de socialisten willen hare gansche verdwijning; tusschen het raderwerk van den socialistischen staat moeste de laatste priester verpletterd worden. Wij denken zelfs dat, van al de socialistische beloften, de onteigening van kerken en kloosters de eerste zou aan de beurt staan: de Joden hebben hunne geldkoffers te goed verschanst en zelfs, hoe uitzinniger een staatsbewind te werk gaat, hoe meer het in de klauwen der Joden valt; maar... de kloosterlingen en priesters zijn weerlooze slachtoffers. Als de volksverleiders zich in de onmacht zien, hunne bedrieglijke beloften te vervullen, dan paaen zij het teleurgestelde volk met het goed en bloed der Kerk. Zien wij dit niet in Frankrijk?

6° Men zegt nog: het Belgisch volk, het Vlaamsche vooral heeft geloof: het zal zich niet laten verleiden door eene rechtschennende en goddelooze secte. - Ja, het volk heeft geloof, maar.... men betrouwe het niet te ver. Het volk heeft ook de zucht naar welstand en genot.

Het geloof, zegt men, leert aan het volk van door de hoop op het hiernamaals de bitterheden van het aardse leven te verdragen; dat is waar: het leven, zelfs het gelukkigste, is altijd eene lastige overvaart en eischt christene verdueligheid; maar wij geven den socialistten te veel vooruit, als wij hun laten zeggen: 'de katholieken bieden den hemel aan de overzij des grafs, *wij* openen hem van in dit leven'. Neen! Neen! het katholiek geloof biedt ook den hemel op aarde, voor zooveel hij te verwezentlijken is: wel prijst de Kerk de vrijwillige zelfverzaking aan, maar zij ontzegt aan hare kinderen niet, naar stoffelijk welzijn door rechtveerdige middelen te streven. Somwijlen zelfs legt zij dit op als eenen plicht: een vader *moet* zorgen voor het tijdelijk welvaren van zijn huisgezin. Veronderstel nu dat die vader de zijnen tot ellende gedoemd zie door de schraapzucht eens patroons, die den arbeid niet naar behooren betaalt: die vader *moet* (altijd door rechtveerdige middelen) tot loonsverhooging zien te geraken; hij *moet* gebruik maken van de voordeelen eener gemeenschap of van een dergelijk genootschap indien dit geene zedelijke gevaren oplevert of niemand krenkt in zijne rechten. Zoo ook *moet* hij beschermwetten eischen voor de gezond- en zedelijkheid zijner vrouw en kinderen, indien hij deze bedreigd ziet.

De lijdzaamheid, de verdueligheid is altijd geene deugd. Onze voorouders waren vrome christenen, maar juist geene lammekens van verdueligheid. Sla de geschiedenis open van de oorlogen onzer Vlaamsche poorters; waarvoor streden zij? Dikwijls, ja, als op den Groeningerkouter, voor de bevrijding des vaderlands; maar dikwijler nog voor stoffelijke belangen. Vlaanderen opheffen uit de ellende was Artevelde's doel; onrechtveerdige belastingen afschudden was het hoofdgedacht der volksbewegingen onder Philip den Goede en Karel den Stoute; om zijnen weerstand tegen geldafpersingen stierf Anneessens eene

dood, die door de geloovigen als eene marteldood verheerlijkt werd. Nooit heeft de Kerk den strijd voor stoffelijke belangen gedoemd of gelaakt, zoolang de aangewende middelen het recht niet te buiten gingen.

Wij ook moeten ons niet tevreden stellen met tegen de eischen der socialisten enkel de christene verdueligheid aan te preêken. Even als zij en meer dan zij, moeten wij den welstand van het volk beoogen; onze strijd tegen het socialismus is niets anders dan: rechtveerdige middelen tegen onrechtveerdige stellen. Brengen wij zelve geene hulp aan het volk, dan zal het geloof dit niet behoeden tegen de verleidingen; in ons geloof zelf vindt het socialismus de grondwaarheden, waar het zijne verleidende drogredenen op steunt; preêkt de priester niet dat alle menschen kinderen zijn van eenen vader, dat zij allen door de banden van broederlijke liefde moeten vereenigd zijn? Het socialismus stelt tegen deze goddelijke leer de akelige wezentlijkheid: de herdvoghtigheid der rijken, de opeenhooping van goud door onrechtveerdige middelen, de bittere ellende des volks. Het verdedigt de zaak van Lazarus tegen die van den rijken vrek; zulke zaak is niet moeilijk om winnen bij een christen volk; socialisten en christenen wij verdedigen ze beiden en winnen ze; maar het volk wil praktische gevolgtrekkingen; geven wij die niet, dan zal het volk die der socialisten aannemen: gewelddadige onteigening en alverpletterenden staatsdwang.

Men steunt, ja, op den godsdienstzin en de bedaardheid van het boerenfolk. Ik denk integendeel dat er in menigen boerenknecht, in menigen armen aardwroeter stof zit voor eenen socialist, indien hij door socialisten bewerkt wordt. Tot hertoe hielden de boeren zich stil: zij waren afgezonderd en hadden geene wapens: geef hun een wapen, namelijk het stembriefken, en zie dan wat zij doen zullen.

Men zegt nog: Duitschland heeft het algemeen stemrecht en toch zenden de Rhijngewesten de centrumleden naar den Rijksraad; - ja, maar Duitschland heeft het algemeen stemrecht van over lang, het volk werd er voor opgeleid; lang eer het maatschappelijk vraagstuk het brandpunt was der staatszaken, stond het katholieke Duitsche volk rond Winthorst tegen Bismarck geschaard; nu nog verlaat het de zijde niet der aanleiders, met wie het gestreden en gezegepraald heeft. In Duitschland hebben de katholieken zich niet laten onderkruipen door de socialisten, en heden mag de katholieke volkspartij in Duitschland gerust haren program tegen dien der socialisten opsteken. Hier integendeel staan wij voor de verrassingen van eene schielijke volksontwaking, waar niemand de gevolgen kan van voorspellen.

Welk is het besluit van dit alles? - Dat men niet mag zeggen: 'het algemeen stemrecht zal ons gunstig zijn, omdat het volk katholiek is.' Het algemeen stemrecht opent voor ons een nieuwen strijd; de uitslag er van is twijfelachtig; want, is van den eenen kant gehechtheid aan het Roomsche geloof het kenmerk van ons volk, van den anderen kant zijn de socialisten ons bij het volk ver vooruit door hunne verspreidingsmiddelen.

Dus: het zou roekeloos zijn voor ons, verdedigers der echte staatsorde, het algemeen stemrecht bij te roepen, maar wij moeten ons van stonden aan zóó inrichten dat wij het niet te vreezen hebben.

Men make ons echter niet voor zwertzienders uit: neen, wij hebben de overtuiging dat de Kerk vóór een harden strijd staat, maar ook vóór eene roemrijke overwinning; reeds zijn de teekens der zegepraal voorhanden: het zijn niet alleen de herhaalde oproepen van onzen geestelijken Opperherder, die al de katholieken in slagorde geschaard hebben, maar ook de vernieuwde uitstraling der katholieke waarheid, die als eene weldoende en zegespellende

zonne voor de wereld opgaat. Wij hebben thans een voorbeeld voor onze oogen van hetgeen men noemt den subjectieven vooruitgang der godsdienstwaarheden⁽¹⁾: de punten van geloofs- en zedeleer, door Christus aan zijne school, de Kerk, achtergelaten, zijn onveranderlijk en eeuwig dezelfde; doch de klaarheid, waarmede het christen volk die waarheden ziet, is niet altijd even groot; de tijdsnoodwendigheden en bijzonder de aanvallen der vijanden dwingen de Kerk tot eene klaardere uiteenzetting van zulk of zulk punt. En is het juist dat niet wat wij beleven in zake van maatschappelijke vraagstukken? De eerste priesters en bisschoppen, die te velde trokken tegen de misbruiken der nijveraars en die eene Staatstusschenkomst vroegen, werden bijna voor socialisten uitgemaakt. Heden durft elk nadenkend katholiek de rechten des volks en de plichten der werkbazen vrij en vrunk voor oogen leggen. Wat beteekent dat? Dat de katholieke leer veranderd is? - Geenszins, want de waarheden, die wij thans voorstaan, lagen reeds lang, als in kiem, in de katholieke zedeleer; wij beleven alleen de uitbotting der christene waarheid. Heeft dan de Kerk achttien eeuwen noodig gehad om de waarheden bewust te worden die zij in haren schoot bewaarde? Heeft zij daarvoor het opdonderen van het socialisme moeten afwachten? - Ook niet; maar gedurende al de christene eeuwen heeft zij hare begrippen van rechtvaardigheid en naastenliefde op de maatschappij toegepast; zij deed dit door de vrije ontwikkeling harer levenskracht, zonder verzet, zonder volksberoerten⁽²⁾; zij had dus ook niet noodig de wederzijdsche rechten en plichten van baas en werkman zoo nauwkeurig af te bakenen,

(1) Vooruitgang niet der waarheid, maar der waarheidkennis.

(2) Zoo is het, b.v., een wonder der katholieke Kerk, niet van de slavernij afgeschaft te hebben, maar dit te hebben gedaan zonder bloedvergieting.

vermits deze door niemand geloofend werden. De Fransche Omwenteling, de groote Vernielster, is gekomen en heeft de christelijke wereldorde omvergeworpen, en tevens het maatschappelijk verband tusschen de standen. Het verderf heeft zijn zaad geschoten, eerst onmerkbaar, altijd wassend en nu staat iedereen verbaasd over de groote verwildering in de maatschappij. De Kerk die reeds de omwenteling bij haar eerste opkomen, met hare valsche begrippen van vrijheid, gelijkheid en broederlijkheid veroordeeld had, heeft beurtelings ook hare wangedrochtelijke kinderen, het liberalismus der hoogere en het socialismus der lagere standen, aan de schandpaal der logen genageld en er de christene rechtveerdigheid en naastenliefde glansrijk naast gesteld. De zegepraal der Kerk op het socialisme is reeds half voltooid: de katholicke leer zegeviert in den geest harer beste en verstandigste kinderen, zij zal het ook op de herten der volkeren; maar, zijn we zeker van de eindelijke zegepraal, wij mogen toch den strijd niet roekloos uitdagen en daarom op geen algemeen stemrecht roepen.

IV.

Nu zouden wij nog moeten eenen oogslag werpen op de tusschenstelsels.

a) Vooreerst hebben wij eene oplossing in 'de uitbreiding van het stemrecht binnen de palen der grondwet'.

Die oplossing verandert niets aan den toestand: met zulke uitbreiding kan men niet geraken tot de vertegenwoordiging der lagere standen. Zij zou daarbij de gemoederen meer schokken dan bedaren.

b) Dan hebben wij het stelsel van den heer Nyssen, volgens hetwelk de belangen zouden vertegenwoordigd zijn naar hun gewicht: elk burger zou éene stem hebben, een huisvader twee, een huisvader-eigenaar drij. Dit stelsel is inderdaad recht-

veerdig, want het neemt grootendeels eene onrechtveerdigheid weg van het algemeen stemrecht, namelijk deze, dat de vertegenwoordiging niet zou in verhouding zijn met de belangen.

De toepassing echter van dit stelsel zou het volk nooit aannemen: het volk in rust houden zonder stemrecht is mogelijk, want zonder de opstokingen der socialisten zou het op geen stemrecht gepeisd hebben; maar hebt gij het volk eens in den kiesstrijd geworpen en de politieke driften opgehitst, dan zal het nooit dulden, dat het door zijne tegenstrevers verpletterd worde, omdat dezen eene of twee stemmen vooruit hebben. De ongelijkheid, schoon inderdaad minder dan nu, zou veel meer in 't oog springen en onlusten verwekken.

Dezelfde bemerking geldt, dunkt ons, voor het stelsel van Helleputte⁽¹⁾.

c) Dan hebben wij eene reeks van stelsels, die het stemrecht tot zekere personen beperken, b.v.: verlaging van den kiescijns op 10 fr., algemeen stemrecht der huishouders (les occupants); het kunnen lezen en schrijven; het stelsel der bekwaamheidskiezers, enz. Al die stelsels achten wij beter dan het algemeen stemrecht, omdat zij eene vertegenwoor-

- (1) Tegen dit stelsel, gelijk het onlangs werd uitgebracht, hebben wij eenige bezwaren in 't bijzonder:

- a) Volgens dit stelsel zou elk der drie belangen: *kapitaal*, *werk* en *wetenschap* eene gelijke vertegenwoordiging hebben. Maar het is duidelijk dat de mannen der *wetenschap* reeds in eene der twee eerste afdeelingen vallen.
- b) Het vak der wetenschap zou te klein in getal zijn. Het zou te zeer in 't oog springen dat dit enkel bijgebracht is om het overwicht der hogere standen te behouden.
- c) Dit stelsel werpt al de grondslagen onzer Staatsinrichting om, wat gevaarlijk is. Moest He proef mislukken, dan zou een nieuwe ommekeer volgen, en het gezag zou zijn aanzien verliezen.

Het stelsel Helleputte zouden wij goedvinden om een staatsberek voor 't werk in te richten. Dit berek of werkraad, dien wij in de vorige aflevering min of meer afschetsten en die volgens wetten, door de Kamers gestemd, de werkkwestie zou regelen, konde samengesteld worden: voor een derde uit gekozenen der werklieden, voor een derde uit vertegenwoordigers der eigenaars en nijveraars en voor een derde uit mannen der wetenschap, door den Staat genoemd.

diging schenken aan de lagere standen, zonder hun een te groot overwicht te verleenen. Het beste is dat der huishouders; het is het voordeeligste voor de orde en sluit niemand voor altijd buiten het kiesrecht: alle burgers kunnen huishouders worden.

Het *lezen en schrijven* vinden wij niet gevaarlijk voor de katholieken; want de katholieke gewesten zijn even geletterd als de liberale; ten andere, iedere kiesomschrijving zou haar getal vertegenwoordigers blijven behouden, en in elke dier omschrijvingen zijn het zeker niet de ongeletterden, de in 't wild opgegroeiden, die de beste christenen zijn.

Het bekwaamheidstelsel (de kiezers van ambstwege daargelaten) kunnen wij ook aannemen, als het rechtzinnig toegepast wordt; maar het opent de baan voor willekeur.

Welk is dan ons besluit nopens de *herziening*?

Vermits wij denken dat met het bestaande stelsel de rechtveerdigheid kan heerschen, vinden wij eene herziening onnoodig.

Wij hebben nochtans ook bewezen dat noch het algemeen stemrecht, noch de andere stelsels, waar de herziening de deur kan voor openen, in hun eigen slecht zijn. De vraag is dus enkel over de passelijkheid (*l'opportunité*); zij hangt af van den toestand der gemoederen. Daarom denken wij de oplossing te mogen overlaten aan hen die het beste zien wat er in 't land omgaat, 't is te zeggen aan onze ministers en andere partijhoofden.

In 't algemeen zijn wij vijanden van de almacht der ministers over de meerderheid: volgens de grondwet is de minister de dienaar des konings en niet het opperhoofd der Kamers; als dienaar zit hij met gebonden handen; hij kan dus zijne partij niet vrijlijk besturen volgens dezer betrachtingen; hij kan enkel nog een middelaar zijn tusschen de meerderheid en het Hof. Daarom denken wij dat, in 't algemeen, vooral waar grondbeginselen op het spel

staan, de meerderheid haren wil moet doen gelden.

In het huidige vraagstuk echter denken wij dat de meerderheid het ministerie moet volgen. Waarom? Omdat wij gerust mogen aannemen dat wij het, in grondbeginsels en gevoelens, volkomen eens zijn met onze ministers en zelfs met het Hof: allen willen wij het behoud van recht van orde, en bijna allen de handhaving der grondwet, voor zooveel de gesteltenis der gemoederen het toelaat. Onze ministers zullen dus enkel handelen volgens de noodwendigheden van den toestand, en die noodwendigheden kennen zij beter dan wij.

Twee zaken zijn ons katholieken noodig: kalmte in 't onderzoek, eensgezindheid in de oplossing⁽¹⁾.

Opwyk, Januari 1891.

F. DRIJVERS.

(1) Hier sluiten wij onze studie; maar hopen die te volledigen in nog eenige bijdragen over den strijd tegen het socialismus en over 'den program eener katholieke werkliedenpartij'.

Iets over de talen in den Congo.

Nieuw-Antwerpen, Missie van het H. Hert van Jezus. 12 October 1890.

Achtbare Weldoener en Beste Vriend,

Uit dankbaarheid en beleefdheid zou ik sedert lang reeds op uwen brief moeten antwoorden hebben, ik ben aan de ieverige Broeders van de christelijke scholen een groot deel van mijne opvoeding schuldig en, wie weet, misschien mijnen roep van missionaris. Ook acht en bemin ik gansch uwe Instelling, die zoo veel goed verricht de wereld door, en ik noem mij geerne uw oud-leerling; u in 't bijzonder met al de andere 'chers frères' die ik in St Amandsgesticht gekend heb, die mij zooveel goede lessen hebben gegeven, die mij op den weg der deugd gesteld hebben, en mijne eerste stappen naar het priesterschap hebben ondersteund, ben ik aangekleefd en genegen. Ik vraag u dus verschooning mijn antwoord zoo lang verschoven te hebben: ik kreeg uwen brief in Mei, en ik schrijf u den 12 October, niet wetende wanneer ik gelegenheid zal hebben mijn antwoord op te sturen. Ik hoop dat gij het niet verkeerd zult opnemen, want gij verstaat gemakkelijk dat er veel te schrijven valt naar 't Vaderland en dat er in eene beginnende zending voor twee man geweldig veel werk is. Gij zult vernomen hebben dat die beginnende missie Bangala is. Ik schrijf aan 't hoofd van mijne bladzijde 'Nieuw-Antwerpen' want gansch de streek Bangala heeft officieel dien naam gekregen. P. Cambier mijn overste en ik, zijn hier getweëen sedert 6 December laatstleden. Om u te vertellen hoe het hier gaat om eene missie te stichten in eene wilde en onbebouwde plaats, zou ik u eenen te langen brief moeten zenden of met u eenen dag klappen. God zij gedankt, wij zijn geene groote moeilijkheden tegengekomen, alles is wel vergaan en wij hebben eenen redelijken schoonen post.

Gij stelt mij eenige vragen over Congoland, en bijzonderlijk

over taal en gewas. Ik begin met een woord over de taal. - Hebben uwe taalstudiën waarmeê gij u in Scheut bezig hielt u niet bedrogen? - Ik antwoord: ja en neen. Ja, want de taal van de inboorlingen van Bangala is geheel en gansch verschillig van de taal die ik in Scheut leerde, bijna zooveel als Fransch van Vlaamsch verschilt; maar bedrogen is hier het juiste woord niet, want ik wist dat ik boven Leopoldville andere talen ging tegenkomen. Ik zeg ook neen, want de kennis die ik van die soorten van talen gekregen heb helpt mij veel voor het aanleeren van de taal van Nieuw-Antwerpen. De taal van Nieuw-Antwerpen is de juiste uitdrukking niet, de talen zou men beter zeggen. Op eenen afstand van eene halve uur vindt men hier 3 verschillige talen: Hoko, Mabali en Ngombe. Wij leeren Hoko dat verschilt van Mabali, als gewestspraak van gewestspraak. De dorpen van Baibokos en die van de Bamabalis liggen hier langs den stroom weg onderéengemengeld, als volgt: het kan toch wel gebeuren dat ik een dorp vergeet.

Westen ↑ Stroom	Nyoi (mab.)
	Bokinji (Hoko)
	Bokolingela (mab.)
	Boberu (mab.)
	Limpanza (mab.)
	Ngumba (mab.)
	Mongaele (mab.)
	Mankanza (Hok.)
	Bokundu (Hok.)
	Mondonge (Hok.)
	Mpumbu (Hok.)
	Jkuba (mab.)
	Bwambala (Hok.)
	Mbaka (Hok.)
	Ekoilanganga (Hok.)
	Ikèle (Hok.)
	Bokunji (Hok.)

Het is gemakkelijk om verstaan dat de inboorlingen van al die dorpen elkaar verstaan en de beide talen spreken. Wij houden ons op met het leeren van Hoko omdat wij te Mondonge wonen die van de Baibokos afhangt. Dan hebt ge nog de Ngombe of de binnenlanders. Ze wonen niet langs den stroom, maar binnen het land; op eenen afstand van 7 of 10 minuten van den stroom vindt men er reeds. Hunne taal is geheel en gansch verschillig van die van Baibokos en Bamabalis; het schijnt dat ze op eene groote uitgestrektheid gesproken wordt en dat de Ngombe die dagen en dagen hooger op liggen, dezelfde taal spreken. Ook zijn wij van zin die taal te leeren als wij genoeg Hoko kunnen; ik meen zelfs dat het ons nuttiger zou zijn van eerst de taal der binnenlanders te leeren, vooraleer die der Bamabalis, want als men Hoko kent, kan men met deze laatsten toch spreken, en is men goed verstaan. - Mobeka, hooger op den stroom, spreekt eene andere taal, dezelfde als die van den groep Bokumbi en Lobolo langs de overzijde van den stroom, en Munsembe lager op, waar de protestanten over eene maand toegekomen zijn om eene missie te stichten. Te Bokatokara en Skunungu meer in 't Oosten, vindt men nog eene andere taal, meer of min familie van Hoko. Gaat hooger en hooger en ge komt andere talen tegen.

Wij hebben deze week acht kinderen bijgekregen die van den Chari komen, niemand verstaat ze hier, zelfs de andere kinderen niet onder de welke wij 5 verschillige talen onderscheiden. In één woord de talen van Congoland zijn ontelbaar, en het is eene

groote moeilijkheid voor den missionaris. Wij hebben daar nu die acht kinderen, ik ben belast ze te onderwijzen, ik versta ze niet. Wanneer zullen zij op die manier onderwezen zijn? De moeilijkheden zijn zoo veel te grooter dat men bijna geene boeken vindt van die talen en dat bijna alles nog voor de eerste maal moet opgenomen worden. 't Is het geval voor de taal van Hoko. Wij hebben niet het minste werkje gevonden over die taal. Sedert negen maanden nemen wij dagelijks de woorden op, en trachten er door vergelijking de regels uit te trekken; binnen eenigen tijd, als 't den Heer belieft, zal Hoko zonder spraakleer niet meer zijn. De eene of de andere zal er zijn werk wel van maken en zijn beste doen om er een woordenboek bij te voegen. Maar dat vraagt schrikkelijk veel werk, en er blijft toch zoo weinig tijd over. In de omstandigheid waar wij zijn, moet men tasten en zoeken in den donkere, en hoe dikwijls is men niet mis, hoe dikwijls moet men niet veranderen: wij hebben in 't begin dingen geschreven waar wij nu beschaamd over staan, maar er komt alle dagen meer bij, en wij zuiveren langzamerhand ons kladboek. Gij vraagt mij welke boeken er aan te raden zijn tot het aanleeren der Congotaal? Aan iemand die naar den Congo komt en die tijd heeft om te studeeren zou ik zeggen; neem eene spraakleer van eene welgekende Congoleesche taal en studeer ze goed, neem als ge al goed die eene taal kent, al de andere spraakleeren die ge krijgen kunt en lees ze alle, vergelijkende, zonder te trachten veel woorden te kennen, maar wel eene algemeene en vaste kennis te bezitten van den grond dier talen, en van het algemeene systeem volgens 't welk die talen werken. Op die manier zult ge veel gemak vinden van eene taal op te nemen die niet geboekt staat, en om ze spoedig te kennen. - Ik ken eenige boeken die volledig schijnen te zijn. 1° Grammaire Kiswahili par le Père de Launay de la Soc. d'Alger, imprimé à Paris F. Levé, rue Cassette 17. Ge kunt die ook in Rijssel krijgen, in het huis dat van Algiers afhangt, en te Algiers zelf. - 2° Essai de grammaire Ruganda par un Père d'Alger, même éditeur, ingelijks te Rijssel en Algiers te bekomen. 3° Dictionary and Grammar of the Congo language par Rév.W. Holman Bentley, published by the Baptist missionary society, 19, Furnival street, Holborn, London E.C. Dat zijn de drie volledigste die ik gezien heb.

Nu, mijn brief is zoo ver geschoven dat ik op uwe tweede vraag ditmaal niet kan antwoorden, 't zal voor een anderen keer zijn.

P. Cambier en ik zijn in goede gezondheid. Gisteren is er in de statie van den Staat een blanke gestorven. (Zelfmoord) Onze kinderen stellen het goed. Wij verwachten nieuwe Confraters. k Ben bezig met eene collectie zomervogelen of vlinders te vergaren om aan Broeder Director van St-Amand op te sturen. Ik denk dat ik hem daar genoeg zal mēe doen voor het museum.

Broeder Mandalus, ik bedank u nogmaals, en verzoek u somtijds een gebed voor mij te doen, ik van mijnen kant zal u indachtig wezen in het H. Sac. der Mis; maar tegenwoordig zou het moeilijk zijn want wij hebben geenen missiewijn meer.

Mijne beste gelukwensen voor 1891.

Wij kregen gisteren 20 October het droevig nieuws dat Mijnheer Bracq, Gentenaar, neef van Monseigneur zaliger, te Léopoldville overleden is. M. Bracq kwam toe in den Congo als missionaris. Bid voor zijne ziel.

Uw vriend

CAMILLE VAN RONSLÉ.

Wenken en vragen.

Voorde, voord, voort, (zie bladzijde 191 hier voren), oudtijds ook wel als *voerde* en *foerde* en *foirt* geschreven (waarvan nog de naam van het dorp *Helvoirt* in Noord-Brabant), is een oud en goed Dietsch of Algemeen-Nederlandsch woord, dat nog heden hier en daar in afgelegene oorden van de noordelijke Nederlanden in de volkspreektaal voortkomt - al en melden de geijkte wordeboeken onzer tale het niet. Het beteekent: doorwaadbare plaats in eene rivier, beek of ander water, die aan mensch of vee of voertuig gelegenheid geeft van den eenen oever van het water naar den anderen te komen - in tegenstelling met *wed* of *wad*, dat eene ondiepe plaats in eenig water aanduidt, die zich langs den eenen oever, of hoogstens tot midden in het water uitstrekt, maar niet dwars door het water voert. De *voorde* dient voor overgang, het *wed* of *wad* voor *wad-* of *bad*plaats voor mensch en dier. Het woord *voorde* moge misschien, van taal wegen, oorspronkelijk met het woord *vaart* in verband staan, in beteekenis en heeft het daar niet mede te doen. Maar met de Friesche, Engelsche en Hoogduitsche woorden *firde*, *ford* en *furt* staat het Dietsche woord *voorde* gelijk, zoo wel in taalkundigen oorsprong als in beteekenis.

Oudtijds, toen er nog maar weinig bruggen waren, zocht men ondiepe plaatsen in rivieren en beken en andere waterlopen op, waar de reizende man, of die anderszins aan den anderen oever des waters wilde wezen, te voet of te peerd of in eenen wagen koste doorwaden, doortrekken, zonder van een schip of ander vaartuig gebruik te maken. Tot meerdere veiligheid en gemak, en om te verhoeden dat de wader niet al te diep in den veelal slappen bodem, onder 't water, zoude wegzakken, liet men groote vrachten zand zinken in die voordden. Met andere woorden, men bevloerde de voorde met zand. En zulk eene voorde, met zand bevloerd, noemde men, 't spreekt van zelve, eene zandvoorde. By die zandvoorden, die liever en menigvuldiger door het volk gebruikt werden als de andere, de onbevloerde voordden, boude men weldra herbergen, waar de wader, voor of na zynen soms lastigen tocht,

zich verpoozen of wat uitrusten koste. Spoedig werden al meer huizen daar geboud, by toenemend verkeer van volk; daar ontstond eene buurt. Dan stichtte men in die buurt eene kerke, en - 't dorp *Zandvoorde* of *Zandvoort* was ontstaan, heette aldus naar de zandvoorde die d'eerste aanleidinge tot zijn ontstaan geweest was, en bleef dien naam dragen tot den dag van heden. Dit is de oorsprong van den name der twee Westvlaamsche dorpen *Zandvoorde*, een by Yperen en een by Oostende. (In den *Indicateur des Postes de Belgique - Bruxelles*, 1878, vind ik het eerstgenoemde dorp als *Zantvoorde*, het andere als *Zandvoorde* geschreven; dit is natuurlijk eene onredelijke, geheel willekeurige en niets beteekenende onderscheidinge, die geene navolging verdient). En verder is dit eveneens de oorsprong van den naam *Zandvoort*, eigen aan een dorp by Haarlem in Holland; van *Zandvoort*, dorp in Eemland, gewest Utrecht; van *Zandvoort* buurt by den dorpe Gieten in Drente; van den naam der voormalige heerlijkheit *Zandvoort* op 't eiland Walcheren (Zeeland); van *Santfort*, zooals een gehucht heet by den dorpe *Ittervoort* (dat is: de voorde door 't rivierke de Itter) in Noord-Nederlandsch Limburg, enz. Ook nög van den naam *Sandfirde* (in het Friesch letterlik het zelfde als *Zandvoort* in het Dietsch), een dorp in Friesland, grieteny Wymbritseradeel; van verschillende plaatsnamen *Sandforth*, *Sandford*, *Sandiforth* (Engelsch *sandy* = Dietsch *zandig*, *zanderig*) in Engelland; van *Sandförde*, dorp by Uckermünde in Pommeren; van *Sandfordt*, buurt by Brockenhausen in Westfalen; van *Sandfurth*, dorp aan de Elve, by Wolmirstedt in het Pruisische gewest Sachsen, en van nog vele andere dergelyke plaatsnamen in Duitschland.

Soms gebruikte men ook wel steenen in plaats van zand, om eene voorde hard te maken, te bevloeren. Zulk eene met steen bevloerde voorde noemde men dan natuurlijk eene steenvoorde - oorsprong van den naam *Steenvoorde* by Hasselt in Limburg te Farnat, en van dien des dorps *Steenvoorde* in Fransch-Vlaanderen. Verder van de plaatsnamen *Steenvoorde*, gehucht by den dorpe Duizel in Noord-Brabant; van *Steinfort* by Almen in Gelderland; van *Steinfort*, een dorp in Luxemburg; van *Steinforde*, een dorp by Celle in Hanover; van *Steinfurt*, stad in Westfalen, en van nog zeer vele andere dergelyke plaatsnamen in Duitschland.

Trouens, plaatsnamen met het woord *voorde*, *voort*, *fort*, *ford*, *firde*, *furth*, enz. samengesteld, zijn zeer talrijk in alle Germaansche landen. En meestal zijn deze namen gemakkelijk om te verklaren. Was by voorbeelde, zulk eene voorde byzonder breed, dan noemde men haar, in tegenstelling van andere, smallere voordens, de breede voorde - oorsprong van den naam der stede *Bredevoort* in Gelderland; van *Breitenfurt*, een dorp by Eichstadt in Beieren, en van de *Broadford-bay* op het eiland Skye - (Schotland). Eene

voorde, die men moest doortrekken om naar de stad Bremen te gaan, noemde men de Bremervoorde - oorsprong van den naam der stede *Bremervörde* in Hanover. Woonde het geslacht der Wallingen, de nakomelingschap van eenen man, die den name van Wallo gedragen had, aan zulk eene voorde, of behoorde de grond daarom heen, aan die Wallingen, men noemde haar de Wallingvoorde - en zoo heet eene stad in Engelland, te weten *Wallingford*. Werd eene andere voorde veelal gebruikt om ossen of ander rundvee door het water te dryven, dan gat men daaraan den naam van de ossenvoorde - zooals de stad *Oxford* in Engelland heet, en de stad *Ochsenfurt* aan de Main, by Würzburg in Beieren. En in zoo verre de woorden, de plaatsnaamsuitgangen *voorde* en *drecht*, *trecht* (*Utrecht*), *tricht* (*Maastricht*), *dracht* (*Drachten* in Friesland) in beteekenis ten nausten zijn verwant, ook *Ossendrecht*, de naam van een dorp aan de Schelde in Noord-Brabant. Waren het geen ossen, maar koeien, waar de voorde veelvuldig voor gebruikt werd, de naam koevoorde kwam daar in gebruik, en leeft nog in Friesland, als *Koeforde*, in het Friesch *Koufirde*, de naam van een meer en van een gehucht aan den oever van dat meer, bezuiden Sneek; en in Drente, als de naam van het stedeken *Koelvorden*. Onverstand, en Hollandsche overmoed, in geijkten zin, die den Frieschen namen de noodige aandacht niet waardig keurt, heeft deze Friesche *Koufirde*, in goed Dietsch *Koeforde* of *Koevoorde*, tot *Koevoet* verbasterd. Eindelijk nog, diende eene voorde wel, of gemeenlik, om zwynen aan den overkant des waters te brengen, die zwijnvoorde gaf heuren naam aan de stad *Schweinfurt* in Beieren. Hier by mag, ter vergelykinge, de naam *Zwijndrecht* geaoemd worden, die eigen is aan een dorp in 't Land van Waas, en aan een ander in Holland, tegenover Dordrecht. De Frankenvoorde, de stad *Frankfurt* in Duitschland, draagt haren naam naar het volk der Franken; en naar den Duitschen volksstam der Hessen (Hassen, Catten) heet de stad *Hassfurt* in Beieren.

Telt men de plaatsnamen met *voort*, *furt*, *ford* samengesteld, in de Nederlanden by tientallen en in Duitschland by honderdtallen, dat ook Engelland daarvan zijn deel heeft, kan men lezen in het werk van Rev. ISAAC TAYLOR, *Words and Places* (London, 1865), waar men op bladzijden 253 en 254 het volgende vermeld vindt:

‘But nothing shows more conclusively the unbridged state of the streams, than the fact that where the great lines of Roman road are intersected by rivers, we so frequently find important towns bearing the Saxon suffix *ford*. At *Oxford*, *Hereford*, *Hertford*, *Bedford*, *Stratford on Avon*, *Stafford*, *Wallingford*, *Guilford* and *Chelmsford*, considerable streams had to be forded. In the kingdom of Essex, within twenty miles of London, we find the names *Ilford*, *Romford*, *Stapleford*, *Passingford*, *Stan-*

ford, Woodford, Chingford, Stortford, Oldford and Stratforá. We find the same state of things in Kent. The Medway had to be forded at Aylesford, the Darent at Dartford and at Orford, and the Stour at Ashford.'

In West-Vlaanderen heeft het woord *voorde* nog eene eenigszins gewyzigde beteekenis. Te weten die van 'dam dien men maakt in eenen gracht om daarover te ryden' (zie DE BO, *Westvlaamsch Idioticon*, op het woord *voord*). Volgens het algemeene Nederlandsch spraakgebruik, is een dam geen voorde. Maar eene voorde kan zeer geleidelik in eenen dam overgaan, eene voorde kan zeer gemakkelijk een dam worden. Immers, zoo men wilde dat de voordden, byzonderlik de zand- en steenvoorden, in goeden staat zouden blyven, dan moest men ze onderhouden; dat is: men moest er van tijd tot tijd op nieu zand of steenen op brengen. Door die herhaalde aanvullingen werden de voordden al hooger en hooger, en daardoor het water dat daar boven stond, zoo veel te vloker, dus ook de overgang voor mensch en vee zoo veel te gemakkeliker. Eindelijk, eens by byzonder laag water, daar stond de oppervlakte van de voorde met den waterspiegel gelijk, of misschien reeds een weinig daar boven. De voorde was een dam geworden, dien men droogvoets kon overgaan. Zoo is het zekerlik ook wel in West-Vlaanderen gegaan, en heeft de voorde, ofschoon feitelik een dam geworden, als 't ware een weg door het water, toch heuren ouden naam behouden.

By de geslachtsnamen, rechtstreeks aan het woord *voorde* ontleent, en op bladzide 192 vermeld, moeten nog genoemd worden *Voorda* en *Voerda* (Friesche formen), *Vervoorde* en *Vervoerde*, en *Voortman*. Plaatsnamen, met het woord *voorde* samengesteld, zijn er ook menigvuldig als maagschapsnamen in gebruik genomen. By *Van Poelvoorde* noemen wy nog *Van Breevooraè*, *Van Langevoort*, *Ten Bengevoort*, *Wagenvoorde* en eenige anderen die men op bladzide 283 van mijn geslachtsnamenboek vinden kan.

De juiste beteekenis uit te vinden van de eerste lettergrepen der Zuid-Nederlandsche plaatsnamen, op *voorde*, *voort* of *fort* eindigende, laat ik geerne aan de Vlaamsche, Brabantsche en Limburgsche navorschers over.

Aangaande het woord *voorde* kan men ook nog vergelyken hetgene vermeld staat op bladziden 180 en 181, jaargang 1877 van het Brugsche weekblad *Rond den Heerd*.

Ten slotte zy nog opgemerkt, dat het oude, zuiver en goed Dietsche woord *voorde*, in de beteekenis van 'doorwaadbare plaats', nog in den hedendaagschen volksmond levende, vryelik in onze schrijf- en spreektaal mag, ja moet gebruikt worden, door iederen Nederlander, hy zy Vlaming of Hollander, die zyne taal, ook in heure oude en volkseigene formen, in eere houdt.

Haarlem.

JOHAN WINKLER.

Aan eene Moeder bij de wieg van haar kind.

WAT vreugde kan een' moeder smaken,
 Wanneer ze bij de wieg' mag waken
 Om zich te spieg'len in heur wicht.
 Wanneer ze in stilte zit te droomen,
 Wat eens van 't engeltje zal komen,
 Dan spreekt het hart door haar gezicht.

Wat woelt u door den geest, o moeder?
 Wat meent gij dat den Albehoeder
 Voor uwe liefde heeft bestemd?
 Waar denkt ge 't voor op d'aard gezonden?
 O, 't denkbeeld zulks ooit te doorgronden
 Houdt te vergeefs uw hart omklemd.

Zal het de roem der zijnen wezen,
 Den vijand voor zijn naam doen vreezen,
 En strijden als een eervol held?
 Ofwel zal 't Godes woord verkonden
 Zijn leven slijten rein van zonden,
 't Is al wat u het hart voerspelt.

Maar waarom gaat uw aanschijn kleuren,
 En ziet men u als ware treuren,
 En 't lachje kwijnen om uw mond?
 Ach! moeder, wat komt 't hart beroeren
 En u in droeve mijm'ring voeren,
 In deez uw uitverkoren stond.

Ach! ziet ge uw kind op 's wereldsbaren
 Omringd van klippen en gevaren
 Verbrijzeld vallen op een rots;
 Ach! ziet ge 't in zijn laatste krachten
 Het kwade doen, de deugd verachten,
 En vloeken nog de name Gods?

Ja moeder 'k zie het aan uw vreezen
En lees het op uw angstig wezen
Gij ziet een duistre toekomst in;
Gij ziet het eind' der grootste ellende
Die even 't moederhart niet kende;
Doch spare u God ooit het begin.

Neen, moeder hoop nog kunt ge u vleien
Staak uwe mijm'ring wil niet schreien
En bid den Schepper van 't heelal,
Opdat zijn allerbesten zegen
Het volge steeds op al zijn wegen
Hier onder in het tranendal.

JOZEF DE RAS.

De sterrenkunde der Chaldeërs. (Vervolg van blz. 149.)

Sterrenkundige uitkomsten.

STEEDS was het een moeilijk bedrijf op eene ranke kiel den onmetelijken oceaan te bevaren, en den steven voortdurend in eene bepaalde richting te houden om in een gekende haven aan te landen. Zal de stuurman, bij gebrek aan zichtbare wegen op den waterplas, de oogen naar den sterrenhemel wenden? Maar daar is alles beweging! De hemellichamen kunnen niet strekken tot vertrouwbare gidsen, tenzij men de wetten ontdekke volgens welke zij langs hunne loopbanen spoeden, tenzij men vooruit de plaats wete te bepalen, welke zij op elk gesteld oogenblik zullen innemen. Welnu daartoe is men gekomen. De *Ephemeriden*, die door onze geleerde genootschappen jaarlijks worden uitgegeven, zijn voor de zeelieden vertrouwbare vraagbaken, waarin zij voor elken dag, voor elken nacht den stand van zon of maan, van planeet of sterre vinden aangeduid. Maar het opstellen van zulk een aanwijzer heeft tot grondslag de oplossing van zoo talrijke en zoo ingewikkelde vraagstukken, dat het, ondanks den vooruitgang der wetenschappen, heden nog de vereenigde krachten van gansch een bureel rekenaars vereischt.

Evenwel meer dan twintig eeuwen vóór onze dagen hebben de Babyioniërs die moeilijke vraag-

stukken reeds aangedurfd en, wat verwonderlijk is, op eene gansch bevredigende wijze opgelost. Dit hebben wij in het vervolg aan te toonen. Maar alvorens daartoe over te gaan, behoeven wij vooreerst den lezer te waarschuwen tegen eene verkeerde opvatting omtrent den aard der sterrenkundige uitkomsten, welke de studie van P. Epping heeft opgeleverd.

Wij hebben hier niet te doen met ontdekkingen, die ons tot heden onbekend waren gebleven. Geenszins: op het gebied der eigenlijke wetenschap hebben we van de Babyloniërs niets te leeren. En het zou dan ook wel wonder zijn, indien wij, voorzien van zulk eenen tros van sterrenkundige toestellen, en verrijkt met de waarnemingen en studiën van zoovele eeuwen, nog ter schole moesten gaan bij hemelbeschouwers van over meer dan twee duizend jaren, die als eenig toestel hunne min of meer welgewapende oogen voor lief moesten nemen. Wat de geleerde schrijver aan het licht heeft gebracht betreffende de astronomische begrippen der Chaldeërs gaat meer de geschiedenis aan; maar dit is dan ook van het hoogste gewicht, zooals wij het reeds hebben aangemerkt en nog zullen herhalen.

Maar al kan de astronomische kennis der Chaldeërs de onze niet verrijken, zij zal ons niettemin zeer verwonderen. Want, bemerken wij het wel, hunne kennis was eene wetenschappelijke. Den loop der planeten gadeslaan, hun ondergang en opkomst aantekenen, de richting hunner bewegingen nagaan: dit alles zijn waarnemingen, welke tot de wetenschap wel behooren, maar zelf nog geene wetenschap zijn. De wetenschap wordt ontwikkeld uit de waarnemingen en is dan eerst geboren, wanneer men de wetten bepaald heeft welke al die natuurverschijnselen beheerschen, wanneer men b.v. op voorhand die bewegingen, die richtingen, die standen met juistheid kan bepalen.

Dusdanig was de kennis der Chaldeërs: zij was wetenschappelijk. Zij strekte zich hoofdzakelijk uit over de verschijnselen der maan, der planeten en der zon.

Wat de maan betreft, wisten zij niet alleen den juisten dag aan te geven, waarop deze zich voor de eerste maal in den sikkelvorm aan den hemel moet vertoonen, zij wisten ook den tijd harer zichtbaarheid op dien eersten avond uit te rekenen. Hetzelfde kan men zeggen omtrent den duur der zichtbaarheid op den dag van haar verdwijnen.

Verder zijn hunne opgaven aangaande het open ondergaan der volle maan echt bevredigend.

Het moeilijke vraagstuk der maansverduisteringen was hun tot in de kleinste bijzonderheden gekend, en hunne kennis daaromtrent was niet beperkt tot het zoogezegde Chaldeeusche tijdvak; immers datum, uur, grootte, met één woord, al de omstandigheden van het verschijnsel weten zij vooruit te bepalen. Op de schrijftafeltjes heeft P. Epping dienaangaande maar één geval kunnen aanwijzen waarin zij gefaald hebben. Er wordt daar eene verduistering aangewezen, die zeker niet heeft plaats gehad, of ten minste te Babylon niet zichtbaar was. Maar hier kan men de vraag opwerpen, of die fout niet eerder aan eene toevallige misrekening, dan wel aan het gebrekkige hunner methode te wijten is. Het eerste moet zeker het waarschijnlijkst voorkomen, daar zij zich elders in hunne opgaven slechts aan kleine misgrepen schuldig maken. Misschien zelfs behoeft men het verschil in uitkomst enkel toe te schrijven aan een oponthoud in de rekening: namelijk, dat zij deze gestaakt hebben zoohaast zij gewaar werden, dat de verduistering te Babylon niet zichtbaar kon zijn.

Wat in de kennis der Chaldeërs het meest onze verwondering moet opwekken, is wel de nauwkeurigheid, waarmede zij den omloopstijd der maan hadden achterhaald.

Men weet dat de wentelingen der maan rondom de aarde op verschillende wijzen kunnen voorgesteld worden: men onderscheidt haren sydonischen, haren anomalistischen en haren siderischen omloop. De tijd die er gemiddeld verloopt van de eene nieuwe maan tot de andere, dit wil zeggen, de tijd tusschen twee naastopvolgende samenstanden (conjunctiën) met de middelbare zon, wordt de *synodische* omlooptijd genoemd en bedraagt heden $29^d 12^n 44^m 2,9^s$. De Babyloniërs plaatsten daarvoor $29^d 12^u 44^m 3 \frac{1}{3}^s$.

Gansch verschillend zijn de anomalistische en siderische omwentelingen. De eigenlijke omlooptijd der maan rondom de aarde, de zoogenaamde *siderische* maand, wordt gemeten naar de tijdruimte waarin de maan, van de aarde uit gezien, wederom dezelfde plaats aan den hemel inneemt, d.i. wederom bij dezelfde sterre staat en met haar eene gelijke lengte heeft. Bleef nu de maanbaan in betrekking tot de aarde onveranderd, dan zou met dezen omlooptijd ook de *anomalistische* samenvallen, d.i. de tijd welken de maan gebruikt om op hetzelfde punt harer elleptische loopbaan terug te komen. Daar evenwel dit punt gedurende eene siderische maand ongeveer $3 \frac{1}{2}^o$ verder naar het oosten oprukt, zoo duurt gemiddeld de anomalistische maand ongeveer 6 uren langer dan de siderische. Terwijl deze eene waarde van $27^d 7^u 43^m 11,5^s$ bedraagt, klimt gene op tot $27^d 13^u 18^m 37,4^s$.

Al die verschillende omlooptijden nu hadden de Babyloniërs opgemerkt: voor de anomalistische stelden zij $27^d 13^u 18^m 34,78^s$; hunne siderische kwam nagenoeg met de onze overeen.

Zooals men ziet is er slechts een gering verschil tusschen de moderne en de Babylonische opgaven, en daar die tijdruimten met den loop der eeuwen eenigszins veranderen, zoo is het onmogelijk den Chaldeeuschen geleerden zelfs de kleinste misrekening ten laste te leggen.

Nu wij moeten overgaan tot hunne waarnemingen ten aanzien der planeten, dienen wij terug te komen op eene bemerking, die wij reeds hebben aangeroerd: zij heeft betrekking op de wijze waarop P. Epping ertoe gekomen is een juist oordeel te kunnen vellen over de nauwkeurigheid der Babylonische waarnemingen. Om de overeenkomstige jaren onzer tijdrekening met die der Seleucidische aera vast te stellen, heeft hij moeten uitrekenen welke zons- en maansverduisteringen tijdens dit tijdperk plaats hebben gehad. Op gelijke wijze, om te onderzoeken of de Chaldeeusche opgaven omtrent de planeetverschijnselen in den haak zijn, moest hij bij middel der Tafels van Leverrier den sterrenhemel, zooals hij te dien tijde voor de Babyloniërs zichtbaar was, dag voor dag bepalen. Moeilijk kan men zich een denkbeeld vormen van den arbeid, welken deze berekeningen vereischten. Maar de geleerde is beloond geworden voor de vermoeienissen, die hij zich heeft getroost, door den schitterenden uitslag waarmede zij bekroond werden; want het is hem gebleken dat al de vooruitbepalingen van de planeetstanden, welke op de Babylonische schrijftafeltjes worden vermeld, met de werkelijkheid overeenkwamen, en dat bij gevolg de Chaldeeusche sterrenkundigen eene juiste kennis droegen der ingewikkelde planeetbewegingen.

De drie planeettafeltjes welke P. Epping bestudeerd heeft bevatten opgaven voor de jaren 189 en 201 der Seleucidische aera: zij hebben o.a. betrekking op den stand der planeten bij bepaalde vaste sterren, hunne zoogezegde opposities, hunne terugwaartsche beweging en hunne helische op- en ondergangen: al deze punten dienen wij een weinig uiteen te zetten.

De zon van de aarde uit gezien beschrijft gedurende haren jaarlijkschen schijnbaren loop een nagenoeg regelmatig kring op het gesternde hemelgewelf, en dit heeft insgelijks plaats bij de maan, die dagelijks nagenoeg dertien graden oostwaarts

onder de vaste sterren voortloopt. Dit echter is het geval niet met de planeten. Deze lichamen toonen niet alleen zeer in het oog loopende afwisselingen ten opzichte van de snelheden, maar staan ook dikwijls langeren of korteren tijd geheel onbeweeglijk bij eene of andere vaste ster, en bewegen zich daarna nu eens naar het oosten en dan wederom in tegenovergestelde richting naar het westen. Wanneer men ze eenige maanden gadeslaat, dan bespeurt men dat de weg aan het uitspannel, zooals hij van de aarde gezien wordt, eene hoogst ingewikkelde kromme lijn uitmaakt, die uit een aantal bochten en slingeringen bestaat, en in geen der deelen het geringste spoor van orde en regelmaat toont.

De Babyloniërs zijn niet achteruitgeschrikt voor zulke moeilijke vraagstukken: op hunne planeetephemeriden wordt vooruit bepaald, waar deze of gene dwaalster op een gestelden dag zich nabij de Ecliptica zal bevinden. Zoo staat er b.v. voor het jaar 189 der S. Aera:

(In de maand) Simannu, des nachts, den 14, (verschijnt) 's morgens Venus, daarboven Temennu op $2\frac{2}{3}$ elgraden afstand;

of nog:

(In de maand) Nisannu, des nachts, den 27, (verschijnt) 's avonds Jupiter, daaronder Sur Narkabti zuidwaarts op $\frac{2}{3}$ elgraden afstand⁽¹⁾.

Daaruit kan men afleiden, dat zij van eene bepaalde vaste ster eene loodlijn op de ecliptica neerlieten en die met eene of met meer andere sterren verbonden dachten. Dan hadden zij slechts aan te geven in welken nacht de planeet deze lijn zou voorbijtrekken, en waar, d.i. op welken afstand van de vaste sterre, er boven of er onder.

(1) Simannu = de maand Sivan der Hebreërs; Nisannu = Nisan. - Temennu = de ster η in de Pleiaden; Sur Narkabti = de ster ζ in den Stier.

Men weet dat eene planeet op sommige tijden eene onderscheidene plaats aan het uitspansel inneemt, dan nl. wanneer zij juist tegenover de zon staat en bijgevolg, bij het ondergaan van deze, zich boven de kim verheft: met één woord, wanneer zij in *tegenstand* of oppositie is. Den Babyloniërs was die bijzonderheid niet ontgaan, en de 5 opposities, welke hebben plaats gehad tijdens de 2 jaren, die ons van de Seleucidische aera gekend zijn, staan op de schrijftafeltjes telkens met de woorden *ina e-a* aangeduid.

Het is verder boven allen twijfel verheven, dat hun ook het verschijnsel der terugwaartsche beweging der planeten bekend was, en dat door de teekenen *ush* = *emid* de keerpunten werden uitgedrukt: wel bevindt men dat die keerpunten soms wat te vroeg of te laat worden opgegeven, maar evenwel niet met zoo groot een verschil, dat men daaruit eene onbekendheid met de wet moet besluiten.

J. VAN MIERLO, S.J.

(*Wordt vervolgd.*)

Liefde!
Huldezing-aan P. Damiaan,
Apostel der Melaatschen!

Weg, wulpsche Venus! Weg, o wulpsche minnegod!
 Van hier. o dartle schaar, die vlamt op zingenot!
 Ruw zou mijn zangtoon in uw weeklijke ooren dringen;
 'k Wil liefde, liefde, ja, maar heilige liefde zingen!
 O Christus, laat gij toe, dat 'k uw triomfen vier',
 Uw Geest, uw Geest alleen beziele mijne lier!

In 't ruim der stille Zee, die Azië's waranden
 Van 't rijke Goudland scheidt der verre Westerstranden,
 Waar heete keerkringslucht aan zoeler lucht zich paart,
 Baadt lief in 't blauwe nat een eeuwig groene gaard!
 Het eiland Molokai - (zoo heeten 't de inboorlingen) -
 Mocht naar den zoeter naam van 'Zalig Eiland' dingen.
 Hier steekt een trotsch gebergt' besneeuwde kruinen op,
 En schuimt een waterval van d'ongenaakbren top.
 Daar glooit het heuvelland in lachende valleien,
 En kabblend ruischt de beek in 't groen der vette weien.
 Het geurig lommer zwijgt van blijde zangen nooit,
 Die 't kwettrend vooglenkoor uit zwellend keeltje strooit.
 Hier tempren 't weer om strijd en zon en koele luchten,
 Hier is nooit kille nacht, nooit heete dag te duchten.⁽¹⁾

(1) Trouw vertaald uit het latijn: *Amor* van Pater R. VAN OPPENRAAIJ S.J. - Deze vertaling is in vlugschrift gedrukt en hier verkrijgbaar tegen fr. 0,25 het exemplaar, fr. 2,50 het dozijn.

Hier bloeit de boom, en draagt hij rijpe vrucht meteen,
 Hier mengen lente en herfst hun lief- en kostlijkheên.
 Wat ooit de dichtrenrei in de Elyseesche dreven
 Aan wondren schiep, werd ál dit Paradijs gegeven. -
 Wat uitverkoren volk dit zalig land behoort?
 Is 't Adams kroost gegund te wonen in dit oord? -
 Ach! heilloos het geslacht dat zwerft in deze hoven!
 Ach! schimmen, levend dood, in bloemig graf verschoven!
 Hoe prachtig een verblijf voor zulke wreede kwaal!
 Melaatschheid teistert hier haar kudde doodsch en vaal.
 Waarheen men de oogen wend' (wiens harte zou niet scheuren?)
 't Zijn wangestalten die wanstalte leden sleuren.
 Flets, dwalend oog - gespalkte neus - gezwollen mond -
 Gedrochtig ooren - buil op buil; geen lid gezond!
 Het lichaam, neen! de klomp als één wond openbrekend,
 En aaklig op zwart vel de witte vlek geteekend.
 Het uitgeknaagde vleesch hangt los en valt ter aard':
 Ondraaglijk is de reuk aan al dit wee gepaard.
 En, God! wat razernij van grove dierlijkheden
 Ontsteekt de bittre kwaal in de uitgeteerde leden!
 De scheeppling die hen ziet, en angstig henenspoedt,
 Verhaalt: "k heb duivlen in een hemel ginds ontmoet.'
 Slechts u zag men gerust in 't droevig oord verwijlen,
 O vader Damiaan, slechts u niet henenijlen!
 O vader Damiaan, o zoon van Belgenland,
 Dien zielenliefde dreef naar 't overzeesche strand!
 Eens droeg hij Jozefs naam - door moeder zoo geheeten -
 Nu voor den kloosternaam van Damiaan vergeten!
 Hem voerde een vlotte kiel - door hooger Hand alleen
 Uit haren koers gestuurd - naar de melaatschen heen.
 Blij treedt men op de kust, zoo lief aan aller blikken...
 O Damiaan, zie toe, de liefde spant haar strikken! -
 Zij stappen voort, doch plots heeft hen een vale troep
 Omringd; - eenieder ijst en rept zich naar de sloep.
 Lust, Vader, u alleen, dat treurtooneel van smarte?
 Draagt gij dan in de borst alleen een steenen harte?
 Verbijsterd, boot en volk vergeten, blijft hij staan,
 En weidt zijn oogen moe en kan ze niet verzaân.
 Lang wacht men hem aan boord: de kabels zijn gewonden
 Ter afvaart, vóór hij keert in droef gepeins verslonden.
 Zoo lijdt de moeder, barsch den kerker uitgesleurd,
 Waar het beminde kroost in zware boeien treurt.

En reeds doorploegt het schip weer de onafzienbre waatren,
 De zeelui spelen weer, vertellen, zingen, schaatren,
 Als hij nog gansch alleen op d'achterstevan beidt,
 En omziet keer op keer en bittre tranen schreit. -

Wartoe, o liefde Gods, vervoert ge uw volgelingen?
 Hoe kunt ge, wreede liefde, een kuischen boezem dwingen?
 Daar wordt - o blijde zege - ook Damiaan uw buit!
 Zie, Damiaan, zie toe, eer u haar net omsluit.

Tehuisgekomen, blijft hij treuren gansche dagen,
 En niemand gist de wond zoo diep in 't hart geslagen.
 Als de afgejaagde roe wier lenden 't staal doorrijgt,
 Bebloed en vluchtensmoe ter aarde nederzigt,
 Zoo kwijnt hij - dekt de wond en voedt de stille smarte:
 Geen werken lust hem meer, geen rust voor 't bloedend harte.
 Ten laatste barst hij uit: 'Wat mart gij, Damiaan!
 'Kunt gij dier lijden roep, den roep van God weerstaan?'
 'Heeft Hij voor u zich ter melaatschheid niet veroordeeld?'
 'Nu kan uw schuld betaald! Ga, handel naar zijn voorbeeld!
 Zijn vrienden snellen toe en toonen duizendwerf
 't Bekend gevaar: - 'Waarom u storten in 't bederf?'
 'Of meent gij dat de kwaal geen heiligen aan zal kleven?'
 'Dat is geen heldendood, maar een vermetel sneven!'
 'En mocht een spoedig eind nog redden uit den nood?'
 'Rampzaalge! leven daar is erger dan de dood!'
 Vergeefs! - Reeds heeft hij 't schip, 't noodlottig schip bestegen,
 Hij snakt naar 't ballingsoord en juicht zijn onheil tegen.
 Gegroet, mij dierbre hulk! hoe rijk bevrucht gij gaat!
 Gegroet, mij dierbre hulk! hoe groote ziel gij laadt!

Daar vaart reeds Damiaan de leege haven binnen,
 Betreedt het vloekbre strand met opgetogen zinnen!
 Zij, die hem vóór zijn dood naar 't graf geleide deên,
 Zijn vrienden, zagen hem den blik niet wenden, neen!
 Maar hoorden wel de scherts der blijde tong ontsprongen:
 'Ziezoo! daar hebt ge werk uw leven lang, mijn jongen!'
 Toen heeft hij wis den grond gekust - als Rome's held -
 Toen wis uit hooger licht: 'Hier is mijn rijk!' voorspeld.
 Uw rijk, o ja! doch slechts met reuzenwerk te stichten.
 Melaatschheid, helsche plaag, gij zult niet weerloos zwichten;
 Maar zwichten toch! - Hoe zwaar uw staf op 't lichaam drukt',
 De ziel geneest, de ziel verwerpt uw schandig juk!

Nauw heeft men 's vreemden komst op 't eenzaam strand vernomen,
Of wat nog kruipen kan, tracht kruipend aan te komen.

Van ver begint er een met heesche stem alrêe:

‘Ook u, onzaalge, heeft de tand van 't vratig wee....’

Hij nadert, staart verstomd op 's mans gezonde leden,
Op 't aanschijn dat geen vlek, geen schennis heeft geleden.

De priester lacht hen toe met teedren broedrengroet,

Zegt wie hij is, van waar, wat hij, gezond, hier doet.

't Is spot! 't Is bittre spot! Zoo denkt de droeve bende,
Of vreest bedrog, en wijkt en vlucht den onbekende.

Helaas! zij weten niet waar heilige uitzinnigheid,

Waar Christus liefdekracht het edel hart toe leidt.

Doch zie! zij hebben ras zijn woord vol troost gevonden,

Doch ras vertrouwen zij der meesterhand hun wonden,

Hervormen op zijn raad en hart en zeden saâm,

En noemen, Vader, hem: (o wel verdiende naam!)

Nu hoopt weer 't arme volk, in wanhoop lang verzonken,

Het leert dat Godes liefde aan allen is geschonken.

Hoe gaarne nemen zij de les des Meesters aan,

Nu zij getuigen zijn van 's leerlings liefdedaân.

't Geloof in 't nieuwe rijk treedt zegepralend binnen,

Met Deugd en Godsvrucht, lang verbannen rijksvorstinnen,

De gulle Vreugd verzelt den feestelijken stoet,

En Scherts en Lach die 't hart zijn wee vergeten doet.

De heuveln staan verbaasd van 't schaatrend wedergalmen,

En 't vooglenheir voor 't eerst hoort blijden zang en psalmen;

Nu werd het ballingsoord een zalig vaderland,

De kerker een gezin, de pijn een Godsgezant.

Dus sleet de balling blij tien lange, vruchtbre jaren,

En trotste straffeloos de pest en haar gevaren.

Doch hoor! wat somber nieuws komt uit het ver gewest:

‘Daar ligt, ach! Damiaan getroffen door de pest!’

Wat werd er toen gemord: ‘Is zoo iets niet onwaardig?’

‘Is Hij die dat gedooft almachtig en rechtvaardig?’

‘Zoo loont Hij heldendeugd? o deugd, te wreed misloond!’

‘Wat wondre liefde Hij voor zijne dienaars toont!’

De dwazen! - Als een held, wiens bloed niet heeft gevlo ten,

Beschaamd de wonden ziet van dappre strijdgenooten,

Zoo gingt gij, Damiaan, al sedert lang beschaamd,

Dát gij te klein een deel in 't broederlijden naamt.

Nauw ziet hij dus zijn vleesch ontkleurd door witte vlekken,

Die tot gewis bewijs der droeve ziekte strekken,
 Of hij vertoont met vreugd zijn zonen 't smarttropeë:
 'Nu ben 'k uw Vader eerst! Nu lijd ik met u meel!
 U voegt - geen medelij! - dat ijsbaar loon, o brave!
 U voegt - geen medelij! - die ijsbre gloriegave!
 Geen medelijden, neen! Schoon op uw eêl gelaat
 De kwaal al wreeder weidt en dieper wonden slaat;
 Wat ook de volkswaan zij - ik durf het luid herhalen:
 De deugd uit veeger lijf schiet vaak te heller stralen.
 Geen medelijden! Schoon de pijn uw beendren raakt,
 En dag en nacht haar toorts met feller woede blaakt;
 Al mag het wreed bederf u lid voor lid verminken,
 Al ziet gij stuksgewijs u zelf ten grave zinken;
 Geen medelijden, neen! - 'k Benijd u, Damiaan!
 O mocht mijn deugd, al ware in wensch, uw wegen gaan!

Waartoe werd eik en brons en marmer ons geschonken?
 En kunstnaarshanden die met Phidias' beitel pronken?
 Waartoe zoo menig plein dat nog geen standbeeld wijst,
 Zoo, Jozef, 't úwe niet bij duizenden verrijst!
 O beelden, ijdele pracht, die thans geen stad wil missen,
 Godslasterlijk gesteent, vervloekte beeltenissen!
 Hoe daalt gij niet van zelf van zuil en voetstuk neer?
 Dáár rijze die melaatsche! Aan hem behoort die eer!
 En schudde 't fier gelaat, verscheurd van lepra's tanden,
 De laffe harten op, gekneld in wellustbanden.
 Zoo wordt het ongeloof zijn Christushoon ontleerd,
 Geleerd dat Christus' kruis door de eeuwen triomfeert.

O. LOOSEN S.J.

Boekennieuws en kronijk.

La construction flamande mise en rapport avec l'analyse logique par M. l'abbé W. VAN DER POL, professeur au petit-séminaire et à l'école normale de Bonne-Espérance.

De schrijver, handelt gelijk de titel zegt, over den zinsbouw in de Vlaamsche taal. Om te beginnen, geeft hij de volledige lijst der Vlaamsche en der Fransche voegwoorden, met de vertaling er bij. De verdeeling van zijn werk is gansch redekundig. Eerst over den enkelen zin, waar hij opvolgend den zuiveren en den uitgebreiden onderzoekt, nopens de plaats en den vorm van ieder zindeel. In zijn tweede hoofdstuk verhandelt hij den samengestelden zin, waar hij de woordorde, de plaats en de zinscheiding voor iederen zin kennen doet. Dan volgt eene lijst van eigen Vlaamsche en Fransche uitdrukkingen met de goede vertaling er bij. En het werk sluit met eene kleine bloemenlezing van Vlaamsche en Fransche stukken die de schrijver door aanmerkingen opheldert.

Eene groote deugd van dat werk, volgens mij, is dat het gansch gesteund is op de redekunde. Zoo en zoo alleen diende onze spraakkunst overal geleerd. Laat de spraakkunst van andere talen eene bloote geheugen oefening zijn; onze taal is redekundig, niet willekeurig, en het is ze onteeren, ze doen haten met ze, buiten de *logiek*, te doen aanleeren. De studie van den zin is, niet een bijkomend aanhangsel, maar het grondstuk der Vlaamsche taal.

't Is mij altijd aangenaam een schoolboek voor de Vlaamsche taal in het Fransch te zien verschijnen. 't Is een teeken dat men eindelijk toch een beetje Vlaamsch begint te leeren in de Waalsche streken. Waarom wordt er in dien aard niet meer gewerkt door de overheden, zoo geestelijke als wereldlijke? Waarom is het in de Waalsche gestichten aan de leerlingen toegelaten voor tweede taal ook het Duitsch en het Engelsch te kiezen? Waarom is de tweede taal niet de Vlaamsche, die toch de taal is van de meeste medeburgers der Walen?.

Het werk dat wij bespreken, is niet enkel aan de Walen en Franschen nuttig; ik zou het ook willen zien in de handen van veel Vlamingen, ja, van sommige Vlaamsche schrijvers: zij zouden er in leeren hoe wonderschoon onze woordenzinschikking is en hoe de Vlaamsche zin dient gemaakt.

AM. JOOS.

Over Gentsche Speekwoorden en Spreekwijzen, door LOD. DE VRIESE. Gent, Is. van Doosselaere, 1891, in-12. Prijs 0,50.

In eigenaardigen vorm doet de schrijver, wien het niet aan *humor* ontbreekt, den 'Gentenaar van 't echte bloed' spreken,

hetgeen voor den schrijver, in onze stad 'niet gewonnen noch geboren', eene verdienste te meer is, als bewijzende zijn goed gehoor en zijn klaar begrip. De Gentenaar, in het gemeenzaam gesprek, is weleens een beetje ruw of vrij (zijne middeleeuwsche bouwvormen zijn ook zoo bevallig niet als b.v. die van Brugge); hij 'doet er geen doekskens om', als hij zijn gedacht wil uitdrukken: 'botst het niet, zoo klinkt het', en somwijlen klinkt het zoo hard, dat degenen, welke hem niet kennen, er niet verre af zijn, hem 'brutaal' te noemen, als 't enkel de eeuwenoude vrijmoedigheid en rondborstigheid is, die op zijne tong ligt. Sommige Gentsche uitdrukkingen - wij erkennen dit gereedelijk - passen niet met de wet der XIXe eeuwsche beschaving, en de heer DE VRIESE heeft zeer wel gedaan, deze maar onverlet te laten.

Is er niets in zijn bundeltje vergeten? Ja wel, maar de schrijver stelde zich minder *volledigheid*, dan *aardigheid* voor, en hij heeft zijn doel bereikt. Bovendien, alles opgeven wat eigenaardig klinkt in den mond van Gentenaren was, voor de even gemelde reden, volstrekt ondoenlijk. 'Voet bij stek houden' wordt hier niet alleen gezegd door bolders; 'Joos-Dek' noemt men een schuchter man; 'kleppekijker' een persoon die onder 't spreken niemand durft aan te zien; 'hij en kan het niet gebeteren' wordt gezegd van iemand, die een dwaas voorkomen heeft; 'Merci is opgehangen' (in antwoord op het Fransche dankwoord) is hier algemeen; 'plat als een hakkeberd' doel! op de vrouw, van wie nooit iemand zal zeggen: 'moeder is thuis'; 'loopt naar den weerlicht', 'tante weunt op den Kijter' enz., enz. zijn ook heelemaal 'plat Gentsch'.
D.

Afleidkunde. - Het Etymologisch Woordenboek van hoogleeraar VERCOULLIE wordt door KLUYVER beoordeeld in den *Ned. Spectator* (8 Nov. '90). Hij sluit zijne keuring als volgt: 'De heer V. kan er zeker van zijn, dat zijn boek met belangstelling wordt ontvangen. De geringe omvang. en ook de geringe prijs, maken het aantrekkelijk voor ieder, die wel gaarne iets omtrent de afkomst der Nederlandsche woorden zou vernemen; dat het zal gebruikt worden door ieder, die het Nederlandsch moet bestudeeren, spreekt van zelf. Maar tegen een gevaar hebben de gebruikers zich te wachten: zij moeten wel weten dat het gevoelen van den schrijver lang niet altijd door anderen wordt gedeeld. Het is noodig andere werken te raadplegen om de quantiteit van de klinkers in Oudgermaansche vormen te kunnen weten; die quantiteit wordt door den heer V. zoogoed als nooit aangeduid.'

De heer V. heeft ook zekere afleidingen verwaarloosd, die hij in *Loquela* en *Rond den Heerd* kon aantreffen. Een voorbeeld: bij *Alikas* schrijft hij: 'Het eerste deel is identisch met Eng. *alley* = knikker. Het tweede is niet klaar. In *Rond den Heerd* 1882, bl. 277 lezen wij bij het woord *bolleket*: 'Eene groote speelbal van steen of ijzer. *Ket* heeft dezelfde bediedenis als

bolleket en denzelfden wortel als *katten*, *ketten*, *chasser une ballet une bille*. VI. *Kas-marei* = fr. *chasse-marée*. *Ketten* en *kassen* houd, aan *ketsen* of *katsen*, gelijk *spritten* aan *spritsen*, *splitten* aan *splitsen* enz.' Uit dien uitleg wordt het tweede deel van *Alikas* heel duidelijk.

Belgische Apostolische School te Turnhout, gesticht en bestuurd door het Gezelschap van Jesus. 19e jaar. Turnhout, J. Splichal, 1891.

Zielverheffende lezing! Jongelingen, ja! kinderen (want er zijn twaalfjarige apostolieken) die uit innige godsdienstzin en vurige zielenliefde aan al de genoegens van het familieleven, en zelfs aan het vaderland vaarwel zeggen; die, het oog steeds op hun verhevene roeping gericht, met onvermoeibare vlijt hun frissche jeugd aan het verwerven der hun eenmaal onontbeerlijke godsvrucht en wetenschap toewijden: ziedaar een schouwspel waar de blikken van God en zijne Engelen met welbehagen op nedervallen, en dade ziel boven het alledaagsche, het aardsche stijgen doet!

Gezegend werk dat de Paters der Societeit van Jesus daar in het hart onzer Vlaamsche Kempen met zulk troostrijke result taten gesticht hebben en bestieren! Aan welke wereldstreek heeft de Apostolieke School van Turnhout, gedurende de twintig jaren dat zij nu bestaat, geen missionaris verschaft! En hoe diep verknocht blijven dezen steeds aan de bakermat van hun apostelleven! Roerend zijn in dit opzicht de brieven, die zij, zelfs na lange jaren en van de verste kusten, hunne vroegere gezellen en bestuurders toezenden. Niemand zal dit vluchtschriftje van 60 bladen lezen, zonder overtuigd te wezen van het hooger nut der Apostolieke School van Turnhout: ieder zal het zijne willen bijdragen tot het weelderig aangroeien van dit kostelijk hemelgewas, dat onzen Vlaamschen bodem zoozeer ter eere strekt.

- Eene legende, welke wij wenschen in 't vergeetboek te zien geraken, komt voor in de Februari-aflevering van *Het Katholiek Onderwijs*.

Wij lezen daar: 'Legt den eersten den besten onzer werklieden een schrift voor; indien hij, onder het lezen, op eenige buitengewone woorden staat, zult gij hem aanstonds hooren uitroepen: *dat is geen Vlaamsch, want ik versta het niet*; die taal wordt iets vreemds voor hem: *dat is Hollandsch*, zegt hij misprijzend.'

De eerste maal, dat wij iets van dezen aard gedrukt zagen, - 't is al jaren geleden, in een West-Vlaamsch blad - begaven wij ons, eenige dagen nadien, naar eene der bibliotheken van het Davidsfonds, en ondervroegen er 'den eersten den besten onzer werklieden', die juist eenige in Holland gedrukte boeken weerbracht, of hij daarin genoeg had gevonden. - Het antwoord was bevestigend, en tot bewijs van zijn gezegde vroeg hij andermaal twee, drie 'Hollandsche' werken.

De werkman in quaestie was een geboren Gentenaar, die geen ander dan lager onderwijs genoten, nooit den voet in Holland gesteld had.

Wij namen vervolgens acht op de boeken, door andere werklieden, van beide geslachten, gevraagd, en merkten op, dat zoowel zoogezegde 'Hollandsche' werken als Vlaamsche werden gevraagd. Het volk maakt daar geen onderscheid in.

Het kan wel, dat de lezers nu en dan een ten onzent minder gebruikt woord in de boeken ontmoeten, maar dan zullen zij wel aan den zin het hun weinig of niet bekende woord gereedelijk verstaan. Dit is niet alleen waar voor de in Holland uitgegeven schriften, maar ook voor de Vlaamsche. 'Misprijzen' zal de Lezer daarom den schrijver niet, maar veeleer hem danken, dat hij hem iets geleerd heeft.

De schrijver van het artikel in *Het Katholiek Onderwijs* voegt bij zijne opmerking: 'Wat ligt er in 't gezegde van dien werkman? (namelijk van dengene, door hem bedoeld)... Enkel dees: De schrijvers moeten in hunne boeken die woorden gebruiken, die ik in 't spreken bezig, anders schrijven zij geen Vlaamsch.'

Verondersteld, dat die Lezer slechts 800 verschillende woorden gebruikt, maar dat zijn buurman, die meer ontwikkeld is dan hij, er 1000 kent; de twee honderd van B zouden voor A Hollandsch zijn?

Laat ons de Nederlandsche taal niet verarmen, niet verkrampen tot eene gewest- of stadssprake! Gelijk de Vlamingen woorden en uitdrukkingen bezigen, welke, in het Noorden thans minder bekend, dáar verdienen heringevoerd te worden, zoo ook zijn er in het Noorden woorden en zegswijzen, die taalkundige waarde hebben, en welke men in het Zuiden niet verstooten mag zonder het verwijt te verdienen van Nederlands taalschat roekeloos te verminken

Driejaarlijksche en vijfjaarlijksche prijskampen. - De minister van binnenlandsche zaken en openbaar onderwijs herinnert dat het 11^e tijdvak voor den driejaarlijkschen prijskamp van *Nederlandsche tooneelletterkunde* (1889-1891), het 9^e tijdvak voor den vijfjaarlijkschen prijskamp van *natuurlijke wetenschappen* (1887-1891) en het 2^e tijdvak voor den prijskamp van *maatschappelijke wetenschappen* (1887-1891), op 31 December aanstaande zullen gesloten worden.

De werken voor deze prijskampen bestemd, zullen tot op 1 Januari 1892 aanvaard worden in het departement van binnenlandsche zaken en openbaar onderwijs (bestuur van Wetenschappen, Letteren en Schoone Kunsten).

Dit jaar zijn twee vijfjaarlijksche prijzen toe te wijzen voor geschiedenis.

Kon. VI. Academie. - De Februari-zitting werd gekenmerkt door eene welsprekende en boeiende redevoering van den bestuurder Dr A. Snieders, over het zwaar verlies dat het land, en inzonderheid het Vlaamsche land, ondergaat door het afsterven van Prins Boudewijn.

De heer Stallaert biedt de Fransche uitgave aan van het werk van Dr I. Bauwens, over de lijkbehandelingen, vertaald door Dr A. De Mets, te Antwerpen.

De heer Génard zet zijne belangrijke mededeelingen voort

omtrent de verbuigingen der eigennamen in de vorige eeuwen. - Van den anderen kant werd er in de commissie van hedendaagsche letterkunde besloten aanvang te nemen met het opmaken der lijsten voor het vakwoordenboek, waar reeds vele schrijvers hunne medewerking aan beloofd hebben.

Davidsfonds. - Ter gelegenheid van Prins Boudewijns afsterven hebben meest al de afdeelingen eenen rouwbrief naar den Graaf van Vlaanderen gezonden, waarop zij eenen Vlaamschen bedankbrief ontvangen hebben.

Thielt, waar de betreurde prins het beste aandenken gelaten had, tijdens den kleinen oorlog, verleden jaar in die streek gevoerd, heeft daarbij een plechtigen lijkdienst laten vieren, waarop de geestelijke, burgerlijke en militaire overheden aanwezig waren, benevens een stroom van volk. Na het Evangelie sprak de eerw. heer Rootsaert eene merkwaardige lijkrede uit, welke wij met ontroering gelezen hebben in de *Gazette van Thielt*.

De bloeiende afdeeling Asper houdt weder feest op 2ⁿ Paaschdag.

Het Jaarboek is verschenen voor 1891 en aan de afdeelingen uitgedeeld; in April komt het 2e deel van Reus Finhard.

Die lieve Franschen! - Altijd dezelfde zijn ze. De boekhandel kondigt de verschijning van een *Dictionnaire général de Biographie et d'Histoire* etc., door CH. DEZOBY en TH. BACHELET, herzien door EUG. DARCY, 2 boekdeelen in-8°, aan 25 frank.

Wij kennen maar het prospectus, hetwelk een artikel meedeelt over België, waar wij in lezen: '*Le français est la langue des classes instruites et polies et des autorités centrales de l'État.*' Bijgevolg, wie Vlaamsch spreekt, is niet geleerd en een botterik op den hoop toe. Kan dat wel anders? 'Beleefde Franschman' is immers een spreekwoord! Dezelfde kleppers zeggen nog: '*On parle flamand au N. et à l'O., français et wallon au S.*' Van 't Oosten spreken zij niet, want 't is daar ook Vlaamsch, tot in de provincie Luik. Rekenen zij de helft van Brabant, tot over Brussel, ook misschien tot het Noorden? - Nog iets: '*L'instruction primaire est obligatoire depuis 1879.*' Wel ingelicht, die lieve Franschen. - En om te eindigen: die heeren noemen, als vrije onderwijsgestichten, de hoogeschole van Leuven en Brussel, en zes Jezuïetencolleges (Antwerpen vergeten). Het vijftigtal bisschoppelijke colleges is hun onbekend, evenals de helft der Staatsen al de bisschoppelijke normaalscholen!

Wij vergeten nog iets: de driemanschap noemt zes ministeriën, gelijk in 1879.

Misslagen genoeg? En 't prospectus geeft noch het begin, noch het einde van 't artikel!

- Een '*professeur salarié*' van Gent schrijft in een Luiksche blad een smadelijk artikel tegen de Vlaamsche Academie, welke hij noemt eene '*réunion de dillettanti salariés*'. Is dat niet recht liefelijk?

De verdere vervlaamsching van het Middelbaar onderwijs van eersten graad of Latijn en Grieksch door het Vlaamsch onderwezen.

WAT wij tot hiertoe, in zake van vervlaamsching van het hooger middelbaar onderwijs, bekwamen, ligt besloten in de wet van 15 Juni 1883. Zooals iedereen weet, die den toestand en den vooruitgang onzer heilige zaak ter herte neemt, wordt door die wet bevolen, dat, in de athenaea en gemeentecolleges van het Vlaamsch gedeelte des lands, de Nederlandsche, Duitsche en Engelsche talen bij middel der moedertaal zullen aangeleerd worden. Een of meer andere leergangen van het programma moeten insgelijks in het Nederlandsch worden gegeven, en, te beginnen van het schooljaar 1886, zullen deze vakken minstens ten getalle zijn van twee. Ingevolge die bepalingen en overeenkomstig art. 6 derzelfde wet, opende het Staatsbestuur, in de maand October 1884, bij de hoogeschool van Gent, normale afdeelingen voor de vorming van leeraren, bekwaam om op de athenaea en colleges de geschiedenis en aardrijkskunde en de levende talen door het Vlaamsch te onderwijzen.

Ziedaar wat aan de billijke eischen der Vlamingen werd toegegeven. Voorzeker, het is iets; want in gestichten, waar nooit dan in eene schaarsche taalles

het Vlaamsche woord weerklonk, moet het nu wettiglijk als voertuig voor vier andere leergangen gebruikt worden, terwijl de ingerichte afdeelingen der Vlaamsche normaalschool, in de geschiedenis der herwording van Vlaanderen, zullen aangestipt staan als de eerste verovering der Vlamingen op het gebied van het hooger onderwijs⁽¹⁾. Maar is die bekomene rechtherstelling voldoende, en mogen wij zoo maar zachtjes op onze lauweren blijven voortsluimeren, onbedacht en onbezorgd om nieuwe gegronde eischen vooruit te zetten, waardoor de nog al te gebrekkige wet van 1883 in zekere wijze worde volledigd?

De gedachtenwisselingen en bedenkingen, waartoe het vraagstuk eener Vlaamsche hoogeschool heeft aanleiding gegeven, schijnen mij de noodzakelijkheid, om onverwijd de hand te slaan en onverpoosd te werken aan de verdere vervlaamsching van het middelbaar onderwijs, in een klaar daglicht gesteld te hebben. Velen meenen dat ons middelbaar onderwijs nog te zeer op Franschen leest is geschoeid opdat, vóór langen tijd, eene Vlaamsche hoogeschool mogelijk zij⁽²⁾; zij denken dat de eenigste redelijke, de eenigste paedagogische hier in te slagen weg deze is: eerst en vooral een opleidingstelsel te beramen, waardoor de jongelingen volkomen bekwaam worden gemaakt om de leergangen der

- (1) Die afdeelingen zijn door koninklijk besluit van 30 September laatstleden, terzelfder tijd als de Luiksche normaalschool, afgeschaft geworden; doch AL de lessen welke er gegeven werden, zijn naar de Gentsche hoogeschool overgebracht. Niets is dus onder Vlaamsch oogpunt daarbij verloren. Men leze in het *Belfort*, Decembern timer 1890, het artikel van HOOGLEERAAR DE CEULENEER: *De afschaffing der normaalscholen voor het middelbaar hooger onderwijs*, z. 336 en 337.
- (2) Men leze: *Vlaamsche hoogeschool*, artikel van Dr DHOOGHE in het jaarboek van het Davidsfonds voor 1888; *Eene Vlaamsche hoogeschool*, antwoord van den HEER J. VAN CAMPEN aan den Heer D. Ackers, *Belfort*, aflevering September-October 1889. - HOOGLEERAAR DE CEULENEER toont genoegzaam dat hij het ook zoo meent, in zijn schrijven: *Het Vlaamsch in de Kamers*, *Belfort*. afl. Februari 1890.

Dietsche universiteit met de noodige vrucht te volgen; voor hen moet eerst een Vlaamsch middelbaar onderwijs 'het peil der Vlaamsche letterkunde hooger hebben doen klimmen, en tusschen de Vlamingen de nationale fierheid meer hebben ontwikkeld,' vooraleer wij bepaald den strijd aangaan tot het bekomen van het eindelijk doel onzes strevens. Geen stevig gebouw rust op waggelende gronden.

Wij deelen die zienswijze: voor ons ook is het eene ongerijmdheid, een Vlaamsch hooger onderwijs te vragen, zoolang het middelbare ten grootsten deele verfranscht blijft; voor ons ook is een Vlaamsch middelbaar onderwijs de onmisbare grondsteen eener Vlaamsche hoogeschool. 't Is van die gedachte uitgaande, dat wij gemeend hebben een nuttig werk te verrichten, met de nadere aandacht der Vlamingen in te roepen op den eigenlijken toestand onzer taal in het hooger middelbaar onderwijs; op den weg, die ons bij der hand ligt om eene verdere vervlaamsching van dit onderwijs te bekomen, en op de richting die, volgens ons, aan die vervlaamsching moet gegeven worden⁽¹⁾.

I.

Weinigen zullen er reeds aan gedacht hebben op een officiëel programma na te gaan, hoeveel uren, sedert de wet van 1883, het Vlaamsch wekelijks als voertaal dient voor het onderwijs in de

(1) Wij schrijven enkel met het oog op het staatsonderwijs: thans dat Coremans' voortreffelijk voorstel, waarbij de bepalingen der wet van 1883 aan al de gestichten van middelbaar onderwijs in Vl.-België moesten toegepast worden, zoo ongelukkig als onverdiend verworpen is, (Leest de beraadslagingen der Kamer van Volksvertegenw, van 23 December 1889, *Ann. parl.* z. 330 en volgende) blijft het vrij onderwijs bijna volkomen aan onze werking ontsnappen. Echter, indien de Staat zijn onderwijs meer om meer vervlaamscht, zal het vrij onderwijs noodzakelijk moeten volgen, wil het geene grove fout begaan, die de noodlottigste gevolgen zou kunnen hebben voor de politieke grondbeginsels, welke het vertegenwoordigt.

athenaea, in tegenstelling met het getal uren, in het Fransch er aan besteed. Die vergelijking nochtans is leerzaam. Wij zullen derhalve, in eene dubbele tafel, voor oogen leggen welke vakken door onze moedertaal en welke door het Fransch, in de verschillende klassen der humaniora, worden aangeleerd, met aanduiding van het getal uren per week, aan iederen leergang toegekend⁽¹⁾.

IN HET VLAAMSCH GEGEVEN LESSEN.

	7 ^{de} klas	6 ^{de} klas	5 ^{de} klas	4 ^{de} klas	3 ^{de} klas	Poësis	Rhetorika
Vlaamsch	6	6	3	3	3	3	3
Duitsch	-	-	-	2	2	2	2
Engelsch	-	-	-	(2) ⁽²⁾	(2)	(2)	(2)
Geschiedenis	2	2	2	2	2	2	2
Aardkunde	1	1	1	1	1	1	1
Natuurlijke wetenschappen	-	-	-	2	2	2	2
Totaal der uren verplichtende lessen wekelijks	9	9	6	10	10	10	10

IN HET FRANSCH GEGEVEN LESSEN.

	7 ^{de} klas	6 ^{de} klas	5 ^{de} klas	4 ^{de} klas	3 ^{de} klas	Poësis	Rhetorika
Godsdienst	(2)	(2)	(2)	(2)	(2)	(2)	(2)
Latijn	6	7	8	8	8	8	8
Grieksch	-	-	5	5	5	5	5
Fransch	6	6	3	3	3	3	3
Wiskunde	3	3	3	3	3	3	3
Tekerkunde	2	2	2	(2)	(2)	(2)	(2)
Muziek	(1)	(1)	(1)	(1)	(1)	(1)	(1)
Levenswijze	-	-	-	-	-	-	-
2 uren gedurende den speeltijd							
Totaal der uren	17	18	21	19	19	19	19

(1) Wij volgen de laatste tabel van lesuren, door ministeriëel besluit van 30 Augustus 1888 vastgesteld (*Staatsblad* van 3-4 September 1888). Alhoewel zij tot hiertoe maar in de drij laagste klassen in voege is, dient zij toch tot grondslag genomen te worden voor ons onderzoek, daar zij de bestaande tijdverdeling van jaar tot jaar in de overige klassen moet vervangen.

(2) De haakjes duiden aan dat de lessen niet verplichtend zijn.

verplichte
lessen
wekelijks

Uit de vergelijking dezer tafels blijkt, dat men in ons middelbaar onderwijs van eersten graad gemiddeld negen uren ter week Vlaamsch gebruikt om Vlaamsche jongens tot de wetenschap op te leiden, terwijl daartoe **negentien** uren eene vreemde taal gebezigd wordt. Moet elk onbevooroordeeld man niet bekennen, dat deze verhouding, spijs de gedane toegevingen, niets min als bevredigend is? En leggen die cijfers ons, Vlamingen, niet klaar voor oogen alles wat ten deze nog te doen staat? Gedurende de zeven jaren hunner Latijnsche studiën zullen dus onze Vlaamsche zonen slechts **2500** uren lessen ontvangen in hunne moedertaal, tegen **5150**, in welke hun eene uitheemsche taal wordt opgedrongen: een verschil van niet min dan **2650**! Maar bij welk volk en in welk land der wereld zal men zulke erge miskenning, zulke onverdraagzame krenking der taalrechten nog aantreffen, tenzij bij een volk, dat veroverd is en voor gehate dwangwetten bukken moet?

Dit is echter niet alles, en zij zouden het zeer mis op hebben dezulken, die zouden meenen door de bovenstaande cijfers zich een juist gedacht te vormen van de aangelegenheid, welke aan iedere der twee talen geschonken wordt. Hieromtrent hoeft nog rekening te worden gehouden van het 5de artikel der wet, krachtens hetwelk 'de Staat, de bestuurlijke bureelen zijner scholen gehoord, altijd kan beslissen dat de in het Vlaamsch gegeven leergangen, 't zij in hun geheel, 't zij gedeeltelijk, terzelfder tijd door de Fransche taal zullen gegeven worden.' Het woord '*terzelfder tijd*', omtrent welks zin men het volstrekt niet eens was in de kamerbespreking, wil zeggen dat de leeraar zich in dezelfde les van de twee talen zal bedienen, en ze bijgevolg ook beurtelings zijnen leerlingen zal doen gebruiken⁽¹⁾.

(1) Ziet *Recueil des pièces imprimées par ordre de la Chambre des Représentants*, Session 1886-87, stuk n° 31: Rapport fait aux Chambres par M. le Ministre de l'intérieur et de l'instruction publique en exécution de l'art. 7 de la loi du 15 juin 1883, sur l'emploi de la langue flamande dans les établissements d'enseignement moyen de la partie flamande du pays, z. 17. Ziet ook 1ste bijvoegsel: Rapport de M. Prinz, inspecteur, sur l'application de la loi du 15 juin 1883 z. 24.

Welnu, geen athenaeum is er, meenen wij, dat het voorrecht van art. 5 niet afgevraagd en ook niet bekomen heeft; zoodat de Vlaamsche taal niet, gelijk de Fransche, als eenige meesteres troont in de leergangen, waarvoor zij tot voertaal dient, maar er door hare jaloersche en indringende zuster veelal hoogmoedig wordt ter zij getreden. Het aangegeven getal Vlaamsche lesuren moet dus nog verminderd worden met den tijd, dien de leeraars wijden aan het onderricht van hun vak in de Fransche taal. En wie bepaalt er hier den tijd aan den leeraar? En wie zal durven of kunnen verzekeren dat, in dit tweetalig onderwijs, de Vlaamsche taal niet soms de ondergeschikte, de verstokene wordt?

Men ziet het, de wet van 1883 gaat nog mank aan droeve gebreken, die ten spoedigste dienen uitgeroeid te worden.

En vooreerst mag de leerling zoo gemakkelijk zijne taal niet meer zien aan kant zetten in leergangen, waarvoor zij, naar 't programma, uitsluitend tot voertaal zou moeten dienen. Dit leert hem, natuurlijk, die taal minachten, voor min gewichtig aanzien als deze die haar verdringt; hij zal er zich dan ook met minder iever en liefde op toeleegen en zoo bekomt men een tegenovergestelden uitslag van dien, welken de wet beoogt.

Maar, ten tweede en vooral, moet de verhouding tusschen Vlaamsche en Fransche lesuren billijker gemaakt worden. Is het niet betreurenswaardig te moeten vaststellen, dat het tal Fransche lesuren meer als dubbel is van dit der Vlaamsche, dáár waar

volgens recht en rede het Nederlandsch zou moeten aan het hoofd staan? En wie beseft de noodlottige gevolgen niet van dergelijken toestand voor den vooruitgang onzer zaak? Een overwegend Fransch onderwijs baart onfeilbaar eene Fransch aanbiddende jeugd. Welnu, de jongelingen, in het middelbaar onderwijs van eersten graad gevormd, behooren allen eens tot de hogere standen onzer maatschappij: vandaag in Syntaxis, Poësis, Rhetorika, zullen zij morgen advocaat, notaris, geneesheer, ingenieur zijn en in gemeenteraad, provincialen raad of wetgevende Kamers zetelen. Maar zal wel iemand durven beweren, - dit deel der natie, ik zeg niet vijandig, maar alleen onverschillig blijvend aan het Vlaamsch, dat ooit het duurzaam bestaan eener Vlaamsche hoogeschool verzekerd is?

Eene uitbreiding der vervlaamsching van het hooger middelbaar onderwijs is dus redelijk en hoogst noodzakelijk, indien wij willen dat onze leus: 'Vlaamsch in 't onderwijs van laag tot hoog', geene ijdele woordenpraal blijve, maar eens waarheid worde.

Het zij nu getoond dat die uitbreiding, deze zoo kostbare plek gronds op het nog te herwinnen veld onzer rechten, zoo moeilijk niet zal zijn om veroveren als sommigen het zich misschien wel laten voorstaan.

II.

De artikels 2 en 3 der wet van 15 Juni 1883 luiden:

'Art. 2. Dans la section moyenne proprement dite des écoles de la région flamande du pays, le cours de flamand est donné en flamand.

Les leçons d'anglais et d'allemand sont données en flamand exclusivement, jusqu'à ce que les élèves soient en état de poursuivre ces études dans la langue même qu'on leur enseigne.

Un ou plusieurs cours du programme sont également donnés en flamand. Le nombre des cours ainsi donnés sera de deux, au moins, à partir de la rentrée des classes de l'année 1886.

Art. 3. Les prescriptions de l'article précédent sont applicables aux athénées situés dans la même région.'

Onmiddellijk besluiten wij uit het derde *ad lineam* van art. 2, dat een minimum, geen maximum, van Vlaamsche lessen voorschrijft: dus mogen, krachtens de wet zelve, meer leergangen, als tot nu toe bestaan, in het Vlaamsch gegeven worden. Dit is ontegensprekelijk en voor wie daaromtrent den minsten twijfel zou kunnen hebben, - hij ware nauwelijks te begrijpen - zullen wij het volgende uit de kamerbesprekingen aanhalen.

De toenmalige minister van openbaar onderwijs, Van Humbeeck, erkende de mogelijkheid eener vermeerdering der in 't Vlaamsch gegeven leergangen, en, wat meer is, hij meende zelfs dat men, van het aangewezen *ad lineam* uitgaande, al de lessen kon in het Vlaamsch doen geven. Wel voorziende dat eensdaags de hand aan eene vollediger vervlaamsching van het middelbaar onderwijs zou gelegd worden, en vreezende (voorzeker ten onrechte) dat dergelijke maatregel nadeel zou doen aan de staatsscholen, stelde hij een amendement voor, volgens hetwelk 'het inrichten van Vlaamsche leergangen nimmer de afschaffing van het onderwijs derzelfde vakken in het Fransch na zich kon slepen.' Die wijziging, door den Heer De Vigne, in naam van eenige leden der Linkerzij, en door den Heer Coremans, in naam der Rechterzijde, bestreden, echter werd verworpen, en men stond enkel der Regeering toe van dáár alleen de Fransche lessen nevens de Vlaamsche te behouden, waar het om goede redenen zou noodzakelijk zijn⁽¹⁾.

(1) Men leze: *Annales Parl., Ch. des Représ.*, session 1882-83, séance du 13 décembre 1882, z. 163 en volgende. - 'Tout au plus' zegt de Heer Prinz op de plaats van zijn verslag, waar hooger reeds naar verwezen is, 'pourra-t-on interpréter le mot *simultanément* dans le sens de deux cours parallèles, l'un en français, l'autre en flamand dans les grands centres, où il y a une colonie wallonne.'

Deze plaats der bespreking bewijst overvloedig, nevens den zonnenklaren tekst der wet, dat, langs bestuurlijken weg, aan het overwicht der Fransche tale tot heden toegekend, een einde kan gesteld worden. Welnu, Vlamingen, laat ons die meer verstandige verhouding tusschen Vlaamsche en Fransche leergangen hardnekkig afvragen, 't is onmogelijk dat het Staatsbestuur voor onze billijke eischen doof blijve.

De volgende redenen gaf men in 1883 aan om niet meer dan twee leergangen, buiten die van Duitsche en Engelsche talen, door het Vlaamsch te laten geven:

- 1° Het vermoedelijk ontoereikend getal leeraren, om meer Vlaamsche leerstoelen te vervullen, en
- 2° Den onzekeren uitslag, welken de nieuwe toestand, waarin men zich ging bevinden, opleveren zou. Het voorhandige wetsontwerp, zegde men, moest groote veranderingen teweegbrengen in eenen staat van zaken, die sedert jaren bestond, en die, alhoewel betreurenswaardig en noodlottig misschien, toch diepe wortelen geschoten had. Vele ouders hielden er aan, dat hunne kinderen eene Fransche opvoeding genoten, en men kon zoo maar niet effenaf, zonder voorbehoudingen en beperkingen, een onderwijsstelsel inrichten, waarvan de meesten voor hunne zonen niet hooren wilden. Eerst hoefde de ondervinding geraadpleegd te worden, vooraleer op grootere schaal het gebruik van het Vlaamsch als voertuig voor het middelbaar onderwijs te kunnen voorschrijven.

Geene van beide redenen kan heden nog ingebracht worden om eene verdere rechtherstelling aan de Vlamingen te weigeren. De ondervinding heeft geleerd dat de wet van 1883 de athenaea niet ont-

volkt heeft⁽¹⁾, en zeker is het dat eene uitbreiding dier wet die gestichten niets anders dan in gunst zou doen aanwinnen en hun nieuwe kracht en bloei bijzetten.

Wat dreef, vóór korte jaren nog, de ouders aan om voor hunne kinderen een Fransch onderwijs te verkiezen? Was het de volledige verfransching niet van gansch het bestuur in België? Iedereen wist wel, zooals de Heer De Laet het in de Kamers zegde, dat men in ons land slechts volberechtigd burger kon zijn bij middel van de Fransche taal; dat men door haar alle ambten kon vervullen, van de laagste tot de hoogste, en dat het Vlaamsch tot niets leidde in het burgerlijk leven. Maar die toestand is verre van nog dezelfde te zijn op onze dagen. De wet, die het gebruik regelt der Nederlandsche taal in bestuurszaken, heeft eene stiptere en breedere uitvoering gekregen; rechters en advocaten zijn, sedert het aannemen der welgekende voorstellen van de Heeren De Vigne en Coremans, volstrekt verplicht in het Vlaamsche land de volkstaal goed meester te zijn; en de onlangs gestemde wet op het hooger onderwijs schenkt weerom nieuwe voldoeningen aan de Vlamingen. De grondige kennis van het Vlaamsch is dus eene noodzakelijkheid geworden, een bekwaamheidstitel tot het vervullen van meest al de ambten in onze Dietsche provinciën; en hetgeen vroeger, als eene onoverwinbare vesting, het verfranschte onderwijs voor alle afbreuk vrijwaarde - het belang der familiën - is nu een wapen geworden in onze handen,

- (1) Ziet het voornoemd verslag des Heeren Ministers van inwendige en openbaar onderwijs, z. 14, alsook het 14de bijvoegsel, z. 84. Men vindt aldaar de bevolking aangeduid van de athenaea der Vlaamsche gewesten, vóór en na het invoegebrengen der wet. Allen te samen telden zij:

In 1882	2716 leerlingen.
In 1883	2702 leerlingen.
In 1884	2828 leerlingen.
In 1885	2982 leerlingen.
In 1886	3007 leerlingen.

waarvan wij van jaar tot jaar de ontzaglijke macht al beter zullen gevoelen.

Zal ik nu, het tweede aangebracht voorwendsel besprekende, op den ongehoorden overvloed van candidaten wijzen, die zich in iedere loopbaan tot versmachten toe verdringen en zich bulten en builen tegeneen loopen in het najagen van elk plaatseke, dat komt open te vallen? Dat de Heer Minister van binnenlandsche zaken en openbaar onderwijs in het Staatsblad maar eens een bericht late verschijnen, waarbij, zooals in 1883, de opening wordt aangekondigd van leergangen tot vorming van leeraren om 't is gelijk welk vak ook, in de athenaea door het Vlaamsch te onderwijzen, en men zal zien hoe het in weinige jaren candidaten, meer voorzeker als hij er wenscht, regenen zal⁽¹⁾.

Overigens zijn wij van dezulken niet, meest onbekenden in het vak, die de onmiddellijke, onverwijldde toepassing zouden eischen eener nieuwe uitbreiding van het onderwijs door het Vlaamsch. Wij weten dat dit volstrekt onmogelijk is, omdat hier altijd allerlei moeilijkheden worden tegengekomen: men heeft met behendige tegenkanting en droeven onwil af te rekenen; verkregene rechten moeten geëerbiedigd worden, zonder te spreken van het belang zelf van het onderwijs, waarin men, *stante pede*, met een stelsel niet afbreekt om er een ander in de plaats te stellen. Ja, moest er eensdaags besloten worden - en die dag breekt aan - een derde vak door het Nederlandsch te onderwijzen, wij zouden bij het besluit eene bepaling willen gevoegd zien, houdende dat slechts na verloop van vier jaren een eerste begin

(1) Ten bewijze daarvan het steeds aangroeiend getal jongelingen die de lessen volgen der Vlaamsche normale afdeelingen te Gent. In het schooljaar 1884-1885 waren er slechts 4 leerlingen; in 1885-86 waren er 6; in 1886-87, 12 en in 1887-88, 18. Ziet *Rapport triennal sur l'état de l'enseignement moyen en Belgique*, douzième période triennale, 1885-1886-1887, z. CXLVI.

van toepassing zou plaats grijpen. Dan konden middelerwijl die leeraars, welke door hunne afkomst en bekendheid met het Vlaamsch bekwaam zijn tot uitvoeren der nieuwe verordening te helpen, verplicht worden zich gereed te maken hun onderwijs in goed en sierlijk Nederlandsch te geven; dan konden ook, in dit tijdverloop, jonge leeraars, door een daartoe geschikt hooger onderwijs, gevormd worden om van jaar tot jaar de verdere toepassing van het nieuwe stelsel te verzekeren. Klaarblijkend is het dat men, zoo handelend, voor een ontoereikend getal van Vlaamsche leeraren niet zou hoeven te vreezen. Wel is waar zou aan ons, Vlamingen, de tijd lang schijnen eer aan onze eischen worde voldaan; maar wij moeten altijd indachtig zijn, dat, wanneer men in het schoolwezen verandert, de beste leus deze is: traagzaam maar zeker. Overhaast zou niets kunnen doen dan schade toebrengen aan de zaak die wij verdedigen en die ons zoo duurbaar is. Dat veeleer de traagheid, met dewelke alle hervorming in het onderwijs noodzakelijk gebeuren moet, ons aanspore om des te spoediger en te krachtiger van de Regeering eene verdere vervlaamsching af te vragen.

Hier wordt van pas herinnerd wat Minister Van Humbeeck op 28 November 1881 schreef aan de leden der middensectie, gelast met het onderzoek der voorstellen, waaruit de wet van 15 Juni 1883 is gesproten. De middensectie vroeg een minimum van drij Vlaamsche leergangen, buiten de lessen van Vlaamsch, Duitsch en Engelsch. De Minister antwoordde dat hij daarin niet kon toestemmen. 'Le gouvernement pense' schreef hij, 'que ce minimum doit être réduit à deux matières'; maar hij voegde er onmiddellijk bij: *'il prend volontiers l'engagement de faire enseigner en flamand un troisième cours dans les athénées royaux, chaque fois que les circonstances le permettront'*⁽¹⁾.

(1) Ch. des Représ., Documents, session de 1881-1882, z. 213.

Die omstandigheden hebben zich opgedaan. De reeds bekomene vervlaamsching in bestuur- en rechterlijke zaken (vervlaamsching, die overigens zal toenemen, omdat geene politieke partij heden nog zonder de Vlamingen rekenen kan) sleept als natuurlijk en onontbeerlijk gevolg eene uitbreiding van het onderwijs door 't Nederlandsch na zich. Of wel zal men, nevens Vlaamsche openbare diensten en gerechtshoven, Vlaamsche scholen hebben, of wel de noodzakelijke verkrachting, de onvermijdelijke vertrapping van reeds bestaande wetten: geen middelweg is hier mogelijk. Wij koesteren de hoop dat de Heer de Burlet in edelmoed niet zal willen onderdoen voor zijnen hooger genoemden voorzaat, maar zich dezès belofte aaneigenend, ons de verwezenlijking ervan schenken zal.

Doch hier doet zich de vraag op, voor welken leergang wij het Vlaamsch zouden willen zien gebruiken? Welnu, onzes dunkens is geen oogenblik aarzeling mogelijk. Latijn en Grieksch moeten door de moedertaal onderwezen worden, want met de vervlaamsching dier lessen te vorderen, zetten wij onzen eisch de kracht bij van verscheidene bewijzen, die zijne diepe gegrondheid onweerlegbaar betoonen.

(Wordt vervolgd.)

Luik.

A. ROEGIERS, professor.

De sterrenkunde der Chaldeërs. (*Vervolg van bladz. 278.*)

EINDELIJK werd ook de zichtbaarheid der planeten aan den nachtelijken hemel bepaald: een verschijnsel, zooals men weet, dat hoofdzakelijk afhangt van hunne verwijdering van de zon. Die bepaling geschiedde betrekkelijk zoowel de binnenals de buitenplaneten. 'De helische op- en ondergangen, zegt P. Epping⁽¹⁾, welke in de jaren 189 en 201 der Seleucidische aera werkelijk plaats grepen, vinden wij gezamenlijk in de tafels opgeteekend, en de opgaven... stemmen volkomen overeen met de uitkomsten onzer berekeningen.'

Over waarnemingen omtrent de zon spreken hunne leemtafeltjes minder uitvoerig; maar de nauwkeurigheid der planeet-ephemeriden, der helische open ondergangen van Sirius doen vermoeden, dat hun de zon in hare voornaamste bijzonderheden moest gekend zijn.

Het is haast niet noodig te doen opmerken, dat P. Epping al de planeten, door de ouden gekend, bij de Assyriërs heeft aangetroffen en erkend. Men wist, dat *dil-bat* de planeet 'Venus' beteekende, maar men bedroog zich, wanneer men *gut-tu* door 'Jupiter'

(1) *Astronomisches aus B.* bl. 147.

vertaalde: 'Mars' is het evenwel ook niet, zooals de geleerde aanvankelijk had aangenomen, maar wel 'Mercurius'. 'Mars' werd uitgedrukt door *an*, hetgeen in de woordenlijsten eenvoudig 'ster' wordt vertaald. Vervolgens beduidt 'Jupiter' *te-ut* en 'Saturnus' = *mallalu*.

Wel had men de teekens van den dierenriem reeds aangetroffen op Assyrische gedenkstukken, maar nooit was men er in geslaagd er de echte namen op toe te passen. Hier volgen nu de sterrenbeelden van den Babylonischen zodiak, met de nagenoeg overeenstemmende teekens in de huidige sterrenkunde⁽¹⁾:

ku	= Ram
te-te	= Stier
mash-mashu	= Tweelingen
nangaru	= Kreeft
a	= Leeuw
ki	= Maagd
nûru	= Weegschaal
aqrabu	= Schorpioen
pa	= Boogschutter
shahù	= Steenbok
gu	= Waterman
zib	= Visschen

Zooals wij het reeds gezegd hebben, heeft P. Epping de beteekenis van vele Assyrische vakwoorden, die men vooreerst nauwelijks kon spellen, bij middel zijner berekeningen vastgesteld. Een vreemd verschijnsel voorwaar, dat de wiskunde heeft volbracht, wat de philologie niet vermocht! Dit doet gereedelijk terugdenken aan den vindingrijken geest van den beroemden Grotefend. toen hij op het middel bedacht was om het spijkerschrift te ontcijferen.

Op het gebied der Babylonische sterrenkunde heeft de bijdrage van P. Epping nog niet alles ontdekt, maar hij heeft de baan gebroken, langs waar

(1) Hier worden de Babylonische namen van den dierenriem naar Epping-Strassmaier opgegeven. Langs philologisch-critischen weg kwam P. Jensen in zijn prachtig werk *Die Kosmologie der Babylonier* nagenoeg tot dezelfde uitkomsten. Er is verschil, ja, maar 'de punten waarin Epping-Strassmaier en ik schijnbaar verschillen, zoo schreef hij in zijn Inleiding (bl. XI), moeten zeer zorgvuldig getoetst worden, eer men er toe besluite, die als wezenlijk te aanzien.' In dezen nederigen arbeid kunnen wij ons daarmee niet verder inlaten. P. Jensen handelt daarover blz. 57-95; 309-320; 495 vv.

men moet heengaan om de andere geheimen op te sporen. Hij is dien weg zelf reeds verder opgegaan en houdt zich voor het oogenblik bezig met het ontcijferen van twee andere leemtafeltjes, wier uitlegging de kennissen der Chaldeërs met een nog klaarder licht zal omgeven⁽¹⁾.

Antwoord op eene tegenwerping. - Slot.

Misschien is wel bij dezen of genen lezer de bedenking opgerezen, dat wij den Babyloniërs wat al te veel lof hebben toegezwaard. En inderdaad, is het wel uitgemaakt, zooals wij schijnen aan te nemen, dat de astronomische kennissen, welke wij bij de Chaldeërs der Seleucidische overheersching hebben aangetroffen, zich op Babylonischen bodem hebben ontwikkeld? Zijn deze niet eerder hunne verspreiding in Chaldea en den hoogen trap van volmaking, waartoe zij werden opgevoerd, aan Grieksche uitwijkelingen verschuldigd? Het is immers bekend, dat Alexander op zijne zegetochten door de Aziatische landen vergezeld was van eene menigte geleerden, die langs de baan, door de overwinnende legers geopend, het zaad strooiden der Grieksche beschaving en der Grieksche letteren.

Die opwerping is niet van allen grond ontbloot, en wij hebben ze werkelijk ontmoet in een geschrift door M.G. Bertin in het *Britisch Museum* voorgelezen en later in den vorm van bijdragen in het

(1) P. Epping heeft de uitkomsten dezer studiën reeds nu medegedeeld in het *Z.f. Assyriologie*. De leemtafeltjes behelzen sterrenkundige opgaven betreffende de jaren 523 en 522 vóór onze jaartelling. Nog nadien verscheen in de *Comptes rendus de l'Académie des sciences* t. CXI n° 20 een vertaling dier oorkonden door M.J. Oppert, die zijnen arbeid een 'résultat de vingt années de recherches' noemt.

Londensch tijdschrift *Nature*⁽¹⁾ opgenomen. Ziehier o.a., wat hij zegt in zijn 4e artikel: 'Wanneer zich de Grieken, na de overheersching van Alexander, in Babylon nederzetterden, brachten zij al hunne wetenschappelijke kennissen mede. De Babyloniërs, die Grieksch te leeren hadden, begrepen aanstonds de wetenschappelijke meerderheid hunner nieuwe meesters en, handelende even als de Chineesche sterrenkundigen na het nederzetten der Jezuïeten in China, namen zij de ontdekkingen van het Westen op.

Dit wordt buiten twijfel gesteld door de schrijftafeltjes van dit tijdperk, dat der Seleuciden, hetwelk ons tafels verschaft van maan- en planeetomloopen, en zons- en maansverduisteringen vermeldt zonder astrologische voorspellingen.⁽²⁾

Voorzeker, indien deze artikels ter kennis waren gekomen van P. Epping, voordat deze zijn werk in het licht gaf, zouden zij bij hem eene vinnige terechtwijzing hebben uitgelokt. En inderdaad, de meening van M. Bertin komt ons gansch onaannemelijk voor. Wij zullen ze in korte woorden trachten te wederleggen.

Het is wel waar, dat de Macedonische overheersching een grooten invloed uitgeoefend heeft op de Aziatische volkeren; maar het is evenzeer boven alle tegenspraak verheven, dat ook de Grieken door het in aanraking komen met volkeren, welke vóór hen tot een hoogen trap van beschaving geklommen waren,

(1) *Nature* a weekly illustrated Journal of Science, vol. XL, 1889. G. BERTIN, Babylonian Astronomy, July 4, p. 237; July 11, p. 261; July 18, p. 285; August 8, p. 360.

(2) *Nature*, 1889, August 8, bl. 360.

Sedert dien hebben wij in *The Academy* van Londen (22 Jan. en 23 Maart 1887) nog twee brieven van den heer Bertin gevonden. De assyrioloog handelt daar eveneens over 'Babylonian astronomy' en verdedigt er dezelfde stellingen. Hij, die zich 'gedurende vele jaren met het onderwerp heeft onledig gehouden,' (blz. 223) beweert o.a., in de spijkerschriften van het Britsch Museum gevonden te hebben, dat 'de dierenriem met 12 teekens... eerst tijdens het Grieksche tijdperk te Babylon werd ingevoerd.' (blz. 63).

een rijken schat van wetenschappelijke kennissen hebben opgedaan. Die wederkeerige inwerking van verschillende beschavingen verzwaart en verwikkelt grootelijks de taak van den geschiedschrijver, die voor elken volksstam wil bepalen, wat aangezien moet worden als de spruit zijner zelfstandige ontwikkeling, of wat op vreemden bodem afgeplukt en hunne beschaving werd ingeënt. Evenwel, wat de sterrenkunde betreft, zijn er gronden te over, die afdoend bewijzen, dat deze op Assyro-Babylonisch gebied is ontloken, dáar is opgewassen en vruchten heeft gedragen, die aan Egypte, aan Indië, aan China en aan Griekenland werden medegedeeld. Om nu maar enkel van dit laatste land te gewagen, het is zeker, dat Callisthenes, die als geleerde deel had gemaakt van Alexanders lijfwacht, zich als leerling bij de astronomische school van Orchoe of Borsippa liet inwijden, en dat hij van daar, op aanraden van Aristoteles, een aantal waarnemingen over den loop der hemellichamen naar Griekenland opzond. Zij, die den invloed der Chaldeërs op de Grieksche sterrenkunde in twijfel trekken, behoeven slechts Aristoteles open te slaan (de Coelo, l. II, c. 12), en welhaast zullen zij ervan overtuigd zijn. Ter plaatse, waar hij spreekt van eene bedekking van Mars, door hem zelve waargenomen, voegt hij er uitdrukkelijk bij: 'De Egyptenaren en de Babyloniërs hebben reeds sedert lange jaren dergelijke waarnemingen op de andere planeten gedaan, waarvan een groot aantal ons ter kennis is gekomen'. Het is bovendien eene uitgemaakte zaak, dat de sterrenbeelden van den dierenriem door de Grieken van de Chaldeërs werden overgeërfd. Ziehier desaangaande het getuigenis van Dr Jensen in het *Zeitschrift für Assyriologie*⁽¹⁾: 'De verhouding der Babylonische namen van den

(1) März 1889, S. 130.

dierenriem tot die, welke bij de westersche volken en bij oostersche van latere dagen in gebruik waren, zegt hij, bewijst, dat wij de namen der Arsacidenopschriften niet moeten verklaren, zooals men wellicht zou kunnen oordeelen, als zijnde van Griekschen oorsprong. De gelukkige omstandigheid, dat ik een aanzienlijk aantal derzelve reeds vóór de zevende en achtste eeuw (vóór J.-C.) in Assyrië heb kunnen aanwijzen (in zijne *Kosmologie* bl. 60 vv.), waar natuurlijk van geen Griekschen invloed spraak kan zijn, bewijst onwederlegbaar den Babylonischen oorsprong van den dierenriem.' En wat meer is, in het overerven gingen zelfs de Grieken met groote onbehendigheid te werk, daar zij uit misverstand de weegschaal met de schaar des Schorpioens tot één teeken samenvoegden, en alzoo in plaats van 12, slechts 11 beelden in hunnen dierenriem onderscheidde. Ten andere, indien men de leerstellingen der Grieksche sterrenkunde wilde vergelijken met die der Babylonische, zooals deze zich door het boek van P. Epping doen kennen, men zou allicht inzien, dat de Chaldeërs het in dit vak veel verder hadden gebracht dan de Grieken, en dat bijgevolg niet dezen, maar genen als leermeesters moeten aanschouwd worden.

Trouwens in de twee onlangs uitgegeven leemtafeltjes vinden wij het bewijs, dat de Babyloniërs ten minste in de jaren 523 en 522 v. Chr. (dus lang vóór de S. aera) eene wetenschappelijke sterrenkennis hadden. Immers de daarin vermelde waarnemingen betrekkelijk de planeten doelen zeker op de toekomst. Wij vinden er nl. een berekening omtrent een verschijnsel van Mars, dat plaats zou hebben het 9^e jaar van Cambyzes. Die Cambyzes nu heeft zoo lang niet geleefd. Te dien tijde regeerde reeds sedert 2 jaren de Pseudo-Smerdis. Bijgevolg hebben wij hier te doen met een ware vooruitberekening.

Deze weinige woorden zullen voldoende zijn om

den lezer te overtuigen, dat de meening van den heer Bertin zich niet staande kan houden.

Om te sluiten werpen wij nog een laatsten blik op de kennis der Babyloniërs omtrent den gesternden hemel. Volgens sommige nieuwere schrijvers was deze zeer beperkt: Hunne waarnemingen blijken van louter astrologischen aard te zijn⁽¹⁾ en bijgevolg van alle wetenschappelijke waarde ontbloot⁽²⁾: Hunne almanakken waren zeer gebrekkig⁽³⁾; den omloopstijd van zon en maan en sterren hebben zij nooit kunnen bepalen⁽⁴⁾; in weerwil van hunne langdurige waarnemingen hebben zij nooit eene juiste wet der planeetbewegingen verkregen⁽⁵⁾. Zoo sprak men nog onlangs, maar men verkeerde in dwaling; de waarheid is door P. Eppings werk in het heldere daglicht getreden: de moeilijke vraagstukken omtrent de omwentelingen der maan, omtrent hare schijngestalten, haren siderischen, anomalistischen en synodischen omloopstijd hadden de Babyloniërs opgelost; vandaar hunne nauwkeurigheid in het indeelen des jaars en in het voorzeggen der zons- en maansverduisteringen. Door hen werden niet alleen de slingerende loopbanen der planeten waargenomen, maar ook de dag werd vooruit bepaald, waarop deze in hunne keerpunten zouden staan, wanneer zij zich in hunnen tegenstand zouden bevinden, wanneer zij op en onder zouden gaan. Zulk eene kennis, herhalen wij het, is eene wetenschappelijke. Ook heeft

(1) BERTIN: 'Omen-taking being the only object of the Babylonian astronomers, or rather star-gazers...' *Nature*, 1889, July 4, bl. 237.

(2) R. WOLF: 'Während... bei ihnen (Babylonier) noch kaum Spuren von irgend welchem wissenschaftlichen System finden...' *Geschichte der Astronomie*, bl. 23. Aang. door P. Epping, bl. 184.

(3) *Nature*. T.a.p.

(4) R. WOLF. T.a.p.

(5) BERTIN: 'Astrologie requires a knowledge of the movements of the planets - the Babylonians never arrived at this point - they merely took omens.' *Nature*, t.a. pl. 'The complicated motion of the planets never was known to them.' *Nature*, 1889, 8 August, bl. 360.

zij in de dagen der oudheid, van Babylonië uit, als middelpunt, hare stralen over de omliggende landen heen geschoten; vandaar de lofspraken van Grieken en Romeinen over de Babylonische wetenschap. Maar met den loop der eeuwen is de weerklank dier getuigenissen verdoofd; in onze dagen heeft men de kennis der Chaldeërs in twijfel durven trekken en aan de schrijvers der oudheid hun gezag betwisten. Te goeder ure is P. Epping opgetreden met zijn prachtig werk, en, volgens de uitspraak van Dr. Bezold 'mag hij zich beroemen, dat hij die oude sterrenkundigen wederom heeft hersteld op de eereplaats, welke hun in vroegere tijden werd ingeruimd'.

J. VAN MIERLO, S.J.

Leuven, 18 October 1890.

Gedachten.

DAT iedereen in ons opmerkt, is meestal dát waar wij zelf ons minst rekening van geven.

Dikwijls willen wij den Heer groote offers brengen die ons behagen, en wij ontzeggen hem juist dátgene wat hij van ons verlangt. Wij willen onzen vriend een kostbaar geschenk aanbieden en weigeren hem de bloem die hij begeert.

Sommige karakters kunnen enkel kruipen of heerschen; het is hun onmogelijk als gelijken met anderen te leven; zij verliezen hunne eigen weerde uit de oog of vertrappen die van een ander.

Gods wil volbrengen is niet alleen met de schikking zijner voorzienigheid instemmen, het is ook al de deugden oefenen die zijne liefde van ons verwachten mag.

Niemand hoort geerne zeggen dat hij nog veel leeren zal; en nochtans is 't alleen door grooter ondervinding dat wij min dwaasheden begaan.

Moeten wij, als wij lang en vurig God om ootmoedigheid gebeden hebben, Hem niet danken, zoo hij ons blind maakt voor het goede dat wij doen, en ons enkel de overtuiging laat dat wij zwak en nutteloos zijn?

Hadden wij den moed ons op voorhand in den mogelijken tegenslag onzer ondernemingen te schikken en enkel op ons goed inzicht te steunen, wij zouden altijd tevreden zijn.

Als wij met de gewone kwellingen vrede gemaakt hebben en de vreeze van God te mishagen de eenige is die ons overblijft, dan mogen wij ons verwachten ook langs dien kant beproefd te worden.

Wij zijn allen uiterst behendig in het schikken van de omstandigheden die onze denk- en doenwijze voor ons zelve kunnen rechtvaardigen.

Ik en ken maar twee bronnen waar liefde uit opwelt: bewondering en medelijden.

Velen schijnt het woord *plicht* zoo vreemd alsof het Hebreeuwsch ware. Immers in den boek hunner opvoeding stond *genot* in zulke groote letters, dat zij er zich als 't ware blind op keken en niets anders leerden spellen.

Wat de godsdienst geeft, kan ook, tot een zeker punt, eergevoel en besef van eigenweerde geven, - zoolang een voordeelige wind in de zielen waait. Maar laat de woeste stormen van den tegenspoed op het broze scheepken losbreken!... Geene enkele sterre blinkt den drenkeling tegen, nergens eene redplank!... En hij zoekt in den *niet* de vergetelheid die het leven hem weigerde.

Zoekt gezonde lucht en gezond voedsel, maar bovenal gezonde vrienden en gezonde boeken.

In de groote wereld heeft de zoogenaamde *étiquette* de vriendschap den hals gebroken!... De zoogezeide vrienden worden maar op bepaalde dagen en uren ontvangen, ja, soms onbepaald afgewezen.

Zijn zij binnen, dan zullen de berekende lachjes en de gemeten hoffelijkheid niet verraden hoezeer de lastige bezoeker naar de maan gewenscht wordt, noch hoe straks zijn minste gebaar, zelfs de stoffe van zijn kleed, zal gehegeld worden. Gelukkig die aan de deur blijft en, met een kaartje, van het bezoek vrijkomt dat de beleefdheid eischte.

Waar de ouders het verstand der kinderen te veel ophemelen, misprijzen de kinderen weldra het verstand der ouders.

Zich over iedereens handelwijze te zijnen opzichte beklagen, is zijne eigene verwaandheid uitbellen.

Wie gewoonlijk een goed inzicht heeft, en zal zoo spoedig geen slecht bij een ander veronderstellen.

Eens dat wij ons een gedacht over iemands karakter gemaakt hebben, zien wij dikwijls het beklagenswaardige zijner handelwijze over het hoofd, enkel om behagen te scheppen in de juistheid onzer meening.

Zijt gij met kinderen en onderdanen al te toegevend, gij verliest uw gezag; zijt gij te streng, gij verliest hun vertrouwen, en beide zijn u even noodig om eenig goed te kunnen stichten.

Geluk! betooverend beeld door velen voor eene hersenschim aanzien, door anderen vruchteloos nagejaagd in roem en rijkdom, in wellust en weelde, in zinnelijk genot en bedwelmend vermaak! Geluk, zoo ieverig gezocht, zoo zelden ontmoet, uw zaad schuilt in ons hert; het kiemt in nederige onderwerping; het bloeit in de overtuiging van Gods eindelooze goedheid die ons bemint; uwe vrucht is wederliefde en uw naam, tevredenheid.

Met reden mogen wij ons beklagen zoo dikwijls aan onze goede voornemens te kort te blijven; doch het en mag geene gekwetste eigenliefde zijn. Het weze enkel de berouwvolle schaamte van het kind, dat betreurt zijnen vader misnoegd te hebben en liefdevol belooft zich te beteren.

Een stalen wil, zeggen wij. Ach! ware hij maar van koper! Dan zou hij wel eens blutsen, maar toch zoo spoedig, in werkeloosheid, niet verroesten.

Hadden wij moed en geduld genoeg om te ontleden wat ons afschrikt, wij zouden dikwijls om onze vreesachtigheid blozen!

Oude brieven, gele blaadjes tegen tijd en vergetelheid bestand! Met u kunnen wij naar vroegere dagen wederkeeren, ons zelve terugzien met al wat wij beminden, in ons herte de gewaarwordingen en in onze oog de tranen weder voelen die gij er eens deedt opwellen. Het geschenk moge ons den vriend herinneren, door zijne brieven leven wij met hem, zelfs als de dood zijne hand is komen verstijven, en dikwijls, na jaren, zal een opbeurend woord van hem voldoende zijn om ons moedig, getrouw aan het verleden, de toekomst te doen inblikken. Scheurt uwe oude brieven niet, zij bewaren een gedeelte van u zelve.

Eene kleine zaak die wij uitstellen, schijnt van dag tot dag moeilijker te worden. Onze verbeelding door tegenzin bedrogen, maakt dan van nen molshoop nen heelen berg.

Voor sommige menschen moogt ge meer doen alsdat ge kunt, zij zullen nooit vinden dat het genoeg is; voor anderen hoeft ge u enkel te verroeren, en zij zullen denken dat gij al te veel deedt.

Wij zijn altijd met ons kruis tevreden, zoohaast wij, zij door wijsgeerige redeneering, zij door eenen lichtstraal van boven, natuurlijk vinden dat wij er onder gebukt gaan.

Hoe vertrouwelijk komt de kleine vogel, bij den eersten sneeuw, op uwe vensterruit tikken! Weigert hem geenen broodkruimel; - en klopt, betrouwvol gelijk hij, aan het herte van Hem die menschen en vogelkens voedt.

Het genoeg dat ons verrassen komt, is de rozeknop bij 't ontluiken, in volle frischheid van geur en kleur; - het lang verwachte genoeg is de bloem die ons van verre tegenlonkte, maar reeds begint te verdorren als wij ze plukken mogen.

M. ERICA.

Galilei.

DE reiziger die Rome, de eeuwige stad en het brandpunt van het katholiek leven en der beschaving, gaat bezoeken, neemt de gelegenheid waar om, hetzij in den optocht of hetzij in den terugkeer, langs den Maremmenspoorweg, naar Pisa, de voormalige mededingster van Venetië en Genua, te stoomen, en daar de vier prachtige gebouwen te bewonderen, die onder elkanders schaduwe zich verheffen op een kerkhof, waar Pisa's voormalige grootheid verzonken ligt.

Deze vier gebouwen, meesterstukken van verscheiden bouwkundigen trant, weerspiegelen hetzelfde christelijk gedacht: De Domkerk, eene bewonderingsweerdige toskaansche basilica der XIe eeuw; - het Doopgebouw of Baptisterium, met zijnen peervormigen koepel; - de scheeve Toren met zijne zeven muzikaal gestemde klokken, waarvan de grootste 6000 kilogrammen weegt; - en het Kerkhof of Campo Santo, merkwaardig om zijne zonderlinge fresco's en vooral om zijnen grond, aan den Golgotha ontleend en naar Pisa bij middel van 53 vaartuigen overgevoerd.

Deze kunstjuweelen van bouw- en schilderkunde doen onwillekeurig denken aan een grooten geleerde, om wien er, sedert vele jaren de hatelijkste beschuldigingen naar het hoofd der H. Kerk geslingerd werden. Die man is Galilei, die te Pisa het levenslicht ontving; zijn naam is als in het eeuwenoude marmer der meesterstukken van Pisa gebeiteld.

De doopkapel zag Galilei baden in het niet na te maken doopvat, om er de weerdigheid van christen te veroveren; de schommelingen der in ijzer gesmede lichtkroon onder zijne oogen door eenen kerkbediende in den grooten beuk der Domkerk ontstoken, brachten Galilei op het denkbeeld om de wetten der slingerbeweging te bepalen, welke hij dan bezigde tot het meten van den tijd; de hellende Toren diende hem tot proefneming over de beweging der lichamen, om vast te stellen dat alle vallende lichamen met dezelfde snelheid naar beneden gaan, en om zich te overtuigen nam hij ballen van lood, zilver, koper en was, hebbende dezelfde zwaarte en dezelfde doorsnede, klom op den toren, wierp zijne ballen in de ruimte en alle raakten den grond op hetzelfde oogenblik; de Campo Santo zou, volgens begeerte van den schranderen geleerde, in haren schoot tot den jongsten dag des oordeels zijne stoffelijke overblijfsels bewaard hebben, hadde Florentië niet dien schat nedergelegd in de kerk van Santa Croce, om als tegenwicht te dienen aan de assche van Michele Angelo.

Een dubbel bezoek aan de bakermat van Galilei gebracht, noopte ons de geschillen, die als een rouwfloers den inboorling van Pisa omhullen, en over denwelken men ons telkens sprak uit haat der Kerk, tot persoonlijke onderrichting te onderzoeken. Eenige vrienden moedigden ons aan die studievrucht aan anderen mede te deelen, en ziedaar de ware reden van het aanbieden dezer bladzijden, die, hoe gebrekkig onder taal- en letterkundig opzicht misschien, toch het voordeel genieten ontleend te zijn aan de beste geschiedkundige bronnen, ja zelfs aan getuigenissen, die, in eenen overval van zeldzame rechtzinnigheid, den mond en de pen eeniger geloofsvijanden ontvielen. Het staal der wapenen, tot verdediging der Kerk opgenomen, kan slechts in het kristalijnen water der waarheid getemperd worden.

Waarom die quoestie nog bespreken, zal sommige

lezer ons vragen? De dramatische gebeurtenissen, waar het leven van Galilei mede doorzaaid is, zijn reeds ver van ons en blijven slechts het voorwerp van wetenschappelijke betwistingen in vorige eeuwen opgeworpen en beslist!

Daar is niets van! Men zou weleer moeten bekennen dat het geschil van Galilei dagelijks in belang toeneemt, dat de besprekingen heviger worden, dat de geschiedkundige werken, zoo wel voor als tegen, zich vermenigvuldigen, dat de bewijzen rond den naam van Galilei zich opeen stapelen en dit wel uit haat of liefde tegen wetenschap, Godsdienst en geschiedenis.

De naam van Galilei wordt hedendaags opnieuw vooruitgebracht om als beuker tegen de onfeilbaarheid der H. Kerk en als aanhitsing tegen den Godsdienst gebruikt te worden. Socialistische dagbladen, bij gebrek aan gegronde beweegredenen, doen voor de oogen van het werkvolk, dat zij misleiden, de Roomsche Inquisitie en het slachtoffer Galilei onder de tergendste kleuren voorkomen.

Het Italiaansch staatsbestuur besloot, daags na de oprichting van Giordano's standbeeld, eene nieuwe uitgaaf van Galilei's werken in het licht te geven, hopende daardoor nieuwe wapenen tegen het Pausdom te scherpen: ja zelfs, de eerste magistraat van België's hoofdstad, in euvelen moede, sprak beschuldigend voor de Kerk den naam van Galilei uit in tegenwoordigheid van onzen vorst en koning die met zijn dankend en vaderlandminnend volk de weldaden van troostelijke jubelfeesten vierde.

Eene Gentsche juffer schreef onlangs een werkje voor eene goedkoope bibliotheek, zag uit haat tegen de Kerk, de waarheid over het hoofd en stelde Galilei voor als een gepijnigden martelaar. De bibliotheek Gilon, onder het hoofdbestuur en ieverachtig medewerkers van vrijmetselaars ingericht, wierp dit jaar ook eenen wanklank te meer in de zaak van Galilei.

Niemand zal het ons te kwade duiden dat wij, als ware Vlaming, eene nederige poging wagen tot het

verklaren van een zoo druk besproken geschiedkundig feit. Wij weten maar al te wel dat wij de beschuldigers niet tot zwijgen zullen brengen: hun onverzadelijke haat wederstaat aan bewijs, aan overtuiging en aan waarheid. Maar wij genieten op voorhand de innige voldoening onzen Vlaamsche broeders verdedigingsmiddelen ter hand te stellen, indien de zaak van Galilei ooit in hunne tegenwoordigheid besproken wordt.

De geschiedenis van Galilei werd honderden malen geschreven en bij iedere herhaalde beschuldiging rees een nieuwe kampioen op, om te bewijzen dat de Kerk geen valsch vonnis in de zaak van Galilei uitsprak, en dat de **Inquisitie** zich niet wreedaardig jegens den grooten man uitliet.

Deze zijn immers de twee hoofdpunten in welke gansch de pennetwist over Galilei besloten ligt, en de wederlegging dezer dubbele aantijging stootte tegen ernstige, uit vele bronnen voortspruitende moeielijkheden.

Galilei zegepraalde over godgeleerden, die in de innige overtuiging waren dat onze aardbol een vast punt midden in het heelal was, en dat zon, maan en sterren er om heen draaiden. De vijanden van Rome namen die overwinning te baat om, met een stelselmatig geweld, niet alleen tegen de overwonnen geleerden, maar ook om met het gezag, in wiens naam zij tegenover Galilei gesproken hadden, in het krijt te treden. De wetenschappelijke geschilvoering veranderde van dan af in eene pleitrede, die eenen verzonnen, legendarischen Galilei schiep terwijl de ware Galilei, de man van wetenschap, voor velen onbekend blijft.

Eene andere moeielijkheid, niet min ernstig, spruit voort uit de onzekerheid in welke een groot getal daden van Galilei gewikkeld zijn. Heel dikwijls is het onmogelijk eene stellige bepaling aan de werken, aan het gedrag van den geleerden sterrenkundige te geven. Hij bevestigde

een punt en loochende het onmiddellijk daarna; hij luisterde dan naar beproefde vrienden en leende korts nadien het oor aan ophitsers; de groote geleerde ging mank aan vastheid van karakter en aan overtuiging.

Galilei zegepraalde over de handlangers van Aristoteles, maar had het onbetwistbaar ongelijk de besprekingen en twistgeschillen te willen brengen op het gebied der godgeleerdheid, die hij maar van verre ontwaarde. Daaruit vloeide het natuurlijk gevolg dat Galilei, meermaals zijne overtuiging verduikende, met onzekere schreden vooruitging op het zoo uitgebreide veld der wis- en natuurkunde.

Galilei, te Pisa op 18 Februari 1564 uit adellijken stam gesproten, werd, na grondige oefening in de oude talen, naar de Hoogeschool zijner geboortestad gezonden om er zich op de geneeskunde en de wijsbegeerte, volgens Aristoteles, toe te leggen.

De negentienjarige jongeling, meer genegen den akker van wis- en natuurkunde te doorploegen, hield zich, benevens zijne studiemakkers, onledig met het verveerdigen van werktuigen, met waarnemingen die als voorboden dienden tot de verbetering der verrekijkers en der verhoudingspassers Galilei eigende zich de werken toe van Euclides en Archimedes en kwam hierdoor in 1586 tot de uitvinding der hystrostatische weegschaal, uitvinding die hem, drie jaren nadien, eene plaats van hoogleeraar te Pisa verwierf.

In den kathedder der hoogeschool gezeten, maakte de geleerde zich om zijn onderwijs vele vijanden: hij was te uitsluitend en te eigendunkelijk jegens de leer van Aristoteles en van de scholastiek, welke hij, evenals Luther, eenen diepen afkeer toedroeg. Zulke strekkingen waren te dien tijde slecht gekomen, want men had eenen onverzadelijken wrok tegen de Hervorming, die zich eenen weg door de samenleving had willen banen onder den kreet van 'Weg met Aristoteles!', wien nochtans

de schoolsche wijsgeeren, die zich uitsluitend met de godgeleerdheid bezig hielden, een onbepert gezag toekenden daar zij slechts voor waarheid hielden 't geen deze wijsgeer voordroeg. Ja zelfs kwam Galilei verdacht voor, toen hij op onbezonnen wijze het gebied der wijsbegeerte binnentrad, waar hij voorwaar nog niet ten huize was. De jeugdige leeraar, de palen van den roem der wiskunde voor hem te eng achtende, beoogde de wetenschap in het algemeen, zonder paal noch perk, iets wat voor menig geleerde een stronkelsteen, zoo niet de ondergang, is.

Galilei was voor zijnen eigen persoon wonder ingenomen, bezat eenen woeligen geest, niet alleenlijk om zijne overtuiging te doen zegepralen, maar die zelfs op te dringen. Het ware nochtans de waarheid kortvlerken met niet rondborstig te bekenen dat Galilei begaafd was met een schrandere en uitgebreide verstand, dat hij een overtuigd katholiek was en zijne aanhangers en voorstanders met eene onwederstaanbare overtuigingkracht wist mede te slepen.

De ongunstige gemoedsstemming veranderde weldra in een soort van afkeer, en Galilei, in het nauw gezet door de verdedigers van den heen en weer wandelenden wijsgeer, ja zelfs door zijne leerlingen uitgefloten, moest, na drie jaar, de toga te Pisa nederleggen.

Venetië ontving den geleerde met opene armen en de Senaat der dogenstad vertrouwde hem den leerstoel van wiskunde aan de hoogeschool van Padua. Daar, gedurende een gezocht en gewaardeerd onderwijs van 18 jaar, deed Galilei reuzenstappen op het gebied der wetenschappen. Hij verbeterde den verrekijker, eerst door Lippershey, van Middelburg, uitgevonden, en stelde onder het gejubel des volks, zijnen sterrenkijker, die tot dertig maten vergrootte, op den klokkentoren van St Marcus, om weldra met juistheid de vlekken der zon en de beweging der sterren aan te stippen.

Galilei maakte bekend, dat de maan bergachtig is, sprak over de kraters der maangebbergen, legde aan

den dag hoe onze satelliet steeds denzelfden kant naar onze aarde toont en hoe men de hoogte dier bergen door het meten van de lengte hunner slagschaduwen kan waarnemen. Hij richtte zijnen telescoop naar den melkweg, en scheen zelf als verpletterd onder de grootschheid zijner waarneming, hem voor oogen brengende duizenden en duizenden sterren, die ons als onbeduidende puntjes voorkomen, en die ginder boven, in het onmetelijk ruim, als flikkerende lampen schitteren en ontelbare werelden uitmaken. Galilei bracht zijne ontdekkingen nog verder: inderdaad, ten jare 1603 zond hij een boek in de verwonderde wereld om aan te kondigen, dat hij vier wachters of manen van Jupiter, alsmede den ring van Saturnus ontdekt had. Jammer dat hij deze gewichtige vrucht zijner studie paarde met eene lage vleierij: hij schonk immers aan de vier satellieten van Jupiter den naam van 'sterren van Medicis', geslacht met hetwelk hij eenige jaren te voren in vijandschap leefde. En die vleierij bracht eene belachelijke afgunst te weeg bij onze Fransche naburen, die in alles en overal den eersten prijs van zwetserij beoogen. De minister van het Fransche Hof schreef eenen vleienden brief aan Galilei om hem te verzoeken den naam van 'Grand astre de France' te willen geven aan de eerste nieuwe ster, die zijn opzoekingstuig hem zou laten waarnemen, en hij vroeg zelfs aan de ster den voornaam te geven van Hendrik IV, den alsdan heerschenden koning van Frankrijk. Waarom gaf Galilei geen gehoor aan dit verzoek? De nieuwe ster zou later kunnen dienen hebben als pronkjuweel aan den 'Roi Soleil!'

Het moet niemand verwonderen dat, na zulke gewichtige ontdekkingen die de oude gegevens der luchtwetenschap volkomen wijzigden, de roem van Galilei uit alle gewesten der wereld leerlingen naar Padua deed stroomen. De zon van glorie gloeide voor Galilei in vollen glans, maar eilaas! op den opgang volgt de ondergang! Galilei begon, op zedelijk gebied, het schit-

terend veld van roem en glorie te besmeuren met een ergernisgevend leven: hij onderhield te Padua onwettige betrekkingen met Maria Gamba, die hem twee dochters en eenen zoon schonk. Hij was in drukke briefwisseling en in nauwe vriendschap met Fra Paolo, eenen kloosterling der Servietenorde, die Venetië en omstreken door zijne goddeloosheid en liederlijk leven in opschudding bracht. Ja zelfs de geldzucht welde op in zijne ziel en krenkte weldra de edele en onbaatzuchtige streving naar wetenschap. Met het oog op beter bestaan verwisselde de hoogleeraar den kathedra van Padua met dezen der hoogeschool van Florentië, en van dit oogenblik af (1610) begon voor Galilei de reeks der beweenlijke gebeurtenissen, die zoo diep het einde zijner levensbaan schokten. Na de ontdekking van het gesternte des Slangendragers en den algemeenen bijval van zijn werk '*Nuntius sidereus*' meende de schrandere man dat de tijd gekomen was om luid en onbewimpeld met de vroegere leering van Ptolomeus af te breken. Een hevige strijd ving aan, een tijdstip van ontzaglijke beslommering begon in de wetenschappelijke wereld: ziehier hoe, en waarom:

De sterrenkundige leering van Ptolomeus was eene onbetwistbare afleiding van het metaphysiek of bovennatuurlijk stelsel van Aristoteles. De alsdan aangenomen wereldbeschrijving vond haren oorsprong, niet in de waarneming der feiten, maar wel in wijsgeerige gevolgtrekkingen: en daarom ook botsten degenen die over de wereldbeschrijving nieuwe gedachten durfden uiten, tegen eene dubbele tegenspraak. De heerschende wetenschap van 't bovenzinnelijke hield, *a priori*, staan, dat de ontdekkingen dwaas en tegenstrevig waren met de rede, omdat zij in strijd kwamen met wijsgeerige stelsels, die buiten kijf en betwisting schenen. - Het is uit deze oorzaak dat de leering, een onveranderlijk uitspan-

sel, buiten alle toepassing der natuurwetten, voorhoudende, weigerde als wetenschap te erkennen de nieuwe wereldbeschrijvende leering, door wetten geregeld. Het geschil zou de palen van het wetenschappelijk gebied niet overschreden hebben, indien men tegen de vroeger geloofde feiten juistere en meer beslissende bemerkingen had gesteld. Nu zou de tegenspraak op wijsgeurig en godsdienstig terrein gebeuren, aangezien de oude leerstelsels voet hielden bij wijsbegeerte en Godsdienst te dien tijde in het nauwste met elkander verbonden. De grondleer van natuurlijke wijsbegeerte was sedert onheuglijke tijden aan bijbelteksten vastgeankerd; de innige overtuiging dat de wereldbeschrijving, door de proefleer vooruitgebracht, echt en met de gewijde boeken overeenkomstig was, heerschte bijna in al de gemoederen, en leeraars en godgeleerden achtten het stelsel van Galilei in tegenstrijd met de alsdan heerschende wijsbegeerte en met de H. Schriftuur.

Ziedaar den toestand der gemoederen in den beginne der XVII eeuw, toen Galilei dacht den beslissenden strijd te moeten wagen.

Het regende wederleggingen, waar geleerdheid en hevigheid elkander de eerste plaats betwistten. De woede gedurende vele jaren onder de assche der gedoogzaamheid smeulende, barstte hevig los. De hoogeschole van Pisa en Padua, de geleerden verkleefd aan de school van den Stagirie springen op de bres, willen bij middel van jongere gevolgtrekkingen de nieuwe planeten uit den sterrenhemel bannen. De geleerde Cremonio trekt Galilei het kleed der dwazen aan, en de lutheraan Marten Horky geeft een spotschrift uit om Galilei aan den schandpaal vast te spijkeren.

Middelerwijl werd de nieuwe leering bij de Roomsche Inquisitie aangeklaagd.

De vernuftige Galilei was bij het oprijzen van zulken tegenstand gansch verbijsterd: hij had zich aan dergelijke strubbelingen niet verwacht. Hij vreesde de Kerk niet, wetende dat de Pausen onderstand en hulp aan

Copernic hadden geschonken, maar was beducht voor de aanhangers van Aristoteles, die woedend waren, omdat hij door zijn nieuw stelsel inbreuk maakte op de door hen voorgehouden leering.

De hoogleeraar sliep niet, besloot alles werkstellig te maken om zulke geduchte aanvallen af te weren, en meende niet beter te kunnen doen dan naar de Eeuwige Stad, den zetel des christendoms, te reizen.

Op 23 Maart 1611, sloeg hij vertrouwend den weg naar Rome in, en zegde den vrienden de hoop te koesteren de groote geleerden der pauselijke stad te overhalen om zijne zienswijze bij te treden en dan spoedig zijne leering volgens Copernic eenen weg door de geleerde wereld te banen.

De St-Pietersstoel was te dien tijde bezeten door eenen Borghees, die de schoone kunsten en de wetenschappen met onverpoosden ijver aanmoedigde, namelijk Paulus V. De Paus ontving Galilei met diepen eerbied, overlaadde hem met de vleidendste eerbetuigingen, en de leeraars der wiskunde aan het Roomsche College, de best befaamde geleerde van dit tijdstip, de kardinaal Maffe Barberini, de toekomstige paus Urbaan VIII, in een woord het puik der Roomsche geleerdheid opende Galilei in hunne rangen de eerste plaats en vereerden hem met den naam van 'Koning der wetenschap'.

Dit gulhertige en hoogstvereerende onthaal deed Galilei het spoor der voorzichtigheid verliezen; meenende dat alles hem daardoor toegelaten was, begon hij luidruchtig en onverwachts zijne leering op eene voor zijne tegenstrevers tergende wijze in het daglicht te brengen. Hij riep immers de gewijde boeken in tot verdediging van zijn stelsel. Die inbreuk op de H. Schriftuur deed hem aan eenigen voorkomen als valsch, aan anderen als kettersch.

Galilei verdedigde het leerstelsel van Copernic, staande houdende dat de zon onbeweeglijk is, dat de aarde door eene dubbele beweging zich rond de zon wentelt en tevens op hare eigene as draait. Het

systema van Ptolomeus integendeel hield staan dat de onbeweeglijke aarde een vast punt midden in het heelal was, en dat de zon, maan en sterren, er om heen draaiden, terwijl de hemel een gewelf vormde, dat al die lichamen omsloot. Copernic had zijne leering slechts als **onderstelling** vooruitgebracht. Galilei, integendeel, zegde dat er niet meer kon verondersteld worden, dat het wel eene wezenlijkheid, eene wetenschappelijke waarheid was, in **tegenoverstelling** met den Bijbel, die verklaart dat de zon bij den slag van Bethoron op Jozua's stem stil stond en dat 'de aarde altijd onbeweeglijk is'. (Eccl. I. 4.)

Men deed aan Galilei bemerken dat zijn stelsel door de H. Schriftuur veroordeeld werd; en welk was zijn antwoord? In eenen brief den grooten geleerden Benedictijn Castelli toegezonden, zegde hij: 'Ik niet maar gij legt den Bijbel op valsche wijze uit. Indien men zich tot den letterlijken zin der woorden, in de Schriftuur aangehaald, wilde bepalen, dan zou men weldra aan de grofste tegenspraak belenden, de grootste dwalingen en de goddelooste leeringen vooruit brengen; men zou genoodzaakt zijn te zeggen dat God handen, voeten, oogen heeft. De Schriftuur zou in de wetenschappelijke vraagpunten de laatste plaats moeten bekleeden.... De H. Geest heeft niet gewild ons door den Bijbel te leeren dat de planetenhemel beweeglijk of onbeweeglijk is, maar heeft willen uitdrukken dat de plaats in de hemelruimte door de zon ingenomen het middelpunt der aarde was!'

Deze redeneering - ter uitzondering van het zonderlinge beweren, dat de Schriftuur de laatste plaats op het gebied der wetenschap houden moet - is volgens ons klaar; het is immers zeker dat de Schriftuur geene les van sterrenkunde heeft willen geven. Edoch het kwam vreemd voor dat een leek zoo vrijpostig de de H. Schriftuur tot verdediging van zijne stelling durfde invoeren en dit wel tegenover eene leering, die door eene bijna eenparige overtuiging der Kerkvaders en door

meer dan 200 sterrenkundigen en geleerden van dien tijd als eene onomstootbare waarheid aanvaard was.

De nieuwe leering bracht dus in alle rangen eene groote opschudding te weeg, en werd weldra in den kansel hevig bestreden. Een groot geleerde, de predikheer Lorini, meende aan dien droeven staat van zaken een einde te stellen met Galilei's leering aan te klagen bij de Congregatie met de boekencensuur belast, en dit deed hij niet alleenlijk uit bekommernis wegens een wetenschappelijk vraagpunt (de leering van de beweging der aarde was slechts om hare gevolgen bijgebracht) maar wel uit liefde voor de wijsbegeerte en der bijbelverklaring.

Wat bleef er aan Galilei over, te midden van deze voor hem onverwachte, maar geduchtige tegenkantingen? Moest de schrandere geleerde ophouden de belangen der wetenschap te verdedigen en zijne glorievolle ontdekkingen loochenen? Wel zekerlijk neen! Maar hij moest, sterk door zijn vernuft en door zijne hooggeplaatste verdedigers, de dwaze aanvallen misprijzen en zijne beschuldigers slechts met nieuwe ontdekkingen beantwoorden. Dat deed hij niet, maar bracht integendeel de op te lossen vraag op het gebied der godgeleerdheid, waar hij geen vaste schrede had. Zijne beste vrienden, drie groote geleerden, met den kardinaalshoed vereerd, del Monte, Bellarminus en Barberini, smeekten Galilei alle uitlegging van bijbelteksten tot steun zijner leering daar te laten, hem bewijzende dat zulke taak uitsluitelijk voorbehouden was aan godgeleerden, door de bevoegde overheid goedgekeurd; zij drongen aan opdat hij zijne leering niet als volstreckte waarheid maar als veronderstelling zou verdedigen ten einde de wijsgeeren en scholastieken niet te verbitteren, en de H. Schriftuur niet als valsch te doen voorkomen; zij wezen op de handelwijze van zijnen

meester Copernic welke hem tot leiddraad kon dienen. 'Spreek wetenschap, zegden de drie kardinalen, dat is uw recht, maar gij, leek, geef geenen nieuwen zin aan het H. Schrift.'

Een andere vriend, Mgr Dini, de gemoedsstemming dezer drie prinsen der H. Kerk kennende, schreef aan Galilei: 'Heb moed! Er is reeds veel gewonnen! Gij moet spreken als wiskundige: gij hebt daartoe volle vrijheid. Maar gij mogt nochtans in de sacristij niet dringen!' Die onbaatzuchtige, goede raad werd van kant geschoven en schokte den reeds gekwetsten hoogmoed van Galilei. De geleerde had zich liever te hullen in de plooien van den schijnheiligheidsmantel!

De sterrenkundige begon de houding te nemen van iemand die op voorhand besloten is zich aan alle uitspraak te onderwerpen. 'Ik ben zoo wel gesteld, zegde hij, dat ik mij een oog zoude uitrusten, liever dan in opstand met mijne overheid te komen en schade aan mijne ziel te brengen door tegenover mijne oversten eene leering staande te houden, die voor het oogenblik mij geloofwaardig en klaar voorkomt.'

Jammer dat zulke inzichten niet door daden gestaafd werden! Galilei riep hemel en aarde te hulp, nam zijne toevlucht tot alle denkbare middelen om zijn stelsel te verdedigen en zijnen rechteren op te dringen. 'Hij vergde, zegt zijn vriend Guichardino, dat de Paus en het H. Officie het systema van Copernic zouden verklaren als in verband te zijn met den Bijbel; hij gaat aan allemans deur kloppen om bijtreders te winnen, stelt zijn gedacht boven het verstand zijner talrijke vrienden. Hij is vlam en vuur, geweldig en heeft weinig wilskracht om te zegepralen.' Galilei's vrienden waren bedroefd over zijne handelwijze en over den hem toegebrachten tegenstand: eenigen gingen zelf zoo ver hunne misnoegdheid lucht te geven met door kwaadaardig inzicht, hem op geniepige wijze in het oor te blazen dat hij in zijne eer gekrenkt was, dat men hem vreesde! en Galilei liep langs om meer storm tegen de voorzichtigheid.

De Congregatie, den slechten invloed van Galilei's werk en leering op de gemoederen vaststellende werd als medegesleept, misschien wel tegen haren zin, om niet alleenlijk de persoonlijke zaak van Galilei, maar ook zijne sterrenkundige leering te oordeelen. Zij vereenigde zich op 19 Februari 1616 om oordeel te vellen over de twee volgende voorstellen:

- I. De zon is het middenpunt der wereld en gansch onbekwaam voor eene plaatsverandering.
- II. De aarde is noch het middelpunt der wereld, noch onbeweeglijk, maar is volgens haar zelve gansch in beweging, en dit wel gedurig.

De uitspraak over deze twee voorstellen greep plaats den 25 Februari en luidde als volgt:

Voor het eerste voorstel nopens de onbeweeglijkheid der zon: 'Dit voorstel is dwaas en ongerijmd volgens de wijsbegeerte en is uitdrukkelijk kettersch voor zooveel het op duidelijke wijze aan de uitspraak der Schriftuur in vele plaatsen tegenstrijdig is, volgens den eigen zin der woorden, volgens de algemeene uitlegging en volgens den zin der HH. Vaders en beproefde godgeleerden.'

Op het tweede voorstel, de beweging der aarde verdedigende, gaf men de volgende uitspraak: 'Dit voorstel verdient voor de wijsbegeerte dezelfde censuur en is onder betrek van godgeleerde waarheid ten minste dwalend voor het geloof.'

Die besluitselen strookten geheel met de alsdan in zwang zijnde overtuiging. De twee voorstellen waren, volgens de congregatie, onder wijsgeerig betrek dwaas en ongerijmd, wijl zij in tegenspraak waren met het stelsel van Ptolomeus en met de leering van Aristoteles. Het eerste voorstel, onder opzicht der godgeleerdheid, was kettersch, aangezien het, volgens de alsdan aanveerde letterlijke uitlegging, duidelijk door de H. Schriftuur veroordeeld en diensvolgens ten minste valsch was. Het zij, in het voorbijgaan, aangemerkt dat de congregatie wel de leering beoordeelde, maar niets op onherroepelijke

wijze besliste of als stellige waarheid voorstelde. De dubbele censuur werd op 25 Februari in tegenwoordigheid van Paus Paulus V voorgelezen aan Galilei en terzelfder tijd werd hem door kardinaal Bellarminus opgelegd zijne leering in te trekken. Indien Galilei zulks weigerde, dan zou men hem verbieden zijn stelsel in het openbaar staande te houden, en indien hij voortging de vrede der Kerk te stooren door deze nieuwe en gevaarlijke leering, voor zooveel zij de H. Schriftuur en de Kerkvaders tegenkante, dan zou men, volgens de alsdan heerschende wetten, Galilei tot het gevang veroordeelen.

Galilei was geenszins verwonderd over zulke uitspraak en achtte zijne leering niet verheven genoeg om te haren wille vervolging te lijden, om zijn eigen den martelaarspalm der wetenschap om den schedel te vlechten. Daarom ook spoedde hij zich, eenvoudig te verklaren dat hij de beweging der aarde om de zon in het vervolg, noch mondeling, noch schriftelijk zoude verkondigen. Dus, van zijnentwege eene volkomene onderwerping die met de grootste blijdschap door kardinaal Bellarminus aan het H. Officie werd medegedeeld. De kardinalen, een bewijs willende geven dat hunne uitspraak niet tegen Galilei was gericht en niets anders beoogde dan een einde te stellen aan eenen twist die onvermijdelijk noodlottige gevolgen hebben moest door eene vrijpostige opheldering der H. Schriftuur, verklaarden dat de leering van Copernic valsch en strijdig was met de gewijde boeken, derhalve eischten zij verbeteringen aan zijn uitgegeven werk en troffen, met hetzelfde gezag, de schriften van Kepler.

Ziedaar in weinige woorden, het feit der **eerste** veroordeeling van Galilei in 1616, veroordeeling die uit eerbied voor den schranderen geleerde langen tijd in het grootste geheim gehuld bleef, en bijgevolg te dien tijde geenen grooten ophef maakte.

EM. SCHEERLINCK, pastoor.

Kleit-Maldegem.

(Wordt voortgezet.)

Driemaandelijksch overzicht.

Kunst en letteren.

Gladstone en Homeros. - Gaan wij hier eene bijdrage over Staatszaken ten papiere brengen?

Neen: dat lust ons niet.

Bij ons zijn er veel Staatsmannen het geestesleven onbewust: zij gevoelen geene liefhebberij voor kunst en kunde, voor letteren of geleerdheid.

Zij hooren niet geern van wetenschappen spreken, 't en zij als deze op stoffelijk gebied eenig nut kunnen te wege brengen.

Met GLADSTONE is het anders.

De groote Staatsman beoefent de letterkunde: hij heeft een boek laten drukken over HOMEROS, te weten de *Landmarks of Homeric Study*, bij Macmillan te Londen verschenen.

Gladstone is al evenwel geen vooruitstrever op het gebied der oordeelkunde: hij beschouwt HOMEROS als den dichter der Ilias en der Odyssea.

Hij beschrijft HOMEROS als een ziener, als den schepper van den godsdienst der Grieken met zijne Drijvuldigheid en zijnen Logos.

Hij aanziet HOMEROS als een vaderlander, die voor het Panhellenism streeft.

Er bestaat geen twijfel bij GLADSTONE dat HOMEROS de Ilias gedicht heeft: 't moet een epos uit een stuk zijn.

De hedendaagsche oordeelkunde is elders uitgekomen: zij heeft bewezen dat de kring der Homerische sagen ontstaan is gelijk de Karelsagen en de riddervertellingen van koning Arthur.

In de Ilias vindt men eene naamlijst van schepen: ze is oud, zegt GLADSTONE, en herkomstig van de tijden dat het schrijven nog niet in zwang was.

Hoe komt het, had NIESE reeds gevraagd, dat Beotia overal aan 't hoofd staat? Die naamlijst kan dus zoo oud niet zijn als de steden Cyrena en Lampsacus, die van de jaren 651 en 631 zijn vóór Christus. Men kon dus sedert lang schrijven als die naamlijst in de Ilias wierd ingelascht.

Dat de Ilias uit verschillende stukken gewassen is, wordt hieruit duidelijk dat oude en nieuwe gedaanten van den genitivus in het gedicht gevonden worden: verschillende vormen van verschillende tijdstippen kunnen door denzelfden dichter in een en 't zelfde gedicht niet gebezigd worden.

't Is ook bewezen dat sommige deelen vóór het vervallen, andere na het vervallen van den digamma, opgesteld wierden.

Er bestaat ook geen twijfel bij GLADSTONE dat de Ilias en de Odyssea van denzelfden dichter, van HOMEROS herkomstig zijn.

Er is een held, die in de beide gedichten te voorschijn komt; 't is Ulysses. In de Ilias is hij wijs en voorzichtig. In de Odyssea gaat hij dwaas en waanzinnig te werk; hij verbittert den reus Polyphemos, als zijne veel wijzere gezellen hem met geweld willen tegenhouden.

De goden zijn ook heel verschillig in de twee sagen afgeschilderd. In de Ilias zijn de menschen beter dan de goden die in de Odyssea veel hooger streven. In de Ilias bedriegen zij de menschen te hunner eigen bate; in de Odyssea straffen zij de misdaden en bestieren zij de menschelijke zaken niet uit haat of eigenliefde, maar met een zedelijk doelwit.

In de Ilias is Apollo de zon en enkel eene plaatselijke godheid. In de Odyssea is Helios de zon en Apollo voert de macht over gansch de wereld lijk in de latere godenleer. In de Odyssea is Hermes de boodschapper van Zeus, volgens het Grieksch wangeloove van latere tijden: in de Ilias wordt dit ambt door Iris nog bekleed. In de Ilias is Charis de vrouw van Hephoestus; in de Odyssea lijk later is 't Aphrodite.

Hoe verschillig van wezen zijn de beide heldensagen niet? De Ilias is eene geschiedkundige sage: de helden zijn menschen met een mogelijk bestaan, menschelijk doen en laten.

De Odyssea integendeel is een bloot versiersel der inbeelding: de helden zijn van tooverkundige en onmogelijke geaardheid: daar komen wij Circe, Calypso, de meerminnen, de eenoogige smeden, tooveraars, reuzen, menscheneters tegen.

In de Ilias is de landbeschrijving echt: de Odyssea speelt in eene omnevelde, ingebeelde landstreke

De taalwetenschappelijke oudheidkunde toont ook een duidelijk verschil tusschen de Ilias en de Odyssea. De oudste Aryas hadden het zwijn nog niet tam gekweekt; zij wisten van de visschen niet noch en kenden het gerief ter vischvangst: de benamingen, die daarmede in verband staan, verschillen in de Indogermaansche spraken.

De Ilias schijnt tot dit oude tijdstip te behooren: de helden nutten geenen visch, terwijl de visch in de Odyssea ten male komt en de helden den vischhaak bezigen evenals de latere Grieken. De kans was onbekend in de overoude tijden: in de

Ilias wordt er niet van gerept; 't is gekende spijs in de Odyssea. De helden der Ilias eten ossenvleesch, terwijl deze der Odyssea ook schapen, geiten en zwijnen slachten.

Friesche Letteren. - Onze medewerker JOHAN WINKLER heeft een lezenswaardig opstel laten drukken over HEBEL en HALBERTSMA. Dank aan HEBEL bloeide de Allemannische volkstaal. JOHAN WINKLER beschrijft ons eerst heel gemoedelijk de herboorte der Allemannische letterkunde. Daarna toont hij door vergelijking van gedichten in het Allemannisch en het Friesch, hoe de gebroeders HALBERTSMA onder den invloed van HEBEL gedicht en geschreven hebben.

Walewein. - Iedereen kent de wonderschoone *Idylls of the King* van TENNYSON. G.-H. BETZ, een Noord-Nederlandsche dichter heeft ons, in den trant van TENNYSON, de sage van Walewein geschonken Zijne best gelukte dichtregels mogen nevens deze van Tennyson staan en dat is veel gezeid.

Tooneel. - M. MAETERLINCK meent dat een treurspel veel verliest, als het door menschen verbeeld, op de planken komt: daarom wenscht hij dat er een nieuw en nog ongevonden stelsel van tooneelspelen zou in voege komen, waarin de menschen door roerende beelden vervangen worden. (*Mag. lit.* 15 Januari.)

Fransche Dichters van 1890. - CH. FUSTER heeft een boekdeel verzen uitgegeven: *l'Année des Poètes*, 1890. De weerde der gedichten is zeer verschillig. De dichters hebben al dezelfde strekkingen en behooren tot dezelfde school.

Rodenbach. - Van ALBRECHT RODENBACH schrijft de *Nederl. Spectator* van 10 Januari: 'Zoowel zijn dichtbundels als zijn dramatisch gedicht Gudrun geven blijken van groot talent, al vervalt hij nu en dan tot ruwheid, die velen zijner strijdgenooten soms eigen is.'

Nicolaas Beets. - Wij lezen in den *Ned. Spectator* van 27 December laatstleden: 'Wie later zal trachten een beeld te ontwerpen van NICOLAAS BEETS als schrijver, zal HILDEBRAND moeten onderscheiden van BEETS, en in BEETS den dichter van den criticus.

Onder de titels "Verpoozingen" en "Verscheidenheden," verschenen sinds meer dan dertig jaren van tijd tot tijd opstellen van zijne hand over allerlei onderwerpen...

In zijne "Nieuwe Verscheidenheden" openbaart zich dezelfde geest, vinden wij denzelfden trant waardoor de Verpoozingen en de Verscheidenheden zich kenmerken. Hier, als daar, is het een criticus, die zijne lezers vooral wil in staat stellen zelve een indruk te verkrijgen van de door hem behandelde schrijvers. Hier als

daar zijn wij onder het gehoor van een man, die de in ons land zoo zeldzame kunst der causerie verstaat, met eene door zachten humor getinte gemoedelijkheid keuvelt hij voort over allerlei onderwerpen en bij dat los, eenvoudig, steeds boeiend.'

J. Moreas. - Daar zijn nog menschen in Vlaanderen, hooggeplaatste mannen zelfs, die te velde trekken tegen het Romantisme.... Wat zullen ze nu zeggen van de nieuwe Fransche dichtkunst? Al de regels van de Fransche dichtregels worden verworpen omdat zij altemale door overeenkomst en willekeurigheid in zwang wierden gebracht. Geen vast getal lettergrepen meer, noch rijmen. J. MOREAS is de hoofdman dezer school der *Symbolisten* ofte profeten van het Zinnebeeld. Hij vernieuwt ook zijn taal met overvloedig in de gedichten en sagen der Middeleeuwen te putten.

Bouwtrant. - In Januari verschenen de laatste bladzijden der *Vlaamsche School* (jaargang 1890). Daarin schreef MAX ROOSES eene merkwaardige bijdrage over stijl in de bouwkunst. Daar zit een gedacht in en 't is in sierlijke en gespierde taal opgesteld.

Leest wat hij schrijft over den trant onzer eeuw:

'Te rekenen van het tweede derdedeel onzer eeuw heerscht de geleerde bouwkunst; men heeft met den loffelijksten ijver en den besten uitslag alle stijlen der wereld bestudeerd en leeren waardeeren wat elk hunner voor goeds bezit; men is overal tot de oorspronkelijke scheppingen opgeklommen; men heeft ze kritisch ontleed en oesthetisch beoordeeld; men heeft ze leeren begrijpen, beminnen en navolgen. En zoo hebben wij sedert vijftig jaar in Europa Romaansche en Gothieke kerken; Renaissance-paleizen, Grieksche theaters en Museums te gelijker tijd zien verrijzen... Naar wezenlijke scheppers zien wij te vergeefs om. Voor de eerste maal, sedert de bouwkunst bestaat, beleeft het menschedom een tijd zonder eigen bouwstijl. Wel wordt er in Frankrijk en heel Europa door een patroon voor moderne huizen gevolgd, dat men wel eens nieuw-Grieksch gelieft te noemen en dat voor hoofdtrekken heeft platte muren met vierkante gaten er in gekapt, en met platte dakgoot bekroond; maar niemand ziet in dit voortbrengsel van metselkunde een bouwkundige schepping.'

Wat staat er te doen? Voor de grootere kerken beveelt MAX ROOSES den Gothieken, voor de mindere den Romaanschen bouwtrant. Voor toogzalen en schouwburgen mogen de Grieksch-Romeinsche verkozen worden, niet naar de doode letter, maar naar den bezielenden geest. Voor burgerlijker gebouwen zou hij den Renaissance-stijl aanraden.

'Uit den Grieksch-Romeinschen stijl herleefde in de vijftiende eeuw, de Renaissance-stijl; waarom zou uit dezen door eene tweede hergeboorte niet de stijl der twintigste eeuw ontkiemen?... Gebruik bouwstoffen, die afgewisseld zijn en laat hunne natuur onverholen

zien; gebruik vormen, die overeenkomen met de bestemming der gebouwen en dezer onderdeelen; laat die vormen afgewisseld en sierlijk zijn zonder buitensporigheid noch onwaarheid: op die wijze zult gij schilderachtigheid bevorderen en zult gij schoonheid in de waarheid brengen... Wij zullen onze huizen niet bouwen in den Gothieken stijl, die er te kloosterachtig uitziet en die bogen brengt, waar zij niet gewettigd zijn; wij zullen geene huizen bouwen naar Grieksche of Romeinsche voorbeelden, die ontbreken; naar rococostijl, die valsch is; in negentiende-eeuwschen smaak die nuchter en kunsteloos is. Laat ons den trant van vijftien tot zestien honderd hernemen, zoo sierlijk, zoo licht, zoo verscheiden, zoo plooibaar, zoo levenslustig en zoo leefbaar. Laten onze kunstenaars hem hervormen naar de behoeften onzer dagen, naar den vooruitgang, door de nijverheid bereikt, en naar eigen ingeving.' (Bl. 184-185.)

Geschiedenis der Letterkunde. - Eene bijdrage tot de geschiedenis der hedendaagsche fransche letterkunde is het volgend werk van EMILE MONTÉGUT: *Dramaturges et Romanciers* (Hachette 3 fr. 50.) Deze voorgaande opsteller der *Revue des Deux Mondes* ontleedde fijner en schreef keuriger dan FR. BRUNETIÈRE.

Chaldeeuwsche Heldensage. - Babyionië had ook zijn epos. Sakkhoras, koning van Babyionië werd gewaarschuwd dat zijn kleinzoon hem zou dooden. Om de vervulling dier voorzegging te beletten, deed hij zijne dochter in eenen toren opsluiten. Ze kreeg niettemin een echtgenoot en baarde een zoon. Het kind werd van den toren gesmeten, door een arend in de lucht opgevat en door een hovenier gekweekt.

Men meende dat de held der sage Ghisdhubar was bij name; M. PINCHES heeft bewezen in een der laatste n^{rs} van het *Babylonian and Oriental Record* dat hij Gilgames heet. HAYES WARD van New-York heeft de verbeelding der hier aangehaalde vertelling op een steen gevonden.

Victor Hugo. - EDM. BIRÉ zet in den *Correspondant* zijne opsporingen voort aangaande het letterkundig en bijzonder leven van VICTOR HUGO. In het n^r van 10 Januari bespreekt hij o.a. den vermaarden roman: *les Misérables*. Het verhaalde bestond enkel uit twee deelen, was vóór 1847 voltooid en moest als een waar epos opgang maken. Het werd maar in 1862 uitgegeven, veel vermeerderd, heel veranderd en ontaardt. In dezelfde jaren 40 schreef hij ook vol bewondering voor Pius IX een schoon gedicht: *le Pape*. Het verscheen in 1878 en staat vol lasteringen tegen Pius IX!

Catalaansche Letteren. - G. KURTH schreef in de *Revue Générale* van December laatstleden eene bijdrage over de herboorte der Catalaansche letterkunde. 't Was ook op zijne aanvraag

dat GUIDO GEZELLE een catalaansch gedicht vertaalde voor het jubelfeest van RUBIO y ORS.

Ruisbroeck. - De Walen beweren geen dietsch te kunnen leeren. Een jonge godgeleerde, ter Hoogeschool van Leuven, doctor te wege, bereidt zijn proefschrift over RUISBROECK. Om de Walen en vele Vlamingen beschaamd te maken leest hij met het meeste gemak het verwprachtig dietsch van den middeleeuwschen schrijver.

L'Abeille, schoolmeesterstijdschrift, gesticht en gedurende 36 jaren uitgegeven door den hoofdinspecteur Braun, houdt op te verschijnen, en volgt zijnen meester in de rust.

Vóór te verdwijnen, kon het blad niet nalaten het Bewind, dat hem begunstigd had, den stamp van den ezel te geven. De partijgeest (schreef hij) heeft de onderwijzers veel doen lijden. Wij zeggen dit ook, maar verstaan dit niet gelijk de heer Braun. Vóór 1879 was er op schoolgebied geen partijgeest; de 'liberale' geest is er dan tusschen gekomen om de onderwijzers te vernederen tot anti-pastors, en hun tot taak te geven de schooljeugd aan den invloed der Kerk te ontrukken. Het Belgisch volk heeft aan Braun en zijne waardige medehelpers, in al de kiezingen sedert 1884 getoond, hoe het denkt over het maçonieke werk. Braun was een van die Walen, die, zonder Vlaamsch te kennen, of te willen kennen, de beste plaatsen hebben ingenomen en de Vlamingen naar hun pijpen deden dansen.

Parisina. - MAX ROOSES schrijft in de *Vlaamsche School* ('91 bl. 12) over *Parisina* van FRANS GITTENS: 'Het onderwerp is ontleend aan het gedicht van BYRON van denzelfden naam, maar het geborgde gaat niet veel verder dan de namen van de personen, hunne misdaad en boete. Het is wezenlijk eene persoonlijke schepping en eene zeer oorspronkelijke. SHAKESPEARE's trant schemert nog immer door, maar die trant is toegepast op een oorspronkelijk werk...' Wij hebben *Parisina* zien spelen en oordeelen dat het verre is van een meesterstuk te zijn!

Sophokles. - Eenige Utrechtsche studenten hebben het plan opgevat eene vertooning van een Grieksch stuk in het Nederlandsch te geven, namelijk *Koning OEdipus*, van Sophokles, naar de metrische vertaling van prof. VAN HERWERDEN. (*VI. School*).

Prentboeken. - In den vreemde regent het met nieuwjaar opgeluisterde werken. Onze Vlaamsche letterkunde blijft stom in dat vak en de Vlaamsche kunst is machteloos. Zou het Davidsfonds niet eens, als bijzondere uitgaaf van, een opgeluisterd jaarboek kunnen verspreiden?

Oordeelkunde. - BRUNETIÈRE zal in een groot werk, dat hij aankondigt, wetenschappelijk ontleden en toogen hoe de *genres*

in de letterkunde ontstaan zijn, uitbreiden en verkwijnen, en hoe zij, door hun wegsterven, nieuwe genres verwekken. E.H. STIERNET, leeraar te Brussel, doet in breede trekken het werk kennen, dat M. BRUNETIÈRE ontworpen heeft (*Mnseon* 91).

Wetenschappen.

Germaansche Godenleer. - Wij kennen de Oudnoordsche godenleer uit de Edda. Door heidensche spreuken en bijgeloovigheden weten wij dat de Duitsche met de Oudnoordsche godenleer veel overeenkomst heeft. Daarover vinden wij eene schoone bijdrage in den *Navorscher* van Februari 1891.

‘Een zeer bekend kinderspel is het volgende. Twee kinderen vormen, door de opgeheven handen in elkaar te slaan, eene poort. De overigen loopen achter elkander op eene rij daaronder door, waarbij dan telkens een uit de rij tusschen de armen der poortwachters gevangen wordt. Deze moet daarop kiezen en komt dan al naar hij raadt, of achter den eenen of achter den anderen poortwachter staan. Als allen verdeeld zijn wordt er getrokken om te zien welke van beide partijen de sterkste is.

Er worden verschillende rijmpjes bij gezongen, o.a.:

Schaepherder, laet je schaepjes gä,
 'k Durve niet..
 Van wie niet?
 Van de weerwolf niet.
 Weerwolf die zit évangen
 Tusschen tweë iesdere tangen,
 Tusschen de zon en tusschen de maene,
 Schaepherder, laet je schaepjes gä,

In dit rijmpje zijn heidensche overleveringen bewaard.

De wolf herinnert duidelijk aan den wolf Fenrir der Noordsche mythe, die, om het gevaar, dat de Asen van hem dreigde, door hen met den tooverband Gleipnir werd geboeid.

Fenrir is de vijand der Asen... Bij den laatsten wereldstrijd zal hij Odin, den alvader, bekampen en dooden...

Volgens de Germaansche voorstelling worden zon en maan vervolgd door twee wolven, van Fenrir's geslacht...

Onder de schapen hebben wij de wolken te verstaan. De wolken staan onder Odin, als god van hemel en sterren; Odin is dus de schaapherder. Hij wordt door Fenrir belaagd en is niet veilig voor deze geboeid is. Daarom durft ook de herder zijne schapen niet laten gaan, voor dat de wolf gevangen is.' Aanbevolen aan onze tijdschriften voor *folk-lore*.

Al het wetenswaardige en de laatste ontdekkingen op het

gebied der Germaansche godenleer, - onmisbaar voor al die op den volksakker zanten - kunt ge vernemen in het eerste deel van den *Grundriss der Germanischen Philologie*. Bl. 982 handelt E. MOGK over *Mythologie*.

De Aryas. - J. STUART-GLENNIE heeft den middel gevonden om de geleerden, die over de afkomst der Arische volkeren twisten, en de eene hun eerste zate in Azia, de andere den oorsprong der Aryas in Europa willen vinden, te doen overeenkomen.

Voor zoo verre de Aryas witte stammen zijn, komen zij uit Azia.

De eerste witte stammen, die begonnen Arisch of Indogermaansch te spreken, hebben in Rusland gewoond. Daar bestond van de IJszee naar de Zwarte zee, waar nu de steppen liggen, eene middellandsche zee, te weten de Eurasiatische. Die zee is uitgedroogd en 't is uit de malsche weilanden, in heur gewezen bedde gelegen, dat de Aryas herkomstig zijn. (*The Academy*, 13 Dec.).

Luchtwegers. - Als de wind van een zekeren kant blaast, splitst hij, lijk alle krachten volgens het beginsel van het raam of parallelogram der krachten, in twee richtingen, waarvan er eene naar omhoog wendt. Dat wordt bevestigd door een molentje boven op den Eiffeltoren, dat maar aan klimmende bewegingen van den wind onderhevig is. De wind, die naar omhoog waait, jaagt ook de lucht omhoog en dat heeft een dubbel uitwerksel: 1° de lucht wordt lichter en het kwik in de luchtwegers zinkt, 2° de drukking van de lucht vermindert, de dampen, min tegengehouden verdichten en vergaan in regen. Alzoo gebeurt het dat de vermindering van drukking met regen gepaard gaat en dat de luchtwegers den regen voorspellen. Dat is de uitleg van H. DE PARVILLE.

Hendrik van Gent. - Men heeft lang gemeend dat de vermaarde Henricus Gandavensis tot het geslacht der Goethals behoorde. Een Duitsch Jezuiet heeft die legende eerst te niet gedaan. Volgens NAP. DE PAUW zou Hendrik Goethals *de Sceppere* hebben geheeten. J. HOYOIS bestrijdt deze meening in het *Mag. litt.* van December laatstleden.

Smetgewassen. - Leest in de *Revue des Q. Scientifiques* van Januari 1891 de schoone bijdrage van Dr MOELLER over de *microben*, smet- of kriedierkes, of beter smetgewassen en Dr KOCH. De smetgewassen der tere door Dr KOCH met eene wondere behendigheid en verduldige, zeer strenge navorschingen ontdekt, zijn kleine stokskes: hunne lengte bedraagt van 1,5 tot 3,5 duizendste van eenen millimeter en hunne doorsnede 0,2 van een duizendste van eenen millimeter.

Aardkunde. - EUGEN VAN OVERLOOP heeft bij Hayez, te Brussel, een prachtig werk uitgegeven, waarin hij heel nauwkeurig den aardkundigen oorsprong van den kom der Schelde beschrijft.

Zorobabel. - MGR DE HARLEZ heeft wel gedaan het *Muséon* niet te doen ophouden. In de eerste aflevering van 1891 begint D^r VAN HOONACKER zijne nasporingen over Zorobabel en den tweeden tempel van Jerusalem.

De Krimgothen. - In het oudheidkundig Congres van Brugge hield E.P. VAN DEN GHEYN eene geleerde voordracht over eenen tak van den stam der Gothen, in de Krim gevestigd. F. BRAUN liet bij Golicke, te Sint-Petersburg, eene bijdrage verschijnen: *die letzten Schicksale der Krimgoten*, waarin hij vooral de Russische oorkonden heeft benuttigd. In de voorgaande eeuw hebben die overgeblevene Gothen verland naar de streke van het meer Azow. Dezen zomer zullen er opdelvingen in de Krim gedaan worden: misschien zal men nog 't een en 't ander wegens de Gothen ontdekken.

Aardrijkskunde - Die eenen prachtige Atlas begeert, koope, ten prijze van 25 fr., den *Atlas de Géographie moderne*, door SCHRADER, bij Hachette, te Parijs, uitgegeven.

Sterrekunde. - SCHIAPARELLI heeft bewezen dat Mercurius en Venus op hen zelven draaien gedurende den tijd, dat zij zich rond de zon bewegen. - In den loop van 1890 heeft men 14 nieuwe kleine dwaalsterren ontdekt; den 16 Nov. laatstleden vond PALISA te Weenen de 301^e dezer kleine bollen, die allen tusschen Mars en Jupiter rond de zon bewegen.

Darwinism. - In de *Revue des Q. Scientifiques*, van Januari 1891, schrijft pater HAHN eene geleerde bijdrage over het Darwinism. Dit stelsel zou met evenveel recht Wallacism mogen heeten omdat WALLACE er eerst over geschreven heeft. Het slot van pater HAHN'S schrijven is: 'De leering der onbepaalde ontwikkeling is niet bewezen, even min als de aanhoudendheid der geslachten.' Men heeft inderdaad dierkes gevonden in Amerika, axolotls geheeten, die op zekeren dag dierkes van een ander slag hebben geteeld, te weten amblystomes.

Spraakgeleerdheid.

Romaansche Taalkunde. - Wanneer zullen de talrijke leerlingen van onzen vermaarden Hoogleraar MGR DE HARLEZ hem eenen feestbundel aanbieden, gelijk een groot getal geleerden den 29 December laatstleden hebben gedaan voor GASTON PARIS, hun gewezen meester in de Romaansche taalwetenschap? Zij hebben hem gevierd en vereerd met een schoon boekdeel: *Eludes Romanes*,

dat vele geleerde opstellen over Romaansche talen en letteren bevat. - Het groot werk van FR. GODEFROY: *Dictionnaire de l'ancienne langue française et de tous ses dialectes du IXe au XVe siècle*, is tot aan het woord *Sartir* gekomen met zijne 64e aflevering. - Onze Waalsche landgenooten beginnen ook op den akker hunner geuspraken na te vorschen. WILMOTTE heeft te Parijs laten drukken: *Etudes de dialectologie wallonne*.

Indogermaansch. - FICK's vergelijkend woordenboek der Indogermaansche talen wordt wederom in 't licht gegeven. De eerste aflevering verscheen bij Vandenhoeck, te Göttingen, kost 14 M. en bevat: *Wortschatz der Grundsprachen der Arischen u. der Westeuropaischen Spracheinheit*.

Oudvlaamsche Lieder. - De Maatschappij der Vlaamsche Bibliophilen heeft Oudvlaamsche Lieder en andere gedichten der 14^e en 15^e eeuw uitgegeven. Hoogl. VERDAM maakt deze uitgaaf bekend, doet de merkwaardigheden uitschijnen van den Duitsch gekleurden tongval, waarin deze liederen zijn opgesteld, verbetert eenige lezingen en geeft de beteekenis en de afleiding der belangrijkste woorden. (*Tijdschr. v. Ned. Taal- en Letterk.* IX, n° 4).

Vak- en Kunstwoorden. - De VI. Academie bereidt een *Algemeen Nederlandsch Vak- en Kunstwoordenboek*.

Met dit doel doet zij eenen oproep tot alle Zuid- en Noordnederlandsche, tot alle Dietsche taal- en rechtsgeleerden, ingenieurs, natuur- en wis-, land-, tuinbouw- en veeartsenijkundigen, bouwmeesters en kunstenaars, zeevaart- en werktuigkundigen ingewijden in de stelsels van legerinrichting en landsverdediging, ervarenen in de visscherij, in het handels- en nijverheidswezen, ambtenaren van elken rang en elke roeping.

Zij vraagt woordenlijsten voor ieder ambacht, voor ieder beroep, voor iedere wetenschap en elken tak daarvan.

Voor ieder woord, begeert zij:

- 1° aanwijzing van de beteekenis, liefst door goed gekozene voorbeelden toegelicht;
- 2° de afleiding;
- 3° de woordvormingen, de gebruikelijke samenstellingen;
- 4° aanteekening van *geslacht* en *meervoud*;
- 5° de plaatsen, waar ieder woord in gebruik is;
- 6° de synoniemen, met opgave van de streken, waar men ze bezigt;
- 7° de algemeene geijkte Nederlandsche uitdrukking;
- 8° Zorgvuldig vermelden of een woord verouderd is;
- 9° de Fransche, Hoogduitsche, Engelsche of Latijnsche gelijkwaardige benamingen.

Germaansche taalwetenschap. - De 5^e aflevering van Band I

van den *Grundriss der Germanischen Philologie* is verschenen. Zij is zeer lijkig en bevat de geschiedenis der Engelsche taal met veel zorg door Hoogleraar KLUGE bewrocht. Daarna komt een zeer lang opstel over de Germaansche tongvallen. De Duitsche en Nederlandsche streekspraken werden door KAUFMANN behandeld. Al wat de werken over Nederlandsche goutalen betreft, wierd door GALLÉE ingezonden. Geen enkel snipperlingske van het overleden tijdschrift, *onze Volkstaal*, werd overgelaten terwijl men geen plaatske vond om de bloeiende *Loquela* van Dr GEZELLE te vermelden.

Afleidkunde. - Het volgend werk van G. MEYER is bij Trübner te Strassburg verschenen: *Etymologisches Wörterbuch der Albanesischen Sprache*. Men weet dat die moeilijke taal nu als een tak der Arische taalfamilie beschouwd wordt.

Er bestaat een lijkig afleidkundig woordenboek der Engelsche taal door W. SKEAT. Deze geleerde taalkundige heeft ook het kort begrip van zijn groot werk uitgegeven, en een nieuwe druk verscheen onlangsleden in de Clarendon Press, te Londen.

Perceval. - De heer VAN VEERDEGHEM, hoogleeraar te Luik, heeft in een boek van wijlen BORMANS een paar stukken ontdekt eener ouddietsche vertaling van CHRESTIEN DE TROYE'S *Perceval*.

Elk stuk bestaat uit vier bladzijden; het eerste bevat: 1° de gevarenissen van Walewein en de Jonkvrouw 'metten cleinen mouwen; 2° de jacht van Walewein op eene witte hinde; 3° Waleweins aankomst bij koning Vergulat en zijne betrekkingen met diens zuster.

In de vier laatste bladzijden staan: 1° het slot van Walewein's wedervaren ten hove van Vergulat, wien hij den eed moet doen de bloeiende speer te gaan opzoeken; 2° Perceval's verwildering, zijne ontmoeting met eene schare van boetelingen, zijn berouw, zijne aankomst bij zijn oom, den kluizenaar, zijne biecht en het gebed dat deze kluizenaar hem leert. (*VI. School.*)

Middelnederlandsch. - Hoogleraar VERDAM gaf in de Koninklijke Academie van Nederland eene voordracht over eenige aanwinsten voor de kennis van het Middelnederlandsch, waarin gehandeld werd over een stuk van Reinaert en enkele deelen van MAERLANT'S Spieghel Historiael, die het gezag van den Brusselschen Codex bevestigen.

S.P.

Vlaamsche Katholieke Landsbond.

Aan de katholieke Vlamingen!

WIJ komen u hierbij de inrichting aankondigen van den Vlaamschen katholieken Landsbond, waarvan wij u tevens de standregels mededeelen, in de hoop dat gij denzelven zult bijtreden.

Het inrichten van den Landsbond beantwoordt aan eene groote staatkundige en maatschappelijke noodzakelijkheid.

Niet alleen bestatigen wij dat, in 't algemeen, de kiesvereenigingen van onze begeerten geene voldoende rekening houden, maar nog zien wij, ten gevolge van het verwaarloozen der volkstaal door de begoede standen, en van 't miskennen onzer volksrechten, in ons heve Vlaanderen de kloof tusschen armen en rijken dagelijks dieper en wijder gapen; - zien wij de roode secte in onze steden dreigend het hoofd opsteken, om welhaast den buiten aan te tasten en te overrompelen, indien er tegen den wassenden vloed geen stevige dam wordt opgeworpen.

Terzelfder tijd als het opkomend getij van het socialisme, bestatigen wij het dalen van het zedelijk peil bij ons volk, alsook het verminderen zijner stoffelijke welvaart. En dit hoofdzakelijk ten gevolge der pestlucht van godsdienstige onverschilligheid, die ons overwaait uit het Zuiden.

Vermits wij eene der bijzonderste oorzaken van al die rampen vinden in de verfransching van ons Vlaanderen, is het die verfransching, welke wij in de eerste plaats, en uit al onze macht, bestrijden willen.

Langs eenen anderen kant bespeuren wij in onze Vlaamsche katholieke gelederen eene zekere neiging, om eene zuivere onzijdige beweging in het leven te roepen, die de belangen van Kerk en Godsdienst zou verwaarloozen. Voor alle katholieken echter dienen deze op den voorgrond te staan. Met zulke inzichten is het, dat wij de strijdkrachten van het groote katholieke Vlaamsche leger inrichten willen, en deze, met Gods hulp, ter zege voeren.

De strijders voor dat leger zullen wij vinden in de katholieke Vlaamsche genootschappen, die ten allen kante bestaan, en die gesticht zullen worden. Dat die genootschappen de handen ineenslaan, krachtdadig optreden, en zij zullen de meerderheid der katholieke partij uitmaken.

Daarbij treden wij op als apostels van de maatschappelijke orde. Van stad tot stad, van dorp tot dorp willen wij rondgaan, overal het volk waarschuwen tegen de verleiders, hunne ijdele droombeelden blootleggen eer het te laat zij.

En zooveel wij het vermogen, zullen wij dat volk door allerhande inrichtingen bijspringen in zijnen stoffelijken nood.

Het lot van den werkman, zoowel van dien te lande als van dien uit de nijverheid, alsook van den uitwijkeling, zal ons nauw aan 't herte liggen. Landbouw en Nijverheid zullen in ons welmeenende beschermers vinden.

In een woord: streven willen wij naar de zedelijke hergeboorte van ons volk, naar het herwinnen zijner rechten, naar het herscheppen van zijnen roem en van zijne welvaart.

Zulk verheven doel, meenen wij, verdient de volledige ondersteuning van allen.

't Is daarop steunende dat wij uwe bijtreding tot den Landsbond verwachten.

HET INRICHTEND BESTUUR.

Standregels.

- I. - Onder alle Vlaamsche katholieke genootschappen is er een verbond gesticht, dat heet: *Vlaamsche Katholieke Landsbond*.
- II. - De Vlaamsche katholieke Landsbond heeft voor doel de zedelijke en stoffelijke belangen van het Vlaamsche volk te bevorderen.
- III. - Met dit inzicht worden er in Oost-Vlaanderen, West-Vlaanderen, Brabant, Antwerpen en Limburg raden ingericht ter verspreiding van het Vlaamsch gedacht, en ter stichting van Vlaamsche katholieke genootschappen.
- IV. - De innerlijke inrichting dier raden wordt overgelaten aan de verbondene genootschappen van elk gewest.

Voor elke 500 leden, die in een gewest van den Landsbond deelmaken, zendt de raad van dat gewest eenen afgeveerdigde naar den middenraad.

De raad van elk gewest zal minstens door eenen afgeveerdigde in den middenraad vertegenwoordigd zijn.

Het getal boven de laatste 500 wordt niet in aanmerking genomen.

- V. - Zonder lid te zijn van een bijzonder genootschap kan men persoonlijk deel maken van den Landsbond, mits jaarlijks minstens één frank te storten.

Personen, die jaarlijks ten minste tien franken betalen, krijgen recht op den titel van beschermid; - die jaarlijks ten minste vijftig franken betalen, op den titel van eerelid.

- VI. - De bijtredende genootschappen betalen een vast recht van minstens vijf franken, en daarboven nog twee centiemen per lid.
- VII. - De helft der gestorte sommen blijft in de gouwkas; de andere helft wordt in de middenkas gestort.

De middenkas wordt toevertrouwd aan eenen bezoldigden schrijver-schatmeester, te benoemen en te ontslagen door den middenraad.

- VIII. - De vereeniging van de afgeveerdigden der gewestelijke raden maakt den middenraad uit van den Landsbond.

De middenraad benoemt in zijnen schoot den voorzitter van den Landsbond. Die voorzitter treedt na drij jaren af, en is niet herkiesbaar.

De middenraad beschikt over de gelden der middenkas en geleidt de algemeene richting van den Landsbond.

De middenraad vergadert den derden Zondag van Maart en van September, te Brussel; of zoo het wenschelijk is, elders; en verder naar noodwendigheid bij beslissing van het uitvoerend bureel.

- IX. - Het uitvoerend bureel bestaat uit eenen persoon van elken gewestelijken raad, door dien raad te benoemen onder de afgeveerdigden, die hij reeds naar den middenraad gezonden heeft.
- X. - Bij afwijking aan de voorgaande regelen zal de eerste middenraad, gelast met het inrichten van den Landsbond, bestaan uit de afgeveerdigden benoemd te Oudenaarde den 31 Oogst 1890.
- XI. - Veranderingen kunnen aan deze standregels toegebracht worden door den middenraad, mits voorloopige bespreking in de gewestelijke raden, en bij meerderheid van 2/3 der stemmen.

Wenken en vragen.

‘*s Konings Vlaamsche Taalkamer.*’ Wie is de onbedachte, die deze uitdrukking in de wereld heeft gezonden? Als men die leest, denkt men natuurlijk aan eene den Koning in eigendom toebehoorende Kamer. En dat is immers valsch? De Koning heeft noch wetgevende, noch ‘taalkamer’: beide zijn instellingen van het Land. - ‘Academie’ is geen Vlaamsch woord, neen, maar ‘Kamer’ ook niet, en ‘t eerste is nu eenmaal algemeen, overal aangenomen en van eenieder verstaan. Waarom het niet gebruikt?

Bovendien, de zending eener Academie is volstrekt niet deze eener ‘Kamer’, dus is dit laatste woord geheel en al te verwerpen.

Men vraagt ons uit H...

Wat dunkt u bij voorbeeld van de vertaling: *bijkaartje* voor ‘supplément’ voor 1e of 2e klas op ‘t spoor; 2° *spelwijzer* voor ‘programme’; 3° *gougraaf* voor ‘gouverneur’; 4° *pandenbewaarder* of *-beheerder* voor ‘conservateur des hypothèques’.

Hoe zoudt gij vertalen:

1° ‘lettre poste restante’; 2° ‘cantine’; 3° ‘pouvoir concentré’.

O.R.

Gouraad. - Een ongelukkig woord alweer, dat vele snuggere dagbladschrijvers, die de beteekenis van gou niet kennen, verspreiden.

In den Romeinschen en Frankischen tijd was een gou eene kleine of groote uitgestrektheid gronds, bestuurd door eenen graaf, gougraaf; maar het woord komt hoegenaamd niet overeen met het begrip van provincie, dat men er heden aan geven wil. Groote gouen konden samengesteld zijn uit gedeelten van verscheidene provincien; kleine gouen, die zeer talrijk waren, strekten zich enkel uit over een kanton of district.

Er was, ja, een Henegou, hetwelk, meer of min, door zijne grootte beschouwd kon worden als een gewest of provincie, maar toch behoorden daar niet bij de steden Leuze, Lessen, Peruwelz, enz, die er nu deel van maken, en tijdens de Frankische overheersching tot Brabant behoorden. Het Brabantgou, daarentegen bevatte het gedeelte van Vlaanderen aan den rechten oever der Schelde, maar niet Loven, Mechelen, Aarschot, Diest enz.

Men ziet dus: gou staat niet gelijk met provincie. Laat ons dit laatste woord behouden: iedereen verstaat en gebruikt het. Zoo ook *Gouverneur*, en niet *gougraaf*. Een graaf behoort tot den adelstand, een gouverneur kan de eerste burger de gereedste zijn.

D.

Wat is beter? Met letterkundigen, gazetschrijvers groot en klein, enz. bastaardwoorden bij voorkeur willen vervlaamschen? *Advokaat, kollegie, kommissie, keuren en kostumen, rektor, sekretaris*. Of wel met Dr de Vries in zijne *Woordenlijst*, zijn *Woordenboek*, enz. zulke vreemde woorden maar ongeburgerd in hunne vreemde plunje laten steken? *Advocaat' college, commissie, rector, secretaris*.

B.

Ik houd het met de Vries.

Ingezonden uit L.

- De volgende verbeteringen dienen voor degenen, die zuiver Nederlandsch wenschen te schrijven:

Hij is altijd aan zijn land getrouw gebleven geweest - ...getrouw gebleven.

In deze bijdrage *studeert* hij Rubens' meesterstukken - bestudeert (beter).

Naar iemand wachten - op iemand wachten. Kramers geeft slechts deze laatste uitdrukking.

Men heeft zich afgevraagd *indien* Thomas à Kempis wel de schrijver is van 'De navolging van Christus' - of;

Hij heeft de wetten met *de* voeten getrapt - met voeten;

Zij zaten *rond* de tafel - rondom;

De *plaats*, waar onze wieg eens stond - plek;

Des noods - desnoods;

Hewel - welnu;

Het *tijdperk van den ouden steen*, (l'âge paléolithique) - Het oude steentijdperk.

Volgens velen zijn de scheppingsdagen lange *tijdstippen* - tijdperken of tijdvakken.

Er is onderscheid te maken tusschen tijdperk en tijdstip - tijdpunt. Een *tijdstip* kan één jaar, een *tijdvak* ééne of meer eeuwen zijn.

Er is een verschil tusschen 'ijsbergen' en 'glaciers' (b.v. uit het quaternaire tijdvak); dit laatste heet in 't Nederlandsch: gletschers of ijsbeddingen.

Men mag de 'Indianen', toorspronkelijke bewoners van Amerika), niet verwarren met de 'Indiers of Hindoes' (Aziatische volken).

Misschien is die ongunstige uitslag wel toe te schrijven aan den *betrekkelijken* korten tijd - aan den *betrekkelijk* korten tijd.

Aan *het* punt van de lans - de. Point (Géom.) = het punt; Pointe = de punt, vr.

Een Brusselsch blad vertaalt *contre-amiral* door *tegen admiraal* in plaats van *Schout-bij-nacht*. Zou gemeld blad *contre-maitre* niet vertolken door *tegen-meester*?

- Het is foore te Gent en de bladen spreken van renbaan (voor paardenspel), van kunstenaars en kunstenaressen (voor kuestrijders en kunstrij leressen) van hooge school in het rijden (haute école) (voor hooge rijkunst), van *forains* of *fooregasten* (voor kermisreizigers). Alles letterlijk vertaald uit het Fransch zonder de echte woorden uit den mond van het volk op te vangen.

Schoone gezegden gehoord bij het volk: *zijn ijver heeft koude gekregen*, voor iemand wiens ijver verflauwt; *deze buis spijst dien bek*, voor eene gazbuis, langswaar de gaz naar dien bek geleid wordt.

Amor⁽¹⁾.**Letterkundige studie.**

VERLEDEN jaar werd dit dichtstuk, in den beroemden wedstrijd van latijnsche dichtkunst, die den naam draagt van zijnen stichter Hoeufft, door de Koninklijke Academie van Kunsten en Wetenschappen te Amsterdam met den eersten prijs vereerd. De tweede werd behaald door den geleerden Petrus Esseiva, die sedert jaren *Victor invictus* was. De heer Esseiva is een Zwitser, magistraat te Freiburg, oud pauzelijke zouaaf; hij had de afschaffing der slavernij in Afrika tot onderwerp gekozen: *Africana servitus abolenda*⁽²⁾. De bekroning van Amor was dus een triomf voor Nederland, dat eindelijk een harer kinderen de lauwerkroon zou om de slapen drukken; en tevens een eer voor de katholieken, die eene uitsluitend, meen ik, uit andersgezinden samengestelde kunstjury aan eenen priester, ja nog wel eenen jezuïet, zoo schitterend eene hulde zagen bewijzen.

Het stuk ten anderen was dit oordeel overwaardig.

- (1) *Amor*. Carmen elegiacum Rudolphi van Oppenraay S.J. in certamine Hoeufftano praemio aureo ornatum iterumque editum ut emolumento esset Leprosis qui sunt in insula Molokai. J.W. van Leeuwen. Lugdini Batavorum, (Maarsmansteeg). MDCCCLXXX.
- (2) Verdere berichten over dit stuk en den wedstrijd vindt men in de *Précis historiques*. Juli 1890.

Talrijke verslagen, in nederlandsche en uitheemsche tijdschriften verschenen, zouden dit kunnen getuigen. Doch, dat na weinige maanden een tweede uitgave noodzakelijk werd om aan de menigvuldige aanvragen te voldoen, beteekent meer; aangezien een latijnsch dichtstuk in elk land slechts voor een betrekkelijk engen lezerskring genietbaar is.

Eene korte studie over *Amor*, zou, docht ons, het geheim van dezen buitengewonen bijval voor iedereen ontsluiëren, en tevens de lezers van het *Belfort* het edel en ongemengd genoeg laten genieten, dat de beschouwing van een kunstwerk, van welken aard ook, steeds meebrengt.

Doch van welk standpunt die beschouwing ondernomen? Den latinist of enkel den dichter bestudeerd? Tot den lof van den eersten konden wij weinig bijdragen, na het eervol verslag dat Dr Hartman, de wijdbekende latijnsche stylist, leeraar aan de hoogeschool te Leiden, over het gedicht neêrschreef⁽¹⁾. Daarenboven boezemt de dichter algemeener belangstelling in. Wij zouden ons dus opzettelijk met den inhoud bezighouden, en die letterkundige hoedanigheden, welke van de taal, waarin een werk geschreven is, onafhankelijk zijn. Waar zich echter de gelegenheid opdoet over de taal een woord te reppen, zullen wij dat woord niet altijd en stelselmatig onderdrukken.

't Is de gewoonte in letterkundige critieken, eenige algemeenheden te schrijven, vooraleer tot eene nauwkeurige beschouwing der bijzonderheden over te gaan. Wij zullen deze wet getrouw blijven, en aanvangen met eenige bemerkingen over onderwerp, titel en opvatting, verdeeling, soort of genre, stijl en taal.

(1) Zie het *Centrum*. 1890. Dinsdag, 13 Mei.

I. - Algemeenheden.

§. 1. - Onderwerp, titel, opvatting.

Grootscher, hartroerender, actueeler onderwerp kon men moeilijk vinden. De zelfopoffering van P. Damiaan is immers, om de woorden van den protestantschen Dr Hartman te gebruiken, 'een heldenfeit dat misschien niet algemeen gekend is, maar zeker verdient een eerste plaats in te nemen onder de edelste heldenfeiten der wereldhistorie'. Doch, een heldenfeit is het niet alleen, maar een liefdewonder, het grootste liefdewonder waar onze eeuw is getuige van geweest. De liefde, ja, ziedaar de drijfveer van die wonderlijke toewijding. De liefde, ziedaar wat P. Damiaan bovenal, geheel en al kenmerkt. Held der liefde heeft hij geleefd, martelaar der liefde is hij gestorven gelijk een welsprekende stem zoo meesterlijk bewezen heeft⁽¹⁾. 't Is P. van Oppenraaij's groote verdienste dit gevat, tot hoofdgedachte van zijn dichtstuk gemaakt, door den enkelen titel 'Amor' alreeds uitgedrukt te hebben.

'Een liefde-elegie! roept hier een kundige rechter uit⁽²⁾. Ja, maar geen alledaagsche! Met heiligen toorn, verjaagt reeds het eerste distichon de wellustige Venus, den wuften Cupido en geheel de verwijfde schaar die slechts op zinnelijke liefde jacht maakt. Voor den dichter beteekent liefde heel wat anders.'

En wat dan? Ah! eene heilige liefde, die heilige charitas wier triomfen van God uitgaan.

Meer zegt de dichter niet in zijn anderszins zoo wel getroffen aanhef. Doch zijne gedachte ontwikkelt zich naderhand. Wilt gij ze ten volle kennen? Welnu dan springen wij aanstonds over tot het 67ste vers, waar hij recht-

(1) P.J. DEVOS S.J. *Oraison funèbre du P. Damien (Joseph De Veuster)*.

(2) *Stimmen aus Maria Laach*. Jahrgang 1890. Achtes heft.

streeks het woord stuurt tot de goddelijke liefde en haar om zoo te zeggen als handelende, en nog wel als eerste en voornaamste persoon laat optreden. Damiaan's opoffering is eene zegepraal der goddelijke Liefde.

'Tu Damianum etiam - felix victoria - vincis!

Zij zegepraalt over de stem der natuur in Damiaan die vrijwillig ja, doch niet zonder natuurlijken afkeer aan de krachtige uitnoodiging der liefde antwoordt, en zich tot slaaf der melaatschen, tot slachtoffer der afschuwelijke plaag veroordeelt. Voortaan zijn de opofferingen, de liefdewerken, de heldendaden van Damiaan minder zijn werk dan het werk der goddelijke Liefde; zij leeft, zij handelt, zij troost, zij wijdt zich toe, zij lijdt in haren edelmoedigen, vrijwilligen verwonneling. Of liever neen, zij met hem, hij door haar en met haar, ziedaar de ware held: *non ego autem, sed gratia Dei mecum*, I. Cor. 15, 10.

Uit die hoogere opvatting of beschouwing, die de juiste is, trekt het werk van P. Van Oppenraay zijne hoogste waarde. Hierdoor boezemt hij den lezer, den christenlezer althans (want *animalis homo non percipit ea quae sunt spiritus Dei*. I Cor. 2. 14) zoo levendige belangstelling in, plaatst zijnen held in het ware licht, doet hem rijzen in al zijne grootheid, en verheft den lezer met hem in hooger, zuiverder sferen, boven het stoffelijke, ja, boven het menschelijke.

Hieruit vloeit nog een ander goed gevolg, dat de Duitsche recensent in deze woorden aanwijst. 'Met zeldzame kunst heeft de dichter het verstaan, het aanstootelijke dat de stof onvermijdelijk meebracht door de kracht der verhevenste gevoelens te overwinnen en alzoo eenigszins in het dichtstuk zelve den triomf der zedelijke schoonheid te *symboliseeren*.'

§. 2. - Verdeeling.

Bijna onvatbaar, zegt men, is de gang der elegie; niet is moeilijker te ontleden. En echter geene willekeurige aaneenschakeling van gedachten laat deze dichtsoort, zoo min als eenige andere, toe. Bij de goede dichters zal er altijd, eene regelmatige en zelfs eene gemakkelijk te ontdekken verdeeling bestaan. Regelmatigheid is immers de stempel van het genie.

Bij P. Van Oppenraaij behoeft men niet lang te zoeken. Het is voldoende het gedicht aandachtig te lezen. Wat vindt men?

Bekoorlijk schetst hij eerst het eiland Molokai in de Stille Zuidzee gelegen (v. 7-25). Ontzettend beschrijft hij daarna het lot der melaatschen die te midden der rijke tropische natuur meer den dood dan het leven toebehooren (v. 25-43). Op dit afzichtelijk tooneel treedt eensklaps het liefdallig beeld van P. Damiaan te voorschijn, toevallig aldaar aangeland, door diep medelijden bewogen, doch door zijne tochtgenooten verplicht haastig van wal te steken (v. 43-67). Aanspraak tot de goddelijke liefde (v. 67-71). Volgt het vierde tafereel: na een hevigen inwendigen strijd, waarin de goddelijke liefde zegepraalt, wijst P. Damiaan de smeekingen zijner vrienden van de hand en vertrekt naar Molokai om er zich geheel aan het heil der verstootelingen toe te wijden (v. 71-91). De aankomst van P. Damiaan, zijn onthaal te Molokai, de wonderen die zijne liefde er sticht, worden bezongen in de volgende verzen (v. 91-30). Het prachtig tafereel van den goeden herder, op zijne beurt door de huiveringwekkende ziekte aangetast, en er onder bezwijkend, gaat van v. 130 tot 158.

Ten slotte eene geestdriftige uitboezeming van bewondering.

Aanhef en slot daargelaten, vinden wij dus zes, wel onderscheiden deelen, die men echter gemakkelijk tot twee groote afdeelingen kan herleiden. De Melaatschen van Molokai: - I. vóór P. Damiaans toewijding,

(v. 7-67). - II. na die toewijding (v. 67-158) - dit laatste gedeelte natuurlijk breedvoeriger ontwikkeld, dewijl het hier hoofdzakelijk P. Damiaans opoffering geldt. De dichter splitst aldus zijn werk in twee deelen, zooals ten anderen blijkt uit de apostrophe of aanspraak tot de goddelijke liefde, die hij tusschen beide plaatst:

Quid divinus Amor, quid tu non cogis amantes?

Quo non, durus Amor, pectora casta rapis?

Tu, Damianum etiam - felix victoria - vincis?

O Damiane, cave, retia stringit Amor⁽¹⁾.

Deze verdeeling is eenvoudig, dat loopt in 't oog. Zij is natuurlijk; eerst het tooneel, daarna de omgeving, eindelijk de held op wien de aandacht tot het einde gevestigd blijft. Zij levert een treffend contrast op tusschen het verleden en het heden. Van 't begin af, boeit zij de inbeelding des lezers met de lieve beschrijving van Molokaï. Zij deelt eindelijk aan het geheele stuk iets levendigs, onverwacht verrassends mede, door de stoute omzetting der geschiedkundige orde.

Over dit laatste punt ietwat langer uitgeweid. In het bestek heeft men bemerkt hoe de dichter, dank zij een behendigen, alhoewel natuurlijken overgang, P. Damiaan plotselings op het tooneel in aanraking met de zieken brengt. Echt dramatisch is die eerste ontmoeting, krachtig werkt zij op het gemoed des lezers. Dien stond nu neemt de dichter waar om ons terloops met P. Damiaan's verleden bekend te maken. Twee, drie vluchtige trekken, in 't verhaal geweven, brengen ons op de hoogte. Dan gaat de handeling voort, of liever zij hield niet stil: zoo natuurlijk opende de parenthesis, zoo onbemerkt sloeg zij toe. De toestand veranderde niet; en die toestand zelf gaf aan de ingelaschte levensbijzonder-

(1) Waartoe, o goddelijke Liefde, waartoe dwingt ge uw minnaars niet?
 Waartoe, o harde Liefde, vervoert ge kuische harten niet?
 Zie! daar overwint gij ook Damiaan - zegenrijke zegepraal!
 O Damiaan, let op! de Liefde trekt haar net toe!

heden een buitengewoon belang. Een gewoon dichter had wellicht zijnen zang begonnen met de eerste jaren van den held, om hem daarna geen stap meer te verlaten. De roerende treurzang ware eene stipt regelmatige, doch koude geschiedenis geworden; het levendig, aanschouwelijk tafereel een louter verhaal; alles ware onverbiddelijk aaneengeschalkeld en streng verbonden geweest, doch vergeefs had men vrijheid of beweging gezocht en dus ook weinig belangstelling, minder verrassing, geen schudding gevonden.

§. 3. - Soort, stijl en taal.

Pater van Oppenraay noemt zijn dichtstuk 'Carmen elegiacum', hetgeen wij door treurdicht, klaaglied, rouw- of treurzang vertalen. Die benaming ware voorzeker wel gepast, indien er slechts spraak was van P. Damiaan's afsterven, en droefheid uitsluitend den toon sloeg. Doch niet alleen de dood, maar om zoo te zeggen geheel de loopbaan van den heldhaftigen apostel der Leprozen wordt beschreven. Nevens de droefheid heerscht nog velerhande gevoel in het stuk. Men zou dus wellicht een oogenblik aan de gepastheid dier benaming kunnen twijfelen. Een oogenblik, zeg ik; want weldra zal men zich herinneren, dat niet zoozeer de aard van het onderwerp of van het gevoel, maar eerder de vorm, namelijk het *distichon* (uitsluitend voor de elegie gebruikt), den naam van 'carmen elegiacum' meebrengt. Ook vindt men bij de ouden onder den titel en in den vorm van elegie's eene groote verscheidenheid van onderwerpen. Er zweeft altijd, wel is waar, over het geheel iets dat men zachte droefgeestigheid zou mogen heeten, doch alle soorten van gevoel komen er in voor, bewondering, liefde, en vreugde zoowel als treurigheid. Zelfs plaatsen eenige moderne letterkundigen, bijzonder de Duitschers, het kenschetsende der elegie juist in de verscheidenheid en de mengeling van het gevoel. Welnu die verscheidenheid

en mengeling bestaat in hooge mate bij P. van Oppenraay, en draagt niet weinig bij om zijn werk aantrekkelijk te maken. Aangename en pijnlijke, ontzettende en opbeurende aandoeningen wisselen zonder poozen elkander af. Eens blijde verrukking, dan afschuw, bijna walging; hier dobbering tusschen hoop en vrees, daar weemoedige vreugde; later grievende droefheid, verder bewondering die steeds aangroeit en eindelijk den hoogst mogelijken trap bereikt; ten slotte warme geestdrift. Ziedaar wat beurtelings het gemoed des lezers aangrijpt, heen en weer slingert.

Stijl. - Vraagt men welke de hoedanigheden van den stijl zijn, dan zullen wij alles gezegd hebben met hem levendig, schilderachtig, natuurlijk, bondig en welluidend te noemen.

Leven en beweging ontstaan inzonderheid door die herhaalde aanspraken (apostrophen) des dichters, of tot zijnen held, of tot de goddelijke liefde, of tot de wereldlingen, de ijdele standbeelden, enz.; ook door het herhaald aanwenden van het *discours direct* waardoor hij P. Damiaan, diens vrienden, de melaatschen, de ongeloovigen, enz. als sprekende doet optreden. In het midden van het stuk zijn eenige toestanden echt dramatisch, de aanvang is eerder episch of beschrijvend, het einde lyrisch.

Schilderachtigheid heerscht overal. Alles wordt op het aanschouwelijkste voorgesteld. Gedurig zijn de verzen van den franschen dichter bewaarheid:

Ce sont tableaux parlants que les vers bien écrits.

Men heeft den twijfel geopperd⁽¹⁾ of zekere plaatsen niet al te realistisch geteekend waren. Doch dit kan moeilijk toegestaan worden: ten eerste omdat het latijn over het algemeen zoo nauwgezet niet is als

(1) *Stimmen aus Maria-Laach*. Loc. cit.

onze moderne talen; ten tweede omdat de hooge gedachte die alles beheerscht en overal doorstraalt, ook alles veredelt en verbetert.

Veel dragen de vergelijkingen en tegenstellingen tot het schilderachtige bij, deze laatste voornamelijk; die P. van Oppenraaij dan ook overal invoegt, men zou bijna zeggen, uitstort. Geheel het stuk ten anderen rust op een contrast: de melaatschen verlaten, de melaatschen geholpen. Geheele plaatsen en deelen steken tegen elkander af; het lieve eiland tegen de afzichtelijke bewoners, de moedige missionaris tegen de bange zeevaarders, de vreugde van het herboren Molokai tegen de droeve ziekte van den apostel, de triomfzang van den dichter tegen de folteringen van den martelaar.

Tot enkele zinnen of verzen beperkt, wordt de tegenstelling eene antithesis; 'die, zegt Blair⁽¹⁾, des te volkomener is, dat de woorden en leden van den zin, waarin de tegenovergestelde voorwerpen worden uitgedrukt, ten opzicht der constructie overeenkomen en op elkander slaan. Op die wijze loopt het contrast meer in het oog, door dat de tegenovergestelde dingen duidelijker tegen elkander overstaan; evenzoo als wij in de tegenstelling van witte en zwarte voorwerpen, om het onderscheid der kleuren des te duidelijker te doen zien, liefst voorwerpen van gelijke grootte zullen kiezen en dezelve in een gelijk licht plaatsen. Hunne onderlinge gelijkheid in sommige opzichten doet in anderen het onderscheid des te meer in het oog loopen.'

Deze bemerking indachtig, leze men de volgende verzen, die wij onder meer uitnemen, en zegge of het geene puikjuweelen zijn.

Heu! genus infelix istaec per amoena vagatur!
Heu! roseum tumulum funera viva tenent.

Splendida crudelis sunt ista palatia Morbi.

(1) *Lessen over de Redekunst*. Vertaling van H. BOSSCHA.

Albedo nigrante in cute tetra magis.

Daemonas in coelo se reperisse refert.

Vives infelix! Vivere pessima mors!

Crudele exsilium cunctis fit patria felix,
Caraque de duro carcere facta domus.⁽¹⁾

Een weinig langer hielden wij bij die figuur stil, omdat zij metterdaad de geliefkoosde uitdrukking van onzen dichter is. Ja, men kon wel eens vragen of hij ze niet te kwistig gebruikt; immer hoe fijner en vernuftiger de antithesis is, hoe gemakkelijker zij onze aandacht vermoeit. Doch op die vraag zou ik geen bevestigend antwoord durven geven.

Natuurlijkheid komt voort bij P. van Oppenraay; ten eerste, uit de gepastheid van den stijl op de zaken die hij beschrijft, hetgeen ook verscheidenheid veroorzaakt; verder, uit de gemakkelijke, doch tevens keurige overgangen van eene gedachte tot de volgende, bijv. vers 25, 43, 71 enz.

Kortbondigheid is het kenteeken van een helderen en beraden geest; 't is de kunst, door een goede keus van treffende uitdrukkingen zijne gedachte in het rechte licht te plaatsen. De antithesen, die wij daar even aanhaalden, zijn reeds een bewijs hoe P. van Oppenraay die kunst verstaat. Daarbij gebruikt hij steeds de

(1) Jammer dat zulke verzen moeten vertaald worden en derhalve alle eigenaardigheid verliezen.

Ach! een heilloos geslacht zwerft in deze lustwaranden!
Ach! levende lijken bewonen dit graf, met rozen getooid.
Dit is het prachtig paleis eener wreede ziekte.
De witte vlekken steken nog akeliger af op de donkere huid.
Hij verhaalt dat hij duivelen in eenen hemel heeft gevonden.
Gij zult leven, rampzalige! Leven; geen erger dood!
Het wreede ballingsoord wordt voor allen een gelukkig vaderland,
En de harde kerker is in een diere haardstede herschapen

woorden in hun echte beteekenis, en vermijdt alzoo opeenstappeling van zoogenoemde synonymen. Lange tusschenzinnen, haakjes en staarten kent hij niet, omdat hij altoos een duidelijk en onderscheiden denkbeeld heeft van hetgeen hij zeggen wil.

Welluidendheid houdt de laatste plaats onder de hoedanigheden van den stijl. Echter zou het gevaarlijk zijn deze schoonheid te verwaarloozen. Harde verzen zijn in Amor weinig in getal (v. 73, 82, 102 en 103, 142); vele zijn vol nabootsende harmonie; de overige zijn juist aangeslagen, en klinken lief en streelend, of luid en krachtig, doch altijd aangenaam.

Taal. - Terloops zij gezegd (hoeft het nog gezegd?) dat P. van Oppenraay een echt meesterschap uitoefent over de taal van Virgilius en Ovidius. Wij hebben hier met geen angstvalligen navolger te doen, geen calqueerder, geen samenrijger van ontleende verzen en halfverzen. Oorspronkelijkheid kenmerkt zijn schrijven; het latijn hanteert hij, niet als eene vreemde, doode taal, maar even zoo gemakkelijk als zijn hollandsch, waarmede hij, zegt men, weet te tooveren. Hij bewijst aldus dat de letterkundige overleveringen, waaraan ons vaderland in 't begin der 17^e eeuw eenen Wallius, eenen Becanus, eenen Hosschius te danken had, in de nederlandsche geestelijkheid immer voortleven.

(Wordt voortgezet.)

O. LOOSEN, S.J.

Drongen.

Een werk over de jongste taalwet.

De wet Coremans betreffende het gebruik der Vlaamsche taal in strafzaken. - 3 Mei 1889, door G. CLAEYS, belast met den Nederlandschen leergang van strafrecht bij de hoogeschool te Gent. - Biugge, Jan Cuypers. - Prijs 5 frank.

Toen over eenige maanden de heer Claeys aan de Hoogeschool te Gent was benoemd, werd die benoeming in de Vlaamsche pers zeer besproken en algemeen afgekeurd. Liberale en katholieke Vlamingen waren het eens om te zeggen dat hij de rechte man op de rechte plaats niet was. Zij, die tegenover het Vlaamsche land de verantwoordelijkheid dragen dier benaeming, trachtten dien stroom van verontwaardiging tegen te houden met te zeggen: 'Alles wat ge tegen M. Claeys inbrengt, zijn woorden, niets dan woorden. Maar de man is bekwaam en zal het u spoedig toonen door een werk uit te geven, dat hem tot eenen rechts- en taalgeleerde van den eersten rang zal verheffen.'

Gansch Vlaanderen verwachtte met ongeduld dat werk, waardoor eene nieuwe ster aan den kunsthemel van Vlaanderen zou oprijzen. Wanneer in de Vlaamsche advocatenwereld twee vrienden elkander ontmoetten, dan was altijd hunne eerste vraag: 'Nog geen nieuws over het werk van Claeys?'

De lang verbeide ure sloeg eindelijk. En zonderling genoeg, eensklaps was die groote nieuwsgierigheid gestild. Niemand vroeg nog naar dat werk, dat volgens de beschermers van den heer C. geroepen was om alles te overtreffen, wat in onze taal ooit over een vak der rechten had het licht gezien.

Toen de uitgever van dit tijdschrift ons eenige weken geleden dit werk ter beoordeeling zond, waren we zeer nieuwsgierig te weten waaraan toch eigenlijk het groot stilzwijgen over dat boek was toe te schrijven. Zonder vooringenomenheid namen wij het lijvige boekdeel in handen om te onderzoeken of zijn *gehalte* aan zijn *gewicht* zou beantwoorden. Helaas, welk eene teleurstelling!

Wat wij gehoopt hadden dat het werk zou geweest zijn, namelijk eene grondige, duidelijke uiteenzetting der beginselen van de wet van 3 Mei 1889, konden wij er hoegenaamd niet in vinden. De geschie-

denis van het tot stand komen der wet, de verschillende wijzigingen en veranderingen welke het oorspronkelijk opstel onderging, de bepalingen der afgeschafte wet van 17 Augustus 1873, dat alles vindt men daarin zoo onordelijk dooreengeklutst met besprekingen over den eindelijk aangenomen tekst, dat het veel hoofdbreking kost om uit dien warboel wijs te worden. Stelsels, welke geheel werden verlaten, worden lang en breed behandeld, wat zeker van aard is niet alleen om het opzoeken te bemoeilijken, maar ook zelfs om den lezer in de war te brengen. Zoovele volkomen nuttelooze opeenstapelingen van bijzondere meeningen komen in het werk voor dat men haast zou gelooven dat zij enkel daar zijn om het boekdeel zwaarder en dikker te maken.

De stijl is in het algemeen duister en verward: hij draagt geenen echt Vlaamschen stempel, zooals men dat zeker mag eischen van iemand die geroepen is om aan de toekomstige jonge Vlaamsche rechtsgeleerden eene *degelijke, zuivere* rechtstaal aan te leeren.

De taal of het woordgebruik laat veel te wenschen. Verscheidene rechtstermen zijn ofwel onjuist als *vervolg* voor vervolging, ofwel onverstaanbaar als *plegingsbescheiden* (bl. 112), ofwel slechte woordensmederijen als *grondgebiedige* heerschappij der taal (bl. 93) Maar wat nog veel erger is, de gewone taal is aan M. Claeys zoo slecht bekend, dat men in zijn werk gedurig fouten ontmoet, welke zeker niet zouden begaan worden door eenen leerling van de hoogste klas eener lagere school. Wij weten niet wie zoo al zijnen leergang aan de hoogeschool van Gent volgt, maar wij zijn overtuigd dat er onder zijne leerlingen moeten zijn, die beter hunne taal schrijven dan hij, dat men in hunne opstellen geene gallicismen en andere taalbulten zou aantreffen als '*terzelver* tijd' (bl. 152), '*uitzondering aan*' (bl. 153), '*voor wat aangaat*' (bl. 233), '*processen-verbaal, die zich aan het geweten van den rechter als bewijsmiddel opleggen (s'imposent)*' (bl. 72), '*dat verstaat zich (cela se comprend)*' (bl. 185), enz. enz.

Een allerliefst staaltje van verkeerd gebruik van woorden vinden wij op bl. 109: '*beschikkingen welke middellijk of onmiddellijk dit begrip laken*'. Wij hadden altijd gedacht dat *laken* zooveel beteekende als *misprijzen, afkeuren*, in het Fransch *blâmer*. Het schijnt dat wij ons vergist hadden, dat *laken* beteekent *krenken, benadeelen*, in het Fransch *léser!!!*

Vele uitdrukkingen en zegswijzen zijn klaarblijkelijk met behulp van een woordenboek *letterlijk* uit het Fransch vertaald. Op bl. 64, n^r 227, vindt men alzoo den volgenden prachtigen volzin: '*Strijdig met den geest der omwenteling van 1830 zou de stiekking van het wetsvoorstel zijn en, voegt M. d'Andrimont erbij, hare toepassing zou de overmaat (le trop plein?) der Belgische bevolking beletten ZIJN brood te verdienen in alle streken, waar Fransch gesproken wordt.*' Is dat woordje *zijn* niet het beste bewijs dat de schrijver niet gewoon is de Vlaamsche taal te hanteeren, dat hij in het Fransch denkt?

Talrijke andere kemels laten wij ter zijde.

Het spijt ons het te moeten zeggen, maar het werk van den heer Claeys is een *mislukt* werk. Het is mislukt ten opzichte van den inhoud: wij zijn overtuigd dat het bij de rechtbanken nooit zal worden ingeroepen om eenig duister punt der wet van 1889 op te helderen. Maar wat veel erger is, onder het opzicht van taal en stijl, is het werk ook volkomen mislukt. De schrijver had het eerst aan eenen taal- of letterkundige ter verbetering moeten geven, vooraleer het in de wereld te zenden.

Vermakelijk is het zeker te zien hoe een Vlaamsch leeraar bewijst de *Vlaamsche* taal niet voldoende machtig te zijn: men kan zich voorstellen hoe die man moet doceeren. Maar er is ook een treurige kant aan die zaak: want treurig is het te moeten zien hoe in ons land door de schuld van een of twee kortzichtige Vlaamsche Kamerleden aan eenen *onbekwame* eene plaats werd toevertrouwd, wier goede vervulling van het hoogste belang was voor den vooruitgang onzer taal. Ook kunnen wij hier de vraag niet wederhouden: zal die toestand blijven duren? Zal men de Vlamingen blijven bespotten door als Vlaamsche leeraar iemand te behouden die bewijst dat hij onze taal niet grondig kent? Wij laten hier de verdiensten van M. Claeys onder alle andere opzichten onverlet: misschien zon hij zeer goed Fransche leergangen knnnen geven, zooals hij nog in de Normaalschool te Gent heeft gedaan. Maar dāt moeten wij zeggen: als *Vlaamsche* leeraar van strafrecht is hij op de hoogeschool van Gent niet op zijne plaats.

Wij hebben nog vergeten te zeggen dat het werk van M. Claeys is opgedragen aan den heer Coremans, volksvertegenwoordiger...

V. JURIS DOCTOR.

Klaagzang uit den profeet Jeremias.

ALEPH. Hoe zit de stad zoo eenzaam en verlaten,
Ze is cijnsbaar, de vorstin, die machtig was;
Zij schijnt een weduwe; in haar doodsche straten,
Die eens zoo volkrijk waren, groeit het gras.

BETH. Zij weent des nachts en voelt haar tranen loopen:
Zij telt geen vrienden of geen troosters meer;
Zij mag, helaas! op hulp noch uitkomst hopen,
Haar haatren zijn haar vrienden van weleer.

GHIMEL. En Juda is vanwege hare ellende
Gevankelijk weggevoerd, haar schand bewust;
Zij woont bij 't Heidensch volk dat haar miskende,
Haar achtervolgers gunnen haar geen rust.

DALETH. De wegen Sions treuren, daar zij vluchten,
Die vroeger kwamen op haar feestgetij;
Haar maagden zijn bedroefd, haar priesters zuchten,
Haar poorten zijn verwoest, haar roem voorbij.

HÉ. Die vroeger fijne lekkernijen aten,
En gingen uitgedost in karmozijn,
Versmachten nu in Sions stille straten,
Omhelzen drek en slijk als 't wroetend zwijn.

VAU. De Heere heeft in Sion doen vergeten
Den hoogtijd en den heiligen Sabbatdag;
Den koning en den priester weggesmeten,
Haar looverhutten afgerukt als rag.

ZAIN. De Heere heeft zijn hoogaltaar verstooten,
Hij heeft zijn Heiligdom te niet gedaan;
De Heidnen hebben Sions bloed vergoten,
En zijn vol trots in 's Heeren Huis gegaan.

CHETH. Jerusalem heeft zwarelijk gezondigd;
 Zij is geworden een verlaten vrouw;
 Haar schande en naaktheid is alom verkondigd,
 Zij zucht en weent en zit in diepen rouw.

TEHT. Haar poorten zijn in de aarde weggezonden,
 Zij hebben geene hechte grendels meer,
 En haar profeten van verguizing dronken,
 Ontvangen geene orakels van den Heer.

JOD. Ach, de oudste dochters Sions zijn bevangen,
 Zij zitten op den grond en zwijgen stil;
 De jongren laten hunne hoofden hangen;
 Jerusalem, wie hoort uw wanhoopsgil!

KAF. Uw uitgehonderd volk doet u verschrikken,
 De kindren smeeken: Moeder, schaf ons brood,
 Geen melk heeft ze om den zuigling te verkwikken,
 Hij sterft, stuiptrekkend in haar kouden schoot.

LAMED. Ik vraag u, lieden, die den weg betreden,
 Beschouwt en ziet mij aan; is er een smart
 Gelijk aan 't jammer, dat ik heb geleden?
 O Heer, wat geeselt en kastijdt gij hard!

MEM. Gij, priesters, hebt onschuldig bloed vergoten,
 Gij zwierft als tijgers langs de straat, met bloed
 Besmeurd; gij hebt mijn ondergang besloten,
 Door uwen blinden haat en overmoed.

NUN. In mijne beendren hebt gij vuur gezonden,
 O Heer, gij hebt mij woest en ziek gemaakt;
 Uw wraakzucht heeft mijn vezelen verslonden,
 Mijn voeten zijn als in een net geraakt.

SAMECH. Die langs den weg gaan, klappen in de handen;
 Zij fluiten over mij, zij schudden 't hoofd
 En zeggen: Is die stad uit alle landen
 De schoonste aan vreugde en wellust uitgelooft!

- AIN. Mijne oogen vlieten over, ik moet weenen:
 De vijand heeft mijn vestingen berooid:
 De trooster mijner ziel vlood van mij henen:
 Jerusalem, uw kindren zijn verstrooid.
- PÉ. Vergeefs zoekt Sion rond met smeekende armen
 Of haar de Heer van Jacob helpen zou:
 Haar tegenstanders kennen geen erbarmen:
 Jerusalem is een verlaten vrouw.
- TSADE. Zij hebben steenen naar mijn hoofd geworpen,
 Mij als een schuwen vogel opgejaagd;
 Gelijk de honden 't koelend water slorpen,
 Zoo gulzig hebben zij mijn bloed gevraagd.
- KOF. Geen mijner vrienden heeft het minst' meedoogen;
 Mijn priesters zijn gestorven op de straat
 Van honger. Hoor mijn stem en wees bewogen,
 O Heere, met mijn sleepend rouwgewaad.
- RESCH. Ach, zullen moeders hunne kindren eten,
 Gedreven door den grimsten hongersnood!
 Jehova, sneven priesters en profeten,
 Moedwillig in uw Heiligdom gedood!
- SCHIN. Mijn jongelingen zijn door 't zwaard gevallen,
 Mijn maagden zijn wreedaardig omgebracht;
 Mijn grijsaards dood! gij spaardet geen van allen,
 O Heer, maar hebt hen in uw wraak geslacht!
- THAU. Jehova heeft een hoogtijdsdag genomen,
 Den vijand aangespoord, belust op bloed!
 Niet één is aan zijn grimmen toorn ontkomen,
 Van allen, die mijn zorg heeft opgevoed.
- ALEPH. Hoe is uw goud zoo dof en zoo verduisterd
 (bis). Hoe zijn de steenen van uw Heiligdom
 Verbrokkeld en verspreid: gij ligt gekluisterd,
 Jerusalem, keer tot uw God weerom.

Hasselt.

KAREL QUAEDVLIEG.

Boekennieuws en kronijk.

Vicissitudes politiques du Pouvoir temporel des Papes depuis 1790 à nos jours. Bruges, Desclée, I vol. in-8° de 458 pages. Prix 4 fr.

Een boek om den wensch te voldoen van Z.H. Leo XIII. Onlangs drukte de H. Vader het verlangen uit, dat ernstige mannen ter verdediging van 't Pausdom tegen de aanvallen van Leugen en Ongeloof zouden optreden. Hij begeerde inzonderheid, dat de valsche beschuldigingen, die men hedendaags in boeken, schriften en dagbladen rondvent, naar de echte oorkonden en de onwedersprekelijke bescheiden der geschiedenis door degelijke schrijvers werden weerlegd.

Aan dit verlangen voldoet in hooge mate het boek, dat wij aankondigen.

De schrijver, een landgenoot uit Aalst, de eerw. P. Karel van Duerm, S.J., verhaalt in deze 450 bladzijden het streven der Pausen voor het behoud der kerkelijke Staten, gedurende deze laatste honderd jaren, dat is van de Fransche omwenteling tot op onze dagen.

De inval der Republikeinen in de Pauselijke provinciën, de bedrijven van Napoleon I tegen de H. Kerk en Pius VII, de plaatselijke omwentelingen van 1831-1832, de wisselvalligheden van Pius IX, en zijn langdurig bestuur, de hervormingen door dezen grooten Paus ingevoerd, de voortgang der Italiaansche revolutie, de tusschenkomst van Frankrijk in de Romeinsche Zaken, de overwinning der oproermakers en roovers, de val eindelijk van het tijdelijk koninkdom der Pausen, ziedaar de bijzonderste feiten door den schrijver verhandeld.

Belangrijk en boeiend verhaal, dat de ongerechtigheden der goddeloosheid en het manhaftig vasthouden der Pausen aan 't recht der Kerk klaarder dan ooit voor oogen stelt.

Door zijn vloeienden en sierlijken stijl, door zijne grondige kennis der hedendaagsche geschiedenis, waar elke bladzijde van getuigt, en door de ernstige opzoekingen, waarvan de blijken overal voor de hand liggen, heeft de schrijver dit werk hoogst aantrekkelijk voor den weetgierigen lezer, en hoogst merkwaardig uit historisch oogpunt voor den geschiedvorscher weten te maken.

Het uitgeven dezer studie, waar de echte oorkonden, om zoo te zeggen, de grondslag van zijn, is een groote dienst aan 't goede recht der Pausen bewezen. Hoe dikwijls betreurde men den mangel aan goede werken over de hedendaagsche geschiedenis. Thans is hierin, dank zij P.K. van Duerm, wat de Kerkelijke Staten aangaat, op lofweerdige wijze voorzien.

Het boek komt uit de drukkerij van M. Desclée, te Brugge; onnoodig dus er bij te voegen, dat de uiterlijke vorm aan de inwendige weerde ten volle beantwoordt.

De bestuurders van Middelbare scholen en Colleges hebben, dunkt mij, in de 'Viciss.' een allerbelangrijkst, een door en door nuttig boek, om tot prijs te dienen in de hogere klassen hunner gestichten.

Leuven.

J.D.

Études littéraires, morales et religieuses, par LOUIS DE BACKER, ancien professeur à la Sorbonne. Gand, A. Siffer. Prix fr. 3,50.

Schoon en wetenswaardig boek van 380 bladz., waarin de schrijver, oud laureaat der Fransche Academie en buitenlandsch lid der K. Vl. Academie, grondig en in schoone taal beurtelings letterkundige, godsdienstige en wijsgeerige onderwerpen behandelt. Wijzen wij inzonderheid op zijne studie: *L'Idée religieuse en Chine*, *Camilla Ferrari* de treffende legende omtrent het ontstelen aan de gebroeders Van Eyck van het geheim betreffende de olieverf, *La reine de Roumanie*, die meer waarde hecht aan de letterkundige kroon van Carmen Sylva dan aan haar koninklijken diadeem, en, *least not last*, eene uitgebreide studie over de Provençaalsche dichters van de eerste tijden hunner beweging tot nu. De schrijver vindt veel gelijkenis in de strijd der felibers met dien welken de Vlamingen te strijden hebben. Ook wijdt hij er een kapittel aan, getiteld: *Provence et Néerlande*, De heer de Backer is een der Vlamingen van Fransch-Vlaanderen die evenals wij en de Coussemaecker Vlamingen in het hart gebleven zijn en met ons thans den heiligen kamp mede strijden voor de moedertaal.

Beschrijving en geschiedenis van Winkel-Sint-Kruis, door ALEX. BAERT. Gent, L. van der Poorten, 8°.

Dit boekje is weinig meer dan eene statistiek van hetgeen te Winkel groeit, woont, nestelt; van de steenwegen, waterlopen en dies meer. De louter geschiedkundige bijzonderheden zijn ontleend aan de monographie der heeren de Potter en Broeckaert. Wat aan het werk ontbreekt, is eene schets van de zeden der bevolking, gelijk Mgr J. Habets gedaan heeft voor de gemeente Oirsbeek, en wat zeer wel doenlijk is wanneer men slechts ééne dorpsbeschrijving te geven heeft.

De naam der gemeente ware beter gesteld *St.-Kruis-Winkel*, gelijk men zegt: St-Ellooïs-Vijve, St-Lievens Houtem, Ste-Maria-Hoorebeke, St-Martens-Lennik, St-Denijs-Westrem enz.

Dendermondsche Drukkers, door JAN BROECKAERT. Dendermonde, 1890, 8°, 211 bl. Prijs fr. 3,00.

Dit boek geeft de titels op der bekende schriften, te Dendermonde sedert de invoering der boekdrukkunst ten jare 1707 ter perse gelegd. De verzamelaar heeft zich niet bepaald bij de mededeeling van bibliographische bijzonderheden, maar heeft er ook biographische aantekeningen bijgevoegd over de Dendermondsche drukkers. Het werk van den heer Broeckart is eene merkwaardige bijdrage voor de vaderlandsche bibliographie, welke door de liefhebbers zeer zal gewaardeerd worden.

De Zeden en gebruiken onzer voorouders in de XIIIe en XIVe eeuwen, naar de Gedichten van dien tijd, door FRANS DE POTTER. Antwerpen, 1890, 8°, 2,00 fr. (Gedrukt op 20 exemplaren).

Onze medewerker heeft hier eene lezenswaardige bijdrage geleverd tot de zedegeschiedenis der middeleeuwen. Opvolgendelijk brengt hij den lezer in kennis met de wethouders, de edelen, de priesters, de vrouwen, het volk, de kleederdracht, de huiselijke vermaken en spelen enz. uit de XIIIe en XIVe eeuwen. Wie eenen blik wil slaan in de middeleeuwsche samenleving, leze dit werk, dat geheel en al geschreven is naar de getuigenis onzer middelnederlandsche dichters.

Davidfonds. - Het jaarboek voor 1891, dezer dagen aan de Leden gezonden, bevat, behalve de gewone mededeelingen omtrent de afdeelingen: het verslag namens het Hoofdbestuur, voorgedragen door den heer F. de Potter op de jaarlijksche vergadering te Loven, in April 1890; een zeer belangrijk opstel over *de Onmatigheid*, vertaald uit het Fransch van Dr. DELAUNOIS, die er mede de gouden medaille verwierf bij de Koninklijke Academie van Belgie, en welk schrift, afzonderlijk gedrukt, in al de volksbibliotheken den werklieden zou moeten in handen gegeven worden. Verder komen in den bundel voor: Eene wandeling te Fourvière in 1886, door Th. Ign. Welvaarts, prior der abdij van Postel; *Tessa's verrassingen* en *de Blinde Getuige*, twee novellen, die zeker niet nieuw zijn (maar toch waarschijnlijk nieuw voor de lezers van het *Jaarboek*) en die, in alle geval, meer belangstelling zullen verwekken dan menig vonkel.... 'nieuw' verhaaltje, dat sommige letterkundige tijdschriften ons te 'genieten' geven.

De plechtige vergadering, welke dit jaar te Sint-Nicolaas plaats moest hebben, is uitgesteld om niet samen te vallen met het congres van Mechelen, waar ook de maatschappelijke zaak besproken zal worden.

Den 28 Mei de gewone jaarlijksche vergadering te Leuven;

een dienst zal er gezongen worden in aandenken van Kanunnik David, nu 25 jaar overleden.

De nieuwe afdeeling van Zele die pas gesticht reeds 150 leden telt, huldigde hare feestelijkheden in op 2^{den} Paaschdag met een muziekfeest. - Asper altijd vol bloei en leven gaf insgelijks op tweeden Paaschdag een feest met voordracht door M. De Lille van Maldegem.

K. VI. Academie. - In de zitting van Maart werden de prijsvragen voor 1892 voorgesteld.

Eerste vraag - *Oudgermaansche Taalkunde*. - Men vraagt eene verhandeling over het gebruik van naamvallen, tijden en wijzen in den Heliand.

Tweede vraag. - *Middelnederlandsche Taal- en Letterkunde*. - Verhandeling over de klank- en vormleer in de werken van JAN VAN RUUSBROECK.

Derde vraag. - *Nieuwere Taal- en Letterkunde*. - Geschiedkundig en critisch overzicht van het Vlaamsch tooneel gedurende de XVIIe eeuw.

Vierde vraag. - *Geschiedenis*. - Huiselijk leven, zeden en gewoonten in eene Vlaamsche gemeente gedurende de 2^e helft der XVIIIe eeuw, bepaaldelijk vóór de Fransche omwenteling.

De kunstschilder C. Montald heeft te Gent een aantal schilderstukken tentoongesteld, die eene groote ontgoocheling bij het verstandig publiek hebben te weeg gebracht.

Het voornaamste, een ontzaglijk groot doek (7 meters hoog en 14 meters breed), stelt zinnebeeldig voor: den Maatschappelijken Klassenstijd. Omhoog - de Vrede, Overvloed en Broederlijkheid; omlaag - de Worsteling tusschen Armen en Rijken.

Die voorstelling is teenemaal valsch.

Neen! de rijken voeren geen oorlog tegen de armen; de armen randen de rijken niet aan als bloedhonden. Nooit, misschien, werden zóó vele pogingen beproefd om het lot der arbeidende standen te verbeteren, als tegenwoordig, door vorsten en wetgevers, door priesters en burgers, en het is op dit oogenblik zelf, dat men ons eenen toestand komt schetsen, die zelfs niet bestaat in de meest barbaarsche gewesten van Afrika!

Een Vlaamsch dagblad van Gent heeft den schilder den slechten dienst bewezen, niet alleen zijn werk te prijzen, maar hem denker, wijsgeer (!) te noemen. Nu, aan zijn gewrocht is juist ten laste te leggen dat het *niet* de vrucht van denken is. We zouden ons zeer bedriegen, of Montald heeft zich laten meesleepen door de lezing van een dier zoogenaamde 'socialistische' schriften, welke zich voeden met valsche voorstellingen, en die de samenleving dag aan dag moedwillig lasteren.

De schilder heeft, ontegenzeggelijk, meer dan een alledaagsch talent, maar 't ontbreekt hem teenemaal aan leiding. Hij leze, leze veel, en leere denken!

Waarom ook doeken van zulke ontzaglijke afmetingen? Verkeert hij misschien, gelijk vele zijner kunstgezellen, in den waan, dat men een groot schilder is als men eene groote schilderij voortbrengt?

Een twintigtal mindere stukken, meest Italiaansche landschappen, waren mede tentoongesteld. Ook schier altemaal mislukt! Kan men in die bosschen ademen? Alles is er opeengedrongen. Beter bevallen de portretten van eenen Italiaan, van wijlen P. Heckers en des schilders eigene beeltenis; maar in welke leelijke tonen zijn die geschilderd!

Kortom: de jonge kunstenaar had beter gedaan deze tentoonstelling niet in te richten. Hij werke beter - hij kan. Hij geve ons de gelegenheid, een andermaal met meer voldoening van zijne voortbrengselen te gewagen en voort de hoop te mogen koesteren dat de groote verwachtingen, bij zijn optreden op de kunstbaan in hem gesteld, zullen verwezenlijkt worden.

D.

Wedstrijd van tooneelletterkunde. - Ter bevordering der nationale dramatische kunst heeft de stad Antwerpen, bij besluit van 9 Februari 1891, eenen driejaarlijkschen wedstrijd van tooneelkunde uitgeschreven.

Al de schrijvers van Zuid- en Noord-Nederland worden uitgenoodigd om aan den prijskamp deel te nemen. Zij mogen mededingen met nieuwe oorspronkelijke dramas, comedies en blijspelen van allen aard, in gebonden en ongebonden stijl, en van een tot vijf bedrijven.

De uitgeloofde prijzen zijn verdeeld als volgt: voor het beste drama, 600 fr.; voor de beste comédie, 500 fr.; voor het beste blijspel, 300 fr.

De mededingende werken mogen niet reeds vertoond, gedrukt of anderszins bekend gemaakt zijn. Zij moeten, leesbaar geschreven, vóór 1 Juli 1891 vrachtvrij worden besteld in het secretariaat der stad Antwerpen.

Op straf van uitsluiting mogen de schrijvers zich hoegenaamd niet laten kennen. Hunne ingezonden handschriften moeten eene kenspreuk dragen, welke herhaald is op een bijgevoegd gesloten briefje, de namen en het adres des schrijvers bevattende.

De plaatselijke tooneelraad benoemd de jury, welke zal uitspraak doen vóór 1 Oktober 1891.

De bekroonde werken blijven het eigendom der schrijvers; doch het recht der eerste opvoering wordt den Nederlandschen schouwburg van Antwerpen voorbehouden.

De niet bekroonde handschriften mogen na de beoordeeling worden teruggeëischt. De niet afgehaalde worden na 1 Januari 1892 vernietigd.

Dichtprijskamp. - *De Vlaamsche Broederbond*, van Brugge, willende hulde brengen aan de gedachtenis van **Prins Boudewijn**,

heeft den folgenden Prijskamp uitgeschreven, tot welken al de Letterkundigen des lands worden uitgenoodigd:

I. Het vervaardigen van een Vlaamsch Dichtstuk, voor titel dragende: **Prins Boudewijn herdacht.**

II. Het Dichtstuk moet ten minste 250 regelen behelzen.

III. De vorm van het Dichtstuk staat den schrijver vrij.

Reeds uitgegeven stukken worden buiten den prijskamp gesloten.

IV. De mededingers moeten hunne stukken vóór den 1^{en} October 1891 aan den Voorzitter des Broederbonds, vrachtvrij, doen geworden.

V. De Gedichten mogen niet onderteeekend zijn. Zij moeten eene kenspreuk dragen, herhaald op den omslag van een gesloten briefje, bij het Dichtstuk gevoegd, en waarin de schrijver zijn naam en woonplaats doet kennen.

VI. De briefjes der niet bekroonde stukken zullen eene maand na de uitspraak van den keurraad, ongeopend, vernietigd worden.

VII. Aan den schrijver van het bekroond gedicht zal er een gulden Eermetaal en eene premie van Drie honderd frank, geschonken worden.

VIII. Een keurraad, bestaande uit 5 leden, door het Bestuur van den *Vlaamschen Broederbond* aan te duiden, zal de ingezondene werken beoordeelen.

IX. Het bekroonde Dichtstuk blijft het eigendom der Maatschappij, welke het recht heeft het te doen drukken.

X. De niet bekroonde stukken mogen teruggeëischt worden binnen de maand, die volgt op de uitspraak van den keurraad.

- Dezer dagen is een drama, *Max Havelaar*, getrokken uit Multatuli's liifstuk, ten tooneele gevoerd te Amsterdam. - Julius De Geyter heeft eene volksuitgave laten verschijnen van zijn *Keizer Karel*. - Dom Pedro verhaalt in het Portugeesch de 1001 nacht. - Nestor de Tière geeft een bundel gedichten uit. - L. Mathot heeft zijne voordracht: *Geschiedenis van de Antwerpsche Meeting*, in boek laten verschijnen. - *Ons Vlaanderen*, zondagblad van Waregem, zal bij genoegzame ondersteuning eene veertiendaagsche *causerie* geven, geschreven door den eerw. heer J. Claerhout, dien de lezers van *Het Belfort* reeds lang leeren waardeeren hebben. De abonnementsprijs op *Ons Vlaanderen* is slechts fr. 3,50. - Men spreekt er van, den heer Frère-Orban het lidmaatschap aan te bieden in de Belgische Academie - Het ambt van bestendigen secretaris in gezegde Academie wordt vurig nagejaagd, 4 ernstige kandidaten staan op het voorplan. - Mgr Rutten heeft te Luik eene prachtige voordracht gehouden over Vondel. - De Snellaertskring van Gent heeft aan de Wetgeving het inrichten gevraagd van een practischen leergang van Strafrecht aan de Hoogeschool dezer stad. Een paar advocaten hebben hiertegen protest aangeteekend, er eene aantijging van onbekwaamheid in ziende tegen den tegenwoordigen docent.

- *Le Soir* zegt in zijne Chronique Parisienne: 'Ne croyez pas que le Flamand vous soit hostile. L'injure suprême en pays de Flandre, le mot fransquillon ne s'adresse pas à vous; elle cingle les Belges qui, maladroitement croient s'appropriër vos mérites en singeant vos travers.' Wel gezegd, de nagel op den kop. - Ondanks de heftige strijd geleverd rond de plaats van bestuurder der Academie van schoone kunsten te Antwerpen, is de aanstelling van den Gentenaar Albrecht De Vriendt toch overal met gunstige oogen aanzien geweest, immers is die verdienstelijke kunstenaar de man om de Antwerpsche school uit haar verval op te heffen. Hopen wij dat de Scheldestad weer de *metropole des arts* in Belgie worde.

† **De heer Th. Verhoef**, een der ijverigste leden van het Hoofdbestuur, is den 14 Maart 1891 te St.-Gillis, bij Brugge, overleden, na eenige maanden ziekelijkheid. In zijne jonge jaren schreef hij een boekje over de kerk van Lebbeke, te welker plaatse hij het ambt van onderwijzer bediende; later werd hij benoemd tot bestuurder der Staats-Normaalschool te Brugge.

Hij was geboren te Baasrode den 10 December 1826.

† **Mevrouw Prayon** geboren de Pauw, Moeder van advocaat Prayon-van Zuylen en zuster van Napoleon de Pauw advocaat generaal, beiden Vlaamsche kampers en leden der K. VI. Academie.

† **Léon Ambineau**, medewerker aan *L'Univers* en schrijver van het schoone werk '*Le Serviteur de Dieu*'. - **Meissonnier**, de prins der Fransche schilders. - **Elie Berthet**, Fransch romanschrijver. - **Théodore de Banville**, Fransche dichter en de laatste der romantiekers. - **August Becker**, een der meest bekende romanschrijvers van Duitschland.

Galilei.**(Vervolg van bladz. 329.)**

HIER bieden zich natuurlijk twee vragen aan: Tot hoever en met welke gevolgen heeft Galilei zich aan die eerste veroordeeling onderworpen? En: Hoe heeft de onfeilbare Paus eene ware leering kunnen veroordeelen en eene valsche ondersteunen?

Wij hebben daar zooeven gezegd dat Galilei zich aan de uitspraak onderwierp, ten minste uitwendiglijk, zonder dat men daartoe het minste geweld of den kleinsten invloed moest gebruiken. Het was dus in volle vrijheid dat Galilei aan het verspreiden zijner leering verzaakte.

Kardinaal Bellarminus schreef daarover: 'Galilei heeft noch in onze, noch in vreemde handen, hetzij te Rome of elders, zijne leering of overtuiging moeten **afzweren**. Hij heeft geene straf ontvangen, maar men deelde hem alleenlijk mede de verklaring der congregatie van den Index volgens dewelke de leering, vooruitgebracht door Copernic en verdedigd door hem, tegenstrijdig met de H. Schriftuur werd gevonden en bijgevolg niet kan verdedigd noch geloofd mag worden.'

Dus geene straf, geene eerrooverij! Galilei is zelfs niet verplicht zijne leering in het openbaar af te keuren. Zijne veroordeeling was ook geene ongenade, want zes dagen nadien werd hij met de grootste welwillendheid ontvangen door Paus Pius V, die, lof aan zijn geloof en aan zijne rechtschapenheid toezwaaiende hem de ver-

zekering gaf de aanvallen zijner tegenstrevers te mogen over het hoofd zien.

De tweede vraag is gewichtiger: het is immers het slagveld op hetwelk waarheid en lastertaal sedert honderde jaren in botsing komen. Heeft de Paus dan gefeild in een geloofspunt, aangezien het in de zaak van Galilei de uitlegging der H. Schriftuur geldt? De Paus heeft immers de besluitselen van het H. Officie goedgekeurd: deze werden in zijnen naam afgekondigd, zooals de overige verordeningen van den Index.

Alhoewel wij op het einde dezer studie breedvoeriger het gedrag der H. Kerk in deze zaak zullen bespreken, haasten wij ons hier in weinige woorden aan die vraag te voldoen.

De Paus nam inderdaad deel aan de beraadslagingen, maar heeft nooit de veroordeeling van Galilei onderteekend. Pius V was onder den indruk eener *leidende* bekommernis. Hij dacht aan de Duitsche Hervorming, door den hefboom van de vrije uitlegging der H. Schriftuur te weeg gebracht, en de Vader aller geloovigen, vreezende dat deze nieuwe leering duizende zielen in het verderf zoude medesleepen kon zijne benauwdheid niet verbergen bij het opstellen van het Decreet, dat de veroordeeling van Copernic's sijstema uitsprak. Hij stelde dat werk onder den Index 'opdat nooit meer in het toekomende die leering zoude kunnen strekken tot verderf der katholieke wereld'. De Paus oordeelde die leering als gevaarlijk voor het oogenblik, juist gelijk de huidige Paus Leo XIII het noodig vindt dat de katholieken zich moeten onthouden vraagpunten te betwisten, die verdeeldheid en verzwakking in de rangen zouden kunnen te weeg brengen. De Paus behandelt die vraagpunten *niet op grondige wijze*, maar zegt: zwijgen wij daarover en gaan wij vooruit, hand in hand gestrengeld! Zorgen wij eerst voor de liefde, de waarheid zal hare beurt hebben! - Nu, wie zal de leiding geven? Wie oordeelt er juist, omdat hij hoogst verheven is, ten zij de Paus onze geleider?... Galilei had, evenals

wij nu doen, zich moeten onderwerpen als trouwe zoon der H. Kerk: zoo noemde hij zich toch met vollen geestdrift!

Maar veronderstellen wij eens dat Pius VI gefaald hadde, dan zouden de beslitselen van 1616 nopens de onbeweeglijkheid der zon nog geene inbreuk maken op de onfeilbaarheid der Pauzen. Hij sprak immers niet als herder en leeraar der Christenen, stelde geene leering vast die het geloof en de zedeleer raakte, en legde niets op. Wel dient tot bewijs hiervan hetgene Paus Urbanus VIII aan Galilei door kardinaal Hohenzollern deed zeggen: 'De KERK heeft het stelsel van Copernic nooit veroordeeld als kettersch, of zal het nooit doen, maar zij heeft het alleenlijk gebrandmerkt als stoutmoedig.'

Het leerstelsel werd dus nooit veroordeeld als strijdig met het geloof, en de uitspraak der Inquisitie was eerder *leidend* dan *leerstellig*. Met de geheele wereld had de Kerk tot dan toe gemeend, zonder nochtans iets daarover te beslissen, dat de zon rond de aarde draaide, hare overreding op den letterlijken zin der gewijde boeken en op de leering van doorproefde geleerde steunende. Galilei komt haar zeggen: 'Gij verkeert in dwaling: het is de aarde, die rond de zon draait!' - 'Bewijs ons zulks, antwoordt men hem.' - 'Als het bewijs zal gegeven zijn, zegde de Jezuiet Fabri in 1616, zal de Kerk niet de minste moeite maken om te bekennen dat de volzinnen moeten verstaan worden in eenen leenspreukigen en figuurlijken zin, gelijk de woorden des dichters: *'Terroeque urbesque recedunt*. De aarde en de steden wijken terug!'

Velen houden staan dat zulke bewijzen nooit beslissend werden gegeven en dat zij hoogst waarschijnlijk nooit gegeven zullen worden. Achtbare lezer, wees niet verwonderd over deze bewering, die u misschien als te stoutmoedig voorkomt. Wij zijn, en bekennen het heel graag, niet ingewijd in de geheimen of in de

verborgenheden des planetenstelsels, maar groote geleerden spreken onze taal. Laplace, de lieveling der republikeinen en de onvermoeibare godloochenaar in het vak van sterrekunde, zegt: 'Het stelsel van Galilei is niet bewezen of zal nooit volgens de hoogste waarschijnlijkheid bewezen worden!' - De wereldberoemde Arago zegt: 'Ik moet ambtshalve de beweging der aarde leeren: maar de innigste overtuiging zegt mij, dat er onoverkomelijke zwarigheden met die leering in verband staan' - De groote Italiaansche sterrekundige Sindico vereenigde in een boekdeel de wetenschappelijke voordrachten, door hem met grooten bijval te Parijs gegeven om de onbeweegbaarheid der aarde door den slinger van Fourcault en door de lichtteekeningen des uitspansels te bewijzen. - Soeffler, leeraar in de hoogeschool van Berlijn, op zijne beurt den slinger van Fourcault besprekende, zegde onlangs: 'De aarde is onbeweegbaar!' - en die beweging is nochtans het stokpeerd onzer tegenstrevers⁽¹⁾.

De eerste veroordeeling van Galilei vergde zestien jaren nadien eene tweede. De geleerde sterrekundige had, zulks werd door de feiten bewezen, zich slechts uitwendig aan de eerste uitspraak der Inquisitie onderworpen, en eilaas! den lof, dien men te zijner eer over die onderwerping uitbazuinde, de eerbied die hem daarover bewezen werd, deden den geest van hoogmoed geweldiger opbruisen. Galilei dacht dat men van hem verlegen was, dat zijne tegensprekers de wapenen hadden neergelegd, en zestien jaren nadien roept hij zijne leering terug in het leven, hij die beloofd had haar nooit meer in het openbaar te verdedigen. Galilei maakte zich dus schuldig

(1) Wie over dit vraagpunt verdere bespreking begeere, verschaffe zich bij M. Boisleux, te Toerkoenje, het belangrijk vlugschrift: *La terre ne tourne pas, par un curé de Campagne*.

aan meened, en dit wel met groot geweld en sluwheid. De verwaandheid van den sterrekundige was gepaard met de Italiaansche doortraptheid, die zoo dikwijls in nauw verband met de dubbelhartigheid staat. Rome zweeg van 1616 tot 1636, alhoewel men op de hoogte was van de geheime pogingen en van de listige beramingen des geleerden, en het is daar een bewijs te meer der lankmoedigheid en des eerbieds die men den sterrekundige toedroeg.

Galilei begon op gluisige manier zijn leerstelsel in het leven terug te roepen bij middel eens boeks: '*Saggiatore, de beproever!*' en was zoo behendig eene goedkeurig in naam des meesters van het pauselijk hof te ontfutselen aan Pater Riccardi, die meer geestdriftig dan wetenschappelijk was. Deze, in een gezwollen lierdicht, noemde zich hoogst gelukkig Galilei's tijdgenoot te zijn en hem te mogen begroeten als den ontdekker van talrijke geheimen der natuur, die tot dan toe aan alle navorschingen verholten bleven.

Middelerwijl was kardinaal Barberini, de vriend van Galilei, op St-Pietersstoel geklommen onder naam van Urbaan VIII. Galilei, alhoewel zeer lijdend, deed zich ten jare 1624 in eenen draagstoel naar Rome brengen om den nieuwen opvolger van Petrus en zijnen voormaligen vriend hulde te bewijzen, maar gewis nog veel meer om zijne nog altijd niet erkende leering door het opperste gezag te staven.

Galilei werd tot zesmaal toe in plechtig verhoor ontvangen, bleef gedurende twee maanden den dischgenoot van Urbaan VIII en keerde naar Florentie terug, overladen met de kostelijkste geschenken, en drager van de vleidendste aanbevelingen. De Paus vertrouwde Galilei eenen brief toe voor den groothertog van Toskanen, in welken wij de volgende zinsnede ontmoeten: 'Zoo lang de hoofdplaneet Jupiter in het uitspansel met hare vier wachters fonkelen mag, zal zij den roem van Galilei, onafscheidelijk aan haar bestaan verbonden, in de ruimte en de wereld door

verkondigen. Wij vonden in hem niet alleenlijk eene schrandere geleerdheid, maar ook eene vurige godvruchtigheid. Wij zijn genoopt om openlijk te verklaren dat het voor Ons een troost wezen zal, indien Gij, aangedreven door vaderlijke edelmoedigheid, voortzet, ja zelfs vermeedert al de weldaden, waarmede gij hem tot hiertoe overladen hebt!

De goedheid en de loftuitingen des Pauzes brachten nu voor goed het hoofd van Galilei op hol, tot zoo verre dat hij, de veroordeeling van 1616 als verjaard aanziende, ten strijde trok om diegene onder den spot te verguizen die hem vroeger bestreden. De sterrekundige zette zich aan het werk om een boek te verveerdigen, die volgens hem den genadeslag aan de school van Aristoteles en aan dezes volgelingen geven moest.

Dit werk verscheen in 1632 te Florentië en droeg voor opschrift: *'Dialogo sopra i due sistemi del mundo ptolemaico et Copernico'*, maar moest vooreerst te Rome aan de goedkeuring van het hooge geestelijke gezag aangeboden worden, ingevolge een besluit in 1625 uitgevaardigd door Urbaan VIII en volgens hetwelk geen boek mocht ter pers gegeven worden zonder de goedkeuring van den Cardinaal-vikaris of van den meester des Paleizes mede te brengen.

Galilei doet in dat werk drie onder elkander sprekende personen optreden, natuurlijk te zijner verdediging. De één is de voorstander van Copernic's stelsel, de tweede verdedigt de leering van Ptolomeus, en de derde, onder den spotnaam van Simplicio, wikt en weegt de bewijsvoeringen van beide geleerden, onder zooveel spot en schimp zoo ver gebracht dat de bewijzen ten voordeele van Copernic's stelsel als tastbaar zijn.

Galilei, begaf zich in 1630 met dit boek naar Rome, dat, alhoewel rijk aan sierlijkheid van stijl en gestrengere redeneering, na nauwkeurig onderzoek, besmet werd bevonden met vroegere dwaling en daarom ook noodige verbeteringen en veranderingen moest ondergaan. Men beloofde aan dit verzoek te voldoen en op

die voorwaarde gaf Mgr Riccardi de toelating van drukken. Gedurende twee jaren werd slepende de zaak gehouden, maar op eens verschijnt te Florentië de zoo beruchte en niet verbeterde *Dialogo*! Welke opschudding! De meester des Paleizes, Mgr Riccardi, ziende dat Galilei de voorwaarden voor het drukken niet geëerbiedigd heeft, verbiedt den verkoop des werks! De leerlingen van den heen en weer wandelenden wijsgeer springen op de bres en verweren zich met des te meer woede daar zij voorgeven overrompeld en om den tuin geleid te zijn.

Paus Urbaan VIII meende de speelbal der schamperheid van Galilei te zijn en gevoelde zich tot in het diepste zijner ziel over zulke handelwijze verontwaardigd. Hij had in het onderhoud van Galilei's huisgezin voorzien, hem met eene ongemeene welwillendheid ontvangen ten einde de bitterheid der vroegere veroordeeling des te gemakkelijker weg te nemen, zijn schrander vernuft naar schitterende kringen af te richten, en Kerk en Wetenschap ter zijde te staan! En ziet! de te veel gevierde man neemt zijne toevlucht tot kwade trouw, doet de vroegere geschillen herleven met eene in de gal gedoopte pen, wil het H. Officie in tegenspraak doen vallen en werpt nieuw aas van verdeeldheid aan de reeds zoo opgehitste gemoederen: ja zelfs drijft hij de onbezonnenheid zoo ver, dat hij in den Simplicio der samenspraak den Paus schijnt aan te duiden.... Geen wonder dat Paus Urbaan VIII ten uitersten misnoegd, met zekere bitterheid tot den afgezant Nicolini zegde: 'Uw Galilei heeft de stoutmoedigheid gehad binnen te dringen daar waar de intrede hem verboden was, en zaken te behandelen die voor het oogenblik zeer gevaarlijk zijn.' - 'Maar, H. Vader, antwoordde de afgezant, zijn werk is voorzien van de goedkeuring?' - 'Ja, hernam de Paus, maar Galilei heeft ons bedrogen en zich slecht gedragen!' - 'Er bestaat eene bevoegde congregatie, wedervoer Nicolini, om zijn gedrag te onderzoeken: men geve

maar aan Galilei den tijd om zich te verantwoorden!' - 'Het H. Officie veroordeelt eerst en vraagt nadien eene herroeping!' - 'Zou Galilei op voorhand niet mogen weten wat men hem ten laste legt? onderbrak de afgezant.' - 'Ik herhaal het u, antwoordde de Paus, met zekere hevigheid, zulks is niet de handelwijze van het H. Officie. Het verwittigt nooit op voorhand; maar Galilei weet heel wel, indien hij het zich wil herinneren, waarin de moeilijkheden bestaan: wij hebben er te zamen over gehandeld en wij zelven hebben hem verwittigd. Men kan thans den godsdienst meer kwaad berokkenen dan er ooit gepleegd werd!'

De wakende overheid bleef niet rusteloos en de spijtige wending der zaken ziende, stelde zij eene bijzondere commissie ten onderzoeke aan. Na twee maanden met de grootste nauwkeurigheid alles onderzocht te hebben, overhandigde men den Paus de volgende besluitselen:

1° Galilei is ongehoorzaam geweest aan het hem gegeven bevel door de onderstelling ter zijde te laten en op eene volstreke wijze de beweging der aarde en de onbeweeglijkheid der zon te houden staan. 2° Hij heeft op valsche wijze het bestaan van eb en vloed in verband gebracht met het stilstaan der zon en het draaien der aarde, die niet bestaan. 3° Hij heeft op arglistige wijze gehandeld nopens het stilzwijgen, hem door het H. Officie ten jare 1616 voor zijn leerstelsel opgelegd.

Het werk van Galilei werd dus hoogst gevaarlijk gevonden en men besloot, vooraleer verder te gaan, de inzichten van den schrijver te peilen. Galilei werd uitgenoodigd om voor de Inquisitie te verschijnen. Gevoelende dat de verontschuldiging onmogelijk, zoo niet zeer moeielijk, zou zijn, riep Galilei zijnen gevorderden ouderdom, zijne gekrenkte gezondheid in om niet naar Rome te moeten reizen en om te mogen te recht staan voor de vierschaar van Florentië, die met

zijne zaak onbekend was. Maar de Paus drong aan dat Galilei te Rome verscheen. Men liet dan den geleerde weten dat men eenen geneesheer zou zenden om den staat zijner gezondheid vast te stellen, dat men hem, in geval van noodzakelijkheid, gaarn uitstel zou verleen, maar dat hij, eens genezen, onmiddellijk naar Rome reizen moest, zooniet zoude men hem gevangen nemen en voor de wettige rechtbank brengen.

Galilei had zulk besluit niet verwacht, en gevoelende dat verder uitstel verderfelijik kon zijn, sloeg hij den weg der eeuwige stad in en kwam, gezeten in een draagstoel, de beste gezondheid genietende, te Rome toe den 13 Februari 1633. Hij nam zijnen intrek, niet in eene cel van het H. Officie, zooals men voor zulke gevallen gewoonlijk vergde, maar in het paleis van den Toskaanschen gezant Niccolini.

Het onderzoek begon onmiddellijk en toen men zoo ver gevorderd was, dat men tot een verhoor kon overgaan, werd Galilei overgebracht naar het paleis der Inquisitie, niet om daar gelijk de legende der Kerkhaters beweert, in eenen kerker opgesloten te worden, maar om prachtige vertrekken te bewonen, waar hij eigene dienstboden ter hulpe had en alle mogelijke voldoening genoot.

Waar is de '*Carcere duro*' van den gewaanden martelaar der Inquisitie? Galilei kijnt niet in eenen donkeren, van lucht beroofden kerker, maar verblijft, ontzien, geacht en geëerd in een paleis, bemeubeld met echt vorstelijike pracht, omringd door lieden, die hij kent, in welke hij vertrouwen stelt. Menige burger zou hedendaags zulk lot benijden!

Men veroordeelde niet blindeling. De onderzoekers schonken Galilei alle middelen om zich te verdedigen, en deze geloofde niet beter te kunnen doen dan een verweerstuk op te stellen. Dit gewrocht, gansch zijner vroegere werken onwaardig, was in echte wartal opgesteld, niet om de wezenlijikeheid van de beweging der aarde aan de onderzoekers te bewijzen, maar om tegen

hen, door overvloed van een '*Dus*' en van een '*Bijgevolg*' op Job en Josua te vitten.

De houding van Galilei miste deftigheid en openhartigheid, want, zich in het nauw voelende, begon hij opnieuw alles driestweg te loochenen. Die snoode handelwijze sprong maar al te veel in de oogen en wel bijzonderlijk toen hij durfde beweren niet meer het minste geheugen te hebben nopens het verbod, hem in 1616 gegeven. De onderzoekers wilden den speelbal van Galilei niet worden en daarom ook stelden zij hem kortweg twee vragen.

De eerste was of hij inderdaad, in weerwil der hem gegeven bevelen, opnieuw geleerd had wat hem in 1616 verboden was? Galilei ontkende zulks, maar men bracht onmiddellijk overtuigingstukken, die klaar bewezen dat hij zijne beloften in den wind geslagen had. De grijsaard, zich ontmaskerd ziende, bekende het gegeven woord ontrouw te zijn geweest, maar wilde zich vrij pleiten van plichtig, inzicht, zeggende: 'Ik zoude door meer dan overvloedige bewijzen kunnen vaststellen nooit de veroordeelde leering over de beweging der aarde en het stilstaan der zon, voor waar gehouden te hebben, en daarom vraag ik toelating en tijd zulke bewijzen in 't licht te stellen. Ik zou dit leerstelsel op eene krachtdadige wijze wederleggen volgens dat het God zou believen mij in te geven!' Eenieder moet bekennen dat de geleerde bepaald gebrek aan karakter toonde. Niet wonder dan dat hij den onderzoekers voorkwam als iemand die niet het minst overtuigd was van hetgene hij leerde. Maar hem ontbraken ook voorzichtigheid en krachtdadigheid. Hij was onvoorzichtig, een wetenschappelijk vraagstuk in eene betwisting van godgeleerdheid te veranderen en er zich op halsstarrige wijze aan vast te kleven; en wanneer hij de wetenschap en zijn persoon roekeloos in de quaestie betrokken had ontbrak hem de moed, zijne overtuiging, zijn streven van vele jaren staande te houden. Het was hier zoo gemakkelijk de slapen met de lauweren der martelaarskroon te omkransen, maar neen! hij treedt in strijd tegen zijn eigen stelsel.

Dit zoude den rechteren der hedendaagsche gerechtshoven reeds voldoende zijn geweest om een vonnis te vellen, maar dit was ontoereikend voor de Inquisitie, welke men nochtans zoo graag als willekeurig en onverdraagzaam uitkrijt.

Men stelde Galilei eene tweede vraag die op zijne *meening* of *overtuiging* betrekking had. De geleerde verklaarde onmiddellijk dat, vóór het besluit van 1616, hij wezenlijk aan de waarheid der leering van Copernic geloofde, maar dat hij nadien het stelsel van Ptolomeus aanveerd had, vermits zijne oversten in hunne wijsheid zulks wilden. Die verklaring was dubbelzinnig. Welhoe? Hij had eenen boek geschreven om eene leering te verdedigen, aan welke hij zelf niet geloofde? Men stond verbaasd bij zulke bewering en men **bedreigde** hem met de pijnbank, indien hij in het stelsel van loochening volherde. Galilei springt daarop recht en roept met overtuiging (ten minste uitwendig): 'Ik ben hier om te gehoorzamen. Ik heb **sedert** het decreet van 1616 nooit meer de leering van Copernic voorgestaan!' - 'En, zegt het officiëel ambtsbericht dezer zaak, aangezien het onmogelijk was meer te doen voor de uitvoering van het pauselijk decreet, zoo vergenoegde men zich met Galilei zijne verklaring te doen onderteekenen en naar zijne plaats terug te zenden!' Ziedaar het streng onderzoek door de romanschrijvers weldra in foltering veranderd, om laster tegen de Kerk te mogen uitbraken.

De rechtbank sprak vervolgens haar oordeel uit, dat Galilei rechtstaande en met ontdekten hoofde aanhoorde: 'Wij bevelen dat het boek "*Dialogo di Galilei*" door een openbaar decreet veroordeeld worde, en spreken tegen den schrijver de gevangenisstraf uit, voor eenen tijd, dien wij later volgens goeddunken zullen bepalen, en als zalige voldoening, zal de schrijver gedurende drie jaren iedere week de zeven boetsalmen bidden, ons het recht voorbehoudende de hier bovengemelde boetplegingen en straffen te verzachten, te

veranderen en ofwel ten deele of gansch op te schorsen.'

Galilei onderteekende de volgende in het Italiaansch opgestelde verklaring: 'Aangezien ik door het H. Officie als verdachten ketter veroordeeld ben, omdat ik geloofde en aan anderen leerde dat de zon het middenpunt der wereld is en onbeweeglijk blijft, terwijl het de aarde is die het middenpunt der wereld is, en dat het de zon is die zich beweegt, zoo zweer ik voortaan nooit meer te zeggen of te houden staan, hetzij in woorden of door schriften, iets wat jegens mij nopens dat punt achterdocht zoude kunnen geven. Ik zweer en beloof insgelijks te volbrengen en te onderhouden al de boetstraffen die mij door het H. Officie opgelegd zijn of zullen opgelegd worden.' Galilei vergenoegde zich niet dit stuk eenvoudig te onderteekenen, maar schreef met eigene hand onder die verklaring: 'Ik, Galilei, heb afzweering gedaan, zooals hierboven vermeld is. 22 Juni 1633.'

De romanschrijvers en andere geschiedenis verkrachters beweren dat Galilei, na de verklaring onderteekend te hebben, den grond driftig met den voet stampende, in verbeterden woede zoude gezegd hebben: '*E pur si muove!*' *En toch beweegt zich de aarde!* Maar het is duidelijk bewezen dat zulks niet met de waarheid strookt. Dit sprookje, voor de eerste maal in het licht gebracht ten jare 1789, in een naamloos geschiedkundig woordenboek, is nog al wel uitgevonden om van Galilei eenen held voor de schouwburgplanken te maken. Een geleerde heeft dit Italiaansch gezegde met een ander beantwoord: '*si non e vero, e bene trovato!*'

De bewering dat Galilei op de pijnbank werd gelegd, dat men hem het gezicht beroofde en in donkere kerkers opsloot, dit alles behoort tot de sagen der godsdiensthaten. Nooit heeft Galilei geklaagd over het verduren der kleinste lichamelijke pijn. 'Ik heb sedert jaren, (schreef hij in Januari 1634 aan eenen vriend) nooit betere gezondheid genoten dan sedert mijne

dagvaardiging te Rome. Ik heb nooit geleden in het lichaam, noch in mijne eer, schatten die wij boven alles moeten lief hebben.'

Nooit heeft Galilei de minste klacht over de strengheid zijner gevangenis geuit. 'Ik werd, schreef hij denzelfden vriende, gedurende vijf maanden opgehouden in het paleis van den Toskaanschen afgezant die mij bezocht, mij met zulke groote vriendschap behandelde, dat hij niet beter zoude kunnen doen hebben voor zijne eigene familie. Ik werd na de bepleiting mijner zaak, veroordeeld tot eene gevangenis afhange van des Pauzenkeus. Die gevangenis was gedurende eenige dagen het paleis en den hof van den Groothertog; nadien verwisselde ik die met het aartsbisschoppelijk paleis te Sienna, waar ik vijf maanden verbleef.'

Gedurende de twee dagen die hij in het H. Officie verbleef, betrok Galilei de fraaie kamers van den landrechteischer en mocht nadien bij zijnen boezemvriend, den Aartsbisschop van Sienna, zijne dagen slijten. Welk verschil tusschen deze bovenmate zachte behandeling en de wreede foltering der pijnbank! De martelie van Galilei is eene aantijging die door geenen enkelen schrijver is bewezen geworden. Een zeventigjarige ouderling, na op 21 Juni gemarteld te zijn geweest, zou niet afgemat zijn, geen lidteeken of wonde dragen? Zijne beste vrienden zien drie dagen nadien niet het minste spoor van mishandeling! Galilei doet eene wandeling van vier mijlen ver en bij zijn aankomen te Sienna is hij noch vermoeid noch afgemat! Dit alles zegt genoeg dat er voor den ouderling geene pijniging bestaan heeft.

Galilei bleef nog acht jaren in gedwongen verblijf op zijne bekoorlijke villa te Arcetri, bij Florentie, waar de grootste geleerden des tijds, zooals Castelli, Toricelli, Milton en anderen, hem kwamen bezoeken, nieuwe uitvindingen bewerkende en wetenschappelijke werken schrijvende: daar leefde Galilei in overvloed van alles, dank aan eene groote jaarlijksche bezoldiging hem ge-

schonken door den Paus, dien hij nochtans zoo bespottelijk had gemaakt.

Het was op die liefelijke villa dat Galilei zijne laatste dagen sleet. Blindheid, doofheid, slapeloosheid en vele lichaamsspijnen vereenigden zich om den levensavond van dien grooten man somber te maken. De oude dag en de beproeving wekken gewoonlijk de vroegere godvruchtige gevoelens tot nieuw leven. Galilei stichtte grootelijks zijne gezellen door eene ware godvruchtigheid gedurende de drie laatste jaren zijns levens. De waterzucht overrompelde hem, eene alledaagsche koorts ontroofde hem de laatste levenskrachten en Galilei gaf op 8 Januari 1642 zijne onsterfelijke ziel den Schepper terug, in de armen van zijnen jongsten leerling Vincenzo Viviani na met dankend hert de zegening des Pauzen en de HH. Sacramenten ontvangen te hebben. Zijn zwoegend leven van 78 jaren, aan wetenschap en geleerdheid ten offer gebracht, verdiende hem bij de menschen eerbied en ontzag en bij God de onsterfelijke kroon der zaligheid. Zijne stoffelijke overblijfsels werden in een praalgraaf te Florentie nedergelegd en de kerk van Santa Croce herhaalt aan iederen reiziger, het korte, maar veelbeduidend opschrift:

Galileus Galileis
Geometrioë astronomioë philosophioë
maximus restitutor
Nulli oetatis suoe comparandus.

Onze goedgunstige lezer kent nu het leven, de werken, de ontdekkingen en het einde van Galilei. Hier zouden wij misschien de pen moeten nederleggen, maar het komt ons onmogelijk voor, geen woord te reppen over de vraagpunten welker oplossing men reikhalzend verbeidt, telkens dat men zich met den geroemden geleerde en met zijn rechtsgeding onledig houdt. Wij zinspelen hier op de overeenkomst, de juiste verhouding

der wetenschap met het geloof, en op de rol der Kerk in de zaak van Galilei.

Het zou vroeger zeer kiesch geweest zijn dit onderwerp met gerust gemoed aan te vatten. Waarom? Men had zoo zeer de wetenschap misbruikt om haar te doen getuigen tegen al wat op aarde het heiligste is, dat de rechtzinnigste en de best gestemde verstanden erg wantrouwen tegen de wetenschappelijke waarheden hadden opgevat en ze zelfs niet onbeschroomd durfden uitleggen. Zulks was eene schreeuwende bloodaardigheid en een mangel aan geloof, want de waarheid kan nooit zich zelve tegenspreken. Wat meer is, men had ter gelegenheid van Galilei's rechtsgeding zoo vele beschuldigingen, zulke afschuwelijke lasteringen tegen het Hof van Rome en tegen de H. Katholieke Kerk ingebracht, dat een groot getal personen gewend werden dit alles te aanzien en te aanvaarden als de uitdrukking van een voldongen, aan verjaring ontsnapt feit.

Maar sedert jaren heeft men besloten die dubbele onrechtvaardigheid te niet te doen en men legde moedig de hand aan het werk om het geloof, de heerlijke gaaf van God, en de Kerk, het onsterfelijk werk van Jesus-Christus, te verdedigen en in hunne schitterende wezenlijkheid te doen vooruitkomen. De ondervinding heeft klaar bewezen dat de echte wetenschap niet het geloof vernietigt, maar integendeel het onophoudend bekrachtigt en, langs den anderen kant, hebben de meest bevoegde geleerde besloten in de geschiedkundige beoordeelingen eene noodzakelijke en meer dan verdiende plaats te verleenen aan de onafhankelijkheid en de onpartijdigheid, eilaas! maar al te veel miskend en daargelaten, telkens dat de tegenstrevers van godsdienst en van Kerk eene ingewikkelde zaak moesten bespreken. Het proces van Galilei lokte inzonderlijk vele werken en navorschingen uit, die voorwaar verkeerde meeningen omtrent de feiten tot de waarheid terug brachten en ingewortelde vooroordeelen schadeloos maakten.

Het ware, volgens ons, overbodig hier de lage beschuldigingen, reeds van de schouwburgplanken gebannen, ter bespreking en ter wederlegging aan te halen: Zij hadden maar één doel: de waarheid vermommen om schamper de Kerk, de moeder aller wetenschappen, te kunnen bekladden. Het grootste getal dezer aantijgingen zijn de moeite van een klein onderzoek onwaardig, zoodanig stooten zij tegen het gezond oordeel en tegen de klaarheid der feiten; de andere werden onder het ontleedmes van schitterende geleerde mannen gelegd, om niets meer over te laten dan schande voor die ze uitbrachten, en schaamte voor deze die ze aankleefden.

Maar nu ter zake! Aan welk rechtschapen verstand zal men doen gelooven dat de Kerk een beletsel, een hinderpaal aan vooruitgang en wetenschap is, en stelselmatig de vrije ontwikkeling van des menschen verstand bestrijden zal? En nochtans is dát het hedendaagsche thema van volksverleiders en van maatschappij vernietigers, die op de muren hunner tapperij met lasterend penseel durven stellen: 'waar de wetenschap begint, eindigt het geloof!'

Men brengt de geschiedenis van Galilie dagelijks ten berde om te bewijzen dat onze Godsdienst niet alleen den vooruitgang der wetenschap, de ontwikkeling der gedachten, welke met den tijd en de beschaving voorwaarts dringen, niet begunstigt en bevordert, maar verhindert.

Ja zelfs, men vergelijkt ons, Katholieken, aan de Egiptische mummie's, die, met allergrilligste lijkwaden omhuld, worden bewaard in plaatsen, waar nooit eenige lichtstraal in doordringt. De huidige volksverleiders, rijk in woorden, arm in bewijzen, kramen overal uit met zelfgenoegzaamheid, dat het gedaan is met de heerschappij des Geloofs, daar de Wetenschap in zijne plaats is getreden. De scholen van hogere geleerdheid, van oude dagen tot nu toe opgericht en bloeiend, de wereld door, zijn nesten van geestverkrachting en van vernietiging der wetenschap; de daaruit voortgesproten

mannen zijn maar lichtdompers en dwergen nevens Proudhom, Karel Marx, Bebel, Lasalle en andere huidige wangeesten. Deze, die zoo spreken zijn onbewust met de eeuwige jeugd, met de onnitdoofbare levenskracht van ons H. Geloof, en weten niet, dat de menschelijke wetenschap juist aan dit Geloof haren hechtsten steun ontleent. De groote geesten der middeleeuwen, die alle menschelijke kennissen, hare wetten, hare wederzijdsche betrekkingen, haren samenhang navorschten, hebben den weldadigen invloed van den Christelijken Godsdienst op de wetenschap erkend en aan 't licht gebracht.

De geloovige geleerde is er verre af, een denker te zijn, die, doof voor de stem der menschelijke wetenschap, geheel onverschillig blijft voor hare vorderingen, en zich alleen vergenoegt met een dweeperig, bijgeloovig en gedachteloos mogelijk geprevel van godsdienstige alleenspraken, verouderde gebedsformulieren, zooals het geval is bij den Jood in zijne bijbelspreuken, bij den Mahomedaan in zijne verzen van den Koran. Neen, neen! Werkelijke en onbetwifelbare uitkomsten van de hedendaagsche wetenschap erkent hij gaarne; hare voorwaardelijke stellingen, zelfs de meest gewaagde, doorgrondt hij. Daar is geen vooruitgang, geene nieuwe ontdekking of uitvinding, waar hij onverschillig voor blijft. Niet zelden is *hij zelf* ontdekker of uitvinder. Met één woord, het is een der talrijke onwaarheden, die in onze dagen tegen en over onzen Godsdienst worden uitgestrooid, dat tusschen Hem en de wetenschap eene niet te miskennen onverdraagzaamheid bestaat, dat er tusschen beide een ondempbare klove gaapt, dat beide elkander schuwen en bestrijden.

Wij denken aan Copernic, die, gezegend door de H. Kerk, in persoon van Paulus III, op zijn sterfbed eenen lofzang tot God, de bron van alle wetenschap, aanhief. Wij denken aan Kepler, die, zijn beslissend werk voltooid hebbende, op de knieën viel vóór de tafel, op welke zijn boek met de nog versch geschrevene

bladzijden lag, losbarstte in eenen vloed van zalige tranen en zegde: 'Heer en Schepper, ik dank u uit ganscher harte over de talrijke vreugden die, gedurende de geestverukkingen bij het aanschouwen van het werk Uwer handen, mij ten deele vielen. Ik heb dien boek, de vrucht mijner pogingen en opzoekingen, voltrokken om in het aanschijn aller menschen de overgrootte heerlijkheid uwer werken te verkondigen en te belijden. Ik heb al mijne krachten ingespannen om de waarheid te bereiken langs de wegen der wijsbegeerte, en moest ik iets Uwer onwaardig vooruitgebracht hebben, doe het mij kennen om onmiddellijk het uit te wisschen. Geef mij de gratie dat het door mij voltrokken werk nooit de oorzaak van eenig kwaad worde, maar dat het altijd diene tot uitbreiding uwer glorie, tot zaligheid der zielen!' Hertroerend gebed, dat meer dan genoeg overtuigt hoe wetenschap en geloof den geleerde opbeuren en gelukkig maken.

Ja, wij katholieken, wij beminnen de wetenschap; zij is immers voor ons eene leer, die God ons gaf en die tot Hem voert; daarom ook zeggen wij met den niet katholieken Leibnitz: 'Ik bemin de wetenschap, omdat zij mij het recht geeft aanhoord te worden, als ik van God en over Godsdienst spreek!' - Wij hebben de wetenschap lief omdat zij een machtig en gewichtig hulpmiddel tot het goede is, alhoewel wij ook weten dat zij niet is een algemeen geneesmiddel tegen alle kwalen, alle gebreken en alle lijden.

De tegenstrevers herhalen geduriglijk dat de kerk in de zaak van Galilei de waarheid verkracht, de wetenschap geknauwd heeft. Maar wij richten tot de gewaande verdedigers der rechten van het verstand, tot de dagbladschrijvers gisteren onbekend en heden trotsch op den vuilnishoop van laster en volksverleiding neergezeten, de plechtige veroordeeling tegen hunne dolle aanmatiging uitgesproken door eenen vijand van God, door eenen belediger der H. kerk M. Flamarion. Deze boven anderen uitstekende sterrekundige, in zijn werk

‘Dieu dans la nature’ spreekt die bezoldigde lasteraars toe: ‘Gij zegt: de wetenschap bevestigt, - de wetenschap beveelt, - de wetenschap verbiedt; gij legt holklinkende woorden op de lippen dezer arme wetenschap; gij veronderstelt in haar hert een verwaanden hoogmoed. Zoo is het niet, Heeren, en gij zijt er zelf van overtuigd! Wij moeten bekennen, maar dat blijve onder ons, dat de wetenschap niet bevestigt, niet loochent, maar wel navorschingen doet... Newton zegde: *Het dunkt ons!* - Kepler schreef: *‘Ik onderwerp deze veronderstellingen aan uw onderzoek,* - en die heeren zeggen: *Ik houd staan, ik loochen, dat is zoo, dat is onwaar, de wetenschap heeft eene onwederroepelijke antwoord gegeven, de wetenschap heeft beslist, de wetenschap veroordeelt;* en alles wat zij tot staving aanbrengen draagt zelfs niet den schijn van een wetenschappelijk bewijs... Onthoudt dus wel dat de vorm uwer zegswijze de onwetende misleidt en zelfs in dwaling brengt deze die zich niet aan de door u onderzochte wetenschap mochten wijden. Vergeet nooit dat gij, alhoewel als vertolkers der wetenschap optredende, het recht niet hebt de waarheid te vermommen.’ Zulke taal in den mond eens vijands verwondert ons niet, wij die reeds in de eerste eeuwen des christendoms hoorden zeggen door een Clemens van Alexandria: ‘De menschelijke kennissen zijn de bondgenoten des geloofs’: door een Origenes: ‘De wetenschap is de voorbode en de inleiding tot het Catholicismus.’

De Kerk trad in de zaak van Galilei niet op als vijandig aan de wetenschap of aan den vooruitgang, maar hield zich binnen de palen der uiterste omzichtigheid, zooals zij altijd doet telkens dat er volle vrijheid in twijfel gegeven wordt. De Kerk bevond zich tegenover geleerden, die eene volkomen afbreking met eene eeuwenoude leering beoogden, die besloten alles te beknibbelen en op stelselmatige wijze te misprijzen. De invoerders der nieuwigheden, de waarheid zonder

breidel of toom navorschende, vroegen voorbarig aan de wetenschap haar laatste woord en aan de natuur hare verhevendste geheimen. Zij wierpen de goddelijke waarheden ten buit aan de twistzieke besprekingen der menschen, de rede en het geloof op denzelfden voet stellende... Dit was in de oogen der Kerk een groot misbruik dat voor de samenleving zwanger ging aan vele onheilen, en daarom ook trachtte de Kerk niet alleenlijk die wanorde den weg te versperren maar zelfs ten gronde uit te roeien. En wel met recht en reden! Immers uit die dwaling moesten weldra godsdienstige beroerten en buitensporige volkswoelingen opwellen, die zooals in vroegere tijdstippen, door zulke betwistingen van opgehitste gemoederen de maatschappij zouden doorgrieven; ziedaar wat de geleerden van dien tijd door hunne zoo gezegde wetenschap te weeg zouden brengen. En de H. Kerk zou moeten zwijgen hebben tegenover die verwoestingen? Dat kon of mocht zij niet! Men oordeele liever.

De geleerden kwamen te dien tijde in botsing en begonnen de boeken der H. Schriftuur tot staving hunner leerstelsels in te roepen en wilden daar kost wat kost uiteenzettingen van wis- en sterrekunde vinden. Dit was niet anders dan het vrij onderzoek in zake van Godsdienst. De zaken bleven daar niet bij. De protestanten spoedden zich groot voordeel uit die twisten te trekken, met op willekeurige wijze en volgens hun gevoelen de teksten der H. Schriftuur uit te leggen, en dit wel onder voorwendsel dat de gewijde schrijvers oneigenlijke en verbloemde taal hadden gebruikt. De godgeleerde Caramuel, tijdgenoot van Galilei en ooggetuige van den strijd, schreef daarover het volgende: 'De Calvinisten verdedigen hedendaags met stijfhoofdigheid de beweging der aarde, en waarom? Is het om ons te verzekeren over de rust van den planeten- en sterrenhemel? Wel neen! De hemel of het uitspansel blijft gansch vreemd aan hun doelwit. Zij beoogen slechts eene vesting op te werpen om er bestormingtoestellen

tegen de geloofswaarheden in te verhelen. Bemerkt wel hunne redeneering! Indien de Roomsche Kerk, zeggen zij, de leering van Copernic over de jaarlijksche en dagelijksche beweging aanvaardt, dan erkent zij in de H. Schriftuur eenen verbloemenden, schijnbaren en onzekeren zin; want het is klaar en buiten twist dat de aangehaalde teksten tegen de beweging der aarde, wezenlijk de onbeweeglijkheid vaststellen, tenzij men hen neemt in oneigenlijken zin. Dus mogen wij voor ons hetzelfde recht eischen bij het uitleggen van iedere bladzijde des Bijbels!

Die leering moest voorwaar tot eene volledige omverwerping van godsdienstig gezag en christen geloof brengen. De gevolgen der Hervorming hebben het genoegzaam bewezen. - Galilei wilde ook den Bijbel uitleggen: dit was zijne grootste fout en de bron zijner ongelukken, en daarom ook dwarsboomde men zijne vermetele pogingen, die zoo veel te gevaarlijker waren daar hij zich overal met geestdrift den toegenegen en onderworpen zoon der H. Kerk noemde.

(Vervolgt.)

EM. SCHEERLINCK, pastoor.

Kleit-Maldegem.

Eenige woorden over kerkschildering.

EEN eerste artikel over Kerkschildering, eenige maanden geleden in *Het Belfort* opgenomen, eindigt met den wensch: dat welhaast in onze gewesten een gesticht zoude mogen bestaan waarin men onze opkomende versierders, in hunne taal, een vollediger denkbeeld der vereischten van hun zoo kundig vak zoude inplanten; of toch, ten minste, dat daarover een klaar en doelmatig vlaamsch boek het licht mochte zien en verspreid wierde.

Wij gelooven en hopen dat, voor wat dit laatste gedeelte van onzen wensch betreft, wij reeds op goeden weg zijn, dank aan de lofwaardige en krachtdadige tusschenkomst van den provincialen raad van Antwerpen.

Inderdaad, die gauwraad heeft besloten eene reeks boeken uit te geven, elk op zich zelf een volledig werk uitmakende, en handelende over de Kunst, beschouwd in hare betrekking met de nijverheid, met de stielen.

Een eerste prijskamp (1890) is reeds uitgeschreven en vraagt een boek ter bekrooning handelende over de Kunstnijverheid in het algemeen, hare geschiedenis, toestand en toepassing; over het nut van het teekenonderwijs enz. enz. De te behalen prijs is duizend franken en vóór eersten December 1890, moesten de mededingende handschriften ingeleverd worden. Tot nu toe hebben wij van den uitslag niets vernomen.

Dat alle kunstminnaren volmondig deze edele poging moeten toejuichen en dit besluit van den provincieraad

van Antwerpen echt vaderlandsch te noemen is zal ongetwijfeld niemand betwisten. Het is immers vaderlandsch al wat strekken moet tot het opbeuren van eigene kunst en leven; al wat aldus onzen zuiversten nationalen roem moet bevoorderen en nuttig kan zijn en wat daarenboven ook in het bereik wordt gesteld van ons eigen vlaamsche volk! En dat dit in het inzicht ligt der uitnoodigers blijkt klaarlijk en is nog opgehelderd door deze voorwaarde, uitdrukkelijk tot het bekomen van den prijs geëischt: *Voor werkvolk opgesteld moet het in eene zuivere en eenvoudige vlaamsche taal worden geschreven en alles vermijden wat de taalkennis van weinig ontwikkelde verstanden zou te boven gaan, afschrikken of ontmoedigen.*

Bravo, Beste Heeren, gij verstaat de zaken! Enkelijk zoude het woordje *werkvolk* wel mogen vervangen worden door *werkers* ofwel *burgers en werklieden*; ook, in de plaats van, *weinig ontwikkelde verstanden* ware het gevoeglijker te lezen, *min geletterden*.

Dit gezegd in 't voorbijgaan blijft het gedacht van gezegden kampstrijd een overeerlijk gedacht en wij mogen er gewis den besten uitslag van verwachten.

Nogtans de heeren uitschrijvers en keurders mogen niet te zeer verwonderd zijn, vooral niet ontmoedigd wezen als sommige prijsvragen, en wel namentlijk deze eerste van 1890, niet voldoende beantwoord geraken; dit, ligt in den aard der zaak zelf. Immers, hee veel kunstenaars of kenners zijn ook daarbij schrijvers? Hoeveel onzer schrijvers bezitten eenige kunstkennis? Eindelijk, hoeveel schrijvers en kunstenaars kennen er elkander en zijn er dus geschikt om, ten minste, samen te werken, of, beter gezegd, hunne talenten bijeen te leggen en aldus een goed geheel te vormen? Nu, dat ware echter een eerste middel om wel te slagen.

Doch een tweede hinderpaal daartoe is weêral die ongelukkige fransche opvoeding: hoeveel onzer meer ontwikkelde mannen zijn bekwaam te schrijven *in zuivere en eenvoudige vlaamsche taal*?

Ten derde, al is de belooning zeker aanzienlijk, toch blijft het toch ook waar dat men van den mededinger veel eischt, veel kennis en veel arbeid. Voor het eerst gevraagde werk hoeft men niet alleen een goed teekenaar te zijn maar daarenboven eene schier algemeene kennis aller kunstvakken en stielen te bezitten en in de kunst- en nijverheidsgeschiedenis ook goed te huis te wezen.

Zulke mannen zijn er zeker wel in ons land; laat ons dan hopen dat zij ook hunne talenten ten dienste zullen stellen onzer leerzuchtige jeugd en dat aldus reeds deze eerste prijsvraag van onzen kunstminnenden provintieraad weerdiglijk zal worden beantwoord. Ware het ongelukkiglijk anders daarom den moed toch niet opgegeven of een zoo schoon werk laten steken. Alsdan zoude men, bij voorbeeld, de werken over iederen stiel afzonderlijk te schrijven kunnen laten voorgaan en aldus, misschien gemakkelijker, tot een geheel komen, een algemeen overzicht, behelzende de toepassing, de besluitselen uit al het voorgaande te trekken. In alle geval, God geve dat deze ernstige en welgemeende poging tot een goed einde moge komen, want aldus ware in eens eene eerste en groote hinderpaal ter verspreiding der ware en gezonde kunstregels uit den weg geruimd.

Doch laat ons nu meer bepaald tot de kerkschildering terugkeeren en vooreerst slechts eenige woorden nog wagen over de verdere redenen die dezen belangrijken tak der kunstnijverheid helpen achteruithouden en belemmeren.

In ons eerste artikel noemden wij als dusdanig: *de ongegronde, aanmatigende bemoeiingen sommiger halfbakken of mislukte bouwmeesters, beeldhouwers en tafereelschilders*. Wij houden die bewering moedig staande en willen die staven door redenering en bewijzen.

In 't algemeen, bij alle werken van eenig aanbelang wordt een versieringschilder aanzien en behandeld als een werktuig, meer of min *ingenieus*, ja, maar toch maar een werktuig in de handen van Mijnheer den *Architect*. Aan den schilder wordt gewoonlijk zijn oordeel niet gevraagd en, durft hij het wagen te spreken, vooral te bespreken of te wederleggen; dan, voor het minst wordt hij zeer verbaasd aangekeken; van zijn gezegde wordt niet de minste rekening gehouden en, somtijds wel, *zit hij in den neus* bij Mijnheer en is hij stilzwijgend veroordeeld. Is zulke handelwijze nu wel redelijk of rechtveerdig? Voorzeker, zooals wij reeds bestatigden, zijn er hier en daar onder de versierders nog kladderaars of minstens personen zonder kunstopleiding, zonder kunstontwikkeling en die aldus moeten geholpen, ja, geleid worden. Doch heden dat, (zoowel als de lagere vlaamsche en fransche scholen,) ook onze teeken- en schilderscholen voor iedereen open staan, in stad en dorp; heden

ziet men ook onze ambachtsgezellen, schilderszonen en gasten, zoowel als anderen, ieveren tot volmaking hunner kunst en prijzen behalen.

Waarom zouden dan schilders die geleerd hebben en dus niet alleen *theorie* bezitten maar daarbij nog in de praktijk of uitoefening van hun vak een groot deel van hun leven hebben gesleten; waarom zouden zulken niet zoo bevoegd zijn in versierkunde als een bouwmeester? Ziet toch eens wat al verschillende afdeelingen der kunst een bouwmeester moet doorloopen en ja, dikwijls genoeg overloopt, om tot zijne bestemming te geraken! Waar zal hij den tijd halen om een vak dat hem niet rechtstreeks noodzakelijk en daarbij nog zoo duister en moeielijk te achterhalen is, grondig te bestuderen en er zich in te bekwamen boven anderen, ook met geest begaafd, en die er eene afzonderlijke studie van maken? Hoe dikwijls bloedt dan niet het hert des versieringschilders, des kerkschilders bijzonderlijk; als hij, om den wille van het brood om zijne kalanten niet te verliezen, om beschermd te worden door een onkundig gelukskind, zijn eigen talent en overtuiging moet opofferen aan de eischen van den heer Bouwmeester!⁽¹⁾ En wat hier van *Architecten* waar is, dat is het niet min van beeldhouwers en tafereel- of *tableauschilders*. Uit vrees dat hunne beelden, hunne groepen, hunne schilderijen niet alles zullen blijven beheerschen, niet alléén al de aandacht meer zullen aantrekken, dwaarsboomen die heeren zooveel mogelijk de versierders, en dat somtijds op de ongehoordste, op de belachelijkste wijze.

- (1) Ons inzicht is hier zeker niet mannen te beledigen van gekend talent en ervaring, die van de versieringkunst eene bijzondere en grondige studie hebben gedaan en bewijzen van echte bekwaamheid hebben geleverd. Zulken mogen dan ook al Bouwmeesters, Ingenieurs, kunstenaars of bijzonderen zijn; die juist zullen ook licht *hunnen man kennen* en gevoelen als zij met iemand te doen hebben die begrip en ondervinding heeft of die zelf ook talenten en kunstopleiding bezit. Dus zullen het ook die echte kenners niet zijn die in tegenwoordigheid van M. Pastoor of andere notabiliteit zullen beginnen met hunnen schilder de eerste regels der versierkunde op te zeggen gelijk zij die op school van buiten hebben geleerd. Overigens, niets is gemakkelijker, niets aangenamer dan te werken voor en met oprechte kenners, menschen van verstand, die zich niet zullen wagen op een gebied dat niet het hunne is; die steeds goeden raad geven in hetgeen zij machtig zijn maar ook altijd zullen luisteren naar gezonde rede en gegronde aanmerkingen.

Waarom toch, Heeren Kunstenaars, dan, ten minste, niet eens uwen schilder-medewerker gepolst, er niet mede geredeneerd en, vindende dat hij bekwaam is, waarom elkander niet verstaan om gezamenlijk een geheel voort te brengen vol harmonie en zuiveren kunstzin!

Ware dit niet oneindig beter dan door ongepaste bemoeiingen oorzaak te geven aan vele nuttelooze verwickelingen, moeilijkheden, miskenningen enz. en daarenboven veel slecht werk te doen ontstaan?

En dat zoo iets wel menigmaal door slechte verstandhouding gebeurt blijkt meer dan voldoende uit deze eenige gevallen, hier aangestipt, en allen reeds behoorende tot mijne zoo kleine persoonlijke omgeving.

Een schilder gelast met de versiering van eene kerk waar groote, dikke kolonnen in staan werd gezonden tot eenen bouwmeester-ingenieur om de kleurwijze enz. in dit werk te bepalen. Alhoewel nu in die kerk geen of weinig groen aanwezig was of kwam, toch wilde die bouwkundige volstrekt hebben dat hare kolonnen overschilderd werden in groen; niet een groenachtig of gebroken kleur, maar echt groen. De schilder toonde daarin wel zijnen weêrzin, sprak schoon zelfs om dit veranderd te krijgen; doch te vergeefs: de kolonnen moesten groen zijn en werden groen. 't Is waar dat zij later ook uitgeverfd werden, omdat iedereen dit hard en ongepast kleur afkeurde; maar toch hield de architect staande dat hij dit elders aldus had gezien en het aldaar zeer schoon was. Nu, ten strengste genomen, in andere gebouwen alwaar dan nog op verscheide plaatsen dit kleur herhaald wordt zijn wel van die hooge, gothiesche *faisseaux* of pijlerbundels of *colonnetjes*, waar een groene schacht opklimt tusschen, bij voorbeeld, twee rozen of iets dergelijks; maar is dit te vergelijken bij afzonderlijke en zware kolonnen?

Op eene andere plaats was het een beeldhouwer die, om het *effect* van zijnen kruisweg niet te verliezen, er niets dan doffe aardekleuren rond wilde; elders een andere die effene roode of groene verf achter zijnen altaar eischte en niet duldde dat er kleur op zijn beeldhouwwerk kwam al stond het in eene gepolijchromeerde kerk.

Doch het schoonste voorbeeld komt van een' *tableauschilder*, of liever schilderes. Die *artiste* had de twaalf beeltenissen der HH. Apostelen rond den koor eener romansche kerk geschilderd. Om nu, zegde zij, aan hare schilderijen

hunne volle weerde te geven, was het noodig het gewelf te schilderen in donker blauw, (zuivere, ongemengde *outramer*) en de muren in vuil grijs, een kleur zooals aan de deuren onzer boerenkeukens. Zulk gedacht bracht zij zelfs ter inzage op een gekleurd plan. Zoo werd het werk wel niet uitgevoerd, neen; doch merkt wel aan dat de versierschilder het oordeel dezer kunstenaars gehouden was in te roepen, op het bevel van mannen al te groot en ernstig van naam en faam om ze hier te noemen, en dat hij verplicht werd rekening te houden, *zooveel mogelijk* van zulke onredelijke grillen.

Begint gij te beseffen, Achtbare Lezers, wat eigenlijk een versierschilder is en hoe hij gedwaarsboomd wordt, belet of belemmerd iets goeds uit te voeren, dan zelfs als dit nog in hem steekt?

Doch andere hinderpalen en moeilijkheden van heel verschilligen aard worden hem daarenboven nog in den weg gelegd.

Zullen wij de geldkwestie aanraken en wijzen hoe onmogelijk het is, schoon en goed werk te leveren voor onvoldoende vergelding, voor onmogelijken prijs? Zullen wij toonen hoe aldus echte vakmannen worden achteruitgedrongen door alomvattende ondernemers, loon- en werkbedervers? Dit hoofdgebrek, eene echte plaag van onzen tijd, is zoo algemeen geworden, in alle vakken, dat wij deze reden liever van kant laten en ons willen bepalen tot nog eene eenige; deze, namentlijk, in ons eerste artikel gemeld: *de grillige eischen, het wantrouwen en de veranderlijkheid veler lastgevers en bekostigers*.

Dat mannen, zooals de voornoemde, toch meer of min kenners, die ten minste hebben leeren teekenen, werk hebben gezien en leeren beoordeelen; dat zulken soms al een woord zeggen, zelfs al een te veel en te stout, het is eenigszins te begrijpen, ja verschoonbaar.

Maar hoe dikwijls gebeurt het niet dat menschen die heel andere studiën gedaan hebben dan kunststudiën; die zelfs den kunstsmaak hoegenaamd niet is ingeboren, echter willen en zullen hunnen zin hebben in kunstwerken enkel en alleen omdat zij meester zijn en betalen?

Verschoon mij, Heeren Pastoors, Kerkmeesters, milddadige Heeren, Damen of Juffrouwen, *zélateurs, donateurs, donatrices*; niet uit gebrek aan achting of waardeering

uwer personen of uwer goede inzichten, maar uit eerbied der waarheid en liefde voor de kunst moet ik u zeggen: gij misdoet dikwijls grootelijks door uwe bemoeiingen die hoegenaamd niet gewettigd of redelijk zijn. Hoe kunt gij u in kennis en smaak boven iemand stellen die zijn leven aan zijn vak heeft gewijd en die gij zelfs dikwijls hebt uitgekozen omdat gij hebt hooren roemen op zijne bekwaamheid? Hoeveel beweenselijke misslagen hebt gij aldus niet veroorzaakt, hoeveel knoeiwerk doen uitvoeren en faam en naam sommiger goede werkers gekrenkt?

Laat ons niet te langdradig, niet duister zijn; maar, om alle verveling te vermijden, dit overzicht sluiten met eene kleine geschiedenis geschikt om bovenstaande bewering te staven. Onder mijne oogen gebeurd is zij er slechts eene onder duizende van dien aard.

Een versieringschilder mijner kennissen werd gevraagd om de schilderingen der gothische kerk zijner parochie te voltooiën. Ik zeg voltooiën aangezien de hooge koor reeds kostelijk gepolijchromeerd was door een' gekenden meester in het vak; alsook twee zijdekapellen door eenen anderen meester en in een' heel anderen trant. Het kwam er dan op aan den middenbeuk, de kruis- en zijbeuken dezer groote, ruime kerk te kleuren. Daar het werk ras moest vooruit gaan en weinig mocht kosten besloot de schilder tot de eenvoudigste of kleine harmonie, de eenige met vrucht te gebruiken zonder goud, en bestaande in geel, rood en bruin in verscheide toonen als grondkleuren of kleuren der groote vakken en in zwart en wit als verdeelers, verbinders, geleiders enz. Violet-Leduc, De Caumont, Renssens en andere schrijvers in het vak vermaard, hadden het hem zoo aangewezen en zijne eigene opmerkingen zoowel als de ondervinding gaven die meesters volkomen gelijk. De schilder maakte dus een staal in dien zin; doch niet zoohaast had hij die het werk beval en ook grootelijks bekostigde dit gezien of hij verwees een der toonen, een geel-omberachtig steenkleur dat noodzakelijk moest blijven om de andere, grootere vlakten hunne volle weerde te geven: "t Is chocolatkleur, riep hij uit, en dat wil ik niet!"

Met die gegronde redenering was alles beslist. De schilder had zich wel te beroepen op grootere kenners, op rede en ondervinding, hij had schoon, zelfs schriftelijk de

gegrondheid van zijn stelsel te verdedigen; al verloren moeite: 't was chocolatkleur en 't bleef chocolatkleur, en 't zou er niet komen. Intusschen kwam eene andere hindernis in den weg. De Heer Onderpastoor, die onder zijne kennissen den naam had ook al iets aan kunst te verstaan, daar hij gewoon was stout en vonnisachtig over vele dingen zijn oordeel te strijken, die beweerde dat kapteelen, in het staal voorkomend, met hunne gele, roode en bruine toonen, met wit opgelicht, toch veel te treurig waren: zij moesten zijn in den aard van die des hoogen koors; 't is te zeggen, met veel groene bladen. Hij dacht of verstond niet, de goede man, dat hij den schilder geheel buiten zijne kleurharmonie stiet met zijn groen! En toch werd dit door de bekostigers weêral voor klinkende munt aangenomen.

Wat moest de versierder nu doen? Blijven tegenstreven of zijn gedacht doordrijven? Onmogelijk, dat kon noch mocht hij niet. Weigeren anders te doen en liever het werk laten varen? Dat, ja, hadde hij geerne gedaan, ware het elders geweest. Doch op zijne eigene parochie niet kunnen tot overeenkomst geraken en er vreemden moeten zien komen die gereed stonden om alle grillen, hoe genaamd ook, te voldoen; wat naam moest hem dat geven en hoe *zeer* zou hem dat doen! Er bleef dan niets over dan eenen tusschenweg te zoeken en die vond hij inderdaad op nog al tamelijk voldoende wijze. Het bister- of steenkleur verving hij door licht purper-violet, en daarop bracht hij ornamenten in redelijk donker groen met wit opgelicht. Aldus bleef ook zijn groen niet als afzonderlijke plekken op de kapteelen alleen aangebracht maar loopt het in mindere of meerdere strepen en andere vormen van onder tot boven en rondom de kerk.

Deskundigen hebben zelfs dit werk redelijk wel gelukt genoemd, bijzonderlijk omdat het goed de vroegere schilderijen onderling verbindt. Echter betreuren sommigen al dat purper en groen dat, in allen gevalle, maar zeer treurig opeenstaat en weinig uitkomt. Met de harmonie van rooden, gelen, enz., zeggen zij, had men meer volgens de regels gewerkt en een veel klaarder en warmer *effect* bekomen.

Weet gij wat nu de Heer Lastgever antwoordt als hem zulke juiste opmerkingen worden gedaan? 'Ja, dat is de

schuld van den schilder, zegt hij; wij, immers, kennen dat niet, en naar ons moest hij niet luisteren!’

En daarop dan verbeteringen alhier, veranderingen aldaar; deze heeft dat opgemerkt, gene dit gezegd: laat ons zien, eens beproeven....

Kan er aldus wel ooit goed werk worden geleverd!

Doch laat ons met die bekibbelingen hoe gegrond ook, uitscheiden. Al hebben wij terloops nog verscheidene andere redenen aangewezen die mede oorzaken zijn van den ellendigen toestand waarin de kerkschildering nog verkeert, toch dunkt ons dat het voorgaande reeds meer dan voldoende is om iedereen te overtuigen dat het juist niet altijd aan den goeden smaak, de bevoegdheid, zelfs aan de bekwaamheid en de bedrevenheid des schilders mangelt als wij nog dagelijks slechte versieringwerken zien uitvoeren.

Wij zullen dan liever trachten, als *Het Belfort* ons voortdurend zoo bereidwillig zijne kolonnen blijft openen, in het toekomende eenige klare en bondige aanwijzingen te geven ter opheldering der reeds aangetoonde drij groote grondregelen der versieringkunst. Verders blijven wij voortdurend hopen dat de hulp en steun van bekwaamere en bevoegder mannen, van meesters in het vak, onze misschien wat al te gewaagde maar toch welmeenende pogingen zullen komen schragen; en dus de nationale kunst in het algemeen en de degelijke kennis der kerkschildering in het bijzonder er ernstige baat zullen bij vinden.

CONSTANT VAN POKSEELE.

De slavenhandel.

ZIET gij ginds die zwarte rookwolk,
 Die naar 't zwerk zich kronk'lend richt?...
 Ziet gij d'akeligen vuurgloed,
 Die den luchtkring hel verlicht?...

Ziet gij daar die wilde puinen
 En het ruw verwoestingsveld,
 Dat met zijnen treur'gen aanblik
 U den geest en 't hart ontstelt?...

Hoort gij ginds die bange kreten
 Van een volksstam in den nood,
 Die wanhopig zwoegt en worstelt
 Tegen onheil, ramp en dood?...

Hoort gij 't schreien van het wichtje,
 't Jammerklagen van de vrouw,
 't Zuchtend stenen van den grijzaard,
 Buigende onder wee en rouw?..

Ziet ge die rampzaal'ge wezens,
 Met den doodsangst op 't gelaat.
 Kermend naar de wouden vluchten,
 't Hoofd doorhakken in de straat?...

Hoort gij 't woest, dolzinnig tieren
 Van de onmenschenlijke hord',
 Die gelijk bloeddorstige tigers
 Op dat weerloos volk zich stort?...

't Is een wilde bende Araben,
 Die door Congo's steppen vaart,
 En in wreede en dolle woede
 Al te vuur stelt en te zwaard!

't Zijn de snoode slavenhand'laars,
 Die bij 't vrees'lijkst wraakgeluid,
 Plund'ren. branden, mart'len, moorden
 Voor 't verov'ren van hun' buit!...

Ha! die onbarmhart'ge beulen,
 Met de roofzucht van de raaf,
 Sloopen gansche negerdorpen
 Voor het kapen van één slaaf!...

Ja, ze dooden gansch een volksstam
 En vergieten stroomen bloed,
 Om de zwarte te bemeest'ren,
 Die hun' harem vullen moet..

Ziet die werelooze slaven
 In de vreeselijke macht
 Van die hartelooze bende,
 Welke als reed'loos vee hen slacht!...

Ziet die arme menschenkudde
 Voortgezweept door hunne hand,
 En hun voetspoor bloedig teek'nend
 In het scherp en gloeiend zand...

Ziet, ja, de ouders en hun kind'ren,
 Broêrs en zusters, diep bedrukt,
 Leden van één huisgezinne,
 Aan elkanders liefde ontrukt!

Ziet ze langs hun lijdenswegen
 Hunk'ren naar een bete brood,
 En verlangen in hun smarte
 Naar 't verlossingsuur der dood!...

Ziet ze hong'ren, ziet ze dorsten,
 Paar aan paar aaneengeknoopt,
 En als koopwaar op de schepen
 In een stiklucht opgehoopt!

Hoort ze veilen op de markten
 En mishand'len als een dier!
 Ziet ze onteeren en bezoed'len
 Onder 't dolle volksgetier!

Ach! ginds ver in d'armen Congo
 Rijst een droeve Golgotha,
 Waar het bloed van zwarte broeders
 Wordt vergoten vroeg en spa...

Aan den boord des Tanganika's
 Slaapt de booze Mahomet,
 Als een nooit verzaadb're bloedhond,
 Op een schrikbaar... lijkenbed!...

Ja, daar troont de snoode Camba,
 Die den slaven in zijn' haat,
 Gruw'lijk beide handen afhouwt
 En daarmee den jachttrom slaat!...

Ha! die monsterachtigheden
 Roepen wrake bij den Heer!
 't Diep beleedigd oud Europa
 Duldt dien moord niet langer meer!

De eed'le Kerkvoogd van Carthago,
 Trouw der slaven zaak verknocht,
 Onderneemt, als tweede Kluiz'naar,
 Een' heldhaft'gen pelgrimstocht...

Hij doorkruist de gansche wereld!
 Door zijn vroom, welsprekend woord
 Roept hij de aandacht aller volken
 Op die gruw'len ongehoord!...

En bij 't tafereel der smarten
 Van de onzaal'ge slavernij
 Slaakt m'een kreet van verontwaard'ging
 En van 't diepste medelij!..

Van het oosten tot het westen,
 Van het zuiden tot het noord,
 Rolt die noodkreet als een donder
 Door de christen landen voort...

En die stemme vindt ook weerklank
 Aan ons Maas- en Scheldestrand:
 Tot bestrijding van die gruwlen
 Staat men op ten allen kant...

't Vrome, katholieke Vlaand'ren
 Brengt ook mild zijn aandeel bij
 Tot verlossing van de slaven
 Uit den klauw der barbarij...

O! Hebt dank, gij, landgenooten,
 Om dat hoogst verdienstlijk werk,
 Want gij toont u ware zonen
 Van onze edelmoed'ge Kerk!

O! Hebt dank in naam der slaven,
 Die gij 't leven wederschenkt
 En uit 't rijk der duisternisse
 Tot het licht der waarheid brengt...

O! Hebt dank, geloofsgenooten,
 Die uwe arme broeders redt,
 En 't gevloekt Mahometismus
 In den Congo 't hoofd verplet...

O! Hebt dank, ja, dank en hulde,
 En verheugt u in 't genot
 Uwen naam te zien geschreven
 In 't erkent'nisboek bij God!

Turnhout, April 1891.
 J.L. VAN WAMP.

Amor.
(Vervolg van blz. 355.)

II. - Bijzonderheden.

Geheel de strekking van het dichtstuk ligt in den aanhef besloten.

Hinc, lasciva Venus! cede hinc, lascive Cupido!
 Vos etiam mollis ceditur turba procul!
 Aures nostra parum mulcebunt carmina vestras:
 Sanctus, sanctus enim nunc celebrandus Amor.
 Christe, tuos vati si fas cantare triumphos,
 Spiritus ipse, precor, sit mihi musa Tuus!

Zekere lezers konden wellicht in onzekerheid gebracht worden door den enkelen titel: Liefde, *Amor*. Dit misverstand wil de dichter van het begin af te keer gaan. Hier is geen spraak, zegt hij, van alledaagsche, zinnelijke liefde, door Venus en Cupido verpersoonlijkt; en voor u, die geen andere liefde kent of zoekt, zal mijn zang niet aantrekkelijk zijn. Ik zing immers 'heilige' liefde.

Sanctus, sanctus enim nunc celebrandus Amor.

Een *ascetisch* gedicht! roept hierop wellicht een vrijzinnig criticus, en meesmuilt. Voor hem is het vonnis gestreken; eene lettervrucht die *ascetisch* mag heeten, kan slechts een ongenietbare vrucht zijn. En rekbaar genoeg is de zin, dien hij aan dit woordje

hecht, om er een onberekenbaar getal gewrochten in te sluiten. Al wat slechts eenigszins, ik zeg niet met het streng genomen mysticismus, noch met het katholicismus, maar over het algemeen met den godsdienst in betrekking staat, valt onder eenen en denzelfden vloekban. In ons Vlaamsch België begint dit letterkundige stelsel, naturalismus of realismus, zoo men het noemen wil, verdedigers, ja dwepers te werven⁽¹⁾. De aard zelf van het door P. van Oppenraaij behandelde onderwerp eischt, dat wij, alvorens onze studie dieper in te treden, een oogenblik bij dit stelsel stilstaan en het onbillijke daarvan aan de kaak stellen. Want onbillijk ja, en onredelijk (behoeft het gezegd!) is de minachting die onze moderne natuurdienaars ten toon spreiden voor de letterkundige gewrochten, waar christelijke geest of godsdienstzin in doorstraalt. Immers, steunen wij op hun eigen beginsel, dat alles van welken aard ook, hetgeen eenigszins de natuur des menschen volmaakt, eene bron van bezieling is voor de kunst in het algemeen en inzonderheid voor de letteren; dan volgt hier regelrecht uit, dat er geen grootere bron van bezieling bestaat dan het christendom; hetwelk, alhoewel gansch bovennatuurlijk in zijnen oorsprong, zijn doeleinde en zijne middelen, ons echter niet aanraken kan, zonder ons zijnen invloed te doen gevoelen in de richting zelve onzer natuurvolmaaktheid.

Durft men die heilzame werking des christendoms loochenen, dan wijzen wij op het onderwerp zelf van Amor, de bewonderswaardige en bij andersgezinden, ja zelfs ongeloovigen, bewondering wekkende toewijding van P. Damiaan. Geen uitzondering is die held in de katholieke Kerk: velen zijner navolgers werden met naam en toenaam in de dagbladen aangehaald; doch veel meer zetten hun heldhaftig werk voort, gekend alleen van God,

(1) Ik zal hier geen namen noemen: eenige zijn genoegzaam bekend; den anderen waar het te veel eer bewezen ze uit hunnen duisteren hoek te halen.

hunne ordebroeders en de ongelukkigen die zij troosten. Welnu, juist omdat het christendom de menselijke natuur zoozeer verheft, en haar in staat stelt, om tot zelfvergetens toe zich ten eenenmale aan het heil en de verlichting rampzaliger natuurgenoeten op te offeren, moet het ook gunstig werken op het gemoed des dichters en hem tevens een onuitputbaren voorraad van warme en innige uitboezemingen verschaffen. 'Kortom, zegt een fransch letterkundige⁽¹⁾, veronderstel dat het christendom zijne plaats herneme in de wereld der letteren: het loutert en veredelt die op alle wijzen. Hun onderwerp krijgt licht, kleur en verheffing, en schiet bij de aanraking der opperste waarheid, stralen van edelmoedige deelneming, zuiveren en krachtigen hartstocht. God, de wereld, de mensch, hunne onderlinge betrekkingen; op dit onbegrensd veld der letterkundige werkzaamheid, giet het christendom als de zon eenen vloed van licht, warmte en leven.'

In onze studie over Amor zullen wij ons dus van godsdienstige bespiegelingen niet onthouden: die van een ander standpunt uitgaan kunnen tot geen klaar en juist besef des gedichts komen, noch den waren en vollen indruk er van opvatten.

Keeren wij nu tot den aanhef terug: het is in verhevener zin het Horatiaansch:

Procul, o procul este profani!

of beter nog de aanvang van Bilderdijs Waarachtig Goed:

Van hier wie vreugde zoekt! mijn zang ontspringt aan 't hart,
Die altijd bornende aâr van onuitputbre smart.

't Geldt uw triomfen, o Christus! gaat de dichter voort. Dat woordje 'triomfen', zooals boven reeds bemerkt werd, bevat de hoofdgedachte van het dicht-

(1) P. LONGHAYE, S.J. *Théorie des belles-lettres* p 145

stuk: Damiaans toewijding is eene zegenpraal der goddelijke liefde. De dichter echter gebruikt hier nog een zeer onbepaalden term, die den aandachtigen lezer eenigszins voorlicht, doch de geheimzinnige duisternis die het overige der baan omhult, niet verjaagt. Naderhand. v. 69.

Tu Damianum etiam - felix victoria - vincis!

zal de opvatting van den dichter eerst uit de schaduw breken en haar vollen glans verspreiden. Tot hertoe is er van den held niet de minste melding gemaakt. Zijn naam zelf is ons onbekend; niemand kan gissen waarin de triomf van Christus zal bestaan; alleen weten wij dat het eene daad van christelijke liefde is.

1. - Beschrijving van Molokai (V. 7-25).

Inter Americae gazas Asiaeque vireta,
 Late Tranquillum qua silet usque Mare,
 Ipsius in tepidae felici limite zonae
 Caeruleis vernans innatat hortus aquis.
 Indigenis durum Molokai habet insula nomen,
 Quae Fortunatam nomen habere queat.
 Ingentis surgunt hinc alba cacumina montis
 Praecipitique ruens vortice spumat aqua:
 Hinc vario properant valles descendere clivo,
 Aut per pingue levis murmurat unda solum;
 Undique carminibus fragrant personat umbras,
 Garrula quae tremulo gutture turba canit.
 Hie dare temperiem certant cum solibus aurae;
 Nunquam frigida nox, fervida nulla dies.
 Hie cum flore novo pendent ex arbore fructus,
 Veris et autumnus sunt bona mixta simul.
 Quicquid in Elysii finxerunt sedibus unquam
 Antiqui vates, hic Paradisus habet⁽¹⁾.

- (1) In 't ruim der stille zee, die Azie 's waranden
 Van 't rijke Goudland scheidt der verre Westerstranden,
 Waar heete keerkringslucht aan koeler lucht zich paart,
 Baadt lief in 't blauwe nat een eeuwig groene gaard!
 Het eiland Molokai (zoo heeten 't de inboorlingen,)
 Mocht naar den zoeter naam van 'Zalig Eiland' dingen.
 Hier steekt een trotsch gebergt besneeuwde kruinen op
 En schuimt een waterval van d'ongenaakbren top.
 Daar glooit het heuvelland in lachende valleien,
 En kabblend ruischt de beek in 't groen der vette weien.
 Het geurig lommer zwijgt van blijde zangen nooit,
 Die 't kwettrend vooglenkoor uit zwellend keeltje strooit.
 Hier tempren 't weer om strijd en zon en koele luchten,
 Hier is nooit kille nacht, nooit heete dag te duchten.
 Hier bloeit de boom en draagt hij rijpe vrucht meteen;
 Hier mengen lente en herfst hun lief- en kostlijkheen.
 Wat ooit de dichtrenrei in de Elyseesche dreven
 Aan wondren schiep, werd ál dit Paradijs gegeven.

Verrukkend is die beschrijving, en daarenboven geen *hors-d'oeuvre*. Wij zijn volop in ons onderwerp. Het kan ons immers niet onverschillig zijn de plaats te kennen, die van Damiaans zelfopoffering getuige was, het tooneel zijner heldhaftige liefde! Doch waarom die langwijlige opeenstapeling van bekoorlijkheden, vraagt gij misschien? Waarom? Zeg mij, zal het contrast aanstonds niet treffender en aangrijpender zijn, als wij op dien zoo mild medegedeelden bodem die misdeelde bevolking ontmoeten? Zal ons medelijden voor die ongelukkigen niet levendiger zijn, omdat wij ze dáár aantreffen waar wij ze niet verwachten, waar alles van vreugde en genugten spreekt? Voor hen is dit alles niet alleen onnuttig - en dat ware reeds eene foltering - maar het herinnert hun nog wat zij eens genoten hebben en niet meer genieten kunnen; 't is als eene spotternij der natuur met hun lijden. En hoe hevig moet dat lijden niet wezen, om die natuurlijke bekoorlijkheden in de schaduw te stellen, en dit Paradijs in een *tumulum* (28) *tristia littora* (43) *sacrum solum*, vervloekte bodem (92) *crudele exsilium* (129) *durus carcer* (130) te veranderen? In allen opzichte dus valt er hier te bewonderen. Niet alleen wordt die beschrijving vereischt, maar zij staat tevens op de gunstigste plaats om den diepsten indruk te maken.

Op zichzelf genomen, is dit tafereel een puikjuweel, en verdient naderbij beschouwd te worden. Bij den eersten oogopslag herinnert zich onwillekeurig de lezer, die eenigszins met Vondel vertrouwd is, de fraaie

beschrijving van het aardsch Paradijs⁽¹⁾, en zal daarmee ook meer dan één trek van verwantschap in het latijn ontdekken. Tot staving dienen de volgende uittreksels:

In 't midden rijst de berg, waaruit de hoofdbron klatert,
Die zich in vieren deelt en al het land bewatert.

Dan zwelt de boezem der landouw van kruid en kleur,
En knop en telg en bloem en alierhande geur.
De dauw ververscht ze 's nachts. Het rijzen en het dalen
Der zonne weet zijn maat, en matigt zoo haar stralen
Naar eisch van elke plant, dat allerhande groen
En vrucht gevonden wordt in eenerlei seizoen.

Slaat men de plaats aandachtiger gade, dan is men getroffen door de schoone orde die er in heerscht; en wat voor den gewonen lezer zonder de minste poging, als van zelf, uit de bruischende dichtader scheen gevloeid te zijn, blijkt thans het voortbrengsel van een niet min schranderen, opmerkzamen en overlegenden dan dichterlijken geest. Kunst pegelt elken regel, maar kunst die natuur tot oorbeeld, leidsnoer en uitdrukking koos, en zelve achter de schermen bleef, hetgeen haar juist tot hoogsten lof strekt.

Die orde ligt hoofdzakelijk in het overtreden van het algemeen tot het bijzondere, van het min tot het meer en meest bepaalde. De dichter beschouwt eerst het eilandje in vogelvlucht, daalt lager en lager en betreedt eindelijk den grond.

Inter Americae gazas Asiaeque vireta.

Ziedaar van uit den hoogen, op reusachtige adelaarsvlerken en met een weergaloos verredragend gezichtsvermogen, de lijst van het tafereel in zijnen wijden omvang met eenen blik gemeten. Hier Californië, de Goudkust, *Americoe gazas* - daar de groene kust van zuidelijk China, *Asioe vireta*.

Late Tranquillum qua silet usque Mare.

(1) *Lucifer*. Eerste Bedrijf.

Ziedaar de grondkleur der uitgestrekte schilderij.

Ipsius in tepidae felici limite zonae.

Ziedaar het oogpunt, zou ik zeggen, waaruit wij behoeven te schouwen.

Caeruleis vernans innatat hortus aquis.

Algemeen aanzien van Molokai, op zekeren afstand of uit zekere hoogte waargenomen; het schijnt niet grooter dan een tuin, maar een tuin in lentetooi, dobberend op de donkerblauwe wateren der zee! Hoe treffend, hoe lief wordt het weelderig bewassen eiland aldus geschetst.

Indigenis durum Molokai habet insula nomen,
Qua Fortunatam nomen habere queat.

Eindelijk vernemen wij den naam van dit zalig oord, dien wij bij het eerste aanschouwen reeds verlangden te kennen. Diens hardheid beweegt den dichter tot een zeer natuurlijke bemerking, en verschaft tevens een ongedwongen overgang tot de volgende omstandigere beschrijving.

Naarmate wij het eiland nader kennen, vergrootte hetgeen wij daareven als een groote gaarde aanzagen; de voorwerpen deden zich van lieverlede duidelijker voor. Het steile witbesneeuwde gebergte met zijn krachtigen waterval onderscheidde wij het eerst; de lagere heuveltoppen met hunne valleien en dier talrijke rivieren bemerkten wij daarna.

Ingentis surgunt hinc alba cacumina montis
Praecipitique ruens vortice spumat aqua⁽¹⁾.
Hinc vario properant valles descendere clivo,
Aut per pingue levis murmurat unda solum.

(1) Wij struikelen in dit vers over *vortice spumat*; verder in vers 70 over *retia stringit*; eindelijk in vers 118 over *nomine sponte*; driemaal een woord beginnende met eene onzuivere *s* (eene *s* van eenen medeklinker gevolgd) - en daarvóór een woord eindigende op een korten klinker (het zij dan ook een dactylus). Eenige prosodisten, steunende op het gebruik der latijnsche dichters der gouden eeuw, zonder dusdanige stellingen ten eenenmale te veroordeelen, raden ze echter af, omdat die korte voorafgaande klinker eerder zou moeten lang heeten. Slechts cenige grieksche woorden, bepaaldelijk Zacynthus, Scamander, Smaragdus maakten eene uitzondering op dien regel. Vgl. QUICHERAT, *Traite de versification latine*, bl. 37. Paris, Hachette et Cie, 1862. - LUC. MUELLER, *Rei metricae poetarum latinorum summarium*, C. IV, § 43. Petropoli. 1878.

Nauwelijks hebben wij, uit den hooge neergedaald, de bekoorlijke streek betreden, of wij worden door de aangenaamste geuren gestreeld, door de lieflijkste zangen opgetogen en van de zachtste lucht omgolfd.

Undique carminibus fragrant personat umbras,
 Garrula quae tremulo gutture turba canit.
 Hic dare temperiem certant cum solibus aerae;
 Nunquam frigida nox, fervida nulla dies.

Wandelen wij eindelijk door de dreven en bosschages, dan zien wij bloemen en vruchten te gelijktijd op denzelfden boom pronken; wij watertanden.

Hic cum flore novo pendent ex arbore fructus;
 Veris et autumnus sunt bona mixta simul.

Niet min opmerkelijk dan de orde, is de keus der bijzonderheden; zooals in Vondels *Paradijs* worden hier al de zinnen gestreeld: gezicht, gehoor, reuk, smaak en gevoel. Daarom eindigt ook de dichter met dit wellustoord een Paradijs te noemen:

Quicquid in Elysii finxerunt sedibus unquam
 Antiqui vates, hic Paradisus habet.

Dit *epiphonema* is het natuurlijk gevolg der gansche beschrijving en sluit ze waardig.

Pater van Oppenraaij is ten anderen nooit verlegen om zijn schoonste plaatsen te sluiten en als te onderstrepen met hetgeen de franschen *le trait* en wij eenvoudig den trek zullen noemen. Weinigen, zelfs der

beste schrijvers, hebben den trek van dat kunstje of de kunst van dat trekje.

Behaagt het soms den lezer, het oog nog meer te spannen en de geringste *reliefs* en tinten te bezichtigen, dan wege hij elke uitdrukking, ik zou bijna zeggen, elk woord. Hoe dichterlijk bijv. wordt Californië *Americoe gazas*, Zuid-China *Asioe vireta* geheeten? Hoe dichterlijk ook, en tevens hoe wetenschappelijk juist, zijn in de drie eerste verzen de prozaïsche aardrijkskundige bijzonderheden beschreven! Staat verder het *ingentis*, het *proecipiti* niet schilderachtig in 't begin van het vers? Is *properant descendere* niet stout en aanschouwelijk? *Levis* en *murmurat* passen niet minder bijeen dan *ruens* en *spumat* twee verzen te voren. Niet alledaagsch, maar nieuw en verrassend is de volgende wending:

Undique carminibus fragrant personat umbras
Garrula quae tremulo gutture turba canit.

Niet alleen ziet men het trillende keeltje der onophoudelijk kwinkeleerende pluimchoralen; men geniet daarbij het lief geluid (*carminibus*) onder het frissche lommer (*umbras*) te midden der streelendste geuren (*fragrantes*). Hoe meesterlijk toch zijn die menigvuldige *détails* hier ineengevlochten! Op zoo eene kleine ruimte, een zoo rijkgeschakeerd tafereeltje te weven, is een echt bewijs van dichterlijken overvloed.

Doch te lang reeds over die achttien verzen uitgeweid! Hielden wij dien stap in 't vervolg onzer studie, dan kwam er geen einde aan. Voortaan dus zullen wij slechts in der vlucht onze waarnemingen aanstippen. Hier wilden wij echter eene algemeene richting aanduiden; die, volgt men ze in het ontleden der overige deelen, tot de ontdekking van meerdere schoonheden en tot hooger verstandelijk genot zal leiden, en niet weinig tot vorming van smaak en stijl bijdragen⁽¹⁾.

(1) De dichtkunst heeft hare vrijheden. Niemand zal het dus verwonderen dat deze beschrijving in eenige punten afwijkt van de topographische waarheid, ten minste wat het gedeelte des eilands betreft waar de melaatschen zijn afgezonderd. Vergelijk BUTAYE, *Leven van Pater Damiaan*, bl. 76 en volg.

2. - Beschrijving der Melaatschen (v. 25-43).

Na uit Apollions mond de beschrijving van het aardsch Paradijs vernomen te hebben, vraagt Beelzebub in Vondels gemeld treurspel:

Wat dunkt u van het paar dat gij beneden zaagt?

waarop Apollion met opgewondenheid antwoordt:

Geen schepsel heeft omhoog mijne oogen zoo behaagd
Als deze twee omlaag!

Met dergelijke vraag vangt onze dichter dit deel aan:

Qui tandem populi campos coluere beatos?
Anne Ada genitis hic habitare licet?⁽¹⁾

Doch hoe verschillend is hier het antwoord. Het herhaald *heu! heu!* brengt de grievende tegenstelling aan, van dit verrukkend land tegenover zijn afschuwelijke bewoners. Dit contrast straalt overal in prachtige en krachtige antithesen door. Men herinnere zich de bemerking, die wij nopens die letterkundige figuur in de algemeenheden neerschreven, en over het gebruik dat P. van Oppenraaij daarvan weet te maken. Dit vindt te dezer plaats voornamelijk zijne toepassing. Men oordeele:

Heu! genus infelix istaec per amoena vagatur;
Heu! roseum tumulum funera viva tenent.
Splendida crudelis sunt ista palatia Morbi,
Hic domat albentem lurida Lepra gregem.
Qua circumspicias - durus qui sustinet ista -
Formae hominum turpes turpia membra trahunt.
Os turgens, patulae nares, auresque ferinae;
Lumina foeda natant, tuber ubique tumet.
Rimosum corpus non corpus, vulnus hiulcum;
Albedo nigrante in cute tetra magis.

(1) Wat uitverkoren volk dit zalig land behoort?
Is 't Adams kroost gegund te wonen in dit oord?

Carnes - horrendum! - pendentque caduntque peresae
 Tormentique comes non tolerandus odor.
 Luxuriae tandem malesanos adde furores,
 Queis in carne putri morbo agitante flagrant.⁽¹⁾

Kernachtig en tevens trouw naar de natuur geteekend. De vier eerste verzen bevatten in schitterende tegenstellingen een algemeen overzicht. Dan brengt ons de dichter levendig en in huiveringwekkende klimming het lichamelijk lijden der melaatschen en hun zedelijken toestand voor oogen.

Daarop volgt het reeds elders geprezen slot:

Hos si quando ausit festinus visere nauta,
 Doemonas in coelo se reperisse refert⁽²⁾

Althans sla men het leven van P. Damiaan open. Daar vindt men eene merkwaardige beschrijving der melaatschheid zooals die te Molokai heerscht. Na eene aandachtige lezing herneme men den dichter; dan eerst zal men de bedoeling en de kracht van elke bijzonderheid, elke bepaling dezer plaats volkomen begrijpen. Dan zal men erkennen, hoe alles getrouw uit de werkelijkheid werd opgenomen, en daarom niet min, daarom juist misschien, zoo afgrijselijk schoon is.

Een enkel vers, dunkt ons, staat niet op zijne plaats:

Albedo nigrante in cute tetra magis⁽³⁾.

- (1) Ach! heilloos het geslacht dat zwerft in deze hoven.
 Ach! schimmen, levend dood, in bloemig graf verschoven.
 Dit schittrend lustpaleis bewoont een gruwbre kwaal:
 Melaatschheid teistert hier haar kudde doodschen en vaal!
 Waarheen men de oogen wend' (wiens harte zou niet scheuren?)
 't Zijn wangestalten die wanstalte leden sleuren.
 Flets, dwalend oog - gespalkte neus - gezwollen mond -
 Gedrochtige ooren - buil op buil; geen lid gezond!
 Het lichaam, neen, de klomp, als één wond openbrekend
 Náár op de donkre huid de witte vlek geteekend
 Het uitgeknaagde vleesch hangt los en valt ter aard,
 Ondraaglijk is de reuk aan al dit wee gepaard.
 En God! wat razernij van grove dierlijkheden
 Ontsteekt de bitse kwaal in de uitgeteerde leden!
- (2) De scheeppling die hen ziet en angstig henenspoedt,
 Verhaalt: 'k heb duivlen in een hemel ginds ontmoet.
- (3) Náár op de donkre huid de witte vlek geteekend.

De dichter spreekt ongetwijfeld van 'die soort van knobbelen, geelachtig van kleur en zacht op het gevoel' die dikwijls over het geheele lichaam der leprozen verschijnen. Akelig verschijnsel, nog sterker uitkomend op de zwarte huid der Sandwich-eilanders: en toch, zoo ik zegde, ongepast hier ter plaatste. Het is niet moeilijk te raden waarom. De voorgaande détails, *tuber ubique tumet*, *vulnus hiulcum* waren veel akeliger; een vlek, hoe afgrijselijk ook, is minder dan een gezwel, en dit weer minder dan eene wonde, eene gapende wonde. De anders zoo heerlijke klimming is onderbroken, de verwachting bedrogen, de indruk verzwakt. De vlek moest voor den *tuber* komen; dit eischte de geneesniet min dan de dichtkunde. Het zijn immers diezelfde geelachtige knobbelen, die 'als de ziekte wat gevorderd is in een soort van walgelijken kanker vervloeien; het worden afzichtelijke zweren, *gapende wonden* die zich meer en meer verbreiden'.

Doch dit is een stofje op die heerlijke schilderij; die wat kernachtigheid en eigenaardigheid van uitdrukking, gepastheid van wending, zinsnede en beweging aangaat, als een toonbeeld van latijnschen versbouw mag opgehangen worden.

§ 3. - P. Damiaans eerste aanlanding (v. 43-67.)

De vreesachtige schepeling, die hierboven zoo wel te stade komt om 't eilandje Molokai met den naam van hemel, en de bewoners met dien van duivelen te bestempelen, en tevens de beschrijving leven en beweging bij te zetten, bewijst den dichter nog een anderen dienst: namelijk den held van het gedicht als inleider voor te gaan. Verrassender wijze verschijnt deze nu op het tooneel: doch zeer verschillend van de vorige bezoekers, spoedt hij niet angstig henen. Neen! hij verlaat het droeve strand *cunctanter*, als tegen dank. O Vader, gij staat alleen! roept de dichter in bewondering uit! Dramatische toestand! Hartroerende aan-

spraak! Maar wie mag hij toch wezen, die zonderlinge bezoeker? Natuurlijk doet zich die vraag bij den lezer op. De dichter neemt dan ook de gelegenheid waar (wij zegden alreeds hoe kundig) om ons in korte woorden met het verleden zijns helden bekend te maken.

Hier begint hetgeen ik den knoop van het stuk zou noemen⁽¹⁾. Waarom toch landde Damiaan op dit rampzalig strand aan? Alleen omdat de goddelijke Voorzienigheid hem een verhevene zending had bestemd. Zij had hem uitverkoren tot Apostel der melaatschen; daarom wierd het vaartuig dat hem droeg, uit zijnen koers geslagen, en naar deze kust gedreven.

Hunc ad leprosos - neque eum sine Numine venti

Illuc appulerant - devia cymba tulit.⁽²⁾

Doch God is liefde; hij wil eene vrijwillige medewerking; 't is hem genoeg Damiaan met de melaatschen in aanraking gebracht en in zijn rechtschapen, liefderijk gemoed het gevoel van medelijden opgewekt te hebben. Dit gevoel is de kiem, waaruit, onder den dubbelen invloed van Damiaans vrijen wil en Gods almachtige genade, het heldhaftig voornemen zal ontspruiten.

O Damiane, cave, retia tendit Amor.⁽³⁾

Alles leeft en beweegt in deze schoone verzen; de meest verscheiden gemoedsaandoeningen wisselen op elkander af; van daar die talrijke aanspraken, woordherhalingen, veranderingen van zinwending⁽⁴⁾.

(1) Zie het eerste deel dezer studie: *Algemeenheden, opvatting*.

(2) Hem voerde een vlotte kiel - door hooger Hand alleen
Uit haren koers gestuurd - naar de melaatschen heen.

(3) O Damiaan, zie toe, de liefde spant haar strikken.

(4) Wij zouden aan onze taak van onpartijdigen criticus niet voldoen, stipten wij in deze, overigens zoo verdienstelijke plaats, niet eenige verzen aan, die er ons flets en onbeduidend uitzien. In een verhaal, zooals wij hier hebben, wordt, wel is waar, gewoonlijk een eenvoudiger toon vereischt, die door zijne afwisseling met den schitterenden stijl der beschrijving of de warme uitboezemingen der hartstochten, den lezer een wezenlijk genot verschaft. Doch vervalt hier de dichter niet een enkele maal in het matte en ondichterlijke? (V. 44, v. 47-48.) Een stellige veroordeeling uitspreken, waar het zoo fijne schakeeringen geldt en het subjectieve zoo groot eene rol speelt, durven wij nauwelijks; alhoewel het geenszins te verwonderen ware, dat onze dichter, gelijk Horatius van Homerus getuigt, hier een uiltjen hadde gevangen: *quandoque bonus dormitat Homerus*.

Doch het uur der afvaart is daar. Damiaan, die, terwijl de manschap op het zien der melaatschen de vlucht nam, alleen gebleven is, kan zich aan de pijnlijke beschouwing van zooveel ellende bijna niet ontrukken; en als hij eindelijk gedwongen wordt scheep te gaan, blijft hij in droefheid verzonken.

Cum tandem moestus saepe vocatus adest.⁽¹⁾

Die droefheid, door eene vergelijking nog beter afgeschetst, verlaat hem niet gedurende den terugtocht.

Non aliter matrem, visit quae carcere natum,
 Improbis invitam janitor inde rapit.
 Tum quoque, cum navis dudum vada salsa secaret
 Coepissetque iterum nauta agitare jocos:
 Tum quoque in extrema visus considerare puppi,
 Respectare frequens et lacrimare memor.⁽²⁾

De lezer voorziet dat uit dit innig, buitengewoon medelijden hulp, troost en verlichting voor de ongelukkige inwoners van Molokai, misschien een geheele verandering in hun lot, zal voortkomen. Doch de gansche waarheid kan hij niet raden; dat de missionaris namelijk zichzelf te midden der melaatschen tot een lang fol-

(1) Lang wacht men hem aan boord: de kabels zijn gewonden
 Ter afvaart, vóór hij keert in droet gepeins verslonden.

(2) Zoo lijdt een moeder, barsch den kerker uitgesleurd,
 Waar heur beminde kroost in zware boeien treurt.
 En reeds doorploegt het schip weer de onafzienbre wateren,
 De zeelui spelen weer, vertellen, zingen, schateren,
 Als hij nog gansch alleen op d'achtersteven beidt
 En omziet keer op keer en bittre tranen schreit.

terleven en eindelijk tot een gewissen en vervaarlijken dood zou doemen, neen, dat kan ook de teergevoeligste lezer niet gissen. Geen natuurlijk medelijden ook kon eenen mensch daartoe brengen. De natuur immers is in den grond van haar wezen belangzuchtig, en in alle geval tegen een zoo langdurige, walgelijke en roemlooze marteling niet bestand.

Dienvolgens voert de dichter wederom de goddelijke liefde op, beginsel van verhevener werking, element van meer dan natuurlijke grootheid, die in het hart van Damiaan over de angstvalligheid der natuur zal zegevieren, haar verheft en versterkt en in staat stelt te volbrengen, wat zij, aan haarzelve overgelaten, nooit zou volbracht hebben. Zegenrijke zegepraal, die echter zonder tegenstreven niet zal behaald worden!

(Vervolgt.)

LOOSEN, S.J.

**De verdere vervlaamsching van het Middelbaar onderwijs van
eersten graad of Latijn en Grieks door het Vlaamsch
onderwezen. (Vervolg van blz. 301.)**

III.

TOEN wij, jaren en jaren lang vóór het bestaan der wet van 1883, in boekwerken, in tijden in vlugschriften, het onderwijs vroegen van het Duitsch en het Engelsch door het Vlaamsch, zegden wij, met overschot van gelijk, dat, om wille der nauwe verwantschap van die talen met het Nederlandsch, de Vlaming ze met veel meer gemak en spoed en met veel beteren uitslag aanleeren zou bij middel zijner moedertaal als door het Fransch.

‘Het Duitsch en het Engelsch aan eenen Vlaming onderwijzen met de Fransche taal als uitgangs- en vergelijkingspunt,’ schreef reeds in 1845 P. Lebrocq, in eene dikwijls aangehaalde plaats van zijn immer verdienstelijk boek: *Du Flamand dans ses rapports avec les autres idiomes d'origine*

teutonique, 'is eene zonderlinge, eene dwaze gewoonte; zij komt al verre hier op uit: inwoners van Gent of Brugge moeten zich naar Londen begeven; zij zouden eene spoedige overreis kunnen hebben met te Oostende in te schepen, maar zij zijn haastig toe te komen, en om eerder te hunner bestemming te zijn, trekken zij eerst geheel Frankrijk door en gaan te Marseille te scheep. Een der uitslagen van dezen geestigen omweg is, dat velen nooit den eindpaal hunner reis bereiken. Voor de reis naar Duitschland, nog langeren omweg en evenzoo voldoende uitslagen!'

Alhoewel het verband tusschen Grieksch of Latijn en Vlaamsch zekerlijk zoo nauw niet is, toch aarzelen wij niet te zeggen dat dezelfde reden zeer goed hier mag gelden, en dat het onderwijs der oude talen er oneindig zou bij winnen in doelmatigheid, indien het aan den Vlaming door zijne moedertaal gegeven wierd.

Die stelling komt wellicht aanstooten op bij velen diep geankerde vooroordeelen: hoe zou het mogelijk zijn, dat het Vlaamsch, hetwelk aan den Germaanschen taalstam toebehoort, meer betrek hebbe met het Grieksch en het Latijn als het Fransch, dat toch wel uit het Latijn is gesproten en honderde woorden aan die taal en aan het Grieksch heeft ontleend? Een kind aardt natuurlijk meer naar zijne moeder als een zusterskind naar zijne moei. Volstrekt onjuiste redeneering in dees geval, en die slechts, eens te meer, de gegrondheid van het spreekwoord: '*omnis comparatio claudicat*' komt betoonen. De waarheid is dat het Nederlandsch meer gelijkenis heeft met de classieke talen als het Fransch.

Wij bekennen het volgeern en van voren af: in het algemeen komt het Fransch woord, veel meer dan het Vlaamsche, voornamelijk met dit in het Latijn overeen, en het Fransch bezit ook een aanzienlijk getal woorden, rechtstreeks uit het Latijn

of uit het Grieksch genomen, waaraan gansch of bijna gansch dezelfde vorm werd behouden, als die der taal van hunnen oorsprong⁽¹⁾. Maar de overeenkomst van een min of meer groot getal woorden in twee talen vermag in geenerlei wijze ons over den graad hunner verwantschap te laten oordeelen. 't Is daar, om zoo te zeggen, maar het oppervlakkige hunner gelijkenis, dat, ja, wat vrij algemeen meest de aandacht vestigt, doch juist wijl het zich bovenop vertoont, noodzakelijk eerst in de oogen springt. Wil men nochtans de ware betrekking, de wezenlijke verwantschap tusschen verschillende talen kennen, dan moet men zijne toevlucht nemen tot

- (1) Met opzicht tot het practisch nut daarvan voor het onderwijs, mag hier echter niet uit het oog worden verloren, dat men nog met leerlingen en wel, in onze stelling, met Vlaamsche leerlingen te doen heeft. Hoe dikwijls valt het niet voor, dat de leerling het overeenstemmend, gelijknamig woord in het Fransch nog niet kent? Hoe dikwijls, dat de Latijnsche vorm, alhoewel tot Fransch woord geworden, nochtans al te zeer verscheiden is van dit woord, om door den leerling erkend te worden? Welke leerlingen zullen b.v. in *vindicare* het Fransche *venger* erkennen? in *examen*, *essaim*? in *tepidus*, *tiè de*? in *simia*, *singe*? in *gemellus*, *jumeau*? in *stagnum*, *étang*? in *tegula*, *tuile*? in *pilus*, *poil*? in *labrum*, *lèvre*? enz., enz. Eindelijk ook moe^t opgemerkt worden, dat zeer dikwijls de Latijnsche of Grieksche woorden, in 't Fransch overgenomen, tot eene zeer bijzondere of zelfs geheel andere beteekenis gebracht werden als die zij oorspronkelijk hadden, zoodat alsdan de gelijkenis veel meer bestaat in den schijn dan werkelijk en slechts tot verwarring aanleiding geeft. Zoo heeft het Latijnsche *crimen* voor eerste en hoofdzakelijke beteekenis die van *aanklaging*, *beschuldiging*; het Fransche *crime* heeft die beteekenis geheel en gansch verloren. *Curiosus* moet zich dikwijls vertalen door *bezorgd*, *zorgvuldig*, *nauwkeurig*, *naarstig*, zin welken 't Fransche *curieux* schier niet meer kent. Vergelijkt nog *σχεπτικός* en *sceptique*; *ἀνωμαλία* en *anomalie*; *exterminare* en *exterminer*; *confidentia* en *confidence*, en in 't algemeen al de Latijnsche afgetrokken woorden (*diligentia*, *familiaritas*, *humanitas*, *prudentia*, enz., enz.) welke men bijna nooit door hunne Fransche afgeleiden vertalen mag. - Dat het Vlaamsch ook woorden bezit van het Latijn of van het Grieksch afkomstig, is voor niemand eene nieuwigheid: zoo b.v. *Keizer*, L. *Coesar*; *muur*, L. *murus*; *venster*, L. *fenestra*; *schrijn*, L. *scrinium*; *vrucht*, L. *fructus*; *kerk*, Gr. *κυριαρχή*; *bisschop*, Gr. *ἐπίσκοπος*; *engel*, Gr. *ἄγγελος*; *boter*, Gr. *βούτυρον*; *altaar*, L. *altare*; *koster*, L. *cvstos*; *dom*, L. *domus*; *kerker*, L. *carcer*, enz., enz. Hierover eene zeer lezenswaardige verhandeling: *De vocabulis Latinis quae Germanica lingua assumpsit* door A. EHRHARD. Gratianopoli (Grenoble), J. Allier, 1888.

hunne spraakleer en tot hunnen volzinbouw. Immers is de taal niet bloot eene verzameling van klanken, maar wel en vóór alles de gesprokene gedachte: zij drukt het oordeel uit, en bijgevolg zal het bijzonderlijk door de manier zijn van de woorden samen te voegen en te rangschikken, om de gedachte, om het oordeel weêr te geven, dat de talen zullen gelijken of verschillen.

Welnu, wanneer men onder dit betrek Vlaamsch en Fransch met Latijn en Grieksch vergelijkt, ziet men klaarblijkend hoeveel onze moedertaal de twee classieke talen nader bij komt als het Fransch. 't Is dat de Fransche taal, alhoewel dochter van het Latijn, gedurende het tijdstip harer vorming, in den drang van het dagelijksch leven, zoodanig afgeweken is van hare moeder, dat het werkelijk eene taal van gansch anderen aard geworden is, diep verscheiden met het Latijn, door de wijze, bijzonderlijk, van de gedachte uit te drukken. Het Fransch, immers, zooals iedereen weet, is ontstaan uit de pogingen van twee rassen om malkander te verstaan. In die worsteling, is het de Germaansche veroveraar die de taal van den overwonnene heeft aangenomen, maar niet zonder dat deze diep is verbasterd. De grovere geest der nog weinig beschaafde Franken kon, in eene hun vreemde taal, die fijne gedachtenschakeeringen, door de naamvallen uitgedrukt, niet gemakkelijk vatten. Iedere gedachte, iedere betrekking van een woord tot een ander moest klaar aangeduid worden door afgescheidene woorden en de reeds verminkte verbuiging verdween geheel en gansch. In *mei patris domus* = *mijns vaders huis*, was de genitivus niet genoeg meer om het betrek van bezitting weer te geven; men moest het gedacht ontleden in *domus de meo patre* en zelfs in *domus de meum patrem* = *het huis van mijnen vader*, want welhaast bleven er slechts twee gevallen meer bestaan: de nominativus voor het onderwerp en de

accusativus voor het voorwerp. Later, in de veertiende eeuw, verdween ook de eerste naamval, en zoo was het verlies der verbuiging voltrokken. Het vallen dezer sleepte natuurlijk na zich het verdwijnen van het grootste deel der syntaxis, en deed ook, door het ontbinden van den volzin en van zijne grammatikale betrekkingen in afgescheiden woorden, eene gansch verschillende woordorde ontstaan.

Niets dergelijks is voor het Vlaamsch gebeurd. Wel heeft het, in den loop der tijden, veel verloren aan rijkdom van vormen en verscheidenheid van verbuigingen, - men vergelijke het maar met het Gothisch en het Ouddietsch - maar toch is het eene niet verbasterde, eene oorspronkelijke taal gebleven, die onder philologisch oogpunt, eenen schat van rijkdommen bewaarde, welke zij met de classieke talen gemeen heeft en waarvan het Fransch ten eenemale is ontbloot. Laten wij een vluchtig overzicht daarvan doen.

1°) Benevens het *mannelijk* en het *vrouwelijk*, kent het Vlaamsch, evenals het Latijn en het Grieksch, het *onzijdig geslacht*. Hier als ginds is de *beteekenis* en de *vorming* der woorden de grondslag van het geslachtsonderscheid⁽¹⁾.

2°) Onze taal bezit, gelijk de classieke talen, *een volledig stelsel van verbuigingen* voor het naam-, het voornaam- en het bijvoeglijk woord; men kan zelfs nog, door bemiddeling van het Gothisch, onze

(1) De *algemeene* regels van het geslacht zijn omtrent dezelfde in de drie talen. Zijn *mannelijk*: de namen van mannelijke wezens en personen; de namen van volken; en meestal die van winden, bergen, stroomen, munten en maanden. Zijn *vrouwelijk*: de namen van vrouwelijke personen en van afgetrokken hoedanigherdswoorden. Zijn *onzijdig*: de bijvoeglijke naamwoorden, de onbepaalde wijzen en andere rededeelen zelfstandig gebruikt; gansche volzinnen zelfstandiger wijze gebruikt; in 't Grieksch en in 't Vlaamsch, de verklemwoorden, ook dan wanneer zij mannelijke of vrouwelijke wezens te kennen geven.

naamvalsuitgangen met die van Latijn en Grieksch vergelijken.

3°) Wij vormen op dezelfde wijze als die talen *de trappen van vergelijking en overtreffing*⁽¹⁾; en van de bijwoorden, zijn, in het Vlaamsch evenals bij de ouden, slechts die, welke eene wijze of hoedanigheid uitdrukken, alsmede eenige andere, welke meestal een begrip van plaats of van tijd in zich besluiten, voor den comparativus en superlativus vatbaar⁽²⁾.

4°) Voor *de woordvorming* komt het Nederlandsch, het Latijn en het Grieksch uitermate dicht nabij. Niet alleen heeft het met die talen eenen rijken schat van wortels gemeen, die het met haar van eene aloude Arische stamtaal geerfd heeft⁽³⁾, maar het bezit ook gansch hunnen voorraad van achtervoegsels in zijne

- (1) Men vergelijke: ἰσχυρός, ἰσχυρό-τερος, ἰσχυρό-τατος; fortis, fort-ior, fort-issimus; sterk, sterk-er, sterk-ste. Vgl. ook den superl., 2^{den} vorm, van het Grieksch: κάλλ-ιστος, schoon-ste. Zooals voor de verbuigingen, hebben, in het Fransch, de partikels hier de uitgangen vervangen: fort, plus fort, le plus fort.
- (2) De eerste zijn van brjvoegelijke naamwoorden afgeleid, als σοφῶς, σοφώτερον, σοφώτατα, van σοφός; sapienter, sapientius, sapientissime, van sapiens; wijs, wijzer, wijst, onveranderd van 't bijvoegl. naamw. Men vergelijke voor de overige: ἐγγύς, ἐγγυτέρω, ἐγγυτάτω = prope, propius, proxime = nabij of dicht, dichtst; ἑκάς, ἐχαστέρω, ἐχαστάτω = longe, longius, longissime = ver, verder, verst; πολλάχις, πλεονάχις, πλειστάχις = soepe, soepius, soepissime = dikwijls, meermalen (dikwijler), meest; diu, diutius, diutissime = lang, langer, langst; enz. enz.
- (3) Leest: *Drie zustertalen, Vlaamsch, Latijn en Grieksch, of Regels voor vergelijkende taalstudie op het gebied der Nederlandsche, Latijnsche en Grieksche talen*, door J. PASCO. Leuven, Lefever. - Velen dier wortels ontbreken in het Fransch. Voorbeelden: ἵ-στη-μι (√στα), sta-re, sta-an, in 't Fr. heeft men eene omschrijving noodig: être debout; ἔξ-ομαι (√ἐδ), sed-ere, zet-elen (zit-ten), Fr. être assis (de Lat. s en de Vl. z beantwoorden aan de sterke aanblazing van 't Gr.); φλέγ-ω (√φλεγ), flag-rare, blak-en, Fr. être embrasé (blaken met verwisseling der lipletter: b voor φ en f): enz. enz.

afgeleide woorden⁽¹⁾, terwijl het met even veel

- (1) De volgende lijst achtervoegsels ten bewijze: A. **Afgeleide zelfstandige naamwoorden.** 1) Duiden het handelend wezen of een slach van personen aan: in 't Gr. εὖς (vrouwelijk ις of σσα of εια), τηρ (vr. τρια), τωρ, της (vr. τις of τρις), ιος (vr. ις); in 't Lat. *tor* of *sor* (vr. *trix*), *a*, *o*, *io*, *anus*, (*i*)*ensis*, *ius*; in 't Vl. *er* (vr. *ster* of *es* of *in*), *aar* (*naar*), *aard*, *and*, (*n*)*ier*, *rik*, *ling*. 2) Drukken de handeling of werking uit: Gr. σις, σια, μός; L. *tio* (*sio*), *tus* (*sus*), *tura*; Vl. *ing*, *age*. 3) Vormen zelfst. naamw. die het werktuig, het middel te kennen geven: Gr. τρον (θρον); L. *men*, *mentum*, *bulum* (*culum*), *trum* (*crum*); Vl. *el* (*eel*), *sel*. 4) Duiden het uitwerksel of de vrucht der handeling aan: Gr. μα, ος; L. *men*, *tura*; Vl. *ij*, *nis*, *sel*. 5) Drukken het begrip uit van plaats, van eene verzameling van velen: Gr. τήριον, εἶον, ὦν; L. *ium*, *arium*, *etum*, *ile*, *bulum* (*culum*) *crum* (*trum*); Vl. *ij*, *ing*, *age*, *nis*, *schap*, *dom*. 6) Vormen afgetrokken hoedanigheidswoorden: Gr. ια, σύνη, της (genitief = τητος), ος (gen. ους); L. *ia* (*itia*), *tas* (*ietas*), *tude*, *edo*; Vl. *e*, *te* (*de*), *heid*, *schap*. 7) Vormen verkleinwoorden: Gr. ιον (ἰδιον, ἄριον, ὕδριον, ὕλλιον), ἰσχος; L. *ullus*, (*culus*, *ellus*, *unculus*); Vl. *je* (*pje*, *tje*), *ken* (*sken*), *kijn*, *lijn*. B. **Afgeleide bijvoeglijke naamw.** 1) Duiden de stof aan, waaruit iets gemaakt is: Gr. εος, ινος; L. *eus*, *inus*, *aceus*; Vl. *en*. 2) Drukken het denkbeeld uit van overvloed: Gr. εις, αλέος, ρός, εινός; L. *bundus*, *osus*, *ulentus*; vl. *erig*, *rijk*, *vol*. 3) Duiden het bezit aan van de hoedanigheid die in den stam is aangewezen: Gr. μων, ιμος, ιχός, ιος, enz.; L. *atus*, *idus*, *uus*, *anus*, enz.; Vl. *achtig*, *haftig*, *ig*, *zaam*, enz. 4) Drukken de gelijkheid of overeenkomst van aard of karakter uit: Gr. ειδης, ὠδης, ιος; L. *ilis*, *eus*, *ius*; Vl. *achtig*, *lijk*, *sch*. 5) Drukken de geschiktheid, de geneigdheid uit: Gr. νός, λός, ρός, (σ)μος, χός, enz.; L. *ilis*, *bilis*, *atilis*, *ax*; Vl. *baar*, *lijk*, *zaam*, *achtig*. Zooveel voor de C) **Afgeleide werkwoorden**, waar wij de achtervoegsels aantreffen, die herhalende of versterkende, oorzaakgevende, en wenschuitdrukkende werkwoorden vormen. - Alhoewel de afleiding onbetwistbaar het deel is der Fransche spraakleer waar die taal zich het minst van het Latijn heeft verwijderd, toch moet zij, ook onder dit betrek, nog onderdoen voor het Vlaamsch. Immers zijn niet alleen, in eene macht van Fransche woorden, zekere achtervoegels, uit het Latijn herkomstig, zoodanig ingekrompen of afgesleten, dat er niets of bijna niets meer van overgebleven is (zoo *froid* van *frig-idus*, *pâle* van *pall-idus*, *humble* van *hum-ilis*, *grêle* van *grac-ilis*, *dame* van *dom ina*, *page* van *pag-ina*, *âne* van *as-inus*, *juge* van *jud-icem*, *collège* van *colleg-ium*, *sacerdoce* van *sacerdot-ium*, enz.) maar ook zijn in die taal verscheidene andere, ofwel maar somwijlen aangewend geworden, ofwel te eenen male verloren. Zoo zegt men: *moribond*, *furtbond*, *pudibond*, *crédule*, voor *mori-bundus*, *furi-bundus*, *pudi-bundus*, *cred-ulus*; maar met omschrijving: *mira-bundus* = *plein d'admiration*; *haesitabundus* = *plein d'hésitation*; *lacrima-bundus*, = *versant des larmes en abondance*; *bib-ulus* = *qui aime à boire*. Zoo zegt men nog: *fillette*, *maisonnette*, *arbrisseau*, maar in de meeste gevallen is de verkleiningsvorm niet gebruikelijk: *petit père*, *petit frère*, *petite chaise*, enz. Geheel en al verdwenen is het stoffaanduidend bijvgl. nw.: χρύσ-εος, *aur-eus*, *goud-en*, *d'or*. Eindelijk, vergeten wij niet dat, zeer dikwijls, de Fransche achtervoegsels woorden vormen van zoodanig verschillenden aard, dat zij onmogelijk tot eene algemeene beteekenis kunnen gebracht worden. Een voorbeeld: Het achtervoegsel *er*, *ier* (L. *aris*, *arius*) duidt aan: a) *ambachten*: horloger, berger, teinturier, batelier, enz.; b) *boomen*: pommier, poirier, rosier, enz.; c) *dieren*: sanglier, béliér, lévrier, loup-cervier, coursier, enz.; d) *voorwerpen welke iets inhouden*: bénitier, cendrier, grenier, pigeonnier, enz.; e) *het middel of het werktuig*: levier, escalier, mortier, chandelier, gaufrier, enz.; f) het vormt ook bijvgl. naamw.: premier, séculier, plénier, journalier, enz. Men ziet het, niets is hier regelmatig, maar alles aan de wetten van een grillig gebruik onderworpen.

gemak en op evenzoo uitgebreide schaal samenstellingen vormt⁽¹⁾.

5°) Eindelijk bestaat het Vlaamsch *vers*, niet uit een zeker getal lettergrepen gelijk het Fransche, maar als dit der ouden, uit *voeten*, die door de verbinding van lange en korte syllaben gevormd zijn. Al de versmaten der Grieksche en Latijnsche poëzie kunnen dus in het Nederlandsch nagebeeld worden, hetgeen ons toelaat al het schoone en al de welluidendheid dier dichtvormen beter te waardeeren⁽²⁾.

Indien wij nu tot de vergelijking der Syntaxis

- (1) Het ware gemakkelijk te bewijzen, dat het Vlaamsch, waarin ook al de rededeelen, verbuigbare en onverbuigbare, voor samenstelling vatbaar zijn, in geenerwijze onder dit opzicht moet onderdoen voor de Grieksche taal, die nochtans bekend staat als eene van de rijkste der wereld in samengestelde woorden. Doch wij achten het onnoodig over dit punt uit te weiden, daar de besprokene overeenkomst in het oog springt van eenieder. Bestatigen wij integendeel, dat de samengestelde woorden, welke het Fransch bezit, gansch gemaakt aan het Latijn of aan het Grieksch (enkele ook aan andere talen) werden ontleend, en daarbij meestal zoo zeer verminkt zijn dat de samenkoppeling geheel verholten en onkennelijk is: *trèfle* (*trifolium*), *raifort* (*radix fortis*), *mardi* (*martis dies*), *midi* (*media dies*), *bonheur* (*bonum augurium*), enz., enz. Van eene in zich-zelf voortlevende kracht om samenstellingen te vormen kan in het Fransch geene spraak zijn: immers, eens de verbuiging verdwenen, is het noodzakelijk geworden de onderscheidene betrekkingen der woorden door voorzetsels uit te drukken. In '*portedrapeau*', *gagne-pain*, *rouge-gorge*, *trois-mâts*, en dergelijke woorden, door een koppelteeken verbonden, heeft men geene eigenlijke samenstelling, maar enkel neveneenzetting. Bloote neveneenzetting, door de schrijfwijze slechts bewimpeld, heeft men ook in *vaurien* voor '*qui ne vaut rien*', *fainéant* voor '*qui fait néant*', *gendarmes* voor '*gens d'armes*', enz.
- (2) Men leze: *Verhandeling over de toepassing van het Grieksch en Latijnsch metrum op de Nederlandsche poezij*, door M.J.A. VAN DROOGENBROECK-ASSELBERGS. Brussel, Hayez, 1886.

in de drie talen overgaan, vinden wij niet min talrijke en treffende gelijkenissen. Daarlatende de regels van overeenkomst der woorden, die nagenoeg dezelfde zijn in vele talen, zullen wij diegene, welke het gebruik der naamvallen beheerschen, overloopen.

I. Gebruik van den nominativus.

1°) In het Vlaamsch, evenals in het Latijn en het Grieksch, wordt het *onderwerp* van den zin door den nominativus uitgedrukt.

Voorbeeld: Ὁ διδάσχαλος διδάσχει.

Magister docet.

De meester onderwijst.

2°) Wordt in denzelfden naamval geplaatst het zelfstandig naamwoord dat als *proedicaat* of *gezegde* staat van een ander naamw. in den nominativus; en kunnen, in de drie talen, van zulk een praedicaatsnomen vergezeld zijn, de werkwoorden die beteekenen: εἶναι, τυγχάνειν = *esse, exsistere* = *zijn*; γίγνεσθαι = *fieri, evadere* = *worden*; δοχεῖν = *videri* = *schijnen*; φαίνεσθαι = *apparēre* = *blijken*; μένειν = *manere* = *blijven*; καλεῖσθαι, ὀνομάζεσθαι = *nominari, appellari* = *heeten*; en dergelijke.

Vbn. Ὁ Θεός ἐστὶ τοῦ κόσμου δημιουργός.

Deus est mundi creator.

God is *de schepper* der wereld.

Ἄει φίλος τῶν Ῥωμαίων διέμεινε.

Semper amicus Romanorum mansit.

Altijd bleef hij *de vriend* der Romeinen.

II. - Gebruik van den accusativus.

1°) Het *voorwerp* van een *bedrijvend werkwoord* staat in den accusativus.

Vb. Φιλῶ τὸν πατέρα.

Amo meum patrem.

Ik bemín *mijnen vader*.

2°) Niet zelden bekomen, in het Latijn en het Grieksch, verscheidene *onzijdige werkwoorden* eene bedrijvende beteekenis en nemen bijgevolg een *voorwerp* aan. Dezelfde regel geldt in onze taal en, ja, in dezelfde gevallen als ginder, te weten:

a) Bij werkwoorden, die vatbaar zijn voor eene nadere bepaling, getrokken hetzij uit denzelfden stam als zij, hetzij uit eenen anderen stam, maar van gelijke beteekenis.

Vbn. Ζῆ βίον ἡδύν.

Vitam jucundam vivit.

Hij leeft *een aangenaam* leven.

Χαλεπόν πόλεμον πολεμεῖν: *asperam pugnam pugnare; eenen harden strijd* strijden.

Ἴέναι ὁδόν; *viam ire; eenen weg* gaan.

Καθεύδειν ὕπνον βαθύν; *eenen diepen slaap* slapen. *Mirum somniare somnium; eenen wonderbaren droom* droomen; enz. enz.

b) Bij werkwoorden, die, door samenstelling met voorzetsels, transitief worden.

Vbn. Ἀπορον ἐστὶ τὸν ποταμὸν τοῦτον διαβαίνειν.

Difficile est hunc fluvium transire.

Moeilijk is het *dien stroom* over te trekken.

Παραβαίνειν τὸν νόμον; *transgredi legem; de wet* overtreden.

Περιέρχεται πᾶσαν γῆν; *pervagari (of percurrere) orbem; de wereld* rondloopen (of doorloopen).

Καταπολεμεῖν τινα; *debellare hostem; den vijand* bevechten (verwinnen).

Κατοψοφαγεῖν τὴν οὐσίαν; *zijne fortuin* vereten (verbrassen).

Alloqui amicum; eenen vriend aanspreken.

Deos irridere; de goden uitlachen, enz, enz.

3°) Eenige werkwoorden beheerschen, in de classieke talen, *twee accusatieven*, een van den *persoon* en een van de *zaak*. Alhoewel zulke werkwoorden in het Nederlandsch maar zeldzaam voorkomen, - in het Latijn zijn ze evenmin talrijk - toch ontberen

wij die wending niet. Zoo vertaalt men zeer goed:

Διδάσκω αὐτοὺς τὴν ἱστορίαν.

Doceo *eos historiam*.

door: Ik leer (of onderwijs) *hen de geschiedenis*.

En: Ἥτησέ με τὴν γνώμην.

Me rogavit *sententiam*.

door: Hij vroeg *mij mijn* gevoelen.

4° Van eenen gansch anderen aard is de *dubbele accusativus* bij de werkwoorden: λέγειν, Καλεῖν, ὀνομάζειν = *dicere, vocare, appellare* = *noemen, heeten*; νομίζειν, ἡγεῖσθαι, Κρίνειν = *putare, ducere, judicare, aestimare* = *achten, meenen, aanzien voor (of als), beschouwen als, oordeelen, rekenen*; ποιεῖν, αἰρεῖσθαι, δεῖκνύναι = *facere, creare, eligere, designare, declarare* = *maken, benoemen, kiezen, uitroepen*; en dgl. Hier duiden de twee accusatieven *hetzelfde voorwerp* aan, derwijze dat de tweede accusatief het gezegde vormt van den eersten.

Vbn. Ἐκείνῳ τὸν ἑμαυτοῦ πατέρα ὠνόμαζον.

Illum meum patrem appellabam.

Genen noemde ik *mijnen vader*.

Ἐμαυτὸν ἀγαθὸν ἄνδρα παρέχω.

Praesto me virum.

Ik toon *mij een man*.

5°) Evenals in de classieke talen, drukken wij door den accusativus de *uitgebreidheid in tijd of ruimte* uit. De eerste acc. beantwoordt aan de vraag: hoe lang? gedurende hoeveel tijd? (ook: hoe oud?). De tweede, aan de vragen: hoe hoog? hoe diep? hoe smal? hoe breed? hoe lang? hoe kort? hoe ver? enz.

Vbn. a) ACCUSATIEF DES TIJDS.

Ἐνταῦθα Κύρος ἔμεινεν ἡμέραν μίαν.

Hic Cyrus *unum diem* mansit.

Hier bleef Cyrus *eenen dag*.

Ἐἰκοσὶν ἔτη γεγονώς.

Viginti *annos* natus.

Twintig *jaren* oud.

B) Accusatief der ruimte.

Tò στράτευμα προῆλθεν ὅσον τρία στάδια.
 Het leger trok ongeveer *drij staden* vooruit.
 Nunquam *pedem* a me discessit.
 Nooit ging hij *eenen voet* van mij weg.
Duos pedes trabs lata est.
Twee voeten is de balk breed.

III. Gebruik van den Genitivus.

1°) Wanneer een zelfstandig naamw. tot *bepaling* dient van een ander, zonder hetzelfde ding aan te duiden, wordt het, in de *drij talen*, in den genitivus geplaatst.

Vbn. Ἡ τοῦ πατρὸς οἰκία.
Mei patris domus,
Mijns vaders huis.
 Κιχέρωνος λόγοι.
Ciceronis orationes.
Cicero's redevoeringen.

2°) De substantieven, voornaamwoorden, bijvoegelijke naamw., telwoorden en bijwoorden, die een *deel* of eene *hoeveelheid* uitdrukken, regeeren in Grieksch, Latijn en Nederlandsch den genitivus des woords dat het *geheel* aanduidt.

Vbn. Τὸ πλῆθος τῶν Ἀθηναίων; multitudo *Atheniensium*; de menigte *der Atheners*.
 Καλλίστη τῶν ἀρετῶν; pulcherrima *virtutum*; de schoonste *der deugden*.
 Τίς ἀνδρῶν; quis *mortalium*? Wie *der menschen*?
 Οὐδείς ἡμῶν; nemo *nostrum*; niemand *onzer*.
 Εἷς τῶν στρατηγῶν; unus *imperatorum*; één *der oversten*.
 Aliquid *boni*, nihil *novi*; iets *goeds*, niets *nieuws*.

3°) Nog al veel *bijvoegl. naamw.* en *werkwoorden* vorderen in het Grieksch en in het Latijn den genitief. Alhoewel hun getal veel kleiner is in het Nederlandsch, toch zijn hier belangrijke vergelijkingen te maken.

a) Wij kunnen, evenals in de twee oude talen, den genitivus gebruiken met de volgende *bijvoeglijke naamwoorden*: *kundig, machtig, bewust, meester* = L. *peritus, consultus, gnarus, prudens, conscius, compos, potens* = Gr. ἔμπειρος, ἐπιστήμων, ἐπιστάμενος, δυνατός, ἐγχαρτής; *waardig* = dignus = ἄξιος; *gedachtig* = memor = μνήμων; *deelachtig* = *particeps*, *consors* = μέτοχος, κοινωνός; *vol, zat* = plenus = πλήρης, πλέος, μεστός, en de tegenovergestelden daarvan.

Vbn. Ἀπειρος τῶν νόμων καὶ τῶν ἐθῶν ἐστίν.

Legum et morum imperitus est.

Hij is *der wetten* en *zeden* onbewust.

Ἄξια τοῦ γένους ποιέω.

Ik verricht daden *mijns geslachts* waardig.

Suscipe cogitationem dignam *tuae virtutis*. (Balbus in Cic. ad Att., 8, 15.)

Vat eene gedachte op *uwer deugd* waardig.

Ἐγχαρτής ἡδονῆς.

Potens, compos *sui*.

Zijns zelfs meester.

Este *mei* memores.

Zijt *mijner* gedachtig.

Κοινωνός τῶν ἀπορρήτων.

Particeps secretorum.

Der geheimen deelachtig. Enz., enz.

b) Niet zelden staat de genitivus, in het Grieksch en in het Latijn, *praedicatief*, dat is verbonden met *zijn, worden*, en dergelijke werkwoorden. Vbn. Ἡ οἰκία ἐστὶ τοῦ πατρὸς. Ἐλευθέρου ἀνδρὸς ἐστὶ τὰ ληθὴ λέγειν. - Haec domus *mei patris* est. *Cuiusvis hominis* est errare. 'In het Nederlandsch komt ook die wending in enkele, uit vroeger tijdperk behouden zegswijzen voor; b.v. geeft den Keizer, wat *des Keizers*, en Gode, wat *Gods* is. Mijne leer is de mijne niet, maar *desgenen*, die mij gezonden heeft. Doe wat *uws ambts* is.' (Brill.)

c) Bij verscheidene werkwoorden, die eene *gemoedsaandoening* of een *waarnemen* uitdrukken,

plaatst men, in de classieke talen, den genitivus des persoons of der zaak die tot de gemoedsaandoening aanleiding geeft of het voorwerp der waarneming is. Die genitivus is, in onze taal, bij de volgende werkwoorden, in den verheven stijl, gebruikelijk: *zich ontfermen, zich erbarmen, zich schamen, zich verheugen, zich getroosten, zich bekommeren, zich geheugen, zich herinneren, gedenken*. Vroeger ook bij *zich berouwen, zich verwonderen, vergeten*. (Ziet Brill.)

Vbn. Οἰχτείρω σε τοῦ ἀτυχήματος.

Tui me miseret.

Ik erbarm mij *uwer*.

Pudet me *negligentioe tuae*.

Ik schaam mij *uwer zorgeloosheid*.

ἽΟ Θεὸς τῶν φαύλων οὐχ ἐπιμελεῖται.

God bekommert zich *der boozen* niet.

Τῶν ἀπόντων φίλων μέμνησο.

Gedenk *der afwezige vrienden*.

Memento *mei*.

Herinner u *mijner*.

4° In het Grieksch en in het Vlaamsch stelt men in den genitivus de zelfstandige naamw. die *eene verdeeling aanduiden des tijds*, zonder den oogenblik der handeling meer bepaald te doen kennen.

Vbn. Οἱ λαγῶ τῆς νυχτὸς νέμονται.

De hazen grazen *des nachts*.

ἽΗ οἰχία χειμῶνος μὲν εὐήλιος ἔστω, τοῦ δὲ θέρονος εὐσχίος.

Dat de woning *des winters* goed de zon ontvang, *des zomers* wel overlommerd zij.

(Wordt vervolgd.).

A. ROEGIERS, professor.

Het algemeen stemrecht en de herziening der grondwet.

VOOR sommige punten kunnen wij ons niet aansluiten bij 's heeren Drijvers leering, voorkomende in Belfort van Februari en Meert. Daarom zullen wij, zoo kort mogelijk, hem onze bijzonderste moeilijkheden voorstellen.

Ik zou niet durven beweren, lijk hij doet, dat het stelsel van Bellarmien, nopens de wijze waarop het wettig staatsgezag van Godswege verleend wordt, valsch en ongegrond is. Eene kiezing, zegt heer Drijvers, hetzij bij uitdrukkelijke stemming, hetzij bij zwijgende goedkeuring van eenen indringenden dwingeland, is niet altijd noodig; van zoohaast iemand zich als bewindvoerder aanstelt, en tevens de noodzakelijke zending van den Staat, te weten, de bescherming van 's menschen recht, wil en kan handhaven, moet men zich aan dezen onderwerpen.

Die leering kan ik niet overeenbrengen met het wezen eens Staats, *a)* omdat in eene zuiver natuurlijke maatschappij, zooals de Staat, de gezagvoerders moeten aangewezen worden door den wil der maten zelve, of door iemand die hooger gesteld is dan de maatschappij, en dat laatste is hier het geval niet.

b) Omdat die meening nu eens alle gezag onmogelijk maakt, dan weer de hatelijkste dwingelandij bekrachtigt.

Dat de Staat eene noodzakelijke maatschappij is, bewijst niet ten voordeele van 's heeren Drijvers stelling; integendeel.

Het doel van den Staat moet, ja, noodzakelijk betracht worden; over het *doel in 't algemeen* kunnen allen eensgezind zijn, doch de eensgezindheid kan verdwijnen, wanneer spraak komt van een *middel tot het doel*, en, ja, die eensgezindheid is bijna onmogelijk, als het geldt de *toepassing* van een middel.

Dat eenieders eigendom moet beschermd en eerbiedigd worden, daarover zal men gemakkelijk eens blijven; dat daartoe eene leger-

macht bestaan moet, zal nog gewillig aanveerd worden; maar dat een leger zulke getalsterkte moet hebben, zoo ingericht, op die wijze verdeeld moet zijn, en honderd punten, daarover zullen de meeningen altijd en noodzakelijk verschillen.

Daaruit blijkt dat zonder kiezing noch eensgezindheid, noch maatschappelijke orde, noch bestier mogelijk is. Niemand heeft het recht zijne ziens- of doenwijze aan anderen verplichtend voor te schrijven in zaken, waar geene eensgezindheid kan heerschen, en verschillende gevoelens soms met evenveel redens verdedigd worden. Niemand kan dus in den Staat, zoomin als in een andere maatschappij, een wettig gezag voeren, zonder daartoe afgeveerdigd en aangesteld te zijn door de maten zelve. God verleent het gezag bij middel der kiezing; God is de eerste oorzaak, de kiezing een werktuigelijke oorzaak of, zoo gij wilt, een onmisbaar vereischte.

Dat is overigens de leering van zeer vele wijsgeeren en godgeleerden, en wij mogen verzekerd zijn, dat die meening geenszins in strijd ligt met eenig punt der kristene wijsheid.

Zoo nu de kiezing oorzaak of onmisbaar vereischte is tot een wettig gezag, dan volgt daaruit dat *minstens sommige burgers* een natuurlijk recht hebben om te stemmen. Immers hoe konden zij anders aan den gekozene het natuurlijk recht overdragen, om te mogen bevelen, zoo zij zelve niet van natuurwege gerechtigd waren, om daarover te mogen stemmen.

Ik ga verder, en zeg dat *alle* burgers het natuurlijk stemrecht bezitten; want de natuur, buiten de kinderen en krankzinnigen, ontzegt dat recht aan niemand, vermits zij aan alle burgers de natuurlijke vereischten schenkt om een natuurlijk stemrecht te kunnen hebben, namelijk het noodige verstand om het doel des Staats te beseffen, en een passende rechtgeaardheid om, naar overtuiging, voor het begrepen doel te werken. Daarbij, in den Staat zijn alle burgers maten, makkers en gezellen; de natuur en de gezonde rede willen dat alles, onder hen, den stempel der gemeenschap drage, en dat is slechts mogelijk voor zooveel allen meehelpen, om hunne gemeenschappelijke hoofden en leiders aan te stellen.

Te vergeefs zou men daartegen inbrengen, dat die volksmeesterschap zeer gevaarlijk is, en alle omwentelingen kan wettigen. Dat is volkomen valsch. In die meening ligt niet meer gevaar dan in gelijk welke, en de omwenteling wordt niet gemakkelijker gewettigd dan in een stelsel, dat de dwingelandij en willekeur wil beschermen.

Aan alle burgers erken ik dus een natuurlijk stemrecht. Daaruit volgt niet dat de Staat aan allen het burgerlijk stemrecht moet toestaan; want men kan een natuurlijk recht bezitten, en nochtans het recht niet hebben, om van dat natuurrecht gebruik te maken. Om een natuurrecht dadig, *hic et nunc*, te mogen uitoefenen, moet men zekere voorwaarden vereenigen. Nu, ofschoon iedereen van natuurwege *in staat is*, om de noodige voorwaarden tot het uitoefenen van een natuurlijk kiesrecht te vereenigen,

toch kan en zal het gebeuren dat niet allen *feitelijk* het noodige verstand en de vereischte rechtschapenheid paren.

Aan dezen ontzegt de natuur het recht hun natuurlijk recht voor alsnu, zoolang zij de voorwaarden missen, in uitvoering te brengen, en die natuurlijke onbevoegdheid mag en moet de wetgever, waar hij kan, met het burgerlijk gezag bevestigen en bekrachtigen.

De vraag nu is of, hier te lande, sommige volksklassen onbekwaam zijn, van natuurwege, om eene welbegrepen stemming uit te brengen.

Zeker daar zijn onbekwamen; daar zijn burgers die onwaardig zijn van het stemrecht; maar onbekwame en onwaardige volksklassen, dat geloof ik niet.

Onwaardige en onbekwame burgers kan men van de stembus verwijderen, en dat zal iedereen goedkeuren; integendeel het uitsluiten van gansche volksklassen, bijzonder als zulke uitsluiting enkel steunt op een vermoeden, en slechts op de armoede der misdeelden gegrond schijnt, dat zal eeuwig twist en oneenigheid baren in het huishouden des Staats.

Dat uitsluiten van gansche volksklassen wordt heden zooveel te gevaarlijker, dat men haast geene gezinnen meer vindt, waar niet een dagblad aan twee centiemen de lezers op de hoogte houdt van 's lands zaken, en maar al te dikwijls blijken doet, hoe de kiezers boven de anderen verzorgd en bevoordeeld worden.

Ten andere, dat de lagere standen min bekwaam zijn in 't algemeen, om voor 's lands welzijn te stemmen, dat is veel gemakkelijker om zeggen, dan om bewijzen.

Alle kiezers hebben hunne eigene, persoonlijke belangen; elkeen boekt, bij zijn stemmen, zijne eigene belangen zoowel te verzekeren als de belangen van anderen; uit zulke stemming moet blijken wat het algemeen belang is, het belang van allen en ieder. Maar persoonlijke belangen zullen door niemand beter begrepen en gewaardeerd worden, dan door den belanghebbende zelf, en dat is waar voor den armsten en minst geleerden burger, zoowel als voor rijken en geleerden. Wat het belang van anderen betreft, daarin volgt elke kiezer nogmaals zijne eigene denkwijze: de strijd tusschen de partijen bewijst het genoegzaam. Dat mag dus ook de arme en ongeleerde doen, en bijgevolg heeft hij, zoowel als de rijken en geleerden, de noodige bekwaamheid om voor 's lands welzijn te stemmen.

Daarbij komt nog dat de lagere volksklas, misschien meer dan elke andere, zou stemmen volgens de ingeving van het geweten. Daar vindt men meest godsdienst en de beste, rechtzinnigste zeden: hoe meer godsdienstigheid, hoe min omkoopbaarheid.

Overigens, wij weten dat de hoogere standen niet veilig zijn tegen het omkoopen: vorsten en bisschoppen hebben zich door den afgod van het geld zeer dikwijls laten verleiden. De lage volksklas kan men met weinig bekoren, dat weet ik; maar de ondervinding leert, dat zelfs de grootste sommen gevonden worden, als zij tot omkooprij van grooten kunnen dienen; en daarbij, wat verschil tusschen het omkoopen van 1 rijke op 5, en van 20 arme burgers op 100?

Ik houd dus aan het algemeen stemrecht, zonder nochtans daarom te willen hand in hand gaan met de socialistische ruitenbrekers. Mij dunkt dat ons land er niets zal bij verliezen, ja dat wij, vooral de Vlamingen, voor de rechtvaardigheid van het bestier daar veel kunnen bij winnen.

Men moet ons niet doen schrikken met te wijzen op andere landen, bij voorbeeld, op het ongelukkige Frankrijk. Heeft men wel ooit bewezen dat Frankrijk min ongelukkig, ja, dat het zelfs niet veel ongelukkiger zou zijn zonder het algemeen stemrecht?

Even kinderachtig vind ik te pochen over den gelukkigen toestand, dien wij hier, zonder het algemeen stemrecht, reeds zestig jaren genietende zijn. Men zegt: zijn wij niet goed bestierd geweest? Zal het beter gaan met het algemeen stemrecht?

Ja, betrekkelijk was ons bestier goed; maar bewijs eens dat, met het algemeen stemrecht, het niet even goed, en soms beter geweest ware dan nu.

En, bleef alles zoo goed als voorheen, ware het dan niet eene groote verbetering, dat de twist en oneenigheid onder de burgers over de grondslagen zelve onzer maatschappij zou geslecht wezen, en dat allen een recht zouden genieten, waarvan velen tot nu toe, ten onrechte, beroofd waren?

Het algemeen stemrecht zou gemakkelijker door de wetgevers aanveerd worden, zoo niet allen zich afvroegen: is dat stemrecht goed voor mij, voor mijne partij? in plaats van enkel te vragen: is het voordeelig en goed voor volk en land?

Met het algemeen stemrecht kan men tevens de evenredige vertegenwoordiging, alsmede het gedacht van hoogleeraar Helleputte over de rechtstreeksche vertegenwoordiging der belangen in voege brengen: algemeen stemrecht, vertegenwoordiging der belangen en standen, evenredige vertegenwoordiging der partijen zijn drie zaken, welke, als rechtvaardig en voordeelig, eene verbetering in 's lands toestand kunnen voeren.

Om te eindigen vind ik niets beter dan de woorden des heeren Drijvers, welke iedereen zal bijstemmen: 'Twee zaken zijn ons, katholieken, noodig: kalmte in 't onderzoek, eensgezindheid in de oplossing.'

A. JASSENS.
Brussel.

Wenken en vragen.

Gou, Gouraad, Gougraaf. In de laatste aflevering komt een lezer op tegen het gebruik dier woorden. Ik stem volkomen met den schrijver in dat, geschiedkundig gesproken, *gou* (of meer moderne *gouw*) juist de beteekenis van provincie niet teruggeeft, doch daar meest al de samengestelde woorden in alle talen, iets conventioneels hebben, zie ik niet in waarom het niet goed zou zijn die benamingen in sprake hunnen gang te laten gaan, gelukkig iets gevonden te hebben, dat het bastaardwoord deftig vervangt. Ook in de samengestelde woorden waarvan de grondvormen volmaakt nauwkeurig zijn, moet er veel aan de conventie overgelaten worden, want anders kwam men met ellenlange woordsmederijen onmogelijk om uit te spreken. Met zulk een stelsel van overdreven louteringszin zullen wij bijna nooit nieuwe woorden kunnen vormen, noch de indringelingen weren, welke dagelijks meer en meer in onze taal komen nestelen.

Dat een graaf tot den adelstand behoort is waar, doch als men den zin der woorden niet meer mag uitbreiden, moet men ook, naast vele andere van goed allooi, *dijkgraaf* verwerpen, sedert eeuwen gebruikt in de besturen der polders en wateringen. Overigens was een graaf in het begin geen edeling, hij is het geworden door zijn ambt en bij uitbreiding is dit woord een titel gebleven in de rangorde van den adel. Graaf was eerst en vooral een plaatsvervangend bestuurder zooals heden onze zoogenaamde gouverneurs.

In denzelfden geest zou ik gerust ook al eens *taalkamer* of beter misschien *taal- en letterkamer* voor *Academie* gebruiken. *K. VI. Academie* blijft noodzakelijk de officieele eigennaam, maar als synoniem en om de verscheidenheid, meen ik dat die benaming ook al eens in de gesproken en geschreven taal mag voorkomen.

Maar zie, zoo gaat het in onze letterkunde, ce eene verzet zich tegen den andere, niemand wil iets toegeven noch den stap der toenadering doen, en op die manier verspillen wij onze beste krachten in vitterijen en laten wij onze taal en onze letteren intusschen meer en meer ten gronde gaan. Wij zijn niet krachtig genoeg om ons verdeeldheid te mogen veroorloven.

Onze taal gaat achteruit omdat zij stil staat, want zij houdt geen tred met hare eeuw: zelden zoeken wij naar namen voor nieuwe begrippen en nieuwe zaken. Goed is het het oude op te rakelen, nog beter woorden te vinden voor het hedendaagsche: dit moest de groote bekommring zijn onzer taalgeleerden.

In de laatste aflevering vroeg men ook wat er gedacht werd nopens *bijkaartje* voor *supplément*, *spelwijzer* voor *programme*, *pandenbewaarder* voor *conservateur des hypothèques*. Ik meen dat die woorden uitmuntend zijn, vooral de twee eerste, goed gevormd en volmaakt in overeenstemming met het gedacht dat zij moeten uitdrukken. De knoop ligt hier: ze gangbaar te maken, en dat hangt af van de schrijvers en de sprekers; willen zij die woorden gebruiken in hunne boeken en gazetten, in hunne lessen en voordrachten, iedereen welhaast zal ze in den mond hebben en de slag is gewonnen.

Lettre poste restante zou ik niet vertalen maar verdietschen in *af te halen*; *cantine* zou ik, tot dat wij iets beters bezitten, weergeven door *cantien*, *cantine* is eigenlijk een drinkhuis in de kazern en door uitbreiding eene kleine herberg en inzonderheid een tapperijken waar slechts over den toog geschonken wordt. Men kan toch niet zeggen soldatenherberg. - *Pouvoir concentré* stelt mij bot en laat ik aan meer bevoegden over om iets te vinden zonder toevlucht te nemen tot kromine en onbeholpen omschrijvingen.

Brussel.

C.B.

Het *Handelsblad* van Antwerpen treedt de meening bij, verleden maand hier vooruitgezet aangaande de woorden *gou*, *gouraad*, *gougraafenz*. Van een anderen kant ontvangen wij op het laatste oogenblik, van den eerw. heer Craeynest eene bijdrage ter verdediging van het woord *gou*. Dit schrijven zal in de volgende aflevering verschijnen.

Ingezonden uit Leuven:

Met paten en peters = met een groot gevolg. Eertijds moesten soms verschillende meters (paten) en peters de kinderen ten doop vergezellen. Zoo lezen wij in een mirakelspel der XVIe eeuw: 'D'een pate metten kinde op den erm ende noch twee peters ende nog veel edelvrouwen die ter kerstenheyt met gaen.'

Beysen of *deysen* = vooruit of achteruit loopen.

In hetzelfde spel van Sint Trudo staat er

lc en weet waer loopen beysen of deysen.

Ligter liggende zijn (oude Bijbel) = in lijken liggen = afgeleid zijn.

Rak en dak (oude Bijbel) = sarta lecta, gaaf en geheel.

Fijn garen spinnen = haastig zijn.

Sobben en tobben (Poirters) = zwoegen en ploegen.

Verschoud (oude Bijbel) = verdroogd, verbrand, verschroeid. Op sommige plaatsen zegt men doorraakt (doorrekt) = verbrand bij de stoof maar men zegt ook *schouwen*, *afschouwen* = met heet water wasschen.

Wake, de vierde wake = 4^a *vigilia*.

Blevelingen = overschot.

Gheovert = overgebleven.

Veteren = banden, ketenen (oude Bijbel)

Vesen = boord, fimbria vestimenti.

Insetting = lex cfr, *institution*, *institutum*, *gesets*

Baloorig = die niet goed hoort, cfr het voorzetsel *bal* in *baldadig*.

Reigeldicht = zeer dicht gesloten, *reigel* = rebbe, balk.

Wijgant (bij Anna Byns) = soldaat, strijder wijghe = strijd cfr 'de *wijghe* van Woeronc' gespeeld te Leuven in 1421 de *wijghe* van Ronchevale, enz.

Jolyse = blijdschap, blijde.

Tortyse? Wie weet er nader bescheid over?

Plike, sonder, *plike* = effenaf.

In den *Mascaroen* een gedicht uit de vertiende eeuw v. 1127 staat er daarom so segghic sonder *plike*.

Is dat niet in verband met *plica explicare* en 't fr. *pli*?

Baraet, barate = pomperij, aanhang, gedruisch. Zoo staat er in den Theophilus (XVe eeuw) v. 1171

Dat hi recht late varen al
Die werelt ende al haer *baraet*

Moedre, = modder, slijk. Heeft men dat nog ergens in dien vorm ontmoet? Het staat in den 'Mascaroen' v. 1146

Onse Here maecte Adame
Van der moedre en van den slike.

Op plaatsen zegt men *multer* land voor land dat malsch en licht bewerkbaar is.

Uren *overleden* = voorbij (oude Bijbel).

Wie weet er verdere uitlegging over:

Paanhuis = brouwerij - *getes* = nering, voedsel.

Gerack doen = verzorgen.

Krepier = steertriem van een peerd (van croupe = steert?)

Hier en daar gelezen: zelfmoord bij middel van een gewerschot; een groot getal trampaarden zijn lijdend aan de pooten, en zijn onbekwaam te loopen; de piano *tokkelen* (ja, eene harp) zijne vermoeide voeten *dartelden* op het mos (vermoeide voeten sleepen maar springen niet); hij leed aan *pathologie* (ziektenleer!) lager stijgen (ook zeker omhoog dalen?); diplomaat tot het *burgerlijk* leven teruggekeerd (was hij priester misschien of soldaat?): - Alles louter Fransch en onbekendheid met het eigen woord.

Men schrijft ons uit U.....

'In zekere stad van Vlaanderen heeft het college van burgemeester en schepenen eene commiseie benoemd, om de straatnamen te onderzoeken, zoowel onder taalkundig als historisch opzicht, en om desnoods billijke wijzigingen voor te stellen. De maatregel was alleszins prijsbaar.

Maar nu komt de meerderheid die commissie vooruit met vormen als deze:

Casteelstrate, Capitelstrate, Leyestate, Coventstrate (rue du Couvent), enz.

Wat denken de lezers van het *Belfort*?

Bij vergissing heeft de letterzetter op den omslag in de voorgaande aflevering *Wenken en Vragen* onder den naam van Johan Winkler gesteld. Het waren snippelingen van verschillende kanten ingekomen.

Onze rubriek *Wenken en Vragen* vindt bijval, van alle kanten komen er wenken en vragen, en verschillende andere tijdschriften spreken van insgelijks iets dergelijks in te voeren.

Johan-Alfried de Laet. (1815-1891.)

EENE der edelste en krachtigste figuren der Vlaamsche beweging is verdwenen; de koenste harer kampers van het eerste uur is gestorven... de Laet is dood.

Antwerpen, zoo rijk aan mannen van beteekenis en die zijne verdienstelijke burgers naar waarde weet te schatten, heeft den duurbaren overledene vorstelijke eer bewezen. Handel en kunst, adel en werkman, burgerij en leger, kortom al de standen der samenleving waren verleden zaterdag dáár om een opperst vaarwel te zeggen aan het stoffelijk overschot van hem, die zijn leven lang op de bres gestaan heeft voor de belangen zijner geboortestad, en die van het Vlaamsche volk, waarvan de prachtige Scheldestad in den laatsten tijd de zedelijke hoofdplaats is geweest.

Geheel het land had afvaardigingen gezonden naar de teraardebestelling. De Kamer van Volksvertegenwoordigers bracht op kiesche wijze hulde aan het beginsel, waarvoor de aflijvige steeds gestreden had; bij monde van haren Voorzitter begroette zij het lijk in de taal van het volk.

D^r De Laet was mild door de natuur bedeed: hij was een talentvolle schrijver, een uitstekend redenaar, en bij de gaven van den geest paarde hij een stalen karakter, dat 'wilde wat het wilde en won wat het begon'.

De eerste Vlaamsche strijdbladen: *Vlaamsch Belgie*, *De Vlaamsche Belgen*, *De Roskam*, *Het Vaderland*, waarvan hij de stichter en de schrijver was, bevatten mannelijke artikelen van zijne hand; hij schreef verdienstelijke romans en novellen, en aan zijne lier onttokkelde hij dichtelijke gezangen. Zijn begeesterend woord sleepte de onverschilligen mede en voerde de geestdrift zijner geestverwanten ten top; als ijveraar voor het Vlaamsch idee heeft hij er velen in onze rangen gevoerd, en als volksredenaar heeft hij de menigte, die overal elders vrij onverschillig gebleven is, te Antwerpen tot warme voorstanders onzer zaak aangewonnen.

Aan hem - onvergankelijke roem en eeuwige dankbaarheid - aan hem hebben wij Conscience te danken. Hij was het, die den

toekomstigen dichter van *De Leeuw van Vlaanderen*, *De loteling* en *Bavo en Lieveken* overhaalde in het Vlaamsch te schrijven.

In 1866 droeg hij in de Kamer zijn vermaard verslag voor over ons Vlaamsch taalrecht, verslag dat als een der merkwaardigste pleidooien mag gelden, ooit uitgebracht ten voordeele onzer zaak. Later, met Gerrits en De Baets, en verder met Coremans, die het erfdeel zijner vaderlandsche zending op zich genomen heeft, verdedigde hij in de wetgeving met kracht en klem onze grieven, en wist eindelijk in 1878 de eerste officiële rechtsherstelling af te persen door de wet op het taalgebruik in de openbare besturen. Deze wet zal in de geschiedenis onzer beweging onder zijnen naam blijven voortleven.

Op het einde zijner loopbaan trad hij nog op als bestuurder der Kon. VI. Academie, en in de merkwaardige zitting van 27 October 1886, die gekenmerkt zal blijven door het onvaderlandsch gedrag van eenigen wier leus het schijnt te zijn: 'dood aan alle Vlaamsch, tenzij het antipaapsch', nam hij op zich, het aanmatigend ultimatum van Van Beers-Rooses af te weren, dat op straf van oorlogsverklaring aan die nationale Vlaamsche instelling jaren en jaren door iedereen gevraagd, eischte dat zij zich op genade overgave. Die onverzadelijke kliek is immers nooit tevreden tenzij wanneer het deel van den leeuw haar aandeel is! de Laet spelde beiden de lesse met waardigheid en vastberadenheid; trouwens was hij, zooals Dr Snieders hem zoo meesterlijk afschetste op de plechtige vergadering der Kon. VI. Academie in December laatst, een man van karakter, een man uit één stuk, een man geboren voor den strijd.

Werken van Jan-Jacob De Laet, geschreven onder den naam van Johan-Alfried De Laet en Jozef Colveniers: *Het huis van Wezembeke* (1842), historische roman. herhaalde malen in het Duitsch vertaald; *De Schildburgers* (1845), *De Vlaamnsche beweging* (1845); *Tooververhalen* (1847); *Gedichten* (1848 en 1883); *Vlaamsche zaak*, *Verslag* namens de commissiën van vertoogen (1866); *Catalogue du musée d'Anvers*, volgens een nieuw plan (1847); *L'annexion des faubourgs à Bruxelles* (1855); *Palamedes* (1861); *Aanspraak bij de inhuldiging van Conscience's praalgraf* (1886); *Redevoering* in de Kon. VI. Academie bij zijn aftreden als bestuurder (1889).

Verder schreef hij *De doodschuld*, een strijdschrift, stichtte en stelde op *Vlaamsch Belgie*, het eerste Vlaamsche strijdblad (1844); was een tijd lang hoofdopsteller van het *Journal d'Anvers* en *L'Émancipation*, correspondent van de *Augsburger Zeitung*, de *Bremer Zeitung* en de *Deutsche Zeitung*. Hij leverde ook bijdragen in *De Noordstar*, *Het Taalverbond*, *De Vlaamsche school* enz.

A.

Dat de Laet, die zulke forsche slagen aan het Franquillonisme toegebracht heeft, bestreden en vervolgd werd door de Franschgezinden, niets is zoo natuurlijk, doch dat eenige pseudo-Flaminganten van den liberalen kant mede huilen tot over den rand van zijn open graf, dat gaat ons verstand te boven. Vlak over den verbonden vijand nog op zijne eigene mannen schieten, lijkt veel op desertie en verraad, en de salvoschoten gebruiken tot de verminking van een lijk, is niet alleen het tegenovergestelde van kieschheid, het is de daad van wildemannen met hyenaharten.

In eene zaak van persoonlijke aangelegenheid bekwam de Laet eene veroordeeling wegens laster tegen Jan van Ryswyck; gewapend met den toen nog in zwang zijnden lijfsdwang, het hij zijnen tegenstrever in hechtenis zetten, en ongelukkiglijk stierf van Ryswyck in de gevangenis tengevolge eener toevallige ziekte. De erfgenamen van den overledene bekwamen an de rechtbank schadevergoeding; hoe dit overeen te brengen was met het eerste vonnis weet ik niet, evenmin wat er hier te bekibbelen viel, vergalde de partijhaat de pennen niet. de Laet maakte gebruik van zijn recht hem door de rechtbank gegeven, en indien er iemand aansprakelijk moest gemaakt worden voor de dood van den gevangene, het moesten eerder de eerste rechters geweest zijn...

Het was ten tijde van den Mexicaanschen veldtocht. Minister Chazal had aan de kolonels der regimenten last gegeven het aanwerven van vrijwilligers aan te moedigen, waartegen de Laet in de Kamer opkwam, als zijnde eene zaak van geen nationaal belang. Chazal verweet aan den spreker zijn zoogenaamd gemis aan vaderlandsliefde, doch kreeg tot antwoord dat hij, Chazal, ongetwijfeld het monopolium der vaderlandshefde niet bezat, hij meester-kleermaker te Parijs en die met een generaalsuniform int zijne uitstalling genomen, zich hier als veldoverste opgedrongen had.

Vandaar tweegevecht, met het gevolg dat een minister van oorlog, een sabeldrager van beroep, dwars door de zijde geschoten werd door eenen antimilitaristischen *pékin!* De generaal, beschaamd over zijn ongeval, deed de mare verspreiden dat hij eenige weken bedlegerig was uit hoofde eener beet van den baviaanaap, welken hij in zijn huis voor schoothondje georukte.

Op Conscience's graf wilde een redenaar den grooten schrijver doen doorgaan als pantnerst. Onvoorbereid springt de Laet toe, teekent protest aan tegen die bewering en wreekt op meesterlijke wijze de christelijke gevoelens van hem, wiens werken op alle bladzijden den zuiversten godsdienstzin ademen.

De Laet had eene goedkoope broodbakkerij ingericht en scheen een tijd lang de letterkunde in het dak gestoken te hebben. Op aanvraag naar een exemplaar zijner volledige werken kreeg de Duitsche barones Ida von Duringsfeld een.... nieuwbakken krentenbrood!

De Laet was de eerste die in het palets der natie den eed van getrouwheid in het Vlaamsch aflegde.

Boekennieuws en kronijk.

Inhumation et crémation. 1er vol. Les rites tunéraires depuis l'antiquité jusqu'à nos jours par le DR. IS. BAUWENS. Deuxième édition, revue et augmentée, traduite du flamand par le Dr. A. DE METS, oculiste, à Anvers. - Bruxelles, Polleunis et Ceuterick, rue des Ursulines, 37, 1891. - In-8°, 520 pages. - Prix fr. 4,00.

Een Fransche vertaling van een Zuid-Nederlandsch werk! Dit is nu inderdaad geen alledaagsch verschijnsel. Het verwondert mij echter niet, dat de eer eener vertaling aan het boek van Dr. Bauwens is te beurt gevallen. Overal toch genoot het veel waardeering, en zelfs in Holland werd het door een zeer gezaghebbend tijdschrift⁽¹⁾ vermeld als 'eene degelijke en geleerde verhandeling,' als 'een in alle opzichten aanbevelenswaardig werk.'

Aangezien wij over den inhoud van de Nederlandsche uitgave reeds een opstel deden verschijnen in *het Belfort*, (Juni 1889, bl. 1-21) en in *De Katholiek*, van Leiden (DI. XCVI, blz. 165-177). behoeven wij over de Fransche vertaling geen breedvoerig verslag te leveren. Zelfs konden wij het bij een eenvoudige aankondiging laten, zoo niet deze uitgave op den omslag van het boek de woorden te lezen gaf: Deuxième édition, revue et augmentée.

Inderdaad hebben we hier met eene merkkelijk vermeerderde uitgave te doen. Er worden over de 120 blz. meer geleverd dan in den vorigen druk. Het zijn vooral de hoofdstukken handelende over de lijkbezorging bij de vóórhistorische en de onbeschaafde volken, waar aanzienlijke toevoegsels werden aangebracht. De geleerde schrijver heeft zich meest alles ten nutte gemaakt wat sedertdien op het gebied der anthropologische studien is verschenen. Daardoor is zijn boek een ware goudmijn geworden, ook voor de beoefenaars der Menschkunde en Zedengeschiedenis.

Bovendien is het ook een herziene uitgave. Dr. Bauwens is een zedig schrijver, die niet halsstarrig aan eigen opvattingen vasthoudt. In de bespreking van zijn werk hadden wij de vrijheid genomen eenige kleine punten aan te stippen, waarin men met hem van meening kon verschillen, en die, naar ons bescheiden oordeel, voor wijziging of ten minste voor verbetering vatbaar waren. Met genoegen mochten wij opmerken dat de schrijver onze bemerkingen in acht heeft genomen. Overal toch, waar zulks doelmatig scheen, werden de aangeduide plaatsen veranderd.

De toevoegsels zijn over het algemeen zeer gelukkig. Hier en daar echter zouden wij de oorspronkelijke redactie verkiezen. Zoo wil het ons voorkomen, dat op bl. 39 de bijtitel: 'Époque robenhausienne', nevens de meer algemeene 'époque néolithique' minder past, of minstens er onnoodig werd bijgevoegd. Beide

(1) Studien op godsdienstig, wetenschappelijk en letterkundig gebied. DI. XXXV bl. 278.

uitdrukkingen zijn niet gansch eensluidend. Wat tot het tijdperk der paalwoningen van Robenhausen behoort, behoort ook tot het nieuwe steentijdperk, maar niet omgekeerd. Sprekende verder van het paaldorp van Robenhausen, zegt de schrijver: 'à ce qu'il paraît, elle existait déjà environ 7000 ans avant notre ère.' Dat is nu wezenlijk de vervlogen eeuwen tellen op zijn de Mortillet's, tegen wiens stellingen - en te recht - elders verzet wordt aangeteekend. Hoe dit te rijmen met bl. 82 der Vlaamsche en bl. 69 der Fransche uitgave, waar de gezonde meening wordt goedgekeurd, dat 'het steentijdvak... tot boven de 2000 jaar niet opklimt?' Of hebben we hier enkel te doen met eene drukfout? Wij zullen hier nog bijvoegen, dat Dr. Bauwens weleens verwijlt bij zaken, die met zijn onderwerp maar in zwak verband staan, en dat hij soms wat te kwistig is in het aanhalen van bronnen.

Wat nu de vertaling betreft, deze schijnt ons ware verdiensten te hebben. Dr. De Mets schrijft eene nette, zuivere taal. Over het algemeen komt de Vlaamsche uitdrukking volkomen tot haar recht in de Fransche bewoording. Hier en daar echter heeft hem misschien de kennis onzer Nederlandsche wetenschappelijke taal ietwat in den steek gelaten. Zoo wordt op meer dan eene plaats van de 'théorie de la perfectibilité' gesproken, om de uitdrukking 'ontwikkelingsleer' te vertolken. Buiten twijfel was hier: 'évolutionisme' het juiste woord. Dit belet niet dat zijne vertaling volkomen geslaagd is.

De kleine vlekjes, waarop wij gewezen hebben, kunnen de wezenlijke waarde van het boek niet merkkelijk verminderen. Van harte wenschen wij den steller en den vertaler geluk met hun verdienstelijk werk en hopen tevens, dat het vele afnemers moge ontmoeten.

Met verlangen wachten wij nog op het verschijnen van het tweede deel, dat het veelbesproken vraagstuk der lijkbezorging meer uit een wetenschappelijk oogpunt moet beschouwen. Moge Dr. Bauwens weldra de kroon zetten op een werk, dat de Nederlandsche letteren in ons Vaderland niet weinig tot luister zal strekken.

J. VAN MIERLO, S.J.

Woordenboek der Nederlandsche taal, van Prof. DE VRIES. Weer is er eene nieuwe afl. verschenen; waarlijk komt er leven in de grootsche onderneming en mogen wij gerust hopen dit monument aan onze taal eens volledig te zien. Deze afl. gaat van *Ongekorven* tot *Onpartijdig* en werd bewerkt door Dr A. Kluyver.

Sedert het Nederlandsch Congres van Amsterdam, dat veel zal bijgedragen, hebben om deze uitgave van het Woordenboek te bespoedigen, verschenen 2 afl. in 1887, 2 in 1888, 3 in 1889, 3 in 1890 en reeds 2 voor 1891, waarvan geen 4 maanden verstreken zijn.

- Verschenen bij vrouw G. Beyer, muziekhandel, Gent:

Vier liederen, getoonzet door J. RONSSE:

- 1° *Audenaerde*, woorden van G. Antheunis,
- 2° *Avondzang*, woorden van Winkler Prins,
- 3° *De Minnestreel*, woorden van J. Rodenbach,
- 4° *Onze Vader*, woorden van G. Antheunis.

Deze reeks van vier liederen zal onzen zangers ten hoogste welkom zijn. Zijn de woorden, gelijk de titels verklaren, geleverd door goede dichters, ook de muziek zal algemeen bevalen. De heer J. Ronsse schrijft eene lieve, frissche melodie, zingbaar voor gewone tenorstem, welke geen geweld moet gebruiken om elke noot behoorlijk te doen uitkomen. Roulades, points d'orgue en andere kunstgrepen mogen in 't bravour-aria op hunne plaats zijn, het gewone hed, dat in den huiskring en op vriendenfeesten gezongen wordt, zal die best missen. *Onze Vader* is, *ad libitum*, voor twee stemmen.

De begeleiding der vier liederen is gemakkelijk, wat een groot voordeel is, daar, op vele zangfeesten, de begeleider niet altijd tot de klas der virtuozen behoort...

Eindelijk, wat den druk betreft, deze laat niets te wenschen. Ronsse's liederen zullen in geen salon de piano ontsieren. Zij zijn den liefhebbers van den Vlaamschen zang ten zeerste aanbevolen.

- De *Globus* te Brunswijk, kondigde onlangs een beknopt overzicht af van **der Vlamische Sprackstreit**, door ADOLF PAUWELS, te Antwerpen. Dit opstel (6 bl. 4°, kleine letter) is ook afzonderlijk gedrukt en zal onze Duitsche naburen goed op de hoogte brengen van hetgeen hier sedert 1830 voor het Vlaamsche taalrecht, tot stand werd gebracht. Is het overzicht kort - 't zal te beter gelezen worden - het heeft de verdienste van klaar en waar te zijn.

Snellaert. - Uit Kortrijk wordt gevraagd, hoe het gaat met de intekening voor een praalgraf aan SNELLAERT? en of het 'ernstig' is, dat eene commissie zich met het inzamelen van gelden daarvoor, heeft gelast.

Daarop antwoordt het *Belfort*: hoe 't staat met de intekening, kunnen wij niet zeggen, maar wij veronderstellen dat die zachtjes is ingesluimerd, om misschien op eenen zomerschen zondag, maar God weet, wanneer! te ontwaken. Het reeds verkregene geld is in goede handen, maar die handen zijn juist van de wakkerste niet.

Mogelijk is er nog geen kapitaaltje, om het ontwerp uit te voeren: maar of er iets wordt gedaan om dat kapitaaltje te vermeerderen, blijft buiten onze kennis. Hadden wij eene stem in het kapittel, wij zouden voorstellen: te benuttigen, wat in de kas is, alware 't maar voor eenen eenvoudigen gedenksteen. Wij houden 't geheel en al met de opmerking, dezer dagen gedaan in een Noordnederlandsch tijdschrift: 't is nagenoeg nutteloos, praalgraven op te

richten, daar toch niemand, tenzij in droeve omstandigheden, de kerkhoven bezoekt, en van de tien bezoekers - zoo er al mochten zijn - zeven alleenlijk komen uit nieuwsgierigheid, veeleer dan uit belangstelling, 't Zou den Vlamingen voldoende zijn te weten, dat SNELLAERT eene grafstede bezit, ook al zou deze geen meesterstuk van kunst zijn; maar moet er gewacht worden totdat men een kapitaaltje bijeen heeft - de Hemel weet, hoe dát bijeengekregenl - dan zal vast en zeker de XIXe eeuw al lang vergeten zijn, eer het 'monument' er staan zal.

Wij spreken hier, waarom het niet erkend? een luttel voor ons eigen. SNELLAERT behoorde tot onze vrienden, en wij zouden gaarne den dag beleven, waarop de schuld van erkentenis hem zal betaald worden, liever dan dit genoeg te laten smaken aan onze kleinkinderen, die ook al stillekensaan beginnen groot te worden..... Men denke eens: SNELLAERT zal weldra twintig, ja, twintig jaar van hier vertrokken zijn!

FRANK.

De klokke Roeland te Gent en te Haarlem. - Als eene opmerkelijke byzonderheid, die nog wel beschreven had mogen worden by mijn opstel over den name van St-Bavo, op bladz. 51 van den loopenden jaargang dezes tijdschrifts, vermeld ik thans hier nog de overeenkomst die er bestaat tusschen de namen der klokken van Gent en van Haarlem. Dat de groote klokke in het Belfort te Gent den naam van Roeland draagt, is allen Gentenaren, schter allen Vlamingen wel bekend, door het aardige vers, waarmede die klok eertijds, voor hare hergietinge in 1659, versierd was. En ook de groote klok in den toren van de Sinte-Baafs-kerke te Haarlem draagt dezen byzonderen naam, blykens haar opschrift:

Roeland die groot is mijn naem,
Tot Goods dienst ben ic bequaem,
Ic luyde somtijds ten brande,
Of als t saem is van vyanden.
Geryt van Wou die my goot,
MCCCCC ende die na Goods geboort.

Zoude er niet eene reden bestaan, eene oorzake, waarom de hoofdkerke van Haarlem juist aan St-Bavo gewijd is, evenals die van Gent? En waarom de hoofdklokke van Haarlem juist Roeland heet, gelijk de Gentsche?

JOHAN WINKLER.

Haarlem.

Kon. VI. Academie. - De zitting van April werd besteed aan het regelen van huishoudelijke zaken en de werkzaamheden der commissien. Het verslag over den vijfjaarlijkschen wedstrijd van Nederlandsche letterkunde 8ste tijdvak (1885-1889), en waarin de *Gedichten* van Hilda Ram bekroond werden, verschijnt in de aflevering *Verslagen en Mededeelingen*, welke dezer dagen in het licht gaat komen.

Dat niet alles volmaakt gevonden wordt in De Geyter's *Keizer*

Karel, in de *Fladderende Vlinders* van Pol de Mont, bij Loveling en anderen die, alleen omdat zij liberaal zijn, onvoorwaardelijk de eersten zouden moeten uitgeroepen worden, kan natuurlijk door onze tegenstrevers niet opgekropt worden. Zij beoefenen de critiek gelijk het vrijdenken, het is te zeggen averechts. Men schermt met beleefdheidsgelukwensingen, juist alsof welopgevoede menschen het hulde-exemplaar met terechtwijzingen zouden beantwoorden? Hoe naiëf! - De prijskampen vallen hun tegen, zij vragen reeds hunne afschaffing!

Davidsfonds. - Het zij herinnerd aan de leden, dat de jaarlijksche vergadering te Leuven den 28 Mei plaats zal hebben. Om 11 uur plechtige mis in Sint-Pieters ter herinnering van de 25ste verjaring van Davids afsterven, daarna vergadering in de Halle der Hoogeschool. - In de reeks liederen zijn thans verschenen: *De Schelde*, door K. Mestdagh, *Hosanna*, door A. van den Eynde en *Moeders klacht*, door Alois Berghs. Drie liederen van Wambach liggen op de pers.

Vlaamsch onderwijs. *Ingezonden uit S.* - Er wordt dikwijls geklaagd - en te recht - over de onvlaamsche opleiding onzer Vlaamsche dochters in de mersjesscholen. Onlangs nog, verscheen in de **Vlagge** (Nieuwjaar - en Paaschverlof 1891, bl. 21) een merkwaardige '*Open brief aan de kloosterzusters in Vlaanderen.*' Vooral de EE. HH. Bestierders zullen dien met vrucht lezen, en, zooveel mogelijk, de gebrekkelikheden weren, die daar aangeduid staan, en misschien onder hunne hoede tot hiertoe woekerden. Ons is het een troost, zelfs het geringste voorteeken van verbetering te mogen bestatigen: Zoo vernamen wij met innige blijdschap, dat te *Michelbeke* de Eerweerde Zusters hun beste doen, niet alleen om onze Vlaamsche meisjes op zijn Vlaamsch op te brengen, maar ook nog eene alleszins nuttige propaganda te maken in 't Walenland. Van de honderd meisjes die er thuis liggen, zijn er een dertig uit den lande van Charleroi, die daar komen om hun Vlaamsch te leeren, en het zoo ver brengen, dat zij natuurlijk en ongedwongen Vlaamsche tooneelstukjes spelen. Dat strekt de Eerw. Zusters tot eere! En toch! Wat vermag niet al de kracht der *mode*? Langs den kant van den ijzeren weg prijkt *alléén* het Fransch opschrift: '*Pensionnat de demoiselles*!' De Heer bevrijdeons van Fransche 'demoiselles' en verleene ons echt Vlaamsche dochters en jonkvrouwen.

Gemengd nieuws. - *La Nouvelle bibliothèque populaire*, van het huis Gautier, te Parijs, gaf laatst *Bilderdijk's Poèmes Néerlandais, traduit pour la première fois en français, avec étude sur la vie et l'oeuvre de Bilderdijk*, par CHARLES SIMON. Wel niet altijd juist en goed vertaald, toch waardeering en bekendmaking van het Nederlandsch. - In Engeland begint men ook onze toestanden te kennen, want de 'Daily News' roept de aandacht op de verdrukking onzer taal met het oog

op de rechtsmiskenningen, te Brussel gepleegd tegen Josson en Pauwels.

In Frankrijk staat 200,000 fr. op het budget voor den dienst der pers in België, dit wil zeggen: dat de *trottoir*- en andere gazetjes van Brussel, meestal eigendom van Joden en opgesteld door kerels uit *chez-nous*, hier dag aan dag Fransche propaganda maken... Stichtend, niet waar, en leerrijk voor de onvoorwaardelijke aanbidders van de vriendelijke natie, die ons heden wil dooden met hare tolrechten, daar zij de gelegenheid niet heeft ons in te palmen.

Ter gelegenheid van het stichten van den 'Landsbond', die de katholieke Vlaamsche strijders tot meerder kracht, invloed en eenheid met elkander verbindt, is er een kreet opgegaan als ware die bond ingericht om het 'Nationaal verbond' te keer te gaan, dat gevormd moet worden tusschen liberale en katholieke flaminganten. Dat is verkeerd uitgelegd, want de katholieken, aan wie het ontegensprekelijk nuttig is meer vereenigd te zijn onder elkander, zullen, zoo als vroeger, op tijd en stond samenwerken op Vlaamsch terrein met hunne andersdenkende vrienden. Dus is die inrichting geen stok in het wiel van welk 'Nationaal verbond ook.'

De provinciale afdeeling van Oost-Vlaanderen van den 'Landsbond', dezer dagen eerst, met haren sprekersbond, in het leven geroepen onder voorzitterschap van Hoogleraar De Ceuleneer, begon hare werkingen met een harer leden te gelasten de kandidaten voor de kamerverkiezing te Eekloo op het hart te drukken, dat het Vlaamsche volk eindelijk recht wil bekomen en geene franschgezinde vertegenwoordigers meer zal dulden. Het uitvoerend bestuur bestaat uit de heeren De Ceuleneer, voorzitter, Fr. De Potter en E. Van der Mensbrugge, ondervoorzitters, Dierickx, secretaris, A. Siffer, penningmeester, en Hoogleraar Boucqué en Ed. Fabri, leden.

De sprekersbond van Westvlaanderen is in volle werking; in steden en dorpen worden er vergaderingen belegd; die te Diksmuide door het plaatselijk *Davidfonds* bijeengeroepen, is inzonderheid goed gelukt.

Een prijskamp wordt uitgeschreven voor een gedenkteeken aan Van Beers, op eene openbare plaats te Antwerpen op te richten; idem voor een aan Miry, te Gent. - De Regeering geeft fr. 10,000, voor het standbeeld van Karel Van Mander te Meulebeke, den schrijver van het beroemde *Schilderboek*. - Holland is aan het werk om dichter Ter Haer en Jozef Alberdingk Thijm elk met een standbeeld te vereeuwigen. - De Vlamingen van Brussel en Brugge ijveren krachtig tot het oprichten van gedenksteenen ter eere van Prins Boudewijn. De Vlaamsche conferentie der Balie te Gent heeft een verzoekschrift gestuurd aan de Kamer, ten einde recht te vragen in de kriegsrechtbanken.

De vijfjaarlijksche prijs voor de geschiedkundige wetenschappen (fr. 5000) is toegewezen aan de *Bibliotheca Belgica*, der heeren F. van der Haeghen. Th. Arnold en R. vanden Berghe. De vijfjaar-

lijksche prijs van algemeene geschiedenis (fr. 3000) is behaald door Godefroid Kurth, hoogleeraar te Luik, met zijn werk *Les origines de la civilisation moderne*.

De Vlaamsche Standaard is een nieuw tijdschrift, te Aarschot 24 maal 's jaars verschijnende aan fr. 1,75. Afl. 11-12 bevat in hare 20 bladz. eene levensbeschrijving van Van Gansen en verder gedichten van verschillenden aard. - Het Nederlandsch Congres dat in Augustus te Gent moest gehouden worden zal, indien onze inlichtingen juist zijn, mogelijks geen plaats hebben. - Tradutore traditore: het verbrekingshof vertaalde eens 'rekening geven van hun beheer' door rendre des comptes sur leur honneur! - 'De Flamingant' gaat voort met zijne rubriek 'Wie zijn de budgetvreter'; laatst gaf hij het personeel der Hoogeschool van Gent, en rekende onder de Walen den heer Nossent, die nochtans een Tongeraar is, keurig Vlaamsch spreekt en schrijft, en zijne liefde voor onzen strijd bewijst door lid te zijn van meestal onze katholieke Vlaamsche maatschappijen. - Onze zaak is wederom in de Kamer ten berde gekomen ter gelegenheid van den 'struggle for life' in het najagen van staatspostjes. De heeren Bara en Carlier hebben zich opnieuw aartsvijanden der Vlamingen getoond, doch hebben fel op hunne kneukels gekregen door de heeren Coremans en Helleputte.

Tooneelstukken kunnen eigenlijk slechts op de planken beoordeeld worden: 'Kommandant Rollier' van Lambrecht Van Ryswyck en Vondel's 'Jozef in Dothan' hebben laatst het vuur van het voetlicht gezien, en zijn met het meeste succes opgevoerd geweest. - 'Het algemeen Stemrecht,' door J. Dryvers (0,50). 'Liefde,' door Pater Loosen (0,50). 'Lijkkrans aan Prins Boudewijn,' door P. Danco (0,50), alle in *Het Belfort* verschenen en als overdruk in den handel gebracht, worden in alle bladen met den besten lof besproken; de hulde aan onzen kroonprins is zelfs reeds driemaal moeten herdrukt worden.

† **Baron Kervyn de Lettenhove**, oudminister, lid der Belgische Academie, 74 jaar. Zijne *Histoire de Flandre*, in het Vlaamsch vertaald, behaalde destijds den vijfjaarlijkschen staatsprijs; hij bezorgde geleerde uitgaven der kronijken van Froissart, Commines, Chastelain enz. doch zijne standaardwerken zijn: *Marie Stuart* en *Les Huguenots et les Gueux*, werk in 8 zware bd. Baron Kervyn was eene edele figuur, eene glorie der katholieke partij en eene eer voor de geschiedkundige wetenschap en het vaderland.

† **Madame Craven**, eene der beste schrijfsters in Frankrijk. Zij won hare sporen op het letterveld door hare medewerking in *Le Correspondant*; hare bijzonderste werken zijn: *Le récit d'une soeur*, *L'énigme*, *Anne Severin*, *Fleur-Ange*. Hare nagelaten papieren heeft zij vermaakt aan haren neef graaf Albert de Mun. Zij was 82 jaar oud.

† **Mgr. Bogaerts**, oud-grootvicaris van Z.H. den Bisschop van Luik, stierf verleden maand te Zonhoven in den ouderdom van 79 jaar. Hij was eene ieverige en overtuigde Vlaamsche kamper, de medewerker der Bormans en der Davids; hij schreef opgemerkte artikels over taal- en leterkunde in verscheidene tijdschriften en laat menige schriften achter van godsdienstigen aard.

[Deel 2]

GAND, LITH FLORIMOND VAN LOO, BOULEV. LOUSBERGS 27.

De redding van Brugge.

HET is reeds honderdmaal gezegd: geene stad in België bedroeft den denkenden wandelaar meer dan het treurende en slapende, eenmaal zoo levendige en weelderige Brugge. Reeds lang geleden zong LEDEGANCK haar toe:

De hand des doods drukt loodzwaar op u neder.
Wel vind ik nog in u het schoone Brugge weder,
Maar 't levend Brugge, eilaas, niet meer!

De schoonste stad van België, naast Gent onder historisch opzicht de belangwekkendste, is reeds meer dan zestig jaren in verval, terwijl ongelijk mindere plaatsen, als Kortrijk, Roeselare, Eekloo, St.-Nicolaas, Tielt, Oostende, ja Izegem en Lichtervelde ondertusschen niet alleen in bevolking, maar ook in handel en nijverheid op verbazende wijze ontwikkeld zijn. Het voormalig 'Venetië van het Noorden' alleen blijft sluimeren, en terecht zong LEDEGANCK nog:

Wat baat het, dat uw Hal op d'ocean nog ziet,
Als haar geen vreemde vlag meer groet of schatting biedt?

De dichter, echter, wanhoopte niet; hij voorspelde, eenigerwijze, eene wedergeboorte van het 'uit den slaap ontwakend Brugge', nog bewonderenswaardig 'in 't overschot van haren glans', en zijn laatste kreet aan haar was:

Dan moge ons nakroost Brugge eens niet slechts schoon hervinden,
Maar schoon en levend als weleer!

Door welke middelen? Den dichter waren deze onbekend; hij meende, dat Brugges grootheid lag in de trouw aan den onverbasterden aard des volks, in de vereering zijner verdienstelijke zonen. Zekerlijk, de gehechtheid aan de vaderlandsche overleveringen, de getrouwheid aan eigen taal, eigen aard en eigene zeden is eene der eerste vereischten om een volk op de baan te houden van beschaving en zedelijke verbetering, maar dat alléén verzekert haar geen stoffelijken voorspoed, die even onmisbaar is tot zijne ontwikkeling en vooruitgang. Ellende baart geen zegen! Het arme Ierland, hoe heldhaftig en aanhoudend ook in den kamp voor zijn heilig recht, blijft het arme Ierland; maar laat het volk van het groene Erin, door de eene of andere omstandigheid, tot beteren toestand komen, de trotsche, harteloze Brit zal niet zoo verstokt den scepter blijven zwaaien en de stem der rechtvaardigheid versmachten onder den brutalen kreet: 'ik wil niet!'

Lange, lange jaren duurde het, al eer de hoop van onzen dichter, opzichts Brugge, gezegd kon worden eenigen grond te hebben. Bij de omstandigheden van onderscheiden aard, welke eigenlijk aan niemand te wijten waren, kwamen groote finantiële rampen een merkelyk groot getal ingezetenen uit de stad verdrijven, en honderden anderen tot bedelaars maken. Wat was er te hopen van eene stad, waar nagenoeg het derde gedeelte der bevolking de hand moet uitsteken tot de openbare of bijzondere liefdadigheid?

Een tijd lang scheen, ja, alles voor Brugge verloren; geen de minste schemering van licht drong door den donkeren nacht heen, welke over de vroeger zoo rijke stad was neergezonken, en landzaat en vreemdeling, in hare sombere muren vertoevende, herhaalden 's dichters woord:

Wat baat het dat gij praalt met ruime en weidsche straten,
 Wanneer het volksgewoel ze lang reeds heeft verlaten,
 En 't spichtig gras den grond bedekt van markt en wijk?
 Wat baat de heerlijkheid der woonsten uwer grooten,
 Wanneer en deur en raam zorgvuldig blijft gesloten
 Als lag in elke woon een lijk?

Zóó was de toestand, toen opeens, in November 1877, eene groote stem het woord van opbeuring en bemoediging liet hooren - woord dat aanvankelijk met wantrouwen en ongeloof werd bejegend van hen, die Brugge hopeloos verloren achtten. Was er een toovergeest verschenen die uit den schoot der stad millioenen kon doen opkomen, of had een schrander man eene nijverheid ontdekt, welke eene onuitputbare bron van welvaart voor het arme volk zou doen ontspruiten? Noch het een, noch het ander. De onverwachte hoop was gegrond op een klein schrift van nauwelijks 58 bladzijden, gewoon formaat, en tot titel hebbende: *D'une communication directe de Bruges à la mer*, par A. DE MAERE-LIMNANDER. De schrijver er van, gekend als hartstochtelijke liefhebber van kunst en letteren, tevens een zeer verdienstelijk ingenieur, had gedacht: de Nijverheid, die Brugge zou kunnen ophelpen, komt niet; het middel, om er den groothandel te vestigen, ontbreekt - laten wij Brugge, op geringen afstand van de Zee, met deze eeuwige bron van rijkdom verbinden, dan slaat de Handel zijn tenten er weer op, de Nijverheid volgt onvermijdelijk, en het doode Brugge verheugt zich weldra in den glans der oude dagen.

Hoe was de schrijver der brochure op dit gelukkig denkbeeld gekomen? Bekend met de geschiedenis van zijn land, wist hij, dat Brugge in verval was geraakt door het verzanden eener oude vaart, en hij had zich afgevraagd of door het delven eener nieuwe waterbaan de stad haren ouden luister niet zou kunnen terugvinden. De stad Gent, overigens, die in de XIIIe eeuw in gemeenschap gekomen was met de

Zee door middel van een kanaal, dat reeds in de XVIe eeuw ten gevolge van verzanding onbruikbaar was, had in den jongsten tijd, ook nieuwe levenskrachten geput uit eene betere gemeenschap met de Zee; waarom zou Brugge niet evenveel, ja niet beter vermogen, gezien den korteren afstand van den Oceaan en zelfs de betere ligging der daartoe te benuttigen gronden?

Het schrift des heeren DE MAERE werd in dagbladen, in genootschappen en openbare vergaderingen druk besproken. Beschouwden eenige donkerzieners het ontwerp als eene utopie - zij waren in gering getal - de meesten, vooral in Brugge, begroetten het als de wezenlijke redding voor die stad, als een zegen voor gansch Vlaanderen.

Vier maanden na de uitgave van voormeld schrift richtte de *Cercle des Voyageurs* eene openbare voordracht in (9 Maart 1878), op welke de heer VAN DEN BUSSCHE, staatsarchivaris te Brugge, het plan des heeren DE MAERE klaar en talentvol uiteenzette, met dit gevolg, dat op staanden voet een verzoekschrift naar de Wetgevende Kamer werd gezonden ter dringende aanbeveling van de rechtstreeksche gemeenschap der stad met de Zee. De *Union syndicale* en de gemeenteraad van Brugge (23 Maart 1878) hielden zich beurtelings met het belangrijk vraagstuk bezig, onderzochten het met rijp overleg, en brachten een alleszins gunstig advies uit.

Den 24 Maart - de Lezer gelieve acht te nemen op de datums, want zij toonen den geestdrift, die voor het ontwerp was ontstaan - werd geheel de stad uitgenoodigd om naar de groote meeting te komen, door drie vereenigingen van Brugge in de weidsche zaal der Halle belegd. Dáár verscheen thans de heer DE MAERE zelf, om het volk zijne denkbeelden omtrent Brugge's toekomst mede te deelen, hetgeen hij klaar en bevattelijk, in echt welsprekende bewoordingen deed. Hij weidde uit over de

groote zeehaven, tusschen Heist en Blankenberge tot stand te brengen, en over de oprichting van uitgestrekte zeevaartinstellingen, met het doel om Brugge tot eene haven van eersten rang te maken. Moeten wij zeggen dat de achtbare redenaar door het volk geestdriftig onthaald en uitbundig toegejuicht werd? Dien dag, ja! waren de Bruggelingen voor goed ontwaakt; zij schouwden, met onbevangen blik, vol hoop en betrouwen, de toekomst in, want zij wisten dat de opgedaagde redder geen droomer, geen zwetser was, zich zelf en de menigte bedriegende bij gebrek aan grondige kennis - maar dat hij de faam genoot een vaderlandslievend, grootmoedig, echt wetenschappelijk man te wezen, en dat zijn ontwerp de vrucht was van ernstige studie.

Het ontwerp des heeren DE MAERE, weldra gedoopt met den naam: *Brugge-Zeehaven*, heeft zijne geschiedenis, zelfs eene vrij lange en wetenswaardige geschiedenis, welke wij hier niet hoeven te doen kennen. Zeggen wij alleen dat er tegensprekers verschenen, die nochtans alras tot zwijgen gebracht werden, daar zij 't niet konden volhouden tegen de meerdere kennis van den ontwerper, genoeg beslagen om zijne schepping met klem, ja schitterend te verdedigen. Bij die dwarsdrijvers van één dag kwamen ook vertegenwoordigers van zekere steden, die duchtten dat de nieuwe haven, vroeg of laat, eenige van de voordeelen zou verwerven welke de andere heden in ruime mate genieten. Deze op louter afgunst gegronde tegenkanting heeft echter geene kans, aan Brugge te doen weigeren wat haar met alle recht toekomt hare plaats onder de zon - of, wil men, bij de Zee.

De heer DE MAERE stond, bij de verdediging van zijn plan, op wetenschappelijk gebied gelukkig niet alléén. Krachtigen steun vond hij in eenen der ervarenste ingenieurs van Noord-Nederland, den beroemden DIRKS, van Amsterdam, die, met al het gezag, zijner diepe kennissen in 't vak der water-

bouwkunde onbetwist toegekend, op eene groote meeting den 13 Februari 1881 te Brugge, het aanleggen eener haven in diep water, te Heist, een alleszins uitvoerbaar werk oordeelde, hetwelk minder zou kosten dan de door hem zelven gebouwde haven van IJmuiden.

Dat men het te Brugge ernstig meende, en dat men het groote redmiddel niet zou laten ontschieten, blijkt uit de vele pogingen, de eene na de andere ter bate van het ontwerp beproefd. Provincie- en gemeenteraden hielden de bespreking aan den gang; Brugges vertegenwoordigers in de Kamer spanden al hunne krachten in om nu eens de tegenkanting, dan andermaal de onverschilligheid te overwinnen. Een kring: 'Brugge-Zeehaven,' werd gesticht, alsook een tijdschrift: *la Belgique maritime*⁽¹⁾, uitsluitelijk met het doel om door grondige bespreking van de quaestie de openbare denkwijze te winnen. Bezoeken werden afgelegd bij Z.M. den Koning, bij de heeren Ministers, bij alle andere mannen van gezag en invloed - in 't kort, niets werd verwaarloosd, geene moeite te groot geoordeeld. Brugge wist het: de aanhouder moet winnen.

De ontwerper der nieuwe zeehaven, vooral, hield vol. Niet min dan negentien schriften (in het Fransch, om een grooter getal belangstellenden te winnen) werden in dien tijd door hem uitgegeven:

- 1° Over de Verbinding van Gent met de Zee: kanaal van Terneuzen, kanaal naar Heist. 1866.
- 2° Ontwerp van een groot Zeekanaal van Gent naar Heist met eene vertakking op Brugge. 1875.

(1) Deze uitgave, door alleszins bevoegde mannen, onder het bestuur en de hoofdredactie van den heer DE MAERE, hield vijf jaren stand. Het eerste nummer bevat de volgende verklaring, in onze taal:
'Dit blad verschijnt in 't Fransch, om voor de Brugsche en nationale zaak, die het verdedigt, in geheel het land en vooral in het nijverige Walenland, talrijke en nuttige voorstanders aan te werven.'

- 3° Over de haven van Heist en de nieuwe waterweg van Gent. 1875.
- 4° Over eene rechtstreeksche gemeenschap van Brugge met de zee. 1877.
- 5° Over de verzanding van de haven te Heist. 1879.
- 6° Uittreksel der algemeene kaart van de Vlaamsche zeebanken. 1879.
- 7° Heist of Oostende, antwoord op het verzoekschrift der stad Oostende. 1879.
- 8° Antwoord aan den luitenant ter zee Petit, op zijn hydrografisch onderzoek der reede van Heist. 1880.
- 9° Is de haven van Heist eene tijhaven of eene haven in diep water. 1881.
- 10° Antwoord op het verslag der commissie, ten jare 1878 ingesteld, om het ontwerp van Brugge-zeehaven te onderzoeken. 1883.
- 11° De Mailbooten van Dover en de haven van Heist. 1884.
- 12° Vraagpunten onderworpen aan de internationale commissie van 1884. 1884.
- 13° Verslag, voorgedragen door den heer de Maere-Limnander in de groote meeting op de stedelijke Halle van Brugge, den 21 Juni 1885.
- 14° Begroting en plannen der uit te voeren werken. 1886.
- 15° Eerste antwoord op het verslag van den heer Piens, hoofdingenieur te Brugge. 1889.
- 16° Open brief aan den heer L. de Bruyn, Minister van openbare werken, over Brugge-zeehaven. 1889.
- 17° Brugge-zeehaven, oplossing van het vraagstuk. 1889.
- 18° Open brief aan den heer Paul de Smet de Naeyer, volksvertegenwoordiger, over de haven te Heist. 1890.
- 19° Vijf jaargangen van het halfmaandelijksch blad: 'La Belgique maritime.'

Het is nu ongeveer veertien jaren dat de heer DE MAERE onbezweken voor zijn ontwerp strijdt, en eindelijk heeft zijne volständigkeit op de tegenkanting gezegevierd. De openbare denkwijze is volop gunstig aan zijn ontwerp; de Regeering kan niet langer werkeloos blijven - zij is door plechtige verklaringen verbonden.

Wel zijn, op dit oogenblik, niet alle quaestiën opgelost, welke met zulk ontzaglijk werk als het delven van een groot zeekanaal en het tot stand brengen van behoorlijke haveninstellingen gepaard gaan: - wijzigen der bestaande land- en waterwegen, regelen der vaart-, kaai-, lading- en lossingrechten,

aanleggen eener spoorbaan bezijden de nieuwe vaart, om de haven rechstreeks te verbinden met de spoorwegstatie te Brugge, enz. - maar al deze vraagpunten zijn maar van bijkomend belang en allicht bevredigender wijze op te lossen. Het groote pleit, de hoofdzaak is gewonnen!

Er was moed, meer dan gewone moed noodig om zoo'n langen tijd op de bres te staan, geharnast tegen elken kleingeestigen aanval, bestand tegen elken list, om welke reden dan ook verzonnen. Kon, in al dien tijd, de heer DE MAERE weleens een oogenblik van mismoed hebben gehad, en de vrees, dat hij de verwezenlijking van zijn zoo nuttig plan niet zou beleven, de wanhoop zou hem niet ter nederslaan. Hij wist zich immers gesteund door gansch een volk; hij was overtuigd dat de verbinding van Brugge met de Zee een nieuw tijdvak moet openen van welvaart en bloei voor een groot gedeelte van het Vlaamsche land; dat die stoffelijke welstand ook op de overige deelen van België den gunstigsten invloed zal hebben, en dat een beraden, kloek en arbeidzaam volk, gelijk het onze, zulk heerlijk middel tot opbeuring niet roekeloos verwerpen kan.

Ja, Brugge tot zeehaven gemaakt is eene onafzienbare uitgestrektheid gronds, thans luttel opbrengende en jaarlijks door overstroming geteisterd, herscheppen tot eene vruchtbaarder, winstgevender en gezonder streke. Ten noordoosten en ten noordwesten van de stad zijn ongeveer 30.000 hectaren polder, alwaar, ten gevolge der jaarlijksche overwatering en der aanhoudende vochtigheid, de wasdom op verre niet is, wat hij zou kunnen zijn. Dit heeft tot gevolg, dat de waarde van dezen polder, minstens gerekend, 1.300 fr. de hectare is verminderd. 30.000×1.300 geeft het ontzaglijke cijfer van 39 millioen frank - dit wil zeggen: 39 millioen verlies voor de eigenaren, boven het verlies aan oogsten, derhalve ook voor de algemeene markt. Voegt men daarbij

het mindere bedrag van de pachtsom, tot 25 fr. de hectaar, dan bekomt men de som van 750.000 fr. 's jaars. Het delven van bermsloten langs de dijken der breede vaart naar de Zee, door de lage landen, moet wel, in de eerste plaats, betere afwatering van de nevens gelegen gronden tot gevolg hebben, dus, ook voor deze, verbetering en meerdere waarde. Wij vragen het: zou dergelijk een uitslag niet ruimschoots de kosten vergoeden, welke de nieuwe vaart kan eischen?

Maar boven dit reeds onschatbare voordeel staat altijd de groote zaak: het sluimerende Brugge doen ontwaken, de ledige straten vervullen met vrachtwagens en arbeiders; in de nu doodsche huizen beweging brengen en leven; de bevolking, op korten tijd, verdubbelen - zegen en welvaart brengen, waar onteerende armoede nu hopeloos kreunt en klaagt; in 't kort: een nieuw Brugge scheppen, gelijk onze XIVe-en XVe-eeuwsche voorouders het hebben gekend en gelijk het bewonderd werd door alle handeldrijvende volkeren van Europa.

Heerlijk denkbeeld!

Mag Vlaanderen zich ooit in dit groote werk verheugen, het zal voornamelijk te danken zijn aan den man, wiens welgelijkend portret tegenover dit artikel prijkt. Niet alleen is het ontwerp uit zijn helder brein gesproten, maar ook de verwezenlijking er van zal, grootendeels, zijn werk zijn, uit hoofde van het taai geduld, den echt Vlaamschen moed, de onverzettelijke hardnekkigheid met welke hij zijne gedachte heeft weten door te drijven, voor de wetenschap aannemelijk en tevens populair te maken. Hij deed de onverschilligheid, de loomheid en de dwarsdrijverij, uit afgunst gebroeid, te niet; waar de Bruggelingen moedeloos het hoofd lieten hangen, kwam de heer DE MAERE nu eens door een overtuigd en warm woord, dan door zijne welbesneden pen, de gezonken hoop weder opbeuren, geest en hart op schatting stellende voor de groote

zaak, aan welke hij zijn grondig talent, zijne rust en zijn leven heeft toegewijd.

Erkentelijk zal het na ons volgende geslacht, hetwelk de vruchten der grootsche schepping mild zal genieten, den verdienstelijken man herdenken, wiens vurige vaderlandsliefde gepaard is aan eene groote wetenschap, wiens rustelooze werkzaamheid de vrucht is eener onwrikbare overtuiging, en van wien men met alle recht zal mogen zeggen dat hij niet gehandeld heeft uit eigenbaat, niet gedreven was door de ijdele zucht naar titels en roem, maar dat alléén de liefde voor volk en land, het verlangen om een duurzaam nut te stichten, hem tot volvoering van zijne plannen hebben aangespoord. In deze eeuw van driftig winstbejag en lage zelfzucht moge zulk edel, belangloos streven ten voorbeelde worden gesteld aan allen, die met rijkdom van middelen en van talent bedeed zijn.

Camiel-Karel-August de Maere, zoon van Karel-Lodewijk Baron de Maere en van Cecilia-Johanna, Baronnes van Remoortere, werd te St.-Nicolaas geboren den 30ⁿ Januari 1826. Hij begon zijne studiën te Deventer, zette die voort te Amsterdam en later te Parijs in de *Ecole Centrale*, alwaar hij, in 1845, het diploma van Ingenieur-bouwkundige bekwam. Hij verbleef eenige jaren te Zwolle, doch vestigde zich seder 1850 te Gent, ten gevolge van zijn huwelijk met jonkvrouw Limnander de Zulte.

In 1857 tot lid van den gemeenteraad gekozen, werd hij onmiddellijk daarna tot schepene van de openbare werken benoemd. Gedurende 9 jaren vervulde hij deze betrekking, en bewees de stad groote diensten. Men is hem, onder andere, de breede en schoone lanen (boulevards), die de oude wallen der vestingen hebben vervangen, verschuldigd.

Hij was de ontwerper der groote buitensluis in de Neêr-Schelde, die de plaats der zeven binnensluizen van Gent moest innemen, en die in 1864, naar zijne gegevens, door den Staat werd gebouwd.

Sedert dien tijd legde de heer de Maere zich uitsluitend op de waterbouwkunde toe, zooals trouwens blijkt uit de hier bovengemelde lijst zijner uitgegevene werken.

In de Kamer der Volksvertegenwoordigers, waar hij zetelde van 1866 tot 1870, deed hij zich kennen als een ijverige voorstander der Vlaamsche belangen. Hij sprak er ten jare 1868 eene groote redevoering uit

waarin de maatschappelijke toestand van het Vlaamsche volk werd uiteengezet, en welke de eer eener Duitsche en Nederlandsche vertaling genoot. Hij bracht het eerste verslag uit over de werken der vaart van Gent naar Terneuzen, werken welke op den dag van heden eene som van meer dan 25 millioen frank hebben gevorderd.

Hij was voorzitter der Nederlandsche taal- en letterkundige congressen, achtereenvolgens te Gent (1867) en te Brugge (1884) gehouden.

In 1879 door de Lesseps naar Parijs geroepen om deel te nemen aan het 'congres interocéanique du canal de Panama', werd hij aldaar tot een der drie secretarissen van het congres benoemd.

Twee jaren nadien werd hij door het hooge bondsgerechtshof van Zwitserland aanzocht om met de hoofdingenieurs Bazin, van Dyon, en Burkli, van Zurich, als scheidsman op te treden in zake van het canton van Geneve tegen het canton van Waadland, betreffende de overstromingen der Rhone en van het Lemmanmeer.

Hij is een der medeoprichters van het Koninklijk Instituut van Ingenieurs, thans te 's Gravenhage gevestigd, en maakt deel van een groot aantal letterkundige en wetenschappelijke genootschappen.

De heer de Maere is commandeur der Spaansche orde van Karel III, officier der Leopoldsorde en van het Legioen van Eer, ridder van den Nederlandschen Leeuw. -

Wij denken den lezers van het *Belfort* geen ondienst bewezen te hebben met hun deze weinige regelen mede te deelen over het streven van den man, die in de geschiedenis van ons gewest eene schoone plaats zal bekleeden.

FR. DE POTTER.

**De verdere vervlaamsching van het Middelbaar onderwijs van
eersten graad of Latijn en Grieksch door het Vlaamsch
onderwezen. (Vervolg van blz. 431.)**

IV. - Gebruik van den dativus.

1° Bij vele *transitieve werkwoorden*, over 't algemeen dezelfde in Grieksch, Latijn en Vlaamsch, wordt de datief gebruikt om dengenen, die in de handeling betrokken is, aan te duiden.

Vbn. Ἄρτον δίδον πτωχῷ.

Da panem *pauperi*.

Geef *den armen* brood.

Τοῖς φεύγουσιν πέμπω βοήθειαν.

Fugientibus mitto auxilium.

Den vluchtelingen zend ik hulp.

Τοὺς παῖδας διδασχάλῳ ἐπιτρέψω.

Meos liberos *magistro* committam.

Mijne kinderen zal ik *eenen leeraar* toevertrouwen.

2° Den dativus vorderen, in de drij talen, de *intransitieve of intransitief gebruikte werkwoorden*, die beteekenen:

a) voor- of nadeelig zijn, als: συμφέρειν, λυσιτελεῖν, προχωρεῖν, ὠφελεῖν (meer zelden), παρεῖναι, βοηθεῖν, ἀρήγειν, ἀρχεῖν, ἐπαρχεῖν, ἐπιχουρεῖν, λυμαίνεσθαι, λωβᾶσθαι; - Lat.

prodesse, esse utilitati, procedere, conducit, expedit, favere, adesse, auxiliari, opitulari, subvenire, succurrere, nocere, obesse, deesse; - Vl. *baten, van nut zijn, dienstig zijn* en ook in dien zin *dienen* en *helpen*⁽¹⁾, *te pas komen, goed of slecht doen, goed of kwalijk bekomen, schaden, ontbreken*.

b) **behagen** of **mishagen**, als: ἀρέσχειν, ἀνδάνειν, ἐξαρέσχεσθαι, χαίρειν, χαρίζεσθαι, προσγελᾶν, ἀπαρέσχειν, ἀηδῶς χρῆσθαι, δυσαρεστεῖν, ἐνοχλεῖν, enz.; - L. *placere, voluptati esse, blandiri, probari, arridere, libet, displicere, ingratum-, injucundum-, molestum-, grave esse, sordere*, enz.; Vl. *behagen, bevallen, aanstaan, gelieven, toelachen, het lust, het belieft, mishagen, misvallen, misnoegen aandoen, tegenstaan*, enz.

c) **gehoorzamen, gelijken**, als: ἀκολουθεῖν, ἔπεσθαι, πείθεσθαι, πειθαρχεῖν, ὑπακούειν, εἴχειν, δουλεύειν, ὑπηρετεῖν, εἰσχεῖν; - L. *parere, obedire, obsequi, obtemperare, auscultare, cedere, servire, famulari, ancillari*; Vl.⁽²⁾ *gehoorzamen, onderdanig zijn, onderworpen zijn, gehoor geven, lijken (gelijken), slachten*.

Vbn. Ὅποῖον ἂν σοι καὶ φίλοις συμφέρη, γενήσεται.

Wat *u* en *uwen vrienden* ook moge dienstig zijn, zal gebeuren.

Quid *malis* fingere prodest?

Wat baat het *den booze* te veinzen?

Τῷ γείτονι βούλει σύρέσχειν;

Wilt gij *uwen gebuur* behagen?

Mihi hoc praedium arridet, sed displicet *liberis*.

Mij lacht dit buitengoed toe, maar *mijnen kinderen* staat het niet aan (mishaagt het).

Καλὸν πειθαρχεῖν τοῖς γονέσι.

Pulchrum est *parentibus* obsequi.

'T is schoon *zijnen ouderen* te gehoorzamen.

Ἔοικας λυσσῶντι. Gij gelijkt eenen razende.

(1) In het Middelnederlandsch regeerde nog *helpen* (= *hulp leenen* of *brengen*), evenals in het Grieksch en het Latijn, den datief.

(2) Zelfde bemerking voor *volgen* en *dienen* (= dienstbode zijn) als voor *helpen*. In het Latijn regeeren ook de werkw. *volgen* den accusatief.

3°) Het spreekt van zelf dat de *bijvoegl. naamw.*, die dezelfde beteekenis hebben als de even aangehaalde werkwoorden, (zoo: *nuttig, voordeelig, behulpzaam, gunstig, schadelijk, aangenaam, lief, gehoorzaam*, enz.) ook met den datief geconstrueerd worden Hier als ginder komt ons spraakgebruik, op weinige uitzonderingen na, waar wij den dativus weer geven door een voorzetsel, volkomen met het Grieksche en Latijnsche overeen.

Vbn. Τοῖς φίλοις χρήσιμος, εὖνους, ἡλέως, ἡδύς, συνήθης, εὐπειθὴς εἰμί.

Amicis meis utilis, benevolus, propitius, gratus, familiaris, obnoxius sum.

Mijnen vrienden ben ik nuttig, genegen, gunstig, aangenaam, eigen, onderdanig.

4°) Verscheidene *onpersoonlijke werkwoorden* vorderen, in de drij talen, den datief des persoons. Zulke zijn, behalve deze welke wij hooger reeds ontmoetten: δοχεῖ, προσήχει, πρέπει, δεῖ, ἔξεστι, ὑπάρχει, συμβαίνει, enz.; L. *videtur, convenit, opus est, licet, evenit, accidit, contingit*, enz. VI. *het schijnt, past, voegt, betaamt, staat vrij, valt of komt voor, overkomt, slaagt*, enz.

Vbn. Ἐξέστω πᾶσι λέγειν.

Dat het *allen* vrij sta te spreken.

Ἀγαθοῖς ὑμῖν προσήχει εἶναι.

Het betaamt *U* manmoedig te zijn.

Non *cuius homini* contingit adire Corinthum.

Het mag *eenieder* niet gebeuren naar Corinthen te reizen.

Evenit *nobis* iter ut esset Romam.

Het viel *ons* voor dat we naar Romen trokken.

5°) Eindelijk is ons het aanwenden van den datief niet vreemd in de volgende gevallen, waar hij toch, over het geheel, bij Latijnen en Grieken, meer gebruikelijk was.

a) Om den persoon of de zaak aan te duiden in wiens *voor- of nadeel* de handeling plaats heeft. (Dativus commodi et incommodi).

Vbn. Οὐ τῷ πατρὶ καὶ τῇ μητρὶ μόνον γεγενήμεθα, ἀλλὰ καὶ τῇ πατρίδι.

L. Non solum *nobis* divites esse volumus, sed *liberis*, *amicis*.

VI. Pluk *mij* die bloem. *Mij* bloeien geene rozen. Dit is *ons* een kostbare pand.

Zingt *Gode*. Leeft *hem* en *uwen plicht*. (Bilderdijk.)

b) Ter aanduiding van hem die een *levendig belang* stelt in eene zaak. (Dativus ethicus.)

Vbn. Hic *tibi* rostra Cato advolat.

Daar vliegt *u* Cato naar het spreekgestoelte.

Λαβέ μοι τὰ βιβλία.

Neemt *me* uwe boeken.

Verder in 't VI.: Dat was *me* een spel; dat is *mij* daar een geroep en getier; enz.

c) Om den persoon aan te duiden, *naar wiens oordeel of meening*, dat, wat gezegd wordt, waar is.

Vbn. Γέρων γέροντι γλώσσαν ἡδίστην ἔχει, παῖς παιδί.

L. Qui metuens vivit, liber *mihi* non erit unquam.

VI. De banden des bloeds zijn *mij* heilig; - het duurt *hun* lang; - het is *mij* te duur; - hij, die van dichtkunst koelbloedig kan spreken, is *mij* de moordenaar van het taallichaam, welk uit proza en poëzie gevormd is.

Niet zonder belang zijn ook de vergelijkingen, die tusschen het Grieksch en het Nederlandsch - bijzonderlijk echter het Middelnederlandsch - kunnen gedaan worden, wat aangaat de manier, waarop in die twee talen de *ablativus* der Latijnen wordt uitgedrukt. Doch ons bestek laat niet toe daarover uit te weiden. Evenmin kunnen wij hier de syntaxis van het werkwoord, in Vlaamsch, Latijn en Grieksch, overloopen. Enkel zullen wij nog een woord reppen over de woordvoeging in de drij talen.

Daar het Vlaamsch de verbuiging heeft behouden, moet men niet verwonderd zijn, dat zijne woordorde, veel meer dan die van het Fransch, de Grieksche en Latijnsche woordorde nabij komt. Wat terstond

in de oude talen onze oplettendheid gaande maakt, is de groote verscheidenheid van wending in den volzin, de vrijheid met de welke de oude schrijvers dit of geen woord, deze of gene uitdrukking, naar hunne beliefte, 't zij in het midden, 't zij in het begin, 't zij aan het einde van den volzin, plaatsden. Welnu, die vrijheid van omzetting bezit de Vlaamsche taal in eene ruime mate, omdat zij, evenals Latijn en Grieksch, verscheidene uitgangen heeft, die de gedachte duidelijk genoeg uitdrukken, om het even hoe de woorden ook gerangschikt zijn. Zegge men b.v., volgens het denkbeeld waarop men voornamelijk de aandacht wil vestigen:

Deus *justo gloriam aeternam pollicitus est.*

God heeft den rechtveerdige de eeuwige glorie geloofd.

of: **Justo** *Deus gloriam aeternam pollicitus est.*

Den rechtveerdige heeft God de eeuwige glorie geloofd.

Of nog: **Aeternam gloriam** *Deus justo pollicitus est.*

Eene eeuwige glorie heeft God den rechtveerdige beloofd.

of eindelijk: **Pollicitus est** *Deus gloriam aeternam justo;*

Versproken heeft God de eeuwige glorie aan den rechtveerdige; de gedachte blijft in de twee talen altijd dezelfde. Integendeel, in het Fransch, dat de verbuigingsvormen verloren heeft, hangt de zin geheel en gansch af van de plaats der woorden, die streng bepaald is om alle dubbelzinnigheid te vermijden. Zoo kan men in den gegeven zin: '*Dieu a promis au juste la gloire éternelle*' hoogstens de woordorde veranderen in: '*Au juste Dieu enz.*' Alle verdere omzetting is onmogelijk, zonder dat men de syntactische rol der woorden verandere en zoo aan de gedachte zelve eene andere wending geve, als in: '*Une éternelle gloire fut promise par Dieu au*

juste'; of in: *C'est une promesse de la part de Dieu de donner la gloire éternelle au juste*. Welke onzin ware het niet te zeggen: *Une éternelle gloire a promis Dieu au juste*; welke taalverwringing, de woorden in dezer voege te schikken: *'Promis a Dieu la gloire éternelle au juste'*!

Al de gelijkenissen tusschen de twee oude talen en het Nederlandsch, die wij aanstipten, kunnen wij, in deze vluchtige schets, natuurlijk maar aanduiden. Ze grondig uiteenzetten en volledigen hoeft gedaan in eene vergelijkende spraakkunst der drij talen. Nochtans hopen wij dat de aangehaalde overeenstemmingen zullen volstaan om te doen zien hoe doelmatig het onderwijs zou zijn van de Latijnsche en Grieksche talen door het Vlaamsch en wat er de Vlaamsche jongen in gemak zou bij winnen. Immers is het, op het einde, niet zoo zeer de kennis der woorden, als wel eene zekere schranderheid in het vatten van hunne onderlinge betrekkingen in den volzin en een knap doorzicht in dezes ingewikkelden bouw, die aan den leerling, in de studie der classieke talen, ontbreken. Gansch onder den invloed van het hedendaagsch onderwijsstelsel, zoekt en knoeit hij onvermijdelijk met het Fransch tot grondslag zijner geesteswerkingen wanneer hij eene vertaling of een thema te maken heeft en wil in het Latijn en in het Grieksch de Fransche wending, of, omgekeerd, in het Fransch de Latijnsche en Grieksche wending wedervinden. Nu, dat is gansch onmogelijk, en daarom juist schijnt hem alles verward en donker, wat integendeel duidelijk en vol orde is. Dat men den Vlaamschen student tot Latijn en Grieksch opleide door het Nederlandsch, en het zal in het oog springen, met hoeveel meer spoed hij zich den geest en eene ernstige kennis dier talen zal eigen maken⁽¹⁾.

- (1) Het is niet te ontkennen, na al het voorgaande, dat hij eerder en grondiger de Latijnsche en Grieksche volzinleer zou machtig zijn. Immers zouden hem dan de talrijke syntactische regels, die ook hunne toepassing vinden in zijne moedertaal, niet meer voorkomen als nieuwigheden, gelijk het nu het geval is, daar hij op het Vlaamsch niet en denkt; maar met een levendig belang en een zeker genoegen zou hij bestatigen dat het voor hem goed bekende wetten en wendingen zijn, waar hij in zijn Vlaamsch sedert lang gemeenzaam met omspringt, of die hij, ten minste, in zijne lezingen dikwijls heeft ontmoet. De studie der woordbeheersching ware dus eenigerwijze met al deze regels verminderd, en de overige konden beter doorgrond en gemakkelijker onthouden worden. Van eenen anderen kant zou de studie der woordorde niet min vereenvoudigd zijn. Want, van in de lagere klassen, kon men de oplettendheid van den jongen humanist inroepen op menige schikking en omzetting die even goed in het

Nederlandsch worden aangewend. Wat zou ons, bij voorbeeld, beletten, reeds in de 7de klas, te doen vertalen: *mei fratris hortus*, door: *mijns broeders hof*, en niet door: *de hof mijns broeders*; *pulchra est viola, sed pulchrior rosa*, door: *schoon is het viooltje, maar schooner de roos*, en niet door: *het viooltje is schoon, maar de roos is schooner*, enz. enz? De vrucht daarvan ware, dat, van toen af in menige zin, en, in hooger klas, al meer om meer, de student, in de vertaling, zou daarlaten hetgeen men, zekerlijk ironisch, heeft genoemd: *faire la construction des phrases*. En wie beseft niet hoeveel dit bijdragen zou tot eene volmaaktere kennis der oude schrijvers? 'Celui, zegt Egger, qui pense trop à la construction en lisant une page d'Homère ou de Virgile, de Thucydide ou de Tite-Live, et qui, pour comprendre leurs chefs-d'oeuvre, a besoin d'en retourner les phrases selon la méthode française, celui-là n'en est qu'aux éléments; il n'entend rien encore au mérite original des auteurs anciens.' (*Notions élémentaires de Grammaire comparée*, Paris 1865, z. 127). Is het niet waar, dat, met ons verfranscht onderwijs, het grootste deel onzer leerlingen, zelfs op het einde van hunne rhetorika, zich die woorden helaas! nog moeten toepassen?

Maar al ware de verwantschap van Vlaamsch met Latijn en Grieksch zoo nauw niet als wij betoonden, dan nog zou men in Vlaamsch-België die talen dienen te onderwijzen door het Nederlandsch. Het ligt immers in de natuur dat men de moedertaal en de moedertaal alléén gebruike tot het aanleeren van vreemde spraken. De Franschman leert Latijn, Grieksch, Duitsch, Engelsch, Italiaansch, enz. bij middel van het Fransch; de Duitscher bij middel van het Duitsch; de Engelschman bij middel van het Engelsch; de Italiaan bij middel van het Italiaansch; de Nederlander bij middel van het Nederlandsch; de Zwitser, naar gelang hij aan het Fransch, Duitsch of Italiaansch gedeelte zijns lands behoort, bij middel van het Fransch, Duitsch of Italiaansch; het

is de Vlaming maar alleen - misschien toch vindt hij een broeder in den Pool, die vreemde talen aanleert door eene andere, welke hem even vreemd is!

Eene derde beweegreden ten voor leele van onzen eisch is in de inrichting zelve der Staats middelbare scholen te vinden.

In uitvoering van het programma van 30 Augustus 1888, wordt heden van in de zevende klas, zes uren per week, het Latijn onderwezen. De kinderen, die in die klas hunne humaniora beginnen, komen uit de voorbereidende afdeelingen der middelbare scholen. Welnu, de wet van 15 Juni 1883 heeft zich ook met die afdeelingen bezig gehouden, en namelijk verordent zij in haar eerste artikel: '*Dans la partie flamande du pays, les cours des sections préparatoires annexées aux écoles moyennes de l'État sont donnés en Flamand.*' Wel is waar, voegt zij in een tweede *ad lineam* er bij: '*L'enseignement de la langue française y est organisé de manière à rendre les élèves aptes à suivre avec fruit les cours français des sections moyennes*'; maar wij weten tot hoever dit tweede *ad lineam*, met een viertal uurkens Fransche les per week, gegeven aan kinderen van zes tot tien jaren, kan verwezentlijkt worden. Het staat voor ons vast, en niet één leeraar van Vlaamsche gestichten zal ons, denken wij, hierin tegenspreken, dat, wanneer de kinderen in de laagste klas der eigenlijke middelbare school komen, het pakske Fransch, welk zij kennen, zeer licht is om dragen, indien zij niet het weinige, dat zij kenden, gedurende den verloftijd gansch hebben verleerd.⁽¹⁾ En kan dit anders, wanneer, buiten

(1) Wij vinden in het reeds vermeld *Rapport triennal sur l'Etat de l'Enseignement moyen en Belgique* ons schrijven bevestigd. De heeren toezichters, in hun verslag over den toestand van het onderwijs der Fransche taal in de middelbare scholen, drukken zich uit als volgt, z. LXXV: 'Il est impossible de passer sous silence l'effet produit sur l'étude du français dans la section moyenne des écoles flamandes, par la manière dont certains instituteurs des sections préparatoires appliquent la loi sur l'emploi de la langue flamande. Ils négligent trop de se conformer à la prescription aux termes de laquelle l'enseignement de la langue française est donné dans ces dernières sections de manière à rendre les élèves aptes à suivre avec fruit les cours français des sections moyennes.' - Zon men echter niet met meer waarheid mogen zeggen, dat niet zoo zeer de onderwijzer hier in fout is als wel de wet, die een bijna volledig Vlaamsch onderwijs voorschrijft voor de voorbereidende klassen en daarop, ongerijmd genoeg, een overwegend Fransch onderwijs in de middelbare klassen laat volgen?

de eerste grondbeginsels der Fransche taal, alles aan die kinderen in het Vlaamsch is moeten onderwezen worden? Wanneer zij onder het vaderlijke dak niets dan hunne moedertaal hoorden klinken? Wanneer zij onder hen, op straat, en tijdens de speeluren, ter school, nooit gesproken hebben dan Vlaamsch? Wanneer, in een woord, zij tot hiertoe enkel in het Vlaamsch hebben leeren spreken en denken? En nochtans, het is aan die kinders dat men, van in de zevende klas, Latijn wil leeren door het Fransch! Maar strookt dat met de goede rede en moet zulk onderwijs noodzakelijk niet gebrekkig zijn?

Ook hoorden wij meer dan eenen leeraar zeggen, gelast met het onderwijs van het Latijn in de zevende of zesde klas, dat het onontbeerlijk is voor die klassen met de volkstaal goed bekend te zijn. Immers, bij iederen stap, komt het Vlaamsch te stade, 't zij als vergelijkingspunt, 't zij om de eenvoudigste dingen aan het verstand der kinderen te brengen, waarvan het onmogelijk was hen, in het Fransch, een klaar en duurzaam begrip te geven. Spreekt hun, in de verbuiging b.v., van *radical* en *désinence* en drij maand nadien zullen er nog zijn, die van reg- de '*désinence*' en van es den '*radical*' van *reges* zullen maken. 't Is dat hun geheugen hen niet trouw en dient, want hier kan geene spraak zijn van verstaan: *désinence* van het Latijn *desinere* en *radical* van *radix* zeggen zooveel aan den geest der kinderen als twee chineesche namen. Wat ware de rol van den meester vergemakkelijkt en die van het kind verstandelijk gemaakt, zoo men den jongens, in hunne klare moedertaal van *stam* en *buigingsdeel* mocht spreken!

Wil het programma of liever de wet dus logiek zijn, wil zij ophouden aan te stooten tegen de gezonde rede en de eerste beginselen der onderwijskunde, zoo moet zij, of wel van in de voorbereidende afdeelingen, den voorrang aan de Fransche taal schenken, of wel - en dit is de oplossing die alleen voor de Vlamingen aannemelijk is - het onderwijs van het Latijn in de zevende en zesde klas door het Vlaamsch laten gebeuren.

En, eens begonnen met dit stelsel, moet men er ook trapsgewijze meê voortgaan. Want niet alleen in de lagere klassen blijkt het, dat het gebruik van het Fransch voor 't onderwijs der oude talen eene ongerijmdheid is, maar ook in de middelbare, en zelfs in de hogere klassen, wordt men de ontoereikende vorming van den Vlaming gewaar om zich, in taalstudie, op voldoende wijze, van dit vreemde tuig te bedienen.

Welke onpartijdige leeraar van derde, tweede en eerste Latijnsche klas heeft niet ondervonden, dat, van twee gelijkbegaafde leerlingen, de Vlaming voor den Waal moet onderdoen in het vertalen van eenen Griekschen of Latijnschen tekst, in het uiteenzetten der gedachten welke er zijn uitgedrukt, in de letterkundige ontleding van een stuk? 't Is dat voor den eersten, bij die oefeningen, twee vermogens te gelijk in het werk moeten gesteld worden. Terwijl zijn medegezel enkel zijn begrip hoeft te gebruiken om den zin te verstaan, den samenhang der rede te vatten, over de kunstmatigheid van den schrijfrant te oordeelen, heeft de Vlaming buiten de verstandelijke nog eene geheugenswerking te verrichten om het Fransche woord te vinden, dat het Grieksche, het Latijnsche of zijn gedacht moet wedergeven. Immers liggen die woorden hem niet, zooals bij zijn medemaat, gereed op de tong, maar hij moet er naar zoeken, omdat zij hem van jongsaf niet eigen, ook in hem niet zijn vastgegroeid en zich, om zoo te zeggen, met zijn verstand niet hebben

vereenzelvigd⁽¹⁾. En hoe dikwijls valt het dan niet voor, dat die tweede, bijhorige werking des geestes de eerste, de bijzonderste stremt, verdringt en versmacht? Maar al te veel! Ook is het natuurlijk gevolg daarvan dat de vertaling en de literarische ontleding, deze zoo machtige middels van verstandsontwikkeling, veel min vruchten dragen bij den Vlaming als men er van verwachten mag. In plaats van alleen zijnen geest te oefenen en te scherpen en zijnen voorraad van gedachten uit te breiden en te verrijken, kluisteren zij hem veelal vast aan eene lastige geheugenswerking en leeren hem gebrekkig, onvolkomen en onjuist zijne gedachten uiteenzetten.

Die middelmatigheid van den Vlaming in de oude talen blijkt overigens zonneklaar in de uitslagen van den prijskamp, welke jaarlijks tusschen al de athenaea en de gemeentecolleges des lands plaats grijpt. Sedert dat de Rhetorica regelmatig wordt opgeroepen samen met ééne der drij voorgaande klassen, welke door het lot aangeduid wordt, dat is sedert 1884⁽²⁾, is het den Vlaamschen gestichten maar ééns gelukt in het Latijn over de Waalsche te zegepralen, en niet eens in het Grieksch. Kortheidshalve zullen wij echter den staat der *eervolle uitslagen*, door beiderlei gestichten bekomen, niet per jaar, maar samengevat van 1884 tot 1890 erbijbegrepen, laten volgen. Het zij voorafgaandelijk bemerkt dat doorgaans weg hetzelfde getal Vlaamsche en Waalsche gestichten aan den kampstrijd deel namen⁽³⁾, en dat, elk jaar, aan de Grieksche taal zoowel als aan de Latijnsche, een maximum van 100 punten was toegekend.

(1) 'L'expression dans la langue étrangère vient par science,' zegt de Engelsche taalkundige A.H. SAYCE, 'dans la langue maternelle elle vient par instinct.' *Principes de Philologie comparée*, traduits en Français par Ernest Jovy. Paris, 1884.

(2) Ziet *Staatsblad* van 10 Mei 1884.

(3) 16, 17 of 18 gestichten van beide zijden. Het gebeurde weleens dat 16, 17 of 18 Vl. gestichten tegen 17, 18 of 19 Waalsche kampen, maar even zooveel viel het tegenovergestelde voor.

Bekwamen, gedurende dit zevenjarig tijdvak,

A. Voor het Latijn,		
1 ^o	Een middeltal van 70 <i>punten en meer.</i>	6 Waalsche gestichten. 1 Vlaamsch gesticht.
2 ^o	Een middeltal van 60 <i>punten tot 69.</i>	35 Waalsche gestichten. 21 Vlaamsche gestichten.
3 ^o	Een middeltal van 50 <i>punten tot 59.</i>	69 Waalsche gestichten. 58 Vlaamsche gestichten.
B. Voor het Grieksch,		
1 ^o	Een middeltal van 70 <i>punten en meer.</i>	5 Waalsche gestichten. 1 Vlaamsch gesticht.
2 ^o	Een middeltal van 60 <i>punten tot 69.</i>	19 Waalsche gestichten. 8 Vlaamsche gestichten.
3 ^o	Een middeltal van 50 <i>punten tot 59.</i>	25 Waalsche gestichten. 10 Vlaamsche gestichten.

Zijn die cijfers niet welsprekend? en toonen zij niet, op doorslaande wijze, dat het onderwijs der oude talen in Vlaamsch-België aan een grondgebrek lijden moet, hetwelk volstrekt hoeft geweerd te worden?

Volgen wij dus het goed voorbeeld na dat ons eenpariglijk door alle landen van Europa gegeven wordt: leeren wij Latijn en Grieksch aan onze zonen door en met vergelijking van hunne moedertaal, en, wij zijn er diep van overtuigd, die vernederende minderheid der Vlamingen zal verdwijnen als mist voor de heldere zon.

Onze taak is ten einde, en wij mochten de pen hier neerleggen, moesten wij niet antwoorden aan eene ernstige opwerping, die ons de lezer, in het doorloopen dezer bladen, wellicht meer dan eens, zal gedaan hebben.

Immers zouden, in ons stelsel, zes, zeven en ja, in de meeste klassen, dertien uren wekelijks aan het Fransch onderricht worden onttrokken. Het verschil tusschen het getal Vlaamsche en Fransche lesuren wierde dus al te groot ten voordeele van het Neder-

landsch⁽¹⁾, en de overblijvende tijd voor het onderwijs van het Fransch, onvoldoende, om den Vlaamschen leerling die taal degelijk te leeren spreken en schrijven. 't Is daar nochtans, in ons tweetalig landeken, eene noodzakelijkheid, die door niemand kan of zal ontkend worden, en waarvan wij bijgevolg, in het vooruitzetten onzer eischen, rekening moeten houden.

De moeilijkheid is dus: in Vlaamsch-België aan de moedertaal, in het middelbaar onderwijs, het paart te schenken dat het gezond verstand, de paedagogie en het goed recht voor haar afeischen, zonder evenwel schade toe te brengen aan het onderwijs van het Fransch, dat immer doelmatig blijven moet.

Om den weg aan te toonen, langs waar men er toe komen kan dit vraagstuk op eene bevredigende wijze op lossen, hebben wij gemeend niet beter te kunnen doen, dan den lezer de inrichting voor oogen te leggen welke onze geburen van het Groot-Hertogdom Luxemburg aan hunne humaniora hebben gegeven⁽²⁾.

Eene algemeene bepaling beheerscht in Luxemburg het gebruik der talen in het middelbaar onderwijs. Zij luidt:

‘Dans l’enseignement, il est fait une part égale à la langue allemande et à la langue française comme langues véhiculaires, et le choix des manuels et des livres de classe est fait en conséquence.’ (*Article 11 du règlement général approuvé par arrêté royal grand-ducal du 7 juin 1861.*)

Deze verordening vinden wij in het studieprogramma van het atheneum van Luxemburg en in

(1) In de vier hoogste klassen namelijk, zou men 23 Vlaamsche lesuren tellen per week, tegen slechts 6 Fransche.

(2) Het is van reder bekend, dat de Luxemburgers in dezelfde gelegenheid verkeerden als de Vlamingen. Hunne moedertaal is eene gewestspreek, die het midden houdt tusschen het Hoog- en het Nederduitsch, en, van eenen anderen kant, zijn zij, evenals wij, om hunne ligging, hunne nijverheids- en handelsbetrekkingen, en nog meer om hunne bestuurlijke en rechterlijke instellingen, waarin het Fransch wordt gebruikt, volstrekt verplicht die taal machtig te zijn.

die der progymnasia van Diekirch en Echternach⁽¹⁾ op de volgende wijze toegepast:
(N.B. Zooals in de hooger gebruikte tabel, duiden hier ook de cijfers het getal uren
aan welke per week, aan iederen leergang gewijd zijn.)

In het Duitsch gegeven lessen.

	7 ^{de} of voorbereidende klas.	6 ^{de} klas.	5 ^{de} klas.	4 ^{de} klas.	3 ^{de} klas.	Poësis.	Rhetorika.
Godsdienst	2	2	2	2	2	2	2
Duitsch	5	4	3	2	2	2	2
Latijn	6	8	4	4	5	3	1
Grieksch	-	-	4	4	4	4	4
Geschiedenis	-	2	2	2	-	-	-
Aardkunde	2	-	-	-	-	-	-
Totaal der lesuren wekelijks	15	16	15	14	13	11	9

In het Fransch gegeven lessen.

	7 ^{de} of voorbereidende klas.	6 ^{de} klas.	5 ^{de} klas.	4 ^{de} klas.	3 ^{de} klas.	Poësis.	Rhetorika.
Fransch	7	5	4	3	3	2	3
Latijn	-	-	4	4	4	6	8
Rekenkunde	3	3	-	-	-	-	-
Wiskunde	-	-	3	3	3	3	3
Geschiedenis	-	-	-	-	2	2	2
Aardkunde	-	1	1	1	1	1	1
Natuurlijke Wetenschappen	-	-	-	2	2	3	2
Totaal der lesuren wekelijks	10	9	12	13	15	17	19

(1) In de twee progymnasia kunnen de jongelingen hunne studiën slechts tot in de Syntaxis voortzetten. Van daar moeten zij naar het athenaeum der hoofdstad, om er hunne Poësis en Rhetorika te doen.

Dit studieplan verdient een nader onderzoek en vergt ook eenige toelichtingen.

Men zal vooreerst bemerken, dat, in de zever klassen te zamen, het getal Duitsche lesuren to **93** beloopt per week en dit der Fransche tot **95** 't is de stipte naleving der zoo billijke aangehaalde verordening. Drij leergangen worden, in al de klas sen, bij middel van het Duitsch onderwezen: de Godsdienst, het Duitsch zelf en het Grieksch; zi nemen wekelijks 54 uren in. Ook drij leerganger worden, geheel de studiën door, in de Fransche taal gegeven: het Fransch, de reken- en wiskunde en de natuurlijke wetenschappen; hun zijn per week 57 uren toegekend. Wat de overige vakken betreft het Latijn, de geschiedenis en de aardrijkskunde, het onderricht ervan is tusschen het Duitsch en het Fransch verdeeld geworden.

Zien wij nu hoe die verdeeling is gedaan en welke gedachte haar ten gronde ligt. Van den eersten oogslag, welken men werpt op onze dubbele tabel, ontdekt men, dat, in de zevende en zesde klas, het Latijn uitsluitend door het Duitsch wordt aangeleerd; hetzelfde geldt voor de aardrijkskunde in de zevende klas en, voor de geschiedenis, gedurende de drij eerste jaren onderwijs van dit vak (zesde, vijfde en vierde klas). In Luxemburg heeft men dus heel wijs gedacht, *dat de leerling, in de aanvankelijke klassen, het Fransch nog niet genoeg meester is, om er daar de voertaal van het onderwijs van te maken.*

't Is later slechts, wanneer hij, door een verder onderricht in die taal, gedurende twee of drie jaren zijnen woordenschat zal vermeerdert hebben en zich gemakkelijker zal hebben leeren uitdrukken, dat men een grooter paart geven zal aan het onderwijs door het Fransch: het Latijn zal tusschen de twee voertalen worden verdeeld; aardrijkskunde en geschiedenis zullen bij middel der Fransche taal

onderwezen worden; de leergang van natuurlijke wetenschappen zal aanvang nemen, en het Fransch zal allengs zoo verre overwegen in de hoogste klassen, als het in de lagere op zijde was geschoven.

Die inrichting is hoogst redelijk en ontsnapt volkomen aan de kritiek, welke wij aan ons programma moeten doen hebben⁽¹⁾. Als niet min onzer aandacht waardig komt ons de manier voor, op welke het onderricht van het Latijn tusschen het Fransch en het Duitsch is verdeeld geworden te beginnen van de vijfde klas.

Tot hiertoe heeft de leerling, uitsluitend in zijne moedertaal, in de twee laagste klassen, het eerste grammatikaal onderricht ontvangen. Het is juist dit onderricht, waar zich natuurlijk de thema's bij aansluiten, dat, in de overige klassen, wordt voortgezet bij middel van het Duitsch; *zoodat, voor het Latijn zoowel als voor het Grieksch, het spraakkundig onderwijs ten eenemale aan de moedertaal is vastgeknoopt en op haar is gesteund*. Jammer, echter, dat de vertaling en uitlegging der Latijnsche schrijvers, welk deel van den cursus eerst in de vijfde klas aanvang neemt, bijna geheel aan het Fransch is moeten geschonken worden⁽²⁾: wij toonden genoegzaam welk voor- of nadeel er voor den Dietschen jongeling uit voortvloeit, van wel of niet zijne moedertaal, in de vertolking der oude schrijvers, te mogen gebruiken.

Een laatste punt in het voorhandige studie-programma vraagt nog een woord verklaring. Wij bestatigen immers dat, in zes klassen, een meerder getal uren aan den leergang van Fransche taal dan aan

(1) Zijde 23 en v.

(2) Voor de cursieve lezing alleen, loffelijke uitzondering toch, wordt het Duitsch aangewend. Zoo behooren, in de derde klas b.v., drij Deutsche lesuren tot het aanleeren der Latijnsche spraakkunst, en twee uren tot de cursieve lectuur.

dien der Duitsche toegekend is, en iemand mocht daarin wel eene miskenning zien van de rechten der moedertaal. Haasten wij ons te zeggen dat dit verschil nochtans volstrekt gerechtvaardigd is. Want in het Groot-Hertogdom heeft de jongeling, die zijne Latijnsche studiën begint, reeds een goed lager onderwijs genoten, waar alles hem, buiten de eerste beginselen der Fransche taal, is aangeleerd geworden in het Duitsch. Hij is derhalve veel meer gevorderd in deze laatste taal, aan welker onderwijs dan ook natuurlijk, min tijd mag gewijd zijn in het progymnasium of athenaeum.

Ziedaar de inrichting van het hooger middelbaar onderwijs in Luxemburg. Ons vertoog heeft bewezen dat de opgeworpene moeilijkheid hier geene reden heeft van bestaan: aan het Fransch is, in het onderwijs, eene breede plaats genoeg ingeruimd om, voor de kennis dier taal, op zeer voldoende uitslagen te mogen rekenen, en aan het Duitsch is de aangelegenheid erkend en de plaats geschonken, waartoe de moedertaal recht heeft. Vormen wij, ten slotte, den wensch dat, in België, eene dergelijke inrichting, zoowel aan het vrij als aan het Staats middelbaar onderwijs, weldra moge gegeven worden. 't Ware onbetwistbaar een groote stap vooruit voor de Vlaamsche zaak en eene hervorming, die niet luttel vruchten zou dragen voor de verstandelijke ontwikkeling der Vlaamsche jeugd.

Luik.

A. ROEGIERS, leeraar.

Amor.

(Vervolg van blz. 417)

§ 4. - P. Damiaans afvaart. (v. 71-91)

DEZE afvaart, die hij niet meer toevallig, maar uit vrije keus en om er te verblijven, naar het eiland Molokai onderneemt, is voorafgegaan van een dubbelen strijd, een inwendigen en een uitwendigen. Inwendig verzet zich de natuur uit al hare krachten tegen zijn voornemen. Uitwendig trachten zijne vrienden hem van de ontworpen reis af te schrikken.

Doch volgen wij stapsgewijs onzen dichter.

Damiaan is wedergekeerd in zijne missie.⁽²⁾ Het⁽¹⁾

(2) Vergelijk P.R. BUTAYE. *Leven van Pater Damiaan*. Zie hier hoe de zaken voorvielen. Mgr. Maigret gaf zijnen missionnarissen eens te verstaan, hoezeer het hem speet, niet bestendig eenen priester te zien verkeerden bij de melaatschen van Molokai, wier getal toen spoedig aanwies. - 'Monseigneur, zegde aanstonds P. Damiaan, op den dag mijner geloften heb ik onder de lijkbaar gelegen, om te toonen dat ik aan de wereld wilde sterven. Nu ook ben ik gereed om mij levend met de melaatschen te begraven.' - Zonder meer aarzelen genomen, werd die beslissing ook zonder toeven uitgevoerd. Met den Bisschop vertrok P. Damiaan aanstonds naar Molokai. Hij uitte zelfs den wensch niet, een laatst vaarwel te zeggen aan zijne geestelijke familie van Kohala. Aan tros of voorraad had hij niet eens gedacht. Den 11ⁿ Mei 1873 zette hij den voet aan wal te Molokai, waar de mare van zijn edelmoedig besluit de algemeene vreugde verwekte. De dichter stelt de feiten anders voor. Dit bewijst eens te meer het gezegde van Busken-Huet: 'De poëzie voert heerschappij ook over de historie.'

(1) Het vervolg dezer studie verschijnt in het vlugschrift welk er afzonderlijk van uitgegeven wordt. Prijs fr. 0,50.

weemoedig mijmeren van den anders zoo blijgestemden missionaris wekt de aandacht zijner medebroeders. Doch de oorzaak gissen zij niet.

Tristitiam reducis secum mirantur amici;
Ignorant aegrum quam fera plaga domet⁽¹⁾

Wij weten dat de herinnering aan het droeve lot der melaatschen den edelmoedigen zendeling kwelt. Ja! daar is meer. De liefde Gods doet onverpoosd hare stem in Damiaans ziel herklinken, en noopt hem onweerstaanbaar tot het liefdewerk, zoo vol zelfverloochening. Van den anderen kant spreekt luide de zwakke natuur, en tracht hem van het huiveringwekkend voornemen af te schrikken.

Beurtelings getrokken en weerhouden, verkeert Damiaan in de pijnlijkste onzekerheid.

Qualis cerva fugax, rapuit quae in corpore telum,
Mox, oblita fugae, fessa recumbit humi;
Talis languebat. Tacitus sua vulnera nutrit;
Nec labor oblectat, nec datur ulla quies.⁽²⁾

Getrouwe en gevoelvolle teekening, die bij den dichter eene diepe hartenkennis verraadt.

Weldra nochtans komt er een einde aan den strijd; de liefde Gods viert hare zegepraal. Een gelukkige inval mag het heeten, P. Damiaan zelven de verhevene redenen zijner zelfopoffering in den mond te leggen. Iedereen gevoelt hoe dramatisch, plechtig en indrukwekkend deze vurige uitboezeming hier ter plaatse is.

Erumpit tandem: 'Quid cessas o Damiane?'
'Frustra te miseri, te vocat Ipse Deus?'

- (1) Te huis gekomen blijft hij treuren gansche dagen:
En niemand gist de wond zoo diep in 't hart geslagen,
- (2) Als de afgejaagde ree wier lende 't staal doorrijgt
Bebloed en vluchtensmoe ter aarde nederzijgt,
Zoo kwijnt hij - dekt de wond en voedt de stille smarte.
Geen werken lust hem meer, geen rust voor 't bloedend harte.

'Te vocat Ipse Deus? tibi factus et Ille leprosus?'

'Debita nunc Ipsi solvere magna licet.'⁽¹⁾

Het grootsch besluit staat vast, onwrikbaar. De inwendige strijd heeft een einde genomen, de uitwendige begint. De stem der wereld wil de onmachtige stem der natuur kracht bijzetten. Roekeloosheid, dwaasheid, zelf-moord, geen uitdrukkingen zijn sterk genoeg om zulk een opzet te brandmerken. Met weerzin laten wij die kernachtige verzen onovergeschreven, doch onmogelijk al de schoonheden van het stuk aan te halen.

Damiaan door de genade ondersteund, overwint gemakkelijk den tegenstand zijner te wereldsche of te kleinmoedige vrienden. Hij aanziet de zaken met andere oogen; hij weet dat het kruis des Zaligmakers ook voor eene dwaasheid 'gentibus stultitiam' uitgekreten werd. Hij smaakt reeds de vreugde, die altijd met eene heldhaftige zelfoverwinning gepaard gaat:

Frustra. Festinat fatalem scandere proram:

Exsilium ridens exitiumque petit.⁽²⁾

Welke tegenstelling tusschen die toekomst en die vreugde! Hoe stemmen wij daarna met den dichter in dit hartroerend vaarwel:

Salve, cymba, mihi! Quam ditia pondera vectas?

Salve, cymba, mihi! pectora magna vehis!⁽³⁾

Het lezen van dit distichon verwekt in de harten vrij wat meer gloed en overtuiging dan de schoone verzen waarin Horatius het vaartuig aanspreekt, dat zijn vriend Virgilius naar het geleerde Griekenland brengt:

- (1) Ten laatste barst hij uit: 'Wat mart gij Damiaan?
Kunt gij dier lijdren roep, den roep van God weêrstaan?
Heeft Hij voor u zich ter melaatschheid niet veroordeeld?
Nu kan uw schuld betaald! Ga, handel naar zijn voorbeeld.
- (2) Hij snakt naar 't ballingsoord en juicht zijn onheil tegen.
- (3) Gegroet, mij dierbre hulk, hoe rijk bevrucht gij gaat!
Gegroet, mij dierbre hulk, hoe groote ziel gij laadt!

Navis, quae tibi creditum
 Debes Virgilium; finibus Atticis
 Reddas incolumem, precor,
 Et serves animae dimidium meae.⁽¹⁾

§ 5. - Damiaans liefdewonderen (v. 91-131.)

In dit gedeelte beschrijft de dichter achtereenvolgens de aankomst van P. Damiaan op het eiland Molokai, het onthaal dat hem daar te beurt valt, en de wonderen die hij er in korten tijd teweeg brengt. Wij ontmoeten hier alweder al de voortreffelijkheden die de voorgaande deelen kenmerken. Hoe dramatisch bijv. is de aanvang:

Deserto Damianum exceperat insula portu,
 Laetus et in sacrum prosilit ille solum.
 Non illum, tristi qui funere deduxerunt,
 Non illum comites flectere colla vident.
 Quin memorant ipsum se compellasse jocantem:
 'Vitae, care puer, jam labor ecce tuae.'
 Forsitan et dederit procumbens oscula terrae,
 Omine sancto addens: 'Occupo regna mea.'
 Immo regna, pater, multo redimenda labore!
 Non sine vi cedes, impia lepra, loco;
 At cedes! quamquam dominari in corpora perges,
 Impurum excutient pectora sana jugum! -⁽²⁾

Tot zooverre de beschrijving van P. Damiaans aankomst. De standvastigheid, de onverschrokkenheid, ja de

(1) HORATIUS. *Oden*. I Boek, 3.

(2) Daar vaart reeds Damiaan de leege haven binnen,
 Betreedt het vloekbre strand met opgetogen zinnen.
 Zij die hem vóór zijn dood naar 't graf geleide deên,
 Zijn vrienden zagen hem den blik niet wenden, neen,
 Maar hoorden wel de scherts der blijde tong ontsprongen:
 Ziezoo! daar hebt ge werk uw leven lang, mijn jongen:
 Toen heeft hij wis den grond gekust - als Rome's held -
 Toen wis uit hooger licht: 'Hier is mijn rijk!' voorspeld.
 Uw rijk, o ja, doch slechts met reuzenwerk te stichten:
 Melaatschheid, helsche plaag, gij zult niet weêrloos zwichten,
 Maar zwichten toch! - Hoe zwaar uw staf op 't lichaam drukk',
 De ziel geneest, de ziel verwerpt uw schandig juk.

blijmoedigheid, die hij in het uitvoeren zijns besluits aan den dag legt, zijn als zoovele gloriestralen, die de grootsche figuur van den menschlievenden missionaris opluisteren. Behendig is de herinnering der romeinsche geschiedenis ingebracht.

Doch hoever overtreft de christenheld hier den dapperen Cesar!⁽¹⁾

Het onthaal, dat den missionaris wacht (v. 103-115), leidt ons tot de ontdekking van nieuwe deugden, nl. teederheid en liefvalligheid, en stelt nog beter de grootheid zijner toewijding in het licht. Deze immers gaat zooverre de gewone grens der menschenliefde te buiten, dat de melaatschen zelfs weigeren er geloof aan te hechten. Niettegenstaande de uitdrukkelijke verklaring des priesters blijven zij achterdochtig.

Ast aut illa jocos crudeles esse putarunt,
Aut timuere dolos et retulere pedem.⁽²⁾

Neen, geen mensch kon uit eigen beweging in zulk eene hel nederdalen, en vrij en ongedwongen, noch door het harde noodlot verplicht, noch door onmeedoogende soldaten meegeleid, zich bij zulk een gezelschap aansluiten.⁽³⁾ En inderdaad, zingt hierop de dichter, tot zulke dwaasheid kon slechts Christus' liefde bewegen, die den mensch boven het menschenlijke verheft! Eene opmerking, die ons behendig tot de hoofdgedachte terugbrengt:

Scilicet ignorant quo sancta insania mentes,
Quo valeat Christi cogere fortis amor⁽⁴⁾.

- (1) Toen Cesar na te Pharsalum overwonnen te hebben, naar Afrika overgestoken was om er de aanhangers van Pompeius te bestrijden, viel hij op den grond bij het eerste aan wal stappen. Men zegt dat hij alsdan, om alle onheilspellend teeken te voorkomen, den aardbodem kuste en uitriep: 'o Afrika, ik neem u in bezit.'
- (2) 't Is spot, 't is bittere spot! zoo denkt de droeve bende,
Of vreest bedrog en wijkt en vlucht den onbekende!
- (3) Meestal werden de lepralijders gewapenderhand aan hunne bloedverwanten ontruk en naar Molokai overgebracht. Zie P.R. Butaye S.J.
- (4) Helaas! zij weten niet waar heilige uitzinnigheid,
Waar Christus' liefdekracht het edel hart toe leidt.

Het volgende tafereel, waar P. Damiaans werkzaamheid geteekend staat, is alleszins afgewerkt. Na ingang bij die ellendigen gevonden te hebben, verzacht de missionaris hun lichamelijke lijden, verbetert hun zedelijken toestand en wint hunne liefde:

Atque vocant vero nomine sponte 'patrem'.⁽¹⁾

Nu kan hij zijne zending eigenlijk volbrengen. Hij onderneemt dus het godsdienstig onderwijs zijner kudde, en ontvonkt hunne hoop in Gods vaderlijke voorzienigheid; hij wekt hun geloof op, en met het geloof treedt de deugd, zelfs de vreugde in dit afschuwelijk verblijf. Deze laatste verandering is te heerlijk beschreven, om niet geheel aangehaald te worden. 't Is onder de figuur eener *Zegepralende Intrede of triumphus*, zooals die vroeger plaats had, dat door een gelukkige persoonsverbeelding van afgetrokken denkbeelden, de dichter ons die verandering aanschouwelijk maakt.

Ecce Fides solemniter intrat nova regna triumpho!
 En redit exilio cum Pietate Pudor!
 Candida festivam comitantur Gaudia pompam,
 Et Jocus et Risus tum rediere simul.
 Insolitos discunt colles resonare cachinnos,
 Non audita prius carmina sentit avis.⁽²⁾

Zelfs de onredelijke en de levenlooze natuur nemen deel aan het feest: alsof zij meejuichten over de zalige lotverwisseling.

Insolitos discunt colles resonare cachinnos.
 Non audita prius carmina sentit avis.⁽³⁾

- (1) En noemen: 'Vader' hem. (o wel verdiende naam!)
- (2) 't Geloof in 't nieuwe rijk treedt zegepralend binnen
 Met Deugd en Godsvrucht, lang verbannen rijksvorstinnen.
 De gulle Vreugd verzelt den feestelijken stoet,
 En Scherts en Lach, die 't hart zijn wee vergeten doet.
- (3) De heuvelen staan verbaasd van 't schaatrend wedergalmen,
 En 't voogdenheir voor 't eerst hoort blijden zang en psalmen.

Kortom, 't is een algemeene herschepping, zoo wel afgeschetst in dit prachtige, reeds aangewezen epiphonema:

Crudele exsilium cunctis fit patria felix
 Caraque de duro carcere facta domus.

Die P. Damiaans leven gelezen heeft, herinnert zich aanstonds de wonderwerken, waarop de dichter in dit gedeelte meestal met één woord zinspeelt, en die de redenaar op zijne beurt aldus te zamen vat. 'Luimême ne s'épargnait pas au service des lépreux; il se faisait tout à tous, il était à la fois leur pretre, leur médecin, leur magistrat, leur maître d'école; il visitait un à un ces proscrits, il avait pour eux mille prévenances, pensait leurs plaies comme s'il eût manié des fleurs... Grâce à lui un rayon de joie éclairait ce vestibule de la mort, ces visages flétris essayaient de sourire. Ce qui avait été un bagne où l'on agonisait dans les imprécations et le désespoir, devenait un paradis où l'on bénissait Dieu et la charité de ses saints.'⁽¹⁾

In 't bijzonder nochtans brengt ons de dichterlijke beschrijving van den triomfantelijken stoet de hartroerende Processiën van het H. Sacrament voor den geest, die jaarlijks te Kalawas en Kalaupapa plaats grepen, of ook wel de plechtige inhalingen van hooggeplaatste personen, die soms het verlaten strand bezochten om ooggetuigen te zijn van P. Damiaans gezegenden arbeid. Bij die gelegenheden 'la plage s'animait donc d'un cortège de fête; drapeaux et tambours ouvraient la marche et il était navrant de voir les musiciens lépreux, de leurs lèvres ulcérées et de leurs mains mutilées, s'essayant à jeter aux échos les éclats d'une fanfare qui voulait être joyeuse.'⁽²⁾

O. LOOSEN, S.J.

(1) P. DEVOS S.J. *Panégryque du P. Damien De Veuster*.

(2) *Panégryque du P. Damien De Veuster*. - P. BUTAYE besteedt een geheel hoofdstuk (XII) aan het beschrijven *der plechtigheden van den godsdienst in de leprozerij*. Het is een der reerendste van zijn prachtig werk.

Veronica. Een oude legende.

ONDER de vele en velerlei overleveringen, die zich vastgeknoopt hebben aan het leven en den persoon van Nazareth's profeet - verhalen door dankbare vereerders samengevlochten tot een krans voor 's Meesters heilig hoofd - behoort ook die, welke verhaalt hoe een zekere vrouw, Veronica geheeten, op de via dolorosa, het bebloed en bezweet gelaat van Jezus heeft afgewischt met haren zakdoek, op welken toen, tot loon voor zulk een liefdedienst, het gelaat van den Meester zich afdruckte.

In den 'dood van Pilatus', een klein geschrift, komt een verhaal voor betreffende Tiberius Caesar, die, toen hij ernstig ziek was, een bode zond om te ontbieden den 'geneesheer, die met één woord ziekten genas,' en die woonde in het gebied van Pilatus. Nadat genoemde Landvoogd den afgezant meêgedeeld heeft, hoe hij juist dien man had laten kruisigen, begeeft deze zich op den terugweg, maar ontmoet zekere vrouw, met name Veronica, aan welke hij vroeg, waarom toch de Joden dien geneesheer gedood hadden. Dan verhaalt de vrouw, hoe zij eens - kort voor den dood van haren Meester - op weg zijnde om een schilder te verzoeken een gelijkend beeld van haren vriend te maken, den Meester ontmoette, die nadat hij vernomen had naar het doel van haar gang, op een inmiddels door hem aan haar gevraagden doek zijn gelaat afdruckt.

Het zien van die beeltenis geeft, zegt zij, aanstonds een mensch zijn gezondheid weder, ja, zij biedt aan meê naar den keizer te gaan. Inderdaad is deze dan ook, na het zien der afbeelding genezen, waarop hij een bevel uitvaardigt ter vangenneming van Pilatus.

Eerst vermocht deze door macht van het zonder naad geweven kleed van Jezus den toorn des keizers aftewenden, maar als eindelijk een schandlijke dood hem dreigt, berooft hij zich zelf van 't leven.

Nadat hij zoo den smadelijken dood was gestorven, werd hij geworpen in den Tiber, doch Rome's inwoners haalden zijn lijk er uit en wierpen het in de Rhône, op de plek waar Vienne, d.i. *via gehennae*, weg ter helle, ligt. Andermaal wordt het ook uit die rivier gehaald en begraven op 't grondgebied van Lausanne, om nog eens opgedolven te worden en geworpen in een van bergen omgeven put, niet ver van den Mons Pileatus, van welken 't volksgeloof meent, dat nog jaarlijks op den Goeden vrijdag de duivelen het lijk van

Pilatus wegslepen en op een troon zetten en 't nog eens noodzaken de handen te wasschen, zooals eens de landvoogd het deed ten teken dat hij onschuldig vond den man, dien hij toch liet kruisigen.

De Veronicalegende nu - ik vermeldde volledigheidshalve den geheelen inhoud van 'Pilatus' dood' - die, blijkens het barbaarsch latijn, van betrekkelijk jonge dagteekening moet zijn, heeft het voorrecht gehad opgenomen te worden in de 'Historia Lombardica', het boek, dat de levensbeschrijvingen der heiligen bevat en dat om zijn voortreffelijkheid ook wel genoemd wordt, de 'Legenda Aurea' of gulden legende, eens het meest geliefde volksboek, in de 13de Eeuw opgesteld door den Dominikaner Jacobus de Voragine. In de St. Pieterskerk te Rome vindt men nog bij het beeld van Veronica een leinwaad, waarop het aangezicht van Jezus is afgedrukt, en 't welk door de geloovigen gehouden wordt voor den doek met welken eens Jezus' gelaat werd afgewischt.

Langen tijd is men in 't onzekere geweest omtrent de beteekenis van den naam aan deze vrouw gegeven. De een zag er een samenstelling in van de Grieksche woorden $\phi\epsilon\pi\omicron\upsilon\nu$ en $\epsilon\iota\chi\omicron\upsilon\nu$, zoodat het geheel dan beteekende *beelddraagster*, een ander meende, dat het Latijnsche *vera* en 't Grieksch $\epsilon\iota\chi\omicron\upsilon\nu$ waren samengevoegd, waardoor de beteekenis zou worden 'het ware of echte beeld', - *pictura Domini vera* -, welke beteekenis gesteund scheen te worden door de omstandigheid, dat in de 13de Eeuw niet de bedoelde vrouw, maar een afbeelding van Jezus veronica werd geheeten. Echter noch de eene noch de andere verklaring kan geacht worden houdbaar te zijn. De definitie van $\phi\epsilon\pi\omicron\upsilon\nu$ $\epsilon\iota\chi\omicron\upsilon\nu$ stuit terug op de omstandigheid, dat in het Grieksch drgl. samenstellingen niet bestaan; de naam zou dan veeleer hebben moeten luiden $\delta\acute{\epsilon}\nu \epsilon\iota\chi\omicron\nu\omicron\phi\omicron\rho\alpha$ $\delta\acute{\epsilon}\nu \phi\epsilon\rho\epsilon\iota\chi\omicron\upsilon\nu$.

De andere afleiding is evenmin juist, omdat een samenstelling als die van 't Latijnsche *vera* en 't Grieksche $\epsilon\iota\chi\omicron\upsilon\nu$ - een hybridisch, half Gr., half Lat. woord - slechts ontstaan kon zijn in de Middeleeuwen toen de taal geheel bedorven werd.

- Meer ligt dan ook voor de hand de derde verklaring, welke n.l. in Veronica slechts een andren vorm ziet van Beronika, 't geen wel niet anders zijn kan als 't Grieksche $\phi\epsilon\rho\epsilon\nu\iota\chi\acute{\eta}$ dat is Zegebrengster - samengesteld uit $\phi\epsilon\rho\epsilon\iota\nu$ en $\nu\iota\chi\acute{\eta}$.

Als het waar is, dat inderdaad het volksgeloof wilde dat door het aanschouwen van het wonderbaar afgedrukt gelaat van Jezus krankheden werden genezen, dan kan de laatst gegeven verklaring alleszins passend genoemd worden. Immers alle ziekten werden veroorzaakt door inwerking van kwade geesten - die duivelsche machten te overwinnen was de eenige weg tot beterschap. Als de kracht tot die overwinning werd toegekend aan den wonderdoek, boven beschreven, dan ligt de verklaring niet verre, waarom de gelukkige bezitster er van Veronica werd gedoopt.

Grosthuisen.

F.W. DRIJVER.

Het algemeen stemrecht en de herziening der grondwet.

EENIGE bemerkingen op het schrijven van den heer A. Jassens. Zoekende wat vereenigt en niet wat scheidt, stellen wij vooreerst met genoeg vast, dat ons beider praktische besluiten zoover van elkander niet liggen als het den schijn zou kunnen hebben.

De heer Jassens aanziet het stemrecht als een natuurlijk recht, maar hij erkent dat de uitoefening van dit recht mag belet worden, telkens de noodige voorwaarden van verstandsontwikkeling en rechtschapenheid ontbreken.

Wij daartegen aanveerden geenszins het stemrecht als een natuurlijk recht; maar wij zijn het gansch eens met St Augustinus, die zegt: 'Is een volk volkomen bezadigd, ernstig en aan het algemeen welzijn verknocht, zoo zal men wel doen, door eene wet aan dit volk toe te laten, zijne wethouders en de beheerders van het gemeenebest te kiezen. Maar is het volk aan 't bederven, heeft het zijne stemmen veil en stelt het de macht in zedeloze en misdadige handen, dan moet men aan het volk de macht onttrekken van over de eereambten te beschikken en die macht aan een klein getal brave menschen overlaten.' St Thomas ook houdt het voor hoogst wenschelijk dat alle burgers eenig aandeel hebben in het bestuur. Welke reden geeft hij daarvoor? Niet het natuurrecht, maar de waarborgen, welke hij in zulke staatsregeling vindt voor het behoud van vrede en eendracht. 'Het is het echte middel, zegt hij, om den vrede in de maatschappij te bewaren en het volk zijne instellingen te doen beminnen.' Het is duidelijk dat de groote Leeraar heel anders zou spreken, moesten de omstandigheden het algemeen stemrecht voor recht en orde gevaarlijk maken.

De heer Jassens en ik, wij zijn het dus eens om de uitbreiding van het stemrecht wenschelijk te heeten, in zoover er geen gevaar in zit voor recht en orde.

Ook voor de toepassing dier grondbeginselen op ons land staan wij zoo ver niet van elkander.

'Daar zijn, zegt onze tegenspreker, burgers die onweerdig zijn van het stemrecht; maar onbekwame en onweerdige volks-

klassen, dat geloof ik niet.' Volgens dit zeggen kan schrijver niet voor het algemeen stemrecht zijn, ten minste niet zonder ruime besnoeiingen; maar hij is tegen de uitsluiting van gansche volksklassen. Hij kan dus goed, dunkt ons, Beernaert's woonstelsel of een soortgelijk ontwerp aanveerden, dat aan de volksklassen zeker een groot aandeel in 's lands vertegenwoordiging schenkt, zonder nochtans alles aan de macht van het getal toe te werpen. Van onzen kant hebben wij het ook als eene betreurlijke leemte in ons kiesstelsel aanzien, dat de belangen van het lagere volk niet vertegenwoordigd zijn; wij hebben daar echter geene genoegzame reden tot veranderen in gevonden, omdat de volksbelangen tot hertoe door de hogere standen niet verwaarloosd werden. Zou echter de uitbreiding van 't stemrecht noodig zij voor de bevrediging der gemoederen, dan hebben wij er niets tegen en daarom prezen wij als oplossing aan: de vereeniging der katholieken op het stelsel van Beernaert.

Een grooter verschil ligt tusschen den heer Jassens en mij, waar het op de theoretische afleiding der Staatsmacht aankomt.

Zeker zal ik niet antwoorden op hetgeen mijn tegenspreker mij *doet* zeggen, ofschoon het honderd uren van mijn gedacht verwijderd is.

Ik zou dan geschreven hebben (waar, op welke bladzijde?): 'van *zoohaast* iemand zich als bewindvoerder aanstelt, en tevens de noodzakelijke zending van den Staat, te weten de bescherming van 's menschen recht, wil en kan handhaven, moet men zich aan dezen onderwerpen.'

Wat zegde ik *inderdaad*? Ik sprak over het *ontstaan* van 't Staatsgezag; ik stelde dus het geval van eene opkomende of van eene ontredde maatschappij, waar geen staatsgezag bestaat; en ik zegde: 'De machtverwerving kon soms in den beginne onrechtvaardig zijn, maar wat hadden diegenen te doen die *later* het gezag *gevestigd* vonden? Zij moesten er zich aan onderwerpen, indien ten minste het gezag de taak waarnam, tot dewelke het van God geroepen was de handhaving van het recht.'

Dat is niet juist hetzelfde; maar... het trok er toch *bijna* op.

De lezer die belang stelt in deze vraagstukken, zou echter niet voldaan zijn, indien wij de leering nopens het Staatswezen niet nader verklaarden; want vele belangrijke punten hebben wij maar ter loops kunnen aanraken.

De heer Jassens zal het ons ook niet misduiden indien wij beleefd van hem afscheid nemen om de zending en den oorsprong der Staatsmacht in eene korte verhandeling beter op te helderen. In het laatste deel der studie zal hij het antwoord op zijne moeilijkheden vinden. Om de studie te laten verschijnen, zullen wij de pauselijke *Encycliek* afwachten.

Opwijk, 8 April 1891.

F DRIJVERS

Wenken en vragen.

Gouwraad. Op bldz. 343 van het vóórlaatst verschenen *Belfort*, trekt er een - wie en weten wij niet: hij teekent alleenlijk met eene *D* - zeer duchtig te velde tegen dat woord.

‘In den Romeinschen en Frankischen tijd was een gou eene kleine of groote uitgestrektheid gronds, bestuurd door eenen graaf, gougraaf.’ Dat bekent Heer *D*. Doch daar is een *maar* bij: ‘Maar het woord gou komt hoegenaamd niet overeen met het begrip van provincie, dat men er heden aan geven wil.’

Om dat te bewijzen, worden er twee redens bijgebracht.

Eerste reden: ‘Groote gouen konden samengesteld zijn uit gedeelten van verscheidene provincien. Er was, ja, een Henegou, hetwelk, meer of min, door zijne grootte beschouwd kon worden als een gewest of province, maar toch behoorden daar niet bij de steden Leuze, Lessen, Peruwelz, enz. die er nu deel van maken, en tijdens de Frankische beheersching tot Brabant behoorden. Het Brabantgou, daarentegen, bevatte het gedeelte van Vlaanderen aan den rechten oever der Schelde, maar niet Loven, Mechelen, Aarschot, Diest enz.’

Met den besten wille van de wereld, is het ons onmogelijk daar een bewijs in te vinden voor de ondeugendheid van het woord ‘gouwe’ om het uitheemsche *provincie* te vervangen.

Wat geeft het er aan dat er hedendaags eenige steden bij Henegouw behooren die eertijds tot Brabant behorende waren? Daarom en heeft men den name niet veranderd; men zegt nu Henegouw, even als eertijds. Voegde men wederom Maastricht en sommige andere steden bij Belgenlandsch Limburg, zou dat geweste, in 't gedacht van dezen die het nu meenen ‘provincie’ te moeten heeter, daarom dien name van ‘provincie’ niet meer verdienen?

Om te weten of ‘het woord gou overeenkomt.. met het begrip van provincie’, en moeten wij niet vooral onderzoeken of de marken der hedendaagsche *provincien* teenemaal dezelfde zijn als die der oude *gouwen*, maar wel of de gouwen eertijds, zooals de provincien nu, de *hoofdverdeelingen* waren van het Land.

Hoogleeraar Pouillet, zaliger, leert als volgt:

‘Dans la seconde moitié du VIe siècle on vit le territoire Franc, comprenant alors la Gaule presque entière avec de vastes contrées sur la rive droite du Rhin, se fractionner en quatre royaumes, distincts de mœurs et d'intérêts, subdivisés eux mêmes en pagi ou gauen⁽¹⁾’.

Raepsaet, sprekende van de oude instellingen der Germanen, zegt:

‘Le territoire que chaque nation occupait était d'abord partagé en divisions *capitales*, plus ou moins grandes selon les circonstances de la situation et de la population, ou selon d'autres considérations semblables. Les Romains les ont appelés *pagi*, *comitatus*, ou quelquefois, pro sub ectà materià, *civitates*; les Germains

(1) *Histoire politique interne de la Belgique*. Louvain 1879. Bldz. 15.

et les Belges les appelaient en langue tudesque *Go* ou *Gau*⁽¹⁾ Vgl. Namèche, Warnkoenig en anderen.

Uit dit alles, en uit hetgene wij straks zullen zien, blijkt het dat die eerste reden om gouwe = provincie af te keuren, niet en daakt.

Tweede reden. 'Kleine gouen, die zeer talrijk waren, strekten zich enkel uit over een kan on of district.'

Inderdaad, daar waren drierhande gouwen:

'Les francs, devenus maîtres de la Belgique, après leur coalition avec les Belges au Ve siècle, ont entièrement changé la division territoriale et civile des Romains. Ils ont divisé le territoire en pagos ou provinces, dont ils ont formé 3 classes, savoir des grands ou *fortiores*, des moyens ou *mediocres*, et des petits ou *minores*⁽²⁾.'

Alzoo was de Henegouw een *pagus fortior*, de Oostergoo of Oostergouw een *pagus mediocris*, de gouwe van den IJzer een *pagus minor*.

Waren de middelbare en kleene gouwen onderverdeelingen der groote?

Daarover en zijn de geschiedkundigen niet eensgezind.

Heer K. Piot⁽³⁾ zegt van ja, uitwijzens het verslag dat er Mr A. Wauters over meik: 'L'auteur subordonne les pagi, les grands, les moyens et les petits, et les compare à nos circonscriptions administratives de province, arrondissement et canton.' Daar komt de geleerde verslaggever tegen op, en beweert dat alle gouwen, in bestierlijk opzicht, op den zelfsten voet stonden.

Wat er ook van zij, toch waren, *wat de uitgestrektheid aangaat*, de *pagi fortiores* al verre even groot als onze huidige 'provincien'; de *pagi mediocres* moeten omtrent gelijk onze 'arrondissements' en de *pagi minores* gelijk onze 'kantons' geweest hebben.

Zoo volgt nu de vrage: Diende het woord *gouwe* niet beter om 'arrondissement' of om 'kanton' eenen dietschen name te geven?

Uit de bovengemelde twijfelzinnigheid van het woord 'gouwe' en zou men ten hoogsten genomen, maar dit kunnen besluiten, dat 'gouwe' *even wel* 'arrondissement' of 'kanton' kan beteekenen als 'provincie'.

Doch, komt men de zaken van wat nader te beschouwen, dan bevindt men dat het woord *gouwe best* overeen stemt met het begrip van *provincie*.

Immers:

(1) *Analyse de l'origine et des progrès des droits des Belges en Gaulois*; période germanique; livre I, ch. I, drort public.

(2) RAEPSAET. *Précis topogr. de l'anc. Belgique*; 3e section: période franque.

(3) In zijnen '*Mémoire couronné en 1871 par l'Académie royale sur les Pagi de la Belgique et leurs subdivisions*'.

1) Bijaldien dat verslaggever Wauters gelijk heeft, zoo stonden *alle* gouwen, in bestierlijk opzicht, - en dat is de hoofdzake - op den voet onzer hedendaagsche 'provinciën', en allen, ofschoon van ongelijker grootten, waren *hoofdverdeelingen* 's Lands.

2) Eene der negen 'provinciën' van Belgenland draagt nog heden ten dage dien zelfsten ouden name 'Henegouw' dien zij van ten tijde der Franken bewaard heeft.

't En zijn, bij onze wete, geene hedendaagsche 'arrondissementen' of 'kantons' in Belgenland die de benaminge van gouwe nog dragende zijn.

Wat *Haspegouw* betreft, dat en is noch 'provincie', noch 'arrondissement' noch 'kanton' meer. Eertijds was het een *pagus fortior*, en bevatte, zegt Pouillet bldz. 39, een deel van Brabant Luik en Namen.

3) Elkendeen kent de woorden van Tacitus over de Germanen van zijnen tijd, 't is te zeggen van lange vóór den inval der Franken in ons land: 'De minoribus rebus principes consultant, de majoribus omnes: ita tamen ut ea quoque quorum penes plebem arbitrium est, apud principes pertractentur'. De bovenvermelde geschiedkundige, Raepsaet, legt dat uit in dezer voegen:

'De majoribus omnes: ce sont celles qui concernent l'intérêt général du royaume et de la religion qui se vident par l'assemblée nationale, après avoir été discutées dans chaque *pagus ou province* par le peuple, sous la présidence de son princeps. Cette organisation était parvenue jusqu'à nos *états provinciaux*'⁽¹⁾.

Elders zegt die zelfste geleerde:

'La division territoriale des Francs-Germains consistait en *pagos* et *vicos*; et la division personnelle en *centenas* ou centuries. Ces *pagi* et *vici* étaient administrés, au civil et au militaire, par des chefs ou préfets que Tacite appelle: principes qui jura per pagos vicosque reddunt.' *Le pagus formait dans notre sens une province*; le *vicus* une lieutenance, sénéchaussée, chatellenie ou district, administré par un vicaire ou lieutenant du comte'⁽²⁾.

Daar is in dezen opstel, dunkt het ons, al Fransch genoeg te berde gebracht om de woorden *gouwe* en *gouwraad*, die reeds bij zoovelen burgerrecht verworven hebben, van iedereen die eigene tale liefheeft, te doen aanveerden.

Van dat woord gouwe zegt Grimm: 'Die erreichbar älteste bedeutung ist: landgebiet, lat. regio, pagus, provincia'. En Dr Dunger⁽³⁾ verduitscht *Provinz* door: Landschaft, Bezirk, *Gau*, Landesteil.

(1) *Période germanique*; livre I, ch. I; droit public.

(2) Ch. III: *Gouvernement des Francs*.

(3) *Worterbuch von Verdeutschungen entbehrllicher Fremdwörter*. Leipzig, Teubner, 1882.

Tot betere verstandnisse dezer zake, zij nog het volgende bemerkt: In de woordenboeken, oude en nieuwe, vindt men dikwijls *Provincie* vertaald door 'Landschap' en *gouverneur provincial* door het half dietsche, half latijnsche 'Landvoogd'.

Die namen moeten in gebruik gekemen zijn ten tijde dat onze tegenwoordige 'provinciën' onafbankelijker waren van bestierswegen, en om zeggens elk op hun eigen een Land uitmieken; ten tijde dat het woord Land niet, gelijk nu, bijzonderlijk gebezigd wierd om het grondgebied aan te duiden dat gemaakt is uit de verzameling 'van den lande' van Vlanderen, van Limburg, Brabant, enz.

Als men hedendaags, in bestiertale, zegt: het Land, dan spreekt men van geheel Belgenland. Daarom en kan het woord Land of Landschap niet wel dienen om *provincie* eenen dietschen name te geven

De *departementen* van Vrankrijk, de *kantons* van Zwitserland, aangezien dat ze de hoofdverdeelingen uitmaken van het Land, zouden wij insgelijks behooren 'gouwen' te noemen; en de fransche *prefecten* zijn 'gouwgraven'.

Gouwgrave. Dat woord verwerpt Heer D om de volgende reden: 'Een graaf behoort tot den adelstand, een gouverneur kan de eerste burger de gereedste zijn.'

Dat is geheel en gansch onnauwkeurig, en strijdig zoowel met het hedendaagsche als met het eertijdsche taalgebruik.

Een *dijkgrave* is bij Kiliaen hetzelfde als een 'dijkmeester' *praefectus aggerum, qui praeest conficiendis aggeribus*.

Een *watergrave* is in Gailliards *Glossaire flamand*, een 'fonctionnaire chargé de tout ce qui concernait les eaux et les marais dans les domaines du comte.'

Zoo sprak men voortijds ook van den *zoutgrave*, die, meene ik wel, toezinder was over eene zoutkeete.

Dijkgraaf staat nog bij Kramers bekend; hij vertaalt het door 'surintendant des digues, maître des eaux, dijkgrave.'

Pluimgraaf is, bij Kramers, 'celui qui a soin de la volaille.'

Het grondgedacht van *grave* is bestierder, toezinder.

Laat ons bijgevolge de teenemaal uitheemsche woorden *provincie*, *provinciale raad*, *gouverneur*, *gouvernementshotel* voor goed vergeten, en spreken van: Gouwe. Gouwraad, Gouwgrave, Gouwhuis; laat ons de slaafsch vertaalde en doodgeborene woorden 'Bestendige afgeveerdigde, Bestendige afveerdiging' laten varen, en zeggen: Gouwschepen, Gouwschependom, en wat dies meer zij⁽¹⁾.

JAN CRAEYNEST.

(1) Deze laatste woorden staan breedvoeriger behandeld in *Biekorf*, I, bl. 301-303.

Hoe hij grijs werd.

Legende.

ER was een jongeling, met name Jan Van Ham,
 Wat bijgeloovig soms, maar zacht als 't zachtste lam;
 Een onverbasterd hert, van ouden vlaamschen stam,
 Die eens des avonds laat, van 't dorp Opwijck kwam.
 't Is waar: hij had dien dag wat diep in 't glas gekeken;
 Geen wonder, zeker niet, dat hij was afgeweken
 Van zijnen rechten weg. Hij bleef plots in de baan,
 Zich krabbend achter 't oor, bedeesd verlegen staan.
 Nog een geluk voor hem: de lieve heldre maan
 Liet toe hem in de verte een dichte beukenlaan
 't Herkennen. Dwars door 't veld, loopt hij uit alle krachten,
 Ontziende niets: noch hout, noch heuvelen, noch grachten...
 Wat merkt hij daar eensklaps?... Hij was om te versmachten
 Van schrik. Daar stond een man, die scheen hem af te wachten.
 Wat zou hij doen?... Parbleu! sprak hij, het mes getrokken!
 En dan vooruit!... Geen schroom!... Vooruit en onverschrokken!
 Zoo sprekend, ging hij daar voorbij den zwarten man,
 En sprak: Dag, kameraad! Al wat U blieven kan,
 Wensch ik U uit mijn hart... De man en sprak geen woord;
 En onze Jan van Ham ging immer haastig voort.
 Maar zie! daar aan den draai, stond nu de zwarte alweer.
 Dan werd hij zoo benauwd, neep hem de schrik zoo zeer,
 Dat hij het koude zweet in druppels voelde druipen
 Van zijn gelaat. Hij had in de aarde willen kruipen.
 Hij zette zich op draf... Maar oef!... Een witte kat,
 Die nevens hem opsprong en hem op d'hielen zat,
 Verkleumde heel zijn hart!... Is het hier hekserij?
 Vroeg hij zich af vol angst... O Heer, ontferm u mij!
 Hoe snel hij ook nog liep, bleef hem de kat toch bij.
 Zoo kwam hij eindelijk t' huis... O God, zoo zuchtte hij,
 Heb dank!... Ik leef toch nog... Zijn hart klopte als een hamer,
 En zoo begaf hij zich rechtstreeks in zijne kamer.
 Hij legde zich gekleed op 't donzig wollen bed,
 En stortte in allerijl een innig dankgebed...
 Den morgen na dien nacht, stond hij geraadbraakt op,
 Met haar van 't schoonste grijs op zijnen zieken kop.

J.F.V.D.

Galilei.**(Vervolg van bladz. 389.)**

ROME of liever de Inquisitie, aangezien men bij voorkeur dit woord gebruikt om ronkende zinsneden op papier te stellen, de Inquisitie dus had vroeger eene gansch verschillende handelwijze tegenover geleerden, die de beweging der aarde, het stilstaan der zon verdedigden en bij welke Galilei ter schole ging om zijne leerstelsels met gezag te omkleeden. De volgende bewijzen toonen dat de Inquisitie niet den persoon, maar wel de strekkingen van Galilei wilde treffen.

Nicolas de Cusa, zoo genoemd omdat hij in 1401 te Cues, een dorp bij Trier het levenslicht ontving, verdedigt ten jare 1435 in zijn boek: '*De docta ignorantia*' de beweeglijkheid der aarde en de onbeweeglijkheid der zon, zeggende: 'De aarde geen middelpunt kunnende zijn, moet hoofdnoodzakelijk eene beweging hebben.' En nochtans de voorvechter dezer leering ontvangt den kardinaalshoed uit de handen van Paus Eugenius IV en wordt bisschop van Brixen.

Copernic, ten jare 1475 te Thorn, in het Pruisisch Polen geboren, gaf op aanbeveling van kardinaal von Schomberg, te Nurenberg een werk '*De revolutionibus orbium Celestium*' in het licht, dat aan de sterrenkunde eene nieuwe baan opende. Paulus III aanvaardt de opdracht des werks aan hetwelk Copernic 33 jaren studie en arbeid besteedde, en nochtans de priester-kanunnik van het Domstift te Trauenburg leerde dat de zon het middelpunt is van

ons planetenstelsel om hetwelk de aarde zich beweegt. Zijne leering werd geeerbiedigd en mocht door de aanklevers gedurende eene volle eeuw vrij onder den met sterren bezaaiden hemel verdedigd worden.

Maar heeft de Kerk dan twee maten en twee gewichten, daar zij Copernic in vrede laat maar Galilei veroordeelt, die dezelfde leering vooruitbrengt? Zekerlijk neen, dat men liever oordeele!

Toen Copernic sprak, werd hij slechts aanhoord door ware geleerden die zijne voorbehouding begrepen en eerbiedigden: de gewetensrust werd niet gestoord, het magisterium der Kerk bleef buiten kijf. Maar toen Galilei, met het stelsel van Copernic op de planken trad de veronderstelling zijns meesters van kantschuivende, had het protestantismus den hoogsten graad zijner woedige aanvallen bereikt. Het vrije onderzoek, de gemoederen opruiende, heerschte als dwingeland: het volk, met zooveel schrokkingheid als onbevoegheid, wilde het zijne bijdragen tot de oplossing der vraagstukken, tusschen Godsdienst en wetenschap opgerezen. Galilei, gekwollen door de zucht naar onmiddellijke beroemdheid, beriep zich op de volksvierschaar om een hem gunstig vonnis te bekomen. De gisting rees spoedig in alle gemoederen op. De 'waarom' en de 'daarom' gaan van mond tot mond. 'Welhoe, zegde men, hetgene wij te goeder trouw geloofden is dus valsch? waarom zou er geen valschheid ingeslopen zijn onder de overige waarheden die wij nu nog gelooven? Er zijn dus in den Bijbel vele aanhalingen die wel in figuurlijken, maar niet in letterlijken zin mogen aanvaard worden?' Zoo spraken de protestanten en Galilei op eigendunkelijk gezag het vraagpunt, zoo ontrustend voor het gezag der H. Kerk, willende oplossen, stelde zijne leering en deze van Copernic voor, niet als voorwaardelijke stelling, maar als zelfstandige waarheid en werd daardoor de oorzaak der veroordeeling van zijnen meester.

Gaan wij voort in onze opsomming! Jan Aalbrecht Widmanstadt, een Duitsch geleerde, hield in 1533 de

leering van Copernic te Rome staande, in tegenwoordigheid van Clemens VII, die hem tot de waardigheid van secretaris aan het pauselijk hof verhief en met rijke aanmoedigende geschenken overlaadde.

Kepler, in 1571 te Magstatt geboren een der grootste sterrenkundigen die ooit het levenslicht zagen, en met recht de grondlegger der nieuwere sterrenkunde genaamd, was de warmste voorstander van Copernic's stelsel. Hij gaf immers de wetten der hemelbewegingen voor de nieuwe wereld door Copernic in het uitspansel ontdekt. Kepler werd hetzelfde jaar der veroordeeling van Galilei door het pauselijk Hof naar Rome geroepen om daar zijne benoeming als leeraar bij de hoogeschool van Bologna te ontvangen. Men wist heel wel op het uur dezer benoeming dat Kepler sedert 20 jaren openlijk de leering verdedigde, die men nu hedendaags beweert als toen in opstand zijnde met den Paus.

Maar zouden wij de pen niet bezoedelen en onze eerbare lezers niet verergeren met hier den naam van den onverlaat, van den afgevalen monnik Giordano Bruno neer te schrijven? De waarheid vergt nochtans een woord over dien verergenisgever, door onze en vreemde vrijmetselaars, oproermakers en kerkhaters op de voetzuil der vereering geplaatst, en geroepen om volgens het jongste schrijven eens onwentelaars, een standbeeld te hebben in de Ste Pieterskerk te Rome. Het werkje, der goedkoope bibliotheek toebehoorende, en bestemd om door zijnen lagen prijs intrede aan onze volksscholen en bij onze Vlaamsche haardsteken af te hunkeren, zegt: 'In 1600 kreeg Galilei eene verschrikkelijke waarschuwing. Een Italiaansche wijsgeer, Giordano Bruno, werd door de Inquisitie te Rome veroordeeld en levend verbrand. Die G. Bruno was ook een volgeling van Copernic en had durven verklaren dat elke ster eene zon is, rondom welke zich planeten gelijk onze aarde bewegen. Deze zoo juiste bewering was eene der redenen, waarom de rampzalige man tot den brandstapel werd veroordeeld!'

De juffer schrijfster van bedoeld werkje slaat den bal mis en geeft klaar bewijs dat zij voor het onpartijdig opstellen des boeks niet de minste opzoeking uit minne der waarheid heeft gedaan Om zulke beweringen op te dienen, moet men of wel gansch en geheel onwetend zijn nopens de geschiedkundige feiten of wel eenen hekel hebben aan de waarheid om des te beter zijne vijandig: gevoelens tegen de Kerk vrije lucht te geven.

Giordano Bruno, fanatieke aanhanger van Luther, werd overal verstooten om zijne zedeloze schriften en kwam, na als een hatelijk rondzwerver vele landen en steden verergerd en doortrokken te hebben, zijne geile en verpestende leering den Italiaansche woelgeesten aanbieden. De diepgevalen monnik werd gevangen en door een meer dan verdiend vonnis tot den brandstapel veroordeeld, niet om zijne sterrenkundige leeringen over het stilstaan der zon of de beweging der aarde (daar van werd niet het minste gewag in het vonnis gemaakt), maar wel en uitsluitelijk om de afschuwelijke misdaden van zedeloosheid en losbandigheid, die hij tegenover den staat en de samenleving bedreef, en om de ketterij, met de welke hij tegen den waren godsdienst storm liep.

Giordano was een wijsgeer, zegt de schrijfster van hierboven gemeld werk. Is het dan ook reeds wijsbegeerte als men zoo diep valt of zoo gek is te houden staan dat de wereld een onbegrensd dier met ziel en lichaam is; dat de zielen van lichaam tot lichaam, van ster tot ster verhuizen: dat ééne en dezelfde ziel in twee lichamen verblijven kan?

Giordano was de aanhanger van Copernic's stelsel, zegt de juffer, en nochtans heeft deze nooit geleerd dat de wereld oneindig is, dat er talrijke bewoonde werelden bestaan. Neen, Giordano mocht nooit optreden als geleerde, en was als leerling van Copernic geene veroordeeling waardig. Zijne loftoezwaaiers en standbeeldoprichters doen voor hem de bazuin der geleerdheid met schallen, maar verheffen hem ten hemel, omdat hij met de Kerk den spot dreef, omdat hij tegen den Paus zijne '*Spaccio*

della bestia triomfante' schreef, eene onbeschaamde miskenning van eerbaarheid en goede zeden.

Het aanhalen der hierboven gemelde namen van geleerden, die evenals Galilei, over de beweeglijkheid der aarde dezelfde leering hadden, is genoegzaam om te toonen dat de Kerk niet opkwam tegen eene wetenschappelijke leering.

Maar werd te leering van Copernic en Galilei dan **alleen** door de Romeinsche Inquisitie bestreden en veroordeeld? Wel zekerlijk neen, en het is hier dat wij een nieuw bewijs vinden dat ons toont hoe het ophemelen van Galilei niet uit liefde voor de wetenschap, maar uit blinden haat tegen de Kerk ondernomen werd.

Galilei niet, maar wel Pythagoor van Crotona, die in de V^e eeuw vóór J.C. leefde, is de uitvinder der nieuwe leer van de beweging der aarde. De leering van Pythagoor werd twee eeuwen nadien op wetenschappelijk gebied ontwikkeld en door den sterrenkundigen Aristark van Samos vastgesteld. Een algemeene kreet van verontwaardiging steeg uit de borst der tijdgenooten bij het vernemen dezer nieuwe leering. De uitvinder werd beschuldigd de rust der goden te storen en als plichtig aan goddeloosheid vervolgd.

Doch waarom zoo hoog opklimmen? Beter is het bewijzen in het hart des strijds te plukken!

Copernic ontmoette geduchte tegenstrevers, namelijk: Vieti die in naam der meetkunst optrad, Magini in naam der sterrenkunde, Paschal en Baçon in naam der wijsbegeerte, slingerden maar vrij den naam van dwaze naar Copernic's hoofd. De schouwburgen gaven vertooningen in welke, onder de toejuichingen des volks, Copernic in het slijk der lastertaal en der bespottung werd gesleurd, omdat hij, priester en kanunnik, de beweging der aarde durfde leeren en verdedigen.

De protestanten, heden de hardnekkigste verdedigers van Galilei, hielden vroeger den spot met Copernic, Zekere Du Bartas noemde den geleerde een bezeten geest, een wangedrocht dat onder de reeks uitvinders

eene onverdiende plaats had ingenomen. De dominé Simon Goulart tokkelde de snaren eener lasterende lier om den kanunnik hatelijk te maken.

De protestantsche godgeleerden te Thubingen in eene soort van concilië gezeten, vervolgden Kepler op wreede wijze uithoofde zijner sterrenkundige wetenschap, joegen hem uit Wurtemberg omdat hij de hervorming des Kalenders, door Gregorius XIII ingevoerd aanvaardde en gingen zelfs zoo ver, hem alle bestaanmiddelen te ontnemen. Zij verklaarden het stelsel van Kepler gansch in tegenstrijd met de H. Schriftuur en verboden de werken van Kepler in druk te geven. De groote geleerde kon met groote moeite aan den brandstapel zijne stokoude moeder ontrukken, door diezelfde liefhebbers van gewetensvrijheid als tooverheks tot de vuurfoltering veroordeeld.

Luther trad donderend op tegen de voorstanders van de beweging der aarde; Melanchton brak menige lans tegen Copernic's stelsel, bewees de onbeweeglijkheid der aarde door talrijke teksten der H. Schriftuur en zegde dat ieder rechtschapen geest met eerbied aanvaarden moet de leering ons door God getoond, en dat men zich met vol betrouwen op haar moet steunen.

Wij aarzelen niet hier staande te houden dat de verantwoordelijkheid van het geding en der veroordeeling van Galilei niet weegt alleen op de Inquisitie, die door de aanhangers van Aristoteles daartoe aangedreven en geplaagd werd, maar ook op de sterrenkundigen, die zoo hevig Galilei bestreden en hem zoo menig droeve uur berokkenden. Het is immers wonder dat in de veroordeeling der Inquisitie uitdrukkingen voorkomen, die wereldlijke befaamde leeraars tegen Copernic's stelsel reeds hadden vooruitgebracht. - Tycho-Brahé, noemde die leering dwaas en vijandig aan het H. Schrift. - De Italiaan Alessandro Tassoni zegde: 'De *veronderstelling* van Copernic is strijdig met de natuur, met de getuigenis der zinnen, met de rede, met de sterren- en wiskunde, en ook met den Godsdienst.' - Serrario schreef: 'Ik

weet niet hoe men zulke leering van ketterij zal kunnen vrij verklaren!' De leden der Inquisitie steunden zich dus niet alleenlijk op persoonlijke overtuiging, maar ook op deze van schrandere geleerden, die nu nog om hun verstand en proefnemingen de loftuitingen der hedendaagsche eeuw inoogsten en mededragen. Geen wonder dus dat de geleerde Wolynski uitriep: 'De verantwoordelijkheid van Paus en Rechters in het geding van Galilei, is veel kleiner dan deze der sterrenkundigen: Galilei werd het slachtoffer zijner ambtgenooten!'

De aanranders van Paus en Kerk schijnen met zulke tegenstrijdigheid en bekribbeling onbewust en werpen er maar vrij den sluier der vergetelheid of der onverschilligheid over. Nochtans het gold hier de nieuwe sterrenkundige leering, dezelfde door Galilei vooruitgebracht en door de Inquisitie veroordeeld! Zulke handelwijze bij tegenstrevers op godsdienstig gebied gaat mank aan rechtzinnigheid en aan onpartijdigheid, maar wat wil men er aan doen! Zekere gewaande geleerden hebben in de Kerk den zondenbok gevonden en haar in de woestenij der geschiedenis gejaagd, nadat zij met alle mogelijke ongerechtigheden werd beladen, en zullen hunne lasteringen voortzetten zoolang de levensadem hun goddeloos hert bezielen zal.

De handelwijze der Inquisitie ten opzichte van Galilei werd dikwijls en meest valsch aan het daglicht gebracht. Velen veroordeelden de Kerk, weinigen spraken haar vrij van alle schuld, maar allen luisterden in de uitspraak naar eigene gevoeglijkheid, naar bijzondere gemoedstemming.

Men zegt met recht dat de wetenschap den geleerden toebehoort, dat de mathematische voorstellen slechts door wiskunstenaars dienen opgelost te worden; maar zou het min waar zijn dat de geloofszaken den god-

geleerden toebehooren en dat de vraagpunten, betrekkelijk de Kerk, alleenlijk door de Kerk mogen opgelost worden? Wat deed de Inquisitie anders in de zaak van Galilei? Dat vergeet men en heel dikwijls wordt de Kerk veroordeeld zonder zelfs gehoord te zijn.

Dit is volstrekt onwaardig der gezonde redeneerkunde en kan op geene verschooning aanspraak maken. Het staat den mensch vrij, de leering der Kerk niet aan te kleven, en over het geloof deze of geene overtuiging te hebben, alhoewel dit een misbruik der vrijheid mag genoemd worden; maar hoe aanvaarden, dat men de Kerk, betrokken in eene zaak die haar aangaat, veroordeele zonder zich ten minste over hare leering te bekreunen, en dat bijzonderlijk in het zoo kiesch vraagstuk der overeenkomst tusschen geloof en rede? Er bestaat nopens dat punt eene gapende leemte, en het is eene nuttige zaak pogingen aan te wenden om deze te vullen.

De Inquisitie werd in het begin der XIIIe eeuw tot stand gebracht om aan de secte van de Albigenzen en in het algemeen al de ketterijen, het christendom verwoestende, het hoofd te bieden. Daar woelgeesten storm liepen tegen Kerk en Staat, zoo sprongen priester en leek, ter verdediging vereenigd, op de bres. De vorsten verlangende eerst en vooral hunne plannen ten uitvoer te brengen, maakten zich weldra meester van die krachtdadige verstandhouding tusschen geestelijk en wereldlijk gezag, noemden de geleiders of bestuurleden, beschikten en geboden de verrichtingen, en kwamen zelfs zoo ver dat zij het doelwit der vereeniging door dwingelandij en verkrachting verbasterden. De Pausen zulke misbruiken willende beteugelen en te niete doen, hadden harde beknibbelingen voor de koningen, sloegen zelfs onderzoekers in den ban der H. Kerk, en leenden het oor aan de klachten der veroordeelden die bij hen in beroep gingen. Jammer genoeg dat hunne stem niet altijd de bejegening vond op welke zij behoorlijk aanspraak mocht maken, dat hun gezag misprezen en hunne edelste pogingen met lamheid geslagen werden. Het ware bij gevolg meer dan onbillijk de Kerk

misbruiken aan te rekenen die alleenlijk en uitsluitelijk de vruchten van de staatkunde der vorsten en koningen waren.

De wezenlijke Inquisitie, ten huidigen dage nog te Rome bestaande, heeft voor uitsluitelijk doelwit over de belangen van Geloof en Kerk te waken: zij is, de lezer vergeve ons de vergelijkenis, de politieke rechtbank voor gansch het christendom, en onder dit oogpunt beschouwd, mag men zeggen, dat iedere staat, zulke inquisitie met verordeningen en dienaars bezit. De Inquisitie? Wel wij vinden haar in het familileven en bij de oude volkeren, te Rome, te Athene en te Sparta, en wie heeft er ooit gedacht eenen familie vader over zulke zending, hem door Mozes' wet opgelegd, te beknijselen? Wie heeft ooit wraakroepend gevonden dat de Staat, dat de Gemeente hunne dienaren van politie hebben en bewaren? Waarom dan aan de Kerk een overal bestaande en erkend recht betwisten, zij die in hare moederlijke bezorgdheid waken moet over het tijdelijk en eeuwig heil van millioenen kinderen?

De Roomsche Inquisitie onderzoekt de leerstelsels en de boeken, wijst op al wat slecht of verdacht is, verbiedt schriften of werken te lezen of te bewaren, die het geloof of de zeden krenken. Hare uitspraak heeft voor de geloovigen kracht van wet en de door haar genomen maatregelen verplichten in geweten. Hare vonnissen zijn nochtans niet alle met dezelfde gewichtigheid gestaafd. Eenige treffen leeringen die volstrekt slecht zijn, en dan moeten zij als gansch beslissend aanvaard worden; andere uitspraken zijn slechts regeltuchtige maatregelen, voorzichtigheidshalve volgens de tijdsomstandigheden uitgevaardigd en geschikt om misbruiken te voorkomen of te beletten: deze laatste gelden slechts voor een bepaaldentijd.

De beslissingen der Inquisitie onderscheiden zich bij alle andere door een belangrijk kenmerk van bekrachtiging. De eene dragen de handteekening van den Paus, op wiens naam zij afgekondigd worden; de andere zijn slechts onderschreven door de leden van het H. Officie, die er de persoonlijke verantwoordelijkheid over dra-

gen. Men begrijpt gemakkelijk hoe verschillend de kracht en het belang dezer tweevoudige wijze van uitspraak is.

Het is ook noodig hier het hoofdzakelijk verschil vast te stellen bestaande tusschen de beslissingen der Inquisitie en tusschen hetgene men geloofspunten of leerstellingen noemt. De Inquisitie, alhoewel eeniger mate in de Kerk met het uitvoerend bewind belast, heeft toch het wetgevend gezag niet in handen. Eene waarheid, om als geloofspunt aanvaard te worden, moet als zoodanig afgekondigd worden of door een algemeen Concilie of door den Paus, die in den naam der H. Kerk als Herder, en als Leeraar aller Christenen spreekt en de geloofs- of zedenleer bepaalt met het inzicht geheel de H. Kerk te verplichten; of door de gedurige leering van den Paus en van de bisschoppen, die, door de wereld verspreid zijnde, eenparig het volk in het geloof onderwijzen. De besluitselen der bijzondere rechtbanken zijn integendeel, door hunne natuur, wezenlijk herroepelijk, en kunnen verzacht, ja zelfs afgeschaft en ingetrokken worden, indien de reden hunner uitvaardiging niet meer bestaat.

Ziedaar juist wat in het rechtsgeding van Galilei plaats greep; de veroordeeling tegen de sterrenkundige bewering des geleerden gevelde, is sedert langen tijd ingetrokken, en sedert dien is de beweging der aarde rond de zon, zoowel te Rome als elders in de scholen aangeleerd.

De veroordeeling van Galilei kan geenszins inbreuk maken op het geloofspunt der onfeilbaarheid en benadeeligt in niets het gezag des Pausen, aangezien zij door Hem niet werd verkondigd noch onderteekend, en deze laatste omstandigheid is wel onzer aandacht waardig, aangezien Paus Urbaan VIII klaarblijkelijk aan de leering van Galilei vijandig was. Hij had de Inquisitie met het onderzoek belast, gaf zijne bevelen en nochtans onderteekende hij de beslissing niet die regelrecht onder zijnen invloed genomen werd.

Waarom weigerde de Paus de uitspraak der Inquisitie

door zijn handteeken te bekrachtigen? Was hij niet genoegzaam nopens de waarde der beslissing overtuigd? Was het misschien eene goddelijke schikking, die den Paus wederhield om zijne verantwoordelijkheid niet ten ongelijke vooruit te brengen? Wat er ook mocht van wezen, al de aanrandingen, tegen de uitspraak der Inquisitie gericht, strekken alleenlijk om te bewijzen dat de Onderzoekers dezer Congregatie gefaald hebben. Eene dwaling in zulke gewichtige zaak is betreurenswaardig, evenals iedere rechterlijke dwaling een groot ongeluk is, aangezien zij het maatschappelijk gezag in zijne bestanddeelen treft: en nochtans ziedaar eene dagelijksche kwaal tegen dewelke geen geneesmiddel kan toegepast worden; de rechters zijn menschen en het spreekwoord luidt: **errare humanum est**. - Het kan mogelijk zijn dat er in het geding van Galilei meer dan eene dwaling was: misschien bleef de drift er niet vreemd aan; de twist tusschen de oudere en tusschen de jongere school, die Galilei voor aanvoerder had, was hevig; de rechters waren met hart en ziel der oudere school verkleefd en wij mogen ons afvragen of zij met kalm gemoed alles onderzochten en of zij niet onder den indruk van geheimen invloed verkeerden? Dit is niet onmogelijk, doch de Kerk blijft in deze twistgesprekken volkomen ongeschonden. 'Niet de katholieke Kerk, zegt de beroemde schrijver Tiraboschi, maar wel eene ondergeschikte en feilbare rechtbank heeft de leering van Galilei veroordeeld.' - en Gleber, de protestansche bevechter der H. Kerk, schreef: 'Paulus V en Urbaan VIII hebben in de sterrenkundige onderstelling van Copernic, gefaald, *niet als pausen, maar als menschen*.'

(Slot volgt.)

EM. SCHEERLINCK, *pastoor*.

Kleit Maldegem.

De verpleging der weeskinderen

Redevoering uitgesproken in den gemeenteraad van van Gent, op 28 Maart 1891, door J.-O. DE VIGNÉ, schepen der stad Gent, in-8°, 39 bl.

De schrijver dezer ons ter beoordeeling gezondene brochure komt op tegen het stelsel der verpleging van weeskinderen, zooals het heden bestaat krachtens een Napoleontisch decreet van 19 Januari 1811 werd. De Burgerlijke Godshuizen verdeelen hier de onder hunne voogdij gestelde weezen in twee klassen: de eene (vondelingen en verlaten kinderen), worden meestal op den buiten uitbesteed tot hun veertiende jaar, wanneer zij bekwaam geacht zijn... om volop dienstlieden te worden en hun schraal stukje brood te verdienen; de anderen (kinderen zonder ouders) kweekt men op in de weesgestichten (*weezenhuizen?*) alwaar zij tot hun 18^e jaar, of iets langer, verblijven.

Blijkens de statistieken, door den Schrijver medegedeeld, brengen het de bestedelingen doorgaans niet zoo verre als de kweekelingen, die, na 't verlaten van het Weezenhuis, eene geldelijke toelage bekomen, voldoende om gereedschappen te koopen en ergens eene betrekking te vinden, en die, tot het tijdstip hunner meerderjarigheid, onder de waakzaamheid blijven van de Commissie der Godshuizen. Middelerwijl zijn de bestedelingen reeds jaren om zoo te zeggen aan henzelfen overgeleverd, zonder eenige begiftiging, zonder zedelijken steun, zonder toezicht... Men vraagt hoe zulke ongelijkheid, in eene zoo blufferige eeuw als de XIXe, gedurende 80 jaren heeft kunnen voortbestaan, zonder dat de 'philantropen' iets ernstigs hebben beproefd om de ongelukkige vondelingen en verlaten kinderen op gelijken voet te stellen met de weeskinderen!

Niets bewijst, gelijk de Schrijver terecht opmerkt, dat de uitbestede kinderen niet tot dezelfde hoogte in de samenleving zouden komen als hunne bevoorrechte ongeluksbroeders of -zusters, met gelijken steun en bescherming als deze. Hij verkiest, evenwel, de uitbesteding aan het onderhoud in het Weezenhuis, als hebbende, in andere landen, ongelijk betere uitslagen opgeleverd; kinderen,

zoo vervolgt hij, die de liefde missen van vader of moeder, hebben daaraan behoefte, en zouden deze allicht vinden in eenen anderen huiskring, bij liefdadige, rechtgeaarde menschen, welke voor hen, bij goed gedrag en naarstigheid, eene tweede familie zouden zijn. Daarvan biedt het Weezenhuis hun niets aan. De bestuurder is veeleer een gevangenbewaarder, dan een vader; moederlijke zorg en teederheid, echt broederlijke genegenheid zijn daar niet; hoewevelen daar vereenigd zijn onder één dak, leeft ieder kind er in afzondering, zonder verlichtende uitstorting van zijn eigen gevoel, in leed of droefheid, vreemd aan den heilzamen invloed der liefde, aan welke men, vooral in de teere jeugd, zoozeer behoefte gevoelt.

Schrijver erkent dat vele, zware misbruiken hebben bestaan in het uitbesteden van kinderen en ouderlingen, maar die misbruiken zijn niet onuitroeibaar, en moeten het stelsel zelf niet veroordeelen. Hij haalt de bevinding aan van bevoegde mannen, die beweren dat het Weezenhuis niet zoozeer aan te bevelen is als het verblijf bij bijzonderen.

Wij zijn het evenwel niet geheel en al eens met den heer Rollet, algemeen secretaris der *Union française pour le sauvetage de l'enfance*, op het Bijstandscongres te Parijs, in 1889, waar deze zegt: 'Wanneer de kinderen talrijk samenwonen, zijn enkele slechte kerels voldoende om den kwaden geest te onderhouden, tot welken de ellende, in welke zij opgekweekt zijn, hen voorbereidt'. - Is dergelijke slechte kans ook in familiën niet te vinden, waar een dronkaard, een doorbrenger, of eene lichtzinnige, ijdele wulpsche dochter de oorzaak zijn kunnen van het bederf eener gansche omgeving? Dit argument is er dus geen ter bepleiting van het stelsel der besteding; gelukkiglijk brengt Rollet er andere voor, met welke men gereedelijk kan instemmen. Ook wij nemen aan, dat de verzorging in familie liefderijker, opwekkender, minder vernederend is dan de opvoeding in het Weezenhuis, op ééne voorwaarde: dat men geen kind toevertrouwe aan den eersten den gereedsten maar slechts aan lieden van beproefde braaf- en zedelijkheid, ordelievend, werkzaam, niet overgegeven aan een van die driften, welke den mensch onteeren en het gezin ten onder brengen. De besteding zou derhalve bij voorkeur moeten gedaan worden bij welstellende lieden, die beseffen dat het plicht is, liefdadigheid te oefenen en den ongelukkigen natuurgenoot christelijk voort te helpen. Bestedelingen bij geringe familiën, waar, op een gegeven oogenblik, veel ontbreken kan, zullen zelden een genoeglijk leven hebben.

Wat betreft de berekening des Schrijvers, namelijk dat de Burgerlijke Godshuizen door het sluiten der twee Weezengestichten, te Gent, jaarlijks zooveel duizenden zouden kunnen sparen, hier maken wij ons voorbehoud. De Schrijver rekent 150 fr., welke ieder kind jaarlijks zou kosten, ongeveer 0,41 fr. daags... Om kinderen

te voeden, te kleeden, te voorzien van goede slaping, van linnen enz., is die som stellig te gering. Geeft, *ten minste*, 200 fr., dan zal men de kinderen niet tot allerlei werk exploiteeren, om er meer bate van te hebben; de landbouwer of steedsche burger, die hen onderhoudt, zal er dan nog geen sommetje van op zijde leggen.

Er valt hier niet te berekenen hoeveel er kan uitgespaard worden van het geld, dat uitsluitelijk gegeven is met een liefdadig doeleind - en de Burgerlijke Godshuizen zijn rijk! - maar wat de weezen en vondelingen tot een behoorlijk bestaan vandoen hebben.

Men moet die ongelukkigen de droefheid sparen van het verwijt, dat hun bij de vraag tot bekoming van wat meer voedsel, of van een nieuw hemd, zou kunnen toegebracht worden: 'Men betaalt voor u maar 41 centiemen daags!'

Ten slotte, wij prijzen de poging van den Schrijver om het lot der weezen en vondelingen te verbeteren; zij spruit uit een medelijdend hart. Gaarne zouden wij de proef willen zien nemen van de besteding voor alle ouderlooze of door hunne ouders verlatene kinderen, welk stelsel nog dit goede gevolg zou hebben, dat vele, na het overlijden van vader of moeder nu ten laste der Godshuizen gesteld, in den schoot hunner familie zouden kunnen blijven.

Eén punt nochtans. Men eische niet voor de kinderen, dat zij naar deze of gene school worden gezonden. Gelijk de aannemer van het kind volkomen vrij moet zijn dit te kleeden en te spijzen, zooals hij verlangt en voor zijne eigene familie doet, gelijk de ouders zelven zouden doen, indien zij nog in leven waren of de middelen bezaten om hun kroost op te voeden, zoo moet ook de burger of de boer vrijheid hebben het hem toevertrouwde vreemde kind eene school zijner keuze te laten bezoeken. Liefde is geen dwang!

D

XVIe Nederlandsch taal- en letterkundig congres⁽¹⁾

Hooggeachte Heer,

Wij hebben de eer U te berichten, dat door de Bestendige Commissie der Nederlandsche Taal- en Letterkundige Congressen⁽²⁾ de stad Gent werd aangewezen als de plaats, waar dit jaar het XXIe Congres zal worden gehouden.

Te Gent in 1849 gesticht. hebben die vreedzame bijeenkomsten van letterkundigen, geleerden en voorstanders der ontwikkeling van den Nederlandsche volksstam reeds twintig vergaderingen beleefd, die ongetwijfeld tot het heil van Noord en Zuid hebben gestrekt.

De eenheid van spelling, het op touw zetten van het groot *Woordenboek der Nederlandsche Taal*, de vrije invoer van boeken in Nederland en Belgie, de afschaffing van het dagbladzegel in Noord-Nederland, de verlaging van het posttarief, de eenheid van uitspraak. de opbeuring van het nationaal tooneel, de verbetering van het onderwijs der Nederlandsche taal in de beide landen, de uitbreiding van den Nederlandschen boekhandel en niet het minst eene steeds innigere toenadering tusschen de taalbroeders van Noord en Zuid, ziedaar wat de Nederlandsche taal- en letterkundige Congressen zoo niet uitsluitend hebben tot stand gebracht, dan toch krachtig hebben behartigd of gedeeltelijk helpen verwelijken.

- (1) In onze laatste aflevering zegden wij, dat het Congres waarschijnlijk geene plaats zou gehad hebben, doch gelukkiglijk zijn de moeielijkheden uit den weg kunnen geruimd worden.
- (2) Op het laatste Congres, te Amsterdam in 1887 gehouden, werden tot leden der Bestendige Commissie aangesteld: de heeren J.A. Alberdingk-Thijm. Désiré Delcroix, H. de Veer. Jan Van Beers, Jan ten Brink, Max Rooses en Paul Fredericq. De drie laatsten, die door de dood gespaard werden, namen hooger bedoeld besluit.

Reeds vier jaren zijn verlopen, sedert dat het laatste Congres zoo schitterend te Amsterdam werd gehouden.

Zou het nut der Nederlandsche taal- en letterkundige Congressen verminderd zijn, nu een deel van de droomen hunner stichters eene werkelijkheid zijn geworden?

Wij denken het niet

Het Noorden heeft er stellig een stoffelijk en zedelijk belang bij, dat onze drie miljoenen Vlamingen getrouw aan de gemeenschappelijke moedertaal blijven, dat de Nederlandsche letterkunde ook ten zuiden van den Moerdijk bloeie, dat de Nederlandsche boekenmarkt zich uitstrekke van Duinkerke tot aan den Dollart, dat de Nederlandsche stam in België niet verbastere.

Voor Vlaamsch België is het belang zoo mogelijk nog grooter; want voor ons Vlamingen geldt de strijd, dien wij voeren, ons eigen bestaan en ons eigen behoud; en in dien strijd kunnen wij den zedelijken steun, de wetenschap, de beschaving onzer taalbroeders uit het Noorden niet missen.

Daarom hopen wij, dat Gij het aanstaande XXIe Congres, welk in de laatste dagen van Augustus in onze stad zal gehouden worden, met uwe tegenwoordigheid zult vereeren.

Als naar gewoonte, zullen de beraadslagingen gewijd zijn aan alle vraagstukken, die het behoud van den Nederlandschen stam aanbelangen, en in de eerste plaats aan de Nederlandsche taal- en letterkunde, de Nederlandsche geschiedenis en oudheidkunde, het Nederlandsch tooneel, den Nederlandschen zang en den Nederlandschen boekhandel.

Behalve de beloofde verslagen over vraagpunten, in het vorig Congres opgeworpen, zullen geene geschrevene redevoeringen worden toegelaten, waarvan de voordracht meer dan een vierde uurs zou vorderen

Bij eene gewenschte wrijving van meeningen, wordt het bespreken van eenig punt van godsdienst of van staatkunde, in verband met het doel der Congressen, niet ontzegd, mits strenge eerbiediging van de overtuiging van andersdenkenden.

De Regelingscommissie zal geene moeite sparen om de Congresleden te Gent het gulhartigste onthaal voor te bereiden.

Vermindering van vrachtprijzen op de spoorwegen zal zij voor de deelnemers trachten te verkrijgen, alsook vrijen toegang tot de kunstschaten en andere merkwaardigheden onzer stad.

Aangenaam zou het ons zijn vóór 1^{on} Juli te vernemen, of Gij voornemens zijt het lidmaatschap van het Congres te aanvaarden⁽¹⁾. Het is gesteld op 5 frank (f 2.50).

(1) Adres: Dr PAUL FREDERICQ, hoogleeraar, Winkelstraat, 9. te Gent.

Gelief ons ook, met uw antwoord, de punten op te geven, die Gij op het Congres wenscht te bespreken, of de vragen, die Gij aan de vergadering zoudt willen zien onderwerpen.

Ontvang intusschen, Hooggeachte Heer, de betuiging onzer beste gevoelens.

Namens de regelingscommissie:

Het Bestuur:

Jhr. A. DE MAERE LIMNANDER, *voorzitter*.

Dr. H. CLAEYS, pastoor van St-Nicolaaskerk, lid der Koninklijke Vlaamsche Academie, } *ondervoorzitters*.

Mr. JULIUS VUYLSTEKE, uitgever, voorzitter van het Algemeen Bestuur van het Willemsfonds, } *ondervoorzitters*.

Dr. AD. DE CEULENEER, hoogleeraar, voorzitter van den Vlaamsche Kath. Landsbond voor Oost-Vlaanderen. } *leden*

EDMUND FABRI, ingenieur, voorzitter van den Snellaertskring, } *leden*

P. GEIREGAT, letterkundige, } *leden*

G.D. MINNAERT, paedagogisch best. van het stadsonderwijs, } *leden*

A. SIFFER, uitgever, lid van het Hoofdbest, van het Davidsfonds, } *leden*

Mr. FL. VAN DUYSE, krijgsauditeur, toonkundige, } *leden*

J. VERCOULLIE, leeraar aan de hoogeschool, } *leden*

Dr. PAUL FREDERICQ, hoogleeraar, } *secretarissen*.

Mr. JULIUS OBRIE, rechter, lid der Koninklijke Vlaamsche Academie, } *secretarissen*.

De Leden:

Isidoor Albert, letterkundige.

Pol Anri, letterkundige.

Th.J.J. Arnold, conserv. bij de Biblioth., lid der Kon. VI. Academie.

M. Basse, student, voorzitter van *'t Zal wel gaan*.

Mr. V. Begerem, volksvertegenwoordiger.

Bon Jan Bethune, letterkundige.

P. Bevel, voorzitter der *Fonteinisten*.

Mr. A. Bevernage, advocaat.

B. Block, kantonale schoolopziener.

A. Bogaerts, letterkundige.

Dr E. Bouqué, hoogleeraar.

B. Broeckhans, lid van den gemeenteraad.

A.V. Bultynck, letterkundige.

F. Burvenich, vader, leeraar aan de Hofbouwschool.

Alexis Callant, letterkundige.

Emiel Callant, letterkundige.

Th. Canneel, bestuurder der Academie van beeldende kunsten.

Juliaan Cortvriendt, scheikundige.

E. De Backer, apotheker.

Dr. M. de Baets, priester, secretaris van het Bisdom.

Mr. Herman de Baets, advocaat.
Pater De Beck S.J., letterkundige.
Mr. E. De Bock, rechter.
Dr. Diom. De Buck, geneesheer.
Jhr. O. de Burbure de Wezembeek, toonkundige.
Frans De Coninck, kapelmeester bij het eerste linieregiment.
P. De Cort, letterkundige.
Edm. De Geynst, bestuurder der normaalschool.
Hip. De Guchtenaere, leeraar aan de Nijverheidsschool.
Eug. De Guchtenaere, letterkundige.
Dr. Eug. De Keghel, geneesheer, lid van den provincieraad.

L.P.J. De Marteau-De Bruyn, hoofdonderwijzer.
 Gustaaf De Mey, letterkundige.
 Jhr. Mr. N. de Pauw, advocaat-gen., lid der Kon. Vlaamsche Academie.
 Frans de Potter, bestendige secretaris der Kon. Vlaamsche Academie.
 L. De Smet, kantonale schoolopziener.
 Jhr. P. de Smet de Naeyer, volksvertegenwoordiger.
 Mr. A. Deuninck, advocaat.
 Mr. J -O De Vigne, schepen en oud-volksvertegenwoordiger.
 V. De Vleeschouwer, aannemer van timmerwerken.
 Mr. L. De Vliegheer, advocaat
 Dr. A. De Vos, geneesheer, lid der Koninklijke Vlaamsche Academie.
 Pol De Vreese, letterkundige.
 Willem De Vreese, student.
 Lodewijk De Vriese, uit ever.
 Arthur De Waele, secretaris van den *Zetternamskring*.
 J. De Waele, bouwkundige.
 K. De Weerdt, notaris.
 Gustaaf D'Hondt, letterkundige.
 P Diericx, student, voorzitter van de *Rodenbachsvrienden*.
 D. Duyckers, bestuurder der Volksbank.
 K. Flachet letterkundige.
 Julius Frederichs, agregaat-leeraar,
 Mr. Alb. Fredericq, advocaat, lid van den provincieraad.
 H. Goossens, lid van den provincieraad.
 H Hacquaert, leeraar aan de middelbare school.
 L. Hombrecht, candidaat-notaris.
 Mr. Ad. Hoste, uitgever.
 Jozef Janssens, kunstschilder.
 H. Keurvels, letterkundige.
 J. Lammens, senator.
 Paul Lebrun, toonkundige.
 Lievevrouw-Coopman. letterkundige.
 Dr H. Logeman, leeraar aan de hogeschool.
 Mr H. Loveling, advocaat.
 Th Lybaert, kunstschilder.
 Karel Lybaert, oudste, letterkundige.
 Karel Lybaert jongste, letterkundige.
 Dr J. Mac Leod, hoogleeraar.
 Pr. Matton, letterkundige
 R. Millecam, letterkundige.
 Ed. Nevejans toonkundige.
 Alf. Pennoy, letterkundige.
 Mr. A. Prayon van Zuylen, advoc., lid der Kon. Vlaamsche Academie
 E. Pynaert, hofbouwkundige, lid van den Gemeenteraad.
 Gustaaf Pipyn, fabriekbestuurder.
 H. Ramont, agregaat-leeraar.
 Dr E Remouchamps, geneesheer.
 E. Rodigas hofbouwkundige
 Jan Roelant, hoofdonderwijzer.
 Willem Rogghé letterkundige.
 Herman Ronse, apotheker.

Hendrik Schelstraete, notaris.

H. Sels, bijzondere.

J. Sielbo, bestuurlid van het Willemsfonds.

Mr. C. Siffer, advocaat, lid van den Gemeenteraad.

J. Spilthoorn, lid van den Gemeenteraad.

Hendrik Stepman, jongste, drukker.

D. Steyns, onderwijzer.
 Dr. T. Swarts. hoogleeraar.
 Ten Berghe, letterkundige
 A. Teirlinck, hoofdonderwijzer.
 L. Tytgadt, kunstschilder.
 Mr. Karel Van Acker. advocaat.
 Mr. Leo Van Aelbroeck, advocaat.
 Aug. Van Assche, bouwkundige.
 J. Van Assche, notaris.
 Z. Van Autryve, nijveraer,
 L. Van Biesbroeck, beeldhouwer.
 Dr. K. Van Cauwenberghe, hoogleeraar.
 P. Van de Gehuchte, afgevaardigde van den *Snellaerlskring*.
 R. Van den Berghe, conservator bij de Bibliotheek.
 E. Vanden Bossche, onderpastoor van St-Baafs.
 L. Van den Kieboom, tooneelschrijver.
 Alb. Van den Steen, fabriekbestuurder.
 G. Van den Veegaete, boekhandelaar.
 Fr. Van den Weghe, agregaat-leeraar.
 Dr. Ferd. Van der Haeghen, hoofdbibliothecaris der hoogeschool, lid der Koninklijke Vlaamsche Academie.
 Dr Victor Van der Haeghen, stadsarchiv. en leer. aan de hoogeschool.
 Mr. A. Van der Linden, advocaat.
 Dr. G. Van der Mensbrugghe, hoogleeraar.
 Mr. E. Van der Mensbrugghe, advocaat.
 Aug. Van der Meulen, letterkundige.
 H. Van der Schelden, uitgever.
 J. Van de Velde, stoker, rechter aan de koophandelsrechtbank.
 Emiel Van Goethem, letterkundige.
 J. Van Hoorde, dagbladschrijver.
 J. Van Hulle, oud-hortulanus
 Van Keirsbilck, leeraar aan de normaalschool.
 Gustaaf Van Loo, letterkundige.
 Mr. O. Van Mallegem, advocaat.
 Alf. Van Overbeke, dagbladschrijver.
 D. Van Reysschoot, vader, toonkundige.
 G. Van Rijn, leeraar aan de normaalschool.
 A. Van Werveke, leeraar aan de middelbare school.
 V. Van Wilder, leeraar aan de middelbare school.
 J. Vercauteren, letterzetter.
 Jhr. Arthur Verhaegen, eere-ingenieur van bruggen en wegen.
 E. Verplaetsen, beambte aan het provinciaal bestuur.
 D. Verraert, hoofdonderwijzer.
 Ed. Verschaffelt, oud-bestuurder der normaalschool.
 J. Verschueren, kanunnik van St-Baats.
 J. Verschueren, letterkundige.
 J. Vilders, leeraar aan de normaalschool.
 Dr. Aug. Wagener, bestuurd.-opz. der hoogeschool, oud-volksvertegenw.
 Jan Wannyn, student.
 G. Wante, beeldhouwer.
 Mr. Leonard Willems, advocaat.

Desideer Willems, scheepsmakelaar.
D. Wustenhoff, predikant der Hervormde gemeente.
J. Wytynck, letterkundige.

Maatschappijen:

Davidsfonds. - De Taal is gansch het volk. - Rodenbach's Vrienden. -
Snellaertskring. - Taalverbond. - T.S.G. 't Zal wel gaan. Willemsfonds. -
Zetternamskring.

Boekennieuws en kronijk.

Karel VI. Prijs fr. 1,50. - Maria-Theresia. Prijs fr. 2,00.

Men weet dat in den tijd de heer L. Mathot, een onzer

geleerdste geschiedschrijvers, onder den deknaam van Van Ruckelingen (naar zijn geboortedorp Ruckelingen, in 't fr. Roclenge

eene reeks werken heeft uitgegeven over de Oostenrijksche Nederlanden: *Karel VI*; *Maria-Theresia*; *Jozef II*; *de Brabantsche Omwenteling*; *Leopold II*, *Frans II*; *de Fransche Omwenteling*.

Hoe ruim de oplagen ook geweest waren, was alles totaal uitverkocht, zoodat op algemeene aanvraag eene nieuwe uitgave noodzakelijk werd. Deze nieuwe uitgave is thans onder den algemeenen titel van 'Vaderlandsche geschiedenis' begonnen; eerst hebben wij *Karel VI* gehad, nu is *Maria-Theresia* verschenen, in afwachting dat onze uitgever klaar kome met de andere titels, welke reeds ter pers zijn en die met de verschenen deelen een geheel vormen over dat gewichtig tijdvak onzer nationale geschiedenis⁽¹⁾.

Eigenlijk is nieuwe druk hier onjuist, het geldt eerder nieuwe werken, want de schrijver heeft zijnen vroegeren arbeid volkomen omgewerkt en verrijkt met tal van belangrijke bijzonderheden.

De Patriottentijd en de regeeringsperiode der keizerin Maria-Theresia behooren tot de belangrijkste onzer geschiedenis. Aan de innigste deelneming in de smartvolle wederwaardigheden dezer groote vorstin, voegt zich de bewondering voor den moed en de standvastigheid, met welke zij al hare erflanden voor dreigende gevaren wist te bevrijden. Geen wonder dus dat deze boeken bij ons Vlaamschlezend publiek eenen duren bijval genieten.

Overigens zijn deze werken echte volksboeken; geene dorre wetenschappelijke verhandelingen, nog min droge verzamelingen van oorkonden, maar geleidelijke en beknopte verhalen der geschiedenis van ons vaderland.

'En aldus, - om de woorden te bezigen van een onzer oude geschiedschrijvers - 't geen andere in groote boeken met veel omwegen, en verdrietige woordstapeling, hebben t' zamen geraapt, en in 't licht gebragt (meer tot verdriet dan vermaak des lezers), heeft de schrijver getracht beknopt te vervatten: oordeelende het meerder deugd te zijn, 't merg der zaken in 't kort dan in 't breed te komen beschrijven.'

Beide werken zijn opgeluisterd met de portretten der helden, welke zij beschrijven. Hierboven dat van Karel VI.

Antwerpen.

A.

Het rijk der hemelen, brieven aan mijnen broeder, door I. VAN DER AA, van het gezelschap van Jesus. Leuven, J.B. Istas, 1890. Prijs fr. 1,50.

Met genoegen heb ik kennis gemaakt met dit nieuwe werkje dat in 250 bladzijden eene volledige verhandeling geeft over de samenstelling der katholieke Kerk.

(1) Een ander geschiedkundig werk, dat als een vervolg op den *Patriottentijd* mag beschouwd worden, liet de heer Mathot verleden jaar verschijnen onder den titel van *Troebele tijd*. Prijs fr. 1,50.

Het Rijk der Hemelen is de naam dien Christus zelf meer dan eens aan zijne Kerk gaf. De titel laat dus reeds vermoeden, dat de schrijver al het schoone en verhevene dier goddelijke instelling verlangt te doen kennen.

Men kan drie deelen in het werk onderscheiden:

In het eerste (van Hoofdstuk I-XII) beschouwt de schrijver het Rijk van Christus op aarde in zijn uiterlijk voorkomen, en vergelijkt het bij de wereldsche koninkrijken en burgerlijke instellingen. Ook in de H. Kerk heeft men koning en onderdanen, krijgs- en rechtswezen, leeraarsambt en wetgeving, burgerij en adelstand, vrede en oorlog, - maar hoe verhevener, hoe edeler is het koninkrijk van Christus tegenover dat der aardsche mogendheden!

In het tweede deel (van Hoofdstuk XIII-XVIII) leert men beter het bovennatuurlijk leven der zielen kennen, dat de Christen, als het ware, burger van een tweede vaderland maakt, en hem door de genade nevens het tijdelijke een eeuwig leven moet schenken.

Dit deel is om zijne verhevenheid schooner nog dan het eerste; het bevat de gansche zoo moeilijke leer der genade met de uiteenzetting van al de hulpmiddelen, waarmede de goddelijke Voorzienigheid den mensch bedeelde, om zijne bovennatuurlijke bestemming te bereiken. Wat ons in dit gedeelte bijzonder bevalt, is de buitengewone helderheid en duidelijkheid waarmede de geleerde schrijver die verhevene waarheden in onze taal heeft weten te behandelen.

Inderdaad het geldt hier niets minder dan eene streng wijsgeerige behandeling der heiligmakende genade, der goddelijke en zedelijke deugden, der dadelijke genade en der verdiensten van het gebed.

In het derde deel (van Hoofdstuk XIX tot XXII) hebben wij eene heldere beschouwing van het toekomstig eeuwig leven, met eeuwige belooning, of eeuwige straf.

Zeer eigenaardig vooral is het slot van het werk, het laatste hoofdstuk: Koningin en Moeder! Nadat de schrijver door gansch zijn werk het Rijk der Hemelen met het rijk der aarde vergeleken heeft, bedoelt hij in dit laatste hoofdstuk te bewijzen, hoe gansch het goddelijk bestuur door de liefde gemachtigd en verzacht wordt, en hij stelt ons de verhevene Moeder voor, die het volk in eene schilderachtige taal *Onze Lieve Vrouw* noemt.

Om zoo verheven eene stof te behandelen heeft de schrijver den ietwat stroeven stijl der wijsgeerige betoogingen niet gebruikt; het boekje biedt geene reeks van drooge bewijsvoeringen; neen! het zijn vertrouwelijke brieven die de schrijver in hartelijke taal tot zijnen broeder richt.

Iets eigenaardigs hoeven wij in dit boek aan te stippen: de menigvuldige echt nederlandsche woorden en spreekwijzen die P. van

der Aa heeft moeten uitvinden, om op wijsgeerig en godgeleerd gebied die zaken en wendingen te vertolken die men doorgaans maar in van het latijn en grieksch afgeleide uitdrukkingen ontmoet. Dit dient door onze taalkundigen te worden opgemerkt, en zal bij hen voorzeker als voor de vlaamsche beweging zeer verdienstelijk voorkomen.

Mag men nu zeggen dat stijl en taal overal onberispelijk zijn? Wie met de meest gebruikelijke proza vertrouwd is, stuit wel eens op eene uitdrukking die men minder gewoon is te ontmoeten, overal nochtans toont de schrijver dat hij zijne taal goed meester is, en daarom meenen wij dat elke ernstige lezer die kleinigheden waarover de taalkundigen zelven nog onder elkander twisten, licht over het hoofd zal zien, om met meerder genoegen de verhevenheid en de frischheid der gedachten te genieten, en met meerder nut de juistheid der leer te waardeeren. Deze hoedanigheden verheffen dit godvruchtig werkje tot een echt leerboek dat bij priesters en beleerde leeken de grootste aanbeveling verdient.

Onzen innigen dank betoonen wij aan den schrijver, wyl hij, die op wijsgeerig gebied een' zoo gunstigen naam heeft verworven, ook het zijne wilde bijdragen tot verheerlijking onzer geliefde moedertaal. Zijn werk, dat overal den stempel draagt eener rijpe kennis, zal voorzeker met gunst ontvangen worden.

Leuven.

J.H.

Le Magasin littéraire. - Dit voortreffelijk tijdschrift dat goed zijnen naam van *littéraire* verdient vermits het niet alleen het eenigst louter letterkundig katholiek tijdschrift van het land is, maar tevens ook mag roemen op artikelen van ware en hooge letterkundige waarde, geeft in zijne aflevering van 15 Mei, benevens eene studie over het *Sonnet* door den eerw. heer Hector Hoornaert, 71 klinkdichten ingezonden in antwoord op een uitgeschreven prijskamp. De beslissing wordt overgelaten aan de lezers, waartoe iedere aflevering vergezeld gaat van een bijzonder bulletijn. Voorwaar, het is een nieuw en stout gedacht dat ongetwijfeld de belangstelling der inschrijvers nog meer gaande zal maken. Die aflevering prachtig gedrukt en met omgevouwen perkamenten omslag voorzien, is ook als overdruk met bijzondere pagineering en bijzonderen titel in den handel gebracht aan fr. 1,00.

Mannen van gezag in de letterkunde werken mede aan het hoog gewaardeerde *Magasin littéraire* zooals, om slechts eenige namen te roemen, Godefroid Kurth, Willem Verspeyen, Pater Van Tricht, Maurice Maeterlinck, Mgr. de Harlez, Charles Buet, Léon de Monge, enz., enz. De laatste afleveringen behelsden het machtig geschreven artikel *La chevalière de la mort* (Marie Antoinette van Léon Bloy, eenen der meest gevierde schrijvers van het jonge katholieke Frankrijk, en die zijne gulden sporen gewonnen heeft met zijn onstuimig werk *Christophe Colomb devant les tau-*

reaux, waarin hij met eene kracht en eene furia zonder weerga de belagers neervelt van den ontdekker van de Nieuwe Wereld.

In het Juninummer zal een autobiographisch verhaal komen van Carmen Sylva, de gelauwerde koningin Elisabeth van Rumenie. Dit verhaal, *La servitude de Pelesch*, is in het Duitsch geschreven, en de vertaling er van is door L. Bachelin en J. Brun te Bucharest, onder de oogen zelf van de koningin-dichteres vervaardigd. De *Magasin littéraire* geniet er de primeur van. - Dit letterkundig juweeltje heeft daarenboven nog de verdienste actueel te zijn, immers viert heden de koning Karel I van Rumenië met zijne dichterlijke gade, het zilveren jubelfeest van zijne troonbeklimming.

Wie nu inschrijft op *Le Magasin littéraire* voor de tweede helft van 1891 (fr. 5), ontvangt het tijdschrift te beginnen met de aflevering van Mei. - Zich te wenden tot den uitgever, A. Siffer, te Gent.

Gent.

C.

Hercules Consalvi en het Concordaat van 1801. Lezing van H. Ermann, S.J.

Nijmegen. L. Malmberg, 1891. Vlugschrift in-8° van 32 bladzijden. Prijs fr. 0,50.

Het is verkwikkend in deze tijden, waarin zoo weinige groote karakters gevonden worden, een schitterend voorbeeld van nabij te zien. Het wenschelijkste goed na de deugd is een krachtige wil, een groot karakter. En zijn talent met karakter vereenigd, dan 'trotzen sie wohl eine ganze welt'. Dat straalt ons tegen in Hercules Consalvi, toen hij het kerkelijk verdrag, het concordaat van 1801, tusschen Frankrijk en de Katholieke Kerk tot stand bracht.

Ziedaar bijna met de woorden zelve van den schrijver het bestek van dit fraai bundeltje.

Met levendige voorstelling en boeienden stijl, weet Pater Ermann over den 'grooten kardinaal' een zekeren glans te brengen, die noodzakelijk onze bewondering en belangstelling afdwingt, terwijl integendeel Napoleons karakter zich in den loop der onderhandelingen op zoo ongunstige wijze voordoet, dat het den onverschilligsten zelve eindelijk afkeer en walging moet inboezemen.

De taal is over het algemeen zeer gekuischt en verraadt een ervaren stylist. Het herhaald gebruik van vreemde woorden kan echter onze goedkeuring niet weghalen. Waarom ook op zijn fransch - *Turin*, en niet eerder - *Turijn* geschreven? Voor het overige hebben wij, Belgen, veel aan te leeren in geschriften, waar zoo kunstig met het nederlandsch getooverd wordt. Als staaltje diene ten slotte de volgende beschrijving van de Talleyrand's uiterlijk:

'De kardinaal wist op dat oogenblik nog niet wie die personage was met dat klein en weekelijk gelaat door een

breeden haarbos omlijst, met dat dood aangezicht vol plekken, met die grijze oogen onder zware wenkbrauwen glurend, met die kin wegduikend in een dikke stropdas, met dien spits uitlopenden neus, met die opgetrokken onderlip over de bovenlip krullend.'

Is dat niet wel getroffen, niet aanschouwelijk?

Dr.

O.

Reinaard de Vos. - *Middeleeuwsch dierenepos in zeventien zangen, voor de eerste maal in zijn geheel en in de oorspronkelijke maat bewerkt*, door PRUD. VAN DUYSE.

Vierde uitgave. Roeselare, De Seyn-Verhoogstraete, 1891, 8°. VIII-215 bl.

Eene vierde uitgave van een Vlaamsch dichtwerk, en dan nog een in zeventien zangen - dit is een eenig, waarlijk bemoedigend feit op het gebied der Vlaamsche letteren! 't Is waar, het geldt het onsterfelijke dierenepos *Reinaard de Vos*, dat men zoo gaarn leest, en dat, bij elke nieuwe lezing, blijft treffen door zijne natuurlijke voorstelling, juiste karakterschildering, fijnheid en geestigheid - echt tafereel van zeden en menschenlijke gebreken; wel is waar, het boek draagt op den titel den geëerbiedigden naam van PRUD. VAN DUYSE, die (zooals het *Voorbericht* zegt: 'de grootste, de geleerdste en de machtigste onzer vaderlandsche dichters'), op uitstekende wijze het werk des middeleeuwschen schrijvers in modernen vorm heeft gegoten. Is 't niet jammer, dat de gedurende zijn leven te veel miskende dichter geen uitgever heeft gevonden voor dit boek, en hij zich niet mocht verheugen in het vereerende en verheugende feit der vierde uitgave van eene zijner pennevruchten?

Deze uitgave, nu, is prachtig, ja voor het uiterlijke waardig van den inhoud. Boven de dertien platen, welke te vinden zijn in de eerste *Reinaard*-uitgave, door JAN-FRANS WILLEMS bezorgd, heeft men hier eene reeks platen van den Duitschen kunstenaar L. Richter, verder een welgelijkend portret van VAN DUYSE, naar eene tot hiertoe niet verspreide photographie, en het *fac-simile* van des dichters karaktervol schrift. Een berijmd voor- en nabericht, benevens eenige taalkundige aanmerkingen, volledigen dit fraaie boek.

Gent.

D.

Trou moet blycken. - *Tooneelstukken der zestiende eeuw voor het eerst naar de handschriften uitgegeven*, door Dr G. KALFF. J.-B. Wolters, Groningen.

Deze uitgave is eene zeer merkwaardige bijdrage voor de kennis en de geschiedenis van het oude tooneel. Verschillige belangrijke stukken komen er in voor, en alle zijn oorspronkelijk. Zoo hebben wij boven de esbatementen van 'den Schuyfman', van 'Hanneken Leckertant', van 'den Katmaecker', de 'Historie van Pirus en Thisbe' meermaals gespeeld in ons land en bewerkt door Casteleyn, den 'excellents Poet' van Oudenaarde, en

'tSpel van Sinte Trudo' gemaakt te Leuven door den predikheer Fastraets en alleszins merkwaardig voor de tooneeltoestanden in de XVIe eeuw. Dit laatste spel is eene eigenaardige mengeling van bovennatuurlijke en menschelijke samenwikkelingen, door allerlei platheden ontsierd, doch altijd godsdienstig en stichtend van strekking.

Dr Kalff geeft in zijne inleiding en in de bijlage eenige bijzonderheden nopens andere tooneelstukken van dien tijd.

Leuven.

E.S.

Le Chartier de la maison de Diesbach, Histoire généalogique de la maison de Diesbach, par le vicomte d'Angest (Comte DE GHELLINCK D'ELSEGHEM). Volume gr. in-4° de IX-474 pages, avec une phototypie, signatures, sceaux, fac-similes, lettrines, chromolitographies, cul-de-lampe et fleurons. Gand, A. Siffer.

Onder het handteeken van A. De Ridder, lezen wij het volgende over dit werk in *La Revue bibliographique Belge*:

'Wij kennen weinig uitgaven in België die deze nakomen in schoonheid van druk en stoffelijke uitvoering; het is waarlijk eene eer voor ons land zulk boek geprent te hebben.

Dit charterboek behelst 298 stukken alle betrekkelijk de geschiedenis van het huis de Diesbach; het eerste is van 1156 en het laatste van 1792 en geeft het verhoor van graaf de Diesbach-Steinbrugg, officier bij de *gardes Suisses*, en dien dag omgebracht in de abdij. Vier-en-dertig zegels, een fac-simile van eenen brief van Pater Canisius, andere fac-similes van handteekens en eene plaat, het Diesbachsregiment voorstellende, versieren het werk.

Om al deze zeldzame stukken te bemachtigen heeft M. de Ghellinck alles doorsnuffeld waar er eenige kans was iets te vinden: de openbare en bijzondere bibliotheken en archieven van België, Frankrijk, Italië, Duitschland, Zwitserland enz.

Zulke werken zijn van onbetwistbaar nut, niet alleenlijk geven zij de bijzondere geschiedenis terug der familiën maar helpen ook den geschiedschrijver en den econoom om met zekerheid het tafereel weer te geven van de staatkundige, huishoudelijke en maatschappelijke historie der veriedene eeuwen.

Bezaten wij veel van die werken, wat ware het gemakkelijk de geschiedenis te schrijven van den adel die eertijds zulke gewichtige rol speelde in de samenleving, en hoe zou menig vraagstuk tot hertoe duister en onduidelijk met volle klaarheid kunnen opgelost worden!

Het werk dat wij bespreken laat hopen dat deze wensch begint verwezenlijkt te worden, en dat de afstammelingen onzer oude groote familiën gebruik zullen maken van hunnen tijd en hunne fortuin om dit gebouw optetrekken, nuttig en eervol voor hen en voor hun land.'

Voegen wij hier bij van onzen kant, dat de heer de Ghellinck thans

werkzaam is aan het tweede boekdeel over de familie de Diesbach, het eigenlijke genealogisch gedeelte dat verschijnen zal met portretten, wapenschilden en andere voorstellingen; dat hij aan het drukken is van twee geïllustreerde boekdeelen over de familie Vaernewyck, waarvan hij van moeders zijde afstamt en welken titel hij geoorlofd is te voeren om dien luisterlijken naam niet te laten uitsterven. Eindelijk overziet hij thans de laatste proeven van drie andere charterboeken getiteld: *Généalogie de la Maison de Pottes*, *Notice généalogique et historique sur la famille Sarrazin d'Artois* en *Généalogie de la famille de la Diennée*.

Op aandringen van links en rechts zijn er eenige genummerde exemplaren van *le Charrier de la maison de Diesbach* in den handel gebracht aan fr. 30.00.

De Werken van J. van den Vondel, door VAN LENNEP, en herzien en bijgewerkt door J.-H.-W. UNGER. Gent, A. Siffer.

Wederom zijn er drie boekdeelen van verschenen. Het 16de bevat de werken door Vondel, vervaardigd van 1652 tot 1653, te weten een aantal gelegenheidsdichten en de vertaling in proza van Horatius' Lierzangen. Het boekdeel is versierd met veertien kopergravuren, waaronder: de afbeelding van den brand van het stadhuis te Amsterdam; die van Marten Hapertsz. Tromp, als Neptunus op eenen wagen door zeepaarden voortgetrokken; die van het grafmonument van denzelfde in de oude kerk te Delft, en het titelblad der eerste uitgave van Q. Horatius Flaccus' Lierzangen (1654).

Het 17de deel behelst Lucifer en Inwijdinge van 't Stadhuis t'Amsterdam, met 13 platen: portretten en titelprenten.

Het 18de boekdeel geeft ons Salmoneus en Koning Davids Harpzangen, insgelijks met menigvuldige prenten opgeluisterd. Ook komt er een gedicht in voor, dat Vondel aan zijne vaderstad wijdde en waarin Antwerpen nog zijn eigendomeelijken karakter zal erkennen.

'Hoe wel de stroom en muur en burgerwacht haer stercken,
Haer sterckste burgh is Godt, zijn moeder, en haer kercke-'

Deze uitgave, waarvan de verzorging boven allen lof verheven is, verdient bij alle letterminnaars ten warmste aanbevolen te worden.

Geheel het werk zal ongeveer 24 bd. beslaan, ieder slechts aan fr. 1,30, ingenaaid, en fr. 2,00 rijk gebonden.

Feest ingericht door den studentenbond van Geel, ter eere van den zeer eerw. heer Lodewijk Mierts, bij zijne bevordering tot doctor in de Godgeleerdheid. - Geel, drukkerij van E. Biddeloo.

Dit boekje van 62 bladz. bevat de beschrijving van het feest, de jaarschriften, de aanspraken, de antwoorden hierop, in één woord al wat de plechtigheid gekenschetst heeft. Inzonderheid zullen de bekenden met Geel dit vlugschrift met genoegen doorbladeren, de anderen zullen ook met vrucht de schoone redevoeringen lezen, welke er uitgesproken zijn geweest door kanunnik

Laforce, den eerw. heer Deken, den feesteling enz. enz. Het werkje is opgeluisterd met het portret van den nieuwen doctor.

Compte rendu des travaux du Congrès archéologique et historique, tenu à Anvers et Middelbourg (Zélande) le 2, 3, 4 et 5 sept. 1889 sous la direction de l'Académie d'archéologie de Belgique et des sociétés de Bruges, Charleroi et Namur, par AUG. VAN SPFYBROUCK secrétaire général du Congrès. - Bruges, De Planche, frères. 1890.

Verslagboeken zijn doorgaans dor en droog, dit integendeel maakt uitzondering op den regel. Met de congressisten doen wij in deze bladzijden genoeglijk het vaartochtje mede van Antwerpen naar Vlissingen. Met hen en geleid door de cicerone's van het Zeeuwsch genootschap bezoeken wij de merkwaardigheden der stad van den Langen Jan, van Domburg, Veere, enz. en leeren tal van bijzonderheden onder opzicht van oudheidkunde, geschiedenis, bouwkunde en volkkunde.

Kon. VI. Academie. Zitting van Mei. - Mededeeling van wege den heer Minister van Binnenlandsche Zaken dat de Academie ten geschenke zal ontvangen de marmeren borstbeelden van twee harer afgestorven leden, Nolet de Brauwere en Stroobant. - Verslag, door den heer Fr. de Potter, over twee onuitgegeven verzenbundels, door zekeren JAN CAPPELLE, behanger van stiel en levende in het begin dezer eeuw. - Verder, regeling van huishoudelijke zaken en gemotiveerd vertoog tegen het verslag uitgebracht in de klas van letteren der Belgische Academie, waarbij deze verklaart ook de Nederlandsche letteren te willen beoefenen en zich te bemoeien met Nederlandsche litterarische prijskampen, tegenover de Kon. VI. Academie. Dit vertoog zal openbaar worden gemaakt.

Dr Snieders belast zich met de levensbeschrijving van wijlen Jan de Laet voor het eerstkomende Jaarboek.

Davidfonds. - De jaarlijksche algemeene vergadering van de afdeelingsbesturen had te Leuven plaats den 28 Mei J. 1. Talrijke afgevaardigden uit de vijf Vlaamsche provinciën hadden den oproep beantwoord.

Vooraf woonden de leden van het *Davidfonds*, samen met die van *Tijd en Vrijt*, eene plechtige mis bij in de St.-Pieterskerk ter gedachtenis van kanunnik David, over 25 jaar gestorven.

Na lezing van een vertoog over den huidige toestand van het *Davidfonds*, door den algemeenen secretaris, den heer Fr. de Potter, in hetwelk vooral gedrukt wordt op de uitbreiding, die gemakkelijk aan de vereeniging te geven is blijkens medegedeelde cijfers, begon de beraadslaging over de punten, aan de dagorde gesteld. Slechts één daarvan bood een algemeen belang aan: de vraag der afdeelingen van Aalst, Eine en Zele, strekkende om hulp gelden te verleen aan den *Sprekersbond*, die eene antisocialistische propagande ondernomen heeft op den buiten.

De heeren P. Willems, algemeene voorzitter, adv Verbeek (Antwerpen) en graaf de t'Serclaas (Lubbeek) drukten de meening uit, dat de vraag niet kon ingewilligd worden daar het Davidsfonds eerst zijne eigene afdeelingen te ondersteunen heeft. Door den heer de Potter werd gewezen op het gevaar van de vermenigvuldiging der Vlaamsche genootschappen, onder den naam van Bond enz. welke vermenigvuldiging ontegensprekelijk moet strekken tot verzwakking van het *Davidsfonds*. Onze vereeniging is en moet de groote voorwacht blijven van het Vlaamsche Katholieke leger; al wat daarnevens komt, hetzelfde doel betrachtende, zal haar hinderen. De *Landsbond* verricht niets dan hetgeen het *Davidsfonds* doen kan, en ja, doen moet, want dit is niet enkel ingesteld ter bevordering van de landstaal, maar ook ter behartiging van alles, wat het volk, zedelijk en stoffelijk, kan baten: de Standregelen drukken het duidelijk: het doel van het Fonds is behartiging der *Taal- en Volksbelangen*.

Dat de moedige en wakkere jongelingen, die zich belangloos bereiden tot den kamp tegen het socialisme, zich richten tot de begoeden hunner gemeente, en dezen onderstand vragen, wijzende op de groote plichten, welke de richtende stand in dezen tijd te vervullen heeft, en hun de lessen herinnerende, welke de jongste Encycliek over de maatschappelijke quaestiën zoo wijselijk voorhoudt.

Na eene lange beraadslaging werd het voorstel der afdeelingen Aalst-Eine-Zele verzonden naar het Hoofdbestuur, waarna de zitting werd geheven. De bijeenkomst eindigde met een banket, op hetwelk, onder andere, de heer P. Willems eene diepgevoelde hulde bracht aan kanunnik David, die gerekend moet worden onder de verdienstrijkste kampioenen van den Vlaamschen taalstrijd

Haarlem en Gent. - In de laatste aflevering van *Het Belfort* (bl. 445) stuurt Johan Winkler uit Haarlem de vraag: 'Zoude er niet eene reden bestaan, eene oorzaak, waarom de hoofdkerke van Haarlem juist aan St-Bavo gewijd is, evenals die van Gent? En waarom de hoofdklokke van Haarlem juist Roeland heet, gelijk de Gentsche?'

De Roomsche priesters van de Bisdommen van Gent en Haarlem hebben in hun getijden-boek een uitdrukkelijk antwoord op het eerste deel der vraag. Men vindt ook de oplossing in de *Acta Sanctorum*, eerste boekdeel van October.

Haarlem was door zijne handelsbetrekkingen met Gent, bekend gemaakt geworden met de geschiedenis en den eeredienst van Sint-Bavo. Omtrent het midden van de dertiende eeuw stelde Haarlem, in groot gevaar of in pramenden nood verkeerende, zich onder de bescherming van den Heiligen Bavo en vroeg van diens voorspraak zijne redding af. Eene verschijning van den Heilige bracht troost en hulp. De verlost stad was hem dankbaar. Men begon korts nadien de kathedraal te bouwen. Zij werd voltrokken in

1472. Albertus van Beiëren, 23ste graaf van Holland, die overleed in 1404, hechtte zijnen naam aan het stichten van de Kerk en aan het vestigen van den eeredienst des Heiligen binnen Haarlem. Van daar zijn er nauwe betrekkingen gebleven tusschen de hoofdkerk van Haarlem en die van Gent. De kanunniken van beide noemen elkander broeders.

De betrekkingen met Gent zullen ook aan de klok van Haarlem haren doopnaam 'Roeland' gebracht hebben.

- **Cantatenprijskamp.** - De prijs voor de Vlaamsche cantate is toegewezen aan den heer Callant, van Gent. De uitslag is bekend gemaakt (door wien?) vóór dat het muziek-concours begon, zoodat er verondersteld kan worden dat de meedingende Gentsche componisten vóór het openen van den muziek-kamp kennis hebben gekregen van het te bewerken stuk.

Nooit te voren is, bij onzen wete, het besluit van de jury in den cantatenprijskamp bekend gemaakt vóór het in loge gaan der componisten. Men veronderstelt, dat een fransquillon der jury den uitslag voorbarig heeft bekend gemaakt, opdat er vanwege de buiten Gent verblijvende mededingers verzet zou komen om de Vlaamsche cantate te bewerken.

Met betrekking tot den dichtwedstrijd wordt nog gemeld, dat hij een der minstgelukte is, welke tot heden heeft plaats gehad. De Fransche stukken vooral lieten veel te wenschen. Zelfs zou een lid van de jury hebben voorgesteld, geen enkel stuk te bekronen, maar de Regeering te verzoeken eenen goeden Vlaamschen en Franschen dichter te gelasten met het opstellen eener prijscantate. De beide stukken, door de jury aangeduid als geschikt om op muziek te worden gesteld, zijn de minst gebrekkige van den hoop.

Varia. - Het Vlaamsche land had beter verwacht van de Antwerpsche Vlamingen, en begrijpt niet hoe deze, zoo tam, de candidatuur van vriend De Beucker laten vallen hebben. Wij brengen hulde aan de gekende vlaamschgezindheid van den heer Van den Broeck, doch met De Beucker drong het Vlaamsch meteens in de Kamer; de knoop ware doorgehakt en het proces gewonnen geweest. Het *Fondsenblad*, van Gent, heeft krachtige artikels geschreven om de lauwheid onzer vrienden der Scheldestad te betreuren. De Vlamingen zeggen dank aan het *Fondsenblad* om zijne moedige houding. Zonderling! *Het Recht* bakt hem nu zoete koekskens en strijkt hem de mouw, opdat het toch zou zwijgen en loslaten..

- De romanschrijver Pierre Loti (Julien Viaud) is onder de onsterfelijken der Fransche Academie gekozen. Zeldzaam feit, hij werd genoemd onder zijnen deknaam en hij heeft geene bezoeken hoeven af te leggen om zijne candidatuur te doen gelukken, want,

luitenant ter zee, is hij tegenwoordig aan boord van zijn oorlogschip buiten het land. Zijne bijzonderste werken zijn: *Frère Yves*, *Les trois Dames de Kasbah*, *Pêcheur d'Islande*, *Le roman d'un Saphi*, *Le mariage de Loti*; zijne opmerkelijkste hoedanigheid is de kunst zich van zijne lezers meester te maken en hun te doen gevoelen hetgeen hij beschrijft. Met hem, zegt men, verstikt men in Afrika en bevriest men in IJsland.

- Op de internationale of weerlandsche tentoonstelling van schoone kunsten, te Berlijn, heeft de Belgische commissaris, Juliaan de Vriend, uitsluitend het Vlaamsch gebezigd in zijne officiële redevoeringen, en namelijk met zijn Vlaamschen heildronk aan de keizerin en de Duitsche vrouwen ongemeenen bijval genoten. Bravo voor den uitstekenden Gentschen kunstenaar!

- De Vlaamsche Conferentie der Balie van Brussel is verleden maand ingesteld. Op de plechtige opening, welke in Juni plaats zal hebben, zal het woord gevoerd worden door de heeren Victor Jacobs, Edmond Picard en door Jan van Ryswyck Coppieters en Albrecht Fredericq, deze drie laatsten wederzijds voorzitters der Vlaamsche rechtsgenootschappen van Antwerpen, Brugge en Gent. De heer Paul Gisseleire, gelast met de openingsrede, zal handelen over 'den oorsprong der Vlaamsche taal, over haren invloed op het schoonheidsgevoel, op het zedelijk en godsdienstig begrip van den stam'.

- Het Hollandsch tijdschrift *De Katholieke Gids* wijdt eene uitgebreide, verdienstvolle en waardeerende studie aan Hilda Ram, onder den titel: 'Eene Zuid-Nederlandsche dichteres.' - De eerw. heer Alfred Auger, uit het Doorniksche en onder-regent van het Maria-Theresia-College te Leuven, is laureaat uitgeroepen in den prijskamp der Belgische Academie over de mystieken der oude Nederlanden vóór de scheuring der Kerk in de 16de eeuw. Zijne memorie liep inzonderheid over Ruusbroeck.

- In 1844 schreef de heer Slegecx, heden zoo liberaal: 'Wij denken, dat men het gevoel der nationaliteit door het verhevene gevoel van den katholieken godsdienst moet opwekken, omdat de Vlamingen vooral als een katholiek volk bekend zijn en zulks overeenstemt met de vaderlandsche herinneringen, welke de geschiedenis ons over onze machtige voorouders heeft nagelaten.' *Quantum mutatus ab illo!* - *Noblesse oblige*, zegt men. Is het daarom dat de kundige Vlaamsche criticus Max Rooses nu, meer dan ooit, Fransch schrijft? Hij kondigt een werk aan: *L'oeuvre de Rubens*.

- In de Koninklijke Academie van Wetenschappen, fraaie letteren en schoone kunsten van België waren drie leden te kiezen, in vervanging van twee liberale leden en van een katholiek, overleden.

De Academie heeft drie liberalen benoemd.

De heeren De Decker en Kervyn de Lettenhove zijn nog niet

vervangen. Men voorziet dat in de plaats van deze twee katholieke leden, ten minste één liberaal zal worden gekozen, en zoo wordt de Belgische Academie, langzamerhand, geusch van haar en pluim.

- De Dendermondsche Commissie voor het oprichten van een standbeeld aan Prudens van Duyse heeft - laten wij hopen, ernstig! - weer teeken van leven gegeven. De vraag tot onderstand is naar de regeering gezonden, warm aanbevolen door de plaatselijke overheid, en reeds beantwoord: een hulpgeldsom 10.000 fr. wordt verleend.

Naar de meeste waarschijnlijkheid zal het beeld in den zomer van 1893 kunnen onthuld worden.

† **Joseph Roumanille**, de beroemde Provençaalsche dichter is den 24 Mei, in den ouderdom van 73 jaar, te Avignon overleden. Hij was geboortig van Saint-Remy, bekleedde eenen tijd lang eene plaats van leeraar te Nyons, won verder zijn brood als proeflezer op eene drukkerij te Tarascon, en vestigde zich later als boekhandelaar in de Fransche stad der Pausen.

Was Jasmin de profeet van het felibrige en is Mistral er de Messias van geworden, Roumanille was er de apostel van. Bij zijn afsterven was hij *capoulié* of groot-meester der felibers.

Binst zijn studiejaren maakte Roumanille eens Fransche verzen voor zijne moeder, en ziende dat de eenvoudige vrouw die niets dan haar Provençaalsch verstond, er geen genot bij gevoelde, werd hij zoo hevig getroffen door het feit dat het volk van alle geestescultuur en geestesbeschaving verstoken bleef, dat hij het besluit nam de volkstaal helpen op te beuren en het zijne bij te brengen om haar eene letterkunde te bezorgen.

Zijne eerste verzen *Li Margarideto* verschenen in 1847, verder kwam uit *Li Sounjarello*, en in proza menige satirieke strijdschriften *Li Clubs*, *Li Partejoire*, *Li Capelan*, *La Ferigoulo*, waarin hij vollen toom gaf aan zijne katholieke en koningsgezinde overtuigingen. *Armana prouvencau* en *Li Prouvençaló*, zijn ook twee uitgaven waaraan de overledene zijne beste krachten wijdde.

Als dichter genoot Roumanille meer letterkundige waardeering dan als prozaschrijver, want hierin inzonderheid (*défaut de la qualité*), op het lage peil van het volk willende dalen, is hij soms te droog didactisch, alledaagsch en plat burgerlijk. In zijne gedichten is hij frisch in gevoelen en verbeelding, en alhoewel in de steer van het volk blijvende, verheft hij zich soms in verheven hoogte. Sainte-Beuve vergelijkt hem om zijn treurdicht 'L'ange des Creches,' bij Alfred de Vigny en Klopstock 'Pauvreté et Charité,' 'Les deux Séraphins' en 'Moult vole mouri,' gelden insgelijks onder zijne puikste gedichten.

Niet alleen om hunne letterkundige waarde zijn de Provençaalsche dichters aan de Vlamingen duurbaar, ook omdat zij, even als wij een harden strijd te strijden hebben voor eigen taal en eigen beschaving. Onder dit opzicht zijn Provence en de kusten der zee van Aquitanië het Vlaanderen van Frankrijk, en is ons Vlaanderen de Belgische Provence.

† **Gaspare Gorresio**, beroemde taalkundige en algemeene bestuurder der koninklijke bibliotheek te Turijn. Hij was het die het eerst het vermaarde Indisch gedicht *Ramayana*, waarover *Het Belfort* studiën gedrukt heeft, in eene Europeesche taal overbracht.

Nikolaas Beets als dichter.

(Lezing gehouden in het letterlievend genootschap 'Met tijd en vlijt' te Leuven.)

MIJNE HEEREN!

HET was den 13^{den} September 1884. Hoe jeugdig en frisch, hoe liefelijk was de aanblik der Spaarnestad, door duizend ijverige handen

smaakvol met vlaggen en sparregroen en eerebogen

versierd. Haarlem toch, en heel Nederland vierde met juichend hart den zeventigsten verjaardag des alom bekenden en gewaardeerden dichters Nikolaas Beets. 'De oproeping' zoo schreef eenigen tijd te voren de Heer Smit Kleine, sekretaris der Haarlemsche feestkommissie 'door een zestigtal Nederlanders tot nationale herdenking van Nikolaas Beets' zeventigsten verjaardag in een plechtig huldebetoon aan den dichter, heeft bij alle rangen en standen onzer maatschappij luiden weerklank gevonden. De 13de September 1884 zal - bedriegen niet alle gunstige voorteekenen - werkelijk voor ons volk een gedenkdag bij uitnemendheid zijn.' En inderdaad, Nederland toonde waardig, hoezeer het zijn dichter hoogachtte.

De meeste bekende dagbladen en tijdschriften verschenen in feestgewaad; de beste Nederlandsche schrijvers spanden hunne krachten in, om den beminden zanger lof toe te zwaaien; gelukwensen stroomden toe uit alle deelen des lands; Haarlem was getuige van de uitvoering der heerlijkste feestprogramma's; en alle kreten des volks schenen als in één luid en krachtig 'Heil den dichter' samen te smelten.

Nog eenige jaren, en de tachtigste verjaardag, zoo verhopend wij, zal met nog meer pracht en luister worden gevierd. Mogen deze regelen de nederige voorbode zijn der vereenigde juichkreten, die dien dag uit den boezem van het Nederlandsche volk zullen opstijgen.

Wanneer wij spraken van Beets als dichter, dan deden wij dit met het oog op de meer algemeene beteekenis van dit woord; want Beets is niet alleen dichter, maar ook prozaschrijver, - zelfs prozaschrijver vooral, want als zoodanig wordt hij door weinige Nederlandsche schrijvers geëvenaard.

Hij heeft voor 't proza een nieuw tijdperk geopend, en eene nieuwe mijn van taalrijkheid

ontdekt; hij heeft het ontdaan van de aartsdeftigheid en saaiheid, die de schrijvers vóór zijn optreden, van der Palm, b.v. kenmerkten; hij kleepte in eene losse, zwierige, bevallige taal, eene snedigheid, eene luim, eene fijnheid van opmerking, waar men elders te vergeefs de weerga van zou zoeken. Inderdaad, de humor ligt in zijn proza, het hart in zijne gedichten. Dáár is het, dat hij de volheid van zijn gemoed heeft uitgestort: hij mijmert bij de wieg der onschuldige kleinen; begroet zijne bruid met gezangen, blakende van min, tintelend van gloed; zingt van familievreugde, van huiselijke rampen; juicht bij de geboorte van zijn kind; en een traan van diepen weemoed ontrolt den hardbeproefden echtgenoot of vader, wanneer hij nederknielt bij het graf van gade of kroost... Maar 't zij hij lacht, 't zij hij weent, overal erkent ge zijn edel, gevoelig hart; erkent ge den man van strenge zeden, warsch van alle ongeloof en vrijgeesterij; overal vindt ge dat waas van godsdienstigheid verspreid, dat zijne geschriften kenmerkt, dat hun eene aantrekkelijkheid schenkt, waarvoor zelfs de ongevoeligste moet zwichten, en dat, gepaard aan dien tint van huiselijkheid, aan die diepe kennis van zeden en gebruiken, Nikolaas Beets eene plaats waarborgt onder de lievelingsdichters van het geloovige Nederlandsche volk.

Maar 't zijn juist de overgroote verdiensten van Beets op het gebied der proza, die zijne poëzie eenigszins in de schaduw hebben gesteld. Beets en de Camera Obscura worden als in één adem genoemd, en terecht; maar niet weinigen worden er gevonden, die min of meer verbaasd opzien, wanneer Beets in hunne tegenwoordigheid als dichter wordt geroemd. Om nu 's mans gedichten meer en meer recht te doen wedervaren, hebben wij gemeend geen nutteloos werk te verrichten, door eenige oogenblikken te wijden aan de studie zijner voortbrengselen op poëtisch gebied. - Doch alvorens deze te leeren

kennen, en in hem den man, die zich in zijne geschriften vertolkt, dient een verschijnsel opgemerkt en verklaard, dat op Beets' letterkundige loopbaan een gewichtigen invloed heeft uitgeoefend. Wij bedoelen het zoogenaamde Byronianismus.

Onder de buitenlandsche dichters, waarbij Beets ter school ging, bekleedt Byron de eerste plaats. Wel is waar heerscht in Beets' poëzie eene opmerkelijke overeenkomst met *Rückert's Gedichte*; Rückert, ongetwijfeld, behoort tot de modellen, die onze dichter zich uitkoos. 'En niet de geheele Rückert' zegt Busken Huet, 'niet de man der Duitsche Orientales, de weelderige rijmer, maar de Rückert van den huiselijken aard, de dichter van *Mutterbrod* en *Butterbrod*.' - Ook dweepte hij een tijd lang met Walter Scott. 'Als knaap,' zoo verhaalt hij zelf 'verslond ik zijne verhalen in proza, die ik in rijper leeftijd zoozeer heb leeren waardeeren en genieten; en met zijne dichtwerken raakte ik bekend in een tijd, dat een vreemden dichter lief te krijgen, en te beproeven hem in onze taal te doen spreken, voor mij bijna hetzelfde was.' En hij voegt er bij: 'Misschien ware ik in het spoor van Walter Scott getreden, als van Lennep mij daarin niet met eere was voorgeweest, en indien Byron mij niet van hem had afgetrokken.' In dien tijd leverde hij verschillende verdienstelijke balladen, als *Ridder Kuno*, *de St. Jansnacht*, *het Meisje van Toro*, enz. Maar deze periode duurt slechts één jaar, 't jaar 33. In later leeftijd is hij er gedeeltelijk op teruggekomen, zooals blijkt uit navolgingen van dien zelfden dichter in 't jaar 63. Maar de invloed der twee voorgaande mannen mag als voorbijgaande worden beschouwd. De man, dien hij niet alleen jaren lang heeft bewonderd en aangehangen, maar wiens invloed steeds min of meer op zijne pennevruchten heeft gewerkt, is de geniale, maar diep ongelukkige, droefgeestige, hartstochtelijke, zich tegen God en de wereld verzettende

lord Byron. Edoch, letten wij er wèl op, nooit was Beets een ware, een volkomen navolger van Byron; en 't is daarom misschien dat lieden, die het naturalismus als het ideaal der kunst beschouwen, hem den dichterpalm gedeeltelijk weigeren. Zijn godsdienstigen, zijn zedelijken aard heeft hij geen oogenblik verloochend; geen oogenblik liet hij af 'objectief den subjectieven Byron te beschouwen'. Daarom heerscht er zulk een hemelbreed verschil tusschen het oorspronkelijke en de navolging: Byron's wieg was niet beschenen door de weldoende zon van het huiselijk geluk. Van nature somber, woest, buitensporig, hadden tooneelen van huiselijken twist, en later mislukte liefde, rampspoeden van verschillenden aard, verachting en afkeer die aangeboren hoedanigheden aangewakkerd veeleer, dan getemperd of gesmoord. Verworpeling van de maatschappij, wilde hij zich wreken door een onverzoenbaren haat te zweren tegen de samenleving en tegen God; van dit oogenblik geen teugel meer aan zijne driften, zijne uitpattingen, zijne oproerige gepeinzen; en vandaar dat zijne schriften, hoewel satanisch, afstootend door den verderfelijken geest, dien zij ademen, van den anderen kant toch voor een oogenblik kunnen meeslepen, door de treffende overeenkomst van karakter en uitdrukking.

Niets van dit alles bij Beets: Groot geworden te midden der zorgen eener liefderijke moeder, omringd door al het voortreffelijke, wat eene christelijke opvoeding kan schenken, gul, edel, blijhartig, godsdienstig van aard, hebben verzen van oproer tegen de maatschappij, van menschenhaat, al is het dan ook maar in den mond zijner helden, geen grond, geen vasten steun; men voelt het, de natuur is in tegenspraak met wat hij zegt. - Maar, zal men vragen, hoe is het dan mogelijk, dat een vroom gemoed als dat van Beets kon dweepen met de gedichten van Byron? De oplossing van het vraagstuk ligt in zijn gevoelvol, ontvankelijk hart. Dat

hart was geschapen om te beminnen; en Byron, zijn booze geest, fluisterde hem in: het menschedom zal u nooit met wederliefde beantwoorden; uw dorst naar geluk zal nooit worden gelescht; uwe droomen eener zonnige toekomst zullen zich nooit verwezenlijken..... Dergelijke gedachten konden niet geheel en al zonder uitwerking blijven op het prikkelbare gestel des jongelings; ook hij wordt droefgeestig, wordt somber; en meegesleept door den toon van Byron's geschriften, gepaard aan het wonderschoone van den vorm, kwam hij er toe zijne helden eene taal te laten voeren, die zijn hart niet kon beämen. Gelukkig duurde het Byroniaansche tijdperk niet lang; het begint in 34 en eindigt in 38. Dan maakt hij zich los van de kluisters, die hem tot nog toe hielden omkneld; met kracht werpt hij zich in het oorspronkelijke; de goede hoedanigheden, van Byron overgenomen, brengen rijke vruchten voort; en de plaatsen waar de ziekelijke Byroniaan zich nog eens vertoont zijn zóó zeldzaam, dat zij onopgemerkt voorbijsluipen, te midden der schoonheden, die ze omringen.

Als 16jarige jongeling leverde Beets zijne eerste dichtproeven, die, schoon niet volkomen, toch reeds de toekomstige grootheid voorspellen. Voorzeker heeft de weelderige natuur der omstreken van Haarlem, waar hij in 't jaar 1814 het levenslicht aanschouwde, geen gering aandeel gehad in deze vroegtijdige ontwikkeling. De bekoorlijke bodem van Overveen en Bloemendaal, overdekt met een kleed van tulpen en hyacinten, die de rijkste kleurschakeeringen aanbieden en in het voorjaar de lucht balsemen met hunne zoete geuren; de ontelbare lustverblijven, door klaterende fonteinen en kunstig aangelegde bloemperken omringd, de vreedzame duinen, en daarachter het schilderachtig gelegen Zandvoort, bespoeld door de frissche golven der zee, - dit alles moest den gevoelvollen jongeling diep treffen, en het dichtvuur, dat in zijn binnenste smeulde, doen ontvlammen en aanwakkeren. Trouwens hij zelf bekent het in zijne heerlijke *Ode aan Haarlem*:

O Gewis! 't Veelvuldig leven
 Van de wondre schepping Gods,
 Die alom mij hield omgeven,
 In uw beemden, in uw bosch,
 In uw hoven, waard te roemen,
 Op uw heuv'len, aan uw vliet,
 Waar het bitterzoet zijn bloemen
 Slingert door 't weemoedig riet.

Heeft het leven in mijn boesem
 Deels verdubbeld, deels gewekt,
 Als een vroege amandelbloesem,
 Die het zonlicht opentrekt!
 Ja gewekt, gevoed, ontwikkeld,
 Aangemoedigd, opgebouwd,
 En met zachten drang geprikkeld
 Tot genieten duizendvoud.

En innig dankend klinkt de slotstrophe:

Kweekplaats van mijn kindsche dagen!
 Heb ik ooit in later dagen
 Op mijn luit een toon geslagen
 Daar ik lof voor beuren mag:
 Naklank is het van de klanken
 Die zij indronk in uw lucht,
 Daar mijn hart u voor zal danken
 Tot mijn jongsten boezemzucht.

Wij hebben gezien hoe onze dichter in 't jaar 34 het treurige Byroniaansche tijdperk intreedt; hij was toen aan de hoogeschool te Leiden student in de godgeleerdheid, waarin hij in '39 promoveerde. 't Jaar '34 zag Beets zijne besliste intrede doen in de dichterwereld met een stuk, getiteld: *Jose*. *Jose* is zijn eerste dichterlijk verhaal.

De meeste beoordeelingen hierover zijn onzen dichter niet gunstig. '*Jose*' zegt Busken Huet, 'is de potsierlijkste knaap, die ooit door het jonge Holland ten doop gehouden werd.' Zonder op het overdreven spotachtige van dit oordeel acht te slaan, is het juist. Inderdaad, elke kritikus zal moeten bekennen, dat dit stuk in eene sentimenteele storm-

periode thuis behoort. Niet dat het van schoonheden is ontbloot, verre van daar. Of is ze niet heerlijk de beschrijving die Jose van zijne moeder geeft:

Zij loofde
 Een hemel die slechts rampen zond,
 En toen haar laatste hoop verdoofde
 Was nog de lofzang in haar mond:
 Mij dacht, daar klonk iets in die toonen,
 Dat mij aan haar doet denken - ach!
 Moest dus een eenig kind haar loonen
 Dat hij geen loflied meer met kalmte hooren mag;
 O, toen zij, met gebroken oogen,
 Het elpen kruisbeeld drukt aan 't hart,
 En 'k, bij haar peluw neergebogen,
 Haar worst'len zag met dood en smart,
 Toen zij de handen naar mij strekte,
 En mij - o God, verdiende ik *dat?*....
 Ik, die mijn vuist met bloed bevlekte,
 Uw toorn mij over 't hoofd verwekte,
 En U, en Uwe dienst vergat!

Doch laat ons den inhoud in 't kort aangeven:

Gedwongen in zijne jeugd, na 't verlies zijns vaders, van zijne moeder te scheiden, om eene ridderlijke opvoeding te genieten; verdrukt, gehoond, mishandeld door zijne omgeving, had Jose geleerd haat te betalen met haat, en in zijn hart een gevoel voelen ontkiemen van onwil en wrok tegen zijne medemenschen. Na den dood zijner moeder keerde hij naar 't ledige huis zijns vaders weer, waar hij slechts weinige jaren bleef; op een nacht was hij plotseling verdwenen. De dichter stelt ons het oogenblik voor, waarop Jose, na 7 jaren omzwervens, den geboortegrond weer betreedt:

Zijn wang was bleek, en droef zijn trekken,
 Doch uit den wrevel van zijn oog
 Was 't morren van een hart te ontdekken,
 Dat niet in ootmoed nederboog.

De wereld is hem een walg; hij twijfelt 'aan menschenliefde en hartsgehechtheid', ja 'soms zelfs aan God!'

Maar dat was kort; want wat op aarde
 Zijn haat mocht wekken, Gods natuur
 Hield voor zijn hart haar hemelwaarde,
 En sprak tot hem in nacht en morgenuur,
 Verkondigend een schepper, die
 Haar aanzijn schonk en harmonie.

Bij den Elbo stort hij zijn gemoed uit; en bitter zijn de woorden die zijn mond ontvallen; langzaam treedt hij voorwaarts, en bemerkt aan den overkant een klooster, vanwaar het koorgezang hem tegenklinkt. Hij staat stil: die klank dringt door tot in het diepste zijner ziel; maar dan, als hadde hij spijt zich een oogenblik der ontroering te hebben overgegeven, slaat hij de handen aan het voorhoofd en roept uit: "t Voegt anderer harten - niet het mijn!" Nu volgt weer eene hartstochtelijke ontboezeming, waarin de meest verschillende gevoelens elkander bestrijden; en aan het met zwarte wolken bedekte uitspansel zijns levens zien wij twee sterren schitteren: zijne moeder en Florinde; Florinde die hij gemeend had eens de zijne te mogen noemen; Florinde, die het zich tot taak gesteld had, hem op het goede pad terug te brengen, maar die men een ander had toegezegd, en waar hij ten laatste van henen vluchtte. Wezenloos staart hij voor zich; - maar eensklaps, eene hand raakt zijn schouder, verpletterd wijkt hij terug, en 't is eene hooge gestalte, met een wijd en sleepend kleed, die vóór hem staat. Jose's moeder heeft Florinde in een droom zijne komst voorspeld; geen andere ontving haar tot vrouw; Florinde komt om hem te redden, hem gelukkig te maken, en roerend is de wijze, waarop zij betere gevoelens in Jose's hart wil doen ontkiemen. Eindelijk schijnt het, dat hare pogingen met goed gevolg zullen worden bekroond; reeds knielen beiden tot gebed... Maar Florinde vergt het zwaard ten offer, en

Florinde, riep hij: dit 's mijn zwaard,
 Maar zie, wij scheiden niet op aard.

Toen elk, toen alles mij verliet
 Verliet dit eerlijk staal mij niet.
 Het heeft mij beter dienst gedaan
 Dan wat me ooit dienen kon,
 Ik kleef het als mij zelven aan,
 'k Min het als mijn oog de zon.
 Zoo dit het offer wezen moet
 Waarmeê mijn ziel haar euv'len boet,
 Zoo is 't met mij gedaan,
 En wacht ik 's hemels felste straf
 Op 't wederspanning voorhoofd af.

Geen bidden, geen smeeken helpt; hij vlucht en verdwijnt. Florinde stort neder, en na haar ontwaken vernam men geen klank meer uit haar mond; wat Jose betreft,

..... Na jaar en dag
 Vondt m'in een Pyreneesche grot,
 Het lijk eens mans, gestrekt op de aard,
 En vóór hem - een gebroken zwaard.

Schoonheden van den eersten rang, als sommige verhevene gedachten, gloed van verbeelding, rijkdom van kleuren, goed gelukte groepeerings van omstandigheden, zijn in dit stuk niet te miskennen; maar behalve de uiterst sentimenteele tint, over het verhaal verspreid, mag het zonderling heeten, dat de held, reeds neergekniel tot gebed, eene blijde, zonnige toekomst voor zich geopend ziende, al dit geluk laat varen, om zijn wraakgevoel, door het zwaard vertegenwoordigd, niet te moeten vaarwel zeggen. Voorwaar, zulk een karakter kan noch sympathie, noch medelijden inboezemen!

De verhalen, die nu volgen, winnen steeds meer in waarde, terwijl hetgeen *Jose* ontsierde van lieverlede verdwijnt; de dichter maakt zich langzamerhand los uit de banden der sentimentaliteit, en hoe zelfstandiger hij wordt, des te hooger hij stijgt.

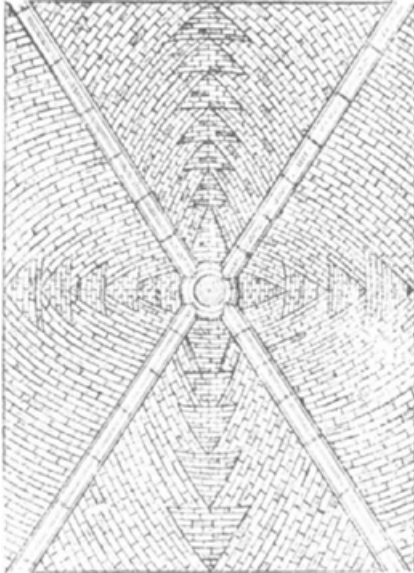
(*Slot volgt.*)

Leuven.

JOS. SCHRIJNEN.

De Sint-Michiëlkerk te Gent.

DAAR wij de Sint-Michiëlkerk wilden bespreken, en aangezien zij nog bezig was hare nieuwe kleederen aan te trekken, of beter misschien... hare kleederen uit te trekken, staakten wij een

oogenblik onze wandelingen totdat het toilet dezer kerk geheel voltooid was.

Daarbij was de frissche Meimaand (al te frisch, voorwaar!) in aantocht, en het was eene gelegenheid om ook een woordje te reppen over de versieringen rond het beeld der H. Maagd.

De Sint-Michiëlkerk of, om de volksuitdrukking te gebruiken, Sint-Michiels, is een der prachtigste tempels der stad: de bouwtrant is uitermate sierlijk, en alhoewel wij er de kunstig gemetselde gewelven van Sint-Jacobs niet wedervinden (waarvan hier de beeltenis), toch zijn de gewelven

ook het kenschetsende gedeelte der kerk. De witte ribben loop en kronkelen er spelend dooreen; zij beschrijven in hunne lieve bochten bevallige teekeningen, en leenen aan het gebouw eene slankheid en rijzigheid, welke de hoogte van den middenbeuk niet zou doen vermoeden.

Zonder hier juist in geschiedkundige bijzonderheden te willen treden, zij toch in het voorbijgaan gezegd, dat de eerste steen der kerk gelegd werd in 1440, en dat, zooals bij zoo vele onzer oude gebouwen, de werken ervan dikwijls onderbroken werden.

In de 17^e eeuw werd een octroi geheven, waarvan het vierde moest dienen om den toren te voleinden; doch hier rezen moeilijkheden uit voort met de Schepenbank, zooals het blijkt uit het rekwist, den 19 Juni 1743, door de kerkfabriek ingediend bij den gouverneur zijne Excellencie graaf van Coningsegg. De stad stond 46560 gulden courant ten achter, en het was slechts in 1827 dat de toren, ik zeg niet voltrokken, maar in staat was de klokken te kunnen bergen.

Het bouwen van dezen toren levert belang genoeg op om ons eene uitweiding te veroorloven, of liever deze uitweiding nog eene wijl voort te zetten.

Niet alleen vele, maar bijna al de kerken van ons land zijn in het geval van hunne natuurlijke bekroning verstoken te zijn gebleven. In het algemeen blijft de toren onafgewerkt, en kan dit eene zekere dichterlijkheid opleveren, het blijft toch niettemin altijd eene fout onder opzicht van bouwkunst. Men heeft zich reeds afgevraagd indien mogelijk die torens niet gebouwd zijn geweest om onvoltrokken te blijven staan, hetgeen zou neerkomen op dit, dat zij in den geest der bouwmeesters voltrokken zijn. Wat er ook van zij voor het algemeen, het is toch anders voor de kerk hier in spraak, want het voltooien der

naald werd meer dan eens aan het dagorde gebracht.

Er bestaan drie ontwerpen hiervan, alle uit de 2de helft der 17^e eeuw. Het eerste werd opgemaakt door den beeldhouwer Gillis Bonours, die, volgens de rekeningen van het kerkbestuur, hiervoor ontving in Juni 1652, twee pond XI sch. gr.

In 1653 verscheen een tweede plan, dat baron Kervyn de Volkaersbeke bij misgreep toeschrijft aan Lieven Cruyl. Dit ontwerp werd in koperplaat overgebracht door Heylbroeck, en ook vervaardigd in hout. Het is dit houten model dat lang in de 3^e rechter zijkapel der kerk berust heeft, en thans bewaard wordt in het Oudheidmuseum der Lange Steenstraat. Wij kennen den teekenaar van dat plan niet, doch het is in renaissancestijl, en bijgevolg geenszins in overeenstemming met den trant van het gebouw dat het moest bekronen.

Het derde ontwerp is dit van Lieven Cruyl, die er verscheidene jaren aan werkte en het uitgaf in 1662. De toren was in spitsbogentrant van het derde tijdvak en moest 470 Gentsche voeten hoogte meten. Rijk en kunstig van opvatting mag men er de woorden op toepassen, welke Kervyn de Volkaersbeke schreef omtrent het voorgaande ontwerp:⁽¹⁾ 'Het spijt ons deze bevallige naald niet slank en lief in de lucht te zien rijzen even als hare mededingsters, die aan Gent zulk schilderachtig opzicht geven.'

Ondanks al dezen goeden wil en ondanks al de aangewende pogingen bleef de toren altijd zonder dak tot in den zomer van 1824. Het jaar nadien vervaardigde men er den klokkenstoel, en op 17 November van dat jaar zonden de bronzen luchtzangers, die tot hertoe onder den toren gehangen hadden, voor het eerst, van uit hunne natuurlijke kooi, hunne galmen over de stad. De klokkenrij was met drie nieuwe stukken verrijkt geweest welke van Mechelen kwamen uit de vermaarde gieterij van Andreas Van der Gheyn.

(1) *Les églises de Gand*, II, p. 49.

Sedert 1825 heeft deze torenstomp geene wijziging meer ondergaan, en niets helaas! laat ons de hoop koesteren dat de spitse naald er ooit uit opschiete.

Dalen wij nu van den toren af in het inwendige der kerk, om ze in oogenschouw te nemen onder opzicht van schildering en kleursel.

Hier nogmaals is het de roode baksteen die de overhand heeft. Niet dat alle schildering verbannen zij, neen, de kerk bezit in hare zijkapellen rond het koor prachtige en rijk beschilderde vensters. Ziehier te dezer gelegenheid hoe wij het vraagpunt hier aan verbonden, op het Oudheidkundig Congres te Charleroi besproken.

Om reden van zijn doel zelf scheen het venster vrij te moeten blijven van alle kleursel, vermits de verf noodzakelijk het licht moet onderscheppen, dat de gothische stijl langs zijne wijde ramen met de vleet naar binnen roept. Niet te vreden nochtans met de muurvlakten te beschilderen, legden de middeleeuwsche kunstenaars zich ook toe op het versieren der vensterruimten, en vonden het middel om het glas te beschilderen, zonder hem zijne doorschijnendheid te ontnemen.

Nu, hoe komt het dat de school, die wil dat de bouwmaterialen ruw en naakt blijven, uitzondering make voor het glas, en na merkwaardige muurschilderingen met den ongelukskrabber verwoest te hebben, de glasschilderingen niet verniele, of minstens het gebruik er van niet verbiede? Het ware ontegensprekelijk barbaarsch maar toch logiek.

Ongetwijfeld is er niemand om de gevolgtrekkingen uit het hooger vermelde en hoog opgevijseld stelsel, tot dit uiterste te drijven, maar welk uitwerksel kan men toch verwachten van die kleurrijke vensters, waarvan de tintelende kleuren armzalig verloren gaan en sterven op den nog meer armzaligen en prozaïschen boerensteen...?

Overigens, welke ellendige omlijsting voor zulken weelderigen kleurenschat! Hier treft het inzonderheid, hier waar de pracht der ruiten gepaard moet gaan met de schamele naaktheid van den steen Dit rood, dit eeuwig rood is niet slechts kunsteloos, schreeuwend en eentonig, het is bovendien weinig in overeenstemming met de prachtige uitstalling der kunstschaten, welke wij op de vensterglazen mogen bewonderen.

Daarbij komt het ons ook onbegrijpelijk voor, waarom dat gedeelte van een gebouw mag beschilderd worden dat er niet bestemd voor schijnt te zijn uit zijnen aard zelf, terwijl ginds ander gedeelte alle kleuren moet derven, alhoewel zijn aard en zijn wezen het ontegensprekelijk niet enkel vragen maar zelfs eischen!...

Treffend van zonderlingheid en gemis aan schoonheidsgevoel, de hooge vensters van het koor werpen op het altaar hunne levendige, rijk getinte en zacht geteemde tonen, terwijl de bogen die ze steunen en beschutten en de muren die ze omlijsten, akelig grijnzen in hunne doodsche en eentonige kleurloosheid.

De harmonij is de stempel der kunst, en in eene kerk met naakte muren en schitterende geschilderde vensters is die harmonij verbroken. Ja, al verdacht men ons van verwaandheid en overdrijving, naakte muren en gekleurde vensters zweren met elkander, en hun samengaan is eene onharmonische en schreeuwende tegenstrijdigheid.

Nog het een en het ander ware er te zeggen nopens de gewaande herstelling van Sint-Michiels, en veel omtrent de versieringen, de beelden, de meubleering en stoffeering onzer zoogezegde herstellde kerken, doch hier later over, om nu slechts nog twee punten aan te raken.

Al de oude autaren van Sint-Michiels zijn in renaissancestijl met de kenteekenen eigen aan dat vermeend tijdstip van kunstherleving, dat alles in een en denzelfden vorm scheen te gieten. Één autaar nochtans, namelijk dat van de Sint-Sebastiaankapel maakt uitzondering; het is in gedreven koper en op het voorstuk prijkt de naam van Jan Pilsen, die dit merkwaardig kunststuk in 1729 vervaardigde.

Dit autaar is buitengewoon rijk en prachtig, doch het effect er van, is merkkelijk verminkt, sedert het autaar gedoken zit in hetgeen ik niet aarzel te noemen... eenen steenoven. Niemand, die niet verblind is door enge en onberedeneerde vooringenomenheid, kan loochenen, dat versierende schildering hier niet alleen nuttig ware, maar zelfs noodig om het pronkstuk in zijn volle daglicht en zijne karaktervolle macht te doen uitkomen.

Zonder de beginselen der twee scholen hier te bespreken waaraan men de prachtige geschilderde vensters te danken heeft, mogen beide soorten van ruiten heerlijk genoemd worden. Het koperen autaar bewijst door de waarde en den luister van het metaal dat het een levendigen kader vordert, en al deze pracht gaat onaangenaam aanstooten tegen ruwe en weinig opwekkende kleiaarde, en al dat leven van kleur en schildering dooft uit op den alledaagschen en weinig esthetischen baksteen!

Ik wil wel dat deze kapel eenig is in de kerk, doch zij bewijst niettemin zonneklaar, dat eene bescheiden muurschildering mede zou geholpen hebben om den luister en het harmonisch geheel van het monument oneindig te verhoogen.

Onbekreund met de beginselen der nieuwerwetsche bouwkundigen die alle decoratieve schildering uit onze kerken verbannen, voert met de meimaand de volksgodsvrucht eenen wel is waar naïeven, maar toch frisschen en teederen kleurenovervloed in. Het

beeld der H. Maagd prijkt te midden der schoonste bloemen onzer hoven, en de versiering alhoewel onwetenschappelijk, maar toch los, zwierig en lief, herinnert aan het vers van Boileau:

‘Ce ne sont que festons, ce ne sont qu'astragals.’

Dit jaar in Sint-Michiels, geurde de bloemengarde van Maria in de koornis van den zijkruisbeuk, en niets werd gespaard om haar luister bij te zetten. Bloem- en heesterstruiken, rozen, kransen, wimpels, vanen en vlaggen vormden met hunne bonte schakeeringen het zonderlingst mengsel van kleuren, doch in weerwil van het krijschende der tonen en de misgrepen tegen de harmonij, voelde men dit gedeelte der kerk als herleven, en ware alles niet omzoomd geweest door dat afschuwelijk roode steenveld der bloederige muren, men zou als doordrongen zijn geweest van den milden en levensaanbrengenden adem der natuur.

Wanneer zullen de ridders van den krabber hun ergerlijk werktuig hersmeden in een even ergerlijken bezem, om onder den drang der medoogenlooze logiek, al deze bloeisels en katoenetten weg te vagen...? Nooit, niet waar, want bij het herleven der natuur klopt het menschelijk hart ook feller en warmer, en het wil zijne meer levendige en meer teedere gevoelens uitdrukken met bloemen te scharen en wimpels te hangen rond den troon der Moeder Gods.

Wederom stel ik de vraag waarom onze kerken binst ééne maand in feestelijken opschik getooid mogen zijn, om binst de elf overige maanden in hunne versteven eentonigheid te moeten treuren? De God die er huist is de God van liefde, die luidens de spreuk van het H. Schrift: ‘onze jeugd met vreugde overgiet’. Die gewaarwordingen van liefde en vreugde, en welke de kerk zóó goed weet te vertolken in hare ceremoniën, borrelen op in alle

harten en moesten ook hunne ontboezeming vinden in de tempels ter eere van dien God opgericht.

Verder grijpt er geene plechtigheid plaats in onze kerken of men breekt af met het hardvochtig beginsel van den blooten steen, en alles wordt uitgehaald en uitgestald en alles glanst en wemelt van goud, zilver, bloemen, vaandels en standaarden. Niemand vindt het ongepast, integendeel; personen en bladen die het hevigst het nieuw Evangelie, den Credo van het krabbersstelsel verkonden loopen over van lof en geprijs. Zóó was het tijdens de blijde intrede van onzen geliefden Bisschop; men vond geene loftuigingen genoeg om de bonte versiering van Sint-Baafs op te hemelen en dithyrambisch te bezingen. Het liep van mond tot mond dat de nieuwe Saulussen door de genade getroffen op den weg van Damascus, hunne bekeering gevonden hadden...!

Ja, het is mijn stokpaard, indien de decoratieve versiering nu en dan kan behagen, dat zij besta uit bloemen, wimpels of beschildering, het is een teeken dat zij de aartsvijandin niet is van hetgeen onze tegenstanders als het ware en echte kunstbegrip willen doen doorgaan.

Natuurlijk moet de muurschildering sober zijn en geenszins de potsierlijke uitstalling van eenen verfwinkel, nabootsing van al de kleuren van den regenboog met hunne onderverdeelingen en de onderverdeelingen van deze onderverdeelingen. Alle overdrijving en overmaat moeten geweerd worden; het principie er van moet gestudeerd worden, en mijns dunkens staat het fiks en duidelijk geschreven op de oude schilderijen der middeleeuwen.

Uit dien hoofde hebben wij volmondig den wensch toegejuicht van het hooger vermelde Oudheidkundig congres te Charleroi gehouden, en luidende: 'Het is wenschelijk dat de Regeering niet alleen wake voor het behoud der overblijfsels van oude muurschilderingen, welke men van tijd tot

tijd in onze kerken ontdekt, maar ook, dat zij de herstelling ter hart neme van die, welke voor de kunst nog een wezenlijk belang opleveren.⁽¹⁾

Meimaand 1891.

G. VAN DEN GHEYN.

(1) *Compte-rendu des travaux du Congrès de Charleroi*, p. 329

Iets over natuurbeschrijvingen.

VAN alle goed, van alle schoon wordt door sommige letterkundigen misbruik gemaakt.

Zoo was het, zoo zal het altijd zijn.

Moet dat beletten de misbruiken aan te wijzen en te veroordeelen?... Zeker neen, want onder hen die er zich plichtig aan maken, loopen veel onvrijwillige blinden die, bij den eersten lichtstraal, ziende zullen worden en den rechten weg terugvinden.

Een van de grootste misbruiken onzer romanen novellenschrijvers is de natuurbeschrijving.

Zijn er niet veel romans waar, in het begin van ieder hoofdstuk *de zon, gelijk een vurige bol, aan den onbewolkten blauwen hemel staat te prijken?*... Dan volgt *de dauw die op de minste graspijklens tranen geweend heeft, dan de gevleugelde zangers die hunne hymnen ten hemel rijzen doen, enz.....*

Ongelukkig! indien ergens de nacht als omstandigheid voorkomt. Nu krijgt gij de maan, *de bleeke herderin.....*, de stilte alleen onderbroken *door het geblaf van een verren wachthond, enz., enz..*

Ik weet een verhaal waar zeven volle bladzijden besteed worden aan het beschrijven van den hof eener woning.

Waarom telde gij alle die boomen?

vraagt, in een oud lied, de ruiter aan de maagd. Moest ik hetzelfde aan den schrijver vragen, ik geloof niet dat hij een antwoord vinden zou.

Wie jonge geesten opleidt, ondervindt gedurig

hoe aanlokkelijk voor hen de natuurbeschrijvingen zijn. De Lente, bij voorbeeld, wat schoon onderwerp!... Daar gaat de verbeelding hare vlucht nemen; dat is schoon, dat is dichtelijk!... Slaat ze gade in een verhaal; telkens dat het mogelijk is, zullen zij er eene natuurbeschrijving weten in te lasschen: daar, volgens hen, is de poëzie, daar is het middel om te schitteren, om te toonen dat men schrijven kan. Zou men niet zeggen dat sommige schrijvers, al hebben zij reeds een grijzen baard, nog iets overhouden van die dwaling hunner eerste jaren?...

En is het zoo, dan dient er bijgevoegd: houdt op, vrienden, want het middel dat gij bezigt, is niet geschikt om u eer te verwerven en u te doen bewonderen. Integendeel!... De lichtzinnige lezer, die er enkel op uit is uw historieken te kennen, verveelt zich bij uwe beschrijvingen omdat zij zijne nieuwsgierigheid niet voldoen, en slaat ze haastig over; de verstandige lezer geeft zich rekenschap van ieder uwer bladzijden en veroordeelt onverbiddelijk uwe beschrijving, indien zij door den samenhang niet gevraagd werd.

Volstrekt veroordeelen wij, in de verhalen, de natuurbeschrijvingen niet. Gelijk het in de schilderkunst zeer goed staat dat nevens den mensch ook eenig minder schepsel voorkomt, zoo ook doet het deugd in de letterkunde rond den held ook de mindere natuur te voorschijn te zien komen. Dat verkwikt, dat veredelt, dat vergroot en verheft. Te meer, het beantwoordt aan eene algemeene genegenheid uit het dagelijksch leven: wie heeft er niet geerne eene bloem op de venster staan, of een vogelken aan den muur hangen?...

Maar, om goed te zijn, moet de natuurbeschrijving met het geheele in verband staan en er eene taak te verrichten hebben.

Hoe kan nu eene natuurbeschrijving gewettigd worden?...

Het is voordeelig de verbeelding van den lezer nopens een feit te vestigen. Daartoe helpt zeer dikwijls de tijd en de plaats.

Het kan gebeuren dat de mindere schepsels eenigen invloed op de helden bewerken, ja, dat zij handelende optreden.

Dat zijn de twee bijzonderste redens voor het geven eener natuurbeschrijving; maar, gelijk ieder ziet, de beschrijving heeft in beide gevallen niet dezelfde weerde en zal niet even breed ontwikkeld worden: in het eerste geval zal zij zeer kort zijn, omdat zij alleenlijk eene bijkomende omstandigheid bevat; in het tweede zal zij langer zijn, omdat zij daar soms zooveel geldt als een bijhoorig personage.

Ik zeide hier geerne nog een woord over eene derde manier van de natuur in een verhaal te beschrijven.

Die manier, tot hiertoe, om zoo te zeggen, alleenlijk door dichters gebezigd, mag door iederen schrijver aangewend worden, want zij steunt heel en gansch op hetzelfde grondbeginsel als de vergelijking en de leenspreuk, die tot allen stijl, gebonden en ongebonden, behooren.

Die uiterst dichterlijke manier bestaat in de mindere natuur die den held omgeeft, zinnebeeldig te beschouwen en er eene gelijkheid of eene tegenstelling in te vinden van den beschreven toestand.

In elk geval is er groot voordeel aan: de verbeelding des lezers wordt er krachtig door opgewekt en ziet veel klaarder.

Dan, in de gelijkheid krijgt de held eene bijzondere weerde, eene buitengewone macht: hij komt ten volle uit als de koning der schepping, dewijl de mindere natuur, als eene slavinne, in zijn lot deelt, ofschoon zij gansch vreemd was aan het werk dat hij pleegde. In de tegenstelling, ontstaat voor den held warme genegenheid, wanneer hij ten goede handelt: het hert des lezers is aangedaan,

ontroerd, ja soms verontweerdigd, als het ziet dat de mindere natuur haren koning gelijk uitdaagt, en lachen durft, terwijl hij weent; wanneer hij slecht handelt, vergroot de afkeer dien hij door zijn gedrag reeds verwekt: hij, koning, krijgt hier de lesse van de mindere natuur die beter als hij wet en recht onderhoudt en billijk weent, waar hij boos lachen durft.

Om dat alles klaarder te maken, gaan wij eenige voorbeelden aanhalen.

1° Uit het schoon stuk *De Beproeving* van dichter *Janssens*:

Gabrielleken ligt ziek op heure kamer: o! 't Was er zoo goed!

De zoete vogelkens zongen,
Al in het juligroen;
De blijde bloemekens hongen
In feestelijk festoen.....

Toch, Gabrielleken is zeer ziek: alle middels worden aangewend om de ziekte te doen keeren, zelfs te Rome worden gebeden gevraagd... Vreugde!

En ziet, er daalde iets verzachtend
In 't hoofdje van pijn gescheurd
En in het ouderhert, smachtend
Naar hoop en... weer opgebeurd.

De zoete vogelkens zongen
Al in het juligroen;
De blijde bloemekens hongen
In feestelijk festoen.....

Gabrielleken, o vreugde! doet heure eerste Communie op heur bed.

't Was recht dat de vogelen zongen
En sprongen in 't juligroen,
Dat blij de bloemekens hongen
In feestelijk festoen.....

Ach! het vaderhert is beklemd. O angstige droeve stonden?... Zou 't waar zijn dat zij sterft?... Wie durft er nu blijde zijn?...

Zwijgt, vogelen, zwijgt daar buiten.
 Legt, planten, uw bloemen neer.
 En lacht zoo niet door de ruiten
 Met ons folterend hertezeer....

Het geliefde dochterken is dood. O wreede beproeving..... Maar de Christen vader onderwerpt zich, troost zich bij God en looft Hem.

Looft, vogelkens, in uw zangen
 Den Heere, door 't juligroen!
 Laat bloemen uw kranskens hangen
 In feestelijk festoen!

De schrijver heeft, gelijk men ziet, vijfmaal dezelfde bijzonderheden, de vogels en de bloemen, als zinnebeelden genomen: vier keeren komen zij voor als gelijkheid en eens als tegenstelling.

2° Uit *Dreizehnlinden* van *Weber*, overgedicht door eerw. heer *De Lepeleer*.
 Elmar ging de grijze Swanahilde raadplegen:

'op het woud zijn duistre paden
 treedt u 't Noodlot eenmaal tegen.'

Dat waren hare leste woorden.

Duistere woorden! wellicht voorspellen zij tranen en angst.

Elmar ging. - In wolkenluiers
 voer de mane weggeborgen;
 droppels dropen van de blâren,
 grauw en eindelijk rees de morgen.

Wolken voor de maan, beeld van het geheimzinnige, raadselachtige, duistere;
 droppels, beeld van tranen; grauwe morgen, beeld van het treurige, van den kommer.

Elmar, door 's konings bode beschuldigd, heeft zich verdedigd. De schepenen gaan hun oordeel vellen. Zal Elmar schuldig erkend worden?

Alles zweeg; van uit de linde
 vielen dwerlend gele blaren,
 en de kranke, bleeke zonne
 zonk in 't Westen weggevaren.

En een kleine vogel kriep te,
 hooge in 't lindenloof aan 't kermen:
 'Winter wordt het, droeve winter;
 Wie zal over mij ontfermen!'

Zegt die treurige natuur u niet dat Elmar gaat veroordeeld worden?... Straks treurt hij gelijk het gele blad, dooft zijne vreugde uit gelijk de zonne en is het Winter in het herte van den balling!...

Elmar verlaat zijne vaderstreke.

Door den vlierboom
 over 't strooien dak gebogen,
 stoof de wind; de laatste bessen
 vielen, en de bladren vlogen.

En hij, Elmar, kloeke spruit, wordt ook van zijnen stam ongenadig weggerukt door den storm van den nijd en de valscheid.

Elmar ligt ziek in het klooster. Hoort hoe die treurige omstandigheid door de korte beschrijving aangebracht wordt.

Buiten stoof de grauwe sneeuwolk
 met den storm, heur' speelgezelle;
 binnen glom het droevig lampken
 in des kloosters ziekencele!

Treurig is 't bij Hildegonde: haar vader, de graaf is dood.

Over 't hof van Bodinkdorpe
 woog een zwaar en drukkend zwijgen:
 wind noch vogel zong of roerde
 in de donkre lindentwijken.

Stilzwijgendheid en duisternis spreken van dood, van droefheid.

Hoopt, o Hildegonde, want vader is als Christen gestorven, zijne onsterfelijke ziel zal het eeuwig licht genieten; hoopt, straks komt Elmar toe.

En een vlinder vloog ter venster,
 en de zonne stond te pralen
 en heur lichtstreep, op den vloer, ging
 langzaam, langzaam verder stralen.

De vlinder, beeld der ziele die van haar hulsel ontslagen is; het zonnelicht, beeld van glorie, beeld van vreugde.

Wie ziet, wie voelt niet dat de natuurbeschrijvingen, zoo aangebracht, niettegenstaande hunne bondigheid, eene weerde, eene kracht, eenen glans krijgen die zij nooit anders hebben?... Hier zijn 't geen inlijstingen, zij maken deel van de schilderij; hier zijn 't geene bijgebonden losse bloemen, 't zijn bloemen die op den tak zelf wassen; hier is 't geen nutteloos en vreemd bijvoegsel, het is een spiegel waar het grondgedacht in weerkaatst wordt.

Maar, om zoo die beschrijvingen aan te wenden, is het niet genoeg te kijken met de oogen des lichaams en te zeggen wat men ziet gelijk de eerste en de beste die twee oogen heeft; men moet daartoe de natuur met de oogen der ziele, met een gevoelig herte beschouwen en raden wat ieder schepsel, in zijne tale, aan onze ziele zegt.

Sainte-Beuve, in *Causeries*, spreekt als volgt over Topffer, een Zwitserschen schilder: Topffer est un disciple des Flamands. Et ne venez pas lui dire que ces merveilleux peintres des choses naturelles ne font que copier minutieusement la nature. Pour Topffer, il y a une vie cachée dans tout paysage, un sens, quelque chose qui parle à l'homme; c'est ce sentiment qu'il s'agit d'extraire, de faire saillir, de rendre par une expresion naïve et fidèle qui n'est pas une pure copie. Le paysage, selon Topffer, n'est pas une traduction, mais un poème. Un paysagiste est non pas un copiste, mais un interprête; non pas un habile *diseur* qui décrit de point en point et qui raconte tout au long, mais un véritable *poëte* qui sent, qui concentre, qui résume et qui chante. Et ce n'est qu'ainsi qu'on s'explique aussitôt et pleinement, dit-il, pourquoi l'on voit si souvent le paysagiste, qui est donc au fond un *chercheur de*

choses à exprimer, bien plus qu'il n'est chercheur de choses à copier, dépasser tantôt une roche magnifique, tantôt un majestueux bouquet de chênes sains, touffus, splendides, pour aller se planter devant un bout de sentier que bordent quelques arbustes étriqués; devant une trace d'ornières qui vont se perdre dans les fanges d'un marécage; devant une flaqué d'eau noire où s'inclinent les gaulis d'un saule tronqué, percé, vermoulu... C'est que ces vermouluures, ces fanges, ces roseaux, ce sentier, qui, envisagés comme objets à regarder, sont ou laids ou dépourvus de beauté, envisagés au contraire comme signes de pensées, comme emblème des choses de la nature ou de l'homme, comme expression d'un sens plus étendu et plus élevé qu'eux-mêmes, ont réellement ou peuvent avoir en effet tout l'avantage sur des chênes qui ne seraient que beaux, que touffus, que splendides. En revenant aux peintres flamands, il s'attache à montrer que leur faire n'est pas, comme on l'a dit, toute réalité, mais bien plutôt *toute expression*; que ce faire est plus fin, plus accentué, plus figuré, plus poétique qu'aucun autre...

Ik begeer dat deze bladzijde door eenige onzer romanschrijvers gelezen worde en ze tot het besluit brenge: 'Wij gaan in onze natuurbeschrijvingen, onze Vlaamsche schilders navolgen; wij ook willen *chercheurs de choses à exprimer* worden, van *chercheurs de choses à copier* die wij vroeger waren; wij zullen in ieder tafereel het gedacht pogen te vinden dat er uit straalt, en het in verband brengen met onze helden.'

Zeker, het zal verscheiden bladzijden *min* zijn, het zal verscheidene dagen *meer* tijd vragen, - maar 't zal *kunstenars* maken en *waren* roem verwerven.

Sint Niklaas.

AM. JOOS.

Het Vlaamsch in de '*Revue des deux Mondes*'.

IK stond heel verwonderd, toen ik, eenige maanden geleden, hoorde dat de '*Revue des deux Mondes*' een artikel aan het vlaamsch had gewijd: *Trois poètes flamands*. Die mij dat aankondigde had zelf het artikel nog niet heel gelezen; hij wist mij alleen te zeggen, dat het de biographie van Ledeganck, Th. van Rijswijck en van Beers bevatte, - dat deze laatste den val van onze taal voorzegt had...

Meer moest ik er niet van weten; ik had al van 't begin bij mij zelven gezeid: Welhoe! een gallisch tijdschrift zou zich met het vlaamsch bezighouden anders dan om het te verguizen! dat is niet mogelijk! - Ik had niet mis geraden! Mijne nieuwsgierigheid was echter opgewekt, en ik vraagde het nummer (van 1sten Oktober 1890) te leen om met mijne eigen oogen getuige te zijn van fransche geleerdheid in zake van nederlandsche letterkunde.

Eerst gezien, wie de schrijver is! - *M.L. Van Keymeulen*. - Lieve lezer, de gallische redactie heeft de oogen op dien echt vlaamschen naam toegedaan; want het artikel is toch zoo gallisch gedraaid, als men 't in *chez-nous* verlangen kan: oppervlakkig, - vol eigendunkelijkheid, - medelijdend ten opzichte van die sullen van Vlamingen, die tegen hunnen volksondergang moedig, maar te vergeefs worstelen!

Om over de drie hooger genoemde dichters te kunnen spreken, moest de schrijver toch eene inleiding aaneendriegen. Iemand anders zou 'Na de omwenteling van 1830..' begonnen zijn; maar M. L. Van Keymeulen wil doen zien, dat hij er meer van weet - of gelezen heeft, en begint - vóór van Maerlant.

Van dezen onzen aartsvader kent hij echter niets, dan zijne vertalingen uit het latijn, en spreekt daarvan, als van plumpe rijmelarij! Van zijne oorspronkelijke werken geen woord!

Van aan van Maerlant tot aan de laatste hertogen van Burgondië heeft onze taal weinig voortgebracht (eenige balladen en liederen) doch onder deze fransche vorsten is zij verbasterd: dat moest aangestipt worden!

Van de XVIe eeuw te beginnen werd onze taal alleen in Holland beoefend. Vondel alleen echter wordt genoemd; hij is 'une individualité puissante, dans laquelle il y a du Corneille et du Milton'! - Verder wordt weer niemand genoemd, dan Bilderdijk, waar dan nog niets over gezegd wordt, dan dat hij talent had.

Intusschen 'la poésie flamande avait trouvé un dernier asile au sein des chambres de rhétorique, où l'on rimait, en l'honneur des neuf soeurs et de Phébus Appollon, des vers dont la défroque mythologique, prodiguée avec excès, ne parvenait pas à masquer l'écoeurante platitude'!

Ik heb dat zoo letterlijk afgeschreven, omdat het mij voorkwam als had ik het nog elders gelezen! Doch: les grands esprits...

Arme Vlamingen! waarom u toch zoo aan uw arm vlaamsch gehouden. Hardnekkig hebt gij de voordeelen verstooten, welke de groote natie u aanbood. 'Noble dispensatrice de la gloire, asile du goût et des beaux-arts, la France exerce sur l'univers intellectuel une influence semblable à celle qu'avait jadis la Grèce sur le monde civilisé: sa langue répandue dans toutes les contrées, est celle des cours et de la diplomatie; sa littérature est, chez toutes les nations, l'aliment des esprits éclairés⁽¹⁾'! - Maar gij kunt er niet aan doen; niemand heeft zichzelven gemaakt; ook zal M.L. Van Keymeulen, die het toch wel weten moet, wanneer hij van 'les instincts naturellement prosaïques du peuple flamand' spreekt, u daarom niet minder achten.

't Is al kluchtig, hoe hij Ledeganck (die in 1809 geboren is!!), ontleedt. *De drie Zustersteden* is al wat hij van dezen dichter noemt, en daar maakt hij een soort van analyseken van, gelijk men er vinden kan in de schrijfboeken der leerlingen van de tweede klas onzer waalsche athenaea. Ledeganck zelf is een 'petit bourgeois' die verkeerd oordeelt over Parijs. - Ha hij oordeelde verkeerd! Hadde de man twintig jaren langer mogen leven, zijne klachten zouden tienmaal bitterder, zijne waarschuwingen tienmaal dringender geweest zijn!

Maar weet ge wel, o lezer, tot welk besluit M.L. Van Keymeulen na die schooljongensachtige ontleding komt? Welnu, hij vraagt op eene loosberekende wijze, of Ledeganck wel een groot dichter is. Hij zelf durft het niet bevestigen!

Dan komt hij tot Th. van Rijswijck. Van dezen dichter maakt hij 'den oudsten der zeven zonen van eenen wever', en *vier regels verder* 'nous le voyons moniteur dans la classe de son père'! - M.L. Van Keymeulen is dus ook nog lichtzinnig gelijk een Franschman! Hadde hij in den tijd van den Door geleefd, hij ware er niet proper afgekomen, hij die den volksdichter zoo echt-fransch voor 'vulgaire' en 'trivial, ignorant,' enz. uitmaakt, en hem zelfs het

(1) MALTE-BRUN, *Géographie universelle*, tome XIV, page 266.

standbeeld niet gunt, dat de Antwerpenaars aan hunnen Door hebben opgericht!

Van Beers komt er bij onzen criticus nog het best van af. Hij wordt wel eenige graden lager geplaatst, dan de Vlamingen hem gewoonlijk stellen; zijne manier van de wereld te beschouwen is wel de ware niet, in zijne *Jongelingsdroomen* is te veel droomerige gevoelerigheid, die hem ook later bijblijft; zijne onderwerpen zijn alledaagsch, zijne verbeeldingskracht gering evenals de voortbrengselen zijner muze; maar er wordt met nog al lof gesproken over *het Kerkportaal*, *de Bestedeling* en *Begga*.

Het *Confiteor* echter, het bekroonde *Confiteor* krijgt ervan! 'Malheureusement après avoir plané dans les hautes sphères philosophiques, le poète descend dans les régions basses de la politique et son épître se termine en queue de poisson par une allusion à la lutte des écoles.'

Vooraleer te sluiten veroordeelt de schrijver in 't voorbijgaan de particularisten om zich naar den kant van Ledeganck (die nooit geweten heeft wat particularisten waren) en van Beers (die wel geen particularist, maar toch een democraat in de letterkunde was) te scharen. En dan vraagt hij, zonder zich te bekreunen om te weten, wie van hen op den goeden weg is: 'ce chemin peut-il les conduire quelque part?' En hier denkt hij waarschijnlijk niet eens, dat hij den dichter van de *Jongelingsdroomen* bitter hekelt om eene dwaling van latere jaren. 'Van Beers lui-même - zoo gaat hij voort om op deze vraag te antwoorden - paraît en douter... dans un morceau adressé à ses fils...' - Inderdaad, van Beers raadt zijne jongens stellig af ooit de Vlaamsche lier te tokkelen... dewijl dat niets opbrengt!...

En uit zoo een' ongelukkigen raad, door den dichter misschien in eene vlaag van ontgoocheling geschreven, leidt M.L. Van Keymeulen af, dat onze taal (en dus ook onze stam) ten val is gedoemd, en hij troost ons met het medelijdend gelaat van eenen verwaaiden neef, die zijnen schatrijken oom op zijn sterfbed bezoekt: troost u, zegt hij; andere rijkere en grootere volkeren hebben 't zelfde lot ondergaan, en een mirakel alleen zou het Vlaamsch kunnen redden. Hij die het 'déisme rationaliste' van van Beers' lateren leeftijd goedkeurt, hij gelooft dus nog aan mirakelen!

Welnu, wij Vlamingen antwoorden hem: *Va pour un miracle!*

Moge dit artikel de oogen openen aan vele Vlamingen, die licht gevleid zijn, als maar een vreemd blad of tijdschrift zich met onze taal wil bezighouden; en zij wezen dubbel op hunne hoede, wanneer 't een fransch tijdschrift is. Zelf over onze taal oordeelen kan de redactie van *La Revue des deux Mondes* niet; een artikel over onze taal opnemen door eenen echten Vlaming geschreven, dat doet zelfs onze belgische (??) Patriote nog niet; ergo, wien laat zij dan schrijven, tenzij den eenen of anderen, die met M.L. Van Keymeulen de Franschen vleien wil met hun te zeggen: 'On ne se donne pas la

peine d'apprendre une langue aussi difficile que peu répandue pour retrouver, sous une forme affaiblie, ce qu'on connaissait déjà'. Geleerde Vlamingen, gij die, (jammer in 't fransch!) vele dingen schrijft, welke de Franschen nog niet kennen, leert hier, wat gij in 't vervolg te doen hebt, en herinnert u wat Ledeganck zegt van ons voorgeslacht:

Dat het nooit de taal der vaderen verzaakte,
Zelfs dan als 't tot de wereld sprak!

Namen.

D. CLAES.

P.S. Toen dit artikel geschreven was, las ik het aan mijn huisgezin voor; en toen ik aan de 'instincts prozaïques' van het vlaamsche volk kwam, zeide Frits: 'De Franschen hebben zeker hetgeen zij 'les défauts de leurs qualités' noemen: zij zijn al te dichtterlijk; 't is daarom, dat zij nooit eenen Memlinc, eenen Rubens, eenen van Dyck, eenen Craeyer, eenen Teniers hebben willen kweeken! 't Is daarom zeker ook, dat zij geenen Benoit willen decreteeren, o geenen Tinel willen bakeren! - Of zouden zij die heeren later ook als de hunnen willen doen doorgaan?

En toen ik gedaan had met lezen, vraagde hij:

'Wanneer zal M.L. Van Keymeulen in de *Revue des deux Mondes* een overzicht geven van de fransche letterkunde in België - een onpartijdig overzicht wel te verstaan?'

D.C.

Galilei.**(Vervolg van blz. 59.)**

Men stelde onlangs de volgende vraag: Was het wel noodig een vonnis over die nieuwe leering te vellen?

Zonderlinge vraag! De XIXe eeuw zoude zich gewis niet de moeite getroost hebben een onderzoek, eene bespreking over zulk vraagpunt in te stellen. Men is maar al te gelukkig eene dringende uitspraak van kant te kunnen schuiven, om aan de bespiegelende kennis van den volgenden dag over te laten eene wetenschappelijke leering van daags te voren door den sluier der vergetelheid te omhullen. Men heeft heden den tijd niet, een wetenschappelijk punt, gisteren met trom en geschal vooruit gezet, te doorgronden, wijl het onmiddellijk vervangen wordt door eene nieuwere leering.

Zoo handelde men niet in de XVIIe eeuw. De Inquisitie wilde na degelijk onderzoek eene uitspraak geven die meer dan noodzakelijk voorkwam. Die noodzakelijkheid was door de gebeurtenissen en de omstandigheden klaar bewezen en het H. Officie kon zich niet onttrekken, noch aan de overweldigende kracht, die eene veroordeeling afvergde, noch aan den drang der hartstochten die bij zoovele geleerden zijn toppunt had bereikt. De aanranding, tegen Aristoteles gericht, werd aanzien als eene godsdienstschennis zwanger van groote onheilen. De Inquisitie beoordeelde dus de leering van Copernic door Galilei met een gansch verschillend

inzicht vooruitgezet, of ten minste moetende geheel andere gevolgen na zich sleepen.
 - 'Indien, zoo schreef in 1641 de geleerde Athanaas Kircher, vriend van Galilei, de Inquisitie haar vonnis niet had uitgesproken, dan zou er groot gevaar opgerezen zijn voor den Godsdienst, dan zoude het geloof eenen geweldigen schok hebben ondergaan en ware de wereld weer omhuld geweest in de nare duisternissen der onwetendheid, in plaats van onder voorwendsel eener meer bovenzinnelijke wijsbegeerte, eene nieuwe leering te mogen begroeten!'

Dat men niet schokschoudere bij zulke bewering! De waarheid kan soms gevaarlijk voorkomen uit oorzaak der omstandigheden, die wij in de taal der godgeleerdheid: 'per accidens' of bij toeval noemen. Zoo is het met de H. Schriftuur. Het goddelijk geschreven Woord, de Waarheid zelve, behelst soms voor zekere menschen menige bladzijden die als duister voorkomen om de verhevene waarheden die zij bevatten, om hunne onvolmaakte kennis der talen waar de Bijbel in geschreven is, en om de oude gebruiken die daarin vermeld worden. De duisterheid die het woord des Eeuwigen Lichts schijnt te benevelen, kan gevaarlijk zijn voor personen, die, het ambt niet hebbende als dienaars der H. Kerk de geloovigen, schriftelijk of mondelings in het geloof te onderwijzen, beroofd zijn van de vereischte geleerdheid, om zonder gevaar de heilige boeken te kunnen gebruiken. Daarom ook achtte de Kerk het noodig aan dergelijke personen de lezing des Bijbels, in eene der levende talen overgebracht, te ontzeggen.

Niemand mag dus als vreemd aanzien dat de leering van Copernic, niet *door hem* maar *door anderen als volstreckte waarheid* vooruitgebracht, verboden werd, overtuigd dat men was Kerk en Maatschappij in gevaar te brengen door het aanvaarden van zulke leering. Men wilde in het H. Schrift eene valscheheid ontdekken, en nochtans de geloofsleer, zooals het Concilie des Vaticaans het verkondigde, zegt dat de H. Schriftuur nooit eene valscheheid aanleeren zal, wijl God zijn eigen niet kan loochenen noch de waarheid tegenspreken.

De Inquisitie ging hare rechtsbevoegdheid niet te buiten met aan de veronderstelling van Copernic het burgerrecht in de bijbelverklaring te weigeren, met haar niet te willen aanvaarden als grondslag van een ophelderingsysteem in de scholen van godgeleerdheid: maar zij ging te ver met het stelsel van Copernic als vals en bijna kettersch te verklaren, met het te veroordeelen om reden dat zij eene tegenspraak meende te ontwaren tusschen de leering van de beweging der aarde en de letterlijk verklaarde bijbelteksten.

Het strookt met ons inzicht niet de uitspraak der Inquisitie te verrechtvaardigen, zooals vele katholieken ten onrechte doen, maar wij willen hier, al moesten wij ons aan herhaling plichtig maken, de drie oorzaken der dwaling van de rechters

aanstippen. 1° Eene uiterste vrees van gunstig te schijnen aan de noodlottige neiging van zonder gegronde reden, eene figuurlijke spreekwijze in de H. Schriftuur aan te nemen. De buitensporigheden bij de Protestanten door de vrije uitlegging te weeg gebracht, baarden die vrees. Dat men liever oordeele. De nederlandsche Calvinist Philip Lansberg, verdediger des stelsels van Copernic en Galilei, schreef: 'God heeft in de zon een afbeeldsel der H. Drieeenheid geplaatst, want, *gelijk er drie zijn die getuigen in den hemel: de Vader, het Woord, en de H. Geest, en deze drie zijn één*, zoo ook zien wij in het eerste uitpansel drie gesternten, die de aarde verlichten, namelijk de *Zon*, de *Maan* en de *Lucht*; en gelijk de *Vader* door zijn eigen bestaat, en de *Zoon* voortkomt van den *Vader* en de *H. Geest* van den *Vader* en den *Zoon*, zoo is het licht der *Zon* door zijn eigen, dat van de *Maan* komt van de *Zon* en dat van de *Lucht* komt te gelijker tijd van de *Zon* en van de *Maan*: er zijn dan wezenlijk drie verschillende klaarten enz. enz. Welke geestesverwarring! - 2° De uitsluitelijke overheersching der leerwijze van Aristoteles, die, door een eeuwenoud onderwijs, valsche denkbeelden had voortgebracht en de wijsgeeren en godgeleerden niet

in staat stelde de waarde der door Galilei aangebrachte bewijzen te beseffen. De wijsgeerige proefleer van den Stagiriet was zoo nauw met de schoolsche godgeleerdheid in verband, dat de minste aanranding tegen Aristoteles, zelfs op stoffelijk gebied, als een aanval tegen het christen geloof werd aanzien. - 3° De algemeene gewoonte van letterlijke uitleggingen in de Schriftuur te gaan zoeken om de vraagpunten van wis- en sterrenkunde op te lossen; het H. Schrift te doen dienen als een *criterium* of maatstaf der waarheid in de wetenschappen; de schriftuurteksten bij iedere gelegenheid te mengen aan de betwistingen over de natuurverschijnsels.

Ja, de Inquisitie faalde, maar vergeten wij het niet, de leering van Copernic was nog niet onwrikbaar op de rots der zekerheid neergezeten. Delambre, in zijn woordenboek over de huidige sterrenkunde, zegt: 'Het vraagstuk was nog niet rijp en de beroemdste sterrenkundigen van dien tijd hielden volop staan dat de beweging der aarde niet bewezen kon worden!' De Inquisitie was dus overtuigd beter de belangen der Kerk te dienen met een stelsel te verwerpen dat den Bijbel tegensprekende, erg noodig had bewezen te worden.

Alles dus samengenomen, moet men zonder omwegen bekennen dat de Inquisitie faalde, aangezien de sterrenkundige leering, door haar valsch verklaard, nadien als de ware herkend moest worden. De leden der rechtbank faalden nopens de hoofdzaak van het vraagpunt, ziedaar hunne dwaling; zij volgden Aristoteles, ziedaar de oorzaak hunner handelwijze; zij verkeerden in de overtuiging dat de nieuwe leering gevaar voor Wetenschap en Godsdienst zou opleveren, ziedaar de reden van hun vonnis. Ja, wij betreuren meer dan iemand die uitspraak, doch men moet openhertig bekennen, acht gevende op de bijgebrachte omstandigheden, dat de rechters de grootste rechtzinnigheid aan den dag legden.

Maar hoelang drukte de veroordeeling op het stelsel van Copernic en Galilei? Hoe lang bleef de weg van het sterrenkundig onderwijs door de uitspraak der Inquisitie versperd? Een groot geleerde, M. Antonio Favaro, zal deze vraag beantwoorden. Na zich vele jaren met deze vraagpunten onledig gehouden te hebben, ontdekte bovengemelde heer een handschrift dat tot over eenige maanden nog onbekend was, en dat ons de belangrijke bijvallen mededeelt, die de uitspraak van het vonnis volgden.

De jongste boekenlijst van den *Index*, de werken van Copernic en Galilei vermeldende, verscheen in 1664, en het was den 10 Mei 1757, onder het pauselijk beheer van Alexander VII, dat de Congregatie van het H. Officie de boeken en werken betrek hebbende op het stilstaan der zon en het draaien der aarde, uit den catalogus der door den Paus verboden boeken schrabde.

De befaamde sterrenkundige Lalande vroeg, gedurende zijn verblijf te Rome, aan Paus Clemens XIII het verbod, dat Galilei en Copernic trof, insgelijks te willen opschorsen, en bracht bij, dat het draaien der aarde en de onbeweeglijkheid der zon overal en wel namelijk op de katheders onzer katholieke hoogeschool van Leuven, met geestdrift en overtuiging aangeleerd werden.

Het terugroepen van Lalande deed de zaak sluimeren, tot dat eene gansch onvoorziene omstandigheid den genadeslag gaf aan de veroordeeling die Galilei's naam als met een rouwfloers omhulde.

Kanunnik Fr. Settele, leeraar bij het Roomsche Collegie, vroeg in 1820 de toelating om het tweede deel zijns werks over licht en sterrenkunde te mogen doen verschijnen, op voordeel aankondigende dat bedoeld werk eene openbare verdediging over de waarheid van Copernic's stelsel inhield. De prelaat des pauselijken huizes, Mgr P. Anfossi weigerde met klank de toelating, onder voorwendsel dat noch Bijbel, noch Godsdienst veranderd waren, dat 'Terra in oeternum stat'

en 'sol ne movearis contra Gabaon' steeds pal stonden als een niet wederlegd bewijs, dat twee honderd jaar te voren tegen het stelsel van Galilei werd ingebracht.

De geleerde Settele liet zich door dat stellig afwijzen niet ontmoedigen; hij stelde onmiddellijk een verzoekschrift op om de toelating tot het drukken zijns werks van den Paus zelf te bekomen. Hij slaagde in zijne onderneming, want de Paus deelde zijne overtuiging, en reeds op 20 Augustus 1820, verscheen er eene beslissing van het H. Officie de toelating gevende het stelsel van Copernic te onderwijzen. De onderzoekers als om hunne beslissing te wettigen, voegden er bij: 'De beweging der aarde komt nu, na de ontdekking der zwaarte van de lucht, onder een gansch ander daglicht voor dan ten tijde van Galilei, en daarom verdient die leering niet meer de waardebepaling van valsch en dwaas onder betrek van wijsbegeerte.' Die bemerking deed Docter Settele de volgende nota schrijven: 'De veroordeeling van Copernic werd ten tijde van Galilei uitgesproken omdat, volgens de wetenschappelijke kennissen van dien tijd, het ronddraaien der aarde zonderlinge gevolgen na zich zou gesleept hebben'.

Nu, een stelsel, dat vroeger aan teksten der H. Schriftuur tegenstrijdig scheen en niet alleenlijk onvolledig bewezen was, maar zelfs ongerijmde gevolgen baarde, kon niet aanvaard worden door katholieken, die van den letterlijken zin des Bijbels niet mogen afwijken, zoolang zij niet vrij van dwaling gehouden worden door eene natuurlijke zekerheid. Maar de ontdekking der zwaarte van de lucht heeft klaar bewezen dat de gevreesde gevolgen geenszins kunnen voortspruiten uit het ronddraaien der aarde: de wetten van Kepler, de algemeene zwaartekracht door Newton ontdekt en andere uitvindingen voerden schitterende bewijzen bij die, welke men reeds ten voordeele van de beweging der aarde bezat. De bijzondere bewijsredenen bres geschoten zijnde, moest de veroordeeling ook verdwijnen!

De moeilijkheden werden nu spoedig uit den weg geruimd en de Paus en de Inquisitie schonken aan den hoogleeraar hunne volledige en onbeperkte goedkeuring. Mgr Anfossi bleef niettemin in zijne weigering volherden en legde zijne bediening neder, liever dan aan kanunnik Settele het zoolang verbeide 'Imprimatur' te schenken. De Paus was over zulke houding bedroefd en schreef hem eenen brief waarvan de zin luidde: 'De Paus heeft persoonlijk en met medewerking der Inquisitie de zaak onderzocht, en er blijft u niets anders over dan te gehoorzamen.'

De toelating werd door twee onderzoekers van het H. Officie en door den aartsbisschop van Philippes aan kanunnik Settele op 20 Januari 1821 gegeven: zijn hert stroomde over van blijdschap, maar een nog geestdriftiger 'Te Deum' steeg uit zijne borst toen den daaropvolgenden 11 September, een besluit der Inquisitie verscheen, dat de leering van het draaien der aarde, volgens de hedendaagsche sterrenkundigen, toeliet, en door hetwelk ook de veroordeeling ingetrokken werd die, twee eeuwen te voren, Kepler, Galilei en Copernic getroffen had.

Wij eindigen deze onze Studie met aan het werk des heeren Hendrik l'Epinois eenige vragen en oplossingen te ontleenen, die als een beknopt overzicht van Galilei's rechtsgeding kunnen gelden.

Door wie en waarom werd Galilei meest bestreden?

Galilei, door het vooruitbrengen van een op halsstarrige wijze verdedigd leerstelsel, ontmoette als tegenstrevers de voorstanders van Aristoteles, wiens wijsbegeerte haren zwanenzang mocht aanheffen bij aldien de nieuwe leer aanvaard werd. De leerlingen van den Stagiriet hunnen meester willende verdedigen, riepen om beter te slagen, teksten der H. Schriftuur te hunner hulp, teksten die hunne overtuiging nieuwe krachten bijzetten, en de

bewijzen van Copernic's stelsel veroordeelden. Op zijne beurt wilde Galilei de gewijde bladeren te zijner verdediging inroepen, maar hij maakte zich aan vele onvoorzichtigheden en grootspraken plichtig, stellig weigerende naar goeden raad te luisteren.

De gebeurtenissen hebben bewezen hoe machtig de school van Aristoteles was: kardinalen en andere groote geleerden waren overtuigd dat de nieuwe leer strijdig met de wetenschap zijnde, moest veroordeeld worden om een beginsel van godgeleerdheid te redden. Waarom bestreed men immers de leering van Galilei, tenzij omdat zij niet goed was onder godgeleerd opzicht en regelrecht streed met de wijsbegeerte; - niet goed onder opzicht van godgeleerdheid, wijl hare aanneming, zonder voldoende reden, den letterlijken zin van den tekst des Bijbels zoude veranderen en hem vervangen door een verbloemden zin, - in tegenstrijd met de natuurlijke wijsbegeerte, aangezien de meeste geleerden overtuigd waren dat het stelsel van Ptolomeus eene wetenschappelijke waarheid en de bewering van Copernic eene nieuwe leering was, die geene doorslaande bewijzen noch gaf noch bezat.

Het komt heden heel gemakkelijk voor te zeggen: de Inquisitie heeft ongelijk gehad, maar de hoogeschole en de geleerden zegden in 1636 en in 1633: 'de Inquisitie heeft gelijk.' Godgeleerden, op hunne wetenschappelijke en zedelijke overtuiging steunende, mochten onrust koesteren nopens de wijsgeerige en ongodsdienstige gevolgen eener leering, die te zelfder tijd aanzien werd als vijandig aan de wetenschap.

Hadden de kardinalen de vereischte rechtsbevoegdheid om Galilei te oordeelen? - Ongetwijfeld, aangezien zij belast waren over de onschendbaarheid des geloofs te waken en alle onheilen van Kerk en Samenleving af te keeren. Dat was immers de reden van het bestaan der Inquisitie.

Mag men die dwaling inroepen om de onfeilbaarheid der Pausen af te breken?

Geenszins. Die dwaling kan alleenlijk de verantwoordelijkheid van eene feilbare rechtbank na zich sleepen. De rechters faalden gelijk sedert dien het gerechtshof van Parijs en tal van leden der Academie zich bedrogen met nieuwe uitvindingen te verwerpen, met den damp, den choloroform te bestrijden. Wat met de leden der Inquisitie voorviel, gebeurt bijna dagelijks in de geschiedenis der wetenschap, en ook wel bij de gerechtshoven, getuigen daarvan de dagelijksche herzieningen van gevelde vonnissen.

Heeft de Godsdienst de wetenschap aangerand?

Verre zij van daar, aangezien het H. Officie, in naam en ter verdediging der wetenschap van dien tijd, eene leering veroordeelde als vijandig met de ware wetenschap. De onderzoekers verkeerden in de overtuiging dat zij de wetenschap ongeschonden behielden, wier volheid voor hen in Aristoteles besloten lag. De aantijging eener stelselmatige en hatelijke tegenkating vanwege de Kerk aan de ontwikkeling der natuurlijke wetenschappen, is klaar en krachtig wederlegd, schrijft hoogleeraar Gilbert, door de schitterende blijken van genegenheid en bescherming, die de wetenschappelijke studiën te allen tijde te Rome verwierven.... De peripatetische school had in de betwiste punten eenen doorslaanden invloed! Zij hief den zegekreet aan bij Galilei's veroordeeling, niet berekende dat dit de voorbode was van haren onvermijdelijken ondergang.

Heeft die veroordeeling den weg van den vooruitgang der wetenschap versperd?

Geenszins: dit is bewezen door feiten, die geene wederlegging vragen. Zij kon de sterrenkundige waarnemingen niet tegenhouden noch aan de wetenschap eene andere wending geven, noch de geleerde naspoorders der geheimen van de natuur afschrikken, en daarom ook is het wel toegelaten te denken dat de uitspraak der Inquisitie, om het behouden van den *statu quo* der wetenschap, als belangrijk mag ingeroepen worden. Zij was immers een machtige teugel voor de geesten die, vrij en zonder leiding, langs de hellende

wegen der wetenschap nederdalende, wel is waar tot goeden uitslag konden komen, maar ook gevaar liepen zich te vergripen tegen de rotsen, die de baan omzoomen. Wat er ook moge van zijn, een feit is altijd zeker: de aanhangers van den Stagiriet tegen andersdenkenden in het strijdperk trekkende, hadden de dристheid te vragen en door hunnen invloed te bekomen eene verklaring van uitsluitende rechtgeloovigheid ten voordeele hunner leering.

Het blijft buiten kijf dat de uitspraak der Inquisitie zeer betreurenswaardig is, maar zij kan toch de aanrandingen niet verrechtvaardigen, veel min het geloof op zijne eeuwige grondvesten schokken. Het gebeurt soms dat twee keurbenden van hetzelfde legerkorps en van hetzelfde kamp elkander in het hevigste van den strijd beschieten, door valsch vermoeden of verkeerde inlichtingen misleid. Die misgreep is ongetwijfeld betreurenswaardig, eenieder moet er over zuchten uit hoofde harer noodlottige gevolgen, maar geen rechtschapen man zou ze aan verraad durven toeschrijven.

Zoo was het en zoo zou het nog moeten zijn in Galilei's rechtsgeding. De mannen van Godsdienst en van Wetenschap schenen met elkander in botsing gekomen; maar zij werden misleid, aangezien zij, hetzelfde uitgangspunt hebbende, hetzelfde oogwit bedoelden, alhoewel hun rang, hunne bediening, hunne zending verschillend van aard waren. Zij traden op als kinderen van denzelfden God en moesten onder zijn geleide het hunne tot het bewerken der zielenzaligheid bijdragen. De wetenschap heeft hare rechten, maar ook hare plichten. De Kerk komt nooit op tegen de rechten, maar herinnert de plichten onder dewelke de voornaamste ontegenzeggelijk is, de aan de Kerk verschuldigde eerbied, wanneer deze, om alle zielenstoring te vermijden, de uiterste voorzichtigheid aanprijst. De wetenschap is zulks verschuldigd aan God, die haar meester, haar begin en haar einde is.

Het proces van Galilei zag eenige jaren geleden, den dageraad aanbreken, die het met nieuwe klaarte overgoot en in het ware licht stelde dank aan het onverpoosd streven van geleerde mannen, onder dewelke Hendrik de L'Epinois en onze landgenoot Gilbert, leeraar bij de katholieke hoogeschool van Leuven, den eersten palm veroverden. De vijandige gemoederen mogen in het vervolg die zaak blijven verdraaien en misvormen, maar nooit zullen zij met recht hunne beknibbelingen en hunne aanrandingen tegen de Kerk kunnen richten. Deze blijft even schoon en ongeschonden zooals zij bij den eersten dag harer nederzetting op de eeuwenoude en onwrikbare steenrots, uit de handen van haren stichter kwam. De Kerk is niet gelijk een dichter, zegt Pater Agostino, die de schoonste lofzangen zingt ter eere van de meestbiedenden; niet gelijk een redenaar, die nu eens den hemel, in het volgende oogenblik de hel bezweert, om zijn doel te bereiken, - niet gelijk een wijsgeer, die naar gelang der omstandigheden, heden dit, morgen een ander stelsel aanhangt; wat hem het meeste past, op gronden verdedigt, die in het eerste oogenblik verrassen, verblinden en verwarren, doch bij een nader onderzoek zoo onverdedigbaar blijken, dat hij, in stede van wijsgeer, sofist verdient genoemd te worden. - De H. Kerk handelt zoo niet. Wat zij nu verdedigt, verdedigde zij gisteren en zal zij morgen verdedigen ten prijze van het bloed en het leven harer leden zelf, en wanneer alles wijd en zijd uit zijne voegen dreigt te storten, wanneer alles in modder en vuilnis zich schijnt te wentelen, vertoont zij zich steeds in eeuwigjeugdige frischheid en kracht zoodat men met recht kan zeggen: 'Stat, dum volvitur orbis.' Zij staat, terwijl 't heelal omwentelt.

Wij hebben in deze eenvoudige studie getracht de echte feiten weer te geven om zoo in waarheid, zoo wel

de edelmoedige als de zelfzuchtige hartstochten te toonen, die te dien tijde en te dezer gelegenheid de oorsprong der gebeurtenissen waren. Wij deden dit onderzoek, zonder iets te verduiken of te bewimpelen: wij hebben immers als katholieke, de waarheid lief in voor- en tegenspoed, en de zaak van Galilei behelst niets dat ons vrees kan inboezemen. Wij zeggen gaarne en uit ganscher herte, met den H. Augustinus: 'Eensgezindheid in het noodzakelijke, vrijheid in den twijfel, liefde in alles!' Dit is de leus der H. Kerk en zij blijft voor de Vlamingen van 't echte bloed de onveranderlijke gedragslijn tot stichting van het goed, tot onverpoosd bestrijden van al wat aan onze liefde voor God en Kerk, voor Vaderland en Wetenschap hinderlagen zou spannen.

EMIEL SCHEERLINCK, pastoor.

Kleit (Maldegem).

Wenken en vragen.

Gou. De heer Jan Craeynest breekt eene lans voor 'gouwe, gouwraad, gouwgrave, gouwhuis'; hij wil ook 'gouwschepen, gouwschependom en wat dies meer zij'.

Hij steunt zich op het verslag van den heer A. Wauters, over het werk van Piot, betrekkelijk de *pagi de l'ancienne Belgique*, en komt tot het besluit dat het woord *gouwe* 'best' overeenstemt met het begrip van *provincie*. Beter hadde hij gedaan, dunkt ons, het werk des heeren Piot zelf in de hand te nemen, die over het gouwezen volledige, grondige studiën heeft gedaan.

Neen. Een gou kan, onder aardrijkskundig en ook niet onder bestuurlijk opzicht, met provincie worden gelijk gesteld. De bevoegdheid des ouden gougraven was niet deze van den huidige gouverneur. De oude gouwen stonden niet op den voet onzer provinciën; wij zegden 't in ons vorig artikel: het gewest, waar wij nu den naam aan geven van provincie, kon verscheidene gouwen tellen.

Wij drukten: 'gougraaf, voor gouverneur, is te verwerpen, omdat de graaf behoort tot den adelstand, en een gouverneur de eerste burger de gereedste zijn kan.' Waarop onze achtbare tegenspreker aanmerkt: een dijk-, zout- en pluimgraaf... was vroeger geen edelman.

Zulke, ja, zijn er geweest, en misschien nog wel andere graven; maar het bestuur van deze was niet gelijk aan het bestuur van den gougraaf; de oorsprong van hun gezag is niet dezelfde als van den eerstgenoemden, al kan het grondgedacht van 'graaf' bestuurder zijn, of toezien. Waarom bedieningen, die zoo onemdig van elkander verschillen, doopen met denzelfden naam?

Bij *gougraaf* wil men nu nog *gouschepenen*... Nog minder aannemelijk! De schepenen, in het gou, oefenden niet alleen wet, maar ook justitie, terwijl de Leden onzer Bestendige Afvaardiging enkel stem hebben in 't kapittel van bestuur. 't Woord *schepene* (*scabini, scabinei*) stemt, volgens oude glossaria, overeen met het Lat. *judex* en met het Hebreeuwsche *scophet*, rechter. JACOB GRIMM leidt *sceffino, scephin* af van 't ouddietsche straffen, standhouden, verschaffen, ofwel van 't oude *scapan*, dat bescheiden, beslissen beteekent, in rechterlijken zin. Dus, geene overeenkomst

mogelijk tusschen hunne bevoegdheid en de taak der bestendige afvaardiging

Wij zijn, evenzeer als wie ook, voorstanders van taalzuivering, en juichen gaarne elk poging toe, tot verrijking onzer moederspraak aangewend; maar wij denken dat men in alles middelmaat dient te houden. Dat *gouverneur, provincie, bestendige afvaardiging* enz. 'doodgeboren' zouden zijn, gelijk de heer Cr. meent, wordt tegengesproken door de feiten: *gouverneur* en *provincie* zijn reeds 3 a 400 jaren gangbare munt in Vlaanderen, derhalve bij ons volk vast ingeburgerd; wat zóó lang in leven blijft, kan men niet als doodgeboren aanzien.

Meer dan de drierden onzer schrijvers bezigen deze woorden, en zullen ze denkkelijk *blijve*: gebruiken; bovendien, zij liggen op de tong van al het volk. Komt maar eens, in 't gewone, alledaagsche gesprek, met gouvgraaf of gouvraad voor den dag! Gij zult niet alleen niet worden verstaan, maar men zal u vierkant uitlachen.

Wij herhalen onze aanbeveling: geen overdrevenheid, zelfs niet in zake van taalzuivering.

D.

Kom van Charleroi, kom van Luik is Fransch in 't Vlaamsch verkleed, en dat wij dezer dagen, ter gelegenheid der werkstakingen, dikwijls in de bladen tegenkwamen. Waarom niet *In het Luiksche, in de mijnstreek van Charleroi* of iets dergelijks? *Kom* heeft hier de uitgestrekte beteekenis nog niet, welke dat woord in het Fransch bezit; bij ons blijft het nog altijd beperkt aan waterbeschrijvende aardrijkskundigen zin.

- Mag men alles niet letterlijk vertalen uit het Fransch, omgekeerd mag men het ook niet te ver drijven, en gelijk het laatst een schrijver deed, de vanouds gekende plaats te Parijs, *place de grève* overzetten in het nieuwerwetsche *werkstakingsplaats*.

Purisme wordt hier anachronisme.

Taalkundige fout, aardrijkskundige dwaling, en meer dergelijke, ziedaar uitdrukkingen welke van dagelijksch gebruik zijn en die, op den keper beschouwd, nochtans geen genade kunnen vinden. Eene *fout* kan niet *taalkundig*, eene *dwaling* niet *aardrijkskundig* zijn; die woorden sluiten elkander uit en men dient te schrijven: *taalfout, dwaling tegen de aardrijkskunde, fout onder opzicht van taal*, enz. enz.

- Er zijn menschen die niet ophouden van vragen. Een onzer Gentsche inschrijvers wil nu weten, van waar de naam *Kattenberg*, te Gent, gekomen is. Hij denkt aan eene herberg *de Katte*.

Wie maakt het hem goed diets?

Is *kopken* geen goed woord voor *timber*? *briefken* of *kasken* voor *enveloppe*? Beide zijn in gebruik in het land van Aalst.

Driemaandelijksch overzicht.

Kunst en letteren.

Busken Huet. - Het *Ned. Museum* drukt een uitgebreid overzicht der brieven van CONRAD BUSKEN HUET. Deze bijdrage leert ons 't leven en de gedachten kennen van den criticus, tot aan zijn verblijf te Parijs.

Pol de Mont. - De *Verslagen* der VI. Academie deelen het verslag mede van den keurraad die uitspraak deed in den vijfjaarlijkschen wedstrijd voor Nederlandsche Letterkunde. Leest o.a. wat er van POL DE MONT gezegd wordt: 'De vorm van POL DE MONT's *Fladderende Vlinders* is, over het algemeen, merkwaardig, zeer merkwaardig. Doch - wij stelden reeds de vraag, - is de vorm alles? Kunstig werk dringt bewondering af voor de bedrevenheid van den vervaardiger; maar wat zegt het hart, waarvan de poëzie de eeuwige geschiedenis is? Wat geeft het, dat de vorm van een dichtwerk fijn zij, als de stof het volstrekt niet is? En de stof, in de *Fladderende Vlinders*, is veelal onbeduidend, somtijds onkiesch.

Het naakte, in kleur en beeld, kan rein zijn, ja de uitdrukking van de verhevenste kunst, doch verfijnde, gelikte, rooskleurige en - geurige onkieschheid is immer te veroordeelen, vooral in onze wedergeborene nationale letterkunde, die, al mocht ze maar bogen op reinheid van gevoelen en verstand - en op niets anders, nog recht zou hebben op onze achting en onzen eerbied, al ware het enkel uit eerbied en liefde voor ons volk, dat wij mannelijk willen, omdat zijne dichters het eenmaal tot mannelijke daden zouden kunnen oproepen.

De keurraad betreurt, dat de voortreffelijke zanger zijne buitengewone gaven van *assimileering* of vereenzelving met hetgeen hem treft in andere literaturen, alsmede zijne bewonderenswaardige *virtuositeit* gansch heeft gewijd en zoo weinig tijd en geduld aan dien, zijner gedichten *In Noord en Zuid*, waar - hoe jammer! - om slechts van de metrische stukken te spreken, niet alleen groote slordigheden voorkomen onder opzicht van prosodie, maar zelfs onder opzicht van taal.'

Leys. - In de *VI. School*, bl. 77 verscheen er eene schoone studie van MAX ROOSES over LEYS, zijn leven, zijnen trant en zijne werken:

'In zijn geheel genomen bekleedt LEYS volgens ons de eerste plaats in de moderne Belgische school: hij overdekke in zijnen vroegeren trant met fluweelen tonen of overstroome met schitterend licht de tafereelen der geschiedenis of der fantasij: hij sluite zich dichter bij de waarheid aan in de werken van zijnen lateren trant en doe voor ons herleven de tijden waarin hij zelf leefde; altijd blijft hij een kunstenaar van ongemeene begaafdheid en edelen stam, een onovertroffen kolorist.'

Katalaansche Letteren. - Eerw. Heer BROUWERS zal in de *Dietsche Warande* eene vertaling laten drukken der *Atlantide* van JACINTO VERDAGUER, in 1888, in ons tijdschrift besproken.

Verhalen. - POL DE MONT liet eene novelle verschijnen in de *Dietsche Warande* n° 2 van dit jaar. Zij heet Treze Jowie en is scherp naar het leven afgeteekend. De trant is echter wat gezocht en verraadt de pen van den criticus. Wij lazen liever het *Lied* en de *Verzoening* van Reimond Stijns in de 12e afl. (1890) van 't *Ned. Museum*. Deze is daar immers in zijn eigen vak.

Bilderdijsk. - In de *Nouvelle Bibliothèque Populaire* van H. Gautier is er eene aflevering met vertalingen uit BILDERDIJK. De levensbeschrijving bevat veel onnauwkeurigheden en BILDERDIJK wierd op menigvuldige plaatsen niet wel begrepen.

Caldero. - Eerw. H. BROUWERS heeft eene Nederlandsche overzetting van Caldero's *Autos Sacramentales* aangekondigd.

Horatius. - Dr HARTMANN heeft een boek uitgegeven *De Horatio poeta* bij van Doesburgh. De korte inhoud zijner beschouwingen is de volgende: GOETHE is te streng in zijn oordeel omtrent hem: Horatius moet niet als een versificator worden geminacht. Hij heeft van nature weinig dichterlijke gave in zich gehad, doch door zijne werkkraft en ijver het zoover gebracht dat de gedichtjes, waarin hij het landleven of zijn vaderland en vorst bezingt, lieflijk en bevallig zijn. Hij had zich de beste Grieksche dichters tot lektuur gekozen en zich tot taak gesteld eenige husner na te volgen.

Helder is zijn blik op de menschen, op hun leven, hunne neigingen en tekortkomingen. Daardoor is hij vooral bewonderenswaardig in zijne lessen van levenswijsheid.

Zijn meesterschap over de techniek is boven allen twijfel verheven: hij zelf erkent meermalen, dat verscheidene zijner oden slechts studiën in de metriek zijn. (*Ned. Spectator*.)

Frans Gittens - De *Vlaamsche School* beoordeelt als volgt het nieuw tooneelstuk van GITTENS: 'Zeker is de *Maire van Antwerpen* een stuk, naar de regelen der dramatische eischen bewerkt tot iets dat, vijf bedrijven lang, de aandacht van den toeschouwer geboeid houdt; zeker zijn er tooneelen en menschen in, die wij ons

kunnen voorstellen als werkelijk zoo bestaan hebbende; maar een volstrekt afbreken met de conventie, een onbevooroordeeld en artistiek grijpen in het levende, het beleefde ontbreekt, evenals *la bonne odeur littéraire*.'

Moréas. - Wij vernemen dat de fransche symbolisten voortgang doen: zij genieten min of meer de goedkeuring onzer franskiljons. BRUNETIÈRE, de letterkundige beoordeelaar der *Revue des Deux Mondes*, is hun ook gunstig. Goede lezers, wilt gij een staalken van MOREAS, ter bewondering?

LE TROPHÉE.

Mariage coloré, fragrance
De jeunes jardins, et de carrefour rance;
Doux frôler susurré comme d'une source,
Râper anxieux comme d'une étoffe rebourse;
Il est un Monstre!!...

Euripides. - Onlangs heeft de bekende Engelsche filoloog MAHAFFY, in het 17e n^r van de *Hermathena* eenige uittreksels gedrukt van de *Antiope* van Euripides. Zij stonden op een papyrus, door FLINDERS PETRIE te Kurob in Egypten, in eene lijkoppenkist gevonden, welk handschrift ouder moet zijn dan 200 v. Chr.

Maaldrink. - D.M. MAALDRINK, de schrijver van het drama in verzen *Herodes*, van het tooneelspel *Jean Masseur*, dat bij de vertooning opgang maakte, van het gelegenheidsstuk de *Koloniaal*, heeft thans een tooneelspel in vier bedrijven gedicht: *Cleopatra*. Het is gedeeltelijk in rijmlooze en rijmende versregels, gedeeltelijk in proza opgesteld, naar het voorbeeld der stukken van SHAKESPEARE. Eenige keeren voor volle zalen door de Koninklijke Vereeniging, het *Nederlansch Tooneel* vertoond, kwam het op 17 April in den Haagschen Schouwburg op de planken.

Wetenschappen.

De eerste godsdienst der Chineezers. - Wij lezen in het *Nederlandsch Museum* (IV, 11 en 12 afl. bl. 332), onder het handteeken van AUG. GITTÉE: 'De anthropologisché wetenschap heeft bewezen, dat de mensch zich uit de ruwheid van den oorspronkelijken toestand verheven heeft tot de diepste philosophische leeringen van den tegenwoordigen tijd, en heeft, aan de hand der vergelijkende studie van de wilde volken, de theorie van de oorspronkelijke zedelijke volmaaktheid van den eersten mensch en van de latere verbastering van het menschedom voor goed den bodem ingeslagen.'

Dus, redematig gesproken, hoe hooger wij in de geschiedenis der volkeren opklimmen, hoe min ontwikkeld ons deze volkeren moeten voorkomen.

Welnu, laat ons een voorbeeld uitkiezen.

Wat vinden wij bij de Chineezers, als de dageraad hunner geschiedenis aanbreekt? MGR DE HARLEZ, een meester in de Chinakunde, een meester wiens bevoegdheid en diepe kennissen niemand zal betwisten, ontdekt bij de allereerste Chineezers: de aanbidding van eenen oppersten God, den beschermenden hemel, den eeredienst der geesten, met eenige verheerlijking der natuur, de onsterfelijkheid der ziel, den eeredienst der overledenen, zedekundige grondbeginsels en slachtofferanden.

‘De allereerste Chineezers erkenden en aanbaden eenen eenigen en persoonlijken God.’ Dat schrijft MGR DE HARLEZ en dat staft hij door onloochenbare getuigenissen der geschiedenis.

MGR DE HARLEZ zal de godsdienstige geschiedenis der Chineezers klaar trekken in zijn wederlandsch geleerd tijdschrift, het *Muséon*. Hij heeft begonnen in n^r 2 van den loopenden jaargang.

Tapijten. - EUG. MUNTZ gaf een werk uit dat voor ons belangrijk is, te weten:

Tapisseries, Broderies et Dentelles. ‘Il est des erreurs qui ont la vie terriblement dure,’ klaagt de schrijver, als hij nog eens moet betoogen, tegen eene onlangs verschenen bijdrage, dat Raphaël's tapisseries te Utrecht niet gemaakt zijn, maar wel te Brussel in de werkplaats van P. van Aelst.

Voorzeggingen van Sint Malachias. - Het *Mag. litt.* van April laatstleden bespreekt de voorzeggingen over de pausen, die aan Sint-Malachias, aartsbisschop van Armagh toegeschreven worden en die eene zekere nieuwsgierigheid kunnen verwekken. Hier volgen de spreken over de aanstaande pausen en het einde der voorzegging:

Ignis Ardens	Flos florum
Religio depopulata	De medietate lunoe
Fides intrepida	De labore solis
Pastor angelicus	De gloria olivoe.
Pastor et nauta	

In persecutione extrema sacrae Romanae Ecclesiae, sedebit Petrus Romanus qui pascet oves in multis tribulationibus; quibus transactis, civitas septicolis diruetur; et iudex tremendus judicabit populum.

Amerika. - Door de overleveringen der Skandinaafsche volkeren, vernemen wij, dat de Ierlanders tot in IJsland gedrongen zijn. Door uitleveringen over Mexico en Midden-Amerika leeren wij dat de Ierlanders van IJsland, naar Amerika zijn overgestoken en daar in de negende eeuw het christendom hebben gepredikt. Dat wordt door E. BEAUVOIS bestudeerd en uitgelegd in het *Muséon* van April laatstleden.

Zorobabel. - In n^r 2 van het *Muséon* bewijst D^r VAN HOONACKER dat Zorobabel en Scheschbassar een en dezelfde persoon is.

Het Heilig Bloed. - Te Weingarten in Wurtemberg berust

er eene reliquie van het H. Bloed. De kostbare pand werd te Mantua bewaard. Keizer Hendrik III verkreeg er een deel van, dat hij op zijn sterfbed beschikte ten voordeele van Boudewijn van Rijsel. De graaf van Vlaanderen, die waarschijnlijk de reliquie op den burg te Brugge bewaarde, liet ze aan zijne dochter Judith over, die ze aan de Benedictijnen der abdij van Weingarten geschonken heeft. Die belangwekkende geschiedenis wordt in 't lang en 't breed beschreven en bewezen door eerw. heer H. ROMMEL in *Biekorf* (II. n^r 8) en in de jaarboeken der *Société de l'Emulation* (5e Série, t. 4, 1e livr.)

Aristoteles. - Over eenige weken was het groot nieuws in de philologische wereld de ontdekking in het Britisch museum, en de uitgaaf eener beschrijving door Aristoteles van den Atheenschen staat.

Vele geleerden werden echter in hunne verwachting bedrogen.

'Hoe vindt ge Aristoteles' geschrift? vraagt de Nederlandsche philoloog HARTMANN. Laat ik het maar ronduit zeggen: akelig, zielen geesteloos, droog en dor; van het begin tot het einde teleurstelling. Wat we zoo graag van Aristoteles hadden gehoord, staat er niet in; wat we heelemaal niet weten willen wordt ons met eene benauwende volledigheid opgesomd; wat we al wisten, wordt ons nog eens oververteld, soms precies zooals we het al vroeger hadden gehoord, soms anders, maar dan meestal zóo, dat we onmiddellijk verklaren: néen, zoo is het zeker niet geweest.' (*Ned. spect.* 14 Maart' 91).

De Negers. - In de *R. des Quest. Scientif.* van April laatstleden ontleedt pater VAN DEN GHEYN al de werken der geleerden over de negers, en hij bewijst dat de negers van Oceanië en Afrika uit Azia herkomstig zijn.

Taalkunde.

Germaansche Taalwetenschap. - De *Beiträge* van PAUL en BRAUNE zullen voortaan door SIEVERS opgesteld worden. - Bij Manz te Weenen verscheen een werk over de stadstaal van Weenen. - Het naamredenkundig woordenboek van KLUGE werd in het Engelsch vertaald. - Het Zwitsersche Idiotikon is tot aan woorden *hin-hup* gekomen. - SKEAT gaf in de Clarendon Press de 2de reeks uit zijner *Principles of English Etymology*. - Onze medewerker J. WINKLER, schreef in den *Globus* (56, 10) eene bijdrage over de Nederduitsche sprake in Fransch-Vlaanderen, en de taalgrenzen in Belgenland. - M. BRÉAL schreef in de Jaarboeken der *Société de Linguistique* van Parijs eene bijdrage over den allereersten invloed van Rome over 't Germaansch: het Gotisch achtervoegsel *-duths* stamt uit het latijn *-dudo*. - De laatste afleveringen der *Germania* en der *Beiträge* van PAUL en BRAUNE bevatten geene merkwaardige artikels op het gebied der spraakwetenschap. - Dr STOETT gaf weerom een zeer verdienstelijk werk uit: *Beknopte Middelnederlandsche Spraakleer. Etymologie*.

De Germaansche tweeklank ai. - Onze Vlaamsche taalgeleerden beginnen te wandelen op het spoor door Duitschland en Noordnederland aangewezen. Leest in *Biekerf* (II, n° 8 en volg.) de navorschingen van A. DASSONVILLE over den tweeklank *ai* in de Germaansche talen. Weldra zullen hier ook de wetten der klankleer, volgens de laatste Deutsche ontledingden onderzocht en op onze geschreven en gesproken taal toegepast worden.

Babylonië en China. - M. TERRIEN DE LACOUPERIE zoekt een verband tusschen de oudste inwoners van Babylonië en China. Hij bespeurt een en denzelfden naam in een god van Susiana, *Nakhunte* geheeten, en een Chineeschen god, nu *Nai Hwang-ti*, vroeger *Ku-Nakkhun-te* genoemd. (*R. des Q. Scientif.*)

Heliand. - Hoogleeraar JOSTES van Freiburg in Zwitserland, poogt in het *Historische Jahrbuch* van het *Görresgesellschaft*, 1891, JELLINGHAUS te wederleggen, die meent dat de Heliand in het begin der 9^e eeuw aan den zuidelijken oever der Zuidzee gedicht wierd. JOSTES tracht te bewijzen dat de dichter uit Werden in Westfalen stamt en de Heliand rond 880 geschreven is. (*D. Warande.*)

Samengestelde woorden. - A. JOOS veroordeelt in het *Kath. Onderwijs* van 1 April de samengestelde woorden, wier eerste lid een werkwoordelijk zelfstandig naamwoord op *ing* is, lijk *voedingsstof*, *aanschouwingsles*, *aanhalingsteeken*, enz.

'De samenstellingen met *ing* miskennen eene bijzondere eigenschap onzer taal, zij gaan in tegen het dagelijksch gebruik en verlammen den stijl. Men vermijde ze zoolang mogelijk en vervange ze door de samenstelling met den stam des werkwoords of door eene uitdrukking waarvan het eerste woord een tegenwoordig deelwoord is.'

Assyrische Taal. - Pater DELATTRE maakt in de *R. des Questions Scientif.* van April '91 de Assyrische spraakkunsten van HINCKS en OPPERT, de Assyrische woordenboeken van DELITZSCH en pater STRASSMAIER, den uitleg van HALEVY wegens de Accadische taal bekend.

Romaansche Taalgeleerdheid. - C. DE LOLLIS gat een *Trattato provenzale di penitenza* uit, een handschrift van de 14^e eeuw te Todi bewaard, met een woordenboek dat verschillende woorden bevat, die bij Raynouard niet geboekt staan.

- Wegens DANTE, lees de geleerde *Prolegomena della Divina Comedia* van SCARTAZINNI, bij Brockhaus te Leipzig, ten prijze van 10 M. uitgegeven. - Bij Maisonneuve te Parijs, zal een oudfransch handwoordenboek van A. BOS verschijnen. - TOBLER gaf een geleerde en fijne ontleding uit over het gebruik van het *Imperfectum Futuri* in de Romaansche Spraken. - Eene bijdrage die voor ons ook kan nuttig zijn, is de volgende van RICOUART: *Etudes sur les noms de lieux du Pas-de-Calais*. Zij verscheen in de Jaarboeken der Maatschappij voor Kunst en Kunde te Atrecht (18, 133). - Het nieuw Italiaansch woordenboek van PETROCCHI, te Turijn bij Loescher uitgegeven, kost 42 fr.

S.P.

‘Schrijft gij ook al uwen naam met eene kleine d?’

MET een beduidend glimlachje hoort men deze vraag somtijds stellen, meest door lieden, die geen voorvoegsel bij hunnen familienaam hebben, aan andere, die dagelijks zich de moeite getroosten moeten om *de* te schrijven. Geen twijfel of het glimlachje, gelijk de toon, waar de vraag op gedaan wordt, beteekent: ‘vanwaar komt u de verwaandheid, te willen doen gelooven dat gij van adel zijt?’

Dat gewone burgerliën u zoo iets vragen, verstaan wij: er moet nog schromelijk veel water naar de zee loopen, al eer het laatste vooroordeel uit de menigte weg zal zijn; maar dat meer ontwikkelde personen, ja hooggezetten magistraten in de eerste letter van het particuul *de* een bewijs van adel zien, dàt gaat te ver.

Laat ons echter algauw zeggen, dat er rechters, en rechters zijn....

Bij gewijsde van 18 Juni 1873 bepaalde de Burgerlijke Rechtbank van Gent, dat het gebruik eener hoofd- of kleine letter, in den eigennaam, geene aanleiding geven kan tot terechtwijzing eener acte van den Burgerlijken Stand. Zekere de B., bediende te Brussel, maar te Gent geboren, had namelijk zich beklagd dat zijn naam in de geboorte-acte stond: De B., en niet de B., gelijk voor zijne ouders gedaan was.

De afwijzing van de naïeve vraag door den Rechter, was gegrond op de omstandigheid, dat het gebruik eener D of d, in de spelling der eigennamen, door geene enkele wet geregeld is; dat, derhalve, eenieder zijnen naam mag schrijven met de letter, welke hij verkiest; dus, dat er geene dwaling of vervalsching bestaat wanneer men D of d stelt.⁽¹⁾

Dit gewijsde, ingegeven door het gezond verstand, zou echter niet overgaan tot rechtsleer.

Tien jaren later wendde de heer de Cr. de P. zich tot de Recht-

(1) *La Belgique judiciaire*, 1883, bl. 395.

bank van Brugge, met verzoek, dat er eene terechtwijzing zou gedaan worden aan zijne geboorte-acte, waar gesteld was: *De Cr. de P*; en daar de eischer bewees dat zijne voorouders de gewoonte gehad hadden het particuul met eene kleine *d* te beginnen, verleende gezegde Rechtbank, zeer ernstig, een gewijsde in dien zin, den 1 Maart 1883⁽¹⁾. - Thans werd, zonder scherts, beweerd, dat het schrijven der kleine *d*, voor de groote *D*, in 't voorvoegsel eens eigennaams, aanleiding kan geven tot eene vraag om de geboorteacte te wijzigen.

Elf jaren later deed eene gelijke quaestie zich andermaal te Gent voor. De heer de K.d.D. vroeg, om twee kleine *d* in zijnen naam te mogen schrijven, en de Burgerlijke Rechtbank van Gent besloot, altijd met den meesten ernst van de wereld, in den zin van den eischer...⁽²⁾

Deze uitspraak bleef niet zonder gevolg: wat Gent en Brugge ten voordeele der aristocratische *d* hadden beslist, zou Brussel niet tegenspreken.

In 1884 vroeg de heer S., aldaar, oorlof om vóór zijnen naam het voorvoegsel *de* te mogen stellen, en het Openbaar Ministerie der Burgerlijke Rechtbank gaf over de vraag het onderstaand advies, wel waard, als een echt *curiosum*, ten eeuwigden dage onder glas bewaard te blijven:

.... 'Que la particule *de* a si bien ce caractère d'une qualification nobiliaire que, dans l'état de nos mœurs, certaines personnes, n'obéissant d'ailleurs à aucun intérêt sérieux, mais poussées simplement par le désir de se procurer une satisfaction d'amour-propre ou de vanité, et voulant uniquement se donner au moins l'apparence d'une origine noble, font faire, quelquefois à grands frais, de patientes recherches pour établir que, dans un temps plus ou moins reculé, l'un ou l'autre de leurs ancêtres fait précéder son nom de cette particule, et que d'autres personnes dont le nom commence réellement par la syllabe *De*, cédant à un sentiment analogue, prennent soin de falsifier l'orthographe de leur nom pour transformer la syllabe *De* en la particule *de*.'

Er is veel, zeer veel op deze regelen te antwoorden!

Vooreerst: de Brusselsche rechtbank betoonde hier geene de minste kennis te hebben van hetgeen vroeger ten onzent, bij 't schrijven van familienamen, werd gedaan. Noch te Brussel, noch te Brugge, noch te Gent, noch te Antwerpen - *nergens* of *nooit* werd er vroeger onderscheid gemaakt tusschen eene adellijke of eene burger- of handwerkersfamilie, door *D* of *d*.

(1) *La Belgique judiciaire*, 1884, bl. 811.

(2) *Id.* 1884, bl. 79.

Er was derhalve niet te spreken van 'satisfaction d'amour propre ou de vanité', van de begeerte 'de se donner au moins l'apparence d'une origine noble, de faire de patientes recherches' etc. Slaat de oude registers van acten en contracten, om 't even waar, open - en gij zult zien dat *alle* namen vroeger met kleine *d* of *v* werden geschreven; dat de hoofdletter doorgaans gesteld werd aan 't begin van den regel, of na een punctum. In den zin der Brusselsche rechters zouden dus *alle* menschen ten onzent tot den adelstand hebben behoord!

Dat zekere personen het voorvoegsel *de* iets adellijks willen toekennen, kan licht gebeuren, maar 't verwondert ons, dat het Gerecht de allerminste rekening houdt van eene... XIXe eeuwse ongerijmdheid. Hoewel onze Borluuts, onze Rijms, onze Goethalsen, onze Vilains, onze Triesten, onze Betten, onze Braems, onze uten Hoven en Wenemaren geen *de* schreven bij hunnen naam, dacht niemand er ooit aan, hunnen adel in twijfel te trekken, en poogden zij allerminst hun edelen oorsprong te doen blijken door eene kleine *d*. Die lofwaardige geslachten gebruikten andere middelen, om de edelheid van hunnen stam en van hunne daden wereldkundig te maken!

Het Openbaar Ministerie der Brusselsche rechtbank beweerde dat er menschen zijn, wier naam *wezenlijk* met eene *D* begint. - Waar hebben zij dat gezien?

Eindelijk zou bedoeld Openbaar Ministerie, bij betere kennis der zake, de ongelooflijke stelling niet hebben vooruitgezet, dat men eenen naam vervalschen kan door 't 'verkeerd' gebruik van *d* of *D*.

Er bestaan naamvervalschingen, ja, maar niet zooals het Openbaar Ministerie te Brussel beweerde. De vervalsching begon voornamelijk onder het Fransch beheer, door de vertaling van het Vlaamsche voorvoegsel *van* in het Fransche *de*. Voorbeeld: Jan Paling, heer van Maneschemer⁽¹⁾, teekende zijne brieven en wettelijke acten vóór de Fransche omwenteling, korthedshalve: *J. Paling van Maneschemer*; maar om zich een air te geven van meerdere 'beschaafdheid', of wegens andere redenen, begon hij tijdens het keizerrijk te stellen: *J. Paling de Maneschemer*. Schier al onze oude adellijke geslachten deden hetzelfde, niet wetende dat bij onze oosterburen *von* even zoo nobel wordt beschouwd als het voorvoegsel *de* bij den Franschman. *Baron van Krieksteen* werd dan *baron de Krieksteen*, ridder *van Blaesvelt* teekende *chevalier de Blaesvelt* enz. enz. De Fransche regeering liet, natuurlijk, begaan: 't was haar te doen om hier alles, alles

(1) De lezer zal begrijpen dat wij hier ingebeelde namen stellen.

te verfranschen; maar dat de Nederlandsche regeering, usschen 1815 en 1830, daar geen orde in bracht en de echte namen niet herstelde, is te betreuren. - *Van* vertalen voor *de* in eenen gansch Vlaamschen naam is even dwaas als te beweren dat *d* van adel is. In Fransche stukken en handteekens was *de* op zijne plaats, zekerlijk, maar niet in Vlaamsche, of bij 't handteeken van eene oorspronkelijk Vlaamsche familie. Wat toch beteekent, in het Vlaamsch, Luppen *de* Lindenhove, Kwinten *de* Beerveld, Claas *de* Droogland of Krelis *de* Vosmeer? Dit is louter taalbederf.

Wel verre, dat in vroeger tijd het gebruik zou hebben bestaan *de* en *van* voor den edelman, *De* en *Van* voor den onedele te schrijven, zijn er in de laatste en in 't begin der XIXe eeuw tallooze voorbeelden dat groote familiën, in 't handteeken onder notariëele of andere acten, alsmede in eigenhandige brieven, stelselmatig hunnen naam met de groote *D* of *V* schreven.

Vóór mij ligt een historisch handschrift, toebehoord hebbende aan de familie d'Hane, thans aan burchtgraaf Vilain XIII. De eerste bezitter (1673) schreef er zijnen naam op: *Joannes dhane*, en iets hooger nog eens *J. D'hane*. 't Was hem dus wel gelijk, of er eene democratische *D* of een adellijk *d*-tje stond.

Een dank-kaartje, zonder datum, maar behoorende tot de eerste helft dezer eeuw, geeft een tal namen van adellijke geslachten der stad Gent volgender wijze op:

Madame Van Rockolfing De Nazareth
 Madame Borluut Van der Bruggen
 Madame la Baronne Dellafaille-d'Huyse
 Madame De la Kethulle
 Madame Van der Bruggen-Van der Stichelen
 Madame Van der Bruggen-Van Pottelsberghe
 Madame de Neve Borluut
 Madame De Bueren
 Mademoiselle De Thiennes
 Madame la douairière Baronne Dellafaille d'Huyse
 Madame la comtesse De Thiennes
 Madame la douairière De Ghellinck De Nokere
 Madame De Ghellinck De Wynghene
 Madame la douairière De Ghellinck De Walle
 Madame la douairière Van de Woestyne d'Hansbeke

Hieruit blijkt, dat de Gentsche adel, over veertig of vijftig jaar, de kleine *d* veeleer in afschuw had, dan er jacht op maakte.

Maar ook dàt was verkeerd. Schreef men enkel zóó om iets nieuws te geven? Het kan wel, want men doet het nog heden, nu en dan: de *Bien Public* van 6 Juni 1891 kondigt het huwelijk aan van mejuffer O. Le B. de B., zooals de gedrukte kennisgeving gesteld had.

Onlangs zelfs dreigde die aardigheid mode te worden; na de verschijning van een artikel in zeker tijdschrift, onderteekend: Pieter Van Appelmoes, trof men in volgende afleveringen de onderteekening aan van Jan Vander Mispel en Kasper Vanden Dompel. Naaping, zelfs met overdrijving.

De Lezer vraagt mogelijk, waar wij heen willen. Want het is ons eigenlijk niet te doen om te vitten of te bedillen. Ziehier.

Ieder schrijve zijnen naam, zooals hij verkiest. Wie de Meulemeester heet, is even vrij te schrijven: De Meulemeester, als De meulemeester, of DE MEULEMEESTER. Zijn naam zij juist en duidelijk gesteld - de rest, eene quaestie van smaak, valt geheel en al buiten het bereik, zoo niet der taalwet, dan toch der strafwet. De vodenraper Lucas de Peer heeft evenveel recht op de kleine *d* als een Prins op de zijne.

Men zal mogelijk denken, dat dit artikel ingeboezemd is door minachting of afgunst jegens den adelstand? Hoegenaamd niet. Hoewel de tegenwoordige tijd weinig geschikt is om aristocratische gevoelens te doen veld winnen, en de XXe eeuw, waarschijnlijk, nog minder rekening zal houden van hoogen rang of geboorte, zullen wij ronduit zeggen dat, wat ons betreft, de adel wèl in stand mag blijven. Wij zouden hem zelfs, meer dan nu het geval is, niet alleen willen behouden als herinnering aan verdrenstelijke geslachten van vroeger, tot voortdurende les en voorbeeld aan de nakomelingen, maar ook als nationale belooning voor uitstekende daden en buitengewoon groote talenten.

Wat hiervoren gezegd wordt nopens *de*, geldt evenzeer het voorvoegsel *van*, zoo menigmaal in Germaansche, Dietsche namen voorkomende, alsmede het partiuul *van der*, *ter* en *ver*. De oliekoekventer van Schriek, de garnaalverkooper van der Mande, de kolenvoerder ter Linden en de briefdrager ver Meulen zullen geen blijc geven van adeltrots, als zij *v* of *t* stellen in stede van *V* of *T*.

In den geest van dit artikel handelen, overigens, de meeste Vlaamsche letterkundigen, en de *Maatschappij van Nederlandsche Taalkunde* nam den 19 December 1875 nopens de schrijfwijze der familienamen eene beslissing in denzelfden zin⁽¹⁾. Wij schrijven letterlijk af:

(1) Aanwezig de heeren Dr. Heremans, G. en J. Bols, J. van Beers, Fr. de Cort, P. Génard, J. van Droogenbroeck, Spanoghe, Fr. Willems, van den Branden, A. van der Cruyssen, Delcroix, van Gansen.

‘Wat betreft het gebruik der hoofdletters in persoonsnamen aanvangende met *de*, *van*, *van den*, *van der*, *ver*, *te*, *ter*, *toe*, *ten*, *op den*, *van op den*, enz., werd, op voorstel van den heer Joz. van den Branden, en naar aanleiding van zijn historisch onderzoek “over het gebruik der hoofdletters in de familienamen, gedurende de zes laatste eeuwen,” in zitting van 19 Dec. 1875 door hem voorgedragen, bij meerderheid van stemmen, in de daarop volgende vergadering vastgesteld, dat in de familienamen, beginnende met het lidwoord (*de*, *den*, *het*, *'t*), dit lidwoord *gescheiden* en in algemeenen regel, met *kleine* letter zal worden geschreven. Eveneens wordt er gestemd dat men *van*, *van de*, *van den*, *van der*, in 't begin der familienamen, van elkaar en van 't hoofdwoord *gescheiden* schrijven zal.’

Op 28 Mei 1876 wordt deze beraadslaging voortgezet, en besluit men verder als volgt: ‘dat *ver*, niet meer afzonderlijk voor *van den* bestaande, volgens het algemeen gebruik in het begin van familienamen *niet gescheiden* en dus met eene hoofdletter dient geschreven te worden; en integendeel *te*, *ter* (voor *te der*), *ten* (voor *te den*), als afzonderlijk bestaande en volgens veel gebruikte schrijfwijzen *gescheiden* en met *kleine letter*.

Eindelijk op 29 October 1876 wordt besloten, ‘dat *op*, *neêr*, *uit* - aanvangsilben van familienamen, waar zij, als in de voorbeelden *Opterbeek*, *Opzoomer*, *Neerissen*, *Uitterschaut*, den klemtoon ontvangen, van 't overige dezer woorden niet mogen gescheiden worden.’⁽¹⁾

Ééne enkele bemerking zouden wij op vorengaande beslissing willen maken, namelijk, dat wij, bij afwijking van den aangenomen regel, de voorkeur geven aan het afscheiden der aanvangsilben, *op ter*, *uten*, *uter*, van den eigenlijken naam, en dat wij derhalve zouden schrijven, gelijk in de vroegste tijden: *op ter Beek*, *uten Hove*, *uter Wulghen*, *uten Bogaerde* enz.

Overigens, in vele onderwijsgestichten wordt het hier vooruitgezette stelsel sedert jaren onderwezen, namelijk in al degene, waar men de Spraakleer volgt van den eerw. heer ROUCOURT. Ziehier hoe deze taalkundige den regel opgeeft:

‘De lidwoorden en voorzetsels, welke eigennamen voorafgaan, worden nagenoeg met kleine letter geschreven. Integendeel neemt ieder aanzienlijk deel der samenstelling eene kapitale letter aan; b.v. *de Laet*, *van Hoof*, *van den Dries*...’⁽²⁾

(1) *Tafel der verschillende uitspraken in antwoord op taalkundige vragen.*

(2) *Beknopte Spraakleer der Nederlandsche taal*, door TH. ROUCOURT, elfde uitgave, 1889, bl. 30.

Zulke schrijfwijze werd in October 1885 door eene Heraldische Vereeniging, te 's Gravenhage, aan den heer Minister van Justitie, aldaar, voorgesteld, om in acht genomen te worden in de registers van den Burgerlijken Stand, en zulks ter wering van het misbruik, dat uit het valsch orthographiëeren van eigennamen voortvloeide. De verzoekers namelijk deden opmerken, dat de hoofdletter van den eigenlijken familienaam dreigde te verdwijnen en deze laatste, ten gevolge daarvan, weldra met het partiuul zou versmolten worden. Ze zagen de zaak helder, en naar behooren, in,

Eindigen wij met de hoop uit te drukken dat al de Vlamingen, voor 't schrijven hunner namen, den voorgestelden regel zouden volgen, overeenstemmende met hetgeen hier vroeger altijd werd gedaan: de hoofdletter, als geen ander woord den naam voorafgaat; de kleine letter, in het tegenovergestelde geval. Voorbeeld. '*De Munter* zal morgen de eer hebben' enz.; - *Jaak de Munter* verzoekt u' enz.

FR. D.P.

Bemering op het schrijven van den heer Roegiers.

DE heer Roegiers heeft over de 'verdere vervlaamsching van het middelbaar onderwijs' eene nuttige studie geleverd. Hij heeft eens te meer de aandacht geroepen op het bloedverwantschap van het Vlaamsch met Latijn en Grieksch en daaruit de hogere bekwaamheid onzer taal afgeleid om als voertaal der *humaniora* te dienen. De Schrijver wordt vooral praktisch, waar hij ons het Luxemburgsch program als voorbeeld aanhaalt, volgens hetwelk het middelbaar onderwijs in Vlaanderen kan vervlaamscht worden zonder afbreuk te doen aan de Fransche taal.

De aangewezen weg is gansch opvoedkundig, als getrouw aan den regel: 'Van 't bekende naar 't onbekende' en dezen anderen: 'Bouw steeds op vaste grondslagen.' Wij geven des te hertelijker onze goedkeuring aan die gedachten, dat wij zelve ze reeds uitgedrukt hadden. Inderdaad in ons eerste antwoord aan den heer Van Campen schreven wij (*Belfort*, jaarg. 1889, blz. 358):

'Ik neem zeker aan dat de leerlingen in een gesticht met het Vlaamsch tot grondtaal zoo goed kunnen in 't Fransch geoefend worden als in een Fransch gesticht; immers de grondslag van 't onderwijs, in 't Vlaamsch gelegd, zou veel vaster zijn; daar zouden de studiën in 't algemeen en ook de studie van 't Fransch veel bij winnen; in de hogere klassen nochtans zou er onontkennelijk voor het Fransch een verlies zijn, indien *al* de vakken in 't Vlaamsch gegeven werden.'

En op dezelfde blz. drukte ik het grondgedacht van het Luxemburgsch program uit, als ik zeide:

'Hoe vlaamschminnend ook, beken ik dat, moest de regeling van een college-programma mij heel en gansch overgelaten zijn, ik de vervlaamsching niet zou durven toepassen dan in de laagste klassen en in eenige vakken der hoogste.'

Zeker wil ik mij het vaderschap dier gedachten niet toeëigenen: zij waren lang vóór mij uitgedrukt door anderen; maar den heer Roegiers komt de eer toe aan die gedachten een bepaalden vorm ter toepassing te hebben gegeven. Anderen wezen de richting aan: hij teekende de baan af.

Doch om eene baan te openen, had de heer Roegiers niet noodig er eene andere te versperren. Volgens hem zou eene Vlaamsche Hoogeschool paedagogisch onmogelijk zijn, omdat het middelbaar onderwijs niet vervlaamscht is. Welnu die stelling is valsch en onder Vlaamsch oogpunt gevaarlijk:

1° *Valsch*: Wel moet ieder opvoedkundige aannemen dat voor een Vlaamsch hooger onderwijs een Vlaamsche grondslag in het middelbaar onderwijs moet gelegd worden; maar het is niet noodig dat het middelbaar onderwijs geheel of hoofdzakelijk vervlaamscht zij; het is genoeg dat de leerlingen, uit de Rhetorika

komende, bekwaam zijn om met vrucht Vlaamsche leergangen van hooger onderwijs te volgen. De heer Roegiers zelf erkent dit practischer wijze, daar hij een middelbaar onderwijs voorstelt, half en half Vlaamsch en Fransch, uit hetwelk de studenten zoowel op eene Fransche als op eene Vlaamsche Hoogeschool zouden kunnen gaan.

Welnu, zou de heer Roegiers beweren dat de leerlingen uit de athenea niet in staat zijn, Vlaamsche leergangen aan de Hoogeschool met vrucht bij te wonen? Zij hebben in Rhetorika 10 uren Vlaamsche lessen in allerhande vakken en twee maanden later zouden zij aan de Hoogeschool geene klassen kunnen volgen, die daar *ab ovo* in 't Vlaamsch begonnen worden? Had men dan misschien ongelijk Vlaamsche leergangen van strafrecht te vragen?

2° *Gevaarlijk*: Komt ooit het voorstel van den heer Roegiers vóór de Kamer, dan zullen de tegenstrevers juist redeneeren gelijk hij zelf nu doet:

‘Het middelbaar onderwijs moet den grondslag leggen voor het hooger; dus (zullen zij besluiten) daar de Hoogescholen Fransch zijn, moet het middelbaar onderwijs dit ook blijven; en zij zullen trachten te bewijzen dat Vlaamsche jongelingen door het stelsel van den heer Roegiers niet zouden worden in staat gesteld om de leergangen der Fransche Universiteit met de noodige vrucht te volgen⁽¹⁾.

Wierde het voorstel verworpen, dan ware volgens de redeneering van den heer Roegiers alle weg ter vervlaamsching afgesneden; volgens ons integendeel bleve er nog eene baan open. Wij zouden zeggen: ‘het middelbaar onderwijs is reeds ten deele vervlaamscht; men zij logisch en vervlaamsche nu ook gedeeltelijk het hooger onderwijs’.

Voor het vrije onderwijs bijzonder dunkt ons dat die weg de eenige mogelijke is. De voorgestelde vervlaamsching van 't middelbaar onderwijs zou misschien door de Kamers gestemd worden en aldus aan de staatsgestichten opgedrongen; in de vrije gestichten zal zij moeilijk ingang vinden; deze hangen niet af van eene wetgeving, maar zijn ingericht volgens plaatselijke aangelegenheden en daar stuit de vervlaamsching op grootere hinderpalen: op de franschdolheid der ouders en der beschermers, en ja op den onwil sommiger oversten. Integendeel

(1) En hunne redeneering zou evenveel grond hebben als die van den heer Roegiers nu: wel is het waar dat de studenten volgens het nieuw stelsel, nog meer Fransche lessen hebben zouden, dan zij er nu Vlaamsche hebben; maar men mag niet vergeten dat de studenten, waarvan sprake, geboren Vlamingen zijn, doorgaans in 't Vlaamsch opgevoed thuis en in de lagere school, en dat zij dikwijls nog, bij 't heen en weer naar huis gaan, in een Vlaamsch midden verkeerden.

hopen wij dat er kans is aan de geestelijke overheid de noodzakelijkheid te doen beseffen eener tweede katholieke Hoogeschool welke, in 't Vlaamsche land opgericht, grootendeels Vlaamsch zou moeten wezen. Indien al de katholieke Vlamingen en bijzonder de *Landsbond* in dien zin werkten en hunne hulp boden, dan zou ten minste de proef kunnen genomen en b.v. te Antwerpen een Vlaamsche cursus van Wijsbegeerte ingericht worden, als voorbereiding tot de Hoogeschool.

Bij deze gelegenheid willen wij ook herinneren dat de Vlamingen geenen moed mogen verliezen omdat de Vlaamsche rechtskursus te Leuven hunne hoop niet verwezentlijkt heeft. In onze studie schreven wij letterlijk het volgende: 'Hier zij opgemerkt dat wij ons niet mogen laten bij den neus leiden: zou men, bij voorbeeld, als proefneming, in Gent of in Leuven Vlaamsche leergangen nevens de Fransche stellen, dan kan niemand er voor instaan dat de Vlaamsche Hoogeschool geen doodgeboren kind zou zijn.' Dat is zoo uitgevallen en wel juist aan die Leuvensche Hoogeschool, waar nochtans onder vele Vlamingen de 'nationale fierheid' genoegzaam was ontwikkeld. Waarom werd de Vlaamsche leergang niet bijgewoond? Omdat hij niet overeenkwam met het beurs- en exaambelang der studenten. Zoo bewees de uitkomst wat wij hielden staan: dat het belang van ouders en studenten over het al of niet gelukken eener Vlaamsche Hoogeschool zou beslissen.

Nu zijn we ook van degenen niet die den moed der strijders willen koelen of stokken in 't wiel steken, waar het op vervlaamsching aankomt. Wij juichen dus het voorstel van den heer Roegiers toe en wenschen hem dat hij de eensgezinde werking verkrijge, die wij te vergeefs voor het onze trachtten in 't leven te roepen. Wij werden bekampt door de liberale Vlamingen, door katholieke Vlamingen die schrik hebben van iets nieuws te beginnen zelfs met de grootste voorzichtigheid, van anderen die ten onrechte het bestaan der Leuvensche Hoogeschool bedreigd achtten en niet inzagen dat het juist de zwakheid der *Alma Mater* is van alleen te staan tegen drij liberale mededingsters⁽¹⁾. Goddank! het gedacht is daarom niet dood en het voorstel van den heer Roegiers zal het eens te meer in 't licht stellen. Dat voorstel behelst het maximum van hetgeen we, buiten het hooger onderwijs, nog kunnen verkrijgen en, mislukt het, dan zal eene der grootste redens zijn dat de Hoogescholen nog teenemaal Fransch bleven.

D. ACKERS.

(1) Voegen wij hierbij dat het middelbaar onderwijs der katholieken, vooral in de leste jaren eene uitbreiding genomen heeft buiten alle verhouding met het katholiek hooger onderwijs, alzoo moeten de katholieke gestichten kweekscholen worden voor de liberale Universiteiten.

Godfried wendelen

Vlaamsche sterrekundige der XVIIe eeuw.

Een professor der Hoogeschool van Luik, M.C. LE PAIGE, heeft den 16ⁿ December 1890 eene redevoering uitgesproken, in de openbare zitting van de Klas der wetenschappen der Koninklijke Academie van België, over het leven en de werken van Godfried Wendelen of Wendelinus⁽¹⁾, een Limburger, of beter, een Dietschen inboorling van het oude Prinsbisdom Luik. Die redevoering is zoo belangwekkend dat de schrijver dezes toelating gevraagd heeft aan vermelden hoogleeraar er gebruik van te mogen maken voor 'Het Belfort', hetgeen gereedelijk werd toegestaan. Het valt niet te betwijfelen dat de lezers van 'Het Belfort' de levensbeschrijving van den weinig gekenden Vlaamschen sterrekundige met genoegen zullen doorloopen.

Godfried Wendelen werd geboren te Wuest-Herck, een der steden van het prinsbisdom Luik, den 6ⁿ Juni 1580, op het einde der woelige zestiende eeuw. Zijn geheel leven draagt het kenmerk van dit tijdvak, waarin men dorstig was naar wetenschap, hunkerend naar het onbekende en onvermoeibaar in den arbeid. Hij mag met recht gerangschikt worden onder de groote geleerden van zijnen tijd.

(1) De familienaam *Wendelen* bestaat nog altijd in de omstreken van Beeringen. Vroeger gaf men dikwijls een Latijnschen vorm aan de familienamen.

Professor C. LE PAIGE beschouwt hem bijzonder in hetgeen hij gedaan heeft voor de sterrekunde; maar Godfried Wendelen, gelijk overigens andere groote mannen van zijnen tijd, was overal in te huis: het Latijn en het Dietsch onder andere hadden geene geheimen voor hem, zooals hij het bewees in zijne uitlegging der Salische wet en in zijne Latijnsche puntgedichten.

De kleine stad, waar Wendelinus het eerste levenslicht aanschouwde, bezat toen eene Latijnsche school, bestierd door Hendrik Alen, een man van te waardeeren kennis; want hij was tevens secretaris van Wuest-Herck en dichtte bij gelegenheid in Grieksche verzen van degelijk gehalte: in dien tijd vond men uitstekende beoefenaars der oude talen. Hij was de peter van Wendelinus en dus waarschijnlijk zijn bloedverwant.

Onder leiding van dezen meester deed Godfried zijne eerste studies en muntte weldra tusschen zijne medeleerlingen uit: op dertienjarigen leeftijd, schreef hij in het Latijn iambische verzen, die werkelijk bewondering verdienen; maar de aandacht van den knaap werd bijzonder aangetrokken door het schouwspel der groote hemelverschijnselen, zoodat de omstandigheden eener maansverduistering, die in 1590 plaats had, hem niet onverschillig lieten.

De Latijnsche school van Wuest-Herck kon hem waarschijnlijk niet ver genoeg brengen in de humaniteiten, zoodat zijne ouders besloten hem naar Doornik te zenden.

De dag van zijn vertrek naar het college der Jesuïeten, de 24^e April 1595, viel samen met eene maansverduistering: eertijds zou men een voorteeiken gezien hebben in dit samentreffen; wij zullen alleen aanstippen dat verschillende gebeurtenissen van zijn leven op dergelijke wijze gekenmerkt werden.

Het was geene kleine onderneming, in dien tijd, het ouderlijke huis te verlaten om zich naar den

vreemde te begeven; gedurende den ganschen nacht hielden zich al de leden van het huisgezin onledig met de toebereidsels voor de reis; Godfried alleen kon zich niet ontrukken aan de beschouwing der eklips en teekende er zoo goed mogelijk de verschillende bijzonderheden van op.

Zijn verblijf in Doornik duurde niet lang. Drie jaren later, den 21ⁿ Februari 1598, volgt hij de leergangen in de Hoogeschool van Leuven. Deze dagteekening wordt door Wendelinus zelf bewaard, want zij herinnert hem wederom eene maansverduistering.

‘De eklips, schrijft hij, begon een weinig na vier ure, op het oogenblik dat wij wakker werden om ons morgengebed te doen en onzen arbeid te beginnen: het was zeker nog niet kwartier na vier.’ Dit bewijst hoe vroeg in den uchtend de toenmalige studenten reeds aan het werk waren.

De gewoonte van vroeg op te staan behield Wendelinus gedurende gansch zijn leven. In 1608, terwijl hij Forcalquier bewoont, zien wij hem vóór den dageraad het veld doorloopen. Met een boek in de hand verwijderd hij zich van de stad; hij vindt zijn behagen in de kalmte der natuur en wandelt voort om de balsemgeuren der ontwakende planten te genieten en de koele tochten der frissche morgenlucht in te ademen: onder eene dezer wandelingen, was hij voor de eerste maal getuige van een roodachtigen regen.

In Leuven voldeed Wendelinus zijne letterkundige vorming; hij begon de studie van de Hebreeuwsche taal en werd er zeer ervaren in.

Wat de wiskunde betreft, zal hij niet veel nut getrokken hebben uit het onderwijs der *Alma Mater*.

Sedert 1593, hadden de schitterende lessen van Adriaan Romanus opgehouden: de mededinger van Victus was naar Wurtzburg geroepen geworden, en zijn opvolger, Jan Storms van Mechelen, niettegen-

staande de loftuigingen van Valerius Andreas, was nooit iets anders dan een armzalige rijmelaar, wiens gansche bedrijvigheid zich gedurende eene halve eeuw bepaalde bij het berijmen van Aristoteles' natuurkunde, van de benaderde verhouding des cirkelomtreks tot zijne middellijn, en van de verschillende vormen des toovervierkants van 16.

Is het te verwonderen dat Wendelinus zijnen dorst naar wetenschap aan eene zuiverder en overvloediger bron heeft willen lesschen?

Voor de eerste maal toegevende aan zijne zucht naar verandering, die hem gansch zijn leven bijbleef, besloot hij naar Praag te vertrekken. Misschien werd hij gedreven door het verlangen zich de ondervinding ten nutte te maken van Tycho-Brahé, die toen in Praag verbleef. Maar hij moest het doel zijner reis niet bereiken, en het Luikerland, dat te dien tijde op het punt was de gastvrijheid te verleenen aan den grooten Deenschen sterrekundige, had zelfs het buitenkansje niet een zijner zonen onder de leerlingen van den vermaarden geleerde te tellen.

Wendelinus, die met een zijner vrienden op reis was gegaan, werd door eene ziekte genoodzaakt te Nurenberg te blijven. Dit gedwongen oponthoud gaf een anderen loop aan zijne gedachten. Hij kwam voor korten tijd naar Herck terug en begaf zich vervolgens naar het Zuiden.

In 1599, bevindt hij zich te Marseille, waarvan hij de geographische breedte bepaalt: dit was zonder twijfel zijn eerste sterrekundige arbeid van wetenschappelijke waarde, en deze arbeid schijnt in verband te staan met een ontwerp, aan wiens uitvoering hij gedurende vele jaren werkte.

Doch ver van de zijnen, in een vreemd land, kon Wendelinus soms moeilijk in zijne levensbehoeften voorzien: op zeker oogenblik werd hij verbeteraar in eene drukkerij, maar dit duurde niet lang.

In 1600, gaat hij naar Rome met het inzicht den jubileeaflaat te verdienen; hij doorreist Italië en komt eindelijk weer terug te Marseille.

Provence zou hem langen tijd bezitten. Eerst vestigde hij zich te Digne: men weet niet juist of hij regent was in het college of bestuurder eener school van wiskunde; maar men zegt dat hij den vermaarden Gassendi onder zijne leerlingen telde. Sorbière, Colomiez, en, wat nog meer zegt, Mantelius, die zijne inlichtingen van Wendelinus zelf schijnt bekomen te hebben, daarbij Valerius Andreas, die zijne *Bibliotheca belgica* uitgaf, tijdens het leven van onzen sterrekundige en van den doorluchtigen provoost van Digne, bevestigen het feit; maar de E.P. Bougerel, de biograaf van den grooten tegenstrever van Cartesius, bestrijdt hun gevoelen met tamelijk gegronde redenen.

Van Digne ging Wendelinus naar Valensole: twee jaren achtereenvolgens bekwam hij daar, in een openbaren wedstrijd, een der leerstoelen van het college; in het begin van 1604, verzaakte hij aan den strijd, niet dat hij hem vreesde, maar omdat hij nieuwe plannen koesterde.

Voor een oogenblik was hij in zijn geboorteland teruggekomen, maar de mistige Kempen en hare treurige heidevlakten konden niet in vergelijking komen met de schitterende zon van Provence, welke heerlijke streek een tweede vaderland was geworden voor den vurigen reiziger; ook zien wij hem zonder verwondering weer dadelijk naar het Zuiden vertrekken.

Hij vond er overigens eene gastvrije haardstede bij Andreas d'Arnaud, heer van Miravail, luitenantgeneraal der landvoogdij van Forcalquier. Deze heer, een vriend der fraaie letteren en zelf een verdienstelijk dichter, koos Wendelinus tot leermeester zijner kinderen; onze geleerde maakte deel van de familie; hij werd aanzien als een vriend van den huize.

Andreas d'Arnaud was in betrekking met Peiresc, met Gassendi, met honderd anderen, en, even als zij, weetgierig. Hij had langzamerhand eene rijke bibliotheek verzameld, waarin eenige perelen schitterden, zooals de *Codex arnaldinus*, handschrift van Jean de Linières, dat de Vlaamsche sterrekundige meer dan eens zal doorbladerd hebben.

Wendelinus hield zich niet uitsluitelijk bezig met de opvoeding der kinderen van Andreas d'Arnaud - een hunner ten andere, Scipio, ongeveer van denzelfden ouderdom als zijn leermeester, was voor hem veeleer een makker dan een leerling -; het onderwijs der oude talen en der geschiedenis nam zijnen geheelen tijd niet weg. Overigens voor een man van zijn karakter houdt het werk met den dag niet op: de nachten hoorden hem toe, de nachten waarin, dank aan de bewonderenswaardige helderheid van den Provençaalschen hemel, hij de sterren kon waarnemen wanneer hij zulks verlangde. Dan, wij zeiden het reeds, desnoods stond hij op vóór het morgenkrieken.

Alles viel hem meê: indien de familie d'Arnaud een groot deel van het jaar Forcalquier bewoonde, ter oorzake van het ambt van den seneschal, werden er niettemin eenige maanden besteed voor een verblijf aan den voet der Alpen, te Chateauneuf-Miravail. Wendelinus wist daar zijne werkzaamheden voort te zetten en zelfs uit te breiden.

Op het terras van het kasteel leverde hij zich over aan zijne geliefkoosde waarnemingen; het land zelf bood hem tooneelen aan, die in staat waren zijne aandacht op te wekken.

Sint-Truiden.

P. KERKHOF.

(Slot volgt.)

Loof den Schepper.
In het album van Mej. Victorine
V.d.W.

LIIK Natuur die, in de Lente,
 Na de lange winterrust
 Door de lieve, warme zonne
 Zachtjes wakker wordt gekust;

Lijk het bloemje dat, ontluikend,
 Zijnen kelk ten hemel wendt,
 En zijn frissche balsemgeuren
 In het wijde luchtruim zendt;

Lijk de nachtegaal in 't loover,
 Die van tak tot takje springt
 En, ter eere van den Schepper,
 Zijn betoovrend danklied zingt;

Lijk de fladderende vlinder
 Die in 't zongeflikker speelt,
 En, steeds dartlend, heen en weder,
 Eén voor één de bloemen streelt.

Lijk het beekje dat, al suizend
 En al kabblend henen vliet,
 Lijk de wind, die harpetonen
 Lokt uit boom en buigend riet;

Lijk de ontelb're hemelbollen
 Lijk de baren van de zee,
 Loof den Schepper, Victorine,
 Blick naar Hem, in wel en wee.

Daarvoor liet Hij U ontluiken
 Als een frissche lenteroos;
 Daarvoor kreeg gij jeugd en schoon
 En den maagdelijken bloos.

Daarvoor gaf Hij U een ziele
 Die in hooger sfeeren zweeft
 En, op vleuglen der verbeelding,
 't Eindelooze ruim doorzweeft.

Daarvoor schonk Hij U een stemme
 Schooner dan der vooglen zang,
 Dan 't gemurmél van het beekje,
 Dan het zoetste harpgeklank.

Loof den Schepper, Victorine
 Gij, die voelt, geniet en denkt,
 Loof Hem voor al 't goede en scho
 Dat Hij U op aarde schenkt.

28 Mei 1891.

A.V. BULTYNCK

Bede.

'T Is ijzig en koud
 En de sneeuw ligt zoo hoog
 Op den beemd en in 't bosch,
 Waar ik zong ende vloog.

Wel heb ik een kleed
 Dicht van veedren om 't lijf,
 Maar mijn kropjen is leêg
 En mijn leden zijn stijf.

Ik zit op den tak
 Door het venster te zien
 Of daar niemand en komt
 Om een aalmoes te biên.

'k Ben sober ten disch,
 En zoo luttel volstaat!
 Met een kruimelke broods
 Is mijn honger verzaad.

Welhaast komt de Lent'
 Met haar' zegen in 't land,
 En dan zing ik mijn lied
 Voor de gift uwer hand.

Als 't zomer dan wordt
 En mijn broeisel al vlug,
 Zoo betaal ik, met kroos,
 Mijne schulden terug.

De rups op het kruid
 En de kever aan 't blad
 Zijn zoodra niet gezien,
 Of ik heb ze gevat.

Maar nu is het koud
 En nog alles vol sneeuw;
 Wees bermhertig, o mensch!
 Want de honger doet wee.

(Vrij naar 't Duitsch.)

E.R.

Overyssche, Februari 1891.

**Aan E.H.J. van der Linden,
toen hij zijne Eerste Misse deed te Ste Maria-Oudenhove, den 1sten
van Juni 1891.**

'T IS Juni: haast zal weer der linden kruine bloeien,
En buigen van de vracht der bloemen ongeteld,
Die, uit hun gouden kelkje, alover weide en veld,
Een stroom van balsemgeur en honing laten vloeien.

Het bruine biegen, langs zijn luchtbaan toegesneld,
Zal in en uit en rond elk bloemken driftig roeien,
En rooven wat Gods zon er wekte in stovend gloeien,
Terwijl zijn dankgegons Gods Naam en Goedheid meldt. -

Lijk 't biegen vloogt ook gij, door hooger lust gedreven,
Van deugdenbloem op bloem, en gaarde in 't jonge leven
De vreugden van deez' dag, als hemelhoning zoet.

Laat uit uw gouden kelk, laat over uw beminden
Den zegen stroomen van Gods driemaal heilig Bloed,
En bloei in blijdschap voort, Godspriester *Van der Linden!*

EUG. DE LEPELEER.

Boekennieuws en kronijk.

Robrecht van Eine of misdaad en liefde, historisch drama met zang, een voorspel en 3 bedrijven, door K.L. VAN VOORDENHOVE. Gent, A. Siffer en bij den schrijver, Katholieken Kring te Temsche. Prijs fr. 2,00. (Voor de muziek zich te wenden tot den schrijver; men mag er copij van nemen binnen de 14 dagen tegen betaling van fr. 5,00.)

Dirk van den Elzas, graaf van Vlaanderen, vertrekt naar het Heilig Land ten jare 1157, om Boudewijn, koning van Jerusalem, te helpen en te ondersteunen in zijnen strijd tegen de Turken. (Zie kronycke van Vlaanderen, Meyerus, enz.) Godevaart, heer van Gaver, broeder van Robrecht van Eine, na het verdwijnen van zijnen eenigen zoon Willebald, dien hij dood waant, en na het afsterven zijner duurzame gemalin Aldegonde ten gevolge van Willebald's dood, vertrekt met graaf Dirk ter kruisvaart mede, om in eenen heiligen dood het einde van zijn verdriet en van zijn wee te vinden. Na twee jaren tegen de ongeloovigen als een ware held gevochten en gestreden, en verscheidene sterkten en steden veroverd te hebben, keert hij weder naar Vlaanderen, in de Septembermaand van het jaar 1159. Met Boudewijn, oudsten zoon van Robrecht, met Gillis van Pamele en Walter van Sotteghem, die allen aan den kruistocht hadden deelgenomen, neemt hij tijdelijk zijnen intrek op het kasteel zijns broeders, te Eine.

Het stuk speelt in de groote ontvangstzaal van het kasteel van Eine, op den dag der terugkomst uit de kruisvaart. Het voorspel grijpt plaats drij weken vóór de aankomst van de edele heeren kruisvaarders, en gebeurt in den kerker van den zwarten toren, die in het diepste van het park van Eine gelegen is.

De schrijver, die in zake van geschiedkundige tafereelen te huis is, zooals hij reeds bewees in zijne historische alleenspraak *Pieter Van den Bossche na den slag van Roosbeke*, heeft weder een boeiend stuk geleverd vol leven en gang, vol lokale kleur, onderrichtend onder opzicht van geschiedenis en stichtend voor wat strekking en zedeleer betreft. De personages zijn in het algemeen goed getypeerd, en in het schetsen der misdaad en der

liefde toont de heer Van Voordenhove, dat hij het menschelijk hart met klaarziende oog bestudeerd heeft. De kleine Willebald is eene aantrekkelijke figuur, die bij iederen lezer of toeschouwer deelneming en medegevoel verwekt. Grootsche toestanden en aandoenlijke tafereelen komen in het drama voor.

Het stuk is uiterst geschikt voor effectmakende en rijke tooneelschikking; het besluit met eene prachtige en indrukwekkende apotheose.

Ongetwijfeld zullen de maatschappijen die dit verdienstelijk drama op zullen voeren er den besten bijval mede behalen, overigens voor wie beweren dat tooneelstukken slechts op de planken kunnen beoordeeld worden, zij gezegd, dat het reeds die vuurproef doorstaan heeft, en dat het te Tamsche, op een tijdruimte van 10 dagen, tot driemaal toe door het publiek hervraagd werd.

Zeggen wij ten slotte met het prospectus nog:

‘Even als het bekroond treurspel van Hector Plancquaert *Dood van Karel de Goede*, even als *Kommandant Rollier* van Lambrecht Van Ryswyck en als *De Furie van Lier*, van Roel, is *Robrecht van Eine* een tendenzstuk. Om den deugdelijken invloed die zulke gewrochten op het volk uitoefenen, met het nationaal gevoel op te wekken, kunnen wij dergelijke tooneelspelen niet genoeg aanraden.

Het onderhavig drama is vaderlandsch in gansch zijne toedracht: het speelt op Vlaamschen bodem, en de personen die er in voorkomen zijn mannen gekend in de geschiedenis van Vlaanderen.’

Aloïsius van Gonzaga. Historisch tooneel in een bedrijf. Vrij in rijm overgebracht naar DELAPORTE S.J. - Uittreksel uit het maandschrift, *De Bode van het H. Hert van Jesus*. Gent, Vanderschelden. Prijs fr. 0,15. De honderd fr. 10,00.

Het 300ste verjaarafeest van S. Aloisius' sterfdag, dat naar het verlangen Zijner Heiligheid, Leo XIII met buitengewonen luister in geheel de katholieke wereld is gevierd, deed in alle landen eene menigte geschriften ontstaan; levensbeschrijvingen van elke grootte en formaat, godvruchtige oefeningen, zangen en gedichten. Het dichtwerkje waarvan ons heden het verdienstelijk maandschrift ‘De Bode van het H. Hert van Jesus’ eene vlaamsche vertaling aanbiedt, is een der merkwaardigste voortbrengselen dier gelegenheidsliteratuur. De naam des makers is de beste lof des werks. Pater V. Delaporte S.J., de dichter der *Récits et légendes* zag in Frankrijk zijn uitnemend talent naar waarde geschat, door kunstrechters van het meeste aanzien en van alle gezindheid, zoowel door Sully Prudhomme als door Armand de Pontmartin, zelfs door den uitgever der *Revue bleue* M. Augustin Filon, een der fijnste critici van onzen tijd. *Aloisius van Gonzaga* stelt ons in eene handeling van tien tooneelen en ongeveer 500 verzen het oogenblik voor, waarop de jonge markgraaf van Castiglione afstand doet van zijne heer-

lijkheid en zijn geboorterecht, ten voordeele zijns jongeren broeders, Rudolf. Dit plechtig oogenblik wordt voorafgegaan van eene laatste poging zijner bloedverwanten om hem van zijn voornemen af te brengen; en gevolgd door het optreden van Aloisius in kloosterkleedij, eene treffende en roerende verschijning van hoog dramatische werking.

De vlaamsche vertolker is onder zijne lastige taak niet bezweken. Over het algemeen is zijne taal zuiver, sierlijk en zwierig; men hervindt op menige plaats de verhevenheid en den gloed van het oorspronkelijke.

Wij wenschen dit bundeltje eene spoedige verspreiding onder de katholieke jeugd. In vlaamsche onderwijsgestichten, kringen en vereenigingen, waar men zoo vaak verlegen is om nederduitsche tooneelstukjes, die tevens door inhoud en letterkundigen vorm uitmunten, zal *Aloisius van Gonzaga* eene prachtige voorstelling aanbieden, de heilzaamste indrukken nalaten en immer nieuwen bijval genieten.

Geestelijke Gids. Canon van het geestelijk leven, en Geestelijke spiegel van Ludovicus Blosius. Uit het latijn vertaald door J. DE BONT, S.J. Leiden. J.W. van Leeuwen, 1890.

‘Er is waarlijk geen gebrek aan geestelijke boeken en boekjes.’ Daarover zijn wij het eens met den vertaler dezer twee werkjes, en toch weten wij hem dank er nog één bij de velen gevoegd te hebben. Immers onder den grooten hoop zijn er weinige uitstekende, weinige die, zooals de ‘Navolging van Christus’ en de ‘Geestelijke strijd’, aan den goeden wijn gelijk, met de jaren in waarde klimmen, weinige, die voor allen staat en stand geschikt, aan de behoeften en bijzondere zielsgesteltenissen van elken lezer antwoorden. Nu, zulk zijn over het algemeen de werken van den beroemden abt van Lessies, Ludovicus Blosius; ‘alle zeer duidelijk en eenvoudig, met gloed en groote zalving geschreven’ naar het gezaghebbende getuigenis van kardinaal Wiseman. Doch wat ze bovenal kenmerkt, is de zoet- en zachtheid der leering. De schrijver volgt doorgaans, en namelijk in den *Canon van het geestelijk leven*, den regel dien dezelfde kardinaal aldus omschrijft: ‘Zulke ziel (nl. eenen zondaar die naar beter tracht, maar nog zwak is en soms jammerlijk hervalt) moet derhalve geen schrik worden aangejaagd; men moet bij haar niet aandringen op de gedachte van Gods gestrengte rechtvaardigheid; neen, men moet haar de onmetelijke barmhartigheid in al hare grootte, zooveel mogelijk, voor oogen stellen, haar wijzen op den onuitputtelijken rijkdom der goedertierenheid, die in den schoot van onzen God en Zaligmaker is opgesloten.’ - In den *Geestelijken Spiegel* waar Blosius eenen mensch veronderstelt, die niet meer te kampen heeft met de geweldige ongeregelde neigingen des harten, maar naar de

volmaaktheid tracht, 'is het diezelfde zachtheid, die bekoorlijke liefde, welke de ziel met zachte banden tot God trekt. Hem doorlezende zult ge niets gestrengs aantreffen; ook da r niet, waar hij voorschriften geeft voor de sterken.'

Dit gulden boekje is wel hoofdzakelijk voor priesters en aankomende priesters, levieten van het heiligdom, geschreven, doch kan iederen christen uitstekenden dienst bewijzen. 'Het zal u, geloof mij, (schreef nog kardinaal Wiseman), dikwijls tot troost en sterkte wezen bij inwendigen strijd: het zal u in moeilijke zaken hulp verstrekken, in ingewikkelde gevallen leiding bieden, en kalmte schenken in verwarde omstandigheden: het zal u tot roer dienen, waarmede gij uw scheepje vasten koers zult doen houden, bij het woeden der stormen op de onstuimige zee dezer wereld.'

En daarom ontvange de vertaler onzen hartelijken dank en meteen onze gelukwensingen. Want zijne vertaling, hoewel *in zuiver hollandsch geschreven* (Studiën 23 Jaarg. XXXV deel 3de aflev.) heeft volstrekt niets van de stroefheid en gewrongenheid, die wij in België (te recht of ten onrechte) onze noordsche naburen ten laste leggen. De stijl is duidelijk, eenvoudig, vloeiend, en tevens vol leven en zwier, doch bovenal doortrokken van die verborgen zalving waar het oorspronkelijke van overvloeit.

De duivenliefhebberij, wetenschappelijk handboek, betreffende de Reisduif en de geheimen van het Duivenspel, door SYLV. WITTOUCK. Gent, drukkerij van H. Stepman. Prijs fr. 3,50.

Ziedaar den titel van een werk dat lang verwacht is geworden in de duivenwereld en dat om zijne waarde er veel bijval geniet.

Het boek komt van een ervaren vakman, ook berust het gansch op eigene wetenschap, eigene ondervinding. Niet alleen geeft het de waarnemingen van den schrijver, het weerlegt ook de ketterijen die in het vak heerschen en bespreekt met kennis van zaken, de vogelziekten en hunne microben of kriedieren of *levelingen* indien gij wilt.

De hoofdstukken over *de Gezondheidsleer* en *de Ziekten* toonen dat de heer Wittouck niet voor niet den titel van *briefwisselend lid van het Provinciaal Comité van openbare gezondheid* heeft, want zijn boek behelst menige nuttige opgaven die zoowel op de gezondheid van den mensch als op die van het gevogelte toepasselijk zijn.

De beschrijving van elke *ziekte* is gevolgd door de *allopatische* en de *homaepatische* geneeswijze der duiven, hoenders en ander gevogelte, die volgens ondervinding de beste uitslagen geven; in een woord, het is een volledig boek, eenig in zijn slach met veel bekwaamheid geschreven.

Na de hoofdstukken over de *gezondheidsleer* en de *ziekten* zijn de volgende de voornaamste: *De voeding*; - *het paren* of

koppelen der duiven; - het kruisen der rassen; - het kweken; - de bloedverwantschap; - het ruien; - de scheiding der duiven; het africhten; - de prijskampen en de geheimen van het duivenspel. De eerste kapitels handelen over de geschiedenis der duif en het ontstaan der reisduifrasen. Wat de geheimen van 't duivenspel betreft de liefhebbers zullen verbaasd staan hier zooveel leerrijke opgaven te vinden, die hun hoogst nuttig en voordeelig zullen wezen.

Mr Wittouck schrijft daarbij vloeiend en goed Vlaamsch; 't is klaar en verstaanbaar, en deze bijzonderheid geeft aan zijn boek eene nieuwe waarde te meer.

Wat den taalkundigen liefhebber ook belangwekkend zal voorkomen is het streven van den schrijver naar taalzuivering, naar echte duidelijke volkswoorden die in de liefhebberij en de wetenschap waarvan hier spraak is, de bastaardwoorden allervoordeeligst vervangen.

Elke *ernstige liefhebber van duiven en gevogelte* zal dit werk koopen, zulk een betrouwbaren leidsman, zulk nuttig *vade mecum*, niet willende missen. Men zegt dat het eerlang in 't Fransch en in 't Engelsch gaat vertaald worden.

H.S.

Levensschets van Jacobus de Kort, *eersten prelaat der herstelde abdij van Postel-Molle*, met vier platen, door TH.-IGN. WELVAARTS, *prior*, bibliothecaris der abdij Postel-Molle. Antwerpen, Van Os-De Wolf, 1891, 8°.

De geleerde en ijvervolle schrijver vermeerderd met deze goedgeschreven biographie de reeks historische schriften over de abdij, waar hij toe behoort. Nauwkeurigheid en klaarheid zijn de voornaamste verdiensten van dit boek, dat op prachtpapier, met eene traaije roode lijst op elke bladzijde, is gedrukt. Het portret van J. de Kort, de afbeelding van een gouden kelk der abdij van Postel, alsmede het grondplan van den beneden- en boventoren der abdij, alle met veel zorg uitgevoerd, versieren het boek.

Galilei. - De goedgunstige lezer weze zoo goed deze nota in aandacht te nemen om eene ingeslopende drukfeil te herstellen, op bladz. 116 van de studie over Galilei.

Het was onder Alexander VII in 1664, dat de laatste boekenlijst van den index verscheen met melding der afgekeurde werken over het draaien der aarde en het stilstaan der zon.

Het verbod, dat bovengemelde leering trof werd door Benedictus XIV - en niet door Alexander VII, - ingetrokken, alhoewel zekere werken van Copernic en Galilei in den Index behouden bleven. Het was de befaamde Lalande, in 1758 te Rome ver blijvende, die aan Paus Clemens XIII vroeg het vonnis tegen de twee sterrenkundigen ook te willen heffen. Die vraag werd door besluit van 11 September 1822 ingewilligd.

(Nota van den schrijver.)

Koninklijke Academie van België. - In zitting van 9 Juni heeft de heer Paul de Smet de Naeyer herinnerd wat er gebeurt in de Fransch-Belgische Academie, te Brussel, ten opzichte der katholieken. Laten wij dit eens herhalen.

'Indien men (zegde de Gentsche vertegenwoordiger) in aanmerking neemt op welke wijze de aanwerving van nieuwe leden in de Academie geschiedt, en, van de andere zijde, het ruime aandeel der katholieken in de wetenschappelijke en literarische beweging van het land, stelt men zekere feiten vast, welke het niet nutteloos is eens te doen uitschijnen, en die, in hen zelven, eene belangrijke les inhouden.

Van '1870 tot 1890 bekroonde de klasse der Letteren 22 katholieken en 10 liberalen; maar ziet! juist het tegenovergestelde had plaats voor de benoemingen dezer klasse.

Sedert 1870 had dezelfde Klasse 28 werkende leden te kiezen, en - zij gaf de voorkeur aan 20 liberalen en aan 8 katholieken!

Is er quaestie van samenstelling eener jury voor letterkundige prijskampen, het *toeval* wil *altijd* dat er nooit meer dan *drie* katholieken zijn onder de *veertien* door de Academie gekozen kandidaten, zoodat de Regeering nooit de gelegenheid heeft eene jury samen te stellen, waar de katholieken in meerderheid zijn.

Ziehier de samenstelling der juries voor de prijskampen van letterkunde sedert 1868:

Wedstrijd 1868-1872	5 liberalen,	2 katholieken.
Wedstrijd 1873-1877	4 liberalen,	3 katholieken.
Wedstrijd 1878-1882	6 liberalen,	1 katholieken.
Wedstrijd 1883-1887	6 liberalen,	1 katholieken.
Wedstrijd voor tooneelletterkunde:		
Wedstrijd 1876-1878	5 liberalen,	0 katholieken.
Wedstrijd 1879-1881	5 liberalen,	0 katholieken.
Wedstrijd 1882-1884	3 liberalen,	2 katholieken.
Wedstrijd 1885-1887	3 liberalen,	2 katholieken.
Wedstrijd voor geschiedenis:		
Wedstrijd 1881-1885	4 liberalen,	3 katholieken.
Wedstrijd 1886-1890	4 liberalen,	3 katholieken.

't Is in de Belgische Academie gelijk in de Staats-Universiteiten:

Nul n'aura de l'esprit que nous et nos amis, zeggen de liberale Academikers.

Blijft nu maar te weten, of de Staat daar, op den duur, niets in te zien zal hebben. Bij onzen wete is de Belgische Academie, evenmin als de Hoogeschool van Gent en die van Luik, gesticht tot verzadiging van den liberalen appetijt!

Nationaal verbond. - Den 7 Juni werd het *Nationaal Vlaamsch Verbond* te Brussel bepaald ingesteld onder het voorzitterschap van den heer de Beucker en het ondervoorzitterschap van Dr Goffin gemeente-

raadslid der hoofdstad. Van verscheidene kanten wordt er ons gevraagd welke de houding van den *Landsbond* hier tegenover moet zijn. Natuurlijk hebben wij de les niet te spellen aan die machtige maatschappij, doch, onzes dunkens, is de te volgen gedragslijn zeer eenvoudig. Om de banden onder hen nauwer en nauwer toe te halen, om zich onderling meer kracht en macht te geven door wederzijdsche steun, hebben de katholieken hun bondgenootschap tot stand gebracht, en hopen op die wijze meer invloed te kunnen uitoefenen op het volk en bij de leidende politieke vereenigingen. Welnu, die stevige inrichting ten hunnent moet hen niet beletten, wel integendeel, voor een bepaald en bijzonder doel een tijdelijk verdrag met andersdenkende Vlaamsche strijders aan te gaan zooveel te meer, daar er in den geest der inrichters hoegenaamd geen spraak is van het stichten eener neutrale Vlaamsche partij, waarin wij ons algemeen doelwit zouden hoeven te slachtofferen, het is te zeggen de totale christelijke Vlaamsche verheffing van onzen stam in godsdienstzin, in vaderlandsliefde en eigendommelijkheid. Voor ons is het een axioma, een liberaal Vlaanderen ware geen Vlaanderen meer.

Van dat zoo even gekenschetste standpunt uit juichen wij het *Nationaal Vlaamsch Verbond* toe, en zetten de afdeelingen van den *Landsbond* aan er zich bij aan te sluiten.

Eéne zaak in het stichten van het *Nationaal Vlaamsch Verbond* zagen wij nochtans met eenigszins leede oogen, namelijk dat het zich stelt onder de voogdij van het algemeen bestuur der landdagen. Het geldt hier geen beginsel, alleenlijk een feit, en ik vraag mij af, ...waar, wanneer en door wie dat bestuur gekozen is, ... waar, wanneer en door wie het de zending ontvangen heeft bestendig aan te blijven, ... waar en welke zijne werkingen zijn? Bestaat dat bestendig bestuur en is het geen mythe, meent dat bestuur van rechten te hebben, dat het zich herinnere dat alle rechten plichten voor tegenhangers hebben, en dat die plichten te Gent deerlijk verzuimd worden. Zonder dat er zich iemand om bekreunt, blijft de Gentsche landdag hier nog altijd met jammerlijke staarten, die volstrekt afgesneden moesten worden. Natuurlijk ijveren wij hier tegen geene personen, want allen zijn beproefde strijders aan wier karakter wij hoogwaardeerend hulde brengen.

Dat niet alleen het *Nationaal Verbond* op eigen vleugelen vliege, maar zelf de leiding neme der landdagen. Het zal natuurlijker zijn en meer practisch.

Vlaamsche gemeenten. - De Waalsche bureelratterij heeft ons wederom eene pert gebakken. Naar aanleiding der jongste optelling heeft men ons wel eenige gemeenten teruggegeven, zooals Ronse, Berchem, Sint-Truiden, Bilsen, Helkyn, Bossuit, Marck en Waasmond, doch Brussel en voorsteden blijven van hun

recht verstoken. Het grondbeginsel in het koninklijk besluit van 31 Mei 1891 vooruitgezet is, dat in Oost- en West-Vlaanderen, Antwerpen, Limburg en het arrondissement Leuven, de gemeenten waar de enkel Vlaamsch sprekenden talrijker zijn dan de enkel Fransch sprekenden als Vlaamsch aanzien zullen worden. Dus geene rekening wordt er gehouden van de tweetalensprekenden, omdat men weet dat door den band zulken, 99 per 100, Vlamingen zijn! Wat Brussel en voorsteden betreft, dat beginsel dat ons reeds zóó nadeelig is, mag er zelfs niet toegepast worden en zóó ziet men als Waalsch gerekend Brussel met 59.212 enkel Vlaamsch sprekenden tegen 40 741 enkel Fransch sprekenden op eene gezamentlijke bevolking van 162.498 zielen, waarvan de overschietenden stellig Vlamingen zijn; Etterbeek 4.679 tegen 2.619 op 11.753; Schaarbeek 14,362 tegen 9.488 op 40,784, enz. enz. Hetzelfde onrecht gebeurt met Edingen (Enghien) 1.287 tegen 543 op 4044; Bever (Biévéne) 1.847 tegen 53 op 2.810, Everbeke 1 530 tegen 15 op 3.603, alsmede met verscheidene andere plaatsen in Henegouw en Luik.

En nochtans verklaarde Minister Melot in de Kamerzitting van 19 December 1890, op eene ondervraging van den heer Coremans, dat de Vlamingen gerust de kennis eener tweede taal mochten verklaren, en dat zij niet te vreezen zouden gehad hebben daarvan gebruik te zien maken voor de verdeeling der gemeenten in Vlaamsch en Waalsch!!!

Zóó mag of kan het niet blijven: protest aangeteekend en desnoods niet alleen de tanden getoond, maar zelfs gebeten.

Vlaamsch genootschap tot beoefening der pleitkunst te Brussel. - De openingszitting der Vlaamsche Conferentie der balie van Brussel heeft met veel plechtigheid plaats gehad, den 20 Juni laatst. Minister Lejeune vereerde ze met zijne tegenwoordigheid, alsmede de heer Mersmans stafhouder van het orde, de heer Woeste, menige magistraten van het verbrekingshof, van het beroepshof en van de rechtbank, alsook het puik der advocaten. De heer Victor Jacobs, opzettelijk uit Kreuznach van zijne badkuur teruggekeerd, opende de zitting met eene Vlaamsche redevoering en de heeren de Jaer, Waal en Voorzitter der Fransche Conferentie, en Van der Linden sloten ze, insgelijks met eene Vlaamsche rede. De heer Edmond Picard sprak Fransch, doch was waarlijk welsprekend in het eischen der rechten der Vlamingen.

Die zitting is beteekenisvol inzonderheid door het aanwezig zijn van al die groote katten der zittende en staande magistratuur, waarvan er velen zijn die zonden tegen het Vlaamsch op het geweten hebben. Iemand die het moest weten zegde hieromtrent, dat de vijandelijkheid in die hooge sferen nu voor goed uit ging zijn.

Het Handelsblad van Antwerpen geeselt de Franschgezindheid van sommige Hollanders als volgt:

‘Geen rijker kroon.... - De Hollander is niet zelden taalen landverzaker.

Wanneer hij op de congressen tusschen noord en zuid gehouden, het woord moet voeren, en al weet hij dan ook dat de beide talen hier aangenomen zijn, zult gij altijd zien dat de Hollander zijn eigen taal verzaakt. Hij zal fransch spreken, of... wat men dit gelieft te noemen.

Indien hij zijne eigene taal sprak, zou hij goed spreken; nu spreekt hij erbarmelijk.

Zoo gebeurde het op de meeste congressen, die de Hollander hier komt bijwonen.

Vandaag alweêr dezelfde verzaking.

Wij ontvangen eene brochure *Manifestation en l'honneur de Jean-Servais-Stas*, waarin al de redevoeingen en gelukwenschings-brieven, dezen geleerde toegericht, werden opgenomen.

De Duitschers hebben dien Leuvenaar geluk gewenscht in het Duitsch, de Engelschen en Amerikanen in het Engelsch, de Spanjaards in het Spaansch, de Italianen in het Italiaansch - en de Hollanders uit Amsterdam, Rotterdam en 's Hertogenbosch, zeker in de taal van Hooft en Vondel?

Zijt ge dwaas!... In het Fransch, vriend... en 't is niet altijd Fransch van Racine, dat beloof ik u.

't Is of de Hollander beschaamd is zijn eigen taal te doen gelden, als hij in den vreemde wil figuur maken.'

Koninklijke VI. Academie. - De zitting van Juni werd ingenomen door regeling van huishoudelijke zaken en door eene lezing van den heer Van Even: *Anna Roemer Visscher te Antwerpen*.

- In 1882 (als na-vesper van het nationaal jubelfeest 1830-1880) verscheen te Brussel de eerste aflevering eener *Bibliographie nationale, Dictionnaire des Ecrivains belges et catalogue de leurs publications*. Sedert tien jaren in bewerking, door eene uit zes leden bestaande commissie, is dit werk op verre na nog niet ten einde. De laatste aflevering (6^e, 2^e deel) reikt maar aan de letter M (*Malherbe*).

Men vraagt of het werk wel in de XIXe eeuw voltooid zal worden?

- Den 23 Augustus zal de befaamde Hollandsche spreker de eerw. heer Dr Schaepman, eene redevoeing houden te Gent, op de plechtige prijsuitdeeling der Sint Lucasschool.

- Het Nederlandsch Congres te Gent, zal gehouden worden op 24, 25 en 26 Augustus. Den Zondag 23 zal de plechtige ontvangst op het stadhuis plaats hebben; de volgende dagen zullen de congresleden ook ontvangen worden bij den heer Gouverneur en

bij den heer Burgemeester of het schepencollege. Reeds zijn er veel bijtredingen uit Noord en Zuid toegekomen, en alles laat voorspellen dat het 21ste Congres als een der schitterendste uit die lange reeks zal mogen geroemd worden.

- De heer de Hoon, substituut van den Procureur des Konings, te Brussel, is belast met het geven van den Vlaamschen cursus over strafrecht aan de Hoogeschool der hoofdstad. Neef van Ledeganck en Heremans toonde hij zich in den tijd te Gent tamelijk vlaamschgezind, doch zijn Vlaamsch vuur heeft deerlijk koude gekregen sedert hij bijzondere secretaris werd en later aangehuwde neef van den heer Heyvaert, te Brugge. De heer Prayon van Zuylen was de rechte man geweest op de rechte plaats, doch de heer van der Kindere wilde er niet van weten omdat hij tot de Vlaamsche samenwerkers behoorde en tot de K. VI. Academie. Gij weet immers, dat de onverdraagzaamheid zoo ver gedreven wordt in zekere zoogezegde liberale kringen, dat men het brevet van liberalisme wil ontnemen aan alle liberalen die vrijzinnig genoeg zijn aan den band der coterijen niet te willen liggen.

- Dezer dagen heeft Mgr Goossens, aartsbisschop van Mechelen, eene afvaardiging ontvangen van voorstanders der Vlaamsche taal, die hem een verzoeg deden van den toestand des onderwijzes in de vrije middelbare gestichten, met betrekking tot onze taal. In vele dezer scholen, bestuurd door kloosterzusters, laat de toestand zeer veel te wenschen, terwijl in de middelbare jongensscholen geheel het onderwijs zou dienen geregeld te worden naarvolgens de wet van 1883, en de zusters talen Hoogduitsch en Engelsch, ja, het Grieksch en het Latijn, door middel van het Vlaamsch zouden dienen aangeleerd te worden. De afvaardiging, bestaande uit de heeren De Ceuleneer, de Potter, Helleputte en Janssens, heeft vanwege Mgr Goossens de belofte gekregen, dat hij trachten zal verbetering in den toestand te doen brengen.

† Adolf Verriest, advocaat, schepen en voorzitter van het *Davidfonds* te Kortrijk, 61 jaar oud.

De betreurde overledene behoorde tot eene familie, waarin om zoo te zeggen de christelijke vroomheid, het talent, de kunstzin en de vlaamschgezindheid als aangeboren zijn. Vlaming van den echten ouden stempel heeft hij zijne talenten in den grond niet begraven, integendeel heeft hij ze met woeker voor het goed de schoonste vruchten doen voortbrengen. Ja, met zijn minnelijk, open en hartelijk karakter, zijne edele inborst, zijne verscheiden en uitgebreide kennissen en zijn begaafd redenaarswoord, heeft hij aan de katholieke volkszaak de beste diensten bewezen. Dat zijne ziel in vrede ruste.

Verklarend woordenboek⁽¹⁾ met platen door Jozef Bal, professor.

WIJ Wij komen aan de liefhebbers van Nederlandsche, Vlaamsche letteren, aan de heeren professoren en onderwijzers, aan de heeren studenten onzer colleges, athenea en andere gestichten van middelbaar onderwijs en zelfs aan de leerlingen onzer lagere scholen, die wel hunne moedertaal willen leeren, de verschijning aankondigen van het '*Verklarend Woordenboek*', met platen, voor België en Nederland.

Niemand, die sedert eenige jaren de beweging volgt op het gebied van onderwijs en letterkunde, zal ontkennen, dat zoo een werk, in Nederlandsche taal, reeds lang wordt gemist. Inderdaad, de Fransche woordenboeken van Bénard en van Larousse zijn thans in alle huizen... In die kleine klassieke werkjes treft men woorden aan en vormen, die niet te vinden zijn in de groote woordenboeken der Academie, - en bij gebrek aan grootere encyclopedieën, die zeer duur zijn, worden die kleine werkjes met vrucht geraadpleegd. - Wat moet de Vlaming doen, wanneer hij een dier duizende woorden en namen ontmoet, hetzij uit de wetenschap, hetzij uit de letterwereld? Er wordt gesproken van DA COSTA, van BILDERDIJK, van LEDEGANCK, van VAN DUYSE, van *bloedsomloop*, van *loogzout*, enz. enz..... Hij zou den oorsprong willen kennen van woorden als **schildknaap, dorp, stad, gilde, Dietsch,**

(1) Ter pers bij den uitgever dezes.

Duitsch, enz.; hij zou iets willen weten over **Amsterdam, Antwerpen, Brussel, Rotterdam, Zoetenaai, Niverlée**, enz. Wat moet hij doen?... Indien de man eene goede boekerij te zijner beschikking heeft, kan hij beginnen zoeken... *Maar er bestaat in onze Nederlandsche taal niet één boek dat seffens hem kan helpen.*

En wat de woordenboeken van Bénard en Larousse voor de Fransche taal zijn, dat gaat het nieuwe **Verklarend Woordenboek** zijn voor de Vlaamsche, Nederlandsche taal.

Het is bijna overbodig te zeggen, dat de geleerde samensteller van het *Woordenboek* tijd noch moeite gespaard heeft om iets degelijks en tevens volledig te leveren. Geen werk, dat ook maar eenigszins tot het bereiken van dat doel kon bijdragen, liet hij ongeraadpleegd. Weiland, Van Dale, De Vries, Kramers, Winkler Prins, De Bo, Schuermans, enz. wist hij in ruime mate te benuttigen. Daarbij ging hij onderscheidene bekwame letterkundigen en vakmannen te rade. De aldus bekomen mededeelingen wist hij tot een zoodanig geheel te verwerken, dat zijn woordenboek *eene ware encyclopedie* [is] geworden, die zeker veel hooger staat voor nauwkeurigheid en juistheid, dan alles wat tot hertoe op dat gebied in Frankrijk is verschenen.

1. **Woordafleidkunde.** - Al de woorden opgegeven in de lijst van De Vries en Te Winkel, met al hunne beteekenissen: uitlegging met voorbeelden; grondtijden der werkwoorden; meervoud der naamwoorden; oplossing aller spraakkunstige moeilijkheden; geslachten volgens de Nederlanders en de Vlamingen.
2. **Geschiedenis.** - Historische feiten, veldslagen, oorlogshelden (hun leven en daden), uit de geschiedenis van België en Nederland. - Gewijde geschiedenis.
3. **Aardrijkskunde.** - Beschrijving van België en Nederland; bevolking en ligging der gemeenten; de koloniën en de Congo. - (Kaarten).
4. **Literatuur.** - De historie der Nederlandsche Letteren; biographische, bibliographische en letterkundige studie over de oudere, nieuwere en hedendaagsche schrijvers.
5. **Schilderkunst.** - De historie der Vlaamsche en der Hollandsche schilderschool - de kunstenaars, schilders, graveerders, beeldhouwers, enz. tot die scholen behorende.
6. **Godgeleerdheid.** - Uitlegging der bijzonderste termen en der philosophische stelsels. - Godgeleerden.

7. **Geneeskunde.** - Gezondheidsleer; - uitleg der ziekten volgens de nieuwere wetenschap. - Geneesheeren.
8. **Rekenkunde.** - Uitleg der termen van de wiskunst, stelkunst, meetkunde, enz.
9. **Natuurlijke wetenschappen, plantenrijk.** - De Nederlandsche benamingen en wetenschappelijke termen.
10. **Scheikunde, muziek, bouwkunde, sterrenkunde, wetgeving,** enz. enz.

Voor den vreemde. - Werelddeelen; landen van Europa, bijzonderste steden (ligging, bevolking, enz.) Bijzonderheden der landen; groote mannen: Chopin, Palestrini, Brahms, Byron, Hugo, Longfellow, Camoëns, Pasteur, Koch, enz. enz.

De woorden over geneeskunde, gezondheidsleer, ziektenleer, enz. zijn zorgvuldig nagezien en verbeterd door mannen van het vak, - tevens knappe Vlamingen - de heeren Dr Bauwens, en Dr Doutreligne.

De teekeningen - eene hoofdzaak voor eene encyclopedie - zullen alles overtreffen - voor klaarheid en juistheid, wat tot hiertoe werd geleverd, en zijn het werk van den heer Lodewijk Hoornaert van St Nicolaas.

Dat is het werk dat wij komen aankondigen, en dat aan den geringen prijs van fr. 4.50 **bij inschrijving**, voor het ingebonden exemplaar aan ieders beschikking wordt gesteld, in Noord en Zuid. - Later wordt de prijs verhoogd.

Vesting.

Proeve van bewerking.

Anneessens (*Frans*), 1650-1719, van Brussel; deken der ambachten dier stad. Hij verzette zich uit al zijne macht tegen de belastingen, die, volgens het Barreel-tractaat, op de Belgische provinciën

moesten geheven worden. Brussel kwam in opstand en Anneessens met verscheidene andere dekens, die men verantwoordelijk maakte voor den opstand, werden ter dood veroordeeld.

Artevelde, 1° *Jacob van* (1285-1345). - Lodewijk van Nevers, graaf van Vlaanderen had de partij der Franschen tegenover die der Engelschen verkozen. Edward III, vorst der Britsche eilanden verbood den invoer van wol in Vlaanderen: vandaar groot gebrek. Jacob Van Artevelde deed het volk partij voor Engeland verkiezen, en de Fransche vloot werd te Sluis verslagen (1340). Jacob werd alsdan ruwaard, d.i. beschermer, van Vlaanderen uitgeroepen. Laffe vijanden echter hitsten de gemoederen op, en brachten het zoover dat de *wyze man*, onder voorwendsel zijn land verkocht te hebben, te Gent, in zijn eigen huis vermoord werd (1345). - 2° *Filip Van Artevelde*, Jacobs zoon. - Lo lewijk Van Male, graaf van Vlaanderen, had te groote belastingen gevergfd: Gent weigerde, Brugge stemde toe en verkreeg eene vaart naar Deinze. Daarop namen de Gentenaars de wapens, vielen met Filip aan hun hoofd de Bruggelingen aan, en, zegevierden. Frankrijk

Jacob van Artevelde.

kwam den graaf te hulp en Filip, met een groot getal der zijnen sneuvelde te West-Rozebeke (1382).

dichtkunst, v. - Zie kunst. - De dichtkunst is de uitdrukking van het schoone bij middel van het woord. De ware dichtkunst ontspruit aan het hart, gebruikt de verbeeldingskracht als dienaar en wordt bestuurd door het verstand. Zij is den mensch te natuurlijk om in alle tijden niet bestaan te hebben. - Men onderscheidt lyrische, epische, dramatische en didactische poëzie.

De *lyrische poezie* (of *lierdicht*), wordt zoo genoemd omdat oudtijds de gedichten, die er toebehoorden, bij het tokkelen der lier gezongen werden. Zij bevat de verhevenste gevoelens. De dichter drukt er zijn eigenegewaarwordingen uit, doet den staat

zijner eigene ziel kennen en zegt ons wat in haar omgaat. Tot het lierdicht behooren: de ode, de hymne, de dithyrambe, het lied, de cantate, enz. - De *epische poëzie* bevat het heldendicht, den roman, het herdersdicht, de apoloog, de vertelling, de legende, de romance, de ballade, enz. - De *dramatische poëzie* (zie ook drama) bevat het treurspel, het blijspel, de melodrame, de opera en de vaudeville. - Tot de *didactische poëzie* behoort het leerdicht, het hekeldicht, het punt dicht, het kniedicht, het epigram, enz.

Bilderdijk (*Willem*), 1756-1831, van Amsterdam. - Een der puikdichters van Nederland. Geen enkelen kunstvorm, geen enkel kunstvak heeft hij onaangeroerd gelaten. Alles, van de vertelling tot het heldendicht, van het kinderlied tot den lierzang, alles heeft hij beproefd,

en overal, liet men het treurspel daar, heeft hij ons met zijne rijke begaafdheden bekend gemaakt. Hij bracht de meest gekende schrijvers over; schreef over geschiedenis en taalkunde en gaf meer dan 180 boekdeelen in 't licht. - Hij was advocaat, had de grootste wederwaardigheden, zoo binnen als buiten huis, te lijden; werd om zijn karakter en overdriven denkbeelden veel gehaat, en is om te teedere verknochtheid aan Oranje tweemaal uit zijn land gebannen geworden. Hij stierf te Haarlem. - Zijne schoonste werken zijn: *Elius*, *Ode aan Napoleon*, de *Ziekte der Geleerden*, de *Ondergang der eerste Wereld*, het *Waarachtig Goed*, *Geestenwereld*, enz. enz.

Fleurus, 5,327. - Gem. arr. Charleroi (prov. Henegouw). - Merkwaardige veldslagen zijn daar geleverd: Cesar versloeg er in 57 vóór Chr. de Nerviers; de Spanjaards triomfeerden er in 1622 op de samengezworen Protestanten; de Fransen overmeesterden er in 1690 de bondgenooten; Jourdan, Fransche veldoverste, zegepraalde er in 1794 op de Oostenrijkers, en in 1815 behaalde er Napoleon I eene schitterende victorie op Blücher.

Dietsch, o. - De Dietsche taal. Het Dietsch behoort tot den Germaanschen stam. Van de verste oudheid heette onze taal *Dietsch* of *Duitsch*. Edoch reeds in de vroegste tijden is deze taalboom in twee takken gesplitst: het Opperduitsch (Hoogduitsch) en het Nederduitsch. Van dien tijd af tot aan de Hervorming verstond men door *Dietsch*, die aftakking van het Nederduitsch, geschreven en gesproken in Zeeland, Oost- en West-Vlaanderen, Antwerpen, Brabant, Limburg en in het huidige Duitschland tot aan Keulen. - Thans komt de naam wederom in zwang om het Nederlandsch te beteekenen.

Duitsch, o. - De Deutsche taal. Het Duitsch behoort tot den Germaanschen stam. Van onheugelijke tijden werd het Duitsch in twee takken gesplitst: het *Opperduitsch*, aan den boven- en middel-Rijn gesproken (waarvan het huidige Hoogduitsch is uitgegaan) en het *Nederduitsch*. Het Nederduitsch was de tale der gouwen liggende ten noorden der lijn getrokken van Duinkerke over Brussel en verder oostelijk op langs Cassel over Maagdenburg en Berlijn naar Koningsbergen - Nooit echter heeft het Nederduitsch zich tot eene beschaafde schrijftaal kunnen ontwikkelen. Hare bestanddeelen nochtans zijn in het Nederlandsch te vinden.

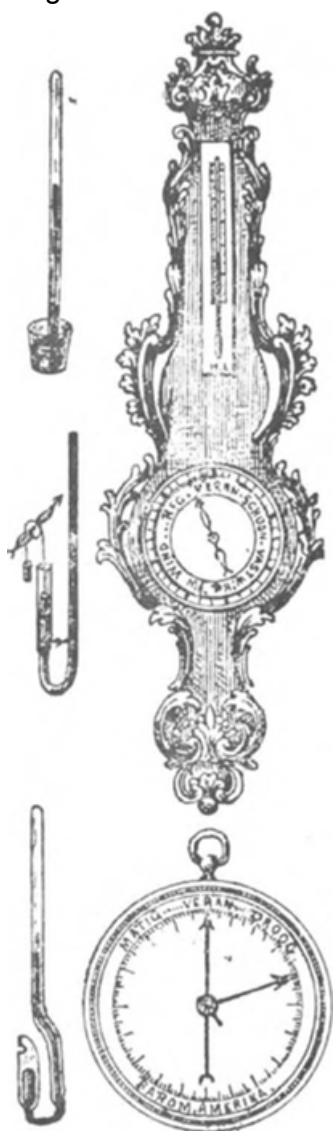
electriciteit, v. - 't Is eene vermogende natuurkracht, wier aanwezen zich doet kennen door aantrekking en afstooting, door lichtverschijnsels, door hevige schokken in het dierlijk lichaam, door scheikundige werkingen en een groot aantal andere verschijnselen. - Anderen noemen de electriciteit eene stof, ook eene onweegbare vloeistof, zelfs eene eigenschap der stof. - De wijsgeer Thales ontdekte, 600 jaar vóór Christus, dat de barnsteen of gele amber (in 't Grieksch *ηλεκτρον*, van daar de naam electriciteit), door wrijving de eigenschap bekwaam lichte lichamen aan te trekken. Verder vond Gilbert, geneesheer te Londen op het einde der XVIe eeuw, dat er nog vele andere lichamen, vooral glas, zwavel, hars, enz. door wrijving dezelfde eigenschap verkregen.

Er is positieve en negatieve electriciteit. De voornaamste vertegenwoordiger der *positieve* is gepolijst glas, die der *negatieve*, hars, zoodat men de positieve ook wel met den naam van *glas-electriciteit*, en de negatieve met dien van *hars-electriciteit* bestempelt. Daarenboven wordt de electriciteit in twee groote afdeelingen gesplitst, bevattende de eene de verschijnselen, die de *statische* electriciteit of de electriciteit in rust oplevert; de andere, die welke de *dynamische* of de electriciteit in beweging aanbiedt. In den staat van rust heeft de electriciteit overal de wrijving tot oorzaak; zij hoopt zich alsdan aan de oppervlakte der lichamen op, en blijft daar in evenwicht, in eenen staat van spanning, die zich te kennen geeft door aantrekking en het voortbrengen van vonken. In den bewegenden staat wordt de electriciteit hoofdzakelijk voortgebracht door scheikundige werkingen; zij gaat dan door de lichamen heen, bij wijze van eenen stroom, met eene nog grootere snelheid dan die van het licht. De dynamische is aan eene ontdekking te danken, door Galvani (1727-1798) professor in de ontleedkunde te Bologna, gedaan en draagt daarom den naam van *Galvanisme*.

Men kent tot hiertoe evenmin den oorsprong als het wezen der electriciteit; nochtans mag men zeggen dat hare uitwerksels aan het wonderbare grenzen.

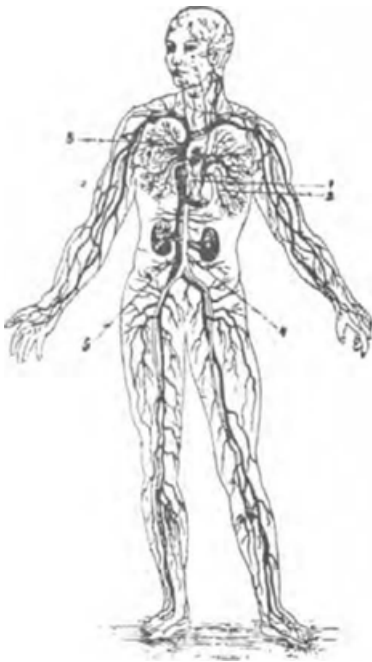
barometer, m. (-s). - De barometer, in 1643 door Torricelli (een Italiaan) uitge-

vonden, is een werktuig, dienende om de drukking des dampskrings te meten. Bij de gewone barometers wordt die drukking gemeten door de hoogte eener kwikkolom,

begrepen in eene glazen buis; van dien aard zijn de bak-, de hevel- en wijzer-barometers. Er zijn echter ook barometers zonder kwik. - De *bak-barometer* bestaat uit eene rechte, van boven gesloten, en met kwik gevulde glazen buis, van omtrent 0.85 met. die van onder in een bakje staat, mede gevuld met kwik. Langs de buis is eene schaal, verdeeld in millimeters. - De *hevel-barometer* bestaat uit eene omgebogen glazen buis, met twee ongelijke armen; de langste arm is van boven gesloten en gevuld met kwik, de kleinste is open en neemt de plaats in van het bakje. - De *wijzer-barometer*, uitgevonden door Hooke, is een hevel-barometer, die inz. dienen moet om goed of slecht weder aan te wijzen. Deze barometer is van eene plaat voorzien, waarover zich een lange wijzer beweegt, schoon weder, veranderlijk weder, regen, wind, enz. aanduidende.

bloedsomloop, m. - De onophoudelijke beweging van het bloed in het dierlijk lichaam. - Om den aan- en afvoer van het bloed mogelijk te maken is er een dubbel stelsel van buizen noodig; elk orgaan,

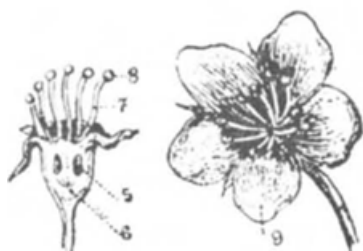
1. Hart. - 2. Longslagader. - 3. Bovenste holleader. - 4. Buikslagader. - 5. Onderste holleader.

en elke afdeeling van het lichaam, bezit dan ook twee vaten, de slagader (*arteria*), en de ader (*vena*). (Zie ader). De *arteria* voert slagaderlijk, de *vena*, aderlijk bloed. (Zie Hart.)

Heemskinderen (De vier), een Karelslied. - Helmijn van Ardennen had vier zonen: Ritsaart, Writsaart, Adelaart en Reinout, die om koningsmoord uit het hof en het vaderlijk slot werden gebannen. Zij

wapenden zich tegen hunne verdrukkers en vonden eene bovennatuurlijke hulp in hun ros Beiaart, welk zij tegelijk alle vier bestegen. 't Is vóór Dinant dat Beiaart den indruk liet zijns machtigen reuzenhoets. De Nederlandsche fragmenten van dit Karelslied, vooral in Frankrijk gekend, behooren tot het tijdstip van 1240-1250.

bloem, v. (-en). - Samenstel van de organen der planten, dienende om het zaad te vormen, te bewaren en het in staat te stellen van ter voortplanting te schieten. In eene volmaakte bloem zijn vier organen: de kelk, de krans, de stofdraden en het stampertje. - De *kelk*, het buitenste omwindsel der bloem, staande op het hoogste des steels, is uit afgezonderde of aaneengegroeide bladeren, *kelkbladeren*, samengesteld. De *krans*, is het gekleurde deel der bloem, gewoonlijk zeer fraai en welriekend, bestaande uit afgezonderde (veelbladige

1. Steel. 2. Kelkbladeren, kelk. - 3-4. Stof- of meeldraadjes. - 5-6-7-8. Stampertje. 5. Eitje. 6. Vruchtbeginsel. 7. Stijl tje. 8. Bloemmerk, - 9. Kroonblad.

krans) of aaneengegroeide (eenbladige krans) bladeren, *kroonbladeren*, genoemd. De *stof- of meeldraden*, zijn lange draden, die gewoonlijk een dubbel beurzeken dragen, waarin zich talloze lichamen (zaadstof) ontwikkelen. Het *stampertje* staat tusschen de stofdraden. Het onderste deel, gemeenlijk rond en opgezwollen, bevat het vruchtbeginsel of de eitjes, die de jonge zaadjes en kiem in zich bevatten. - Fijn gezeit meel. De keur: de bloem der jongelingschap. Sieraad: hij is de bloem der kunstenaars. Begin: zijne levensbloem is afgesneden.

kunst, v. (-en). - De kunst is 'de uitstekende begaafdheid of bekwaamheid om het schoone in gepaste vormen uit te drukken'. - Het doelwit dat men in de kunst beoogt is dan niet het nabootsen van de natuur, maar wel en alleenlijk, het uitdrukken van het schoone.

Er zijn:

- 1° vrije of schoone kunsten;
- 2° beeldende en zingende kunsten;
- 3° nijverheidskunsten;
- 4° werktuiglijke kunsten;
- 5° kunsten van vermaak of sierkunsten.

De vrije kunsten zijn: de dicht-, de toon-, de schilder-, de bouw- en de beeldhouwkunst. De twee eerste noemt men zingende, de drie laatste beeldende

kunsten. De vrije kunsten, ware kunsten in den echten zin van 't woord, worden *vrije* kunsten genoemd, omdat zij eertijds niet door slaven, maar door vrije lieden werden beoelend; *schoone* kunsten, omdat zij tot voorwerp hebben het schoone uit te drukken, in *beelden* (en dan zijn het beeldende kunsten), of in *toon* en *maat* (en dan zijn het zingende kunsten). - De *nijverheidskunsten* hebben een practisch of zeker stoffelijk nut tot doelwit en maken slechts een bedrijf of ambacht uit. Zij worden *werktuiglijke* kunsten geheeten, als zij vooral den handarbeid of 't gebruik van werktuigen vereischen: drukkunst, enz. - De kunsten van *vermaak* of *sierkunsten*, zijn deze, die in de opvoeding worden aangewend: schrijf-, teeken-, danskunst, enz.

Vermogen, kracht: hierin toonde hij zijne kunst. Het tegenovergestelde van *natuur*: de natuur vermag oneindig meer dan de kunst. Hij heeft de kunstniet mij te behagen: hij bevalt mij niet. Toer: allerlei kunsten maken. *Zwarte kunst*: de ondervraging der dooden om de toekomst te kennen; - ook zekere manier van graveeren op koper.

landjuweel, o. (-en). - Intrede, samenkomst en prijskamp van de vroegere kamers van *rethorica*. - Oorspronkelijk beteekent *landjuweel* den prijs (een *juweel* of voorwerp van groote waarde, dat van overheidswege door den vorst geschonken werd), waarom gedongen werd; het feest, dat te dier gelegenheid gegeven werd. - De twee bijzonderste landjuweelen zijn: het landjuweel van Gent (1539) en dat van Antwerpen (1561).

magnetisme, o. - Aantrekkende kracht of eigenschap van het ijzer om den zeilsteen aan te trekken. - *Dierlijk magnetisme*, ook somnabulisme genoemd, somnalisme, psycheïsme, odisme, spiritisme en *Mesmerisme*, naar Mesmer, Duitsch geneesheer, (1723-1815). Is er meer over de uitwerksels, weinig echter is er over den aard van het dierlijk magnetisme gekend. De bijzonderste verschijnselen zijn: het verdwijnen der bewustheid met betrekking tot de buitenwereld; eenvoudige slaperigheid of slaap; slaapzucht, soms vergezeld van verstijving der spieren; volkomene gevoelloosheid, b.v. voor pijnlijke heelkundige bewerkingen; helderziendheid, waarbij de slapenden de grenzen van tijd en ruimte overschrijden, enz.

nevelingenlied, o. - De *Germaansche Ilias*, opgesteld na Clovis' dood. Men

mag zeggen dat eene Noordsche sage, die nog tot hooger oudheid opklimt, aan dit werk ten grond ligt. Ziehier de hoofdtrekken. Siegfried, koning van Nederland, huwt Chrimhilde, eene Gallische koningsdochter. Gunther, haar broeder, trouwt Brunehilde, eene soort van athleet in vrouwengestalte, eene halve wilde, die met toovermiddelen door Siegfried wordt getemd. Zij verblijven te Worms. Er ontstaat tweedracht tusschen beide schoonzusters, zoodanig, dat Brunehilde besluit Siegfried te doen ombrengen. Dit geschiedt. Nu vervolgt Chrimhilde Gunthers geslacht met al hare wraakzucht tot dat het heel en gansch is omgebracht.

Noorman, m. (-nen). - De Noormannen waren woeste volkeren uit Zweden, Noorwegen en Denemarken, wier geduchte invallen in onze streken de geschiedenis der IXe eeuw vervullen. Na den dood van Karel den Groote begonnen zij alhier voor goed hunne strooptochten. Onder de regeering van Lodewijk den Goedige werd Antwerpen met verscheidene andere steden geplunderd en verwoest. Gedurende 80 jaren maakten deze roovers onze landouwen tot het tooneel hunner gruwelen, alles te vuur en te wapen aflopende en op hunne krijgs- en plundertochten niets dan puinen en verwoestingen na zich latende. De schrik werd algemeen en zóó groot, dat men in de groote Litanie begon te bidden: van de woede der Noormannen, verlos ons, Heer! Arnulf, koning van Lotharingen, kwam ons vaderland te hulp, versloeg de Noormannen en verwoestte gansch hun leger te Leuven (891).

Conscience (*Hendrik*), 1812-1883, van Antwerpen, de Vlaamsche verteller en schilder van het *Flamische Stilleben*. - Zijne werken kunnen tot drie klassen gerangschikt worden: hij schreef zedenschetsen

(vooral van Antwerpen); historieromans, en schilder le de Heide als naar de natuur af. Men mag het zeggen '*hij leerde zijn volk lezen*'. Meer dan 100 boekdeelen gaf hij in het licht. De bijzonderste zijn: het Wonderjaar, (1837); de Leeuw van Vlaanderen, (1838); Wat eene Moeder lijden kan, (1843); De Boerenkrijg, (1853); De Baanwachter, (1872). - Antwerpen heeft den dichter een standbeeld opgericht.

Koch (*Robert*). 1843, van Clausthal; een beroemd Duitsch geneeskundige en bacterioloog, hoogleeraar aan de Universiteit te Berlijn. Hij is zijnen roem verschuldigd aan zijne studiën over de microben van de cholera, het miltvuur, maar inz. van de tering. Zijne laboratoria vormen het middelpunt van het bacteriologisch onderzoek in Europa.

kanunnik, m. (-en). - Koorheer. - In de IVe eeuw begonnen de bisschoppen samen te wonen met hunne priesters. Deze kregen dan ook den naam van *kanunniken* omdat zij in den canon (regel, lijst) der kerk ingeschreven waren en een zekeren levensregel volgden. Van in de VIIIe eeuw, waren zij, om zoo te zeggen, algemeen in de kerk. Er zijn reguliere en seculiere kanunniken. De *reguliere* wonen samen en volgen den regel, door den H. Augustinus voorgeschreven; de bijzonderste onder

hen zijn de Premonstratensen. De *seculiere* zijn óf eerekanunniken óf kanunniken-titularis. De eerekanunnik is een eerbeambte der Kerk. De kanunnik-titularis wordt door den bisschop genoemd en door de regeering aangenomen. Hij heeft recht tot eene jaarwedde. De kanunniken-titularis zijn 9 in getal voor een aarts- en 8, voor een gewoon bisdom.

Jussieu (de). - Naam van een Fransch geslacht van beroemde kruidkundigen. De vermaardste onder hen zijn: *Antoine* (1686-1758), *Bernard* (1699-1777), *Joseph* (1704-1779), *Laurent* (1748-1836), *Adrien* (1797-1853). Bernard rangschikte de gewassen naar hunne natuurlijke familiën.

Jezuiët, m. (-en). - Lid der societeit Jezus. - Deze societeit werd ingericht door den H. Ignatius de Loyola (1534), opgeheven door Clemens XIV op de aanvraag der koningen van Frankrijk, Portugal en Spanje (1773), en wederom in voege gebracht door Pius VII (1814). - Gedurende haar drieëeuwig bestaan heeft deze societeit, benevens een hondertal heiligen en gelukzaligen, nog vele merkwaardige mannen voortgebracht: godgeleerden (Suarez, Molina, Lessius), missionarissen (Xaverius, Claver, De Smet), geschiedschrijvers (de Bollandisten), redenaars (Bourdaloue, de Ravignan), enz., enz. - Het getal der Jezuiëten bedraagt thans dertien duizend, in België alleen over de negen honderd.

leger, o. (-s). - Toestand van iem. die ligt, vooral als hij ziek is: hij heeft een leger gehad van 10 weken. De plaats, waar men ligt (inz. van dieren): eenen haas in zijn leger schieten. - Groote menigte. - Kamp, legerplaats: de vijand heeft zijn leger opgebroken. Menigte krijgsvolk, voorzien van al wat tot den strijd noodig is. De legermacht van een land wordt verdeeld in:

- legers - oppergeneraal - 100,000 man -|- 30,000 reserves
- legerkorpsen - korps-generaal - 35,000 man
- divisies - luitenant-generaal - 12,000 man
- brigaden - generaal-majoor - 6,000 man

regimenten - kolonel - 3,000 man
 bataljons - majoor - 1,000 man
 compagnieën - kapitein commandant - 250 man
 pelotons - luitenant en onderluitenant - 84 man
 secties - onderofficier - 42 man
 rotten - korporaal - 7 man.

Het leger van *België* (133,000 man, in tijd van oorlog), samengesteld uit lotelingen en vrijwilligers, bestaat uit:

voetvolk:

14 regimenten linietroepen,
 1 regiment grenadiers,
 1 regiment karabiniers,
 3 regimenten jagers te voet,

ruiterij:

2 regimenten jagers,
 4 regimenten lancers,
 2 regimenten gidsen,

geschut:

4 regimenten rijdende en
 4 regimenten vesting-artillerie,
 1 regiment genietroepen.

Het leger van *Nederland* (116,000 man, in tijd van oorlog), samengesteld uit lotelingen en vrijwilligers, bestaat uit:

voetvolk:

1 regiment grenadiers en jagers,
 8 regimenten linietroepen,
 1 instructie-bataljon,
 1 korps ingenieurs,
 1 bataljon mineurs en sapeurs,

ruiterij:

4 regimenten huzaren,

geschut:

3 regimenten veld-artillerie,
 1 korps rijdende artillerie,
 4 regimenten vesting-artillerie,
 1 instructie-compagnie,
 1 korps pontonniers,
 1 korps torpedisten,
 1 korps genietroepen.

De *Zeemacht* van Nederland (3,100 man sterk), bestaat uit drie directiën te Amsterdam, Hellevoetshuis en Willemsoord, 130 schepen (met ruim 350 stukken

geschut), waaronder er 28 tot de Indische marine behooren en waarvan er 25 gepantserd zijn.

Daarbij is in elke gemeente van België eene burgerwacht, van Nederland, eene schutterij.

Erasmus, 1467-1536, van Rotterdam; de geleerdste man, mag men zeggen, der XVIe eeuw. Zijne werken, in 't Latijn geschreven, zijn onwaardeerbaar schoon.

Costa (*Isaac Da*), 1798-1860, van Amsterdam, een der puikdichters van Nederland, lieveling en leerling van Bilderdijk, door wiens toedoen hij van het jodendom tot het protestantisme is overgekomen; doctor in de rechten en de letteren. Een stempel van echte godsdienstmin heeft hij op al zijne werken geprent. Zijne meesterstukken zijn te vinden in zijne bijbelliederen en politieke gezangen: "t zijn vijf en twintig jaar", 'Wachter! wat is er van den nacht?' enz. In zijne gedichten is er kracht en verhevenheid van gedachten; schittert er rijkdom van kleur; gloeit er een alomvattende geestdrift, gepaard met eene levendige beeldspraak.

school, v. (.olen). - Personen, kinderen, die ergens onderwijs ontvangen; gebouw, waar dit onderwijs gegeven wordt; aanhang van dezen of genen beroemden schrijver, schilder, wijsgeer, leeraar, enz. - Menigte, verzameling: eene school visschen.

Twee wereldberoemde schilderscholen zijn in de Nederlanden ontstaan: de Hollandsche en de Vlaamsche. - De *Hollandsche* schilderschool draagt den stempel van een verfijnd koloriet. Op de zoo nauw afgewerkte tafereelen zijn de minste bijzaken met de grootste nauwkeurigheid afgemaald. Niet zelden, vooral als het de voorstellingen geldt des gemeenen levens, grenst de kunstsmaak hier aan het wonderbare. Onder de meesters munten uit: Rembrandt, Geraard Dou, Geraard Ter Borch, Gabriël Metsu, Frans Van Mieris, Paulus Potter, Ruysdael enz. enz. - De kunstenaars der *Vlaamsche school* (thans sedert eene halve eeuw, de *Belgische* genoemd), zoeken met al den rijkdom der kleuren, al de kracht der uitdrukking, de natuur zoo volkomen mogelijk in hunne meesterstukken weer te geven. Voor den oorsprong dier school moet men tot aan J. Van Eyck opklimmen; Rubens, Van Dyck, Jordaens, Teniers, Snyder, en meer anderen, zijn er de roem en de glorie van.

Snieders 1° *August*, (1825), van Bladel, doctor (honor. caus.) in wijsbegeerte en letteren der Hoogeschool van Leuven, hoofdsteller van het 'Handelsblad' van Antwerpen, werkend lid der K. Vlaamsche Academie; zeer boeiend romanschrijver. Zijne schoonste gewrochten zijn: *De Dorpspastoor*, 1853; *De Gasthuisnon*, 1855; *Het Zusterken der Armen*, 1867; *Alleen in de Wereld*, 1880; *Onze Boeren*, 1889, enz. enz. - 2° *Dr Renier*, (1812-1888), van Bladel, heelmeeester te Turnhout, buitenlandsch eerlid der K. Vlaamsche Academie; gunstig gekend romanschrijver. Zijne bijzonderste werken zijn: *Het Kind met den Helm*; *De Hut van Wartje Nulph*; *Dorpsverhalen*; *De Geuzen in de Kempen*; *De Scheerslijper*, enz.

Tromp (*Marten Hapertsz.*), een der grootste zeehelden van Nederland gedurende den 80jarigen oorlog. - Hij behaalde een schitterende zegepraal op de Engelschen te Duins (kusten van Engeland), vernietigde de Spaansche vloot onder het bevel van admiraal *D'Oquendo*; versloeg den Engelschen vlootvoogd *Blake* (1652), en sneuvelde in een zeegevecht op de hoogte van Terheide (1653).

geweer, o. (.eren). - Alle wapentuig, waarmede men zich verweert, of waarmede men den vijand aan 't lijf gaat, inz. schietgeweer, karabijn, snaphaan, enz.

GEWEER. - a. loop. b. lade. c. vizierkorrel. d. laadstok. e. schacht van den geweerdolk. f. riembeugel. g. stiftje. h. draagband. i. opzet. k. haan. l. beugel. n. klink, o. sluiting. p. kolf. s. aanzetplaat. t. geschutkamer. u. handvat. sel.

GEWEERDOLK. - v. handvat. sel. x. kling.

Friesland. - Een der elf provinciën van Nederland, werd in 1524 als heerlijkheid bij het rijk van Karel V ingelijfd. Deze provincie, met eene bevolking van 330,866

inwoners en eene uitgestrektheid van 60 vierk. geogr. mijl, grenst ten N. aan de Noordzee; ten O. aan de Lauwerszee, Groningen en Drente; ten Zuiden aan Drente, Overijsel en de Zuiderzee; ten W. aan de Zuiderzee. Er zijn drie rechterlijke arrondissementen, 14 kantons en 43 gemeenten. Deze arrondissementen zijn, Leeuwarden, Heerenveen en Oldeberkoop. Leeuwarden is de hoofdplaats.

roos, v. - (Geneesk.) Algemeene en eigenaardige ziekte, toe te schrijven aan zekere microob. Deze microob of *micrococcus*, reeds beschreven en opgekweekt door Orth en Koch, wordt *streptococcus erysipelatos* van Ichleisen geheeten, naar den geleerde, die ze de eerste op den mensch entte.

De kenmerken zijn: eene onregelmatig begrensde, meestal glanzende roodheid der huid, welke voor vingerdrukking slechts oogenblikkelijk wijkt. Deze roodheid, gepaard met spanning, zwelling, smartgevoel en wrange, bijtende warmte in het aangetaste deel, wordt veelal *belroos* geheeten, als zij het aangezicht kleurt en de opperhuid er van als opblaast; *bleinroos*, of *bladerroos* (erysipelas pustulasum) als er vochtbellen onder de opperhuid ontstaan; *e. oedematodes*, als er eene zuchtige zwelling voorkomt; *e. scirrholes*, als de huid verhardt; *e. malignum*, *gangraenosum*, *carbunculosum*, als de ziekte kwaadaardig wordt;

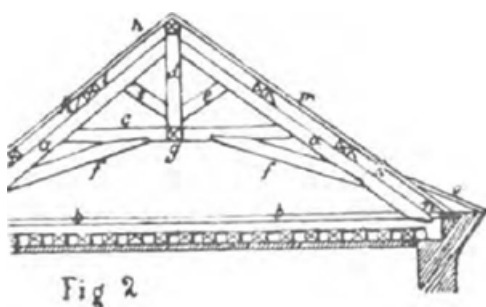
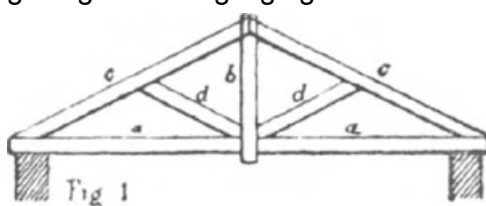
e. *phlegmonodes*, als de ontsteking tot de onderste laag der lederhuid dringt. De *gordelroos* is een vorm van roos, die maar eenen kant des romps aantast, nooit over de middellijn des lichaams zich uitbreidt, eenen uitslag van puistjes verwekt, welke, ineengelooopen of afgezonderd, verdrogen veelal na verettering.

De *roos* treedt na eenen of twee dagen te voorschijn. Deze ziekte gemeenlijk zonder gevaar, laat de huid, na een lastig jeuken en een dagenlang afschilferen, tot gezonden toestand terugkomen.

Farnese (*Alexander*), 1546-1592, prins van Parma en zoon van Margareta van Parma. Deze voorzichtige krijgsoverste werd door Filip II, koning van Spanje, met een

talrijk leger naar Nederland gezonden. Hij bemachtigde Maastricht (1579), veroverde Vlaanderen en Brabant, sloeg te Kallo eene brug over de Schelde om Antwerpen te belegeren, heulde met de *Malcontenten* en stond overal vergiffenis en behoud van voorrechten toe. Hij stierf te Utrecht, volgens veler vermoeden ten gevolge van vergiftiging.

dak, o. (-en). - Het bovenste gedeelte van een gebouw. - Woning: 't zijn menschen, die onder één dak wonen.

Fig. 1.

- a. *hanebalk of steekbalk.*
- b. *gevelspits.*
- c. *dakspant.*
- d. *schoor, schuinsche stut.*

Fig. 2.

- a. *dakspant.*
- b. *hanebalk of steekbalk.*
- c. *looze hanebalk.*
- d. *gevelspits.*
- e. *schoor, schuinsche stut.*
- f. *bindstukken.*
- g. *ondernokbalk.*

- h. *nokbalk.*
- i. *gording.*
- k. *draaglijst.*
- m. *dakspar.*
- n. *drempelstuk.*
- o. *waterbord.*

maan, v. (manen). - Klein donker hemellichaam, dat zich om eene der planeten, en met deze om de zon beweegt [...] bijplaneet, satelliet, wachter en t[...] geheeten: Jupiter heeft vier, Saturnus zeven, Uranus zes manen. De aarde heeft slechts ééne maan. De middellijn dezer maan heeft eene lengte van 468 geogr. mijl, hare oppervlakte bedraagt 688,635 vierk. geogr. mijl, en haar inhoud 53,735,000 kubieke geogr. mijl. Haar middelbare afstand van de aarde is, van middelpunt tot middelpunt, 51,762 geogr. mijl. De maan beweegt zich in eene elliptische loopbaan om de aarde, en deze omlooptijd bedraagt 27 dagen, 7 uren, 43 minuten en 11 1/2 seconden; zij beweegt zich ook met de aarde om de zon, en het is slechts na 29 dagen, 12 uren, 44 minuten en 2 9/10 seconden, dat zij in dezelfde positie voor de zon wederkomt. Gedurende dien tijd vertoont de maan 4 verschillende schijngestalten: de *nieuwe maan* (als zij tusschen [...] zon is. Zij is dan onzichtbaar voor ons, omdat zij hare donkere helft naar ons houdt gekeerd); het *eerste kwartier*, (in dien stand is de helft van de donkere en de helft van de verlichte oppervlakte der maan naar de aarde gekeerd); de *volle maan*, (in dien stand ziet men de geheele verlichte helft, en de maan is zichtbaar den ganschen nacht door); en het *laatste kwartier*, (in dien stand is wederom de helft van de donkere en de helft van de verlichte oppervlakte der maan naar de aarde gekeerd.)

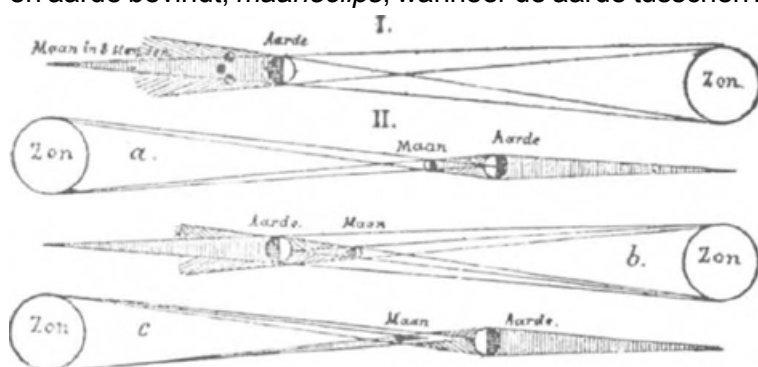
Men ontwaart op de maan gebergten, *ringgebergten*, meestal uitgedoofde vulkanen; voorts diepe *spleten* of *rillen*. De maan heeft noch dampkring, noch lucht, noch water. Zij is derhalve onbewoonbaar voor menschen als wij. De maan bezit ook

geen licht, maar ontleent het aan de zon; zij ontvangt daarenboven van de aarde teruggekaatst zonnelicht.

De maan heeft geen invloed noch op het weder, noch op de gezondheid der menschen; merkwaardig echter is hare invloed op *eb* en *vloed*.

Halve maan. - Een teeken, een versiersel, in de gedaante der halve maan: de Turk voert in een groen veld eene zilveren halve maan met naar boven gekeerde punten; eene soort van buitenwerk in den vestingbouw: de soldaten hebben de halve maan goed versterkt. - Loop naar de maan: loop heen, loop naar den duivel. Naar de maan reiken: het onmogelijke willen doen.

eclips, v. (-en). - Verduistering van een hemellichaam, door het voorbijgaan van een ander teweeg gebracht. - Er is *zoneclips*, wanneer de maan zich tusschen zon en aarde bevindt; *maaneclips*, wanneer de aarde tusschen zon en maan komt staan.

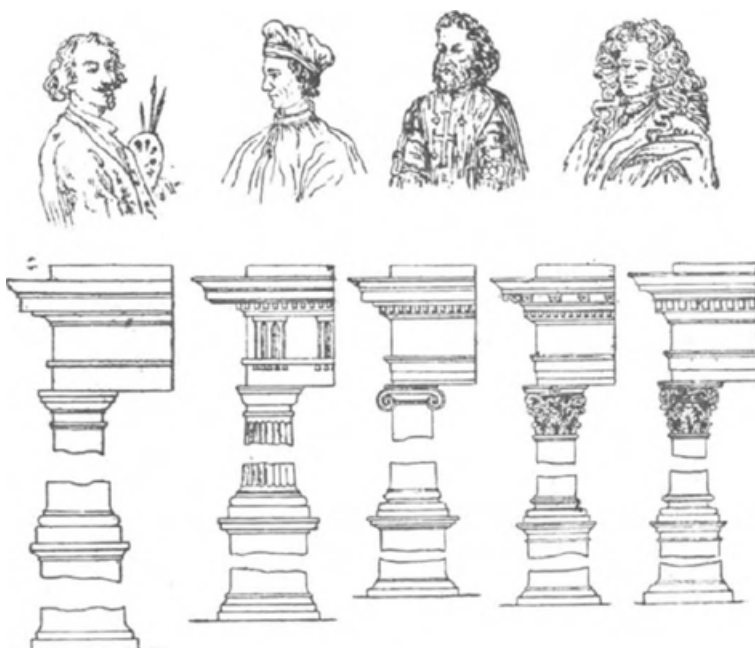
I. Maansverduisteringen. II. Zonsverduisteringen. a. totale. b. centrale. c. ringvormige.

dierenriem, m. - Zodiak. Dierkring: hemelgordel van 12 gesternten, in wier midden de zon opvolgenlijk elk jaar schijnt te zijn. Deze gesternten zijn: de Visschen, de Ram, de Stier, de Tweeling, de Kreeft, de Leeuw, de Maagd, de Weegschaal, de Schorpioen, de Schutter, de Steenbok en de Waterman.

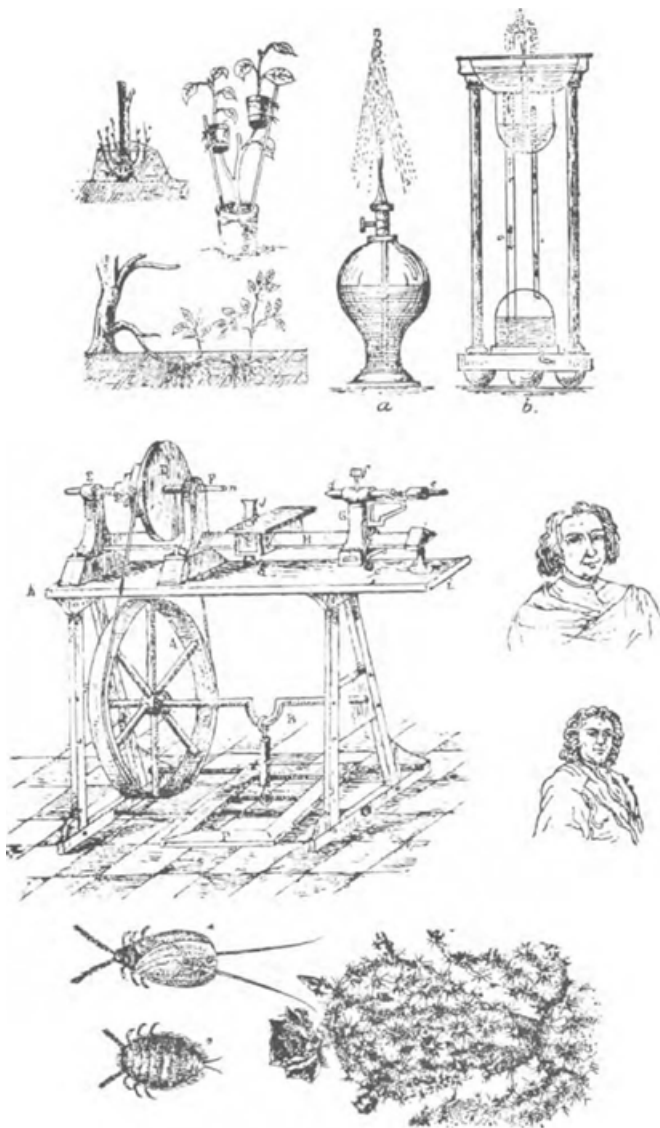

tering, v. (-en). - Vertering van spijzen; uitgave. - De tering naar de nering zetten: de uitgaven naar de inkomsten regelen. - (Geneesk.) De tering is eene eigenaardige ziekte, aan de microob van *Koch* toe te schrijven, die al de deelen en weefsels des lichaams in 't algemeen en in 't bijzonder kan aantasten, en waarvan dan ook de kenteekenen, naargelang dit of dat deel is aangedaan, verschillen. Dr Koch bewees in 1882 dat de ziekelijke knobbel (*tubercula*), in welk lichaamsdeel hij ook voorkomt, een klein diertje (*bacillus tuberculosis*) bevat. Dit diertje, dat bij middel van een vergrootglas gemakkelijk op te merken is in de fluïmen der teringlijders, kan kunstmatig aangekweekt worden, en zet dan, bij inenting, de knobbelziekte aan andere dieren over. Er is geene tering zonder *bacillus tuberculosis*. Tast het diertje inz. de longen aan, dan is de zieke van longtering (tering, intering, longknobbelziekte, *tuberculosis*, *phtisis pulmonum* enz.) aangedaan. Verder heeft men de keel- (of strottenhoofd-), de nier-, de luchtpijp-, de klier-, de buik-, de huidtering (*lupus*) enz. volgens dat de keel, de nieren, de luchtpijpen, de klieren, de buikingewanden, de huid enz. door den *bacillus* zijn aangetast. Onlangs beweerde Dr Koch een geneesmiddel tegen de tering te hebben gevonden. Het samenstel ervan is onbekend en de deugdelijkheid blijft druk besproken. Het schijnt echter dat men algemeen aanneemt dat het middel doeltreffend zou kunnen zijn voor uiterlijke aandoeningen door den *bacillus tuberculosis* veroorzaakt, (voor de huidtering, *lupus*, de beenderknobbel- en klierknobbelziekte).

wind, m. (-en). - (Natuurk.) Beweging van de dampkringslucht. Er zijn regelmatige of passaatwinden, periodieke of geregeld wederkeerende (moessons) en onregelmatige winden. - De *passaat-winden* waaien alleen in de keerkringsgewesten ter weerszijde van den evenaar; zij waaien het gansche jaar door, bestendig in dezelfde richting. - De *periodieke winden* wisselen óf regelmatig op bepaalde tijden van den dag af (land- en zeewinden), of met het jaargetijde (moessons). De land- en zeewinden waaien aan de kusten. Zoolang de dag duurt waait de wind van de zee naar het vaste land (zeewind); 's nachts waait hij van 't vaste land naar de zee (landwind). De moessons waaien op den Indischen Oceaan. Hiertoe zijn te brengen: de *harmattan*, op de westkust van Afrika; de *samoen*, in de zandvlakten van Arabië; de *chamsin*, in Egypte, en de *siroeco* van Sicilië en Italië: alle heete winden. - De *veranderlijke winden* waaien vooral in onze streken. - Opgehouden lucht in het dierlijk lichaam. - Opgeblazenheid, gezwollenheid. - De wind in het zeil: voordeelige wind. De wind op het zeil: tegen wind. Boven wind zijn: voorspoed hebben. In den wind slaan: veronachtzamen, zich niet bekommeren om. Met alle winden waaien: volgens ieders gedachte praten.

De vijf bouworden.

Godfried Wendelen

Vlaamsche sterrekundige der XVIIe eeuw.

(*Vervolg van blz. 147.*)

OP kleinen afstand van het kasteel verheft zich de berg *Lure*; Wendelinus vreest niet de twee duizend meters hoogte te beklimmen; van dit afgezonderd toppunt der Alpen, weidt zijn blik uit over geheel Provence: in de verte, bespeurt hij de bergketen van Dauphiné en, tusschen beide, de heerlijke vallei, Miravail, het domein van zijn vriend en beschermer.

Dikwijls omgeven de nevelen gansch den berg: Wendelinus bestijgt dan de kruin, en zijne begeestering spreekt luid, wanneer hij, het wolkgevaarte beheerschende, de zon in haren vollen luister boven zijn hoofd ziet schitteren.

Maar onder zijne voeten, aan den tegenovergestelden kant, gaapt een afgrond, die ter nauwnood door het daglicht bereikt wordt: de lieden van het land heeten hem de Hel in hunne beeldrijke taal. Uit dit somber dal rijst soms gelijk de rook van eene hut. Wee dan dengene die niet vlucht. Plotseling grolt de donder, flikkert de bliksem, klettert de hagel. Zonderling en grootsch tooneel, dat meer dan eens onzen geleerde met ontzetting sloeg, wanneer hij van den *Lure* afdalende, waar hij zich alleen bevond onder het azuur des hemels,

eensklaps den donder onder zijne voeten hoorde en in de akelige vallei de verwoestingen aanschouwde, teweeggebracht door het vernietigende hemelvuur en den woesten storm, boomen en huizen in zijne vaart medesleepende.

Eene halve eeuw later is deze herinnering niet uit zijn geheugen verdwenen: hij schijnt dit vreeselijk schouwspel van dood en vernieling nog versch onder zijne oogen te hebben.

Acht jaren liepen aldus voorbij, verdeeld tusschen het onderwijs en de studie, acht jaren van een kalm en rustig leven, gedurende welke Wendelinus, geholpen door Scipio d'Arnaud, zijne waarnemingen voortzet en geene enkele gelegenheid laat ontsnappen om zijn catalogus van eklipsen te vergrooten.

Terloops houdt hij aantekening van al de natuurlijke verschijnselen, die zijne opmerkzaamheid gaande maken, zooals van den roodachtigen regen, in de eerste dagen van Juli 1608, waar reeds hooger van gesproken werd en die in zoo hoogen graad de aandacht van Peiresc opwekte; alsmede van de talrijke zwermen vlinders, die gelijk zoovele wolken de zon verduisterden in Griekenland, in Italië, en die, over de Alpen heenvliegende, eenen inval deden in Provence en tot op de uiterste grenzen van Spanje.

Dat waren zeker de gelukkigste uren van zijn leven. Met welken wellust drinkt hij aan die 'goede bron', welke hem de boekerij van zijn gastheer aanbiedt, met welk genoegen geniet hij het gezelschap der trouwe vrienden, die hem omringen!

Het aandenken der uren, te Forcalquier doorgebracht, zal steeds in zijn geheugen gegrift blijven: 'het is Provence, schrijft hij, in 1628, aan Peiresc, die hem de eerste tint der wiskunde gegeven heeft, en hij hoopt dat die streek er de vruchten uit zal doen voortkomen'⁽¹⁾, want hij denkt nog altijd naar dat

(1) *'C'est la Provence, qui lui a donné la premier teinct des mathématiques, et il espère qu'elle en esclorra les fruits.'*

tweede vaderland weder te keeren; hij bemint het zoo vurig dat hij bijna kwaad spreekt van zijnen geboortegrond: 'niet willende verkwijnen onder dien somberen hemel, waar hij nooit eene waarneming doen kan'; hij heeft den wijnoogst niet vergeten - hij schrijft in de maand September, - en indien hij aan Peiresc zijn verlangen uitdrukt 'den dorst, die hem kwelt, te lesschen aan het sap zijner bibliotheek', bekent hij tevens dat hij het niet zou versmaden 'den nieuwen wijn te komen proeven'. Wat hij inzonderheid niet vergeten heeft, zijn de talrijke en getrouwe vrienden, welke hij heeft moeten verlaten, en vooral zijn leerling, zijn gezelschap, Scipio d'Arnaud, dien hij zijnen Arnaud heet.

Niettemin moest hij aan de zonnige valleien van Provence en de steile hellingen van den Lure vaarwel zeggen, om naar de eentonige vlakten der Kempen weder te keeren. De kinderen van Andreas d'Arnaud waren oud genoeg om geen leermeester meer te behoeven, de ouders van Wendelinus waren dood en hij moest in de Nederlanden voor zijne persoonlijke belangen gaan zorgen. Eene laatste maal begroet hij het Provençaalsche land en vertrekt te voet van Forcalquier naar Wuest-Herck.

Misschien is het gedurende deze lange reis, dat hij eenigen tijd te Parijs verbleef en aldaar het diploma van doctor in de rechten bekwam. Indien men sommigen wilde gelooven, zou hij zelfs van plan geweest zijn zich in de groote stad te vestigen en als advocaat op te treden; maar dit plan liet hij alras varen, om zich naar onze landstreek te begeven.

Den 14 Mei 1612, bevindt hij zich te Luik, en op den dag zelf dat hij den vaderlandschen grond betreedt, heeft er eene maaneklips plaats.

Ware hij eenige jaren vroeger teruggekeerd, zoo zou hij volgens alle waarschijnlijkheid grooten invloed uitgeoefend hebben op den vooruitgang der sterrekunde in ons land; op den bisschoppelijken troon

van Luik zat toen een prins, die de wetenschap liefhad en die, bij gelegenheid Tycho-Brahé en Kepler beschermde. Het is niet vermetel te denken, dat Ernest van Beijeren, welke twee sterrekundigen in zijn paleis onderhield en zelf de wetenschap beoefende, een kind van het Luikerland, wien de vooruitlopende faam eene algemeene geleerdheid toeschreef, zou begunstigd hebben.

Maar Ernest van Beijeren was den 17 Februari van dat jaar gestorven en scheen zijne liefde tot de wetenschap aan zijnen neef en opvolger Ferdinand niet achtergelaten te hebben.

De zucht naar verre reizen is thans uit Wendelinus' gemoed geweken; hij is twee en dertig jaren oud en neemt het besluit priester te worden. Gedurende verschillende jaren bestudeert hij de godgeleerdheid en ontvangt het subdiaconaat te Mechelen, den 21 December 1619. Weldra wordt hij pastoor benoemd te Geet-Betz; daar zien wij hem eene maaneklips waarnemen, den 9 December 1620.

Wij weten niet juist hoelang hij deze parochie bestuurde; hij schrijft over waarnemingen, die hij daar deed in 1631, en wanneer hij, den 26 April 1632, den *Lof van het Gulden Vlies* in het licht geeft, is hij nog altijd herder van het nederig dorp.

In dien tijd is hij reeds vermaard; Erycius Puteanus (Hendrik Van Put, van Venloo) zegt dat hij alles weet wat men kan weten of dat, indien zulke wetenschap den mensch niet gegeven is, hij zoo min mogelijk niet weet; de Raad van financiën geeft hem eene jaarlijksche toelage van honderd twintig gulden en, om de waarde van deze som te schatten, moet men zich herinneren, dat de leerstoel van wiskunde te Leuven twee honderd gulden opbracht; eindelijk wordt Wendelinus met eene kanunniksplaats te Condé begiftigd door de infante Isabella, die van haren grootvader Karel V zijne voorliefde voor de sterrekunde scheen geërfd te hebben.

Het is te Geet-Betz niet alleen dat wij onzen geleerde ontmoeten; hij bevindt zich nu eens te Luik, dan eens te Brussel, en bijzonder te Antwerpen, waar hij dikwijls moet heengaan voor het uitgeven van zijn eerste werk, de *Loxias* (schuinsche richting van den zonneweg of ecliptica), die een zijner voornaamste wetenschappelijke verdiensten uitmaakt.

Weldra verwisselt hij de pastorie van Betz tegen die van Herck, zijne geboorteplaats; in 1635, den 3 Maart, neemt hij eene maansverduistering waar in die stad, en gedurende vijftien jaren zet hij daar zijne sterrekundige werkzaamheden voort.

Op het kerkhof, dat rond zijne kerk ligt, heeft hij ingericht wat men zijn observatorium of sterrenwacht kan heeten; de twee kerktorens dienen hem tot vizierlinialen. Nevens hem staan zandloopers en zonnewijzers om het uur der verschijnselen vast te stellen; de schaduw der maan, desnoods een mikpunt, laat hem toe den tijd juist te bepalen. Hij bedient zich ook van het slaan der klok, niet als van een volkomen nauwkeurig middel, maar om de verschillen van tijd te berekenen. Men moet ook weten welke middelen hij bezigt om met juistheid zeer kleine tijdsverloopen te meten; hij zou zich daarvoor van zijnen polsslag kunnen bedienen, maar hij heeft er weinig vertrouwen in, omdat het slaan van den pols te zeer afhangt van den toestand der gezondheid en van de gemoedsstemming; hij heeft iets beters dan dat. In zijne jeugd heeft hij zich geoefend in het gelijkmatig opzeggen van Hesiodus' dichtstuk: *De werken en de dagen*, dertig verzen per minuut, een halfvers per seconde. Onze hedendaagsche geleerden zouden zich moeilijk tevreden stellen met dergelijke werktuigen; maar zij waren zoo gebrekkig niet voor dengene, die ze wist te hanteeren, wijl Wendelinus met dusdanige middelen, zoo gauw de secondenslinger in gebruik was gekomen, - waarvan hij zich een der eersten bediende, - de voornaamste

oorzaken van de ongelijkheid der schommelingen wist te ontdekken. In tegenspraak met de bewering van Galileï houdt hij vol dat de slingerwijdte invloed uitoefent, en, wat meer is, eene halve eeuw vóór Lahire, bespeurt hij dat de schommelingen van den slinger gemiddeld langer duren in den zomer dan in den winter. Zonder twijfel vindt hij de rechtstreeksche oorzaken van dit laatste verschijnsel niet, doch, scherpzinniger dan Huygens en Wallis, door hem hierover ingelicht, ontdekt hij het feit. Deze ontdekking strekt zijne schranderheid en zijne behendigheid in het waarnemen tot de grootste eer. Moeten wij er bij voegen dat, om de door hem opgemerkte ongelijkheden gevoeliger te maken, hij zich van eenen slinger bedient, die ongeveer twee en veertig voet lengte heeft?

Wonder is het hoe hij zijne bloedverwanten, zijne medebroeders in het priesterschap en zijne parochianen belang deed stellen in zijne werkzaamheden.

Als hij naar Brussel of Antwerpen geroepen wordt, vervangen hem zijne broeders te Herck in het waarnemen der eklipsen; wanneer hij zelf op zijnen post is, ziet men den pastoor van het naburige dorp Donck aan zijnen arbeid deelnemen; hij heeft medehelpers gevormd, verstandige jongelingen begaafd met een uitmuntend gezicht, die hem bijstaan in zijn werk; ja zelfs, roept hij de hulp der inwoners in. Zij staan daar, op eenigen afstand, toezicht houdende over hetgeen hij doet, het juiste oogenblik van een verschijnsel aanteekenende.

Indien hij, gelijk het geloofbaar is, het middelgetal der gevonden uitkomsten nam, moest hij getallen van zeer groote juistheid bekomen; dit schijnt inderdaad te blijken uit de overeenstemming tusschen de gegevens zijner waarnemingen en die zijner berekeningen.

Het werd reeds gezegd: soms verliet hij zijne parochie, zelfs dan wanneer een dier eklipsen, waarvan hij zooveel hield, moest waargenomen worden;

het geschiedde, omdat hij elders doelmatiger inrichtingen vond dan de zijne. Te Brussel, gaat hij bij voorkeur naar zijnen vriend Johan Jacobus Chiffletus, zonder daarom den graaf de Bucquoi, den markies de Torres, den president Roose, den kanselier Boisschot uit te sluiten; te Antwerpen, wordt hij ontvangen door den pensionaris Jacobus Edelheer. Die rechtsgeleerde vindt nog tijd, buiten zijne ambtsbezigheden, om in zijn huis een uitmuntend muurquadrant te doen zetten door de zorgen van Gerardus van Gutschoven, leerling of medehelper van Cartesius.

De pensionaris bedient zich niet alleen van dit werktuig; den 27 September 1643, bij voorbeeld, zijn bij hem vergaderd, voor de waarneming eener eklips, Wendelinus, Gutschoven, en Kasper Gevaert, die een geleerde en dichter is, en de penningmeester Jan van Eyck, en zelfs eene dame, Anna Romer, allen medegesleept door het voorbeeld van Wendelinus.

De jaren, zooals men ziet, hebben het heilig vuur in onzen geleerde niet uitgedoofd; hij houdt niet op de boekenverzamelingen te raadplegen, van alle omstandigheden gebruik te maken om den schat zijner kennissen te vergrooten en dieper door te dringen in de geheimen der natuur. Hij spoort zijne vrienden en briefwisselaars aan hem hunne ontdekkingen en waarnemingen mede te deelen. Zijn naam is in geheel Europa bekend: Gassendi, Naudé, Mersenne, Boulliaud, Petavius, Huygens maken allen melding van zijne werken; Cartesius, die met reden zulk een groot gedacht heeft van zijne Meetkunde, rekent Wendelinus onder het klein getal der wiskundigen, die bekwaam zijn dezelve te waardeeren, en verlangt vurig zijn oordeel over dit werk te kennen.

Een verschijnsel, dat hooger vermeld werd, trok nog meer de aandacht op onzen geleerde: het is die roode regen, waarvan hij heeft hooren spreken in zijne jeugd, in 1590, en getuige is geweest voor de eerste maal, in 1608, te Forcalquier, en die nog-

maals te Brussel gezien werd, den 6 October 1646.

Wendelinus, te gelijk met zijnen vriend Johan Jacobus Chiffletus, tracht eene uitlegging te geven van dien wonderbaren regen; hij proeft het opgevangen water en vindt er eenen smaak in overeenkomstig met dien der wateren van Spa; hij vindt eene betrekking tusschen de kleur van het water en andere natuurlijke verschijnselen, en schrijft de rooskleurige tint van den regen toe aan de vermenging van harsachtige en zwavelige dampen in den waterdamp.

Het boekje, waarin Wendelinus deze uitlegging geeft, bevindt zich weldra in alle handen. Op weinig tijd werd het tweemaal te Brussel gedrukt, de tweede uitgave met aantekeningen. In hetzelfde jaar (1647) werd het te Parijs herdrukt; in 1655, vond het een nieuwen uitgever te Londen. Johan Jacobus Chiffletus, Gassendi, Plempius, Kasper Gevaert, Renier Moreau, Robert Fervacque schreven talrijke brieven over dit onderwerp; een professor van Praag, Johan Marcus Marci, die tot heden te weinig gewaardeerd werd, gaf in 1647 een werkje uit met denzelfden titel als die van den Vlaamschen geleerde.

Het werk van Wendelinus trekt niet alleen de aandacht op dit meteorologisch verschijnsel, dat zich vertoonde, in 1571, in 1590, in 1608, in 1638, in 1645, in 1646; het bevat eene menigte vernuftige gedachten over de samenstelling der aarde, over het bestaan van een vloeiend en gloeiend centrum, over de natuurlijke aantrekking van de aarde en de maan, oorzaak van ebbe en vloed, over de elliptische beweging der planeten.

De eenvoudige pastorijs van Herck, zelfs eene prebende te Condé, kan eene geringe belooning schijnen voor eenen geleerde, over wien ons land fier mag zijn. Niettemin, gelukkig te midden zijner boeken en werktuigen, overal onthaald gelijk hij het verdiende, zou Wendelinus waarschijnlijk er niet aan gedacht hebben zich te beklagen over het gemis van eerambten. Maar de eerbewijzen kwamen hem vin-

den in zijne afzondering, te Herck: de bisschop van Doornik benoemde hem kanunnik zijner kathedraal en vertrouwde hem zelfs de bediening van officiaal (1649).

Toen Wendelinus zich op de plaats bevond, waar hij eenige jaren van zijne jeugd had doorgebracht, kweet hij zich met ijver van zijne bediening, maar liet daarom niet na de sterren te beschouwen, want men moet geen geloof slaan aan de schalksche opmerking van Van Langren in eenen brief aan Bouillaud, dat 'de brave Wendelinus niets meer doet en zich tevreden stelt met zijne goede kanunniksplaats te Doornik (7 September 1652)'. Het uitgeven van de *Teratologia cometica* dient tot klinkende logenstraffing voor die beschuldiging van luiheid.

Is het wellicht de last des ouderdoms, die zeven jaren nadien de schuld is van de grove fout in zijne berekening betreffende de eklips van den 14 November 1659, welke hem door Huygens verweten wordt? 'De dwaling van dien goeden Wendelinus, schrijft hij in eenen brief aan Bouillaud, den 11 December van dat jaar, is oprecht vermakelijk geweest met diezelfde eklips; want hij verwachtte ze één dag te vroeg, en dat met al de noodige voorbereiding en in gezelschap van verschillende personen die hij uitgenoodigd had.'

De dwaling kon gemakkelijk vergeven worden, en Wendelinus was nog kloek en vol ondernemingsgeest: hij toonde dit klaar, toen hij in het begin van het jaar 1660 zijne geliefde Kempen wilde wederzien. Onder die reis verbleef hij eenigen tijd te Hasselt, gaf al zijne boeken tot aandenken aan zijnen vriend, den geschiedschrijver Mantelius, en duidde hem de menigvuldige werken aan, welke hij nog hoopte uit te geven.

Nochtans, indien men de meeste geschiedschrijvers gelooven moest, zou zijn leven niet veel verder gereikt hebben: hij zou te Ronse gestorven zijn, in 1660, na zijne prebende van Doornik verlaten te

hebben. Doch men kan doen opmerken, dat Mantelius, in zijne geschiedenis van Hasselt, uitgegeven in 1663, niet spreekt over den dood van zijnen vriend, en dat, volgens een portret hetwelk voorkomt in een werk van den geleerden Ghesquierus, Wendelinus eerst, in 1667, het tijdelijke met het eeuwige verwisseld heeft.

Er blijft ons nog over eene korte schets te geven van het werk des geleerden sterrekundige, gedurende zijn lang en arbeidzaam leven.

Reeds in zijne jeugd, zooals wij zeiden, bepaalde hij de geographische breedte van Marseille: dit was zijne eerste poging om eene vraag op te lossen, welke voortspuit uit de beoordeeling van eene waarneming van Pytheas betreffende de schaduw van den gnomon.

De waarde der schuinsche richting van de ecliptica, afgeleid uit deze aloude waarneming, kwam niet overeen met de berekeningen van verschillende sterrekundigen.

Wendelinus kon niet gelooven aan eene plotslinge verandering der schuinsche richting van den zonneweg; met zijn gewoon doorzicht vermoedde hij het bestaan eener wet, welke men vinden moest en daarna bewijzen. Terwijl Tycho-Brahé eene plotslinge en zonderlinge vermeerdering der schuinschheid veronderstelde, weigerde de jeugdige sterrekundige eene niet bewezen wijziging van eene natuurlijke wet aan te nemen.

Vooreerst onderscheidt hij, met eene groote scherpzinnigheid, de oorzaken van dwaling, die invloed kunnen hebben op de waarde der standvastige grootheid, welke dient gevonden te worden.

Men moet met de grootste zorg de breedte bepalen van de plaatsen waar de waarneming geschiedt, en rekening houden van de straalbreking, alsook van de parallax der zon.

Met eene merkwaardige volharding, zal Wen-

delinus, gedurende eene lange reeks van jaren, den loop zijner waarnemingen voortzetten; gedurende een kwart eeuw verzamelde hij de bekomene uitslagen, alvorens zijn *Loxias* in het licht kwam, en, later, na de verschijning van zijn boek, zal hij alle noodzakelijke elementen vereenigen om zijn werk te volmaken.

Op de eerste plaats bemerkt hij, dat de vroegere bepalingen der breedten, bekomen bij middel van den gnomon, verbeterd moeten worden met de halve zichtbare middellijn der zonneshijf.

Dit brengt hem tot het aandachtig beschouwen van den schijnbaren diameter der zon, hetgeen hij van 1605 tot 1612, te Forcalquier, voortzet, waar hij met dit doel het zonnebeeld door eene nauwe en juist gemetene opening op eenen scherm doet vallen.

Deze verbetering geeft hem voor de geographische breedte van Alexandrië, hoofdzaak der bestudeerde vraag, $31^{\circ} 13'$; anderzijds bedraagt de waarde derzelfde breedte, door Eratosthenes bepaald bij middel van de waarneming eener ster, $31^{\circ} 9'$; beschouwingen van landmeetkunstigen aard doen het getal $31^{\circ} 8' 35''$ vinden, dat weinig verschilt. Wendelinus neemt het benaderde middelgetal van deze drie uitkomsten en geeft $31^{\circ} 10'$ aan die breedte.

Zoo ook herneemt hij, met de grootste zorg, de berekening van den afstand der zon of, wat hetzelfde is, van hare parallax. Hij gaat te werk met de methode der half verlichte maanshijf (dichotomie) van Aristarchus van Samos en gebruikt den telescoop zoo gauw deze algemeen in voege is gekomen.

Hij bepaalde aldus de parallax van de zon op één minuut. Dit was eene veel meer benaderde waarde dan die waarvan zijne tijdgenooten gebruik maakten.

Zoo toegerust, herneemt hij de berekening van de schuinschheid der ecliptica en bestatigt hare gedurige vermindering sedert den tijd van Eratosthenes.

Hij gaat verder, want hij geeft de wet van het

verschijnsel en duidt er zelfs de tijdruimte van aan.

Over het geheel genomen, is deze wet niet juist; zij verschilt van die van Laplace, zij bepaalt de tijdruimte van een verschijnsel, wiens geregelde wederkeering zelfs hedendaags nog niet erkend is. Doch, van een anderen kant, voor een betrekkelijk langen tijd, duidt de formule, die door zijne wet opgeleverd wordt, tamelijk wel de verandering der schuinschheid van de ecliptica aan.

Wendelinus liet het niet bij dit eerste onderzoek; gedurende twintig jaren hernam hij meer dan eens het vraagstuk. Zoo verzoekt hij zijnen vriend Gassendi nogmaals de waarnemingen van den gnomon te Marseille te doen, om de uitkomsten door Pytheas gevonden opnieuw te bespreken.

Steunende op nieuwe waarnemingen van dichotomieën en op vernuftige theoretische beschouwingen, alhoewel deze soms betwistbaar zijn, berekent hij het verschilzicht of de parallax der zon op 14'' ten hoogste, de nauwkeurigste uitkomst tot dan toe gevonden.

Wij zullen geene melding meer maken van zijne menigvuldige waarnemingen van eklipsen, waarvan hij de tafel uitgaf, en die hem moesten dienen om eene nieuwe theorie betreffende de maan te staven of liever te toetsen.

Moet er bijgevoegd worden dat hij met gretigheid het stelsel van Copernic aannam, en ook de wetten van Kepler?

Hij aarzelde niet zijn gedacht daarover te doen kennen in zijn werkje *Over den rooden regen* en in zijne *Teratologia cometica*.

Hij neemt alleenlijk eene kleine voorzorg, inderdaad van weinig belang. Het lichaam, dat zich in ongeveer driehonderd vijf en zestig dagen op zijne elliptische loopbaan beweegt, zal het *Tertium corpus* door hem geheeten worden. Maar dat bedriegt niemand. Libert Froidmont, de vurige verdediger der

beslissingen tegen Galileï genomen, noemt Wendelinus *Kepler-coperniciaan*, maar niettemin blijft hij zijn bewonderaar en vriend.

Wat meer is, Wendelinus vond een schitterend bewijs voor de theorie van Kepler: hij ontdekte dat de tweede wet der elliptische beweging bewaarheid wordt voor de bijplaneten van Jupiter; de vierkanten der tijden van hunne omwentelingen rond de planeet staan tot elkander gelijk de teerlingen hunner afstanden van dit hemellichaam.

Men moet nochtans bekennen dat onze sterrekundige eenige dwalingen op zijne rekening heeft; zoo hield hij hardnekkig staande dat de zonnedagen gelijk zijn en dat de maan eenen eivormigen kring doorloopt.

De tijd is heengevlogen over de werken van Wendelinus; zijne ontdekkingen zijn in de schaduw gesteld geworden door die van den grooten Newton en zijne leerlingen; maar het zou onrechtvaardig wezen dengene te vergeten, die, de eerste, de afwijkingen in den duur van de schommelingen des slingers gevonden, die de aanhoudende vermindering der schuinschheid van de ecliptica bespeurd en vastgesteld, die met eene tot dan toe onbekende juistheid de parallax der zon berekend, die eindelijk veel bijgebracht heeft om het stelsel van Kepler een vasten grondslag te geven.

Talrijke navorschers, bijzonder in Provence, en aan hun hoofd een afstammeling van Andreas d'Arnaud, M. de Berluc Perussis, vervolgens de geleerde uitgever der brieven van Peiresc, M. Tamizey de Larroque, M. Tardieu, van Sisteron, de E.H. Pierrisnard houden zich bezig met den roem van den Vlaamschen sterrekundige voor het nageslacht te bewaren. Weldra zal een blijvend gedenkteeken geplaatst worden op het toppunt van den Lure;

zijn geliefd Provence overheerschende, zal het de herinnering vereeuwigen van den Belg die, twee eeuwen vóór de weerkundigen van den Ventoux, de eerste meteorologische nasporingen in die landstreek begonnen heeft.

Laat ons eindigen met een woord van dank te zeggen aan den heer professor C. LEPAIGE, die zoo meesterlijk de verdiensten van onzen Vlaamschen sterrekundige Godfried Wendelen in het licht heeft gesteld. Is er iets rechtvaardiger dan den roem van eigen landgenooten op den kandelaar te plaatsen? M. Lepaige heeft dus een goed werk verricht.

Tot besluit veroorloof ik mij te vragen: *wanneer zal het Vlaamsche land, wanneer zal Limburg iets doen tot eer van den grooten man, aan wiens nagedachtenis Frankrijk weldra een gedenkteeke zal oprichten?*

P. KERKHOF.

Bestuurder der Normalschool van Sint-Truiden.

Nikolaas Beets als dichter.

(Vervolg van blz. 90.)

KUSER'S samenstelling is wonder schoon en treffend: de Hoekschen hebben het op Aleide van Poelgeest gemunt. Denzelfden dag, waarop de uitvoering hunner wraak zal plaats hebben, heeft Aleide een hard woord toegevoegd aan Willem Kuser, haar stillen aanbidder, en speelgenoot van vroegere dagen. Als nu de vijanden toesnellen, meent Aleide, dat het Willem is, die haar leven vordert, tot voldoening voor de toegevoegde beleediging; ook spreekt zij in dien zin den geharnasten ridder toe. Maar Kuser, die de samenzwering, te laat, helaas, ontdekt heeft, ijlt ter verlossing van Aleide naar de aangewezen plaats, en zijn arm verricht wonderen van dapperheid. Niets kan baten: hij moet zwichten voor de overmacht, en Aleide wordt vermoord in de meening, dat haar trouwe Willem de moordenaar is. Willem's wonden zijn doodelijk; dit belet niet dat hij, naar 't grafelijk hof vervoerd, de toedracht der zaak bloot legt; met zijn dood en de verschijning van Bertha, Aleide's kamermeisje, eindigt het stuk.

Natuurlijk heeft de dichter het wraakgevoel der Hoekschen als bekend verondersteld (trouwens zijne aantekeningen helderen dit punt op), zoodat hij eene uitlegging daarvan, 't zij vóór, 't zij na de hoofdhandeling als nutteloos beschouwde. *Kuser* bezit oneindig meer handeling dan *Jose*, ofschoon men niet

kan zeggen, dat alle handelingen uit karakters voortkomen; want wie zou in dien kloekmoedigen verdediger van Aleide, in den jonkman, die op zijn sterfbed zulke hartstochtelijke taal voert, den droomerigen Kuser herkend hebben; wie, ja wie had de wraakgierige woorden verwacht:

‘- valsche, valsche moordenaar,
Was dit uw liefde, dit uw leed? Maar gij
Zijt ook gewond, - ach waarom niet door mij?
Ellendige!’

uit den mond der vrome, engelachtige Bertha, wier karakter zoo meesterlijk is geschilderd. Luistert:

Daar zijn op aarde scheps'len, in wier wezen
Zooveel geduld en goedheid is te lezen,
In wier gelaat zich zóóveel liefs vereent,
Aan zóóveel zwaks en tengers, dat men weent,
Dat zij te zacht voor de aard zijn; dat wij vreezen,
Dat al wat haar omringt te ruw zal wezen,
Wie 't minste kan bedroeven, niets verstoort;
Wie alles kan doen lijden, niets doen klagen;
Wie bij een streng, een luid gesproken woord,
Een groote traan in ieder ooghoek gloort,
Wier houding om bescherming schijnt te vragen;
Wie de aanblik van een wapen siddren doet
Uit deernis met nog onvergoten bloed;
Wier vriendlijk oog de gramschap doet bedaren;
Wie in zijn drift een woesteling zou sparen,
En sidd'rend, als haar wang van kleur verschiet,
Zachtmoedig tot haar zeggen: ‘Vrees mij niet!’
Aldus was Bertha:

Behalve de straks aangehaalde woorden op 't einde van het stuk verloochent zich Bertha's karakter niet: 't zij zij in eenvoud des harten Aleide's gebreken aan deze bloot legt; 't zij zij den angst harer meesteres deelt; 't zij zij met haar wil sterven; en overal ook vindt men 't goede hart van Aleide, door 't verkeer aan 't hof allengskens tot lichtzinnigheid en wereldschheid gestemd.

Het bestek dezer lezing, M.H., laat niet toe de twee volgende verhalen uitvoerig te behandelen; genoeg zij het te zeggen, dat *Gwijde Vlaming* in schoonheden voor *Kuser* niet onderdoet, en dat *Ada van Holland* algemeen als het volmaakste wordt beschouwd; den Byroniaan herkent men er bijna niet meer.

Indien wij iets langer bij *Jose* hebben stilgestaan, dan is dit, omdat *Jose*, zooals wij gezien hebben, Beets' intrede is in de dichterwereld; en omdat *Kuser* niet alleen de kwade, maar ook, al is het niet zoo volkomen, de goede eigenschappen der latere stukken bevat. Thans geldt het zich de Spaarnezwaan in al zijne grootheid te leeren kennen.

Vollenhove heeft over Vondel de volgende bekende regels neergeschreven:

Een eenig renperk helpt veel lichter
 Een renner aan den palm: dees dichter
 Mengt liergezang met heldentoon,
 Wint prijs, waar prijzen zijn te ontvangen,
 Met bijschrift, lijk- of feestgezangen,
 't Zij jok of ernst, hij spant de kroon.

Deze lof is volkomen op Beets toepasselijk; en al spant hij niet in *alle* dichtsoorten de kroon, in alle toch wordt hem eene plaats onder de eersten ingeruimd, - in vele staat hij vooraan. Zijn omvangrijk geest beheerscht alle onderwerpen. Soms voert hij grootsche figuren uit het verleden handelend op; dan weer kleedt hij rijkdom van gedachten in korte, snedige gezegden; andermaal overlevert hij de gebeurtenissen uit het verleden aan het nageslacht. Hoe echt dichterlijk vat hij tooneelen uit het volksleven in zich op, en hoe keurig weet zijne pen die weer te geven. Ware godsdienstzin en verheven gevoel stralen door in de behandeling van godsdienstige onderwerpen; en het toppunt als dichter wordt bereikt in het schetsen van huiselijk lief en leed. Laat ons dus eenige oogenblikken de genres

die ons nog resten in oogenschouw nemen; laat ons hem beschouwen als punt-, verhalend-, volks-, godsdienstig- en familiedichter.

Huyghens, de Genestet, Staring, Coninkx, Visscher, ziedaar vijf punt dichters, waarvan men zeggen kan, dat ze in hun dichtaard uitmuntend zijn geslaagd.

Toch verschilt hunne dichtwijze aanmerkelijk, en zijn ze zich niet in verdiensten gelijk. Visscher, de Nederlandsche Martialis, valt somtijds in de zoutelooze aardigheden, zijn tijd eigen, en bezit de stroefheid, die ook Huyghens en Staring aankleeft. Zeer zeker is het geen alledaagsch werk, rijkdom van gedachte in bondige, beknopte verzen te kleeden, zonder der losheid te schaden; en niet zelden ziet men dat, waar de vorm vloeiend is, aan de degelijkheid des inhouds is te kort gedaan. Wat daarvan ook zij, de punt dichters, die Beets geleverd heeft, mogen zich met die van andere punt dichters meten. Zijn opmerkende, godsdienstige en humoristische geest verloochent zich nooit. Hoort:

Een kind van God wordt steeds meer kind
Of anders is 't er geen.
Wij brengen onze kind'ren groot,
God maakt de zijnen klein.

En hoe schalks klinkt het:

Geen kind zijns tijds te zijn strekt geen verwijt,
Een groote geest staat *boven* zijnen tijd.
Maar *buiten* zijnen tijd, of *naast* zijn tijd te leven
Dat 's wat onvruchtbaar maakt, en nimmer wordt vergeven.

Van 's dichters verhalende poësie willen wij slechts aanstippen het bekende gedicht: de *Gebroeders van Padua*, dat op dit gebied als type mag worden voorgesteld, - om een oogenblik stil te staan, verrukt bij het hooren zijner lieve, hartelijke volksliedjes. -

Daar is eene dichtsoort, onzen volksaard eigen, dichtsoort, die voortvloeit uit het karakter van ons

volk: de Nederlandsche natie houdt van vroolijkheid en gezelligheid, van prettig gekeuvel en jolige luim, zonder tot den wuften, lichtzinnige Franschen landaard over te slaan. Die stemming vindt in de Noordelijke Nederlanden hare uitdrukking in Heye en Beets. Wie kent niet de luimige gedichten van Heye, tintelend van lust en van leven? Ook der pen van Beets is menig dergelijk stukje ontvloed, waarvan het volgende Nederlandsch Lied tot voorbeeld moge dienen:

Wij zijn kindren van ons land,
Vrije Batavieren,
Bloemen van den waterkant
Ons den hoed versieren.

't Water dreigt maar krijgt ons niet
Achter onze dijken,
En de verste zeeplas ziet
Onze vlaggen prijken, enz.

Het zeeleven in 't bijzonder is keurig door hem geteekend. Inderdaad, het zeevolk vormt, om het zoo eens uit te drukken, in de maatschappij eene afzonderlijke kaste, die haar eigen gevoel, hare eigene zeden, haar eigen leven heeft; een leven zoo vol treffende eenvoud, zoo vol hartverheffende poësie, dat het een dichter' als Beets noodzakelijk treffen moest. Kenschetsend is dan ook zijn matrozenlied, met het immer terugkeerend:

'Wie gaat mee, over zee, naar Oost-Inje varen.'

't Is, als ge het leest, of de de frissche zeebries u tegenwaait.

Indien, wat de godsdienstige poëzie betreft, een parallel van mij gevergd werd tusschen Beets en da Costa, dan zou de hoofdgedachte wezen, dat beiden een diep geloof bezielt, dat in het dichterbrein diepe gedachten doet geboren worden; maar dat da Costa meer gloed bezit, een gloed, die van zijne Oostersche afkomst getuigt. Edoch, stukken

als de *Moeder des Heeren, Jeremias* en *Ismaël* getuigen, dat stoute verbeelding en forsche gespierde taal ook Beets niet oneigen zijn.

Hebt gij ooit, geachte hoorders, het *aan den Rijn* van Borger gelezen, zonder een weemoedstraan te storten over het lot van den armen zanger, die den moed niet bezit tranen te plengen op het graf van gade en kind? Of het *Graf mijner Moeder* van Ledeganck, of de hartroerende ontboezemingen van een Bellamy of Bernard ter Haar? 't Is, niet waar, of ge u in hooger sfeeren voelt verplaatst, als die beurtelings blijde, beurtelings droefgeestige tonen tot u komen, en toch, het is menschenlijke vreugde en menschenlijke smart, die daar wordt bezongen; maar vreugde en smart, opgevangen in een edel, gloeiend dichterhart, ontdaan van smetten en vlekken, tot ideaal verheven, en dan in wonderschoone vormen geplooid. Ja, wij bekennen het, ook de liefdeszangen van Beets aan zijne bruid, de liederen, zijner gade gewijd, de juichkreten bij de geboorte van zijn kroost, bij de wieg van een kind; de klaagliederen op de panden die hem ontvallen, de droeve mijmeringen, als hij lief en leed van 't verleden herdenkt, hebben ons zacht en innig geroerd. Meer nog dan de ontboezemingen van een de Génestet, wien toch niemand het recht, een goed familiedichter te zijn, zal betwisten.

Als de Génestet der jeugd zoo teeder het 'geloof, onschuldig kind' toeroept, dan stel ik mij een hart voor, vol liefde en toewijding tot de kleinen; een hart, ontvankelijk voor zachte indrukken; een blik geopend voor al het liefelijke en poëtische, wat de kindschheid ons biedt. Maar tegelijkertijd een man, die het geloof dier kleinen heeft verloren, om naar twijfelzucht over te slaan; die beweent, dat hij geen kinderlijk geloof heeft als zij; en die het woord des Zaligmakers: 'wordt dien kleinen gelijk' niet kan verwezenlijken. Hoe anders Nikolaas Beets! Wel

benijdt hij het geluk van 't kind, dat daar slaapt in 't derde levensjaar, en wenscht als hij te zijn; maar de ontboezeming is zoo vol eenvoud, zoo vol onwrikbaar geloof, dat geen wanklank hier de zoete harmonie uit den kindertijd komt storen. Dat eenvoudige, dat ongekunstelde en daarbij dat diepe geloof, dat gouden hart, dat medevoelen en medelijden met 's menschen lot, geeft aan zijne gedichten eene aantrekkelijkheid, waarop weinige buitenlandsche dichters aanspraak kunnen maken; en na het lezen zijner gedichten staat gij op, met een traan in het oog, wel is waar, maar toch gesterkt en getroost, en niet met dat dorre gevoel in den boezem, dat men sentimentaliteit noemt. Beets' hart is als eene windharp, die bij den geringsten ademtocht zachte tonen laat hooren: een waar dichterhart. Wie zijne gedichten naar volgorde leest, doorleeft 's dichters familieleven, van af de verloving, tot het afsterven van zijn laatsten schat; neen, nog verder: want de vader en echtgenoot kan zijn huisgezin niet vergeten; en het zijn juist de twee stukken: *Herinnering* en *Ter Gedachtenis*, die, onder de familiedichten, misschien de meeste letterkundige waarde bezitten. Neen, neen, de dichter vergeet zijne dooden niet:

Der oudren hart is trouw: het laat zijn kroost niet varen
 Al offren zij het Gode en leggen 't welgemoed
 Terneer in 't donkre graf, om voorts omhoog te staren;
 Geen macht des doods, geen macht der jaren,
 Scheidt hen volkomen van hun bloed;
 Geen nieuwe vadervreugd, geen andre moedersmarte,
 Geen goddelijke troost, geen bovenaardsche vreê
 Verdooft zijn beeltenis in dat harte,
 Dat nooit zijn kindren telt, of telt de dooden meê.

Daar is in de *Herinnering* eene plaats vol roerende, verhevene, en toch eenvoudige gedachten, die ik u niet wil onthouden. Wij zien den door lijden neergedrukten vader rondwalen op 't kerkhof:

Ik ben op 't kerkhof thuis; 'k heb in de vele jaren,
 Waarin ik voeren mocht den herdelijken staf,
 Er beurtelings in ieder graf,
 Met velerlei gedachten moeten staren;
 Ik wacht er al de dooden af,
 En immer was 't mij goed, in 't wachten op een doode,
 De groene heuvelen rond te gaan,
 Bij menig harde zerk, en menig zachte zode
 Herinn'rend, peinzend stil te staan.
 Ik zwierf er veel en lang met ongewisse treden;
 Niets dan 't gevoel alleen bestuurde er vak mijn voet;
 Maar sinds dien avond spreekt het bloed,
 En gaat het kerkhofhek niet open voor mijn schreden,
 Of 'k weet waar ik het eerst die schreden wenden moet.

Ook aan den huiselijken haard blijft de gedachte aan de zijnen hem bij. Dan, roept
 hij zijne betreurden toe,

Dan stijgt in 's moeders oog wel vaak een stille traan,
 En vaders stem verflauwt, te midden van 't verhalen,
 Zijn kroost ziet hem verwonderd aan,
 Onwetend dat hij denkt, hoe thans de bleeke maan
 Uw graf verlicht met koude stralen.

Wat was hij gezellig, die huiselijke kring! welk eene innige verknochtheid tusschen
 vader en moeder, en ouders en kinderen onderling! Wel is waar, zoo spreekt hij
 zijne echtgenoot toe, is al uw tijd door de huishoudelijke zorgen ingenomen;

Maar als de kindren groot zijn,
 Dan komt dat alles weer.

Nooit gingen we ver van huis; ons huw'lijksreisje was zoo kort mogelijk; maar als
 de kindren groot zijn,

Dan wijze ik u de plekjes aan,
 Die ik bekoorlijkst vond,
 Aan Rijn en Moezel, Clyde en Teems
 Leide ik u dankbaar rond.

Dan komt er een gulden tijd; en die tijd komt immers gauw? -

De kindren werden grooter
 en grooter naar de rij.
 Maar eer er een volwassen was
 kwam daar alweer een bij.
 'Wees welkom, vierde zoontje!
 gij komt nog juist bij tijds;
 Ook gij zult eenmaal groot zijn
 Gods grooten naam ten prijs!

Wees niet bezorgd; uw moeder
 neemt u met blijdschap aan,
 Zij heeft er zooveel groot gebracht,
 het zal ook dit maal gaan...'
 Ai mij! daar breekt op eenmaal
 dat dierbaar leven af!...
 De kindren *worden* grooter -
 maar op hun moeders graf.

Voorwaar, wel mag pater Jonckbloet zeggen, dat een keurlezer, die er zich toe zetten zou, eene bloemlezing uit 's dichters werken te maken, getiteld: *Huis en Haard*, hem een beeld zou oprichten als familiedichter in het hart van ons volk, een beeld dat het brons zou overleven, waaruit de Rembrandt op het Amsterdamsche plein gegoten is.

JOS. SCHRIJNEN.

Renan en Busken Huet.

HET meesterstuk 'Jésus-Christ' van Pater Didon doet denken aan het berucht 'Vie de Jésus' van Renan. Talrijk zijn de bewonderaars en sleepdragers van den franschen scepticus, sedert zijne stoute onderneming tegen den God-mensch. Reeds voor vijf en twintig jaar, deed Lockroy der wereld kond, dat 'de roemrijke schrijver, de diepe denker', herkomstig uit Bretanje, Bretoen is gebleven, dat is hardekop, vastgehecht aan zijne denkbeelden als een hond aan een been; dat hij klein van gestalte is, diklijvig, bekroond met lang plat haar, omlijsting van twee bolle kaken en van een rooden neus; hij draagt lompe grove schoenen, een zwarte jas, toegeknoopt tot aan den zijden halsdoek, welken hij soms, door verstrooiing, laat loshangen even als de snoeren van zijn schoeisel. Kortom, de groote man heeft een voorkomen totaal in strijd met de zwierige liefelijkheid van zijnen schrijfrant.

In 1890 zijn wij nieuwe bijzonderheden te wete gekomen. Zekere Maurice Barrès, die als een schoothondeken streelt, de handen lekt en de... borden, bij de fijne smulpartijkens, door Renan gegeven op zijn buitengoed van Perros-Guirac (Côtes du Nord), die Maurits laat ons vernemen dat, eilaas, de strenge

wijsgeer zijne maag heeft verdorven, door overlasting; dat de moeilijke spijsvertering hem zwartgallig maakt tegen de schrijvers onder de veertig jaar, en hem onwaarheden of liever leugens doet bevestigen met een bretoensche stijfhoofdigheid!

Het eenige tijdverdrijf van den onvermoeibaren werker bestaat in 't draaien van zijn grof hoofd op zijn breede schouders en van zijne duimen op het uitstekend voorlijf; het rheumatism doet hem trekbeenen, de vollijvigheid blazen: meermalen sluimert hij in op boeken, handschriften en oorkonden, maar hoe zachtjes en liefelijk toch keert hij, bij 't minste geruisch, tot de werkelijkheid terug!

Die mooie lichtteekening geeft de maat der verhevene gedachten en der edele gevoelens waar de hedendaagsche vrijdenkerij hare fetischen mede ophemelt en ter vereering uitstalt!

Ach, troffen wij dit verschijnsel enkel aan in het lichtzinnige Frankrijk, maar Holland ziet en hoort 'haren criticus Huet' het wierookvat zwaaien en de bazuin blazen voor 'Ernest Renan die de eerste heeft ingezien bij welke groep van schrijvers der oudheid de biograaf van Jezus inzonderheid ter school moet gaan' om den Heiland de goddelijke kroon van 't hoofd te rukken.

Wij begrijpen de geestdriftige bewondering niet van Huet voor den franschen skeptiek; wij kunnen niet achterhalen om welke redenen 'al degenen die voortaan ondernemen zullen een leven van Jezus te schrijven, zullen hebben aan te vangen met het beklimmen van Renan's schouders'.

Huet gewaagt met ophef van Renan's belezenheid, taal- en oudheidkennis. 'Eenzijdig hebben anderen, vóór hem, zich bepaald tot de studie der Evangeliën alleen; te weinig partij hebben zij getrokken van Philo, van den Talmud, van Josephus.'

Zoude men niet zeggen dat Renan de vinder is dier laatste bronnen en dat hij, vóór alle anderen, de spade heeft gestoken in den grond waar de eerst lag met schuilend goud? Alsof de werken van Philo, niet, voor eeuwen, aan de HH. Vaders waren bekend geweest! Hieronymus en Eusebius hadden dezelve van 't begin tot 't einde gelezen en, trokken zij er weinig partij uit, dat komt hierdoor dat het Gnosticism van den joodschen wijsgeer en zijne overdreven zinnebeelden van geen nut konden zijn voor de verklaring der H. Schrift. De *zinnebeelden* van Philo, hoe vallen zij in den smaak, hoe vaak uit de pen van Renan! Het schoonste van al is dat Philo door Renan en... Huet, eene bron wordt genoemd voor *Jezus' leven*, alhoewel die auteur geen enkel woord hebbe geschreven over Jezus noch over de gelijktijdige gebeurtenissen in Judeä! De ongeloovige de Pressencé deed het opmerken en daar hij ondernomen had 'Jésus-Christ, son temps, sa vie' te schrijven, begon hij, naar Huet's raad, met Renan's schouders te beklimmen om beter aan zijne... ooren te geraken.

De Talmud trok natuurlijk den franschen criticus, als een zeilsteen aan, maar, nog eens, wat kan een ernstig historicus verrichten met de belachelijke en dwaze verdichtsels die erin voorkomen en welke aan Petrus den Eerwaardige tot wapens dienden om den vijandigen Joden eene schandige nederlaag te doen krijgen. Renan zou, de eerste, in den Talmud bewijsstukken gevonden hebben tegen Jezus' goddelijkheid! Och arme, wat zijn de mortelbroeders toch roekeloos haastig om elkander op een voetstuk te hijschen!

En Josephus? Uit dezen toch heeft Renan, de eerste, partij getrokken? Och, neen. Origeen, Eusebius, Hieronymus, Sophronius, Rufinus enz. riepen, voor vele eeuwen, de getuigenis in van den geschiedschrijver des Joodschen volks, ten voordeele van het christendom.

Uit dit weinige zal men afleiden dat de belezenheid, taal- en oudheidkennis van Eusebius en Hieronymus b.v., niet zóo laag staan onder het peil der wetenschap van den franschen geloofsverzaker. Wie, op onze dagen, het diepst heeft gedolven in den griekschen, hebreuwschen en syrischen bodem, Beelen, Lamy, Corluy (om enkel van onze landgenooten te gewagen) of de gevierde Renan, dat laten wij onverlet. Ernstige geleerden ontzeggen dezen laatste, alle hooger gezag op taalgebied.

De Pater Jezuiet Martin, een man van gewicht, noemt Renan 'een philoloog van derden rang'. En Huet, waarom beklom hij 's meesters schouders niet om Talmud, Philo en Josephus uit de hooge boekenreeks te halen en er zelf een kijkje in te doen? 'Huet, bij zijn kritischen arbeid, heeft het zich niet al te moeilijk gemaakt.' Wie al de kritieken van Huet in zijn geest opneemt en daarnaar zijn oordeel richt, is een zeer bekrompen kunstkenner. 'Huet was even weinig een scherpzinnig vorscher, die voor de oogen der wetenschap het gordijn der eeuwen kon wegschuiven.' Wie oordeelt zoo?

Pater Van Hoogstraeten wiens heerlijke 'Studiën en Kritieken' pas in 't licht gekomen, Huet's 'Fantasiën en Kritieken' in de schaduw stellen. Huet's *Fantasiën*! Van Hoogstraeten's *Studiën*! Wat juiste opschriften! Voortaan zal er twijfel ontstaan of er uit Huet, hoe scherp zijn blik, hoe fijn zijn geest en kunstgevoel wezen, 'een vormende kracht uitgaat die haar invloed zal doen gevoelen tot in de verste toekomst'.

Pater Didon heeft geene neiging tot een of ander systeem. 'L'homme prévenu est indigne d'écrire l'histoire. Il ne sera jamais qu'un faussaire.'

Hij volgt den weg door de onafhankelijke rede afgeteekend. Eerst en voornamelijk straalt overvloedig licht over Jezus uit de 4 Evangeliën; tot vollediger bekendmaking der Joodsche maatschappij en voor de staving van het Evangelisch verhaal worden daarbij benuttigd eenige werken van Philo (voor de kennis van 't Jodendom), de Talmud, Flavius Josephus, de Sibyllijnsche Boeken, Suetonius, Tacitus, Plinius de Jongere, Dion Cassius. Bezadigd komt Didon, na levenslange studiën, in allerlei vakken, tot het volgende besluit: 'Ni en politique, ni en histoire, ni en science naturelle, ni en philosophie, on n'a jamais signalé un fait certain, une loi démontrée jusqu'à l'évidence, qui fût en contradiction avec la parole de Jésus, telle que l'Eglise la garde, immuable et incorruptible.'

Renan, aan de grofste misgrepen plichtig, verklaart met een ergerlijke verwaandheid: 'Je n'ai pas l'habitude de refaire ce qui est fait et bien fait.'

Wat bewondert Huet nog in den franschen skepticus?

Zijne verbeeldings- of scheppingskracht, toch met eenig voorbehoud.

'Les textes ont besoin de l'interprétation du goût; il faut les solliciter doucement jusqu'à ce qu'ils arrivent à se rapprocher et à fournir un ensemble où toutes les données soient heureusement fondues. - Dans un tel effort pour faire revivre les hautes âmes du passé, une part de divination et de conjecture doit être permise.' Spijtig dat de gissingen en de onderstellingen van Renan al te dikwijls de palen der gezonde rede en der welvoegelijkheid te buiten gaan. Zijne schriftverklaring is veeleer eene verbloeming of roman der Evangeliën; de edelste en zuiverste karakters worden er misvormd, het bovennatuurlijke tegen alle wetten der redeneer-

kunde weggecijferd, werken die den stempel dragen van hunnen hemelschen oorsprong, willekeurig tot gewone menschengewrochten verlaagd. Wat hij erkent te hebben geplogen tegen den H. Paulus 'Il m'est arrivé de prêter à Saint Paul, lors de son agonie, des considérations dont il était en fait, incapable' schroomde hij niet te bedrijven tegen de Galileesche vrouwen en tegen Jezus zelf. Huet, hoe vooringenomen ook, betreurt dat Renan zijne inbeelding niet meer heeft betoomd en zoo menige verwijfde uitdrukkingen gebruikt die kleven als vlekken op het karakter van den grootste der menschenkinderen. Te recht zegt hij: 'onder de daden die hij Jezus laat plegen, en evenzoo onder de aandoeningen waarvoor Jezus naar zijne meening vatbaar zal geweest zijn, komen er sommige voor die deze onovertroffen grootheid mijns inziens opheffen.' Aan welke gissingen en beschrijvingen schenkt dus de hollandsche recensent zijne goedkeuring? Zijn het gissingen in dezen aard? 'Quand Jésus descendait dans une maison, c'était une joie et une bénédiction. Il s'arrêtait dans les bourgs et les grosses fermes, où il recevait une hospitalité empressée... Tout le village s'y rassemble: les enfants y font invasion; les valets les écartent; ils reviennent toujours...' Wie zal, bij zulken zouteloozen praat niet schokschouderen en bladzijden overslaan, verre van aan 'scheppingskracht' te peizen? Hoe wettigt Huet zijn oordeel: 'Renan stelt op den voorgrond dat elk leven van Jezus, zal het dien naam met eere moge dragen, voor een deel moet zijn eene schepping. Dat hij van dezen hef boom met bewustheid gebruik heeft gemaakt, is het kenmerk zijner meerderheid.' Hoe is 't verklaarbaar? Zijnen godsdienstheld, den volmaaksten der menschen, dwaas sentimenteele gevoelens toeschrijven en tot een alledaagschen *type* maken, op de liefde der Galileesche vrouwen voor Jezus loselijk zinspelen, Paulus schilderen met kleuren zoo schreeuwend valsch dat de schilder zelf ze afkeurt enz. enz. is zulks een kenmerk van meerderheid, is

dat niet het *deel* der schepping of van het dichterlijke buitensporig vergrooten? Waar zijn de lofwaardige... verbloemingen in 'Jezus leven'? De scheppingskracht heeft daar weinig in te zien. Scheppen hier is schenden. De Evangeliën zijn niet vatbaar voor hersenschimmen, raaskalling en kladschilderij. Hoe wijs zegt Pater Didon: 'J'ai reproduit leur récit (des Evangélistes) avec une fidélité scrupuleuse... Il m'eût semblé que je le profanerais en y ajoutant ou en y retranchant. Ce sont des tableaux de maîtres hors ligne. On ne touche pas aux chefs-d'oeuvre... Les Evangiles sont parfaits, et ils suffisent; tout ce qu'on peut tenter, c'est de les mettre en concordance et de les traduire dans nos langues modernes.' Hoe eerbiedig voegt hij er bij: 'Chacune des paroles de Jésus, chacun de ses actes me semblait comme un diamant, une perle précieuse: je me suis contenté d'imiter l'art du joaillier, j'ai serti ces pierres taillées par une main divine, et je n'ai cherché, en les montant, qu'à leur donner plus de relief et plus d'éclat.' Huet zoude Renan's klatergoud en valsche gesteente, hoe fijn geslepen ook, niet hebben geloofd en opgehemeld 'ware hij niet te veel ingenomen geweest met sommige litterarische korypheën van het buitenland'.

'Renan heeft Palestina gezien!' zoo roept juichend en wuivend Huet, die reeds verbaasd stond voor de geleerdheid en de scheppingskracht van zijnen geestverwant. 'Hij heeft het gezien en onderzocht met den ernst en de bezadigheid van een bedevaartganger der wetenschap; heeft het doorkruist in de weemoedige stemming van een ontgoocheld katholiek; heeft het aanschouwd met een even dichterlijken blik als Lamartine of Chateaubriand.' Een ontgoocheld katholiek! 'Ja, zulk een en geen ander zal een werk leveren dat meesterlijk, onovertrefbaar mag heeten.' Hoor. 'Pour faire

l'histoire d'une religion, il est nécessaire, premièrement, d'y avoir cru (sans cela, on ne saurait comprendre par quoi elle a charmé et satisfait la conscience humaine); en second lieu, de n'y plus croire d'une manière absolue; car la foi absolue est incompatible avec l'histoire sincère.' En de hollandsche kritikus schiet op zulke kemels niet! Hij laat ze met hunne leelijke bochels gerust voorbijtrekken!

Zoo dus, Renan heeft Palestina gezien, en verbleef daar, op de kosten van het fransch Gouvernement, in 1860 en 1861. 'Hij bezocht Jerusalem, Hebron, Samarie. De wonderbare overeenkomst der Evangelien met het H. Land was hem als eene openbaring. Hij zag voor zijne oogen een vijfde Evangelie, verscheurd maar nog leesbaar en voortaan, door de verhalen van Mattheus en Marcus heen, in plaats van een afgetrokken wezen welke men zou zeggen nooit te hebben bestaan, ontwaarde hij een wonderbaren mensch (?), in volle leven en beweging.'

Nog eens, meent Huet dat Renan de eerste den voet heeft gezet op den grond van Palestina met het inzicht het leven van Jezus in eene omlijsting te sluiten zoo nieuw, zoo frisch, zoo oorspronkelijk dat nooit een ander geschiedschrijver hem zou evenaren? 'Een gedenkteeken van de macht en de schoonheid der fransche letteren, zegt hij, zijn de bladzijden waar Renan het galileesche landschap teekent; een zoenoffer aan de Muzen, tot stilling van haar toorn over de vele kakografiën welke aan zijn boek het kortstondig en onliefelijk aanzijn dankten.'

Zekerlijk heeft Huet fijneren smaak en diepere kennis der fransche letteren dan de eerste de beste, toch voelde ik mij niet betooverd door de galileesche landschappen die hem vervoeren; ik viel niet in onmacht, o Muzen spaart mij uwen toorn! voor de volgende stalen van Renan's geroemde scheppingskracht: 'Nul doute que Marie n'ait été à la fontaine presque tous les jours et n'ait pris rang, l'urne sur l'épaule, dans la

file de ses compatriotes restées obscures.' 'La maison de Joseph ressembla beaucoup sans doute à ces pauvres boutiques, éclairées par la porte, servant à la fois d'étable, de cuisine, de chambre à coucher, ayant pour ameublement une natte, quelques coussins à terre, un ou deux vases d'argile et un coffre peint.'

De geleerde Origeen had reeds Palestina doorkruist in alle richtingen, toen Hieronymus in 385, Rome verliet om naar 't Oosten terug te keeren Hij was misschien de geleerdste man van zijnen tijd. Hij kende, behalve grieksch en latijn, hebreeuwsch, syrisch, chaldeeuwsch, egyptisch. Op zijnen tocht bracht hij een bezoek aan den blinden Didymus, het hoofd der school van Alexandrië, bij wien hij, redetwistende over allerhande moeilijke vraagstukken, eene maand lang verbleef. Beladen met wetenschappelijken buit, gaat hij zich vestigen te Bethlehem. Daar komt een geleerde Jood der Synagoge, mits vergelding, met den weetgierigen kerkvader handelen over het Oud-Testament, dat deze laatste uit het hebreeuwsch vertaalde. De faam van Hieronymus vervulde de christene wereld. De Heilige Paus Damasus praamde hem onophoudend om nieuwe werken in 't licht te geven. Niet alleen bisschoppen, priesters, vrome woestijnbewoners, maar edele romeinsche vrouwen, telgen der Scipions, der Juliussen, der Fabiussen, der Marcellussen, vragen licht aan den op den kandelaar geplaatsten godgeleerde. Marcella, Asella, Albina, Paula schitteren op den eersten rang, aan dien hemel van verhevene vrouwengeesten; zij leeren hebreeuwsch om de Schriftuur beter te verstaan en te kunnen vertalen. Paula verlaat Rome met hare dochter Eustochius, doorreist Syrie, houdt stil te Sarepta, Sidon, Cesarea, Jerusalem waar zij al de Heilige plaatsen bezoekt, Bethlehem, Bethphagé, Ephraïm, Sichar, Sebaste enz. enz. De H. Hieronymus die met eigene oogen al deze plaatsen had gezien, beschrijft de bedevaart van Paula in zijnen 27ⁿ brief. Deze, al is hij geen zoenofferaan de Muzen, mag toch een nauwkeurig en aandoenlijk verhaal heeten dat wij stellen verre boven Renan's dichterlijke

flauwheden. Na eene omreis in Egypte, keert Paula naar 't H. Land terug; zij leeft er drie jaar in een arme cel, bouwt met hare aanzienlijke fortuin, hospitalen en kloosters, deelt haren overschot onder de arme christenen en sterft daar in geur van heiligheid, even als haar geestelijke vader, Hieronymus.

Wie zal beweren dat Origeen, Hieronymus, Paula bijgeloovige en bekrompen geesten waren, bevreesd voor het licht der heidensche wijsgeeren, benauwd van eene botsing met het schimpend ongeloof? Hoe Renan een ontgoocheld katholiek is geworden zullen wij later vernemen; het gebeurde vóór zijne reis naar Palestina. Ik kan niet gissen om welke redenen Huet meent dat een ontgoocheld katholiek van een beter standpunt uitgaat dan een 'orthodoxe' om een echt leven te schrijven van den Heiland.

Aan ernstige, bezadigde bedevaartgangers der wetenschap is er nooit gebrek geweest; in elke eeuw werd Palestina doorkruist door geloovigen die verre van daar ontgoocheld te worden, hunne overtuiging voelden versterken, hunne godsvrucht aangroeien. Palestina, het vijfde Evangelie, was in de IIIe eeuw (Origeen) en in de IVe eeuw (Hieronymus, Paula) nog meer leesbaar dan in de XIXe, en zoo moet men misschien verklaren dat de geleerden van vroegere tijden bij Mattheus en Marcus ontwaarden niet enkel een wonderbaren mensch, maar een wonderbaren *God-mensch*, vol leven en beweging.

Wij zouden er nooit aan gedacht hebben hier Pater Didon als reiziger voor te stellen, stond Huet daar voor ons niet te schreeuwen, met de armen omhoog: 'Renan heeft Palestina gezien!' Deux voyages prolongés m'ont permis d'étudier de près la Palestine, la terre de Jésus. Je l'ai parcourue lentement, dans tous les sens, suivint

les traces du Maître depuis Bethléhem et Hébron jusqu'aux confins de Tyr et de Sidon et aux sources du Jourdain. Je me suis arrêté longuement dans les lieux mêmes où Jésus avait le plus longuement vécu, le plus ardemment lutté et souffert, le plus enseigné, le plus aimé... J'ai consulté les traditions vénérables, interrogé les voyageurs les plus experts, étudié les Evangiles surtout, et je puis dire que je les ai vécus là-bas, sur cette terre où tout ce qu'ils racontent s'est accompli..... Il me semble avoir pris, au contact de la Palestine, de ses ruines, des souvenirs sacrés dont elle est pleine, le sentiment profond des faits évangéliques et de leur vérité, de leur réalité! Ces faits sont inséparables de cette terre. Elle peut devenir plus triste encore, plus désolée, plus morte; elle les encadre toujours dans sa lumière, dans ses vallées, dans ses collines ondulantes, dans des chemins par où Jésus a passé et par où des générations sans fin passent et repassent encore après lui,'

Renan, alhoewel hij beweert geen ijdele liefde te gevoelen voor zijnen stijl, is er trotsch op als een pauw op zijne pluimen. Zijne wijsgeerige gedachten, ongetwijfeld schat hij ze niet meer dan zeepblaaskens of wolkerige krullekens uit zijne hersenpan opgegaan als rook uit de pijp. Maar als er quoestie is die zeepblaaskens, krullekens en wolkskens in een kleedje te steken, met bloemen op te tooien, met liefelijke reuken te besprengen, dan maakt de ijdele academieker aanspraak op de eerste plaats onder de 'marchands à la toilette'. Moest men zijne bewonderaars gelooven, Renan ware de hervormer der Fransche taal, in de XIXe eeuw. 'Renan est un maître sans lequel plusieurs façons de penser et de sentir contemporaines ne seraient pas (Barrès). 'Renan hésite, voit le pour, voit le contre, et flotte quelque temps irrésolu du contre au pour. La vérité lui paraît être dans les nuances; la sagesse consiste à louvoyer entre deux courants contraires. Peut-être

est-ce là ce qui lui fait trouver tant et de si heureuses expressions... mille finesses de langage, mille tours de phrases ingénieux ou frappants qui donnent à tous ses ouvrages ce charme profond, cette saveur particulière, cette fluidité, et je dirais presque ce vaporeux qui font que, bon gré mal gré, quand on les a une fois ouverts, on est obligé d'aller jusqu'au bout.'

Aardig! 't Is juist die nevelachtigheid, die verbijsterende schakeering die ons van verveling en vermoeienis, zoo dikmaals de boeken deden toeslaan. L. Veuillot sleepte er ons naar terug. 'Ce défroqué douceâtre, avec son fond de mine d'ancien bon apôtre, ses restes de surplis et ses bouts de bougie emportés du sanctuaire, est admirable pour donner envie de lui courir sus. On se force à l'écouter, on étudie. Voilà le profit incontestable'. De meester wergerde de hem opgezette kroon niet. 'J'essaye, au risque de tomber dans l'insaisissable, de fixer la nuance fugitive que le vieux français regardait comme une quantité négligeable. - Il y a encore des gens qui regrettent qu'on n'écrive plus de la même manière que sous Louis XIV, comme si ce style convenait à notre manière de penser.'

Renan heeft gelijk. De schrijftrant van Bossuet, Pascal, Racine, Fenelon, Molière, La Bruyère past niet aan zijne manier van denken. De taal der XVIIe eeuw muntte uit door hare klaar- en bepaaldheid voor 't uitdrukken van klare en bepaalde denkbeelden. Een geest die met de wolken drijft, heen en weêr slingert als een onttakeld schip op de zeebaren en electrieke vonken vangt op den punt der pen, waar zij botsen, ontploffen en in damp vergaan, vermag niets dan rook en duisternis voort te brengen. Renan offert geern de fransche helderheid voor den deutschen mist. Hoe immers, vraagt hij, zal men de onbepaalde, onvaste natuurwetten beschrijven met het fransch dat natuurlijk vast en bepaald is? Is het fransch de schuld niet dat het Darwinism thans nog uit Frankrijk verstooten blijft?

Hoe nevelachtig, hoe ontzenuwd en verwijfd ook, Renan's tale blijft toch fransch en men is niet verplicht, als men hem leest, zich te sluiten in eenen cirkel van woordenboeken, die, al zijn zij betiteld: *laatste uitgave!* toch geen bescheed geven over de nieuw gesmede termen van zekere jongere letterkundigen. Aei, wat vroolijk tijdverdrijf! Bijna op elken regel strompelen tegen een versch gebakken woord! Bijna elken volzin moeten onderbreken met de vraag: 'Wat is dat nu?' Al morren en knorren den zwaarlijvigen Becherelle openslaan, en voor de honderd frank welke men er aan besteedde, niets vinden dat gelijkt op *sol patrial, fantomâle, les arbres palpitent leurs feuillages, qui vacarme, atmosphérés, un sombre arène, scélératesse toute ropsique*, enz. enz.! Wanneer krijgen wij 'Dictionnaire des Décadents'? Horresco referens! Talentvolle jongens, eilaas, van Vlaamschen bloede, staan, met voorschoot en alem te zuchten en te zwoegen, in de gieterij waar de taal van Bossuet en Veuillot in een nieuwen vorm wordt hergoten!

Bossuet geloofde aan den duur van de schoone fransche taal zijner eeuw. (Zie *Discours de réception à l'Académie française*.) Pater Longhay, na erkend te hebben dat het fransch zijne vroegere volmaaktheid verloren heeft, zegt: 'Pourquoi, tout en continuant d'être mobile, de perdre et surtout d'acquérir, la langue ne resterait-elle pas fidèle aux lois qui l'ont formée? Fatale ou non, tous les écrivains sérieux s'attachent à retarder la décadence, en maintenant, en rajeunissant de toutes leurs forces la langue de notre âge d'or. Pour ne citer que deux prosateurs illustres, cette préoccupation est visible chez L. Veuillot par exemple et chez S^e Beuve'. En bij de Maistre, Mgr Pie, Isoard, Perraud, Pater Didon, in één woord, bij de diepste denkers, de grootste redenaars van Frankrijk.

De innige verkeerung van Huet met Renan springt in 't oog; tastbaar is hunne geestverwantschap op wijsgeerig en godsdienstig gebied; de aanleider der skeptieke school is de lieveling of eerder de afgod van onzen noorderbroeder. Waar ligt de oorzaak van die samenneiging, van die broederlijkheid?

In beider middelmatigheid, in beider ongeloof. Renan en Huet staan als kritikussen, op dezelfde hoogte of liever in dezelfde laagte; d'een en d'ander is onbekwaam om hogere geesten naar waarde te schatten. Hun lichtveerdig en ongegrond loochenen van onomstootbare feiten, hun meesmuilen tegen het bovennatuurlijke, hun gemis aan vaste beginselen en aan eene verhevene schoonheidsleer, in een woord, de bekrompenen koudheid van het rationalisme zijn hun een beletsel om kunstenaars met wijdere vlerken voorzien, aan te grijpen en de oogen op hen te vestigen. De hardvochtige scepticus kruipt of vliegt rakeloot langs den grond; de adelaar doorklieft 't hemelruim. De Koninck zingt van Vondel:

Aldus duiken Andes bergen
Als ineengekrompen dwergen
Voor hun grijzen vaderheer
Voor den Chimborazo neer.

Bossuet, ja, een groote schrijver, erkent Renan, maar als godgeleerde en wijsgeer verdient hij niet de geringste achting.

Eilaas 'de arend van Meaux' heeft er geene schuld aan: 'De toutes les études la plus abrutissante, la plus destructive de toute poésie et de toute intelligence, c'est la théologie.' 'Quel livre, grand Dieu! que l'*Histoire universelle*, objet d'une admiration conventionnelle, oeuvre d'un théologien arriéré, pour apprendre à notre jeunesse libérale la philosophie de l'histoire!' Zekerlijk steken, als leerboeken voor de liberale jeugd, Renan's 'Pourana' en 'l'Abbesse de Jouarre' hunne kruinen verre boven 'l'Histoire universelle!' Wie zal loochenen dat, bij sommige lieden, de ver-

waandheid tot gekheid overslaat? 'Oriatur aliquis... ultor!'

'Quelquefois' zegt Villemain, 'une idée perdue dans l'antiquité, devenait le fondement d'un monument immortel. Bossuet avait entrevu dans S' Augustin et dans Paul Orose, le plan, la suite, la vaste ordonnance de son Histoire universelle, et maître d'une grande idée indiquée par un siècle barbare, il la déployait à tous les yeux, avec la majesté d'une éloquence pure et sublime'

Wie herinnert zich niet: 'Un seul homme parmi nous a tous les tons et tous les langages, des couleurs et des accents pour tous les sujets... ou rappelant l'harmonie majestueuse du cours égal et varié d'un grand fleuve dans le discours sur l'Histoire universelle...' Wie wreekt hier Bossuet? Cousin, Renans vriend! Wat geeft Renan in de plaats van Bossuet's meesterstuk? 'Aan gene zijde der ons bekende wereld, misschien bestaat er een God, misschien niet' Nu eene zedeles: 'la trop grande précision dans les choses morales est aussi peu philosophique qu'elle est peu poétique'. Dat stelt de liberale jeugd op 't gemak als ook de leerspreuk 'l'ennui, voyez-vous, jeunes gens, est le pire des maux'

Evenzoo gevoelt Huet warme sympathie voor het mannelijk talent van Alberdingk-Thijm, maar hij blijft koud als een marmerbeeld bij de lezing van een meesterlijk gedicht waarin zich grootschen zielenadel paart aan de verrukking des geloofs. 'Huet was allermint een wijsgeer, zegt Pater Van Hoogstraten, of een denkende geest van den eersten rang... hij oordeelt soms met eene verwaandheid die iets raadselachtigs zou hebben, zoo zij de onkunde niet verried die haar deed geboren worden.' Hoe past op de tweelingbroeders wat Alberdingk schrijft van de grieksche bouwkunde! 'het sprekend karakter van den griekschen bouw wordt door de horizontale lijn vertegenwoordigd, de horizontale lijn parallel met de aardvlakte. De christene richting stijgt naar boven in de opstrevende lijnen der Gothiek'.

Nog steviger snoerde het ongeloof, den band der vriendschap tusschen den franschen en den nederlandschen auteur Beider godsdienst is de zuivere wetenschap, beider hope 'dat de rede eenmaal zal schitteren van haar eigen licht'. Wordt deze hope eenigszins vervuld in hunne onderlinge kringen en landen, aanstonds al boven onze hoofden klinken hunne vreugdekreten! Van Noord naar Zuid, van Zuid naar Noord zenden de vriendekens hunne gelukwenschen, kusjes en zoete lachjes. Renan was naar Bretagne, zijne geboortestreek, teruggekeerd. Hij ondervindt meer vriendelijkheid bij de bevolking, men groet dieper den 'roemrijken ouderling'. Daarop schrijft hij: 'il y a vingt ans, tout ce monde là, touché d'alcool, se fut sanctifié à me mettre en pièces. Aujourd'hui, on m'adore.' Huet neemt de pen op: 'Onder drie vijf gedeelten van het nederlandsche volk stond het twintig jaar geleden niet vrij hetzelfde te gelooven als Voltaire en Rousseau, en daarvoor uit te komen. Thans wél.' Renan heeft talrijke vereerders in de hogere standen. Huet's weerklink: 'In gezelschappen beweegt thans de ongodist zich met hetzelfde gemak, dezelfde waardigheid, als de priester of de predikant.' 'De koningin der Nederlanden heeft Renan, dien als een Engel des lichts vermomden Satan aan hare tafel ontvangen.' Hoera!

Moet die omkeering der gemoederen als gunstig worden aanschouwd?

'Ce qu'il y a de grave,' zegt Renan, 'c'est que nous n'entrevoyons pas pour l'avenir, à moins d'un retour à la crédulité. le moyen de donner à l'humanité un catéchisme désormais acceptable. Il est donc possible que la ruine des croyances idéalistes soit destinée à suivre la ruine des croyances surnaturelles, et qu'un *abaissement réel du moral de l'humanité* date du jour où elle a vu la réalité des choses... J'aime la foi simple du paysan, la conviction sérieuse du prêtre. Je suis convaincu, pour l'honneur de la nature humaine, que le christianisme n'est chez l'immense

majorité de ceux qui le professent qu'une noble forme de vie.' (*Avenir de la Science*, p. 437, 1890.) Hij scheidt behagen in het eenvoudig geloof der buitenlieden! Zulks belet niet dat de kameleon, de ongeneesbare draaier tusschen '*pour* en *contre*' spot met diezelfde landlieden: 'il ne serait point convenable que je m'aventurasse dans une Réjouissance du Finistère, dans un Pardon, parmi quinze cents gaillards d'intelligence courte, touchés d'alcool, et qu'un geste du vicaire peut déchaîner.'

Huet's nagalm: 'Echter zouden wij ons vergissen, zoo wij die wijziging van denkbeelden onvoorwaardelijk als eene weldaad aanmerkten. Het christendom, dit leerde de geschiedenis zijner wording, heeft aan de volksgroep, tot welke het doordrong, door een nieuw zedelijk ideaal in het leven te roepen, diensten bewezen. Van de ontbinding des christendoms, die door onze eeuw wordt voortgezet en voltooid, is niets dergelijks bekend. Veeleer worden wij dagelijks tot het inzicht gedrongen dat, voor een groot aantal personen, in het christendom geboren en opgevoed, *het breken met het kerkgeloof hunner jeugd gelijkstaat met eene vermindering van hooger leven?* Renan en Huet, na die bekentenissen ten voordeele van het geloof, doemen het ongeloof niet, verre daarvan, want 'dit laatste staat dichter bij de waarheid, terwijl het geloof meer van nabij grenst aan het schoone en goede', in andere woorden, laat het volk dieper en dieper in den poel der ontucht zinken, laat maar de teugels los der booze en wilde hartstochten mits het *ongeloof*, *dat dichter* bij de waarheid staat, den schepter over den aardbodem zwaaië! Wat dwaze, onmenselijke taal! Renan stelt uitdrukkelijk een zedeloos volk boven een dweepziek of... geloovend!!

Ernest Renan is maar ernstig van naam.

Later, zegden wij, zult gij vernemen hoe hij een

ontgoocheld katholiek werd. 'Un jour, je m'enfuis de Saint-Sulpice, parce que je crus m'apercevoir qu'une partie de ce que mes maîtres m'avaient dit n'était peut-être pas tout à fait vrai.' (Préface de *'l'Avenir de la Science'*, 1890.) De verwaande losbol, die uit liefde en eerbied voor de waarheid, om een 'je crus, une partie, peut-être, pas tout à fait' zijne meesters ontvluchtte, belijdt, in zijnen ouden dag 'qu'il fait des monstres à sa maîtresse, la vérité.'

De weglooper, de maker van het heiligschendend 'Vie de Jésus', van de walgelijke 'Abbesse de Jouarre' roemt erop meerdere diensten te hebben bewezen aan de Kerk dan de Zouaven en Lacordaire!

Is de rampzalige in de hersens geraakt, is hij met blindheid geslagen? Mocht de genade zijne oogen openen, zijn hert raken en hem tot den God zijner teedere jeugd terugbrengen.

Kerkxken.

E. PAUWELS.

Waarheid, Gezonde rede en Vlaamsche beweging.

HET flink en kernig opstel 'Congressen' in de laatste October-aflevering van *Het Belfort* verschenen haalt de oorzaken en redenen aan die de Vlaamsche beweging beletten hare vrije en hooge vlucht te nemen, haar doel beter te bererken, haren volledigen zegepraal hoe rapper hoe liever te bekomen. - Eenige oogenblikken wil ik deze oorzaken terug onder de oogen der lezers van 'Het Belfort' brengen, er de middelen bijvoegen om ze te keer te gaan, ze van kant te zetten om zoo te verkrijgen hetgeen we willen, zullen en moeten hebben. Vrij spreken zal ik, gelijk 't past aan een vrijen Vlaming; en deze vrijheid in spreken, schrijven en handelen op taalgebied, ten voordeele mijner geliefde moedertaal, zal me niet beletten katholiek te zijn en meer overtuigde en beter werkende katholiek dan de 99/100 fransquillons die Vlaanderen verbasteren en onteeren.

In taalzake, als katholieken, willen wij onafhankelijk zijn en dat heel en gansch; wij willen recht, wij vragen recht, wij eischen 't natuurlijk recht onze moedertaal te kennen, te spreken, te schrijven en te bewaren; wij eischen, als natuurlijk recht, dat onze Vlaamsche moedertaal door onze Vlaamsche broeders aangeleerd en gesproken, geschreven en bewaard worde. Onze Vlaamsche katholieke hoofdmannen mogen noch en zullen, nu noch ooit, op taalgebied, onder welkdanige overheid staan. - In de Vlaamsche zaak heeft de overheid niets te zien; daar heeft ze geene zending voor; al hetgeen ze tegen de moedertaal doet gaat hare zending te buiten; doch wat zeg ik, ja, de geestelijke overheid heeft er iets in te zien, ja, zij heeft eene zending: de zending recht te geven aan wien recht toekomt, Vlaamsche taal aan Vlamingen aan te leeren, de zending van een volk volk te laten door de volkstaal, al ware er ook spraak van 't katholiekste volk der wereld, van 't Vlaamsche.

Niet langer meer dan vandaag mag het gezegd worden dat kopstukken van katholieke kiesverenigingen, geestelijke overheden of oversten van gestichten, of zeker kloosterorden mogen beslissen over de vlaamsch- of franschgezindheid van een volk. Dat liedeken moet uit zijn, en voor goed. - Wij, katholieke Vlamingen, zijn katholiek tot in de ziel; voor al wat den *Godsdienst* aangaat zijn wij den

bisschop getrouw tot ter dood; doch voor wat onze taal aangaat en ons bestaan als Vlaamsche volk willen we en zullen we onafhankelijk zijn van alle Overheid, 't zij wereldsche, 't zij geestelijke. - Katholiek en Vlaming tot ter dood, ziedaar onze spreuk; - echte katholieken willen wij blijven en oprechte, onafhankelijke Vlamingen willen wij worden; - ziedaar onze strijdleus.

De schrijver van bovengemelden opstel geeft als eerste reden onzer verbastering en voortdurende bastaardije 'de onverschilligheid van 't eigenlijke volk', en 'k zal er bijvoegen de blinde dolheid der hooge standen voor uitheemsche taal.

De eenigste oorzaak van dezen toestand is 't verfranscht en verfranschende onderwijs. Het onderwijs heeft de leidende standen verfranscht en verbasterd. De hooge standen worden blindelings, onvermijdelijk nagevolgd eerst door de burgerij, daarna door 't eigenlijk volk: en zoo 't groot volk het nu eens in zijnen zotten kop krijgt 't Fransch alleen deftig te vinden, zoo zal de burgerij, uit naäping, hetzelfde napoetsen. Vlamingen, wat valt er ons te doen om deze onverschilligheid te bekampen en te overwinnen? - Vl. dagbladen en tijdschriften uitgeven? - men schrijft er niet op in; - dagbladen zenden? - ze worden niet gelezen; - land-, gouw- en gemeentedagen houden? - die 't meest noodig hebben blijven thuis; - de onverschilligen persoonlijk aanspreken, met hen handelen over Vl. taal, zaak en recht?... wel, ze zeggen u dat ze alles weten, alles kennen: de Vl. beweging, hare strekking, doel en einde en... *a priori* wordt alles veroordeeld. Welk middel, ja, welk middel toch? - Het vervlaamschen van 't onderwijs. - Fransch onderwijs en opvoeding verfranschen ons, Vlaamsch onderwijs en opvoeding zullen ons vervlaamschen. - Dus Vlaamsch onderwijs moet en zal er aan onze kinderen gegeven worden.

De tweede stronkelsteen die de Vlaamsche beweging in den weg ligt is 'Het politiek'. De politieke gezindheden, de eene meer de andere minder, 'paaïen ons met ijdele woorden', met valsche beloften. De kiezing daar: dan zijn Breidel en De Koninck kleine mannekens tegen onze volksvertegenwoordigers, zoodanig zijn ze vlaamschgezind en vaderlandschlievend; - en... tot nu toe moeten we ons tevreden stellen met eenige Vl. opschriften, eenige Vl. halve franskens, een of twee belachelijke wetten, nog belachelijker uitgevoerd als opgemaakt en met... de belofte overal in Vlaanderen Vlaamsche ambtenaars te krijgen die uitsluitend - Fransch kunnen en spreken. En dan komen Vlaamsche volksvertegenwoordigers vragen of we nog geen rechten genoeg verkregen hebben! - En 't doel van zulk politiek gedrag jegens het Vlaamsche volk? - Een doel maar kan er bestaan: Vlaanderen stillekens aan een wingewest van Frankrijk maken. De taal immers is de ziel der natie, zij is de natie zelf (Willems); de Fransche taal

is dus de ziel der Fransche natie, de Fr. taal is de Fr. natie zelf: wie dus Fr. spreekt en gedurig Fransch spreekt en niet anders kan spreken noch schrijven is een echte Franschman. De taal, zegt Th. Van Rijswijck, is heden het eenig merk (kleerdracht, gebruiken, zeden kenmerken geen volk meer) waar men een land aan kent, - en ware 't niet dat de onnoozele Vlamingen aan hun gebrekkig Franschspreken nog te erkennen zijn, met volle recht zouden we besluiten: er is geen Vl. adel, geen Vlaamsche burgerij meer. O, ja; ik weet wel dat deze woorden de fransquillons van alle kleur en geur, grootte en dikte, zullen doen opspringen van Fransche 'colère'; - doch, heerkens, weest gerust, hier is mijn antwoord: uw rechtstreeks inzicht is misschien niet van ons Franschmannen te maken, maar de middelen die ge gebruikt, de eenigste die thans gebruikt worden, Fransch bestuur en Fransch onderwijs, zijn ook de beste en doelmatigste om bovengemeld doel te bereiken; of zoo ge niet te lui zijt, raadpleegt de geschiedenis. - Bij al de verslagen en verslaafde volkeren wierden **deze** middelen aangewend door de veroveraars om de volkeren te verbasteren, om hunne vaderlandsche liefde met hunne vaderlandsche taal te verdelgen, ze aan eigenweerde en eigen bestaan vreemd te maken en ze alzoo van eigendommelijkheid te doen veranderen. En gij, gij gebruikt deze onverbiddelijke middelen! Weet gij dan niet, bastaard, gij die 't verstand in pacht hebt, weet gij niet dat wie dezelfde *onfaalbare* middelen gebruikt, tot één en 'tzelfde doel wil en moet geraken? In mijnen jongen tijd heb ik gehoord en geleerd dat al die wetens en willens de oorzaak van iets is, te verantwoorden heeft voor de natuurlijke gevolgen, in andere woorden dat de verantwoordelijkheid niet alleen bestaat voor de *voluntarium directe* of *indirecte*, maar ook voor de *voluntarium in causa*.

Met recht en reden, in der waarheid, besluit ik: al 60 jaren lang heeft men ons op politiek gebied om den tuin geleid, een einde moet aan deze taalslavernij en schandige bereidmaking tot vreemde heerschappij komen. En de middelen? - één enkel, één doelmatige, één middel is er maar: wij katholieke Vlamingen moeten door katholieke **Vlamingen** vertegenwoordigd zijn in Heerekamer en Volkskamer, en in al de gouw-, stads- en gemeenteraden van 't Vlaamsche land.

Vlamingen, in alle andere landen der wereld, om een rechtveerdig ontwerp door te drijven, maakt men gebruik van de keus, zet men de prang op den neus dergenen die geen recht willen geven, - en wij, we zouden dat eenigst, zeker doelmatigst middel niet willen gebruiken? Weet gij dan niet dat men ons fijn uitlacht met al ons geduld? Bah, zeggen onze Franscheleers, ze pochen al zoo lang, altijd op hun geduld en taaien moed en volharding, we zullen hun die deugden laten oefenen in der eeuwigheid! - Neen, die bittere spotternij zal niet onbeloond blijven! Verwenschen we onze lauwhed en onze platbroekerij; neen, geen geduld meer, maar recht; geen bedelen, geen toegeven meer! Overal Vl. bonden ingericht; op iedere

keus met de Vlaamsche rechten voor den dag gekomen, onze volksvertegenwoordigers aangesproken en 't mes op de keel: Vlaming zijn en der Vlamingen rechten toestaan of... thuis blijven. Vinden we in ieder gouwkring 100 overtuigde Vlamingen dan is onze zaak op 4 jaar tijd gewonnen; maar die 100 Vl. moeten vastberaden hunne stem weigeren aan 't zij gelijk welken fransquillon.

Honderd Vlamingen! wel die bestaan, die zijn reeds gevonden; - inrichting en leiding alléén ontbreken. Gebruik gemaakt van deze onze grootste macht die de kathol. Franscheleers het zweet doet uitbersten; - of bewijzen eenige afzonderlijke schermutselingen op kiesterrein het reeds niet goed genoeg?

Ja, overal Vl. kath. kiesbonden in 't leven geroepen, in iedere stad, in ieder dorp, in iedere gemeente. Vijf overtuigde Vlamingen in ieder dorp, en buigen zal de hardnekkigste zelf der bastaards.

Als derde oorzaak onzer verbastering wordt opgegeven: dat 'de studie der Vl. taal verzwakt; onze schrijvers en dichters schrijven en dichten in de woestijn... - gaat het zoo voort dan is 't gedaan met onze letterkunde.'

Laat ons hier nog de oorzaak of de oorzaken van dezen toestand zoeken en tevens de middelen ter verbetering aanduiden.

Niemand zal ik verwonderen met te zeggen dat er, in 't algemeen van de 100 leerlingen die uit rhetorika komen er geen 3 zijn die hunne moedertaal, hare eigenaardigheid, haren geest, kennen; - ja, zelfs van de 100 zijn er geen 10 die ze zonder fouten kunnen schrijven. Verschillige aanmerkingen zullen ons deze onwetendheid uitleggen: voor vandaag enkel gesproken over slechte spraakleeren, slechte meesters, onvoldoend getal onderwijzers, onverschilligheid der leeraars en der leerlingen. - Verschillige spraakleeren zijn te hoogdravend, te omvattend, geven te veel bepalingen, in een woord zijn gemaakt voor geleerden, geenszins voor leerlingen. Een Vlaming die zijne moedertaal kan spreken, zal ze gemakkelijk zonder fouten leeren schrijven met onder andere de 'Regeltjes van E.H. Bols en De Ruysscher' te bezigen.

Slechte meesters! - Zeker zijn er uitmuntende, doch een zeker getal kennen hunne moedertaal niet genoeg, en hebben moeite den noodigen taal- en letterkundigen uitleg te geven, zelfs in 't Fransch; - een vat geeft toch maar wat het in heeft!

Zie, ik geloof dat er niet weinig zou gelachen worden moesten sommige leeraars van Vl. taal- en letterkunde eens een Vl. dictaat op 't bord schrijven! - Och Heere; ja, ze zullen u uren lang zitten dood zagen om u de bepaling te leeren van een zelfstandig, van een bijvoegelijk naamwoord, enz. enz. en... de klas geraakt voorbij.

Maar Vl. schrijven en Vl. spreken... dat niet, hoor. Zekere meesters slachten de kreeften. Ontleeren doen ze, ja, wat men in de gemeenteschool aangeleerd heeft. Menigmaal heb ik studenten hooren zeggen dat ze beter Vl. kenden toen ze van de gemeenteschool kwamen dan

na hunne rhetorika. - Studenten die hunne spraakleer heel en gansch van buiten kennen en die geen regel Vl. zonder fouten kunnen schrijven zijn niet zeldzaam. Zou men daaruit niet mogen en moeten besluiten dat zeker meesters hun best doen om in plaats van Vl. aan te leeren Vlaamsch ontleeren? - Sommige meesters doen maar de regels van buiten leeren; misschien om de studenten aan te zetten 't Vlaamsch te verfoeien? - Geen Vl. werk, geene toepassingen, geene verbeteringen, geene aanmoedigingen! Bij deze onwetendheid van verscheidene leeraars, voegt zich hunne onverschilligheid, wel te bemerken aan hunne wijze van klas geven, 't verminderen der klasuren, slechten uitleg, enz. - Op de onverschilligheid der meesters volgt natuurlijk die der leerlingen. Oh! een leerling bemerkt zoo gauw of de gegeven klas den meester aanstaat of niet, of hij voor dees vak wel zal moeten werken, - en wat dan wanneer hij weet van zijnen meester een pluimken te krijgen als hij zijne moedertaal niet aanleert? - Degelijk Vl. aanleeren is nog onmogelijk omdat het getal uren aan 't onderricht der moedertaal besteed te klein is, heel en gansch onvoldoende. Zoo tel ik in een gesticht op de 6 jaren humaniora 240 uren Vl. klas, 60 dagen van 4 uren of 2 maanden. Is het op twee maanden dat men eene taal doorgrondt? - dat men ze goed leert schrijven, goed leert spreken, dat men haren geest, hare schrijvers en dichters, al hare meesterstukken kent? En hoe moet de kennis der moedertaal vermeerderen (?), als van dit arm uurken Vl. klas door onverschillige of kwaadaardige meesters nog eens wat afgepitst wordt, als deze klas min goed of slecht gegeven wordt aan studenten die ze met tegengoesting volgen?

In 't voorbijgaan zij hier gezegd, eens voor altijd, dat onze franschgezinde leeraars zich niet moeten beroemen op de Vlamingen die hunne moedertaal op hun eigen geleerd hebben, en dat tegen wil en wensch en dank van hunne meesters. - En nu vraag ik aan iederen rechtzinnigen lezer van 't *Belfort* moet de studie der Vl. taal niet verzwakken? - Kunnen er nog goede schrijvers en dichters zijn, inzonderheid nog belangstellers? - Moet onze letterkunde zoo niet te niet gaan?

Vlamingen, wij moeten van de leeraars een degelijk Vl. onderwijs hebben en niet alleen moet men ons de moedertaal goed aanleeren, men moet ook de moedertaal als voertaal in 't onderwijs gebruiken, omdat dees onderwijs alléén de goedkeuring van alle verstandige menschen wegdraagt, omdat zóó de handelwijze is van al de volkeren der wereld, en zelfs in ons land de handelwijze der fransquillons jegens de Walen. - Één van de twee, ofwel zijn al de leeraars van gansch den aardbol, die de moedertaal als voertaal gebruiken onnoozele sullen, ofwel past deze naam aan die heeren, die denken alléén 't verstand in pacht te hebben.

Een woordje over 't onderwijs der andere talen. Als men uit rhetorika komt kan men dan Vlaamsch? Neen. Kan men Fransch? - Neen. Kan men Latijn? - Neen. Kan men Grieksch? - Nog veel minder. Welke taal kent men dan? - Rechttuit gesproken: geen enkele. Natuurlijk moet deze onwetendheid eene oorzaak hebben en ik vraag mij af

welke de oorzaak is van dees onvruchtbaar onderwijs? Enkel 't Fransch onderwijssteisel. - Bij alle volkeren is de moedertaal de voertaal van 't onderricht, - hier alleen wil men slimmer te werk gaan, hier wil men wijzer zijn dan al de volkeren, geleerder dan al de geleerden. O Heere! en als men den uitslag nagaat, als men de vruchten telt van dien Franschen boom hier in Vlaamschen grond geplant, grond die aan dat mager slank boompje niet past, dan zou men zijn eigen te bersten lachen, ware het zoo dom, zoo betreurlijk niet.

Ziet eens **twee** jaren voorbereidende klas uitsluitend in 't Fransch, **zes** jaren humaniora uitsluitend in 't Fransch; - voeg daar, voor de priesters, nog **twee** jaren wijsbegeerte bij quasi-uitsluitend in 't Fransch, en lapt er nu van de 4 jaren groot-seminarie nog twee uitsluitend Fransche bij en dan zult ge zeggen: na 12 jaren Fr. spreken gaan die Vl. den besten Parijzenaar den baard afdoen? En wel ja, 't is er wel meê! - gaat maar eens luisteren! En tot bewijs mijner gezegden: thans zoekt men nog naar meer middelen om meer Fr. lessen te geven, meer Fr. aan te leeren en meer Fr. te doen spreken. Tet! tet! tet! verloren moeite, heeren Franscheleers, ge wordt letterlijk als door den hemel gestraft om uwe bastaardij en stamverloochening. - In den tijd, den goeden, in den tijd van grootvader, als 't Fransch nog in Frankrijk huisde, toen kon men Latijn spreken zoowel als Vl., en 't schrijven omtrent evenwel als Cesar zelf, en nu? - Nu, eer dat er tien jaar verlopen zijn verstaan de studenten hunne leeraars niet meer! - Ja, verschillende leeraars vinden het nu reeds gemakkelijker op wijsbegeerte en zelfs in 't groot-seminarie, in de klas, Fransch te spreken. - Meer nog, de Fransche taal wordt dagelijks meer en meer gebruikt in 't uitgeven van werken wijsbegeerte of godgeleerdheid behandelende: enkel omdat men het Latijn niet genoeg meer verstaat, en dus niet genoeg meer aanleert. De franschdolheid is de oorzaak dat de taal der Kerk verstooten wordt en oneindig veel begint te verliezen. Of meenen die heeren dat Duitschland en Engeland ooit zullen gedoogen dat 't Fransch de taal der godgeleerdheid worde; en dat de Duitschers in 't vervolg in 't Duitsch niet zullen schrijven en de Engelschen in 't Engelsch? - Welken toestand toch overdreven taalliefde en verbasterd onderwijs te weeg kan brengen! - Van 't Grieksch zullen we maar zwijgen, niet waar, heeren leeraars! - en ook van Duitsch en Engelsch.

Is 't niet betreurensweerdig dat 't onderwijs der Fr. taal 't onderricht van al de andere talen komt bederven, ja, vernietigen?

Om wijs dan en redelijk en doelmatig te handelen vragen wij, Vl., vervlaamsching van 't onderwijs, 't onderwijs door de moedertaal, de moedertaal als voertaal.

En het middel, zult ge vragen, om dees onderwijs te bekomen? Op de Overheid valt er te werken. Ja, ik weet het de fransquillons trekken ons hier in eenen valschen kring (cercle vicieux): de Overheid wil 't onderwijs niet vervlaamschen omdat de ouders het niet willen, en de ouders willen niet omdat de Overheid met wil. - De Over-

heid alléén is hier in schuld. Zij moet ons hier met geen 'flauwskens' om den tuin leiden. Hoor eens, Overheid, eene enkele vraag.

Ik veronderstel dat er ouders u komen vragen geen aardrijkskunde aan hunne kinderen te leeren. - Van hier hoor ik u aan deze ouders, in beleefde woorden, zeggen: Maar vader, het is niet alleen nuttig maar noodig dit te leeren; - **wij** weten best wat er ons te doen valt, houd u met uwe zaken bezig; - 't programma van 't gesticht moet gevolgd; - geene uitzonderingen; - en staat u dat zoo niet aan, gaat dan waar gij het zult goedvinden. - Maar overal leert men aardrijkskunde; - dus zijt gij wel verplicht uwen zoon hier te laten. - Franschgezinde Overheid, waarom spreekt gij zoo ook niet omtrent de Vl. taal?

Doch ik heb gehoord (ik wilde uit den grond van mijn herte dat 't leugentaal was) dat er gestichten zijn die 't Fransch stelsel bewaren om meer studenten te hebben. Schoon he, Vlamingen? - edel doel, voorwaar! Een volk verbasteren om die reden, om wat roem in te oogsten, om te kunnen zeggen: ik heb meer studenten dan gij!!...

Ten vierde, zegt schrijver X, zou 'door de zuivere uitspraak onze taal gemakkelijker toegang vinden in zekere kringen. Onze taal is dikwijls grof en lomp omdat wij de taal niet genoeg kennen, omdat wij ze niet goed uitspreken en er dus die sierlijkheid, die zangerigheid niet weten aan te geven, die nochtans 't kenmerk zijn, bij de eene natuurlijk wat meer als bij de andere, van alle springlevende talen'. Waar goed Vl. leeren spreken, 't en zij in de gestichten en daar is 't Vl. spreken verboden. - *Natuurlijk* spreekt men goed Vlaamsch, zeggen sommige onzer verbasterde leeraars; - en als ze op den spreekstoel staan (meer dan een verkeert in 't geval) dan zoudt ge den muur oploopen, zoodanig verscheuren ze u de ooren door hunne wanklanken en slechte, ja, doorslechte uitspraak. Ze kunnen Vl. genoeg spreken, zeggen de ouders, en deze weten niet hoe men goed spreekt, ze kunnen het zelf niet. - We kunnen Vl. genoeg spreken, zeggen leerlingen en leeraars; - en staan ze voor 'nen echten Vlaming of zijn ze in gezelschap waar Vl. gesproken wordt, dan durven ze met hunne brabbeltaal voor den dag niet komen. In sommige gestichten mag men eenige uurkens Vl. spreken, doch men let op de zuivere uitspraak niet genoeg.

Legt, meesters en oversten, het 'signum' op aan die welke hunne moedertaal *slecht* spreken, daar zal het niet misplaatst wezen. Weet het wel, Vlamingen: de hoogere standen zullen nooit Vl. leeren zoo gij de ietterkundige uitspraak in huis, op straat, in goede gezelschappen, en overal niet bezigt. - En wat zult ge in senaat, kamer en hoogeschool doen zonder zuiverheid en eenheid in uitspraak?

Zeker is het dat er onder de Vl. mannen loopen die maar Vlaming zijn 'uit liefhebberij, uit baatzuchtige mastklimning of uit hoogmoed;' in woorden, geenszins in werken. Vlamingen uit loutere liefhebberij

zijn dezen die den Vlaming uithangen om hunnen tijd door te krijgen, om met iets bezig te zijn, om over iets te spreken. Het zijn de kinderen der Vl. beweging: ze aanzien de Vl. zaak als een speelgoed; zijn ze dees moede dan nemen ze iets anders aan. Niet alleen aanzien deze liefhebbers de Vl. zaak als speelgoed maar ook alle ernstige zaken zooals de volkszaak, 't politiek en den Godsdienst zelf. Laten wij ze spelen, de kinderen; en spreken we van Vlamingen die onze zaak verdedigen om later aan den schotel te geraken.

Ik spreek hier niet van die Vl. vol overtuiging die de Vl. beweging gebruiken om hun dagelijksch brood te winnen, om later eens eene plaats te bekleeden in de Vl. wereld, en zelfs in de politieke wereld, door hunnen taaïen moed, verduelig- en krachtdadigheid (want die wordt er vereischt in 't Vl. kamp: de strijders weten er iets van). Over deze Vl. wil ik niet schrijven: zij hebben honderdmaal gelijk hunne broodwinning te zoeken in 't verdedigen eener rechtveerdige, eener vaderlandsche en godsdienstige zaak; hun iever, hunne standvastigheid, ja, hunne zelfopoffering kunnen niet genoeg beloond worden. In alle groote en edele ondernemingen, in alle rechtveerdige zaken is de mensch min of meer aangezet door een greintje hoogmoed, dat ligt in de natuur... 't is misschien uit ootmoedig- en nederigheid dat de bastaard Vl. Fransch spreken? - Hier dan enkel gesproken van die Vlamingen (?) die zonder overtuiging de Vl. zaak gebruiken, of liever misbruiken, om hoog, heel hoog te klimmen en eens boven op den mast gekomen de Vl. beweging, de Vl. werkers uitlachen. Het ware wenschelijk deze mannen op voorhand te kennen om ze in tijds tegen te houden, ze 't Vl. kamp uit te jagen en hunne plannen te verijdelen. Maar die heeren komen 't u niet zeggen en... dus valt daar niets aan te doen: daar kunnen de rechtzinnige Vl. strijders geen plicht in hebben en 't gedrag dezer bastaardvl. kan hun recht niet verminderen, noch hun tot schande dienen, zoomin als de Kerk onteerd wordt door 't slecht gedrag harer onweerdige kinderen. - Doch keeren wij de kaarten eens. Moest ik al de fransquillons opnoemen die ik ken en die enkel den bastaard spelen om hun eigenbelang, om schoone postjes, vette brokjes, lekk re beetjes, om haantje vooruit, lievelingsken van hier, verstandige jongen van daar te zijn, oh, dan ware 't *Belfort* te klein. Vlamingen, antwoordt aan deze karakterlooze heerkens die u bovengemeld verwijt zouden doen dees leste woorden en 't zal raak zijn: zwijgen zullen ze en blozen. Vrij mogen we zeggen dat de verfransching van Vlaanderen eene loutere geldzaak is.

Zeker ook zullen we tusschen de oprechte Vl. mannen vinden min of meer overtuigd, min of meer werkend, met min of meer moed, standvastigheid en volherding beziel, gelijk wij er dusdanigen vinden in alle kringen en maatschappijen, zelfs in 't verdedigen van den Godsdienst, doch nog eens daarom dient de Vl. zaak, zoomin als de Godsdienst, aan den schandpaal genageld. - Omdat er eenige mannen Vl. (?) zijn

uit liefhebberij, weinigen uit oprechten hoogmoed, mag men daarom al de Vlamingen als kluchtspelers en Jan Klaasen aanzien? - Ja, de fransquillons mogen dat doen want redeneering bestaat voor die mannen niet en de 'latius hos' zijn hun onbekend!

Tusschen de twee eerste soorten van Vlamingen (?) vinden we de mannen van Vlaming (?) in 'theorie' en fransquillon in 't werk; Vl. (?) 'coram populo' en fransquillon en bastaard thuis; Vl. (?) voor hunne kiezers, bastaards voor vrouw en kinderen; Vl. (?) voor hunne andere Vl. strijdmakkers, fransquillon. bij hunne fransquillonsche gezellen. 'Deze Vl. (?) zijn het die hunne kinderen in 't Fransch opbrengen om aan Mevrouw te believen die Walin of verfranscht is,' - Zij zijn het die Vl. (?) zijn twee uren en een kwart op 't jaar en 365 dagen bastaards. Zulke verdedigers kan de Vlaamsche zaak missen, want zij doen haar meer kwaad dan goed; - ja, weg met die Vl. (?) zonder overtuiging of die enkel voor hunnen winkel zorgen; weg met die bastaards die Vl. of fransquillon zijn naar den keerenden wind; die moet genoeg hebben om Vl. (?) te zijn bij Vlamingen en laf genoeg zijn om 'hunne Vl. overtuiging in hunnen zak te steken vóór eenen treinwachter of zelfs voor eenen 'garçon de café'. God zij geloofd, hun getal wordt klein, zoo klein dat men welhaast den leste zal mogen opvullen om er binnen eenige jaren in 't een of 't ander museum een 'specimen' van te hebben.

Ja, Vlamingen moeten we worden en willen we blijven, en dat door onze moedertaal!

Waarom moeten wij Vlam. aan **onze** taal houden? - Omdat onze taal door de groote helft der Belgen gesproken wordt en als dusdanig niet alleen eene nationale taal is, maar meer en beter dezen naam verdient als de Fransche taal. - Wij moeten Vl. eischen in 't onderwijs om onze nationale taal te bewaren. Het tegenwoordig onderwijs ontsteelt ons onze moedertaal; met volle recht zeggen wij dat men de Vlamingen aan 't verbasteren is in de scholen en dat de verbastering zooveel te rapper gebeurt dat het meest bastaards zijn die ze bewerken. Wat maakt men inderdaad in onze gestichten? Walen? Neen. Vlamingen? Neen. Wat? Oprechte Franschmannen. Neem een onzer gestichten, gelijk 'twelk, en verplaatst het in 't midden van Parijs, welke verandering moet gij aan dees gesticht toebrengen? - Geen enkel. maar geen één. In Frankrijk spreekt men altijd Fransch, hier ook; in Frankrijk onderwijst men door 't Fransch, hier ook; - in Fr. worden de Fr. schrijvers uitgelegd, hier ook; - in Fr. kent men al de Fr dichters, hier ook; - al wat in Fr. geboren is is bij den Franschman groot en geleerd; zoo ook wordt het ons geleerd. Het Fr. is de schoonste taal, de 'langue universelle' zegt de Franschman; dat zegt men hier ook; - zonder Fr. is men niets, kan men niets, geraakt men tot niets, zegt de Parijzenaar, dat maken ons hier ook onze franschgezinde schoolvossen wijs... en nog ander Fransche dingen

tot in der eeuwigheid willen ze ons op de mouw speten. - Echt nationaal en Belgisch is terdege zulk onderwijs!

Franscheleers, zegt, weet ge niet dat het bestaan der moedertaal, de liefde tot de moedertaal noodzakelijk is, dat het 't stevigste bolwerk is van onze nationaliteit? Nog eens dit is eene geschiedkundige waarheid nutteloos en uitzinnig te loochenen. Doorloopt de geschiedenis; vraagt het aan alle dwingelanden, aan de overheerschers van alle tijden, aan de verslagen volkeren van alle eeuwen. Cesar, Willem van Normandie, Napoleo; - Romeinen, Franschen, Russen, Duitschers, spreekt: waarom ontnemt ge de taal aan zekere volkeren? - Omdat er niets zooveel kan bijdragen tot verbastering van een volk dan 't verliezen zijner moedertaal.

En gij, bastaardvlaming, gij komt hier met uw Fransch onderwijs, met uwe Fransche opvoeding 't werk verrichten van eenen Franschen overheerscher, van eenen onbekenden Franschen dwingeland! - Vlaanderen, ja, is thans eene Fransche gouw, Vlaanderens steden zijn echte Fr. steden, Vlaanderens bestuur is een echt Fr. bestuur. Bastaards, fier moogt ge zijn over het reeds afgedane werk! - Doch zoolang er eene echte Vlaming zal bestaan zal hij uw werk en de gevolgen ervan verwenschen en vervloeken. - Niet alleen zal iedere Vlaming als Vlaming uwe werking verwenschen, maar ook iedere Vlaming als katholiek zal en moet uw werk afkeuren en doemen.

Met de Fransche taal hebt ge hier Fr. manieren, gebruiken en zeden ingebracht en den Godsdienst meer kwaad gedaan dan ooit eene pen zal beschrijven.

De Vlaming zijne zedelijkheid is immers gekend, ja, zelfs bij den Franschman; - de Vl. zeden zijn in 't algemeen goed en eenvoudig, bijzonderlijk op die plaatsen waar buitenlandsche invloed ze nog niet bedorven heeft; - de gehechtheid der Vlamingen aan Godsdienst en H. Stoel is wereldberoemd; - de geestelijke roepen menigvuldig en de Vlaamsche geestelijkheid is voorzeker voorbeeldelijk. - Reeds begint men den Franschen invloed gewaar te worden, en al deze hoedanigheden zullen verdwijnen naarmate men meer Fransch leert, leest en onderwijst. - Fr. taal, Fr. gedachten; Fr. gedachten, Fr. zeden: dat volgt malkander natuurlijk op. - Zegt eens fransquillons, het grootste getal smerige boeken en bladen, in Vlaanderen zelf, zijn ze in 't Fr. of in 't Vl. opgesteld? Hoeveel Vl. kunt ge er bij een rapen? - En is 't niet genoeg dat een Vl. dagblad slecht wordt en tegen de zeden begint te schrijven om met honderdtallen afdankingen te zien regenen, - zegt, fransquillons, is 't geen eer voor de Vlamingen nooit de vuiligheden van Voltaire, Rousseau, Victor Hugo, Dumas, Sand, Souillé, enz. enz. gekend te hebben? - En gij leert in de klas dat die mannen groote schrijvers waren en toch zoo schoon schreven in die schoone Fr. taal. - Maar kent gij dan de macht der bekoring niet? - Neen, gij weet ook niet wat een **Fransche** bisschop, Mgr Maurice de Broglie, in zijne kerkbezoeken, de gewoonte had

te vragen aan de Vl. pastoors van zijn bisdom, ik zal het u gaan zeggen: Mijnheer de Pastoor, leest men hier veel Fransch? Deze bisschop wist maar al te wel dat dáár geloof en zeden best waren waar minder of geen Fransch gesproken noch gelezen wierd. Of men sedert weg afgelegd heeft! Onder de priesters in zekere steden wordt bijna geen Vl. meer gesproken; - vandaag zou **een Vlaamsche bisschop** haast vragen: spreekt men hier *nog* Vlaamsch? - o tempora **o mores!!**

Ja, 't onderwijs zelf van den Godsdienst wordt verfranscht en blijft verfranscht. Ziehier wat ik dienaangaande lees in een boek door een geleerden pater jezuïet geschreven .il y a même des maîtres et des maîtresses (de E.E. zusters meest overal) qui poussent la gallomanie si loin qu'ils forcent les enfants des artisans et des pauvres à apprendre le catéchisme en rançais... Les dogmes et les mystères de notre religion sont-ils donc, pour ces faibles intelligences surtout si faciles à saisir qu'il faille y ajouter encore les difficultés d'une langue inconnue? Nous laissons aux théologiens et à l'autorité ecclésiastique à décider si une **grave culpabilité** ne pèse pas sur ces maîtres et maîtresses. - A qui la faute si ces enfants **viennent à se perdre**, pour ne pas avoir su ce qu'ils devaient savoir, ni compris ce qu'ils devaient comprendre?

Hoeveel geestelijke roepen vindt ge in 't verfranschte Brussel en in 't verfranschte Leuven? - Gaat dus voort, gij 'die door uwe zending zelf vlaamschgezind zoudt moeten zijn om eenen dijk tegen de losbandigheid, die ons onder alle vormen uit het Zuiden overwaait op te werpen' gaat dus voort op den weg der verfransching!

Mgr Lambrecht zegde 'dat hij geen Vl. priester verstond zonder vlaamschgezindheid'; - laat mij er bijvoegen dat een fransquillon bijna onweerdig is priester te zijn *in Vlaanderen*, omdat: een priester recht moet geven aan wien recht toekomt, de volkstaal moet eerbiedigen, zijn eigen stam niet mag helpen verdelgen, door alle mogelijke middelen, doch door de beste eerst, den Godsdienst moet voorstaan, verdedigen en uitbreiden. Dat en doet noch en kan een priester die den fransquillon speelt.

Ik weet het, men zal schreeuwen van overdreue heid, van ruitenbrekerij, van ongehoorzaamheid, van opstand tegen de Overheid, enz. enz. Met die grootspreuken maakt men kinderen bang, geen Vlamingen. Wij vragen recht en wie recht vraagt is niet overdreven; wij vragen onze moedertaal goed aan te leeren, goed te schrijven en goed te spreken: zijn wij overdreven dan zijn 't al de volkeren der aarde en dan zijn we toch in goed en talrijk gezelschap; - wij vragen recht van bestaan als volk, en 't is wel 't minste dat men kan vragen; - wij wenschen ten langen leste Vl. katholieken te blijven en geen Fransche ongodsdienstige bluffers. Voor 't overige willen we **gelijkheid** van Waal en Vlaming; eischen wij gelijke rechten, geen enkel recht *meer*, maar ook geen een *minder*.

Deze geschreven regelen zijn waarheid, en waarheid eischt recht; en waarheid en recht zullen zegepralen, dat verzekert u stellig de gezonde rede.

Brussel.

EEN LEERAAR, pr.

De wederkomst⁽¹⁾.

DE ranke boot wiegt op de toppen der baren
 In de veilige reê;
 De schipper staat hoopvol en ernstig te staren
 Op de oneindige zee...
 Zijn' vrouw, zijn kind drukken nog eens zijne handen
 En zij kussen zijn' wang;
 Dan vaart hij weg verre naar andere stranden...
 Goede God! voor hoe lang?

De zonne klimt traag aan de blauwende kimme;
 't Zachte windeken zucht,
 En drijft de boot voort als een' warende schimme,
 Die voor 't zonnelicht vlucht...
 Zoo lang reeds hing 't zeil, zonder rimpels of vouwen,
 Slap aan ra's en aan mast;
 De schipper stelde echter op God zijn betrouwen,
 Als een rotse zoo vast.

Maar, ach! daar rijst ginds in de verte, als de bode
 Van den nadrenden storm,
 Een stip, een' wolk, immer vergrootend, met looden
 Kleur en wonderen vorm...
 De zon verdwijnt... Dreigende stijgen de golven;
 Woedend waait nu de wind;
 Het is, alsof 't huilen van hunkrende wolven
 In de wouden weerklinkt!..

(1) Men zal misschien de versmaat afkeuren ~-~==~==~==~==~-, daar zij in geene enkele prosodie voorkomt. Ik meende echter ze te mogen gebruiken, daar zij mij voor mijn onderwerp goed scheen.
 E.F.

Een bliksemschicht schittert en schiet door het donker,
 Bij een' dondrenden knal!..
 De nagalm gaat over de baren, als klonk er
 Gods bazuinengeschal..
 De woeste wind speelt met de boot als een' veder
 Op het ziedende zog...
 De schipper stuurt, jage zijn' boot op en neder,
 Immer krachtig haar nog!

Vergeefs, vergeefs! 't Roer is tot spaandren gebroken
 In zijne ijzeren hand!
 De sterke kiel kraakt en de golven bestoken
 Wild den splijtenden wand!..
 Gestadig rolt aaklig de brullende donder...
 Waar de schipper ook tuur'
 Alom staan vóór, achter en boven en onder
 Zee en hemel in vuur!..

Een laatste slag... 't Is of het al wordt bedolven
 In den boezem der zee!..
 Dan wordt het stil... Over de gapende golven
 Heerscht de rust en de vree!
 De rust der dood!.. Lachende straalt door de wolken
 Weer het zonnetje door;
 Maar van de boot, boven de onpeilbare kolken
 Bleef er nergens een spoor!..

De schippersvrouw zit met haar kindje te weenen;
 Want hij keerde niet weer!
 Zij hoopte lang!.. Maanden en jaren verdwenen!..
 Ach, nu hoopt ze niet meer!..
 't Is winternacht! Akelig razen daar buiten
 Huilend winden en zee;
 De hagel valt kletterend neer op de ruiten,
 Saam met ijzige sneeuw!..

Wie klopt en roept? Dwaalt er een mensch in dat weder?..
 God! Ik kenne die stem!..
 Begoochling!.. Of komen de dooden ook weder?..
 Stormen spot niet met hem!..
 Een enkle stond!.. Twijfel niet langer, o vrouwe!
 Lang, ja, gingt ge gebukt
 Van 't eindloos leed: vreugde verdrijft nu de rouwe
 Wijl aan 't hart hij u drukt!..

EDMOND FABRI.

Wenken en vragen.

Gouwe. - Het staat ongetwijfeld den heere D. volkomen vrij, de woorden: gouwe, gouwraad, gouwgrave, gouwhuis, gouwschepen, gowwdag, gowwgilde en andere dergelijke, af te keuren en te verwerpen. Het hadde nochtans betaamd dat hij de redens, die wij bijgebracht hebben om die woorden te wettigen, nauwkeuriger overlas en ernstiger weêrleide.

Om te bewijzen dat 'gouwe' het geschikte woord is om *provincie* te verdietschen, steune ik, zegt de heer D., op het verslag dat A. Wauters miek over K. Piot's werk wegens de *Pagi de la Belgique*.

Dat is waar, doch onvolledig: ik steune immers nog op verscheidene andere dingen.

'Beter hadde ik gedaan, het werk des heeren Piot zelf in handen te nemen.'

Dat bekennen wij geerne; maar en hadden daartoe nog geene gelegenheid gevonden. Het scheen, ten anderen, min noodig om deswille dat wij ons mochten betrouwen op het verslag van A. Wauters, alsook op de leering van Poulet, die het werk des heeren Piot gelezen heeft. Niettemin, meenende op dat zeggen des heeren D., dat er in gemeld werk mogelijks doorslaande redens stonden tegen de gebruikelijkheid der woorden 'gouwe, gouwgrave', zoo hebben wij Piot's verhandelinge onderzocht; doch wij en bespeurden daar niets in dat de ondeugendheid dier woorden bewijzen zou. Integendeel.

'De oude gouwen, zegt heer D., stonden niet op den voet onzer provinciën; wij zegden 't in ons vorig artikel: het gewest, waar wij nu den naam aan geven van provincie, kon verscheidene gouwen tellen.'

D. beginne met de antwoorde te weêrleggen die wij daarop gegeven hebben. Alleenlijk willen wij hier doen bemerken dat de gouwen, die de geschiedkundigen nu 'groote' gouwen noemen, niet daaromtrent even groot en waren als onze huidige 'provinciën', maar nog al tamelijk meerder. Hetzelfde geldt voor de 'middelmatige' gouwen, ten opzichte onzer 'arrondisseminten'.

Ten anderen, dat en geeft er niet aan. Mijnheer D. zoekt moeilijkheden daar er geene en zijn. Geheel de zake is de deze:

1) Het Land is, in bestierlijk opzicht, verdeeld in min of meer groote gewesten die men voor Belgenland 'provinciën', die men voor Vrankrijk 'departementen', die men voor Zwitserland 'kantons' heet.

Kunnen wij die gewesten met eenen inlandschen name noemen?

Wij zeggen van ja; men zou die gewesten moeten *gouwen* heeten; en dat om vele redens:

- a) Dat woord leeft nog in de tale met den algemeenen zin van: geweste, streke.
- b) 't En is niet lang en kan in veelvuldige samenstellingen dienst

doen om vele fransche bewoordingen uit onze tale te bannen, die daar anderszins niet uit en kunnen.

- d) Dat ware reeds voldoende om, in 't gebruik, aan dat woord 'gouwe' den vasten en bestaakten zin te geven van 'provincie.' Zoo gaat men in alle talen te werke, met vele woorden.
- d) Zooveel te meer dat menige Vlamingen reeds, te boeke en ook te monde, dat woord in die beteekenis bezigen 'zonder dat ze vierkant uitgelachen worden'.
- e) Als onze voorouders, de Franken, de *hoofdverdeelingen* wilden aanduiden van het Land, dan zeiden zij 'gouwen'. Dat woord dus heeft eertijds in dien bijzonderen, bestierlijken zin gebezigd geweest. Dat nu de marken dier oude gouwen de zelve niet en waren als hedendaags, dat er meerdere, dat er mindere waren, dat en doet hoegenaamd niets ter zake. Mieke men tegenwoordig 8 of 11 of 12 'provinciën' in Belgenland van de 9 die er nu zijn, toch zouden die nieuwe zoowel den name van 'provincie' verdienen als de oude.

2) Aan het hoofd van elk dier gewesten of gouwen staat een bestierder die door den Koning aangesteld is en dien men 'gouverneur der provincie' pleegt te heeten. Kunnen wij die bestierders met eenen inlandschen name noemen?

Wij zeggen van ja; men zou die bestierders moeten *gouwgraven* heeten, immers:

- a) Dat woord plegen alreede vele Vlamingen, te boeke en ook te monde, met dien zin te bezigen, 'zonder dat ze vierkant uitgelachen worden.'
- b) Het grondgedacht van het woord 'grave' is bestierder, toeziender. Een 'gouwgrave' is dus een bestierder der gouwe.
- d) 't En belet niet dat een 'grave', tegenwoordig, gemeenlijk een edelman is. Daar zijn in de hedendaagsche boek- en spreektaal nog samengestelde woorden daar het woord 'grave' dien zin niet en heeft. Een dijkgrave, een pluimgrave niet alleenlijk en waren *vroeger* geen edelman, zooals Heer D. het mij *doet* zeggen; maar en zijn het *nu ter tijde* nog niet, zooals ik het *inderdaad* gezeid hebbe.
- d) Dat zoude reeds voldoende zijn om aan dat woord 'gouwgrave' te houden, al ware 't onlangs voor den eersten keer in onze tale gemaakt en te boeke gesteld.
- e) Zooveel te meer is dat woord aanbevelenswaardig, dat het, ten tijde der Franken, in dergelijken zin gebruikt wierd. Aan 't hoofd van geheel het Land stond de koning; aan 't hoofd der hoofdverdeelingen des lands stond de gouwgrave. Alsdan, gelijk nu, kwam achter het algemeen- of landsbestier, het gedeeltelijk- of gouwbestier.
- f) 't En geeft er niet aan dat, zooals Heer D. opwerpt, 'de bevoegdheid des ouden gougraven deze niet was van den huidige gouverneur'. De oude gouwgraven, zegt Piot op blz. VII, hadden het bestier, in hunne gouwe, over het recht-, over het geld-, en over het krijgswezen. Het verschil met de bevoegdheid der tegenwoordige gouwgraven en is op verre na niet groot genoeg om dat woord te

doen verwerpen. Moesten wij, telkens dat de macht eens dienstmans vermindert of vermeerdert, daarom eenen nieuwen name gaan uitvinden, wij zouden er wel meê zijn! Vergelijkt b.v. de bevoegdheid van Lodewijk XIV met deze van Leopold II. Wat verschil! Nochtans wij noemen ze alle twee 'Koning'.

- g) 't En zit ook geene moeilijkheid in eene andere opsprake des heeren D.: 'Het bestuur van deze (d.i. van den dijk-, zout- en pluimgraaf) was niet gelijk aan het bestuur van den gougraaf.'

Dat zeggen wij ook; en daarom heeten de eenen *dijkgraven*, *pluimgraven*, en de anderen *gouwgraven*.

- h) 't En ligt ook geen bezwaar in, als heer D. zegt: 'De oorsprong van hun gezag (d.i. van 't gezag der dijk-, zout- en pluimgraven) is niet dezelfde als van den eerstgenoemden (d.i. van den gouwgrave).'

Welke de oorsprong was en nog is van het gezag der dijk- en pluimgraven, kan ons weinig schillen. De oude gouwgraven zijn, ja, met der tijd erfachtig geworden, doch in den beginne wierden zij van den koning genoemd en konden van hem afgesteld geraken, even als de hedendaagsche 'gouverneurs'.

'A l'époque carolingienne, zegt Pouillet, *Hist. polit. de la Belgique*, bl. 71, le *comte* formait l'unité provinciale. Dans chaque comté se trouvait un seul représentant supérieur du Roi... Ce représentant supérieur était le *comte*, *graaf*, *comes*. Le *comte* était un officier *amovible*, nommé et révoqué par le Roi.'

- i) 'Waarom bedieningen (d.i. deze der dijk- en pluimgraven aan de eene zijde, en der gouwgraven aan de andere zijde), zegt heer D., die zoo oneindig van elkander verschillen, doopen met denzelfden naam?'

Wij en doopen ze met den zelven name niet. Voor de eene zeggen wij *dijk-* en *pluimgraven*, voor de andere *gouwgraven*.

Heer D. kan nog veel min over het woord *gouwschepen*. 'De schepenen, in het gou, zegt hij, oefenden niet alleen wet maar ook justitie, terwijl de Leden onzer Bestendige afvaardiging enkel stem hebben in 't kapittel van bestuur.'

Maar wat zal heer D. dan doen met onze huidige *gemeenteschepenen*? Zijn deze ook *rechters* gebleven? Ten anderen, voor dat woord 'Gouwschepen, Gouwschependom' hadden wij verzonden naar *Biekorf*, I, bl. 301-303. Daar voorkwamen wij bovengemelde tegensprake, en zeiden als volgt:

"t Is waar, sedert Karel den Grooten, die het schepenschap instelde, is de macht der schepenen eenigszins gewijzigd. Nu immers en zijn ze geene rechters meer zooals te dien tijde. Doch dat en doet hier niets ter zake. Het woord zelve is gebleven en wordt op de *hedendaagsche* Gouwschepenen in zijnen *hedendaagschen* zin overgebracht. Ten anderen, van oorsprongswegen en beteekent dat woord "schepen" niet eigenlijk "rechter", maar veel eer "schaffer,zorger,

berekker”, overmits de Taalkundigen dat woord in verband brengen met “scheppen, schaffen”. Van dien echt Germaanschen name hebben de Latijnen *scabinus*, de Italianen *scabino* en de Franschen *échevin* gemaakt.’

Die grondbeteekenis van het woord ‘scheppen’ en steunt niet ‘op oude glossaria’, d.i. op oude woordenboeken; maar op de leering der hedendaagsche taalkundigen.

Die den ‘waarom’ willen weten van de namen ‘Gouwscheppen, Gouwschepenschap, Gouwschependom’, kunnen hem vinden op hooger aangeduide bldz. van *Biekorf*. Indien heer D. daar gadinge toe heeft zoo kan hij in dien zelfsten opstel van *Biekorf* insgelijks te weten komen om welke reden een *minister* in onze tale zou dienen *Landscheppen* te heeten.

‘Dat *gouverneur*, *provincie*, *bestendige afvaardiging* enz. doodgeboren zouden zijn, gelijk de heer Craeynest meent, zegt D., wordt tegengesproken door de feiten: *gouverneur* en *provincie* zijn reeds 3 a 400 jaren gangbare munt in Vlaanderen, derhalve bij ons volk vast ingeburgerd: wat zóó lang in leven blijft kan men niet als doodgeboren aanzien.’

Mijnheer D. gelieve op te merken dat wij zulke dommigheid *niet* gezeid en hebben.

Hij sluit zijnen opstel met deze woorden: ‘Geene overdrevenheid, zelfs niet in zake van taalzuivering.’

Wij sluiten daar insgelijks meê, doch houden staan dat de overdrevenheid van zijnentwege komt. Immers: *gouverneur* en *provincie* zijn door end door vreemde en vreemdklinkende woorden. *Bestendige afvaardiging*, *bestendige afgeveerdigde*, zijn doodgeborene en slaafsch vertaalde benamingen, die daarenboven, van woordswegen, al niet vele en zeggen: want, zooals wij ‘t in *Biekorf* vermaanden, ‘burgmeesters en gemeentescheppen zijn in der waarheid al zoowel “bestendige afgeveerdigden” als dezen die in ‘t Fransch *députés permanents* heeten’. Welnu, aan zulke woorden blijven houden dat zijne handen kraken, als men, gelijk mijnheer D., ‘evenzeer als wie ook, voorstander is van taalzuivering’, vooral nadat er goede en gemakkelijke inlandsche benamingen gevonden zijn, dat zou elkendeen overdrevenheid noemen, al ware ‘t zelfs zake dat er iets of wat hapert aan de voorgestelde verdietschingen. Wij en zijn de eersten niet om dat te bevestigen. In *het Belfort* van Mei laatstleden, drukte C.B. van Brussel, over die zelfste zake en over dien zelfsten heer D., zooals volgt:

‘Met zulk een stelsel van overdreven louteringszin zullen wij bijna nooit nieuwe woorden kunnen vormen, noch de indringelingen weren, welke dagelijks meer en meer in onze taal komen nestelen.’

Wij hebben *al* de redens des heeren D. besproken, en zoeken te *bewijzen* hetgene wij zeggen. Wij verwachten van hem hetzelfde voor onze redens, indien hij voort meent bovengemelde verdietschingen te moeten kwaadkeuren en van de hand wijzen.

JAN CRAEYNEST.

Boekennieuws en kronijk.

Uit mijn lente. Gedichten van W. DE VEER, S.J. - Vucht, Maatschappij tot expl. van de Drukkerij-Bogaerts. 1891.

Welkom de jonge dichter! Met zijne eerste proeve is hij ver boven den grooten hoop onzer hedendaagsche muzenzonen op den Zangberg gestegen. Zijne lente droeg niet alleen geurige bloemen, maar ook rijpe, sappige vruchten, die op de dischtafel onzer fraaie letteren in de smaakvolste dessertkorfjes mogen pronken.

Waar de wansmaak onzer eeuw het meeste jacht op maakt, woeste driftuitboezemingen, reusachtige of liever wanstaltige figuren, vergezochte en raadselachtige denkbeelden, gewrongen en vreemde vormen, weet hij te vermijden; een treffend bewijs van meerderheid.

Teedere alhoewel diepgewortelde gevoelens; edele, doch steeds bekoorlijke figuren; helden en heldinnen van onverschrokken aard, doch **steeds** kalm en rustig te midden van dringende gevaren; ziedaar wat mij gerechtigd den heer de Veer met eene blanke zwaan te vergelijken, in hooge mate bedeed met die welluidendheid die de ouden haar toeschreven. Een adelaar is hij niet; en hijzelf, deed ik hem daarvoor doorgaan, zou meenen dat ik den draak met hem stak. Doch ook geene zwaan, die den grond scheert, maar eene, die zwierig in de blauwe luchtkringen gestegen, op uitgestrekte vlerken drijft, ja een paar malen hoogten bereikt die men den adelaar voorbehouden dacht. Dien krachtigen vleugelslag bewondert men in de twee stukjes: *De Ex-kanselier* en *Mijn land is een land der zee*. Elders is het teerhartige de karakteristiek van zijn dichterlijk talent; doch verwijfdheid is hem vreemd, en met haar lafheid, ongezond pathos, valsch gevoel. De Veer is week, niet weekelijk; zoet, niet zoeterig: bevallig, niet *mignon*. In al zijne stukken heerscht eene bezadigdheid, die men zich wel wachte met onvermogen of smaakloosheid gelijk te stellen, die eerder van ingehouden kracht getuigt. Slechts grooten meesters, als een Horatius, een Tacitus, is het eigen, als hij, meer te verstaan te geven dan zij zeggen, zich te vergenoegen u met een wenk een schitterend vergezicht aan te wijzen, en uwe uit eigen gemoed opwellende aandoeningen niet verder te storen. Om de juiste grens tusschen het laatst onontbeerlijke en het eerst overvloedige te onderscheiden en niet te overschrijden, is niet alleen een

fijn geoefende smaak, maar ook zelfbeheer van noode. Doch dit zelfbeheer wordt ruimschoots beloond door vlugheid van gang, bondigheid van gevoel en gedachte. Te dien opzichte vergelijkte men bijv. het stuk: *De Rozen uit den Hemelhof* met Jacob van Lennep's *Paradijsroos*; en men zal ongetwijfeld aan gene den palm toeschrijven. Het laatste is breedvoeriger en zangeriger; het eerste, plastieker, beeldender, staat als een marmeren groep der grieksche beeldhouwkunst voor oogen. Het een verwekt eene kortstondige prikkeling, het ander maakt een blijvenden indruk.

Van den heer de Veer mag als van de Genestet gezegd worden: hij is de natuurlijkheid in persoon. Het is eene wel in evenwicht gehouden natuur, met meer dan gewone begaafdheden en de aantrekking van een lievenswaardig gemoed.

Bijzonder aandoenlijk klinkt op zijne harp het gevoel der kinderlijke liefde; en een hart, dat zich van al de plichten der liefde niet zorgvuldig gekweten, en haar zachte aandoeningen niet innig genoten heeft, zou nooit stukjes als *Kinderliefde*, *De kinderbede*, *Eene eerste heilige Communie* hebben voortgebracht.

Een ander kenmerk zijner gedichten is de steeds opwekkende, aanmoedigende toon die er in heerscht. Dien trek heeft hij gemeen met Beets, ten minste den Beets der latere tijden; beider levensbeschouwing, durf ik zeggen, is een onwankelbaar geloof in de vaderlijke zorgen der goddelijke Voorzienigheid.

God, wat is dees nietige aard,
Dees vonk die in 't heelal mag gloren?
Gij ziet haar aan - zij is bewaard...

Met het oog hierop leze men: *Het sterfbed*, *Decemberavond*, *Is ten hoogste gerezen* en vooral *Najaarsmijmering*.

Doch niet alleen bij Beets is de Veer ter school gegaan. Het eerste stuk van den bundel is een klinkdicht: *Aan Broere*; het voorlaatste een klinkdicht: *Aan Alberdingk Thijm*. Tusschen haakjes gezegd, die twee stukjes zijn twee pareltjes van het zuiverste water: de sonnetten *Bij 's konings dood*, *'t Geheim der Jeugd*, *Herdenking* evenzeer. Bij de twee bovengenoemde dichters bewondert de Veer de vurige liefde en den ridderlijken moed, waarmede zij hunne pen als een zwaard van edel metaal aan de verdediging der oude moederkerk toewijdden:

En de oude kerk, uw dierbaar *heiligdom*,
Spreidt treurend u haar blanke *lijkwade* om,
En steekt uw zwaard vol weemoed in de scheede.⁽¹⁾

(1) Zinspeling op de welbekende verzen van ALBERDINGK THIJM:
Niet enkel wederstand: uw zwaard trilt in de schede
Ter schending van mijn Heiligdom:
En ik - ik wacht, noch hoop, noch bid voor mij den vrede
Dan met het lijkgewaad des roomschen strijders om.

Ook hij bezingt met innige geestdrift de troostvolle leeringen en de doorluchtige helden en heldinnen der katholieke kerk; getuige *De Keuze der Lelie*, *De Lelie van Rome*, *Het Thebaansch legioen* enz. enz.

De dichter echter wiens invloed hij het meest ondergaat, is ons erachtens De Genestet: hij bezit diens vreedzame, zachtmoedige stemming en onberispelijk keurigen vorm.

Heerschappij voert de Veer over de taal. Geen harer geheimen is hem verborgen gebleven. Overal levert zij hem het eigen, gepaste, meest schilderachtig of aandoenlijk woord, de behagelijkste en bondigste wending. Maar ook gedraagt hij zich heusch jegens die jonkvrouw en bewijst haar bijzonderen eerbied. Zoekt bij hem geen geweldig omgezette volzinnen, afgebroken zinsneden, onophoudelijke knottingen, verlengingen, inlasschingen! Zelfs van de geoorloofde en door alle dichters gebezigde vrijheden heeft hij bepaald eenen afkeer; hij gebruikt die slechts bij uitzondering. Kortom *Uit mijn lente* is een boek, gelijk er maar zelden ten onzent verschijnen, dat niet gebabbeld of gebroddeld, geleuterd of gesproken maar geschreven is; een boek zooals er Busken-Huet wenschte, toen hij in 1877 schreef: Aan niets heeft onze litteratuur minder behoefte dan aan het onbehagelijk proza, dat in den laatsten tijd ons voor verzen wordt aangeboden. 'Aan niets meer of dringender dan aan een dichter of dichteres die het vers de eereplaats hergeeft, waaruit, als een andere zoon des dageraads uit een anderen hemel, het thans gevallen schijnt.'

Uit mijne lente voorziet in die behoefte.

Een ander verwijt wierp Busken-Huet onze modernen dichters toe, namelijk de verwaarloozing van het rijm. Het verheugt mij andermaal hem zelve het woord te kunnen laten. 'De verwaarloozing van het rijm heeft in de geschiedenis der laatste honderd jaren onzer letterkunde eene dagteekening, en die dagteekening is de dagteekening van eene vermindering, een achteruitgang, een verval. - Al de beste nederlandsche dichters hebben het metrisch vers beneden zich geacht, en de enkelen onder de anderen die er in uitgemunt hebben, waren tegelijk gebieders over het rijm Elke natie heeft hare godetaal welke, naar de fraaie bepaling van Alfred de Musset, hieraan herkend wordt dat de wereld haar verstaat, maar niet spreekt; en alle eigenlijk gezegde nederlandsche dichters hebben instinktmatig gevoel, dat die taal te onzent, in den regel, door het metrisch vers ontwijd wordt. - Telkens als in Nederland het metrisch vers een schijnrecht van bestaan veroverd, daalt de standaard onzer poëzie, en komen, bij onstentenis van adelaren, van alle zijden de musschen als uit den grond kruipen.'

Aan dit hedendaags zoo algemeen euvel gaat de Veer niet mank. De prosodie staat hem zoowel ten dienste als het rijm; in het aanwenden der verschillende versmaten en dichtsoorten legt

hij een ongemeene kunstvaardigheid aan den dag. Op hem mag het woord toegepast worden: 'Rijm en rythme waren bij hem de natuurlijke begeleiding van het thema der gedachte.' Doch de godetaal onzer natie heeft hij niet willen ontwijken, en derhalve het metrisch vers onverbiddelijk veroordeeld. Hierom is hem ook onze erkentenis verworven.

Moge zijn voorbeeld er toe bijdragen, onzen jongeren dichters den echten kunstvorm aan te leeren: moge zijne zwanevlucht hen tot hooger streven uitlokken! Misschien, wie weet - bij dichters zijn zulke gedaanteverwisselingen niet ongehoord - schiet die zwaan nog eens adelaarspennen aan, en overvliegt zij de besten.

I. SPERWER.

Eene bloemlezing uit de beste Zuid- en Noord-nederlandsche schrijvers door Pater Evarist Bauwens S.J. 1ste deel fr. 1,25. Brugge. Desclee en De Brouwere.

In de volgende aflevering geven wij eene breedvoerige en vleierende bespreking van dit verdienstelijk werk.

Kon. VI. Academie. - Zitting van 16 Juli: De heer Coremans wordt werkend lid gekozen in vervanging van wijlen Jan de Laet. Dr A. De Vos wordt benoemd tot vertegenwoordiger der Kon. VI. Academie bij het XXIe Nederlandsch Congrès. De heeren Claeys, Coopman en Stallaert lezen hunne memoriën in antwoord op de aanvallen, in de *Académie de Belgique* gedaan tegen hare Vlaamsche zuster, door de heeren Rolin-Jaequemyns, Wagener en Wauters. Volgens die heeren, en ook volgens den heer van der Kindere, beantwoordt de *Académie de Belgique* aan de behoeften der Vlaamsche zoowel als der Fransche letteren, alhoewel het jaren en jaren is geleden dat het Brusselsch Academiekorps geene letter Vlaamsch uitgaaf! De jaarlijksche som van 5000 fr., welke men, volgens de wet, aan het Vlaamsch moest besteden, werd gedurende veertien jaren gegeven aan Fransche schriften, en beloopt tot het sommeke van 70,000 fr.! - De aanranding openbaar gemaakt zijnde, zal de heer Minister ongetwijfeld niet weigeren het krachtig en kernig antwoord der verongelijkte VI. Academie insgelijks openbaar te laten drukken.

Zooals men weet, werd bij het bespreken der begroting van binnenlandsche zaken, in de Middellafdeeling, het verlangen uitgedrukt, alles wat het Vlaamsch betreft, los te maken van de *Académie de Belgique* en over te laten aan de Kon. VI. Academie. Dit verlangen werd ten onderzoeke medegedeeld aan gezegde *Académie*, en het is te dier gelegenheid dat het nijdig en partijdig verslag door de heeren Rolin en consoorten opgemaakt werd, dat als *eene bom in de ingewanden van de Academiezuster moest uitbarsten!*

Ziehier hoe *Het Handelsblad* de benoeming in de Academie begroet van den Antwerpschen volksvertegenwoordiger:

'Bij uitzondering heeft men, gezien de buitengewone ver-

diensten van Mr. Ed. Coremans. dezen tot werkend lid benoemd.

Niet iedereen in het publiek weet, dat M Coremans hoogst ervaren is in alle letterkundige wetenschap, niet alleen van de oudere, maar ook de nieuwere letterkunde, en deze zelfs een zijner lievelingsstudiën is. Hij zal dus, onder dit opzicht, voortreffelijk het afgestorven lid vervangen, en, ook in dit vak, andermaal groote en nieuwe diensten bewijzen.'

S.

Nederlandsch Congres. - H.M. de koningin-regentes van Holland en Z.M. koning Leopold II van België, hebben aan den heer de Maere de wete gelaten dat het hun behaagd heeft het Congres onder hunne bescherming te nemen.

De Belgische regeering laat zich vertegenwoordigen door den heer van Droogenbroeck, den uitstekenden dichter van *Makamen en Ghazellen*, en hoogstwaarschijnlijk zal een Minister de zittingen met zijne tegenwoordigheid vereeren. Het Hollandsch gouvernement zal insgelijks eenen vertegenwoordiger benoemen (naar men zegt Dr Schaepman), en namens de K. VI. Academie treedt op Dr Amand De Vos (Wazenaar).

Een hulpgeld van fr. 2500 wordt aan het Congres verleend door den Staat, Provincie en Stad geven elk fr. 1000. Het eerevoorzitterschap wordt waargenomen door den heer Minister van Binnenlandsche Zaken en Openbaar Onderwijs, door de heeren Gouverneur, Burgemeester en Rector der Hoogeschool, in welker lokalen de zittingen zullen plaats hebben (23, 24, 25 en 26 Augustus).

Reeds zijn er boven de 300 bijtredingen uit Noord en Zuid binnengekomen, en daaronder prijken de schoonste letterkundige namen van de wijduiteenloopenste richtingen. Wie belang stelt in den vooruitgang der zaak haaste zich te laten inschrijven, bij den heer Paul Fredericq, hoogleeraar, Winkelstraat alhier, of bij den heer Julius Obrie, rechter, Ketelvest. (Het lidmaatschap is gesteld op fr. 5)

Hebben zich als sprekers laten aanmelden, onder anderen de heeren Jh^r de Maere-Limmander, Dr Pastoor Claeys, Jan Bols, de Beucker, O. Périer, J. Vercoullie, Th. De Decker, P. Geiregat, Adolf Pauwels, Hip. Meert, Paul d'Acosta, uit België; en uit Holland: M.A. de Roever, J. Huf van Buren, Dr E. Laurillard, predikant, J.G. Robbers, Dr Jan te Winkel, Dr Wittkamp, enz. enz. Ongetwijfeld zal Dr Schaepman ook het woord voeren.

Kortom, de zaken staan goed en alles voorspelt dat het 21ste Taal- en Letterkundig Nederlandsch Congres een der belangrijkste zal zijn van geheel de reeks.

Het Congres vergaderde het eerst in 1849 te Gent, en sloeg vervolgens zijne tenten op te Amsterdam, Brussel, Utrecht, Antwerpen, 's Hertogenbosch, Brugge, Rotterdam, Gent, 's Gravenhage, Leuven, Middelburg, Antwerpen, Maastricht, Brussel, Kampen, Mechelen, Breda, Brugge en Amsterdam.

De Congressen hebben reeds de schoonste vruchten gedragen en de bijzonderste namen der beide landen zijn er aan verbonden: des Amorie van der Hoeven, Joz. en P. Alberdingk, Jonckbloet, Multatuli, da Costa, Beets, de Vries, Vreede, van Vloten, ten Brink, Verdam, van Duyse, David, Conscience, Snellaert, Heremans, van Beers, Sleeckx, enz. enz.

Het 21ste Congres valt juist te Gent in met de merkwaardige tentoonstelling der Sint-Lucasscholen te houden in de lokalen der Hoogeschool, en met eene uitgelezene tentoonstelling van bloemen, te Ledeberg. Men weet immers dat Gent onder dat opzicht eene wereldvermaardheid geniet.

Katholiek Congres te Mechelen. - Hoogleeraar de Ceuleneer zal er de Vlaamsche zaak te berde brengen in verband met het onderwijs en de maatschappelijke kwestie.

Hebben meest al onze bisschoppelijke colleges de wet van 1883 niet afgewacht om het onderwijs te vervlaamschen, in sommige vrije gestichten nochtans zou er meer kunnen gedaan geworden zijn. Alhoewel in de eerste de bepalingen der wet niet letterlijk toegepast worden, doet men meer en beter, want in plaats van slechts twee vakken in het Vlaamsch te onderwijzen, doorspekt men al de lessen met Vlaamsch en, wat meer is, geeft men aan het geheele van het onderwijs een echt Vlaamschen en nationalen geest. In plaats van den onzin der wet op het middelbaar onderwijs, die enkel voorschrijft de aardrijkskunde en de geschiedenis bij middel der moedertaal te doceeren, past men inzonderheid onze spraak toe op de studie der talen en op de studie der letterkunde in het algemeen. Immers is het de letterkunde die den jongeling moet vormen in smaak, gevoel en ontwikkeling, en eenmaal geroepen om als spreker of schrijver op te treden in Vlaamsch België, zal hij met zijne Vlaamsche letterkundige opvoeding duizendmaal beter opgewassen en beslagen zijn tot dat doel.

De maatschappelijke zaak staat aan het dagorde; overal wordt de kruisvaart der maatschappelijke orde gepredikt; het hoeft natuurlijk geen bewijs dat de standen, die verzuimd hebben de taal van het volk aan te leeren, in de Vlaamsche gewesten veroordeeld zijn machteloos en met gekruiste armen den strijd aan te gapen. Hier te Gent wilden eenige verfranschte mannen van goeden wil zich bij den Landsbond aansluiten om deel te nemen in die kruisvaart met het woord, doch bij gebrek aan kennis der taal hebben wij hunne diensten moeten afwijzen tot dat zij zich de spraak van hun land meer eigen zullen gemaakt hebben.

De heer de Ceuleneer bewijst dus een waren dienst aan onze zaak, aan het vaderland en aan het geloof met de aandacht hierop te roepen in die plechtige en grootsche vergaderingen, waar al wat naam heeft in de katholieke wereld tegenwoordig zal zijn. Doch

niet alleen moet er gezorgd worden voor het Vlaamsch onderwijs der jongelingen, de Fransche kanker woedt het meest in de scholen voor juffrouwen, waar het soms zoo ver gaat dat men aan Vlaamsche burgersmeisjes hunne moedertaal aanleert bij middel van Fransche leerboeken, en waar l'*Histoire de France* voor nationale geschiedenis geldt!

De vervlaamsching van het onderwijs is er noodig uit vaderlandsliefde, uit godsdienstzin, om het behoud der voorvaderlijke reine zeden, om wille der vreedzame verstandhouding tusschen rijk en arm, en wegens volledige en meer eigenaardige verstandelijke ontwikkeling.

In dien zin heeft de Landsbond zich veroorloofd te spreken aan zijne Eminentie den Kardinaal-Aartsbisschop, en tot hetzelfde doel in gehoor ontvangen bij zijne Hoogwaardigheid van Gent, heeft de afvaardiging bestaande uit de heeren de Ceuleneer, de Potter, Lybaert, Siffer en van der Mensbrugge, van hier ook de troostelijkste en aanmoedigendste hoop mogen wegdragen.

Dergelijke voetstappen zullen ook aangewend worden bij den Provinciaal der E. Paters Jezuieten en bij de Oversten der heeren Jozefieten en de Broeders der Christelijke scholen, die allen belangrijke onderwijsgestichten in het Vlaamsche land bezitten.

Het Vlaamsch in de Kamer. - De nieuwe wet, die voorgoed ook burgerrecht verleent aan onze taal in de beroepshoven van Brussel en Luik, is den 15 Juli aangenomen met 57 stemmen tegen 14 en ééne onthouding. Daags te voren was het amendement der heeren Coremans en de Corswarem, waardoor de wet toepasselijk werd gemaakt in tuchtzaken, bekrachtigd met 40 stemmen tegen 37 en ééne onthouding.

De heer Janson alleen, der linkerzijde, stemde voor het amendement; de volgende Vlaamsche vertegenwoordigers stemden tegen: MM. Beernaert, Buls, de Borchgrave, de Bruyn, de Hemptinne, Fris, Schollaert en van den Peereboom. De heer Eeman onthield zich. Zonderling! bij de eerste stemming van 8 Juli stemden de heeren Buls en Fris *ja*, en bij de tweede *neen*!

Het is altijd goed zijne vrienden en vijanden te kennen.

Ziehier overigens de volledige naamlijst:

Stemden *voor*: MM. van Wambeke, Verbrugghen, Vercruysse, L. Visart, Woeste, Beeckman, Begerem, Carbon, Coremans, de Clercq, de Corswarem, de Kepper, De Malander, de Montblanc, de Pitteurs-Hiegaerts, de Sadeleer, de Smedt, de Smet de Naeyer, Dierckx, Fiévé, Helleputte, Jacobs, Janson, Lefebvre, Meeus, Mesens, Meyers, Nerinx, Powis de Tenbossche, Raepsaet, Schaetsen, Slingeneyer, Struye, 't Kint de Roodenbeke, van Cleemputte, van den Bemden, van den Broeck, van den Steen, van der Bruggen en Tack.

Stemden *tegen*: MM. Ancion, Anspach-Puissant, Bara, Beernaert,

Buls, Carlier, d'Andrimont, de Borchgrave, de Bruyn, de Chimay, de Favereau, de Hemptinne, de Macar, de Moreau, Derbaix, Dereine, Dohet, Durieu, Fagnart, Fléchet, Fris, Gillieaux, Graux, Hanssens, Hardy, Henricot, Houzeau de Lehaie, Magis, Neef-Orban, Neujean, Pastur, Philippot, Sabatier, Schollaert, Steurs, van den Peereboom en van Hoorde.

Davidfonds. - Een nieuw boekdeel is deze maand verschenen *Uit ons volk* verhalen uit het schipperskwartier door J.-F. Buerbaum; insgelijks drie liederen getoonzet door Em. Wambach: *Lief knapelijs*, gedicht van H. Peters; *Ik volg U*, gedicht van van der Hoop; *Waar?* woorden van Tollens. In der waarheid mogen onze zangers niet klagen dat er geen Vlaamsch muziek te vinden is.

Ter gelegenheid der prijsuitdeelingen zij aan de afdeelingen bericht dat het voorbeeld door de Gentsche afdeeling gegeven overal moest gevolgd worden, namelijk prijskampen inrichten voor het Vlaamsch in het middelbaar en het lager onderwijs. Een zeker getal boekdeelen wordt jaarlijks door het Hoofdbestuur kosteloos tot dit einde ter beschikking gesteld der afdeelingen.

- Maanden zijn weer verlopen sedert *het Belfort* aandrang op het bouwen van een gedenkteken op het graf van Dr. Snellaert. Wij hebben niet vernomen dat er sedert iets beproefd werd om de zaak vooruit te brengen; maar de commissie (bestaat er nog eene commissie?), welke de inzameling van gelden heeft op zich genomen, zou goed doen het volgende in overweging te nemen:

Voor het eeregraf van J.-Fr. Willems werden hulpelden verkregen: van Z.M. den Koning (300 fr.), van Z.K.H. den Graaf van Vlaanderen (200 fr.); van het Ministerie van Binnenl. Zaken (500 fr.), van de Kon. Belgische Academie (100 fr.). Waarom zou men geene pogingen doen om voor Snellaert evenveel te bekomen?

- D^r R A. Kollwijn heeft eene belangrijke studie uitgegeven gewijd aan Bilderdijk, zijn leven en zijne werken; 2 boekdeelen, versierd met vijf portretten van den dichter en met die zijner twee vrouwen.

- Dree (Andreas) De Weerdt, de Antwerpsche liedjesdichter wordt plechtig gevierd door de katholieke Vlamingen en de tolbeambten der Scheldestad, ter gelegenheid van zijn vijftigjarig jubelfeest als ambtenaar van den toldienst.

† **Antoon Springer**, vermaarde Duitsche geschiedschrijver en kunstcriticus. *Manuel de l'histoire des beaux-arts, l'Histoire des beaux-arts au cours du 19me siècle, L'histoire de l'Autriche depuis le Congrès de Vienne* en eene studie over Raphaël en Michel-Ange zijn zijne bijzonderste werken. Hij stierf te Leipzig, 66 jaren oud.

† **Petro Antonio Alarcon**, groote Spaansche romanschrijver, wiens werken in vele talen vertaald werden. Inzonderheid is zijn boek over den Oorlog in Afrika een meesterstuk.

Kommetje van S^T. FRANCISCUS in bijna natuurlijke grootte, te Rethy in het Klooster

Kommetje van den H. Franciscus van Assisië.

WIE de geschiedboeken der Orde van den H. Franciscus van Assisië doorbladert, zal op menige bladzijde de groote achting voor de vrijwillige armoede leeren kennen, die de leden dezer heinde en ver verspreide (en veel getakte) Orde nog steeds op hoogen prijs stellen.

Dat de H. Ordestichter, ten jare 1182 te Assisië in Ombria, eene stad in de Kerkelijke-Staten, geboren, ook als een oprecht toonbeeld der vrijwillige armoede uitschitterde, blijkt zelfs uit het eenvoudig aarden kommetje dat hij gebruikte, en hier in bijna natuurlijke grootte voorgesteld is.

Wij willen een en ander over dit eerbiedwaardig voorwerp mededeelen, deels naar de oorkonden der Orde, deels naar de gegevens van geloofwaardige personen. De volgende regels gewagen:

I.	Hoe het Kommetje in België en wel in 't bijzonder te Mechelen kwam.
Twee wonderbare feiten.	
II.	Reden waarom het Kommetje aan de Franciscanessen te Retie geschonken werd.
III.	Stof, vorm en grootte van het Kommetje.
IV.	Bij welke gelegenheid het gebroken is.

I.

**Hoe het Kommetje in België en wel in het bijzonder te Mechelen kwam⁽¹⁾.
Twee wonderlijke feiten.**

Evenals het zeilsteen het staal aantrekt, zoo oefent ook de heiligheid eene aantrekkelijkheid uit op het hart der deugdzamen; getuigen hiervan het stichtend gedrag o.a. van den H. Franciscus. De Ordestichter was spoedig heinde en verre bekend om den heiligen levenswandel, waardoor menigeen aangespoord werd zich tot hem te begeven; dezen om hem te zien en te bewonderen, genen om hulp en velen om een of ander voorwerp als nagedachtenis te bekomen. Kon het laatste niet altijd verwezenlijkt worden, dan gingen ijver en verlangen somtijds zoover, dat men niet aarzelde stukjes van Franciscus' kleed of koord te snijden, om die met den grootsten eerbied te bewaren.

Indien vreemde en wereldlijke lieden zoozeer naar dezen Heilige gedurende zijn leven getrokken werden, hoe groot moet dan de ijver der kinderen van dien geestelijken Vader geweest zijn, vooral toen hij het aardsche met het hemelsche verwisseld had!

Nauwelijks was de H. Franciscus, op 4 oktober 1226, de eeuwigheid binnengetreden, of zijn geestelijke zonen verzamelden alles wat hun voorbeeldige Vader had gebruikt.

Werden leden dezer Orde naar andere landen gezonden, ter uitbreiding van Gods eer en ter bevordering van het heil der zielen, dan kregen zij meermalen eene of andere gedachtenis van hunnen H. Vader mede. Dit gebeurde ook ten jare 1232⁽²⁾, toen op de

(1) Deze nieuwe inlichtingen zullen ons artikel bl. 546 der *Diets he Warande 1889* volledigen.

(2) Ook wordt 1231 opgegeven, doch men zal weten, dat er in Brabant vroeger twee jaartellingen gevolgd werden; de eene, beginnende met Paschen en loopende tot Paschen, heette Brabantsche stijl, later stijl van den Hove; de andere, aanvangende met den 1 Januari, was de Romeinsche, die door velen vooral door geestelijke geschiedschrijvers gebezigd werd.

bede der inwoners van Mechelen, in de provincie Antwerpen, twee Minderbroeders zich in deze stad vestigden om er een klooster te bouwen. Ver van hunne landgenooten en van de plek verwijderd, waar het stoffelijk overschot huns Seraphijnschen Vaders rustte, vonden de religieuzen troost en opbeuring in twee kommetjes, die zij mochten medenemen. Die dierbare erfstukken werden in groote achting gehouden, en slechts op de vooravonden der voornaamste feestdagen hadden de Minderbroeders de eer bij de collatie daaruit te drinken.

Een dezer kommetjes, men weet niet op welke wijze, is verloren gegaan; het overgeblevene is tot dusverre, reeds eeuwen, aan den knagenden tand des tijds en aan de inpalmende handen der godsdiensthaters ontsnapt. Wij kunnen slechts melden, dat het hooggeachte erfdeel eeuwenlang en, van 1232 tot 1796, door de Minderbroeders te Mechelen bewaard werd, die daaruit jaarlijks met den feestdag van den H. Franciscus dronken en zich gelukkig achtten een voorwerp te mogen aanraken, dat door een Heilige gebruikt was.

De aanwezigheid van het kommetje werd spoedig bij de poorters van Mechelen en bij de dorpers van den omtrek bekend, met het gevolg dat velen het wilden zien, in handen nemen en eruit drinken. Dit voorwerp, eensdeels door de handen en lippen van St-Franciscus geheiligd, anderdeels door zieken met een geloofvol vertrouwen gebruikt om te drinken, werd het werktuig van plotselinge genezingen.

Tot staving dezer woorden zullen wij een paar genezingen vermelden, die ontleend zijn aan een openbaren brief van 25 juni 1646, welke ter bewaring in het kloosterarchief van Mechelen aangeteekend is⁽¹⁾.

Ten jare 1604, lag er in het garnizoen te Meche-

(1) Zie *De Bode van den H. Franciscus van Assisië*, 15^e jaargang, 1889.

len een Spaansche soldaat, die, van kindsbeen af, den H. Franciscus een groote godsvrucht toedroeg. De godsvrucht groeide bij den jeudigen Spanjaard meer aan, zijn vertrouwen werd sterker en sterker, naarmate hij van de wonderen hoorde gewagen, die, door het aanraken van dit kommetje, geschiedden. Een hevige koorts had, sedert maanden, den krijgsman zoo zeer afgemat, dat zijn lichaam weldra eene rustplaats op het kerkhof zou vinden, indien er niet spoedig verbetering kwam. Geneesheeren hadden te vergeefs hunne kunst geraadpleegd, natuurlijke redmiddelen schenen niet voorhanden te zijn, ten minste de kwaal kon door geene menschenhanden worden bestreden.

De koortslijder had van het kommetje hooren spreken en uitte den wensch het eerbiedwaardig overblijfsel in handen te nemen en eene teug eruit te drinken, vertrouwend alsdan genezen te zullen zijn. De religieuzen van den eenen kant dat levendig geloof ziende, en van den anderen kant zich erbarmende over den beklagenswaardigen toestand des zieken, stonden die gunst toe, oordeelende dat daardoor de godsvrucht van den Kruiswonddrager van Assisië nog verder zou verspreid worden. Nadat de soldaat eerst een vurig gebed had gestort, neemt hij met eerbied het kommetje in de handen, drinkt daaruit, en ziel! de koorts was verdwenen en de man gansch genezen. Terwijl tranen van vreugde over zijne wangen rollen, knielt hij, tot diepe dankbaarheid gestemd, voor zijn machtigen weldoener neer, wien hij gedurende de rest zijner dagen voorzeker een grootere godsvrucht betoonde. Hij gaf een schriftelijk bewijs van dit feit, door hem eigenhandig onderteekend, aan pater Wilhelmus Spoelbergh, den toenmaligen gardiaan van het Minderbroedersklooster te Mechelen.

De tweede genezing greep plaats in 1645.

Agnes de la Motte had in het begijnhof te

Herentals den kloostersluier aangenomen. Ook zij leed lang aan een hevige koorts en werd daarenboven nog met een zwaren hoest gekweld. Die kwalen hadden eindelijk het lichaam der Begijn zoozeer ondermijnd, dat de geneesheeren hare genezing onmogelijk verklaarden, en haar levenstijd nog slechts van korten duur kon zijn. Terwijl Agnes haar einde met rassche schreden voelde naderen en zich van alle menschelijke hulp verstoken zag, stelde zij een grooter vertrouwen op God en op den H. Franciscus. Wel waren de wonderen van het St-Franciscus-kommetje bekend geworden te Herentals, doch hoe zal de veel lijdende religieuze den moeilijken weg afleggen naar Mechelen in de dagen, toen het reizen met zooveel bezwaren vergezeld ging? En toch sprak eene inwendige stem tot haar: 'Agnes, ga naar Mechelen, dáár zult gij door de voorspraak van den H. Franciscus genezen worden.' Die troostvolle woorden schenken haar nieuwe kracht, nieuwen moed, zoodat zij, de pijnen en gevaren vergetende, de reis van verscheidene uren onderneemt. Haar vertrouwen wordt steeds grooter naarmate zij de stad nadert. Mechelen binnengetreden, bezoekt zij rechtstreeks het klooster van de Minderbroeders en vraagt om uit het kommetje te drinken. Op het oogenblik dat zij dronk, gevoelde zij zoo vlijmende pijnen, alsof haar de ingewanden uit het lichaam gerukt werden; maar in die vreeselijke smarten slaakte zij den kreet: 'H. Franciscus, help mij!' Toen stond zij in vreugde op, want koorts en hoest waren volkomen verdwenen. Dagelijks namen hare grootendeels verloren krachten toe, en dit zonder het gebruik van geneeskundige middelen.

Ook dit feit is, onder de dagteekening van 25 juni 1646, opgeteekend in Mechelen's kloosterarchief.

Het kommetje werd ongeveer zes eeuwen, te weten van 1232 tot 1796, bij de Minderbroeders bewaard te Mechelen.

Gedurende de opschorsing van dit en van zooveel andere kloosters, in 't laatst der XVIIIe eeuw om wille van de omwenteling, werd het kostbaar gedenkstuk bijtijds in veiligheid gebracht. Moesten in die revolutiedagen ook de Minderbroeders hun huis te Mechelen verlaten en wellicht met zooveel anderen den ballingsweg inslaan, zij wisten het hun zoo dierbaar voorwerp zorgvuldig aan de onteerende handen te onttrekken; het werd nu eens door dezen, dan weer door genen kloosterling van den H. Franciscus bewaard.

Ten slotte kwam het kommetje in het bezit van pater Joannes Brugmans, die toen nog de eenigste religieus in leven was van het voornoemde klooster. De voorbeeldige man bleef, na de uitjaging, te Mechelen wonen bij de godvruchtige juffer Koninckx, en bracht het kommetje naar deze woning over.

Zuster Maria Antonia (in de wereld Catharina Schellens, 25 januari 1768, te Olmen geboren) had bij Koninckx dat eerbiedwaardig voorwerp dikwijls gezien, en telkens gevoelde zij zich tot grooter godsvrucht jegens den H. Franciscus opgewekt.

Pater Joannes Brugmans, het einde zijns levens voelende naderen, dacht in gemoede het kommetje aan niemand beter te kunnen nalaten dan aan gemelde Zuster Maria Antonia, in het klooster te Arendonk, dat zij, in 1819, had heropgericht en waar zij veeltijds vertoefde⁽¹⁾. Dat die Zuster, de religieuze Moeder der kloosters door haar in het aartsbisdom Mechelen opgericht, voor het kommetje een grooten eerbied koesterde, blijkt o.a. hieruit, dat zij het voorwerp altijd in een leeren koffertje⁽²⁾ mededroeg, wanneer zij hare huizen ging bezoeken, en dan een waar genoegens verschaft met het aan de Zusters te laten zien en haar daaruit te laten drinken.

(1) Hare levenschets in onze *Geschiedenis van Arendonk*, 1887.

(2) In dit koffertje wordt het nog bewaard.

II.

Reden waarom het kommetje aan de Franciscanessen te Retie geschonken werd.

Bereids zal de vraag geopperd zijn: waarom die oude nalatenschap uit het Franciscanessen- of Penitentienenklooster te Arendonk naar het zeven kilometers verwijderde St-Annadal, een vrouwenklooster van dezelfde Orde te Retie⁽¹⁾, is overgegaan?

Volgens de door ons geraadpleegde religieuzen van Retie, welke voornoemde Zuster Maria Antonia gekend en haar antwoord hierop dikwijls vernomen hebben, was het kommetje ten jare 1837 wel door den pater Joannes Brugmans aan het St-Agnetenklooster te Arendonk afgestaan, doch hoofdzakelijk ten gunste der vrome en ijvervolle Zuster Maria Antonia, heroprichster van dit klooster. Die algemeene Moeder koesterde een bijzondere voorliefde tot het arme St-Annadal te Retie, dat zij zoo gaarne haar 'Bethlehemke' noemde, en waarvoor zij zoo dikwijls den vurigen wensch uitte, om binnen die muren Gode haar ziel te mogen teruggeven.

Was het nu een toeval of eene beschikking der Voorzienigheid, dat die Zuster slechts vier dagen vóór haren dood, toen zij van de koorts gansch hersteld was, uit Arendonk naar de Penitentienen te Retie vertrok, waarvan zij niet meer zou terugkeeren? Bij God bestaat geen toeval; ons verleden en toekomstige zijn Hem immers steeds bekend.

Men ziet in dit bezoek aan het St-Annadal gaarne de leiding der Voorzienigheid, en gelooft tevens dat God de bede dezer trouwe dienstmaagd wilde verhooren voor hare nederigheid en onverpoosden ijver tot de uitbreiding zijner eer, waarvan zij zoo menige blijk gaf in het oprichten van kloosters, dat vaak met groote bezwaren gepaard ging.

(1) In de provincie Antwerpen, ruim twee uren van Turnhout.

Maria Antonia verwisselde te Retie, 12 juni 1850, het tijdelijke met het eeuwige na een kortstondige ziekte. Haar wensch was in vervulling gegaan; zij mocht uit haar 'Bethlehemke' den goddelijken Bruidegom te gemoet snellen, daarom had zij ook aan dit klooster die kostbare nalatenschap geschonken.

Het scheen billijk, dat het kommetje, waarvoor Zuster Maria Antonia steeds zoo groote genegenheid koesterde, ook voortaan dáár bewaard zou blijven, waar haar stoffelijk overschot den dag der algemeene opstanding verbeidt. Men nam die billijke opmerking zoozeer aan, dat geen klooster van de Orde hiertegen ooit eenige moeilijkheid opperde; vandaar dat de Penitentienen van Retie, met hooge waardeering en in eene ongestoorde vreugde, het kostbaar geschenk nog voortdurend bewaren.

III.

Stof, vorm en grootte van het kommetje.

Dit uit aarde gebakken kommetje, waaruit de Seraphijnsche Franciscus, tijdens het middagmaal, de soep (jusculenta) nuttigde, beslaat in den buitenomvang, langs de bovenzijde, zes en dertig centimeters; het heeft in de diepte tien en in de hoogte, met inbegrip van den later toegevoegden zilveren voet, zeven centimeters; het geheel weegt een halve kilo.

De witachtige bodem, die zeer gescheurd is en een ingebakken kruis vertoont, bevat, boven langs den binnenwand, twee en dertig centimeters in den omtrek.

De kleur is van buiten groen gevlamd. Men ontwaart aan den buitenkant nog het spoor, dat een vroeger handvat verraadde.

Twee in zilver fraai bewerkte beeldjes van 4 ½ centimeter, den H. Franciscus voorstellende met opgeheven armen als wilde hij van de aarde ontbonden en met God vereend worden, zijn als handvatsels aan den bovenkant bevestigd. Die twee

beeldjes zijn gemaakt, toen men een groot gedeelte des kommetjes om de hier navolgende reden met zilver omkleedde.

Door de tusschenkomst van den kanonik Mgr. J.F. Wijnants, in 1889 nog Bewaarder van Reliquiën te Mechelen, zijn op den zilveren omslagband, in breedte twee en in den omtrek zeven-en-dertig centimeters beslaande, deze woorden gegraveerd:

HAEC SCUTELLA TESTACEA, QUA IPSE DIVUS FRANCISÇUS, DUM VIVERET, AD JUSCULENTA UTEBATUR, AB ANNO 1232 USQUE AD 1796 MECHLINIAE IN CONVENTU FRATRUM MINORUM RECOLLECTORUM CONSERVATA, A SUPERSTITUTE PATRE JOANNE BRUGMANS ANNO 1837 CONVENTUI SORORUM POENITENTIUM IN ARENDONCK LEGATA.

De geheele inhoud van dit gegraveerd opschrift is in de vorige regels gemeld.

IV.

Bij welke gelegenheid het kommetje gebroken is.

Het kommetje is niet meer geheel; er rest ons dus een woordje te spreken, bij welke gelegenheid de verschillende scheuren zijnen bodem geschonden hebben, zooals men op de afbeelding gedeeltelijk kan zien.

Uit de vroegere inlichtingen, die wij nopens dit feit opspoorden, werd ons bekend, dat de aantekening over het breken van dit voorwerp in het klooster van Arendonk is verloren gegaan; doch wij kunnen de zaak verklaren met de gegevens, door bejaarde Penitentien-Zusters ons zoo welwillend verschaft, en die deze aantekening meermaals gelezen hebben.

Volgens de geloofwaardige mededeeling dier Zusters, is het kommetje reeds vóór de ontbinding der kloostersamenleving in de XVIIIe eeuw gebroken te Mechelen, toen namelijk eene zieke vrouw het liet

vallen, als zij daaruit wilde drinken, om alzoo, naar het voorbeeld van anderen, ook hare genezing te erlangen. Het ontglipte aan de handen der geloofvolle zieke, met het ongelukkige gevolg, dat er negen stukken werden opgeraapt. Dat de vrouw bij dit ongeluk niet weinig verschrokken en onthutst was, zal men gereedelijk begrijpen; haar vurige wensch werd toch vervuld, want zij kreeg de gezondheid terug.

Na dit ongeluk, bedachten de Minderbroeders al spoedig de geschikste middelen, opdat de negen stukken niet zouden verloren gaan, Men vond goed de stukken ter juister plaats aaneen te passen en rondom het geheel een zilveren band te leggen, wiens beschrijving boven gegeven is, met het latijnsche opschrift.

Zoo werd het zeer gewaardeerde oudheidstuk tegen verdere broos- en breekbaarheid, naar 't best vermogen, gevrijwaard.

Ten slotte zij aangestipt, dat duizenden zoowel uit den vreemde als uit den lande, waaronder velen van zeer aanzienlijken huize, het zich een voorrecht en eene eer gerekend hebben dit eerbiedwaardig voorwerp in handen te nemen en daaruit te drinken.

Nog ten huidigen dage gebruiken zieken dit kommetje met een gunstigen uitslag.

Men kan immers God en zijne Heiligen op verschillende wijzen vereeren, zoo ook den H. Franciscus van Assisië met een vroom en geloofvol gebruik te maken van dit zijn bijna zevenhonderdjarige kommetje.

Bewijskracht der voorzeggingen in hun geheel beschouwd.

Christus hert et hodie, ipse et in saecula.

HEB. XIII.

Hij die den oorsprong en de ontwikkeling van onzen godsdienst in oogenschouw wil nemen, zal reeds bij den eersten aanblik door een groot en kenmerkend feit getroffen worden. Hij ziet onzen godsdienst zijne wortelen schieten in het aardsch paradijs, met het menschedom opgroeien, te midden der heidensche dwalingen standvastig voortwassen, om eindelijk volgens de voorzeggingen door den Messias te worden vernieuwd en van toen af zijne saprijke takken over de wereld uit te strekken. Hij ontwaart eene aaneenschakeling van voorzeggingen, die uitgaat van het verlaten Eden en onafgebroken door de heensnellende eeuwen tot den Messias voortloopt. De Messias, afgespiegeld in de voorzeggingen, schijnt hem de ziel en het keerpunt van den godsdienst in het Oude Verbond; de Messias, erkend en levende in zijne Kerk volgens de voorzeggingen, doet zich voor als de ziel en de grondvest van den godsdienst in het Nieuwe Verbond.

Zijn die voorspellingen waar, welk een krachtig bewijs voor de waarheid van onzen godsdienst! Integendeel worden die voorzeggingen door de critiek afgebroken, dan valt niet een steen maar eene der hoofdzuilen waarop het werk van den voorzegden Messias moet rusten.

Dit is misschien de reden waarom de Rationalisten de voorzeggingen met vereenigde krachten en ontembare

woede aanvallen. Hoogmoedige minachting, bitse spotternij, onbeschaamde loocheningen, spitsvondige uitleggingen, diepgeleerde historische bewijzen, niets werd gespaard om de Katholieken met list of met geweld uit hunne stelling te dringen. Is dit ons niet een reden te meer om dat bolwerk dapper te verdedigen, en om nog hooger wallen tegen den vijand op te werpen, door het ijverig aanvoeren van al wat de bewijskracht der voorzeggingen en vooral van de messiaansche voorzeggingen kan uitbreiden en versterken?

Hierbij is evenwel eene voorzichtige taktiek van het hoogste belang. Onze vijanden wenden alle mogelijke pogingen aan, om de verschillende voorzeggingen uit hun onderling verband te rukken, en elke voorspelling afzonderlijk aan te vallen en te vernietigen: zij kennen de kracht van het 'divide et impera'. Dit mogen wij niet dulden. Want, al kunnen ook de meeste voorzeggingen, elke op zich zelve genomen, de waarheidminnende geesten overtuigen, nochtans ligt de hooge bewijskracht der voorzeggingen hoofdzakelijk in hunnen samenhang en aaneenschakeling; iets wat wij in den strijd met de Rationalisten niet uit het oog mogen verliezen, willen wij ons niet roekeloos op een ongunstig terrein laten uitlokken. Neen, met hen spreke men niet van enkele getuigenissen: in hunne ooren moet het reusachtig concert van mannelijke stemmen weerklinken, welke ons uit den diepsten nacht der oudheid met kracht en helderheid tegenruischen. Hun wijze men geen afzonderlijke steenen waarop de waarheid te lezen staat: voor hunne oogen moet het onmetelijk gebouw der geheele messiaansche openbaring verschijnen, zooals het uit de nevelen der vóorchristelijke tijden in stoute en vaste teekening aan het verschiet oprijst, als het onwederspreekbaar getuigenis van de volken en van de eeuwen, van de aarde en van den hemel.

Overeenkomstig deze zienswijze zullen wij, als inleidingsstudie tot de voorzeggingen, eenige algemeene beschouwingen over het aanzien, het plan en den omvang

van dit heerlijk gebouw mededeelen. Zoo dit het werk Gods is, dan zal het den stempel van het goddelijke dragen: alles zal edel, groot, heilig en eerbiedwaardig zijn: de persoon, de leer, de houding der propheten zal even welsprekend voor hunne zending pleiten, als het voorwerp en het doel, als het plan en de ontwikkeling der voorzeggingen. Ja, men moet bij die algemeene beschouwing, in dat werk de wijsheid en de almacht van den grooten aanlegger en uitvoerder zien doorstralen, en met overtuiging kunnen uitroepen: Gods vinger is hier! *Digitus Dei est hic*.

En vooreerst laten wij dit nopens DE PROPHETEN ZELVEN aanschouwelijk maken⁽¹⁾.

Welk een heerlijke stoet van eerbiedwaardige mannen zien wij hier optreden, en hoe moeten de Rationalisten blozen voor de wanstaltige figuren, welke zij als tegenhangers uit het heidendom of het fetischisme durven ophalen! Waar zijn hier de dolzinnige Pythia's, de huichelende wichelaars, de zwakhoofdige priesteressen, onwaardige tolken der ontzagwekkende godheid, die bij de heidensche volken den naam van propheten verdienden? Als propheten van den waren God verschijnen slechts mannen, helden van beproefde deugd, heilige priesters van Jehovah, onberispelijke afgezanten Gods, die door volkeren en koningen aanhoord en geëerbiedigd worden. Het zijn de Aarstvaders bij wie het gezag van den ouderdom en de deugd nog verhoogd wordt door de waardigheid van vorst en van priester: Abraham, door God zelven tot Vader der geloovigen opgenomen; Isaac, de waardige erfgenaam van zijne deugden en zijn prophetischen geest; Jacob of Israël, gezegend reeds in den schoot zijner moeder en sterk tegen God zelven: drie namen, welke van de lippen hunner verste nakomelingschap blijven vloeien in de zinrijke benaming

(1) Vgl DE LA LUZERNE. *Dissertation sur les Prophéties*. - MONSABRÉ. *Conférences*.

van God van Abraham, Isaac en Jacob. - Het is Mozes, de wetgever, de wonderwerker, de aanvoerder van Israël, de vertrouwelijke bemiddelaar tusschen zijn volk en Jehovah op den vlammen Sinaï, Mozes, toonbeeld van den Messias, die 'na hem komt en grooter zal wezen dan hij' - Het is de koninklijke harpslager David: onder het purper klopt hem een dichterlijk en verheven hart, bij het tokkelen der snaren ontsnappen hem in zoetluidende tonen gevoelvolle treurdichten, hooglyrische lofzangen en treffende prophetische beschrijvingen van des Messias' heerlijkheid en vernederingen. - Isaïas, ook van adellijke afkomst, is nog adellijker door zijne deugden, door de hooge vlucht van zijne poëzie, welke hem als den vorst der lierdichters met achterstelling van Pindarus zelven doet vereeren, door zijne goddelijke leer waarin men onder den adem van den geest des Heeren ook den adem van een ontzettend genie voelt henenvaren. - Heerlijk insgelijks maar meer liefthallig is het beeld van den godvruchtigen en weeklagenden Jeremias, in wien wij te gelijk het sublieme van de deugd, van het ongeluk en van de dichtkunst bewonderen. - In de Babylonische gevangenschap, aan het hof van den trotschen en wulpschen overwinnaar van Juda, schittert de deugd van Daniel met zoo luistervollen glans dat hij, banneling, hij, propheet van Jehovah, als gevolmachtigde des Konings, als gezaghebbende godstolk aan het hof van Nabuchodonosor en Balthazar mag optreden en de gewaande wetenschap der valsche profeten beschamen. Minder roemrijk, maar altoos eerbiedwaardig om hunne deugden en gezag, zijn Amos, Oseas, Michaeas, Aggaeus en Malachias: zij sluiten op eene waardige wijze die schoone en lange reeks van zieners, welke wij evenwel slechts onvolledig konden aanhalen.

Ziedaar de profeten, de godstolken van Israël: zij dwingen onzen eerbied af; het zijn allen gunstig uitkomende figuren op het doek der oude geschiedenis: door hunne tijdgenooten werden zij geacht en dikwijls

als Koningen geëerbiedigd; en door den tijd, die zoovele vermaarde namen schandvlekt, zijn zij sedert 25 eeuwen tot groote mannen, tot helden der deugd en der waarheid gestempeld.

Niet alleen de persoon der propheten, maar ook hunne *leer*, hunne *houding* zijn een waarborg hunner goddelijke zending. Wil iemand zich hier met eigen oogen van overtuigen, hij doorbladere een Bijbel, hij leze en zifte met nauwlettendheid en strengheid hunne geschriften op zedekundig en godsdienstig gebied: altijd zal hij die leer zuiver, waar en verheven vinden. De Rationalisten hebben gewaande beschuldigingen tegen haar ingebracht: tot hunne schande werden zij voldoende wederlegd ten gevolge eener nauwkeuriger studie en inachtneming der Oostersche zeden en gebruiken. Men neme die leer in haar geheel: geen volk in de wereld heeft iets, dat in de verste verte daarbij kan vergeleken worden. Zij is te zuiver, te verheven om als een uitvloeisel van de Hebreeuwsche beschaving te worden aanschouwd; ja, zij is te strijdig met de verkeerde neiging van dat volk, hetwelk, zooals men bewezen heeft, niet tot het monotheïsme maar veeleer tot het polytheïsme overhelde; zij kan ook evenmin aan andere volken zijn ontleend, om den natuurlijken afkeer welke de Hebreërs van hunne naburen verwijderd hield. Die leer, zoo zuiver, zoo verheven, zoo tegenstrijdig met de neigingen van het volk en met de leer der naburige volken, komt van de propheten zelven; zij draagt, om thans niet meer te zeggen dan de gang der bewijsvoering vordert, zij draagt den stempel van de goddelijke ingeving.

En welk een waardige houding bij de propheten! Neen, hier vreeze men noch stuiptrekkingen van woedende Pythonissen, noch schuimende lippen van huichelende afgodenpriesters, noch raadselachtige en dubbelzinnige antwoorden, welke bij lichtgeloovige raadplegers als heilige godspraken gelden. De propheet, de Nabi van Israël, spreekt met deftige waardigheid, dikwijls

met kalme overtuiging, altijd met edele zelfbeheersching, bij het volle daglicht, in bewoordingen, vatbaar genoeg voor welmeenende toehoorders, óf aanstonds, óf ten minste op den tijd waarop zij in vervulling treden of getreden zijn; hij spreekt met gezag, ten aanhooren van een gansche volk, dat zijn woord aan de gebeurtenissen zal toetsen en hem in geval van bedrog, het zij gewaand, het zij werkelijk, met den dood kan straffen. Onbeschroomd nochtans klinkt het uit zijn mond: *'dit is het woord van Jehovah tot zijn propheet; dit zegt Jehovah, de God der heirscharen tot zijn volk'*, en dat woord valt van zijne lippen als een zegen of een vloek, en het gaat troostend of dreigend, verwijtend of opwekkend, van mond tot mond, van geslacht tot geslacht, tot zijne vervulling..... Isaïas, Jeremias, Baruch, Ezechiël, Michaeas en Amos zullen die getrouwheid aan hun plicht met hun bloed bezegelen. - Die houding der propheten was overigens gewettigd door den hoogen dunk welken de Hebreërs van hunne Nabi's koesterden en het gevoel dat zij zelven hadden van hunne waardigheid: dikwijls was een propheet machtiger dan zijn vorst: men wist bij ondervinding dat op zijn woord de zegepraal of de nederlaag zou volgen, dat God hem de toekomst naar willekeur openlegde. Ook, waar hij verschijnt, wordt hij met eerbied ontvangen en niet zelden als een koning gehuldigd; waar hij gebiedt, ziet hij volk en vorst gehoorzamen, hoort hij smeekgebeden of lofzangen ten hemel opstijgen en voelt men de wraak of den zegen Gods nederdalen.

Thans zal het wel voor niemand te veel gevraagd zijn, zoo wij den geschiedkundige, en welken waarheidvorschcr dan ook, welwillend verzoeken de geschriften van zulke mannen toch niet roekeloos te misprijzen of voorbij te gaan, er eene indachtige inzage van te nemen, en in eene zaak van zoo groot gewicht niet met lichtzinnige geringschatting en voorbarige minachting over zulke helden zijn oordeel te strijken. Zoo hadden tot vóór eene eeuw de ernstige geleerden zich wel gewacht

aan dat heerlijk gewrocht der voorzeggingen een onheilige hand te slaan. In deze eeuw echter heeft een blinde godsdienstshaat de Rationalisten tot een dolzinnigen strijd in het harnas gejaagd; een strijd waarin zij alles afbreken en niets opbouwen, waarin het eene stelsel het andere verdringt, waarin men heden voor dwaasheid uitkrijt wat gisteren als een zegevierend bewijs tegen den Bijbel werd gehuldigd, waar eindelijk geene andere eenheid te vinden is dan de eenheid van haat tegen den Messias, van onmacht in het aanbrengen van steekhoudende moeilijkheden, van lichtzinnige onstandvastigheid in het opbouwen en afbreken van tallooze nieuwe en steeds dwazere stelselen. Wij, katholieken, wij zien met eerbied en ontzag op naar die adellijke figuren uit de grijze oudheid, en het is onze trots te mogen geloof slaan aan de voorzeggingen van zulke mannen.

Die VOORZEGGINGEN ZELVEN vorderen thans onze aandacht.

Wij beweren dat zij, in hun geheel beschouwd, een overheerlijk aanzien opleveren: hun voorwerp en doel, hun algemeen plan met zijne volledigheid, ontwikkeling en verscheidenheid, alles draagt den stempel van het goddelijke, alles verkondigt de tusschenkomst van God, die dit grootsche werk onzer Verlossing van het begin met wijsheid heeft aangelegd en door alle eeuwen heen met kracht en zachtheid uitgevoerd.

Het *voorwerp en doel* der voorzeggingen, en wel bepaaldelijk van de messiaansche voorzeggingen, is kenmerkend: alles verraadt hunne herkomst. Zeker is het niet onmogelijk, dat de godheid onbeduidende lotgevallen late voorspellen. Maar wie begrijpt niet dat voorzeggingen, welke den stempel van het goddelijke moeten dragen, gewichtige gebeurtenissen tot voorwerp zullen hebben? Of mag de godheid zich gewaardigen den sluier der toekomst op te lichten, om onze nieuwsgierigheid te voldoen of onze driften te vleien? Mag zelfs een propheet, wien het heilig ambt is opgedragen als tolk tusschen den hemel en de aarde op te treden,

zich verlagen tot een schandig werktuig van 's menschen hoogmoed en lichtzinnigheid? Dit moge het ongelukkig voorrecht geweest zijn der orakelen van Delphi, van Cumae en Dordona; hunne strekking was even schandelijk als hunne afkomst: aan den voet der Pythia verschijnt weleens de eerbare, de zedige deugd; maar daar wemelde toch doorgaans de nieuwsgierigheid, daar gierde de hebzucht, praalde de hoogmoed, woedde de felste haat en lachte onbeschaamd de dartele zinnelijkheid. Ja, zoo wij, gelijk de ontgoochelde wichelaars van Cicero, onze minachting niet betuigen in een hoonend glimlachen, zal ons misprijzen wellicht in eene diepe verontwaardiging tegen die godvernederende orakelen overslaan.

Hoe edel integendeel, hoe godvereerend zijn de bijbelsche voorzeggingsen! Welk een voorwerp! De verlossing der wereld uit de boeien der zonde, de herstelling van Adams nakomelingschap in hare vorige rechten, de komst en de werken van den Messias, de stichting van zijn rijk op de puinhoopen van het rijk van Satan, ziedaar in zijne hoofdtrekken het heerlijke tafereel dat ons door de profeten wordt ontfouwd over de nog verborgen toekomst.

Het doel der voorzeggingsen was niet minder verheven. Door de hoop op den Messias moest het menschedom van de wanhoop worden bevrijd: Israël moest door de voorzeggingsen in den dienst van den waren God gevestigd en de wereld tot de komst van den Verlosser worden voorbereid.

De mensch immers, uit 's Heeren tegenwoordigheid verjaagd, tot een zuren arbeid en tot den dood veroordeeld, zuchtte onder den zwaren vloek die op hem woog, en op al zijne nakomelingen moest overgaan. Wij zien hem op distelen en doornen langs zijn droeven levensweg heenwandelen; wel richt hij nog het fiere hoofd naar den hemel als koning der schepping, wel leest de dichter nog zijn goddelijken oorsprong op zijne edele gelaatstreken; maar die vervallen koning is een

ellendige banneling die zijne afkomst verloochent en zijn onheil liefheeft; zijne schuchtere blikken wenden zich van de godheid af, en zijn verdierlijkt hart zal zijn troost en zijn geluk zoeken in het stof der aarde of in de modder der wellusten. Die strekking zijns harten wordt zij niet overtuigend bevestigd door de wanordelijkheden van het heidendom? Welnu, God zal het menschedom aan zich zelve niet hulpeloos overlaten: Hij belooft een Verlosser, hij zendt zijne profeten om die belofte te bevestigen, hij laat in den nacht, die de wereld omhult en den hemel verbergt, een reddingbelovende lichtstraal opgaan: dit licht beurt den wanhopenden mensch op; hij durft nog naar God zijne blikken oprichten, hij zoekt nog heil en zaligheid in den godsdienst, en bereikt nog zijn einde, omdat hij nog hoopt.

Die weldaad was, ten minste gedeeltelijk, eene redding voor het heidendom: of hadden niet alle heidenen hunnen godsdienst, hunne wetten; hadden niet allen hunne slachtoffers om zich met de godheid te verzoenen; en indien de mensch geene verzoening met God mocht hopen, waartoe dan het slachtoffer en de godsdienst? Die weldaad was eene meer volslagene redding voor het volk van Israël, dat niet alleen aan de wanhoop maar zelfs aan de afgoderij mocht ontsnappen. Dank aan de voorzeggingen bleef het uitverkoren volk, te midden zijner ongelukkige naburen, ja te midden van alle andere volken, waar het zedelijk en godsdienstig peil zoo laag was gezonken, als eene eervolle uitzondering den eenen waren God aankleven en vruchten van heiligheid voortbrengen. Het doel der voorzeggingen was in dit opzicht bereikt.

Evenwel moesten zij den mensch niet slechts opbeuren en tot de deugd aanwakkeren, maar ook tot de komst van den Messias voorbereiden. De Koning der Hemelen had besloten de aarde met zijn bezoek te vereeren en onder de menschen zijne woon te vestigen. Was het dan niet een eisch der goddelijke wijsheid

en der menschenlijke welvoegelijkheid, dat die Koning zijne onderdanen niet onvoorbereid zou aantreffen, dat hij in eene plechtige ontvangst als hun vorst werd gehuldigd en door duidelijke teekenen voor alle welmeenenden zou kenbaar wezen? Diensvolgens zal hij zijne boden voorop sturen, hij zendt vooruit een stoet hem waardig, een stoet van afgezanten die gedurende een twintigtal eeuwen elkander door verschillende tusschenruimten de hand reiken, een stoet van wonderwekkende zieneren, van getrouwe voorloopers die den aankomenden Redder aankondigen en beschrijven, hem den weg banen en de gemoederen openen.

Door die boden verwittigd zal het menschedom den Messias te gemoet zien, ja eenigszins te gemoet gaan. In het Westen verwacht men een Verlosser uit het Oosten, in het Oosten voorspelt men een Veroveraar uit het Westen: het ongelukkig kroost van Adam hoopt nog een gulden eeuw die zijn vorig heil zal herstellen, uit alle gewesten zijn de tranende oogen naar het gelukkige oord gericht waar de zon der gerechtigheid zal opgaan, en zonder het te weten is de wereld in aanbidding over de wieg van den Verwachte der volken heengebogen. - De Messias komt ter wereld: ziet gij die Wijzen die hem te gemoet trekken? zij erkennen zijne ster, zij vernemen te Jeruzalem door eene Voorzegging van Michaeas dat hij te Bethlehem werd geboren? De Messias treedt op: ziet gij die Apostelen, die hunne netten wegwerpen met deze woorden: *wij hebben den Messias gevonden dien Mozes voorspeld heeft?* De Messias leeraart en werkt: hoort gij die jubelkreten der volksscharen die in verrukking uitroepen: *Hosannah, den zoon van David?* De Messias sterft.. en, volgens de voorzeggingen wordt zijn graf verheerlijkt, wordt zijn rijk alom gevestigd: nieuwe legioenen van vredelievende veroveraars vlieden naar alle gewesten henen, zij gaan met de voorzeggingen in de eene hand, het beeld van den gekruisigden Messias in de andere, aan alle volken der aarde zijne komst ver-

kondigen en zijne leer prediken, en thans zien wij volgens de voorzeggingen de wereld voor de voeten van Christus.

Heerlijk doel der voorzeggingen: door hen was de Messias de hoop van het menschdom, de steun van Israël; door hen is de Messias thans het leven der wereld. Ziedaar het teeken waaraan die Koning der wereld moest erkend worden, en dat, met het teeken der mirakelen, zijne godheid volkomen bewijst. Ziedaar hoe de wijsheid en de almacht Gods uitstraalt uit het voorwerp en doel der voorzeggingen.

(Wordt voortgezet.)

R. BUTAYE, S.J.

Zending der staatsmacht.

HET is een ingeboren natuurdwang bij den mensch van naar zijne volmaking te streven, dat is naar de ontwikkeling, instandhouding en verbetering van heel zijn wezen, van ziel en lichaam.

Hoe zal de mensch tot die volmaking komen? Niet door eigen krachten alleen, maar door de medehulp van anderen: als kind, als volwassene, als ouderling heeft hij zijne medemenschen noodig zoowel voor de ziels- als voor de lichaamsvolmaking. Van daar dat het samenleven voor den mensch eene natuurlijke noodwendigheid is, door den Schepper zelf gewild.

Moeten de menschen samenleven, dan moeten zij ook in gedurige betrekkingen met elkander komen: zij zullen met elkander moeten spreken, wonen, werken, de vruchten van hunnen arbeid verruilen enz. - Maar zal niets die betrekkingen regelen? Zal ieder tegenover zijne medemenschen handelen gelijk zijn belang of zijn drift het hem ingeeft? Zal hij nemen wat te nemen is? Zullen zijne driften geene andere maat kennen dan zijne macht? In een woord: zullen de menschen onder elkander leven als wolven in den bosch: homo homini lupus? - Iedereen ziet dat de samenleving op dien voet onmogelijk ware, dat zij moeste uitloopen op de onderlinge verdelging van het menschelijk geslacht. Er moet dan iets zijn om het samenleven te regelen, in andere woorden eene maatschappelijke orde.

Wat zal nu het samenleven regelen, 't is te zeggen, aan ieder zijne plichten in de samenleving voorhouden?

Wij hebben ten eerste de natuurlijke wet, dat is die wet, volgens welke God wil dat de menschen hunne handelingen regelen voor hun aller welzijn en voor Zijne glorie, wet die wij kunnen kennen door het ons ingeboren verstand.

Wat zegt ons die wet aangaande ons gedrag jegens anderen? Zij zegt ons: doe niet aan anderen wat gij niet wilt dat u geschiede. Bijgevolg: even als gij zelf naar volmaking streeft, moet gij er anderen laten naar streven en hen daarin niet hinderen. Is er iets, waarop, volgens de gezonde rede, een andere recht heeft, 't zij krachtens de natuur, 't zij krachtens eene daad van hem of van derde personen, zoo moogt gij hem niet letten in de uitoefening van zijn recht.

Dat is dan onze eerste plicht in de samenleving: niemand krenken in zijne rechten.

Doch door de vervulling van dien eersten plicht, die enkel ontkennend, negatief is, wordt het doel der samenleving, namelijk de volmaking der menschen, nog niet bereikbaar. Wat ware het zwakke kind er meê beholpen, indien de maatschappij tot hem zegde: 'Wij zullen u in niets hinderen, u geene rechten ontnemen maar... wij hebben niets voor u te doen.' 't Is klaar dat dit kind van zijne medemenschen vergt wat het voor voedsel en lichaamsontwikkeling noodig heeft; later, als zijn verstand opengaat, zal men daarbij nog te zorgen hebben voor de leiding van zijnen geest en zijnen wil: zonder de tuchtige ontwikkeling van zijne verstand- en zedelijke begaafdheden, ware dit kind veroordeeld om in onwetendheid en bederf jammerlijk te vergaan. Zijn eens ziels- en lichaamskrachten genoegzaam ontwikkeld, dan kan het de wereld in, en door eigen werkzaamheid zijne volmaking zoeken. Doch misschien heeft die jongeling, die man, die vrouw zelf geenen eigendom; bij hunne intrede in de wereld vonden zij de goederen der aarde door anderen ingenomen, en voor henzelfen niets overig. En toch hebben zij recht op het leven; want de drift van zelfbehoud is hun door God ingestort; ten

andere de Schepper zelf heeft aan al de menschen in den persoon van Adam en Eva, en niet aan eenigen in 't bijzonder, gezegd: 'Zie, ik heb u alle kruid gegeven dat zijn zaad op aarde schiet, en alle boomen die hun zaad in zich hebben volgens hunne soort, opdat zij u tot voedsel verstrekken.' (Gen. I, 29.)⁽¹⁾

De natuurlijke rede zegt ons dat de goederen dezer aarde moeten dienen tot 's menschen onderhoud. Dus heeft ook de onbemiddelde het recht van aan die goederen deelachtig te worden, 't zij door de mildheid hunner bezitters, 't zij door eigen werk. Hem alle levensmiddelen afsnijden mogen de rijken niet; want zij zijn geene eigenmachtige bezitters, maar enkel de gebruikers en bestuurders van Gods goederen, in dit gebruik moeten zij den wil des grooten Leenheers nakomen, en die wil is: het behoud en welzijn van heel het menschedom.

Dit zijn dan de stellige rechten die elke mensch op aarde medebrengt: het recht van in zijne eerste jaren gevoed en lichamelijk verzorgd te worden; het recht op verstand- en zedelijke opvoeding; het recht van, als volwassene, zich het levensonderhoud te kunnen verschaffen.

Maar tegenover wien heeft de mensch die rechten? - Voor het lichamelijk onderhoud des kinds heeft de natuur de ouders aangewezen; bij ontstentenis of onbekwaamheid van dezen zullen andere personen hunne taak moeten opladen. Voor de ontwikkeling der zielvermogens staan nogmaals de ouders; maar hierin reeds zullen zij de hulp van anderen zelden kunnen missen. Eindelijk, wie zal aan de onbemiddelden hun brood moeten schenken of laten verdienen? Natuurlijk diegenen welke over de goederen beschikken; maar hier is

(1) Na den val trekt God die schikking niet in, hij herhaalt ze, maar voegt er eene straf bij: 'Vervloekt zij de aarde; met veel werken zult gij uit haar eten al de dagen uws levens... in 't zweet uws aanschijns zult gij uw brood eten.' (Gen. III, 17 en 19.)

niemand in 't bijzonder aangewezen: 't is enkel een plicht voor de bemiddelden den onbemiddelden stand te laten meêleven; alleen in 't geval van uitersten nood zou een arme het recht hebben van de hand te leggen op de goederen van zulken of zulken rijke in 't bijzonder.

Vatten wij nu de maatschappelijke rechten en plichten samen; wij hebben:

- 1° Het ontkennende recht van door niemand in de uitoefening van zijne aangeboren of verworvene rechten gehinderd te worden; daaraan beantwoordt voor elk lid der maatschappij de ontkennende plicht van zijne medeleden in hunne rechten niet te kort te doen.
- 2° Het stellige recht voor elken mensch, om van de maatschappij te ontvangen wat tot de volmaking van zijn wezen noodig is en wat hij zich zelf niet kan geven: namelijk de lichaams- en zielsopvoeding en de mogelijkheid van in zijn levensonderhoud door eigen werk te voorzien; daaraan beantwoordt voor de maatschappij in 't algemeen of voor eenige harer leden in 't bijzonder de stellige plicht, aan elken mensch lichaamen zedelijke opvoeding en de mogelijkheid van bestaan te bezorgen.

Zullen nu al die plichten vervuld, zal aan die rechteischen voldaan worden, indien elke mensch zich zelf moet besturen, en door geene hoogere macht verlicht en geleid is? - Neen, want zoo onverdorven is des menschen hert niet of hij zal dikwijls zijn belang boven zijnen plicht stellen, waar hij het straffeloos kan. Ook zijn verstand is niet onbeneveld en zal dikwijls met zijne zelfzuchtige driften, tegen recht en rede, meestemmen. Daarbij, zelfs een rechtzinnig en klaarziend verstand zou niet altijd bevroeden hoe de natuurlijke wet op de maatschappelijke betrekkingen tot aller welzijn moet toegepast worden; want de maatschappelijke betrekkingen zijn zeer ingewikkeld en de natuurwet voor vele bijzondere gevallen duister; aan het oordeel van elken mensch overgelaten, zou dus de natuurwet onmogelijk haar doel bereiken. Wat is er dan noodig?

Een gezag dat boven al de leden der maatschappij sta, ze richte en desnoods dwinge om de natuurwet in de maatschappelijke betrekkingen na te leven. Dit gezag, dat wij staatsgezag heeten, moet dus de natuurlijke wet tot de zijne maken, ze ophelderen, ze op eene maatschappij in 't bijzonder toepassen door positieve wetten, de uitvoering dier wetten bewaken en desnoods gewapenderhand doordrijven.

Daarmee is nu heel de zending van de staatsmacht afgeteekend: de natuurlijke wet, die de maatschappelijke betrekkingen regelt, op eenen staat toepassen en ze doen uitvoeren; in andere woorden, aan de leden der maatschappij hunne plichten en rechten voorhouden en doen naleven.

Men ziet duidelijk dat de stellige wetten, verre van de natuurwet op te heffen, aan haar alleen hunne verplichtende kracht ontleenen; men ziet ook dat de Staatswetten enkel noodig zijn om de toepassing der natuurwet mogelijk te maken en desnoods met geweld te vergen; voor zoover de menschen uit hun eigen de natuurwet toepassen en naar het doel der samenleving streven, hoeft de Staat niet tusschen te komen; het ware de persoonlijke vrijheid hinderen en alzoo tegen de natuurwet zelve ingaan, welke aan ieder mensch het recht waarborgt, door vrije ontwikkeling zijner krachten aan het welzijn van zichzelf en anderen te werken.

Passen wij die grondbeginsels toe op de verschillende maatschappelijke plichten waarvan hooger spraak, dan vinden wij:

- 1° Dat de Staat alle rechtsverkrachtingen moet voorkomen, beteugelen en straffen.
- 2° Dat hij moet zorgen voor de lichamelijke ontwikkeling der kinderen, maar alleenlijk dan als de ouders hunne taak niet kunnen of niet willen waarnemen; immers de Staat mag de ouders niet afzetten van de bediening hun door de natuurwet aangewezen.
- 3° Dat hij moet waken over de zedelijke ontwikkeling niet alleen der kinderen, maar ook der jeugd en

der volwassenen, want de zedelijke ontwikkeling is bij den grooten hoop van menschen nooit zoo volmaakt dat zij geheel en gansch mag verlaten worden; de Staat moet nochtans hierin ook de ouders als de natuurlijke opvoeders erkennen en hun vrijheid en gemak geven om hunne kinderen naar geest en hert op te voeden of te doen opvoeden.

- 4º Dat hij moet zorgen dat al de menschen, zonder te groote moeite, in hun levensonderhoud kunnen voorzien, ja zelfs tot een zekeren welstand geraken; want in eenen Staat, waar de groote volksmassa zich met het stipt noodzakelijke moeste vergenoegen, zou de rust en orde nooit volkomen verzekerd zijn.

Hoe wordt nu de openbare welstand verkregen? - Door de bebouwing des gronds en door de nijverheid.

Moet dan de Staat zelf den grond bebouwen en algemeene nijverheidsbaas spelen? Neen, want het ware weer tegen de natuurwet, als strijdig met de persoonlijke vrijheid; maar hij moet het streven der burgers ondersteunen en waken dat aan alle standen het levensonderhoud verzekerd zij. Zijn er onbemiddelden, die niet bekwaam zijn hun eigen voort te helpen, dan moet de Staat de liefdadigheid daarin laten voorzien; want de natuur en de godsdienst hebben de rijken als helpers van den arme aangewezen; alleen bij ontoereikendheid der bijzondere liefdadigheid, moet de Staat zich met de noodlijdenden belasten.

Heel de zending van den Staat is samen te vatten in een enkel woord: handhaving der maatschappelijke rechtsorde.

Men verwarre de *zending* niet met het *doel*. Het doel is: het tijdelijke welzijn der burgers; maar dit doel wordt bereikbaar gemaakt door de handhaving der rechtsorde. Wij zeggen: *bereikbaar gemaakt*, want elke burger moet voor zich zelven dit doel bereiken; de Staat moet er ons niet met geweld toe stooten, maar enkel het doel in ons bereik stellen. Vervult de Staat die zending, dan zal ook het doel, het tijdelijk welzijn

door den den overgrootten hoop van menschen inderdaad verkregen worden. De ingeboren drift naar zelfbehoud en geluk spreekt daar borg voor; slechts hier en daar een vrijwillige verworping zal de stem der natuur miskennen en zijn eigen wezen in schandige ellende laten vergaan.

Alle katholieke schrijvers nemen als zending der Staatsmacht aan: de handhaving der rechtsorde. Eenigen voegen erbij dat de Staat daarenboven tot taak heeft, de uiterlijke voorwaarden te verwezenlijken, waarin de burgers gemakkelijk hunne tijdelijke welvaart zullen kunnen bewerken. Die bijvoeging achten wij overbodig om de volgende redenen:

1° De Staat heeft *niet* voor taak, die voorwaarden te verwezentlijken; de burgers moeten dit zelve doen; de Staat moet hen enkel helpen, waar hunne krachten of hun iever te kort schieten. Hierin, als in alles, is de rol van den Staat enkel bewakend en aanvullend, latende de menschelijke persoonlijkheid zooveel mogelijk vrij en ongeschonden.

2° Die bewakende en aanvullende rol van den Staat is reeds begrepen in de handhaving der rechtsorde. Immers de rechtsorde wil dat de maatschappij aan hare leden datgene bezorge wat zij voor de ontwikkeling van hun wezen onmisbaar noodig hebben en toch zich zelve niet geven kunnen; zulks bezorgen is plicht voor de maatschappij, dit ontvangen is recht voor elk harer leden. Waar vloeit die plicht en dit recht uit voort? - Uit Gods wil, klaar in het geschapene uitgedrukt. God heeft het menschdom niet voortgebracht om het van gebrek te laten uitsterven: daarom heeft hij aarde, zee en lucht belast met het voeden van den mensch; hij heeft de natuurkrachten ten onzen dienste gesteld en door onze hand en verstand kunnen wij hun ruimschoots alles doen opbrengen wat tot onderhoud en gemak des levens dienen zal.

En echter heeft God de menschen niet zóó geschapen dat elk zijn eigen behelpen kan. Zonder den onder-

stand van zijne natuurgenooten kan de mensch onmogelijk blijven bestaan. Men moet dus onderstellen ofwel dat God geene genoegzame voorzorgen genomen heeft voor het instandhouden van den mensch, zijn uitverkoren schepsel, ofwel dat hij door toedoen van andere menschen aan ieder wil bezorgen wat tot zijne ontwikkeling en bewaring onontbeerlijk is; het eerste veronderstellen ware aan Gods wijsheid eenen onzin aanwrijven: de tweede veronderstelling alleen is mogelijk. De solidariteit of elkheelijkheid des menschdoms is dus eene wet van God: elk mensch moet van zijne medemenschen ontvangen wat hij noodig heeft om door eigen dadigheid naar zijne volmaking te streven en op zijne beurt moet hij dit, in de maat zijner krachten, aan anderen bezorgen. Wij zeggen niet dat hier in alle gevallen spraak is van een *strictum jus*, maar toch is hier een wezenlijk recht bedoeld, steunende op den klaar uitgedrukten wil van God, die alleenmachtig over de geschapene wezens beschikt. Wanneer wij dus zeggen dat de Staat voor zending heeft de rechtsorde te handhaven, dan begrijpen wij in die woorden den plicht van het tijdelijk welzijn voor allen bereikbaar te stellen, voor zooverre de vrije ontwikkeling der maatschappij daarin te kort zou schieten.

3° Men mag aan den Staat geene andere zending toeschrijven dan de uitvoering der natuurlijke wet, die eene wet van God is. Zou de zending van den Staat daar buiten gaan, dan kon men vragen hoe de Staat nog eene noodzakelijke, van God ingestelde maatschappij kan heeten.

Inderdaad, indien de menschen door den Staat iets beoogen dat niet door God zelf voorgeschreven is, dan zijn zij vrij dit te beoogen of niet te beoogen, en de Staat wordt, ten minste voor *dat* deel zijner zending eene vrije maatschappij, waar ieder kan in- en uitgaan volgens zijn goeddunken. De zending van den Staat kan dus niets begrijpen wat in de natuurlijke wet niet ligt; dat de handhaving der rechtsorde de uitvoering is

van een deel der natuurlijke wet, is klaar; maar als men zegt dat, *buiten* de handhaving der rechtsorde, de Staat ook nog voor zending heeft van de welvaartvereischten te verwezentlijken, dan zien wij niet hoe men dit met de natuurlijke wet verbindt. Of zal men zeggen dat dit enkel een werk van naastenliefde is? Niemand houdt dit staan.

Wij besluiten dus dat de zending van den Staat niets anders is dan de handhaving van het recht, in den breedsten zin. Op die wijze ziet men klaar de noodzakelijkheid en den goddelijken oorsprong van het staatsgezag.

De lezer zal overigens bemerken dat wij van hooger bedoelde katholieke Schrijvers in den grond niet van meening verschillen maar dat er alleen een verschil is in de voorstelling. Wat wij hooger als de zending des Staats opgaven, wordt als zoodanig door de katholieke Schrijvers algemeen aangenomen, schoon uitdrukking en manier van voorstellen verschillen. Allen nemen aan dat de Staat 1° de rechtschendingen moet beletten; 2° waken op de lichaam-, zede- en verstandelijke opvoeding der kinderen en ook bij volwassenen onderricht en zedelijkheid bevorderen⁽¹⁾; 3° de tijdelijke volkswelvaart ter herte nemen om aan allen het levensonderhoud zoo licht mogelijk te maken.

(Wordt voortgezet.)

Opwijk, Juli 1891.

F. DRIJVERS.

(1) Men vergete echter niet dat God de zedelijke opvoeding der volkeren aan de H. Kerk toevertrouwd heeft. Ziehier dus hoe die opvoeding moet gebeuren: de ouders moeten, van de vroegste jaren, aan hun kind met de eerste verstandelijke, ook de eerste godsdienstige en zedelijke begrippen inprenten, begrippen die zij zelven van de H. Kerk ontvangen hebben. Later moeten zij die eerste opleiding laten voltooien in hooger onderricht en opvoeding, door de bedienaars der Kerk, of ten minste onder hun toezicht gegeven. De Staat echter moet de goede scholen bevorderen, ze ondersteunen, ja desnoods zelf scholen oprichten, doch daarin nog de zedelijke opvoeding aan het toezicht der Kerk overlaten.

Over praalgraven.

IN het verdienstelijke tijdschrift *Het Belfort* las ik onlangs op blz. 444 (1891), de volgende woorden, waarvan ik verschrikt opzag.

“t Is nagenoeg nutteloos praalgraven op te richten, daar toch niemand, tenzij in droeve omstandigheden, de kerkhoven bezoekt”, enz.

Deze woorden, aan den *Nederlandschen Spectator* ontleend, verdienen eene toelichting, eene wederlegging; niet alleen omdat zij strijden met onze nationale en christelijke overleveringen, maar dewijl zij zelfs onzen schoonheidszin beledigen, ja ons geheele leven miskennen.

Wanneer wij door het woord *praalgraf* zulk een gedenkteeken verstaan, wat alleen door de ijdelheid der levenden, uit hoogmoed, uit p r a a l z u c h t voor eenen afgestorvene is opgericht, dan heeft de bouw van zulk een gedenkteeken, wat eenen slechten hartstocht tot voetstuk heeft, voorwaar eene zeer bedenkelijke zijde; het gedenkteeken ware beter onuitgevoerd gebleven, niet omdat er geene wandelaars op het kerkhof komen, maar omdat wij leven ter bestrijding en niet ter viering van slechte driften.

Doch wij nemen het woord *praalgraf* nu eens in de beteekenis van elk gedenkteeken - hetzij van Maximiliaan of de Ruyter, hetzij van Conscience of Turenne - wat boven de plaats der begrafenis is opgericht.

In dit geval moet ik ronduit bekennen dat wij met de gedachte: ‘Sticht geene monumenten op de graven,

want zij worden niet bezocht', achter onze Heidensche voorouders terug blijven.

Hier roer ik aan eene zeer rijke stof; want over het hoofdstuk *begraafplaatsen*, uit het oogpunt van kunst en oudheid, zijn tallooze werken geschreven. Men zie slechts Millin, *Descriptions des tombeaux de Pompéi*, of Visconti, *Intorno gli antichi monumenti sepolc. etc.*, of, van nog jongere dagteekening, de werken van Cavedoni en Serchi en eindelijk de verzameling inschriften van Orelli eens aan, om er uit te leeren hoe de Romeinen den kunstzin aan den eerbied voor de dooden wisten te verbinden. 't Is waar dat de christen het stoffelijk overschot minder acht, naarmate hij sterker aan een onstoffelijk voortbestaan gelooft; maar van de andere zijde dringt weder het geloof aan de opstanding ons tot vereering van het stoffelijk hulsel onzer vrienden. De Romeinen doofden, na de verbranding van het lijk, de assche uit eerbied met wijn.

Wil men nu de praalgraven der oudheid uitsluitend aan pronkzucht toeschrijven - hetgeen minstens eenzijdig is - zoo valt het toch niet te ontkennen, dat het verbannen der kostelijke versieringen van een kerkhof om voor die beschikbare som een standbeeld ter markt op te richten, te vergelijken is bij het afhangen der stichtende schilderijen in de kerk, om die op een museum bijeen te brengen.

Mij wil het voorkomen dat verder uit een standbeeld voor eenen overledene op de markt geplaatst in den regel minstens zooveel ijdelheid spreekt, als uit een zoogenaamd romanisch p r a a l g r a f van Lucius Opimius, op het Dyrhrachinische strand, of dat van Calventius te Pompeji.

Wanneer wij nu verder van de vraag: is hier hoogmoed en ijdelheid in 't spel geheel afzien, zoo is het, en blijft het ontegenzeggelijk waar, dat elk kunstwerk op zulke plaats moet gesteld en behouden blijven, waarvoor het het best past, en een grafteeken onder geenerlei omstandigheden van het kerkhof naar de

markt kan of mag overgedragen worden; dat daarentegen omgekeerd een beeld van Van de Weyer (gelijk het te Leuven voor de ned.-fransch-italiaansche spoorhal staat) of dat van Beethoven met zijn muziekblad in de hand, te Bonn, op een kerkhof eene misselijke figuur zou maken, even zoo zeer als de fontein De Brouckère aan de Namensche poort te Brussel op den godsakker misplaatst ware.

Sticht de broederschap der boogschutters eene *Afneming van het Kruis* in de hoofdkerk van Antwerpen dan dient dit stuk om door het geloovige volk, en niet alleen door den Baedeker-doorbladerenden toerist te worden aanschouwd.

Bouw ik een grafteeken wat aan de eischen daarvan voldoet, dan is het niet onverschillig waar ik dat heen plaats; en vrees ik dat op het kerkhof alleen 'nieuwsgierigen' er naar zullen zien, dan wekt het mogelijk juist die 'nieuwsgierigen' tot gedachten op meer dan een standbeeld op de groote markt, waarom heen zich de koopvrouwen onnadenkend scharen.

Wanneer *De Spectator* nu zegt 'een praalgraf', of wij willen eenvoudig zeggen 'gedenkteeken op een graf' is 'nutteloos', zoo stelt die nuchtere schrijver zich juist op het standpunt der nieuwsgierigen, wien het veel moeite is, misschien te veel angst verwekt het kerkhof op te zoeken, en die zich tevreden stelt met eene wandeling over het openbare plein.

Komt het redelijker voor dat het kerkhof *versierd* werd met Christelijke monumenten, die niet alleen den nieuwsgierige maar tegelijk den geloovige, die zoowel naar stille overdenking als naar voldoening van *schoonheid* *streeft*, zou aantrekken.

Wierden onze kerkhoven niet in den regel met afschuwelijke, heidensche steenblokken bestapeld, waarvan de voorbijganger deels griezelt, deels duizelt, de graven, der gestorvenen, zouden meer bezocht worden, naarmate men aan de treurige herinnering ook eenen troostenden kant wist af te winnen; en wierd ons oog

op die doodenakkers wat meer aangetrokken door fraaie, stichtelijke, christelijke gedenkteeken, dan zou het kerkhof niet aan enkel 'nieuwsgierigen' zijn prijs gegeven, de arduinsteenen monumenten zouden een zinnebeeld worden van onvergankelijkheid en eeuwig Leven, ons gelaat zou daarbij glimlachen door onze tranen heen.

Luide zullen wij daarom blijven verkondigen: Kunstenaars, werkt voor de kerken, voor de raadzaal, zelfs voor de salons! werkt voor de kerkhoven! werkt voor een d o e l , voor eene bepaalde plaats en niet met eene zekere cosmopolitische onverschilligheid! En gij, machthebbenden, gij, gezagvoerders, geestelijken en leeken, versiert de bedeplaatsen, de kerkhoven, alle oorden waar het volk met nog anderen drijfveer henen gaat dan uit stoffelijke behoefte alleen, met de schoonste kunstwerken voor die plaatsen in 't leven geroepen.

Zoo verrijze dan Snellaert in steen of in brons, maar men verachte het niet een gedenkteeken op zijn graf te stellen, aldaar in elk geval beter geplaatst, dan bij voorbeeld Apollo's veel bewonderd viergespan op den *arc de l'étoile*, en op alle daken waar het belachelijker wijze staat te pronken en te p r a l e n en wat door de misleide goê gemeente bewonderend wordt aangegaapt.

P. ALBERDINGK THIJM.

Vlaamsche redevoering

uitgesproken op het katholiek Congres te Mechelen, door den Zeer Eerw. heer Dr. H. Claeys, pastoor der Sint-Nicolaaskerk (Gent), in de Algemeene vergadering van 10 September 1891.

EMINENTIE,

HOOGWAARDE KERKVOOGDEN EN PRELATEN,

GEACHTE HEEREN EN VROUWEN,

BIJ dit plechtig vergaderen van al de katholieke krachten, bij deze heerlijke monsterring van al de katholieke wapens die, de laatste jaren, in zoo menige strijden hebben gezegevierd, wordt gevraagd en nagezien wat zij elk vermogend zijn te doen in den nieuwen geweldigen kamp waarvan het sein bij ontzettend klaoengeschal de wereld dóór wordt gegeven.

Onder die krachten en wapens, waar Kerk en Vaderland hunne overwinningen aan danken, staat, op eene eereplaats, het Vlaamsche Woord, geschreven, gezongen, gesproken.

Men herinnere zich onzen triomfeerenden schoolstrijd, toen elke huismoeder hare kinderen bij de hand nam om ze weg te leiden uit de school die ontchristend werd en elke huisvader zijn steentje bijbracht tot den opbouw onzer vrije scholen. Hoe was de algemeene deelneming, hoe de geestdrift verwekt geworden? Tot in het nederigste dorpje droeg het Vlaamsche Woord zijne voordrachten en

leerde de bevolkingen meezingen in het machtig strijdlied:

Zij zullen haar niet hebben
De schoone ziel van 't kind.

(*Toejuichingen.*)

Daarom heeft het inrichtend Comité van dees Katholiek Congres gewild dat de Vlaamsche Taal hier optrade om in het algemeene strijdplan hare eigene lijn te teekenen en te verdedigen, en gewild dat hare gedachte verscheen niet in vreemde kleederdracht maar in eigenen wapendos, dat zij niet alleenlijk *b e s p r o k e n*, maar ook *g e s p r o k e n* werde.

Nu dus onze taal, bij het huldigen harer macht en het erkennen van het voornaam deel dat zij in de behaalde overwinningen heeft, hier is uitgenoodigd geworden, wat heeft ze bij te brengen en voor te stellen?

Want wij houden het algemeen doeleinde van het Congres voor onze oogen. Wij komen niet handelen over de onmiddellijke belangen der taal op haar zelve beschouwd; niet in de vergaderzaal van het Katholiek Congres indringen met eene Vlaamsche betooging; niet met eene verdediging onzer taalrechten en eene opsomming onzer grieven. Elders kunnen wij, waar het nood doet, aan de wetgevers die onze volkszaak mochten tegenwerken, aan de rechters die treffelijke wetten tot een onbeduidenden zin in praktijk verzwakken en verknoeien, aan de leiders der jeugd die er zich zouden op toeleggen het jonge Vlaamsch gemoed te doen verbasteren, aan de ouders die, hunne eigene Vlaamsche opvoeding verloochenend, hunne zonen en dochters vervreemden van Vlaamsche zeden en Vlaamsche spraak, elders kunnen wij hun zeggen: 'gij pleegt een aanslag op de ziel der natie!' (*Toejuichingen.*) *H i e r* komen wij niet vragen, rechtstreeks te werken *voor* de taal, maar - te werken *door* de taal; te erken-

nen dat de taal van het volk een machtig middel is van werking op het volk, en diensvolgens dit machtig middel in al zijne kracht van invloed te helpen aanwenden om het volk in zijn voorvaderlijk geloof en erfelijke zeden te bewaren. De Katholieke Vlaamsche Beweging weet de hierarchie van belangen en beginselen te eerbiedigen en stelt zich, met haar gevierden aanvoerder David ten doel '*de zaak der moedertaal en, door haar, die van den Godsdienst en de zeden te doen zegevieren.*' (*Algemeene bijstemming en toejuichingen.*)

Wij zeggen u dus - o! geloof het, wij zeggen het uit zoo diepe overtuiging - helpt meê met ons tot het bewaren der moedertaal bij de Vlaamsche bevolking! Zij is het *Palladium* met wiens behoud het behoud zelf des volks in zijn oud geloof verbonden is; zij is de heilige Ark, waar de wet der vaderen in besloten ligt met het Manna der geestesspijze van het volk en met de wondere roede wier tooverslag uit het harte des volks mannelijke voornemens en heldhaftige daden doet ontspruiten! (*Geestdriftig en langdurig applaus.*)

Intusschen, welk is *nu* de toestand? Op de algemeene feestvereëning van het *Davidfonds*, in Juni 1879, werd de toestand naar werkelijkheid geschetst door den geleerden en wakkeren voorzitter van het *Davidfonds*, Hoogleeraar Willems, (en sedertdien is de toestand niet gewijzigd geworden).

'Is het niet waar, zegde hij, dat het onderscheid, hetwelk heden in Vlaamsch België bestaat tusschen den hooger en den lageren stand der maatschappij, niet alleen berust, gelijk elders, op geboorte en beschaving, maar zich ook kenmerkt door de gesproken taal?... Zeker zijn er landstreken geweest, en zijn er nu nog, waar het verschil van taal het verschil der standen kenmerkt; maar dáár berust dit verschil op onderscheid van ras, en spreekt ieder ras, iedere stand zijne eigene taal.

Maar het is wellicht in ons land alléén, dat de hogere stand met misprijzen neerziet op de taal des volks, *omdat zij door het volk gesproken wordt*; dat hij in zijne moedertaal, zijne eigene taal, *niet wordt onderwezen*; dat hoe beschaafder men is, hoe minder men in de volkstaal ervaren is.'

In zijne voordracht te Gent, ('t verleden jaar, bij de Prijsuitdeeling van het *Davidfonds*,) besprak Mgr Rutten dien toestand onder maatschappelijk opzicht en voornamelijk met het oog op de aangroeiende macht van het Socialisme: 'Om met goed gevolg het Socialisme te bestrijden, is het volstrekt noodzakelijk dat er eene ware toenadering, eene oprecht christelijke verbroedering plaats hebbe tusschen de hogere en lagere standen. Welnu die toenadering, die verbroedering is onmogelijk indien de hogere en lagere standen elkander niet verstaan, (*toejuichingen*) indien het verschil van taal een scheidsmuur tusschen beiden opricht. (*Herhaalde toejuichingen*.)

De toestand hier, waarvan de schuld op niemand mag geworpen worden, is zeer betreurenswaardig en nadeelig.⁽¹⁾

Is het niet jammer, zegt Mgr Rutten verder, dat ons volk van zijne natuurlijke aanvoorders beroofd blijft?

Eene hooge zending bij hunne minderen, zending die strenge plichten begrijpt, hebben de bevoorrechte standen, saâm met de goederen der aarde, van Gods Voorzienigheid ontvangen. En nu het dreigend en dringend gevaar tot herinnering en kwijting van die plichten roept, nu het Socialisme met zijne verderfelijke en oproerstokende stelsels en leeringen het Vlaamsche huisgezin binnendringt, ziet men juist diegenen, welke op den eersten rang tegen

(1) Gent, *Het Belfort*, Januari 1891.

den geduchten vijand moesten in 't gelid staan, het minst bekwaam om het volksleger aan te voeren - het minst bekwaam om het volk in diens eigene taal toe te spreken.

Aan overtuigde en moedige Christenen, aan redenaars welsprekend en machtig, aan wijze, groote staatsmannen, is er ons geen tekort geweest; met fierheid noemen wij, Katholieken, hunne groote en geëerbiedigde namen, maar voor het volk zijn ze vreemdelingen gebleven, in zoo verre het volk nooit door zich zelf van hun streven en strijden heeft kunnen oordeelen, nooit hun woord in zijne begeestering en gloed van hunne lippen heeft hooren galmen, nooit aan de vlam hunner zielsvervoering zijne eigene geestdrift ontstoken; waarom? omdat zij eene andere taal spraken dan de taal des volks. (*Algemeene goedkeuring en toejuichingen.*)

In dien zin, en nagenoeg in dezelfde bewoordingen, drukte Mgr Rutten zich uit te Gent en elders. Ik acht mij gelukkig, met mijne voorstellen en bedenkingen, onder dit hoog gezag te mogen schuilen.

In Vlaamsch België telt het Socialisme zijne talrijkste aanhangers te Gent, de stad der nijverheid, der fabriek. Wie maakt er, buiten de heerschzuchtige leiders en hoofden, het socialistisch leger uit? Het misleide werkvolk... Misleid waardoor? Door een hartstochtelijk woord hem geschreven en gesproken in de taal die op zijn hart en geest oppermachtig is.

Maar ook de anti-socialistische bonden tellen duizenden die manmoedig zich in slagorde schikken. Zoo nu het Socialisme wordt afgeweerd en verslagen, aan wien zal de glorie der overwinning behooren? Aan dit volksleger, aan dit eerlijk, braaf, zwoegend en lijdend Vlaamsche volk, dat, in edele getrouwheid aan den Godsdienst, het behouden van zijn geloof en onsterfelijke hoop verkiest boven de schatten der aarde, ten prijze der geloofsverzaking

hem in ruiling aangeboden. En ten stoffelijken bate van *wie*, zal dit edelhartig volk hebben gezegevierd? Eerst en meest ten bate van de bevoorrechte klassen. En zullen deze, in den grooten strijd waar hunne eigene levensbelangen op het spel staan, zich langer schamen van broederlijk, in eenheid van geest en taal, aan de zijde des volks zich te scharen? Uitsluitend zich van eene vreemde taal bedienen juist om van het volk zich te onderscheiden en af te zonderen? Aan het volk geen woordje van toespraak in zijne eigene, geliefde moedertaal vergunnen?

Rechtzinnige toenadering zou het volk sterken tot onoverwinnelijken moed. Het volk is kinderlijk dankbaar voor het minste woord dat in zijne eigene Vlaamsche taal hem van hooger wordt toegesproken. (*Algemeene bijstemming en langdurige toejuichingen.*) Herinnert u dien onvergetelijken dag van Brugge! Ons volk had zoo lang getracht, uit vorstelijken mond zijn duurbaar Vlaamsch te hooren. En daar vloeide nu, van vorstelijke lippen, los en ongedwongen, de schoone taal onzer vaders... (*Uitbarsting van daverende toejuichingen.*) Wie schetst het tooneel van die nooit geziene geestdrift waar de menigte als door opgeheven werd! Stom van verbazing heeft men van elders uit den lande naar die nimmer te evenaren betooging van weergalooze ontroering opgezien... Hij, mogen wij zeggen, die straks zoo onbekend nog was, op weinige stonden de hoog geroemde en alom geliefde Vlaamsche Prins geworden!... (*Aanhoudend applaus.*) Hoe ging het jubelend dóór het land: 'de prins heeft Vlaamsch gesproken...'

De rechtzinnigste liefde des volks is zijne belooning geweest. Helaas! sedert den dag van Brugge heeft die volksliefde slechts ééne algemeene hulde hem mogen bewijzen - de hulde onzer betooging van treurnis en rouw. En toch, iets groots heeft zij voor Boudewijn gedaan: met moederzorg en moe-

derteederheid heeft de volksliefde gewaakt naast zijn lijk, gewaakt op den eerenaam zijner ongevleete deugd... (*Ontroering en geestdrift onbeschrijfelijk*) en, zich oprichtende in grootsche verontwaardiging tegen de laffe pogingen van laaghartigen koningshaat, als een ideaal van reinheid hoog in luister dien duurbaren naam verheven gehouden. (*Langdurige onderbreking.*)

Dit alles, MM. HH., is eene schitterende openbaring van de macht der taal op den volksgeest.

Gij kunt, het is waar, mij opwerpen dat voor u, die door onderwijs en opvoeding tot de kennis der Nederlandsche Taal niet zijt ingewijd geworden, er niet aan te denken valt, in uw rijpen leeftijd u in onze taal te bekwamen. Neem ik de gegrondheid van die opwerping aan, mijn antwoord zal luiden als volgt: neemt dan toch het besluit, aan uwe eigene kinderen, zoo dochters als zonen, eene opvoeding te doen geven die de volkstaal hun in den mond legt. (*Bravo! Bravo!*)

Toen het Zijne Majesteit behaagd heeft, ons, leden der Vlaamsche Academie, in gehoor te ontvangen, heeft de Koning tot ons deze woorden gericht: 'Mijn opvolger zal gelukkiger zijn dan ik; hij zal niet alleen de taal van het Vlaamsche volk verstaan, maar ik heb gewild dat hij ze machtig worde en spreke.' (*Geestdriftige ovatie.*)

Is die koninklijke les, dat voorbeeld van zoo hoog u gegeven, niet overwaard te worden nagevolgd? (*Algemeene en luide goedkeuring.*)

Doch, laat mij naar de opwerping van daar straks terugkomen: eens de jaren der jeugd voorbij, kan men er zich niet meer op toeleggen het Nederlandsch aan te leeren en mag men zich allermint laten voorstaan het zooverre te brengen dat men die taal vloeiend en natuurlijk spreke... Zijt gij hier, edele volksvriend, Arthur Verhaegen? (*Onderbreking en gejuich: leve Verhaegen!*) Getuig,

door hetgeen *gij* hebt gedaan, dat de liefde tot het volk en het behartigen zijner belangen niet staan blijven voor die hinderpalen! Getuig wat wilskracht en toewijding vermogend zijn te doen!... Alle moeilijkheden hebt *gij* in moedige volharding doorworsteld en thans klinkt uw begeesterd woord in kloeke Vlaamsche tonen tot uwe Vlaamsche medeburgers! (*Toejuichingen.*) Op elk gebied van kunde en kunst heeft uw werkzaam en vruchtbaar leven menigvuldige en groote verdiensten gegaderd. Maar uwe vruchbaarste en verdienstelijkste poging is deze waardoor *gij* de spraak van Vlaanderen zijt machtig geworden ten behoeve van het volk dat *gij* hebt ondernomen te verdedigen en te richten. O, wanneer ik u door duizenden geestdriftig hoor toegejuicht, dan denk ik bij mij zelven dat ook geene andere poging u zoo ruime vergelding van troost en zielgenot heeft verworven... (*Levendig applaus.*) Hulde en eer en lof ook aan u, onversaagde voorvechter van Brugge! Aan u, geleerde en welsprekende leider en inrichter van Leuven! Aan u, onvermoeibare werker, stoutmoedige spreker van Sint-Nicolaas, dien wij van aanzienlijke Vlaamschlievende familiën en van talentvolle medehelpers omringd en gesteund zien! Aan u, mannen van hoogen naam en rang uit Hasselt en uit de Kempische gemeenten, uit Gent en omliggende streke, die op de Antwerpsche landdagen, die te Kortrijk en te Oudenaarde het volk op uw hartelijk woord vergast! Wat al verdienstelijke dagen zouden wegvallen uit uw leven indien *gij* het wapen van het Vlaamsche woord niet hadt leeren hanteeren!... Hulde en lof en dank aan u!... (*Langdurig handgeklap.*)

En nu, MM. HH., laat mij ten slotte u zeggen: ik heb mij waarlijk niet verbeeld dat ik naar hier kwam als een apostel, afgezonden tot reeds bekeerden, of als een advokaat met eene pleitrede voor eene reeds gewonnen zaak... Maar, wat er nu van

kome, uit de geestdriftige toejuichingen die elk oogenblik mijne woorden hebben onthaald, weet ik nu dat ik gesproken heb in den naam en bij medestemming van velen. (*Levendige toejuichingen.*)

Ik weet daarbij dat ik jegens het bedreigde volk en voor diens heiligste belangen een ernstigen plicht heb vervuld. Wij kunnen zekerlijk niet, strooiende onze zaadkorrels, *mittentes semina sua*, ons voorstellen, straks van hier terug te keeren, juichend en jubileerend, dragende onze garven, *cum exultatione, portantes manipulos suos*, maar, hopen de veel van den goeden grond, laten wij betrouwend het uitgeworpen zaad onder den zegen van God. (*Geestdriftige ovatie en daverend applaus.*)

Schrijven voor het volk.⁽¹⁾

EEN voortreffelijk beeld van den volksbeschaver en menschevriend is Hiawadha, de wonderwerkende held om wien de Amerikaansche dichter de sagen en legenden van de wegstervende Indiaansche stammen groepeerde.

Hoe Hiawadha *wrocht en lief en leed droeg*

't Was om 't geen den volke goed is...

Toen hij *vastte en in den bosch ging bidden*, het was

Niet om rappigheid in 't jagen
 Noch bedreven hand in 't visschen,
 Niet om zege in de oorlogskansen
 En vermaardheid bij de krijgslîen,
 Maar om 't geen den volke goed was,
 Om het welzijn van de natie⁽²⁾.

Twee vrienden had Hiawadha: Naast Kwasind 'den felgevuiste', verpersoonlijking van de ruwe kracht ten dienste gesteld van volksheil en beschaving, was zijn lieveling Chibiabos, de zanger met de zoetgestemde vedel, de geest der poëzie belichaamd: Deze,

(1) Voorgedragen den 26 Augustus op algemeene vergadering van het XXIe Nederlandsch Congres, te Gent.

(2) Deze verzen en volgende, grootendeels naar de vertaling van Guido Gezelle.

al wat tong of taal had
 Wist hij lieflijk na te spelen;
 Wilde en woest geaarde menschen
 Stemde 't zangrig snaartuig zachter,
 Wen hij zong van vrede en vrijdom,
 Zong van liefde, zong van schoonheid,
 Zong van dood, en eeuwig leven
 In het eiland der verkoornen,
 In den rijke van Ponemah,
 In den lande van 't Hiernamaals.

Gij rijkbegaafden, naar wier kunstvermogen wij met vaderlandsche fierheid opzien, die ook *al wat tong en taal heeft* meesterlijk weet na te spelen en die van arbeiden en worstelen weet, bij uwe scheppingen en schetsen en studiën, bij uw navorschen en vormkneden en streven naar het onsterfelijke schoone, vergeet toch ook en verlaat uw volk niet!

'Esprits, soyez utiles!' is de kreet van den machtigen dichter die den William Shakespeare schreef... En ja, goed doen is edeler dan macht ten toon spreiden; kunstgenot geven aan den kleine, beter dan eigen verlustiging; den geest en het harte der menigte verheffen, hooger dan door kunstgrepen enkele bevoorrechten verwonderen; den dank des volks verdienen, schooner dan de gunst der grooten, schooner dan roem en glorie zoeken; en, is uw volk u dankbaar, wat is er aan uwe glorie te kort? (*Toejuichingen.*)

Zijt gij getuige geweest, in Juli 1881, van de hulde die wij brachten aan Conscience?

Nu dan, draagt gij in uwe ziel de edele zucht naar glorie, ik schroom niet u te vragen: hebt gij, ter ure van het hoogfeest, eene glorie gedroomd, meer benijdbaar dan de zijne? Geestdriftig wel, maar zonder eenig overdrijven, mochten wij hem toezingen:

U spreekt uit al de monden
 De liefde van uw volk;

En

Van op ons Noorderduinen
 En Schelde- en Rijnland door,
 't Klinkt al van lof bazuinen
 In 't Dietsche volkenkoor.
 Ons roem en ons historie,
 Ons taal en volksbestaan,
 Zijn met uw naam en glorie
 De wereld rondgegaan.

(Geestdriftige toejuichingen.)

Conscience beminde het volk en hij werd, ja, de lieveling des volks. Gelijk de vriend van Hiawadha, de vinder

Uit de gouwen van de Odjibways

was hij 'geern gezien'

Om zijn lieflijk welgemoed zijn,
 Om zijn wondre kunstbegaafdheid.
 Toen hij zong, heel 't dorp kwam luistren,
 Al de strijders drongen rond hem,
 Al de vrouwliên wilden 't hooren;
 Daar hij 't hart ontgloeide in geestdrift
 Of versmelten deed in deernis.

Conscience schreef voor het volk:

Zijn volksverhalen streelden
 't Aandachtig avonduur:
 De Vlaming kent zijn beelden
 In levende figuur.
 Ons Breidel, de Artevelden
 Herrijzen voor ons eeuw.
 Hoe galmt uit Kortrijks velden
 Het 'Vlaanderen den Leeuw'!

Conscience schreef voor het volk, en wat hij schreef werd het eerste leesboek van ons volk, de eerste les van kennis en liefde voor onze taal, ons verleden, onze nationaliteit. (*Applaus.*)

Zulks is erkend en gewaardeerd geworden; en

dáárin werd al de roem van onzen volksgeliefden Romandichter samengetrokken door hem wiens 'Hendrik Conscience' met de spreuk: 'hij leerde zijn volk lezen,' in het licht kwam. O! zij die in hunne rijke schatten van geest, in hunne verbeelding en gevoel en kleurrijke taal er het vermogen toe vinden, dat zij ons volk aan het lezen *houden*, - aan het lezen van beschavende boeken; opdat de Leeuw van Vlaanderen niet verdrongen of vervangen worde door Baekeland en andere Geschiedenissen van rooversbenden en dat Bavo en Lieveken, de Loteling, Geld en Adel de plaats niet ruimen voor de ellendige vertalingen van de 'nuits terribles' en andere Parijsche zieldoodende broodschrijverij. (*Levendige goedkeuring.*)

Een van ons, de redenaar die straks het woord heeft gevoerd, verhaalt, in eene merkwaardige feestrede het volgende:

Tien jaren geleên, op eenen avond van een der Congresdagen, te Mechelen, aan de zijde van Conscience, met eenen kleinen kring van letterkundigen aanzittend, hoorde ik, in den loop van een druk onderhoud, van hem de volgende woorden, die mij immer in 't geheugen zijn blijven hangen: 'ik weet niet, zei Conscience, wie, na mijn dood, ons Vlaamsch volk zijnen dagelijkschen schotel van lezing zal gereed maken.'

En daarop komt de bemerking: 'ofschoon de schrijvers van boven de honderd boekdeelen, als hij, zeldzaam zijn, kan ik toch maar niet in de bekommring deelen, door onzen grooten voorganger, - zijn allengs naderend einde voorziende, - hier aan zijne jongere volgers uitgedrukt.

Immers, er valt geen optellen aan onze *keurbende kunstenaars van het geprinte woord*.

Leeskost is er, dunkt mij, van stonden aan, in genoegzamen voorraad, zooniet in overdadige hoeveelheid, voorhanden.'

Verhaal en bemerking beide deden mij nadenken: Ha, gij kunt niet in de bekommering deelen door 'onzen grooten voorganger aan zijne jongere volgers' in droeven gemoede, alhoewel half schertsend in vorm, uitgedrukt: 'Ik weet niet wie, na mijn dood, ons Vlaamsche volk zijnen dagelijkschen schotel van lezing zal gereed maken?' Gij gewaagt van zijne jongere *volgers*! Laat mij onbewimpeld zeggen wat ik daar over denk: had Conscience bij de talentvolle jongelingen *volgers* erkend in den strengen en besten zin des woords, het aangehaalde weemoedig woord zou niet uit zijn hart opgedrongen en van zijne lippen gevallen zijn. Zeker, hij verheugde zich, de Vlaamsche Beweging tot mannelijk bewustzijn harer macht en tot zegevoorspellend betrouwen in de toekomst bij ongehoopte ontwikkeling harer krachten opgewassen te zien, maar hij bleef bezorgd met de behoeften der volksklas, der geringe menschen, der werkende huisgezinnen; hij vreesde dat in hare hoogere vlucht onze letterkunde niet meer op het werkmanshuis zou nederzien; hij wist dat de opvoeding van dit volksgezin nog niet verder gebracht was dan - te hebben leeren lezen; hij voorzag dat, met hunne wetenschappelijke opleiding en hoogere kunst-ideeën, de jongeren er zich weinig zouden op toeleggen, zich ook er niet meê vergenoegen, den naam en de faam te veroveren van verteller aan den Vlaamschen haard; hij kende het onvermijdelijk gevolg van onzen eersten schitterenden vooruitgang: dat, talrijk geworden, tot een leger van Vlaamsche beoefenaars der Nederlandsche taal en letteren aangegroeid, wij eerder voor elkaâr zouden schrijven en voor meer ontwikkelden dan voor dezen wier worstelend en zwoegend en lijdend leven Conscience heeft gesteund en getroost met de edele vruchten en gaven van zijn hart. (*Luidruchtige toejuichingen.*)

De tijd laat mij niet toe in verdere bedenkingen te treden en over praktische punten uit te

weiden. Zoo blijf ik, onder meer, aan de vergadering schuldig de beschouwingen over de keuze der onderwerpen en het behandelen van dramatische hartstochten en toestanden voor volksliteratuur.

Laat mij dus nog enkel mijn algemeen voorstel herinneren en u herhalen: 'Esprits, soyez utiles! servez à quelque chose!' Hoe machtig en groot gij zijt, te groot kunt gij nooit zijn om u den volke nuttig te maken; beoogen goed te doen, vernedert niet maar veredelt!

Toen ik, eergisteren nog, langs de vaart van Terneuzen naár buiten wandelde, zag ik een reusachtigen stoomboot naderdrijven. Vol majesteit gleed hij voorbij. Zijn trotsche bouw, zijn torenhooge masten, zijn wijdgespannen want brachten vóór mijne verbeelding het open zicht der zeeën die hij doorkruist had; het was mij als zag ik het geweld der diepe wateren opschuimen tegen zijne ongeschokte kiel, als hoorde ik den stormwind gieren om zijne masten ongebogen en in het zwoegende maar ongedeerde touw.

Doch ik vroeg bij mij zelven: gij machtige reus, leer me, wat gingt gij verrichten ginds in de oceanen? Zijt gij, in ijdel zelfbehagen, eenzaam gaan wandelen door de waterwoestijnen der zee, of, aan de bewoners der afgelegenste kusten uwe pracht te bewonderen geven? - Neen, gij gingt in uw breeden schoot voor ons de schatten der verre stranden en de voortbrengselen van hunnen bodem verzamelen, en nu acht gij u niet te groot om langs de enge boorden van het Terneusche kanaal te komen ingevaren, betrachtend alleen, de haven te mogen bereiken, om, weldadig, in de handen des volks levensvoorzaad en rijkdom uit te storten. (*Daverende toejuichingen.*)

Dr H. CLAEYS.

Driemaandelijksch overzicht.

Kunst en letteren.

J. Loti. - Wat is letterkunde nu?... Sprake schenken aan het onbezielde en aandoenlijkheid aan het alledaagsche, treuren over de vergankelijkheid van al het bestaande, aanhoudend droomen en de teergevoeligste en vreemdste gewaarwordingen verwekken over de onbeduidendste dingen 't Laatste werk van P. LOTI is naar dien trant: *Le Livre de la Pitié et de la Mort*. 't Is een boek vol weemoed, waarin hij hoofdstukken gewijd heeft aan de levensgeschiedenis van twee katten, aan de ziel van het slachtvee, aan de smert van een ouden boef over een verdronken vogelken, waarin hij een gesticht van ongeneesbare kinderen, een doodgewoon sterfbed van eene doodgewone oude dame en een stokoud japaansch echtpaar beschrijft

Busken Huet. - Het n^r van 15 Juli van 't *Ned. Museum* ontleedt het tweede deel der brieven van HUET, geschreven tijdens zijn verblijf te Parijs, Wat meest in deze brieven uitkomt en afsteekt, 't is de verachting van den criticus voor zijne medeburgers en hunne letterkundige ontwikkeling, zijne kleinachting van de groote eeuw der Nederlandsche Letterkunde.

Ondersteuning der Letterkunde. - De heer SLINGENEYER vroeg in de Kamer dat de letterkunde dezelfde ondersteuning zou bekomen als de beeldende kunsten genieten. Dat ware recht en rechtveerdig als het onpartijdig geschiedt, als het bestuur bij voorbeeld, volgens het voorstel van de *Vlaamsche School* de prijskampen en uitgaven van Davidsfonds, Willemsfonds, Taalverbond en andere gilden zou beschermen.

Versmaat. - Aan de leeraars der dichterscholen bevelen wij de diepgrondige vergelijkende navorschingen over maatkunde, die sedert afl. 4 in het *Muséon* van dit jaar verschijnen. De schrijver leert o a. dat de dichtkunst den ongebonden trant toenadert en dat hetgene men dichterlijke vrijheden pleegt te noemen, niets anders en zijn als overblijfsels uit de oude taal.

Gustaaf D'Hondt. - In eene beoordeeling der *Schetsen en Novellen* van G. D'HONDT lezen wij: 'In Vlaanderen huist een zeer ontwikkeld volk. Boeken en tijdschriften verschijnen in geen

enkel land zoo groot in getale als daar. Uit een zoo werkend, denkend en scheppend volk zal gewis te eeniger tijd weer een groote letterkundige verrijzen, aan wiens hersenen ook deze schrijver arbeidde. Hij heeft gewerkt, bewonderd, gedweept. Die onbestemde drang tot schrijven, welke het jonge Vlaanderen bezielt, is ook in GUSTAAF D'HONDT gevaren, en heeft zijn scheppingskracht opgewekt. Hij streve er naar, zich zelf te zijn, waar en natuurlijk. GUSTAAF D'HONDT met zijn dichtergemoed bedenke, dat hij schrijft voor een nuchtere wereld, die rijp is aan ervaring, en in het hart moet worden gegrepen door Novellen en Schetsen, die het merk dragen van meer natuur en minder kunst, dan zijne verhalen inhouden' (Ned. Spectator, Augustus.)

Victor Hugo. - Een Vlaamschgeboren liefhebber van Fransche letterkunde bespot E. BIRÉ, die in den *Correspondant* maanden lang Victor Hugo naar het leven afgebeeld en nog al onbermhartig het masker afgerukt heeft, omdat het getal der bewondetaars van VICTOR HUGO niet vermindert en dat de verkoop zijner werken in vijf jaar meer dan zeven millioen heeft opgebracht. Dat bewijst niet dat E. BIRÉ ongelijk heeft: om zijn ongelijk te doen blijken behoeft men hem niet te bespotten, maar te weerleggen.

Em. Hiel. - De *Verslagen* der Koninklijke VI. Academie brengen ons *Rykhilde 's vizioen*, een gedicht van EM. HIEL: 't is eene mijmering van Rijkhilde over hare lotgevallen en hare bekeering terwijl zij in 't kasteel van Scarphout, tusschen de duinen aan 't zeestrand gevangen zit.

EM. HIEL bezingt vrouwen en typeert heldinnen uit de geschiedenis, die hij in een belangwekkenden, dichterlijken toestand weet te stellen; tusschen de zangen en de uitboezemingen der omgeving die de heldinne vijandig of bevriend is, loopt eene vurige driftige alleenspraak die ons het wel en wee, de gevarenissen en de hertstochten van den hoofdpersoon van het monodrama openbaart. De dichter zweeft boven het gebied der werkelijkheid en zou gepaster zijn gewrocht eene *fantasie* noemen. Hij zou ook wel doen met zijne dichtveerdigheid en zijn meesterschap over de taal, ons eenige dichtregels te schenken, die wij met geestdrift mogen aanhalen en in 't gulden boek der Nederlandsche letteren bewaren.

Geschiedenis onzer Letterkunde. - De *Dietsche Warande* n° 4 bespreekt de bijdrage van Adv. ADOLF PAUWELS in den *Globus* 'Der Vlamische Sprachstreit' en zegt: 'Twee hoofdpunten worden echter door den warmen verdediger der nationale zaak over het hoofd gezien. Ten eerste, al wat er op de meisjesscholen niet voor de Vlaamsche belangen wordt gedaan; ten tweede, hoe zeldzaam men zich met de studie der taal en letteren van de voorvaderen bezig houdt.'

Jordaens. - De Antwerpsche maatschappij ter aanmoediging der schoone kunsten gaf aan hare leden eene voortreffelijke koperets van FRANS LAUWERS, naar de schilderij van Jacob Jordaens:

Zoo de ouden zongen
Zoo piepen de jongen.

Friesche Letteren. - Onze lezers kennen den Standfries JOHAN WINKLER; zij weten ook welk gemoedelijk, welk zoetvloeiend Dietsch uit zijne penne komt gevloeid; zij weten misschien niet dat er in 't Noorden van Nederland een volk leeft hetwelk van oudsher en heden nog het toogbeeld wedergeeft van den alouden, ongeschonden Germaanschen aard, dat de merkweerdige Friesche taal met veel belang door de Nederlandsche en Duitsche spraakgeleerdheid gewikt en gewogen wordt, dat de Friesche letterkunde in 't verleden gebloeid heeft, en in onze eeuw herboren nog heerlijk voortleeft! Welau, gansch de Friesche beweging, die hier ook dient gekend en geschat, wordt meesterlijk beschreven door onzen medewerker, den vrijen en onverbasterden Fries JOHAN WINKLER, in den *Tijdspiegel* van dit jaar, in een opstel dat de volgende Friesche hoofding draagt: *Ytelike bledsiden oer Fryske Tael- end Skriftekennisse*.

Rossi. - Wie de vertooningen van SHAKESPAERE door *Ernesto Rossi* hebben bijgewoond, kunnen den indruk dien zij genoten vernieuwen bij 't lezen der geestdriftige beschrijving van POL DE MONT in de *Vlaamsche School*: 'Welk een wonder, welke eene wonderbare eenheid van wonderen: de mensch! Een wonder die *gestalte*, parende al de buigzaamheid van de sierlijke slang met al de kracht van den gespiegden leeuw, vertoonend in elk individu haar eigen stempel, produkt en meest opvallend uiterlijk teeken van levenswijze, opvoeding, karakter, afkomst, ras... Een wonder, die *houding*, veranderlijk en veelvuldig als de uiterlijke vorm der wolken aan den hemel, nederig of gluiperig, deemoedig of norsch, zedig of uitdagend, droevig of blijde, al naar gevoel en gedachte van het vluchtigste oogenblik het medebrengen! Een wonder, die *hand*, op zich zelf reeds een kunstwerk van voornaam gehalte, hebbende eigen houding, gebaar en expressie, sprekende een eigen, vast onder alle hemelstreken verstaanbare taal, dalend en rijzend, sluitend en ontlukend op den golvenden rythmus van hartstocht of redeneering, bezittende, in haar dubbel bestaan, het vermogen tot streelen en kastijden, tot lokken en verjagen, tot lietkoozen en tot wonden! Een wonder, dat *gelaat*, spiegel van den innerlijken mensch, wiens adel of gemeenheid van karakter het reeds verraadt in den sculpturalen vorm van kinnebak en mond, neus en voorhoofd, terwijl het, door het enkele bewegen van spier of vezel in wang of kin, ook nog de geringste schakeeringen des gevoels kan verduidelijken. En in dat gelaat, twee nieuwe wonderen, die *oogen*, tot wier samenstelling de natuur zich bediende van geheel bijzondere stoffen, als achtte zij vleesch en wervels des overigen lichaams niet edel genoeg en subtiel, om er die beide schildwachten en tolken der ziel uit te vormen:

schildwachten en tolken, ja! schildwachten voor de buiten- en telken voor de binnenwereld, tooverspiegels, geïncrusteerd in den grooteren spiegel van het gelaat, om dezen te verlichten, te versieren, voorzeker, maar tevens om met tiendubbele intensiteit uit te drukken, al wat uit den levenden, sprekenden, handelenden mensch van binnen naar buiten straalt; twee wonderen, die oogen, blinkende nu in gewilde, onstoorbare klaarheid, zonder ook het minste te verraden van wat daarbinnen onder de hersenpan of in hart en nieren omgaat en broedt; vonken schietende straks, van haat of liefde en ook wel van beide te gelijk, vonken die de medemensch in zijn oog, in zijn ziel voelt dringen, en die hem, op zijne beurt, haten of beminnen doen; zich hullend nu, bedeesd en nederig en zedig, in het nevelige waas van smart of schaamte, doch opvlammend weer straks en flonkerend, heller en schooner dan ooit, onder het dubbele, edelgevormde portiek van wenkbrauw- en wimperpaar...

En dan - dat laatste, wellicht nog hoogste wonder, *die* hemelsche *stem*, rijker en fijner besnaard dan de zevensnarige lura der Aëden, buigzamer en voller dan de gevoelvolle cello zelf, in zich vereenigende den innigsten pit, het fijnste en beste van alle geluid, het weze dan natuurlijk of kunstmatig, van het suizelen van den lispelwind in het groen, langs het schetteren der klaroen op het slagveld, tot het brullen van den leeuw in de woestenij..'

Verlaine. - Zou het waar zijn? Een franskilijon beweert dat VERLAINE de grootste katholieke dichter is die sedert vijf of zes honderd jaar bestaan heeft! (*Mag. littéraire* 15 Juli.)

Byron. - FR. WESTENHOLZ heeft zijne studiën gewijd en hulde gebracht aan Byron als dramadichter. Was Byron een ware dramadichter? Neen: hij dichtte enkel uit liefhebberij, aangezien hij zijne stukken voor het tooneel niet gemaakt heeft. Daarbij zijn de ontvouwing en de handeling van het onderwerp zeer zwak en de ontwikkeling der geaardheid van BYRONS helden onbeduidend. (*Ueber Byrons historische Dramen*, bij Frommanns te Stuttgart.)

Nabur Martins. - Leest in de *Vlaamsche school* bl. 97 eene geleerde bijdrage van WILLEM ROGGHÉ over het bekende autaarstuk, in 't voormalig Groot Vleeschhuis te Gent op den muur geschilderd en aan Nabur Martins, een kunstenaar uit de vijftiende eeuw toegeschreven. Het is zeer merkwaardig omdat het de oudstgekende muurschildering in olieverf is.

Letterkundige werken. - Verschenen:

Te Parijs, bij Hachette: LICHTENBERGER H. *Le Poème de la Légende des Nibelungen*.

Te Parijs, bij Lecène: ALBERT M.; *La Littérature française sous la révolution, l'empire et la restauration*. (fr. 3,50).

Te Leipzig, bij Brockhaus: GASTER M., *Chrestomathie roumaine*. 2 deelen (M. 18).

Te Rudolstadt, bij Dabis: DEIKE W., *Schillers ansichten über die tragische Kunst, verglichen mit denen des Aristoteles*. (M. 1,60).

Te Dresden bij Ehlermann: *Grundriss zur Geschichte der Deutschen Dichtung*, door KARL GOEDEKE.

Te Londen bij Kegan Paul, Trench en A^{en}: FEIS J., *Shakespeare and Montaigne*.

Te Londen bij Macmillan: SIDNEY COLVIN, *Letters of John Keats*.

Wetenschappen.

Frankrijk. - L. GAUTIER had beweerd (*Revue des q histor.* VII, 84) dat *France* in 't Roelandslied met eene dubbele bediedenis wordt gebezigd: de naam beteekent 1° Neustrië en Austrasië, 2° geheel het rijk van Karel den Groote.

Die leering van L. GAUTIER is valsch, zooals het blijkt uit een proefschrift dit jaar ter hoogeschool van Straatsburg verschenen. (*France, Franceis, Franc im Rolandsliede*. Inaugural-Diss. von J.Th. HOEFFT). Het vloeit uit al de oorkonden van de 6^e 7^e en 8^e eeuw dat *France* enkel Austrasië te bedieden heeft. In de 9^e eeuw begint die benaming ook op een Gallisch gewest toegepast te worden en loopt Frankrijk van het Noorden der Seine tot aan den Rhijn.

Leo XIII. - Een anti-Roomschgezind blad, de *Nederlandsche Spectator*, brengt hulde in dezer voegen aan LEO XIII: 'Het pausdom van Leo XIII zal bij alle geschiedkundigen steeds in gezegend aandenken blijven. De openstelling der Vaticaansche archieven voor het wetenschappelijk onderzoek is toch eene daad, die in de annalen der historiographie als van blijvende beteekenis verdient vermeld te worden.' (25 Juli.)

Franken. - Ons, afstammelingen van de Nederfranken, moet het belang inboezemen wat MEIER schrijft over de Franken in de Rhijnlanden. Leest zijne schoone bijdrage *Zur Sprach-und Literaturgeschichte der Rheinlande*, in de *Beitrage* van Sievers XVI bl. 64.

Aristoteles. - In ons laatste overzicht hebben wij wat kwaad gezegd van de *Politeia* van ARISTOTELES, wier uitgave dit jaar zooveel gerucht maakte in de geleerde wereld; onder geschiedkundig opzicht zullen wij ze ditmaal wat loven omdat ze nog al veel nieuws aan het licht brengt wegens de belangrijkste tijden en mannen uit de geschiedenis van Athenen, en namentlijk aangaande Solon, Aristides en Pericles.

Amerika. - Onze medewerker M. DE CEULENEER schreef in de *Mémoires couronnés* der Academie van België (XLV), een opstel over een oud bronzen stuk van den Louvre. Deze oudheid is een hoofd en zij zou het hoofd verbeelden van eenen Indiaan,

eenen ouden bewoner van Amerika, omdat er Indianen schipbreuk leden op de kusten van de Noordzee. Een Germaansch opperhoofd zou dit bronzen stuk, 63 jaar voor onze tijdrekening aan QUINTUS METELLUS besteld hebben.

Voorgeschiedkunde. - Te Mesvin had men in eene laag van het derde aardkundig tijdvak eenige keien en steenbrokken gevonden. Wat wondere ontdekking! Wat ontroering in de groote wetenschappelijke gilden. Die keien, volgens het oordeel van E. DELVAUX, waren gekapte steenen werktuigen, en die werktuigen moesten door een zeer wild wezen, waaruit later de mensch gewassen is, gebezigd geweest zijn. Wat stelsels men al op een hoop keien kan bouwen! (R. des Q. scientif. Juli 91.)

Eigenheidkunde of Physica. - De *Student* n° 4 '91 vermeldt ons dat niet PASCAL, maar wel SIMON STEVEN de grondstelling van de gelijkheid der drukking van de vochten heeft gevonden. Dat werd over veertig jaar door ARAGO aan QUETELET bekend.

Chinakunde. - Niets is belangrijker in de geschiedenis dan de nauwkeurige beschrijving van het dagelijksch en huiselijk leven in 't verleden. Daarom lazen wij met genoegen in 't *Muséon* van Augustus, de bijdrage van den hoogw. heer DE HARLEZ: dank aan zijne kennis der taal van China, waarin hij bijkans alleen in Europa uitmunt, kan hij de oude godsdienstige boeken van dit land overzetten en beschrijft hij ons al de plechtigheden van het huwelijk in China, over 25 eeuwen.

Het Vasteland. - Men zegt, al het water stroomt naar de zee: welnu, de aarde stroomt er ook naar toe, en als 't alzo voortgaat tegen dat vier miljoen jaar verlopen zullen zijn, blijft er geen enkel zandkorrelken meer over, dat in den grond der zee niet begraven zal liggen. Dat verzekert ons M. DE LAPPARENT, met cijfers, in de *R. des Quest. Scientifiques* van Juli laatstleden.

Lichtkunde. - Wat wondere toepassingen van het onderzoeken en ontleden van het licht, van het afprenten en waarnemen van het kleurbeeld! Voor iedere ster, hoe ver zij ook afgelegen is, die ons genoegzaam licht toezendt om den lichtontleder te beroeren, kan men in de studie van haar kleurbeeld gaslaan, uit welke stoffe zij bestaat, welke bewegingen zij heeft, hoe groot en hoe zwaar zij is en welke hemelbaan zij belooft.

Friesland. - Heden vallen de *ethnographie* of volksbeschrijving en de *ethnologie* of volkenkunde zeer in den smaak; men verwaarloost evenwel maar al te dikwijls de kennis van zijnen eigenen stam, de studie van de vaderlandsche volkseigenheden; wilt ge wegens uw Dietsche volk, en vooral wegens het aloude volk der Friesen, onderwezen worden, leest in den *Globus*, Band 60 van n^r 2 tot 6 het diepdoordacht en geestdriftig opstel van JOHAN WINKLER over *Friesland, Friesen und friesische Sprache in den Niederlanden*.

Taalgeleerdheid.

Oudkeltisch. - ALFRED HOLDER geeft bij Teubner te Leipzig een kôstelijk werk uit. Jaren lang heeft de taalkenner opschriften en munten, oude schrijvers en levens van heiligen uitgepluisd en al de Oudkeltische woorden verzameld. Nu is zijn *Alt-Celtischer Sprachschatz* onder druk: de eerste aflevering is reeds verschenen.

Particularism. - WILLEM DE VREESE bepreekt in het *Ned. Museum* van 15 Juli het werk van FRANS VAN DEN WEGHE over ALBRECHT RODENBACH. Hij zegt o.a.: 'Ik kan het niet billijken dat de heer VAN DEN WEGHE eene lijst woorden en uitdrukkingen samenstelt, door RODENBACH en andere particularisten gebruikt, en die als "anormaal" veroordeelt. Immers, die woorden hebben, zoo goed als algemeen Nederlandsche, recht van bestaan... Daarenboven bevat die lijst een groot getal woorden, die niet specifiek Westvlaamsch zijn.'

Indogermaansch. - KAREL BRUGMANN en WILLEM STREITBERG geven te samen bij Trübner te Strasburg, een nieuw tijdschrift uit voor de Indogermaansche taalkunde, te weten: *Indogermanische Forschungen*. Het kost 18 Mark.

Oudgermaansch. - In 1883 ontdekte men bij Housesteads in Engeland op eenen heidenschen altaar de twee volgende opschriften:

Deo Marti et duabus Alaisiagis et numinibus Augustorum Germani cives Tuihanti cunei Frisiorum Ver. Ser. Alexandriani v.s.l.m.

Deo Marti Thingso et duabis Alaesiagis Bede et Fimmilene et numinibus Augustorum Germani cives Tuihanti v.s.l.m.

Wat beteekent *Alaisiagis*, *Alaesiagis*?

FR. KAUFFMANN vindt in *Alaisiagae* het voorvoegsel *al(a)* en het oorgermaansch *aizō* dat voor hem de oorspronkelijke gedaante is van de Oudgermaansche woorden: oudhoogd. *êra*, ondfr. *êre*, oudnoordsch *eir* enz. Van **aizō* kan hij dan gemakkelijk **aiziag*-afleiden. Om den zin te bepalen denkt hij aan de Skandinaafsche afgodin *Eir* die zeer hulpveerdig is. Het dunkt ons dat sommige Duitsche taalgeleerden uitnemende stout worden in hunne afleidingen. (*Beitrage XVI*, bl. 200.)

Er. - A. JOOS, die zeer schoone taalkundige bijdragen opstelt voor het *Katholiek onderwijs*, handelt in het n^r van Augustus laatstleden over *het* en *er*.

Er is o.a. een voornaamwoord in de schrijftaal.

Wat is *er*? VERCOULLIE zegt dat het de tweede naamval meervoud *dier* is. met verdoffing en weglating der *d*.

Er staat alleen in de geijkte taal. De gesproken taal bewaart de andere gedaanten van het voornaamwoord:

'Dat *er* is de genitief meervoud van het voornaamwoord

dat in 't mannelijk enkelvoud den genitief *es*, den datief *em* en *en*, den accusatief *en*, en in 't onzijdig enkelvoud den accusatief *et* heeft... Men denkt dat het aanhangend *i*, dat hier en daar als mannelijk enkelvoudig onderwerp voorkomt, er de eenigste vorm van is.'

Men zegt ook in den eersten naamval *e* en *en*: *komt en? komti! E komt?*

'Al deze vormen staan duizend keeren in onze oude schrijvers en leven nog voort in vele streekspraken.'

Dat voornaamwoord bestaat ook op zijn eigen in het Oudnederfrankisch, het Oudsaksisch en het Oudfriesch waaruit onze taal gesproken is. Daar bestonden immers in 't Oudgermaansch twee onderscheidene voornaamwoordstammen: *hi* en *i*.

Oudsaksensch. - Bij Brill te Leiden is de *Altsächsische Grammatik* van BEHAGHEL en GALLÉE verschenen.

Wat is het Oudsaksensch?

Het is een oude Nederduitsche tongval, die in nauw verband staat met het Oudengelsch, het Oudfriesch, en het Oudnederfrankisch.

Wie sprak het Oudsaksensch?

Het werd gesproken door de Saksen (verbond van kleine Germaansche volkeren) eerst aan den oostkant der Nederelbe gehuisvest en na de derde eeuw ook de Cherusken, de Fosen, de Angriwaren, de Chauken, de Noord-Thüringers, de Borukters en de Tubanten bevattend. Ten tijde van Karel-den-Groote stonden zij bekend en verdeeld als Westfalen, Engers, Oostfalen en Noord-albingiërs.

Waar werd het Oudsaksensch gesproken?

In eene streek die tusschen de volgende grenzen ligt: de scheidsgrens loopt langs de Elbe en de Saale, langs den Unstrut, van Münden aan den Wesel naar Valbert, van daar naar Elberfeld en Werden, langs den ouden Ysel west van Doetinchem en oost van Zütten, om in de nabijheid van Gorsel over den Ysel te gaan en weldra wederom oostwaarts recht naar Groningen te buigen en van daar langs de Friesche gewesten.

Welke zijn de overblijfsels van het Oudsaksensch!

Eerst hebben wij den Heliand, een vermaard Oudgermaansch heldendicht, en dan eenige kleine oorkonden uit verscheidene streken en kloosters herkomstig. Gelijk wij overjaar schreven, zal GALLÉE al het Oudsaksensch, dat er bestaat, heruitgeven.

Het Oudsaksensch is voor ons merkwaardig daar er ook sporen van deze oude sprake in onze Vlaamsche tongvallen te vinden zijn. Geene beoefenaars onzer Vlaamsche streekspraken kunnen deze spraakkunst missen.

S.P.

Naasteliefde.

't Was de eerste Mei. - Hoe denkt ge bij dat woord,
 Aan al, waarmee de Lente 't hart bekoort:
 Aan zonneschijn en dauwdroplansen,
 Aan vogelzang en levensvreugd,
 Aan looffestoen en bloemenkransen,
 Aan 't zoet der lieve blonde jeugd.

't Was de eerste Mei. - En 't arme volk,
 - Het volk, dat slaapt en zwoegt, dat wentelt in een kolk
 Van diepe ellend' naar ziel en lichaam beide,
 Dat blindlings gaat, waar booze heerszucht 't leidde, -
 Dat volk had zich dien dag
 Ten feest verkoren,
 En wilde in gansch Europe aan 't hoog gezag
 Zijne eischen - recht of onrecht - luid doen hooren.⁽¹⁾

 Arm volk, helaas!
 Lichtzinnig, ja, en dwaas
 Laat ge u ten afgrond voeren,
 Waar nood en dood,
 Gebrek voor vrouw en kind aan geld en brood,
 U als hun prooi beloeren.

't Was de eerste Mei. - En, trouw, aan 't ordewoord,
 Verliet het volk op meenge plaats het werken,
 En trok, wild tierend, langs de straten voort,
 Om, door zijn machtbetoog, zijn wil te sterken.

(1) Op 1sten Mei 1891 had het werkvolk besloten in gansch Europa (ja, zoo 't scheen, in gansch de wereld) het werk te staken, en eene machtige betooging in te richten voor zijne vermeende, zoo wel politieke als andere rechten. (Zie de dagbladen van dien tijd)

Gelukkig, waar 't bij zulk betoogen bleef!....
 - Maar wee! wanneer de stroom woest uit zijn bedding dreef:
 Dan rolt hij bruisend voort, langs dorp en tuin en velden,
 En laat verwoesting na, alwaar zijn baren welden. -
 Zoo ook het volk: is eens zijn kracht ontboeid,
 Zijn drift in 't bonzend hart ontgloeid,
 Dan kent het recht noch wetten,
 En wil verpletten,
 Wie tegen hem zich durft verzetten.

Zie ginds, daar giert de volksdrom aan:
 Men zwaait het r o o d e vaan,...
 Men huilt oproergezangen,
 En rukt vooruit in dichtgesloten rangen.
 Gelijk een sneeuwlawien, die van de bergen rolt,
 Zoo groeit de schare,
 Terwijl ze onstuimig voorwaarts holt....
 O! God beware!
 Daar staat een legermacht,
 Die deze menschenzee in al heur kracht
 Weerhouden wil. Maar, uit het volk
 Berst nu, als uit een donderwolk,
 Een hagelbui van steenen
 Op 't leger los, snort om de ruiters henen
 En werpt er enklen uit het zaâl.....
 Nu dringt het voetvolk voor met kolf en staal;
 De volksdrom weet van staan noch wijken:
 - Daar klinkt 't bevel 't geweer te strijken;...
 Nog wijkt men niet; het volk staat als een muur....
 - Daar klinkt het weer: 'Legt aan! geeft vuur!'
 - Geweren knallen,....
 En mannen, vrouwen, kindren vallen....
 En kermend, huilend vliedt het al dooreen!
 Doch zie! één man dringt door den volksdrom heen:
 't Kruisbeeld ter hand, met open armen,
 Werpt hij vóór 't leger zich - hij, gansch alleen -
 En roept: 'Houdt op! erbarmen!
 Reeds bloed genoeg gestort! - Wilt gij een offer meer,
 Schiet mij dan neer!'

En wie, wie is die held der helden,
 Die zoo voor 't arm misleide volk
 Zich zelf ten offer stelde?...

Wie anders, dan des Heeren tolk,
De dienaar van den God des Vredes⁽¹⁾.

Zoo gaf weleer, in 't afgedwaald Parijs,
Een Prins der Kerk voor 't muitend volk zich zelven prijs:⁽²⁾
- Hij, ondanks 't woên des aangehitsten veedes,
Hij klimt, d'olijftak in de hand,
De barricaden op: - een schot ontbrandt,
Een kogel treft den christen held in 't harte,
En slaat meteen heel Frankrijk diep in smarte.

Doch hier, was onze held ook even groot,
Hij bleef gespaard:
Geen krijgsman schoot
En 't muiten was bedwaard.

Maar, bij 't teruggewijken
Des volks, bleef gansch het plein bezaaid met lijken
En zwaar gekwetsten. Welk een ijslijk tafereel!
Zulk lot dan, werkliên, was uw deel,
In plaats van 't overzalig Eden,
Dat uw misleiders u verhopeden deden!
Wat weeûwen, weezen gij in bittren nood,
In d'afgrond der ellende stoot!

Doch, bij dit treurtooneel, vol smerte,
Roert menig liefdewerk ook diep het herte:
Daar knielen vrouwen, slank en teêr,
In 't zwart gehuld, en 't harte vol erbarmen,
Bij dooden en gekwetsten neer;
Zij torschen ze op hun tengere armen,
En dragen ze, besmeurd met bloed en slijk,
In hunne stille bedewijk,
Tot gast- en doodenhuis herschapen.
En daar begint, met hoop en moed,
Het reinigen van slijk en bloed;
Verfrisschend vocht net mond en slapen,

- (1) De Eerw. Heer MARGERIN, pastoor te Fourmies in Frankrijk wiens lof om dit feit door eenen Minister in de Kamer der Republie te Parijs is uitgesproken.
(2) Mgr. AFFRE, aarbisschop, den 25 Juni 1848.

't Verscheurde kleed wordt afgerukt,
Een zacht verband op elke wond gedrukt,
En wie nog leeft, gelegd te bedde,
Met hoop, dat liefde en zorg hem redde.

Ziedaar een Zuster aan het werk
Met eenen man, van lichaam zwaar en sterk,
Maar door een kogel vlak de borst doorschoten;
Voor hem geen hoop op redding meer;
En angstig praamt de Liefdezuster zeer,
Dat hij zich met den Opperheer
Verzoene. Doch, hij 's vast besloten:
Hij wil geen priesterhulp in stervensnood.
'In naam van God, gedenk uw ziel!' zoo smeekt zij teêr;
- 'Ik ken geen God, geen ziel!' snauwt barsch hij weer. -
'In naam dan van uw moeder!' - 'Die is lang al dood!' -
'Zij bidt voor u daarboven.' - 'Bidden? zij? geen nood!
De dooden bidden niet; want d o o d is d o o d !' -
'In naam van uwe vrouw, uw kindren?'
- 'Hoe of ik sterf, wat kan 't hen hindren?' -
'In naam van U dan, van uw e i g e n bloed!?'
- 'In u w e n naam! want gij, ge zijt te goed' -
Zoo snikt hij plots - 'waar heb ik 't ooit verdiend,
Dat ik door u, mij vreemd, zoo word bemind?' -
En tranen bigglen langs zijn bleeke wangen.
Hij heeft gebiecht, zijn Heiland eerbiedvol ontvangen,
En dan getroost aan de aard' vaarwel gezeid.
- Zoo redt de liefde, wen ook 't lichaam sterft,
Nog de eedler ziel, die 't leven erft
Voor de eeuwigheid.

Intusschen schaft de Eerweerde Moeder,
Zij selv', schoon hoog bejaard, den dooden 't grafgewaad,
En huivrend roept zij d'Albehoeder
Om deernis aan, bij 't geen zij gadeslaat:
Want zie, 't ontkleeden van de lijken
Doet spoedig de uiterste armoê blijken;
Bij enklen faalt zelfs 't doodenhemd;
En, 't hart van droefenis beklemd,
Haalt fluks de Moeder 't witte linnen
Uit de eigen kast, om de arme bleeke leên
Der offers van den dood te kleên:
Dat heet den naaste lijk zich zelve minnen.

Als nu dit liefdeplegen is verricht,
 En lijk bij lijk daar rein ter zale ligt,
 Werpt zij zich vóór het kruisbeeld neder
 En smeekt den Opperrechter teeder:
 'O Zaligmaker, Jezus zoet!
 Gedenk, dat Gij uw dierbaar bloed
 Voor hen ook hebt vergoten!
 En, hebben zij soms veel misdaan,
 Och, wil hun ziele niet verstooten,
 Zooveel toch hebben ze uitgestaan!
 Vergeef hun, Heer! zij wisten niet wat zij misdeden,
 Zoo hebt Gij zelf aan 't kruis voor hen gebeden:
 Blijft hun nog schuld, laat mij, o Heer, laat mij voldoen!'...
 En, vóór elk lijk stil neergegleden,
 Drukt zij op ieders hoofd den zaalgen vredezoen.

O Geesten van hierboven,
 Hoe moet ge uw Schepper loven,
 Als de aarde u zulk tafreel te aanschouwen biedt!
 Zegt, zijn zoo 'n menschenenglen
 Niet waard hun stem te mengen
 In 't eeuwig koor, in 't godlijk hallelid?

Leent, Serafs, leent me uw klanken
 Om God den Heer te danken,
 Dat zijne gunst op 't nedrig wereldrond,
 Bij 't droef verval der zeden,
 Bij 't wet- en rechtvertreden,
 Nog zooveel deugd en reine liefde jont.

'Heilig, heilig, driemaal heilig!
 Buiten God is 't nergens veilig⁽¹⁾.
 God alleen schenkt heilgenâ,
 En zijn Kerk doet wonderwerken,
 Die elks hoop en moed versterken:
 Dank! heb dank, o God! halleluja!

Antwerpen, Juni 1891.
 FRANS WILLEMS.

(1) JOOST VAN DEN VONDEL: *Lucifer*. Rei der Engelen.

Pastoor Schuermans.

EENE sympathieke figuur der Vlaamsche Beweging is wederom verdwenen: de brave, hartelijke en levenslustige Pastoor Schuermans is den 30 Augustus laatst in zijne pastorie te Wilsele, zachtjes in den Heer ontslapen. Hij was te Campenhout geboren in 1821.

Het *Algemeen Vlaamsch Idioticon*, door vader David op touw gezet, scheen door den dood van den geleerden hoogleeraar te moeten onderblijven. Schuermans nam moedig de taak op zich, en 15 volle jaren bouwde hij onverdroten en onvermoeid aan dit eerste monument van ons Vlaamsch taaleigen. Konden sommige steenen beter gekozen geweest zijn en sommige materialen beter aangelegd, *elk in zijn voeg, elk in zijn schrijn*, zooals Dr Laurillard te Gent uitboezemde omtrent het taalmonument van Professor Mathijs De Vries, dat men zich herinnere dat de bouwmeester alleen stond, dat hij de eerste taalarchitect was, de eerste taalopdelver, en dat De Bo, Tuerlinckx, Joos en anderen, hun ontginningswerk nog niet begonnen hadden.

Hij was niet alleen ijverig op het veld der taal, hij ontgon ook de mijnen der geschiedenis, hij gaf zijne godvruchtigheid lucht in menige geestelijke werkjes, en soms ook beklom hij den zangberg der Muzen. Zoo schreef hij *Onze lieve Vrouw van Rimini*, *Veldtocht der Franschen en der Hollanders in België*

ten jare 1635, Leven der Heilige Lucia, De Fratricellen en Beggaerden, Belegering van Leuven in 1635, enz. enz.

In tijdschriften en in bladen kwamen ook vele bijdragen van hem voor, inzonderheid over de Vlaamsche Beweging en onzen taalstrijd. Alhoewel slechts gesticht in den avond van zijn leven, mocht *Het Belfort*, waaraan hij eene bijzondere voorliefde toedroeg, zich dikwijls verheugen in zijne medewerking. Het is ons een zoete plicht hem er hier hartelijk dank over te zeggen.

Was de duurzame overledene de werkzaamheid zelve, hij was nog meer de man van geloof, hoop en liefde in en voor de moedertaal. Zelf blaakte hij van ijver, en hij bezat de kunst, de jeugd met zijn heilig vuur te bezielen. Ook waren de bijeenkomsten van de studentenmaatschappij 'Met Tijd en Vlijt' te Leuven, hem ware feesten, welke hij nooit verzuimde bij te wonen.

De studeerende jeugd dat waren altijd zijne welkome en geliefde gasten. Ook herinner ik mij met ontroering onze Vlaamsche pelgrimagiën naar het Vlaamsche Wilsele, wiens nederige pastorie jaarlijk het hotel Rambouillet van de Vlaamsche jeugd der Alma Mater mocht genoemd worden.

Daar woonde met Schuermans zijn even letterlievende en geestdriftige onderpastoor Heyndrickx. Ho! wat is er daar op het welvaren van den Vlaamschen strijd gedweept, gedroomd en ook getoost!

Ook is het in de pastorie van Wilsele dat het Davidsfonds geboren is, dat machtig Davidsfonds, dat nu geheel het land als met een net van afdeelingen overdekt, dat boven de 7000 Vlaamsche mannen in het gelid geschaard heeft, en dat de verpersoonlijking is der Katholieke Vlaamsche Beweging. Het was in 1874: eenige studenten, aangevoerd door onzen betreurden vriend Julius Plancquaert, hielden raad met Schuermans, zij legden de eerste grond-

vesten, zij zonden gezanten naar de brandpunten van het Vlaamsch, naar Gent, naar Antwerpen, doch inzonderheid naar Sint-Nicolaas bij den Eerw. heer Claeys en den Eerw. heer Stillemans, (thans bisschop van Gent), en welhaast klonk de blijde mare over het land dat de katholieke Vlamingen ook hunne gilde zouden bezitten, welke de verspreide krachten in éénen machtigen bond zou vergaderen en vertiendubbelen in macht, in kracht en in invloed.

Voorwaar, het wordt te veel vergeten, die stichting is een der schitterendste paarden in de eerekroon van Lodewijk-Willem Schuermans. Door een gedenkteeken op het stille kerkhof van Wilsele moest het Davidsfonds dit feit vereeuwigen.

Pastoor Schuermans was een der medestichters der *Zuidnederlandsche maatschappij van Taalkunde*, deze eerste Vlaamsche academie op onzen bodem. Later, als de *Koninklijke Vlaamsche Academie* tot stand kwam, werd er hem als blijk van hulde en waardeering een zetel ingeruimd.

Hij was verder een deugdzame priester, wiens gemoed klopte voor den dienst van God en het welzijn van zijnen evennaaste. Naast deze eerste verplichtingen en die van zijn heilig ambt, ging hem niets meer ter harte dan de vaderlandslievende en godsdienstbewarende strijd voor onze taal. Lezers van *Het Belfort*, veel heeft de man gedaan voor onze gemeenschappelijke zaak, laten wij hem dus van ons niet vertrekken alleenlijk met een woord van spijt over zijn verlies, en een woord van lof over zijne werkingen, dat onze afscheidsgroet een gebed zij voor de rust zijner ziel.

Ziehier, om de aardigheid, den feestdrank welken Dr J. Nolet de Brauwere van Steeland den Eerw. heer Schuermans toebracht, den 13 December 1868, ter gelegenheid van diens vijf-en-twintigjarig lidmaatschap in het studentengenootschap 'Met Tijd

en Vlijt' ter hoogeschool van Leuven. Ik vind dit stuk in een n^r van *De Beurzencourant* destijds te Gent verschijnende:

't Is lang genoeg, vol zorg' en mijmerij'.
Geplakt, gewroet in boeken en papieren.
Ontspan uw' geest; ontfrons nu 't voorhoofd vrij;
Laat uw vernuft dees hoogen feestdag vieren.

DIRK SMITS.
Nunc est bibendum

HOR.

Wien 'Tijd en Vlijt' ter harte gaat,
Wie wijn roemt boven water;
Rekruut of uitgediend soldaat
In 't kamp der *Alma Mater*,
Hoogleeraars, met of zonder bef,
Van wetenschap dooraderd;
Gij allen die, uit plichtbesef
Erkentlijk hier vergaderd,
Vierde-eeuwgetuige zijt geweest
Van 'Tijd en Vlijt's' Bestuurglans;
Stemt d'eersten dronk den held van 't feest:
Den wakkren, braven Schuermans!

Die eerste teug van 't paarlend vocht
Zij Hem gewijd, den braven,
Met hart en ziel der taal verknocht
En rijk aan geestesgaven.
Aan Hem zij de eer, waar de eerste flesch
Ontploft met schuimend knallen;
Aan Hem die, standvast op de bres,
Bewaakte vest en wallen
Van 't vaderlandsche spraakgebied,
Als voorpost op de muurschans,
Wie zwichten mocht, hij deinsde niet
De wakkre, brave Schuermans!

Wat hier zich opdrong uit de taal
Van vreemde spraakkornuiten,
Hij lichtte 't alles uit den zaël
En stiet het wijslijk buiten.
Van 't 'zartlijk wimmrend, landlijk schoon,'
Waarvoor 't gehoorvlies huivert;
Van duitsch gezwets en g[a]ller-hoon
Hield Hij ons Vlaamsch gezuiverd.
En weerden we al den stormloop van
Buur-mofferij en buur-fransch,
Wij danken 't meê den vromen man,
Den wakkren, braven Schuermans!

Getuige 't Idioticon
 Van 't denkend brein diens sterken!
 Hij was geen idioot, die kon
 Zulk woordenboek bewerken:
 Bont pak, gewestlijk aangevuld
 Met schat en kleur van streekspraak,
 Daartoe hoort kunde, taai geduld
 En letterzwoegers bleekkaak.
 Waar David's val den arbeid staakt,
 Wie waagt er de avontuur-kans?
 Wie, die het werk ten eind volmaakt?
 Het is de brave Schuermans!

Toch vond geen letterveld alléén
 Hem werkzaam op den akker;
 Nog elders sloeg Hij de oogen heen
 Steeds even vroom als wakker:
 Gespitst op louter waarheidszin
 En valsch begrip ter wering,
 Blies waakzaamheid in 't hart Hem in
 't Behoud der zuivre leering.
 Voor vreemde stelsels - stout en vrunk -
 Hield 'Tijd en Vlijt' zich puur gansch,
 En wijt daarvoor zijn' warmsten dank
 Den vromen, braven Schuermans!

En stond de kloeke borst dat uit
 Zoo'n vijf en twintig jaren,
 Het wettigt 't eens gestemd besluit
 Van juublen feestvergaren.
 Hem, die ons, vast een vierde eeuw lang,
 Zijn vriendschap heeft geschonken,
 Omringen wij in vriendendrang:
 Hem de eerste teug gedronken,
 En waar ooit hartlijke uitroep steeg,
 Zij 't in dit plechtig uur thans,
 Met roomers, driewerf vol en leeg,
 Ter eer des wakkren Schuermans!

A.

De Vlaamsche lier.

Aan E. WEEMAES, S.J.

bij de tweede uitgaaf zijner Gezangen⁽¹⁾.

O ja, 't is schoon, het vaandel planten
Voor vaderland en moedertaal.

E. WEEMAES. *Tegen zedellooze zangen.*

TOEN Gij, zestig jaar geleên,
Van de Zwitsersche Alpen daalde⁽²⁾,
Naar de Vlaamsche vlakten heen,
Waar U 't eerste licht bestraalde,
Droegt Gij niet het kruis alleen,
't Wapen van Loyola's telgen:
Even manlijk, even fier,
Tradt Gij op voor 't oog der Belgen
Met de aloude Vlaamsche lier.

Na den korten broederstrijd
Weer in stille rust gezeten,
Zag het Vlaamsche volk met spijt
Zijne taal in 't slijk gesmeten, -
Of de fiere Vlaamsche Leeuw
Wolf en jakhals na moest huilen,
Na den roem van vroeger eeuw
In het donker weg moest schuilen,
En in 't Fransch zijn schand verpruilen, -
Hij, gewoon aan jubelschreeuw!

- (1) Pas verschenen bij den heer H. Van der Schelden, Onderstraat, 24, Gent. In het *Bien Public* van 17 Augustus stond eene zeer vleiende beoordeeling over het werk.
- (2) De Eerw. Heer Weemaes vertoefde van 1828 tot 1833 in Zwitserland. Verschillende stukjes uit zijn dichtbundel dagteekenen uit dat tijdperk.

Dichter! U zegt Vlaandren dank.
 Door de Vlaamsche velden ruischte
 Weder Vlaamsche harpeklank;
 Uit den Vlaamschen boezem bruiste
 't Vlaamsche lied weer vrij en vrank.
 Gij hadt de echte snaar geslagen,
 't Vlaamsche vaandel hoog gedragen,
 Naast Cracco en Ledeganck,
 Vóór de Koninck 't licht zag dagen,
 Vóór wij 't eerste flikken zagen
 Van Gezelle's dichtersprank.

't Was het echte Vlaamsche lied,
 - Blij-godsdienstig, stil-verheven, -
 Dat uit vollen boezem vliet:
 Zóó er Vondels harp ontzweven,
 Zóó er Poirters' *Duifken* biedt.
 'k Mocht het in mijn kindsheid hooren,
 Daavrend door de tempelkoren,
 Ver van Vlaandrens grondgebied⁽¹⁾,
 En - wat heugnis ging verloren -
 Dichter! dát vergeet ik niet.

Niet alleen in 't heiligdom:
 Bij de wieg en op de graven
 Strooit uw lier haar liedren om,
 Spreidt uw veder dichtergaven.
 Naast een bruid en bruidegom
 Zingt Gij nonnen en begijnen;
 Naast de schooljeugd en den wees
 Doet Gij wie uw bladen leez'
 Helden, helden Gods verschijnen,
 Christus' wakkre paladijnen,
 Riddren zonder blaam of vrees.

(1) Sommige liederen uit de eerste uitgave (1852) werden door hunne opneming in het 'Handboekje voor Congreganisten' bij de Katholieken van Noord-Nederland algemeen bekend en geliefd.

Priester! wat uw priesterhand
In die vijftig, zestig jaren
Heeft op d'akker Gods geplant, -
Wat Gij mocht aan vrucht vergaren
Voor een beter vaderland:
't Staat in 's levens boek geschreven,
Waar geen menschenoog het ziet.
Dichter! wat uw zangster biedt,
Wat uw zilvren harp ontvliet,
Wat uw veder achterliet:
Dát blijft in ons midden leven,
't Onverfranschte Vlaamsche lied
Blijft door Vlaandrens beemden zweven,
En vergaat in de eeuwen niet.

Maastricht.

JAN DE BRABANTER.

Het congres van Mechelen.

ONDER de menigvuldige Congressen die in de laatste maanden werden bijeengeroepen, bekleedt het katholiek Congres van Mechelen den eersten rang. Het groot getal van aanzienlijke deelnemers, mannen van gevierden naam en gekende verdiensten; het plechtig openingsfeest dat andermaal den 'Franciscus' van Tinel ten beste gaf en andermaal het schitterend bewijs opleverde dat het Geloof evenmin den gloed der Kunst als het licht der Wetenschap uitdooft; de luister der algemeene vergaderingen en de naarstige werkzaamheid der verschillende afdeelingen waar voornamelijk de godsdienstige en maatschappelijke belangen in praktischen zin behandeld werden en die voor eendrachtige samenwerking den rechten weg hebben beschreven; de algemeene beteekenis zelve van het Congres dat zich in onmiddellijk verband met de pauselijke Encycliek over den toestand der arbeiders stelde, om dit richtend woord met eene grootsche betooging van de eenheid der geesten en harten in plichtbetrachting en opgewekten werklust te beantwoorden; die werkmans-vergadering, zoo roerend en zoo groot van beduiding, een echt verbroederingsfeest der onderscheidene maatschappelijke standen, in de belijdenis derzelfde waarheid, in de verdediging derzelfde belangen, in de betrouwende hoop der gemeenschappelijke zege vereenigd; dit alles behelst

redenen meer dan genoegzaam om uit te leggen dat de Katholieken zich zoo zeer over den uitslag verblijden terwijl van tegenovergestelde zijde zoo nijdig en spijtig wordt opgezien. 'Waarom kunnen wij hetzelfde niet?' luidt het daar op verwijtenden toon. 'Zijn onze hoofdmannen machteloos en lam geslagen? Blijven wij, met de armen gekruist, de machtig vooruitstrevende beweging onzer vijanden aangapen alsof voor ons de strijd uitgestreden ware?'

Door iedereen wordt dus het Congres als een uiterst merkwaardig en belangrijk feit erkend. De leiders en inrichters, met zijne Eminentie den Kardinaal Aartsbisschop van Mechelen aan het hoofd, maakten zich den dank der Katholieken overwaardig.

De Katholieke Vlamingen hebben in den plicht van dien dank een voornaam deel op zich te nemen.

Het inrichtend komiteit, met een voorstel van den heer Senator Lammens instemmende, heeft, voor het bespreken onzer Taal, op het programma der werkzaamheden van het Congres eene bijzondere plaats ingeruimd.

Het behouden bij de Vlaamsche bevolking van al wat Vlaamsch heet, van taal en zeden, is voor het bestrijden van het socialisme ten onzent van het grootste gewicht, gelijk het in den kamp tegen het liberalisme onontbeerlijk en oppermachtig is gebleken.

Daaraan werkt dan ook uit al hare krachten de Katholieke Vlaamsche Beweging, belichaamd in het Davidsfonds dat, naast de uitgaven van boeken en muziekstukken, zijne voordrachten en concerten, zijne bibliotheken en prijsuitdeelingen vermenigvuldigt en dat aan zijne zijde jeugdige Bonden ziet ontstaan, tot alle medewerking ten algemeenen goede vaardig en bekwaam.

Aan die noodzakelijke en vruchtbare werking hebben de hoogere standen over het algemeen tot heden geen dadelijk deel genomen.

Hunne volslagen onbekendheid met de Vlaamsche

taal, hunne verachting, ja, van die *boersche spraak*, lieten hen in overgroote meerderheid onverschillig aan het verspreiden van Vlaamsche boeken, schriften, dagbladen, liederen, onder de Vlaamsche bevolking.

Nu echter onder den drang der tijdsomstandigheden wordt gevoeld en erkend dat niets van al wat invloed heeft op het volk mag verwaarloosd worden, dat namelijk de toenadering der hoogere standen tot de volksklas moet worden behartigd en bewerkstelligd door al wie het wel meent met het volk, (elk ontwerp toch van anti-socialistische werking veronderstelt de toenadering der verschillende standen tot elkaar en neemt haar tot grondslag,) nu diensvolgens de noodzakelijkheid zich voordeed, in een Congres dat het sociale vraagstuk op de eerste plaats stelde, de middelen van toenadering te onderzoeken en te bespreken, nu kwam het bespreken der houding, door de hoogere klassen tegenover onze volkstaal aangenomen, zich opdringen: wordt de scheidsmuur van taalverschil, in bestaan en oorzaak, van tusschen de maatschappelijke standen niet weggenomen, aan christen broederlijke toenadering kan er in rechtzinnigheid niet gedacht worden.

Zoo oordeelde het inrichtend komiteit er over, toen het een verslag over die kwestie met praktische besluiten, van den heer Hoogleeraar de Ceuleneer van Gent, op het programma der handelingen bracht, benevens eene mededeeling over de werkzaamheden van het *Davidfonds* met bericht van hetgeen reeds gedaan werd en met aanduiding van hetgeen uit diens invloed en propagande, in den socialen strijd, kon gehoopt worden. Dit laatste verslag werd, bij eische des Hoofdbestuurs van het *Davidfonds*, dat uitgenoodigd was zich tot verslaggeven te laten vertegenwoordigen, in Vlaamsche taal voorgedragen.

Het komiteit deed meer: het liet door den heer senator Lammens twee sprekers aanduiden die

zouden gevraagd worden, in algemeene Vergadering met eene Vlaamsche redevoering op te treden. Het waren de heeren pastoors Claeys en Verriest. De eerste heeft zich aangeboden; de tweede, die ook aanvaard had te spreken en die als spreker aangekondigd was, is door ongesteldheid belet gebleven.

Bij den eersten oogslag mag het vreemd voorkomen dat op een internationaal Congres, waar Duitschers, Italianen, Engelschen Fransch spreken, wat moeite zulks moge vergen, de Vlaming Vlaamsch kome ten gehoor brengen, vooral waar het in zijn belang is door iedeereen verstaan te worden en ook de bijstemming in te winnen van personen die geen woord Vlaamsch kennen.

Maar te rechte werd opgemerkt dat, door de plaats die voor de algemeene vergadering der Katholieken was verkoren geworden, de Belgische toestanden op den voorgrond kwamen; dat, tusschen die toestanden, de questie der Vlaamsche taal in hare betrekking tot de sociale belangen, als zeer gewichtig gold; en dat die taal, nu zij hier ter hulpe werd geroepen, wel mocht met een eigen optreden vereerd worden al ware 't maar omdat zij elders zoo vaak miskend wordt en verdrongen, en omdat, waar men aan vele die miskenning wilde ontleeren, het niet ten onpasse kwam zelf met een voorbeeld van waardeering en eerbied voor te gaan.

Overigens, aan die velen kon het ook tot les en onderricht dienen, er getuige van te zijn hoe welwillend de Vlaamsche taal door honderden hunner Vlaamsche geloofsgenooten, (die nochtans niet waren bijeengekomen om voor ons taalbeginsel slag te leveren), bij haar verschijnen zou onthaald en begroet worden. Ja, wie weet, dat misprezen Vlaamsche woord kon misschien bij die plechtige gelegenheid hun het bewijs leveren dat het ook de gemoederen van beschaafde lieden weet te bemeesteren en in gloed van geestdrift te zetten.

Wat daarbij dient aangestipt te worden, is, dat de *Fransche* redevoering van hoogleeraar de Ceuleneer, (dus verstaanbaar voor iedereen,) in hare conclusiën de praktische punten, de dringende *desiderata* der questie opsomt. Zoo is bij het Vlaamsch spreken niets verloren gegaan.

Ziehier die gestemde besluitselen,

Het Congres,

‘In aanmerking nemende dat, opdat de strijd tegen het socialisme werkdadig zij, het noodig is dat er eene toenadering plaats hebbe tusschen de hoogere en de lagere standen;

Dat die toenadering in het Vlaamsch gedeelte van het land onmogelijk is, zoolang de hoogere standen er niet bekend zullen zijn met de volkstaal;

Drukt den wensch uit:

- 1° Dat het Vlaamsch ernstig en grondig onderwezen worde in de gestichten van lager en middelbaar onderwijs, zoowel voor meisjes als voor jongens;
- 2° Dat er in de katholieke kringen voordrachten gehouden worden om de hoogere standen bekend te maken met de spraak van het volk;
- 3° Dat de leidende standen de Vlaamsche uitgaven en de Vlaamsche en antisocialistische pers ondersteunen;
- 4° Dat de leidende klassen het *Davidfonds* en den *Vlaamschen Katholieken Landsbond* ondersteunen en een werkzaam deel nemen aan hunne werkingen.’

Om alles wat ontworpen en voorbereid was uitvoerig te behandelen, heeft wel eens de geschikte tijd ontbroken. Men staat soms vóór een zoo ontzaggelijk veel omvattend voorstel, dat de grondige beraadslaging daarover alleen, uren en uren zou moest innemen.

Over conclusiën, waarvan de steller niet aanwezig is om ze toe te lichten en te verdedigen, zou het best zijn geene beraadslaging in te gaan. Enkel om, bij dergelijk geval, den juisten zin van het voorgedragene te bepalen, zagen wij kostelijken tijd verspild.

De algemeene vergaderingen zouden zóó dienen ingericht te zijn dat de voordeeligste uren tot spreekbeurt aan de meest gevierde redenen worden aangewezen, en geenszins die tijd van het einde eener zitting als reeds de aandacht vermoeid is, als reeds het avond-duister in de zaal sluipt, als reeds een groot getal der aanhoorders op weg moet naar het spoor. Men splitse die uren lange algemeene vergaderingen door eene tusschenpoos in twee; eerst het feestelijk deel - de redevoeringen; daarna het voorlezen der conclusiën en verslagen...

Doch wellicht zullen niet allen onze meening over die verschillende punten deelen. Wat er van zij, het eerste herinrichten zal tot rijp overleg elke bijzonderheid weer ten berde brengen.

Intusschen staat het katholiek Congres van Mechelen als het lichtend uitgangspunt eener eendrachtige en machtige werking die, onder de leiding der Encycliek *Rerum novarum*, recht en vrede, verzoening en broederlijkheid zal stichten.

H.

Eene nieuwe bloemlezing.

Hoe schoon! Hoe jammer! Zoo riep ik meermalen onwillekeurig uit, terwijl ik de belangwekkende bladzijden dezer nieuwe Bloemlezing met gretige oogen doorliep. Het was mij alsof ik een lachend veld of een rijken lusthof had doorwandeld, waar de natuur altijd afwisselende tafereeltjes voor het oog weet te ontrollen en de honderdvoudige taal harer gevleugelde zangers, uit ontelbare twijgen, in het oor laat klinken. *Hoe schoon!* Wat een aangenaam uitstapje in het veld onzer letterkunde; welk eene afwisseling van tafereelen, wat een rijkdom van kleuren en melodieën! *Hoe jammer!* dacht ik, dat die kleine lusthof niet vroeger werd aangelegd, dat de jeugdige beoefenaars van het Vlaamsch niet eerder het geluk mochten genieten daarin zonder moeite en zonder gevaar hunnen smaak te vormen. Nu, daar ligt eindelijk het gewenschte handboek! Welkom is het voor onze jeugd en voor hunne meesters. Van harte proficiat aan den verdienstvollen opsteller! Het is onder alle opzichten eene echt schoone, eene volkomen geslaagde Bloemlezing, en, wij zeggen het uit overtuiging, niet uit onbezonnen geestdrift, het zal door de kenners als een meesterstukje in zijn aard gegroet worden.

Wie zich hiervan met eigen oogen wenschte te overtuigen, neme het bevallige handboek in handen. De titel is sprekend: '**Zuid en Noord**, eene *Bloemlezing* uit de beste Zuid- en Noordnederlandsche Schrijvers, door Pater Evarist Bauwens. S.J. eerste deel voor min gevorderde leerlingen.' Het schoone plan van het handboek ligt verder zeer duidelijk ontvouwd in de uitgebreide inhoudstafel, waarop eene critische naamlijst der aangehaalde schrijvers volgt, met de opgave hunner voornaamste pennevruchten.

Werkelijk erkennen wij daar onze *beste* schrijvers: het zijn zeker onze oudere, bekende meesters, maar ook onze meest gevierde hedendaagsche schrijvers: dezen moest, bijzonder voor de Proza, eene ruime plaats worden afgestaan; wij moeten immers van onzen tijd wezen. Het zijn *Zuidnederlanders* met hunnen natuurlijken, gloedvollen stijl; *Noordnederlanders*, geoefend in het kneden der taal, in het spelen en tooveren met woorden en beelden. Zuid en

Noord treedt hier op, hand aan hand, om den jeugdigen leerling in de schoonheden onzer Nederlandsche letterkunde in te wijden. Het is *Proza* en *Poezij*: de letterkundige juweeltjes in rijm en onrijm liggen daar in 320 bladz. in 12° door elkander gezet, en zijn volgens tint en stof tot een twintigtal hoofdstukken samengereg. Wij ontmoeten daar achtereenvolgens: Brieven; Schilderende, Dramatische, Leerende Samenspraken - Historische, Oratorische, Romantische Verhalen; Vertellingen, Balladen, Legendes; Luimige Verhalen. - Portretten, Tafereelen, Leerdichtjes, Zinnebeelden, Parabels, Fabelen. - Uitboezemingen, Lierdichten, Romancen, Wereldsche Liederen - Godsdienstige Liederen. - Die titels verwijzen naar zoovele hoofdstukken van 'Le Guide du Jeune Littérateur' van den E.P. Broeckaert, en van 'Modèles français' van den E.P. Procès.

Indien we nu ieder stukje afzonderlijk beschouwen, bemerken wij spoedig dat de vaardige opsteller dier Bloemlezing elk bloempje met veel naarstigheid en geduld in het uitgestrekte veld onzer letterkunde heeft opgezocht, en met smaak op de gepaste lengte voor jeugdige bewonderaars heeft afgeknipt. Welk eene belezenheid wordt daartoe gevorderd! Dank aan een onvermoeiden ijver en, wij weten het, aan een langen en taaien arbeid, heeft P. Bouwens waarlijk het beste weten te garen in de soms zoo lijvige, zoo bont geschakeerde werken onzer schrijvers. De uittreksels zijn gemakkelijk en goed vatbaar, uiterst leerzaam, zeer verscheiden en schier allen nieuw, d.i. nog niet opgenomen in andere Bloemlezingen. Over godsdienst en vaderlandsliefde vindt men treffende bladzijden. En dit alles, onze lezer gelieve er acht op te geven, dit alles, zelfs de Poëzij, is uiterst belangwekkend, gelijk het behoorde te zijn voor ongeoeffende leerlingen wien de beginselen der letterkunde dikwijls maar al te zuur smaken. Voorbeelden wil ik niet aanhalen tot staving mijner bewering: ik zou noodzakelijk te lang of onvolledig wezen. Men sla het handboek open en leze de eerste de beste bladzijde. Hoe wonder het woord moge klinken, men zal het ondervinden, dat die Bloemlezing *boeiend* is, dat men het lezen met tegenzin onderbreekt. In tegenstelling met vele andere Bloemlezingen welke eens door den verzamelaar naarstig werden *gelezen*, maar weinig of nimmermeer door den ontmoedigten leerling, zal 'Zuid en Noord' niets van de dartele onverschilligheid der aankomende beoefenaars onzer moedertaal te duchten hebben.

Met recht werd ook aan niet-katholieke schrijvers eene behoorlijke plaats in de verzameling toegemeten. De E.P. Bauwens heeft bij hen met voorzichtige hand eenige onschadelijke vruchten onder de doornen weten te plukken. Dat heet de leerlingen op de noodige hoogte houden zonder hen aan eenig gevaar bloot te stellen; dat heet insgelijks zijne vijanden de wapenen ontnemen om ze tegen hen zelve aan te wenden. Zoo doen wij toch ook ten opzichte der Grieksche, der Latijnsche en der Fransche schrijvers. Aan het

hoofd van de naamlijst der aangehaalde schrijvers staat daarbij nog te lezen, dat het opnemen van een uittreksel niet altoos als eene goedkeuring van 's schrijvers overige pennevruchten kan gelden. De Bloemlezing heeft echter hare uiterst godsdienstige kleur in geenen deele zien verschieten, en is alzoo tot de gewenschte volledigheid aangewassen.

In het overnemen der stukken heeft men standvastig de algemeen aangenomen spelling gevolgd. Wat enkele stukken betreft, welke in *gewestelijke* taal zijn geschreven, naast elke afwijking van de wetten der *Nederlandsche* taal, staat eene waarschuwende nota om den onkundigen lezer, zoo noodig, van eene onvoorzichtige navolging af te houden.

Dit eerste deel is bijzonder bestemd voor min gevorderde leerlingen, zooals leerlingen van de 6^e en 5^e Latijnsche klas, van sommige klassen onzer lagere scholen en onzer normaalscholen. Overigens is de voorraad zoo rijk dat ieder gemakkelijk wat naar zijnen smaak zal aantreffen, dat ook allen met nut en lust daarin hunne moedertaal aanleeren en tevens op de hoogte der letterkundige beweging zullen blijven.

Ten slotte herhalen wij het met nadruk. De verdienstvolle opsteller dezer verzameling heeft voor plan en uitvoering volkomen doel getroffen: hij heeft op de rechte plaats aangelegd en, de kenners zullen hem heil en goeden voortgang wenschen, midden in de witte roos geschoten.

Een 2e en 3e deel zal eerstdaags het licht zien. Dit eerste is netjes gekartonneerd, fraai gedrukt en tegen den uiterst geringen prijs van 1,25 fr. verkrijgbaar bij Desclée, De Brouwer en Cie, Brugge.

R.B.

De verpleging der weeskinderen.

De l'Education des orphelins pauvres, système suivi dans les principaux pays de l'Europe, en Belgique, à Gand. *Aperçu historique. - Considérations générales. - Résultats obtenus. - Conclusion*, par CH.-G.-P. VERSTRAETE, directeur de l'Orphelinat de garçons de Gand.

Dit is de titel van een vlugschrift, door den Bestuurder van het Gentsche Jongens-Weezenhuis uitgegeven om te antwoorden op het in 't *Belfort* besprokene werkje des heeren J.-O. de Vigne, strekkende tot afschaffing der Weezengestichten.

Dat de schrijver voor het behoud dezer laatste is, zal niemand verwonderen; edoch, ondanks al de zorg, welke hij besteedt om het nut der Weezenhuizen te doen uitschijnen, is hij er niet in gelukt ons eerst uitgedrukt oordeel aan het wankelen te brengen.

Dat de meeste steden van België hun weezenhuis behouden en heringericht hebben, is voor ons geen bewijs als zou dit stelsel van verzorging het beste zijn, maar alleen - dat die steden, vermoedelijk zonder onderzoek of nieuwe proef, het oude in stand laten.

Gaarne erkennen wij, dat het gemeene leven eenige voordeelen oplevert, maar deze zijn, onzes inziens, geringer dan de voordeelen, welke men in het familieleven vindt. Bij een klein gezin, b.v., is altijd meer zorg, meer liefderijkheid, beter toezicht dan in eene school of kazern. Brussel laat de hem toevertrouwde weesjongens op den buiten opvoeden, en bevindt zich met dit stelsel zóó goed, dat het weldra ook op de weesmeisjes zal toegepast worden. Geen twijfel, of de ervaring heeft het bestuur der hoofdstad overtuigd, dat de familie beter is dan de school.

Wij zullen geen kwaad zeggen van het Gentsche gesticht, hetwelk, wij willen 't aannemen, den lof verdient, dien anderen er, misschien wat kwistig, aan toezwaaiden. Maar is alles daar om te best? Hapert daar niets? Laat de opvoeding er niets te wenschen?

De Gentsche kweekelingen genieten, zegt men, de voordeelen van het onderwijs, ook van het ambachtelijk onderwijs. Zeer wel;

maar diezelfde voordeelen zouden ze, bij den burger inwonende, ook kunnen hebben.

Enkele, 7 tot 8 ten honderd, die bijzonderen aanleg toonen, mogen hunne studiën voortzetten. - Dat zouden zij eveneens kunnen ten huize van den burger.

De kweekeling is in de school niet geheel en al beroofd van zijne familie, zegt de schrijver. - De betrekkingen tusschen hem en zijne bloedverwanten, eenieder weet het, zijn zeer gering: één halyen dag in de week, en dan nog niet elke week. Oneindig liever zouden de weezen of bij den vader-weduwnaar, of bij de moeder-weduwe, of bij broeders en zusters zijn, dan in de school, die door allen zonder spijt verlaten wordt.

De kweekelingen leeren sparen, gelijk wijlen de heer Laurent 'aan geheel België onderwezen heeft'. - Deze legende mag nu eindigen? Het sparen bestond in de katholieke gestichten onzer stad lang vóór dat wijlen de heer Laurent eenigen invloed op onze gemeentescholen uitoefende. Overigens - sparen kan men overal!

Volgens den heer Verstraete wekt men bij vereenigde kweekelingen meer belangstelling op voor hun eigen bestaan dan bij den voeder, die hen uitbuit. - Wie zal dit bewijzen? Alles hangt, overigens, af van de voorwaarden, welke tusschen de wettelijke voogden en den opvoeder, namens den kweekeling, getroffen worden.

Er kan (zegt de heer Verstraete) geene tweede moeder voor een kind gevonden worden. - Stellig, eene moeder is niet, althans uiterst moeilijk, te vervangen; maar bestaan er, buiten haar, geene liefderijke, goedhartige vrouwen, die, zelve moeder, met gelijke teederheid zorgen voor een hun toevertrouwd kind, als voor hun eigen kroost? Hoevele lieden zijn er niet, wier huwelijk ongezegend is gebleven en die zich eene vreemde wees aantrekken, met een waarlijk mild hart voor deze alles doende, wat voor een kind gedaan kan worden?

Men versta ons goed. Als wij ons verklaren tegen het gemeene leven der weezen, eischen wij voorwaarden, mits welke het leven in familie zekere waarborgen geeft van goed onderhoud en van zedelijkheid. Men bestede niet bij arme, tot uitbuiten lichtelijk genegen lieden, maar bij welstellende pachters en burgers, die doorgaans voldoende, gezond voedsel op de tafel hebben, en een onberispelijk gedrag vergen van al de huisgenooten. Wij zegden 't reeds: het bestuur der Burgerlijke Godshuizen zou de ontworpen hervorming niet mogen doen enkel omdat zij daarmede jaarlijks eenige duizende frank minder zou hebben uit te geven, maar met een zuiver liefdadig doel, met den welgemeenden wensch, de weezen, zoo veel mogelijk, het gemis der eigene familie door eene andere achtbare familie te vergoeden.

Volgens ons is de beste school, onder geen opzicht, te vergelijken met een huisgezin, waar men eene tweede moeder, waar men andere broeders en zusters vindt, waar men dagelijks deel

neemt aan de zoete vreugden van den haard - en waar men, op tijd en stond, lessen van levenswijsheid put in de beproevingen, welke elk huisgezin nu en dan komen treffen. Zulke voorbeelden, in het Weezengesticht ten eenemale onbekend, verhelderen het verstand, verstalen den wil, louteren den moed, sporen aan tot verkleefdheid, toewijding en liefde, zijn de onontbeerlijke voorbereiding tot eene weldra op eigen voet aan te vangen levensreis.

Nog eene kleine opmerking.

De schrijver zegt dat de Belgische weezengestichten dagteekenen van de XVIe, hoogstens van de XVe eeuw. - Te Gent had men er veel vroeger. Eene oorkonde van het jaar 1365 maakt gewag van 'de weesen tsente Michiels', en van de 'weesen in de Borchstrate'.

Het weinig getal weezenhuizen in de middeleeuwen, in een zoo bij uitstek liefdadig land als het onze, mag zeker wel tot afdoend bewijs verstrekken dat men eene betere verzorging voor de ongelukkige ouderlooze kinderen kende.

Overigens, hoewel onze stad zich te allen tijde door hare inrichtingen van liefdadigheid kenmerkte, en gewoon was iedere ramp en elken nood te lenigen, hadden hare Weezenhuizen maar een zeer karig bestaan - nog een bewijs, dat zij niet bijzonder populair zijn geweest. - Wij erkennen evenwel, dat het met de later gestichte Weezenscholen beter ging: de Blauwe Meisjes en de Roode-Lijvekens vonden meer ondersteuning bij de geestelijke en burgerlijke overheden en beantwoordden goed aan hunne bestemming. Maar, men vergete 't niet: dáár bloeide de christelijke liefdadigheid in al haren glans; daar onderhield men de ongelukkige weezen niet omdat de burgerlijke wet het voorschreef, niet om louter maatschappelijke belangen, niet uit winstbejag of uit ijdele zucht naar lof en grootspraak, maar geheel in den geest des Christendoms, hetwelk de menschenliefde, om God, aan de wereld heeft geleerd.

F.D.

XXIe taal en letterkundig congres te Gent.

WEDEROM werd een schakel gehecht aan de gulden keten die de overleveringen onzer taal aan de nakomelingen van Noord en Zuid zal bewaren. Wederom werd de band, die de stamgenooten van Holland en België vereenigt, nauwer toegehaald, en de verbroedering dieper in de herten gegrift. Het is immers eene der verheugendste vruchten die deze grootsche vergaderingen voor ons opleveren, dat daar de Vlaming, gewoonlijk besloten in den engen kring zijner grenzen, een breedten gezichteinder voor zijne oogen ziet opengaan, ja een broedergroet mag sturen naar de verre kusten van Zuid-Afrika, waar zijne taal door duizenden wordt gesproken en verdedigd. Zooveel te meer is dit verheugend dat de zon der Nederlandsche beschaving in het Noorden eene hoogte heeft bereikt, van waar zij op ons den weldoenden invloed harer milde stralen kan nederzenden.

Onmogelijk kan er spraak zijn hier een volledig verslag van alle werkzaamheden te leveren, de 'Handelingen' zullen welhaast al die kostbaarheden tot een puiken perelkrans verzamelen, wij moeten er ons hier bij bepalen de fonkelendste van hen in een helder daglicht te stellen.

Ons inziens werd de palm der welsprekendheid weggedragen door den heer Jhr de Maere Limnander en de Eerwaarde heeren Dr Claeys en Dr Schaepman, deze laatste vertegenwoordiger der Hollandsche Regeering. - Te betreuren was het dat menige der reinste sterren aan den letterkundigen hemel van het Noorden op die dagen ontbraken; noch Nicolaas Beets, noch Mathys De Vries, noch Johan Bohl enz. waren aanwezig.

Eene welverdiende hulde moet vooreerst gebracht worden aan Jhr. de Maere die met zulke schranderheid van geest en fijnheid van gevoel de vergaderingen heeft geregeld en geleid. Tot ieders bevrediging heeft hij zich van die moeilijke taak gekweten. In zijne openingsrede heeft hij het doel en de geschiedenis der Nederlandsche congressen voor oogen gehouden: wat er reeds gedaan was en nog gedaan moest worden om de taal van het volk in de hoogere rangen der maatschappij - spreker gaf hier een krachtig voorbeeld - te doen doordringen. De redenaar sprak een woord van waardeering voor de Koninklijk Vlaamsche Academie, welke zich hier officieel laten vertegenwoordigen had door haar werkend lid Dr A. De Vos. Hij herdacht onze geliefde dooden, en aandoenlijk was de herinnering aan

de zoo talrijke congresleden van weleer: Serrure, Van Duyse, Blommaert, de Saint-Genois, Rens, Kervyn de Volkaersbeke, Multatuli, Vosmaer, Alberdingk Thijm, Van Beers, Ten Kate, Snellaert, Conscience, Heremans, Delcroix enz. die in den strijd bezweken zijn. In vrede mogen zij rusten! - Wijzen wij ook op de sierlijke en zuivere taal van den spreker, men zou gezworen hebben dat hij een geboren Hollander is.

Na eene militaristische voordracht van kolonel van Zuylen (den Haag) over 'Het behoud van den Nederlandschen stam als vrij volk in Europa', werd in de eerste algemeene vergadering door den heer Jan Ten Brink (Leiden) met meer warmte dan grondigheid beweerd, dat men *altijd* en *overal* het woord 'Vlaamsch' door 'Nederlandsch' zou moeten vervangen.

Hierop nam Neerland's gevierde redenaar, de eerw. Dr Schaepman (Driebergen), het woord en gaf open vaart aan den stroom zijner welsprekendheid. Vlaamsch moet Vlaamsch blijven en omdat dit woord geheiligd is door de zegening van alle eeuwen en omdat het, wat de beweging betreft, dezelve kenmerkt als gericht tegen de verfransching.

Beter met het onderwerp bekend dan de Leidsche leeraar en dus meer practisch en bezadigd verdedigt professor Fredericq (Gent) in goede bewoordingen Ten Brinks hoofdstelling, terwijl D^r pastoor Claeys (Gent) in gloedvolle woorden bewijst dat er wel spraak kan zijn van eene Nederlandsche *taal*, maar niet van eene Nederlandsche *beweging*, dat het woord 'Vlaamsch' alleen bij macht is ons volk tot geestdrift op te wekken. - Dr Ten Brink trok zijn voorstel in.

In dezelfde algemeene vergadering heeft de heer Max Roose (Antwerpen) de druk besprokene stelling verdedigd dat *het aanleeren eener tweede taal in het lager onderwijs schadelijk is voor de ontwikkeling van ons volk en gevaarlijk voor het behoud en den bloei onzer taal*. Tot staving zijner meening brengt spreker een aantal statistische opgaven bij die niet van gewicht zijn ontbloot. Edoch het uitvoeren van zulk een regel zou misschien met zooveel ongunstige gevolgen gepaard gaan dat wij er, in den algemeenen zin, moeilijk onze goedkeuring kunnen aan schenken. Wat zouden wij, Vlamingen, zeggen, moest men de Walen verbieden op de lagere scholen het Vlaamsch aan te leeren onder voorwendsel dat het schadelijk zou zijn voor de ontwikkeling van het volk? Zelfs wanneer wij dit voorwendsel aannemen, dan moet nog het nuttige voor het noodige wijken. Overigens wordt het voorstel van den heer Roose algemeen aanzien als een teeken van den tijd, namelijk van grooten vooruitgang in den Vlaamschen strijd; spijtig maar dat de ietwat langdradige redenaar het geduld der toehoorders zoo wat uit zijne harren bracht.

In de tweede algemeene vergadering deelt de heer prof. Quack (Amsterdam) de blijde tijding mede dat het 'Woordenboek der Nederlandsche taal' onder het geleide van prof. Mathys De Vries, als eene grootsche eerezuil aan onze taal en onzen stam, binnen een

vijf en twintigtal jaren, zal opgericht zijn. Spreker wenscht de stad Gent geluk voor de eer die zij geniet een harer kinderen, den heer Willem De Vreese, te hebben zien verkiezen als jongste medewerket aan dit merkwaardig gewrocht, dit standaardwerk van onze letteren.

Op hetzelfde onderwerp geeft ons de heer E. Laurillard (Amsterdam) een gedicht te genieten. 'Allengs rijst toch 't gebouw...' dat om de rijkheid en sierlijkheid der taal aller bewondering wegdroeg. Jammer werd deze voordracht erg ontsierd door den plechtstatigen dominétoon van den declamator.

Thans was het de beurt van prof. Spruyt (Amsterdam), die eene wetenschappelijke voordracht hield over de Afrikaansche beweging in Zuid-Afrika. Hij deed ons aardrijkskundig de streek kennen, hare gewoonten en gebruiken en het zware juk dat Engeland onder staaten taalkundig opzicht, de *Boeren* opgelegd had, en waarbij dit der Vlamingen als licht mag beschouwd worden. Het gezegde van prof. Spruyt had zooveel te meer gewicht dat het door twee Zuid-Afrikaners, die het Congres bijwoonden, volmondig werd bekrachtigd; alleenlijk was de *trek* welken de spreker daar met ons deed ietwat te veel lang van adem. De Heer Viljoen (uit de Kaapkolonie) handelde insgelijks over de Afrikaansche toestanden.

In de laatste vereeniging sprak Vader De Beucker (Antwerpen) over de verscheidenheid onzer plantennamen. Spijtig was zijne voordracht ook wat te gerekt voor het geduld der toehoorders, want ongetwijfeld zenuwachtig en *fin de siècle*, schenen zij liever alles met den stoom te zien afwerken. Dezelfde deinende zenuwachtigheid der vergadering maakte het den heer Pauwels onmogelijk, nog het debat over het onderwijs uit de sectievergadering hier te komen voortzetten.

D^r De Vos (Gent) gaf lezing van zijnen kunstigen doch eenigszins gekunstelden *kunstcredo*. Dit stuk scheen een snoer van paarden, eene woordenketting waarvan ieder schakel een letterkundige diamantsteen was. Misschien ligt er in dat pasticheeren van ons symbolum des geloofs *Ik geloof in de godin der kunst almachtig* enz. iets oneerbiedigs, doch stellig was zulks het inzicht des schrijvers niet. Wat er ook overigens van zij en hoe verdienstelijk dat gewrocht ook weze, alsmede dat van Dominé Laurillard, wij meenen dat zulke voordrachten meer voor letterkundige fijnproevers geschikt, minder te huis behooren op congressen, dan wel studiën en verhandelingen met iets meer practisch, leerzaams en kruimigs om het lijf.

Intusschen was de heer De Bruyn, minister van landbouw de vergaderzaal binnengetroten en door luidruchtig handgeklap begroet. Toen de achtbare heer Minister verklaarde dat hij gekomen was om van wege de Regeering eene openlijke blijk van goedkeuring aan de werkzaamheden van het Congres te schenken, steeg de geestdrift ten top. Hetzelfde geestdriftig onthaal had den heer Gouverneur Raymond de Kerchove d'Exaarde in de eerste algemeene vergadering onthaald.

Hierna hield Eerw. Dr Claeys eene kernachtige redevoering over

het *schrijven voor het volk*. Eene hooge zending, zegt hij, is den schrijver toebedeeld, bestaande niet in kunstige woordenpraal ongenietbaar voor het volk, maar - en allermeeft op onze dagen - in het onderwijzen, beschaven en veredelen van het volk dat honger lijdt aan geestesvoedsel. Als toonbeeld wordt hier aangehaald de diepbetreurde Conscience, die ons volk leerde lezen en het dus een grooten stap vooruit bracht op de baan der beschaving. Het ware deze verhandeling schenden met ze verder trachten te ontleden, overigens genieten ze de Lezers van *Het Belfort* in deze aflevering zelve.

Met kruim en kern sprak de Heer Odilon Périer (Dendermonde) over het sluiten van een tractaat tusschen België en Holland tot regeling der kostelooze proceduur. Het was een waar pleidooi voor een assisenhof.

De Heer Dr Schaepman, die zegde zijne menscheijkheid geroerd te gevoelen, beloofde dit voorstel aan de Nederlandsche regeering voor te leggen, en bedankte den heer Voorzitter jonkheer A. de Maere-Limnander op eene wijze die den waren redenaar eigen is. Hiermede waren de geesteswerkzaamheden ten einde gelopen, en die der maag gingen beginnen op een heerlijk en koninklijk banket, waar insgelijks de sluizen der welsprekendheid opengezet werden. Vooral de humoristische toost van den heer Voorzitter wordt uitbundig toegejuicht, wanneer deze fijn en schalksch aan den heer Minister De Bruyn herinnerde, dat, hij ouder van Brugge-zeehaven slechts van zijn kind mocht *bevallen* voor zooveel het aan hem, Minister van Openbare Werken, wel wilde *bevallen*. Men weet het, Jhr de Maere-Limnander aan wien men nu het inzicht toeschrijft de Vlaamsche kunst- en letterbeoefenaars in een blijvenden bestendigen bond te vereenigen, doet evenveel voor Vlaanderens *kunst* als voor dezes *kunst*.

Wat de afdeelingen betreft veel belangrijks en zakelijks werd er verhandeld *de omni re schibili* in verband met ons doel. Meest al de voordrachten nochtans waren meer van bespiegelenden aard en gaven geene aanleiding, zooals Rooses' en Ten Brinks voorstellen, tot breede bespreking, die het vuur der polemiek tot buiten de muren van het Congres, zelfs in de bladen aanstaken.

Niet bedeed met de alomtegenwoordigheid is het ons onmogelijk alles naar eigen indruk mede te deelen, overigens dat bracht ons te ver, en de *Handelingen* zullen aan de belangstellenden den vollen schotel geven.

Buiten de voorzitters dier sectiën, de heeren Te Winkel (Groningen), Acquoy (Leiden), Nicolaï (den Haag), die met zooveel tact en kunde de debatten wisten te leiden en de besprekingen samen te vatten, toe te lichten en op te klaren, kunnen wij niet nalaten ter loops eenige namen te noemen, daargelaten de talrijke congressisten die ook al hun gedacht in de discussies deden gelden. Zeggen wij ook dat vele aangezegde voordrachten bij gebrek aan tijd moesten onderblijven.

Dr Burgersdijk, de vertaler van Shakspeare (Deventer) sprak ons

over de oude versmaten; Taco de Beer-Hoola van Nooten (Amsterdam) over de taalregels op de school; H. Meert (Yper) over het onderwijs van het Nederlandsch; Dr Koster (Doetinchem) over critiek en aestetiek; H. Van Eyck (Sint-Nicolaas) (cura te metipsum) over de wenschelijkheid eener meer gekuischte en beschaafde uitspraak: ons gebrek aan klemtoon en zuiverheid klonken inderdaad zeer onaangenaam in de ooren der Hollanders. Het tooneel met zijne aangelegenheden werd ingeleid en besproken door Alberdingk Thym (Leuven), Huf (Tiel), P. Anri (Gent), P. Geiregat (id.), Wannyn (id.), Horn (Schiedam), en het Vlaamsch voor de rechtbanken te zamen met de rechtstaal, door J. Obrie (Gent), Ad. Pauwels (Antwerpen), De Visschere (Brugge), Th. De Decker (Temsche) en E. Van der Mensbrugge (Gent). De geschiedenis, het archiefwezen en bijzondere historische punten vonden vertolkers in De Roever (Amsterdam), J. Broeckaert (Dendermonde), V. De Lille (Maldegem), W. Rogghé (Gent), Edm. Fabri (id.), Vorsterman (den Haag), Van der Haegen (Gent), J.A. Leith (Groningen), E.W. Moes (Amsterdam) en Van der Linden (Leuven). Julius Fredericks (Gent) toetste de regels van Brille en Grote voor het uitgeven van handschriften; Dr Remouchamps (Gent) onderzocht de oorzaak der menigvuldige tuberculoseziekten alhier; Fr. Van den Weghe (Gent) predikte het stichten van een geillustreerd letterkundig weekblad om den zedeloozen invloed der Fransche pers te keer te gaan, terwijl de Vlaamsche taalstrijd het thema was van H. Plancquaert (Zomergem) en K. Van Acker (Gent). De wetenschappelijke termen van het land- en tuinbouwkundig onderwijs lokten onze twee bevoegde vakmannen op het terrein, De Beucker (Antwerpen) en professor Mac-Leod (Gent); het volkslied vond zijne verdedigers in A. Bultynck (Gent) en E. Pallemarts (Mechelen); de boekhandel en de bibliotheken lieten ons hooren Robbers (Amsterdam), J. Vuylsteke (Gent), Boele van Hensbroeck (den Haag), T'Sjoen (Brussel), Van de Castele (Nieuwpoort) en meer anderen, die allen terzelfder tijd protest aantekenden tegen Dr H.C. Muller (Amsterdam). Deze had op het programma doen stellen: *Het Congres benoemt eene bestendige commissie ten einde de vraag te onderzoeken in hoeverre de schrijvers het best kunnen worden beschermd en gevrijwaard tegen exploitatie door de uitgevers*, en nu, alhoewel op het Congres tegenwoordig, gaf hij zich de moeite niet zijne beleedigende stelling te komen ontwikkelen en verrechtvaardigen.

J. Sabbe (Brugge, onderhield de vergadering over de historische zekerheid van Breidel en De Coninc; L. Willems (Gent) wilde juist het bestaan dier volkshelden in twijfel niet trekken, doch meende te moeten gelooven dat de dichterlijkheid onzer voorouders veel legendarische kronen om hun hoofd gevlochten had. Verder betreuren wij in het lang en het breed niet te kunnen uitweiden over de merkwaardige studie van K. Duflou (Gent) nopens de Antwerpsche dichteres Anna Byns, alsmede over de Brabantsche Sapho, de geheimzinnige zuster Hadewych, (een vraagstuk zoo belangwekkend voor de geleerden, is zij wel de Bloemardine uit den tijd van Ruysbroeck?) zoo wetenschappelijk behandeld door professor Vercoullie (Gent).

Enkel willen wij nog een oogslag werpen op de zaakrijke voordracht van Dr G. Kalff (Amsterdam), maar die ongelukkig, bij gebrek aan tijd, tot hare volle ontwikkeling niet is kunnen gedijen. 'De studie van Vondel' zulks was het aanlokkend onderwerp. De groote Vondel wordt te weinig gelezen, ten voordeele van zoo menige prulschrijvers en broodschrijvers onzer dagen, die de aandacht van het volk niet verdienen. Welke mijn van gedachten en edele gevoelens is de geniale Vondel! Dat Vondel's taal al te weinig gekend is bewijst de geëerde spreker met een aantal voorbeelden. Wij zijn het eens met Dr Kalff voor zooveel dit verouderde uitdrukkingen en zinspelende plaatsen bedoelt. Doch dat de gang der gedachten en de algemeene indrukken in de meeste spelen voor een ontwikkelden lezer onvatbaar zijn, dit kunnen wij maar niet aannemen. Wij gelooven zelfs dat verschillende stukken, met lichte veranderingen, bij een beschaafd publiek kunnen opgevoerd worden met kans van grooten bijval. Overigens er zijn proeven gedaan. Dit moge dus een spoorslag zijn voor onze inrichters van beschaafde tooneelen om den grooten Vondel er op te doen herleven en aldus ons volk op een waar hart- en geestgenot te vergasten.

Ten slotte brengen wij eene warme hulde aan dit XXI^{ste} taal- en letterkundig Congres, dat op zijn grooten bijval fier mag gaan, en dat zoovele vruchten ter opbeuring van onze taal en van ons volk heeft opgeleverd.

Laat ons hier nog enkel herinneren aan den grootschen stoet den zondag gehouden met standaarden en banieren tusschen de bevlagde huizen der opgepropte straten; aan de plechtige ontvangst op het stadhuis, waar het woord gevoerd werd door Burgemeester Lippens, Professor Quacq, J. Van Droogenbroeck vertegenwoordiger der Belgische Regeering en Max Roose, die toch waarlijk te kwistig met het wierookvat omging ter eere van den heer Lippens; aan het schitterend nachtfeest in het *Casino* met zijne tooverachtige verlichting; aan de gezellige avondbijeenkomsten, waar onder zang en luimige dronken, men de banden der broederlijkheid meer toehaalde; aan de gulle en schitterende receptie (met buffet) van den Heer Gouverneur in de salons van het provinciaal Hotel; aan het koninkrijk gastmaal door den heer Burgemeester aan de bestuurleden aangeboden, en aan het raoût en het merkweerdig avondfeest van den Weledelen Voorzitter in de zalen van den stads-schouwburg, en dat als een Vlaamsch muzikaal verschijnsel mag gelden. Het is het verrijzen van zoovele overoude liederen: *Ridder Halewijn*, *Het Daghet in den Oosten*, *Naar Oostland willen wij varen*, enz., die, dank aan de edelmoedigheid van den gastheer, in menig huis en kasteel zullen binnendringen en voortleven. Hulde aan de kundige bestuurders van het concert de heeren Nevejans en Van der Gracht, hulde aan Florimond Van Duyse, den geleerden opdelver, den schranderen opsmukker van deze eigenaardige en lieve oude Vlaamsche muziek, die nu ook te Amsterdam ten gehoor gaat gebracht worden. Zeggen wij ook dank aan de Regelingscommissie, die al de lokalen der bijzondere maatschappijen voor de Congressisten opengezet had, en vrijen toegang had bezorgd *in op en voor* alle monumenten en merk

waardigheden, gewijde en ongewijde, openbare en bijzondere, welke men zoo talrijk in de grijze stad der Artevelde aantreft.

Eere aan de mannen van hein le en van verre, die te Gent zoo moedig den standaard hebben opgeheven van onze taal en van ons volk!

Iedere Vlaming kan de verzekering wegdragen dat zijne taal nog den stempel draagt van haren ouden adel, en dat hij over de uitgestrektheid van haar gebied niet hoeft te blozen. Met vertrouwen mag hij een blik in de toekomst werpen en zijne hoofdmannen begroeten met de woorden die prof. Quack aan de bewerkers van het 'Woordenboek' toestuurde: 'Het schip is in volle zee, de wind blaast in de zeilen; mijn eeresaluut aan de manschappen!'

Naschrift.

Eere aan wien eere toekomt: Het Congres is ten volle gelukt, eerst en vooral dank aan Jhr. de Maere, zonder wien geen Congres mogelijk was. Door zijn beleid, zijne tactvolle houding en zijn hoogen stand buiten en boven de partijen, was hij de man alleen die de verschillende richtingen mocht verzoenen, hun wederzijdsch wantrouwen sussen en ze groepeeren tot eene eenheid vol leven en vol kracht. Hij was de rechte man op de rechte plaats. - Hoogleeraar Paal Fredericq was de ziel der onderneming, de spil waarop geheel het machien glad gedraaid heeft zonder welkdanig gekraak of gekras. - Rechter Julius Obrie was de groote werver, aan hem is het te danken dat de bijtredingen talrijker waren dan eenig voorgaand congres ooit mocht boeken (boven de 500). - Op het psychologisch oogenblik dat de partijijver alles ging stuk doen springen, werd alles gered door het krachtig optreden van Hoogleeraar De Ceuleneer. - Pastoor Hendrik Claeys was het symbool der verbroedering, de Katholieken hielden het oog op hem, gelijk vroeger de Franschen op den witten pluimbos van hunnen Hendrik IV. - Doch waarom nog namen noemen, al de leden der Regelingscommissie hebben zich verdienstelijk gemaakt, elk naar zijne natuur en zijne geaardheid, zoo zorgden de heeren Siffer en Staes voor den dienst der feestelijkheden, de heeren Minnaert en Fabri voor de huisvesting, de heeren Block en Lybaert voor den stoet, terwijl de heer Van Goethem het banket inrichtte en *last not least* de heer Van Duyse het concert van oude muziek tot stand bracht.

Mag het 21ste Nederlandsch Congres onder de bestgelukte gerekend worden, het is juist niet om de bijzondere hooge en belangrijke punten welke aan het dagorde stonden, noch om de diep ingrijpende besluitselen welke er genomen werden (Congressen zijn immers eerst en vooral monsteringen en verbroederingsfeesten), maar wel om de eensgezindheid die er bestendig geheerscht heeft eens dat het onwedertje van het begin opgeklaard was geweest. De hemel van dit Congres is zuiver gebleven en puur, geen donder noch bliksem, neen, om proza te spreken, geen enkel aanstootend woord is er gesproken, geen enkele wanklank is er opgegaan, zoowel gedurende het voorspel, het spel en het lieve naspel te *Hemelrycke in Aartrycke*⁽¹⁾. Broederlijkheid en verdraagzaamheid zijn zijne kenmerken geweest, en daaraan paarden zich een geestdrift en eene gulheid zoo uitspattend en zoo mild, dat sommige Noord-Nederlanders genegen waren het 22ste taalcongres ook in België te houden, omdat het hun onmogelijk zal wezen, *stijf- en vischbloedig* zooals zij zijn, om hunne eigene woorden te gebruiken, ten hunnent te *receptieeren* zooals men in Gent *receptieerde*. Het meerendeel der congressen gaan in de groote steden ongemerkt voorbij, hier was het ook anders, het gewoon publiek stemde er mede in en vierde meê. Toch, zoo als Paul Fredericq zong:

Naar Gelderland willen wij rijden
 Naar *Arnhem* willen wij mee
 Al over die groene heiden
 Frisch over die heiden
 Daar is er een betere stee.

De oude Nederlandsche hederen voor symfonie en gemengd koor, op het raoût van den heer de Maere ten beste gegeven, waren zeker geene der minste aantrekkelikheden van het Congres. Dit artikel van het programma was eene echte revelatie, want buiten Gent wisten weinigen, dat onder opzicht van toonkunde, onze voorouders ons zulke schatten achtergelaten hadden.

De indruk moest wel levendig geweest zijn, want onmiddellijk na de feestelijkheden wendden de Hollanders voetstappen aan om ten hunnent, te Amsterdam, een auditie van deze muziekpareltjes ten beste te kunnen krijgen. Zij hielden er ongemeen aan hunne landgenooten deze verrukkelijke melopeén te laten genieten.

(1) Een uitgenoodigde op het prachtig kasteel van den heer de Maere-Limnander, dat daar te Aartrijcke prijkt midden een park van 48 hectaren groot, schreef op het album van Mevrouw de Maere: *Aartrijcke-Hemelrijcke*.

Hulde moet er gebracht worden aan den heer Florimond van Duyse, den schranderen musicoloog, die deze schatten opdolf en ze ter opvoering inrichtte en schikte; hulde ook aan de meesters die de uitvoering bestuurden, den heer Nevejans bij het orkest, en den heer Van der Gracht bij de zangers en zangeressen.

Eenvoudig en lief, maken die liederen in hunne naïeve aandoenlijkheid den verrukkelijksten indruk. Nu was het als het gesuis van den wind in de sparretwijgen, dan trilde het van dartelheid en lust, om verder in meer manhaftige tonen over te slaan; doch de stemmen en de speeltuigen mochten dansen, orgelen of dreunen, altijd lag er een waas van smeltenden weemoed overgespreid, als ware de muziekinslag of trame met draden van slepende klaagnoten doorweven. Waarlijk, recht lief, bekoorlijk, aandoenlijk en eigenaardig.

Melden wij inzonderheid het geestelijke lied van een *maagdetje* dat iets onweergeefflijks kuisch en zuiver ademde, het kerstlied *'t Wijl in den nacht* dat ademde van geloof en van liefde, en het dartelend jagerslied van *'t haesken* dat wipte en sprong van leven.

Ziehier de lijst der uitgevoerde stukken met de notatie van *Het daghet*, zoo als men bemerkt waren er specimens van verschillende tijdstippen: *'t Ros Beyaert*; *De Knapandt*; *Van St-Crispijn*; *De Walvisch*; *Helpt nu u self, soo helpt u Godt. Wilhelmus van Nassouwen* (16de eeuw); *Heer Haelewyn sanc een liedekyn* (14de eeuw); *Het daghet in den Oosten* (15de eeuw); *Het wasser te nacht, also soete nacht* (16de eeuw); *Merck toch hoe sterck, nu in 't werck sich al steldt* (16de eeuw); *Ach, Tjanne, zeyde hy, Tjanne*; *Gelyk een roos in het groene veld*; *Naer Oostland willen wy ryden*; *Het waren twee conincs kinderen*; *Er was een maegdetje zuiver en net* (17de eeuw); *'T wyl in den nacht, de herders hielden wacht* (18de eeuw); *Willen wy, willen wy, 't haesken jagen door de hey* (18de eeuw).

'Het da-ghet in den Oos-ten, het lich-tet o - ver-
al; hoe lut-tel weet mijn lief-
ken, waar dat ic he-nen sal!

In het belang der eenheid tusschen Noord en Zuid stelde Dr Jan ten Brink voor altijd en overal, gelijk in welke omstandigheid het woord *Vlaamsch* te vervangen door *Nederlandsch*. Met de voortvarendheid Dr Jan eigen, wierp hij zich op dit onderwerp zonder het langs beide zijden bezien te hebben en de onmogelijkheid te beseffen onze strijdleus '*In Vlaanderen Vlaamsch*' te herdoopen in '*In Vlaanderen Nederlandsch*' en ons nationaal lied '*De Vlaamsche Leeuw*' in '*De Nederlandsche Leeuw*'!!!

Wij nemen gereedelijk aan dat daar waar het gemeenschappelijk goed geldt voor Noord en Zuid, wij, om wille der eenheid, *Nederlandsch* gebruiken, b.v. wanneer er sprake is van taal- of letterkunde.

Doch het wordt volstrekt onmogelijk wanneer het eigen toestanden geldt, eigen begrippen en eigene belangen, zoo kan de *Vlaamsche beweging* nooit de *Nederlandsche beweging* worden, de *Vlaamsche schilderschool* de *Nederlandsche schilderschool*, enz. Het ware onhistorisch en letterlijk onzin! Onze Vlaamsche grieven kunnen nooit den naam voeren van *Nederlandsche grieven*.

Dat het aanleeren eener tweede taal schadelijk werkt in het onderwijs voor de ontwikkeling van het volk, is onder paedagogisch oogpunt natuurlijk eene volstreckte waarheid, doch met het oog op onze bijzondere toestanden, meenen wij, dat het eene even volstreckte onmogelijkheid is, hierin met vankantstelling van alle andere practische beschouwingen, ons ideaal te bereiken.

Het is een onomstootbaar feit, dat de kennis van het Fransch niet alleen nuttig, maar zelfs noodzakelijk is voor iemand die, zooals men zegt, zijnen weg in de wereld wil maken. Dank aan de vermenigvuldiging der internationale of wederlandsche betrekkingen en van het cosmopolitisme dat meer en meer toeneemt, zal het wellicht eerlang hetzelfde zijn met het Engelsch en het Duitsch. Nu zelfs zijn die talen reeds onontbeerlijk voor de ontwikkelde standen, en overigens zoo veel talen men kent zoo veel keeren men leeft.

Allen zijn wij het eens dat de moedertaal eerst en vooral grondig moet aangeleerd worden; iets goed en grondig begrepen doet dienst als geestesgymnastiek, het opent het verstand en oefent het oordeel: *Unius libri lectorem timeo*...

Doch in de omstandigheden waarin wij verkeerden, het Fransch uit de lagere school willen verbannen, ware een aanslag op de toekomstige welvaart der kinderen. De zaak verweekelt zich met eene maatschappelijke kwestie, en het is ons niet geoorloofd uit genegenheid voor onze spraak, uit liefde voor onzen landaard, en om eigen voldoening, het belang van onze taalgenooten te slachtofferen.

Voor al op den buiten zijn er duizenden burgerszonen, welke geen ander dan lager onderwijs genoten hebben; daar hebben zij het Fransch

aangeleerd die duizenden in staat gesteld heeft zich omhoog te werken in de samenleving. Zie de steden, met honderden zijn er onder hen die daar nu plaats genomen hebben onder hetgeen men zegt de leidende standen. Was het zoo in het verleden, het zal nog meer waar zijn in de toekomst, want, dat men het betreure of niet, het is een feit, het Fransch neemt meer en meer toe.

En wat de werklieden betreft, de heer Rooses heeft wel te beweren en met statistieken aan te wijzen, dat het meerendeel nooit het Fransch noodig heeft, velen ook zijn er onder hen voor wie de kennis van die taal het middel geweest is, de sport langs dewelke zij hooger opgeklommen zijn op de maatschappelijke ladder. Gebrek aan kennis van het Fransch heeft er wellicht ook vele anderen in hunnen ondergeschikten stand achteruit gehouden.

De deux maux il faut choisir le moindre; leeren wij grondig de moe lertaal in het lager onderwijs, geven wij haar de rechten welke haar toekomen, in het belang van het kind zelf en in het belang der natie. Dat moet en dat hoeft, doch leeren wij ook Fransch in de hoogste afdeelingen.

Winnen wij tijd met onbarmhartig te hakken en te kappen in het overvloedige en sapverorberende tak- en waterhout in de programmas, welke van het lager onderwijs een waarlijk ondoordringbaar bosch gemaakt hebben. Besnoeien wij medoogenloos al die parasiete vakken, welke door hunne menigvuldigheid en hunne oppervlakkigheid den leerling beletten zich degelijk te vormen, en welke toch maar ballast zijn, veroordeeld een jaar na de school nutteloos verloren te gaan.

Weet gij hoe de hooge schoolvosserij onze kinderen verbeest met ze te drillen op kunsttoertjes: zie de vragen der prijskampen. Dit jaar vroeg men hun

In eene rolvormige vaas is 86,82 kil. olie. De liter dezer olie weegt 0,9 kil. en de middellijn van den boden der vaas is 0,4 m. Men vraagt tot welke hoogte zich deze hoeveelheid olie in de vaas verheft. De verhouding van den omtrek tot de middellijn is 3,14. Ik vraag het, heeft iemand ooit in zijn leven, zelfs een minister, zulk theoretisch en onpraktisch onderwijs noodig gehad?

Overigens vragen wat de heer Rooses vraagt, is de maan met de tanden willen grijpen, want het gros van het leger zou ons niet volgen. Het is eene onmogelijkheid, een onuitvoerbaar iets waaraan wij nutteloos onze krachten zouden verspillen, zoo noodig elders, en wat meer is, het ware iets dat ons eerder aanhangers zou ontvreemden dan wel aanwerven.

Mogelijk beoordeelen wij Rooses' stelling anders als wij er klaarder inzage zullen kunnen van nemen hebben in de *Handelingen*, want het oog is beter te vertrouwen op het geschrift dan het oor bij het gesproken woord.

Een feit trof mij in de gesprekken met onze zoogezegde Noorderbroeders, namelijk dat zij, door den band, zoo weinig met onze Vlaamsche toestanden bekend zijn. Al wat wij er van mededeelden was hun eene ware veropenbaring. Och!

Zij weten wel dat er Vlaamsche grieven bestaan, doch waarop die eigenlijk uitkomen, nou, dat was hun een driemaal gesloten boek. Onze letterkunde, die zij wel hooren vernoemen hebben maar nooit of zelden ingezien, is zoo wat banaal en ergerlijk verachterd!

Kijk, op feesten en congressen zijn zij recht aardig en vriendelijk, hoog loopen zij op met hunne geliefde stamgenooten uit het Zuiden, doch zij schudden die lieftalligheid te vroeg af met het stof hunner schoenen bij de te huiskomst van hun speelreisje in België.

Wellicht huist er onder die onverschilligheid een zekere nationale trots, eene zekere vooringenomenheid met eigen natie. Men zou zich wel inbeelden dat zij zich het eerste volk onder de volkeren wanen, en dat het hun staat uit de hoogte op al de andere neer te zien als op individuën van een ondergeschikt ras.

Ja, diezelfde stiefmoederlijkheid schijnt ginder bij velen te heerschen jegens de broeders uit de Kaapkolonie, uit Oranjevrijstaat en uit den Transvaal. De vertegenwoordigers uit Zuid-Afrika maakten er geen omslag mede te bevestigen dat zij, net zooals wij, meer praatjes uit Holland genieten dan wel werkelijken steun. Moest Krüger die daar omhoog overstelpt was geweest met eer- en vriendschapsbewijzen (die toch niets kosten), naar hier niet afzakken om het kapitaal te bekomen voor het spoor naar de Delagoabaai, dien onmisbaren bronader voor de welvaart van zijn land? Professor Spruyt beweegt hemel en aarde opdat het moederland ginder Nederlandsche boeken zou zenden, en hier uit België vertrokken er reeds sedert jaren volle kisten naar Port-Elizabeth!

Natuurlijk bedoel ik de eervolle uitzonderingen niet, die het wel meenen met ons en Zuid-Afrika, doch in het algemeen veroorloof ik mij aan onze geliefde broeders van boven den Moerdijk te roepen, terwijl ik mijne landgenooten aanzet min holklinkende woorden te gebruiken over onzen strijd welken wij reeds boven de 40 jaar meer strijden met *woorden* dan wel met *dadën*: Laat ons waarlijk broeders zijn, niet alleen bij naam maar met der daad. Gij zijt onze meerderen, helpt ons in onzen strijd, steunt ons in onzen kamp voor ras en stam, meer met raad en daad dan met *eau benite de cour* en platonische liefdesverklaringen. Legt uw vooroordeel af jegens onze letteren, en laat onze boeken niet te vergeefs uwe voorname belangstelling afbedelen. Het blijft altijd waar: *on a souvent besoin d'un plus petit que soi*; *wederzijdsche steun en waardeering* zij onze gemeenschappelijke leus.

E. en A.

Boekennieuws en kronijk.

Reus Finhard en Liederik van Buk, door R. MILLECAM. - Gent, drukkerij A. Siffer, Hoogpoort, 52-54.

Over eenige weken, verscheen het tweede deel van dezen boetenden geschiedkundigen roman, door het *Davidfonds* uitgegeven.

Zeggen dat het eene uitgave is van het *Davidfonds*, is meteen de verzekering leveren, dat het een werk is dat, behalve letterkundige verdiensten ook nog de tegenwoordig zeldzame hoedanigheid bezit, boeiend te wezen. Laat het ons zeggen, wanneer de keurraad van het *Davidfonds*, die gelast is de werken te onderzoeken welke aan deze machtige instelling ter uitgave worden aangeboden, een werk aanneemt, dan mag men overtuigd zijn dat het aan de noodige vereischten voldoet, die gevergd worden voor een volksboek, dat met duizenden afdrukken onder het leeslustige publiek verspreid moet worden. Het eerste deel van dezen roman werd in 1890; het tweede in 1891, den leden van het *Davidfonds* uitgedeeld.

Wij waren gelukkig van verschillende kanten te vernemen, dat het werk van den jeugdigen schrijver met gretigheid verslonden werd, want, waarom het verduiken, al de Gentsche flaminganten stelden belang, in het welgelukken des jongen schrijvers met zijnen eersteling.

Wanneer wij zeggen: eersteling, dan blijven wij misschien aan de waarheid te kort, want hij leverde reeds vroeger, een tooneelspel voor meisjes, waarmede hij, in eenen prijskamp door het Gentsche *Davidfonds* uitgeschreven, eene eervolle melding verwierf en eene kleine novelle '*Verbroken liefde*' getiteld, die in de '*Vlaamsche Kunstbode*,' verscheen.

Maar zie deze twee werkjes, hoe verdienstelijk ook, waren van veel te weinig belang, in vergelijking met de breed opgevatte geschiedenis van *Reus Finhard en Liederik van Buk* om aan dit laatste werk de hoedanigheid van eerstgeborene te kunnen betwisten.

Den dag van heden, is het misschien wel een beetje uit de mode geraakt, werken en bovenal romans, van langen adem te schrijven. Men maakt liever novellen, schetsen of beelden, dat is immers gemakkelijker, vraagt min verbeelding en vergt bovenal veel min tijd.

Laatst nog hoorden wij zoo eenen jongen dilettant hevig uitvaren tegen de romans die twee of drie boekdeelen innemen.

'Wie zulke werken op onze dagen nog schrijft, meende de jongeling, behoort stellig tot de oude school. Dat zijn romantie-

kers die de behoeften van den dag niet kennen en den ouden slenter volgen, die over vijftig jaar mogelijks zeer gesmaakt werd, maar die thans, verouderd, niet meer gegeerd is. De menschen, beweerde hij, willen of kunnen geene werken van langen adem meer lezen, de tijd ontbreekt er hun toe. Indien zij, na de dagelijksche beslommeringen en na hunne courantenlectuur enkel maar den tijd meer vinden om, gestolen weg, eene novelle of een verhaal van korten adem te verslinden, dan moet men boeken in de wereld zenden die gecondenseerd zijn!

Wij willen hier de lange discussie niet neêrschrijven welke op deze bewering volgde. Alleen zullen wij aanhalen dat een der aanwezigen den jongen letterkundige die zoo zeer de nieuwe richting scheen toegedaan, deed opmerken, dat het met de letterkunde juist gelijk gesteld is als met de schilderkunst.

Onder de beoefenaars van dit laatste vak, treft men wel is waar mannen aan van zekere verdienste, die nooit iets anders maken dan studiën en schetsen, doch het zijn deze kunstenaars niet die ooit duurzame lauweren zullen plukken met hunne werken, maar wel diegenen die zich niet bepalen bij schetsen en studiën, maar die, zich berekend gevoelende voor grootere en verdienstelijkere voortbrengst, de hand aan 't werk slaan en met stukken voor den dag komen waarvan de onderwerpen uit de geschiedenis of uit het dagelijks leven zijn getrokken, en die deze onderwerpen grondig bestudeerd, en de uitvoering ervan kennis-, gewetens- en zorgvol bewerkt hebben.

De lezers van het *Belfort* zullen ons deze kleine vergelijkende uitweiding wel willen vergeven, daar zij volkomen in verband staat met het werk dat wij ons voorgesteld hebben kortbondig te bespreken.

Immers, het werk des heeren Millecam staat volkomen gelijk met het gewrocht van eenen historieschilder, 't is te zeggen met de voortbrengst, niet van eenen fotograaf die brutaal vergeeft wat zich aan zijn oog vertoont, maar met die van een kunstenaar die denkt en schept, die weegt en wikt, die vergelijkt, die bezielt, die veredelt, en na alles op den toetsteen gezet te hebben, zijn stuk afwerkt.

Ziedaar, in korte woorden, ons gevoelen over het karakter - dat volgens ons bescheiden oordeel heel ernstig is - van Millecam's eersteling.

De roman is geweven op eene (zoo het schijnt) historische legende, getrokken uit het leven van Liederik van Buk, eersten woudheer van Vlaanderen.

Schrijver heeft zijn werk in 29 kapitels verdeeld, die alle tintelen van leven en bezieling.

De handelingen loopen wel is waar niet altijd glad van stapel; veel bladzijden zijn besteed aan dichtelijke beschrijvingen, aan bespiegelende mijmeringen, die bij den schrijver den aard van

eenen prozaschrijvende dichter verraden, maar toch zijn en blijven de handelingen, door de warme voorstelling der tooneelen, al zijn deze dan ook soms wat gerekt, zonder de minste onderbreking de belangstelling gaande houden bij den lezer die, met steeds klimmende nieuwsgierigheid en onverstrooibare aandacht het boek letterlijk verslindt tot dat hij aan bladzijde 245 van het tweede deel is gekomen; 't is te zeggen tot wanneer hij gansch het werk heeft gelezen.

Sommige kapitels blinken uit door eene onberispelijke, meesterlijke voorstelling van feiten en daadzaken. Zoo noemen wij, in de vlucht, het kapittel waarin de moord op Salvaard gepleegd, wordt beschreven, dat der ontvoering, de jacht, bij den kluizenaar, den overtocht van Engeland naar Vlaanderen, en het tweegevecht. In dit laatste bijzonderlijk, komen passages voor die de vergelijking kunnen onderstaan met tooneelen voorkomende in werken van de beste onzer schrijvers.

Wij zouden de lijst der kapitels, die waarlijk puike brokstukken bevatten, kunnen volledigen, doch het zij genoeg enkel diegene te vermelden, die het meest in het oog springen, bovenal wanneer men, zonder vrees van tegenspraak te ontmoeten, de verklaring afleggen mag dat het werk in kwestie zich onderscheidt door zijne eenheid en dat de belangstelling er tot het einde goed volgehouden wordt.

Voeg daarbij eene sierlijke en zooals wij hooger reeds zegden, gekuischte, dichterlijke taal, en een ontegensprekelijk bewijs van karakter- en menschenkennis die zich sprekend, bijna op elke bladzijde, veropenbaart, en men zal moeten bekennen dat de heer Millecam een werk in de wereld heeft gezonden dat boven, ver boven het peil der gewone eerstelingen, verheven is.

Ook heeft schrijver zijn best gedaan door het raadplegen van degelijke werken, niet te zondigen tegen de geschiedenis en tegen de oudheidkunde, en hij is vrij goed gelukt in zijn pogen; alleen moeten wij hem doen opmerken dat wij hier en daar eene kleine historische onnauwkeurigheid en ook al eene onbeduidende drukfeil aangetroffen hebben die hij ongetwijfeld in de haast zal vergeten hebben te verbeteren.

Dit gezegd, moeten wij, vooraleer te sluiten, en den wensch te uiten, binnen kort een tweede werk van den verbeeldingrijken schrijver te mogen aankondigen, een woordje van lof richten tot den heer T. L. die den omslag van het onderhavige werk met eene puike teekening opluisterde, en tot den heer A. Siffer, uitgever, die de vlaamsche boekenwereld met een koppel goed verzorgde, lijvige boekbeelen heeft begiftigd.

Fox.

Stijl en Letterkunde. Practisch handboek ter beoefening der Nederlandsche letteren, door FRANS WILLEMS, schoolopziener, briefwisselend lid der Kon. VI. Academie, enz. Tweede deel. Poëzie. - Lier, Van In en Cie. Gr. in-8°, ruim 600 blz., prijs fr. 3,50.

Schrijver dezes werks zegt in zijn *Voorbericht*: 'Bij dit ons tweede deel van **Stijl en Letterkunde, Poëzij**, hebben wij hetzelfde plan gevolgd als in het eerste deel **Proza**. Wij geven dus, kort en bondig, de *algemeene regels der Nederlandsche Dichtkunst* (Prosodia) gevolgd van *oefeningen op maat, rijm, stemrust*, enz. Daarna beschouwen wij de verschillende *vakken der poëzij*, en laten de aangeleerde *regels en eigenschappen* telkens toepassen op talrijke *voorbeelden*. Om dit des te beter te kunnen doen en tevens de algemeene theorie te herhalen en te versterken, hebben wij, bij ruim een honderdtal *beschrijvende* en *verhalende* gedichten, *oefeningen* aangeduid van verschillende aard.'

Dit tweede deel van Willems' Stijl- en Letterkunde bevat, evenals het eerste deel, 2^e uitgave, eene *korte levensschets* van al de schrijvers in het werk vermeld. Zoo kunnen de studenten er tevens kennis maken met de beroemdheden der Nederlandsche letteren.

.... 'De voorbeelden zijn gekozen uit zoo groot getal mogelijk Noord- en Zuid-Nederlandsche dichters. Door het opnemen van brokken uit goede vertalingen doet de schrijver de meesterstukken van vreemde literaturen kennen: zoo treft men in zijn werk fragmenten aan van groote *Engelsche, Duitsche, Deensche, Zweedsche, Italiaansche* schrijvers, benevens de beroemdheden der *Grieken en Romeinen*, ja zelfs der *Indiërs*. Eindelijk, ten bewijze dat het geestesleven der Vlamingen in de XVIIe en de XVIIIe eeuw in 't geheel niet uitgedoofd was, worden een aanzienlijk getal bijdragen uit Vlaamsche dichters van vermeld tijdperk aangehaald.'

'Bij allen, die het met de Vlaamsche zaak goed meenen en eenigen invloed bezitten, dringen wij uit al onze krachten aan, opdat zij ter verspreiding helpen zouden van Willems' voortreffelijk handboek, dat geroepen is om het grootste nut te stichten. Moge het, bij de heropening der klassen, in talrijke gestichten aangenomen worden, en daar de vruchten afwerpen, die wij er terecht van verhoppen.'

Recht door zee! Een vlugschrift bij H. en L. Kennes te Antwerpen verschenen, en in beleefde doch krachtvolle bewoordingen het verbod besprekende, dat aan de Mechelsche Seminaristen den toegang der studentengouwdagen ontzegt.

Hagelslag. - Een oproep te koop gesteld ten voordeele der verhagelden in het Limburgsche. Prijs fr. 0,25 bij den heer J.A.H. Leynen-Hougaerts, te Peer.

K. VI. Academie. - *Augustuszitting*: De Heer Snieders wenscht het nieuwgekozen lid, den heer Coremans, welkom, waarop deze in welsprekende bewoordingen antwoordt.

De Heer Coopman geeft namens de Commissie, daartoe aangesteld, verslag over het onderzoek van het Nederlandsch woordenboek.

De Academie stemt verder de uitgave van een fragment van het leven van St. Werner met glossarium, door G. Gezelle; van een fragment eens romans in verzen der 15e eeuw; van een didactisch dichtstuk, school van Boendale, en van een ander, het leven van de H. Cunéra, met glossarium en notas door Roersch en Stallaert.

De Heer Frans de Potter is gelast met het opmaken van de algemeene *Vlaamsche bibliographie*, beginnende van 1830 en eindigende met 1890. Vroeger reeds werd de heer M. Obrie, op voorstel der *Commissie van nieuwere taal- en letterkunde*, belast met het samenstellen van eene woordenlijst van strafrechtstermen.

Septemberzitting: De Heer Bestuurder herdenkt in treffende bewoordingen het nuttige en werkzame leven van wijlen pastoor Schuermans; de heer D^r De Vos, afgevaardigde benoemd bij het Nederlandsch Congres, geeft verslag en stelt vast dat de Academie er met voorkomendheid en eerbied is bejegend geworden; Kanunnik Daems deelt mede dat hij zoo gelukkig geweest is de hand te leggen op een ongekend fragment van *Troyen*, door van Maerlant, welk fragment bij de *Istory van Troyen*, uitgegeven door jhr. de Pauw en Edw. Gailliard. zal gevoegd worden onder den naam van *Fragment-Daems*; eindelijk sluit de Heer Snieders de zitting met eene boeiende studie over den *roman*, inzonderheid den historischen *roman*. - Alles zal in de *Verslagen* gedrukt worden.

Davidsfonds. - *Uit ons Volk*, verhalen uit het Antwerpsch Schipperskwartier, door S.-J. Buerbaum, is verschenen en thans aan de inschrijvers gezonden. Een nieuw deel van *David's Vaderlandsche historie* is ter pers alsmede het *Jaarboek* waarin de vertaling naar het Duitsch zal voorkomen van het werk van Pater Cathrein S.J. over het socialisme, zijne grondbeginsels en zijne practische onmogelijkheid.

Voor 1892 worden aangekondigd: een werk van Theodoor Sevens: *De Franschen in Vlaanderen*, een verhaal door Aloïs Walgrave, getiteld *Twee broeders*; en ter gelegenheid van het 400ste jubeljaar der ontdekking van Amerika, een boek over Christoffel Columbus door den eerw. heer Van Speybroeck.

Het Davidsfonds heeft op het Congres van Mechelen zijn programma, zijn streven en zijn doel nog eens te meer kenbaar gemaakt bij monde van den welsprekenden redenaar, Dr Pastoor Claeys. De woorden en de beslitselen van den woordvoerder onzer maatschappij, alsmede die van hoogleeraar de Ceuleneer, die insgelijks de ondersteuning van het Davidsfonds aanpredikte, zijn met toejuiching onthaald en gestemd geworden.

Hopen wij dat de grooten onzer katholieke wereld hunne toejuichingen door daden zullen staven; dat zij zich niet alleen in onze rangen zullen laten inschrijven, maar er ook, met ons en naast ons, den vaderlandschen en godsdienstbewarenden strijd voor de moedertaal zullen medestrijden.

Met genoegen vernemen wij dat het Davidsfonds de redevoeringen van den eerw. heer Dr H. Claeyss en Hoogleraar De Ceuleneer in een vlugschrift aan zijne leden gaat zenden. Die verspreiding zal nuttig en welkom zijn.

Sint-Lucasscholen. - Dezer dagen vierde de Sint-Lucasschool van Gent, die de moederschool is van al de teekenacademiën van dien naam, haar vijf en twintigjarig jubelfeest, door het inrichten eener tentoonstelling. Deze monsterring harer producten was een heerlijke terugblik op den afgelegden weg, en eene ware kroon voor den heer Baron Bethune, den schepper van hetgeen men noemt de herleving der christene kunst. Hulde aan den heer Bethune, alsook aan de Broeders der Christelijke scholen, de leiders dezer christene kunstberoepsscholen, welke onder alle opzichten reeds zoo veel goeds en nuttigs afgeworpen hebben.

Prachtig en rijk mocht die tentoonstelling geheeten worden, ja, voor velen was zij eene ware veropenbaring. Paarden en juweelen van kunst waren er te bewonderen, en wel inzonderheid onder 't opzicht van bouwkunde, goudsmederij, koperdrijverij en vervaardiging van meubelen in ouden stijl. Het metaal en het hout kwamen er bewerkt uit, gebeeldhouwd en gesneden als waren zij plooibaar en kneedbaar gelijk het mollige was.

Wat vele der figuren betreft, geschilderd, geboetseerd of uit hout gehouwen, het heeft ons getroffen wat Pater Bertier, Rector der Hoogeschool van Freiburg, op het Congres van Mechelen zegde: *Het ideaal der middeleeuwen, in de 13de eeuw, waren geenszins die magere, stijve en uitgeteerde typen, welke men als de ware modellen voorstelt.*

In verband met de heerschende gothische plastische kunst, is het aan velen ook zonderling voorgekomen, dat op hetzelfde Congres van Mechelen, het merkwaardig en breedziende verslag van Jozef Janssens, hoe gematigd ook, over de noodzakelijkheid der studie der natuur nog tegengesproken werd. Sommigen willen in de kunststudie nog volstrekt van geene ontleedkunde hooren.

Het incident Woeste-De Ceuleneer, in de 2^e afdeeling van het Congres van Mechelen, is eenigszins verkeerd uitgelegd geworden door de bladen en de personen onbekend met hetgeen men noemt *le dessous des cartes*.

Gelijk wij het in ons jongste n^r schreven, moest hoogleraar De Ceuleneer spreken, namens den *Landsbond* van Oost-Vlaanderen, over het Vlaamsch in zijn betrek met de maatschappelijke zaak. Hij stelde zich ten doel de hoogere standen aan te manen de taal van het volk aan te leeren, ten einde hier in Vlaanderen niet machteloos te moeten staan in den socialen strijd die dreigender en dreigender wordt. Als middel ging hij inzonderheid de vervlaamsching aanraden van het lager en middelbaar onderwijs, en in zijne hoedanigheid van leeraar, daar omtrent eenige poeda-

gogische wenken geven. (Dat was toch geen oneerbiedigen raad geven aan onze Bisschoppen, zooals men ook al beweerd had.)

Ondanks herhaalde vragen, persoonlijk en door anderen aan den heer Woeste gedaan, ondanks de belofte minstens de derde of vierde te kunnen optreden in de vrijdagzitting, was de allerlaatste bijeenkomst reeds boven haar reglementair uur als de heer De Ceuleneer eindelijk het woord bekwam, niet om zijn verslag te doen maar enkel om in de vlucht zijne besluitselen beknopt kenbaar te maken. De redenaar teekende namens de Vlamingen protest aan tegen de handelwijze van den heer Woeste, die alles scheen gedaan te hebben om dit hoogst gewichtig en belangrijk vraagpunt weg te cijferen of onder den domper te smoren.

De heer Woeste had wel te zeggen, dat hij het woord verleend had volgens rang van inschrijving, en dat hij reeds genoeg zijne vlaamschgezindheid bewezen had om aan de Vlamingen niet verdacht voor te komen.

De rang volgens inschrijving was niet gevolgd geworden; ziehier hoe hij het onderste het bovenste afliep n^{rs} 1, 9, 7, 8, 2, 10, 4, 3, 6, 13, 12. Zelfs waren er sprekers voorgegaan onder voorwendsel van voor huiselijke zaken te moeten vertrekken, en die nochtans daar op het einde nog tegenwoordig waren om den voorzitter te doen toejuichen. In plaats van op de laatste zitting de derde of vierde te zijn, volgens gedane belofte, kon de heer De Ceuleneer slechts de zesde aan het woord komen.

Overigens toonde de heer Woeste van het begin af zich zeer misnoegd over het optreden van het Vlaamsch op het dagorde; stellig was bij de inrichting van het congres bij hem nooit het gedacht opgekomen dat hiervan sprake kon zijn, niet meer dan van Negersch. Doorluchtige invloeden en andere hooge tusschenkomsten hebben warm en krachtadig de zaak van het Vlaamsch in handen moeten nemen.

Met allerlei uitvluchten wordt de wensch van den Landsbond in *quarantaine* gehouden; nu wilde de heer Woeste die bespreking naar eene andere afdeeling verzenden, dan alle mogelijke opwerpingen makende gaf hij zich stellig den schijn de Vlamingen te willen ontmoedigen om ze vermoeid en teleurgesteld van hun inzicht af te doen zien. Men herinnert zich nog het schrijven van den Heer Alfons Janssens in het *Bien Public* over het Vlaamsch te Mechelen, dat was eene episode van dezen veldtocht.

Wenken van hooger hand zijn moeten tusschen komen om de zaak te beleggen, en zelfs, als na honderden speldeprikken en menige ontzenuwende veranderingen, de besluitselen eindelijk gratie gevonden hadden en goedgekeurd waren door den hoogereren middenraad, eischte de heer Woeste nog meer verwaterende wijzigingen. Voorzitten of niet voorzitten, het werd een kabinetskwestie.

De omstandigheden waren te gunstig opdat de Vlamingen van

hun inzicht zouden afgezien hebben, immers het was eene eenige kans hunne grieven te kunnen blootleggen in eene vergadering, waar al wat invloed heeft in de Katholieke wereld, tegenwoordig was. Zij konden hier de Walen met hunnen toestand bekend maken, en dat deze niét vijandig zijn, bewees genoeg de houding der heeren Kurth, Levie en anderen, want het was deze laatste, de voorzitter der katholieke kiesvereeniging van Charleroi, die voorstelde de beslitselen van den heer De Ceuleneer bij handgeklap te stemmen.

Jammer is het dat er, te wijten aan het gebeurde, al het nut uit deze omstandigheid niet kon getrokken worden; immers, eene grondige bespreking in dit midden over deze zoo gewichtige zaak voor het katholiek België, had voorzeker vele vooroordeelen doen wijken, hier eene vijandelijkheid in goedgezindheid veranderd en daar eene onverschilligheid in ijver en in vlijt.

Dit zij genoeg voor het oogenblik, en *nunc erudimini*...

Congressen. - Weder zijn de verlofdagen de gelegenheid geweest van allerhande vergaderingen over allerhande onderwerpen van den wijduiteenloopendsten aard.

Eerst en vooral het katholiek Congres van Mechelen en het XXI^{ste} Nederlandsch congres te Gent. Wij zagen de socialisten bijeenkomen, die droomen van moord en bloed, van hersenschimmige gelijkheid en andere droombeelden meer; de radicalen onder de onderwijzers bespraken ook in gilde hunne broodbelangen en gingen ten laatste Champagne drinken in *la Maison du peuple*, te Brussel; de liefhebbersportrettrekkers, die met hunne *instantanés* onze gekheden op het glas vereeuwigen vergaderden ook; insgelijks de ridders van het wiel ofte bicyclist, de geloovigen van het handwerk in de scholen, de peerdmannen, de kanarievogelkweekers, de mulders, enz. enz., is het dan wonder dat de studenten, en inzonderheid de vlaamschgezinde studenten, bijeenkomsten belegden om het heilig doel van ons streven te behandelen en te bespreken?

Neen, het is geen wonder, ook hebben wij nooit zoo vele landdagen goudagen en gemeentedagen beleefd dan nu. Er werden er gehouden te Thorhout, te Aarschot, te Oudenaarde, te Tongeren, te Wilrijk, te Aartselaar, te Lier, te Maldegem en elders wellicht ook wel.

Men zegt dat de eerw. heer Dr H. Claeys en Hoogleraar Helleputte eerevoorzitters gekozen zijn van het Studentenverbond. Betere keus kon er niet gedaan worden, want de eerste is de medeslepene welsprekendheid zelf en de tweede de verpersoonlijking der inrichtende werkzaamheid. - Een bravo ook voor het gereedmaken van een *Idioticon voor het Meetjesland* te Maldegem beslist.

Waarlijk doet het deugd die levenslustige vergaderingen bij te wonen, het verjongt het hart, het schenkt nieuwen moed en het verruimt onzen gezichteinder door de beslommingen des levens reeds beneveld. Dat jeugdig vuur dooit onze stramheid, en ons betrouwen en onze hoop, die de veerkacht van wijlen onze

twintig jaren niet meer bezitten, frisschen en wakkeren op bij het zien van dat levendig geloof in de toekomst.

Jongelingen, gij zijt de toekomst, op uwe frissche hoofden bouwen de ouderen van jaren hunne hoop. Van u zal het afhangen indien onze vaderlandsche en geloofbewarende strijd zal zegepralen of wel het onderspit delven.

Blijft trouw aan uwe Vlaamsche beginselen, vrijwaart u tegen mogelijke afvalligheid, want helaas! de vurigsten zelfs van onze oude studentenmaten hebben wij door het ijs voor het werkelijke leven zien verkoelen. Meer dan een is er geweest wier vuur in den ijskelder van het werkelijk leven, tot uitdoovens toe, koude heeft gekregen.

Werkt, studeert, bekwaamt u in het woord en met de pen, maakt u onze letteren eigen, beweegt u niet alleen op het terrein onzer rechten en dat onzer grieven, maar inzonderheid op het gebied onzer plichten. Gij, die de bevoorrechten zijt, doorgrondt u van het gedacht dat eene taal zonder letterkunde eene doode taal is die te niet zal gaan; aan u is het de letterkunde mogelijk te maken en door belangstelling en door beoefening.

Werkt en studeert, toont dat de Vlaamschgezinde studenten het kruimken uit zijn in onze onderwijsgestichten; legt door een taaie en volherdende studie eene stevige basis opdat gij later mannen wordet van kunde en van talent, want eene goede zaak wordt vooral gediend door degelijkheid en door geleerdheid.

Ja, het jeugdig bloed parelt in uwe aderen, de geestdrift vlamt in uwe harten, het kookt onder uwe frissche welige lokken. want zooals de Franschen zeggen, gij hebt het hoofd nabij de muts. Slaat gij soms een hoogen toon aan, die de vreesachtigen aan muiterij doet denken, hol ik zal het u niet kwalijk nemen en als een oude grompot schuddebollen en gispes, neen, ik zal u eerder toejuichen en met blijde oogen volgen in uwe onstuimige vaart, want zoo toont gij dat gij van uwe jaren zijt, en al die kwistigheid en die uitspattendheid zijn slechts de gebreken (?) uwer hoedanigheden.

Is er in dit alles voor mij iets bitters in, ik herhaal het, het is het spijt niet u soms als halve muiters de *Marseillaise* van het Vlaamsch te hooren aanheffen, neen, het is alleen het spijt uwe maat niet meer te kunnen zijn en mijne partij niet meer te mogen mede zingen in uw fier en jeudig strijdgezag.

Vliegt de Blauwvloet! - Storm op zee!

- **Wij vinden in het Staatsblad van 23 Aug.** 1891 het ver slag over den vijfjaarlijkschen staatsprijskamp van *Vaderlandsche geschiedenis* (voorzitter der jury, A. Wauters, verslaggever H. Pirenne). Eene jury, waar geen enkele Vlaamschgezinde geleerde deel van maakt, moet natuurlijk voor de in 't Nederlandsch geschreven werken weinig gunstig zijn, te meer, daar de helft dier jury onze taal

weinig kende. Het boek van den geleerden heer G. Génard (*Anvers à travers les âges*) komt er kwalijk van af: volgens het verslag (doch dit is nu juist geen punt van ons geloof!) zijn 't de gravuren, die meest belang wekken... 'On pourrait souhaiter, dans l'ouvrage de M. Génard, un style plus vivant et plus pittoresque.' Men zou dan gewild hebben dat de geschiedschrijver den soberen stijl, in een historisch werk vereischt, vervangen hadde door den meer winderigen stijl van den romanschrijver?

De bewoordingen, in welke het verslag spreekt over een ander Vlaamsch werk: *Gent, van den oudsten tijd tot heden*, door onzen medewerker den heer de Potter, laten vermoeden dat de jury niet alleen het werk, maar zelfs den titel daarvan niet gelezen heeft. Men noemt het. *Geschiedenis van Gent*, terwijl de titel zegt: *Geschiedkundige beschrijving*. Kent de jury geen onderscheid tusschen *geschiedenis* en *beschrijving*? 't Moet wel, aangezien er onder staat: 'Après lui (l'auteur) *une véritable histoire de Gand reste encore à faire* (!)'

La Palisse wist ook, dat, als men eene *beschrijving* geeft, eene *geschiedenis* nog niet bestaat!

Als het moeilijk is, onpartijdig te zijn en het vooroordeel af te schudden, ware 't beter, dunkt ons, de werken, welke men niet lezen kan, of niet wil, 'dood te zwijgen', in stede van ongerijmdheden te onderteekenen.

Vlaamsch tooneel op 't katholiek Congres. - De heer Alberdingk Thijm heeft in de afdeeling voor kunst en letteren gewezen op het onderscheid tusschen de meeste fransche tooneelwerken, waarin de ondeugd medelijden in plaats van afkeer verwekt, en de vlaamsche waar, op een getal van honderd, nauwelijks een enkel voorkomt met een onzedig woord of stuitende toespeling.

De heer Jos. Demarteau, hoofdopsteller der *Gazette de Liège*, had namelijk tot thesis gesteld: *L'organisation d'un théâtre chrétien est possible*. De heer prof antwoordde instemmend: vooral wanneer men met het vlaamsch nationaal tooneel begint.

† Thonissen, de geleerde professor van Leuven en de groote Belgische criminalist, wiens naam wereldvermaard was. - James Lowell, groote Amerikaansche dichter, de boezemvriend van Longfellow. - Litloff, de bekende Duitsche mucicus. - De beroemde treurspeelster Agar. - Ribot, een befaamde Fransche portretschilder. - Schilder Joannes Bosboom, weduwnaar van de romanschrijfster Toussaint - Kolonel Baron Lahure, raadsman van onzen Koning en schrijver van werken over krijgskunst - Jean Lombard jonge Parijzische romanschrijver met grooten aanleg. - August Vitu een der eerlijkste en bevoegde kunstcritici van Parijs.

Inwijdingsrede

van S. Willibrords-kerk te Antwerpen, uitgesproken door A.M. Verstraeten, van het Gezelschap van Jezus, den 27 September 1891.

‘Niet voor een mensch wordt deze woning bereid, maar voor God.’⁽¹⁾

BEMINDE TOEHOORDERS,

DIE woorden, komen mij vanzelf te binnen, als ik mijne blikken laat rondgaan in deze nieuwe kerk. In plaats van het kleine, smalle kerkgebouw, waarin ik u laatstmaal⁽²⁾ het woord toestuurde, zie ik nu voor mijne oogen een ruimen, prachtigen tempel, met zijn glanzend gepolijste kolommen, met zijn slanke en spitsige bogen, met zijn kunstige en harmonische gewelven, met zijn uitgestrekt en ontzagwekkend koor, - eenen tempel, die eerder den naam van kathedraal dan van parochiekerk zou dienen te dragen. Geen wonder derhalve dat ik mij, voor dit schouwspel, dezen tekst der H. Schriftuur herinnerde: *neque enim homini praeparatur habitatio, sed Deo*: niet voor een mensch wordt die woning bereid, maar voor God zelf!

(1) I. Paral. XXIX, 1.

(2) Gedurende de Octaaf (8-15 Sept.) van O.L.V. van Sint-Willibrords.

Die woorden, Bem. Chr., werden door koning David uitgesproken, toen hij kort vóór zijn dood aan Salomon, zijn zoon, bevel gaf om op den berg Sion eenen tempel te bouwen waar de Arke des Verbonds zou berusten. Salomon bevestigde zich om den wensch zijns stervenden vaders te vervullen. Daartoe ontbood hij al de kunstenaars van Israël en liet zelfs een groot aantal kunstmeesters en werklieden uit den vreemde komen. Meer dan tweehonderd duizend man, zoo getuigt de H. Schrift, werden aan Salomons tempelbouw gebruikt⁽¹⁾. Geen rijkdom, geen kostbaarheden werden gespaard om de pracht van den tempel te verhoogen: uit Phenitië kwam het cederhout van den Libanon, uit Ophyr het zuivere goud, en uit andere streken kostbaar marmer en edelgesteenten in overvloed. Eindelijk, na zeven volle jaren arbeids, rees de tempel in de lucht, als een reuzenwerk en tevens als een kunstjuweel, dat de bewondering wekken zou van alle volken en van alle geslachten. Davids wensch was vervuld en Salomons plan verwezenlijkt: 'niet voor een mensch was die woning opgebouwd, maar voor God zelf'

't Is nu ongeveer zes of zeven jaar geleden, Bem. Parochianen van Sint-Willibrords, toen liet ook een uwer herders⁽²⁾, al stervende, aan zijn opvolger de zware taak over om hier eene nieuwe kerk op te richten, eene kerk

'Hare bestemming waard, - waard dat de Heer er wone!'⁽³⁾

En zie, die kerk staat er thans: zij verrijst hier voor onze oogen, in al haren glans en luister;

(1) III Reg. 10-16.

(2) De Eerw. H. Stakenborghs, pastoor te Sint-Willibrords van 1873 tot 1884.

(3) LEDEGANCK.

en, mij dunkt, zij geeft ons op haar glansrijk voorhoofd en op geheel haar bevallig uiterlijke te lezen, wat haar gevel tot jaarschrift draagt: 'niet voor een mensch dezer aarde ben ik opgericht, maar voor den hemel en den Allerhoogste'⁽¹⁾.

Aan onze bewondering, B.T., paart zich natuurlijk een gevoel van innige dankbaarheid. Dank aan den duurbaren overledene, die, als eertijds koning David, het plan des tempels heeft ontworpen en die zeker vandaag, uit den hemel, met welgevallen neerblijkt op den voltooide arbeid; dank, ja, dank vooral aan den eerwaarden en teerbeminden, den ijervollen en nooit vermoeiden pastoor⁽²⁾, die als een andere Salomon, de vorst des vredes, den tempelbouw begonnen en zoo meesterlijk heeft voltrokken; dank aan de Heeren kerkmeesters, dank aan de bouwmeesters, dank aan de werklieden, dank aan de parochianen altermaal; want allen hebben zij reeds het hunne bijgedragen, en zullen zij nog bijdragen, tot het opbouwen en opluisteren van het huis des Heeren!

Het huis des Heeren! o, Schoon en veelbeteekenend woord, doch woord, helaas! dat op onze dagen door velen in 't geheel niet meer, en door anderen slechts ten deele wordt begrepen! Het huis des Heeren: dat is geen gewone menschenwoning, neen! maar het huis van God, den Koning der koningen, den Heer der heirscharen. Laat ons eenige oogenblikken onderzoeken, wat het huis Gods is en moet zijn. Wij behoeven evenwel niet van onzen tekst af te wijken; want de tempel van Salomon zal ons hiertoe stof ten overvloede opleveren. Hij zal ons namelijk aantoonen, hoe het huis des Heeren eerst en vooral een huis is van eerbied: '*Domum*

(1) ALTISSIMO SANCTOQUE WILLIBRORDO EXSTRUCTA FUISTI.

(2) De Eerw. H. Meeus, sinds 1884 pastoor te Sint-Willibrords.

tuam decet sanctitudo⁽¹⁾, en hoe het vervolgens ook dient te zijn een huis van gebed: *'Domus mea domus orationis vocabitur'*⁽²⁾.

Almachtige God, zuiver mijn hart en mijne lippen, Gij die eenmaal Isaias' lippen hebt gezuiverd met een gloeiende vuurkool; zuiver die nu vooral, nu ik het waag te spreken over den dienst uwer altaren. Onze-Lieve-Vrouw van Sint-Willibrords, bekom ons allen een vurigen ijver voor het huis des Heeren, dat ook het uwe is, o Moeder Gods, dewijl wij uw heilig wonderbeeld hier hebben overgebracht.⁽³⁾ *Ave Maria*.

Nu was, zooals ik gezegd heb, Beminde Toehoorders, Salomons tempel voltrokken, en de dag voor de plechtigheid der inwijding en het overbrengen van de Arke des Verbonds was vastgesteld. Alle overheidspersonen, alle voornamen van het geheele koninkrijk waren ter feestviering verzocht, in de hoofdstad; de priesters en de levieten, al de muziek- en zangkoren waren daar tegenwoordig; en eene ontelbare menigte was uit alle oorden des rijks te Jeruzalem samengestroomd. Toen allen op en rondom den berg Sion vergaderd waren, namen de priesters de Arke op, en de plechtige optocht begon.

Vooraan stapte koning Salomon, omringd van al zijne rijksgrooten; de priesters en levieten begeleidden den stoet met hunne bazuinen en zangkoren, terwijl een onafzienbare schare achteraan volgde⁽⁴⁾. Eindelijk kwam men op den tempelberg aan. Eene plechtige stilte heerschte in het heiligdom, en aller oogen waren gevestigd op de Arke des Verbonds.

(1) Heiligheid voegt in uw huis, o Heer. (Ps. XCII, 5.)

(2) Mijn huis zal genoemd worden een huis des gebeds. (MATT., XXI, 12.)

(3) Zie Aangangsel over 'O.L.V. van St.-Willebrords'.

(4) III Reg. VIII, 1-6.

Zoodra de Arke Gods eerbiedig is nedergezet in het heilige der heiligen, schateren al de bazuinen, en heffen de zangkoren, onder begeleiding van cymbaal, cither- en snarenspeel, en van geheel de tempelmuziek, den lofzang aan 'Looft den Heer want Hij is goed!' En al die duizenden die daar tegenwoordig zijn antwoorden in koor:

'want eeuwig is zijne barmhartigheid!'⁽¹⁾

En ziet, een heerlijk wonder! Daar daalt een duistere wolk - de wolk van Gods heerlijkheid, die de Israëlieten, in de woestijn, boven de Ark hadden zien zweven - op den tempel af, en vervult geheel den omtrek met een heilige duisternis. Al het volk erkent, dat God aldus zichtbaar bezit komt nemen van zijne woning, en dankbaar roept Salomon uit: 'de Heer heeft beloofd dat Hij wonen zou in de duistere wolk, en ik heb Hem een huis opgebouwd, opdat Hij daar wone in eeuwigheid!'⁽²⁾

Zegt mij, Bem. Toehoorders, hebt gij niet, terwijl ik u in groote trekken het verhaal afschetste van de plechtige inwijding van Salomons tempel, hebt gij toen ook niet op een anderen tempel gedacht? Hebt gij niet gedacht op andere plechtigheden, die hier gedurende deze week, en ja, op dezen eigen dag voor uwe oogen verricht zijn? Te Jeruzalem, vierde men de inwijding van Salomons tempel, en hier heeft men insgelijks een nieuwen tempel ingewijd. Te Jeruzalem werd de Ark des Verbonds naar dien nieuwen tempel overgedragen; hier is God zelf naar onze nieuwe kerk plechtig overgebracht. Te Jeruzalem vergezelde een luisterrijke stoet de Arke Gods naar heure verblijfplaats; even luisterrijk was de stoet die hier processiegewijze uitgeleide deed aan den

(1) *Confitemini Domino quoniam bonus; quoniam in aeternum misericordia ejus.* (II Par. V. 13.)

(2) II. Par. VI. 1-2.

Koning der koningen. Groot was de vreugde en de blijdschap van het Israëlietisch volk; doch groter is de blijdschap en de geestdrift der Christengemeente. Treffend was het wonder van die geheimzinnige wolk en van Gods heerlijkheid, nederdalende over den tempel, Hem door Salomon voorbereid; doch groter nog, duizendmaal, oneindig groter is het wonder van Gods wezenlijke bezitneming en van Zijne zelfstandige tegenwoordigheid in de kerk van Sint-Willebrords!

Luistert, Bem. Chr., want deze vergelijking van onze kerk bij Salomons tempel zal ons, geloof ik, den juisten maatstaf geven van den eerbied en van de godsvrucht waarmede wij steeds moeten verschijnen in het huis des Heeren.

Is het niet waar dat ons huis, of onze haardstee, een dier dingen is waar wij het meest aan houden, en die wij het minst door anderen zouden laten schenden? Onze hedendaagsche wetgeving, en met name de Belgische wet, bevrijdt en beschermt het huis van den arme en tot de hut van den bedelaar; wij eerbiedigen vanzelf het huis, of het kasteel, of het hotel van den rijke; wij gevoelen een soort van vrees of schroom voor het huis of paleis des konings: en wat zullen wij dan niet moeten gevoelen voor het huis Gods, voor het paleis van den Koning van hemel en aarde, voor den tempel des Heeren! *Domum tuam decet sanctitudo, Domine, in longitudinem dierum*: uw huis, o Heer, vordert een heiligen eerbied tot aan het einde der dagen!

Laat ons, om dit klaarder te doen uitkomen, eene kleine veronderstelling wagen. Had God, Bem. Chr., niet eenvoudig kunnen zeggen: 'de hemel is, en blijve immer, alléén mijne woning: *Caelum sedes mea*; en al het overige, diene mij slechts tot voetbank of voetschabel: *terra autem sca-*

bellum pedum meorum⁽¹⁾. Zoo spreekt God inderdaad bij den profeet David. En gewis, de Heer kon zich wel vergenoegen met die hemelsche woning, waar Hij de hulde geniet en den wierook ontvangt van de Cherubijnen en Serafijnen! Wat heeft Hij immers, wat heeft die oneindige Majesteit van noode zóo diep beneden Zich neer te blikken, tot in dit aardsche dal, op ons arme, nietige maaksels zijner handen, die hier als kleine miertjes in het stof krielen en wemelen?

Welnu, Bem. Toeh., stellen we eens, dat die oneindige God, in zijne goedheid, een volk wilde uitkiezen onder alle volkeren, eene stad onder alle steden en eenen koning onder al de koningen der wereld, om Hem ergens eene woning te stichten waar Hij zijn bijzonder verblijf houden zou, en de smeekingen der menschen genadiger zou aanhooren. Hoe zouden dát volk, die stad, die koning hun best doen om den Heer der heeren een waardige woonplaats op te richten!

Wat ik u daareven zegde, Mijne Geliefden, is geen bloote veronderstelling, geene verdichting, neen, maar zuivere waarheid, loutere wezenlijkheid. Het volk, eertijds door God uitverkoren, om in hun midden te wonen, was het Israëlietische volk; de bevoorrechte stad was Jeruzalem; en de gelukkige koning, met den tempelbouw belast, was Salomon, de vorst des vredes. Wij hebben gezien, hoe zorgvuldig de koning zijne taak heeft vervuld, en met wat voor een eerbied en dankbaarheid, de geheele stad en het gansche volk den tempel hebben ingewijd, waar God zou komen wonen onder de menschen. Voorzeker die eerbied en die dankbaarheid waren wel op hun plaats, bij de inwijding van Salomons tempel.

(1) Ps. LXVI. 1.

En toch, Bem. Chr., wat was die prachtige tempel van Salomon bij onze kerk? - Niets, hoegenaamd niets! Of, zoo gij wilt, eene schaduw bij het zonlicht, eene voorafbeelding bij de wezenlijkheid! Immers, was in de Arke des Verbonds, was in den tempel van de Oude Wet, was God daar waarlijk, zelfstandig tegenwoordig? - Neen: Hij was daar slechts door eene afbeelding zijner heerlijkheid, door eene stoffelijke wolk, of iets dergelijks. Maar in onze kerk, op ons altaar, in het Allerheiligste, - dáár verblijft Jezus-Christus, God en mensch, met zijne ziel en zijn lichaam, gelijk Hij nu glorierijk in den hemel verheven is. Hebt gij het wel verstaan? Jezus-Christus is hier, gelijk Hij in den hemel is! Zoo leert ons de Catechismus, zoo leert de Kerk, zoo leert God zelf, de onfeilbare Waarheid!

Luistert naar den H. Chrysostomus⁽¹⁾: 'de kerk, zegt hij, is de woonplaats der engelen, het koninklijk voorhof des hemels, de hemel zelf, ja de hemel in 't klein,' de hemel op aarde!

Verheft uwe gedachten, Bem. Chr., *sursum corda*: omhoog uwe harten! Kunt gij, godvruchtige zielen die mij aanhoort, kunt gij u, een oogenblik, met de oogen des geloofs verheffen boven deze zinnelijke, stoffelijke wereld? Beschouwt dan, beschouwt geheel het hemelsch hof, rond het altaar, in aanbidding neergebogen voor den driemaal heiligen God, die hier is overgebracht! Beschouwt de engelen en aartsengelen, de Cherubijnen en Serafijnen en Tronen met eerbiedige vreeze geschaard rondom het Allerheiligste, en de wacht houdende rondom den troon van den Koning der koningen! Beschouwt dit alles, en zegt mij, Mijne Geliefden, of de kerk niet het huis des Heeren is - een huis van godsvrucht en eerbied!

Wee dan, wee den onverschillige, die hier zou

(1) S. Chrysost. in I ad Corinth.

durven verschijnen, en lachen en praten, als op een marktplaats: *quam terribilis est locus iste*⁽¹⁾, want verschrikkelijk is deze plaats! Wee vooral, wee den spotter, die God zou komen uitdagen tot in zijn eigen huis! Iets dergelijks beproefden ook eenmaal de goddelooze Core, Dathan en Abiron; en weet gij wat er gebeurde? De aarde barst open onder hunne voeten en verzwolg ze allen⁽²⁾. Godlasteraars, en heiligschenders - moesten er hier tegenwoordig zijn, maar ik heb moeite om dit te gelooven - dit zou ook eens úw lot zijn, hier op aarde of op den jongsten dag des oordeels!

Doch neen, Bem. Parochianen van Sint-Willibrords. Gij hebt tot nog toe uitgemunt door uwen eerbied voor Gods huis, en gij zult op gelijke wijze voortgaan. Daarom herneem ik liever het verhaal der inwijding van Salomons tempel, om u troost en betrouwen in het hart te storten. Want gelijk Salomons tempel, zoo is ook uwe nieuwe kerk een huis des gebeds, waar God al uwe smeekingen genadig zal verhooren.

Op het einde van het plechtige danklied door geheel het Israëlietische volk aangeheven in den tempel, was Salomon van zijn koninklijken troon opgestaan. Hij keerde zich naar de menigte en zegende het gansche volk van Israël. Dan viel hij op zijne knieën neder; met het aangezicht naar het volk gericht, en met de armen naar den hemel uitgestrekt, sprak hij luide: 'Heer, God van Israël, niemand is aan U gelijk, God omhoog in den hemel, en omlaag op de aarde... Is het wel te gelooven, dat God waarlijk bij de menschen woont hier op aarde! Als de hemel, en der hemelen

(1) Gen. XXVIII, 17.

(2) Num. XVI, 31-2.

hemel U niet kan bevatten, hoeveel minder nog het huis dat ik U hebbe gebouwd... Maar dat huis is slechts gebouwd, opdat Gij daar zoudt nederzien op het gebed uws dienaars, o mijn Heer en mijn God... alsook op de smeekingen van uw volk, Israël. Al wie in deze plaats zal komen bidden, verhoor hem, o Heer, van daarboven, uit uwe hemelsche woning, en wees hem genadig!"⁽¹⁾

Terwijl nu het volk Israëls, met heilige geestdrift, op het eerste dankoffer wachtte, en zijn oogen gevestigd hield op het nieuw altaar, waar alles was voorbereid, - zie, daar schiet opeens een vuurstraal uit den hemel op dat altaar, en doet het brandhout vanzelf ontvlammen en het offer tot asch verteren. Gods heerlijkheid vervulde nogmaals den tempel. Allen zagen het, en vielen op hun aangezicht plat ten gronde neder: blijde aanbaden, loofden en dankten zij God, die den offerdienst van zijn volk aldus genadig bleek aan te nemen, in zijn nieuwen tempel. Gedurende veertien dagen droeg Salomon met zijn volk aanhoudend dankoffers aan God op. De H. Schrift heeft het verbazend, het bijna ongelooflijk, getal offerdieren opgeteekend: het bedroeg 22000 runderen en 120000 schapen, geslachtofferd in den tempel des Heeren⁽²⁾.

Beminde Toehoorders, noch aan Israëls volk, noch aan Salomons tempel hebben wij, Christenen, iets te benijden. Ook wij hebben een huis des offers en des gebeds. Even als eertijds koning Salomon in zijnen tempel, zoo heeft onze Opperpriester, de Kardinaal Aartsbisschop tot God gebeden, bij de inwijding van deze nieuwe kerk: 'o Heer, geef dat allen die hier komen om U te bidden, de weldaden van uwe vertroosting genieten mogen, in allen nood

(1) Par. VI, 14-21.

(2) Par. VII, 1-5.

waarvoor zij U aanroepen'.⁽¹⁾ En zoo het waar is, dat God genadig heeft neergezien op de dierenoffers die te Jeruzalem in zoo verbazend groot getal werden opgedragen, hoeveel gunstiger zal Hij hier niet aanvaarden het eenige, het ware zoenoffer der Nieuwe Wet, - het Lam Gods, dat wegneemt de zonden der wereld⁽²⁾? Immers, gij kent allen, Beminde Christenen, het overgroot verschil dat bestaat tusschen de offeranden van de Oude en die van de Nieuwe Wet. Die van de Nieuwe Wet, zoo leert de H. Kerk, zijn zooveel beter, als Christus zelf - de Zoon Gods - te boven gaat al de dieren - de redelooze dieren - die toen geofferd werden!

Welaan dan, Bem. Parochianen van Sint Willibrords, al wie hier zal komen bidden, dien zal God verhooren van daarboven, van uit den hemel: '*Tu exaudies de caelo*'⁽³⁾. Komt dan dikwijls, en in groot getal. Vroeger was het kerkgebouw te klein om de geheele parochie te bevatten; maar nu is de ruimte des tempels groot genoeg om u allen een behoorlijke plaats te verzekeren, in het huis van uw gemeenen Vader. Van uwen V a d e r , zeg ik, want allen zijt gij hier als kinderen, broeders onder elkaar, één huisgezin, - het huisgezin van God, uwen Vader, van Maria, uwe Moeder!

Zijt gij bedroefd, hier zult gij troost vinden, zijt gij zwak en krank, hier zult gij steun en kracht ontvangen. Want hier is hulp voor elken nood, troost voor elke pijn, en balsem voor elke wonde. Komt hier bidden met betrouwen: hier zullen uwe gebeden (om de taal te spreken van de H. Schrift), door de engelen opgevangen, en in gouden schalen aan God worden aangeboden⁽⁴⁾; hier zullen uwe

(1) Missa Dedicat. Ecc.

(2) Joann. I, 29.

(3) II Par., V. 23.

(4) Apoc., V. 8.

smeekingen, als een aangename wierookwolk⁽¹⁾, opstijgen tot voor den troon des Allerhoogsten, om vandaar weer neder te druppelen als een dauw van zegeningen, als een regen van hemelsche gunsten. *'Erit nomen meum ibi, ut exaudias...*

quodcumque oraverint in loco isto⁽²⁾: mijn Naam zal in die kerk blijven wonen, om elk gebed te verhooren dat de menschen mij daar zullen toesturen.'

Ik eindig, Bem. Toehoorders, want ik mag geen misbruik maken van uwe welwillende aandacht. Wilt gij weten, wat er voorviel na Salomons plechtig inwijdingsgebed?

Te midden des nachts, in de stille duisternis, verscheen Jehovah aan koning Salomon, en sprak tot hem: Ik heb uw gebed aanhoord, en Ik heb Mij dezen tempel uitverkoren opdat mijn Naam daar zij in eeuwigheid, en mijn oogen en mijn hart daar ook mogen blijven in eeuwigheid... op voorwaarde nochtans dat gij voor Mij wandelt in rechtvaardigheid, zooals David, uw vader, - zoo niet, dan verwerp ik u, en uw kinderen, en uw volk, en uw tempel ver uit mijn aangezicht; en dan zal Israël ten spot worden voor alle volkeren!⁽³⁾

Die schrikwekkende bedreiging, Bem. Chr., moge wellicht toepasselijk worden voor sommigen, die hier niet tegenwoordig zijn; zij is het zeker niet voor de ware, de echte kinderen van Antwerpen die mij aanhooren! Nog minder voor de deugdzame parochianen van Sint-Willibrords, die door het oprichten van dezen tempel een nieuw bewijs hebben afgelegd van hunne vaste gehechtheid aan het geloof hunner vaderen! Maar de troostvolle belofte door God aan Salomon gedaan, die mag, Mijne Geliefden, ja, die moet op u worden toegepast.

(1) Ps., CXL, 2.

(2) III Reg., VIII, 29-30.

(3) III Reg., IX, 1-9.

Tot u ook zegt God, op dezen dag: Ik heb mij hier te Sint-Willibrords eene kerk, een huis verkoren, opdat mijn Naam en mijn oogen en mijn hart daar blijven in eeuwigheid! Hier zal Ik den zetel vestigen van mijne Goedheid en Barmhartigheid, alsook van de goedheid en barmhartigheid mijner goddelijke Moeder. Hier zal Ik de bron der zaligheid laten ontspruiten, opdat zij door zeven Sacramenten, als door zeven onuitputtelijke beken, de wateren der genade doe vloeien in alle harten. Komt dan allen, die belast en beladen zijt⁽¹⁾, komt en put met vreugde aan de fontein der zaligheid⁽²⁾; komt allen, en Ik zal u verkwikken.

Komt, Bem. Parochianen van Sint-Willibrords; dáár aan de doopvont zal Ik uwe kinderen ontvangen, om ze van kinderen der gramschap⁽³⁾ en kinderen Satans, te herscheppen tot kinderen der liefde en erfgenamen van het rijk der hemelen⁽⁴⁾. Komt, dáár aan den biechtstoel, zal Ik u, als de vader van den verloren zoon, afwachten niet eenmaal, niet zevenmaal, maar zeventig keeren zevenmaal⁽⁵⁾, om u vergiffenis en kwijtschelding te schenken van al uwe zonden en schulden. Komt, hier van den preekstoel zal Ik u door den mond mijns priesters, voorlichten en stichten te midden der duisternissen en der verleiding eener bedorven wereld⁽⁶⁾.

Komt, jongeling en jonge maagd, komt mannen en vrouwen, komt ouders en kinderen, dáár aan de communiebank noodig Ik u allen uit tot een hemelsch familiemaal; dáár zal Ik u verzadigen met het brood der engelen, wat zeg Ik, dáár

(1) Matt. XI, 28.

(2) Isai. XII, 13.

(3) Ephes., X, 2.

(4) Rom., VIII, 17.

(5) Matt., VIII, 22.

(6) Joann., VIII, 12.

zal Ik u spijzen met mijn Lichaam, en u drenken met mijn Bloed⁽¹⁾. Kom, jonge bruidegom, kom, jeugdige bruid; reikt Mij uwen trouwring over, en Ik zal dien zegenen: Ik zal uwe echtverbinding inwijden op aarde en in den hemel.

Komt allen, komt - doch neen, dat anderen ditmaal voor u komen!... Dat zij u hier voor het laatst komen aanbrengen, gelijk zij u hier voor 't eerst hebben aangebracht uit uwe wieg, uit den schoot uwer moeder. Toen brachten u uwe bloedverwanten hier aan, om u door het H. Doopsel te laten binnentreden in de Kerk, het rijk Gods op aarde⁽²⁾: - maar dan, als zij u hier voor de laatste maal zullen aanbrengen, aleer zij u ter aarde bestellen in het kille graf, dan zal het zijn om u, door de gebeden der Kerk, te doen binnengaan in het rijk Gods daarboven, in den hemel!⁽³⁾

O mochten die gebeden der H. Kerk voor ons allen hun uitwerksel bekomen!

O Jezus, die hier waarlijk tegenwoordig zijt, - Gij, eenmaal onze strenge Rechter, nu nog onze beminnelijke Vader, - en gij, O.-L.-Vr. van Sint-Willebrords, onze goede Moeder, wij bidden u, wij smeeken u, dat voor allen die hier tegenwoordig zijn, het schoon gebed des priesters moge bewaarheid worden, dat hij zal zingen bij het uitdragen der lijkbare uit deze kerk: *Suscipiant te angeli Dei...*: dat Gods engelen u opvangen, en dat zij u binnenleiden daarboven, in het hemelsche Jeruzalem! Amen.

(1) Matt., XXVI, 26.

(2) Matt., XIII.

(3) Luc., XXII.

Aanhangsel.**Onze-Lieve-Vrouw van St-Willibrords.**

‘Ter eere van hunnen Apostel - zoo meldt een oude kronijk - hebben die van Antwerpen buyten de Mueren van hunne Stad opgerecht eene Kerke, op eene Plaets genaemt *St-Willibrordsveld*, welke Plaets aen desen Heyligen gegeven was van den Graef Rauchingus, en van syne Vrouw Bebelina. Weynige Jaeren, zoo men meynt, naer de dood van den H. Willibrordus werd dese Kerke gebouwt, en in de zelve rust een mirakuleus Beeld van de H. Moeder Godts.’

Het bevallig wonderbeeldje, uit eiken hout, kunstig gesneden en verguld, is ongeveer een halven meter hoog. De H. Moeder Gods draagt een druiventros in hare linker-, en houdt in hare rechterhand het goddelijk Kindeken. Hoewel men niet juist den tijd kan bepalen waarop het beeld daar werd aangebracht, zoo is het nochtans zeker dat de godsvrucht tot O.-L.-V. van St-Willibrords opklimt tot de XIIIe eeuw, wijl er reeds, omtrent het jaar 1273, melding wordt gemaakt van eene ‘Capellanie van de mirakuleuse Onse-Lieve-Vrouwe te St-Willibrords.’

Meermalen, in den loop der eeuwen, werd de kerk van St-Willibrords of verwoest of verbrand; doch telkens weer spoedig opgebouwd. Telkens ook werd het O.-L.-Vrouwenbeeldje - of bij tijds gered, of ongedeerd te midden der vlammen weergevonden - opnieuw met eerbied in de kerk geplaatst. Gods Moeder beantwoordde aan den ijver harer dienaren door tal van wonderen, die door de geestelijkheid, en met name door Z.D.H. Malderus, bisschop van Antwerpen, zijn erkend geworden.

Op 27 September 1891, is het beeld van O.-L.-Vrouw van St-Willibrords plechtig overgedragen, met het Allerheiligste, naar de prachtige nieuwe kerk; waar Maria ongetwijfeld zal voortgaan met de wenschen harer dienaars te verhooren, onder den schoonen titel van ‘Troosteres der bedrukten, zoo levenden als dooden’.

Deze aloude en steeds bloeiende godsvrucht tot de H. Maagd laat ons met genoegen herinneren aan hetgeen de groote Vondel reeds zong over het Antwerpen van zijnen tijd, de sterke Scheldestad der XVIIe eeuw:

‘Hoewel de stroom en muur en burgerwacht haar sterken,’
 ‘Haar sterkste burcht blijft God, zijn Moeder en haar kerken.’

(VONDEL: Rome, Keulen, Antwerpen.)

De kunst en de maatschappij.

Redevoering uitgesproken op de plechtige Prijsuitreiking in de Sint-Lukasschool te Gent, op 23 Augustus 1891 door Dr H.J.A.M. Schaepman.

EERE zij God in den hoogen en vrede den menschen op aard!

Op dit zilveren feestgetijde der school van Sint-Lukas te Gent, komt dit woord mij op de lippen, niet als de slotsom der gezette overweging, maar beter, als de jubeltoon der vrije geestdrift, der vreugdevolle bewondering. 'Eere zij God in den hoogen', voorzeker, wien anders behoort alle glorie, alle lof, alle eer? Maar wie dat 'eere zij God!' wil uitspreken, hij behoort dat recht tot die uitspraak te hebben gewonnen en veroverd; gewonnen door zijn eerlijk zweet, veroverd door de volste krachtsinspanning zijner ziel. Voor ieder welvolbrachten arbeid zijn wij den Vader in den hemel, den gever aller gave, dank schuldig, maar om den God aller eere eere te kunnen geven, daartoe wordt meer vereischt. Dan hebben wij niet genoeg aan een arbeid, zij het ook met keurige zorg, naar de strengste eischen van den plicht volbracht, neen, dan behoort onze arbeid zelve eere te hebben behaald, dan behoort ons werk het karakter te dragen van eene overwinning, die iets weêrspannigs bedwingt, iets lagers veredelt en verheft, dan moeten wij medehelpers geworden zijn aan die volle openbaring van Gods heerlijkheid en majesteit, die bij den Schepper het doel is der schepping

en die de menschgeworden Zoon Gods triomfeerend over de zonde voltooien zal.

‘Eere zij God in den hoogen!’ in dien machtigen, in dien koninklijken zin herhaal ik op dit feestgetijde dit woord. Gij allen, gij moogt het uitspreken, gij stichters en beschermers, gij meesters en leiders, gij leerlingen ook, want gij allen kunt eere geven daar gij hooge eer hebt verdiend. Eere uwen Heer en God waardig; eere vast en onwrikbaar als de grondslagen die gij legt voor uwe bouwwerken; verheffend als de torens op wier ranke spits gij de kruisbloem doet ontbloeien; sprekend als de beelden, die gij uit steen en hout, op paneel en doek te voorschijn roept; schitterend als het metaal, dat gij in schooner vorm doet stralen; een eere reine en vlekkeloos als de christelijke kunst zelve, de liefde van uw hart, het ideaal van uw geest.

Wij, wij mengen ons in uw koor, ook wij juichen: ‘Eere zij God in den hoogen!’ maar in onzen juichtoon komt dankbaarheid jegens U hulde brengen aan uwen arbeid, verheven arbeiders aan de openbaring der schoonheid Gods. Gij, gij zijt onze weldoeners, gij brengt voor ons eere aan God en gij veroorlooft ons in uwe rijen meê te treden; gij ontsluit Gods heerlijkheid in uwe werken en gij houdt voor ons de sluiers hoog, - maar er is meer. Uw christelijke kunst brengt ons in haar kring en op hare wijze, een kring, die de wereld omvat, eene wijze, die zoo niet de machtigste, dan toch de verrekendste is van allen, uwe christelijke kunst brengt ons de vervulling der schoone profetie in den Kerstnacht, schooner dan de dagen, over de wereld gekomen: ‘Vrede den menschen op aard!’

Gij veroorlooft mij aan dat woord eenige verklaringen, eenige beschouwingen te verbinden.

Er is in de wereld zooveel onvrede, zooveel strijd, dat het waarlijk geen verwondering baart zoo het zoeken naar vrede een der dagelijksche bezigheden der

menschheid blijkt en iedere boodschap van vrede zeker is van een blijden welkomstgroet. Wat meer verwondering baren mag is de zonderlinge eenstemmigheid waarmede de Kunst als de Engel des vredes wordt gehuldigd. Er is een verklaring mogelijk: wanneer er vrede zal heerschen in de wereld, in de menschheid, dan moet er eerst vrede heerschen in de kleine wereld, in den enkelen mensch. De vrede echter in de menschenziel kan eerst dan worden gevonden, wanneer op eene aangename, streelende, harmonische wijze voldoening wordt gegeven aan al zijn pogen en streven, voldoening aan zijn geheele bestaan, wanneer het haken naar de genieting rust vindt in het genot. Zelfs is dit alles in den volstrekten zin niet noodzakelijk om vrede in de menschenziel te brengen. Niet ten onrechte heeft men de kunst genoemd: een poging om harmonie te scheppen in het leven; ik zou er willen bijvoegen dat toch in de poging de zekerheid van het welslagen duidelijk moet zijn.

Of de verklaring bevredigt is de vraag niet; immers het feit, de kunst door de menschheid als de Engel des vredes gehuldigd, staat vast. In de fraaie fabel van Orpheus en de dieren heeft de ongedoopte oudheid dat feit vertolkt en verkondigd en de eerste christen kunstenaar heeft in de stilte der catacomben dien Orpheus gedoopt en door het oude schaduwbeeld de glorie van den Vorst des vredes doen stralen. Een wolk van getuigen dringt zich hier op, behoef ik ze U te vermelden?

Ik wijs U even op een andere omstandigheid. Gij weet hoe uit het koor der dichteren steeds een hymne stijgt aan de vrede en vreugde brengende kunst. Gij herinnert nu hoe een van Englands beminnelijkste zangers aan zijn naam de onsterfelijkheid heeft verzekerd door dien éenen onsterfelijken versregel:

‘A thing of beauty is a joy for ever’ -

Gij zult het mij niet euvel duiden als ik U even vermeld hoe een onzer zangers op welluidenden toon doel en werking der kunst bezong:

'Zoo vaak door de aardsche schemeringen
 De stralen dringen
 Waar 't schoone in blaakt,
 Is 't ons te moede in 't bad van luister
 Als werd de kluister,
 Der ziel geslaakt.

Gemoed en geest versmaân de weelde,
 Die kort maar streelde
 Ontbloeid aan 't slijk,
 Maar beuren fluks verbreedde wieken
 Naar 't uchtendkrieken
 Van hooger rijk.'

Wilt gij nu, kort en kernig, in éene uitspraak, in de taal der scholastische wijsbegeerte, in de taal der monniken, in de taal van St-Thomas van Aquinen hetzelfde vernemen? Sla de *Summa* op, waar gehandeld wordt van de liefde als de eerste in de rij der menschenlijke hartsstrevingen of, verder, over het spel, dat ook een plicht kan wezen en gij vindt het fraaie woord: 'quies autem animae est delectatio.'

Hoe nu ontstaat deze werking der kunst?

Zij hangt met het wezen der kunst en met het wezen van den mensch te samen.

Het is zonderling, maar het is een feit: in de beoefening van het goede, in de beschouwing van het ware vindt de mensch op deze aarde zijn geheele voldoening niet. Het is toch maar te zeer mogelijk, dat de volmaakste deugd gepaard ga met een vrij geringe vatbaarheid voor hooger verstandelijk genot en de groote apostel der heidenen heeft ons reeds getuigd hoe de kennis der waarheid alleen den menschenlijken wil niet kan breidelen of regelen.

Behalve de éenzijdigheid, die uit de gebrekkige en ongelijkmatige samenwerking van wil en geest moet ontstaan, is er nog iets anders. Met wil en geest is de mensch niet voltooid. De mensch bestaat uit ziel en lichaam en ook dat lichaam heeft zijn orde en zijn

recht. Om dat lichaamsleven nu met het geestelijk leven te verbinden en tot één te maken heeft de Heere God ons geschonken een zeer eigenaardig, een zeer geheimzinnig vermogen, dat in de zinnenwereld wordt geboren, maar dat den dampkring der geestenwereld voor zijn bloei en ontwikkeling behoeft: de verbeelding, de fantasie.

Een wonderbaar vermogen, dat de beelden door de zintuigen overgebracht opneemt en nabeeldt en herschept, dat den buit der zintuigen zuivert, ordent, samenvoegt; een vermogen, dat geen deugd kan oefenen, maar aan alle deugden glans leent en glorie, dat geen ideeën heeft, maar de ideeën doet stralen in het kleed van het leven; een vermogen, dat harmonische éénheid brengt in het menschelijk bestaan, niet omdat het de hooge elementen der éénheid bezit, niet omdat het zelve de éénheid is, maar omdat het als een levende band alles te zamen houdt en verbindt.

De vrucht van dat wonderbaar vermogen is de kunst, de kunst, die niet is de waarheid of de wet, de wijsheid of de deugd, maar zonder welke en waarheid en wet en wijsheid en deugd toch iets missen, toch iets derven, dat hoe gering en klein en nietig het moge schijnen, juist om zijn geringheid, zijn kleinheid, zijn nietigheid, het onontbeerlijkste en het machtigste is. Denkt u den verheven ernst der Alpen zonder het spel der zonnestralen; de heerlijkheid wordt ontlusterd, de majesteit drukt neder.

Kind der verbeelding, maar der verbeelding, die zonder hart en geest niet kan bestaan, - in de eigenaardigheid van dit haar wezen vindt de kunst niet alleen de kracht om den vrede te brengen, maar vindt zij ook de wetten, aan wier beoefening als aan een wezenlijke voorwaarde de vervulling van haar roeping hangt. Vrede is rust van strijd, maar tevens volheid van harmonischen arbeid, tevens rijke, ordelijke ontwikkeling van alle kracht. Zal de kunst nu den vrede brengen, dan... maar behoef ik het besluit voor u te

trekken? Indien de kunst de hooge, de heilige waarheid schendt, dan geeft zij geen genot, maar zinsbegoocheling, maar zinsbedrog, dan brengt zij geen vrede, maar strijd, strijd tusschen den geest met zijn kloeke weten en zijn gehoorzaam geloof en de fantasie met haar dartel spel, dat straks zich wreekt, zich wreekt op de vermetele, die haar ijle ijdelheid voor den killen tocht der werkelijkheid verstuiven ziet in flarden van mist. Vertreedt de kunst de geboden, die 's menschen harteklop in overeenstemming moeten brengen met den eeuwigen maatslag van Gods wet of Gods orde, dan kan zij in wulpschheid uitgaan ter verovering en in weelde triomfeeren, maar de rust is verre, de vrede is gevloten en in de plaats van het genot komt de wroeging, die het hart doorfoltert tot dat het berouw het hart vermorzeld en ... herschappen heeft.

O, ik weet het wel, ook in haar strijd met de waarheid, ook in haar verzet tegen de wet kan de kunst haar bekoorlijkheid behouden en blijft aan de schoonheid haar streelende macht. Maar de bekoorlijkheid verdwijnt en de weelde is kort van duur. Straks klinkt weer de hooge, de ernstige profetie:

‘In schoonheid zal het heilige overwinnen!’

een profetie, die voor de schoonheid een levenswet is. Want de schoonheid, die deze weergalooze zegepraal zal openbaren en opluisteren, zij behoort zelve in den dienst der heiligheid haar glans en haar glorie te hebben gewonnen. In den dienst der heiligheid .. ook hier geldt het: *Servire Deo regnare*: de gehoorzaamheid aan God is de grondslag van alle macht.

Zoo luiden de algemeene wetten, die voortspruiten uit het wezen der kunst. Daar is echter nog ééne wet, die ook met haar natuur te samen hangt, een wet, die voor de vredebrengster van weêrgalooze beteekenis is, zij luidt aldus: de kunst moet maatschappelijk, de kunst moet naar hare wijze alles voor allen zijn.

Die wet wortelt in het leven der kunst. Is de fantasie in zeker opzicht de groote maatschappelijke kracht in den mensch, daar zij alle hoogere en lagere vermogens tot een welbehagelijk samenwerken te samen bindt en vereenigt, betaalt zij aan allen den cijns, dien zij van hen hief, door een vredig genot terug... ook met de kunst staat het niet anders geschapen. Zij leeft van en door allen, zij gaart haar middelen op de hoogten en in de laagten; het is haar plicht aan allen te behooren en door dat behooren aan allen mede den vrede te brengen in de maatschappij.

Voor al in onze dagen geldt die wet gebiedend en onverbiddelijk. Onze eeuw is niet een eeuw van restauratie, maar van regeneratie, niet een eeuw van herstel, maar van wedergeboorte. Wedergeboorte, die moet worden voorbereid en volbracht in de kennis der fouten en misdrijven van het verleden, in boete en in voldoening voor hetgeen tegen hooge en heilige wetten werd gepleegd.

Ook op U, die op zoo hoog lofwaardige wijze uw krachten leent aan de wedergeboorte der kunst, ook op ons, die U toejuichen en met meer goeden wil dan kracht trachten te steunen, op ons allen rust die plicht, die zware plicht van boete en van herstel. Inderdaad, daar valt ook op het gebied der kunst veel te boeten. Men heeft in den dienst der kerk een kunst toegelaten, geduld, gedoogd - en meer - die geen vrede kan brengen omdat zij zinsbekoring bracht en zinsbegoocheling, die in vrijheid zich zelve wilde zijn, niet beseffend dat deze vrijheid haar moest ontedelen, zooals de vrijheid de maagd ontkroont, die bij de lamp des Heeren niet waken wil. Wij hebben boete te doen, ook voor die machtige kunstenaars wier prediking voor de heerlijkheden der lijn en de gloriën der kleur het beeld van den vlekkeloozen God in de menschenziel deed vergeten. Wij hebben te boeten, ook opdat waar de schoone, zoete, heilige Elisabeth door een kunstenaar in haar heerlijke kuischheid wordt gelasterd, de verde-

diger van dat bedrijf zich niet kunne beroepen op Sinte Magdalenaas, wie het berouw, naar het schijnt, de schaamte heeft doen vergeten.

Maar voor één zaak vooral hebben wij boete te doen en eerherstel te plegen. Wij hebben boete te doen voor de lichtzinnigheid, de laatlust, de onbarmhartigheid, waarmede men de kunst aan het volk heeft ontnomen, waarmede men de kunst, de door God gezondene speelgenoot van allen, tot de huurlinge, de vleister - en maar te vaak nog minder - van slechts enkelen heeft gemaakt. Op wie dit misdrijf pleegde rust de schuld, dat voor de kleinen het leven vreugdeloos is geworden, en dat hun Engelen, die het aangezicht des Vaders zien, bittere tranen hebben geschreid; op deze roovers past de vloek, die van den zwaarsten molensteen en het diepste der zeeën gewaagt.

Daar is een tijd geweest waarin de kunst waarlijk alles voor allen was, waarin kunst en volksleven waren te saâm gegroeid. Toen spraken de steenen der hoogverheven bouwwerken, en de wondere taal van grondvorm en sieraad, van beeld en gelijkenis werd door de kleinen en de grooten verstaan. Toen predikten de kerken, in haar geheel en in ieder harer deelen, de blijde boodschap; toen zong alles het 'Te Deum' der verlostte menschheid, het 'Te Deum' met zijn belijdenis van zwakheid, zijn smeeken om hulp, zijn alles overdaverenden zegekrete. Toen lazen de edelen en de dorpers Gods heilig woord in stralend, veelkleurig schrift, en wat wij nu als zeldzame kunstwerken bewonderen, heette toen de bijbel der armen, de bijbel, die de profetie en de werkelijkheid teruggaf en beider eeuwig geldende waarheid in het kleed van den dag. Toen schonk de kunst aan alles haar luister; zij vertolkte den vrijheidszin en de stoeve onafhankelijkheid in poort en stadhuis; zij vergulde het gewone, dagelijksche leven, daar zij ook aan het alledaagsche huisraad door bevallig spelende vormen een glans van schoonheid te geven wist. Toen kon de kunst de menschheid hoog

boven het aardsche beuren, immers zij droeg de beide vleugelen, die Thomas à Kempis roemde, den eenvoud en de kuischheid, machtiger dan de slagpennen van den koningsadelaar.

En toen, toen is een oogenblik gekomen waarop de eenheid van het maatschappelijk leven werd verloren en de heilige kunst door de macht en door den rijkdom tot een dienaarsservant werd gemaakt. Niet op eenmaal is het aldus geworden, niet op eenmaal is de kunst schuil gegaan in de gouden schaduw der paleizen om, als de jongelingen aan het hof van Nabuchodonosor., den blijden glans der oogen en den frisschen bloes der wangen te verliezen aan de tafel door den hoofdmans der Eunuchen bereid. Ook werd nog wel somtijds de een of ander gevonden, die, een Daniel in zijn hart, den heiligen weg der echte kunst trachtte te bewandelen, al was het dan ook in het modekleed van zijn tijd. Maar van het geheel kan het gelden: de kunst was weelde geworden en de weelde is onbarmhartig, zij kent het 'alles voor allen' niet.

Wij, wij kunnen getuigen wat deze roof, aan het volksleven gepleegd, van het volksleven heeft gemaakt. Wij hebben de tevredenheid zien verdwijnen, wij hebben den vrede zien vlieden, den strijd, den strijd van afgunst, nijd en haat zien ontbranden, zien uitslaan in lichte, laaie vlam. Wij zien macht tegen macht naar de wapens grijpen en in die worsteling wordt van de eene als van de andere zijde het recht geschonden, de vrijheid verkracht.

Zal de kunst hier iets vermogen? Zal zij in dezen strijd van beginselen en hartstochten den vrede kunnen brengen? Verplaatst de vraag zelve ons niet in de wereld der droomen, die niets dan droomen zijn?

Ziehier mijn antwoord.

Indien in onze eeuw iets ontbreekt, dan is het de vreugde, het spel. Niettegenstaande al onze feesten en al onze volksvermaken is het leven dof, somber, de toon is grijs en grauw. Onze vermaken zelve

bewijzen dat het leven van den dag naargeestig is. Wij vieren soms een soort van Bacchanaliën om, na met de Bacchanten gespeeld te hebben, weêr slaven te worden en slaafsch voort te leven. Maar na reder feest wordt het leven minder waard om geleefd te worden, na ieder feest wordt de tegenstelling scherper, feller, nijdiger, de grimmigheid neemt toe.

Om aan iederen dag in het leven zijn vroolijkheid, zijn rechtmatig spel te geven, daartoe behoeven wij de kunst. Zij zal der wijsheid geen schade doen, de schoone, heilige kunst, de wijsheid zelve zal haar als een welkomene medestrijdster, een jongere zuster begroeten; de wijsheid, die voor het aanschijn Gods op de jonge aarde speelde en wier geneuchte het is met de kinderen der menschen te zijn.

De kunst weder invoeren in de maatschappij; het volk weer brengen tot de kunst en de kunst tot het volk; de kunst verheffen, adelen, heiligen, opdat zij zelve kracht tot het hoogste helpe brengen; de kunst weder maken: alles voor allen, ziedaar, leerlingen dezer school, uw roeping, uw taak, uw plicht. Hoe gij die roeping volgen, die taak aanvaarden, dien plicht vervullen moet het luisterrijk voorbeeld is u gegeven door den man, dien ik als den stichter dezer school mag roemen, die van de eenvoudige teekenoefeningen de nu met zilver gekroonde Sint-Lukas-schole heeft gemaakt, door den Baron *Jean Bethune d'Ydewalle*. Hij, hij heeft u getoond wat het is zich zelve te geven zonder terughouding, hoe men 'alles voor allen' wordt. Hij, de edelman, heeft den dagelijkschen arbeid in de kunstwerkplaats op zich genomen; de geleerde kenner van oude dingen is een leeraar geworden voor het gewone leven; de man van hooge beschaving heeft niet in zelfzuchtig genot, zij het dan ook van geestelijke orde, zijn levensheil gezocht, maar in het mededeelen van alles wat zijn fantasie aan schoone beelden had gegaard, zijn kloek vernuft had geordend, zijn christenhart beziel. Zóó heeft zijn leven en streven de

kracht en de vruchtbaarheid gewonnen, die zich ook in uw werken openbaart, zoó past op hem het woord: hij heeft den luister lief van het huis des Heeren, dat ook het huis is van het volk.

Gij zult dat voorbeeld volgen, gij hebt reeds getoond het maatschappelijk karakter der kunst te begrijpen; hadt gij anders, gij oud-leerlingen, de gilde van Sint-Lukas gesticht? In die gilde hebt gij uitgesproken de noodzakelijkheid, het onontbeerlijke der maatschappij, gij hebt dat uitgesproken met de woorden, waarin de eerste geschiedschrijver der Kerk, tevens haar eerste kunstenaar, de oude christelijke gemeente heeft beschreven: één hart en ééne ziel.

Het is geene gemakkelijke taak de kunst weder te voeren in het leven van maatschappij en volk. De stem der wereldwijsheid waarschuwt u: gij zult veel hebben op te offeren. De kunst, die voor het volk wil arbeiden, geeft geen goud, geen eerekroonen, zij bouwt u geen werkplaatsen, die op paleizen gelijken; alleen wat de weelde dient, kan in weelde leven.

Gij zult veel hebben op te offeren.. De tegenwerping doodt zich zelve. Het woord dat zij bezigt toont den verheven adeldom van uw taak... is niet het offer het hoogste in het worstelperk dezer wereld, in de glorie der hemelen? In en door het offer verkrijgt de mensch de volmaakte vrijheid, die hem weer losmaakt van, die hem verheft boven zich zelve, weêr tot den koning zalft van alle creatuur. Offeren.. wie leeren 't u beter dan uwe meesters, die eigen namen ter zijde lieten en eigen roem verzaakten, die al hun kracht wijdden aan eigen kunstvolmaking, niet om haar zelve, maar om beter uw meesters en uw leiders te kunnen zijn. Leert van hen, hoe alle groote daden ontspringen uit een offer en gij zult ook leeren hoe ieder genot op een offer berust.

Men zou u evenwel kunnen zeggen, dat uw offer hoe grootsch en verheven ook, toch nutteloos zal zijn, toch onvruchtbaar zal blijven. Wat zal het u baten met

uw kunst op te treden in den grooten, gewichtigen strijd onzer eeuw? Zoo klinkt de taal van een wijsheid, die voor de hoogste zoû willen doorgaan en die niets dan lafheid is. Versmaadt haar en verwerpt haar; zij brengt de moedeloosheid en, is overmoed de koorts der jeugd, die men kan breidelen, de ontmoediging is de tering, die verkwijning brengt en dood. Uw offer zou niets baten, gij zoudt niets kunnen doen! Ziehier wat gij doen kunt, gij kunt medehelpen tot het wegnemen van het pijnlijke, het kwetsende, het grievende, het stootende, dat in de maatschappelijke geledingen de wanorde brengt en den strijd. Men zegt, dat orde en hierarchie ook in de maatschappij door God zijn gewild, dat zij in beginsel met Gods ordening overeenstemmen, voorzeker. Maar wat in die orde onordelijk is, wat die orde voor den rijke verleidelijks, voor den arme tergendes heeft, de harde botsing tusschen rijkdom en nood, tusschen weelde en armoede, dat is niet van God, dat is van de zonde. Aan het wegnemen van die zonde kan en moet de kunst medewerken. Zij beheerscht het rijk der verbeelding en uit de verbeelding, uit de herinneringen en de voorspiegelingen, komen in hart en hoofd de haat en de nijd, de toomeloozegenotzucht en de ongebreidelde wellust.

Laat uwe kunst aan de verbeelding, wier kind zij is maar wier souvereine tevens, brengen de ware schoonheid; laat uwe kunst aan de armen en verlatenen toonen, dat de wereld der schoonheid met al haar edele en verheffende genietingen voor allen open staat, aan allen behoort. Als de Engelen, die de herders als de eerstgenoodigden riepen tot de kribbe des Heeren, zoo moet gij, meestérs en leerlingen der christene kunst, het volk gaan roepen tot de aanschouwing der schoonheid in de onsterfelijke vormen, die het volk altijd verstaat, altijd bemint. Door en met het volk zult gij dan arbeiden aan de oplossing van geweldige vragen en de verwezenlijking brengen der glorieuse profetie: 'Eere zij God in den hoogen en vrede den menschen op aarde!'

Indien ik nu aan het einde van deze korte beschouwingen de levenstaak van den christen kunstenaar in al hare grootheid voor mij oproep, dan verschijnt zij mij in den vorm eener schoone en verheffende herinnering.

Daar is eene stad, waar de machten onzer eeuw, kapitalisme en industrialisme met zoo menig ander -isme in bond, nog den blijden glans, de speelsche grootheid der middeleeuwen niet konden verdringen: ik heb Neurenberg genoemd. In dat Neurenberg bewondert ge de kerk van S^t.-Laurentius, een meesterstuk, en in die kerk van S^t.-Laurentius het tabernakel van het Allerheiligste Sakrament door meester Adam Kraft, een wonderwerk. Ik zal het u niet beschrijven in zijn ranke en toch monumentale hoogheid, die slechts zwicht voor het gewelf, in zijn lyrischen rijkdom, die in steeds fijner vorm steeds machtiger wordt van toon. Ik zal u alleen melden wat mij getroffen heeft: als de dragers van dezen grootschen bouw nam de meester drie krachtige, stoere gestalten: zich zelve: Adam Kraft, en zijne twee gezellen. Op hun breede schouders dragen zij, de handwerkers en kunstenaars tevens, den eeuwig triomfeerenden God de strijdende eeuwen door.

Dragers van het heilig tabernakel, van het tabernakel waarin de mensch geworden God, de God met ons, vol waarheid, vol liefde, vol genade zetelt, dat behoort gij, christen kunstenaars, te zijn. Dragere moet gij zijn, dragere, dat is dienaren; de last, dien gij draagt versterkt de schoudere, verhoogt den geheelen mensch. Niet als S^t.-Christofoor zult gij hebben te zwichten; deze last zal u vervullen met eene kloeke fierheid, die u als koningen door de wereld doet gaan. Ziedaar uw taak: in de stralen der hoogste schoonheid moet gij Gods schoonste mysterie doen aanbidden; uwe kunst moet het lied verheffen:

Lauda, Sion, Salvatorem
Lauda ducem et pastorem
In hymnis et canticis!

Aan de kleinen en aan de grooten, aan de zwakken en aan de machtigen, in de diepten en op de hoogten, overal, overal tot in de afgronden der maatschappij, moet gij het lied doen weêrklinken:

‘Ecce panis Angelorum
Factus cibus viatorum
Vere panis filiorum.’

En ter vervulling van die taak geef ik u geen andere les mede dan die ons in zijn hymne gegeven door den engelachtigen Leeraar, die van den Christus zoo wel heeft geschreven en zoo schoon heeft gezongen:

‘Quantum potes tantum aude,’

wat gij wilt dat kunt en wat gij kunt dat doet.

**Bewijskracht der voorzeggingen in hun geheel beschouwd.
(*Vervolg van bladz. 261.*)**

Ook op het *plan* der voorzeggingen staat de werking Gods te lezen. Volledigheid, geleidelijke ontwikkeling, bewonderenswaardige verscheidenheid, zijn merken waarmede de gewrochten van den Schepper zijn geijkt, en deze treffen wij ook hier aan in al hunne sprekende eigenaardigheid.

Wat ons bij den eersten oogslag verwondert, is de volledigheid van de messiaansche voorzeggingen. Welk een overvloed van licht! Het is niet eene vonk die slechts een twijfelachtig licht afwerpt, het is een volle bundel van heldere stralen welke door de duisternissen van een tiental eeuwen breekt, het is een schitterende dageraad die ten minste gedurende vier eeuwen aan de glanzende kim blijft glimmen, om de opkomende zon der Gerechtigheid aan de wereld te verkondigen.

De Messias verschijnt eerst in het verschiet der tijden als het gezegende zaad der vrouw, later als afstammeling van Abraham en van Juda, door wien alle geslachten zullen gered worden. Eenige eeuwen verloop, en het licht groeit aan, het beeld teekent zich steeds helderder in het oog der zieners: Hij spruit uit het huis van David, wordt geboren uit eene zuivere Maagd (Is. VII, Jer. XXXI, Ezech. XLIV), in de stad Bethlehem (Mich. V), in de 70ste jaarweek na het bevel tot opbouw van

den tempel (Dan. IX), vóór de verwoesting van den tweeden tempel (Agg. II, Malach. III).

Hij moet optreden in een algemeenen vrede (Ps. LXXI, Dan. II, Zach. III), hij zal door alle volken worden verwacht, (Gen. XLIX, Agg. II), onmiddellijk voorafgegaan en aangekondigd door een Voorlooper (Mal. III), wiens stem zal weerklinken in de woestijn (Is. XL). - Men zal hem noemen Jezus of Zaligmaker (Hab. III, Is. LI), Emmanuël of God met ons (Is. VII), Christus of den Gezalfde (Ps. II, XLIV, Is. LXI, Klaagl. IV), Zoon Gods (Os. XI, Ps. II) en God zelven (Is. IX, XXV, XXXV, XL, Mal. III).

Hij zal door de koningen uit het Oosten worden aanbeden (Ps. LXXI, Is. LX), Rachel (wier graf bij Bethlehem is gelegen) zal te vergeefs schreien over hare kinderen omdat zij niet zijn (Jerem. XXXI).

Den tweeden tempel zal hij door zijne tegenwoordigheid verheerlijken (Agg. II, Mal. III).

Hij zal zachtmoedig en vredelievend zijn (Ps. CXIX), arm en in kwellingen van zijne jeugd af (Ps. LXXXVII), noch droefgeestig noch woest (XLII). Hij zal de verloren schapen gaan opzoeken en de wonden verbinden van die gewond zijn (Ezech. XXXIV). Hij zal gebieden: en de blinden zullen zien, de dooven hooren, de stommen spreken (Is. XXXV, XLII). En evenwel zal hij een steen des aanstoots wezen en eene gelegenheid tot ondergang voor velen (Is. I, VI, VIII, XLII). God heeft hem geslagen om de misdaden van zijn volk, en er is in hem noch schoonheid noch glans; hij is de geringste der menschen, een man van smarten (Is. LIII), hij is de bespottung der menschen en als het uitvaagsel van de wereld (Ps. XXI). Zijne handen en voeten worden doorboord, zijne kleederen verdeeld en om het opperkleed werpt men het lot (Ps. XXI). Allen die hem zagen, hebben met hem gespot, zij hebben het hoofd geschud en gezegd: hij heeft zijn vertrouwen op den Heer gesteld, dat Hij hem verlosse (Ps. XXI, Wijsheid II). Zij hebben hem gal tot spijs gegeven en

zijnen dorst met azijn gelaafd (Ps. LXVIII). Zij hebben voor hem dertig zilverlingen ontvangen, en hebben met dien prijs den akker van eenen tichelbakker aangekocht (Jerem.).

Nochtans zal zijn graf verheerlijkt worden (Is XI). Het woord Gods eerst in Sion gepredikt (Is. II, Mich. XI), zal door nieuwe getuigen gedragen worden (Is. XLIII, XLIV) naar Afrika, naar Lybië, naar Italië, naar Griekenland en naar de verre eilanden (Is. XL, LII). Een nieuw Verbond zal al de volken vereenigen (Is. XLIX, Jerem. XXXI, Osee II) en op alle plaatsen en bij alle volkeren zal eene nieuwe offerande worden opgedragen (Mal. I, 10, 11), door priesters uit alle stammen gekozen (Is. XLVI).

Ziedaar het beeld van den Messias in zijne hoofdlijnen. Men leze echter de voorzeggingsen zelve, wil men nog beter begrijpen hoe volledig het beeld is geteekend. Niet schaars maar kwistig zijn de trekken geschetst; niet in raadselachtige mengeling maar in duidelijke teekening liggen daar ontelbare lijnen met zuiverheid getrokken, zooals hij alleen dit vermag, die niet in het wild, toevallig of onwetend, het potlood laat glijden, maar met vaste hand en bij zijn volle bewustzijn de levende natuur teruggeeft. Ja, zij mochten wel zieners heeten, de propheten, zij die den Messias onder dat zoo volkomen beeld in den nacht der toekomst mochten zien; zij zagen wat voor den mensch nog niet was, maar voor het oog van den eeuwigen God openlag; zij zagen bij het heldere licht dat hen van boven bestraalde; zij zagen duidelijk, zij zagen een overvloed van kenmerkende trekken; en, juist uit die duidelijkheid, uit dien overvloed besluiten wij tot de echtheid der voorzeggingsen, tot de blijkbare tusschenkomst en ingeving van den Alwetende, van den Almachtige, die in eene zaak van zoo groot belang alle rechtzinnige geesten door het groote aantal teekenen wilde overtuigen, en in het werk der Verlossing niet minder mildadig wilde schijnen als in het werk der schepping,

toen hij de sterren met kwistige hand in het hemelruim zaaide, toen zijn bevruchtende adem een heir van levende wezens in water en lucht deed wemelen en een tapijt van kruiden en bloemen over onze velden weefde.

Wij ontkennen evenwel niet dat er in de voorzeggingsen vele duistere punten voorkomen, maar dit belet niet dat er nog overvloed van licht overblijve. Een paar opmerkingen zullen voldoende wezen om hier alle schijnbare tegenspraak te vermijden. Ten eerste, behoort men zich te herinneren dat vele voorzeggingsen slechts na de gebeurtenis moesten en konden begrepen worden: zij waren minder voor het volk van Israël dan voor de toekomstige geloovigen welke door deze overeenkomst van de voorzeggingsen met de geschiedenis in hun geloof zouden bevestigd worden. Ten tweede moet men altijd onderscheid maken tusschen duisterheid omtrent de hoofdzaak of omtrent de beschrijving van den hoofdpersoon, en duisternis omtrent nevenzaken en nevenpersonen; de eerste duisterheid zou de prophetieën nutteloos maken, de laatste is ten hoogste een schemerlicht, een donkere tint die het volle licht omgeeft en nog helderder doet uitkomen; zij is dikwijls te wijten aan onze gebrekkige kennis nopens de geschiedenis der oudheid, aan onbekendheid met de overigens ietwat duistere taal waarin die godspraken oorspronkelijk geschreven werden.

Die donkere tinten evenwel liggen in het plan der goddelijke Voorzienigheid, en van wege de propheten is het beleid, en geen onmacht, welke er de oorzaak van is. Inderdaad, was alles even helder, welke verdienste zou er overblijven voor ons geloof? Zouden wij ons dan nog aan het gezag van Gods woord met vrijheid kunnen onderwerpen, en niet veeleer door de duidelijkheid der godspraken tot onderwerping gedwongen worden? En hoe hadden de Joden den Messias kunnen kruisigen, hoe zouden de voorzeggingsen vervuld zijn geworden, indien de waarheid zich aan hun geest met geweld had opgedrongen, in plaats van hen met zacht-

heid uit te noodigen? Een rechtzinnige geest overigens heeft overvloed van licht om de waarheid te zien, vooral wat die voorzeggingsen of die teekenen betreft welke slechts na de komst van den Messias en na de stichting zijner Kerk moesten begrepen worden. Hij integendeel die de waarheid vijandig is, zal nimmer de voorzeggingsen begrijpen. Porphyrius verwierp met minachting den Bijbel: 'ik hecht geen geloof aan uwe voorzeggingsen, sprak hij, zij zijn te klaar, te volledig.' De hedendaagsche rationalisten, leerlingen van Porphyrius, verwerpen den Bijbel met dezelfde minachting om een tegengestelde reden: 'Ik geloof niet, uwe voorzeggingsen zijn te duister.' Ja, en te klaar en te duister, omdat die partijdige vitters het licht haten, gelijk de Phariseërs, die Lazarus, wiens lijk reeds in ontbinding begon over te gaan, op het woord van Jezus uit het graf met eigen oogen zagen opstaan, en nochtans God niet loofden die zijnen zoon er door verheerlijkt had; zij zien niet, omdat zij bij het volle daglicht de oogen sluiten en in vrijwillige duisternissen blijven rondtasten.

Voor hen echter die hunne oogen willen openen, draagt dit werk Gods nog andere kenmerken zijner herkomst: het beeld van den Messias werd zoo volledig geschetst niet in eene enkele, maar in talrijke openbaringsen: het is eene *geleidelijke ontwikkeling* die talrijke eeuwen en geslachten tot getuige had.

Zoo moest het de wijsheid Gods immers aanleggen: was er maar ééne voorzegging vernomen, was slechts een enkele propheet opgetreden om de toekomst te openbaren, licht kon de echtheid dier openbaring door de tijdgenooten zelven en vooral door de nakomelingschap in twijfel getrokken worden. O, wat zouden zij juichen, onze rationalistische Bijbelverklaarders, hadden zij maar ééne voorzegging, maar éénen propheet af te breken! Wat zouden zij spottend uitroepen: 'Die voorzegging is na de gebeurtenis geschreven, zij is te klaar; het is eene geschiedenis, welke een dweeppzuch-

tige schrijver of een argelooze dichter bij wijze van voorzegging van de lippen zijner helden laat vloeien!' Gelukkig is het anders gelegen. De bewijzen van de echtheid en vervulling der voorzeggingen zullen niet eenmaal maar ontelbare malen gegeven worden: zij zullen niet op éene bladzijde maar schier op alle bladzijden van de geschiedenis te lezen staan, en niet éene eeuw maar talrijke eeuwen tot getuigen roepen.

Slaan wij den Bijbel open, dringen wij met den geest in den nacht der tijden, bij het licht der gewijde, ja ook der ongewijde geschiedenis. Welk een ontzaglijke schaar van profeten! Het is een legioen, een machtig heirleger van getuigen, opdagende om den Messias aan te kondigen en alle bestrijders zijner godheid uit het veld te slaan. Voorop treedt de Vader des menschdoms; na hem Abraham, de vader der volken, Isaac en Jacob erfgenamen van zijn prophetischen geest; verder Mozes, te gelijk voorspeller en toonbeeld van den waren Verlosser van Israël.

Na eenige eeuwen tusschenruimte Anna, de moeder van Samuël, gevolgd door eene nieuwe rij van zieners.

Daar nadert Nathan tot het hof van David; daar komt koning David zelve, David, propheet en beeld van den toekomstigen koning van Israël; achter hem ontwaren wij Oseas, Amos, Abdias, Nahum en Joël.

Boven al zijne voorgangers rijst Isaïas met zijne reuzengestalte: hij alleen is machtiger dan velen te zamen; naast hem dringen zich vooruit Michaeas, Habacuc en Sophonias, wel minder sterk maar niet onaanzienlijk.

Verder doet Jeremias zich opmerken in de heilige gelederen der zieners: zijn woord is niet slechts met de pen op het perkament, maar door de hand Gods op de puinhoopen van Jeruzalem geschreven. Na hem Ezechiël, wiens woeste kracht nog thans door het moderne ongeloof geducht wordt.

En dan wederom eene reuzengestalte. Daniël, de machtige Daniël, die den val van Babylon, de zege-

pralen van Cyrus, de gansche geschiedenis van het Oosten beschrijft, en de weken telt welke den Messias nog zullen voorafgaan. Eindelijk aan de achterhoede Aggaeus, Zacharias en Malachias, die op eene waardige wijze dat heerlijke leger van getuigen sluiten.

Welnu, al die propheten (wij spreken niet van een dertigtal andere die minder bekend zijn), hebben de geheimen der toekomst met gelijke zekerheid, en dikwijls herhaalde malen ontvouwd; die propheten volgen elkander op in den loop der tijden, en naarmate de eeuwen rollen, zien wij *al* die voorzeggingsen achtereenvolgens in vervulling treden; en *elke* vervulde prophetie geeft, zoowel voor de tijdgenooten als voor ons, eene nieuwe kracht aan de nog volgende; en al die vervulde voorzeggingsen te zamen vormen een enkel, machtig getuigenis, al die stemmen uit den hemel smelten samen tot eene enkele stem, welke uit een onafzienbaar verleden met kracht over de wereld klinkt: 'De Propheten des Heeren hebben de toekomst verkondigd; hun woord is altijd in vervulling getreden en zal altoos vervuld worden; God alleen is het, die door hunnen mond spreekt; hun woord is waarheid!'

Hun woord is waarheid, ja, het komt van God: dit blijkt ten slotte nog uit de *verscheidenheid* der voorzeggingsen.

Schier iedere prophetie heeft haar bijzonderen toon en, als het ware, hare eigenaardige kleur, welke in het karakter van den gewijden voorspeller, in de omstandigheden van tijd en plaats, hunne volledige verklaring vinden. De voorzeggingsen werden immers door talrijke propheten eigenhandig geschreven. Zij waren rechtstreeks tot hunne tijdgenooten gericht: want zij strekten het volk tot onderrichting, tot waarschuwing, tot aanmoediging, en bereikten op die wijze terstond hun onmiddellijk doel. Zij werden even hoofdzakelijk maar slechts middellijk tot de nakomelingschap gericht, in zoover zij als onfeilbare kenteekenen van den Messias gelden konden. Hun oorsprong, hunne eerste bestemming gaf

hun eene plaatselijke kleur, een eigenaardigen toon, welke bij hunne tweede bestemming als een onvervalschbare stempel voor hunne echtheid moest blijven pleiten. - De voorzeggingsen zijn inderdaad een zelfstandig deel van eene uitgebreide geschiedenis: zij ontstaan, zij ontwikkelen zich met het menschedom, zij verspreiden zich met het Joodsche volk, zij maken deel van het leven van dat volk, zij zijn in de geschiedenis der Hebreeuwen en zelfs der naburige volken ingevlochten, waardoor schier iedere prophetie zich voordoet met eene haar eigenaardige omlijsting van omstandigheden: die de prophetie loochent, moet eene gansche geschiedenis afbreken.

In die verscheidenheid daarenboven heerscht eene bewonderingwekkende eenheid. De messiaansche propheten staan op en verdwijnen met de geslachten, en elk hunner brengt in den loop der eeuwen het zijne bij tot eene volkomene afmaling van het schoone beeld van den Messias. Al zijn de zieners van Israël talrijk, al leven zij door tijd, ruimte en stand van elkander gescheiden, al ondervinden zij den invloed van ongelijke en tegenstrijdige omstandigheden, evenwel is de verscheidenheid hunner opgaven geene wanorde, geene tegenspraak. Bestraald als zij zijn met een zelfde licht, verrukt bij het aanschouwen derzelfde gestalte, teekenen zij met onbegrijpelijke eenstemmigheid een zelfde beeld, ieder voltooit onbewust wat zijn voorganger onvolledig heeft gelaten, en zoo leeft eindelijk op het wondere doek eener prophetische geschiedenis de Verwachte der volkeren, daar leeft hij in eene afbeelding zoo volkomen en zoo gelijkend, dat wij vol verbazing uitroepen: 'Dit is het werk des Heeren. Hij is het, die zoo talrijke krachten tot een zelfde doel deed samenwerken, die op denzelfden arbeid den onuitwischbaren stempel drukte van een aantal propheten, volken en geslachten!'

Ziedaar het heerlijke werk der voorzeggingsen: alles spreekt hier van de goddelijke wijsheid en almacht,

alles ademt heiligheid, stemt tot eerbied, dwingt tot bewondering en onderwerping. Kenden alle Katholieken wat al schatten daarin schuilen, met welk een ijver zouden zij de prophetieën bestudeeren! Kenden de vijanden van ons geloof de voorzeggingen, en wilden zij er eene ernstige inzage van nemen, hoevele hunner vooroordeelen zouden zij afleggen, hoe helder zouden zij het licht der waarheid aanschouwen! Ja, mochten zij slechts een algemeenen blik op dat gewrocht werpen en met onpartijdigheid oordeelen, zij zouden aan de bewijskracht van dat gedenkstuk niet wederstaan.

Inderdaad, welk een getuigenis, welk een gedenkstuk! En wat, in de geschiedenis der wereld, is vergelijkbaar aan dit overheerlijke monument van onzen godsdienst? Een gedenkstuk dat steen voor steen door heilige mannen ten aanzien van een volk, van een gansche werelddeel, ter eere van den God der Christenen is opgericht; een gedenkstuk dat de hardnekkige aanvallen der verblinde Joden, den verwoeden krijg van moedwillige Heidenen, de helsche pogingen van het godlasterend Rationalisme even zegevierend trotseert; een gedenkstuk dat de proef der eeuwen heeft doorstaan, en thans op de puinhoopen van het Oostersche en Romeinsche Polytheïsme, van de uitgestrekte Rijken van het Oosten en het Westen, van alle vijandige Machten welke er tegen opstonden, nog trotsch en ongeschonden oprijst, ter verheerlijking van den Messias. Daar richte men zijne oogen heen. Geen kleingeestige aandacht aan afzonderlijke steenen. Eerst een oogslag over het geheel, een ruime blik over den ganschen bouw. Men bewondere het ontzagwekkend gedenkstuk in zijnen breeden omvang, in zijne diepe en vaste grondvesten, in zijne reusachtige afmetingen, in zijne regelmatigheid en zinrijke verscheidenheid; men bewondere het in die twintig eeuwen welke het eerbiedigden en als echt erkenden, in die veertig eeuwen welke het langzaam hebben opgetrokken; men bewondere het in die scharen van groote mannen, in die stroomen van volkeren welke

het in den loop der tijden binnentraden om den Messias hunne hulde te brengen; in die dichtgesloten drommen vijanden welke het zonder ophouden hebben aangevallen en vruchteloos trachten af te breken; eindelijk in het bloed dier miljoenen martelaren waarmede zijne trotsche zuilen zijn gepurperd. Dan zal ieder onpartijdig toeschouwer zich schamen zulk een gedenkstuk lichtzinnig voorbij te gaan. Die gelooft, zal in dankzegging en aanbidding nedervallen voor den Messias wien het is toegewijd, voor den God die het heeft opgericht. Die niet gelooft, zal, als een onbevooroordeeld navorscher, daarheen zijne blikken en zijne schreden wenden. Hij zal zonder menschelijk opzicht en zonder partijdigheid naderen, op iederen steen van het onvergelykbare monument zal hij den naam van Christus lezen; ja, zoo het hem noch aan moed noch aan echten waarheidszin ontbreekt, zal hij door eene grondige studie het gedenkstuk binnentreden na die onafzienbare reeks van groote mannen die hem zijn voorafgegaan; en, wij koesteren dit vertrouwen, daar zal hij onder het volle licht eener geschiedenis van 60 eeuwen, den Voorzegden Godmensch aanschouwen en erkennen; hij zal met ons Christus bewonderen, aanbidden en aankleven, Christus, onze hoop onder het Oude Verbond, ons leven onder het Nieuwe Verbond, Christus, de grondvest en den hoeksteen der Heilige Kerk welke door Hem alle tijden omsluit en in alle eeuwen heerscht. *Christus heri et hodie, ipse et in saecula.* (Hebr. XIII, 8.)

Leuven.

R. BUTAYE, S.J.

De vrede.

I.

Et eritis sicut dii.

(GEN. III. 5.)

Viam pacis nescierunt.

(IS. LIX. 8.)

Booze Geesten.

WAT spoedt ge zoo angstig nu, vluchtende paar,
 Het hoofd op den zwoegenden boezem gedwongen?
 Stout hebt ge uw'nek aan het dwangjuk ontworpen:
 Vrij nu en groot zijt ge, goden voorwaar!

Adam.

Huilende hollen de wateren,
 Over het daavrende strand!
 Vloek en wrake loeien en schateren
 Uit den donkren hemel, in brand!
 Nergens ruste!.... Nergens vrede!....

Aartsengel Gabriël.

Hoop!... Hope draagt ge in 't vluchten mede!
 Blijf, Adam, hou en trouw,
 Op Gods belofte letten:
 'De voet der uitverkoren Vrouw
 Zal slang en dood den kop verpletten!' o Mensch, waarheen uw weg in 't duister wende en loop',
 Daar blikk u vreedzaam toe de blanke ster der hoop!

Satan.

Hoop?... Een dropje goochelwijn!
 Hoop?... Een schim, een schemerschijn!
 Wat ge werkend wint,
 Wat uw handgreep vindt
 En uw tong geniet
 Dat alleen bedriegt u niet!
 o Mensch, grijp toe en smaak! Versmaad uw hemeldroomen:
 Bij vollen vloed zal vrede in brein en borst u stroomen!

Godsvolk en Heidenen.

Wij gaan waar God ons wijst, hoe 't pad ook wende en loop':
 Wij vinden vreê bij Hem en in des Heilands hoop!

 Hoe lokt des levens lust ons voort van droom in droomen!....
 Waarom, gevloekte krijg, steeds bloed op bloed doen stroomen?

Keizer Augustus.

De zon des vredes licht op aarde en wateren!
 De golfjes spoelen blij langs 't groenend strand!
 De blauwe hemel trilt om 't vreugdeschateren
 Van volk bij volk, gesnoerd in éénen band!

 Door gansch de wereld wijd,
 Die stil en rustig ligt,
 Wordt hoog mijn naam gebenedijd:
 Sluit Janus' tempel dicht!

Slaven.

Burgers en edelen slapen,
 Ronkend op 't mollige dons:
 Makkers, te wapen! te wapen!
 Rome en zijn rijkdom aan ons!

Te wapen! De volkeren vielen
 En knielen

Voor overmacht terneer!
 Te wapen! de volkeren loeren
 En roeren:
 Ze willen vrijheid weer!

Hun boezem bruist en kookt van haat!
 Wee, wee, als 't vier naar buiten slaat!
 Te wapen, makkers, wreekt uw eer!
 Geen dwingeland, geen meester meer!

II.

Et vocabitur.... Princeps pacis.
 (Is. IX. 6)

Engelen.

*Gloria in excelsis Deo,
 et in terra pax hominibus!*

Herders.

Wat suist er, in 't stille van den nacht,
 Zoo heimelijk lief, zoo hemelsch zacht?
 Geen sterreken stemt zulk helder lied!
 Het windeken waait zoo streelend niet!
 Zoo roerende zingt geen moedertong!
 Wie is hij, die 't lied des vredes zong?

Aartsengel Gabriël.

Dat wil ik ulieden verkonden,
 Gij, herderkens hier op de wacht:
 Wij zijn van Jehova gezonden
 En melden Zijn liefde u en macht!

De menschen, die liepen verloren,
 Door leugen verleid in hun dood:
 Nu is hun ten leidsman geboren,
 De Vrucht van den maagdelijken schoot!

De Heiland, de Vorst van den vrede,
Sinds eeuwen en eeuwen verbeid,
Nu ligt hij, in Bethleëms stede,
Als kind in een kribje geleid!

Engelen.

*Gloria in excelsis Deo,
et in terra pax hominibus!*

Herders.

Wat geur van lentebloesem
Drijft uit de luchten neer!
Hoe zalig baadt ons boezem
In uwen vrede, o Heer!

Jehova, lof en glorie!
Hij bleef zijn volk getrouw.
Viert, Israël, victorie!
In blijdschap keert uw rouw.

III.

Deus caritas est.
(I^a JOAN. IV, 9.)

Aartsengel Michaël.

Wat God aan Isrel openbaarde,
Dat zal Hij roepen over de aarde
En konden op het verste strand!
Gods kracht zal door de zielen varen,
En vreedzaam volk bij volk vergâren
In onverbreekbren liefdeband!

Ontsluit u, wereldwegen,
Ontsluit u, pad der zee:
Draagt, onder 's Heeren zegen,
De boden van den vreê!

Wilden.

Stil, stil!... Een grijsaard nadert, ziet!
 Neen, schicht noch speer en roere niet!
 Men luistre wat hij spreken wil!
 Stil, stil!

Zendeling.

Dat God uw zucht en zin verander'
 En vrede wekke in uwen stam:
 Mijn kinderkens, bemint elkander,
 Om wille van het zoete Lam!

Het Lam was mensch en God tegader,
 En wierd voor u aan 't kruis geslacht:
 Och, komt, en treedt den kruisboom nader;
 Zijn vrucht versterkt u in Gods kracht.

Gods kracht alleene kan hem dooden,
 Den worm, die u het hert verknaagt:
 Och, komt, en leeft naar Gods geboden,
 En brengt Hem wat Zijn liefde u vraagt.

Wilden.

o Wonderman, van licht omglansd,
 Dat schittrend om uw kruine kranst!
 Geleid ons tot het godlijk Lam,
 Dat stervend ons verlossen kwam!
 Wij trappen speer en schicht in gruis,
 En knielen rond den voet van 't kruis!....
 Dank! Dank! In 't wilde, woest gemoed
 Dauwt liefde en vrede wonderzoet!

Aartsengel Michaël.

Wee u! Wee u! Driemaal wee!
 Gij, die 's Heeren bond en vreê

Blijft in euvelmoed versmaden!
 Wie op list en macht betrouwt,
 Die zal vloek voor heilgenaden
 Op zijn trotsche schouders laden,
 En storten met de burcht, die hij in hoogmoed bouwt!

Slotzang.

Looft God den Heer, uw licht in duistren nacht!
 Den Heiland lof, die dood en hel ontkracht!
 Waar haat ontsproot zal liefde en vrede bloeien,
 En gouden vrucht door 't groene loover gloeien!

Looft den Heer in 't stil geweten!
 Looft Hem rond den blijden heerd!
 Looft Hem, op den troon gezeten,
 Gij, die vreedzaam volk regeert!

Looft, en laat Zijn liefdeleering
 Dringen ons door merg en been!
 Looft, en spoedt, in Gods vereering,
 T'eeuwgen vrede, als broeders één!

EUG. DE LEPELEER.
Sint-Niklaas, 1891.

Zending der staatsmacht. (Vervolg van blz. 270.)

ZIEN wij hoe reeds de H. Thomas die Staatsrol afschetst.

Die stof behandelt de groote Leeraar voornamelijk in drij zijner boeken: *De Rege et Regno* (alias *De Regimine Prinpicum*) - *De Regimine Judaeorum - Politicorum* (alias *De Rebus Civilibus*).

Een schoon en nuttig werk zou het zijn, wilde iemand daaruit bijeen brengen wat tot de oplossing der hedendaagsche maatschappelijke vraagstukken kan dienen.

Wat rijke goudmijnen van waarheden hij daar zou vinden!

Hier willen wij slechts vertalen wat onze stelling bewijst.

Wij nemen dan uit hoofdstuk XV van den 1sten boek van *De Rege et Regno*, het volgende:

‘Vóórgelicht door de goddelijke wet, moet de koning (en natuurlijk ook alle ander Staatsgezag) voornamelijk dit in 't oog houden, hoe de menigte zijner onderdanen goed leven zal’

Goed leven: leven volgens de natuurlijke wet, opgehelderd door de Openbaring, en klaar voorgehouden door het leerambt der Kerk; dit is de uitleg van den H. Thomas zelf.

Wat is er nu vereischt tot dit *goed leven*?

Drij dingen, zegt de H. Leeraar: ten eerste dat de menigte in de eenheid van den vrede bevestigd zij. Ten tweede dat de menigte, door den vredeband ver-

eenigd, tot goeddoen gericht worde: want, evenals een mensch niets goeds kan uitrichten als niet al zijne deelen één zijn, zoo zal ook eene menigte die niet door den band des vredes vereenigd is en die haar zelve bestrijdt, verhinderd worden van het goede te verwezentlijken. Ten derde is er vereischt dat door het beleid des Staatvoerders het noodwendige in genoegzame hoeveelheid voorhanden zij om goed (deugdzaam) te leven.

Om goed te leven: bemerk die ondergeschiktheid. Volgens S. Thomas zijn de aardse goederen, die in onze lichamelijke noodwendigheden voorzien, maar dienstig om ons toe te laten een deugdzaam leven te leiden: zij zijn een ondergeschikt en dienstbaar goed: 'bonum secundarium et quasi instrumentale'.

Wat moet de Staat volgens den grooten Leeraar dan bewerken? 1° den vrede; die vrede bestaat als niemand in zijne rechten geschonden of bedreigd wordt; ook zegt St-Thomas wat verder dat 'sommigen, *met de gerechtigheid te overtreden*, den vrede van anderen storen; 2° de bevordering der deugd; hoe kan de Staat anders de deugd bevorderen dan met te maken dat zij van jongs af den mensch worde ingeprint en later geenen aanstoot vinde op de openbare onzedelijkheid, maar integendeel in een zedelijk midden zich ontwikkele en vruchten werpe? 3° het noodwendige verschaffen. De H. Thomas heeft door die woorden zeker niet willen bedoelen dat de Staat zelf de levensbehoeften aan de burgers moet op tafel brengen, maar wel dat de Staat moet zorgen dat alle staatsleden door eigen werkzaamheid hun bestaan kunnen vinden.

Wij hebben vroeger het onderscheid gemaakt tusschen negatieve en positieve burgersplichten. Wij hebben gezegd dat elk lid der maatschappij den plicht heeft: 1° van eens anders rechten niet te schenden; 2° van het zijne bij te brengen opdat al de leden der maatschappij hun welzijn kunnen bereiken. Dat onderscheid staat reeds in St Thomas: 'Een der beletselen, zegt

hij, voor het behoud van 't algemeen welzijn bestaat in de wilsbedorvenheid waardoor sommigen te vadsig zijn om te doen wat het gemeenebest eischt of zelfs aan den volksvrede schaden, daar zij, met de gerechtigheid te overtreden, den vrede van anderen storen. Daarom moet de Staat 'door zijne wetten en voorschriften, door zijne straffen en belooningen de onderdanen van de ongerechtigheid afhouden en ze tot deugdzame werken richten, (zelfde hoofdstuk).

St Thomas noemt ook nog twee andere noodwendigheden, waar de Staat moet in ter hulp komen: 1° Hij moet zien dat andere goede burgers in de plaats der wegstervende en verkwijnende komen (dus waken over de lichaams- en zielsopvoeding der kinderen); 2° Het geweld van uitheemsche vijanden afweren (dit komt bij het beteugelen der rechtschennissen).

Eindelijk, de leeraar zegt ook de Staat moet *aanvullen* wat te kort, en volmaken wat min goed is: *Si quid deest, supplere; si quid melius fieri potest, perficere*.

Wij denken dus te mogen besluiten dat ons schrijven de leering van St Thomas getrouw weerspiegelt.

Het ware roekeloos van ons, die vraagstukken te willen bespreken zonder ze te beschouwen in het heldere licht, dat de Encycliek *Rerum Novarum* er op geworpen heeft. Welnu, al hetgeen Z.H. de Paus aangaande de rol van den Staat leert, mag aanzien worden als de ontwikkeling der hooger aangehaalde leering van den Engel der School. Zoo zijn wij eens te meer overtuigd van de blindheid der liberale dagbladschrijvers, welke in dit pauselijk leerstuk niets anders zien dan eene politieke kunstgreep om de beweging der volksstanden in den kring der Roomsche Kerk te trekken.

De Paus geeft, wel is waar, nergens eene bepaling *ex professo* van de zending des Staats; hij beschrijft alleen die zending voor zoover zijn onderwerp het vereischt; maar uit de verschillende deelen der Encycliek is desaangaande een schoon geheel op te maken. Zoo

leert hij dat 'de burgerlijke maatschappij werd ingesteld om het natuurrecht te beschermen en geenszins om het te niet te doen', en verders: 'Men is aan eene wet maar gehoorzaamheid schuldig in zoover zij overeenkomt met de goede rede en de *eeuwige wet van God*'.

Welk is volgens den Paus het doel van den Staat? Het is de welvaart die de Staat in 't bereik van allen moet stellen met de werkzaamheid der burgers te ondersteunen: 'De bestuurders van het gemeenebest, zoo drukt hij zich uit, moeten eerst en vooral door heel den samenhang van wetten en instellingen eene algemeene hulp bieden en maken dat uit de inrichting zelve en uit het bestuur van den Staat de welvaart zoowel van het algemeen als van de bijzonderen van zelf ontspruite.'

De Paus somt daarna de bronnen op uit welke de algemeene welvaart moet ontspringen, maar de rol die de Staat moet vervullen voor het ontwikkelen dier bronnen, leeren wij kennen uit verschillende plaatsen der Encycliek.

1° De Staat moet ieders rechten, 't zij aangeborene, 't zij verworvene, eerbiedigen en doen eerbiedigen. Het eerste recht van den mensch is het recht op persoonlijke vrijheid, daarom mag de Staat geenen dwang gebruiken dan waar recht en orde het eischen.

'De orde vergt dat noch de persoon, noch de familie wegvallen, verzwolgen door den Staat; het is rechtveerdig dat men beiden vrijlijk late handelen, zoolang dit het algemeene belang niet krenke noch iemand ongelijk aandoe.'

Maar staat het algemeen belang of het recht der burgers op het spel, dan moet de Staat zijnen arm laten gevoelen:

'Zijn de algemeene belangen of het belang van eenen stand in 't bijzonder gekrenkt, of enkel bedreigd, en is het onmogelijk dit anders te verhelpen of te keer te gaan, dan hoeft men noodzakelijker wijze tot het Staatsgezag zijne toevlucht te nemen.' Maar wat verder drukt Zijne Heiligheid er nogmaals op dat de Staatsdwang zijn doel niet mag voorbij streven noch

de perken der noodzakelijkheid overschrijden: 'Deze (de Staatswetten) mogen niet verder gaan noch iets meer ondernemen dan noodig is om de misbruiken te beteugelen en de gevaren af te weren.'

De eerste staatsplicht, namelijk de plicht van alle rechtschennis te beletten, is dus duidelijk door de Encycliek afgebaand, gelijk wij hem hooger aangewezen hebben.

Ten tweede hebben wij uitgelegd hoe de maatschappij aan elk harer leden die hulp en voordeelen verschuldigd is, zonder welke hij niet tot de volle ontwikkeling van zijn wezen kan komen noch zijne bestemming op aarde vervullen. Wij hebben er op gewezen dat de Staat hierover moet waken en bijspringen waar de vrijheid aan haarzelve overgelaten, te kort zou schieten. Die voordeelen, door de maatschappij aan hare leden verschuldigd, waren: de lichaams- en zielsopvoeding, en de mogelijkheid voor elk van zich een behoorlijk bestaan te verschaffen.

De opvoeding is eerst en vooral de taak der ouders en de Staat mag deze van hunne natuurlijke bediening niet afzetten: 'De natuur, zoo luidt de Encycliek, legt den huisvader den heiligen plicht op van zijne kinderen te voeden en te onderhouden.' De Staat mag hem hierin niet hinderen: 'Zoowel als de burgerlijke maatschappij is het huisgezin eene maatschappij in den eigentlichen zin des woords, met haar eigen gezag en bestier, namelijk het gezag en bestier des huisvaders. Daarom staan de rechten der familie ten minste met die van den Staat gelijk, wel te verstaan binnen den werkring door haar doel bepaald, in al wat aangaat den keus en het gebruik der noodige middelen van voortbestaan en de uitoefening eener billijke onafhankelijkheid.'

Nochtans moet de Staat de onmacht der ouders ter hulp komen of maatregelen nemen tegen onwil en machtmisbruik: 'Zekerlijk, zoo luidt het verder, indien ergens een huisgezin in hopeloozen toestand

verkeert, te vergeefs trachtend er zich uit te worstelen, zoo is het billijk dat, in dit uiterste, het Staatsgezag hulpe biede; want elk huisgezin is een lid der maatschappij. Zoo ook, indien ergens eene heerstede het tooneel van erge, onderlinge rechtsverkrachtingen worde, is het de plicht des Staats, aan elk recht te laten wedervaren.'

Uit dit grondbeginsel zal de Paus de Staatsbescherming voor het kind afleiden: 'In 't bijzonder mogen de kinderen - en hier dient stipt op gepast! - de werkhuizen niet intreden, eer de ouderdom hunne lichaamskrachten, hunne verstand- en zedelijke vermogens genoegzaam hebbe ontwikkeld.' Daarom ook dient de moeder bij den huisheer te blijven: 'Zoo ook zijn er werken, die minder passen aan de vrouw, door de natuur tot huiselijke bezigheden geroepen, bezigheden die ten andere wonderwel de waardigheid van haar geslacht beschutten en beter overeenkomen met hetgeen de natuur van haar vergt voor de opvoeding der kinderen en den bloei des huishoudens.'

Doch de zedelijke opvoeding mag ook voor volwassenen niet verwaarloosd worden. De Paus bevestigt wat Le Play en zijne school aangeteekend hadden als den uitslag hunner gewetensvolle navorschingen op den maatschappelijken toestand der volkeren, namelijk dat eene maatschappij des te gelukkiger is als de onderhouding der tien geboden er meer in eere staat. Daarom moet de Staat alles bevechten wat aan de zedelijke orde, op de tien geboden gesteund, zou afbreuk doen, als daar zijn: de ordestoorende werkstakingen, de verbreking der familiebanden, de miskenning der godsdienstige gevoelens der werklieden en het verhinderen hunner godsdienstplichten, het onderenloop der geslachten en andere ophitsingen tot onzedelijkheid in de werkhuizen; het aftobben des werkmans of de verguizing zijner menschelijke waardigheid; de krenking zijner gezondheid door eenen arbeid, te zwaar voor zijnen ouderdom of geslacht. In al die punten

moet de Staat tusschenkomen, zullende de uitgebreidheid van het kwaad tot maatstaf dienen zijner tusschenkomst.

Trekken wij nu de leering des Pauzen over die punten saam, dan hebben wij het volgende: Elk mensch heeft recht op lichaams- en zielsontwikkeling; waar de maatschappij die uit haar eigen niet bezorgt, moet de Staat bijspringen.

Wij zegden ook dat elke burger recht heeft om in in zulke levensomstandigheden geplaatst te worden dat hij gemakkelijk zijn bestaan kunne vinden, en dat hierin ook de Staat moet aanvullen wat ontbreekt. In dit punt is de leering der Encycliek bijzonder uitdrukkelijk; geen wonder: het is het brandpunt der maatschappelijke vraagstukken en het voornaamste onderwerp der Encycliek. Doch hierin ook diende omzichtig gesproken: een onvoorzichtig woord kon als voorwendsel tot muiterijen en gewelddadige aanslagen misbruikt worden. Het is een meesterstuk des grooten Pauzen dat hij zoo klaar en onverschrokken heeft gesproken zonder dat de fakkel der waarheid eene fakkel van opstand kan worden in eene maatschappij, wier inrichtingen zoo menigmaal met recht en waarheid in strijd liggen.

Vooreerst erkent hij dat God de aarde geschapen heeft voor het levensonderhoud aller menschen, maar hij verwerpt de socialistische gevolgtrekking, als zou de Schepper daardoor de goederen tot het gemeenschappelijk bezit van heel het menschedom bestemd hebben. Men wege de woorden der Encycliek:

‘Tegen de wettigheid des persoonlijken eigendoms brenge men niet in, dat God aan heel het menschelijk geslacht de aarde in gebruik heeft gegeven; want Hij schonk ze den menschen niet om ze onderreen, allen gelijk te bezitten. Zulks is de zin *dier waarheid* niet. Zij beteekent enkel dat God aan geenen mensch in 't bijzonder zijn aandeel heeft aangewezen, maar de afperking der eigendommen aan het menschelijk vernuft en aan de instellingen der volkeren heeft overgelaten.

- Overigens, ofschoon tot persoonlijke eigendommen verbrokkeld, dient de aarde niet minder tot gemeen gebruik, ingezien er niemand is onder de menschen of hij leeft van de voortbrengselen der aarde. Wie geene gronden heeft, voorziet er in door zijnen arbeid, zoodanig dat men bevestigen mag dat het werk het algemeene levensmiddel is, 't zij men eigen grond bebouwe, 't zij men een winstgevend ambacht uitoefene, wiens opbrengst tegen de vruchten der aarde uitgekeerd wordt en daardoor wezentlijke weerde krijgt.'

Het feit dat alle menschen hun levensonderhoud uit den schoot der aarde putten, haalt Leo XIII aan (zoo ten minste mag men opmaken uit de volgorde der gedachten) als eene vervulling van den goddelijken wil, die de aarde aan alle menschen in gebruik gaf.

Ten andere dat de Paus voor alle menschen het recht erkent van te bestaan mits te werken, blijkt uit vele plaatsen der Encycliek.

Reeds hebben wij de plaats aangehaald, waarin gezegd wordt dat de Staat moet zorgen dat uit de inrichting en het bestuur der maatschappij de welvaartsbronnen van zelf ontspruiten voor allen in 't gemeen en in 't bijzonder.

Waar hij spreekt over het werkloon zegt de Paus duidelijk dat iedereen recht op het leven heeft en daarom zulke werkverdragen, waarbij den werkman het noodwendige ontzegd wordt, te beschouwen zijn als door den nood afgeperst of strijdig met den plicht van zelfbehoud en bijgevolg ongeldig:

'Het zelfbehoud is een plicht voor alle menschen en het is misdaad er zich aan te onttrekken. Uit dien plicht vloeit noodzakelijk het recht, zich te verschaffen wat voor het levensonderhoud vereischt wordt en wat de arbeider niet anders dan door zijn werkloon bekomt. Werkbaas en werkman mogen dan overeenkomsten sluiten zooveel zij willen, zij mogen het eens worden op eenen werkprijs; er is, boven hunnen vrijen wil verheven en ouder dan deze, eene wet van natuurlijke

rechtvaardigheid, volgens welke het werkloon niet ontoereikend mag zijn voor het bestaan van een zuinigen en deftigen werkman.'

Tegen dit onrecht moet de Staat dus optreden, als handhaver van het recht; nochtans, de Paus roept seffens den Staat niet bij tot regeling der werkloonen; waarom niet? Wankelt hij misschien in zijne grondbeginselen of deinst hij terug voor dezer logische gevolgtrekkingen? - Verre van daar, maar hij heeft voor oogen dat er een ander heilig recht voor alle burgers bestaat: de persoonlijke vrijheid, die door den staatsdwang niet mag ingekort worden dan nadat alle andere middelen uitgeput zijn; welnu er is een middel tot regeling der loonkwestie, namelijk de gilde. Nog andere middelen kan men opzoeken; de tusschenkomst van den Staat is het laatste, doch waar het nood doet, moeten wij er niet voor achteruitgaan: 'Uit vrees dat in deze en soortgelijke gevallen, als waar het den werkduur en de gezondheidsbeschutting der mijnwerkers geldt, de openbare machten ten onpas zouden tusschenkomen, ingezien vooral het verschil van tijds- en plaatsomstandigheden, zal het verkieslijk wezen de oplossing dier moeilijkheden in algemeenen regel aan de gilden of vakvereenigingen over te laten, waar wij verder zullen van spreken, of tot een ander behoedmiddel voor de werkersbelangen zijne toevlucht te nemen, zelfs, waar de zaak het vordert, met hulp en steun van het Staatsgezag.'

Waar de zaak het vordert, dat wil hier wel zeggen: waar het bestaan der werklieden anders niet kan verzekerd worden.

Uit het recht op het leven, dat de Paus zoo krachtig doet gelden, is ook af te leiden wat hij leert aangaande den te langen werkdag en het uitputten van de krachten der werklieden. Inderdaad, wat zou het den werkman baten, geld genoeg te winnen om zich zelven en de zijnen behoorlijk te voeden, indien hij juist daarvoor zijne levenskrachten vóór den tijd moest knakken? Het lichaam eischt zoowel rust al voedsel.

Daarom 'moet de openbare macht de werklieden beschermen met ze te ontrukken aan de klauwen van winstbejagers, die eenen mensch met een werktuig gelijkstellen en zonder maat de personen der werklieden misbruiken om onverzadelijke hebzucht te voldoen. Eene somme werks eischen die niet alleen al de zielvermogens verstompt, maar ook het lichaam knakt en breekt, dit is een gedrag, dat noch de rechtveerdigheid noch de menscheeljkheid kan gedoogen. Des menschen werkzaamheid, even als zijne natuur, heeft onoverschrijdbare perken. Wel groeit zij door oefening en gewoonte, maar niet zonder ontspanning en rustpozen. Dus mag het dagelijksch getal werkuren de maat van 's werkers lichaamskrachten niet te boven stijgen en de rusturen moeten op den aard van 't werk en de gezondheid des arbeiders berekend zijn, en geregeld volgens tijd- en plaatsaangelegenheden'.

Voor de zondagrust pleit nog eene andere reden: de goddelijke wet en het recht voor den werkman van zijne ziel op tijd uit het stof tot God te verheffen.

Tot hiertoe over de werklieden die arbeiden kunnen. Doch wat gedaan voor die zich zelven niet kunnen behelpen? Zij ook hebben recht op het leven.

Vooreerst heeft men die werklieden welke meê ten arbeid gingen tot zij afgewerkt en versleten waren of die soms door kortstondige, gewone ziekten of onpasselijkheden het werk moeten staken? - Deze hebben recht op levensonderhoud krachtens hun werk; want, moet de werkloon toereikend zijn voor den onderhoud des levens, dan moet hij dit zijn voor het leven met zijn gewonen gang, 't is te zeggen met zijne onpasselijkheden en langzaam verval. De arbeider moet dus iets kunnen overhouden voor den kwaden en voor den ouden dag. Maar de zorg daarvoor wil de Paus nogmaals aan de Gilden toevertrouwd zien: 'Er dient op bijzondere wijze gezorgd dat de werkman nooit zonder werk zitte, dat er eene hulpkas (fonds de réserve) besta tegen onvoorziene en toevallige ongelukken, van de

nijverheid onafscheidbaar; en ook nog tegen ziekten, ouderdom en anderen tegenslag.'

Zoo moet dan het levensonderhoud der werkende standen verzekerd worden. Is dit genoeg? Zal de Staat zijne plichten vervuld hebben als ieder het stipt noodwendige zal vinden? Neen, hij moet ook eene zekere welvaart en overvloed trachten te bewerken. Men zou kunnen in twijfel trekken of de menschen daar *rechtstreeks* aanspraak kunnen opmaken; maar in alle geval is de algemeene welstand eene waarborg voor de orde; want, waar iedereen het wel heeft, heeft niemand iets te winnen bij een gewelddadigen ommekeer der zaken; integendeel, zijn levensgeluk gaat er bij op het spel. Dit bevestigt de Paus met de woorden van St-Thomas: 'In eene goed ingerichte maatschappij moet een zekere overvloed zijn aan uiterlijke goederen, *wier gebruik vereischt wordt tot oefening der deugd*.' Men bemerke hier weer die ondergeschiktheid van het stoffelijk aan het zedelijk belang. Waar dus de tijdelijke rijkdommen eer een vergif dan een voedsel zijn zouden voor het leven der deugd, daar zou de Staat de bronnen der stoffelijke welvaart niet onbepaald hoeven te ontwikkelen. Onderstel een land dat gerust van den landbouw leeft en uit den schoot der aarde welig zijn onderhoud trekt; dat land heeft niets te winnen bij grootere rijkdommen, en de Staat ware geenszins verplicht het vooruit te stooten in de baan van handel en nijverheid, langs waar met meer geld ook meer zedenbederf, meer woeligheid in de levensbetrekkingen zou toestroomen. Doch zulk een land is heden een droombeeld: bij het krielen der bevolking heeft men het al lastig genoeg om de monden zooveler eters te stoppen en men moet zeker niet vreezen den welstand te zeer te zullen ontwikkelen.

Gevaarlijk echter is de opeenhooping der rijkdommen bij eenigen, gevaarlijk daarom de woeker, waardoor het geld geld trekt en, alzoo door zichzelven aanwassend, de rijkdommen uit de handen der burgers wegzuigt en dezen tot slaven maakt. Men bemerke hier

nog met welke kracht de Paus de menschelijke vrijheid verdedigt; de Encycliek is de krachtigste pleitrede voor de vrijheid die misschien ooit in de ooren der volkeren klonk; de Paus laat het bij geenen ijdeloos woordenpraal; hij wil de vrijheid der personen en der huisgezinnen; hij wil de vrijheid geëerbiedigd en als in eene burcht verschanst; de burcht der vrijheid is de eigendom. Dan alleen als de burger eigen heerd heeft en, buitenkomend, zeggen kan: 'Die hof, die grond is mijn,' dan is hij koning zijns huisgezins, vrij en onafhankelijk, mensch in de volheid der menschelijke waardigheid: door den eigendom der aarde, onuitputbaren schoot van rijkdommen, zit hij boven de wisselvalligheden der toekomst verheven en ziet ze met kalmen blik te gemoet. Men mag zeker uit de leering des Pauzen niet besluiten dat elke mensch feitelijk *moet* bezitten, maar dit ten minste ligt in zijnen zin, dat eene goede maatschappij door hare inrichting den kleinen eigendom moet ontwikkelen en de samentrekking der goederen tegenwerken: 'Er is veel aangelegen dat de wetten den geest van eigendom begunstigen, opwekken en ontwikkelen zoover dit onder de volksmenigte doenlijk is. Die uitslag, eens bekomen, wierde de bron van allerhande kostbare voordeelen en eerst en vooral van eene goederenverdeeling, die zeker billijker zijn zou.'

Opmerkelijk is het dat een onttroonde Vorst die nooit afgelaten heeft den eigendom zijner staten in name zijner onafhankelijkheid en waardigheid te vorderen, ook den armsten burger eigendom en zelfstandig bestaan wil laten verwerven en hem wil koning maken in zijn huis, gelijk hij zelf wil koning zijn in zijne staten.

Wij hebben nu zeker genoegzaam getoond hoe de leering der Encycliek *Rerum Novarum* uit de natuur zelve des menschen vloeit en niets anders is dan eene bevestiging der christene wijsbegeerte en der goddelijke Veropenbaring. Werpen wij dan eenen blik van mede-

lijden op die politiekers, welke al wat groot is meten naar hunne eigene kleinheid en, dag aan dag over maatschappelijke vraagstukken schrijvend, niet eens schijnen te vermoeden dat er vaste en onveranderlijke grondbeginselen bestaan om ze op te lossen. Zulke mannen konden aan den Paus niets anders toeschrijven dan dorst naar overheersching, want hooger gaan de gedachten niet dier volksverlichters, die heel de wereld verlichten behalve hun eigen zelve.

F. DRIJVERS.

Weemaes' gezangen.⁽¹⁾

In de laatste aflevering van het *Belfort* verscheen van wegens een hollandschen liefhebber een geestdriftige ode op de tweede uitgave van Pater Weemaes' *Gezangen*. De Maastrichtsche dichter leerde ons in eene aantekening dat de eerste uitgave van hetzelfde dichtwerk (1852) destijds veel bijval in Holland genoten had, en sommige liederen daaruit, in het 'Handboekje der Congreganisten' opgenomen, bij de katholieken van Noord-Nederland algemeen gekend en geliefd werden. Hij zelf hoorde ze dikwijls in zijne kindsheid in de kerk zijner geboorteplaats weergalmen, en deze herinnering gaf hem de volgende gevoelvolle strophe in:

't Was het echte vlaamsche lied,
 Blij-godsdienstig, stil-verheven,
 Dat uit vollen boezem vliet,
 Zoo er Vondels harp ontzweven,
 Zoo er Poirters' *Duifken* biedt.
 'k Mocht het in mijn kindsheid hooren,
 Daavrend door de tempelkoren,
 Ver van Vlaandrens grondgebied,
 En - wat heugnis ga verloren -
 Dichter, dát vergeet ik niet!

Het feit dat een belgisch dichter zoo gunstig gewaardeerd wordt aan gene zijde van den Moerdijk, ja, er na vele jaren nog populair blijft, is een zeldzaam verschijnsel. Zou het soms de bewering logenstraffen, die wij onlangs in het *Belfort* lazen, dat de Noord-Nederlanders met onverschilligheid, laat staan met minachting, op de voortbrengselen onzer vlaamsche letterkunde neerzien, en ze *a priori* van de hand wijzen. Dat de Hollanders over het algemeen strenge rechters zijn, valt niet te loochenen; doch aan wie de schuld? Aan hunne laatdunkendheid of aan onze taalkundige onbeholpenheid? Dat zij niet systematisch alle werken afwijzen die uit vlaamsche pennen vloeien, betuigt wel het onthaal dat Conscience en Van Beers (om van geen levenden te spreken) bij hen gevonden hebben. Doch dit betuigt tevens dat zij slechts hunne achting gunnen aan schrijvers, die innige waarde bezitten

(1) Verschenen bij H. Vander Schelden, Onderstraat, 24, Gent.

en boven het peil der middelmatigheid staan. Zou daarom soms P. Weemaes zoo welkom bij hen geweest zijn? Werd daarom de nieuwe uitgave zijner Gezangen als de verschijning van een welbekenden en beminden gast begroet?

In zijn eigen vaderland werd onze dichter niet miskend. De beste Zuidnederlandsche schrijvers weigerden destijds aan de eerste uitgave zijner Gezangen hunne goedkeuring niet. David, Van Duyse, Hiel, o.a. zonden hem hartelijke gelukwenschingen toe. Het *Bien Public* van 17 Aug. 1891 deelde de toenmalige beoordeelingen eeniger dagbladen en tijdschriften mee, waaronder wij slechts die van den uitmuntenden schrijver en staatsman, den heer Thonissen, alsdan leeraar aan de Hoogeschool te Leuven, den lezer onder oogen plaatsen: 'Aan eene grondige kennis der taal, zoo schreef de uitstekende letterkundige, voegt P. Weemaes teergevoeligheid en bevalligheid; hij weet altijd zijn onderwerp te doordringen en vele zijner gezangen zijn lierdichten die de vermaardste dichters onzer eeuw zouden ter eer strekken.'

Het gegronde dezer eervolle oordeelvelling zullen wij door eenige uittreksels der tweede uitgave staven.

Niets kenmerkt méér den echten dichter dan de hooge lyrische vlucht. Verdient hij wel den schoonen naam van muzenzoon, die den inwendigen gloed der verborgene godheid niet ondervindt, waar de latijnsche zanger van gewaagt:

Est deus in nobis: agitante calescinius illo?

In alle geval talrijke dichtstukken van P. Weemaes tintelen van verhevene begeestering.

Wie erkent bijv. in den aanvang der *Geboorte O.L.V.* geen echte godentaal?

Donker floers had de nacht om 't aarderijk geslagen.
Door razernijen voortgestuwd,
Beklom de Satan trotsch zijn dollen oorlogswagen:
Het aardrijk siddert nog en gruwet.
Hij druischt uit d'afgrond opgevlogen
Op mijlenbreede vleuglen aan,
En zweert met bliksemschietende oogen:
Wee 't menschedom! 't Zal, het moet vergaan!

De volgende beschrijving des laatsten dags (bl. 229) is vol pindarische stoutheid.

Wat nacht overvalt ons! Wat stralen
Van schittrende bliksems in 't rond!
De zee met woest gedruisch springt buiten hare palen,
De bergen tuimlen om en dommlend scheurt de grond.

Wat vuurstroom! Wat doorslaande donder
Die rotsen als stoppen verslindt!
't Heelal gaat in een zee van zwavelvlammen onder!
De tijden zijn voorbij, en de eeuwigheid begint!

Hoor in wat kernachtige en aanschouwelijke verzen de dichter ons met den lijder Job in de diepste geheimenissen Gods voorlicht:

Maar God verschijnt en antwoordt u, verbolgen:
 'Wie redetwist daar, godloos stekeblind?
 Waar waart gij, toen u boven 't hoofd mijn handen
 't Azuurgewelf met sterren, zon en maan,
 Als spiegel van mijn heerlijkheid uitspanden,
 Als dropjes van mijn wondrenocean?
 Waar waart gij, toen ik aan de zee haar palen
 Heb op een wenk voorschreven en beperkt?
 Mocht gij in 't rijk der dooden nederdalen,
 Om af te zien hoe daar mijn godheid werkt?'

Deze en meer dergelijke plaatsen die in de Gezangen voorkomen, zullen iedereen overtuigen dat P. Weemaes meesterlijk verhevene gedachten weet uit te drukken, grootsche tafereelen op te hangen, machtige aandoeningen te doen ontstaan. Doch de ware dichter moet daarbij teedere snaren kunnen raken, zachte ontroeringen wekken, liefelijke beelden teekenen. Anders blijft zijn talent eenzijdig, en de indruk eentonig en vervelend. Boileau, de fransche wetgever des Parnassus, zoo vaak verguisd op onze dagen, heeft gelijk:

Heureux qui dans ses vers sait d'une voix légère
 Passer du grave au doux, du plaisant au sévère.

Wederom zullen eenige aanhalingen betoonen dat bij P. Weemaes noch teêrgevoeligheid noch bevalligheid ontbreken. De vierde afdeeling der Gezangen, geheel aan den lof der maagdelijke Moeder Gods toegewijd, bevat een rijke keus van uitmuntende, lieve, aandoenlijke stukken. Nergens elders is de dichter gelukkiger ingegeven, aanvulliger bewogen; nergens is hij zoo wel geslaagd.

Nemen wij bijv. de twee eerste strophen van *Maria's opdracht*:

Waar gaat, het hoofd gekroond met leliekransen,
 Gerangschikt heen die blanke maagdenrij?
 Men ziet de vreugde op aller aanzicht glanzen,
 En pracht en zwier verkondt een feestgetij.
 Aan Joachims en moeder Anna's handen,
 Maria volgt, driejarig pas, het koor;
 Haar stapjes zijn zoo snel, dat zij het branden
 Van 't hart verraân; schier altijd gaat zij voor.

Zij gaat zichzelve opoffren in den tempel,
 En God verkiezen tot haar bruidegom.
 Zij overstapt manmoedig reeds den drempel,
 Met vlammend hart genaakt ze 't heiligdom.
 Daar knielt zij neer: haar opziende oogen gloeien;
 Zij zweert den eed van eeuwige zuiverheid....

Bekoorlijk, fijn geschetst tafereel! Niet min verrukkend en verkwikkend zijn de volgende beschrijvingen en uitboezemingen.

Onbevleete ontvangenis.

Wanhopig ligt begraven
 In eeuwig blinden nacht

De droefste slaaf der slaven,
Het menschelijk geslacht.

Hoe 't eindloos diep verzonken
 Uit d'afgrond opgebeurd?
 Hoe 't eeuwig vastgeklonken
 Aan 't dwangjuk losgescheurd?

Daar rijst ons warmst verlangen
 Met goddelijk gelaat.
 't Is de onbevlekt ontvangen',
 Gelukszons dageraad.
 De handen saamgevouwen,
 Den blik omhoog gericht,
 Zij schijnt God aan te schouwen
 Van aan- tot aangezicht.

Wellustig weggezonden
 In de oppermajesteit,
 Hoe schitteren hare lonken
 Van liefde en dankbaarheid!
 Groet, menschedom, groet uw redster
 Met blij betraande wang...

Najaarslied tot Maria.

De zomer vlucht,
 En veld en lucht
 Kleeden de nevelen weder;
 Noch bloem noch boom
 Werpt op den stroom
 Spelende schaduwe neder.

Wijl storm die lacht
 Met tooverpracht,
 Giert door ontbladerde dreven,
 Mag welgezind
 Maria's kind
 Eeuwige lente beleven.

O Maria, wees gegroet.

Met uw kroontjen in de handen
 Wandel ik in d'avondgloed,
 Door de meische lustwaranden,
 O Maria, wees gegroet!

Schooner dan de sterrentransen,
 Dan in spiegellazen vloed
 Gouden avondzonneglansen,
 O Maria, wees gegroet!

Kristalijne beekjes ruiselen,
 Nachtegaaltjes zingen zoet,
 Lieflijke avondwindjes suizelen:
 O Maria, wees gegroet!

Eenmaal bloeit een roozengaardje,
 Door mijns harten asch gevoed,
 Op mijn graf, - en op elk blaartje
 Blinkt: Maria, wees gegroet!

Tot hiertoe kreeg de lezer uitsluitend stukken van godsdienstigen aard te bewonderen. Hij denke echter niet dat P. Weemaes geen ander terrein betreedt. De laatste afdeeling der Gezangen, die over de honderd bladzijden beslaat, biedt liederen, lierzangen en gedichtjes aan, op allerhande onderwerpen toegepast, en die aan de meest verscheiden gelegenheden hun bestaan te danken hebben. Ja, het mag zelfs jammer heeten, dat in plaats van éénen bundel van zoo gemengden inhoud in het licht te zenden, de dichter zijn 375 gezangen niet in twee deelen uitgaf, waarvan het een de kerkelijke of gewijde verzen, het ander de wereldsche of ongewijde zou behelsd hebben. Zijn werk had er niet alleen aan eenheid door gewonnen, maar ook meer aftrek bij gevonden.

Doch haasten wij den lezer een staaltje of twee van dit nieuwe genre voor te leggen. Edele eenvoud en meêsleepende gemoedelijkheid houden hier den eersten rang. Ziehier hoe P. Weemaes op echt dichterlijke en oorspronkelijke wijze, een versleten, doch altijd geliefd thema *De Moedertaal* bezingt:

Gonzend, als een vloed
 Die van rotsen dompelt;
 Zacht, als 't bietje mompelt
 En als honig zoet;
 Toovrend als de gorgel
 Van den nachtegaal,
 Toonrijk, als een orgel,
 Is, o Belg, uw taal.

Ze ontleent aan andre talen
 Zeer spaarzaam, loof ten krans;
 Ze is zon, in heerlijkst pralen,
 Oorspronkelijk is haar glans.
 Ze is uitgelezen bloesem,
 Juweeltje der natuur,
 Haar zwelt de volle boesem
 Van scheppingkracht en vuur.

In zijne bloemlezing *Noord en Zuid* (die tusschen haakjes gezegd, wat smaak, rijkdom en verscheidenheid van keus aangaat, alle hare voorgangsters overtreft, en overal der Vlaamsche jeugd diende in handen geplaatst) heeft P.E. Bauwens uit de *Gezangen* het keurig stukje, *Het Vlindertje* opgenomen, dat wij ten slotte geheel afschrijven. Is het wat lang, het zal ook ons laatste citaat wezen, en daarenboven den lezer voor zijne moeite schadeloos stellen.

O vlindertje! Wat spreidt gij schoon
 Uw pronkgewaad ten toon!
 Gedenkt het u wat ge eenmaal waart
 Toen u het najaar teelde? o rupsje, wat ellende!
 Gij kroopt onedel voort op aard,
 Of hingt vergeten aan een blad.
 Gelukkig was 't voor u, dat u geen tuinman kende,
 Noch wreede kindervoet vertrad.

Dan naamt ge uzelf uw vrijheid af
 En vormde uw eigen graf:
 Daar sliept gij, voor de wereld dood,
 Zoolang als op een troon van sneeuw en ijs gezeten,
 De sture wintervorst gebod:
 Maar haast beklom haar bloementroon,
 Als koningin, de lente, - en gij, bijna vergeten,
 Verliet herboren de enge woon.

Nu voert een ongewisse vlucht
 U dartlend door de lucht;
 Daar wiegt ge u op een rozenblad,
 Hier zweeft ge in zonneglans of spiegelt ge uwe vlerken
 In liefelijk nabootsend nat;
 Uw kleuren âmen heerlijkheid,
 Voor u zijgt morgendauw op geurge rozenperken,
 Als paarden hier en daar verspreid.

Zoo juicht ook de eedle sterveling,
 Die niets dan smaad ontving,
 Zoolang hem dekte 't stoffelijk kleed:
 Zoo juicht hij als het uur van zegen is gekomen.
 Dit uur verandert al zijn leed
 In wellust, dien geen palen kent.
 In 't blijde hemelrijk door de engelen opgenomen,
 Geniet hij 't heil dat nimmer endt.

Laten wij deze, reeds te lange recensie eindigen met een laatste woord over taal en versmaat. Eerst het kwaad gezegd. De dichter vergeve het ons; maar hoe verzwegen, dat zijne uitdrukking op sommige plaatsen wat hard en duister is, dat eenige woordkoppelingen en misplaatste accenten door hunne wanluidendheid jammerlijk stooten. Ziedaar de keerzijde. Van den anderen kant valt slechts te prijzen. Pater Weemaes bezit meesterschap over de taal, die hij grondig en wetenschappelijk bestudeerd heeft. Men erkent in den meer dan tachtigjarigen dichter een familielid, wellicht het laatste, van het zoo verdienstelijk en tot nu toe onovertroffen geslacht schrijvers, die in de scholen der hollandsche regeering van vóór 1830 gekweekt, in de eerste helft dezer eeuw onze Vlaamsche letteren zulken luister hebben bijgezet.

Hij is, zegde het *Bien Public*, de laatste ver tegenwoordiger van dat roemrijk geslacht, en met hem zal eene belangrijke periode onzer letterkunde in het graf dalen.

I. SPERWER.

Kerkdieven te X.

'T was middernacht. Slapend dorp, zwijgende velden! Slechts in den eenzamen kerktoeren stiet de uil zijn akelig geklag uit en in de ver afgelegene pachthoeve lag de bandhond te blaffen. Treurig hing de bleeke maan aan den grijzen hemel en in de kale treurwilgen van den doodenakker zong de novemberwind zijn uitvaartzang....

Ziet ginder drij zwarte schimmen langs den kerkmuur heenschuiven... hoor de sleutelbossen rammelen... 'Langs hier mompelt eene stem!' en wijst de eerste kerkraam aan... eene ladder wordt opgericht! -

Hemel! Kerkdieven? Drij zwakke schepsels, randen, in 't holle van den nacht, den eigendom aan van den Almachtige! Schrikkelijk schouwspel! Keer uw aanzicht van dat schelmstuk af, reine nachtvorstin, vlied, akelige nachtuil, vlucht den toren van Godes onteerden tempel, blaf, waakzame bandhond, want het wanbedrijf dat aangaat roept wrake bij den Heer! -

Twee der heiligschenders na voorzichtig vier ruiten uit de vensterraam gesneden te hebben kruipen de kerk binnen, terwijl een derde buiten de wacht houdt.

Grootsch was het Godes tempel bij nachte te aanschouwen! Mysterie! Doodsche verhevene stilte! Treurig en geheimenisvol hing de Godslamp, de altijdbrandende liefdevlam, voor het tabernakel van den Heer te flikkeren.

Boven het altaar stond het zegeteeken geplant van den gekruisten God. Het flauwe maanlicht viel eene wijl op het aanzicht van den Zaligmaker en legde die minzame gelaatstrekken ten toon, met dewelke Hij den Vader voor zijne beulen toesprak: 'Vergeef het hun want zij weten niet wat zij doen!' Edoch de kerkdieven bemerkten het niet.

Aan de twaalf kolonnen van Gode's tempel stonden de twaalf Apostelen, de steunpilaren van Christus' Kerk, als wachters van het heiligdom uitgezet! Het was op dit oogenblik alsof elkeen hunner de geldzucht van Judas indachtig wierd; zij schenen malkander

de booswichten met den vinger aan te wijzen en, verontweerdigd 'Geldduivels!' te fluisteren. Edoch de kerkdieven bemerkten het niet!

Mysterie! Alles in die schrikverwekkende stilte scheen te bewegen, alles kreeg stem en verweet den heiligschenders hun schelmstuk; de dooden zelfs schenen hunnen ziltigen zerk op te lichten, staken hunnen naakten kop uit hunne tomben en grijsden ruststoorders van het vreeselijk heiligdom achterna!

Edoch de kerkdieven bemerkten het niet!

Zij zetteden intusschentijd, de geldduivels!, hun helsch werk voort, plunderden de offerblokken ledig, braken het knarsend slot der sakristij open, roofden goud en zilver en randden... ja randden zelfs den God van alle heerlijkheid in zijn heilig tabernakel aan!

Heere! Gij die in het Oud Verbond met de schrikkelijkste dood degenen straftet die uwe ark slechts dierven aanraken, hoe zult gij den aanslag wreken rechtstreeks tegen uwe heilige Majesteit gepleegd? Meester van levenden en dooden, slinger uwe bliksems en verguis die vermetelen! Almachtige Schepper, Koning der eeuwen, doe de aarde openscheuren om de onteerders uwer heilige Mystериën in te zwelgen!... Dwaze! gij vraagt een mirakel van wreedheid en wrake tegen de schenders van het allerheiligst liefdemirakel!!

Weet gij niet, dat dezelfde God die den kus van Judas gedoogde, oneindig is in bermhertigheid en dat Hij de eeuwigheid voor Hem heeft!

J.J.

La creación según que se contiene en el primer capítulo del Génesis,
door P. Juan Mir, S.J. - Madrid, Libreria Católica de Gregorio del Amo. P. 8 pesetas.

II. - Aan het zesdaagsche scheppingswerk wijdde P. Miguel Mir, in zijne *Harmonía*, drie hoofdstukken, welke in de tweede uitgave tot een vijftal zijn uitgedijd. Dit onderwerp nu heeft P. Juan Mir, zijn broeder, tot stof uitgekozen voor een uitgebreid en alleenstaand boek, waarin hij zich ten doel stelt 'de overeenkomst aan te toonen tusschen de waarheden, welke de wetenschap ons voorhoudt, en de waarheden die in het Hexaameron worden voorgedragen.' (voorz. bl. XVI).

De plaats waarover wij hier beschikken ligt binnen te enge grenzen, dan dat het ons mogelijk zou wezen een volledig verslag van den rijken inhoud van dit boek te leveren. Wij moeten ons bepalen met enkel de opschriften der hoofdstukken af te schrijven en daarna eenige der voornaamste uitkomsten van des schrijvers onderzoek voor te lezen.

Het plan, op groote schaal aangelegd, heeft tot negen deelen of verhandelingen geleid, waarvan de zeven laatste achtereenvolgens en telkens in verschillende hoofdstukken, elken scheppingsdag afzonderlijk beschouwen. Deze worden voorafgegaan van eene lange *Inleiding* van 124 bladzijden en eene verhandeling, waarin over *De Schepping* in het bijzonder wordt gesproken.

Inleiding tot het Hexaameron. - Oorsprong van het heelal. - Het Hexaameron en de heidensche scheppingsverhalen. - Het Hexaameron en de natuurwetenschappen. - De ingeving van het Hexaameron. - De scheppingsdagen. - Het Hexaameron volgens de Kerkleeraars en de heilige Vaders.

De schepping. - De elementaire schepping. - De vormelooze stof. - De ether en de wereldstof. - De bajert. - De kracht.

Eerste dag. - Het eerste licht. - De wetten van het heelal. - De centraal-warmte. - Het delfstoffenrijk.

Tweede dag. - Het uitspansel. - De dampkring der aarde. - De zeeën. - De vorm der aarde.

Derde dag. - Het leven op den aardbol. - De oorspronkelijke plantenwereld. - Het plantenrijk. - Het plantenleven. - De fossielen. - De plantensoorten.

Vierde dag. - Het zonnelicht. - Het sterrenrijk. - Het zonnestelsel. - De twee hemellichten.

Vijfde dag. - Het dierenrijk. - Het gevoelsleven. - De ziel der dieren. - De oorspronkelijke dierenwereld. - De zelfwording. - De diersoorten. - Het schattingsvermogen der dieren.

Zesde dag. - De dierenwereld uit het derde wordingstijdperk. - De oorsprong van den mensch. - De ontwikkelingsleer. - Het menschenrijk. - De mensch uit het derde vormingstijdperk. - De mensch uit het vierde wordingstijdperk. - De oudheid van den mensch. - De ouderdom van het menscheijk geslacht. - Het verstandelijk leven. - Het aardsch paradijs. - Het bovennatuurlijk leven.

Zevende dag. - Het goddelijk leven. - Besluit van het werk.

Slechts op eenige punten zullen wij de aandacht van den lezer inroepen.

In zijne *Inleiding tot het Hexaemeron* behandelt de schrijver de hoofdvragen welke met het groote scheppingswerk in verband staan. Het veelbesproken stelsel van Laplace zet hij beknoptelijk uiteen, met al de daaraan toegebrachte wijzigingen van Faye; hij vermeldt de namen der geleerden die er het zegel hunner goedkeuring hebben aangehecht, maar vergeet ook niet te reppen van de afkeuringen waarmede anderen ze hebben bejegend. Waarschijnlijk was zijn werk reeds voltooid toen P. Braun's *Cosmogonie*⁽¹⁾ in het licht kwam, anders had gewis de schrijver, die zich volkomen op de hoogte toont van hetgeen in het buitenland uitkomt, deze doorwrochte studie vermeld, waarin nogmaals de ringtheorie van Laplace wordt van de hand gewezen, en een wordingsstelsel opgezet, dat, al is het ook niet van alle fantaseering vrij te pleiten, toch in het geleerde Duitschland en in Holland veel bijval heeft mogen genieten.

Eene zaak door den schrijver in het helderste daglicht geplaatst, en in den loop van zijn werk met vele voorbeelden gestaafd, is deze, dat namelijk in deze twistvragen even als in andere, ook de oude Kerkvaders aan het woord mogen zijn, en dat hunne uitspraken wel wat anders verdienen dan de luidruchtige spotternijen van zekere moderne school. Betreffende den aard der scheppingsdagen haalt P. Mir de verschillende zienswijzen aan en onderwerpt ze aan een nauwkeurig onderzoek; na aangetoond te hebben dat de meeste en

(1) *Ueber Kosmogonie vom Standpunkte christlicher Wissenschaft*, mit einer Theorie der Sonne und einigen darauf bezüglichen philosophischen Betrachtungen von KARL BRAUN, S.J. Dr. Th. et Ph. emeritum Director der Erzbischöflich-Haynald'schen Sternwarte in Kalocsa, d.z. in Mariaschein in Böhmen. Münster. Druck und Verlag der Aschendorff'schen Buchhandlung.

de beste hedendaagsche schriftuur-verklaarders de scheppingsdagen als zoovele tijdperken van onbepaalden duur beschouwen, vat hij het gevoelen der ouden aldus samen: 'Volgens de leering van den H. Augustinus beteekent een Mozaïsche dag een tijd die van de door ons gebruikte sterrenkundige eenheid grootelijks verschilt; de schepping der elementen geschiedde in eens en te gelijker tijd; de vorming der bewerkte wezens had beurtelings en tragsgewijze plaats volgens de wetten der natuur. In zijne rust zorgt de Schepper dat de voortplanting der geslachten met orde en regelmaat geschiede. Op die plaatsen waar de natuurwetten in al hunne kracht werkzaam zijn, wordt voor het mirakel geen toegang opengelaten: kortom na den eersten scheppingsakt werd er niets nieuws meer geschapen.' (Bl. 121).

Begeert men het oordeel van P. Mir te vernemen over de ontwikkelingsleer in verband met het boek der schepping? 'De H. Schriftuur, zoo lezen wij bl. 672-673, bevestigt noch ontkent de ontwikkeling der soorten. Het woord dat de Genesis herhaaldelijk gebruikt, "naar zijne soort", behelst geene terechtwijzing der evolutionnisten: daardoor toont Mozes enkel aan, dat de hoofdoorzaak der nadere vervorming van de organismen in God berust; en daarom ook moet men in de macht en de wijsheid Gods de hoofdbewerkers zoeken van het bestaan en de gesteltenis van al de geslachten, soorten en enkellingen. Maar in hoeverre heeft deze Goddelijke macht medegewerkt? Was het eene rechtstreeksche ofwel eene onrechtstreeksche inwerking? Gebeurde dit door achtereenvolgende scheppingen of bij middel van vervormingen? Door het scheppen enkel der kiemen of van een bepaald getal paren, of nog door het verheffen van eenige soorten?... Mozes zegt het niet, hij heeft het niet willen zeggen, en behoefde het ook geenszins te zeggen. De dag bijgevolg, waarop de ontwikkelingstheorie tot eene wetenschappelijke waarheid mocht worden uitgeroepen, zal de eenvoudigheid en de vruchtbaarheid van het Goddelijke woord - wij mogen er verzekerd van zijn - geen sylbe laten vallen, maar een vernieuwden glans verspreiden.' Maar die dag, voegt de schrijver er terecht bij, is nog niet gekomen en zal wellicht nooit aanbreken.

Het hoofdstuk handelende over den mensch uit het derde vormingstijdperk mag men veilig voor een der best geslaagde aannemen. Van dit vraagstuk alleen bestaat reeds eene vrij lange literatuur waarmede wij reeds kennis hadden gemaakt. Welnu wij mogen getuigen, dat geen enkel schrift van eenige beteekenis den schrijver is ontgaan: hij heeft alles nagezocht, alles gelezen, alles bestudeerd en wat meer is: zich alles toegeëigend; zoodat hij steeds eene zelfstandige gedachte uitdrukt waarbij de woorden van anderen slechts tot bevestiging dienen.

Ziedaar nu in al hunne verscheidenheid de verhevene onderwerpen, die P. Juan Mir op eene ruimte van meer dan 1000 bladzijden voor de oogen der beschaafde wereld heeft ontvouwd. De stof, zooals men wellicht zal bemerken, is volstrekt niet nieuw. De gewichtige vraag-

stukken, welke hier worden opgeworpen, werden reeds door menige schrijvers ter behandeling uitgekozen. Namen behoef ik hier niet te noemen: zij zijn door een ieder gekend. Frankrijk en Duitschland bieden ons dergelijke schriften in overvloed. Zelfs Spanje was er niet van verstoken. Naar ons weten echter bestaat er in geen enkele letterkunde een boek dat het ingewikkeld scheppingswerk zoo in het breede uiteenzet en zoo helder toelicht als het standaardwerk van dezen Spaanschen geleerde. Geen vraagstuk dat hij niet aanroert, geene moeilijkheid die hij niet oplost, geene zaak betreffende het Hexaameron die hij niet in het helderste licht plaatst. Doorvoed van de schriften der heilige Vaders, vertrouwd met de groote godgeleerden en Schriftuurverklaarders, en vooral gewapend met de beginselen eener gezonde wijsbegeerte, is er geen verheven onderwerp dat hij niet aandurft. De H. Augustinus en de H. Thomas zijn zijne vraagbaken, maar hij aarzelt ook niet te rade te gaan bij moderne geleerden van Duitschland, Engeland, Frankrijk, België en Italië, vooral waar het de natuurwetenschappen geldt, wier geheimen hij nochtans zelf achterhaald heeft en van wier jongste vorderingen hij volkomen op de hoogte is.

Het ware zeer wenschelijk dat van dit boek eene Nederlandsche vertaling bestond. Wie de hoop durft koesteren voor zulk eenen arbeid een uitgever en lezers te vinden, legge de hand aan het werk.

In alle geval ik meen geen onnutte taak te verrichten met deze buitenlandsche geschriften bekend te maken. Soms is het nuttig het hoofd eens boven het schuttsel van den buurman te tillen, om af te spieden hoe het daar zoo al toegaat. Dikwijls zal men behartigenswaardige voorbeelden aantreffen die ons tot den arbeid opwekken en ons stemmen tot nederigheid. Want het kan wel waar zijn dat de Vlamingen op het gebied der letteren geen gelijken tred hebben gehouden met andere volken, en dat bij hen gedurende vijftig jaren vele krachten verspild werden in spellingsoorlogen en noodelooze twisten over de volkstaal.

Leuven.

J. VAN MIERLO, S.J.

Los en Vast.

De Vorm is eene rijke vrouw, die gepoeierd en gekruld op het bal pronkt, en bij 't schitterend licht der luchters schoon schijnt.

De Poëzie is een jong bekoorlijk boerinnetje met blonde lokken, en een lachend gelaat, waar gansch hare ziel op te lezen staat.

Beide vrouwen hoeven samen te leven, maar het is teenemaal verkeerd dat het kortgerokt buitenmeisje de sleepdraagster zij der trotsche danseres.

Ik min den Vlaamschen jongen, die vrank en vrij, het hoofd omhoog door 't leven stapt.

Hij zingt gelijk een nachtegaal, bemint en spreekt zijne moedertaal, - en rookt hij fel, hij drinkt nog liever 't schuimend Vlaamsche bier.

't Is een echte kerelszoon wiens leus luidt: eikels worden eiken, en eiken kraken wel maar buigen niet!

Wie veel schrijft, blijft steeds een middelmatige dichter.

Wie veel denkt en weinig schrijft, bereikt vaak - met eenen sprong - de hoogste sporten der kunstladder.

Een dichter spreekt veel over zon- en maneschijn, - zijn geest leeft in den hemel.

- Zoo treurt de leeuwerik op de aarde, terwijl hij schooner en schooner zingt, naarmate hij hooger en hooger in de wolken zweeft.

Nooit spreekt een dichter, - tenzij met verachting - van slekken en slangen die kruipen en leven in 't slijk; omdat hij al wat vuig en laag is, uit hart en ziel verfoeit en vervloekt.

Zooeven las ik eenige bladzijden uit Vlaanderens roemrijke geschiedenis, en droomende vergeleek ik het schandig Heden met het edel Verleden.

Wanneer mijn kind - de fijne blonde bengel - vlug als eene kat - langs de sporten van mijnen zetel klouterde en zegevierend op mijne knieën wipte. - 'Vader, - sprak hij glimlachend - 'meester heeft ons zoo'n lief sprookje verteld: 't was in den ouden tijd; ...een sterke zwarte leeuw lag zorgeloos te slapen onder een reuzigen boom. In de hooge kruin, kunstig rond de dikke takken gekruld, hing eene lange slang, wier stralende oogen loerden op den slapenden vijand.

Plotseling schoot de slang - snel als een pijl - naar beneden, en nog sneller lag de zwarte leeuw - machteloos - in hare ringen gekneld.

Toen verscheen een koene ridder, in 't ijzeren harnas gekleed, en met blinkenden helm op het hoofd; hij kapte en korf met zijn zwaard en doodde het lage monster... O! - riep ik luidkeels uit - 'dat is geen verdichtsel, maar de ware geschiedenis van ons volk. Wellicht wou de brave meester aan zijne leerlingen een geschiedkundig raadsel stellen dat ik zal oplossen. -

De valsche slang verbeeldt het vuige Zuiden, dat steeds, in den loop der eeuwen, met lagen en list, ons Vlaanderen in de boeien sloeg. Doch telkens verscheen, ter goeder ure, een held die den vlaamschen Leeuw zijne ketens verbrijzelde en hem de vrijheid schonk.

Helaas! heden weer, ligt onze Leeuw te slapen... O! onderbrak de kleine guit - als ik zoo groot ben als Vader, word ik een Vlaamsche soldaat!... en blozend van fierheid zwaaide hij zijne muts in de lucht.

Dichters zijn droomers, maar alle droomers zijn geene dichters!

Op tien politieke mannen is er één rechtzinnige, die dient tot speelbal der negen overige komedianten.

Vooruit! schreeuwen deze volksbedriegers, - Vooruit, Almachtig volk! verbrijzel uwe ketens, en

geniet de vrijheid door uwe Fransche broeders zoo broederlijk aan de wereld geschonken!

- 'Neen - waarschuwt de wijze volksvriend - geloof die politieke huichelaars niet, zij willen uwe verbastering en dood! blijf trouw aan uw verleden, vlaamsch van aard en zeden!

Wat zal het volk - dat groot kind - nu doen? terugwijken!... of nog een enkelen stap voortgaan en in den afgrond tuimelen!... That is the question!

Een dichter als schrijver stout als een leeuw, is vaak als mensch een haas!

Lange eeuwen voor den goeden ouden tijd onzer voorouders leefde Simson: een reus wiens bovennatuurlijke macht in zijne lange lokken hing.

Op zekeren dag ontmoette hij eenen leeuw dien hij den muil tot aan de achterbillen opensplitste.

Hij schonk het prachtig leeuwenvel aan zijne teerbeminde Delila: eene philistijnsche vrouw die hem verradend, zijne haren afsneed, en hem - machteloos - aan zijne vijanden overleverde.

Heden dragen de dichters ook lange haren; en ik dweep zoo vaak met hunne krachtige strijdlieden - leeuwenzangen Doch als ik weeke manelieden lees, zucht ik: 'Wellicht heeft 't looze liefje den dichter zijn nekhaar afgeknipt!'

Kies, sprak ik tot mijn kind, en toonde hem een splinternieuwen cent en een oud versleten goudstukje...

- 'O! riep de kleine vlaskop, hier staat een leeuw op geslegen,' en hij koos, zonder aarzelen, het blinkend koperstuk.

Zoo handelen ook, - als groote kinderen - de Vlamingen die hunne taal en eigen aard verachtend, eene vreemde taal spreken en vreemde zeden naapen.

Zoo ook, de kunstenaars die altijd schetsen, nooit afwerken en volmaken, maar zich tevreden stellen met vergankelijken lof en wierookwalm hun toegezwaid door politieke broodvrienden, die kunst en politiek willen samenparen, en zoo vuur met water uitdooven.

Gendbrugge.

MAX STORME.

Vergankelijkheid.

'K Zit treurig op mijn kamer neer,
'k Herdenk en overpeins ten tijde
Dat ik als jongeling weleer
In zorgloos spelen mij verblijdde.

En nu, alleen bij 't avonduur!
Onstuimig weer is het daarbuiten,
Mijn enge kluis heeft haard noch vuur,
De wind slaat op de vensterruiten.

En dáár op mijne tafel staat
De lamp te flikkren en te beven,
Als ging, van 't schijnen reeds verzaad,
Zij dra heur laatsten lichtstraal geven.

'Ach, levensvonk, ga toch niet heen
Bij zulke sombre najaarsnachten,
Zooniet moet ik hier gansch alleen
Het trage morgenuur verwachten.

Ik ben voor 't duister niet bevreesd,
Voor wroeging noch voor holle schimmen,
Maar toch verlangt mijn droeve geest
Naar 't purperen der oosterkimmen.

De nachtwind met zijn killen aâm
Zit op het stervend licht te loeren,
Hij sluikt door 't onzicht vensterraam
Om 't kwijnend pitje weg te voeren.

Ik wakker 't wiekje vruchtloos aan,
De lichtende olie is verdwenen,
Steeds feller loeit het woest orkaan
De koopren lamp heeft uitgeschenen.

Een lichstreep scheemrend nu en dan
Gelijk aan 't nachtlicht van zooeven,
Dat 't minste tochtje dooven kan:
Ziedaar het zinbeeld van ons leven.

Hasselt.

KAREL QUAEDEVLIËG.

Boekennieuws en Kronijk.

Etude historique sur l'exécution de la carte de Ferraris et l'évolution de la cartographie topographique en Belgique, *depuis la publication de la grande carte de Flandre, de Mercator (1540), jusque dans ces derniers temps*, par le Colonel HENNEQUIN, directeur de l'Institut cartographique militaire et président de la Société royale belge de géographie. Bruxelles, 1891, in-8.

Eene studie over eene landkaart? Ziedaar zeker wel iets buitengewoon, en, wij mogen het verzekeren: iets zeer belangrijk. Is eene nauwkeurige kaart bij de studie der geschiedenis van het land een zeer gewaardeerd hulpmiddel, onder velerlei opzicht, de vervaardiger er van mag ongetwijfeld aanspraak maken op de ernstige belangstelling van allen, die de geschiedkundige wetenschap beoefenen of liefhebben.

Een beknopt overzicht van het werk des heeren Kolonel HENNEQUIN zal den Lezers van het *Belfort* voorzeker niet onwelkom zijn.

Vooreerst wijdt de Schrijver een paar hoofdstukken aan het vertoog van den toestand onzes lands onder het opzicht van historie, bestuur en kunst, eene alleszins gepaste inleiding tot het te bespreken onderwerp. Daarna beschouwt hij de kaart van FERRARIS van haren oorsprong af tot hare voltooiing en verspreiding door middel der graveerpers.

De inleiding tot dat werk was nederig. De generaal-majoor, JOSEPH DE FERRARIS, namelijk, had in 1769 een plan laten opmaken van het Soniënbosch, hetwelk het jaar nadien werd op koper gebracht. Daarmede bijval hebbende verworven, kwam FERRARIS op het denkbeeld. eene algemeene kaart der Oostenrijksche Nederlanden op plaat te brengen en uit te geven, eenen hoogst aanzienlijken arbeid, wanneer men rekening houdt van de moeilijkheden, (er was toen nog geen regelmatig cadaster) zoodat de verschillende bladen in hun geheel moesten geleverd worden, niet alleen wat betreft de vlaktematen, maar tevens voor al de bijzonderheden. Een werk van algemeen nut willende uitvoeren, dat, gelijk te denken was, machtig groote sommen zou vergen, riep de generaal-major de tusschenkomst in der Regeering tot geldelijke ondersteuning.

Na eenige moeite bekwam hij van de keizerin Maria-Theresia een hulpgeld van 12.000 Duitsche gulden, eene som die ongetwijfeld nog veel zou moeten verhoogd worden. FERRARIS zou de kaart leveren na een tijdsverloop van drie jaren, op de schaal van 86,400^e, voor de exemplaren, welke in den handel zouden komen, en twee handschriftelijke exemplaren op de maat van 11,520^e, ten dienste der Regeering en legeroversten.

Na verscheidene moeilijkheden, meest van bestuurlijken aard, te hebben het hoofd geboden, kon FERRARIS in Maart 1771 voor goed het werk aanvangen. Hij beschikte over een talrijk personeel van officieren, onderofficieren en soldaten, behoorende tot het rechtstreeks onder zijn bevel staande Artilleriekorps, en die zich van de taak nauwgezet en met ijver kweten.

De weinige, ons hier vergunde plaats, belet ons den heer HENNEQUIN stap voor stap te volgen in zijne talrijke, wetenswaardige mededeelingen over FERRARIS, over de kosten der kaart, en over het werk zelf; zeggen wij, dat de schrijver omstandig het verband doet kennen, hetwelk er bestaat tusschen FERRARIS, zijne voorgangers en opvolgers in de cartographie, en alzoo een, wel is waar beknopt, maar toch volledig historiek van dit kunstvak mededeelt.

Kolonel HENNEQUIN's besluit, na zijne Studie, is, dat het kaartwerk in België sedert meer dan 350 jaren in eere is, zeker geen geringe lof voor een land, dat in anderen geestesarbeid altijd eene hooge plaats wist in te nemen. Gerust had de Schrijver er mogen bijvoegen dat, indien MERCATOR, FRICX en VAN DER MAELEN, onder meer anderen, door hunne welgeslaagde kaarten roem hebben mogen inoogsten, het huidige *Institut Cartographique belge*, door hem zelf met zooveel kunde, beleid en zorg bestuurd, met niet minder lof wordt vermeld door allen, die belang stellen in de aardrijksen geschiedkundige wetenschap.

Zeggen wij, ten slotte, dat het boek eindigt met 15 merkwaardige bijlagen ter opheldering of uitbreiding van den tekst, en versierd is met dertien nette, zorgvol uitgevoerde platen, gedeelten van oude of moderne landkaarten weergevende.

D.P.

Microben. *Gedichten van A^r JULIUS COELST.* - Ik hoorde eens een armen bloed in vollen ernst uitroepen: 'Uitvinden is niets; maar weten wat? dat is de knoop!'

Daarmede bleef A^r J.C. niet verlegen: hij, hij wist wat uitgevonden, namelijk een opschrift voor zijnen eersteling; en dadelijk had hij het vast: 't zou 'Microben' zijn.

Moet ik Dr ALFONS DEPLA uit 'Biekorf' gelooven, dan zal ik door 'microben' verstaan, dat er sprake is van oneindig kleine plantgewassen, - oneindig verscheiden, ja, doch meestal wanschapen van vorm, - die den mensch nu eens licht, soms ook doodelijk deren in zijne gezondheid. En waarlijk, wat A^r J.C. ons levert mag daar tamelijk welgepast aan vergeleken worden

Daarmede is de lezer genoegzaam gewaarschuwd. Den schrijver op het onbeduidende, het misselijke en het ongezone van zijn werk aandachtig maken, dat ware overbodig. Immers hij berust daarin, dat 'wild moet wild leveren, wanneer de inenting verwaarloosd wordt!' (bl. 5 Aan dén lezer.) En hoe 'O klanken van mijn smert en min', hoe 'bekrompen' en hoe 'ziek' ge zijt, roept A^r J.C. in zijn voorwoord uit, 'ik, ik ken toch uw historie, || Mij alleen blijft ge altijd dier, || Al verwierft ge maar de glorie, || De glorie... van het pondpapier! Amen!

De 'Goedkoope Volksbibliotheek' (Lod. Janssens en zonen, drukkers-Uitgevers, Carnetstraat, 125) geeft, in de negende en tiende aflevering van haren derden jaargang, de 'JONGELINGSZONDEN', liederen en gedichten van J. STAES, ten beste.

Gemoedelijk en gemakkelijk zijn meestal die stukjes geschreven, op weinig uitzonderingen na, goed gezond en volop genietbaar voor min geletterde lezers: daarom deed de goedkoope volksbibliotheek wel met ze in ieders bereik te stellen. Beter nog had ze gedaan met den Heer J. Staes, voor een braaf tental van liefdezagerijen, op het woord van den Psouter te wijzen: 'Delicta juventutis ne memineris, Domine', in vrije vertaling: mijnheer, en gedenk die jongelingszonden niet langer.

Onder opzicht van kunst vooral is het te betreuren dat de schrijver geen rechtzinnig berouw toont over zijne jongelingszonden; het vast voornemen van hem te beteren ontbreekt: 't is immer dezelfde onbezorgdheid om getrouw de spraakkunst te eerbiedigen, om woorden en wendingen *keurig* te kiezen; om het vers gepast van klemtoon en mooi van klank te meten. Meest en ergst van al nog blijft hij onbekommerd om zijne beelden goed vol te houden, en, met den noodigen uitsprong sierlijk afgewerkt, vast te zetten. Mochten hem de 'Gemengde taal- en letterkundige aanmerkingen' van D. Claes tot voller en inniger besef brengen van wat de kunst vereischt.

Het leste, namelijk eene reeks gedichten 'Grafloover' is ver uit het beste. Doch hier, zoowel als overal elders, blijft de Heer Staes te veel romantisch, en niet sober, niet spaarzaam genoeg; niet streng genoeg voor zijne rijmkunst, die hij gedurig buiten de bane laat weghuppelen en verdwalen.

Cantiques des paroisses et des communautés, paroles et musique de M. l'abbé A. GRAVIER, *maître de chapelle* à Cannes. Gand, A. Siffer.

Avec accompagnement vol. relié in-4° fr. 20,00
de 600 pages

Texte et chant vol. gr. in-12°, relié fr. 4,00

Id. id. id., broché fr. 3,00

Texte seul, vol. relié fr. 2,00

Id. id. broché fr. 1,50

Dit werk goedgekeurd door 70 Kardinalen, Aartsbisschoppen en Bisschoppen bevat 300 lofzangen waarvan het meeste deel op twee wijzen getoonzet zijn, éene oude in den volkstrant en eene nieuwe die plechtiger luidt. Er zijn 5 verdeelingen: 1° Het kerkelijk jaar; de bijzonderste feestdagen, 2° De vier uitersten, 3° Sacramenten en Deugden, 4° Onderscheiden godsdienstige onderwerpen, 5° H. Maagd, H. Jozef, de Engelen en de Heiligen.

Davidsfonds. - Met de wintermaanden zijn de voordrachten weer overal begonnen en is de aandacht op nieuw getrokken op de volksboekerijen. Te recht zegt de afdeeling van Gent in haren oproep dien zij tot de begoede klassen thans richt: 'Het volk wil lezen. Verschaft men het geene goede lezing, het gaat naar de liberale bibliotheken van het Willemsfonds en naar de socialistische van Vooruit. Het Davidsfonds is de voorwacht van het antisocialisme. Al wie het wel meent met het volk heeft tot plicht deze instelling, ten minste als inschrijver, te ondersteunen'.

Wij zijn gelukkig te mogen zeggen dat deze oproep, die zich steunt op de wenschen van het laatste Congres van Mechelen, waar de hoogere standen aanzocht zijn geworden zich bij het Davidsfonds aan te sluiten als bij een belangrijk werk van katholieke en sociale verdediging, hier de wijde wereld ingezonden wordt onder de hooge ondersteuning van zijne Hoogwaardigheid Monseigneur Stillemans, die zich gewaardigt boven zijn handteeken te schrijven: *'Wij wakkeren iedereen ten dringendste aan, zich lid te laten maken van het Davidsfonds, en op die wijze een werk te ondersteunen, dat niet alleenlijk nuttig, maar noodzakelijk is op onze dagen.'*

Wat de voordrachten betreft de eerw. heer Van Speybroeck en de heer Naert hebben het vuur geopend te Brugge, de eerste met eene verhandeling over *het Davidsfonds, zijn doel en zijne werken*, de tweede met eene verhandeling over *Brugge*; de eerw. heer Dr Claeys sprak te Zele den 12 der verledene maand; Asper en Eeke bereiden op hunne beurt een feest waarop zal gesproken worden door Hoogleeraar De Ceuleneer, Dr Boucqué, A. Siffer en Arthur Verhaeghen, terwijl Gent eene feestelijkheid inricht tegen einde November, en waarop de eerw. heer Muyldermans van Mechelen, ter gelegenheid der prijsuitdeeling aan de laureaten in de prijskampen van het Davidsfonds, het woord zal voeren.

Mannen van het Davidsfonds, gewerkt en gestreefd niet alleen om niet achteruit, maar om meer en meer voornit te gaan. Opgepast, dat het voorbeeld van het Willemsfonds ons eene les zij, immers verloor die instelling op 8 jaar tijds 1500 leden en daalde zij van 4544 in 1883 tot 3096 in 1891. Slapen wij op de lauweren niet onzer 7000 inschrijvers, want werkeloosheid mocht ons hetzelfde lot berokkenen. Inzonderheid in de tegenwoordige tijdsomstandigheden ware het eene ramp, want in dezen tijd van antisociale woeling is er het Vlaamsch katholiek Davidsfonds broodnoodig.

K. VI. Academie. - De heer H. Sermon, van Antwerpen, wordt gekozen als werkend lid.

De keurraden worden samengesteld als volgt: Voor de Oud-Germaansche taalkunde, de heeren Roersch, Gezelle en Willems; voor de geschiedenis van het gebruik der Vlaamsche taal in het openbaar onderwijs in België sinds 1830, de heeren Coopman, Coremans en Micheels; voor de vraag: De rol van Satan in de dramatische stukken der middeleeuwen, de heeren Alberdingk Thijm, Génard en Hiel.

De heer Broeckaert leest eene nota betreffende Johannes Erasmus Quellin, zoon van den vermaarden dichter Erasmus Quellin, die gelijk zijn vader de Vlaamsche dichtkunst beoefende in de laatste helft der XVIIe eeuw.

De abt van Tongerlo staat aan de Academie een merkwaardig onlangs ontdekt fragment af van Maerlants *Troyen*.

De Academie ontvangt van wege het Gouvernement een meesterlijk borstbeeld van wijlen Nolet de Brauwere, vervaardigd door E. Namur.

Vlaamsche Belangen. - De VI. katholieke Landsbond en het Nationaal VI. Verbond hebben beide belangrijke vergaderingen te Brussel gehouden, en die bewijzen dat de Vlaamsche strijders meer en meer de politiek van *verba en voces* gaan vaarwel zeggen om meer en meer werkdadig en handelend op te treden.

Het verzet der Vlamingen tegen een jaardertig-gedenkteeken voor de Franschen te Antwerpen, het bezoek van het Bestuur der Landdagen bij zijne Majesteit den Koning, alsmede dat der Landsbonden bij onze Hoogwaardige Bisschoppen, zijn feiten van groot gewicht en teekenen des tijds. Dat wij van onze doorluchtige Kerkvoogden veel te verwachten hebben, bewijzen hunne goedgezinde antwoorden en de krachtige tusschenkomst van zijne Eminentie den Kardinaal om het Vlaamsch eene eereplaats te geven op het heerlijk Congres van Mechelen.

In den Landsbond heeft de heer De Ceuleneer een grootsch gedacht vooruitgezet dat dient overwogen en in aanmerking genomen te worden, namelijk het oprichten van een Vlaamsch Panthéon op Groeningenkouter.

De Gulden sporenslag, zonder denwelken Vlaanderen geen Vlaanderen meer zou geweest zijn, zal schitterend herdacht worden in 1902, ook maken het Davidsfonds en de Landsbond reeds aanstalten tot het vieren van het eeuwfeest in 1898 van den Boerenkrijg, die door grafsteenen in de Kempen vereeuwigd zal worden.

De Minister van Binnenlandsche zaken en Openbaar onderwijs herinnert dat het 9^e tijdvak van den vijfjaarlijkschen prijskamp der *Natuurlijke Wetenschappen*, het tweede tijdvak van den vijfjaarlijkschen prijskamp der *Wetenschappen der Samenleving*, en het

12^e tijdvak van den driejaarlijkschen prijskamp der *Nederlandsche Tooneelletterkunde* zullen gesloten worden op 31 December aanstaande.

De werken, voor elken dezer prijskampen bestemd, moeten vóór 1 Januari 1892 gezonden worden naar het departement van Binnenlandsche zaken en Openbaar onderwijs (bestuur van Letteren, Wetenschappen en Schoone Kunsten).

† **Ivan Goutcharoff**, een Russisch romanschrijver die vroeger veel ophef maakte.

† **Willem van Ryswyck**, zoon van den *Door* en zelf dichter en een der beste strijders van de Vlaamsche Antwerpsche Meeting.

Wij vernemen dat zijne gedichten uit gaan gegeven worden door zijne zonen. Voorwaar, schoone en treffende kinderlijke hulde.

† **Calmann-Levy**, de uitgever van meest al de werken van het romantisch tijdperk; van Guizot, Hugo, Lamartine, Tocqueville, Saint-Beuve, de beide Dumas, Mürger, den hertog van Aumale en andere beroemde schrijvers der laatste 40 jaren.

† **Lodewijk Roersch**, werkend lid der K. VI. Academie, Hoogleraar te Luik en uittredend Rector dier Hoogeschool. Hij was te Maastricht geboren den 30 Mei 1831.

Hij was een geleerd en rechtschapen christen man, door vriend en tegenstrever alom gewaardeerd.

In der waarheid de dood maait dapper in de rangen der K. VI. Academie; eenige maanden geleden was het De Laet, gisteren was het Schuermans, thans is het Roersch.

Klassieke taalkunde en Romeinsche en Grieksche oudheid waren de studie van zijn leven, ook loopten zijne talrijke werken alle op die vakken. Hij was zeer bedreven in het Sanscritsch, Gothisch, Middelnederlandsch, zelfs in de kennis der hieroglyfen. Hij bezorgde Fransche en Grieksche spraakleeren, uitgaven met notas van Cornelius Nepos' *De viris illustribus*, Cesar's *De Bello gallico* en van verschillende redevoeringen van Cicero.

Hij schreef *Histoire de la philologie en Belgique*, *Levensschets van J.F.J. Heremans*, berichten in *La Biographie nationale* over onderscheiden beroemde wetenschappelijke mannen, verhandelingen over taal- en oudheidkunde, *Een onuitgegeven Nederlandsch gedicht van Janus Dousa*, *Woordenboek op Alexanders Geesten van Jacob van Maerlant*, enz. enz. Dit laatste werk waarvan slechts één deel verschenen is blijft dus onderbroken; het is te hopen dat zijne nagelaten papieren zullen toelaten het te volledigen. Pas eenige dagen geleden hield hij bij het beginnen van het nieuw academisch jaar, eene diepgeleerde voordracht over *Athene*.

Het materialism en de hersenen van den mensch.

WIJ hebben in onzen Catechismus geleerd, dat de mensch een redelijk schepsel Gods is, hebbende eene onsterfelijke ziel en een sterfelijk lichaam.

Van die waarheid zijn wij tot in 't binnenste van ons hert doordrongen en overtuigd. Er bestaan nochtans geleerden, gij weet het, die beweren, dat er in het bevoorrechte schepsel, hetwelk de mensch genoemd wordt, niets anders te vinden is dan stof en assche, niets anders dan moleculen en atomen, die uit zich zelve leven en ons verstand met al zijne wonderen voortbrengen.

‘De hersenen, zeggen zij, brengen het gedacht voort, gelijk de lever de gal afscheidt: verstand en vrijheid zijn twee holklinkende woorden.’

Vermits de materialistische school niet vreest hare valsche leer in naam der wetenschap overal rond te bazuinen, denken wij, dat het misschien wel eenigszins belangrijk kan wezen die gewaagde stelsels, van uit een wetenschappelijk standpunt beschouwd, te onderzoeken en te ontleden.

Deze voordracht is de vrucht niet van eigene studie, noch van persoonlijke navorsching. Op vele plaatsen is zij niets meer dan de weerklink van een degelijk,

onlangs verschenen werk, voor titel dragende 'Le cerveau par le Dr Surbled'. Onze besluitselen verschillen nochtans eenigerwijze van de besluitselen van der geleerden schrijver.

Alvorens nu verder te gaan, is het noodig ee klein gedacht van de hersenen te geven.

De hersenen van den mensch liggen in eene beenderige holte, *holte van het bekkeneel* of *van de hersenpan* of *van den schedel* genaamd (cavité crânienne). Slechts een klein gedeelte van die holte dient, van achter en van onder, tot zetel van de *bijhersen* of *achterhersen* (cervelet), van het *lange merg* (moëlle allongée ou bulbe rachidien), en van de *ringvormige uitpuiling* (protubérance annulaire).

De hersenen mogen aanzien worden als eene ontluiking van het *ruggemerg* of *graatmerg* (moëlle épinière), met hetwelk zij in gemeenschap gesteld zijn door het lange merg, dat aan het achterhoofds gat (trou occipital) in het ruggemerg wordt voortgezet.

De hersenen zijn eivormig, het dik gedeelte der ei langs achter gekeerd, maar van onder eenigszins plat gedrukt, *basis of grond der hersenen* (base du cerveau).

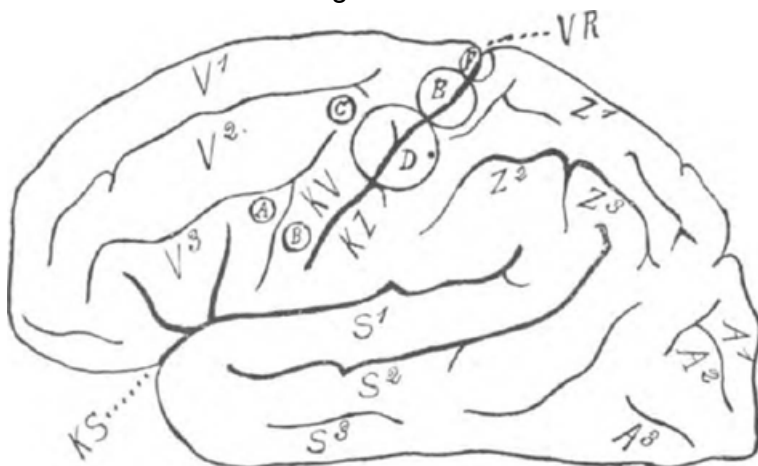
Zij bestaan uit twee *halve bollen* (hémisphères cérébraux), door de *grootte middenkloof* (grande scissure médiane) op geheel hunne hoogte gescheiden, in het midden uitgenomen, waar zij verbonden zijn door het *weerachtig lichaam* (corps calleux).

In elke halve bol vindt gij vier kleine deelen of *kwabben* (lobes cérébraux), te weten: de *voorhoofds kwabbe* (lobe frontal) van vóór; de *achterhoofds kwabbe* (lobe occipital) van achter; de *zijde kwabbe* (lobe pariétal) op zijde en van boven; en de *slaap kwabbe* (lobe temporal) op zijde en van onder.

Deze vier kwabben zijn gedeeltelijk aan malkanderen vast en gedeeltelijk van malkanderen gescheiden. De voorhoofds kwabbe is van de zijde kwabbe gescheiden door de *Rolandovoor* (sillon de Rolando). De voor-

hoofdkwabbe is gescheiden van de slaapkwabbe door de *Sylviuskloof* (scissure de Sylvius).

De hersenen zijn op eene zeldzame, op eene gansch eigenaardige wijze geplooid en gevouwen. Van daar de *hersenenvouwen* of *hersenenvouwen* (circonvolutions cérébrales), 't is te zeggen verschillende plooien of vouwen die vooruitspringen en door voren van elkander gescheiden

Hersenen van den mensch.

(Linker halve bol van buiten gezien.)

V¹ Eerste voorhoofdsouw. - V² Tweede voorhoofdsouw. - V³ Derde voorhoofdsouw. - KV Klimmende voorhoofdsouw. - KZ Klimmende zijdevouw. - Z¹ Eerste zijdevouw. - Z² Tweede zijdevouw. - Z³ Derde zijdevouw. - A¹ Eerste achterhoofdsouw. - A² Tweede achterhoofdsouw. - A³ Derde achterhoofdsouw. - S¹ Eerste slaapvouw. - S² Tweede slaapvouw. - S³ Derde slaapvouw. - VR Voor Rolando. - KS Kloof Sylvius. - A Zetel van de spraak. - B Bewegingcentrum van de tong. - C Bewegingcentrum van het aangezicht. - D Bewegingcentrum van de hand en den voorarm. - E Bewegingcentrum van den arm. - F Bewegingcentrum van de onderste ledematen.

zijn. Die hersenenvouwen, hoe zeldzaam ook onder malkanderen gevlochten, worden hedendaags op order gerangschikt:

Eerste voorhoofdsouw (1e frontale);

Tweede voorhoofdsouw (2e frontale);

Derde voorhoofdsouw (3e frontale);

Klimmende voorhoofdsouw (frontale ascendante);

Klimmende zijdevouw (pariétale ascendante);

Eerste zijdevouw (1e pariétale);
Tweede zijdevouw (2e pariétale);
Derde zijdevouw (3e pariétale);
Eerste slaapvouw (1e temporale);
Tweede slaapvouw (2e temporale);
Derde slaapvouw (3e temporale);
Eerste achterhoofdsvouw (1e occipitale);
Tweede achterhoofdsvouw (2e occipitale);
Derde achterhoofdsvouw (3e occipitale).

In de groote hersenenplooien worden soms nog kleinere plooien gevonden.

Achter de eigenlijke hersenen liggen de achterhersenen of bijhersenen, bestaande uit twee kwabben die van vóór aan malkanderen verbonden zijn door de ringvormige uitpuiling of Varolesbrug (pont de Varole).

Het lange merg, 't is te zeggen het bovenste gedeelte van het ruggemerg, dat van den eenen kant aan het achterhoofdsgat begint, gaat in den hersenengrond, boven de Varolesbrug, in twee verdeelingen uit: de *hersenestengels* of *hersenebillen* (pédoncules cérébraux ou cuisses de cerveau), die elk in eenen halven bol indringen.

Daar liggen ook twee gezwollen, twee soorten van klieren, het *gestreepte lichaam* (corps strié) en de *zelfstandigheid van het gezicht* (couche optique), door dewelke de hersenenbillen doordringen en met dewelke zij in gemeenschap komen.

Ziedaar, in groote trekken, de uitwendige samenstelling der hersenen.

Hoe zijn die hersenen nu inwendig samengesteld? Zij bestaan uit tweederlei zelfstandigheid: de *witte of mergachtige zelfstandigheid* (substance blanche ou médullaire), en de *grauwe of bastachtige zelfstandigheid* (substance grise ou corticale).

De witte of mergachtige zelfstandigheid, welke het overgroot gedeelte uitmaakt, vormt de buitenste laag van het ruggemerg, en dringt met de hersenenbillen

van boven in de halve bollen, die bijna geheel en gansch uit deze zelfstandigheid gemaakt zijn. In de witte zelfstandigheid is er niets anders dan *zenuwvezeltjes* (fibres nerveuses).

De grauwe of bastachtige zelfstandigheid omringt het middenkanaal van het ruggemerg en de holligheden door de hersenen daargesteld. De zelfstandigheid van het gezicht en het gestreepte lichaam zijn er rijkelijk meê bedeed. Geheel het buitenste of bastachtige gedeelte (couche corticale) der hersenen en achterhersenen is uit grauwe zelfstandigheid samengesteld.

De hoofdzaak dezer stof, is de *zenuwcel* (cellule nerveuse), waar hier en daar een zenuwvezeltje van uitgaat. Eene korrelachtige zelfstandigheid maakt deze beide deelen aan malkanderen vast.

Er blijft nog te zeggen hoe al die deelen met malkanderen verbonden zijn.

Aan de cellen van het bastachtige gedeelte zijn vezeltjes verbonden, die daar aankomen of van daar weggaan. Al de vezeltjes, aan de verschillende punten van het bastachtige gedeelte verbonden, loopen, in vorm van waaier, in de hersenenklieren samen, waar zij, de gelederen dicht ineengesloten, doortrekken, en alsdan een gedeelte van de hersenenbillen uitmaken en verder de *bussels* (faisceaux) van het ruggemerg daarstellen. Eenige vezeltjes nochtans, aan de hersenenvouwen verbonden, gaan niet verder dan de middenklieren en dienen alleen om de klierzellen met de cellen van het bastachtige hersenengedeelte in gemeenschap te brengen. En, langs den anderen kant, het meerendeel der vezeltjes van de hersenenbillen, die van het ruggemerg komen, gaan ook niet verder dan de hersenenklieren. Slechts weinige dringen tot in de hersenen door

Deze laatste soort van vezeltjes, 't is te zeggen de vezeltjes die, van het ruggemerg uitgaande, de hersenenbillen en de middenklieren doortrekken, om tot aan de hersenenvouwen te komen, zijn tweederlei: de eenen uitsluitelijk voor de bewegingen bestemd, zijn van vóór

geplaatst en gaan naar de voorhoofdskwabben en naar de zijdekwabben; de anderen, gedeeltelijk met de bewegingen, maar bijzonder met het gevoelen belast, gaan naar de achterste kwabben.

Maar hoe brengt het zenuwgestel gevoelen en beweging voort? Daar gaan wij met een voorbeeld op antwoorden:

De punt eener speld wordt in het vel van eenen vinger gestoken. De prikkeling, door die spellepunt op de eindvezeltjes van het vel veroorzaakt, loopt met eene buitengewone snelheid langs de daartoe bestemde zenuwvezeltjes van den vinger, de hand, den voorarm, den arm, tot in het ruggemerg. Van daar wordt die prikkeling voortgezet tot in het lange merg, de hersenenbillen, en eindelijk, door de hersenenklieren, tot in de bastachtige zelfstandigheid der hersenenvouwen, waar zij op het gevoelenscentrum van haar distrikt ontvangen wordt. Die prikkeling, nu eens daar gekomen, kan verschillende gevolgen hebben.

Ofwel, zoo wij heldenmoed bezitten, blijven wij onbeweegbaar en wij staan de pijn verduelig uit. In dit geval schijnt de prikkeling in het centrum van haar distrikt te vergaan;

Ofwel trekken wij aanstonds onze hand weg, 't zij vrijwillig, 't zij onvrijwillig. Tot dit einde wordt de prikkeling van het gevoelen in eene prikkeling der beweging veranderd. Bij middel van 't een of ander zenuwvezeltje wordt van uit het gevoelenscentrum naar een ondergeschikt bewegingcentrum, een bevel geseind, dat op staanden voet, bijna met bliksemsnelheid, gaat uitgevoerd worden. Want, op minder tijd dan wij noodig hebben om dit alles uit te leggen, vliegt het bevel van het bewegingcentrum door de middenklieren, de hersenenbillen, het lange merg, het ruggemerg, de zenuwvezeltjes der spieren van den arm, den voorarm, de hand en de vingers, - en de beweging is gedaan.

Is die beweging onvrijwillig, dan wordt zij *terugschijnende beweging* (mouvement réflexe) genoemd; en de

weerkaatsing in de hersenen van 't eene centrum op 't andere, gebeurt zonder eenige tusschenkomst van onzen wil. Zulks geschiedt b.v. in onzen slaap.

Is de beweging vrijwillig, dan is het onze wil die de prikkeling van het eene centrum tot het andere overbrengt: *vrijwillige beweging* (mouvement volontaire).

Komen wij nu tot het materialism terug. Welke is de thesis der materialisten?

‘Evenals de gal door den lever wordt afgescheiden; even als de bloedsomloop door de krimpelingen van het hert veroorzaakt wordt: even ook wordt het schoonste, het edelste van 's menschen verstand door zekere lichaamsdeelen geteeld. Gezonde en welgemaakte hersenen brengen goede rede en gezond oordeel te weeg; zieke, mismaakte hersenen, integendeel, doen juist het tegenovergestelde. *Hoedanigheid en hoeveelheid van het lichaamsdeel, hoedanigheid en hoeveelheid van het voortbrengsel: dat is alles wat den mensch van de beest onderscheidt.*’

Geheel het stelsel der materialisten rust op eene bewering die in 't geheel niet gegrond is, namelijk, *dat de hersenen het verstand voortbrengen*. Dat wordt gezegd, dat wordt gedrukt, maar is nooit bewezen geweest, gelijk wij later zullen zien.

Edoch stappen wij voort.

Vermits, naar het oordeel der materialisten, al het verstand van den mensch bijzonder uit de grootte zijner hersenen voortvloeit, leggen wij er ons op toe om die grootte te kennen en haar verband met onze rede vast te stellen.

De grootte der hersenen kan op twee manieren gevonden worden:

- 1° Door de inhoudsmeting van den schedel;
- 2° Door de rechtstreeksche meting der hersenen.

De twee stelsels hebben hun voor- en hun nadeel,

dat wij niet gaan uitleggen; 't zij ons voldoende de materialisten langs beide kanten, met hunne eigene wapens, te overwinnen.

Inhoudsmeting van den schedel.

Is het waar dat de ontwikkeling van het verstand in den loop der eeuwen met eene gelijktijdige ontwikkeling van de hersenen gepaard gaat, dan moeten de schedels der onbeschaafde menschen van de eerste tijden merkelyk kleiner van inhoud geweest zijn, dan de schedels welke de hoofden van de verlichte 19^e eeuw bekronen. Welnu hier en daar heeft de natuur ons eenige schedels van de vroegere eeuwen ter studie aangeboden. Zoudt gij het gelooven? die schedels zijn grooter dan de schedels der Parijzenaren van onzen tijd!

In 1861 beriep Broca zich op cijfers van eenige ontgravingen om te bevestigen, dat de schedels der Parijzenaren met de beschaving waren vooruitgegaan. Maar zijn eigen leerling, Topinard, sloeg al zijne cijfers in duigen, en bewees, dat de verschillende stelsels van inhoudsmeting malkander zoodanig tegenspreken, dat eenige vakmannen er op bedacht waren die studie stillekens aan te laten varen.

Rechtstreeksche meting van de hersenen.

Op den weg der inhoudsmeting misloopen, hebben de materialisten den rechten weg naar de hersenen genomen, en zij hebben de edelste vermogens van onzen persoon, met eene balans in de hand, willen schatten.

Als elke gram hersenenzelfstandigheid eenen gram verstand voortbrengt, zijn dan ook de dieren zooveel te rijkelijker bedeed, naarmate dat hunne hersenen zwaarder wegen?

Nemen wij eenige dieren in oogenschouw, en met hen den mensch.

De hersenen van den walvisch wegen 1500 gr.;

De hersenen van den dolfin wegen 1800 gr.;

De hersenen van den mensch wegen 1300 tot 1400 g.;

De hersenen van een jongen olifant van Azië wegen 3000 gr.;

De hersenen van het peerd wegen 600 gr.;

De hersenen van den os wegen 500 gr.;

De hersenen van den ezel wegen 360 gr.;

De hersenen van eenen grooten aap w. 400 tot 500 gr.;

De walvisch, de dolfin, de olifant zijn dus onze meesters voor wat het verstand betreft! En de slimme huisdieren moeten voor eenen os en eenen ezel onderdoen: want de hond heeft slechts 80 grammen hersenenzelfstandigheid, en de kat maar 30 grammen!

Ook hebben de materialisten aanstonds begrepen, dat zulke thesis volstrekt onaanneembaar is, en hebben zij uitgeroepen, dat het gewicht der hersenen slechts in aanmerking mag genomen worden volgens zijne betrekking met 't gewicht van gansch het lichaam, 't is te zeggen: *dat het verstand van een dier zooveel te grooter is, dat zijne hersenen een grooter gedeelte van 't gewicht zijns lichaams uitmaken.* Zoo vinden wij:

Voor de visschen:	1 op 5668;
Kruipdieren:	1 op 1321;
Vogelen:	1 op 212;
Zoogdieren:	1 op 186;
Mensch:	1 op 47.

Maar deze cijfers zijn te algemeen om er een stelsel kunnen op te bouwen; want die verhouding verandert teenemaal in de verschillende onderverdeelingen dier groote klassen.

Overigens hier hebben wij b.v. den kanarievogel waar de verhouding is: 1 op 14.

Wij moeten dus den kanarievogel als onzen heer en meester groeten! *Is zulks niet belachelijk?*

Zoodat de materialisten met hunne eigene cijfers overwonnen worden. Nu al die cijfers worden betwist.

Het stelsel der materialisten heeft dus bij de studie der dieren niets anders dan bittere teleurstelling gevonden. Is dit stelsel, bij de studie van den mensch, misschien gelukkiger geweest?

Het menschdom bestaat bijzonder uit drij rassen: het Australische ras, het Negersche ras en het Germaansche ras.

Welnu, is het waarlijk gebleken, dat het Germaansche ras meer hersenenzelfstandigheid bezit dan het Negersche, en dat het Negersche ras desaangaande het Australische ras overtreft? Slechts weinige jaren geleden, wierd die bewering bij velen als klinkende munt aanveerd. Maar op den dag van heden is het eene afgedane zaak, dat al de aangehaalde cijfers malkanderen zoodanig tegenspreken, dat er zeker voor het materialism geen enkel voordeelig besluit uit te trekken is.

Tusschen zoovele geleerde mannen, waar Frankrijk te recht fier op is, mag voorzeker een Cuvier niet miskend worden, hij, wiens gewrochten gansch Europa door zijn beroemd geweest. Bij zijne lijkschouwing wierd er bevonden, dat de groote man 1830 grammen hersenenzelfstandigheid bezat, dus 430 grammen meer dan het middelmatig gewicht. Welke zegekreet bij de materialisten!

Edoch. wat zijn de tijden veranderd! Dessedert is het bewezen, dat nog andere menschen met groote hersenen zijn begaafd geweest.

Zoo wegen b.v. de hersenen van den Russischen dichter Tourgeniew.... 2020 grammen;

van den dichter Byron.. 2238 grammen;

van Cromwell..... 2231 grammen;

van een eenvoudigen werkman 1925 grammen enz., enz.

De overgroote hersenen zijn dus het voorrecht niet meer van geleerden of uitstekende mannen alleen. Daarom nu is Cuvier bij de materialisten in weerde verminderd. En wat een Cromwell en ook de dichters in 't algemeen aangaat, dat zijn immers lieden wier talenten dikwijls de zinneloosheid nabij komen!!

Neen, neen! geene overgroote hersenen meer! Liever zoowat 100 of 150 grammen meer dan het middelmatig cijfer, gelijk Asseline, Broca, Bertillon, Condorceau enz.

Jammer maar voor de beroemde mannen, dat er zinneloozen zijn bijgekomen, wier gewicht ook het middencijfer te boven ging; ja, wat meer is, dat groote geleerden voor sommige booswichten de vlag hebben moeten strijken.

Over eenige jaren leefde er in Frankrijk een man, door zijne partijgenooten als een halve god aanzien. Of die man wel al den lof verdiende, welke hem van alle kanten werd toegezwaaid, laten wij onverlet. Maar zeker is het, dat Gambetta, - want 't is hij dien wij bedoelen, - zeker is het, zeggen wij, dat Gambetta, door zijne politieke kennissen, en bijzonder door zijne welsprekendheid, eene eereplaats in de Fransche volkskamer bekleedde. Eensklaps, nog in den bloei zijner jaren, en in volle rijpheid van zijn talent, wordt die halve god te neer geslagen, en na eene korte ziekte, door de dood roerloos uitgestrekt. Zijne lijkschouwing wordt onmiddellijk gedaan, en zijne hersenen in de weegschaal gelegd. O wonder! Gambetta, de groote Gambetta, had maar 1160 grammen hersenenzelfstandigheid! 1160 grammen! als de hersenen van den eersten burger den besten 1300 tot 1400 grammen wegen! 1160 grammen! dus minder dan al de gekende middencijfers, niet alleen van de beschaafde Europeanen, maar zelfs van de Chineezers en van de Negers!

Zouden de materialisten dus niet beter doen eenen toon leeger aan te slaan, wanneer zij 's menschen

verstand van 't gewicht zijner hersenen gansch afhankelijk willen maken?

Sedert dat Darwin de geleerde wereld door zijn eigenaardig stelsel (evolutionism) heeft ontroerd, is de aap een belangrijk dier geworden. Trouwens, zoo een onzer voorouders aan 't apengeslacht toebehoorde, dan is het voor ons eene gewichtige zaak de hersenen te bestudeeren der *gorillen*, der *ourang-outans* en der *chimpanzés*, drij soorten van apen die, wegens hunne gelijkenis met den mensch, *anthropomorphen* (ἄνθρωπομορφον mensch en μορφή vorm) genoemd worden.

Welnu de hersenen dier dieren wegen gemiddeld 450 gr. Het verschil met den mensch is groot! 't Is waar. Maar welk verschil tusschen eenen mensch van 1000 grammen hersenenzelfstandigheid en eenen mensch van 2000 grammen!

Hetgeen meer in aanmerking dient genomen te worden, is het volgende: de vouwen der menschenhersenen en der apenhersenen zijn, in 't algemeen genomen, dezelfde: zelfde plan, zelfde schikking, zelfde aaneenschakeling, tot in de kleine bijzonderheden toe; 't verschil tusschen beiden is onbeduidend.

Als nu 't verstand waarlijk een voortbrengsel der hersenen is, dan moet het apenverstand en het menschenverstand omtrent eender zijn. Is dit alzoo? De aap munt zeker uit door allerlei koddige streken, maar hij doet niets dat bedacht is. In andere woorden: *hij heeft geen verstand*. Topinard zelf moet het bekennen: 'De aap doet na hetgeen hij ziet doen, en niets meer.'

Het besluit van die vergelijkende studie is ons dunkens het volgende:

Mensch en aap hebben omtrent dezelfde hersenen, en 't verstand hoort den mensch alleen toe. Bijgevolg komt 't verstand niet van de hersenen voort. De werking der hersenen moet dus iets anders zijn.

Die gevolgtrekking krijgt nog meer waarde, wanneer gij de hersenen van den mensch, in de verschillende tijdvakken van zijn bestaan, zult beschouwen.

Een pasgeboren kind heeft 300 grammen hersenenzelfstandigheid. Op drie maanden wegen de hersenen van dit kind reeds 500 grammen; en op zes maanden, 600 grammen, 't is te zeggen 250 grammen meer dan de hersenen van den slimsten aap. Al die schoone eigenschappen, waar wij roem op dragen: de spraak, de waarneming en het oordeel, hebben wij, volgens de materialisten, bijzonder te danken aan 't grooter gewicht onzer hersenen, vergeleken met 't gewicht der hersenen van den aap. Maar hoe komt het dan dat een kind van drie maanden, dat meer hersenen heeft dan de slimste aap, nochtans voor den aap moet achteruitstaan?

Op den ouderdom van twee tot drie jaren, wegen onze hersenen 1000 grammen. Op dit tijdstip van ons leven, is 't gewicht der hersenen, in vergelijking met 't gewicht van het lichaam, op zijn hoogste geklommen. Hebben wij dan 't meeste verstand?

Op 14 jaren mogen wij ons verheugen in 't bezit van 1300 grammen hersenenzelfstandigheid. Tusschen 14 en 20 jaren wordt de groeikracht der hersenen gebroken. Hun gewicht blijft hetzelfde tot in een hooger ouderdom, wanneer dit gewicht een weinig vermindert.

Op 14, 15, 16 jaren heeft het gewicht der hersenen dus zijn toppunt bereikt! 't Is ook de tijd dat ons verstand volop aan 't werken is. Edoch waar munt de jongeling op dien ouderdom het meest in uit? In 't verstand? Of in de gevoeligheid, de inbeelding en het geheugen?

Neen, het meeste hersenengewicht gaat niet met het meeste verstand samen; want naarmate de jongeling ouder en ouder wordt, gaat ook zijn verstand meer en meer open en neemt meer en meer in rijkdom toe. Ja, in onzen tijd zoowel als in 't verleden, zijn

het gewoonlijk de ouderlingen alleen die als toonbeeld van gezond oordeel en van wijsheid uitblinken.

Maar als wij geen verband vinden tusschen 't gewicht der hersenen en 't verstand van den mensch, is het niet misschien omdat de vraag slecht is voorgesteld? Moeten wel al de deelen der hersenen in aanmerking komen? Verandert soms de zaak niet, als wij de vouwen of de kwabben of de grauwe zelfstandigheid alléén gadeslaan?

Deze vragen verdienen een aandachtig onderzoek.

Vouwen. Als 't verstand in de vouwen zetelt, waarom dan zijn de werveldieren van hersenenvouwen verstoken? Waarom ontbreken er vouwen in de hersenen van zoovele zoogdieren? van de kruipdieren? van de visschen? van de vogelen? Al die dieren zijn immers toch niet van *alle* verstand ontbloot? Wie heeft den bever of kastoor voor zijne bouwkunde niet hooren roemen? Op zijne hersenen is er nochtans bijna niets te vinden dat op vouwen gelijk. Er is een dier dat onder opzicht van vouwen mildelijk is bedeed geweest. Dat het verstand bij dit dier niet in evenredigheid van de hersenenvouwen mag geschat worden, zult gij met ons bekenen als gij zult weten, dat wij den ezel bedoelen.

Of zijn de menschen hier van de dieren gansch verschillend?

Sedert een twintigtal jaren hebben de vakmannen hunne aandacht meer en meer op 's menschen hersenen gevestigd. Dien dolhof, waar de geleerde slechts den ingang van kende, is hij nu dessedert zonder schroom binnengetreden en hij heeft hem in zijne groote lijnen afgestapt. Ja, het plan van onze hersenenvouwen is gekend en vastgesteld. Maar, voor eenige groote lijnen die wij zien, hoevele padjes en wegeltjes blijven er nog in het donkere verholten? Wat zal er later in die on-

bekende hoekjes nog ontdekt worden? Dat zal de toekomst leéren. In alle geval is het tot hiertoe verre van bewezen, dat een verstandig man iets edelers in zijne hersenenvouwen bezit dan de ongeleerdste mensch die op de aarde woont. De materialisten, die maar niet kunnen verkroppen, dat Gambetta's hersenen slechts 1160 grammen wegen, beweren in zijne vouwen iets buitengewoons, iets fijns, iets uitgelezens gevonden te hebben. Maar verschillende eevoudige menschen hebben zeer fijne hersenenvouwen gehad, zonder dat iemand er op bedacht is geweest hunnen naam op de rij der groote mannen op te schrijven.

Neen, tot hiertoe is de betrekking tusschen de hersenenvouwen van den mensch en zijne geestesvermogens in 't geheel niet bewezen. Maar is het niet mogelijk dat het verstand van deze of gene *kwabbe* voortkomt? 't Wordt immers als eene grondwaarheid aangenomen dat een breed en verheven voorhoofd 't kenteeken is van een verstandig man? Wanneer wij denken of aan 't studeeren zijn, voelen wij dan niet in ons voorhoofd, 't is te zeggen in de voorhoofdsqwabben onzer hersenen, dat dáár ons verstand 't meest aan 't werken is? Ja, dit voelen wij; maar onze aandoeningen, onze genegenheid, onze driften, dit alles voelen wij in ons hert; en nochtans is de zetel in de hersenen, en niet in 't hert. Dit gevoelen van ons verstand, zoowel als 't gevoelen van onze driften, kan heel wel eene bedriegelijke inbeelding zijn.

Eenige beroemdheden, zooals een Walter Scott, een Cuvier hebben met een verheven voorhoofd kunnen prijken. Maar de negers van Afrika prijken daar ook meê, benevens zoovele zinneloozen die tot de klasse der *imbéciles* behooren, en wier voorhoofd zooveel te meer vooruitspringt, dat hunne zinneloosheid meer uitschijnt (Lélut).

Overigens worden er andere uitstekende mannen genoemd, zooals Lacépède en generaal Lamarque, wier voorhoofd eerder plat gestreken dan verheven was.

Zoo iemand er zich wou op toeleggen 't verstand in de achterste of zijdekwabben te plaatsen, hij zou misschien ook hier of daar eene beweegreden vinden om aan zijn stelsel een schijn van waarheid te geven.

Tot hiertoe echter hebben wij slechts de hersenen van buiten beschouwd. Konden wij dit geheimenisvol werktuig eens van binnen in zijne werking nazien, wie weet of wij hier of daar geene straal zouden ontwaren, die eenig licht op onze studie zou werpen?

Eerst en vooral zouden wij moeten weten, hoe groot de oppervlakte der vouwen is. Hoe moeilijk ook zulke navorsching voorkomt, toch hebben sommige geleerden die oppervlakte op 1700 vierkante centimeters uitgerekend. Maar hoe dik is, in die vouwen, de grauwe zelfstandigheid, die alleen in aanmerking mag komen? Niemand op aarde kan hier antwoorden. Wist het iemand, nog zou hij er niet kunnen bijvoegen, hoevele cellen hij in die grauwe zelfstandigheid geteld heeft, iets wat noodig is om te kunnen zeggen: deze man heeft b.v. 200 grammen, en gene 300 grammen denkende stof, of liever 200 of 300 grammen zenuwcellen. Daarbij de grauwe zelfstandigheid zetelt niet alleen in de vouwen, maar ook in de middenklieren der hersenen. Wie zal ze daar gaan opzoeken en haren rijkdom in zenuwcellen met juistheid bepalen?

Ook mogen de materialisten tot hiertoe er zich in 't geheel niet op beroemen van een rechtstreeksch verband daar te stellen tusschen 't gewicht der grauwe zelfstandigheid en den graad van ons verstand.

't Is waarschijnlijk daarom dat de materialisten niet alleen 't *gewicht* der hersenen inroepen, maar ook van hare *eigenschappen* en hare innerlijke hoedanigheden gewag maken. Zoo spreekt Topinard 'van de *hoedanigheden der hersenen die tot hiertoe aan al de navorschingen der wetenschap ontsnapt zijn*, en die kunnen vergeleken worden met de eigenschappen van twee produkten in de organische scheikunde, die in schijn dezelfde bestanddeelen bezitten en toch in hunne eigenschappen van malkanderen verschillen.

Wij zullen ons wel wachten van te beweren, dat in ons lichaam 't gewicht alleen, en niet de weerde der stof, in aanmerking moet genomen worden. Nochtans brengen de materialisten hier iets te berde dat met geene weegschaal kan geschat worden. Dus is er, voor de geleerden zelve, *om ons verstand uit te leggen, iets meer noodig dan al wat tot hiertoe bekend is*. Dit onbekende iets der materialisten, zou het soms de ziel niet wezen, zonder dewelke de hersenen als eene harp zijn zonder muzikant?

‘Het gedacht, roept hier P. Jannet den materialisten toe, het gedacht is volgens u van verschillende zaken afhankelijk. Goed, maar wie zal u verzekeren, dat juist *eene dier zaken de denkende stof zelf niet is, hetgeen wij de ziel noemen*? Kent gij met zekerheid al wat moet samenwerken om 't gedacht voort te brengen? En zoo gij al de elementen van 't verstand niet kent, wie weet of 't eene of andere element, misschien wel 't bijzonderste van allen, soms dit onzichtbare principie niet is, dat gij miskent, en dat al uwe redeneeringen den kop inslaat?’

(Vervolgt.)

J. VAN CAMPEN.

Bossuet en de natuur.

DE roem van Bossuet is steeds aan 't klimmen. Na Voltaire, la Harpe, Chateaubriand, Villemain, Nisard, Cousin, Cormenin, hooren wij Martin, Veuillot, Longhay hulde brengen aan den koning der redenaars en der schrijvers. P. de la Broise, in zijn pas verschenen werk 'Bossuet et la Bible' toont den redenaar-dichter vervoerd naar den Maker van 't heelal door de grootsche tafereelen der natuur. Hij zelf zegt meermaals: 'Jésus-Christ nous apprend à considérer la nature, les fleurs, les oiseaux, les animaux, notre corps, notre âme, notre accroissement insensible afin d'en prendre occasion de nous élever à Dieu.' Ervaren kunstrechters hadden sedert lang onze aandacht gevestigd op de volmaaktheid van Bossuet's schriften; hemelsche zielevreugde hadden wij gesmaakt bij een innig verkeer met den genialen man; een gedenkteeken werd den onvergelykbaren redenaar in ons hert opgericht; voor hem sprongen wij wel eens in 't harnas tegen laatlunkende en kleingeestige bedilling. Zal het dus verwonderen dat ik groote oogen zette bij 't zien van 't opschrift: 'une lacune chez les grands écrivains du siècle de Louis XIV', en dat ik zenuwachtig het tijdschrift opensloeg op de aangeduide plaats? Wat vond ik? 'Cependant, nous ne croyons pas être téméraire en faisant un reproche à ces écrivains dont le nom s'est transmis d'âge en âge, toujours entouré du même culte et de la même auréole de gloire; la lacune que nous tenons à signaler, c'est de ne pas avoir parlé dans leurs conceptions sublimes, des beautés de la

nature. Voyez les prosateurs. tels que Bossuet, Pascal: ils n'étudient que l'âme. Voyez les poètes, Corneille, Racine, Molière. ils sont totalement absorbés par l'étude de l'homme et la peinture des passions est l'unique objet auquel ils s'appliquent. Tous les auteurs de ce siècle restent comme insensibles aux beautés rustiques et *même le sentiment n'a guère frappé leurs regards* (sic); il faut donc qu'ils ne se soient jamais promenés, en admirant les fleuves, les arbres, les fleurs, les moissons, en écoutant le chant des oiseaux ou le bruit mystérieux du feuillage, en contemplant le ciel constellé d'étoiles.' (L'École, Revue pédagogique de Namur, décembre, 1890.)

Ik stond verpletterd! Mijne oogen schemerden, mijne lippen beefden. Wat moest ik wel gelijken, op dit oogenblik, aan eenen Napoleonist tegen wien iemand zou kwaad gezegd hebben van den 'kleinen kaporaal'. Mijnen mond ontsnapt onaanname uitroepingen; mijne ooren ruischten van de verwarde protesten der stroomen, vlooden, fonteinen, waterstralen, beuken, eiken, wijngaarden, bloemen, arenden, tortelduiven, nachtegalen, kraaien, mieren, bijen, serpente, leeuwen, paarden, visschen, sterren, donders, bliksems, bergen, heuvels, afgronden, in een woord van de gansche schepping die tegenriep: 'Zwijg, onwetende, nooit immers aanschouwde ons een plantenlezer, een sterrekundige of een zoöloog met meerdere liefde, nooit penceelde ons een schilder met prachtiger kleuren dan Bossuet!'

'Une lacune!' Eene leemte in Bossuet! Verstond ik dat wel? Mijn grootste woordenboek opengeslagen. *Lacune: ce qui manque pour qu'un tout soit complet. Vide dans le corps d'un ouvrage.* 't Is dus waar! Er ontbreekt iets bij Bossuet! En dat gebrek, die leemte heeft ontsnapt aan de argusogen van de criticis der 17e, 18e en 19e eeuw! Dat gebrek werd eerst gevonden en uitgekraaid in December 1890, door zekeren Z, want

zoo teekent de vandaal, de Erostrate die den gloriетempel aan den Plato, aan den Demostheen, aan den Michel-Ange der XVIIe eeuw opgericht wou in assche leggen en zijn standbeeld met éenen mokerslag verguizen! Wat gedaan? De schouders opgehaald, stilzwijgend voorbijgegaan, of Bossuet gewroken?

Laat ons ernstig zijn met den Aristarque van het Naamsch Tijdschrift. En vooreerst, welk gebruik der natuurschoonheden paste aan Bossuet? 'La Fontaine seul' schrijft Z. '*a aimé les champs et peint la nature.*' Zeer wel, hoed af voor den onovertroffen fabeldichter! De rollen toch niet verward en elkeen op zijne plaats gelaten. Het zou een dwaasheid zijn te eischen dat de 'arend' uit het hemelruim of van zijne rots neêrvalle en kome azen onder de hoenders, de hanen, de ganzen en de duiven van La Fontaine's voorhof.

Ik vermoed, Z, dat gij te graag luistert naar 'le bruit mystérieux du feuillage', naar 'l'hymne du Ciel constellé d'étoiles'. De bisschop van Meaux verdroeg geen zouteloozen praat, verwijfde rijmelarijen, verweektelijkt uitboezemingen. ijdele klanken, waterlooze wolken! Met den H. Augustinus bestrafte hij dezen 'qui étalaient beaucoup d'esprit à tourner agréablement des inutilités dans leurs écrits.' Is 't daarom dat gij eenen ekel hebt tegen Bossuet?

Of mogelijk hadt gij van hem verwacht getrouw naar de natuur gemaakte schilderijen, realistische beschrijvingen, lichteekeningen die geen enkele bijzonderheid, hoe leelijk ook, in de schaduwe laten?

Gij werdt teleurgesteld en overal zaagt gij nageleefd de stalen wet, de wet der meesters: 'Nous ne descendons pas néanmoins dans un trop grand détail des

petites choses et nous ne nous amusons pas à rechercher celles qui ne sont que de curiosité.'

Vragen dat Bossuet onzen Mechelschen Dodoens, met een kruidboek naar de kroon zou steken of eenen weg banen aan Buffon, ware ook onredelijk.

Wat verwijt gij hem dus? Luister, heer Z? Bossuet was geen fabulist, geen plantenzoeker, geen zoöloog, maar een wijsgeer, een godgeleerde, een historicus, een redenaar. Tegenover de natuur, stond hij op een ander standpunt dan La Fontaine en Buffon, hij had zijn eigen standpunt verheven boven alle andere. Hij versmaadde geen enkel schepsel zelfs niet de kabbelende beekjes, de klagende winden, de drijvende wolken, de lispelende bladeren, de gonsende bijkens, de wiegelende koorenvelden voor dewelke gij eene voorliefde schijnt te gevoelen, maar met deze ondergeschikte middelen alleén kon hij zijn hooger doel niet bereiken, *het heil der zielen*.

Bossuet blind voor de natuur! Hij was verslingerd op den Bijbel en welk menschenhand schilderde ooit de Schepping gelijk dit goddelijk boek? Niet alleén de H. Schrift, maar de natuur op haar eigen beschouwd was hem een schat van beelden, schetsen en vergelijkingen, perels met dewelke hij zijne werken bezaaide, robijnsteen die licht schieten op de oneindig verschillende toestanden der menschelijke ziel. Er bestaat een wonderbaar evenwicht onder Bossuet's geestvermogens. Zijne inbeelding zoo machtig 'qu'elle devinait tout jusqu'aux batailles' wordt door de rede beheerscht, en zoo vermijdt zij de klippen tegen dewelke zoo dikwerf wordt gestooten. 'L'imagination n'agit pas sans la raison pour coopératrice; la phrase la plus pittoresque devient un entrelacement logique d'images et d'idées, de visions et de raisonnements' (Longhay). Rede, gevoelen, verbeelding, worden bij Bossuet gelukkig gemengeld dank aan zijnen goeden smaak, aan zijn gezond verstand, de verhevenste gave van dien genie, volgens Cousin. Wees dus gerust, Z., uwe leemte hoeft niet gevuld te worden, immers zij bestaat niet. Bij Bossuet treft men

juist zoóvele boomen, bloemen, stroomen, dieren en zonnen aan als de goede smaak vergt, min wel is waar dan gij zoudt verlangen. Luister, Z, naar den lof door Bossuet gegeven aan P. Bourgoing: 'Son discours se répandait à la manière d'un torrent et s'il trouvait en son chemin les fleurs de l'élocution, il les entraînait plutôt après lui par sa propre impétuosité qu'il ne les cueillait avec soin pour se parer d'un tel ornement'. Wat passend opschrift voor Bossuet's redevoeringen zelf!

Wij spraken daar zooeven van 'gezond verstand'. Die er een greintje heeft zal moeilijk aannemen dat B. ongevoelig was voor de natuur. Parken, dreven, springfonteynen van Chantilly, lusthoven en bloemperken van Versailles, spreekt! vereerde B.u nooit met eenen oogslag? Fenelon, bloemrijke auteur van 'Telemachus', Racine, Boileau, medewandelaars 'sous les grands chênes sous lesquels vos ancêtres se sont reposés et qui donneront encore de l'ombre à votre postérité', waart gij zóo verslonden in uwe bespiegelingen, hingt gij zóo geboeid aan 's meesters lippen dat al 't bekoorlijke dat u omringde, verzwond voor de stralen van zijn genie? Bossuet, als gij terug van uw om- en weerwandelen in de beukendreven van Versailles, met den loggen postwagen reisdet naar Parijs of Meaux, waart gij dan toch zóo verdiept in den Bijbel, uwen Vade-Mecum, dat gij nooit opkeekt naar de schoone natuur, zoo gemakkelijk om waar te nemen daar de postkoets zoo traag voortrolde? Reizen in eene 'diligence' met 't vermogen van er langsheen, voor of achterna te stappen, wat hemeltje! En men heeft dat veranderd! Nu vliegen wij en ter nauwernood onderscheidt men een landschap van de phantastische wolkgevaarten!

Bossuet blind voor de schepping! En onophoudend roept hij uit: 'Ouvrez vos yeux, o mortels, contemplez le ciel et la terre et la sage économie de cet univers!... Je confesse que je ne puis contempler, sans admiration, ces merveilleuses découvertes qu'a faites la science pour pénétrer la nature ni tant de belles inventions que l'art a trouvées pour l'accommoder à notre usage. - Le sujet de votre retraite pourra être de considérer la beauté des oeuvres de Dieu,' schrijft hij aan eene kloosterzuster.

Wat hij aanried deed hij zelf. Honderden plaatsen getuigen van zijne opmerkzaamheid. Zullen de beschaafde lezers van *'t Belfort*, met welgenoegen, eenige dier schilderijen terugzien? Laat het ons hopen. Immers zij zijn het schoonste of liever het eenige sieraad van ons nederig werk. Althans, deze die Bossuet niet kennen als Z. en velen zijner negentien duizend abonneenten zullen hunne dwaling erkennen en niet meer lichtveerdig beweren dat 'de arend van Meaux' veel te hoog vloog om te kunnen ontwaren wat in de ondermaansche wereld omging.

Men doodt de vrijheid niet met dezelve binnen zekere palen te houden. 'Ce n'est pas s'opposer à un fleuve que de faire des levées, que d'élever des quais sur ses rives pour empêcher qu'il ne se déborde et ne perde ses eaux dans la campagne: au contraire, c'est lui donner le moyen de couler plus doucement dans son lit. Celui-là seulement s'oppose à son cours qui bâtit une digue au milieu, pour rompre le fil de son eau. Ainsi ce n'est pas perdre sa liberté que de lui donner des bornes deçà et delà...'

Condé is jegens grooten en kleinen wat hij hoeft te zijn, weldadig. Wederstand alleen doet hem grimmig oprijzen. 'Comme un fleuve majestueux et bienfaisant, qui porte paisiblement dans les villes l'abondance qu'il

a répandue dans les campagnes en les arrosant, qui se donne à tout le monde, et ne s'élève que lorsqu'avec violence on s'oppose à la douce pente qui le porte à continuer son tranquille cours.'

Hoe meer verheven, hoe meer weldaden die prins strooide. 'Comme une fontaine publique qu'on élève pour la répandre.'

Alle menschen komen ter wereld even klein en zwak. 'De même que, quelque inégalité qui paraisse dans le cours des rivières qui arrosent la surface de la terre, elles ont toutes cela de commun, qu'elles viennent d'une petite origine, que dans le progrès de leur course, elles roulent leurs flots en bas par une chute continue; et qu'elles vont enfin perdre leurs noms avec leurs eaux dans le sein immense de l'Océan, où l'on ne distingue point le Rhin ni le Danube ni ces autres fleuves renommés d'avec les rivières les plus inconnues: ainsi...'

Geen reinheid voor hetgeen niet afgescheiden is van het onreine. 'Tant qu'une fontaine se conserve dans son canal telle qu'elle est sortie de la roche qui lui a donné sa naissance, elle est nette, elle est pure. Que si par l'impétuosité de son cours, elle agite trop violemment la terre sur laquelle elle passe, et qu'elle en détache quelque partie qu'elle entraîne avec elle parmi ses eaux; aussitôt vous lui voyez perdre toute sa netteté naturelle...'

Treffend wordt de val verbeeld van den zondaar. 'Semblable à une eau qui d'une haute montagne coule premièrement sur un haut rocher où elle se disperse, pour ainsi parler, jusqu'à l'infini et se précipite jusqu'au plus profond des abîmes...'

Christene, vermijd de onstuimige bedrijvigheid; hoe geruster gemoed, hoe steviger en krachtiger werking. 'Non plus comme ces torrents qui bouillent, qui écument, qui se précipitent et se perdent; mais comme ces fleuves bénins qui coulent tranquilles et toujours.'

Den lezer spaar ik *mijne* bedenkingen over Bos-

suet's opmerkzaamheid voor de wateren en over de dwaze critiek van Z.

Men zie in 'Discours sur l'Histoire Universelle' de beschrijving van den Nijl, van het meer Moeris en der overstroomde egyptische landouw.

'Il faut donc que B. ne se soit jamais promené en admirant les arbres...' Laat ons zien.

De wereldsche menschen te midden hunner beslommeringen, genieten slechts een schijnbare vrijheid. 'Comme un arbre que le vent semble caresser en se jouant avec ses feuilles et avec ses branches; bien que ce vent ne le flatte qu'en l'agitant, et le pousse tantôt d'un côté tantôt d'un autre, avec une grande inconstance; vous diriez toutefois que l'arbre s'égare, par la liberté de son mouvement; ainsi, encore que les hommes du monde n'aient pas de liberté véritable... toujours ils s'imaginent jouir d'un certain air de liberté et de paix en promenant deçà et delà leurs désirs vagues et incertains'.

Niet alle schepselen zijn met verstand begaafd hoewel zij met verstand schijnen te handelen. De orde, de juiste verhouding, de volmaaktheid der redelooze natuur moet ons eene uitwendige rede doen erkennen, God! 'Si les arbres poussent leur racines autant qu'il est convenable pour les soutenir; s'ils étendent leurs branches à proportion, et se couvrent d'une écorce si propre à les défendre contre les injures de l'air; si la vigne, le lierre et les autres plantes qui sont faites pour s'attacher aux grands arbres ou aux rochers, en choisissent si bien les petits creux et s'entortillent si proprement aux endroits qui sont capables de les appuyer; si les feuilles et les fruits de toutes ces plantes se réduisent à des figures si régulières, et s'ils prennent au juste, avec la figure, le goût et les autres qualités qui suivent de la nature de la plante; tout cela se fait par raison, mais certes cette raison n'est pas dans les arbres'.

Zou Z. nog niet vermoeden dat B. wijsgeer en redenaar, de natuur anders moest beschouwen en schilderen dan La Fontaine, Dodoens, Buffon?

B. blind voor de natuur? Zie in 'De la connaissance de Dieu et de soi-même' de gedaanteverwisselingen der plant van het schietende zaad tot het rijp geworden zaden dat valt aan den voet van den stam.

Wat gevaren doorworstelt de mensch voor de dood hem grijpe! 'Il me semble que je vois un arbre battu des vents; il y a des feuilles qui tombent à chaque moment; les unes résistent plus, les autres moins; que s'il y en a qui échappent de l'orage, toujours l'hiver viendra qui les flétrira et les fera tomber: ou comme dans une grande tempête, les uns sont soudainement suffoqués, les autres flottent sur un ais abandonné aux vagues: et lorsqu'ils croient avoir évité tous les périls, après avoir duré longtemps, un flot les pousse contre un écueil et les brise.....'

Binst het langste leven, hoe klein is het waar genot, hoe gering het geluk! 'C'est comme des clous attachés à une longue muraille, dans quelques distances; vous diriez que cela occupe bien de la place; amassez-les, il n'y en a pas pour emplir la main...

B. was, weleens, geloof ik, wijngaardenier uit liefhebberij. Hoe dikwijls, hoe bevoegd, hoe geern spreekt hij van het snijden, snoeien, buigen, richten, binden en geleiden des wijnstoks, die bij uitstek bijbelsche plant. 'Méditations sur l'Evangile.' En de leliën, hoe spreken zij schoon door zijnen mond! En de viooltjes en maagdelievekens en al die bloempjes die, in de lente, de weiden als met een tapijt bedekken, hoe overtreffen zij, door hunne verscheiden- en liefelijkheid, de nietigheden met dewelke de behaagzieke vrouwen pronken!

Op honderden bladzijden gewaagt B. van de hemellichten en waarachtig, veel ernstiger en dichtelijker dan

sommige huidige droomers die de zon, de sterren en bovenal de maan van schaamte achter de wolken doen kruipen.

Wat heerlijk natuurverschijnsel ongetwijfeld met eigene oogen door Bossuet gadeslaan. 'Condé, dans ces moments terribles au milieu des batailles, conservait toute la sérénité de son esprit. Semblable à ces hautes montagnes dont la cime au dessus des nues et des tempêtes trouve la sérénité dans sa hauteur et ne perd aucun rayon de la lumière qui l'entourne.' Wie weten wil hoe gevorderd de wetenschap was van B. nopens het 'licht' hij leze 'Elévations sur les mystères.'

Wij moeten vooruit. De tortelduiven, nachtegalen, kraaien, arenden, peerden, schapen, serpente en visschen schreeuwen om voorgesteld te worden.

Welke dood past aan zondaars? 'Mourons comme des tourterelles et des colombes, en gémissant dans la solitude et dans la retraite; que les bois, que les rochers, que les lieux seuls et écartés retentissent de nos cris, de nos tendres gémissements...'

Condé 'comme une aigle qu'on voit toujours, soit qu'elle vole au milieu des airs, soit qu'elle se pose sur le haut d'un rocher, porter de tous côtés des regards perçants et tomber si sûrement sur sa proie qu'on ne peut éviter ses ongles non plus que ses yeux...'

Weest niet ongerust voor uw onderhoud. Aanschouwt de kraaien. 'Les corbeaux, animal des plus voraces, et néanmoins sans greniers, ni provision... Dieu écoute leurs cris, quoique rudes et désagréables...' 'Les poules, animal d'ailleurs simple et niais, semblent appeler leurs petits égarés, et avertir leurs compagnes, par un certain cri, du grain qu'elles ont trouvé. Un chien nous pousse quand nous ne lui donnons rien, et on dirait qu'il nous repoche notre oubli. On entend gratter ces animaux à une porte qui leur est fermée: ils gémissent, ou

crient d'une manière à nous faire connaître leurs besoins...' (De la connaissance de Dieu et de soi-même).

Moet Bossuet Buffon benijden? 'Voyez ce cheval ardent et impétueux, pendant que son écuyer le conduit et le dompte; que de mouvements irréguliers! C'est un effet de son ardeur; et son ardeur vient de sa force mais d'une force mal réglée. Il se compose, il devient plus obéissant sous l'éperon, sous le frein, sous la main qui le manie à droite et à gauche, le pousse, le retient comme elle veut. A la fin il est dompté; il ne fait que ce qu'on lui demande; il sait aller le pas, il sait courir, non plus avec cette activité qui l'épuisait, par laquelle son obéissance était encore désobéissante. Son ardeur s'est changée en force; ou plutôt, puisque cette force était en quelque façon dans cette ardeur, elle s'est réglée. Remarquez: elle n'est pas détruite, elle se règle; il ne faut plus d'éperon, presque plus de bride... Par un petit mouvement, qui n'est que l'indication de la volonté de l'écuyer, elle l'avertit plutôt qu'elle ne le force; et le paisible animal ne fait plus, pour ainsi dire, qu'écouter. Son action est tellement unie à celle de celui qui le mène, qu'il ne s'en fait plus qu'une seule et même action.... (op vers 8. Kap. I. Hooglied: Equitatu meo... assimilavi te.)

Geen twijfel, Bossuet heeft de paardentemmers aan 't werk gezien. Aan wien gelijkt de zondaar welken God prikkelt met wroefing? "A un cheval, qui couvert d'une armée d'abeilles et piqué jusqu'aux entrailles par leurs aiguillons, se met en fuite, portant avec lui ses ennemis et son mal; et qui brisant ce qu'il rencontre, terrassant ceux qui l'arrêtent et les foulant aux pieds, s'égare où il peut et où la fureur le conduit, à travers les précipices, cherchant partout son remède, et partout semblent demander où est la mort." (Réflexions sur l'état des pécheurs). B. is even bij de visschers blijven stilstaan. Ja, waarom zou de vermoeide prelaat zich geen uitspanning, met lijn en net, gegund hebben? Even bevoegd spreekt Bossuet van lokaas, angel, net, lijn en visscherschuit als van wijnbouw en paarden-

temming “Voyez ces grands poissons, ces monstres marins qui fendent les eaux avec grand tumulte et se dévorent mutuellement; il ne reste à la fin aucun vestige de leur passage; ainsi passent les grandes puissances...” “Panégyrique de Saint-André”.

Bossuet bestudeerde den aard en de zeden der dieren (Considération de Dieu et de soi-même). Hij bewees de verhevenheid der menschelijke rede boven de natuurdrijf der dieren en weêrlegde op voorhand het Darwinism.

Zou B. kenner geweest zijn van edelgesteenten? “Ceux qui ne se connaissent pas en pierreries, sont trompés par le moindre éclat”. Le faux or brille au soleil, mais ne dure pas dans le feu, il s'évanouit dans le creuset.’ Bossuet is, als Rubens, een krachtige schilder van tempeesten. Drie, vier forsche trekken en g'hebt een meesterstuk. ‘Laissons-nous tirer de cette mer, dont la face est toujours changeante, qui cède à tout vent, et qui est toujours agitée de quelque tempête. Ecoutez ce grand bruit, ce tumulte, ce trouble éternel; voyez ce mouvement, cette agitation, ces flots vainement émus qui crèvent tout à coup, et ne laissent que de l'écume. Ces ondes impétueuses qui se roulent les unes contre les autres, qui s'entre-choquent avec grand éclat, et s'effacent mutuellement, sont une vive image du monde et des passions qui causent toutes les agitations de la vie humaine...’ (Panégyrique de Saint-André). Hoe kunstig worden voorgesteld, het dubbel beeld der ziel vervallen van hare oorspronkelijke waardigheid en van een vervallen gebouw. (Profession de Me de la Vallière).

Of wel heeft Z. Bossuet weinig of niet gelezen of die vonkelende perels werden mat en dof voor zijne ...oogen.

De weetgierige bisschop schreef nog in 't latijn een ontleetkundig werk op het menschelijk lichaam. De lessen in dit vak, door eenen dokter aan den kroonprins, zijnen leerling gegeven, werden naderhand door hem volledig en op papier gebracht. Hoe de redenaar deze zijne kennissen

benuttigde kan Z. waarnemen in 't sermoen 'Nos dispositions à l'égard des nécessités de la vie', of hij werpe maar eenen oogslag op 't woord: *Corps*, in de Inhoudstafel.

Bleef Z. bij zijn oordeel 'que B. s'est promené les yeux fermés' we zouden moeten gelooven 'que même le sentiment des beautés rustiques de Bossuet n'a guère frappé ses regards (sic). 'En die 19,000 lezers meestal onderwijzers der jeugd? Ai mij! Wie scherpt de pen voor Corneille en Racine?

Kerkxken.

E. PAUWELS.

Gedachten.

ZELDEN begrijpen wij volkomen de karakters die niet eenigszins op het onze gelijken, evenals wij ons moeielijk de lichaamsgesteldenis der bewoners van gansch vreemde streken voorstellen.

Ongelukkig zijn zeggen de menschen dikwijls waar het *ontevreden zijn* zou moeten heeten. Maar hun eigen van ontevredenheid beschuldigen ware bekennen, dat het hulpmiddel tegen dat gewaand ongeluk in hun bereik ligt, en dát willen zij niet.

De plechtige stilte der natuur zet eene verbazende kracht bij aan de stemmen van het gemoed.

Ouderdom en sneeuw! Twee spoken!... Waarom dien afschrik?... De donzige sneeuwmantel verwarmt en beschut de plantjes en kruiden, gelijk de ouderdom toegevend en koesterend mint. Beide zijn het beeld van stille rust en zacht beschermende liefde.

De ziel en sterft niet, maar zij kan gebrek lijden en geketend liggen onder de woeste dwingelandij van vetgemeste driften.

Onze eeuwige bestemming, 't is de toren ginder verre, het doel van onze reis. Wij zoeken hem door 't loover en hoe beter wij hem onderscheiden, hoe min wij ons gelegen laten aan de ongemakken van den weg.

Eene verschillende opvatting van zekere punten versmacht de vriendschap, daar waar zij anders welig opschieten zou.

Om stipt nagekomen te worden, moet het bevel allen mogelijken tegenstand buitensluiten.

De gebreken waar wij zelven mank aan gaan, zullen wij gewoonlijk meest in een ander beknibbelen. Zou het zijn omdat wij ze zooveel beter kennen en bijgevolg des te leelijker vinden?

Niet alleen op de natuur, ook op onze denkbeelden werpt de nacht zijne donkere schaduwe.

Geen kloeker veldheer als onze vrije wil. Krijgskunde en krijgslist zijn hem ingeboren, strijd is zijn voedsel en zijne dapperheid neemt toe met het woeden van den kamp. Doet de overmacht hem wijken, de engste klove, de langste omweg, ja, de gevaarlijkste afgrond zijn hem doortocht of verschansing. Buigen zal hij nooit, tenzij voor de eenige mogendheid die hij erkent, voor de rede.

Glorie aan God en vrede aan de menschen! 't Was het lied der Engelen, 't is het wachtwoord der Christenen. Geene persoonlijke belangen, altijd en overal de eere van God en het heil der zielen!

Is het niet te verwonderen dat zelfs de braafste en verstandigste menschen dikwijls zoo kleingeestig handelen, wanneer hunne eigenliefde gekwetst wordt?

De tegenwoordige beproeving schijnt in evenredigheid altijd grooter als de voorgaande; 't is de berg dien we hijgende opklommen en die op zijne beurt kleiner zal worden, naarmate wij er ons van verwijderen.

Een greintje eigenbaat is dikwijls machtiger als eene heele karrevracht beweegredens.

Laten wij Jezus altijd ons kruis kiezen: Hij kent de maat onzer krachten en den vorm onzer schouders.

Hoe beter wij ons zelven leeren kennen, hoe toegegender wij voor een ander worden.

Een opgeruimd gelaat te midden van ramspoed en lijden is de welsprekendste hulde aan den godsdienst.

De knagende ontevredenheid komt gewoonlijk voort uit eene soort van *daltonisme*; de verbeelding verwacht de kleuren en aanziet voor geelachtig zwart wat inderdaad helderblauw is.

De onfeilbaarste wraak op iemand die ons plagen wilt, is hem toonen dat hij ons niet misnoegen kan, noch ons den wensch ontnemen van hem dienst te bewijzen.

De overdreven uitdrukkingen vermommen het gedacht en kwetsen eene bevoegde oor.

Wij schatten de weerde van vele zaken volgens de moeite die zij ons gekost hebben.

Wat moeten er droeve stonden komen voor de dichterziele die God miskent? Onweerstaanbaar voortgedreven naar het goede, naar het schoone, door dagelijksche teleurstelling ontgoocheld en afgemat, kan zij uiterlijk kunst en zelfvoldoening aanbidden, doch hoe dikwijls moet in haar binnenste de jammerkreet van Luther weerklinken!

Bijna in ieders leven komt een oogenblik die over al de overige beschikt. Gelukkig wie in later jaren met tevredenheid er mag op terugblikken; gelukkiger nog wie er, om zoo te zeggen, als een onfeilbaar vooruitzicht op hemelsche vergoeding in vinden kan!

Alles verdwijnt, alles vergaat, alles verveelt, en ons hert zoekt het blijvende, het duurzame, het immer bevredigende. Iedereen is er van overtuigd en bijna iedereen laat zich door schijngoed verblinden.

Kinderen *bederven*, vrienden *vleien*, uit liefde? ... Neen! ... Hoe meer wij ze beminnen, hoe volmaakter wij ze wenschen en hoe vuriger wij tot die voldoening willen bijdragen, al moeste onze genegenheid miskend, ja, onze handelwijze gelaakt worden.

Wat is het aangenaam onze eigene eenigszins duistere gedachten door iemand anders klaar en duidelijk te hooren uitdrukken!

De gevallen van schijndood, tamelijk zeldzaam voor het lichaam, zijn een alledaagsch verschijnsel in onze ziel. Hoeveel driften, hoeveel genegenheden die wij sinds lang dood waanden, en die op eens kloek en krachtig rechtspringen.

Verstand en wil worden door oefening rijp en machtig; ons hert blijft in zekere punten altijd een kind, dat juicht om de bonte kleuren van eenen vlinder en, bij dezes vlucht, hopeloos weenen kan.

Wie hedendaags voor eenen wijze wilt doorgaan, moet zich afvragen niet of iets schoon is, - maar hoeveel het opbrengen zal.

Met het dagelijksch brood vragen wij ook aan God de beproeving die de krachten onzer ziele voeden en herstellen moet.

Weinig menschen zijn genegen om dienst te bewijzen, wanneer de vrager niet eenigszins hunne eigenliefde te streelen weet.

Er is een hemelbreed verschil tusschen droefheid en misnoegen. Het eene schijnt, om zoo te zeggen, God van onrechtveerdigheid te beschuldigen; de andere kan, met gebroken hert en de oogen vol tranen, nog dankende ten Hemel blikken.

Voorzichtigheid en heilzame vrees mag geene knagende onrust worden. De schildwacht aan de deur bewijst dat de vijand buiten is; wat wilt de onrust dan op het binnenplein zoeken?....

ERICA.

Kortrijk op het einde der XIVe eeuw.

HAD de zege van Groeninge onze voorvaderen met vreugde en geestdrift vervuld, de ramp van West-Rozebeke dompelde hen ook diep in rouw en jammer. Kortrijk - de stad der Gulden Sporen verdiende, in de oogen der wederkeerende overwinnaars, eene strenge, voorbeeldige kastijding.

Eene kronijk der XVe eeuw verhaalt 'que la ville fu compdamnée à ardoir, que le roy y fist bouter le feu par ses marissaus, sy tost comme il se fu partis, et enfin arse le milleur et le plus grant partie'. Froissart verzekert insgelijks 'que la ville fut durement traitée'. Ten jare 1386 veroorloofde Philip de Stoute aan de wethouders van Kortrijk een nieuw kasteel op de Leie te bouwen⁽¹⁾, en in 1391 stond hij hun toe eene belasting te leggen op het bier en den wijn. De graaf wenschte in dit laatste octrooi, 'que la ville, par le fait des commocions et rébellions qui ont esté de piéça en le pays de Flandres, a esté et est presque toute arse, gastée et détruite, puisse se relever de grans charges et debtes qu'elle doit et a à soutenir; afin

(1) ...Comme les bonnes gens de nostre ville de Courtroy nous aient nagaires fait supplier que pour le bien et évident profit de nous et nos successeurs et de nostre dite ville, voulsissions consentir et à eulx donner congié et licence de agrandir la forteresse de la dite ville afin de y comprendre et enclourre grant et notable partie de la dite ville qui jusques à oires a esté et encore est hors de la dite fermeté, en laquelle furent les forsbourgs de la dite ville, avant les commocions qui ont été derrenièrement en nostre país de Flandres.

aussi que la dite ville se puisse refaire et estre habitée de gens, ainsi qu'elle estoit au temps passé'.

Dus: Kortrijk had veel geleden; vele ingezetenen waren gevlucht, en de gemeente had zware schulden te betalen. Eene plaatselijke overlevering wil, dat de Franschen de stad in brand staken, en dat het vuur enkel de volgende gebouwen spaarde: de kerk van O.-L.-V., de kapel van St.-Joris, een huis in de Korte Steenstraat, een huis in de Bissegemstraat, de Halle, de Ypersche Halle, de Koornhalle, den *Roeland* en het *Ketelken*, alsmede de poorten en torens der stad. Of deze bewering overdreven moet heeten, zullen wij verder onderzoeken.

'Den eersten dagh van Sporkle int jaer ons heeren duust drie hondert vierwaerf twintigh ende achte' schreef Jan van Gistel, destijds gouverneur van Vlaanderen: 'Wij.... doen te wetene allen lieden, als dat ons Jan van Medele, scepen in Cortrycke ghetoocht heeft.... hoe dat de kercke van St.-Martins verbrand ende ghedestruweerd es in de laetste oorloghe, also et ons ende myns heeren raed wel is gedaen blycken, endat dat elc openbaerlic es; ende dat zij niewers mede weten de kercke te vermakene, die nootsakelike es vermaect te wesene'⁽¹⁾. Een octrooi van 1412 spreekt nog duidelijker: 'que la ditte ville et aussi la ditte église eussent esté arsses et destruites, et tellement *qu'il ne demoura en la ditte eglise que partie des murs*.'

Het schepenhuis was de prooi der vlammen geworden. Wij lezen althans in de gemeenterekening van 1391-1392: 'Op denselven dach (XVIII^{en} November) ghe. Meeuwels Cobbaud van dat hij de erve ruimte, daert schepenhuis op plach te stane.' Deze rekening is de oudste, die men in het stedelijk archief bewaart, waaruit volgt, dat wij de verschillende herstellingswerken niet kunnen opsommen. Toch zien wij, dat de

(1) Kerkregister n° 1.

metselaars, timmerlieden, smeden, enz., nog altijd de handen vol werk hadden.

Nu eens wrochten zij aan de Hallen, dan weer aan de poorten, bruggen of torens.

Ziehier: 'Item den XVI^{en} dach in Sporcle ghe. Jan Cantecleer van dat hy temmerde ande coornhalle, ende van twee groote deuren te makene, daer de peerden met coorne ende andere granen in comen.

Item ghe. Meestre Jan Cantecleer van 11 stucken houde verorbert ande voors. Ypersche Halle.

Item ghe..... van dat hy de voors. Ypersche Halle decte daert te doene was.

's Vryndaghs den VIII^{en} dagh in Novembre ghegheven meestre Jan Cantecleer van dat hy temmerde ende den ghevele vander halle verschorde, ende den muur anckerde met houtinen hanckers, van vreesse van winde.

Item ghe. meestre Pietre den lootgieter van den wercke dat hy heeft ghedaen, te weten de voye van den beelforte te verlootene....

Item gherekent en deghe. J. Van der Wedaghe van yserwerck verorbert ant torreken, ande Ypersche halle ende ande valbrugghe vande doornicpoerte.

Item ghe. meestre Jan Cantecleer van dat hy temmerde ande Leybrugghe ende plancken der op leyde.

Item ghe.... van dat hy de valbrugge ter Doernikpoerte vermaecte ende verstellde.

Item ghe. Romboud den metsere met sinen cnape, van dat hy ghemetst heeft ande canonicpoerte.

Item ghe. Jan Mosscheroen met sinen cnape, van dat hy metste anden blauwen torre bachten casteele.

Item ghe. meestre Jan Cantecleer van dat hy temmerde an het torreken op de Leye en ande Canonicpoerte.'

Wij schrijven slechte enkele posten over. Kleinere werken verzuimde men evenmin.

'Item ghe. Jan Mosscheroen van dat hy ghemaect heeft de herden omme de wakers haer vier te maken, ende gaten te stoppen dewelcke open waren.'

Middelerwijl had men ook eenen aanvang gemaakt met de herstelling der St Martenskerk.

‘Item ghe.... van eenen windasse te voerne uter Halle tote in sente Maertens kercke.’

De plundering der stad Kortrijk had nog andere gevolgen na zich gesleept. Ten jare 1378 kondigde men eene keure af voor den lakenhandel in de Leiestad. ‘Dit syn de kueren ende ordinantien, ghemaect wesende bi den baliu, prosste, schepenen ende raet van der stede van Curtricke, in bate ende in profite van der traperie ende van der ghemeenre stede van Curtricke.’ Deze acte spreekt verder van ‘*den andren kueren voren gheuseert wesende*’. Bijgevolg moest de lakenweverij destijds eene zekere ontwikkeling verkregen hebben. Overigens bestond zij er reeds sedert 1224⁽¹⁾. Welnu, de nederlaag van Rozebeke en de kastijding van Kortrijk verplaatsten de lakenweverij voor verscheidene jaren. Daarvan vinden wij weer een stellig bewijs in de meergenoemde gemeenterekening. Wij schrijven over:

“s Maendaghes den VI^{en} dach in Meye ghecocht ende ghegheven Janne den Broukre, van Yper, van lakenen die jeghen hem ghecocht waren omme die goede lieden van der wet mede te cleedene.

Item ghe. Willem van Ypre van den voors. lakenen te bringhene van Ypre te Curtrike...’

Nog in 1456-1457 deden de wethouders eene uitgaaf ‘omme de welvaert van de draperie, *die langhe ghedooft heeft te Curtricke*.’

Daarentegen was de ‘draperie’ te Yperen zoo aanzienlijk geworden, dat de nijveraars dier stad te Kortrijk eene Halle huurden.

‘Item ghe. Jan De Kimpe van XXXIX olmen

(1) Datum apud Cortracum, anno Domini M^oCC^oXX^o quarto, in die sanctae Ceciliae.

perschen, die verorbert zyn in d'Ypersche halle, omme die van Ypre haer laken te toeghene.

Ontfaen van der halheeren van Ypre als van der Yperscher halle, die zij heurden jeghen de stede van Curtricke de drie toeghedaghen van der Curtricmarct gedeurende, omme haerlieder lakenen daer in te toeghene ende verkoepene⁽¹⁾.

Kortrijk, 1890.

THEODOOR SEVENS.

(1) Gemeenterekening van 1391-1392.

Lo gayter del Llobregat.

EEN wonder van onzen tijd, 't is de heropbeuring van zoovele landseigene talen, de bloei van zoovele landseigene letterkunden.

Velen meenen dat Frankrijk maar eene tale en eene letterkunde en bezit.

Ziet dat kind dat door de velden loopt; 't kent in zijne moedersprake den naam van al de bloemen der weide, den naam van al de vliegskes die rond de hagen gonzen, van al de vogels die door de lucht vliegen, van al de visschen die op den spiegel van den vijver dertelen, van al de boomen die hunne takken in de beke baden, van al de winden die uit ieder geweste waaïen. 't Kind van de streke neuriet het volkslied dat onder den veldarbeid weerhelmt; 't kent de spreuken die de wijsheid der vaderen voortzetten van geslacht tot geslacht, 't kent de sagen die rond den heerd verteld worden. Daar zijn mannen opgestaan in Frankrijk, de geestdriftige Félibers, die de tale van iedere streke bewaren en beoefenen; uit de lier hunner gouwspraken hebben zij wondere gedichten getooverd en men roemt Roumanille en Mistral nevens Hugo en Lamartine.

De roep van den nachtwaker klinkt ons tegen uit den ouden stam der Allemannen, die Baden, Wurtemberg en een deel van Beieren bewoont, bij den welken Hebel de beoefening der gouwspraken deed herleven en de volkseigenheden in zijne *Allemannische Gedichte* bezong:

Loset, was i euch will sage!
 D'Glocke het Zehni gschlage.
 Jez betet und jez göhnt in 's Bett;
 Und wer e rüeihig Gwisse het,
 Schlof sanft und wohl! Im Himmel wacht
 E heiter Aug die ganz Nacht.

De Friezen zijn de eigenste gebleven onder de Germanen en hunne eigenfriesche geplogentheden, hun afzonderlijk volksleven geven zij lucht in hunne eigenfriesche sprake, in de gedichten hunner heropkomende friesche letterkunde.

Ne, wy litte ues tael net farre,
 Jimmer hâlde wy se yn ear:
 Sûnder 't Frysk nin Fryske seden,
 Sûnder 't Frysk nin Friesen mear.

Iedereen heeft van den vermaarden bisschop Strossmayer hooren spreken, een der edelste en grootste mannen onzer eeuw, en bewonderd met wat mildheid hij de kunst van zijn land beschermt, met wat volkseigene fierheid hij de tale en de letterkunde zijner Kroaten heeft doen bloeien. De taal van zijn volk en is niet te klein voor dien edelhertigen en ontwikkelden kerkvorst.

Iedereen weet ook dat de taal der Cechen in Bohemen dood was en dat heure liefhebbers zelve van gedacht waren dat ze nooit meer en zou opstaan.

En toch herleeft het Cechsch en het dient tot letterkundige tale eener groote schare dichters en tot ambtelijke sprake voor bestier en onderwijs: en al de Cechen meenen wat de priester Boleslav Jablonsky zong:

Jehot' sláva tvá je sláva
 jeho cest je tvoje cest,
 jeho práva tvá pou práva
 tvym jest ose, coz jeho jest.

'De roem van uw vaderland is uw roem; zijne eere is de uwe; zijne rechten zijn de uwe; al wat uw vaderland behoort is 't uwe!'

De inwoners van Katalonië en zijn de laatste niet in deze algemeene streving, om hunne rijke en welluidende spraak nevens het Kastiljaansch te doen gelden en in 't *Belfort* schrijven wij een woord over eenen hunner dichters Don Joaquim Rubio Y Ors.

De katalaansche dichter heet zelf: *Lo Gayter del Llobregat*, de muizelaar of doedelzakspeler van den Llobregat, een stroom van 't vaderland. Onder die hoofding die ook de benaming is van zijn eerste stuk heeft hij in 1889, ter gelegenheid zijner jubelviering zijne verzamelde dichtwerken in prachtuitgave, met overzetting in verschillende talen laten verschijnen.

Lo Gayter! In onze kinderjaren kwamen er alhier ook muizelaars uit het zuiden en die ze gehoord hebben weten nog hoe zoet, hoe weemoedvuldig hun spel en hunne stemmen weerklonken: 't is daarom dat die naam alleen in ons eene dichterlijke gemoedsaandoening verwekt.

Hier hebben wij met eenen letterkundigen doedelzakspeler te doen, die alles bezingt wat de keurigste *romantieke* lierdichters onzer eeuw plegen te bezingen.

Welk is het oorbeeld dat den *romantieken* dichter bekoort?

Hij zal het vaderland bezingen en zijne taal en zijn oud geloove en zijne lieve dochters!

Waarom zouden wij den zoetgevooisden katalaanschen vinder niet smaken en eenige zijner gedichten, ter kennismaking niet ontleden?

Het eerste stuk is een der liefelijkste der geheele verzameling. Het is, even als de gansche bundel, *lo Gayter del Llobregat* benaamd.

De doedelzakspeler is met hert en ziel aan den stroom zijner streke verkleefd.

Zijn zoete minneliederen, zijn bergen en kloven, zijn schuimenden watervloed en zou hij noch voor de kroon of den zilveren staf, noch voor den purperen mantel of voor den gulden troon eens konings laten varen.

Noch zijne hut, noch zijn varentlegerstede, voor de peerlen, het harem of de paleizen der Mooren.

Noch den noordschen wind en den sneeuw, de stortvloeden, de zomernachten en de maagden van den Llobregat, voor tooversloten van wolken en tooverkasteelen van sterren:

Si 't regalas, Gayté, un magich
 Sos castells de nuvols blaus,
 Y sos follets y palaus
 D'estrelletas esmaltats;
 ? Oblidarias per ells
 Las neus, las boyras, los rius,
 Las frescas nits dels estius,
 Las ninas del Llobregat?

Neen, roept de doedelzakspeler uit, ik zie veel liever mijnen muizel van rood linnen en mijn keteltrom, dan den purperen mantel des konings met peerlen afgezet, meer weerd dan de kasteelen der Mooren is mijn hut door mijne liefste met de bloemen versierd, die ze 's morgens op den oever van den Llobregat gaat plukken.

Hoe frisch van tinten, hoe dichtelijk van opvatting, hoe tintelend van geestdrift en is de zang niet die uit Rubio's doedelzak ter eere van het vaderland komt gevloeid!

In den aanhef wordt de ligging van Katalonië afgeschilderd:

In den achtergrond liggen de dorre bergen met mist omgeven, met sneeuw bedekt: daar boven de blauwe hemel met zijn sterren; tot tapijt dienen de groene en guldene velden.

Uw voorhoofd, zingt de dichter, is breed als dit eener grieksche dochter, uw haren zijn verguld als deze eener noordsche deerne, uw gelaat is edel en grootsch als dit eener roomsche maagd, bruin en vurig als dit eener Araabsche koningin.

Daarna biedt de dichter zijne nederige zangen aan; zal ze het vaderland aanveerden? 't Is immers gewend aan de klanken en de stemmen zijner prachtige natuur. Het vaderland zal zijne zangen aanhooren omdat het katalaansche zangen zijn.

Ell ja sab que a ta orella distreta
Dels monts que 't rodejan ointne lasveus,
Y dels pins los jemechs com de onadas,
Y 'l bruyt de las ayguas, delvent los xiulets;

Que á ta orella distreta escoltantne
Del mar los murmuris ó 'ls crits imponents;
De aqueix mar que al besar tas arenas
Y deixa al maxarse de perlas un vel;

Que á ta orella ressonan encara,
Si be esmortuintse, los cants del vell temps,
Com ressonan, perdentse per l'ayre,
De veus que se allunyan los dolsos concerts...

Het vaderland luistert immers naar de stemme zijner bergen, naar de stemme zijner pijnboomen die zuchten lijk de golven, naar het kabbelen van de beke, naar 't schuifelen van den wind;

Het luistert naar het grootsche ruisschen van de zee die zijne voeten komt kussen en al weggaan met een sluier van peerlen bedekt.

De zangen der oude tijden wêerklinken al sterven aan zijne ooren even als de tonen van zoete zangfeesten die in de lucht helmen om daar te vergaan.

Wat giften kan de dichter zijn vaderland aanbieden, nevens de giften zijner koningen in wierookwalmen van roem en bewijzen van genegenheid? De dichter weet hoe groot het vaderland is: wat kan zijn nederige zang bij al dien roem nog baten? Alzoo wordt

Rubio als van zelfs gelokt om in vurige dichtregels, in 't derde deel van dit stuk, de roemweerdige gebeurtenissen der geschiedenis, al de helden van het vaderland en hun grootdadig leven te herdenken.

Op 't einde zal de dichter tusschen de schitterende stralen van den roem, tusschen zooveel lauweren ook zijn bloemtuil van vaderlandsche zangen nederleggen en de bloeme die hij in de edele spelen der dichters geplukt en gewonnen heeft.

't Gevoel van Rubio y ors is altijd godsdienstig gestemd; hij heeft ook godsdienstige onderwerpen behandeld en onder andere eenige lieve, eigenaardige verzen over Geloof, Hoop en Liefde gedicht.

Wat hebt gij ongeweêrte om te bewijzen dat na lijden verblijden komt en de vrede op 't slagveld wordt geboren? Ik heb den regenboog die als een zegeteeke aan den hemel wordt gespreid.

Wat hebt gij, zee, die in de stormen loeit lijk een peerd zonder toom, om te toogen dat wij na 't kwaad het goed mogen verwachten? Ik heb de zomerkoelte die mijn voorhoofd met peerlen bedekt en mij in den spiegel des hemels verandert.

En gij woestijn, door de zon verbrand, wat hebt gij om te toogen dat de rust ons na den storm zal toelachen? Ik heb de palmtenten en de verwprachtige oasen waar de lentebloemen een tapijt hebben geweven.

En gij soldaat die naar den slag trekt, en gij zeeman die op 't gevaar fe schepe gaat, en gij mijn hert dat op de levensbaren vaart, hebt gij een zegepand tegen 't wilde suizen van het noodlot? Ja, drie vleugels hebben wij, 't geloof, de hope en de liefde.

Rubio Y Ors heeft ook veel liefdestukskes opgesteld, maar ze zijn altijd rein en edel.
 Onze medewerker Alfons Janssens heeft er een van in 't Vlaamsch overgedicht:
Aan een meiske dat mij naar verzen vroeg:

Gelijk de wervelwind den boom zijn bladeren
 Ontruikt en groen nog, rondzweept, in het stof,
 Zoo rukte 't noodlot mijne liefste droomen,
 Als blad voor blad, van 't bloedend herte los.

Een wolk gelijk, die 't spiegelvlak verduistert
 Der zee, waar 't vurig zongestraal in blonk,
 Zoo valt me op 't glanzend hoofd, waarop gespiegeld
 Lag 's Hemels vreê, de zwarte droefheidswolk.

't Is uitgedoofd het vuur dat mij doorvlamde,
 Lijk in 't gebergt de leste gloed der zon;
 De koude ontgoocheling versteef mijn herte
 Gelijk de vorst des nachts de bloemen dort.

Lijk 't zilveren vat, waar 't leste graantje wierook
 Verteerd ligt op den uitgebranden grond,
 Zoo ligt mijn hert verteerd in 's berten lijden
 En uitgedoofd de leste liefdevonk.

Is 't wonder dan, wanneer ik poog te zingen,
 Dat u mijn lier geen enkel lied en jont,
 Aan u, wie 'k, dichter, bood mijn letterglorie,
 Aan u, wie 'k, minnaar, 't minnend herte schonk?

Is 't wonder, dat ik nu in mijnen boezem
 Geen liefdelied en vind, gelijk ik vond,
 Wanneer mijn liefde alleen al mijn geluk was,
 Die liefde, laas! nu foltering en spot?

Och! meiske lief en vraagt mij geen gedichten;
 Mijn dichtergeest is weggevlogen, och!
 Gelijk de blijde vlucht der vlinders wegvliegt
 Van de arme kleur- en geurelooze blom.

En vraagt geen verzen mij! Ge en vraagt, des winters,
 Den boom geen bladeren, geen bloemen toch,
 De zee geen vuurgesternte in neveldagen,
 Den zwarten nacht geen flikkerende zon.

Vroegt gij maar tranen, 'k gave er u zoovele,
 Dat ge, in hun vloed, uw voorhoofd baden kost;
 Vroegt gij maar liefde, lieve, 'k gaav' zooveel er
 Dat mijne vlam welhaast uw hert verslond.

Rubio dichtte ook van graaf Wifred: 't is een vaderlandsche sage die 't lezen weerd is omdat de dichter de heldendaden uit de geschiedenis oorspronkelijk opvat en in lichten, zwierigen trant, niet in lange, slepende verzen voorendraagt

Graaf Wifred ligt gekwetst in zijne tente, de koning nadert en doopt zijne vier vingers in het bloed dat uit de wonden vloeit en voortaan dragen de koningen van Arragonië die vier balken in hunnen schild.

Wat ge niet en zult vinden, goede lezers, 't zijn katalaansche landschappen, zeer getrouwelijk als een tafereel onzer hedendaagsche landschapschilders, naar de natuur afgekeken en geteekend, en nog veel min de zieke, zielkundige ontleding van vreemde, onmogelijke om niet te zeggen waanzinnige gemoedsaandoeningen onzer *modernisten*.

J. SEGHERS.

Dood van den H. Franciscus Xaverius.

(3^{den} *December.*)

HIER zou hij dus de grens zijns levensloops genaken,
 Hier eindigde zijn taak, hier zijne grootsche baan,
 Hier zou hij, Gods heraut, zijn reuzenarbeid staken,
 Hier zou de dood hem nederslaan!

Daar ligt hij, afgemat, van iedereen verlaten
 Op 't dorre strand. - 'Helaas! hoe wreed hij zich bedroog!
 Hoe alles hem verried! Nu kon geen treuren baten!' -
 En zie, hoe strak zijn stervend oog

Op 't neevlig China blikte, aan de overzij der baren.
 Het lokt den kamper in 't verschiet (o God, hoe schoon!)
 Met rijken zielenoogst, met duizend lijfsgevaaren -
 En vroeg hij ooit een ander loon?

Dat loon ontging hem! Ja, verbrijzeld werd zijn hope!
 Daar viel hij in 't gezicht van 't vaak gewenschte land!
 En zou er iemand ooit na hem uit 't verre Europe
 Zijn taak hernemen op dit strand?

Vandaar die wolken, die het voorhoofd soms verduistren,
 Vandaar die bittre traan die langs de wangen vliet.
 U, China, droomde hij aan 't slaafsche juk te ontkluisteren...
 Een droombeeld, ja, meer was het niet!

Maar zie, een vonke glimt in zijn gebroken oogen.
 Zond God hem troost, of ging de toekomst voor hem op?
 Of zijn het beelden voor een ijende opgetogen?
 Waarom die rasscher harteklop?

De donkre sluier scheurt van 't heiligdom der tijden;
 Xaveer dringt in 't geheim der eeuw, die komen moet.
 O prachtig tafereel, dat, na het bitter lijden
 Eensklaps zijne ziele juichen doet!

Daagt Ricci ginds niet op, gevolgd van heldenscharen?
 Prijkt niet in 's keizers hof het kruis in volle gloor?
 Triomf! de dwalingsnacht is eindelijk heengevaren
 En Christus' dageraad breekt door!

En weg is 't blij vershiet - en voor zijn oog verdwijnen
 Die beelden, die zijn hart vertroostten voor een stond;
 De dood verstijft alreeds de matte wezenslijnen,
 Maar rooft den lach niet van den mond.

Onhoorbaar fluistren nog de lippen, bleek bestorven,
 Terwijl een stralenkrans om 't kalme voorhoofd zweeft,
 'Drieëenheid!' - Laatste wensch, weldra dan ook verworven,
 Weldra in eeuwigheid beleefd!

God riep! - De ziele zag haar aardsche boeien slaken,
 En sneller dan de pijl van 't koord vliegt, vloog zij heen.
 'Drieëenheid!' juichte omhoog met juublend liefdeblaken
 De zalige, in Gods vreugd getreên!

Leuven.

FR. J.S.J.

Een vrouwenhart.

HEEFT men van z'n leven zoo'n verwaanden kerel gezien?

- 'Dat *is* nu eerst een onbeschaamde botterik!'
- 'Een ezel is het!'
- 'Die maar, sans façon, onze nicht durft komen ten huwelijk vragen - onze nicht, bezittende dertig duizend frank, en nog dubbel zooveel te verwachten...'
- 'En wie is hij? Een arme klerk!'
- 'Ja,' zei nonkel Ko, die zenuwachtig was, en de gewoonte had zich te draaien en te wenden als hij sprak, en hevige gebaren te maken met zijne armen en zijn gaanstok: 'een arme klerk, dat is hij. Niets meer dan een arme klerk. Goed genoeg, braaf genoeg, slim en verstandig genoeg. Maar enkel een arme klerk.'
- 'En waarmede beeldt hij zich in te zullen leven, als zij getrouwd zullen zijn? Met den hemelschen dauw?'
- 'Hij wint drie duizend frank per jaar,' waagde het Anna, de nicht in kwestie, te zeggen.
- 'Drie duizend frank per jaar, daarmee lijdt men broodhonger,' antwoordde de tante op eenen toon die geen wederspraak duldde. 'Zal hij daarmee u kleeden en voeden, en uwe kinderen, wanneer gij er zult hebben? Zal hij daarmee u driemaal 's jaars een nieuw toilet koopen van honderd frank, en nieuwe hoeden van vijf en twintig frank, en schoenen van een Napoleon, en dit, en dat, en gint? En de meid,

en de keuken, en de boter die zoo duur is? En de dokter en de apotheker? En de huishuur?’

- ‘Hij schikt zich te plaatsen, en koophandel te voeren voor eigen rekening....’

- ‘Hij is er wel meê! Op onzen tijd, waar mededinging en schendeventerij alles bederven, loopt hij kans zich tienmaal te ruïneeren, uw geld en het zijne heelemaal te verspelen, en daarna bankroet te gaan, eerder dan tot iets te komen. En dan, mejuffer, eene bemerking voor u: mij dunkt dat gij zeer haastig zijt om met dien heer te trouwen: gij verdedigt hem op echt krachtige wijs. Ware ik in uwe plaats, ik zou mij maar seffens in zijne armen gaan werpen.’

- ‘Dat is hoonend en boos wat gij daar zegt,’ - antwoordde de arme Anna blozend en met de tranen in de oogen. ‘Die heer is me eigenlijk gansch onverschillig: ik ken hem alleen niet.’

Dat was waar. In deze samenspraak, waar het om haar geluk en hare toekomst te doen was, was Anna wel de minste bewogen. Zij had eenen brief ontvangen, in zeer sobere en betamelijke bewoordingen, waarin Jules Dorzé zich tot haar voorstelde en naar hare hand dong, maar, daargelaten dat ze de kieschheid van zijnen toon moest erkennen, was er eigenlijk niets in die poging, dat haar buitengewoon geroerd had, of eene meer dan dagelijksche sympathie had doen ontstaan in haar hart. Zij was van de jongsten niet meer: zij naderde de dertig, en het eerste enthousiasme van de vroegste jeugd had zij leeren vergeten. Zeker gevoelde zij, gelijk ieder menschelijk wezen van hare kunne, eene onbestemde begeerte om een eigen huis en haard te gaan stichten, om eene familie te hebben waar zij de meesteres en de moeder zou van zijn, en zij hield in heur hart eene ruime plaats open voor den onbekenden vreemdeling die haar zijnen arm zou leenen om samen het leven door te reizen, en haar die liefde te schenken die zuster noch broeder noch ouder kunnen geven, en waar ieder boezem naar hijgt. Maar Jules

Dorzé's beeld was nog in dien heiligen tempel niet geplaatst. Het stond er zelfs nog op den dorpel niet van.

Anna was allermint een heethoofd. Zij gevoelde alles wat een ander gevoelt - misschien dieper - maar zonder die overdrijving, die zeer dikwijls heel oppervlakkig is en waaraan de meisjes zichzelven bedriegen. Zij wenschte naar den man die haar zou liefhebben, en zij verpersoonlijkte in hem haar geluk, maar zij besepte zeer wel dat er, buiten hem, ook nog geluk bestond. Zij beminde haar ouderlijk huis, zij gevoelde zich wel bij hare moeder, bij haren broeder, bij hare zusters. Zij dweept niet uitsluitend met het onbekende beeld van haren toekomstigen vrijer. Kwam hij, hij zou welkom zijn, en zij zou er God om bedanken; kwam hij niet, zij zou zich nog tevreden houden en denken dat haar lot op aarde goed was.

Nonkel Ko en tante trokken zich haar huwelijk veel meer ter harte dan zij zelve. Op last van hen was het dat zij zich moest aankleeden als een godin, om op den zeedijk te gaan paradeeren, of om stil te blijven zitten in de Kuurzaal, geeuwende achter haren waaier, en liefdallig te zijn jegens de jonge heeren, of hunne mama's, of hunne zusters, die met den glimlach op de lippen, nonkel Ko kwamen groeten, en nijken rond de dames. Het kind was wel gewaar dat zij daar een schimpachtigen, belachelijken rol speelde, en haar ongemak was nog vergroot door dat tante in die gelegenheden altijd wist te beknorren: voorhoudende dat zij zich niet voornaam genoeg hield, of dat zij bevalliger diende te wezen, of dat zij zich ongemanierd gedroeg, of toonde dat het haar totaal aan ernst mangelde. Anna zuchtte toen, maar wat moest zij zeggen tegen die vrouw, die hare genegenheid tot haar op zulke onredelijke wijs betoonde?

Nonkel en tante hadden aldus gevischt naar een jongen advocaat, een pretentieuzen gek, die nonkel, schoon hij daarom niet min ieverig meêwerkte om hem prijs te krijgen, schier uit zijn vel deed springen, en

vloeken tusschen huid en vleesch, en als het ware vuisten maken in zijnen broekzak: 'Wa' beest! Wa' verduivelde rekel! Wa' zenuwtergende aap!' (Tante moest maar zorgen, wanneer de gramschap al te hevig werd, en de interjecties dreigden *coram populo* te worden geuit, dat ze nonkel tot bedaren bracht, hetgeen gemeenlijk geschiedde door een geduchte neep, die zij hem in den arm toediende.) Tusschen angst en hoop, had de arme vrouw gearbeid, letterlijk in het zweet haars aanschijns; zij had gemanoeuvreeerd, geïntrigeerd, gecoquetteerd dat het een aard had, om het tusschen den jonker en hare nicht tot een huwelijk te brengen. Doch aangeboden goed is nooit aangenaam. Op den oogenblik zelven dat zij den vogel in haar net meende te hebben, was de jonge advocaat gaan trouwen met een meisje waaraan niemand - hij zelf ook niet - tot dan toe gedacht had, en al de moeite was omzond.

Dit had Anna pijn gedaan, en haar eenen oogenblik boos gemaakt tegen haarzelve. Niet dat zij het verlies van haren gemisten echtgenoot betreurde, maar omdat zij, als bij het licht eens bliksems, de diepte van hare vernedering en de grootheid van het, door tante's kuiperijen verdiende affront, besepte.

Maar zij was een gedwee, stil, onder sommige opzichten zwak en onverschillig meisje, en zij vond het eenvoudiger en gemakkelijker, anderen, die meer ondervinding en wereldkennis hadden dan zij, te laten begaan, zich voorgevende dat het wellicht best zóó was. Zij was sedert dien tijd niet veranderd. En, evenals zij toen geduld had tot lokaas te dienen om den brillanten advocaat te vangen, sprak zij nu geen woord meer ter verdediging van Jules Dorzé, die afgezeid wierd omdat hij geen advocaat was, voor wien alle deuren openstaan en die nog minister kan worden, maar een simpele klerk, - hoe verstandig en geleerd ook - en dat Anna eigenlijk meer waard was dan een klerk.

Men had dus over Anna's lot beschikt, voor zooveel het Mijnheer Dorzé gold, en Anna had vrede met de beslissing. Ware die anders geweest, nog zou het meisje geene opwerpingen gemaakt hebben, zij zou Jules' hand aanvaard hebben zonder buitengewoon enthousiasme, zonder overdrevene liefde of buitensporigheid van gevoel, maar in allen ernst, om voor God en de wereld zijne gehoorzame, getrouwe, eerlijke huisvrouw te zijn, en zijn lief - meer zijn leed - te deelen door al de wederwaardigheden des levens heen. Maar het was nu anders, en het was haar ook goed. Evenmin als eenige andere man, dien zij tot dan toe ontmoet had, had hij liefde in haren boezem doen ontstaan.

Evenwel gevoelde zij, als eene andere vrouw zou, een zekeren hoogmoed omdat zij het oog eens mans tot zich getrokken had, en eene huwelijksaanvraag van hem had bekomen. Zijn brief werd niet verbrand, maar bleef bij andere kostbare *souvenirs* bewaard. Hij mocht een klerk zijn, en, zoo men het haar voorzong en zij het geloofde, veel beneden haar in stand en rang; een huwelijk kon tusschen hen beiden onmogelijk zijn: toch had hij haar de grootste eer bewezen, met haar tusschen al de anderen te onderscheiden, met te betuigen dat hij in haar iets vond wat anderen hem niet bieden konden, met haar zijnen arm en zijne bescherming - hoe zwak ook - te willen schenken, met haar de gelegenheid te geven, zoo zij die aanvaardde wilde, zich - uitmuntend geluk! - toe te wijden aan eenen man, zich op te offeren aan eenen man!

O! evenmin als iemand ook, was zij daaraan ongevoelig. Zij las en herlas zijnen brief altijd met voldoening. Zij keurde de kiesche bewoordingen ervan goed, zij erkende de schoone, verhevene gevoelens welke hij uitdrukte, En, hoe zonderling! telkenmale zij het schrift doorlas scheen het haar, iets nieuws ontdekt te hebben, wat zij er vroeger niet in gezien had. Een woord, eene wending, eerst onaangemerkt, scheen als eene kleine kloof, waardoor zij het binnenste eener ziel

ontwaarde. En, gaandeweg, werd haar die brief als eene lange, welsprekende rede, en zij vroeg zich af waarom de glimlach van vroeger, toen zij hem herlas, allengs vervangen was door een weemoedig gevoel, waarom eene geheime ontsteltenis haar bij die lezing bekreep, waarom heur hart zóó zwol dat het scheen heel haren boezem te vervullen, waarom hare slapen zóó klopten, waarom, waarom er eenmaal eene druppel water, eene druppel water uit haar oog, op het verfrommelde blad gevallen was, waarom zij het schrift eens heimelijk gekust had, waarom zij het dikwijls onder hare peluw gleed toen zij slapen ging, en dat het haar toen docht dat zij nooit iets zachters gehad had om haar hoofd op te rusten?... Wat waren dat nu voor dingen, en welke gekheid had haar overvallen?

Ja, inderdaad gekheid, die haar het jolige vroolijke gemoed van vroeger deed verliezen, en vermaak vinden in lange neêrslachtige mijmerij. Gekheid die al hare gedachten op één wezen vestigde, die haar éénen naam alleen gestadig toefluisterde, die haar één beeld alleen deed zien wanneer zij haar oog onbestemd liet weiden op velden of boomen, op de groene wateren der eindelooze zee, of in het diepe, met wolken bespikkelde firmament! Gekheid, die haar in verschiëting het hoofd deed oprichten, toen zij een mannelijken stap op den wandelweg, onder het venster waarbij zij arbeide, hoorde naderen, en haar gretig deed uitkijken, en droevig zijn, omdat hij het niet was, Jules Dorzé, die voorbijging. Eilaas, arme meid, dat is nu liefde! En liefde zonder hoop, want een arme klerk zal u niet hebben, en hij heeft eene koele weigering in uwen naam ontvangen, waarom hij boos is op u, en denkt dat gij eene hoovaardige deerne zijt zonder hart...

Het gebeurde dat zij hem ontmoette op de straat. Hij groette haar dan met stijve, koele, plechtmatige beleefdheid, waarop zij antwoordde op eene zenuwachtige, ontstelde manier, niet wetende waar de oogen geslagen, en God biddende dat Hij haar toch niet zou

laten blozen dat hij het zag. Soms bemerkte hij haar niet, en zij kon hem heimelijk gadeslaan. Waarom was hij zoo droeve, de arme jongen? Of hoe kon hij zoo opgeruimd zijn? Was er niets in zijn hart dat hem zeide hoe wreed - en toch zoo zoet! - zij om hem leed?

Er was eenmaal een spelende kind, met een groote gesuikerde boterham in de hand, onbehoeds tegen hem gelopen. De boterham lag in het zand, en het kind weende. Toen had hij het wicht bij de ellebogen gevat, had het opgetild en op het voorhoofd gekust, en met een klein muntstuk weggezonden. Braaf hart! Braaf hart! En, toen hij henen was, was zij het kind, in de volheid haars gemoeds, loopen zoenen als eene gekkin, en zij had snuisterijen ervoor gekocht, heel zijnen voorschoot vol, aan de naburige appelkraam...

Maar het was te laat! Het was te laat! Zoo er iets zoets was in die bedokene liefde was de hopeloosheid ervan onzegbaar wrang. En allengerhand werd de beker bitterder. De honing was maar in de eerste teugen geweest, nu was het alles alsem en gal. Mat en moede, van allen aardschen troost beroofd, liep zij dan naar de kerk, meest op dat weemoedige uur des dags: als de avond nadert en het licht staag verzwakt. De tempel wierd duisterder en duisterder, maar de kaarsen, op de kroon bij het Lieve Vrouwebeeld, teekenden eenen kring van licht aan den voet van het altaar, Maria toegewijd. In dat hoekje der kerk was het helder, stil en goed: er was iets in dat den glans van het Paradijs weêrkaatste, tegenover de angsten en troosteloosheden van het aardsche bestaan. Daar was het dat zij ging knielen en bidden, vragende om al wat haar mangelde: om vrede en om geluk.

Maar hij was het, de verstootene vrijer, die de vrede was, en het geluk. En zij kon hem niet hebben... Het was haar droef en killig in de ziel. Neen, die plaats was nog het Paradijs niet...

Het koor, bij het hoogaltaar, was zwak verlicht

door de verwijderde waskaarsen, en den rooden glim der Godslamp. In het diepst ervan verhief zich een groote Christus aan het Kruis, die, bij die zwakke, zwevende klaarte, zich scheen te bewegen en te leven. Het hoofd verroerde, de lippen trilden, de borst rees en daalde onder het hijgen des grooten Lijdens. Er liepen rillingen van pijn over de uitgestrekte leden, de gapende, ontvlamde wonden lieten bloed vloeien, druppel op druppel, gelijk het vroeger, in het Kalvariedrama gebeurd was. En, in de benarde stilte van hare ziel, verhief zich Jezus' stem, de stem van zijn Heilig Hart, van zijne onpeilbare liefde, die haar toesprak, zacht, teeder en pijnlijk, en haar onderwees. - 'Gij zult alles verlaten om mijnentwil.....' Daar was de vrede, de ware. De liefde is het heelmiddel tegen de liefde! - 'Wie mij bemint onderhoudt mijne geboden...' De liefde dat is de plicht! Wie zijn plicht betracht overwint alles: al de wederwaardigheden des levens, al de onstuimigheden van het hart.

Heere Jezus! Zoete Meester! hoe kunnen verblinden Uwe Godheid in twijfel te trekken, toen zij de bovenmenschenlijke verhevenheid Uwer leer bedenken, en zien hoe, hierbeneden, alle goede, grootsche gevoelens uit U zijn en van U?

II.

De strijd was gestreden, en de overwinning behaald. Maar even als na de behaalde zege, de overwinnaar nog lang de kneuzingen en wonden gevoelt die hij in de worsteling bekwam, nog was er iets in Anna's hart, hoe vol van rust nu ook, wat nog niet heel gaaf was, en wat men niet roekeloos aanraken mocht, wilde men geene smart veroorzaken. Zij was nu nog veel stiller - iets weemoediger - dan vroeger. Zij ging nog met nonkel Ko en tante op den zeedijk wandelen, gekleed in zijde en kant, zij zat nog in de Kuurzaal, en luisterde naar de muziek. Maar terwijl tante angstig rondkeek,

en glimlachjes gereed maakte voor den *passenden* jongeling die onder schot voorbijzeilen mocht, was haar boezem vreemd aan dergelijke zorg: haar besluit was opgemaakt: haar hart, dat Jules Dorzé had doen kloppen, was voor geenen man ter wereld meer veil. Het was onnoodig dit nu aan tante te zeggen, om haar te doen uitroepen en haar gram te maken, maar, in geval van nood, zou zij met vastberadenheid haren wil weten te doen gelden, en eene onwankelbare weigering stellen tegen al der goede vrouw plannen en ontwerpen.

Men noemde haar nu 'kwezel' omdat zij dikwijls naar de kerk ging; maar wáár was het haar zoo wel als dáár, wáár vond zij voedsel voor haar hart als dáár?

Het was bij een dier bezoeken, juist gelijk zij buitentrad langs den zijkant van het portaal, dat zij op den dorpel des tempels een huwelijksstoet ontmoette: Jules Dorzé aan den arm eener jonge vrouw, met oranjebloesem be kroond. Anna trad eenen stap achteruit opdat hij haar niet zou bemerken, werd doodelijk bleek, maar wankelde niet. Zij ging stille naar huis, en de engelen zagen dat zij, onder haren mantel, haren rozenkrans om de vingers hield en dat zij bad om hun geluk. Dat was heldhaftig!

Er was iets in haar gemoed wat haar in opstand trachtte te brengen, wat haar aanzette om die vrouw te haten, om haar te krabben en te bijten, om haar den strot toe te nippen onder hare geklemde vingers, tot zij dood zou zijn - dood! Maar zij wendde hare aandacht af van die venijnige gepeinzen die in haar kloppend brein ontstonden, en zij bad vreedzaam, met de zachte bewoordingen des Engels: 'Ave, gratia plena, Dominus tecum!' Zij vroeg aan God dat hij aan Jules' bruid een dubbel deel van geluk zoude geven: het haar bestemde eerst, en dan dat van Anna zelve, hetwelk de Voorzienigheid haar mocht bereid hebben. Dat was heel den dag eene martelie! Maar, tegen den avond, werd het heel kalm en zeer vreugdig in hare ziel, en toen zij hare leden strekte op hare maagdelijke sponde, scheen het geen aardsch schepsel te zijn dat daar lag, maar een dier goede

geesten die, in gestadige verrukking, het aanschijn Gods aanzien.

Jules Dorzé was een voornaam koopman geworden, een groot koopman, werkzaam, verstandig, ondernemend en vol initiatief - wel soms een beetje roekeloos, maar wie zal dat ten laste leggen aan eenen man die *lukt*? In eenige jaren was de bruidschat zijner vrouw vertiendubbeld, hij bewoonde een schoon huis, had knappe, bevallige kinders, ontving zijne vrienden met eene gulle, maar treffelijke en niet uitspattende gastvrijheid, was den arme gedachtig, en werd algemeen geacht en geëerbiedigd. Hij was een koopman van den ouden stempel, en scheen de geslachtgenoot en laatste afstammeling te wezen van dat oude ras van handelaren, die als koningen werden aanzien, en wier woord, dat als goud woog, gediskonteerd werd tot op de verre stranden waar de naakte wilde, in de tranen der slavernij, Europa's vrijheid en beschaving voedt en kleedt.

Zijn huiselijk geluk was groot. Hij had eene gade getroffen die de verhevenheid der plichten van het huwelijk verstond, die hem wist aan te moedigen toen hij neerslachtig was, en die hem al eens een woord van voorzichtigheid liet hooren, toen het haar docht dat zijne operaties wat al te gewaagd waren. Zij had eene bezorgde opvoeding ontvangen, en deed zich wel voor in alle salons, maar zij beminde best haren huiselijken kring, waar zij haren zachten invloed op de heilzaamste wijs uitoefende, door den eerbied en het ontzag die zij inboezemde, vreemd aan allen dwang en aan alle geweld. Zij waren reeds vele jaren getrouwd: hun oudste was veertien jaren, hun jongste pas drie.

Jules dacht al niet veel meer aan Anna. Hij zag haar soms voorbijgaan, en groette haar in de straat met dezelfde stijve buiging van vroeger, en den stillen ernstigen blik, waaruit de zweem van verwijt die er vroeger in te lezen was, nog niet gansch was ver-

dwenen. In den grond was hij nog kwaad op haar, en hij trachtte op die gelegenheden zooveel van zijn tegenwoordig geluk als hij maar kon, voor haar oog ten toon te spreiden, om haar jaloersch te maken en haar te doen lijden. Laag was dat, ongetwijfeld, maar het menschelijk wezen heeft zooveel lage zijden! Bij de besten zelfen is er nog afval, en dient men te onderscheiden tusschen den bolster en de noot.

Anna echter had dezelfde zwakheid niet. Zij zag dat hij gelukkig was, maar misgunde hem zijn voorspoed allermint. Had zij er niet vurig om gebeden? Het is een genot bij de vrouwen zich op te offeren, verre van het licht, en zalig te zijn omdat hun edelmoed onbekend blijft.

In de eerste tijden van zijn huwelijk had zij gaarne den weg gekozen voorbij zijne woning, en een zijdelingschen oogslag geworpen op het weidsche gebouw, op de rijke behangsels en gordijnen, en had getracht de meubelen daarbinnen te onderscheiden of te raden - om te zien of alles naar haren zin was - denkende hoe *zij* dat huis zou opgeschikt hebben ware zij er meesteres geworden, en hoe zij al haren smaak zou ter hulp geroepen hebben opdat het dak, dat zijn hoofd moest beschutten, hem behagen zou. Zij had echter aldra gevoeld, aan de onrust die haar bekreep, dat die droomerijen ongezond en gevaarlijk waren. Zij had toen, bij voorkeur, eene andere straat genomen, en had zijn beeld achteruit gezet in hare gepeinzen. Zij was nu kalm en stil, hield zich met hare dagelijksche bezigheden onledig, en veel met goede werken. Indien zij ongehuwd gebleven was, was het niet dat, na Dorzé's aanvraag, haar de gelegenheden gansch ontbroken hadden; maar zij hield trouw aan haar opzet, en bleef oude meid.

III.

- 'Hewel, notaris, wat zegt gij zoo van het nieuws?'
- 'Het nieuws? Wat nieuws?' vroeg de notaris verwonderd.

- 'Welhoe, gij hebt het groote nieuws nog niet vernomen, het nieuws van Dorzé?'
 - 'Het nieuws van Dorzé? Wat is hem gebeurd? Is hij dood?'
 - 'Neen, dat juist niet, ofschoon het weinig gescheeld heeft. Maar hij is plat geruïneerd, hij bezit geenen cent meer. Eene speculatie op de granen: vijf honderd duizend frank verlies!'
 - 'Wat gij daar zegt! Het is het eerste wat ik ervan hoor. Die ongelukkige vent! Maar is het altemet geen valsch gerucht?...'
 - 'Neen, gansch niet. Ik weet het uit eene zeer goede bron. En, ten anderen, geheel de stad loopt er vol van. Ik zal u zeggen: Dorzé is om gek te worden. Men heeft hem den revolver, waarmede hij zich het hoofd heeft willen branden, met geweld moeten afnemen. Zijne vrouw, die reeds eenigen tijd ziekelijk was, ligt te bed met eene paardenkoorts van de geledene ontroering. Zij zal ervan sterven...'
 - 'Is het waarlijk zóó erg? Bezit hij niets meer?...'
 - 'Geen rooden duit, man. Bereid u maar om hem morgen in failliet te hooren verklaren. En ik zie daar nog veel ergere ongelukken uit gebeuren. Dorzé draagt het eergevoel zeer hoog. Hij zal er zijn verstand bij laten.'
 - 'Wat ramp! wat ramp!' zuchtte de notaris. 'Die ongelukkige speculaties! Zal men dan nooit het gevaar zien van te spelen met het vuur?'
 - 'Hij is in den beginne te voorspoedig geweest. Weelde is een kwaad dier. Als alles eenen man meêslaagt, vergeet hij licht het verschil tusschen stoutheid en onvoorzichtigheid. Goeden dag, notaris. Tot wederziens!'
- De notaris, die den heer uitgeleide gedaan had tot aan de deur, kwam, het hoofd schuddend, terug in zijn kantoor. Men herinnerde hem dat er eene dame in het kabinet, nevens de voorzaal waar de twee

mannen hun gesprek gevoerd hadden, op hem wachtte. Die dame was Anna, die hem over hare zaken was komen spreken.

Hij was getroffen door hare ontsteltenis toen hij binnen trad. Zij was zeer bleek en beefde, maar er was eene zekere vreugde in haren blik te lezen.

‘Heer notaris,’ zeide zij hem, toen hij haar gegroet had, ‘ik heb daar juist, bij toeval, eene tijding vernomen, die mij bijzonder treft. Een koopman onzer stad, mijnheer Dorzé, een oude vriend onzer familie... aan wien wij verplicht zijn, is door een groot ongeluk geraakt. Gij hebt mijn klein fortuin in handen: ik stel het gansch, hoort gij wel, te zijner beschikking. Hij gebruike het in zijnen handel...’

- ‘Hoe onvoorzichtig!’ riep de notaris onvrijwillig uit...

Maar zij ging voort zonder aandacht te geven aan hetgeen de ambtenaar zeide:

- ‘Vooral wil ik niet dat hij wete van waar die hulp hem toekomt. Onder geen voorwendsel moogt gij het hem zeggen. Ga nu, vlug, ik bid u, en breng het geluk weder in het geteisterde huisgezin...’

Eenige jaren zijn wederom voorbijgevlogen. Dorzé, door Anna's hulp gered, heeft zijne zaken weder op goeden voet gebracht. Het hem geleende geld, dat hem de genezing zijner vrouw schonk, dat hem toeliet aan de failliet te ontsnappen, heeft hij den notaris teruggegeven, maar deze heeft, volgens den hem opgelegden last, geen centiem interest willen ontvangen. Wat Dorzé hem ook bidden en smeeken mocht, hij heeft de hulpvaardige hand niet bekend gemaakt die het ongeluk, te goeder ure, van den dorpel des handelaars geweerd heeft.

Dorzé's crediet is, door den ontvangen slag, dien hij zonder wankelen droeg, hetgeen menigeen verwon-

derde, nog aangegroeid. Hij staat nu weêr aan het hoofd van een aanzienlijk vermogen. Alle onweêrswolken zijn verdreven, de hemel glanst wederom helder boven zijn hoofd.

Zijn oudste zoon legde voor eenige weken, op de schitterendste wijs, zijn exaam af voor advocaat. Zijne dochter, eene lieflijke roze, is verloofd aan een jongen fabrikant. Te dier gelegenheid heeft er een galamaal plaats gehad bij den koopman, en na het dîner is de familie in het stedelijk park gaan wandelen, rond den kiosk, waar de muziek speelt. Alle oogen zijn op het gelukkige huisgezin gevestigd, daar zij optreden: Dorzé nevens zijne vrouw, Ernest zijn zoon, en zijne dochter Agnes, schuchter en blozend nu zij zich voor de eerste maal in 't openbaar vertoont, aan de zijde des mans die van haar hart bezit genomen heeft. De optocht der familie is als een triomftocht. Veel openlijke sympathie, weinig verborgen nijd, groeten en buigingen alom.

Er gaat eene dame voorbij, van reeds rijpen leeftijd, in een stemmig toilet. Dorzé ontdekt zich voor haar, en als hij voorbij is glimlacht hij heimelijk.

- 'Waarom lacht gij, vriend?' vraagt zijne vrouw nieuwsgierig.

- 'Och, om niets,' is zijn evasieve antwoord.

Maar daar hij ziet dat hij zijne egade belgt, hervat hij:

- 'Die juffer daar, ik vroeg ze eens ten huwelijk. Ik kende u toen niet, vriendinne, dat is mijne verontschuldiging,' zeide hij bevredigend. 'Zij weigerde mij... en kon geen anderen man meer krijgen, wat moeite zij ook deed. Ik ben zeker dat zij haar hart verknaagt van nijd, nu zij ziet dat de arme klerk haar wel waard was, luttel mocht zij het ook denken...'

O die bosschages van jong hout, wat zijn zij verraderlijk! En hoe wel leiden die dichte bladeren het stemgeluid! Anna had alles gehoord. Maar zij was nu boven de smart. En zij dankte Gods Voorzienigheid die niet toegelaten had dat zij zich verbond aan eenen man dien zij te eenigen dage hadde moeten misprijzen.

Oostende, October 1891.

ADRIAAN.

Haat en liefde.

O menschenherte vreemd!... Soms borrelend van zoetheid,
soms wentelend als de zoute zee;
soms giet ge stroomen uit van ongemeten goedheid,
en stroomen soms van maatloos wee.

o Menschenherte! krocht met ongepeilde kuilen,
daar nooit een zonnestraal in zonk;
daar gierige adderen in nestelen en schuilen
en loeren, laf, met sluwen lonk:

- de slangen van den haat, die vrede en vreugd verknaagden
en onschuld siddrend vlieden deên;
de slangen van den haat, die 't herte ledig vaagden,
en meester zijn nu, zij alleen.

o Mensch, waar is die glans zoo sporeloos verdwenen
daar de Eeuwge Goedheid u in schiep?
Hoe wierpt ge, wild, én hoop én heil én alles henen?
Hoe vielt en zonkt ge toch zoo diep?

'Ik dorstte...' - hoor ik norsch uw spottend antwoord klinken, -
'ik dorstte... ik dorstte naar genot!
Ik dorstte... en slechts de haat, de haat slechts liet mij drinken:
ik dronk... en 'k vloekte mensch en God!

De haat schenkt mij genot! Hoe lief die kronkelslangen:
Hun bekken spritsen gift en bloed!
Hoe lustig prikt hun vork, bij 't koude, krakend prangen,
Het duifken blank dat sterven moet!' -

Genot!... 'k Zie Caïn naar het hoofd van Abel mikken
die valt,... de moordnaar staart en wacht;
hij volgt met gretige oog zijns broeders leste snikken:
zijn hert jaagt blij, zijn ooge lacht.

Ja, dit is zijn genot, dat bloed daar is zijn leven!
 Dat bloed? - dat bloed daar werd zijn dood!
 Hij vluchtte, maar een schim bleef bloedig naast hem zweven;
 en 't woog op 't hert hem zwaar als lood.

Genot!... O mensch, gij hebt uw God aan 't kruis geslagen,
 gij waart, ja, woedend en versteend;
 tóch, als gij Hem, aan 't kruis nog zeegnend, hoordet klagen,
 niet waar, dan hebt ge toch geweend?

O neen! dan hebt gij Hem uw galspons toegestoken,
 dan hebt gij Hem 't gezicht bespuwd,
 dan hebt ge, in ruwen hoon, zijn zegening gebroken,
 ge loegt... de Hemel heeft gegruwd!

Ge loegt... maar eeuw na eeuw is reeds voorbijgedreven,
 sinds Jesus u om hulpe kloeg,
 en op het voorhoofd blijft u 't brandend vloekmerk kleven,
 dat eens Gods wrekend hand er sloeg.

Ach, menschenherte, wild en woelend menschenherte,
 ge zoekt en tast naar vreugde rond,
 daar ge immer niets, helaas, dan wrange en bittere smerte,
 insteê van vrede en vreugde vindt.

't Leeft dus niets ter wijde wereld
 vrij van drang en vrij van druk?
 Niemand die, met deugd ompereld,
 liefst en leeft in waar geluk?

't Doet! daar wandlen menschen - engelen,
 vleugelveerdig, steeds gereed,
 die hun zoetsten balsem mengen
 in den beker van ons leed.

't Zijn er, ja, die bovendrijven
 op dien vloed daar 't brandt en woelt;
 herten nog die veilig blijven,
 wat er wervlend jaagt en joelt;

- herten, in wier reine luchten
 liefde nog heur waai ontplooit,
 daar ze dijt, en milde vruchten
 draagt, en kwistig rond heur strooit.

Liefde! vreegezant des Heeren,
 u ontrust geen wisselend lot:
 gij kunt gal in honig keeren
 en ellenden in genot.

- Ziet... daar stapt een stille vrouwe,
 zwart en donker van gewaad;
 't zweeft een waas van eeuwge rouwe,
 eeuwge ruste om heur gelaat.

Menschenvreugde schuchter mijdt ze,
 menschenrouwe vliegt ze toe,
 en aan leed en lijden wijdt ze
 hand en herte, nimmer moe.

'Zuster!...' - kreunt een stemme trage,
 en de zuster spoedt... en staat
 voor het ziekbed, waar de klage
 kermend op en hooger gaat.

't Ligt een kranke grijsaard neder:
 wringend woelt hij van de pijn;
 zij, ze spreekt hem woorden teeder
 die zijn herte kalm doen zijn;

zij, ze schikt zijn peluw zachte,
 en zijn pijnen worden zoet,
 en zijn mond, insteê van klachte,
 'zuster,' - lispt hij - 'ge zijt goed.'

- 'Jezus' bidt ze, daar ze knielen
 gaat voor 't kruisbeeld, 'goed zijt Gij,
 die uw kranken, droeve zielen,
 goedig troosten laat door mij.'

'Jesus,' smeekt ze, 'laat in 't leven
 lijden mij bij last en zucht;
 mag 't aan andren heil te geven,
 leed uit liefde is zoet genucht.'

Ja, daar wandlen menschen - engelen,
 vleugelveerdig, steeds gereed,
 die hun zoetsten balsem mengen
 in den beker van ons leed.

Menschenherte! Menschenherte!
 storm die druist en bries die zingt;
 bron van heil en bron van smerte,
 heimnis daar geen oog in dringt.

F. MARIMAN.

Middernachtmis.

DE mane goot haar zilvren stralen
 De blankbesneeuwde takken dóór;
 De sterren pinkten aan den hemel,
 Met lief en heimelijk gegloor,
 De takken dóór,

De winden zongen in de boomen
 De plechtge mis van middernacht;
 De takken wiegelden en negen,
 En lispelden zoo stil, zoo zacht,
 Te middernacht.

Zij zongen in de naakte kruinen
 Een murmlend loflied, God ter eer:
 'Een Heiland, aarde, is U geboren!
 O buigt U in het stof ter neêr,
 Uw God ter eer!'

De mane blonk, de sterren vonkten,
 Het windje zong de plechtge mis;
 En in de rijkversierde Kerke
 Zong men, ter blijde heugenis,
 De plechtge mis.

De Priester stond en bad in stilte,
 In feestgewaad, aan 't hoogaltaar;
 En fluisterde de heilge bede,
 Bij duizend lichten hel en klaar,
 Aan 't hoogaltaar.

Hij boog het hoofd vóór 't Kindje Jezus...
 De mis van middernacht begon;
 Hij bad, de handen saâmgevouwen
 Het 'Kyrie eleison!'
 De mis begon.

De wierookwalmen stegen opwaarts,
 En rezen tot den kerkeboog.
 Der Christnen beê rees vroom en innig,
 En klom op Englenzwing omhoog,
 Tot 's hemelsboog.

Het orgel zong, op 't koor, de wondren
 Gebeurd in dezen wondren nacht,
 Toen Jezus wonen kwam op aarde,
 Verzakend 's hemels gouden pracht.
 O wondre nacht!

En tijdens de Offerandebede,
 Met bevende en met zachte stem,
 Sprak de Offeraar: Ik bied U, Heere,
 'Het Godlijk Kind van Bethleem,'
 Met zachte stem....

En helder klonk de zilvren belle,
 En ieder boog het needrig hoofd.
 De Priester hief het Lam des Heeren,
 Den Heiland, Israël beloofd,
 En boog het hoofd.

En weêrom zong het juublend orgel,
 Zoo heimlijk: 'Christus natus est!'
 De Priester boog de knie, en zeide:
 'Et verbum caro factum est!'
 'Et natus est.'

De mane blonk, de sterren vonkten,
 Het windje zong de plechtge mis.
 Alom, in 't woud en in de Kerke,
 Zong men, ter blijde heugenis,
 De plechtge mis.

PIETER DANCO.

Wenken en vragen.

Dezer dagen liet de Heer D. Claes, leeraar bij het Atheneum van Namen en lid der K. VI. Academie eenen bundel verschijnen van taal- en letterkundige aanmerkingen. Dit werk zij hier onder onze *Taalzuivering* om zijne degelijkheid en zijne praktische wenken warm aanbevelen, zelfs laten wij het in deze aflevering gaarn en bereidwillig onze plaats vervullen in de *taal- en stijlpolitie*.

Verzinde cacographie is het niet; het zijn aanhalingen met de proef op de som en den naam bij het stuk, opgevischt zelfs bij onze befaamdste letterkundigen in Noord en Zuid. Vader David zelf, de vader der critiekers wordt ter tafel opgeroepen als kwam *Boontje om zijn loontje*, krachtens de wet van Lynch: oog om oog, tand om tand.

Doch verhaasten wij ons het te zeggen de critiek hier is vriendelijk en welwillend en het is eene ware eer voor de besproken schrijvers zóó op het wild van hunnen akker te mogen zien jagen. Velen onzer medewerkers in *Het Belfort* worden ook al eens geroskamd.

Er wordt met te veel overijling geschreven en zonder genoegzame aandacht, dáár ligt de oorzaak van veel vergrijpen tegen taal en stijl. Het is dus een zalige en verdienstelijke daad de aandacht der jeugd, en zelfs der ouderen in de schrijversgilde, te roepen op die onoplettendheden, en het is een dienst bewezen aan talen letterkunde in het algemeen en aan gansch het schrijverskorps in het bijzonder.

‘Na gedurende zeven maanden, niets dan het gedruis der wapenen en het gekerm der slagvelden onzer naburen gehoord te hebben, zal Mercators feest het eerste vredefeest in België zijn.’ (*De Eendracht*, 26 Maart 1871.)

Wie heeft gehoord? - Mercators feest. - Zoo antwoordt iemand, die naar de regels der spraakleer oordeelt.’

‘Wij zijn nog zoo *onvoorzienend*.’

Toen ik dat las, dacht ik bij mij zelven: Oppassen is de boodschap, anders zult ge binnen kort wat *zien*en! - en ik schoot hem.’

‘Al onze krachten inspannende, *ijlden* wij in aller haast den *noodkretenden* jongeling toe.’

Toeijlen moet *tegemoet ijlen* zijn. - In *aller haast* vormt een pleonasme met *toeijlen*. - *Noodkretenden*, bijvoeglijk gebruikt

deelwoord; *noodkretend*, deelwoord van noodkreten; en *noodkreten* komt dus rechtstreeks van 't naamwoord *noodkreet!* - Zouden wij niet moeten *vreugdekreten* en *feestgebaren* bij de geboorte van dien nieuwelings?

'Maria-Elisa, (*Vlaamsche Kunstbode*, 3de jaarg., blz. 289) hoort ook tot de smedersgilde. In het *kerkportaal* smeedt zij een *doorngekroond hoofd*, *goudglanzend haar* en een' *zaligen glanslach*.

Doorngekroond en *goudglanzend* moeten hier beteekenen: met *doornen gekroond* en *glanzend* van *goud*. Ik zal die uitdrukkingen niet op eigen gezag veroordeelen, dewijl ze dan licht in beroep konden gaan; ik geef liever Dr BRILL de zaak in handen. Hoor, wat die zegt (D. I, §. 37, 1, 2, Aanm.):

'Ons taalgebruik wraakt zulke samenstellingen, waarbij het bepalende woord tot het bepaalde woord in eene betrekking staat, die door geenen in onze taal zelve bestaanden grammatischen vorm kan worden uitgedrukt. Zoo kunnen wij geene samenstellingen vormen als in het Sanskrit: *patigustha* (*door haren man bemind*), in het Baktrisch: *Mazdadâta* (*door Mazda gegeven*), in het Grieksch en Gotisch: *χειρόποιητος* en *handuvaurhts* (*door de hand gemaakt*). Immers *manbemind*, *Godegegeven*, *handgemaakt*, laat zich in onze taal niet zeggen, en de reden is deze, dat wij geenen naamval bezitten, als welken die andere talen in haren ablativus of dativus bezaten.'

'Bij J. VAN LENNEP (*Marino Faliero*, 2de bedr, 2de toon.) komt: Zijn zaak is zekerlijk *belangloos*.' *Belangeloos* is iemand, die niet uit belang handelt (*désintéressé*); doch hier zou het woord moeten beteekenen *van belang ontbloot*, *zonder belang*, *niet belangrijk*.

'Op weinig afstand *der spelers* zat een derde persoon.' (Vrouwe COURTMAANS, *Bertha Baldwin*, bl. 16.)

Zulke verkeerde genitieven zijn misschien het gevolg van de wijze waarop sommige spraakkunsten de verbuiging leeren: gen. *der spelers* of *van de spelers*, dat. *den spelers* of *van de spelers*. Vandaar besluit de leerling dikwijls tot: *van de spelers* = *der spelers*, *aan de spelers* = *der spelers*, en hij schrijft zonder aarzelen: *De bladeren vallen der boomen* en *Thienen ligt der Groote Geet!*

Dat zou wel kunnen komen van het te vroegtijdig aanleeren der Fransche taal, die onze ernstige Vlaamsche kinderen tot oppervlakkige, lichtzinnige studentjes vervormt, hoor ik een' mijner lezers zeggen. - 'Die heeft misschien gelijk!'

Zeker, en volgens mij is het *altijddurig gebruik der Fransche taal in lager-, middel- en hooger onderwijs* daar, voor het grootste gedeelte, de schuld van.

'Niet alleen moesten al de voortvluchtigen bij de stille

burgers worden *geïnkwartierd*.' (J. VAN LENNEP, *Leven van C. en D.J. Van Lennep*, II, blz. 120.)

'Wat *geïnkwartierd* betreft, VAN LENNEP wist, beter dan ik, dat *in* van zijne natuur een scheidbaar voorzetsel is, en dat elkeen *ingekwartierd* zegt.'

Op bladzijde 53 valt de schrijver uit tegen de Fransche *constructie*.

'Uit die verklaring blijkt, dat, *was het niet geweest van de krachtdadige werking van Lord Palmerston* tegen de politiek van Frankrijk, België was door Frankrijk ingelijfd.'

'De laatste zin is een zelfstandige bijzin onderwerp van *blijkt*, en vraagt de ondergeschikte woordorde: *Belgie door Frankrijk* (of liever, om de onaangename herhaling te vermijden: *door dit land*) *ingelijfd was*.

Was het niet geweest enz. zou in goed Vlaamsch luiden: *zonder de krachtdadige werking van Lord Palmerston*.'

Vervolgens woedt de Heer Claes tegen *woordensmederij*, *vreemde wending*, *verkeerde figuren* waar het volgende zonderlinge voorbeeld gekastijd wordt:

'Allereerst treden op Victor Emmanuel en Cavour. De eerste had *van zijnen vader* de revolutionnaire begrippen ingezogen.' (*De Belgische Illustratie*, 1^e jaargang blz. 220).

'In dat piemonteesch vorstenhuis, zijn al aardige verschijnselen waar te nemen geweest!' 'k Geloof het wel!!

En zoo zijn er meer. 120 bladzijden lang in 34 hoofdstukken over alle mogelijke taal- en stijlzonden eens.

Het spoor gebruiken de Hollanders voor *ijzeren weg*; het is waar, de conventie geeft aan de woorden hunne bijzondere beteekenis, doch onze uitdrukking *ijzeren weg* brengt beter de beteekenis mede van wat de zaak eigenlijk is, en spreekt duidelijker tot den geest. Overigens is het woord *sporen* voor *riggels* een onzin, want sporen liggen in den grond (ornières), terwijl de riggels wel degelijk boven den grond geplaatst zijn. Daar het woord *spoor* nu toch eene bepaalde beteekenis bezit, zijn er die voorstellen *spoorhalle* en *spoorhuis* te gebruiken voor station of zijn verbasterd statie (gebouw), naar gelang er sprake is van een groot station (zooals Brugge, Gent, Brussel, enz.) of van eene kleinere dorpsstatie. *Spoorhof* zou gebruikt worden voor het omheinde gedeelte van het station, en *spoormeester* voor statieoverste. Heeft er iemand iets in te brengen tegen deze benamingen? - In de spoorhallen leest men *onderstatieoverste*, en in 't Duitsch *Unterstationsoberste*. Laatst bood zich een guitige student, deftig en met den hoed in de hand te Leuven aan, met beleefd verzoek, te mogen spreken aan den *chef der onderstatie*...!

P.D.

Boekennieuws en kronijk.

Vlaamsche Versbouwkunde, door H.-L. VAN WEZEMAEL, pr. Tweede uitgave, herzien en merkelijk vermeerderd. Ronse, 1891.

De Schrijver getuigt, dat zijn boekje in het Onderwijs eenen grooten bijval heeft verworven; en inderdaad, de eerste oplage, met een aanzienlijk getal exemplaren, is thans door eene tweede gevolgd, welke waarschijnlijk even spoedig door eene derde zal worden vervangen. Het boek beantwoordt ten volle aan zijn doel, en bevat, in het kort, de regelen, die meer in 't breede door David, Delgeur, Prud. van Duyse, van Droogenbroeck en Roucourt zijn voorgesteld. De scholier vindt hier alles, wat hij in acht heeft te nemen voor de voeten van het vers, voor toon, maat, snede, stemrust, censuur, rijm, dichterlijke vrijheden enz. Het is beknopt, maar duidelijk, in een 60tal bladzijden uiteengezet.

Wij raden den schrijver aan, in de derde uitgave enkele vrijheden... van taal weg te laten, die hij niet geheel verwerpt. *Blauw* en *vrouw*, *bloei* en *mooi*, *strooien* en *bemoeien*, en dergelijke, rijmen niet, evenmin als *hard* en *werd*, *warm* en *scherm*, *harp* en *terp*. Keurige dichters, als degene welke de Schrijver in zijn werkje aanhaalt, gebruikten zulke woorden voor het rijm niet: noch Bilderdijk, noch ten Kate, noch Van Duyse, noch Blieck, noch Schaepman, noch Beets, noch Tollens, noch Ledeganck, noch Hasebroeck, noch Fr. de Cort, noch J. de Laet, noch Dautzenberg. Onze taal is voorwaar rijk genoeg om zulke arme rijmen geheel en al te kunnen missen en zonder vele moeite zal de dichter een of ander van dergelijke *ongelijkkluidende* woorden door een ander kunnen vervangen.

Oude Volksboekjes. - De heer De Seyn-Verhougstraete, die niet alleen een flinke uitgever is, maar tevens zelf een schrijver van verdienste, een man die niet alleen boeken drukt, maar er ook zelf vervaardigt, verrijkt thans de volksliteratuur met vijf werkjes, die ongetwijfeld bij alleman welkom zullen zijn, bij het volk en bij de geleerden, 't zij deze folkloristen of gewone letterminnaars zijn: '*Wonderbare reizen en avonturen van Baron Muinkhuizen* (176 bladz. in-12, fr. 0,75), *Historie van Floris en*

Blancefloer (60 bladz. fr. 0,50), *De wonderbare en zeldzame avonturen van Tiel Uilenspiegel* (110 bladz. fr. 0,75), *De wondervolle reis van Gulliver naar Lilliput of het land der Kaboutermannekens* (94 bladz. fr. 0,50), *Reinaard de Vos of het oordeel der dieren* (90 bladz. fr. 0,50).

Wel hadden wij het een en het ander dier letterkundige pereltjes, hetzij in prentenboekjes of verouderde drukken, ontsierd door de slordige taal, waarin zij geschreven waren. Deze zijn nieuwe bewerkingen in degelijke taal en zuiver Nederlandsch en daarbij heeft de schrijver ze verrijkt met inleidingen, waarin op de schrijvers en op de wederwaardigheden dier werkjes kort, doch geleerd gewezen wordt.

Deze onderneming van den heer De Seyn verdient aanmoediging en waardeering, mocht zij dus succes behalen en mocht weldra de begonnen reeks met andere werkjes verrijkt worden.

Onze eerste vrienden, door Is. TEIRLINCK, met omtrent 100 oorspronkelijke teekeningen van Jan Heylemans, 2 bd. te zamen met 240 bladz. in-8°. Gent, I. van der Poorten. Prijs fr. 2,10.

Met genoegen bevelen wij dit lieve en aantrekkelijke werk aan, inzonderheid voor de jeugd. Het geeft ons in gemoedelijke taal alles wat over de huisdieren te zeggen valt, niet alleenlijk den wetenschappelijken kant, maar ook de spreekwoorden, en versjes en sprookjes welke met die *vrienden* betrekking hebben. Zoo spreekt het boek ons uiterst onderhoudend over den hond, de kat, de fret, het paard, den ezel, de koe, het schaap, de geit, het zwijn en het konijn.

Taal en stijl zijn zuiver, opvatting en bewerking duidelijk en schilderachtig. De teekeningen mogen goed gekozen en goed voorgesteld heeten, en wat de stoffelijke verzorging van de uitgave aangaat, zij strekt tot eere van den drukker.

Duik- of plukalmanak voor 't jaar O.H. 1892, door Dr GUIDO GEZELLE, lid der 'K. Vl. taal- en letterkamer.' Gent, A. Siffer, fr. 1,00.

De vermaarde *Duikalmanak* is zijn 5de jaar ingetreden in een nieuw kleed, dat hem waarlijk een grootsch en statig voorkomen geeft. In plaats van het klein bordpapieren plaatje, dat hem tot rugsteun diende, prijkt hij nu met een grooten gothischen schild met platten kalender er op.

Wederom is hij ook te verkrijgen in boekje ten dienste der collectiehouders en wie dezen schat van Vlaamsche Christelijke spreuken jaarlijks begeert te ontvangen zonder zich de moeite te geven hem telkens te moeten hervragen, kan tot wederroepens geabonneerd worden.

Die voorvaderlijke spreuken over geloof, zedeleer, plantenkunde en alle andere vakken eens, werken waarlijk suggestief. Die passende en treffende gezegden roepen eene wereld van denkbeelden op in den geest en leeren ons soms meer dan lijvige zagende folianten.

Wij bewonderen waarlijk de belezenheid en de vindingrijkheid van den heer Gezelle; zóó alle jaren nieuwe schotels ten beste geven, bewijst dat hij een meester is in het vak en dat hij eenen bijna onuitputbaren voorraad heeft weten in te schuren.

Gedichten in proza door J.-M. BRANS, met 's schrijvers portret door Jef Lambeaux. Antwerpen, J. Buschmann. Prijs fr. 1,50.

Een lief boekskén én voor den inhoud én voor den uiterlijken vorm; eene echte liefhebbersuitgave én voor de lekkerbekken of fijnproevers van poëzie, én voor de verslinderden op mooien en gekuischten druk. Heeft de dichter een prachtigen en geurigen ruiker aan het letterlievend publiek aangeboden, de uitgever heeft er eene vaas voor vervaardigd, volkomen waardig om die frissche bloemen tot pronkvoet te dienen.

Alhoewel wij van meening zijn dat het vers het zondagspak is voor de dichterlijke losse ontboezemingen, en dat de gebonden stijl in zijnen kunstrijken vorm van rijm en maat de waarde van de beeldspraak verhoogt, - poëzie is immers beeldspraak, - kunnen wij nochtans den dichterlijken gloed en de frissche beelderigheid van deze bonte tafereeltjes in ongebonden stijl gepenseeld, niet genoeg prijzen en loven.

Het uitgestorte gevoel is waarlijk gevoeld, de gedachten zijn rein en edel, en uitgezonderd hier en daar eene plaats, waar de schrijver toont, in speculativen zin slechts, dat hij van onze gezindheid niet is, valt er op het geheel niets af te dingen. De taal is over het algemeen, zuiver en malsch, zelfs weelderig.

Het volgende citaat schetst gansch het boekje, 't is er het karakteriseerde van, wat opvatting en bewerking betreft: 'Een bonte jacht van tooverbeelden bevolkte mijnen geest; een hupplend heer van wondre zangen doorwoelde mij het brein. Ik voelde mij op vlerken donzig licht in 't luchtruim opgetild en dreef op zachten vleugelslag door 't glanzend brein der poëzie'.

Taal en Vaderland van den mensch, door KAREL COLPAERT. Gent, Dr. A. Siffer. Fr. 0,50.

De schrijver behandelt, onder wijsgeerig opzicht, die onderwerpen, welke vaak zoo oppervlakkig besproken worden. De gedachten zijn nieuw en oorspronkelijk en zullen met belangstelling bestudeerd worden, doch jammer - zij zijn uitgedrukt in eene duistere en onzuivere taal.

P.P. Génard. De zoon van den verdienstelijken Archivaris der stad Antwerpen, de heer *P.P. Génard*, heeft onlangs een zeer belangrijk werk in het licht gezonden, namelijk: *De Belgische Wapenkenner*. Het album bevat 16 fijn uitgevoerde steendrukplaten, en getuigt van ernstige opzoeken en reeds gevorderde ervaringen in het vak der wapenkunde.

De uitvoering door den heer *C. 't Felt* verdient allen lof. - Kortom het is een puik en zeer verdienstelijk boek. - Prijs: 6 fr.

L'assyriologie depuis onze ans, par A.-J. DELATTRE, S.J. Gand, Librairie H. Engelcke. Fr. 2,50.

Tinels 'Franciscus.' - Het vermaard oratorio van onzen Vlaamschen katholieken meester is bezig met zijne ronde om Europa te doen (in afwachting dat het naar de Nieuwe Wereld oversteekt), en dat met zulk een schitterend succes, zooals er nooit een te beurt viel aan een muzikaal gewrocht.

Frankfort, Buda-Pesth en Keulen hebben er reeds hunne uitvoeringen van gehad en nu begint eene nieuwe reeks, waaronder Düsseldorf, Freiburg, Copenhagen, Aken, Breslau, Amsterdam en Den Haag.

De Duitschers, bij wie de muziek als ingeboren is, roemen hemelhoog het meesterstuk van onzen Maëstro, en de Joden van Frankfort hebben aan den bezinger van de evangelische armoede eene onovertroffen hulde gebracht van waardeering en bewondering, eene hulde ver boven die, hoe grootsch zij ook was, destijds aan Liszt en aan Rubinstein bewezen, de eerste om zijne 'Heilige Elisabeth', de tweede om zijn 'Verloren Paradijs'.

'Tinel,' zegt de *Köln. Volkszeitung*, 'is de profeet van een nieuwen muzikalen stijl, dien wij den gebloemden stijl zullen noemen. Alleen een kunstenaar met eene uitzonderlijke wetenschap bedeed en begaafd met een buitengewoon genie en eene bijzondere kracht van uitdrukking, kan zulk gewrocht scheppen, waarvan elk onderdeel de hand van eenen meester verraadt.'

Volgens de getuigenis van andere bevoegde protestantsche Duitsche bladen, paart in 'Franciscus' het godsdienstig karakter zich met de meer wereldsche wijze van zijn, en de naïeve en lieve ongekunsteldheid der ouden met het meer krachtige en meer wetenschappelijke der moderne tijden. En om die moeilijke versmelting tot stand en tot goed einde te brengen, voegen zij er bij, hoeft er een vernuft 'di primo cartello'.

Pastoor Schuermans. - Met zoo veel te meer genoegen, daar wij zelven in ons laatste n^r het Davidsfonds aangezet hebben zijnen eigenlijken stichter met eenen steen te vereeren, op het kerkhof van Wilsele, lasschen wij het volgende in ons uit Leuven toegestuurd onder den titel van: *Een billijke wensch*.

'Het Davidsfonds is geboren op de pastorie van Wilsele waar de betreurde Schuermans met eenige Vlaamschgezinde studenten, de kloeke strijders der volgende jaren, deszelfs grondslag heeft gelegd..... Wij hopen dat het kind zijnen overleden vader zal gedachtig zijn. *Met tijd en vlijt* heeft reeds voor hem een plechtigen ziele dienst laten zingen; het Davidsfonds, wij durven 't verhoppen, zal dit ook doen en nog meer. Een eenvoudige dienst is niet genoeg; eene prachtige Vlaamsche lijkrede op den kansel uitgesproken moet er bij zijn. Zijn er bezwaren om dit onmiddellijk te doen, opperbest zou dan de jaarlijksche vergadering van het Davidsfonds daarvoor

kunnen benuttigd worden. Dan zal er volk zijn, en kan er een puike redenaar gevonden worden.

De brave man, de nederige priester, de ieverige Vl. werker en baanbreker verdient hulde, en is weerd dat zijn lof voor Gods altaar klinke. Het zal tevens eene vergoeding zijn voor de verguizing, welke de Vl. strijder meer dan eens verduurde, een bewijs van de erkenning van het Vlaamsche volk voor hen, die het beminnen, eene Vlaamsche betooging die in het anti-vlaamschgezinde Leuven veel goeds zal stichten, eene aanmoediging voor de vlaamschgezinde jeugd te midden harer beproevingen. Wij hopen dat het Hoofdbestuur aan dezen vurigen wensch zal voldoen'.

Kon. VI. Academie. Novemberzitting onder het Voorzitterschap van den heer Snieders. - De heer J. Micheels wordt voor 1892 Bestuurder, en als Onderbestuurder vervangen door den heer P. Génard.

De heer Obrie ondervraagt het Bestuur over het lang uitblijven der bekroonde werken, de *Bastaardwoorden*, door J. Craeynest en J. Broeckaert, en *De Vlaamsche Taalwetten*, door A. Prayon. Magistraten en advocaten zien reikhalzend uit naar dit laatste werk, als naar een gids, die hun de moeilijke toepassing der wet van 3 Mei 1889 zal vergemakkelijken; wat de *Bastaardwoorden* betreft, alwie zich met taalstudie bezighoudt ziet het met ongeduld te gemoet. - Het Bestuur antwoordt dat het de schrijvers zal aanzetten om de herziening van hun hs. te bespoedigen.

Wijlen de heer Roersch wordt in den keurraad voor den wedstrijd van Oudgermaansche taalkunde vervangen door den heer Deflou.

Een der overlevende leden van *Broedermin en Taalijver* eene vroeger hier bloeiende tooneelmaatschappij, schenkt aan de Academie het borstbeeld van haren gewezen voorzitter, wijlen H. van Peene, den verdienstelijksten Vlaamschen tooneelschrijver van 1841 tot 1863 en den dichter van 'De Vlaamsche Leeuw'.

Het lokaal der Kon. VI. Academie wordt allengskens een klein Vlaamsch Pantheon. Reeds prijken er de borstbeelden van Willems, David, Van Duyse en Ledeganck; verleden maand ontving de Academie dat van Nolet de Brouwere, nu dit van Van Peene, en de marmeren beelden van Jan de Laet en Eugeen Stroobant zijn haar toegezegd voor later. In portret leven er Conscience, Mevrouw Courtmans, Mevrouw van Ackere, J.-Fr. Willems, Ph. Blommaert, de leden der Grievencommissie (1857), de overleden Academieleden enz.

In de toekomstige zitting zal er kiezing zijn voor een werkend lid, ter vervanging van wijlen professor Roersch. Ten gevolge eener wijziging aan de *Wetten*, zal er slechts in Juni 1892 overgegaan worden tot het aanvullen der ledige zetels van briefwisselende en buitenlandsche eereleden.

Davidsfonds. - In de hoofbestuurszitting van 26 November

werden de hulp gelden verdeeld onder de afdeelingen, welke de voorwaarden hadden vervuld om er deelachtig van te zijn.

Eene nieuwe afdeeling werd aanvaard, namelijk te Veurne, met ruim 30 leden om te beginnen. Aan het bestuur dezer afdeeling wordt aanbevolen, het door de Standregelen bepaalde getal van 50 leden zoo spoedig mogelijk aan te werven.

De zeer eerw. heer Kanunnik Martens belooft een nieuw boek voor het jaar 1892 getiteld *Het Water*. Geen twijfel of ook dit boek zal den leden even welkom zijn als de andere wetenschappelijke schriften, door den geleerde geleverd.

Op voorstel van den heer P. Willems, algemeen voorzitter, zullen de afdeelingsbesturen worden uitgenoodigd tot eene buitengewone zitting, in de hoofdplaats der provincie of in eene andere geschikte plaats te houden, ten einde gezamenlijk middelen te beramen om het *Davidfonds* nog meer uitbreiding te doen nemen. Als middelen daartoe zijn aangeduid: meerdere, volgehoudene werkzaamheid, stichting van nieuwe afdeelingen. Het is gebleken dat al de afdeelingen, zonder onderscheid, het getal hunner leden merklijk vermeerderen kunnen.

Een beknopt verslag zal, na elke zitting des Hoofdbestuur, worden gezonden aan de voornaamste nieuwsbladen van het land, welke ook een exemplaar zullen ontvangen van de uitgaven der Vereeniging, met verzoek deze aan hunne lezers te doen kennen.

- Verheugend, aanmoedigend en veelbelovend feit: op de laatste voordracht in het Mechelsch Davidfonds gehouden door den heer Truyts, verscheen op het onverwachts zijne Eminentie de kardinaal Mgr. Goossens. 'Ik heb er aan gehouden, zegde Mgr., in antwoord op het verwelkomwoord van den heer Lod. de Koninck, ik heb er aan gehouden een blijk mijner diepe genegenheid en mijner oprechte verkleefdheid te geven aan de edele Vlaamsche zaak.

- De eerevoorzitter der afdeeling Mechelen is overleden, de zeer eerw. heer van Campenhout, plebaan-deken van Sint Rombouts. - Dr Pastoor Claeys gaat eene voordracht houden in de heringerichte afdeeling van Brussel, op 13 December. - De afdeeling van Oudenaarde verrijst uit hare asch: zij heeft krachtig medegewerkt met den Werkmanskring tot het stichten eener kostelooze volksbibliotheek. - Brugge heeft een Vlaamsch telegram aan zijne Majesteit gezonden ter gelegenheid van 's konings naamfeest (15 November). - Het feest van het Aspersch-Einsche Davidfonds, te Eeke, dat wij verleden maal aankondigden, is opperbest gelukt; veel volk en goede sprekers. - Op 29 dezer maand had er een spreekbeurt plaats te Waregem door den eerw. heer Dr H. Claeys. - Het Davidfonds, en de Landsbond uit West-Vlaanderen zullen in 't kort te Roeselare eene vergadering houden ten einde elkander te steunen en te schragen. - De jaarlijksche plechtige zitting der afdeeling Gent zal plaats hebben op 14 December en vereerd worden

met de tegenwoordigheid van zijne Hoogwaardigheid den Bisschop van Gent. De eerw. heer J. Muyldermans, van Mechelen, zal er het woord voeren.

- Men schrijft ons uit Borgerhout: Onze afdeeling gaf haar eerste winterfeest op 28 October II. Een talrijk en deftig publiek was opgekomen in de overtuiging weer een aangenamen avond te slijten. Die hoop is niet teleurgesteld geworden.

Mej. Campo, eene talentvolle zangeres, droeg de prachtige liederen voor: *Denderlied* en *Heeft het roosje milde geuren*, van Benoît, *Bloemen bloeien*, van Waelput, en *Bij het wiegje* van Berghs. Mocht de bijval, dien zij behaalde, onze zangminnende juffers overtuigd hebben, dat ook in *Vlaamsche* muziek pereltjes van het zuiverste water bestaan en een aantal Fransche stukken van de pianos doen verdwijnen.

Welkom waren ook de heeren A. Goetz, die 2 liederen voortreffelijk zong en de gekende René Vermandere, die op onze feesten immer een grooten bijval ontmoet. En wel te recht!

Wat zullen we zeggen van Benoit's beroemd lied: *Mijne moedersprake*, door den heer Ex met vuur en vervoering gezongen? Niet verwonderlijk is het, dat dit lied zelfs in het buitenland zoo hoog wordt geschat. 't Is een werk, den naam van *Benoît* te volle waardig. Als slot zong M. Ex: *Vlaanderen*, van R. Hol, dat, hoe dikwijls ook gehoord - altijd welkom blijft.

Amaat Joos hield de voordracht. Dat zegt genoeg dat wij te hooren kregen eene rede, rijk aan gedachten, met een warm hart en overtuiging uitgesproken; gestoken in een zwierig letterkundig kleedsel van den fijnsten smaak, zonder valschen toon of praal. Hij handelde over: *Een man uit één stuk*. Ik zal u die voordracht niet ontleden, maar u bidden den Eerw. voordrachtgever te verzoeken zijn *Man uit één stuk* in het *Belfort* mede te deelen. Zij zal aan al uwe lezers welkom zijn en nuttig tevens.

Dat de spreker goed begrepen werd, bewezen de toejuichingen, die hem ten deele vielen. Ook sprak de heer Vermeylen, ondervoorzitter der afdeeling, de gevoelens van al de aanwezigen uit met den Eerw. heer Joos opentlijk dank te zeggen en hem een gul *tot weerziens* toe te sturen.

Een tweede feest zal gegeven worden in December.

E.O.

